T.C.

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ESKİ UYGUR TÜRKÇESİNDE BUDİZM VE MANİHAİZM TERİMLERİ

Tezi Hazırlayan

HACER TOKYÜREK

Tezi Yöneten

Prof. Dr. NEVZAT ÖZKAN

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Doktora Tezi

ŞUBAT 2011

KAYSERİ

T.C.

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ESKİ UYGUR TÜRKÇESİNDE BUDİZM VE MANİHAİZM TERİMLERİ

Tezi Hazırlayan

HACER TOKYÜREK

Tezi Yöneten

Prof. Dr. NEVZAT ÖZKAN

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Doktora Tezi

ŞUBAT 2011

KAYSERİ

Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN danışmanlığında Hacer TOKYÜREK tarafından hazırlanan **"Eski Uygur Türkçesinde Budizm ve Manihaizm Terimleri"** adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında **Doktora** tezi olarak kabul edilmiştir.

04 /02 / 2011

JÜRİ:

Danışman : Prof.Dr. Nevzat ÖZKAN(Dan.) .....

Üye : Prof.Dr. Ceval KAYA(Marmara Üni) .....

Üye : Prof.Dr. Mustafa ARGUNŞAH .....

Üye : Prof.Dr.Mustafa ÜNAL .....

Üye :.Doç.Dr. Suzan Suzi TOKATLI .....

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 11.02.2011 tarih ve ..... 03 .....
sayılı kararı ile onaylanmıştır.

11/02/2011

Prof.Dr. H.Yunus APAYDIN
Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Tarih boyunca pek çok din ile münasebette bulunan Türklerin en önemli yanları bu dinleri kendi öz kültür yapılarıyla bağdaştırmalarıdır. Eski Uygurlar da içinde bulundukları dinlerden ister istemez etkilenmişler ve hayatlarını bu dinlerin ekseninde oluşturmuşlardır. Türk kültürü, Türk dinî ve Türk dili tarihi açısından önemli kaynaklar sunan Uygurlar, geniş coğrafyalara yayılmışlar ve pek çok milleti etkiledikleri gibi pek çok milletten de etkilenmişlerdir. Uygurlar özellikle dinî konulu metinlere öncelik vermişler ve Budizmi yayma konusunda üstlendikleri önemli görevler neticesinde pek çok metni kendi dillerine çevirmişlerdir. Günümüzde büyük bir kültür mirası olan bu metinler üzerinde çalışmalar yürütülmektedir; fakat ne yazık ki bu konuyla da çoğunlukla yabancılar ilgilenmektedir. Metinlerin büyük bir bölümü özellikle Almanlar ve Japonlar tarafından Latin alfabesine aktarılmış olup bu konuyla ilgili çalışmalar yoğun olarak yürütülmektedir. Eski Uygur Türkçesiyle ilgili daha önceki çalışmaların dil notları bölümünde Uygurların mensup oldukları dinler ve bu dinlerle ilgili söz varlıklarına yer verilmekle birlikte daha ayrıntılı bir çalışmaya her zaman ihtiyaç duyulmuştur. İşte bu çalışma Eski Uygur toplumunun etkilenmiş olduğu dinlerden olan Budizm ve Manihaizm üzerine bina edilmiştir. Çalışmanın asıl gayesi Eski Uygur dilinde bulunan Budizm ve Manihaizm ile ilgili terimlerin tespitidir.

Terimsel bir çalışma olan bu tez **Giriş, Budizm ve Budizm Terimleri, Manihaizm ve Manihaizm Terimleri, Sonuç** ve **Dizin** olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır.

Giriş Bölümünde Budizm ve Manihaizm'in ortaya çıkışı ile yayılma alanları hakkında bilgi verilmektedir. Daha sonra da Türklerin bu dinlerden etkilenmeleri ve bu dinleri benimsemeleri hususu açıklanmıştır.

Budizm ve Budizm terimleri bölümünde ise tespit edilen Eski Uygurca terimlerin sırasıyla Eski Türkçe, Sanskritçe, Palice, Çince, Tibetçe, Soğdca ve Toharca karşılıkları tespit edilmiştir. Fakat asıl diller olarak Eski Türkçe, Sanskritçe ve Çince esas alınmıştır. Sanskritçeye öncelik verilmesinin nedeni kaynak dil olmasıyla ilgilidir. Daha sonra bu terimlerin sözlük anlamları açıklanmış ve terimlerin Budizmdeki yeri belirtilmiştir. Terimlerin Budizmdeki anlamları için özellikle William Edward Soothill ve Lewis Hodous'un *A Dictionary of Chinese Buddhist Terms*, Soka Gakkai'nin *Dictionary of Buddhism,* Tibetçe kelimeler için Robert Beer'in *The handbook of Tibetan*

Buddhist symbols ve J. Hopkins'in *Tibetan Dictionary* adlı kitaplarından faydalanılmıştır. Fakat Soka Gakkai'nin *Dictionary of Buddhism* ile J. Hopkins'in *Tibetan Dictionary* adlı eserleri kitap olarak elde edilemediği için internet üzerinden faydalanılmıştır. Bu yüzden kitap sayfa numaraları verilmekten ziyade madde başları yazılmıştır. Tibetçe için ise sadece yazarın adı belirtilmiştir.

Manihazim ve Manihaizm terimleri bölümünde de tespit edilen Eski Uygurca terimlerin sırasıyla Eski Türkçe, Süryanice, Soğdca karşılıkları tespit edilmiştir. Burada esas alınan diller ise Eski Türkçe ve Süryanicedir. Daha sonra terimlerin sözlük anlamları belirlenmiş ve Manihaizmdeki anlamları açıklanmıştır.

Sonuç bölümünde ise Budizm ve Manihaizm terimlerinin genel yapısı ile Uygurcanın kaynak dillere bakış açısı ele alınmıştır.

Dizin bölümü önce Budizm terimlerinin dizini yapılmıştır. Bu dizinde de Eski Türkçe dizin, Sanskritçe dizin, Palice dizin, Çince dizin, Tibetçe dizin, Soğdca dizin ve Toharca dizin ayrı ayrı verilmiştir. Daha sonra ise Manihaizm terimlerinin dizini yapılmıştır. Bu dizinde de Eski Türkçe dizin, Süryanice dizin ve Soğdca dizin verilmiştir.

Bu çalışmada yapılan dizinlerin bizim için ayrı bir önemi vardır. Çünkü metinlerin ait olduğu yazı dili dönemi ve alanında yabancı kelimelerin Türkçede nasıl karşılandığını göstermesi bakımından son derece önemlidir.

Son olarak çalışmalarım esnasında yol gösterici, düzeltici ve aydınlatıcı tutumlarıyla bana destek olan sayın hocalarım Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN ve Prof. Dr. Ceval KAYA'ya, kitap temini konusunda yardımlarını esirgemeyen sayın Prof. Dr. Mustafa ÜNAL, Prof. Dr. Harun GÜNGÖR ve Dr. Murat ELMALI'ya ve çalışmalarım sırasında bana desteklerini esirgemeyen ve bana karşı sabır gösteren aileme ve bu tezin hazırlanması sırasında emeği geçen herkese sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı bir borç bilirim.

HACER TOKYÜREK

Kayseri, 2011

ESKİ UYGUR TÜRKÇESİNDE BUDİZM VE MANİHAİZM TERİMLERİ

HACER TOKYÜREK

ÖZET

Eski Uygur Türkçesinde Budizm ve Manihaizm Terimleri başlıklı çalışma Eski Uygur Türkçesindeki Budizm ve Manihaizm metinlerini kapsamaktadır. Çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler: 1. Eski Uygur Türkçesinde Budizm Terimleri, 2. Eski Uygur Türkçesinde Manihaizm Terimleridir.

Eski Uygur Türkçesinde Budizm Terimleri bölümünde terimler öncelikle ETü, Skr., Pali., Çin., Tib., Sgd. ve Toh. olarak sıralanmış daha sonra da terimlerin Budizmdeki anlamları açıklanmıştır. Arkasından terimlerle ilgili Eski Uygur metinlerinden taranan örnekler sıralanmış ve bu örnekler günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Bu bölümde terimler, alfabetik sıra hâlinde verilmekten ziyade Budizmin itikadı ve din şablonuna uygun olarak tasnif edilmiştir.

Eski Uygur Türkçesinde Manihaizm Terimleri bölümünde ise terimler öncelikle ETü., Syr. ve Sgd. olarak sıralanmış olup daha sonra da terimlerin Manihaizmdeki anlamları açıklanmıştır. Yine Budizm terimlerinde olduğu gibi bu bölümde de terimlerle ilgili Eski Uygur Türkçesi dönemi metinlerinden taranan örnekler verilmiş ve bu örnekler günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Yine bu bölümde terimler, alfabetik sıra hâlinde verilmemiş olup Manihaizmin itikadına uygun olarak sınıflandırılmıştır.

Çalışmadaki dizin bölümünde ise her iki din ayrı ayrı ele alınmış ve bu dinleri konu edinen terimler de tezde yer alan dillere göre dizinlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eski Uygur Türkçesi, Budizm Terimleri, Manihaizm Terimleri.

BUDDHISM AND MANICHAEISM TERMS IN ANCIENT UIGHUR TURKISH

HACER TOKYÜREK

ABSTRACT

The study titled Buddhism and Manichaeism in Ancient Uighur Turkish includes the texts for Buddhism and Manichaeism in Ancient Uighur Turkish. This study is composed of two parts. These parts are: 1. Buddhism Terms in Ancient Uighur Turkish and, 2. Manichaeism Terms in Ancient Uighur Turkish.

In the part for Buddhism Terms in Ancient Uighur Turkish, the terms are firstly juxtaposed as ETü, Skr., Pali., Çin., Tib., Sgd. and Toh., and then Buddhism meanings of the terms are explained. Subsequently, the examples scanned throughout the Ancient Uighur texts in relation with these terms are listed and they are translated into modern Turkish. In this part, rather than giving the terms in alphabetic sequence, they are classified in accordance with Buddhism belief and religious template.

In the part for Manichaeism Terms in Ancient Uighur Turkish, again firstly the terms are juxtaposed as ETü., Syr. and Sgd., and then Manichaeism meanings of the terms are explained. Furthermore, as is seen in Buddhism terms, the examples scanned throughout the texts belonging to the period of Ancient Uighur Turkish in relation with the terms are given, and these examples are translated into modern Turkish. Again in this part, the terms are not given in alphabetic sequence but they are classified in accordance with Manichaeism belief.

In index of the study, both religions are examined separately and, the terms discussing these religions are indexed according to the languages included in the thesis.

Key Words: Ancient Uighur Turkish, Buddhism Terms, Manichaeism Terms.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ I
ÖZET III
ABSTRACT IV
İÇİNDEKİLER.....V
KORPUS XXV
Dergi Kısaltmaları ve Diğer Kısaltmalar: XXXVI
İşaretler:.....XXXVII
Giriş.....1
Budizm: 1
Budizmin Gelişmesi ve Yayılması: 2
Türklerde Budizmin Yayılması: 3
Manihaizm: 4
Manihaizmin Gelişmesi ve Yayılması: 5
Türklerde Manihaizmin Yayılması: 6

1.BÖLÜM

BUDİZM VE BUDİZM TERİMLERİ.....7
1.1.Dört Asil Gerçek: 7
1.1.1.Istırap:.....8
1.1.1.1.İki Türlü Istırap: 11
1.1.1.1.1.İç Istıraplar: 11
1.1.1.1.2.Dış Istıraplar:.....12
1.1.1.2.Üç Türlü Istırap: 13
1.1.1.2.1.Istırabın Istırabı: 14
1.1.1.2.1.1.Değişim Istırabı: 14
1.1.1.2.1.2.Amel Istırabı: 14
1.1.1.3.Dört Türlü Istırap: 15
1.1.1.3.1.Doğum Istırabı: 15
1.1.1.3.2.Yaşlanma Istırabı:.....16
1.1.1.3.3.Hastalanma Istırabı: 16
1.1.1.3.4.Ölüm Istırabı: 17
1.1.1.4.Beş Türlü Istırap:.....18
1.1.1.4.1.Kösteğe Vurulma Istırabı:.....18
1.1.1.4.2.Beş Hayat Şeklinde Doğma Istırabı: 19
1.1.1.4.2.1.Cehennem Dünyasındaki Istıraplar: 19
1.1.1.4.2.2.Hayvan Dünyasındaki Istıraplar:.....21
1.1.1.4.2.3.Preta Dünyasındaki Istıraplar:.....21
1.1.1.4.2.4.İnsan Dünyasındaki Istıraplar: 22
1.1.1.4.3.Üç Kötü Dünyadaki Istıraplar:.....22
1.1.1.4.4.Doğum Ölüm Dünyasındaki Istıraplar: 22
1.1.1.5.Sekiz Türlü Istırap:.....23
1.1.1.5.1.Sevgililerden Ayrılma Istırabı:.....23
1.1.1.5.2.Beş Bağın Sebep Olduğu Istıraplar: 24
1.1.2.Istırabın Kaynağı:.....24
1.1.2.1.İhtiras, Kir:.....25
1.1.2.1.1.Üç Zehir:.....25
1.1.2.1.1.1.Cehalet:.....30

1.1.2.1.1.2.Şehvet ya da Arzu:.....31
1.1.2.1.1.3.Öfke: 32
1.1.2.1.2.Beş Zehir:.....33
1.1.2.1.2.1.Kibir: 33
1.1.2.1.2.2.Şüphe: 34
1.1.2.1.3.Yedi İhtiras: 35
1.1.2.1.3.1.Yanlış Görüş: 35
1.1.2.1.3.2.Bağlanma: 36
1.1.2.1.3.3.Cimrilik:.....37
1.1.3.Istırabın Sönmesi: 38
1.1.3.1.Dört ya da Beş Türlü Sönme:.....39
1.1.3.1.1.Düşüncesiz Dhyāna'da Sönme:.....39
1.1.3.1.2.Sönme Dhyāna'da Sönme:.....40
1.1.3.1.3.Fanilik Üzerine Sönme: 40
1.1.3.1.4.Şuurlu Sönme:.....40
1.1.3.1.5.Şuursuz Sönme:.....40
1.1.4.Yol Gerçeği ve Sekiz Asil Yol, Orta Yol:.....41
1.1.4.1.Doğru Görüş: 44
1.1.4.2.Doğru düşünce: 46
1.1.4.3.Doğru Konuşma: 47
1.1.4.4.Doğru Hareket, İş:.....48
1.1.4.5.Doğru Yaşam: 49
1.1.4.6.Doğru Çaba: 49
1.1.4.7.Doğru Dikkat: 50
1.1.4.8.Doğru Yoğunlaşma: 51
1.2.Sekiz Asil Yolu Uygulayanların Elde Ettiği Unsurlar: 52
1.2.1.Doğru Bilgi: 52
1.2.2.Doğru Kurtuluş: 53
1.2.2.1.Istıraplardan Kurtulma: 55
1.2.2.2.Ölüm Korkusundan Kurtulma: 56
1.2.2.3.Doğum Ölüm Döngüsünden Kurtulma: 56
1.2.2.4.Cehennem Istırabından Kurtulma: 57
1.2.2.5.Hastalık Istırabından Kurtulma:.....57
1.2.2.6.Temiz Yol: 57
1.3.Üç Cevher:.....58
1.3.1.Buddha Cevheri, Buddha:.....59
1.3.1.1.Yedi Buddha: 60
1.3.1.1.1.Vipaśyin Buddha:.....61
1.3.1.1.2.Śikhin Buddha:.....61
1.3.1.1.3.Viśvabhū Buddha: 62
1.3.1.1.4.Krakucchanda Buddha:.....62
1.3.1.1.5.Kanakamuni Buddha: 63
1.3.1.1.6.Kāśyapa Buddha:.....63
1.3.1.1.7.Śākyamuni Buddha:.....64
1.3.1.1.7.1.Śākya'nın Aslanı: 66
1.3.1.1.7.2.Śākyamuni Buddha'nın Ailesinin Adı, Gautama:.....66
1.3.1.1.7.3.Śākyamuni Buddha'nın Kabilesi, Śākya Kabilesi:.....67
1.3.1.1.7.4.Śākyamuni Buddha'nın Annesi, Mahāmāyā:.....67
1.3.1.1.7.5.Śākyamuni Buddha'nın Babası, Śuddhodāna: 68

1.3.1.1.7.6.Śākyamuni Buddha'nın Amcasının Oğlu ve En Yakın Dostu:.....69
1.3.1.1.7.7.Śākyamuni Buddha'nın Amcasının Oğlu ve Düşmanı:.....69
1.3.1.1.7.8.Buddha'nın Kemikleri ya da Kutsal Emanetleri: 70
1.3.1.1.7.8.1.Śākyamuni Buddha'nın Sekiz Caitya'sı: 71
1.3.1.1.7.8.1.1.Lumbinī Ormanı: 73
1.3.1.1.7.8.1.2.Buddha-gaya: 74
1.3.1.1.7.8.1.2.1.Magatha Şehri:.....74
1.3.1.1.7.8.1.3.Varānaśī Şehri: 75
1.3.1.1.7.8.1.4.Jetavana Koruluğu: 75
1.3.1.1.7.8.1.5.Kanyākubja:.....76
1.3.1.1.7.8.1.6.Rājagṛha Şehri: 77
1.3.1.1.7.8.1.6.1.Gṛdhrakūṭa: 77
1.3.1.1.7.8.1.7.Śala Koruluğu: 78
1.3.1.1.7.8.1.8.Kuśinagara Şehri: 79
1.3.1.1.7.8.1.8.1.Vaiśālī Şehri: 79
1.3.1.1.7.9.Śākyamuni Buddha'nın Hayat Hikâyesi, Buddhacarita: 80
1.3.1.1.7.10.Śākyamuni Buddha'nın Aydınlandığı Yer:.....80
1.3.1.1.7.11.Śākyamuni Buddha'nın Ülkesinin Başkenti Olan Kapilavastu Şehri: 81
1.3.1.2.Beş Dhyāni Buddha ya da Beş Yönün Buddhası: 81
1.3.1.2.1.Merkezin Buddha'sı, Vairocana Buddha:.....82
1.3.1.2.1.1.Vairocana'nın Temiz Ülkesi: 83
1.3.1.2.1.2.Vairocana'nın Hecesi: 83
1.3.1.2.2.Doğu Yönünün Buddha'sı, Aksobhya Buddha:.....84
1.3.1.2.2.1.Bilgi Hazinesi adlı Tanrı Buddha, Jñānākara Buddha:.....85
1.3.1.2.2.2.Aksobhya'nın Temiz Ülkesi: 86
1.3.1.2.3.Güney Yönünün Buddha'sı, Ratnadhvaja Buddha: 86
1.3.1.2.3.1.Cevher Tuğu adlı Tanrı Buddha, Ratnaketu Buddha: 87
1.3.1.2.3.2.Cevher Özellikli adlı Tanrı Buddha, Ratnanīmitta Buddha:.....87
1.3.1.2.3.3.Ratnasambhavā Buddha:.....88
1.3.1.2.3.4.Ratnasambhava'nın Temiz Ülkesi:.....88
1.3.1.2.4.Batı Yönünün Buddha'sı, Amita Buddha:.....88
1.3.1.2.4.1.Amitābha Buddha:.....89
1.3.1.2.4.2.Amitāyus Buddha:.....89
1.3.1.2.4.3.Amṛta Buddha:.....90
1.3.1.2.4.4.Mahāratnaketu Buddha:.....90
1.3.1.2.4.4.5.Amitābya'nın Temiz Ülkesi:.....90
1.3.1.2.5.Kuzey Yönünün Buddha'sı, Dundubhisvara Buddha: 92
1.3.1.2.5.1.Amoghasiddhi Buddha: 93
1.3.1.2.5.2.Amoghasiddhi'nin Temiz Ülkesi: 93
1.3.1.3.On Yönün Buddhaları: 93
1.3.1.4.Diğer Buddha ve Bodhisattvalar:.....94
1.3.1.4.1.Ākāśagarbha Bodhisattva: 95
1.3.1.4.2.Ākāśatulyacitta Bodhisattva: 96
1.3.1.4.3.Alamkārakalyāna Buddha:.....96
1.3.1.4.4.Ālokacintāmaṇi Bodhisattva:.....96
1.3.1.4.5.Apratihadharmā Cakrapravartana Buddha: 97
1.3.1.4.6.Avalokiteśvara, Avalokitaśvara Buddha/Bodhisattva:.....97
1.3.1.4.7.Avichinnamahāpranidhāna Bodhisattva:.....99
1.3.1.4.8.Bhaiṣajyada Bodhisattva: 99

1.3.1.4.9.Bhaiṣajyarāja Bodhisattva: 100
1.3.1.4.10.Bodhicitta Buddha: 100
1.3.1.4.11.Bodhirāja Buddha: 101
1.3.1.4.12.Candra Buddha: 102
1.3.1.4.13.Candrakāntā Buddha: 102
1.3.1.4.14.Candraprabha Bodhisattva: 103
1.3.1.4.15.Daśaprabhāsa Buddha: 103
1.3.1.4.16.Devarāja Buddha: 104
1.3.1.4.17.Dharmābala Buddha: 104
1.3.1.4.18.Dharmādhvaja Buddha: 104
1.3.1.4.19.Dharmottarīyāh Buddha: 105
1.3.1.4.20.Drdhavīrya Bodhisattva: 105
1.3.1.4.21.Guṇaprabha Buddha: 105
1.3.1.4.22.Jñānā Sūrya Buddha: 106
1.3.1.4.23.Kalyānaprabha Buddha: 107
1.3.1.4.24.Kalyānaśrī Buddha: 107
1.3.1.4.25.Kleśavyādhiviskambhin Bodhisattva: 107
1.3.1.4.26.Kṣitigarbha Bodhisattva: 108
1.3.1.4.27.Laksanapūra Buddha: 109
1.3.1.4.28.Mahādharmābalā Bodhisattva: 109
1.3.1.4.29.Mahāgambhīrasāgara-rāja Bodhisattva: 109
1.3.1.4.30.Mahāmegha-agniprabha Bodhisattva: 109
1.3.1.4.31.Mahāmegha-candragarbha Bodhisattva: 110
1.3.1.4.32.Mahāmegha-dharmādhara Bodhisattva: 110
1.3.1.4.33.Mahāmegha-garjita Bodhisattva: 110
1.3.1.4.34.Mahāmegha-jyotisprabha Bodhisattva: 111
1.3.1.4.35.Mahāmegha-mangala Bodhisattva: 111
1.3.1.4.36.Mahāmegha-prajñāvarsāpūrna Bodhisattva: 111
1.3.1.4.37.Mahāmegha-ratnaguṇa Bodhisattva: 112
1.3.1.4.38.Mahāmegha-rsabhanāda Bodhisattva: 112
1.3.1.4.39.Mahāmegha- sūryagarbha Bodhisattva: 112
1.3.1.4.40.Mahāmegha-simhanāda Bodhisattva: 113
1.3.1.4.41.Mahāmegha-yaśonanda Bodhisattva: 113
1.3.1.4.42.Mahāprabhāsa Bodhisattva: 113
1.3.1.4.43.Mahāpratibhānavyūharāja Bodhisattva: 114
1.3.1.4.44.Maitreya Buddha/Bodhisattva: 114
1.3.1.4.44.1.Nandabala Bodhisattva: 116
1.3.1.4.44.2.Unnatanandarāja Bodhisattva: 116
1.3.1.4.45.Mañjuśrī Buddha/Bodhisattva: 117
1.3.1.4.46.Megha-Dunduphi-Svara Buddha: 119
1.3.1.4.47.Nityasamādhi Bodhisattva: 120
1.3.1.4.48.Nityotpāditadharmā cakrapravartana Bodhisattva: 120
1.3.1.4.49.Nityotyukta Bodhisattva: 121
1.3.1.4.50.Padma Buddha: 121
1.3.1.4.51.Padmaprabha Buddha: 122
1.3.1.4.52.Padmavijaya Buddha: 122
1.3.1.4.53.Prabhamkara Buddha: 122
1.3.1.4.54.Prabhūtaratna-Buddha: 123
1.3.1.4.55.Puramprabhā Buddha: 123

1.3.1.4.56.Puṣya Buddha: 124
1.3.1.4.57.Rājabrahma Buddha: 124
1.3.1.4.58.Rājamukta Buddha: 124
1.3.1.4.59.Rājaratnaprabhāsa Buddha: 125
1.3.1.4.60.Raśmiprabhāsa Buddha: 125
1.3.1.4.61.Raśmiśatasahasraparipūrnadhvaja Buddha: 125
1.3.1.4.62.Ratna Buddha: 126
1.3.1.4.63.Ratnacandra Buddha: 127
1.3.1.4.64.Ratnadā Buddha: 127
1.3.1.4.65.Ratnākara Buddha: 127
1.3.1.4.66.Ratnakośa Buddha: 128
1.3.1.4.67.Ratnaśikhin Buddha: 128
1.3.1.4.68.Ratnaprabha Buddha: 128
1.3.1.4.69.Ratnapīsvāra Buddha: 129
1.3.1.4.70.Ratnapuspa Buddha: 129
1.3.1.4.71.Ratnasūrya Buddha: 130
1.3.1.4.72.Ratnottara Buddha: 131
1.3.1.4.73.Ratnavajra Buddha: 131
1.3.1.4.74.Saddharmāvabhāsa Buddha: 131
1.3.1.4.75.Samanta Buddha: 131
1.3.1.4.76.Samantabhadra Buddha /Bodhisattva : 132
1.3.1.4.77.Samantadarśana Buddha: 133
1.3.1.4.78.Samantaprabha Buddha: 133
1.3.1.4.79.Sarasvatī Buddha: 134
1.3.1.4.80.Simhabala Buddha: 135
1.3.1.4.81.Simhaprabhāsa Buddha: 136
1.3.1.4.82.Sumerurāja Bodhisattva: 136
1.3.1.4.83.Suprabha Buddha: 136
1.3.1.4.84.Sūrya-deva Buddha: 137
1.3.1.4.85.Sūryagarbha Buddha: 137
1.3.1.4.86.Sūryaprabha Buddha: 137
1.3.1.4.87.Suvimalaprajñā Bodhisattva: 138
1.3.1.4.88.Svastika Buddha: 138
1.3.1.4.89.Tiṣya Buddha: 138
1.3.1.4.90.Trailokyavijaya Buddha: 139
1.3.1.4.91.Uttaranıdı Buddha: 139
1.3.1.4.92.Uttaravyākaranaprāpta Bodhisattva: 140
1.3.1.4.93.Vajrapāni Bodhisattva: 140
1.3.1.4.94.Vīrya Bodhisattva: 140
1.3.1.4.95.Vijayaprabha Buddha: 141
1.3.1.4.96.Vimalaprabha Buddha: 141
1.3.1.4.97.Vimalaśīla Bodhisattva: 142
1.3.1.5.Buddha'nın Üç Vücudu: 142
1.3.1.5.1.Görünen Vücut, Nirmaṇakāya: 144
1.3.1.5.1.1.Üç Türlü Nirmaṇakāya: 145
1.3.1.5.1.1.1.Alt ya da Küçük Nirmaṇakāya: 145
1.3.1.5.1.1.2.Sıradan Nirmaṇakāya: 146
1.3.1.5.1.1.3.Üst ya da Büyük Nirmaṇakāya: 146
1.3.1.5.1.2.Nirmāṇa-Buddha: 147

1.3.1.5.2.Mükâfat Vücudu, Sambhogakāya: 147
1.3.1.5.2.1.İki Türlü Mükâfat Vücudu: 148
1.3.1.5.2.2.Kendisine Ulaşmış Mükâfat Vücudu: 149
1.3.1.5.2.3.Başkasına Ulaşmış Mükâfat Vücudu: 149
1.3.1.5.3.Kanun Vücudu, Dharmākāya: 150
1.3.1.5.3.1.Buddha'nın Gerçek Vücudu: 151
1.3.1.6.Dört Vücut: 151
1.3.1.7.İki Vücut: 152
1.3.1.8.Buddha'nın On Muhteşem Vücudu: 152
1.3.1.9. Buddha'nın Otuz İki İşareti: 153
1.3.1.9.1.Dümdüz Ayak: 154
1.3.1.9.2. Bin Parmaklı Tekerlek gibi Ayaklar: 154
1.3.1.9.3. Yemiş gibi Uzun İncecik Parmaklar: 155
1.3.1.9.4.Çukursuz, Çıkıntısız Düz Topuk Kemiği: 155
1.3.1.9.5.Narin Yumuşak Eller: 155
1.3.1.9.6.Kazlar Hanınınki gibi Perdeli Parmaklar: 156
1.3.1.9.7.Ayağının Üstü Çıkık: 156
1.3.1.9.8.Dümdüz Yuvarlak Uyluk: 156
1.3.1.9.9.Eğilmemiş Bükülmemiş Vücutla Ayasıyla Diz Kapağına Değerler: 157
1.3.1.9.10.Gizli Saklı Ud Yeri: 157
1.3.1.9.11.Nyagrodha Ağacı gibi Yusyuvarlak Vücut: 157
1.3.1.9.12.Sağa Doğru Kıvrılan Tüyler: 158
1.3.1.9.13.Vücudundaki Yukarı Doğru Tüyler: 158
1.3.1.9.14.Altın gibi İşlenmiş Temiz Cilt: 159
1.3.1.9.15.Yumuşak Düz Deri: 159
1.3.1.9.16.Yedi Organ: 159
1.3.1.9.17.Omzundaki Geniş Düz Kemik: 160
1.3.1.9.18.Aslan gibi Geniş Belli Vücut: 160
1.3.1.9.19.Omurilik gibi Dönmeyen Dosdoğru Vücut: 160
1.3.1.9.20.Dümdüz Geniş Omuz: 161
1.3.1.9.21.Kırk Diş: 161
1.3.1.9.22.Yarıksız Seyrek Olmayan İnci gibi Dişler: 161
1.3.1.9.23.Girintisiz, Çıkıntısız Dizilmiş Dümdüz Dişler: 161
1.3.1.9.24.Bembeyaz Dişler: 162
1.3.1.9.25.Aslanlarınki gibi Geniş Yuvarlak Çene: 162
1.3.1.9.26.Bütün Tatları Geliştirmiş Salya: 162
1.3.1.9.27.Geniş ve Uzun Dil: 162
1.3.1.9.28.Brāhma'nınki gibi Derin ve Tınlamalı Ses: 163
1.3.1.9.29.Koyu Mavi Renkli Göz: 163
1.3.1.9.30.Kraliyet Boğasına Benzer Kirpikler: 164
1.3.1.9.31.Uṣṇīṣa gibi ya da Kabarık Taç gibi Etli Baş: 164
1.3.1.9.32.Beyaz Ūrṇā ya da Kaşlarının Arasındaki Kıvrımlı Beyaz Tüy: 164
1.3.1.10.Buddha'nın Seksen Añuvyanjana'sı: 165
1.3.1.10.1.Buddha'nın Başındaki Işık: 166
1.3.1.11.Buddha'nın On Unvanı: 167
1.3.1.11.1.Öylesine Gelmiş, Tathāgata: 167
1.3.1.11.2.Saygı Değer, Arhat: 169
1.3.1.11.3.Herşeyi Bilen, Samyak-Sambuddha: 169
1.3.1.11.4.Rehber, Vidyācaraṇa-saṁpanna: 171

1.3.1.11.5.Aydınlanmış Dünyaya Varan, Sugata: 172
1.3.1.11.6.Yeryüzünü Anlayan, Lokavid: 172
1.3.1.11.7.Eşsiz Buddha Saadeti, Anuttara: 173
1.3.1.11.7.1.Eşsiz Kavrayış, Anuttara-Samyak-Sambuddha/Sambodhi: 174
1.3.1.11.8.İnsanların ve Hayvanların Eğiticisi, Puruṣa-damya-sārathi: 176
1.3.1.11.9.Tanrıların ve İnsanların Öğretmeni, Śāstā deva-manuṣyāṇām: 176
1.3.1.11.10.Dünyanın Onuru, Buddha-Lokanātha ya da Bhagavān: 177
1.3.1.12.Buddha'nın Diğer Nitelikleri: 178
1.3.1.12.1.İnsanların Aslanı: 178
1.3.1.12.2.Tanrılar Tanrısı: 178
1.3.1.12.3.Temiz Bir Şekilde Gelenler: 179
1.3.1.12.4.Yeryüzünü Aydınlatan Işık: 179
1.3.1.13.Buddha Erdemi: 180
1.3.1.14.Buddha'nın On Sekiz Erdemi: 180
1.3.1.14.1.Buddha'nın On Gücü: 181
1.3.1.14.2.Buddha'nın Dört Türlü Korkusuz Bilgisi: 182
1.3.1.14.3.Buddha'nın Üç Türlü Dingin Aklı: 183
1.3.1.14.4.Büyük Mehametli Gönül ya da Bilgi: 183
1.3.1.15.Buddha'nın Sahip Olduğu Gözler Ya Da Görüşler: 184
1.3.1.15.1.Taze Göz ya da İnsan Gözü: 184
1.3.1.15.2.İlâhi Göz: 185
1.3.1.15.3.Temiz Göz: 185
1.3.1.15.4.Bilge Göz: 185
1.3.1.15.5.Dharmā Gözü: 186
1.3.1.15.6.Temiz Dharmā Gözü: 187
1.3.1.15.7.Buddha Gözü: 187
1.3.1.15.8.Buddha'nın Merhametli Gözü: 188
1.3.1.15.9.Parlak Göz: 188
1.3.1.16.Buddha Saadeti: 188
1.3.1.17.Cakravartī, Cakravartīrāja: 189
1.3.1.17.1Cakravartin'in Yedi Cevheri, Hazinesi: 189
1.3.1.17.1.1.Cakravartin'in Tekerleği: 190
1.3.1.17.1.1.1.Altın Tekerlek: 191
1.3.1.17.1.2.İnci Cevheri: 191
1.3.1.17.1.2.1.Cintāmaṇi: 192
1.3.1.17.1.2.2.Ālokacintāmaṇi: 193
1.3.1.17.1.3.Kadın Cevheri: 194
1.3.1.17.1.4.Bakan Cevheri: 194
1.3.1.17.1.5.Fil Cevheri: 195
1.3.1.17.1.6.At Cevheri: 196
1.3.1.17.1.7.Komutan Cevheri: 197
1.3.1.17.2.Cakravartin'in Dört Tümeni ya da Ordusu: 198
1.3.1.17.2.1.Atlı Birlikler ya da Süvari: 198
1.3.1.17.2.2.Fil Ordusu: 198
1.3.1.17.2.3.Savaş Arabası: 198
1.3.1.17.2.4.Yaya Birliği ya da Piyade: 198
1.3.1.18.Buddha Gönlü: 199
1.3.1.19.Budizmdeki Kutsal Ağaçlar: 199
1.3.1.19.1.Aśoka Ağacı: 199

1.3.1.19.2.Bodhi Ağacı: 200
1.3.1.19.3.Cevher Ağacı:.....200
1.3.1.19.4.Jambu Ağacı:.....201
1.3.1.19.5.Paricitra Ağacı:.....201
1.3.1.19.6.Pātalī Ağacı:.....201
1.3.1.19.7.Śirīsa Ağacı:.....202
1.3.1.19.8.Udumbara Ağacı: 202
1.3.1.20.Vajrāsana: 202
1.3.1.21.Buddha'nın Töresi ya da Kanunu: 203
1.3.1.22.Buddha'nın Doğru Yolu: 203
1.3.1.23.Buddha Işığı:.....204
1.3.1.24.Buddha Yeri:.....205
1.3.1.25.Buddha'nın Doğduğu Yer:.....205
1.3.1.26.Buddha Bilgisi:.....206
1.3.1.27.Buddha'nın Engelsiz Bilgisi: 206
1.3.1.28.Buddha'nın İşleri:.....207
1.3.1.29.Üç Zamandaki Buddhalar:.....207
1.3.1.30.Buddha'nın Oğlu:.....208
1.3.1.31.Buddha Alınyazısı:.....208
1.2.3.Dharmā: 208
1.3.2.1.Dharmā Kapısı: 210
1.3.2.2.Dharmā Yolu:.....210
1.3.2.3.Dharmā Bilgisi:.....210
1.3.2.4.Dharmā Dini: 211
1.3.2.5.Dharmā Öğretmeni:.....211
1.3.2.6.Dharmā Sütü: 211
1.3.2.7.Dharmā Suyu: 212
1.3.2.8.Dharmā Yemeği: 212
1.3.2.9.Dharmā Tadı: 213
1.3.2.10.Dharmā Sadakası:.....213
1.3.2.11.Dharmā Davulu: 214
1.3.2.12.Dharmā Davulundan Çıkan Ses: 214
1.3.2.13.Dharmā Tekerleği:.....215
1.3.2.14.Dharmā Hazinesi:.....216
1.3.2.15.Dharmā Dumanı:.....217
1.3.2.16.Dharmā Yağmuru:.....217
1.3.2.17.Tanrısal İçki ya da Yağmur: 218
1.3.2.18.Dharmā'nın Dört Doğrusu:.....219
1.3.2.19.Dharmā Denizi ya da Okyanusu: 219
1.3.2.20.Dharmā Gemisi: 219
1.3.2.21.Dharmā Alanı, Yeri: 220
1.3.2.22.Dharmā Hükümdarı:.....220
1.3.2.23.Dharmā Kabuğu: 221
1.3.2.24.Dharmā Tuğu: 221
1.3.2.25.Dharmā Meşalesi:.....222
1.3.2.26.Dharmā Işığı:.....222
1.3.2.27.Dharmā Kökü:.....222
1.3.2.28.Dharmā Hükmü:.....223
1.3.2.29.Dharmā Esası: 223

1.3.2.30.Dharmā Sözü ya da Vaazı:.....224
1.3.2.31.Muhteşem Dharmā:.....224
1.3.2.32.Abhidharmā Kośa'nın Beş Dharmāsı:.....224
1.3.2.32.1.Dharmā Şekli:.....224
1.3.2.32.2.Gönül Dharmāsı:.....225
1.3.2.32.3.Gönüldeki Dharmā:.....225
1.3.2.32.4.Gönül Dışındaki Dharmālar:.....225
1.3.2.32.5.Gönül ve Gönüldeki Dharmā:.....226
1.3.2.33.Şarta Bağlı Dharmā:.....226
1.3.2.34.Buddha Kanununun Bozulması:.....226
1.3.2.35.Budizmin Koruyucu Ruhları:.....227
1.3.2.35.1.Piśācāḥ:.....227
1.3.2.35.2.Putana:.....227
1.3.2.35.3.Rākṣāsa:.....227
1.3.2.35.4.Yakṣa:.....228
1.3.3.Budist Topluluk:.....228
1.3.3.1.Dört Türlü Topluluk:.....230
1.3.3.1.1.Bhikṣu:.....230
1.3.3.1.2.Bhikṣuṇī:.....231
1.3.3.1.3.Upāsaka:.....232
1.3.3.1.4.Upāsikā:.....232
1.3.3.2.Śikṣamāṇa:.....232
1.3.3.3. Śrāmaṇera:.....233
1.3.3.4.Śrāmanerikā:.....233
1.3.3.5.Ācārya:.....234
1.3.3.6.Öğretmen:.....234
1.3.3.7.Arhantlar:.....234
1.3.3.8.Manastır:.....235
1.3.3.9.Oruç:.....236
1.3.3.9.1.Oruç Günü:.....236
1.3.3.10.Doğru Yol:.....237
1.4.Erdem, Pāramitā:.....237
1.4.1.Altı Pāramitā:.....239
1.4.1.1.Sadaka Erdemi:.....240
1.4.1.1.1.İman:.....241
1.4.1.1.2.Merhametli Gönül:.....243
1.4.1.1.2.1.Merhametli Gönülle Verilen Üç Sadaka:.....243
1.4.1.1.2.1.1.Nesne Verme, Mal Mülk Sadakası:.....244
1.4.1.1.2.1.2.Dharmā Verme Sadakası:.....244
1.4.1.1.2.1.3.Cesaret Verme Sadakası:.....245
1.4.1.1.3.Bağlanmama:.....245
1.4.1.1.4.Canlıları Kendisine Dâhil Etmek:.....246
1.4.1.1.4.1.Mal Vermek:.....246
1.4.1.1.4.2.Güzel Söz Söylemek:.....246
1.4.1.1.4.3.İyiliği ve Huzuru Vücuda Getirmek:.....247
1.4.1.1.4.4.Bir İş Üzerinde Olmak:.....247
1.4.1.1.5.Tam Bilgiyi İstemek:.....247
1.4.1.1.5.1.Tam Bilgi:.....247
1.4.1.1.5.2.İstemek:.....248

1.4.1.1.5.3.Kirsiz Temiz Akmayan Bilgi: 248
1.4.1.2.Ahlâk Erdemi: 249
1.4.1.2.1.Üç Türlü Ahlâk Erdemi: 250
1.4.1.2.2.Üç Türlü Davranış: 251
1.4.1.2.2.1.Vücudun Yapmış Olduğu Davranışlar: 252
1.4.1.2.2.1.1.Canlıları Öldürmemek: 252
1.4.1.2.2.1.2.Hırsızlık Yapmamak: 253
1.4.1.2.2.1.3.Zina Etmemek: 253
1.4.1.2.2.2.Dilin Yapmış Olduğu Davranışlar: 253
1.4.1.2.2.2.1.Yalan Söylememek: 253
1.4.1.2.2.2.2.İftira Atmamak: 254
1.4.1.2.2.2.3.Kaba ve Çirkin Konuşmamak: 254
1.4.1.2.2.2.4.Alay Etmemek: 254
1.4.1.2.2.3.Gönül ile Yapılan Davranışlar: 254
1.4.1.2.2.3.1.Kıskanmamak: 255
1.4.1.2.2.3.2.Öfkelenmemek: 255
1.4.1.2.2.3.3.Aykırı Fikirde Olmamak: 255
1.4.1.2.3.Canlıları İncitecek Sebeplere Yol Açmamak: 255
1.4.1.2.4.Benliğe Bağlanmamak: 256
1.4.1.2.4.1.Benliğin İstemediği Dört Düşünce: 257
1.4.1.2.4.1.1.Ben Düşüncesi: 257
1.4.1.2.4.1.2.İnsan Düşüncesi: 257
1.4.1.2.4.1.3.Canlılar Düşüncesi: 257
1.4.1.2.4.1.4.Varlık Düşüncesi: 258
1.4.1.2.5.Gerçeği Görme Yolu: 258
1.4.1.2.6.Dirdarlık Yolu: 259
1.4.1.2.7.Temiz Bilgi: 260
1.4.1.2.8.Kirli Bilgi: 260
1.4.1.3.Tahammül Erdemi: 261
1.4.1.3.1.Üç Türlü Tahammül: 261
1.4.1.3.2.Doğmamak: 262
1.4.1.3.3.Dharmā Tahammülü: 263
1.4.1.3.4.Doğmama Tahammülü: 263
1.4.1.3.5.Doğmama Bilgisi: 264
1.4.1.3.6.Yeniden Doğmama Kanunu: 264
1.4.1.3.7.Başkasına Bağlı Tabiat: 264
1.4.1.3.8.Aldatıcı Töz: 265
1.4.14.Çabalama, Sebat Erdemi: 265
1.4.1.4.1.Üç Türlü Sebat Erdemi: 266
1.4.1.4.2.İki Süs: 267
1.4.1.4.2.1.İyi Kök: 267
1.4.1.4.2.2Bilgi: 267
1.4.1.4.3.Büyük Merhametli Gönül: 267
1.4.1.5.Derin Düşünce Erdemi: 268
1.4.1.5.1.Üç Türlü Derin Düşünce: 269
1.4.1.5.2.Derin ve Soyut Düşünce: 269
1.4.1.5.2.1.Sevinçli Olma Düşüncesi: 270
1.4.1.5.2.2.Śūramgamasamādhi: 270
1.4.1.5.3.Tamamlanmış Mükemmellik: 271

1.4.1.5.4.Doğaüstü Erdem:....271
1.4.1.5.5.Üç İyi Kök: 272
1.4.1.5.5.1.Arzusuz Olmak:....272
1.4.1.5.5.2.Öfkesiz Olmak: 272
1.4.1.5.5.3.Bilgisiz Olmamak:....273
1.4.1.5.6.Öylesine, Gerçek Temiz Tabiat: 273
1.4.1.5.6.1.Öylesine Gerçek Tabiatın On Görüşü: 274
1.4.1.5.6.1.1.Chênju Evrenselliği: 274
1.4.1.5.6.1.2.Herşeyden Üstün: 275
1.4.1.5.6.1.3.Her Yerde Olan: 275
1.4.1.5.6.1.4.Bağımsız ya da Bağsız:....275
1.4.1.5.6.1.5.Öznel Bağımsızlık: 275
1.4.1.5.6.1.6.Kirlilik ya da Saflığın En Üst Farkındalığı:....276
1.4.1.5.6.1.7.Tarafsızlık: 276
1.4.1.5.6.1.8.Değişmeyen:....276
1.4.1.5.6.1.9.Tam Bilgelik Esaslı: 277
1.4.1.5.6.1.10.Tam Güç:....277
1.4.1.6. Bilgelik Erdemi:....277
1.4.1.6.1.Üç Türlü Bilgelik Erdemi: 278
1.4.1.6.2.Beş Türlü Bilgi:....279
1.4.1.6.2.1.Felsefe:....279
1.4.1.6.2.2.Mantık:....280
1.4.1.6.2.3.Gramer ya da Kompozisyon: 280
1.4.1.6.2.4.Tıp:....280
1.4.1.6.2.5.Sanat: 281
1.4.2.On Pāramitā: 281
1.4.2.1.Yöntem Erdemi: 282
1.4.2.1.1.İki Türlü Yöntem:....282
1.4.2.1.1.1.Sevapların Tevcihi Adlı Yöntem:....282
1.4.2.1.1.2.Bütün Canlıları Kurtarma Yöntemi:....283
1.4.2.1.2.Üç Karakter:....283
1.4.2.1.2.1.İyi Karakter: 283
1.4.2.1.2.2.Kötü Karakter:....284
1.4.2.1.2.3.Tarafsız Karakter:....284
1.4.2.1.3.Büyük Denk Gönül:....284
1.4.2.1.4.Dharmāya Bağlı Gönül:....284
1.4.2.1.5.Canlıya Bağlı Denk Gönül:....285
1.4.2.1.6.Bağsız Denk Gönül: 285
1.4.2.2.Saadet İsteme, Yemin Erdemi: 285
1.4.2.2.1.İki Türlü Saadet İsteme Erdemi: 286
1.4.2.2.1.1.Bodhisattvalar'ın Buddha Olma İsteği: 287
1.4.2.2.1.2.Bodhisattvalar'ın Bütün Canlıları Kurtarma İsteği: 287
1.4.2.2.2.Herşeye Bağlanma Esası:....287
1.4.2.2.3.Başkalarına Bağlanma Esası:....288
1.4.2.2.4.Gerçeğin Temeli:....288
1.4.2.2.5.Yok ve Var:....289
1.4.2.2.6.Yoğunlaşma ve Bilgelik: 289
1.4.2.3.Güç Erdemi: 290
1.4.2.3.1.İki Türlü Güç Erdemi: 290

1.4.2.3.1.1.Saygı Gösterme Gücü:.....291
1.4.2.3.1.2.Öğrenme Gücü:.....291
1.4.2.3.2.Doğru Bilgi:.....291
1.4.2.3.3.Doğru Dil ya da Öğreti:.....292
1.4.2.3.4.Temiz ve Doğru Bilgi:.....292
1.4.2.4.Bilgelik Erdemi:.....292
1.4.2.4.1.İki Türlü Bilgelik Erdemi:.....293
1.4.2.4.1.1.Dharmā ile Beslenen Bilgi:.....293
1.4.2.4.1.2.Canlıları Olgunlaştırma Bilgisi:.....293
1.4.2.4.2.İyiyi ve Kötüyü Ayırt Edebilme:.....294
1.4.2.4.2.1.Ad Esaslı Kanun:.....294
1.4.2.4.2.2.Laksana Esaslı Kanunlar:.....294
1.4.2.4.2.3.Ayırt edebilme Kanunu:.....295
1.4.2.4.2.4.Doğru Bilgi Esaslı Kanunlar:.....295
1.4.2.4.2.5.Doğru ve Gerçek Kanunlar:.....296
1.4.2.4.3.Siyah ve Beyaz Kanunlar:.....296
1.4.2.4.4.Araştırmak:.....297
1.4.2.4.5.Abhişeka:.....297
1.4.3.On Menzilin İşareti:.....298
1.4.3.1.İhtiras Yeri:.....298
1.4.3.2.Özgürlük Yeri:.....298
1.4.3.3.Acemilik Yeri:.....299
1.4.3.4.İstikrar Yeri:.....299
1.4.3.5.Dönmeme Yeri:.....300
1.4.3.6.Muhteşem Ödüllü Yer:.....300
1.4.3.7.Hükümdar Yeri:.....301
1.4.3.8.Merhamet Yeri:.....301
1.4.3.9.Zenginlik Yeri:.....302
1.4.3.10.İhtiras ve Arzularından Kurtulma Yeri:.....302
1.4.4.Bodhisattvalar'ın Gelişmesini Sağlayan On Yer:.....303
1.4.4.1.Sevinç Adlı Yer:.....303
1.4.4.2.Kirsiz Temiz Yer:.....304
1.4.4.3.Aydınlanacak Yer:.....304
1.4.4.4.Parlayan Bilgelik Yeri:.....304
1.4.4.5.Zorlukları Yenecekleri Yer:.....305
1.4.4.6.Yüzü Yukarı Olma Yeri:.....305
1.4.4.7.Heryere Yürüme Yeri:.....306
1.4.4.8.Sallanmayan Yer:.....306
1.4.4.9.Bilgide Mahir Yer:.....306
1.4.4.10.Dharmā Bulutu Yer:.....307
1.5.Varoluş Zincirinin On İki Halkası:..... 307
1.5.1.Cehalet:.....308
1.5.1.1.Bilgisizlik Karanlığı:.....309
1.5.2.İstem:.....311
1.5.2.1.Kötü Kişiler:.....312
1.5.2.2.Kötü İşler:.....313
1.5.2.3.Kötü Ameller:.....313
1.5.2.3.1.On Günah:.....316
1.5.2.3.1.1.Vücut İle Yapılan Günahlar:.....317

1.5.2.3.1.1.1.Canlıları Öldürmek:.....317
1.5.2.3.1.1.2.Çalmak, Hırsızlık Yapmak:.....317
1.5.2.3.1.1.3.Zina Etmek:.....318
1.5.2.3.1.2.Dil İle Yapılan Günahlar:.....318
1.5.2.3.1.2.1.Yalan Söylemek:.....318
1.5.2.3.1.2.2.İftira Atmak:.....318
1.5.2.3.1.2.3.Kaba ve Çirkin Söz Söylemek:.....319
1.5.2.3.1.2.4. Alay Etmek, Riyakâr Olmak:.....319
1.5.2.3.1.3. Gönül ile Yapılan Günahlar:.....319
1.5.2.3.1.3.1. Kıskanmak:.....320
1.5.2.3.1.3.2. Öfkeli Olmak:.....320
1.5.2.3.1.3.3. Yanlış, Ters Görüşte Olmak:.....320
1.5.2.3.2.Beş Türlü Büyük Günah:.....321
1.5.2.3.3.Dokuz Türlü Büyük Günah:.....323
1.5.2.3.4. On İki Kötü Meslek:.....324
1.5.2.3.5. Canlıları Rahatsız Edici Günahlar:.....324
1.5.2.4. İyi Ameller:.....327
1.5.2.4.1. İyi Amel ve Bilgi Süsü:.....329
1.5.2.4.2.İyi Kök ya da İyi Tohum:.....330
1.5.2.4.3.İki Türlü İyilik:.....330
1.5.2.4.4.On İyi Amel ya da Sevap:.....331
1.5.2.5.Karmanın İyi ya da Kötü Sonucu:.....331
1.5.2.5.1.Ceza:.....332
1.5.2.6.Kazanç Ormanı:.....332
1.5.2.7.Karma Kitabı:.....332
1.5.2.8.Karmanın Sönmesi:.....333
1.5.3.Bilinç:.....333
1.5.3.1.Altı Bilinç:.....334
1.5.3.1.1.Göz Bilinci, Görme:.....334
1.5.3.1.2.Kulak Bilinci, İşitme:.....335
1.5.3.1.3.Burun Bilinci, Koklama:.....335
1.5.3.1.4.Dil Bilinci, Tatma:.....335
1.5.3.1.5.Vücut Bilinci, Temas:.....336
1.5.3.1.6.Gönül Bilinci, Şuur:.....336
1.5.3.2.Sekiz Bilinç:.....336
1.5.3.2.1.Ayırt Etme Bilinci:.....338
1.5.3.2.2.Mahzen Bilinci:.....338
1.5.4.Ad ve Renk:.....338
1.5.5.Altı Duyu Organı ve Altı Duyu:.....339
1.5.5.1. Altı Duyunun Dış Unsurları:.....340
1.5.5.1.1.Renk ve Şekil:.....341
1.5.5.1.1.1.Dört ya da Beş Element, Dört Yılan:.....341
1.5.5.1.1.1.1.Toprak Elementi:.....343
1.5.5.1.1.1.2.Su Elementi:.....344
1.5.5.1.1.1.3.Ateş Elementi:.....345
1.5.5.1.1.1.4.Hava ya da Rüzgâr Elementi:.....345
1.5.5.1.1.1.5.Uzay Elementi:.....345
1.5.5.1.2.Ses:.....346
1.5.5.1.3.Koku:.....346

1.5.5.1.4.Tat:.....346
1.5.5.1.5.Temas: 347
1.5.5.1.6.Tasavvur: 347
1.5.5.2. Altı Duyunun İç Unsurları ya da Duyu Organları:.....347
1.5.5.2.1.Görme Duyu Organı, Göz:.....349
1.5.5.2.2.İşitme Duyu Organı, Kulak:.....349
1.5.5.2.3.Koklama Duyu Organı, Burun: 350
1.5.5.2.4.Tatma Duyu Organı, Dil: 350
1.5.5.2.5.Dokunma Duyu Organı, Vücut: 350
1.5.5.2.6.Algılama Duyu Organı, Gönül:.....351
1.5.6.Dokunma: 351
1.5.7.Duyu, Temas:.....352
1.5.8.Arzu:.....352
1.5.9.Bağlanma:.....353
1.5.10.Varolmak: 354
1.5.11.Doğmak: 355
1.5.11.1.Dört Doğum: 356
1.5.11.1.1.Anne Karnında Doğmak: 357
1.5.11.1.2.Yumurtadan Çıkmak: 357
1.5.11.1.3.Nemde, Islakta Doğmak: 357
1.5.11.1.4.Değişim İle Doğmak:.....357
1.5.11.2.Hayat, Dünya, Varlık Biçimi: 358
1.5.11.2.1.İki İyi Hayat: 358
1.5.11.2.2.Üç Kötü Hayat:.....359
1.5.11.2.3. Üç İyi Hayat:.....360
1.5.11.2.4.Dört Kötü Hayat:.....360
1.5.11.2.5.Beş Hayat:.....361
1.5.11.2.6.Altı Hayat:.....362
1.5.11.2.7.Yedi Hayat: 363
1.5.11.2.7.1.Cehennem Dünyası:.....363
1.5.11.2.7.1.1. On Sekiz Cehennem: 365
1.5.11.2.7.1.1.1.Açlık Cehennemi: 366
1.5.11.2.7.1.1.2.Ateş Arabalı Cehennem: 367
1.5.11.2.7.1.1.3.Ateş Kusan Cehennem: 367
1.5.11.2.7.1.1.4.Ateş Kuyulu Cehennem: 367
1.5.11.2.7.1.1.5.Kaynar Kazanlı Cehennem:.....367
1.5.11.2.7.1.1.6.Kılıç Ormanı Cehennemi: 368
1.5.11.2.7.1.1.7.Pislik Cehennemi:.....368
1.5.11.2.7.1.1.8.Sıcakta Kavrulma Cehennemi: 368
1.5.11.2.7.1.2.Sekiz Sıcak Cehennem, Büyük Cehennem: 368
1.5.11.2.7.1.2.1. Samjīva Cehennemi: 369
1.5.11.2.7.1.2.2.Kālasūtra Cehennemi: 370
1.5.11.2.7.1.2.3.Sanghāta Cehennemi:.....371
1.5.11.2.7.1.2.4.Raurava Cehennemi:.....372
1.5.11.2.7.1.2.5.Mahāraurava Cehennemi: 372
1.5.11.2.7.1.2.6.Tapana Cehennemi: 373
1.5.11.2.7.1.2.7.Pratāpana Cehennemi:.....374
1.5.11.2.7.1.2.8.Avīci Cehennemi: 375
1.5.11.2.7.1.3.Sekiz Soğuk Cehennem, Küçük Cehennem:.....376

1.5.11.2.7.1.4.Cehennemde Doğmak:.....378
1.5.11.2.7.2.Preta Dünyası: 378
1.5.11.2.7.3.Hayvan Dünyası: 380
1.5.11.2.7.4.Asura Dünyası: 381
1.5.11.2.7.5.İnsan Hayat Şekli:.....382
1.5.11.2.7.5.1.Kadın Hayat Şekli:.....384
1.5.11.2.7.5.2.Erkek Hayat Şekli: 385
1.5.11.2.7.5.3.Jambudvīpa: 386
1.5.11.2.7.6.Tanrılar Dünyası: 386
1.5.11.2.7.6.1.Üç Alan, Üç Dünya:.....388
1.5.11.2.7.6.1.1.Kāmadhātu, Arzu Dünyası: 389
1.5.11.2.7.6.1.1.1.Caturmahārājayikalar: 390
1.5.11.2.7.6.1.1.2.Caturmahārājalar Tanrıları: 391
1.5.11.2.7.6.1.1.2.1. Dhṛtarāṣṭra Mahārāja: 392
1.5.11.2.7.6.1.1.2.2. Virūḍhaka Mahārāja:.....393
1.5.11.2.7.6.1.1.2.3. Virūpākṣa Mahārāja: 393
1.5.11.2.7.6.1.1.2.4. Vaiśravaṇa Mahārāja: 394
1.5.11.2.7.6.1.1.3.Trayastrimśāh: 394
1.5.11.2.7.6.1.1.3.1. Indra Tanrı: 395
1.5.11.2.7.6.1.1.3.2. Amel Tanrısı: 396
1.5.11.2.7.6.1.1.3.3. Vijñāna Tanrı: 396
1.5.11.2.7.6.1.1.3.4. Vac Tanrı: 396
1.5.11.2.7.6.1.1.3.5. Prthivī Tanrı:.....397
1.5.11.2.7.6.1.1.3.6. Dyaus Tanrı: 397
1.5.11.2.7.6.1.1.3.7. Sūrya Tanrı: 398
1.5.11.2.7.6.1.1.3.8. Ay Tanrı: 399
1.5.11.2.7.6.1.1.4.Yāmaloka: 399
1.5.11.2.7.6.1.1.4.1. Cehennem Dünyasının Hükümdarı, Tanrı Yāma: 400
1.5.11.2.7.6.1.1.5.Tuṣita Cenneti:.....401
1.5.11.2.7.6.1.1.5.1. Santuṣita Tanrı:.....402
1.5.11.2.7.6.1.1.6.Nirmānarati:.....402
1.5.11.2.7.6.1.1.7.Paranirmitavaśavartin:.....403
1.5.11.2.7.6.1.1.7.1. Māra: 403
1.5.11.2.7.6.1.1.7.1.1. Māra Düşmanlığı:.....404
1.5.11.2.7.6.1.1.7.1.2. Māra'nın Kızı:.....405
1.5.11.2.7.6.1.1.7.1.3. Māra'nın Ordusu: 405
1.5.11.2.7.6.1.1.7.1.4. Māra'nın Dört Ordusu:.....405
1.5.11.2.7.6.1.1.7.1.5. Māra Ordusunun Yok Edilmesi: 406
1.5.11.2.7.6.1.1.7.1.6. Marā'nın Kötü Kanunu: 406
1.5.11.2.7.6.1.2. Şekil Dünyası, Rūpadhātu, Rūpāvacara, Rūpaloka: 406
1.5.11.2.7.6.1.2.1. Birinci Dhyāna alanı, Brahmā dünyası: 407
1.5.11.2.7.6.1.2.1.1. İlahî Topluluk Yeri, Brahmakāyika: 407
1.5.11.2.7.6.1.2.1.2. Brahma Bakanlarının Yeri, Brahmapurohita:.....408
1.5.11.2.7.6.1.2.1.3. Büyük Brahmā Dünyası, Mahābrahmā: 408
1.5.11.2.7.6.1.2.2. İkinci Dhyāna alanı: 409
1.5.11.2.7.6.1.2.2.1. Sınırlı Işıklı Tanrıların Dünyası, Parīttābha: 409
1.5.11.2.7.6.1.2.2.2. Sayısız Işıklı Tanrı Yeri, Apramāṇābha:.....410
1.5.11.2.7.6.1.2.2.3. Temiz Işık Sesli Tanrı Yeri, Ābhāsvara: 410
1.5.11.2.7.6.1.2.3. Üçüncü Dhyāna alanı: 410

1.5.11.2.7.6.1.2.3.1. Sınırlı Temizlik Tanrı Yeri, Parīttaśubha: 411
1.5.11.2.7.6.1.2.3.2. Sınırsız Temiz Tanrı Yeri, Apramāṇaśubha:.....411
1.5.11.2.7.6.1.2.3.3. Muhteşem Güzelliklerin Dünyası, Śubhakṛtsna: 411
1.5.11.2.7.6.1.2.4. Dördüncü Dhyāna alanı: 412
1.5.11.2.7.6.1.2.4.1. Bulutsuz Tanrılar Dünyası, Anabhraka: 412
1.5.11.2.7.6.1.2.4.2. Erdem Çocukları adlı Tanrı Yeri, Puṇyaprasava:.....412
1.5.11.2.7.6.1.2.4.3. Geniş Göğüslü Tanrı Dünyası, Bṛhatphala:.....412
1.5.11.2.7.6.1.2.4.4. Bozulmayan Tanrı Dünyası, Abarha, Avṛha: 413
1.5.11.2.7.6.1.2.4.5. Sıkıntısız Tanrılar Dünyası, Atapa:.....413
1.5.11.2.7.6.1.2.4.6. Güzel Gören Tanrı Dünyası, Sudṛśa: 413
1.5.11.2.7.6.1.2.4.7. Güzel Görünür Tanrı Dünyası, Sudarśana: 414
1.5.11.2.7.6.1.2.4.8. Renk Bozan Tanrı Dünyası, Akaniṣṭha:.....414
1.5.11.2.7.6.1.3. Şekilsizlik Âlemi, Arūpadhātu ya da Ārūpyadhātu: 415
1.5.11.2.7.6.2.Diğer Tanrılar: 416
1.5.11.2.7.6.2.1.Kut, Saadet Tanrısı: 416
1.5.11.2.7.6.2.2.Büyük Özgürlük Tanrısı, Maheśvara:.....416
1.5.11.2.7.7.Üstün Canlıların Dünyası:.....417
1.5.11.2.7.7.1.Śrāvakalar:.....417
1.5.11.2.7.7.2.Pratyekabuddha: 418
1.5.11.2.7.7.3.Bodhisattvalar:.....420
1.5.11.2.7.7.3.1. Merhametli Gönül ve Bilgi: 422
1.5.11.2.7.7.4.Buddha ve Buddha Yeri:.....422
1.5.11.2.7.6.2.1.1. Buddha Yeri:.....424
1.5.12.Yaşlanmak ve Ölüm:.....425
1.5.12.1.Ölüm Görünüşü:.....425
1.5.12.2.Ara Dünya ya da Üç Ara Dünya: 426
1.5.12.2.1.Ölüm Anı: 426
1.5.12.2.2.Aldatıcı Durum:.....427
1.5.12.2.3.Yeniden Doğum: 427
1.6. Dört Yardımcı Sebep:.....427
1.6.1. Olayların Doğrudan Sebebi: 427
1.6.2.Bağlantılı Sebepler:.....428
1.6.3. Düşünceyi Meşgul Eden Sebepler: 428
1.6.4. Bütün Olayların Sebepleri: 428
1.7. Beş Skandha: 429
1.7.1. Şekil:.....430
1.7.2. Duygu ya da Sezgi: 430
1.7.3. Algı ya da Kavramlar: 431
1.7.4. İstem: 431
1.7.5. Bilinç: 431
1.7.6. Altmış İki Görüş: 432
1.8. Üç Bilgi ya da Varoluşun Üç İşareti: 432
1.8.1.Geçicilik: 432
1.8.2.Istırap:.....433
1.8.3.Yokluk:.....433
1.8.3.1.Yokluk ve Varlık:.....435
1.8.3.1.1.Varlıklardaki Tezat:.....435
1.8.3.2.Yokluk Kanunu:.....436
1.8.3.3.Yokluk Düşüncesi:.....436

1.8.3.4.İki Yokluk:.....436
1.8.3.5.Üç Yokluk:.....437
1.8.3.6.Dharmā Yoktur:.....437
1.8.3.7.Varlık Yoktur:.....437
1.8.3.8.Tathā:.....438
1.8.3.8.1.Chênju Denilen Öylesine Töz:.....439
1.8.3.9. Sekiz Türlü Aldanış:.....439
1.8.3.9.1.Aldatıcı Görünüş, Büyü:.....440
1.8.3.9.2.Rüya:.....440
1.8.3.9.2.1.Rüya ve Büyü:.....441
1.8.3.9.3.Yankı:.....441
1.8.3.9.4.Yansıma:.....441
1.8.3.9.5.Çiy:.....441
1.8.3.9.6.Kabarcık:.....441
1.8.3.9.7.Serap:.....442
1.8.3.9.8.Gökkuşağı:.....442
1.8.3.9.9.Şimşek:.....442
1.8.3.9.10.Yıldız ve Gök:.....442
1.8.3.10.Tavşan Boynuzu:.....443
1.8.3.11.Kurbağa Tüyü:.....443
1.8.3.12.Zehirli Ok:.....443
1.8.4.Anātman:.....444
1.8.4.1.Bensizliğin Bensizliği:.....444
1.9.Üç Hazine ve Budizmin Öğretileri:.....444
1.9.1.Üç Hazine:.....444
1.9.1.3.Sūtra Hazinesi:.....445
1.9.1.2.Vinaya Hazinesi:.....446
1.9.1.3.Abhidharmā Hazinesi:.....446
1.9.2.Ekayana Öğretisi:.....446
1.9.3.Üç Öğreti:.....447
1.9.3.1.Mahāyāna Öğretisi:.....448
1.9.3.1.1.Mahāyāna'nın On İki Bölümü:.....450
1.9.3.1.1.1.Sūtra:.....450
1.9.3.1.1.2.Upadeśa:.....451
1.9.3.1.1.3.Geya:.....451
1.9.3.1.1.4.Gātha:.....451
1.9.3.1.1.5.Vyākarana:.....452
1.9.3.1.1.6.Nidāna:.....452
1.9.3.1.1.7.Avadāna:.....453
1.9.3.1.1.8.İtivrtaka:.....453
1.9.3.1.1.9.Jātaka:.....453
1.9.3.1.1.10.Vaipulya:.....454
1.9.3.1.1.11.Abdhuta-dharmā:.....454
1.9.3.1.1.12.Udāna:.....454
1.9.3.1.2.Mahāyanistlerin 23 ya da 24 Halefi:.....455
1.9.3.2. Hīnayāna Öğretisi:.....456
1.9.3.2.1. Hīnayāna Öğretisinin Dört Bilge Sınıfı:.....457
1.9.3.2.1.1.Śrota-āpanna:.....458
1.9.3.2.1.2.Sakṛdāgāmin:.....458

1.9.3.2.1.3.Anāgāmin:.....458
1.9.3.2.1.4.Arhat:.....458
1.9.3.2.2.Hīnayāna Öğretisine Girenler:.....459
1.10.Saṃsāra, Doğum Ölüm Döngüsü:.....459
1.10.1.Doğum Ölüm Denizi, Suyu:.....462
1.10.2.Akıcı Istırap Denizi:.....464
1.10.3.Bu Kıyı:.....464
1.10.4.Doğum Ölüm Tekerleği:.....464
1.10.5.Derin Çukur:.....465
1.10.6.Ateş Evi:.....465
1.10.7.Saṃsāralı Uzun Gece:.....466
1.11. Nirvāṇa:.....466
1.11.1.Korkusuzluk Şehri, Nirvāṇa:.....468
1.11.2.Buddha'nın Okyanusu:.....468
1.11.3.Nirvāṇa Şehri:.....469
1.11.4.Nirvāṇa'nın Kapısı:.....470
1.11.5.Nirvāṇa Sevinci:.....470
1.11.6.Kıyısız İyilik Gölü:.....471
1.11.7.Doğmama Kanunu:.....471
1.11.8.Barış, Huzur Kıyısı:.....471
1.11.9.O Kıyı:.....472
1.11.10.Sessizlik ve Sönmek:.....472
1.11.11.Mükemmel Boşluk:.....472
1.11.12.Gitmeyen ve Gelmeyen:.....473
1.11.13.Gelmeyen ve Gitmeyen:.....473
1.11.14.Sarsılmaz Yer:.....474
1.11.15.Sevinçli Gönül ve Mutluluk Yeri:.....474
1.12.Üç Zaman:.....474
1.12.1. Şimdiki Hayat Şekli:.....475
1.12.2. Gelecekteki Hayat Şekli:.....475

2. BÖLÜM
MANİHAİZM VE MANİHAİZM TERİMLERİ.....476
2.1. Mani Buddha:.....476
2.1.1.Yedi Hazine:.....477
2.2. İki Prensip ya da Kök:.....478
2.3. Üç Zaman Kanunu:.....479
2.4. İyiliğin Kaynağı ya da Işık Dünyası:.....480
2.4.1. Tanrı Zurvān'ın Beş Unsuru:.....481
2.4.1.1. Gönül ya da Zihin:.....481
2.4.1.2. Kavramak ya da Anlamak:.....481
2.4.1.3. Akıl:.....482
2.4.1.4. Düşünce:.....482
2.4.1.5. Saadet:.....482
2.4.2. Işık Tanrısının Beş Elementi:.....482
2.4.2.1. Hava Tanrısı:.....482
2.4.2.2. Rüzgâr Tanrısı:.....482
2.4.2.3. Işık Tanrısı:.....483
2.4.2.4. Su Tanrısı:.....483

2.4.2.5. Ateş Tanrısı:.....483
2.4.3. Şimdiki Hayat Şekli: 483
2.4.3.1. İlk Yaratılanlar: 485
2.4.3.1.1.Hayatın Annesi:.....485
2.4.3.1.2.İlk İnsan Ōhrmazd Tanrı:.....485
2.4.3.1.2.1.İlk İnsan Ōhrmazd Tanrı'nın Beş Silahı:.....486
2.4.3.1.2.1.1.Hava Tanrısı: 487
2.4.3.1.2.1.2.Rüzgâr Tanrısı: 487
2.4.3.1.2.1.3.Işık Tanrısı: 487
2.4.3.1.2.1.4.Su Tanrısı: 487
2.4.3.1.2.1.5.Ateş Tanrısı: 487
2.4.3.1.2.1.6.Altı Evlat: 488
2.4.3.1.2.2.1.İkinci Yaratılanlar:.....488
2.4.3.1.2.2.1.Maitreya Buddha: 488
2.4.3.1.2.2.1.1. Altı Evlat: 489
2.4.3.1.2.2.1.2. On Katlı Gök ve Sekiz Katlı Yer:.....489
2.4.3.1.2.3. Üçüncü Yaratılanlar:.....489
2.4.3.1.2.3.1. Elçi ya da Rehber:.....489
2.5. Karanlığın Dünyası, Ahriman:.....490
2.5.1. Ahriman'ın Düşmanı:.....491
2.5.2. Karanlık Âleminin Beş Dünyası: 492
2.5.2.1. İki Ayaklı İnsanlar:.....493
2.5.2.2.Dört Ayaklı Canlılar:.....493
2.5.2.3.Uçan Canlılar: 493
2.5.2.4.Sudaki Canlılar:.....493
2.5.2.5.Sürüngenler:.....494
2.6.Dört Mühür ya da Dört Tanrı: 494
2.7.Manastır ve Manastır Hayatı: 495
2.7.1.Seçkinler: 496
2.7.1.1.Salatalık: 496
2.8.Manihaizmde İbadet:.....497
2.8.1.Namaz:.....497
2.8.2.Oruç:.....498
2.8.3.Yedi Türlü Sadaka: 499
2.8.4.Üç Mühür:.....499
2.9.On Türlü Günah: 500
2.10.Kurtuluş ve Kurtuluş Yolu: 501
2.11.Saṃsāra: 501
2.12.Nirvana: 502
2.12.1.Uyanmak:.....503

SONUÇ: 504

KAYNAKÇA: 509

DİZİN: 514
BUDİZM TERİMLERİ DİZİNİ:.....514
ESKİ UYGUR TÜRKÇESİNDE BUDİZM TERİMLERİ DİZİNİ: 514
SANSKRİTÇE BUDİZM TERİMLERİ DİZİNİ:.....533

PALİCE BUDİZM TERİMLERİ DİZİNİ: 547
ÇİNCE BUDİZM TERİMLERİ DİZİNİ: 549
TİBETÇE BUDİZM TERİMLERİ DİZİNİ: 568
SOĞDCA BUDİZM TERİMLERİDİZİNİ: 569
TOHARCA BUDİZM TERİMLERİ DİZİNİ: 570
MANİHAİZM TERİMLERİ DİZİNİ: 570
ESKİ UYGUR TÜRKÇESİNDE MANİHAİZM DİZİNİ: 570
SÜRYANİCE MANİHAİZM TERİMLERİ DİZİNİ: 572
SOĞDCA MANİHAİZM TERİMLERİ DİZİNİ: 572

ÖZGEÇMİŞ: 573

KORPUS

Çalışmamızda ele alınan konu Budizm ve Manihaizm terimleri olduğu için Korpus'a dâhil edilen eserler Eski Uygur Türkçesi metinleri ile Budizm ve Manihaizm'i konu edinen çalışmalardır. Korpus, hem çalışmamızda taradığımız metinleri hem de kaynakça olarak faydalandığımız bazı eserleri içermektedir. Burada belirtilen eserler ve metinler kaynakça bölümünde tekrar yazılmamıştır. Bunun yanı sıra ETü. ve Budist ve Manihaist araştırmalarını konu edinen sözlüklere de burada yer verilmiştir.

ĀgFrag I	Kudara, Kogi, Peter Zieme, "Uigurische Agama-Fragmente (I)", *AoF* 10, 1983, s. 269-318.
ĀgFragII	Kudara, Kogi, Peter Zieme, "Uigurische Agama-Fragmente (II)" *AoF* 17, 1990, s. 130-145, 6 Tafeln.
ĀgFragIII	Kudara, Kogi, Peter Zieme, "Uigurische Agama-Fragmente (III)", *Bukkyo bunka kenkyū jo kiyo* 34, 1995, s. 23-84.
ApokrSū	Kara, Georg, Peter Zieme, "Die uigurische Übersetzung des apokryphen Sūtras 'Fo ding xin da tuo luo ni" *AoF* 13, 1986, s. 318-376.
AsmusHua	Asmussen, Jess, P., *Huastvanift*, Studies in Maicheism, Copenhagen, 1965.
ĀtSū	Maue, Dieter, "Sanskrit-Uigurische Fragmente des Ātānāikasūtra und des Ātānātihrdaya", *UAJb, NF*.5, 1985, 98-122.
AY	Kaya, Ceval, *Uygurca Altun Yaruk, Giriş-Metin ve Dizin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara,1994.
Bodhic	Raschmann, Simone, Peter Zieme, "Ein Bodhicaryāvatāra-Kommentar in alttükischer Überlieferung", *AoF* 12, 2, 1985: 309-318.
Block	Hazai, Georg, "Fragmente eines uigurischen Blockdruck-Faltbuches", *AoF* 3, 1975, s. 91-108.

BrāhUig	Maue, Dieter, "Zu den Dentalen im Brāhmī-Uigurischen", *Sprachen des Budhismus in Zentralasien*, Wiesbaden, 1983, 53-64.
BTI	Hazai, Georg, Peter Zieme, *Fragmente der Uigurischen Version des " Jin'gangjing mit den Gāthās des Meister Fu*, Nebst einem Anhang von T. Inokucki, Berlin 1971, (Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Zentralinstitut für Alte Geschichte und Archäologie. Schriften zur Geschichte und Kultur des Alten Orients. 3, Berliner Turfantexte1)
BTII	Röhrborn, Klaus, *Eine Uigurische totenmesse*, Berlin, Akademie Verlag, 1971, Schriften zur Geschichte und Kultur des Alten Orients; 4.Berliner Turfantexte; 11.
BTIII	Tezcan, Semih, *Das Uigurische İnsadi-Sūtra*, Berlin, 1974. (Deutsche Akademie der DDR. Zentralinstitut für Alte Geschichte und Archäologie. Schriften zur Geschichte und Kultur des Alten Orients. 6, Berliner Turfantexte3)
BTV	Zieme, Peter, *Manichaisch-Türkische texte*, Berlin: Akademie-Verlag, 1975, (Schriften zur Geschichte und Kultur des Alten Orients. Berliner Turfantexte; V)
BTVII	Kara, Georg, Peter Zieme, *Fragmente tantrischer Werke in vigurischer übersetzung*, Berlin: Akademie Verlag, 1976, (Schriften zur Geschichte und Kultur des Alten Orients-Berliner Turfantexte; VII)
BTVIII	Kara, Georg, Peter Zieme, *Die uigurischen Übersetzungen des Guruyogas "Tiefer Weg" von Sa-skya Pandita und der Mañjuśrīnāmasamgīti*, Berlin, Akademie Verlag, 1977, (Schriften zur Geschichte und Kultur des Alten Orients-Berliner Turfantexte; VIII)
BTIX	Tekin, Şinasi, *Maitrisimit Nom Bitig I-II*, Die Uigurische Übersetzung eines Werkes der Budistischen Vaibhāśika-Schule, Berlin, 1980.

BTXIII	Zieme, Peter, *Budistische Stabreimdichtungen der Uiguren*, Berlin 1985. (Deutsche Akademie der Wissenschaften der DDR. Zentralinstitut für Alte Geschichte und Archäologie. Schriften zur Geschichte und Kultur des Alten Orients. Berliner Turfantexte13)
BTXIII	Zieme, Peter, *Altun Yaruq sudur*: Vorworte und das erste buch: edition und Übersetzung der alttürkischen version des Goldglanzsutra: Suvarnaprabhasottamasutra, Turnhout: Brepols, 1996 (Berliner Turfuntexte; 18)
BTXIII	Zieme, Peter, *Magische Texte des Uigurischen Buddhismus*, Berlin 2005, Berliner Turfantexte; 23.
BTXX	Zieme, Peter, *Vimalakīrtinirdeśasūtra*, Edition alttürkischer Übersetzungen nach Handschriftenfragmenten von Berlin und Kyoto, Mit einem Appendix von Jorinde Ebert: Ein Vimalakīrti-Bildfragment aus Turfan, Brepols, 2000.
BTXXV	Wilkens, Jens, *Das Buch von der Sündentilgung*, *Edition des alttürkischbuddhischen Kşanti Kılguluk Nom Bitig*, Berlin, 2007, Berliner Turfantexte; 25.
Bud	Maue, Dieter, Klaus Röhborn, "Ein "buddhistischer Katechismus" in alttürkischer Sprache und tibetischer Schrift", *ZDMG* 133, 1984, 286-313.
BudApo	Geng Shih-min, Hans-Joachim Klimkeit, Jens Peter Laut, Eine *Buddhistische Apokalypse, Die Höllenkapitel (20-25), und die Sclußkapitel (26-27) der Hami-Handschrift der alttürkischen Maitrisimit*, Unter Einbeziehung von Manuskriptteilen des Textes aus Säŋim und Murtu, Abhandlungen Der Nordrhein-Westfälischen Akademie der Wissenschaften, Westdeutscher Verlag, 1998.
BudÇev	Kemal, Mağfiret, *Buddhist Türk Çevresi Eserlerinde Metafor*, Ankara Üniversitesi, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi basılmamış Doktora Tezi, 2003.

BudDört	Barutçu, Fatma Sema, "Buddha'nın Dört Asil Gerçeği" *Uluslararası Türk Dili Kongresi*, TDK yay., Ankara, 1992.
BuddErz	Laut, Jens Peter, Klaus Röbrborn, *Buddhistische Erzählliteratur und Hagiographie in türkischer Überlieferung*, Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica, Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1990.
BuddhKat	Maue, Dieter, Klaus Röhrborn, "Ein "Budistischer Katechismus" in alttürkischer Sprache und tibetischer Schrift", *ZDMG* 134, 1984, 286-313; 135, 1985, 68-91.
BudStab	Zieme, Peter, "Zur Buddhistischen Stabreimdichtung der Alten Uiguren", *AOH,* Tomus XXIX (2) 187-211, 1975
BudTer	Klaus, Röhrborn, "Zur Terminologie der Buddhistischen Sekunderüberlieferung in Zentralasien", *ZDMG* 133 (1983), 273-296.
BuyanKäl	Raschmann, Simone, "Das Gelöbnis des Buyan Kälmiş", *AoF* 14, 1987, 160-174.
CaitSuv	Maue, Dieter, Klaus Röhrborn, "Ein Caityastotra aus dem alttürkischen Goldglanz-Sūtra", *ZDMG* 129, 1979, 208-221.
Caita52	Kudara, Kogi, "52 şinco wo toku Uiguru-yaku Abidaruma-rinşo danpen", *İndo-gaku Bukkyō-güku Kenkyū* 26/2, 1978, s. 1000-3.
Cehennem	Bang, W., Reşit Rahmeti Arat; "Türlü cehennemler üzerine Uygurca parçalar", *Türkiyat Mecmuası* 4, Burhaneddin Matbaası, İstanbul, 1937, s. 251-263.
CoqHuas	Coq, A. Von Le, *Huastianift*, Çeviren: S. Himran, TDK yay., Ankara, 1941.
CoqManI	Coq, A. Von Le, *Türkische Manichaica aus Chotsho I*: *APAW* 1911 Anhang, Berlin 1912.
CoqManII	Coq, A. Von Le, *Türkische Manichaica aus Chotsho II*: *APAW* 1919, Anhang, Berlin, 1919.

CoqManIII	Coq, A. Von Le, *Türkische Manichaica aus Chotsho III*: *APAW* 1922 Anhang, Berlin, 1922.
Dása	Geng Shih-min, Hans-Joachim Klimkeit, Jens Peter Laut, "Prolegomena zur Edition der Hami-Handschrift der Uigurischen Daśakarmapathāvadānamālā", *TDİA*, 3. 1991, 213-230.
DhāSū	Röhrborn, Klaus, "Fragmente der uigurischen Version des 'Dhāranī-Sūtra der großen Barmherzigkeit", *ZDMG* 126, 1976, 87-100.
ED	Clauson, Sir Gerard, *An Etymological Dictionary of pre-thirteenth-century*, Turkish, Oxford 1972.
Edg	Edgerton, Franklin, *Buddhist Hybrid Sanskrit*. Grammer and Dictionary, Vol. 1 Grammer, Vol. 2. Dictionary, New Haven 1953.
ER	*The Encyclopedia of Religion*, Mircea Eliade editor in chief, 1-16 volume, Macmillan Publishing Company, Newyork, 1987.
ETŞ	Arat, Reşit Rahmeti, *Eski Türk Şiiri*, TTK yay., Ankara, 1991.
GabainHt	Gabain, Annemaria von, *Brief der uigurischen Hüen-tsang-Biographie*, Berlin, 1938. (*SPAW* Phil. –hist. Kl. 1938, 29: 371-415'ten ayrı basım)
HamÖykü	Hamilton, James, *Manuscrits ouïgours de Touen-houang*. *Le Conte bouddhique du bon et du mauvais prence en ouïgour*, Paris, 1971. (İyi ve Kötü Prens Öyküsü, çev.: Vedat Köken, TDK yay., Ankara, 1998).
Istılah	Arat, R. Rahmeti, "Uygurlarda Istılahlara Dair", *Makaleler*, cilt I, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1987.
JapanKu	Kudara, Kōgi, "Uigurische Fragmente eines Kommentars zum Saddharmā pundarīka-Sūtra", *Der türkische Buddhismus in der japanischen Forschung*, Jens Peter Laut und Klaus Röhborn, Veröffentlichungen Der Societas Uralo-Altaica, Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1988.

JapanMa	Shōgaito, Masahiro, "Drei zum Avalokiteśvara-sūtra passende Avadānas", *Der türkische Buddhismus in der japanischen Forschung*, Jens Peter Laut und Klaus Röhborn, Veröffentlichungen Der Societas Uralo-Altaica, Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1988.
KudaraAbid	Kudara, Kogi, "A Fragment of an Uigur Version of the Abhidharmā kośakārikā", *JA* 269 (1981): 325-346.
KaraNām	Kara, Georg, "Weiteres über die uigurische Nāmasamgīti", *AoF* VIII, 1981, s. 227-241.
Laksana	Barutçu, Fatma Sema, Eski Türkçede Buddha'nın 32 Laksanası", TDAYB, Türk Dil Kurumu yay., Ankara, 1987:'92, 11-33.
LautDása	Laut, J.P., "Zwei Fragmente eines Höllenkapitels der Uigurischen Daśakarmapathāvadānamālā", *UAJb NF*, 4, 1984, 118-13.
MaitrHII	Geng Shih-min, "Qädimki Uygurçä İptidayi drama piyesasi 'Maitrisimit'" (Hami nüshası)'nın 2- pärdäsi häqqidiki tätqiqat", *JTS* 4, 1980, 101-156.
MaitrI-IV	Geng Shih-min, Hans-Joachim Klimkeit, *Das Zusammentreffen mit Maitriya*. Die ersten fünf Kapitel der Hami- Version der Maitrisimit. In Zusammenarbeit mit Helmut Einer und Jens Peter Laut herausgeben, übertsetzt und kommentiert, C. 1-2, Asiatische Forschungen 103, Wiesbaden, 1988.
MaitrX	Geng Shih-min, Hans-Joachim Klimkeit, Jens Peter Laut, "Der Herabstieg des Boddhisattva Maitreya vom Tuṣita-Götterland zur Erde". Das 10. Kapitel der Hami-Handschrifit der Maitrisimit, *AoF* 14, 1987, 350-376, 8 Tafeln.
MaitrXI	Geng Shih-min, Hans-Joachim Klimkeit, Jens Peter Laut, "Das Erscheinen Boddhisattva", Das 11. Kapitel der Hami-Handschrift der Maitrisimit", *AoF* 15, 1988, 315-366, 13 Tafeln.

MaitrXIII	Geng Shih-min, Hans-Joachim Klimkeit, Jens Peter Laut, "Die Weltflucht des Boddhisattva". Das 13. Kapitel der Hami-Handschrift der Maitrisimit", *AoF* 18, 1991, 264-296, 10 Tafeln.
MaitrXIV	Geng Shih-min, Hans-Joachim Klimkeit, Jens Peter Laut, "Der Gang zum Bodhi-Baum". Das 14. Kapitel der Hami-Handschrift der Maitrisimit", *Materialia Turcica* 16, 1992:'93, 25-47, 7 Tafeln.
MaitrXV	Geng Shih-min, Hans-Joachim Klimkeit, Jens Peter Laut, "Das Erlangen der unyergleichlichen Buddhawürde". Das 15. Kapitel der Hami-Handschrift der Maitrisimit", *AoF* 20, 1993, 182-234, 13 Tafeln.
MaitrXVI	Geng Shih-min, Hans-Joachim Klimkeit, Das 16. Kapitel der Hami-Handschrift der Maitrisimit", *JTS* 9, 1985, 71-132.
MaitrXVII	Geng Shih-min, Hans-Joachim Klimkeit, Jens Peter Laut, "Nachtrag zum "Erlangen der unvergleiclichen Buddhawürde", *AoF* 20, 1993, 369-390.
Mängi	Zieme, Peter,"Mengi bulzun!- Ein weiterer Neujahrssegen", *Türk Kültürü Araştırmaları* 24, 1986, s. 131-139.
MW	Monier-Williams, M., A. *Sanskrit-English Dictionary*, Oxford, 1899.
Neujahr	Zieme, Peter, "Zur Verwendung der Brāhmī-Schrift beiden Uiguren", *AoF* 11, 1984, 331-346.
OdaBuddhāv	Oda, Juten, "On the Uygur Colophon of the Buddhāvatamsaka-sūtra in Furty Volumes", *The Bulleten of Toyohashi Junior College*, 1985, No: 2, 21-127.
OdaNewFrag	Oda, Juten, "New Fragments of the Uigur Text Säkiz yükmäk yaruk", *AoF* 10, 1983, 125-142.
PañcFrag	Geissler, F., Peter Zieme, "Uigurische Pāñcatantra-Fragmente", Turcica, *Reveu d'études turques* 2, 1970, 32-70.

Pfahl	Müler, F.W.K., "Zwei Pfahlinschriften aus den Turfanfunde 1. Die uigurische Inschrift aus dem Pfahle I B 4672. 2. Die chinesische Prahlinscrift", Berlin, 1915, *AKPAW*. Phil.Hist Kl. 1915, 3.
RaschmannSuv	Rascmann, Simone, *Die Kapitel über "Die Heilung der Krankheiten" und "Das Lehren der Tat des Jünglings Udakaniśyanda" im uigurishen Goldglanzsūtra* (24. und 25. Kapitel), Diplomarbeit Humboldt-Universität 1981.
RöhrbornHtI	Röhrborn, Klaus, *Die Alttükische Xuanzang-Biographie* VII. (Nach der Handschrift von Lenıñrad, Paris und Pekin sowie nach dem Transkript von A. Von Gabain), Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1991.
RöhrbornHtII	Röhrborn, Klaus, *Die Alttükische Xuanzang-Biographie* VIII, Nach der Handschrift von Paris, Peking und St. Petresburg sowie nach dem Transkript von Annemarie v. Gabain), Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 1996.
SaddSū	Maue, Dieter, Klaus Röhrborn, "Zur alttürkischen Version des Saddharmā pundarīka-Sūtra", CAJ 24, 1980, 251-273.
UigKon	Yamada, Nobou, *Sammlug Uigurischer Kontrakte*, Osako University, Osako, 1993.
Schwitzbad	Kudara, Kogi, Peter Zieme, "Chinesisch-alttürkische Fragmente des "Schwitzbad-Sūtras", *AoF* 15, 1988, 182-191.
SD	Gharib, B., *Sogdian Dictionary, Sogdian-Persian-English*. Farhangan Publications: Tehran, İran, (2004).
SDB	Barutcu, F. Sema, *Uygurca Sadāpradudita ve Dharmodgata boddhisattva Hikâyesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1987 (Yayımlanmamış doktora tezi).
SH	Soothill, William Edward ve Lewis Hodous, *A Dictionary of Chinese Buddhist Terms*, London 1937.

ShōAbhi (I, II, III)	Shōgaito, Masahiro, *Studies in the Uigur version of the Abhidharmā kośa-bhāśya-tīkā Tattvārthā* Vol: I-II-III, Kyoto 1991-1993.
ShōAbhi1998	Shōgaito, Masahiro, *The Uigur Translation of Sthiramati's Abhidharmā kośa-bhāśya-tīkā Tattvārthā* (Text in Transcription) 1, Kobe, 1988.
ShōAbhiTatt	Shōgaito, Masahiro, "On the content of the Uighur version of the Abhidharmā kośabhāśya-tīkā Tattvārthā", Turfan, *Khotan und Dunhuang*, Akademia Verlag, Berlin, 1996, 293-306.
ShōMadh	Shōgaito, Masahiro, "On the Fragments of the Madhyamāgama and Other Āgama Sūtras", *Vortrag auf dem Symposium* "Neue Ergebnisse der Zentrasienforschung", Hamburg, 1981.
StabUig	Zieme, Peter, *Die Stabreimtexte der Uiguren von Turfan und dunhuang*: studien zur Alttürkischendichtung, Budapest: Akademiai Kiado, 1991, Bibliotheca Orientalis Hungarica; XXXIII (Tanıtmalar: J.P. Laut, OLZ, 87.1.1992: 5-13; Marcel Erdal, BOSAS, 56. 1, 1993: 145-148 ve TDİA 3, 1993: 315-316.)
TekinAbid	Tekin, Şinasi, *Abhidharmā kośabhāsyatīkātattvāatha-nama*. Sources of Oriental Languages and Literature. 1. New York: Garland Publishing, 1970.
TekinKuan	Tekin, Şinasi, *Uygurca Metinler I, Kuanşi im Pusar (Ses İşiten İlah). Vaphua ki atlığ nom çeçeki sudur (=Daddharmā pundarīka-Sūtra)*. Erzurum, 1960, 2. Baskı: TDK yay., Ankara 1993.
TekinMaitr	Tekin, Şinasi, *Uygurca Metinler II, Maytrısimit, Burkancıların Mehdisi ile buluşma Uygurca İbtidai bir dram*, Ankara, 1976.
TekinYüen	Tekin, Şinasi, *Budistische Uigurica aus der Yüan-Zeit, Teil I: Hsin Tözin oqıtdaçı Nom*. Teil II. Die Geschichte von Sadāprarudita und Dharmodgata Boddhisattva, Akademia Kiado, 1980, Budapest. 383+faksimile, tafeln 42.

TezcanHt	Tezcan, Semih, *Eski Uygurca Hsüan Tsang Biyografisi X. Bölüm.* Ankara, 1975 (Yayımlanmamış Doçantlik tezi).
Tor-Stūpa	Röhrborn, Klaus, Osman Fikri Sertkaya, "Die alttürkische Inscrift am Tor-Stūpa von Chü-yung-kuan", *ZDMG* 130(2),1980: 304-339.
TT I	Bang, W., A. von Gabain, *Türkiche Turfan Texte I*, Berlin 1929, (*SPAW*. Phil.-hist. Kl. 1929, 15: 241-268)
TTII	Bang, W., A. von Gabain, *Türkiche Turfan Texte II*, Berlin 1929, (*SPAW*. Phil.-hist. Kl. 1929, 22: 411-430)
TIII	Bang, W., A. von Gabain, *Türkiche Turfan Texte III*, Berlin 1929, (*SPAW*. Phil.-hist. Kl. 1930, 13: 183-211)
TTIV	Bang, W., A. von Gabain, *Türkiche Turfan Texte IV*, Berlin 1930, (*SPAW*. Phil.-hist. Kl. 1930, 24: 432-450)
TTV	Bang, W., A. von Gabain, *Türkiche Turfan Texte V*, Berlin 1931, (*SPAW*. Phil.-hist. Kl. 1931, 14: 321-356)
TT VI	Bang, W.,G.R. Rachmatı (Arat), *Türkiche Turfan Texte VI*, Das buddhische Sūtra Säkiz Yükmäk", Berlin, 1934, (*SPAW*.Phil.-hist. Kl. 1929, 15:93-192).
TTVII	Rachmatı (Arat) G.R., W, *Seberherd, Türkiche Turfan Texte VII*. Mit sinologischen Anmerkungen von Dr. W. Eberhard, Berlin 1937. (*APAW*. Phil-hist. Kl. 1936, 12).
TTVIII	Gabain, A. von, *Türkiche Turfan Texte VIII*, Texte in Brāhmīschrift, Berlin 1954. (*ADAW*. Klasse für Sprachen, Literatur und Kunts. 1952, 7).
TTIX	Gabain, A. Von, Werner Winter, *Türkiche Turfan Texte IX*, Ein Hymnus an den Vater Mani Auf "Toharische" B mit alttürkischer Übersetzung. Berlin 1958. (*ADAW*. Klasse für Spachen, Literatur und Kuntst 1956, 2).
TTX	Gabain, A. Von, *Türkiche Turfan Texte X*, Das Avadāna des Dämons Ātavaka. Bearbeitet von Tadeusz Kovalski, Aus dem

	Nachlaß Herausgegeben, Berlin 1959, (*ADAW*. Klasse für Sprashan, Literatur und Kunst, 1958, 1).
TürBud	Laut, Jens Peter, *Der Frühe Türkische Buddhismus und Seine Literarischen Denkmäler*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1986.
UI	Müller, F.W.K., *Uigurica I*: 1. Die Anbetung der Magier, ein christliches Bruchstück. 2. Die Reste des Budistischen "Goldglanz-Sūtra". Ein vorläufiger Bericht, Berlin 1908. (*AKPAW*. Phil.-hist. 1908, 2).
UII	Müller, F.W.K., *Uigurica II*, Berlin 1911, (*AKPAW*. Phil.-hist., 1910,3).
UIII	Müller, F.W.K., *Uigurica III*, Uigurische Avadāna-Bruchstücke (I-VIII), Berlin, 1922 (*AKPAW*. Phil.-hist., 1920, 2).
UIV	Müller, F.W.K., *Uigurica IV*, hzr: von Gabain, Berlin 1931, (*SPAW*. Kl. 1931, 24: 675-727).
UigTot	Zieme, Peter, G. Kara, *Ein uigurisches Totenbuch, Nāropas lehre in uigrischer übersetzung*, Budapest: Akademiai Kiado, 1978.
Üİ	Barutçu**,** F. Sema, *Sthiramati'nin Vasubandhu'nun Abhidharmā kośa koşavardi şastirtakı çınkirtü yöröglerniñ kingürüsi'nden Üç İtigsizl*er, Giriş-Metin-Tercüme-Notlar-İndeks, XXX. Levha, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara,1998.
ZimHˇua	Zieme, Peter, "Beiträge zur Erforschung des Xˇastvānīft", Mitteilungen des Instıtuts für Orientforschung, Akademie-Verlag, Berlin, 1966/1967, 350-360.

Dergi Kısaltmaları ve Diğer Kısaltmalar

ADAW	Abhandlungen der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin
AKPAW	Abhandlungen der Königlich Preußischen Akademie der Wissenschaften
AoF	Altorientalische Forschungen
AOH	Acta Oriantalia Akademia Scientiarum Hungaricae
APAW	Abhandlungen der Preußischen Akademie der Wissenschaften
Bknz.	Bakınız
CAJ	Central Asiatic Journal
Çin.	Çince
EG	Edat Grubu
ETü.	Eski Türkçe
Hend.	Çift Söz
İFG	İsim Fiil Grubu
İT	İsim Tamlaması
JA	Journal Asiatique
JTS	Journal of Turkish Study (Türklük Bilgisi Araştırmaları)
Pali.	Palice
SFG	Sıfat Fiil Grubu
Sgd.	Soğdca
Skr.	Sanskritçe
SPAW	Sitzungsberichte der Preußischen Akademie der Wissenschaften
ST	Sıfat Tamlaması
Syr.	Süryanice
TDAYB	Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten
TDİA	Türk Dilleri Araştırmaları
TDK	Türk Dil Kurumu

Tib.	Tibetçe
TKAE	Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü
TM	Türkiyat Mecmuası
Toh.	Toharca
TTK	Türk Tarih Kurumu
UAJb	Ural-Altaische Jahrbücher, NF
ZDMG	Zeitschrift der Deutschen Mongenländischen Gesellschaft
ZFG	Zarf Fiil Grubu

İşaretler

*	= Tespit edilememiş, tahmine dayalı şekli
+	= İki kelimenin birleşimi
-	= Fiil tabanını ayırma işareti
x_2	= Çift söz gösterir
…	= Belirli sayıda harf eksiktir

GİRİŞ

Budizm:

Budizm terimi, *buddha* "aydınlanmış" kelimesinden gelmekte olup Siddhartha Gautama'nın aydınlığa ulaşması ve dünyanın gerçeğini kavramasıyla kurulmuş olan bir öğretidir.

Siddhartha Gautama'nın tam olarak ne zaman yaşadığı tartışma konusu olmakla birlikte M.Ö. 563-483/567-487 yılları arasında yaşadığı düşünülmektedir. Tarihi Buddha olan Siddhartha Gautama'nın doğumu mitolojik ya da olağanüstü unsurlar göstermektedir. Kendisi aslında uzun yıllar Tuṣita cennetinde yaşayan bir Bodhisattvadır. Doğum zamanı geldiği vakit beyaz bir fil şeklinde Śakya kralı Śuddhodāna'nın eşi Mahāmāyā'nın sağ tarafından girerek rahmine yerleşir.

Eşinin hamile olduğunu anlayan Śuddhodāna bir kâhine gider ve bu kâhin doğacak çocuğun ya büyük bir hükümdar ya da büyük bir din adamı olacağını öngörür. Māyā bu çocuğu Lumbinī koruluğunda bir ağacın altında acısız bir şekilde doğurur. Çocuk doğduktan sonra yer sallanır, güneş tutulur. Böylece doğan çocuğun kutsal bir kişilik olduğu anlaşılır. Bu çocuğa Siddhartha "tüm arzuları tamamlanmış" adı verilir. Çocuk doğduktan yedi gün sonra anne ölür ve artık Siddhartha'ya teyzesi bakacaktır. Uzun yıllar saraydan dışarı çıkarılmaz ve iyi bir eğitim verilir. Ayrıca kendisinin bir din adamı olmaması için eğlencelerle oyalanması sağlanır. Kendisi, 16 yaşında evlendirilir ve eşinden Rahula isminde bir erkek çocuğu olur. Fakat bir gün ormanda gezerken önce yaşlı bir kişiyle, daha sonra da ölmüş bir kişiyle karşılaşır ve dünyanın hiç de kendisinin tanıdığı gibi bir yer olmadığını fark eder. Daha sonra da saraya dönerken bir dilenciye rastlar. Dilencinin çok rahat davranması onun bazı şeyleri düşünmesine neden olur. Kısa bir süre sonra da ıstırapları ve adaletsizlikleri önleyebilme yolunu keşfetmek umudu ile evini, eşini ve çocuğunu terk eder ve ormanda inzivaya çekilir. Kendisi evinden ayrıldığı vakit henüz 29 yaşındadır. Altı yıl sürecek inzivanın ilk günlerinde dönemin önemli üstadlarından eğitim alır. Fakat bunların ıstırap konusundaki düşünceleri onu

hiçbir zaman tatmin etmez. Kendisi bu süre zarfında beş arkadaşıyla birlikte hiçbir şey yemeden yoğunlaşma hareketleri yapar. Fakat vücudunun gittikçe zayıflaması ve güçten düşmesi bu yöntemin de başarısızlığını fark etmesine neden olacaktır. Daha sonra et dışındaki bütün ürünleri yemeye başlar. Fakat yanındaki beş arkadaşı tarafından bu davranışı nedeniyle terk edilir. Artık ormandaki hayatına yalnız devam eder. Bir gün nehrin kıyısında pippala ağacının altında dinlenirken aydınlığa ulaşır ve artık bir Buddha "uyanmış" olur. Bu nedenle de bu ağaca *Bodhi* ya da *bo* ağacı denir. Aydınlığa ulaştıktan sonra arkadaşlarının yanına gider ve önce arkadaşları tarafından kabul görmez. Fakat daha sonra kendisine inanılır. Siddhartha Gautama ya da Śākyamuni "Śākya azizi" artık bir Buddha olmuştur ve kendisi henüz 35 yaşındadır. Kısa bir süre sonra artık tüm canlıları kurtarabilmek için çeşitli vaazlar vermek üzere yola çıkar, Budizmi yaymaya çalışır. Ölünceye kadar da Budizmi yaymak ve manastırı kurmak için büyük çaba harcar. Kendisi 80 yaşında MÖ. 483/487 yılında ölür yani parinirvāṇa'ya girer (ER, The historical Buddha II, 320-322).

Budizmin Gelişmesi ve Yayılması:

Buddha, daha hayattayken Budizmin yayılması için pek çok yer gezmiş ve öğretilerini vaazlar yolu ile öğretmeye ve yaymaya çalışmıştır. Krallığına döndüğü zaman, önce ailesi ve yakın dostları Budizmi kabul etmiş ve böylece ilk Budist cemaat meydana getirilmiştir. Önceleri sadece erkekler bu topluluğa kabul edilirken daha sonra kadınların da ısrarı üzerine onlar da bu topluluğa dâhil edilmiştir. Fakat Buddha, bu kadınların topluluğa girmesine pek de razı olmamıştır. Böylece Budist topluluk olan saṅghanın ilk örneği ortaya çıkmış olur.

Öğretilerini öykülerle, soru ve cevaplarla ya da çeşitli yollarla yaymaya çalışan Buddha düşüncelerini kendisi kaleme almamıştır. Ölümünden çok sonra öğretileri toplanmaya başlamıştır. İlk Budist konseyinde *Ananda* bu konuda çok büyük fayda sağlamıştır.

Budizm gerçek anlamda kral Aśoka'nın (MÖ 274-237) Budizmi kabul etmesiyle gelişir ve yaygınlaşır. Onun bu öğretiye göstermiş olduğu yakın ilgi Budizmin hem Hindistan içlerine hem de komşu ülkelere yayılmasını sağlamıştır. Budizm, MÖ 5. yüzyıldan MS 1. yüzyıla kadar parçalanmadan tek bir öğreti olarak devam etmiş, fakat daha sonra bazı konularda anlaşmazlığa düşülerek bölünmeler yaşanmıştır. Böylece Budizmin Theravada ya da Hīnayāna mezhebi, Mahāyāna mezhebi ve Vajrayāna mezhebi olmak üzere üç büyük mezhep ortaya çıkmıştır.

Türklerde Budizmin Yayılması:

Türklerin Budizm ile ne zaman karşılaştığı tam olarak bilinememekle birlikte MS 2. yüzyılda Türk bölgelerinde de Budist faaliyetlerin yürütüldüğü düşünülmektedir. Bu dönemde Taşkent'te bir Budist tapınağının bulunduğu ve bu bölgelerden Çin'e Budist faaliyetler için gidildiği bilinmektedir. Batı Türkistan'da Mani ve Zerdüşt dininin yaygın olmasına karşı Doğu Türkistan'da Budizm yaygın bir din hâlini almıştır. Genel olarak Orta Asya göz önüne alındığında ilk yüzyıllarda kurulmuş olan Kuşan İmparatorluğunda Budizm yaygın bir dindir ve böylece Belh, Tirmiz ve Afganistan Budizmin etkisi altındadır. Özellikle Sogd ve Toharistan'da Budizm yoğun olarak görülmektedir. Kuşan'ın dini etkisi sonucunda Harezm, Buhara, Semerkant ve Fergana gibi kültür merkezlerinde de Budizm görülür. Budizmin Doğu Türkistan'a iki yoldan girdiği bilinmektedir. Bunlardan biri Hotan, Çerçen ve Miran'dan Tung-huang'a uzanan kervan yoludur, diğeri ise Tumçuk ve Kuçar'dan Turfan'a geçen yoldur (Esin 1978, 59-60).

Türklerde, Budizm en parlak dönemini 6. yüzyıldan itibaren yaşamıştır. 552 yılında kurulan I. Köktürk Devleti hükümdarlarından biri olan Mukan Kağan Budizmi kabul etmiş ve yine Köktürk hükümdarlarından biri olan Taspar Kağan'ın isteği üzerine Nirvāṇa-Sūtra Türkçe'ye çevrilmiştir. Ayrıca Taspar Kağan bir Budist tapınak kurdurarak Budizme bağlılığını sunmuştur (Gabain 1961, 506). Ayrıca Hotan'da faaliyetlerini sürdüren Jinagupta da Budizmin yayılmasında etkili olmuştur. 14. yüzyıla kadar Turfan bölgesinin en önemli şehirleri arasında sayılan ve Çincede Kao-ch'ang ya da Ho-Chou olarak gösterilen Koço her zaman Budizm açısından önemli bir yere sahip olmuştur.

Bu Budist faaliyetleri II. Köktürk Devleti sırasında da devam etmiştir. Bilge Kağan'ın Budizmi bir devlet dini olarak kabul etmek istediği fakat bilge vezir Tunyukuk'un bu duruma karşı çıktığı da bilinmektedir.

Daha sonraki dönemlerde ise Budizm yükselişe geçmiş ve özellikle Mani dini ile Türk topraklarında etkisini artırmıştır. Fakat Türklerin 10. yüzyıldan itibaren İslam dinini seçmeleri üzerine Budizmin etkisi azalmaya başlamıştır. Fakat 13. yüzyılda büyük Moğol devletinin kurulması üzerine Budizm Orta Asya'da tekrar yükselişe geçmiştir. Budizm, İslam ile paralel olarak Türkler arasında 17. yüzyıla kadar yaşamıştır. Bugün hâlâ Sarı Uygurlar ve Tuvalar Budisttir.

Manihaizm:

Mani, Aramice "efendi, sahip, lord" anlamında olan *mar* ya da *mārī* yani "efendim, lordum" anlamındadır.

Manihaizmin peygamberi ve kurucusu olan Mani'nin babası Patik, İranlı bir asilzadedir ve Hristiyanlığın sapık mezheplerinden biri olan Elkesai'ye mensuptur. Annesinin adının Meryem olduğu belirtilir. Mani MS 216'da doğmuştur. Onun doğum yeri hakkında kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte Biruni, onun Mardinû (Mardin)'da doğduğunu belirtir. Manihaist inanışa göre, Mani henüz 5-6 yaşlarındayken ağaçların onun önünde eğildiği ve bu eğilişle onun yüceliğinin tasdik edildiği belirtilir. Mani 12 yaşındayken, ikizim dediği ilahî ruh kendisini ziyaret eder. Bu ilahî ruhun Mani'yi tekrar ziyaret etmesi onun 24 yaşına tesadüf eder. Böylece bu ilk ilahî tecrübeden sonra Mani ilahî mesajını yaymaya başlar. 240/241 yılları arasında Hindistan'ın Śakha'ya (bugünkü Afganistan toprakları) bir ziyaret düzenleyen Mani burada Budizmin etkisinde kalır. 242 yılında tekrar ülkesine döner ve Pers hükümdarı olan I. Şapur'un huzuruna çıkar. Fakat I. Şapur'u Manihaizm dinine döndüremez, I. Şapur Zurvanizmde kalır. Buna rağmen I. Şapur, Mani'nin faaliyetlerine büyük bir tolerans gösterir ve dinini yaymasına yardımcı olur. Bunun sonucunda Mani I. Şapur için *Şapuragan* adlı eserini yazar.

I. Şapur öldükten sonra halefi I. Hormizd de Mani'nin etkinliklerini destekler, ona lütuf gösterir. Fakat I. Behram tahta geçince Zurvanizmin bir takipçisi olarak Manihaistlere ve diğer dinlerin mensuplarına zulmetmeye başlar. Bu zulümde rahip Kartir'in yayımlamış olduğu dini genelge de etkili olur. Mani hapsedilir ve 276 ya da 277 yılında hapishanede işkence ile öldürülür. Mani'nin takipçileri bu öldürme vakasını Hz. İsa'nın haça gerilerek öldürülmesiyle bağdaştırırlar.

Mani öğretilerini yaymak için *Şapuragan* dışında altı eser daha yazmıştır ve bu eserleri de resim ve şekillerle süslemiştir. Böylece öğretisini daha iyi yaymayı düşünmüştür. Mani'nin altı eseri Hayatın Gerçeği, Hayat Hazinesi, Tezler, Sırlar Kitabı, Devler Kitabı, Mektuplar ve İlahiler ve Dualar'dır.

Mani'nin öğretilerinde Hristiyanlık, Zurvanizm ve Budizmin büyük etkisi görülür. Bu öğretide sağlam bir dualizm bulunur. Bu dualizm içinde tanrı ve şeytan, cennet ve cehennem, üç zaman, ölümde bireysel yargı, şeytani olgulardan kurtulma, ölümsüz hayatı bulma, kutsal cenneti bulma gibi unsurlar yer alır. Mani eğitimle, kendini inkârla

ve erdemli hayat ile kurtuluşu hedefler (Boyce 1979, 111-112). Kendisini bir peygamber olarak görür ve İncil'deki Paraklet'in kendisi olduğunu iddia eder. Ayrıca Mani, Budistlerin Maitreye Buddhasıdır. Mani, dünyevi bir vücuda sahip muhteşem insanlar listesi yapar ve Şid, Nuh, İbrahim, Shem, Nikotheos, Enoch, Zoroaster, Buddha, İsa ve en son olarak da kendisini yani Mani'yi gösterir. Bu peygamberler ve kendisi sevgi, erdem, mutluluk, sabır ve bilgi ile süslenmişlerdir (Lieu 1985, 18).

Manihaizmin Gelişmesi ve Yayılması:

Manihazim, henüz Mani hayattayken büyük bir topluluk hâline gelmiştir. Bu din 3 ve 7. yüzyıllar arasında gelişimini hızlandırmış ve dünyanın pek çok yerine yayılmıştır. Manihaizmin faaliyetleri Çin'in en doğusundan Roma İmparatorluğu'nun en batısına kadar ulaşmıştır. Manihaizmin yayılmasında Hristiyanlık ve Zurvanizm gibi dinlerin de sosyal ve siyasi güç elde ettikleri bilinmektedir. Nitekim Pers hükümdarı I. Şapur ve I. Hormizd Mani'nin faaliyetlerini sürdürmesine müsaade etmiştir. Fakat Mani dininin hızla yayılması gerek Zurvanlar gerekse Hristiyanlar tarafından pek hoş karşılanmamıştır.

244-251 yılları arasında Mısır'da bulunan Havari Pattig Manihaizmi Roma'ya iletmiş ve Roma'da ilk Mani manastırı Papa Miltiade zamanında 312 tarihinde inşa edilmiştir.

291'de Havari Sisin'in II. Behram tarafından öldürülmesi ile birlikte Manihaizme karşı bir zulüm başlar ve 296'da Manihaizmi yasaklayan bir genelge yayımlanır. Bu genelgeye göre Mani liderleri ve müritleri cezalandırılır ve eserleri de yakılır. 381'de Roma İmparatoru I. Theodosius tarafından Mani dininin sosyal hakları ellerinden alınır ve Hristiyanlar tarafından Mani taraftarları baskı altına alınır. 382 tarihinde de I. Theodosius Mani rahipleri için bir ölüm kararı alır. 425'te III. Valentinie Manihaistleri Roma'dan sürer. 428 yılında II. Theodosius Mani taraftarlarının şehirlerde oturmalarına müsaade etmez ve bunları şehir dışına gönderir. Görüldüğü üzere Mani dini tarihi boyunca çeşitli zulümlere ve baskılara uğramış, buna rağmen dünyanın pek çok yerine yayılmıştır.

Manihazmin gelişme alanına bakıldığı zaman batıda Mezopotamya, Ermenistan, Kuzey Afrika, İspanya, Güney Fransa, Kuzey İtalya ve Balkan'larda yayıldığı ve doğuda ise Kuzey Hindistan, Batı Çin, Tibet ve Orta Asya'daki Türk bölgelerinde etkili olduğu görülür. Mani dini, Çin'e 6. yüzyılın ikinci yarısında ulaşabilmiştir. Uygur Devleti'nin

yıkılması üzerine Çin, Mani dini ve diğer dinler üzerinde büyük bir baskı uygular ve binlerce rahibin diri diri gömülerek ölmesine neden olur (Güngör 1989A, 145-165).

Türklerde Manihaizmin Yayılması:

Türklerde Manihaizmin ne zaman yayılmaya başladığı tam olarak bilinmemekle birlikte bu dinin Orta Asya'da Budizm, Mazdeizm, Zurvanizm, Hristiyanlık gibi dinlerle birlikte yaşadığı tahmin edilmektedir. Uygur hükümdarı Bögü Han Çin'in iç siyasetine baskı yapabilmek ve Çin'de yaşayan Uygurların sayısını çoğaltabilmek için Mani dinini kabul etmiştir. 694 yılında Çin'de yayılmaya başlayan Mani dini, 732'de yayımlanan bir fermanla resmiyet kazanmıştır. Daha sonra 768-771 yılları arasında Çin, Uygurlara Çin'de tapınak yapma izni vermiştir. Uygur Devleti'nin Mani dinini resmî din olarak kabul etmesi üzerine bu dinin koruyuculuğunu ve yayılmasını da Uygurlar üstlenmiştir. Fakat Uygur Devleti'nin 840 tarihinde yıkılması üzerine Çin, 846 yılından itibaren Mani dini taraftarlarına zulmetmeye başlamış ve binlerce rahip ve rahibenin öldürülmesine yol açmıştır. Mani dini daha sonraki dönemlerde bir devlet dini olmamakla birlikte Budizmle beraber Moğol Devleti zamanına kadar yaşamıştır. Fakat Budizmin daha etkili olması sonucunda bu din Türkler arasında tamamıyla yok olmuştur.

1. BÖLÜM

BUDİZM VE BUDİZM TERİMLERİ

1.1. Dört Asil Gerçek:

ETü. *tört törlüg ınyana bilge bilig* (ST, Hend.) "dört türlü bilgi", *tört kirtü nom* (ST) "dört doğru töre", *tört törlüg tözünler kezigi* (İT) "dört türlü asiller yolu", *tözünlerniñ tört köni nomug* (İT) "asillerin dört doğru yolu", *tört törlüg törüler* (ST) "dört asil kanun" = **Skr.** *catvāri-ārya-satyāni* = **Çin.** 四諦 "*sìdì*", 四聖諦 "*sìshèng dì*", 四眞諦 "*sì zhēndì*" (SH 182a) = **Tib.** *phagspa'ibdenpabzhi* (J. Hopkins)

Sanskritçe terim, *catvāri* "dört", *ārya* "asil" ve *satyāni* "gerçek" kelimelerinden oluşur.

Dört asil gerçek, Budizmin temel öğretilerinden biridir. Terim, canlıların ıstıraplarının nedenini açıklamakla birlikte bu nedenlerin nasıl yok edilebileceğini de yöntemleriyle birlikte ortaya koymaktadır. Śākyamuni Buddha aydınlandıktan sonra Varānaśī'deki Geyik Parkında ilk dinî konuşmasında dört asil gerçeği açıklamıştır. Dört asil gerçek 'duḥkha, samudāya, nirodha ve mārga'dan oluşur. Bu dört asil gerçeği şöyle de sıralayabiliriz. Her şey acıdır, ıstırap kendi arzularımızdan kaynaklanır, kendi arzularımızın kökünü kurutmak ve Nirvāṇa'ya girmek kendi elimizdedir ve her şey ıstırabın kökünü kurutabileceğimiz yol ile yani sekiz asil yol ile mümkündür. Ayrıca dört asil gerçek, 1. 苦 "*kǔ*" ıstırap, altı varlık şeklinden kaynaklanır; 2. 集 "*jí*" ihtiraslar sebebiyle ıstıraplar toplanır; 3. 滅 "*miè*" arzularımızın sönmesi, boşluk ve yok olma gibi ölüm ıstırabının bırakılması Nirvāṇa'dır; 4. 道 "*dào*" sönme yolu yani 八正道 "*bā zhèngdào*" sekiz doğru yol, şeklinde de sıralanabilir (SH 182a-b).

Buddha yaşadığı dönemdeki sosyal ıstırabın yok edilmesinin ancak bu aydınlanma öğretisi sayesinde mümkün olabileceğini savunmuştur. Buddha, asıl mutluluğu ve gerçeği keşfedinceye kadar başıboş dolaşan bir Śramana'dır. Śākyamuni Buddha Neranjana nehrinin kıyısındaki bodhi ağacının altında aydınlanmaya ulaştığında bu dört

asil gerçeği kavradı ve bu gerçeğin kavranmasıyla gerçek mutluluğa erişilebileceğini öğrendi. Böylece bütün canlıları kurtarmayı amaç edinen öğretisini ortaya koydu.

kaş kavşal ilte baranas balıkda evrilmedük darmaçakır nomlug tilgenig evirü yarlıkap kadgu nızvanılarıg üzdeçi kesdeçi *tört törlüg ınyana bilge biliglig* çaytılarka yükünür men (AY/31/5-11) "Kavśaka ülkesindeki Varānaśī şehrinde çevrilmemiş dharmā tekerleğini çeviren ve kaygı ihtirasını kesen *dört türlü jñana bilgili*$_2$ Caitya'ya saygıyla eğilirim."

tört törlüg tözünler kezigi (BTIII/437) "*Dört türlü asiller yolu*."

agır ayıg kılınçlıg uvlarıntın udrulup *tözünlerniñ tört köni nomug* olarka köñülçe nomlayın (UIII/11/8-10) "Çok kötü hareketli uykularından dönüp *asillerin dört asil kanununu* onlara istedikleri gibi vaaz etsinler."

kögüziñe yaraşı *tözünlerniñ tört kirtü nomug* nomlayu yarlıkadı (UIII/39/1-2) "Göğsüne uygun *asillerin dört doğru töresini* vaaz etti."

tört törlüg törüler içinte (AY/106/11-12) "*Dört türlü kanunlar* içinde."

1.1.1. Istırap:

ETü. *agır ulug emgek* (ST) "büyük ıstırap", *alkınçsız emgek* (ST) "sonsuz ıstırap", *alp agır emgekler* (ST) "çok büyük ıstıraplar", *busuşlug ot* (ST) "kaygılı ateş", *emgek* "ıstırap", *emgek ada* (Hend.) "ıstırap, tehlike", *emgek busuş* (Hend.) "ıstırap, kaygı", *emgek kirtü* (İT) "ıstırap gerçeği", *emgekler kıyıtlar* (Hend.) "ıstıraplar, eziyetler", *busuş kadgular* (Hend.) "kaygılar", *emgeklig sıkıglıg* (Hend.) "ıstıraplı, sıkıntılı", *emgek tolgak* (Hend.) "ıstırap", *muñ emgek* (Hend.) "ıstırap", *emgeklig tüş utlılar* (ST) "ıstıraplı semereler", *sakınçlıg kadgulug ot* (Hend, ST) "kaygılı ateş", *kızgut emgek tolgak* (Hend.) "ıstırap", *korkınçlıg emgeklig* (Hend.) "korkulu ıstıraplı", *muñ tark* (Hend.) "ıstırap", *sıkıglıg emgekligler* (Hend.) "sıkıntılılar, ıstıraplılar", *tuşsuz emgek* (ST) "benzersiz ıstırap" = **Skr.** *duḥkha, duḥkha-satya, duḥkha-ārya-satyam* = **Çin.** 豆住 "*dòu zhù*" (SH 182a, 245a), 苦 "*kǔ*" (SH 313a), 苦(聖)謙 "*kǔ (shèng) qiān*" (SH 314a) = **Tib.** *sdug bsngal-ba* (J. Hopkins)

Dört asil gerçeğin ilki *duḥkha*'dır ve "acı, mutsuzluk, ıstırap, üzüntü, sıkıntı, kolay olmayan, zor" anlamlarında kullanılmaktadır.

Sanskritçe terim, "dönmeyen, etrafta çığlıklar atan büyük bir tekerlek" olarak ifade edilir. Duḥkha'nın karşıtı *sukha* yani 'mutluluk, sevinç'tir. Sukha "gürültüsüz ve düz dönen akıllı bir tekerlek" olarak gösterilir. Istırap Çin kültüründe tekerleği kırılmış bir savaş arabasına benzetilir. Bu yüzden arabanın sürücüsü de daima sarsılır.

Genel olarak *duḥkha* kelimesi "ıstırap" olarak çevrilse de Budist âlimler bu terimi "huzurun kaçması, kaygılanmak, telaşlanmak" gibi anlamlarda çevirmek gerektiğini ifade ederler. Ayrıca ıstırabın dar anlamda kullanıldığını, geniş anlamda "kötümserlik" ifade ettiğini belirtirler. Buna rağmen ıstırap, ne iyimserliktir ne de kötümserliktir, sadece bir realitedir. Çünkü hayatta bütün her şey canlıya büyük bir acı verir ve Budizmin en büyük gayesi de canlıları bu ıstıraptan kurtarmaktır.

Śākyamuni'nin dünyadan vazgeçişine ve aydınlanmayı arayışına canlıya büyük acılar veren doğum, yaşlanma, hastalık ve ölüm gibi dört ıstırabın çaresini bulma arzusu neden olmuştur. Śākyamuni'nin, aydınlığa ulaşmasından sonraki ilk öğretisi olan dört asil gerçeğin birincisi ıstıraptır ve bu ıstırap ona göre "her şey ıstıraptır ya da bütün varoluş ıstıraptır." şeklindedir. Hatta *duḥkha*'nın karşıtı olan sukha yani mutluluk da bir yanılsamadır. Böylece ıstırabı çözme yolunu aramak ve ulaşmak Budist uygulamadan kaynaklanır. Öğretiye göre, bütün her şey dört Dharmā mühründen biri olan ıstıraptan oluşur. Diğer üç mühür ise; her şey geçicidir, hiçbir şey bağımsız değildir ve Nirvāṇa yani aydınlanma sükûnettir (SH 66b, 182a, 245a, 313a) şeklinde sıralanır.

Istırap, iç ve dış olmak üzere ikiye; ıstırabın ıstırabı, çürüme ıstırabı ve amel ıstırabı olmak üzere üçe; doğum, yaşlanma, hastalanma ve ölüm ıstırabı olarak dörde; doğum, yaşlanma, hastalık, ölüm, sevgililerden ayrılma, nefret edilenle karşılaşma, arzu edileni elde edememe ve Beş Skandha'nın neden olduğu ıstırap olmak üzere beşe; doğum, yaşlanma, hastalanma, ölüm, sevgililerden ayrılma, nefret edilenle karşılaşma, arzu edileni elde edememe ve Beş Skandha'nın neden olduğu ıstırap olmak üzere sekiz bölüme ayrılarak incelenmektedir (SH 313a).

agır ulug emgek teginürler (BudApo/55/20-21) "*Çok büyük ıstırap* ulaşır."

alkınçsız emgekin emgentiñ (BTXIII/12/128) "*Sonsuz ıstırabı* çektin."

adaların tudaların tarkaru *alp agır emgeklerin* kiterü ürüg uzatı küyü küzetü tutalım (AY/397/10-15) "Tehlikeleri$_2$ uzaklaştırıp *büyük ıstırapları* giderip (kendimizi) daima gözetelim."

busuşlug otın örtenü (AY/638/14-15) "*Istırap ateşi* yanıp."

teginmekniñ *emgek* tözlügin (AY/300a/20-21) "Dokunmanın *ıstırap* esası."

neñ artuk *emgek ada* kelmegey (UII/71/5) "Asla çok *ıstırap*$_2$ gelmeyecek."

emgeklig orunlarka barıp açıg tarka *emgekin busuşın* arıtı emlegeli bultukmaz (BTII/999-1001) "Istıraplı yerlere varıp acı$_2$ *ıstırabını*$_2$ temizleyip iyileştiremez."

emgek kirtü bo *emgek kirtü* aña atkak bolmış (ÜİI/107a/3) "*Istırap gerçeği* bu *ıstırap gerçeği* ona bağ olmuş."

tüü törlüg *emgekler kıyıtlar* tükel tegip et'özleri alañurmışlar ülgüsüz kolusuz *busuş kadgularka* egirtip ertiñü emgenürler erser (AY/117/14-18) "Türlü türlü *ıstıraplara cezalara* tamamıyla ulaşmışlar (ve) vücutlarını zayıflatmışlar. Onlar sayısız *ıstırap ve kaygıyla* büyük acı çekerlerse."

anın amtı öñin öñin bir uçlug köñülin bir teg bir *emgeklig sıkıglıglar* birle biş tilgenimizni yirke tegürüp (BTII/1016-1020) "Onun şimdi bir amaçlı gönül ile *ıstıraplarla*$_2$ beş tekerleğimizi (başımızı) yere değdirip."

bo montag *emgek tolgakka* tegmiş ödte bo *muñumuznı emgekimizni* aça yada okıtu sözlegeli uguluk küçümüz küsünümüz yok erti (AY/7/6-9) "Böyle *ıstıraba*$_2$ ulaştığımız bir zamanda bu *sıkıntımızı ıstırabımızı* açıp$_2$ söyleyebilecek$_2$ gücümüz kuvvetimiz yoktu."

kim meniñ kılmış neçe kılınçlarım erser *emgeklig tüş utlılarıg* tükel birteçig alkunı barça burkanlıg kañlarımnıñ üskinte kirtü köñülin kşantı kılu tegintim (AY/108/2-7) "Benim yaptığım nice amellerim ise *ıstırap semerelerini*$_2$ tamamıyla verecek, hepsi için Buddha babalarımın huzurunda doğru gönül ile tövbe edeyim."

kızgut emgek tolgak kılguluk üçün belgülüg bolmış erürler (BudApo/43/17-22) "*Eziyet*$_2$ etmek için belirli olmuşlardır."

birök adınlarıg *korkınçlıg emgeklig* kılmañlar (AY/440a/4-5) "Şimdi başkalarını *korkulu ıstıraplı* yapmayın."

muñka tarkka tegmiş erürler (TekinMaitr/42/12-13) "*Sıkıntıya acıya* ulaşmışlar."

sakınçlug kadgulug ot üze örterler yalınayu (AY/639/21-22) "*Endişeli*, k*aygılı ateş* üzerine yanarlar."

sıkıglıg emgekligler birle biş tilgenimizni yirke tegürüp (BTII/301-303) "*Sıkıntılı ıstıraplar* ile beş tekerleğimizi (başımızı) yere değdirip."

tuşsuz emgek (BTXIII/3/1) "*Benzersiz ıstırap*."

1.1.1.1. İki Türlü Istırap:

ETü. ? = **Skr.** ? = **Çin.** 二苦 "*èr kŭ*" (SH 29b)

Budizmde iki tür ıstırap olarak fiziksel ve ruhsal ıstıraptan oluşan iç ıstıraplar ile dış etkiler sonucunda oluşan dış ıstıraplar ifade edilmektedir (SH 313a). Eski Uygur Türkçesinde terimin karşılığı tespit edilememiş olup terimin Çince karşılığı ise 二苦 "*èr kŭ*" "ıstırabın iki türü" anlamındadır (SH 29b).

1.1.1.1.1.İç Istıraplar:

ETü. ? = **Skr.** ? = **Çin.** 苦果 "*kŭguŏ*" (SH 313b)

苦果 "*kŭguŏ*" "fiziksel ve ruhsal ıstıraplar" (SH 313b) anlamında kullanılan iç ıstırabın Uygurca karşılığı bulunamamıştır. İç ıstıraplar ağrı, hastalık, üzüntü, sefalet, yoksulluk gibi fiziksel ve zihni ıstıraplardır (Barutcu 1987, 378). Aşağıda verilen iç ıstırapların Sanskritçe ve Çince karşılıkları verilmemiştir. Burada sadece açlık felaketi ya da ıstırabının Çincesi tespit edilebilmiştir. Terim, 難災 "*nán zāi*" "açlık felaketi" anlamında kullanılmaktadır (SH 485a).

tagda tizde arıgda *aç emgekin* sıkılmış (AY/630/3-4) "Dağda, yüksek yerde, ormanda *açlık ıstırabıyla* eziyet çekmiş."

açmak suvsamak busuş kadgulug otın yalayur biz (BudApo/26/10-12) "*Açlık ve susuzluk kaygı*$_2$ *ateşini* yakarız."

kayu neçe *açmak suvsamak emgekin* alañurmış kogşamış tınlıglar erser (AY/118/4-6) "Eğer nice *açlık ve susuzluk ıstırabı* ile zayıflamış canlılar ise."

açmak otın örtenür bo tişi bars et'özi (AY/630/6-7) "Bu dişi parsın vücudu *açlık ateşi* ile yanar."

tüü tüpi yokarı turgu teg yürek yarılınçıg *açıg tarka emgekler* emgenip (AY/410/1-2) "Tüğü yukaru çıkacakmış gibi yürek yarılacak kadar *acı ıstırapları* çekip."

biligsiz emgekin emgenteçi tınlıglarka nom bilge bilig buşı birürler (AY/216/18-19) "*Bilgisizlik ıstırabını* çeken canlılara dharmā bilgisi sadakasını verirler."

biligsiz emgekin emgenteçilerig irinçkeyürler (AY/216/12-13) "*Bilgisizlik ıstırabını* çekenlere merhamet ederler."

korkınç emgekin emgenteçilerig irinçkeyürler (AY/216/14-15) "*Korku ıstırabını* çekenlere merhamet ederler."

korkınç emgekin emgenteçi tınlıglarka korkınçsız köñül buşı birürler (AY/216/19-21) "*Korku ıstırabını* çeken canlılara korkusuzluk sadakası verirler."

ol tınlıglarka *korkınç ayınç emgek tolgak busuş kadgu* ödsüz ölüm yilpikmek agukmak yaşın tüşmekde ulatı ada tudalar kelmegey teñrim tip ötüntiler (AY/472/13-17) "O canlılara *korku*$_2$ *ıstırabı*$_2$ *kaygısı*, zamansız ölüm, cin tutması, zehirlenme, yıldırım düşmesi ve (diğer) tehlikler gelmeyecek Tanrım, diye söyledi."

tar sıkış emgektin kutrulturdaçı (ETŞ/10/117) "*Darlık ve sıkıntı ıstırabından* kurtaran."

birök meniñ bo işimin bütürser sizler *ulug törlüg açıg agrıg* bar (UIII/55/9-11) "Eğer benim bu işimi bitirirseniz *çeşitli acı, ağrı* var."

1.1.1.1.2.Dış Istıraplar:

ETü. ? **= Skr.** ? **= Çin.** ?

Kıtlık, açlık, fırtına, sel, yangın, işkence gibi doğal afetler ve felaketler şeklinde dış etkilere maruz kalınan müşkil durumların yarattığı ıstıraplardır. Terimin Uygurca karşılığı bulunmamakla birlikte felaketleri belirten ifadeler aşağıda sıralanmıştır.

aç kız emgekig körmegülük edgüke meñike tegimlig kılu tegiñey men (AY/514/11-13) "*Kıtlık*$_2$ *ıstırabı* görmeyecek ve iyiliğe huzura ulaşacağım."

ulug yarlıkançuçı köñül üze tınlıglarka asıg tusu kılmak erser kaltı tınlıglarnıñ *aç kız ig kegen yok çıgay emgeklerin* tarkargalı taluy ögüzke kirip erdinilig oturugka barmak kut kolunmaklıg küç küsün üze öz et'özüg tınlıglarka yim içim ot em kılmak erür (AY/35-236/22-24-1-6) "Büyük merhametli gönül ile canlılara fayda sağlamak için canlıların *kıtlık, hastalık ve fakirlik ıstırabını* yok edebilme isteği ile denize girecektir. Cevherli yere varma saadetini elde etmek için kendi vücudunu canlılara yiyecek, içecek ve ilaç yapacaktır."

bo kamag *bodunnuñ karanıñ emgekin tolgakın* körüp olarnı üze ulug yarlıkançuçı köñül turgurup ince tip sakıntı (AY/586/8-11) "Bu bütün *halkın*$_2$ *ıstırabını*$_2$ görüp onların üzerine büyük merhametli gönül ile şöyle düşündü."

çıgay emgekin emgenteçilerig irinçkeyürler (AY/216/11-12) "*Fakirlik ıstırabını* çekenlere merhamet ederler."

kamag yalañuklarnıñ *çıgay emgeklig tod tolvı açıg emgeklerin* tarkarguluk (AY/449/6-7) "Bütün insanların *fakirlik acı*$_2$ *ıstıraplarını* yok edecek."

köñülnüñ saçgusı üze telve bolup tersikmek tetrülmek alp emgek titir (AY/109/17-19) "*Gönlün, zihnin dağılması üzerine deli olup aldanmak zor ıstıraptır.*"

neñ *ot suv adası* tegmegey (UII/71/5-1) "Asla *ateş ve su tehlikesi* ulaşmayacak."

alku *yok çıgay irinç yarlıg emgeklig tolgaklıg tınlıglarnıñ* küsüşlerin kanturgalır üçün (AY/448/2-4) "Bütün *fakir*$_2$*, sefil ıstıraplı*$_2$ *canlıların* isteklerini doyurabilmek için."

yok çıgay emgekin emgenteçi tınlıglarka tapınça küsüşinçe ed tavar buşı birürler (AY/216/16-17) "*Fakirlik ıstırabını* çeken canlılara ulaşınca isteklerine göre mal mülk sadakası verirler."

kin ajuntakı emgekig suv tamısımı neçe azkıya erser (StabUig/70/2-3) "*Sonraki hayat şekillerindeki ıstırap* ile su damlası ne kadar az ise."

1.1.1.2. Üç Türlü Istırap:

ETü. *üç bolmakdakı emgek* (?) = **Skr.** ? = **Çin.** 三苦 "*sān kŭ*" (SH 75a)

"Duḥkha'nın, acının ya da ıstırabın üç türü" anlamında kullanılan terim, 苦苦 "*kŭ kŭ*" doğrudan sebeplerle meydana gelenler yani ıstırabın ıstırabı, 壞苦 "*răng kŭ*" amel ıstırabı ve 行苦 "*xíng kŭ*" her şeyden geçme, değişimin ıstırabı olmak üzere üçe ayrılır (SH 75a). Bunlar aşağıda incelenmiştir.

üç bolmakdakı emgeklerin tınlıglarnı tegürtüñüz (AY/348/9-10) "*Üç şekil ıstırapları* canlılara ulaştırdınız."

üküş emgek bar erser *üç bolmaklar* içinte küseyür men (AY/353/6-8) "Çok ıstırap varsa *üç (türlü) olmalar* içinde isterim."

biz biligsizimiz üze aza muna yañlıg *üç bolmaklarta* tegzinmek alp emgek titir (AY/109/5-7) "Bizim bilgisizliğimiz üzerine hırs$_2$ gibi *üç şekilde* dolaşmak büyük ıstıraptır."

1.1.1.2.1.Istırabın Istırabı:

ETü. *emgekin emgek* "ıstırabın ıstırabı" = **Skr.** *duḥkha-duḥkhatā* = **Çin.** 苦苦 "*kǔ kǔ*"

(SH 313a) = **Tib.** *sdug bsngal-gyi sdug bsnal* (J. Hopkins)

"Acının acısı ya da ıstırabın ıstırabı" anlamındaki terim, dış etmenler sonucu ortaya çıkan kıtlık, fırtına, hastalık, işkence gibi ıstırapların yanı sıra ağrı, hastalık, yaşlanma, ölüm ve yoksun bırakma gibi ıstıraplardan oluşur (SH 313a). Bu ıstıraplar, bireysel olmakla birlikte toplumsal ıstırapları da içine alır.

ürlüksüz üçün *emgekin emgek* üçün mensizin mensiz üçün kurugın körürler (AY/292/9-10) "Fanilik için, *ıstırabın ıstırabı* için, benliksizliğin benliksizliği için boşluk ile görür."

1.1.1.2.1.1. Değişim Istırabı:

ETü. *alka- yokad-* (Hend.) "bozmak, yok etmek", *alkıntaçı artadaçı* (Hend.) "bitmek bozulmak", *artamak bozulmak törülüg* (Hend., ST) "bozulmak töreli", *arta- yokad-* (Hend.) "yok olmak" = **Skr.** *viparināma-duḥkhatā* = **Çin.** 壞苦 "*răng kǔ*" (SH 471a)

"Çürümenin ya da yok olmanın ıstırabı" olarak tanımlanan terim, vücudun değişimiyle birlikte çürümesi ve yok olması ya da mutluluğun arkasından yeniden mutsuzluğun oluşması şeklinde açıklanabilir (SH 471a).

kişilerig ölürürler ıdtururlar *alkarlar yokadtururlar* (BTIII/312-313) "İnsanları *öldürürler*$_2$*, yok ederler*$_2$."

üzlünteçi *alkıntaçı artadaçı* erür (BTII/943-944) "Kesici, *tüketici, mahvedicidir*."

artamak bozulmak törülüg üçün ürüg uzatı artadı bozultı (AY/613/5-7) "*Bozulmak*$_2$ *töresi* nedeniyle daima$_2$ bozulur$_2$."

barça *artarlar yokadurlar* (BTII/945-946) "Hep *mahvolurlar, yok olurlar*."

1.1.1.2.1.2. Amel Istırabı:

ETü. ? = **Skr.** *saṃskāra-duḥkhata* = **Çin.** 行苦 "*xíng kǔ*" (SH 222a)

"Davranışların sonucunda oluşan kaçınılmaz ıstırap" olarak tanımlanan terimin Eski Türkçedeki karşılığı tespit edilememiştir (SH 222a). Ancak amel ıstırabına neden olan çeşitli davranışlar aşağıda belirtilmiştir.

buyansız edgü kılınçsız tekin kurugın yorımak alp emgek titir (AY/110/6-8) "*Sevapsız, iyi davranışsız boşuna*$_2$ *yürümek büyük ıstıraptır.*"

kutka teggeli umadın nızvanılarka basıtmak alp emgek titir (AY/109/15-17) "*Saadete ulaşamadan ihtiraslara yenilmek büyük ıstıraptır.*"

övke biligsizlik karañku üze yokurup tsuy kılmak alp emgek titir (AY/110/1-3) "*Öfke, cehalet*$_2$ *üzerine zayıflayıp günah işlemek büyük ıstıraptır.*"

amru *üzüksüz agır ayıg kılınçlarıg kılu teginmek alp emgek* titir (AY/109/7-9) "*Devamlı kötü*$_2$ *davranışları yapmak büyük ıstıraptır.*"

yavız yavlak ayıg öglilerke tuşup yakın yaguk bolmak alp emgek titir (AY/109/19-21) "*Kötü*$_2$ *düşüncelilere rastlayıp yakın*$_2$ *olmak büyük ıstıraptır.*"

1.1.1.3. Dört Türlü Istırap:

ETü. ? = **Skr.** ? = **Çin.** 四苦 "*sì kǔ*" ya da 生老病死 "*shēnglǎobìngsǐ*" (SH 181a)

生老病死 "*shēnglǎobìngsǐ*" "her insanın yaşayacağı doğum, yaşlanma, hastalanma ve ölüm ıstırabı" olan 四苦 "*sì kǔ*" "dört ıstırabı" (SH 181a) ifade eden terimin Eski Türkçedeki karşılığı bulunamamıştır.

Dört evrensel ıstırap olan doğum, yaşlanma, hastalanma ve ölüm ıstırabı çeşitli Sūtralarda Śakyamuni'nin aydınlanmak için bu ıstırapları yok etme arzusu içinde olduğu ifade edilir. Śakyamuni, prensken ve babasının sarayında güvenli bir şekilde yaşarken dört acı veren ıstırapla karşılaşmıştır. Bu ıstıraplar yaşlı bir kişi, hasta bir kişi, ölmüş bir kişi ve en son olarak dilenen bir kişidir. Bu terime bu yüzden 'dört karşılaşma' da denir. Śakyamuni'nin bu dört unsuru görmesi, onun aydınlanmaya girmek için dinî bir yolun peşine düşmesine ve güvenli hayattan vazgeçmesine neden olmuştur. Daha sonra bu dört ıstıraba dört ıstırap daha dâhil edilerek sekiz ıstırap oluşturulacaktır (Gakkai 2002, four suffering mad.).

1.1.1.3.1.Doğum Istırabı:

ETü. *togmak emgeki* * (İT) "doğum ıstırabı" = **Skr.** *jati-duḥkha* = **Çin.** 生苦 "*shēng kǔ*" (SH 166a)

生"*shēng*" "doğmak, meydana gelmek, bir insan, hayvan vb. şeklinde yeniden doğmak" (SH 166a) anlamında kullanılan terim, Budizmde en önemli ıstıraplardan biri olup

ayrıca 12 Nidāna'dan da biridir. Doğum Budizmde bütün ıstırapların sebepleri arasında da sayılmaktadır. Terimin Uygurca karşılığı tam olarak tespit edilmemekle birlikte aşağıdaki cümle doğum ıstırabını karşılamaktadır.

takı yme kim togmak ajunug tutsar alku emgek tutmış bolur togmak ajunug ıdalasar alku emgekig ıdalamışka sanur (BTIX/131v/17-21) "Ve yine kim doğum varlık şeklini tutsa bütün ıstırapları tutmuş olur, (canlı) doğum varlık şeklini terk etse, bütün ıstırabı da terk etmiş olur."

1.1.1.3.2.Yaşlanma Istırabı:

ETü. *ulug karı emgeki* (İT) "yaşlanma ıstırabı" = **Skr.** *jarā-duḫkha* = **Çin.** 老苦 "*lǎo kǔ*" (SH 218a)

Dört ıstıraptan birisi olarak tanımlanan "yaşlanma ıstırabı" (SH218a) aynı zamanda ilahî mesaj, özellikle Tanrı Yāma'nın mesajı, 三天使 "*sān tiānshǐ*" "üç mesaj, yaşlanma, hastalanma ve ölüm" (SH 143b) olarak da ifade edilmektedir. Ayrıca terim "yaşlanma ıstırabı" anlamının yanı sıra "yatamamak, ayakta duramamak, yürüyememek, çok yorgun olmak" gibi uzun süredir devam eden ıstıraplar anlamında da kullanılmaktadır.

tözün maytrınıñ iligin tuta ince tip tidi bir kentü *ulug karı emgekin* kavrılıp edgü yolçı yirçi bahşıg körü umadım (MaitrHami/2.Bölüm/4b/12-15) "Asil Maitreya'nın elini tutarak şöyle dedi, önce kendi *yaşlılık ıstırabıyla* kavrulup iyi rehber$_2$ üstadı göremedim."

1.1.1.3.3.Hastalanma Istırabı:

ETü. *bart baş bolmak emgek* (İFG) "hasta olma ıstırabı", *ig agrıg emgek* (İT) "hastalık ıstırabı", *ig agrıg* (Hend.) "hastalık", *ig kegen* (Hend.) "hastalık", *ig kem emgek* (Hend.) "hastalık", *kem emgek* (Hend.) "hastalık" = **Skr.** ? = **Çin.** 病 "*bìng*", 疾 "*jí*" (SH 331)

"Hastalık, felaket, incinme" anlamlarında kullanılan terim, dört ıstıraptan biri olmakla birlikte canlının güçten düşmesini ve zor durumda kalmasını ifade eder (SH 331a).

bart baş bolmak emgekdin (AY/630/13-14) "*Hasta*$_2$ *olma ıstırabından*."

ig agrıg emgek üze emgenmegülük (AY/475/2-3) "*Hastalık*$_2$ *ıstırabı* üzerine ıstırap çekecek."

yene kim kayu kişi uzun iglep ne yme em kılıp öñedmeser ötrü bo nom erdinig okıtıp bo yuñuluk törüg kılıp yunsun arıtınsun *ig agrıg* kitgey adası tudası tarıkgay (AY/478/16-21) "Yine her kim uzun süredir hasta olur da ilaç alır ve sonrasında (hastalığı) değişmezse sonra bu dharmā cevherini okuyup bu yıkanma töresini yapıp yıkansa, temizlense *hastalık* gidecek ve engeller yok olacaktır."

adınagunuñ aç kız *ig kegente* ulatı adalarıg emgeklerig tarkartaçı inç meñilig kılmak atlıg dyanıg (AY/210/2-5) "Başkasının kıtlık$_2$, *hastalık$_2$* ve baska ıstırabını bozacak huzur yaratmak adlı dhyāna."

ol evde yme adın bir toyın *ig kem emgekin* artuk bulup (UIII/35/18-20) "O evde de başka bir rahip *hastalık$_2$ ıstırabını* çokça bulup."

kem emgekiñ birtem (UIII/40/6) "*Hastalık ıstırabının* tamamen."

1.1.1.3.4.Ölüm Istırabı:

ETü. *ölmek emgek* (ST) "ölüm ıstırabı", *ölüm adaları* (İT) "ölüm tehlikeleri", *ölmek üzeki korkınçların emgekleri* (İT) "ölüm üzerine korkanların ıstırabı", *ig kegenlig ölüm ada* (ST) "hastalıklı ölüm tehlikesi" = **Skr.** *mārana-duḫkha* = **Çin.** 末束諫 "*mò shù jiàn*" (SH 191a), 母陀 "*mǔ tuó*", 死 "*sǐ*", 死苦 "*sǐ kǔ*", 死亡 "*sǐwáng*", 死賊 "*sǐ zéi*" (SH 216a)

"Fanilik, ölüm, ölme, kaybolma, ölüm acısı veya ıstırabı" anlamında kullanılan terim, dört ıstıraptan biridir. Canlının daima varolma arzusuna karşılık ölüm korkusunu ifade eder. Ölüm, cahil varlıklar için sürekli doğum yolunun açılması anlamında olup canlı için büyük ıstırap kaynağıdır. Oysa Budizmde, aydınlanmış ya da uyanmış bir canlı için ölüm bir kurtuluştur (SH 191a, 216a).

anıñ ikin ara yene men monı teg agızım beklenip *ölmek emgekke* tegdim (AY/9/6-9) "Onun ikisi arasında yine ben bunun gibi ağzımı sımsıkı kapatıp *ölüm ıstırabına* ulaştım."

ölmek üzeki korkınçların emgeklerin birtem kiterteçi bolayın (AY/118/2-4) "*Ölüm üzerine korkanların ıstırapları* tamamıyla giderici olayım."

ig kegenlig *ölüm ada* (AY/555/16-17) "Hastalıklı$_2$ *ölüm tehlikesi*."

ölüm adalarıntın ozdaçı tarkartaçı ulug umugı ınagı bolayın (AY/117/10-12) "Ölüm *tehlikesinden* kurtaracak$_2$ büyük umut$_2$ olayım."

ap yme *togmak ölmekniñ münin kadagın* bilirler (UII/4/3-4) "Yine *doğum ve ölüm ıstırabını*$_2$ bilirler."

1.1.1.4. Beş Türlü Istırap:

ETü. ? = **Skr.** ? = **Çin.** 五苦 "*wŭ kŭ*" (SH 126a)

Çince 五苦 "*wŭ kŭ*" karekteri ile karşılanan terimin Uygurcası tespit edilememiştir. Budizmde beş türlü ıstırap üç bölümde ele alınmıştır. I. Bölümde doğum, yaşlanma, hastalanma ve ölüm ıstırabı, sevgililerden ayrılma ıstırabı, nefret edilenle ya da hoşlanılmayanla karşılaşma ıstırabı, arzu edilenleri elde edememe ıstırabı, Beş Skandha'nın nedeni olan zihni ve fiziki ıstıraptır. II. Bölümde ise doğum, yaşlanma, hastalık, ölüm ıstırabı ve mücrimler için kösteklenme ıstırabıdır. III. Bölümde de cehennemler, pretalar, hayvanlar, asuralar ve insanlar dünyasındaki ıstıraplardır (SH 126a). Burada sadece kösteğe vurulma ıstırabı ile cehennemler, pretalar, hayvanlar, asuralar ve insanlar dünyasındaki ıstıraplar ele alınacaktır.

1.1.1.4.1.Kösteğe Vurulma Istırabı:

ETü. *bek çug emgek* (İT) "zincire vurulma ıstırabı"*, bek bukaguluktakı busuşlug kadgulug emgeklig sıkıklıglar* (ST) "zincire vurulma sıkıntısı, kaygısı, ıstırabı"*, solalmış beklelmiş busuşlug kadguluk emgeklig sıkıklıglar* (ST) "zincire vurulmuş, bağlanmış, ıstıraplılar" = **Skr.** ? = **Çin.** ?

Beş ıstırabın ikinci bölümünde yer alan ıstıraplardan biridir. Budizmde kösteğe vurulma ıstırabı gerçek anlamda olmayıp mecazî bir anlam ifade eder ki Budist düşünceye göre ıstıraplara da genellikle bu kösteğe vurulma ya da bağlanma ıstırabı neden olur.

olarnı barça kiterü *bek çug emgeklerintin* boşutup berke kagal kıyın kıyıtlar teggülük kadguların tarkartaçı bolayın (AY/117-118/20-22-1-2) "Onları hep giderip *kösteğe*$_2$ *vurulma ıstırabından* serbest bırakıp kamçı, kırbaç, işkenceler$_2$ kaygılarını yok edeyim."

bek bukaguluktakı emgeklerig öyü kamag burhanlarnıñ edgülerin öyü sakınu ayıgların tegşürüp (BTII/1172-1175) "*Sağlam zindandaki ıstırapları* ve bütün Buddhalar'ın iyiliklerini düşünerek kötülükleri değiştirip."

bo ok ajunta *bek bukaguluktakı busuşlug kadgulug emgeklig sıkıklıglar* üçün (BTII/1091-1093) "Bu hayat biçiminde *kösteklenmiş*$_2$ *ıstıraplılar*$_2$ için."

solalmış beklelmiş busuşlug kadguluk emgeklig sıkıklıglar alku neçe iglig kemlig erksiz türksüzler ulatı olarnıñ öz öz tirinleri kuvragları (BTII/1162-1167) "*Zincire vurulmuş$_2$, ıstırap çekenler$_2$* bütün hastalıklı güçsüz kuvvetsizler ve onların kendi toplulukları."

1.1.1.4.2. Beş Hayat Şeklinde Doğma Istırabı:

ETü. *biş ajun içinteki irinç yarlıg emgeklig tolgaklıg muñ tar* (ST, Hend.) "beş hayat şeklindeki sefil ıstıraplı sıkıntı" = **Skr.** ? = **Çin.** ?

Budizmde cehennem, preta, asura, hayvan ve insan hayat şeklinde yeniden doğmak canlıya büyük ıstırap verir. Canlının en büyük gayesi yeniden doğum zincirinden kurtulmaktır. Aşağıda beş hayat şeklinde yeniden doğan canlıların ıstırapları açıklanmıştır.

inçip yene tamu prit yılkıda ulatı *biş ajun içinteki irinç yarlıg emgeklig tolgaklıg muñka tarka* tegmiş tınlıglarka umug ınag bolup (AY/628/5-9) "Şöyle de cehennem, preta, hayvan ve *beş hayat şeklindeki sefil ıstıraplı sıkıntıya$_2$* ulaşmış canlılara umut$_2$ olup."

kişili teñrili ulatı prit yılkılı ajunlarta tegiñülük neçe ötek birim emgek tolgakları bar erser eşidgeli bolsarlar bo altun küvrügdin öñi ödrülüp kutrulmakka teggeli (AY/99-100/20-22-1-5) "*İnsan, tanrı, preta ve hayvan hayat şekillerine ulaşacak nice semereli ıstıraplar* varsa, bu altın davuldan sesleri işitecek olursa kurtuluşa ulaşır."

1.1.1.4.2.1. Cehennem Dünyasındaki Istıraplar:

ETü. *avış tamudakı emgekler* (ST) "avīci cehennemindeki ıstıraplar", *avış tamudakı örtlüg yalınlıg yirde açıg emgek* (ST, Hend.) "avīci cehennemindeki ateşli alevli yerdeki ıstırap", *buşmak kagurulmak emgeki* (İT, Hend.) "pişmek, kavrulmak ıstırabı", *kiçig tamularda togmış emgeklig tınlıglar* (ST) "küçük cehennemlerde doğmuş ıstıraplı canlılar", *örtlüg yalınlıg torlar içinte yörgenmiş emgeklig tınlıglar* (ST) "ateşli alevli tuzaklar içinde çevrelenmiş ıstıraplı canlılar", *pratapan atlıg tamuda togmış tınlıglarnıñ emgekleri* (İT) pratāpana adlı cehennemde doğmuş canlıların ıstırapalrı", *sekiz törlüg tegingsiz orunlarta togmak tüşmek alp emgek* (ST) "sekiz türlü ulaşılmaz yerlerde doğmak, düşmek büyük ıstırabı", *tamudakı emgeklig tınlıglar* (ST) "cehennemdeki ıstıraplı canlılar", *tamulug emgek* (ST) "cehennem ıstırabı", *tamu yolıntakı emgekler* (ST) "cehennem yolundaki ıstırap", *tapan atlıg tamuda togmış tınlıglarnıñ emgeklerin* (İT) "tāpana adlı cehennemde doğmuş canlıların ıstırapları" = **Skr.** ? = **Çin.** 泥人 "*nírén*" (SH 265b)

Budizmin en büyük ıstırabı olarak bilinmektedir. Terim, Niraya'da yahut cehennemde ve yahut da kötü kaderde çekilen bir ıstırap olarak ifade edilir (SH 265b). Canlının önceki hayatındaki kötü karması nedeniyle bu dünyada doğmasını ve ıstırap çekmesini ifade eder.

antag alp ödün *tamulug emgekke* tegmegey (BudApo/56/23-24) "Böylece zor zamanda *cehennem ıstırabına* ulaşmayacak."

tamudakı emgeklig tınlıglar alku ozdı kutrultı edgü et'özge kirtiler (TT IV/423) "*Cehennemdeki ıstıraplı* canlılar hep kurtuldular$_2$ iyi vücuda girdiler."

tamu erklig… *tamudakı emgeklerig* emgetgeli (UIII/6/5-7) "Cehennem hükümdarı .. *cehennemdeki ıstırapları* çektirmeli."

ertmiş ödki alku kamag upasilarnıñ upasançlarnıñ ulatı olarnıñ öz öz tirinleriniñ kuvraglarınıñ yime kayu neçe *tamu yolıntakı emgekleri* (BTII/72-76) "Geçmiş zamandaki bütün upāsikāların, upāsakaların ve onların kendi topluluklarının$_2$ da nice *cehennem yolundaki ıstırapları*."

avış tamudakı emgeklerig tegindeçi tınlıglardın (BTII/303-304) "*Avicī cehennemindeki ıstıraları* çeken canlılardan."

avış tamudakı örtlüg yalınlıg yirde açıg emgek emgenmişde ökünser biz ne tusu bolgay (TT IV/B/25-27) "*Avicī cehennemindeki ateşli$_2$ yerdeki ıstırabı* çekmişlere söylese bize ne günah olacak."

kim yme ol *örtlüg yalınlıg torlar içinte yörgenmiş emgeklig* tınlıglar erserler olar öñre ajunta añçı mañçı keyikçi ertiler sansız tümen keyiklerig ölürdiler ertiler (TekinMaitr/75/5-7) "Ve *ateşli$_2$ tuzaklar içinde sarılmış ıstıraplı* canlılar ise onlar önceki hayat şekillerinde avcı idiler, sayısız hayvan öldürdüler."

buşmak kagurulmak emgeki (AY/637/17-18) "*Pişmek, kavrulmak ıstırabı*."

anıñ ara törtdin yıñak *kiçig tamularda togmış emgeklig tınlıglar* belgülüg bolurlar (BudApo/22/3-5) "Onun orada dört tarafındaki *küçük cehennemlerde doğmuş ıstıraplı canlılar* belirlidir."

pratapan atlıg tamuda togmış tınlıglarnıñ emgekleri neteg erki (cehennem/123-125) "*Pratāpana adlı cehennemde doğmuş canlıların ıstırapları* nasıldır ki?"

sekiz törlüg tegінçsiz orunlarta togmak tüşmek alp emgek titir (AY/110/4-6) "*Sekiz türlü ulaşılmaz yerlerde doğmak, düşmek büyük ıstıraptır.*"

amtı *tapan atlıg tamuda togmış tınlıglarnıñ emgeklerin* sözleyü bireyin (cehennem/91-93) "Şimdi *tāpana adlı cehennemde doğmuş canlıların ıstıraplarını* söyleyivereyim."

1.1.1.4.2.2. Hayvan Dünyasındaki Istıraplar:

ETü. *yılkı ajuntakı açıg tarka emgekler* (ST) "hayvan hayat şeklindeki acı ıstıraplar", *yılkı ajunıntakı emgek* (ST) "hayvan hayat şeklindeki ıstırap", *yılkı ajunınta togguluk ötekke emgek* (ST) "hayvan hayat şeklinde doğacak ıstırap", *yılkı yolıntakı emgek* (ST) "hayvan hayat şeklindeki ıstırap" = **Skr.** ? = **Çin.** ?

Terim, altı hayat şeklinden ya da üç kötü hayat şeklinden biridir. Budizmde hayvan dünyasında doğmak büyük bir ıstırap verir. Canlının önceki kötü karmasından dolayı bu hayat şeklinde yeniden dünyaya gelmesini ve burada ıstırap çekmesini ifade eder.

yene bo nom erdinig bititgeli kut küsüş öritmiş buyan edgü kılınçım küçinte ol ol tınlıgларıg *yılkı ajuntakı açık tarka emgeklerintin* ozguka kutrulguka bek katıg süzük köñülin kut kolunu ötüg ötünü katıg ünin kıkıra birtim (AY/11-12/19-23-1-3) "Yine bu dharmā cevherini yazdırmak için, saadet isteğini artırması, iyi ameli$_2$ sayesindedir. O canlıların *hayvan hayat şeklindeki acı ıstıraplarından* kurtarmayı$_2$ sağlam$_2$ temiz gönlü ile istemiş olduğunu sert sesle bağırdım."

ol buyan edgü kılınç küçinte *yılkı ajunıntakı emgekimizdin* ozup kutrulup kişi körklüg boltumuz (AY/20/7-10) "O iyi amel$_2$ sayesinde *hayvan hayat şeklindeki ıstırabımızdan kurtulup$_2$* insan görünüşlü olduk."

biz kamagun ikileyü yene *yılkı ajunınta togguluk ötekke emgekke* teger biz (AY/7/3-5) "Biz hepimiz tekrar yine *hayvan hayat şeklinde doğacak karşılığa, ıstıraba* ulaşırız."

kayu neçe *yılkı yolıntakı emgekleri* (BTII/79-80) "Nice *hayvan yolundaki ıstırapları*."

1.1.1.4.2.3. Preta Dünyasındaki Istıraplar:

ETü. *prit yolıntakı emgekler* (ST) "preta yolundaki ıstıraplar" = **Skr.** ? = **Çin.** ?

Üç kötü hayat şeklinden biridir ve burada canlıların çekmiş olduğu sıkıntıları ifade eder.

kayu neçe *prit yolıntakı emgekleri* (BTII/82-83) "Nice *preta yolundaki ıstırapları*."

1.1.1.4.2.4. İnsan Dünyasındaki Istıraplar:

ETü. *kişi ajunıntakı emgek* (ST) "insan hayat şeklindeki ıstırap" = **Skr.** ? = **Çin.** ?

Terim, beş hayat şeklinin en üstünü ya da altı hayat şeklinin ikincisidir. Bu hayat şekli iyi olarak kabul edilmekle birlikte Bodhisattva ve Buddha hayat şekline göre istenilmeyen bir durumdur. Dolayısıyla insan hayat şeklinde de canlılar ıstırap içindedir. Bununla birlikte insan hayat şeklindeki canlıların kurtuluşu diğer canlılara göre daha kolaydır.

antaran ozup kutrulup burkanlar belgürtmedük ödde kanta tört törlüg terin kuvrag yok erser türk yuçul bodun bokun ara *alpın emgekin kişi ajunınta* togar (BudApo/55/9-14) "Ondan sonra kurtulup$_2$ Buddhaların ortaya çıkmadığı ve dört türlü topluluğun$_2$ yok olduğu bir zamanda$_2$ kuvvetli$_2$ halkın$_2$ arasında *ıstırapla$_2$ insan hayat şeklinde* doğar."

1.1.1.4.3.Üç Kötü Dünyadaki Istıraplar:

ETü. *üç yavlak yolnıñ emgekin* (İT) "üç kötü yolun ıstırabı" = **Skr.** ? = **Çin.** ?

Terim, cehennem, hayvan ve pretalar hayat şekli olan üç kötü dünyada doğmayı ifade eder. Bu üç kötü hayat şeklinde varolmak canlılara ıstırap vermektedir. Canlılar özellikle bu üç kötü hayat şeklinden ve buradaki ıstıraplardan kurtulmayı istemektedirler.

anta basa antirabav erürin bilip *üç yavlak yolnıñ emgekin* öp sakınıp (UigTot/328-330) "Ondan sonra antarābhava oluşmasını bilip *üç kötü yolun ıstırabını* düşünüp$_2$."

1.1.1.4.4.Doğum Ölüm Dünyasındaki Istıraplar:

ETü. *busuşlug taluy ögüz içinte emgek* (ST) "sıkıntılı deniz içindeki ıstırap", *sansar emgekin* (İT) "Saṃsāra ıstırabı", *togmak ölmek sansar içinte kirikmek beklenmek alp emgek* (Hend., ST) "Doğum ölüm dünyasındaki büyük ıstırap" = **Skr.** ? = **Çin.** ?

Terim, Saṃsāra'daki varlıkların yani doğum ölüm dünyasındaki canlıların ıstırabını göstermek için kullanılmaktadır. Canlılar Saṃsārada ıstırap çekerler; çünkü devirler boyunca doğmak ve ölmek varlığa büyük bir cezadır. Budizmde en büyük amaç canlıları bu Saṃsāra'dan ya da Saṃsāra'daki ıstıraplardan kurtarmaktır.

busuşlug taluy ögüz içinte emgekiñe umadı yakın barıp teggeli (BTI/B/7-8) "Sı*kıntılı deniz içinde ıstıraba* yakın varıp ulaşamadı."

ülgüsüz sansız tınlıgların *sansar emgekintin* ozgurup nırvan meñisiñe tegürgülük küç küsünke teggülük buyanlıg ulug bedük yükmekig yüker men yıgar men (AY/421/15-20) "Sayısız$_2$ canlıları *Saṃsāra ıstırabından* kurtarıp Nirvāṇa huzuruna ulaştıracak güce kuvvete ulaştıracak sevaplı büyük$_2$ yığını toplarım$_2$."

togmak ölmek sansar içinte kirikmek beklenmek alp emgek titir (AY/109-110/21-22-1) "*Doğmak, ölmek Saṃsāra içine girmek büyük ıstıraptır.*"

bo *yirtinçü yir suvka koduru atkanmak yapşınmak alp emgek* titir (AY/13-15) "Bu *yeryüzüne$_2$ tamamıyla bağlanmak büyük ıstıraptır.*"

1.1.1.5. Sekiz Türlü Istırap:

ETü. ? = **Skr.** ? = **Çin.** 八苦 "*bākǔ*" (SH 39b)

Doğum, yaşlanma, hastalanma ve ölüm gibi dört evrensel ıstıraba, sevgililerden ayrılma, nefret edilenlerle karşılaşma, arzu edilenleri elde edememe ve Beş Skandha'nın neden olduğu ıstıraplar da eklenerek toplam sekiz evrensel ıstırap ortaya çıkar (SH 39b). İlk dört ıstırap yukarıda ele alındığı için burada tekrar incelenmeyecektir. Burada nefret edilenle karşılaşma ve arzu edilenleri elde edememe ıstırabı terim olarak metinlerde bulunamaması nedeniyle başlık olarak ele alınmamıştır.

1.1.1.5.1.Sevgililerden Ayrılma Istırabı:

ETü. *adrılmak emgekig* (İT) "ayrılma ıstırabı", *adırılmaklıg busuş* (ST) "ayrılma ıstırabı", *adrılmaklıg emgekig* (ST) "ayrılma ıstırabı", *amraklartın adırılguluk emgek* (ST) "sevgililerden ayrılma ıstırabı", *ogulıntın adrılmaklıg emgekin* (İT) "evlatlarından ayrılma ıstırabı" = **Skr.** ? = **Çin.** 愛的離苦 "*ài de lí kǔ*" (SH 401a)

Budizmde sekiz ıstıraptan biri de sevdiklerinden ayrılma ıstırabıdır. Terim, insanların sevdiklerinden ayrılma ıstırabını ifade etmektedir (SH 401a).

bizni üze irkleñ teñrim siziñte *adrılmak emgekig* unıtalım (BudApo/75/7-9) "Tanrım bize sahip olun, *ayrılma ıstırabını* unutalım."

öñi *adırılmaklıg busuşum* yme yok inçip et'özümde takı ögrünç sevinç togar (AY/609/8-10) "*Ayrılma ıstırabım* da yok, şöyle vücudumda da sevinç$_2$ doğar."

kamag kara bodun barça *adrılmaklıg emgekin* kurşap barıp (UIII/69/4-6) "Halkın$_2$ tamamı *ayrılma ıstırabıyla* çevrelenip varıp."

amraklartın adırılguluk emgek bolmasun erti tip (AY/609/3-4) "*Sevgililerden ayrılma ıstırabı* olmasın diye."

ötrü anası prçapati katun *ogulıntın adrılmaklıg emgekin* kogşap (UIII/47/27-28) "Sonra anası Prajāpatī hatun *oğlundan ayrılma ıstırabıyla* bitkin düşüp."

1.1.1.5.2.Beş Bağın Sebep Olduğu Istıraplar:

ETü. *biş yapıg et'öznüñ emgek tözlügin* (İT) "beş skandhalı vücudun ıstırap esası" = **Skr.** ? = **Çin.** 五陰 "*wǔ yīn*", 五盛陰苦 "*wǔ shèng yīn kǔ*", 五陰盛（苦) "*wǔ yīn shèng (kǔ)*" (SH 122b)

Terim, skandha'nın oluşturduğu fiziksel ve ruhsal ıstırapları ifade eder ve bu ıstıraplar sekiz ıstıraptan biri olarak gösterilir (SH 122b). Budizmde Beş Skandha pek çok kötülüğe neden olur. Bu kötülükler sebebiyle canlı ıstırap çeker. Beş Skandha ayrıca varoluş zincirinin on iki halkası içinde de yer alır. Kısacası Beş Skandha canlının yeniden doğumuna neden olur ki bu da canlı için büyük bir ıstıraptır.

amtı ne üçün meñike yapışıp yilinip ozgalı kutrulgalı katıglanmaz sizler *biş yapıg et'öznüñ emgek tözlügin* titrü ukuñlar emgekniñ tıltagın üzmeleñler (BTIX/164v/30-32) "Şimdi neden zevke bağlanırsınız$_2$ ve kurtulmak$_2$ için gayret etmezsiniz. *Beş skandhalı vücudun ıstırap köklü* olduğunu tam olarak anlayın, ıstırabın sebebini atın."

1.1.2. Istırabın Kaynağı:

ETü. *açıg emgek emgen-* (ZFG) "acı ıstırap çekmek", *açıg tarka emgek emgen-* (Hend.) "acı ıstırap çekmek", *busuş kadgu emgek tolgak tıltagın* (İT, Hend.) "sıkıntı kaygı ıstırap sebebi", *emgek emgen-* "ıstırap çekmek", *emgek tıltagın* (İT) "ıstırap sebebi", *tirgin* "yığın" = **Skr.** *samudāya* = **Çin.** 三牟提耶 "*sān móu tí yé*" (SH 70a, 182a), 苦集 "*kǔ jí*" (SH 314a), 累謙 "*lèi qiān*" (SH 70a), 集諦 "*jí dì*" (SH 394a) = **Tib.** *kun-'byung bden-pa* (J. Hopkins)

Terim, "bir araya toplamak, yığın, 聚 "*jù*" ya da 集諦 "*jí dì*" dört gerçeğin ikincisi, acıların toplamı" (SH 70a) anlamında kullanılmaktadır. "Istırabımızın kaynağı ya da nedeni" anlamında kullanılan terim, dört asil gerçeğin ikincisidir. Istıraplarımızın bütün nedeni bizim ihtiraslarımızdır. Bizim ihtiraslarımız tensel arzular, varolma arzusu, yok etme arzusu gibi ıstıraba neden olan ihtiraslardır (SH 182a, 314a, 394a, 427b). Böylece Budizm ıstıraba neden olan unsurları tespit edecek ve onu yok edecektir.

bo monı monçulayu yüz kalp üç asanki altı paramıt bütürmekde *açıg emgek emgenü* yarlıkap (BTXVIII/V/137-140) "Bunu böyle yüz kalpa, üç asankhya, altı Pāramitā'ya tamamlamak için *ıstırabı₂ çekip* hükmedip."

açıg tarka emgek emgenür (AY/554/12-13) "*Acı, ağır ıstırap çeker.*"

ilinçü meñi oyun kırı ugurınta azu yme *busuş kadgu emgek tolgak tıltagınta* azlı övkeli yagılarka igirtip (AY/101-102/20-22-1) "Eğlence, huzur, oyun, kır için *ıstırap₄ sebebiyle* ihtiras ve öfke düşmanlarını takip edip."

emgek emgenip togmak ölmek sansartın nızvanılar tegzinçdin ozgurgalı kutgargalı tip yarlıkadı (AY/628/20-22) "*Istırap çekip* doğum ölüm Saṃsārasından, ihtiraslar girdabından kurtulmalı₂ diye hükmetti."

emgek tıltagın emgek öçmekin emgek öçmekiñe barguluk sekiz törlüg tözün yolug (BudApo/68/17-19) "*Istırabın sebebi*, ıstırabın sönmesi, ıstırabın sönmesine varacak sekiz türlü asil yolu."

teñridem kuvragka togmak ölmek tüşmek taymak örtenmek sınmakta ulatı emgeklerig ukıtu yarlıkar *emgek tıltagın* emgek öçmekin emgek öçmekiñe bargulug sekiz törlüg tözün yolug (TekinMaitr/91/5-13) "İlahi toplulukta doğmak, ölmek, düşmek₂, yanmak, kırılmak ve ıstırapları anlamak *ıstırabın sebebini*, ıstırabın sönmesini ve ıstırabın sönmesine varacak sekiz türlü asil yolu."

kaltı bir akıglıg edig emgekli *tirginli* iki kirtülerke irdeçi ugur üze (ÜİD/115a/5-7) "Şöyle ki bir āsravalı madde ile ıstırap ve *yığın* iki gerçeğe ermek üzere."

tirginke irdeçisi tarıkmaduk erser (ÜİD/107a/1) "*Yığına* ulaşması bozulmadı ise."

tirgin öçmek yolug körmek ulatı bışrunmak yolta tarkarguluk nızvanılarnıñ (ÜİD/111a/17-18) "*Yığın*, sönme yolunu görmek ve olgunlaşma yolunda yok edecek ihtirasların."

1.1.2.1. İhtiras, Kir:

ETü. *bagragu nızvanı* (Hend.) "ihtiras", *egrig nızvanılar* (ST) "kötü ihtiraslar", *ig* "hastalık", *ig agrıg emgeki* (İT) "hastalık ıstırabı", *ig kemler* (Hend.) "hastalıklar", *iglemek kemlig* (Hend.) "hastalık", *iglig kemlig agrıglıg tikiglig* (Hend., ST) "hastalıklı, ağrılı", *kir* "kir", *nızvanı* "ihtiras", *kirlig akıglıg* (ST) "kirli akıcı", *nızvanılıg çolmaklar* (ST) "ihtiraslı ıstıraplar", *nızvanılıg igler* (ST) "ihtiraslı hastalıklar", *nızvanılıg kirler*

(ST) “ihtiraslı kirler”, *nızvanılıg kir tapçala* (ST) “ihtiraslı kirler”, *nızvanılıg köñül* (ST) “ihtiraslı gönül”, *nızvanı otın* (İT) “ihtiras ateşi”, *nızvanılıg alku utun yagılar* (ST) “ihtiraslı bütün alçak düşmanlar” = **Skr.** *kleśa, moha; mala*, *kleśa-mala; mala* + *āsrava* = **Çin.** 煩惱 “*fánnǎo*” (SH 406a-b), 感 “*gǎn*” (SH 371b); 污 “*wū*” (SH 241b), 垢 “*gòu*” (SH 299a); 垢 “*gòu*” + 有漏 “*yǒu lòu*” (SH 214a), 漏 “*lòu*” (SH 425a); 病 “*bìng*”, 三病 “*sān bìng*” (SH 71a); 疾 “*jí*” (SH 331a) = **Tib.** *nyon-mongs*, *gti-mug* (J. Hopkins) = **Sgd.** *nyzβ’ny* (AY, 600)

Budizmde ihtiras, ıstırabın kaynağı olması nedeniyle pek çok farklı ifade ile dile getirilmektedir. İhtiras canlılar için bir kir ya da bir hastalık olarak gösterilir. Bunun için de ihtirası ifade eden pek çok Sanskritçe ya da Çince ifade bulunmaktadır. Buna paralel olarak da Eski Uygur Türkçesinde de ihtirası belirten ifadeler çokça yer almaktadır.

İhtiras için kullanılan terimlerden biri olan *kleśa* “kir, zehir” anlamına gelmektedir. Erken dönem Budist metinlerinde kleśa genellikle bulutlu zihin ve açık olmayan zihin için kullanılırdı. Daha sonra ise özellikle üç zehir için kullanılmıştır. Terim, bağ, bağlanma, yapışma, birleşme, kleśa’nın başka bir adı, ihtiras, bağlanan adam, üç bağ, arzu, öfke ve cehalet olarak da ifade edilir (SH 449a). *Moha* terimi de “aldatma, yanlış inanç, şüphe, inanmamak, kleśa, ihtiras, ayartıcı, ıstırap, kaygı, sıkıntı” için de kullanılır (SH 371b).

Yine ihtiras için kullanılan *mala* terimi de “kir, kirlilik, tortu, ahlâkî kirlilik, zihinsel kirlilik” anlamlarındadır. Zihnin kandırılması ya da zihni yanlış yola sevk etme, aldatma, kirletme, incitme, kötü niyet, nefret, dalkavukluk, kaba konuşma ve kibir gibi altı kiri; arzu, yanlış görüş, şüphe, küstahlık, kibir, tembellik ve cimrilik gibi yedi kiri ifade eder (SH 299a). Burada kir olarak belirtilen bütün davranışlar canlıyı ıstıraba sürükleyen davranışlardır.

İhtiras için kullanılan diğer bir ifade ise ‘*mala-āsrava*’dır. Bu terimde yer alan *āsrava* “akan, akıtmak, çıkartma, ıstırap, acı, üzme, sıkıntı verme, 煩惱 “*fánnǎo*” kleśa, ihtiras, ıstırap, sıkıntı, 感 “*gǎn*” “aldatma” olarak ifade edilebilir (SH 425a). Ayrıca kleśa, ıstırap ya da sıkıntı 有漏 “*yǒu lòu*” “her şeyde var olan, doğum ölüm akarsuyu ve doğum ölüm ya da fanilik” olarak da ifade edilir (SH 214a).

İhtiras aynı zamanda bir hastalık olarak da tanımlanır. Budizmde hastalık özellikle de üç hastalık olarak 貪 "*tān*" "şehvet", 瞋 "*chē*n" "öfke" ve 癡 "*chī*" "cehalet" gösterilir. Bunların tedavisi ise şehvetin tedavisi 不淨觀 "*bù jìng guān*" "kirlere yoğunlaşmaktır", öfkenin tedavisi 慈悲觀 "*cíbēi guān*" "merhamettir" ve cehalet ya da bilgisizliğin tedavisi ise 因緣觀 "*yīnyuán guān*" "farkına varmaktır" (SH 71a). Böylece hastalık da bir kleśa olarak gösterilir. Aynı zamanda hastalık, salgın bir hastalık, acele, çabuk, öfke gibi anlamları da ifade etmektedir (SH 331a). Bunun yanı sıra 病 "*bìng*" terimi de "hastalık, felaket, incinme" anlamlarındadır. Terim, Buddha'yı sevmeyen ve öğretisini kavramayan günahkâr insanları ifade eder (SH 331a).

Genel olarak ihtiras teriminin Budizmdeki anlamı "aldanış, kir, kirlilik, dünyevi arzu ya da basit istekler" anlamındadır. Terim genel olarak fiziksel ve ruhsal ıstıraplardan ve aydınlanmayı engelleyen sebeplerden biri olarak kabul edilir. Dünyevi istekler için zincir ya da bağ ifadeleri de kullanılır, çünkü bunlar canlıyı ıstırap ve aldatmaya bağlayan unsurlardır. Budizme göre, ıstırabın ve acının asıl sebebi de işte bunlardır. Nagarjuna, dünyevi arzuları ve bunların artmasına sebep olan unsurları aç gözlülük, öfke ve cehaletten oluşan üç zehir olarak açıklar. Dharmāpala ise dünyevi arzuları asıl ve ondan türeyenler olmak üzere ikiye ayırmıştır. On gerçek arzu ise aç gözlülük, öfke, cehalet, kibir ve şüpheden oluşan beş aldatıcı eğilim ile beş yanlış görüşten meydana gelir. Ayrıca bu gerçek arzulardan türeyen yirmi ihtiras daha vardır. Burada öfkeli bir kişi kine yatkındır ya da öfkeli kişi canlılara zarar verir gibi örnekler verilmektedir. T'ient'ai ise dünyevi arzuları arzu ve düşünce aldanışı, toz ve kum zerresi kadar sayılamaz aldanış, varlığın doğru doğası hakkındaki aldanış olarak üç grupta inceler. Özet olarak söylemek gerekirse ihtiraslar ya da kleśa tüm ıstıraplarımızın nedenleri arasındadır (Gakkai 2002, earthly desires mad.).

iki yigirmi *bagragu nızvanıka* bagsız uçar boş kuş teg bardılar (BTXIII/4/50-53) "On iki *ihtirasa*$_2$ bağsız uçan boş kuş gibi vardılar."

egrig nızvanılar (BTXX/17) "*Kötü ihtiraslar.*"

alku kamag nızvanılıg *igniñ* emi yörüngegi bolmış (BTXIII/14/10) "Bütün ihtiraslı *hastaların* ilac$_2$ olmuş."

monı monçulayu *ig agrıg emgeki* üze (AY/586/12-13) "Bunu böylece *hastalık ıstırabı*$_2$ üzerine."

nızvanılıg şumnug utup yigedip taşdınkı belgüte tört törlüg yıgılguluk *ig kemler* kök kalıgtakı bulıt açılmış teg bolur (UigTot/875-877) "İhtiraslı Māra'yı yenip$_2$ dışarıdaki işarette dört türlü toplanacak *hastalıklar*$_2$, gökyüzünde$_2$ bulut açılmış gibi olur."

anı üçün öz yaş kısga bolmak üküş *iglemek kemlig* bolmak karımak artak yavız bolmak bolar inçip yavız öd erür (UigTot/569-571) "Onun için kendi yaşı kısa olmak, çok *hastalıklı*$_2$ olmak, yaşlanmak, bozuk kötü olmaktır. Böylece kötü zamandır."

neçe *iglig kemlig agrıglıg tikiglig* añar yakın kelserler (AY/585/13-15) "Nice *hasta*$_2$*, agrılı*$_2$ ona yakın gelseler."

ulug ertiñü idi tirilmiş yıgılmış tutma *kirlertin* tarıkıp ikileyü kadgu nızvanısız ertiler (AY/34a/12-16) "Büyük bir şekilde yığılmış$_2$ *kirlerden* uzaklaşıp tekrar kaygı ve *ihtirassız* oldular."

töznüñ *kirlig akıglıg* bölükiñe tutulmış (AY/218/15-16) "Tözün *kirli akıcı* bölümüne tutunmuş."

yene adınlar tayakıña turmış töznüñ *kirlig akıglıg* bölükinte tutulmış yirtinçülüg akıglıg bilge bilig erür (AY/252/5-8) "Yine başkasına dayanmış tözün *kirli akıcı* bölümünde tutulmuş yeryüzünde akıcı bilgidir."

nızvanıta turup *nızvanıka* yoklunmasar (BTI/B/67) "*İhtirasta* durup *ihtirasta* yok olmasa."

sekiz tümen tört miñ *nızvanılar* kop tınlıgların örletür emgetir (BTXX/932-934) "Seksen dört bin *ihtiras* hep canlıları yakar, ıstırap çektirir."

kop tınlıglarnıñ *nızvanılıg çolmakların* tarkarur kiterür siz (AY/111/14-15) "Bütün canlıların *ihtiraslı sakatlanmalarını* bozarız$_2$."

sekiz tümen tört miñ *nızvanılıg igleriñ* (BTXX/928-929) "Seksen dört bin *ihtiraslı hastalıkların*."

sekiz miñ koltı teñriler sansız sakışsız yalañuklar birle atkañuluk atkañulartın ırak tarıkıp *nızvanılıg kirlertin* öñi ödrülüp nomlug arıg közke tegdiler (AY/393/4-9) "Sekiz bin kotī Tanrı, sayısız$_2$ insan ile bağlardan uzaklaşıp$_2$ *ihtiraslı kirlerden* ayrılıp$_2$ dharmālı temiz göze ulaştılar."

bo yirtinçünüñ ürlügsüzin ertimligin tözlügin bilip ukup ırak kitip atkañuluk toz topraklardın öñi ödrülüp *nızvanılıg kir tapçalardın* klap nomlug yaruk közüg bultılar (BTXX/281-288) "Bu yeryüzünün fanilik$_2$ esasını bilerek bağlı olan toz topraktan ayrılacak ve *ihtiraslı kirlerden$_2$* uzaklaşarak dharmā gözünü buldular."

nızvanılıg köñülte belgürmemeki üze ikin ara üzülür öçer (AY/165/11-13) "*İhtiraslı gönülde* oluşmaması için ikisi arasında yok olur."

teñrim noş teg tatıglıg yagmur suvın yagıtıp yalañuklarnıñ *nızvanı otın* öçürür siz (TekinKuan/201-203) "Tanrım rasayāna gibi tatlı yağmur suyunu yağdırıp insanların *ihtiras ateşini* söndürseniz."

utdum men *nızvanılıg alku utun yagılarıg* (AY/368/15-16) "*İhtiraslı bütün alçak düşmanları* yendim."

1.1.2.1.1.Üç Zehir:

ETü. *üç agu* (ST) "üç zehir", *üç agu nızvanılar* (ST) "üç zehir kleśalar", *üç agu köñülin nızvanılar* (ST) "üç zehir gönüllü kleśalar" = **Skr.** ? = **Çin.** 三 毒 "*sān dú*", 三根 "*sāngēn*" (SH 68b), 貪欲賊恚思痴 "*tānyù zéi huì sī chī*" (SH 364b)

"Üç zehir" anlamında kullanılan terim, 貪 "*tān*" "ragā, şehvet ya da yanlış istek", 瞋 "*chēn*" "dveṣa, öfke, nefret ya da dargınlık" ve 痴 "*chī*" "moha, aptallık, cehalet, akılsız ya da budist doğruları istemeyen", olmak üzere üçe ayrılır (SH 69a, 364b). Bununla birlikte 意三 "*yì sān*" "üç şeytani düşünce" lobha "arzu", dveṣa "nefret" ve moha "aldatma"dan oluşur (SH 400a). Bu üç zehir bütün ihtirasların ve aldatmaların köküdür. Bunlar sevme, nefret etme ve ahlâkî tembelliğin parçası olarak da gösterilir. Ayrıca arzu, nefret ve cehaleti karşılayan terim üç ağaç gövdesi ya da asıl gövde ve üç şeytani kök anlamındadır (SH 68a, 68b)

Bu üç zehir hayatın asıl doğasında varolan ve insana ıstırap veren unsurlardır. Bu üç zehir bütün aldanışların ve dünyevi arzuların kaynağı olarak da gösterilir. İnsanların iyi köklerini ve zihinlerini kötülüğe dönüştürdüğü ve insanın hayatını kirlettiği için üç zehir adı verilmiştir. T'ient'ai'ye göre bu üç zehir kıtlık, savaş ve bulaşıcı hastalık gibi üç felakete de neden olur. Bu üç felaketin oluşması da dünyevi arzuların daha da büyümesine ve güçlenmesine olanak sağlar (Gakkai 2002, three poisons mad.).

üç agu üze bulganmış üç uguşlug kılıktın ünüş nomnuñ küçinte üntürgil mini maytri (StabUig/238/3a-d) "*Üç zehir* üzerine bulanmış üç köklü davranıştan çıkmış kanunun sayesinde yükselt beni Maitreya."

örtüglerig tarkarıp *üç agularıg* öçürüp ünüp ürük uzatı yükünür biz üstünki yig nomlarka (BTXIII/12/40-43) "Örtüleri açıp *üç zehiri* söndürüp daima$_2$ üstün kanunlara saygıyla eğiliriz."

kinki ikigüsi üze ögirtdürüp sevintürüp *üç agu nızvanılarıg* tarkarıp ulug asıg tusu kılurlar (AY/268/1-4) "Sonra ikisi üzerine sevinerek$_2$ *üç zehir ihtiraslarını* yok ederek büyük fayda sağladılar."

üç agu nızvanı (BTXX/648) "*Üç zehirli ihtiras*."

biş ajun içinte aga teñile *üç agu köñülin nızvanılar* küçinte (TT IV/A/20-21) "Beş hayat şeklinde *üç zehir gönüllü ihtiraslar* sayesinde yüksele, ine."

1.1.2.1.1.1. Cehalet:

ETü. *bilge biligsiz* (Hend.) "bilgisiz, cahil", *biligsiz bilig* (ST) "cahil", *biligsizlik karañku* (ST) "cehalet karanlığı", *biligsiz tümke* (ST) bilgisiz cahil", *bilmez ukmaz tınlıglar* (Hend., ST) "bilmez anlamaz canlılar", *sıg yuka biliglig* (ST) "ince bilgililer, cahiller" = **Skr.** *moha* = **Çin.** 感 "*găn*" (SH 371b), 愚癡 "*yúchī*", 癡 "*chī*", 無明 "*wúmíng*" (Gakkai 2002, foolishness mad.)

Terim, "aldanma, aldatma, şüphe, inanmama, ihtiras, istek uyandıran şey, kaygı, sıkıntı, kleśa" gibi anlamlarda kullanılmakla birlikte cehalet anlamını da içine alır. Ayrıca moha "aydınlanmamış, aptal" olarak da tanımlanmaktadır (SH 371b, 432b).

Istırabın ve ahlâksızlığın üç zehrinden biridir. Aldatma, cehalet ya da yanlış düşünce ve aydınlanmamayı ifade eder. Cehalet, doğru görüşten yanlış görüşe geçişi ve gerçeğin doğasını anlamayı engelleyen ve reddeden bir unsur olarak belirtilir. Ayrıca Vedānta'da avidyā, māyā ile bağlantılıdır. "Aldatıcı, ilizyon, hayal" anlamındaki Māyā cehalete neden olur (Gakkai 2002, foolishness mad., ER, Avidyā II, 17-18).

kiñ ulug yörüglerig *bilge biligsiz* yalañuklar bilgeli ukgalı umazlar (AY/363/17-18) "Büyük geniş açıklamaları *cahil insanlar* bilemezler, anlayamazlar."

monı monçulayu men öñreki ödlerte kolularta az övke *biligsiz biligde* ulatı nızvanılarka tükellig ertim erser (AY/628/2-5) "Böylece ben önceki zamanlarda$_2$ arzu, öfke, *cehalet* ve ihtiraslara tamamen ulaştıysam."

biligsiz bilig küvenç köñül ugurınta ulatı azlı övkeli nızvanılar tıltagınta kıltım erser ayıg kılınçlarıg (AY/103/14-18) "Günahları, c*ehalet* ve kibirli gönül nedeniyle, arzu ve öfkeli ihtiraslar sebebiyle yaptıysam."

biligsizlik karañku üze köñülüm örtülü (AY/101/16-17) "*Bilgisizlik karanlığı* üzerine gönlümü örtüp."

artukrak *biligsiz tümke* atanur (SDB/466) "Birçok *cahil*$_2$ denilir."

bilmez ukmaz tınlıglar monı tuta ögretinsünler (AY/653/5-6) "*Bilmez anlamaz canlılar* bunı tutup öğrensinler."

kim *sıg yuka biliglig* tınlıglar uksunlar bilsünler ikireçgü sizik köñülleri tarıkguluk bolsun tip ötünti (AY/34l/ 5-8) "*Cahil*$_2$ *canlılar* anlasınlar, bilsinler şüpheli gönülleri yok olsun, diye söyledi."

1.1.2.1.1.2. Şehvet ya da Arzu:

ETü. *az* "arzu", *az kılınçlıg* (ST) "arzu amelli", *suvsamak* "susamak", *amranmak nızvanı* (İT) "sevme ihtirası"= **Skr.** *kāma, rāga, rajas, tṛṣṇā* = **Çin.** 貪 "*tān*" (SH 364a), 愛 "*ài*" (SH 400b), 阿羅伽 "*ā luó jiā*" (SH 290a), 欲 "*yù*" (SH 355a), 迦摩 "*jiā mó*" (SH 315a), 謁 "*yè*" (SH 376b) = **Sgd.** *"z'* (SD 15b)

Terim, "arzu, heyecan, duygu, aç gözlülük, öfke, gazap" olarak anlamlandırılmaktadır. Arzu ya da şehvet üç zehirden biri olmakla birlikte açlık ve kıtlığa neden olan unsurlar içinde de sayılmaktadır. Ayrıca şehvet bütün ahlâksızlıkların da kaynağı olarak gösterilir. Bu terim için rajas "ihtiras", kāma " arzulamak, sevmek, istemek" ve tṛṣṇā "susuzluk" ifadeleri kullanılmaktadır (SH 315a, 355a, 376b).

monı monçulayu men öñreki ödlerte kolularta *az* övke biligsiz biligde ulatı nızvanılarka tükellig ertim erser (AY/628/2-5) "Böylece ben önceki zamanlarda$_2$ *arzu*, öfke, bilgisizlik ve kleśalara ulaştıysam."

az kılınçlıg övke küvenç … biligsiz muyata küvenç ters körüm kögüzlüg tınlıglar (TekinMaitr/4/25-28) "*Hırslı*, öfke, kibir … cahil, muyata (?) kibir, yanlış görüşlü canlılar."

sizni körmeklig *suvsamakka* bir *suvsalık* boltumuz (TekinMaitr/91/31-32) "Sizi görmeye *susadık*."

amranmak nızvanıka korkunç köñül öritmişleri (UIII/75/9-10) "*Sevmek* ihtirasını korkunç (derecede) istemiş."

1.1.2.1.1.3. Öfke:

ETü. *kadır sarsıg övkelig* (ST) "sert öfkeli", *övke* "öfke", *övkilenmek* "öfkelenmek", *övke köñül* (ST) "öfkeli gönül" = **Skr.** *dveṣa, krodha, pratigha, agha* = **Çin.** 瞋 "*chēn*", 瞋恚 "*chēnhuì*", 瞋心 "*chēn xīn*", 瞋拳心 "*chēn quán xīn*" (SH 439b), 怒 "*nù*" (SH 439b)

Yukarıdaki ifadelerin yanı sıra 瞋心 "*chēn xīn*", 瞋拳心 "*chēn quán xīn*" "öfkeli gönül", 瞋火 "*chēn huǒ*" "öfke ateşi", 瞋煩描 "*chēn fán miáo*" "öfke kiri ya da ihtirası" anlamındaki kelimeler de öfkeyi belirten sözlerdir (SH 439b).

Öfke, Budizmde bütün ahlâksızlıkların ve ıstırabın üç kaynağından biri olarak gösterilir. Budizmde, öfke özellikle nefretin doğumu ve Budist uygulamaya büyük engel olarak nitelendirilir. Budist uygulamadaki faydalı iyi kökleri yıkması ve iyi kökleri kötülüğe çevirmesi nedeniyle zehir olarak değerlendirilen öfke, ayrıca büyük felaketlere de neden olur. Bunun için, Budist uygulayıcılar özellikle öfkenin karşıtı olarak sabır ve merhameti vurgularlar (Gakkai 2002, anger mad.).

ev iyesi turkaru bulganyuk köñüllüg *kadır sarsıg övkelig* bolur (TTVI/65-66) "Ev sahibi daima kötü gönüllü *çok*$_2$ *öfkeli* olur."

az *övke* biligsiz biligde ulatı nızvanılarıg üzmelep (UIII/75/4-5) "Arzu, *öfke*, cehalet ve ihtirasları kesmeyip."

az *övke* biligsiz biligin kezigçe kalısız öçüreyin (AY/115/17-18) "Arzu, *öfke*, cehalet ile düzenlice eksiksiz söndüreyim."

ilinçü meñi oyun kırı ugurınta azu yme busuş kadgu emgek tolgak tıltagınta azlı *övkeli* yagılarka igirtip (AY/101-102/20-22-1) "Eğlence, huzur, oyun, kır için ıstırap$_4$ sebebiyle ihtiras ve *öfke* düşmanlarını takip edip."

azlanmak *övkilenmek* (BTXX/690) "Arzulamak ve *öfkelenmek*."

neçede birök bo savlarıg adınsıg kılıp *övke köñül* turgursar (AY/443/12-12-14) “Ne zamandan beri bu sözleri üstün kılıp *öfkeli gönlü* durdursa.”

1.1.2.1.2.Beş Zehir:

ETü. *biş törlüg agu nızvanılar* (ST) “beş türlü zehir, ihtiras” = **Skr.** *pañcā-kleśa* = **Çin.** 五鈍使 “*wǔ dùn shǐ*”, 五感 “*wǔgǎn*” (SH 129a)

Terim, “beş kalın kafa, akılsız ya da cahil, ahlâksız ya da cezbedici” olarak tanımlanır. Bu beş kleśa, üç zehire ek olarak kibir ve şüphenin de dâhil edilmesiyle meydana getirilmiştir. Fakat bazı Budist uygulayıcılar kıskançlığı da buraya dâhil ederler (SH 129a).

Beş yanlış görüş olarak da tanımlanan terim, aynı zamanda beş dünyevi zevki de ifade eder. Bu beş dünyevi zevk içerisinde açgözlülük, öfke, cehalet, kibir ve şüphe yer alır. Bu yanlış görüşler aldatıcı düşüncenin de temelini oluşturur (Gakkai 2002, five false views mad.).

içtinki belgüte *biş törlüg agu nızvanılarıg* tüpindin berü tarkarur (UigTot/877-878) “İçindeki belirtide *beş türlü zehir, ihtirasların* kökünden itibaren mahveder.”

1.1.2.1.2.1. Kibir:

ETü. *küvenç köñül* (ST) “kibirli gönül = **Skr.** *māna*, *mānātimāna* = **Çin.** 慢 “*màn*” (SH 423b), 我等慢 “*wǒ děng màn*” (SH 239a)

“Kibir, kurum, kendini beğenme, diğerlerini aşağı görme, mağrur olma” gibi anlamlarda kullanılan terim, beş kleśa’dan biridir. Kibir 慢使 “*màn shǐ*” “kibrin habercisi”, 五使 “*wǔ shǐ*”, 慢坑 “*màn kēng*” “kibir tuzağı”, 慢山 “*màn shān*” “kibir yüksek bir dağ gibi”, 慢緩 “*màn huǎn*” “kibir yukarı çekilmiş bir bayrak, kibir aldatmalardan biri”, 慢想 “*màn xiǎng*” “kibirli düşünce”, 慢結 “*màn jié*” “kibrin kölesi”, 慢舉 “*màn jǔ*” “kendisini kibirli gösterme”, 慢見 “*màn jiàn*” “on yanlış görüşten biri, kendisini mağrur gösterme”, 慢過慢 “*màn guò màn*” “kendisini kibirlilerin kibirlisi olarak gösterme” (SH 423b, 424a), 我等慢 “*wǒ děng màn*” “mānātimāna kibir düşüncesi” gibi pek çok şekli bulunmaktadır (SH 239a).

Budizmde, Budist uygulamayı ve aydınlanma yolunu engelleyen zihin işlevi olarak kabul edilir. Kibir kendini diğerlerinin üstünde tutmak ve diğerlerini aşağı görmekle

birlikte doğru yargılamayı da engelleyen bir zihin hareketidir. Budizmde kibirli bir gönül gerçekleri güçlükle görür ve Budizmde çeşitli kibir türleri vardır.

biligsiz bilig *küvenç köñül* ugurınta ulatı azlı övkeli nızvanılar tıltagınta kıltım erser ayıg kılınçlarıg (AY/103/14-18) "Cehalet ve *kibirli gönül* nedeniyle ve arzu ve öfke ihtirasları sebebiyle kötü hareketler yaptıysam."

men meniñ *küvenç köñülin* (AY/416/16-17) "Benim *kibirli gönlümü*."

1.1.2.1.2.2. Şüphe:

ETü. *ikireçgü köñül* (ST) "şüpheli gönül", *ikireçgü siziklig* (Hend.) "şüpheli", *ikireçgü sizik köñüller* (Hend., ST) "şüpheli gönül", *sizik* "şüphe", *sizik köñül* (ST) "şüpheli gönül", *sizinmiş köñüllüg* (ST) "şüphelenmiş gönül", *siziklig sakınç* (ST) "şüpheli düşünce" = **Skr.** *vicikitsā* = **Çin.** 疑 "*yí*", 疑盛 "*yí shèng*", 疑見 "*yí jiàn*" (SH 425b)

Terim, "şüphe, kuşku, tereddüt, kesin olmayan, korku, zannetme" anlamlarında kullanılır. Terim için 疑使 "*yí shǐ*" "şüphenin habercisi", 疑刺 "*yí cì*" "şüphe dikeni", 疑城胎宮 "*yí chéng tāi gōng*" "amitabha cennetinin dışındaki şüphe sarayı", 疑執 "*yí zhí*" "şüphe alanı", 疑心 "*yíxīn*" "şüpheli gönül, kuşkulu", 疑盛 "*yí shèng*" "şüphe ve aldatma", 疑悔 "*yí huǐ*" "şüphe ve pişmanlık", 疑結 "*yí jié*" "şüphe köleliği", 疑蓋 "*yí gài*" "şüphe örtüsü", 疑見 "*yí jiàn*" "şüpheli görüş" gibi terimler de kullanılır (SH 425b).

Şüphe, Budizmde aydınlanma yolunu ve Budist uygulamayı engelleyen bir durumdur. Şüphe gerçeğin doğasını anlamama ve bundan şüphe duyma olarak açıklanır.

ikireçgü köñül kergeksiz (AY/486/24) "*Şüpheli gönül* gereksiz."

birök yalañuz bilige biligig ök bışrunup dyanıg bışrunmasar ötrü köñülleri amrılmaz turulmaz *ikireçgü siziklig* bolur (AY/290/14-17) "Eğer insan bilgiyi$_2$ kavrayıp dhyāna'yı kavramazsa sonra gönülleri temizlenmez *şüpheli gönüllü* olur."

korkınç *sizik* kılmadın (AY/486/2-3) "Korkunç *şüphe* kılmadan."

ikireçgü sizik köñülleri tarıkguruk bolsun (BTXVIII/1255-1256) "*Şüpheli$_2$ gönülleri* bozulacak olsun."

monçulayu bışurunup yiti künketegi yaruk yaşuklug ot üze *siziklig* belgü tözlüg otuñlarıg örtep özniñ adınnıñ asıgın bütürür (UigTot/175-178) "Böylece kavrayıp yedi

güne kadar parlak$_2$ ateş üzerine *şüpheli işaret* esaslı odunları yakıp kendisinin ve başkasının faydasını bitirir."

sizik köñül tutmasun (AY/486/20) "*Şüpheli gönül* tutmasın."

ol anı teg osuglug *sizinmiş köñüllüg* tınlıglarnıñ *siziklerin* üze yarlıkalır (SDB/632-633) "O onun gibi *şüphelenmiş gönüllü* canlıların *şüpheleri* üzerine hükmeder."

arıtı bolmazun *siziklig sakınçım* (StabUig/195/167/2) "Temiz olmasın *şüpheli düşüncem*."

1.1.2.1.3.Yedi İhtiras:

ETü. *nızvanılıg yiti ot* (ST) "ihtiraslı yedi ateş", *nızvanılarıg yiti yoku* (İT) "ihtirasların yedi bulaşığı" = **Skr.** *sapta kleśa* = **Çin.** 七使 "*qī shǐ*" (sh 10b), 七垢 "*qī gòu*" (SH 11b), 七情 "*qī qíng*" (SH 12a)

Yedi haberci, aracı ya da kleśa anlamına gelen terim, beş kleśa'ya ek olarak yanlış görüş ve nesnelere bağlanmayı da içine alır (SH 10b). Ayrıca yedi kir anlamında olan söz de yedi ihtirası gösterir ki burada tembellik ve cimrilik de yer alır (SH 11b). Bunun yanı sıra yedi duygu ya da kleśa şehvet, öfke, keder, neşe, sevme, nefret etme, arzulama olarak da sıralanmaktadır (SH 12a).

nızvanılıg yiti otın örtenteçi tınlıglar (AY/368/20-22) "*İhtiraslı yedi ateşi* yakan canlılar."

alku *nızvanılarıg yiti yoku* birle (AY/628/12-13) "Bütün *ihtirasların yedi bulaşığı* ile."

1.1.2.1.3.1. Yanlış Görüş:

ETü. *igid yañluk sakınçlar bügüşler* (Hend., ST) "yanlış düşünceler", *ters biliglig tınlıglar* (ST) "yanlış düşünceli canlılar", *ters tetrü körümler* (Hend., ST) "yanlış, ters görüşler" = **Skr.** *darśana, dṛṣṭi* = **Pali.** *diṭṭhi* = **Çin.** 見 "*jiàn*" (SH 243b), 逢利瑟致 "*féng lì sè zhì*" (SH 415a)

Terim, "bakış, görüş, fikir, düşünce, özellikle gerçekmiş gibi görülen şeyler, doğru olmayan görüş, yanlış düşünce, sürekli yanlış düşünce" şeklinde ifade edilir (SH 415a, 243b, Edg. 269b). Budizmde canlıyı yanlışa sürükleyen en önemli faktörlerden biridir. Yanlış düşünceye sahip olan bir canlı, bütün aldatmalara karşı zayıftır. Canlının bütün

bu aldanışları onu kötü yola sevk eder ve canlının cehennemler dünyasında doğmasına neden olur.

ince kaltı *igid yañluk sakınçlar bügüşler* tayakıña adruk adruk nızvanılar tip sözlelür (AY/50/1-4) "Eğer *yanlış*$_2$ *düşünceler*$_2$ dayanağında ayrı ayrı ihtiraslar, diye söylenir."

tıdıgsız bodisatva siz ulug yarlıkançuçı köñülin kamag kutsuz kovı *ters biliglig tınlıglar* üçün köni yol sogançıg nom ötünür siz (TT VI/23-25) "Engelsiz Bodhisattva siz büyük merhametli gönül ile bütün şanssız$_2$ *yanlış bilgili canlılar* için doğru yol, sevimli dharmā söylersiniz."

amtı men bo tınlıglarka ol antag *ters tetrü körümlerin* biltüreyin nızvanılıg sıkıg tañıglartın ozgurayın (BTXVIII/1575-1577) "Şimdi ben bu canlılara şöyle *yanlış*$_2$ *görüşlerini* bildireyim, ihtiraslı sıkıntılarından$_2$ kurtarayım."

bo kamag biligsiz yalañuklar *ters tetrü körümte* yorıyurlar (BTXVIII/1572-1573) "Bu bütün cahil insanlar *yanlış*$_2$ *görüşte* yürürler."

1.1.2.1.3.2. Bağlanma:

ETü. *bag çug* (Hend.) "bağ", *nızvanılıg bag çug* (ST, Hend.) "ihtiraslı bağ", *nızvanılıg bek baglar çuglar* (ST, Hend.) "ihtiraslı sıkı bağlar", *nızvanılıg iliştin* (ST) "ihtiraslı kirler, yapışkanlar", *nızvanılıg tügünleri* (ST) "ihtiraslı düğümler", *tişi tınlıgka bodulmak yapşınmak* (İFG, Hend.) "kadınlara bağlanmak"= **Skr.** *upādāna, bandha* = **Çin.** 取 "*qǔ*" (SH 251b), 縛 "*fù*" (SH 449a)

Bağlanma terimi "tutma, yakalama, saldırma, sevme" anlamının yanı sıra 愛 "*ài*" "sevmek ya da istemek" ve 煩惱 "*fánnǎo*" "aşırı ihtiras ve aldanış" için de kullanılmaktadır. Bağlanma aynı zamanda on iki nidāna'dan biridir (SH 251b).

Terim, kendi varlığını ve şeyleri kavramak ya da tutmaktır. Bağlanma canlının dünyevi arzulara karşı göstermiş olduğu ilgiyi gösterir. Bu bağlanmalar zenginliğe, arzulara, sevdiklerine bağlanma şeklinde sıralanabilir.

Bandha terimi de yine "bağlanma, düşkünlük, yapışma" anlamlarında olup ihtirasa düşmüş kör adamın diğer adını ifade eder. Terim, üç bağ olan arzu, öfke ve cehalete bağlanmayı da belirtir (SH 449a).

nızvanılıg bag çug üze yörgülmiş bolmaklıg münüm kadagım (Bud/61-62) "*İhtiraslı bağ*$_2$ üzerine yorumlayıcı olan kusurum$_2$."

körümlerin yörer tınlıglarnıñ *nızvanılıg bek bagların çugların* antag *bag çug* yok kim yörülmegülük şeşilmegülük (AY/165/18-21) "Görüşleri yorumlayan canlıların *ihtiraslı sıkı bağları*$_2$ öyle *bağ*$_2$ ki çözebilecek yoktur."

adakın yumak üze *nızvanılıg iliştin* öñi kitmişin aytı (BTI/B/22-23) "Ayağını yıkamak için *ihtiraslı kirlerin* gittiğini söyledi."

anıñ adıştıtlıg küçinte bolmış rasıyanka ogşatı bo nom iligi üze alku tınlıglarnıñ *nızvanılıg tügünleri* kentün şişilip (AY/678/8-10) "Onun adhiṣṭhita sayesinde olmuş rasiyāna gibi bu dharmā beyi üzerine bütün canlıların *ihtiraslı düğümleri* kendiliğinden çözülüp."

aş içgü ton kedim tıltagınta azu yme *tişi tınlıgka bodulmak yapşınmak* ugurınta nızvanılıg ot üze örtenip anın men kıltım erser ayıg kılınçlarıg (AY/102/17-22) "Yiyecek, içecek, kıyafet$_2$ nedeniyle de *kadına bağlanmak*$_2$ sebepli ihtiraslı ateş üzerine yanıp ben kötü hareketleri yaptıysam."

1.1.2.1.3.3. Cimrilik:

ETü. *saranlı nızvanıg* (İT) "cimrilik ihtirası" = **Skr.** *mastara*, *lobha* (SH 423b) = **Çin.** 倥 "*kōng*" (SH 423b)

Cimrilik, yedi kir ya da kleśa'dan biridir (SH 11b). Budizmde cimrilik yasaklanırken onun karşıtı olan cömertlik ise övülür. Cimrilik de kötü düşünceler arasındadır. Ayrıca açgözlülük ve cimrilik üç kleśa'dan biri olarak da ifade edilmektedir. Açgözlülük ıstırabın ve ahlâksızlığın sebeplerindendir. Cimrilik ve açgözlülük Çin Budist yazmalarında bir şuç olarak gösterilir ve pretalar dünyasına düşme nedeni olarak ifade edilir. Terim, Budizmin doğru bilgisini öğrenmede isteksizlik gösteren kişileri de işaret eder.

Cimrilik, 九結 "*jiŭ jié*" "insanı ölüme bağlayan dokuz bağ" ya da 六隨眠 "l*iù suí mián*"

altı kleśaya eklenen üç kleśa içinde yer alır (SH 19a).

anılayu ok takı utsarlar azlı *saranlı nızvanıg* (BTI/D/168-169) "Arzu ve *cimrilik ihtirasım* böylece yansalar."

1.1.3. Istırabın Sönmesi:

ETü. *amırtgur-* "sakinleşmek", *öçmek kirtü* (İT) "sönme gerçeği", *öç- alkın-* (Hend.) "sönmek, yok olmak", *öç- amrıl-* (Hend.) "sönmek sakinleşmek", *öçür-* "söndürmek", *tarkarguluk* "yok olmak", *tarkar- kiter-* (Hend.) "yok etmek gidermek" = **Skr.** *nirodha, nirodhasatya, nirodya-āryasatya* = **Çin.** 尼樓陀 "*ní lóu tuó*", 尼彌留陀 "*ní míliú tuó*" (SH 185a), 滅諦 "*miè dì*" (SH 406a)

Terim, "var olan acıların sönmesi, boş ve ölümcül ıstırapların bırakılması, yeniden doğmaya neden olan ıstırapların yok edilmesi" anlamında olup Nirvāṇa'ya ulaşmayı ifade eder. Istırabın sönmesi, Budizmde dört öğretinin üçüncüsüdür. Terim, Budizmde geçici hevesleri ve arzuları durdurmak ve bu arzu ve heveslerden vazgeçmek olarak tanımlanır. Böylece canlı aydınlanmaya varan yolu keşfetmiş olacaktır (SH 182a, 185a, 406a).

alku tıdıg adalarımızını *amırtguru* öz yaş kut buyanıg üklitü yarlıkañlar tip (AY/29/14-16) "Bütün engel ve tehlikelerimizi *sakinleştirip* kendi yaşımızı, saadetimizi, sevabımızı çoğaltalım, diye hükmederler."

köñüllerin *amırtgurup* nırvanlıg intin kıdıgka ertgeli uyur (BTI/A2/18-19) "Gönüllerini *sakinleştirip* Nirvāṇalı$_2$ kıyıya geçebilirler."

eşidgüçe erserler monı açıg tarka emgekleri *öçer alkınur* (AY/99/19-20) "İşitenler ise bunu acı$_2$ ıstırapları *söndürürler, yok ederler*."

öçmek kirtü bolar (Üİ/100b/8) "*Sönme gerçeği* olur."

yme yarlıkadaçı nomlug et'özlerke yme eñitip *öçmiş amrılmışlarka* ürüg uzatı töz töpüm üze yükünür men (AY/32-33/22-24-1) "Ve hükmeden dharmā vücudunu da eğerek *sönmüş sakinleşmişlere* daima$_2$ asil başım ile eğilirim."

öçürür siz tınlıglarnıñ ülgüsüz üküş emgekin (AY/651/5-7) "Siz canlıların sayısız, çok sıkıntılarını *söndürürsünüz*."

busuş sakınç emgek tolgakıg birtem *tarkarguluk* (AY/614/16-17) "Sıkıntılı düşünce ve ıstırabı$_2$ tamamıyla *yok edecek*."

ançulayu nomlug et'öz yme kop törlüg nızvanılıg emgeklerig *tarkarıp* (AY/75/3-4) "Böylece dharmā vücudu ve her türlü ihtirasları ve ıstırapları *yok edip*."

adaların emgeklerin *tarkarsar kiterserler* (AY/407/9-10) "Tehlikeleri, ıstırapları *yok etse, giderse*."

1.1.3.1. Dört ya da Beş Türlü Sönme:

ETü. *biş törlüg öçmekler* (ST) "beş türlü sönme", *tört törlüg öçmekler* (ST) "dört türlü sönme" = **Skr.** ? = **Çin.** ?

Sönme biçimleri çeşitli şekillerde incelenmektedir. Sönme, metinlerden alınan örneklerden yola çıkılarak aşağıdaki gibi beş ya da dört bölüm olarak ele alınmaktadır.

munda alku *öçmekler* yomdaru bolur *biş törlüg* (Üİ/100a/8-9) "Burada bütün *sönmeler tam olarak beş türlü* olur."

tört törlüg öçmeklertin (Üİ/105b/11) "*Dört türlü sönmeden*."

1.1.3.1.1. Düşüncesiz Dhyāna'da Sönme:

ETü. *köñülsüz dyantakı öçmek* (ST) "gönülsüz dhyāna'daki sönme", *sakınçsız dyantakı öçmek* (ST) "düşüncesiz dhyāna'daki sönme", *togup öçmişteki öçmek* (ST) "doğup sönmedeki sönme" = **Skr.** *utpādanirodha* = **Çin.** 非想定 "*fēi xiǎngdìng*" (SH 196, 379a), 無心 "*wúxīn*", 無想 "*wú xiǎng*" (SH 379a)

無想 "*wú xiǎng*" "düşüncesiz, düşünce eksikliği" anlamında kullanılan terim, 無心定 "*wúxīn dìng*" "bavṛha'ya girmek için bütün düşüceleri durdurma yoğunlaşması" (SH 379a), 非想 "*fēi xiǎng*" "düşünme durumunun dışında, düşünmeyen, bilinçsiz" (SH 295a) gibi anlamları ifade eder. Terim, aynı zamanda 非想定 "*fēi xiǎngdìng*", 生滅 "*shēngmiè*" "*utpādanirodha* doğum ve ölüm, üretme ve yok etme, doğum ve ölüme sahip olma, başlangıç ve son" olarak da tanımlanabilir (SH 196b).

ikinti *köñülsüz dyantakı öçmektin* (Üİ/105b/13-14) "İkincisi *gönülsüz dhyāna'daki sönmekten*."

eñilki *sakınçsız dyantakı öçmek* (Üİ/100a/9-10) "Önce *düşüncesiz dhyānada sönmek*."

eñilki *togup öçmişteki öçmektin* kaltı sakınçsız tuş erür (Üİ/105b/11-12) "En önce *doğup sönmedeki sönme* de düşüncesizlik ile eştir."

1.1.3.1.2.Sönme Dhyāna'da Sönme:

ETü. *öçmek dyantaki öçmek* (ST) "sönmek Dhyāna'daki sönme" = **Skr.** ? = **Çin.** 滅受想定 "*miè shòu xiǎngdìng*" (SH 405a)

Düşünce ve duyguların tamamıyla söndüğü yer olan samādhi, kenosisin en üst şekillerinden biri, yoğunlaşmanın sonucu olarak tanımlanır (SH 405a).

ikinti *öçmek dyantakı öçmek* (Üİ/100a/10) "İkincisi *sönme dhyāna'daki sönme*."

1.1.3.1.3. Fanilik Üzerine Sönme:

ETü. *ürlüksüz üze öçmek* (ST) "fanilik üzerine sönme" = **Skr.** *anitya* = **Çin.** 無常 "*wúcháng*" (SH 295a, 378b), 非常 "*fēicháng*" (SH 295a)

Terim, "geçici" anlamında olup trividyā yani üç bilgiden biri olarak gösterilir. Doğum, değişme, ölüm gibi ıstırapların ya da sevinçlerin tamamı geçicidir. Yaşamın bir aldatmalar silsilesi olması nedeniyle bütün her şey de bu aldatmalar içerisinde boş ve geçicidir. Böylece anitya yaşlanma, hastalanma ve ölüm tarafından kanıtlanan aldatıcılık olarak ifade edilir (SH 295a, 378b).

üçünç *ürlüksüz üze öçmek* (Üİ/100a/10) "Üçüncüsü *fanilik üzerine sönmek*."

üçünç *ürlüksüz üze öçmektin* (Üİ/105b/14-15) "Üçüncüsü *fanilik üzerine sönmekten*."

1.1.3.1.4.Şuurlu Sönme:

ETü. *bilip öçmek* "şuurlu, bilinçli sönmek" = **Skr.** *pratisaṃkhyānirodha* = **Çin.** 擇滅 "*zé miè*" (SH 447b)

Sarvāstivādin'in üç türünden biridir. İhtiras kirlerinin bilinçli bir şekilde durdurulmasını ifade eder (SH 380b, 447b).

törtünç *bilip öçmek* (Üİ/100a/11) "Dördüncüsü *bilinçli, şuurlu sönmek*."

1.1.3.1.5.Şuursuz Sönme:

ETü. *bilmetin öçmek* "bilinçsiz, şuursuz sönme" = **Skr.** *apratisamkhyā-nirodha* = **Çin.** ?

Terim, bilinçsizlik ya da gayretsiz duruş olarak tanımlanır (SH 380b).

törtünç *bilmetin öçmektin* (Üİ/105b/15) "Dördüncüsü *bilinçsiz, şuursuz sönmekten*."

bişinç *bilmetin öçmek* (Üİ/100a/11) "Beşincisi *bilinçsiz, şuursuz sönmek*."

1.1.4. Yol Gerçeği ve Sekiz Asil Yol, Orta Yol:

ETü. *aryamarg tözün yol* (ST, Hend.) "ārya-mārga asil yol", *aryamarglıg ulug yol* (ST) "ārya-mārgalı büyük yol", *çın kirtü yörüg yol* (Hend., ST) "doğru yol", *kirtü nom tözlüg yolug oruk* (ST, Hend.) "doğru dharmā esaslı yol, yer", *köni yol* (ST) "doğru yol", *köni yorıg* (ST) "doğru yürüyüş", *köni kirtü yorıg* (Hend., ST) "doğru yürüyüş", *kutrulmak yolın* (İT) "kurtulma yolu", *ozguluk kutrulguluk yolug* (Hend., İT) "kurtulma yolu", *tirgin öçmek yolug* (Hend., İT) "sönme yolu", *sekiz törlüg kurtulmak* (ST) "sekiz türlü kurtulmak", *sekiz törlüg tözün yolug* (ST) "sekiz türlü asil yol", *tözün yol* (ST) "asil yol", *tözün yorıgın* (ST) "asil yol" = **Skr.** *ārya-mārga, ārya astanga mārga, mārga* = **Pali.** *magga* = **Çin.** 八正道(分) "*bā zhèngdào (fēn)*", 八正道 "*bā zhèngdào*", 八道船 "*bādào chuán*", 八正門 "*bā zhèngmén*", 八由行 "*bā yóu xíng*", 八遊行 "*bā yóuxíng*", 八聖堪支 "*bā shèng kān zhī*", 八道行 "*bādào héng*", 八直行 "*bā zhíxíng*", 八直逍 "*bā zhí xiāo*" (sh 37b), 末伽 "*mò jiā*" (SH 191a)

Sekiz gerçek ya da doğru yol, Arhat'ı Nirvāṇa'ya ulaştıran sekiz asil yol olarak tanımlanan terim, ıstırabı durdurma yolları olarak da ifade edilir (SH 37b, Edg. 431a).

Canlının özgürlüğe ulaşmasını sağlayan yol olarak da tanımlanan terim, Budizmin temel öğretilerinden biridir. Yol gerçeği açgözlülük, nefret ve aldatma gibi duyguların kökünü kurutup yok etmeyi amaçlar. Sekiz asil yol Buddha'nın dört asil gerçeğinin dördüncüsüdür. Sekiz asil yolun ilk unsuru dört asil gerçeği anlamaktır (Gakkai 2002, eightfold paty mad.).

Ayrıca, 解脫道 "*jiětuō dào*" terimi de kurtuluş yolu ya da öğretisi, Budizm anlamında kullanılmaktadır (SH 413a).

Yolun sekiz unsuru "doğru" kelimesi ile yani Sanskritçe *samyak* sözüyle oluşturulur. Budistler, Buddha'nın sekiz asil gerçeğini Dharmācakra yani dharmā tekerleği olarak gösterirler. Sekiz asil yol aşağıdaki erdemlerle birlikte gösterilmiştir.

ERDEM	SEKİZ ASİL YOL	ELDE EDİLENLER
BİLGELİK (PRAJÑĀ)	Doğru Görüş	Doğru Bilgi
	Doğru Düşünce	Doğru Özgürlük

AHLÂK (ŚĪLA)	Doğru Konuşma	
	Doğru Hareket, İş	
	Doğru Yaşam	
YOĞUNLAŞMA (SAMĀDHİ)	Doğru Çaba	
	Doğru Dikkat	
	Doğru Yoğunlaşma	

aryamarg tözün yolça barzunlar (StabUig/199/17b) "*Ārya-mārga*$_2$'ya göre varsınlar."

aryamarglıg ulug yolça yorıyur abavapur atlıg nırvanlıg balıkka kirgüke ayı baştınkı yiti kırk köñül öritgeyler (BTIII/444-448) "*Ārya-mārgalı*$_2$ *yola* göre yürür, Abhāvapurā adlı Nirvāṇa şehrine girerek otuz yedi gönül yükseltir."

on törlüg nomlar ol kamag kirtüdin kelmiş köni tüz tuyuglılarnıñ *çın kirtü yörüg yolı* üze yarlıkamış (BTXVIII/1269-1271) "On türlü dharmā, o bütün doğrudan gelmiş (ve) gerçeği kavramışların *doğru yürüyüşlü yolu* üzerine hükmetmiş."

artuksuz yañluksuz *köni kirtü yorıgıñız* ol (AY/659/3-4) "Yanlışsız *doğru*$_2$ *yürüyüşünüzdür*."

kirtü nom tözlüg yolug orukug yarutu yaltrıtu yarlıkasunlar (AY/160/2-3) "*Doğru dharmā esaslı yolu, yeri* parlatıp hükmetsinler."

tıdıgsız bodisatva siz ulug yarlıkançuçı köñülin kamag kutsuz kovı ters biliglig tınlıglar üçün *köni yol* sogançıg nom ötünür siz (TT VI/23-25) "Engelsiz Bodhisattva siz, büyük merhametli gönül ile bütün saadetsiz ve kötü$_2$ bilgili canlılar için *doğru yol* (ve) tatlı dharmā istersiniz."

tözinçe tılañurmak üze muñadınçıg iş ködügke tegip ıduk tözde *köni yolta* ornaşu tegiñeyler teñrim tip yarlıkadı (AY/462/10-15) "Asilce söylemek için sıkıntılı işe$_2$ ulaşıp kutsal esasta *doğru yolda* yerleşip ulaşacaklar Tanrım, diye hükmetti."

tüzülmekke tegürteçi *köni yorıg* ol (AY/524/4-5) "Sükûnete ulaştıracak *doğru yoldur*."

kurugnıñ tözin kim bilser *kutrulmak yolın* teggey (BTXIII/17/7-8) “Boşluğun esasını kim bilse *kurtulma yoluna* ulaşacak.”

bu tsuylug et’özde ozalım *kutrulmak yolka* teginelim (İyi ve kötü/LI-LII/8-1-2) “Bu günahkâr vücuttan kurtulalım, *kurtulma yoluna* ulaşalım.”

inçip emgekdin *ozguluk kutrulguluk yolug yıñakıg* yme tapmazlar (AY/387/12-14) “Şöyle ki ıstıraptan *kurtulacak*$_2$ *yolu*, tarafı da kazanmazlar.”

al altag içinte ertiñü uzanmaklıg bilge biligde artukrak itiglig yaratıglıg *sekiz kutrulmaklarıg* tanuklap nırvanlıg ıntın kıdıgka tegi tüketmiş erdiler (BTXVIII/34-38) “Yol yöntem sayesinde çok mahir bilgiyle$_2$ bezenmiş *sekiz kurtulmayı* anlayıp Nirvāṇa’ya kadar ulaşmışlardır.”

sekiz törlüg kutrulmakka tükellig siz (AY/660/7-8) “*Sekiz türlü kurtulmalara* mazhar olmuşsunuz.”

teñridem kuvragka togmak ölmek tüşmek taymak örtenmek sınmakta ulatı emgeklerig ukıtu yarlıkar emgek tıltagın emgek öçmekin emgek öçmekiñe bargulug *sekiz törlüg tözün yolug* iki yigirmi nayut sanı (TekinMaitr/91/5-13) “İlahî toplulukta doğmak, ölmek, düşmek$_2$, yanmak, kırılmak (üzülmek) ve ıstırapları anlamak ıstırabın sebebini, ıstırabın sönmesini, ıstırabın sönmesine varacak *sekiz asil yolu* on iki nayuta sayısınca.”

bo *sekiz törlüg tözün yolug* sevmiş tapmış kergek (BudApo/56/4-6) “Bu *sekiz asil yolu* sevmiş$_2$ olsa gerek.”

tirgin öçmek yolug körmek ulatı bışrunmak yolta tarkarguluk nızvanılarnıñ (ÜİI/111a/17-18) “*Yığın, sönme yolunu* görmek ve olgunlaşma yolunda bozacak ihtirasların.”

teñri yirinteki ulatı yalañuk ajunıntakılarnıñ *tözün yol* birle (BTII/1320-1322) “Tanrı yolundaki ve insan hayat şeklindeki *asil yol* ile.”

kaçan kişi mensizin bilü tükedser ötrü *tözün yollar* akınka uzatı tirenür (BTI/B/109-110) “Eğer insan benliksizliğini bilse sonra *asil yollar* seline daima direnir.”

tolpı *tözün yorıgın* yme tolgurup toşgurup (StabUig/144/30c) “Hepsi *asil yol* ile doldurup$_2$.”

Yol gerçeğine ya da sekiz asil yola aynı zamanda “orta yol” da denir.

ETü. *ortun yol* (ST) “orta yol” = **Skr.** *madhyamā pratipāda* = **Çin.** 中道 “*zhōng dào*”

(Gakkai 2002, middle way mad.)

En uç noktaya geçme yolu ya da her şeyin doğru doğasını gösteren orta yol olarak tanımlanan terim, ikiliği yani dualiteyi ifade eder. Orta yolun takipçilerinin üç şekilde açıklaması vardır. Birinci açıklamaya göre yani Hīnayāna öğretisine göre, prens Śākyamuni babasının sarayındaki güvenli hayattan vazgeçip uzun yıllar münzevi hayatı kabul etmiş, fakat bu yaşam tarzına rağmen aydınlığa ulaşamamıştır. Açlıktan ölecek duruma gelince de bu yaşam tarzından vazgeçerek orta yolu keşfetmiştir. Böylece Śākyamuni'nin aydınlığa ulaşması daha kolay olmuştur. Bu orta yol da sekiz asil yoldan meydana gelmiştir. İkinci açıklama ise Nagarjuna'nın orta yol tezidir ki ona göre ne doğumun ne de ölümün veya ne varlığın ne de yokluğun tanımlanamaz olan her şeyin gerçek doğası orta yol olarak ifade edilir. Orta yol, "ne doğum ne ölüm, ne fanilik ne süreklilik, ne teklik ne çeşitlilik, ne gelmek ne de gitmek…" şeklindeki 八不 "*bā bù*" sekiz reddi işaret eder. Üçüncü ve son açıklama ise T'ient'ai'nin açıklamasıdır. Ona göre orta yol, varlığın ne sürekliliği ne de geçiciliği gerçektir, doğum ise mutlak değişmez bir unsurdur. Böylece yukarıdaki açıklamalardan yola çıkarak orta yolu aşırılıklardan kurtulma olarak tanımlayabiliriz. Orta yol ya da sekiz asil yol yukarıda da açıklandığı üzere doğru görüş, doğru düşünce, doğru konuşma, doğru hareket, doğru yaşam, doğru çaba, doğru dikkat ve doğru yoğunlaşmadan oluşur (Gakkai 2002, middle way mad.).

ol yme *ortun yolug* bütürmek tip titir (AY/70/18-19) "O da *orta yolu* tamamlamaktır."

yavalturmaklı turmaklı ikigüke sizik ayıtu ötünti bo iki törlüg nomlar ansar *ortun yol* tözlüg sakınçıg üç kölüñü nomlarta kiñ ulugıña okşayur (BTI/B/32-36) "Sakinleştirme ve durmanın ikisini şüphe (ile) söyledi, bu iki türlü kanunu zikretse *orta yol* esaslı düşünce ile üç taşıt kanunlarına büyük ölçüde benzerler."

1.1.4.1. Doğru Görüş:

ETü. *köni körüm* (ST) "doğru görüş", *oñalı körüm* (ST) "doğru görüş" = **Skr.** *samyag-dṛṣṭi* = **Pali.** *sammādiṭṭi* = **Çin.** 正見 "*zhèngjiàn*" (SH 193b)

Sanskritçe terim, *samyag* "doğru" ile *dṛṣṭi* görüş, anlayış" kelimelerinden oluşur.

Sekiz asil yolun ilki olan doğru görüş terimi "doğru bakış, doğru görüş, doğru anlamak" olarak tanımlanır (SH 193b, Edg. 582b). Dünyaya, doğaya, yaşama doğru şekilde bakmamızı sağlar. Hastalanma, yaşlanma, ölüm gibi ıstırapları, açgözlülük, nefret, aldatma gibi insanî duyguların nedenini açıklar. Diğer yedi yolu hem etkiler hem de

yönlendirir. Doğru anlamak kişiye doğru görüş ile erdemli bir hayat yaşamasını sağlamakla birlikte kişinin sağlıklı köklerle sağlıksız kökleri ayırt etme yetisini de elde etmesini sağlar. Doğru görüş bütün ıstıraplardan kurtulup dört asil gerçeği anlamak ve özgürlüğü elde etmektir. İki tür doğru görüş vardır. Bunlar;

- Günlük, olağan görüşlerdir. Bu tür görüşlerde Saṃsāra'daki sezgili varlıklara olumluluk ve değer sağlanır.
- Olağandışı görüşlerdir. Bu tür görüşler ise Saṃsāra'daki aydınlanmış ve uyanmış kişilere yol gösterir.

Doğru görüş, karma kanununu, üç dharmā mührünü (süreksizliği, ıstırabın kaynağını, özsüzlüğü) ve ıstırapları doğru olarak anlamaktır.

Doğru görüşün karşıtı ise yanlış görüştür. Bizim algılarımızın çoğu hatalı olduğu ve ıstırabımızın geneli de bu yanlış algılardan kaynakladığı için olayları doğru bir şekilde görmemiz gerektiği vurgulanır. Doğru görüşün amacı ise varlığı aldatıcı düşüncelerden, yanlış anlamalardan ve kargaşalardan korumaktır. Kısacası, gerçeği doğru olarak anlamaktır. Doğru görüş, dogmalara bağlanmadan açık zihin ve esnek bir görüşle elde edilmelidir. Bizim algılarımız öznel olduğu için arzu, öfke, cehalet, önyargı gibi duygularla beslenmiştir. Ayrıca bütün görüşlerin derinine baktığımızda bu görüşlerin tamamının yanlış olduğunu da fark ederiz. Bir şeyi doğru görebilmemiz için o konuda hiçbir fikrimizin olmaması gerekir. Bu yol, varlığı engellerden ziyade özgürlüğe götürecek olan gerçek yoldur.

anta ok öñre ajuntakı *köni körüm* öritmiş teñri burkan nomın eşidmiş tıñlamış ögretigi bo şlok nom köñülinte kelti (TTX/519-522) "Önceki varlık biçimindeyken *doğru görüşü* yüceltmiş olması ve tanrı Buddha kanununu işitmiş dinlemiş olması sayesinde bu śloka gönlüne geldi."

köni körümlüg ögke kañka tuşup yapışıp (BTXIII/55/5) "*Doğru görüşlü* anneye babaya rastlayıp$_2$."

köni körümlüg iligler hanlarnı körünç ödlerke degi küzetgil (BTXIII/29/9-10) "*Doğru görüşlü* hükümdarlar ile şimdiki zamana kadar gözet."

(oña)lı körüm (BudApo/56/1) "*Doğru görüş*."

1.1.4.2. Doğru düşünce:

ETü. *edgü sakınç* (ST) "iyi düşünce", *kirtü sakınç* (ST) "doğru düşünce", *köni sakınç* (ST) "doğru düşünce", *oñalı bögüş* (ST) "doğru düşünce" = **Skr.** *samyak-saṁkalpa* = **Çin.** 正思 "*zhèng sī*" (SH 37b), 正思確 "*zhèng sī què*" (SH 193a)

Terim, *samyak* "doğru" ile *samkalpa* "düşünce, amaç" kelimelerinden oluşur.

"Doğru düşünce ve amaç" anlamlarında kullanılan terim, ayrıca "doğru karar, doğru istek, bizi değiştirecek doğru çaba" anlamlarında da kullanılır. Bu yolu uygulayan kişi yanlış düşüncelerden ve ahlâksızlıklardan kurtulmayı amaç edinmiştir. Doğru görüşü doğru anlamak doğru düşünce ve yanlış düşünce arasındaki farkı da anlamamıza yardımcı olacaktır. Böylece doğru karar verme imkânı oluşacaktır. Ayrıca doğru düşünce sayesinde varlık dünyevi birçok nesneden feragat edecek ve mutlak sakinliğe ulaşacaktır. Kısacası doğru düşünceyi, beden ile zihni bir arada tutmak olarak da tanımlayabiliriz. Canlılar birçok zaman birçok şeyi düşünür. Fakat bu düşüncelerinin çoğu gereksiz ve anlayıştan uzaktır. Doğru düşünce yoluyla kişi hem anlayış kazanır hem de gereksiz düşüncelerden kurtulur. Ayrıca o anı düşünür. Kişinin o anı düşünmesi de onu var eden bir uygulamadır (SH 37b, 193a).

edgü sakınç sakınsar arıyur ayıg kılınç adartmakı (AY/148/4-5) "*İyilik* düşünse kötü hareketi engellemesi temizlenir."

törtünç alku tınlıglar oglanıña *edgü sakınç* sakınsar (AY/147/15-17) "Dördüncüsü bütün canlılar için *iyilik* düşünse."

ol yalañuklar kanı bek bedük agır ulug süzük kirtgünç köñülin katıg kınıg *kirtü sakınçın* kentü iliginte tütsüg tutup (AY/426/10-14) "O insanlar hanı pek büyük$_2$ temiz imanlı gönül ile kuvvetli$_2$ *doğru düşünce* ile kendi elinde tütsü tutup."

adınagunuñ edgüsiñe *köni sakınç* turgurmatım erser (UII/85/24-25) "Başkasının iyiliğine *doğru düşünce* düşünmediysem."

oñalı bögüş urmak (BudApo/56/1) "*Doğru düşünce* düşünmek."

antag *oñalı bögüş* urup utguratı ukar (TekinMaitr/41/42-43) "Öyle *doğru düşünce* düşünüp iyice anlar."

1.1.4.3. Doğru Konuşma:

ETü. *alkınmaksız isilmeksiz kirtü sav* (Hend., ST) "bitmez eksilmez doğru söz", *çın sav* (ST) "doğru söz", *ezügsüz armaksız kirtü söz* (Hend., ST) "yalansız doğru söz", *ezügsüz ıduk sav* (ST) "yalansız kutsal söz", *ezügsüz igidsiz* (Hend.) "yalansız", *ezügsüz igidsiz kirtü söz* (ST, Hend.) "yalansız doğru söz", *ezügsüz igidsiz köni kirtü arıg süzük* (Hend., ST) "yalansız, doğru, temiz", *kirtü savlıg* (ST) "doğru sözlü", *kirtü söz* (ST) "doğru söz", *kirtü tınlıglar* (ST) "doğru canlılar", *köni kirtü çın sav* (Hend., ST) "doğru söz" *köni kirtü savlıg* (Hend, ST) "doğru sözlü", *oñalı söz sav* (ST, Hend.) "doğru söz" = **Skr.** *samyag-vāc* (k) = **Çin.** 正話 "*zhèng huà*", 眞說 "*zhēn shuō*" (SH 333b)

Sanskritçe terim, *samyag* "doğru" ve *vāc* "dil, konuşma" kelimelerinden oluşur.

Terim "doğru konuşma" anlamında olup yanlış ve boş konuşmalardan kaçınmak olarak açıklanabilir.

Budizmde, doğru konuşma yalandan, nifaktan, küfürden, kaba sözden, abartıdan ve boş konuşmadan uzak durma anlamındadır. Doğru ve gerçek olmayanı, faydasız olan şeyleri söylememektir. Varlıklara doğru, gerçek, faydalı, sevimli ve olumlu şeylerin söylenmesi gerektiği ifade edilir. Doğru konuşmanın temelinde doğru dinlemek yatar. Budizmde Kuan yin (Uygurcada Kuanşi im Pusar) olarak bilinen Bodhisattva Avalokiteśvara dünyanın acı çığlıklarını duyan ve anlayan demektir ki bu da canlıları doğru anlamak ve onlara doğru karşılık vermek gerektiğini vurgular.

Ayrıca, terim 眞說 "*zhēn shuō*" "doğru konuşma ya da doğru öğreti, Buddha'nın söylevleri" anlamlarında da kullanılmaktadır (SH 333b).

alkınmaksız isilmeksiz kirtü savıg ötgürteçi nomlug ün atlıg daranı nom (AY/338/17-19) "*Bitmez tükenmez doğru sözü* söyleyecek töreli ses adlı dhāranī kanun."

çın savıg savlasar ezüg bolmaz (BTI/D/73) "*Doğru sözü* söylese yalan olmaz."

ezügsüz armaksız kirtü sözüg (AY/505/21-22) "*Yalansız aldatmasız doğru söz.*"

ezügsüz ıduk savıñız üçün (AY/664/5) "*Yalansız, kutsal sözünüz* için."

çınınça yarlıkadaçı *ezügsüz igidsiz* yarlıkadaçı yarlıkayurlar (AY/499/2-4) "Doğruca hükmedecekler *yalansız*$_2$ hükmederler."

ezügsüz igidsiz kirtü sözüg (AY/508/4-5) "*Yalansız*$_2$ *doğru sözü.*"

sen inçip meniñ *ezügsüz igidsiz köni kirtü arıg süzük* özke yme adınaguka asıg tusu kıltaçı (AY/657/6-10) "Sen şöyle benim *yalansız₂ doğru₂ temiz₂* özüme ve başkasına fayda sağlayacaksın."

kirtü savlıg kañımka (BTXIII/28/22) "*Doğru sözlü* babama."

kirtü sözüg sözleser igit bolmaz (BTI/D/74) "*Doğru sözü* söylese yalan olmaz."

kirtü tınlıglar az ezük yalgan tınlıglar öküş (TT VI/5-6) "*Doğru canlılar* az, yalancı canlılar çok."

köni kirtü çın savıg (AY/505/19-20) "*Doğru₃ sözü*."

adınlar *köni kirtü savlıg* erserler (AY/499/9-11) "Başkaları *doğru₂ sözlü* ise."

yükünür men *köni kirtü savlıglarka* (AY/504/23) "*Doğru₂ sözlülere* saygıyla eğilirim."

oñalı söz sav (BudApo/56/1-2) "*Doğru söz₂*."

1.1.4.4. Doğru Hareket, İş:

ETü. *kirtü* "gerçek", *et'öz kılınçı köni kirtü* (Hend.) "vücut hareketi doğru", *oñalı iş ködüg* (ST, Hend.) "doğru iş güç" = **Skr.** *samyak-karmānta* = **Çin.** 正業 "*zhèng yè*" (SH 193a)

Sanskritçe terim, *samyak* "doğru" ile *karmānta* "hareket, davranış" kelimelerinden oluşmaktadır.

Terim Budizmde, "doğru hareket, doğru davranış" anlamlarında kullanılır. Bu yolu uygulayan kişilerin, diğer varlıklara zarar vermeden kendilerini ahlâkî yönden eğitmeleri esastır. Doğru hareket, çalmaktan ve yasak ilişkiden ya da zinadan insanları uzak durması konusunda uyarır. Özellikle zinadan uzak durulması ki bu zina anne ve babayla, erkek kardeş ya da kız kardeşle, yakın akrabalar ya da eşinden hariç başka erkekler ile yapılan zinalardır. Bir keşişin doğru hareketi ise çalmamak ve iffetsizlik etmemesidir. Vücut hareketlerinin tamamıyla temizlenmesi gerektiği vurgulanır. Hayatımız boyunca canlılara karşı sevecen ve merhametli olmamız istenir. Temiz yaşamayı, bütün ahlâksızlıklardan uzak durmayı ve bu ahlâksızlıklardan kurtulmayı ifade eder (SH 193a).

köni kirtü erip köñül kılınçı egri ermeser *et'öz kılınçı köni kirtü* erser soltun kılınçı köni titir oñtun kılınçı yme *kirtü* titir (TT VI/30-33) "Gönül hareketi eğri değil de doğru

olursa ve *vücut hareketi de doğru* olursa soldan yaptığı hareket de doğrudur ve sağdan yaptığı hareket de *doğru* olur."

oñalı iş ködüg (BudApo/56/2) "*Doğru iş güç*."

1.1.4.5. Doğru Yaşam:

ETü. *oñalı öz iltinmek* (ST) "doğru yaşamak"= **Skr.** *samyag-ājīva* = **Çin.** 正命 "*zhèng mìng*" (SH 192b)

Terim, *samyak* "doğru" ve *ājīva* "yaşam, hayat şekli" kelimelerinden oluşmaktadır.

Budizmde "doğru yaşam, doğru geçim aracı" anlamında kullanılır (SH 192b). Dolaylı ya da dolaysız olarak canlılara zarar vermeden yaşamayı ifade eder. Doğru yaşam olarak sahtekâr, hilekâr yaşamdan kişinin kendisini sakınması öğütlenir. Budizmde insanların beş tür işte çalışması önerilmez. Bunlar;

- Canlıları öldürmek için yapılan silah işlerinde,
- Köle ticareti, fuhuş yaptırmak ve çocuk ticareti,
- Canlıları keserek onların etlerini satmak, kasaplık işleri,
- Sarhoş edici içki ve bağımlılık yaratan ilaçları imal etmek ve satmak,
- Canlıları öldürmek için zehir imal etmek ve satmak, gibi işlerde insanların çalışması Budizmde önerilmez.

oñalı öz iltinmek (BudApo/56/2-3) "*Doğru yaşama*."

1.1.4.6. Doğru Çaba:

ETü. *oñalı katıglanmak* (ST) "doğru çabalamak"= **Skr.** *samyak-vyāyāma* = **Çin.** 正精进 "*zhèng jīngjìn*" (SH 193a)

Sanskritçe terim, *samyak* "doğru" ve *vyāyāma* "çaba" sözlerinden oluşmaktadır.

Terim Budizmde, "doğru çaba, gayret" anlamlarının yanı sıra "doğru istek, Nirvāṇa'ya giden yolu yarıda kesmemek" anlamlarında da kullanılmaktadır (SH 193a). Bu yolu uygulayan kişinin yanlış ve zararlı düşüncelerden, işlerden uzak durması vurgulanır. Doğru çabada, kişinin kendisi ve başkaları için iyi ve faydalı şeyleri düşünmesi ve yapması ifade edilir. Doğru çaba için bir rahip, şeytani düşüncelerden ve beceriksizliklerden kurtulmak zorundadır. Doğru çaba uygulaması hem erkek hem de

kadın müritler için izlenmesi gereken bir yoldur. Doğru çabanın dört evresi vardır. Bunlar;

- Zihnimizde henüz ortaya çıkmayan sağlıksız tohumları engellemek,
- Ortaya çıkmış olan sağlıksız tohumların tekrar zihnimize geri dönmesini sağlamak,
- Henüz ortaya çıkmayan sağlıklı tohumların ortaya çıkmasını sağlamak,
- Ortaya çıkmış olan sağlıklı tohumları besleyerek zihin bilincimizde kalmasını ve güçlenmesini sağlamak, olarak sıralanabilir.

oñalı katıglanmak (BudApo/56/3) "*Doğru çaba*."

1.1.4.7. Doğru Dikkat:

ETü. *köni ög* (ST) "doğru hafıza, dikkat", *oñalı ög köñüllüg* (ST) "doğru hafıza, dikkat" = **Skr.** *samyak- smṛti* = **Çin.** 正念 "*zhèngniàn*" (SH 193a)

Sanskritçe terim, *samyak* "doğru" ve *smṛti* "dikkat, hafıza" kelimelerinden oluşur.

Terim "doğru dikkat, doğru hafıza, doğru ilgi" anlamlarında kullanılmaktadır (SH 193a). Burada, doğru dikkat uygulaması yapan kişi zihin ve beden etkileşimini doğru dikkat ile oluşturmalıdır. Varlıklar dikkatsizliklerinden ve unutkanlıklarından dolayı doğru konuşamaz ve hareket edemezler. Bu yüzden temkinli ve dikkatli olmalarında fayda vardır. Doğru dikkat uygulamasını yapan bir rahip vücudunu, duygularını, gönlünü, zihnî niteliklerini odak noktası yaparak dünyadaki açgözlülüklerden, ıstıraplardan kendisini uzak tutar ve her şeyin farklılığını doğru dikkat sayesinde öğrenir. Bu uygulama yine hem erkek hem de kadın müritler için geçerlidir. Zihin sade dikkat seviyesinde tutulmalıdır ve şimdiki anda farkındalık ve mutluluk hissedilmelidir. Ayrıca zihin, olay ve olgulara karşı açık, sakin ve dikkatli olmalıdır. Bütün yargılardan ve açıklamalardan kaçınılmalıdır.

eñilki köni oñaru köñül turgurmakdın *köni ögke* tükellig erser (AY/147/8-10) "Önce doğru bir şekilde gönül beslemekten *doğru dikkate* ulaşmış ise."

agır akruş erigin *köni ögin* saçmadın sözleyür erti (AY/573/9-11) "Ağır ıstıraba ulaşmasıyla *doğru dikkati* dağıtmadan söylüyordu."

oñalı ög köñül (BudApo/56/3-4) "*Doğru dikkat*$_2$."

1.1.4.8. Doğru Yoğunlaşma:

ETü. *çın kirtü arınmak* (ST) "doğru temizlenme", *oñalı dyan sakınç* (ST, Hend.) "doğru yoğunlaşma" = **Skr.** *samyak-samādhi* = **Çin.** 正定 "*zhèngdìng*" (SH 192b)

Terim, Sanskritçe *samyak* "doğru" ve *samādhi* "yoğunlaşma" sözlerinden oluşmaktadır.

Terim "doğru yoğunlaşma, soyutlama" anlamlarında kullanılmaktadır (SH 192b). Samādhi uygulaması yapan kişi tamamıyla yoğunlaşır. Genellikle samādhi uygulaması nefes (anapanasati), görsel nesneler (kasina) ve kelimeleri tekrar etmek ile yapılır. Samādhi uygulamasında Jñana'ya girmek için beş engeli ortadan kaldırmak gerekir. Jñana, doğrudan idrak ile olayların doğru doğasını açıklamak için kavrayış sayesinde bilgeliği geliştiren bir araçtır. Bu rehber kirliliği ortadan kaldırır, dharmā anlaşılır ve nihayet kendiliğinden aydınlanma ortaya çıkar. Samādhi'yi uygulayan kişi doğru görüşü araştırmalı ve bunun doğruluğunu kanıtlamalıdır. Böylece doğru bilgi oluşacak ve bunu doğru kurtuluş takip edecektir. Samādhi uygulaması dört jñana'dan oluşur.

- Doğru yoğunlaşma uygulaması yapan bir rahip, arzularından ve sağlıksız düşüncelerinden sakınmalı ve etkili ve güçlü düşünce, neşe ve büyük mutluluktan oluşan derin düşünceye ulaşmalıdır.
- İç sakinliğine ulaşmak için zihinden, güçlü düşünceden ve uygulamadan sakınıp neşe ve mutluluğa sahip olmalıdır.
- Üçüncü jñanada ise uygulamayı yapan kişi temkinli, dikkatli ve zihni açık olmalıdır. Böylece kişi büyük mutluluğu elde edecektir.
- En son uygulamada ise kişi mutluluk ve ıstırabı bırakacak, acı ve mutluluğu göz ardı edecek ve ne mutlu ne de ıstırap hâlinde olacaktır. Böylece saf sakinliği ve dikkati elde edecektir.

sen amtı ülgüsüz üküş tınlıgların ayıg kılınçlıg kir tapçaların arıtıp *çın kirtü arınmakka* tegürüp (AY/132/19-23) "Sen şimdi sayısız derecede, çok canlıları kötü davranışlardan kirlerden$_2$ temizleyip *doğru$_2$ temizlenmeye* ulaştırıp."

oñalı dyan sakınç (BudApo/56/4) "*Doğru yoğunlaşma$_2$*."

1.2. Sekiz Asil Yolu Uygulayanların Elde Ettiği Unsurlar:

Doğru bilgi ile doğru kurtuluş sekiz asil yolun doğru uygulanması sonucu elde edilir. Bu sekiz asil yolun sonunda önce canlı doğru bilgiyi elde eder. Daha sonra ise doğru özgürlüğe ya da kurtuluşa erişir. Doğru özgürleşme, uygulamanın en yüksek noktası olup burada uyanma ya da farkındalık ortaya çıkar.

1.2.1. Doğru Bilgi:

ETü. *çın kirtü arıg süzük bilge biligler* (Hend., ST) "doğru temiz bilgiler", *çın kirtü bilge biligler* (Hend., ST) "doğru bilgiler", *köni bilig* (ST) "doğru bilgi", *köni kirtü biliglig* (ST) "doğru bilgi" = **Skr.** *samyag-jñāna* = **Çin.** 正智 "*zhèngzhì*" (SH 193a)

Sanskritçe terim, *samyag* "doğru" ve *jñāna* "bilgi" kelimelerinden oluşur.

Terim "doğru bilgi" anlamında olup 聖潔 "*shèngjié*" "akıllı gibi, aziz gibi bilmek" anlamlarını da ifade eder (SH 193a).

Doğru bilgi tecrübelerimiz sayesinde bütün her şeyi doğru olarak görmemizi ve bilmemizi sağlar. Doğru bilginin arkasından doğru kurtuluş gelir.

bökünki bo künte kamag ontın sıñarkı bügü biliglig burkanlar *çın kirtü arıg süzük bilge biligleri* üze çın kirtü yaruk yaşuk közleri üze çın kirtü tüzülmekke tegmekleri üze alkugun bir teg bilü yarlıkasunlar (AY/137/6-14) "Bugünkü günde bütün on yöndeki bilgili$_2$ Buddhalar *doğru$_2$, temiz$_2$ bilgileri$_2$* ve doğru$_2$ parlak$_2$ gözleri ile doğru$_2$ sükûnete ulaşmaları üzerine hepsini bir gibi bilip hükmetsinler."

atı kötrülmiş ayagka tegimligler *çın kirtü bilge biligleri* üze çın kirtü közleri üze çın kirtü tanuklamakları üze çın kirtü tüzülmekke tegmekleri üze alku ugurın bilirler alku ugurın körürler (AY/133/2-8) "Adı yüceltilmiş, saygı değerler *doğru$_2$ bilgileri$_2$,* doğru$_2$ gözleri ve doğru$_2$ ispat ile doğru$_2$ sükûnete ulaştıkları için bütün sebepleri bilirler ve görürler."

bilgülük nomlarıg tuyunu turmak atlıg *çın kirtü bilge biligig* (AY/210/21-23) "Bilgili kanunları işitip durmak adlı *doğru$_2$ bilgiyi$_2$*."

biş törlüg bilge bilig orunlarka üç törlüg tirginlerig bilmek atlıg *çın kirtü bilge biligig* (AY/210/23-25) "Beş türlü bilgi$_2$ yerlerine üç türlü yığınları bilmek adlı *doğru$_2$ bilgiyi$_2$*."

ince kaltı bügü biliglig burkanlar nırvanka kirü yarlıkamışlarınta kin kut kolunmaklıg erksinmekleri küçinte adruk adruk adınlarka asıg tusulug ulug iş ködüglerig tükel bütürü yarlıkamakları neteg erser ançulayu ok nom kirtünüñ kirtüsi kirtüde *kirtü bilge bilig* küçinte erkinçe tapınça adıra işlegülük iş ködügke tükellig bolmak yme antag ok titir (AY/51-52/14-22-1-3) "Şöyle ki bilgili$_2$ Buddhalar Nirvāṇa'ya girmeyi hükmettikten sonra saadet isteklerinin çoğalması nedeniyle ayrı ayrı başkalarına faydalı$_2$ olacak büyük işleri$_2$ tamamıyla bitirip hükmetme sonucunda kanun gerçeğin gerçeği ve gerçek *doğru bilgi*$_2$ sayesinde işlenecek iş güç tam olarak yapılacaktır."

amtı teñrim bu muntag ters tetrü biliglig tınlıglarka köni yol oruk körtkürü birgey erti kim köni yolça *köni biligçe* yorısunlar erti (TT VI/235-238) "Şimdi tanrım bu böyle yanlış$_2$ bilgili canlılara doğru yolu$_2$ gösterebilecekti ki doğru yola *doğru bilgi* ile yürüsünler."

yine tözün yumşak kılınçlıg *köni kirtü biliglig* erserler (TekinMaitr/74/21-22) "Yine asil yumuşak hareketli *doğru*$_2$ *bilgili* iseler."

1.2.2. Doğru Kurtuluş:

ETü. *kutrulmak* "kurtulmak", *kutrulmaklıg edgü* (ST) "kurtulma mükâfatı", *kutrulmaklıg edgü tüş* (ST) "kurtuluş mükâfatı", *kutrulmaklıg edgü tüş utlı* (ST, Hend.) "kurtuluş mükâfatı", *ozmak kutrulmak* (Hend.) "kurtulmak" = **Skr.** *mukti, mokśa, vimokṣa* = **Pali.** *vimokka, mokśa, mukti* = **Çin.** 救 "*jiù*", 救脫 "*jiù tuō*" (SH 351a), 解脫 "*jiětuō*" (SH 412b) = **Tib.** *thar-pa* (J. Hopkins)

Terim "kurtulma, kurtuluş, hastalıkları önleme" anlamlarındadır. Ayrıca *mukti* terimi de "bağsız, serbest, kurtuluş, özgürlük, serbest olmak" gibi anlamları ifade eder (SH412b). Mokśa "özgürlüğe kavuşmuş, serbest, özgür, bağsız, kaçmış" gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Özgürlük ya da kurtuluş bağlardan, karmadan, ıstıraplardan, aldatmalardan, kısacası bütün ıstıraplardan kaçıştır. Özgürlük Nirvāṇa ve Dhyāna'nın temelidir. Buddha'nın beş karakterinden birisidir. Vimukti ve vimokṣa özellikle özgürlüğe kavuşmanın son noktası olarak gösterilir (SH 413a, Edg. 497a).

Sekiz asil yol uygulamasından sonra ortaya çıkan iki uygulamadan en yüksek uygulama olan özgürleşme ya da kurtuluştur. Burada canlı bütün ıstıraplarından, kaygılarından, arzu ve ihtiraslarından kurtulur. Böylece mutlak özgürlüğe ulaşmış olur. Canlı artık ne

ıstırabı ne de mutluluğu düşünür. Onun için artık her şey sönmüş mutlak suskunluk ya da sakinlik elde edilmiştir.

birtem *kutrulmak* tözlüg ertükteg töz erser ıntın kıdıgka keçteçi töz titir (AY/77/14-16) "Tamamıyla *kurtulmak* öylesine esas ise Nirvāṇa kıyısına geçecek esastır."

kamag *kutrulmaklarnıñ* yigi erür (BTXVIII/V/46-47) "Bütün *kurtuluşların* en iyisidir."

köñülleri uz *kutrulmış* bilge biligleri *kutrulmış* (BTXVIII/24-25) "Gönülleri *kurtulmuş*, bilgileri$_2$ *kurtulmuş*."

tültürüp *kutruldaçı tınlıgarıg* (UIII/11/7-8) "*Kurtulacak canlılara* çarpıp"

yıdın yıparın *kutrulmak* ol yerde ertiñü ulug küçlüg erüş üküş üçün anın töz yıltız *kutrulmakı* yıd yıpar ugrınta küker (BTXX/826-830) "Koku$_2$ ile *kurtuluş* o yerde büyük$_2$ güçlü çok$_2$ olduğu için onun asıl kurtulması koku sayesinde olur."

kurtulmak küsüşin burkan nomınta evig barkıg kodup toyın bolsar (TekinMaitr/27/6-8) "*Kurtulma* isteği ile Buddha kanununda evi barkı bırakıp üstad olsa."

kutrulmaklıg edgü üze inç meñilig kılgalı küsüşin tolp yirtinçüg irinçkep kamag tınlıgarıg buyan edgü kılınçlıg ulug asıgka tegürgelir (AY/132-132a/23-1-4) "*Kurtulma mükâfatı* için huzur sağlayacak isteği ile bütün (herkese) merhamet edip bütün canlıları sevaba$_2$ büyük faydaya ulaştırırlar."

terk ödün *kutrulmaklıg edgü tüşke utlıka* teggeyler tip yarlıkadı (AY/512/13-15) "Çabucak$_2$ *kurtuluşu olan iyi mükâfata$_2$* ulaşacaklar, diye hükmetti."

ötrü terk ödün *kutrulmaklıg edgü tüşke* teggeyler teñrim tip ötünti (AY/526-527/22-23-1) "Sonra çabucak$_2$ *kurtuluşu olan iyi mükâfata* ulaşacaklar tanrım, diye söyledi."

kutrulmak kapıgın açdaçı (AY/659/1) "*Kurtuluş kapısını* açacak."

ol bodisavat sizlerke korkunçsuz buşı birgey sizler kamagun atamışka bo kalın yagı yavlakta *ozgay* sizler tip tiser (TekinKuan/52-54) "O Bodhisattva sizlere korkusuzluk sadakası verecek, sizler tamamıyla bildiğiniz bu kötülükten$_2$ *kurtulacaksınız*, diye söylese."

ozmak tözin tileyü (StabUig/201/59) "*Kurtulma* esasını istemek."

men bo emgekimdin idi *ozgum kutrulgum* yok turur (AY/10/13-14) "Benim bu ıstırabımdan *kutulmam$_2$* yoktur."

bütmiş bışmış erser ötrü *ozgurur kutgarur* (AY/166/4-5) "Bitmiş, olgunlaşmış ise sonra *kurtulur*$_2$."

ozmatın kutrulmatın *ozmış kutrulmışça* sakınur sen (StabUig/66/1) "Kurtulmadan$_2$ *kurtulmuş*$_2$ gibi düşünürsün."

yilvike okşatı *ozmak kutrulmak* üze ulatı çoglug yalınlıg küç üze (StabUig/160d) "Taca benzer *kurtuluş*$_2$ üzerine ve haşmetli$_2$ güç üzerine."

1.2.2.1. Istıraplardan Kurtulma:

ETü. *agad ot* "agada ilacı", *emgeklerintin oz-* "ıstıraptan kurtulmak", *uçsuz kıdıgsız emgektin oz- kurtul-* "uçsuz bucaksız ıstıraptan kurtulmak" = **Skr.** *agada* = **Çin.** 救苦 "*jiù kǔ*" (SH 351a), 阿伽陀 "*ā jiā tuó*", 阿竭陀 "*ā jié tuó*", 阿揭 (阿揭陀) "*ā jiē (ā jiē tuó)*" (SH 285a)

Terim, "ıstıraptan kurtulma" anlamındadır (SH 351a). Budizmin en büyük gayesi canlıları ıstıraplardan kurtarmak ve onları mutlak sükûnete ulaştırmaktır. Istıraplardan ya da felaketlerden kurtuluş için Sanskritçe *agada* terimi de kullanılır. Terim, her ne kadar ıstıraplardan kurtuluş anlamında olmasa da bütün felaketlerden kurtulmayı ifade eder. Agata terimi genel olarak sağlıklı ya da panzehir anlamında olup felaketlerden kurtaran ilaç olarak tanımlanır (SH 225a, 285a). Elbette bu ilaç da Budizm öğretisidir.

kök kalıkda uçguluk uzun yaşaguluk *agad ot* alguluk igliglerig öngettirgülük (AY/534/20-23) "Gökyüzünde uçacak, uzun yaşayacak, *agada ilacı* alacak, hastalıkları önleyecek."

emgeklerintin ozup burkanlarka ınangalı alkuka tegirler (AY/98/14-16) "*Istıraplarından kurtulup* Buddhalara inanmak hepsine ulaşır."

ol kamag emgekligler *emgekinte antag kutrulur* (TekinKuan/11-12) "O bütün ıstıraplılar *ıstıraplarından öylece kurtulur*."

kel sini ölüreyin bo *emgektin ozgıl* teñri yirinte toggay sen tiser alku tamuluglar barça turup (UIV/32/18-21) "Gel seni öldüreyim, bu *ıstıraptan kurtul*, tanrı yerinde doğacaksın, dese bütün cehennemlikler hepsi durup."

uçsuz kıdıgsız emgektin ozgalı kutrulgalı kim ugay (StabUig/202/11-12) "*Uçsuz bucaksız ıstıraptan kurtulabilecek*$_2$."

1.2.2.2. Ölüm Korkusundan Kurtulma:

ETü. *ölümlüg korkınçtın oz-* "ölüm korkusundan kurtulmak" = **Skr.** *śmaśāna* = **Çin.** 舍磨奢那 "*shě mó shē nà*" (SH 279b), 深摩舍那 "*shēn mó shě nà*" (SH 356b)

Śmaśāna terimi "ölümden kurtulma yeri" olarak tanımlanmaktadır (SH 356b). Canlılar için en büyük korkulardan biri de ölümdür. Yüzyıllar boyunca ölümsüzlüğü arayan canlı, nihayet sükûnetle ya da mutlak sönme ile bu korkuyu yenmiştir. Nirvāṇa'yı elde eden bir varlık artık ne ölümü ne de doğumu düşünecektir. Bundan sonra mutlak sükûnet ortaya çıkacaktır. Böylece ölüm korkusu da ortadan kalkacaktır.

ölümlüg korkınçtın ozar (BTXIII/4/46) "*Ölüm korkusundan kurtulur.*"

1.2.2.3. Doğum Ölüm Döngüsünden Kurtulma:

ETü. *sansartın ozguka kutrulgu* (SFG, Hend.) "Saṃsāra'dan kurtulmak", *törümeniñ ozgusı* (İT) "doğmaktan kurtulmak", *üç yavlak yollardın arıtı oz- kurtul-* (ZFG, Hend.) "üç kötü yollardan temizlenip kurtulmak" = **Skr.** ? = **Çin.** 救世 "*jiùshì*" (SH 351a)

Terim, "dünyadan kurtarma, dünyanın kurtarıcısı" anlamındadır (SH 351a). Canlıların en büyük amacı doğum ölüm döngüsünden kesin olarak kurtulmaktır. Bunun için de sekiz asil yolu doğru olarak uygulamaları gerekmektedir.

artukrak takı *samsartın ozguka kutrulguka* sınturu tavratu tegiñey men (AY/480/8-10) "Pek çok *Saṃsāra'dan kurtulmaya*$_2$ çabucak$_2$ ulaşayım."

ayıg kılınçımın anta kşanti ötünüp bo *sansar emgekindin ozmakım* bolzun (UII/79/56-57) "Kötü hareketlerim için tövbe edip bu *Saṃsāra'daki ıstırabımdan kurtulmam* olsun."

munuñ sanınça ok kalp ödlerte tegi *togmak ölmeklig tod tolvı agmak tegrilmeklig emgeklertin ozmış kutrulmış* bolur (AY/419/3-6) "Pek çok zamana$_2$ kadar *doğmak, ölmek* (gibi)*, tamamıyla*$_2$ *çevrelenmiş*$_2$ *ıstıraplardan kurtulmuş*$_2$ olur."

törümeniñ ozgusıña soka al altagı (StabUig/163/50b) "*Doğumdan kurtulmasının* mutlak yolu$_2$."

yme *üç yavlak yollardın arıtı ozgalı kutrulgalı* bolmaz (BTII/933-934) "Ve *üç kötü yollardan temizlenip kurtulamaz*$_2$."

1.2.2.4. Cehennem Istırabından Kurtulma:

ETü. *tamuta ulatı alku yavız yollartın artukrak ozmakı kutrulmakı* (BG, İFG) "cehennemden ve bütün kötü yollardan tamamıyla kurtulması" = **Skr.** ? = **Çin.** 救拔 "*jiù bá*" (SH 351a)

Terim, "ıstıraptan, cehennem ıstırabı ve diğerlerinden kurtarma ve çekip çıkarma" anlamındadır (SH 351a).

kıska özlüg yaşlıg tınlıglarnıñ üçün tözünler ogrı erser yme tözünler kızı inçip aynıñ biş yigirmisinte arıg yunup arıtınıp arıg ton kedimlerig kedip baçagta turup miñ kata bo darnini sözleser anta kin özi yaşı alkınmış ol tınlıgnıñ yana özi yaşı … usamakı bolur igintin kemintin öñi örtülür alku örtük tıdıglarnıñ arımakı bolur *tamuta* ulatı alku *yavız yollartın artukrak ozmakı kutrulmakı* bolur (UII/42-53/27-36-7-12) "Kısa ömre sahip canlılar için asiller oğlu ve asiller kızı ayın on beşinde yıkanıp, arınıp temiz kıyafetleri giyip oruca başlayıp bin defa bu dhāranī'yi söylese ondan sonra ömrü tükenmiş canlıların yine kendi hayatları uzar. Hastalığından kurtulur, bütün gizli engeller temizlenir, *cehennemden ve bütün kötü yollardan iyice kurtuluşu*$_2$ hak eder."

1.2.2.5. Hastalık Istırabından Kurtulma:

ETü. *agır igtin yme ozmakı kutrulmakı* (İT) "ağır hastalıktan kurtulması" = **Skr.** ? = **Çin.** 救 "*jiù*" (SH 351a)

Terim, "hastalıkları önleme, hastalıklardan kurtarma" anlamındadır (SH 351a). Budizmde hastalık canlının Buddha öğretisini öğrenememesi ya da gerçeği kavrayamaması anlamındadır. Bu hastalıktan kurtulmak ise Buddha öğretisini kavrayıp gerçek bilgiyi elde etme yolundan geçer.

ol antag osuglug *agır igtin yme ozmakı kutrulmakı* bolur (UII/43/20-23) "O onun gibi *ağır hastalıktan da kurtulmasıdır*$_2$."

1.2.2.6. Temiz Yol:

ETü. *arıg yorıg* (ST) "temiz yol" = **Skr.** ? = **Çin.** 梵運 "*fàn yùn*" (SH 355a), 無漏運 "*wú lòu yùn*" (SH 380b)

Terim, "temiz yol ya da dinsel nedenlerden dolayı evlenmeme, brahman yolu" olarak tanımlanmaktadır (SH 355a). 無漏運 "*wú lòu yùn*" terimi de "ihtiraslardan arınmış, kurtulmuş temiz yol" olarak da ifade edilmektedir (SH 380b).

anta turup bışrunur *arıg yorıgıg* (SDB/14) "Orada durup *temiz yolu* olgunlaştırır."

1.3. Üç Cevher:

ETü. *üç erdini* (ST) "üç cevher", *ratnatıraya* "üç cevher" = **Skr.** *tri-ratna, ratnatraya* = **Çin.** 三宝 "*sānbăo*" (SH 63b) = **Tib.** *dkon-mchog gsum* (Beer 2003, 49a)

Sanskritçe terim, *tri* "üç" ve *ratna* "cevher" ya da *traya* "üç" kelimelerinden oluşur.

Terim, "üç kıymetli" ya da "üç cevher" anlamında kullanılmakta olup Buddha, Dharmā ve Saṅgha ya da Buddha, kanun ve dinî topluluktan oluşmaktadır. Bu üçleme Brahmā, Viṣṇu ve Śīva'dan meydana gelen Trimūrti'ye benzetilmiş olabilir. Triratna'nın yani üç cevherin birçok türü olmakla birlikte dört ve altı gibi bölümleri de vardır (SH 63b). Ayrıca üç cevher terimi 三尊 "*sān zūn*" "üç onurlu" (SH 64a) anlamında da kullanılmaktadır.

Bütün Budistlerin saydığı ve hizmet ettiği üç şey anlamında kullanılan terim yukarıda da bahsedildiği üzere Buddha'dan, Buddha'nın öğretileri olan kanundan ve Buddha'ya inanan topluluktan oluşur. Buddha evreni ve hayatı doğru bir şekilde anlayıp aydınlanan kişidir. Dharmā ya da kanun ise bütün insanları aydınlığa götürmek için yapılan Budist öğretilerdir. Saṅgha yani Budist topluluk ise Budist öğretiyi uygulayan, bu öğretiyi koruyan, onu yayan ve gelecek kuşaklara taşıyabilen bir topluluktur. Üç cevher bütün ıstıraplarından kurtulmuş özgür ve aydınlanmış insanların kendilerini feda etmeleri sayesinde korunur. Budist olmak isteyen kişinin kendisini bu üç cevhere adaması gerekmektedir. Kısaca Budizmde bu üç cevhere hürmet ve hizmet önemli esastır (Beer 2003, 49a-b).

namo*ratnatırayaya* (AY/678/1) "Saygıyla eğilirim (namah) *üç cevhere* (ratnatraya)."

burkan nom bursoñ kuvrag *üç erdinide* ayamak agırlamak köñülüm togmadın kıltım erser monçulayu ayıg kılınçlarıg men amtı alkunı kşantı ötünü teginür men (AY/102-103/23-1-4) "Buddha, dharmā, saṅgha$_2$ (dan oluşan) *üç cevhere* saygılı$_2$ davranmayı isteyerek yapmadıysam böylece kötü hareketlerimin hepsi için şimdi tövbe edeyim."

bir uçlug köñülin *üç erdinig* küyü küzetü tursar (AY/147-148/23-1) "Bir amaçlı gönül ile *üç cevheri* gözetip dursa."

yükünür men *üç erdiniler* kutıña (AY/440ç/1-2) "*Üç cevher* saadetine saygıyla eğilirim."

ayaguluk ıduk *üç erdinilerniñ* adiştitınta (BTXIII/46/37) "Saygı değer kutsal *üç cevherin* sonucuna."

kayu meniñ ilkisizdin berü ötgürü bökünkü künke tegi *üç erdinilig tarıglag* içinte saçmış tarımış neçe buyan edgü kılınçlarım erser (AY/168/20-22) "Eğer benim en baştan bugünkü güne kadar *üç cevher tarlası* içinde ekip biçtiğim ne kadar sevabım varsa."

namo bud namo drm namo sang (BTXVIII/V/160) "Buddha'ya saygı, Dharmā'ya saygı, Saṅgha'ya saygı."

namo budaya namo darmaya nama sangaya (BTI/A2/42) "Buddha'ya saygı, Dharmā'ya saygı, Saṅgha'ya saygı."

1.3.1. Buddha Cevheri, Buddha:

ETü. *burkan* "Buddha", *but* "Buddha", *burkan erdini* (İT) "Buddha cevheri" = **Skr.** *Buddha, Buddha-ratna* = **Çin.** 佛 "*fú*" (SH 225a) **= Tib.** *sangs-rgyas* (J. Hopkins) **= Sgd.** *pwt* (SD 332a), *pwtty* (SD 332b), *pwtt (y)* (SD 333a), *pwty'k (h)* (SD 332b)

Buddha terimi "farkında olmak, düşünmek, dikkat etmek, uyanmak" anlamlarındaki *budh* kökünden türemiştir. Bu terim için 佛陀 "*fótuó*", 浮圖 "*fútú*", 浮陀 "*fú tuó*", 浮頭 "*fútóu*", 浮塔 "*fú tǎ*", 勃陀 "*bó tuó*", 勃馱 "*bó tuó*", 沒馱 "*méi tuó*", 母馱 "*mǔ tuó*", 母陀 "*mǔ tuó*", 部陀 "*bù tuó*", 休屠 "*xiū tú*" gibi ifadeler de kullanılmaktadır. Buddha kelimesinin anlamı "tam bilinç, tam aydınlanma" şeklindedir. Çinli mütercimler, bu terimi 覺 "*jué*" "farkında, uyanmış", 智 "*zhì*" "bilgi" olarak kullanırlar. Lotus Sūtra'da sonsuz, sınırsız Buddha vardır, fakat üstün bir Buddha kişiliği olan Ādi-Buddha tanımlanmaz. Buddha her şeye nüfuz etmiştir ve bazı Budist okullar panteist düşünce ile panteist Budizm tanımlamasını yaparlar. 三覺 "*sān jué*" "tri-ratna"da genellikle 三食佛 "*sān shí fú*" yani "üç cevher" Buddha olarak bilinir. Çünkü Śākyamuni Buddha, üçlemenin birincisi, ikincisi onun öğretileri, üçüncüsü topluluktur. Bu üçleme bütün Buddhaların belirtisi olarak gösterilir. Śākyamuni Buddha bu dünyadaki tarihi Buddha olarak gösterilirken, Maitreya ise gelecekteki Buddha'dır. Buddha aydınlanmayı başarmış, varlığın temelindeki kötülüğü keşfetmiş ve canlıları tenasühten kurtarmayı amaç edinmiştir. Bu yol, Nirvāṇa'daki ahlâkî yaşama götürür. Kişi, Buddha yolunu tutabilmek için kendisinden vazgeçmeli, monastik yaşamı kabul etmeli ve yoğunlaşma

uygulamasını yapmalıdır. Bu uygulamayla bir Buddha ya da aydınlamış kişi olur ve üstün bir aydınlığı ya da bilgiyi elde eder. Terim, on iki Nidāna'yı yani varoluş zincirinin on iki halkasını anlamak ve Arhat'tan üstün olan bir aydınlığa ulaşmak anlamında da kullanılır (SH 225a).

Budizmde dört tür Buddha'dan söz edilmektedir. Bunlar; 1. 三藏佛 "*sānzàng fú*" bodhi ağacının altında çıplak zeminde aydınlanmaya ulaşan Tripiṭaka'daki Buddha; 2. 通佛 "*tōng fú*" yedi değerli nesneye sahip bodhi ağacının altındaki Tanrı Buddha; 3. 別佛 "*bié fú*" Lotus alanındaki bodhi ağacının altındaki büyük değerli Lotus tahtında oturan Buddha; 4. 個佛 "*gè fú*" Vairocana yerindeki sınırsız huzur ve şana sahip olan uzaydaki tahtında oturan Buddhadır. Hīnayāna öğretisine göre tek bir zamanda sadece bir Buddha bulunabilirken Mahāyāna öğretisine göre ise aynı zamanda farklı Buddhalar da bulunabilir ki buna evrensel Buddha ya da sınırsız Buddha da denilir (SH 225b).

burkanlarka yazmış yangılmış tınlıglar alku sançip tamuda togarlar (TekinMaitr/81/50-52) "*Budhalara* karşı günah işlemiş canlılar tamamıyla samjīva cehenneminde doğarlar."

namo *butdaya* (BTXVIII/S/2) "*Buddha*'ya saygı."

eñilki *burkan erdinike* süzülürler (AY215/20-21) "Önce *buddha-ratna*'da temizlenirler."

1.3.1.1. Yedi Buddha:

ETü. *yiti ançulayu kelmiş ata kañlar* (ST, Hend.) "yedi tathāgata atalar", *yiti burkanlar ulusın* (İT) "yedi Buddha topluluğu" = **Skr.** *sapta Buddha* = **Çin.** 七佛 "*qī fú*" (SH 10b), 過去七佛 "*guòqù qī fú*" (SH 414b)

Sanskritçe terim, *sapta* "yedi" ve *Buddha* "aydınlanmış" kelimelerinden oluşur.

Yedi eski Buddha, 毘婆尸 "*pí pó shī*" Vipaśyin, 尸棄 "*śikhin*" Śikhin, 毘舍婆 "*pí shě pó*" Viśvabhū, 拘樓孫 "*jū lóu sūn*" Krakucchanda, 俱那含牟尼 "*jù nà hán móu ní*" ya da 拘那含 "*jū nà hán*" Kanakumuni, 迦葉 "*jiāyè*" Kāśyapa ve 釋迦 "*shìjiā*" Śākyamuni'den meydana gelir. Bu terim 七佛藥師 "*qī fú yàoshī*" yedi iyileştiren Buddha ya da 七躬醫王 "*qī gōng yī wáng*" olarak da tanımlanır. Bu Buddhalar'ın biri

uzayın doğusundaki çeşitli bölgelerde, beşi doğuda, ikisi de güneyde yer almaktadır (SH 10b).

Bu yedi Buddha'nın da hikâyesi aynıdır. Bunların tamamı kraliyet ailesinden gelirler, iyi bir yaşam sürerken bir gün ormanda hasta, yaşlı ve ölmüş kişiler görürler ve hayatın anlamını kavrarlar. Daha sonra da güvenli hayatı terk ederek aydınlanmak için çeşitli yollar ararlar ve sonunda gerçeği elde ederler (ER, other Buddhas II, 327-329).

vıpaşı şıkı vışbabu kankasundı yme yene kanakamunı kaşıp şakımunı *yiti ançulayu kelmişlerke ata kañlarka* yig üstünki kirtgünç üze yükünür men (AY/678/19-22) "Vipaśyin, Śikhin, Viśvabhū, Krakucchanda, Kanakumuni, Kāśyapa ve Śākyamuni *yedi tathāgatalara, atalarımıza*$_2$ büyük$_2$ iman ile saygıyla eğilirim."

buyan edgü kılınç ertmiş begim *yeti burkanlar ulusında* kirsün (UII/89/86-87) "İyi$_2$ hareketler yapmış beyim *yedi Buddha topluluğuna* girsin."

1.3.1.1.1.Vipaśyin Buddha:

ETü. *vıpaşı bodısatav* "vipaśyin Bodhisattva", *vıpaşı atlıg teñri burkan* (ST) "vipaśyin adlı tanrı Buddha", *vıpaşı burkan* "vipaśyin Buddha" = **Skr.** *vipaśyin* = **Çin.** 毘婆尸 "*pí pó shī*" (SH 305b)

Vipaśyin terimi, Budizmde 弗沙 "*fú shā*", 底沙 "*dǐ shā*" eski yedi Buddha'dan ilkidir, Śākyamuni Buddha ise yedinci Buddhadır. Terim, 毘婆沙 "*pí pó shā*", 毘頗沙 "*pí pō shā*", 毘鉢沙 (ya da 微鉢沙) "*pí bō shā*" ya da "*wēi bō shā*", 鞞婆沙 (鼻婆沙) "*bǐng pó shā*" ya da "*bí pó shā*"), 維衛 "*wéi wèi*" şeklinde de ifade edilir (SH 305b).

vıpaşı bodısatav (TekinMaitr/39/29) "*Vipaśyin Bodhisattva*."

vıpaşı burkan kut(ıña) (UII/56/5) "*Vipaśyin Buddha* saadetine."

bir uçlug köñülin yükünür biz *vıpaşı burkan* kutıña (BTXIII/12/5-6) "Bir amaçlı gönül ile *Vibaśyin Buddha* saadetine saygıyla eğilirim."

vıpaşı atlıg teñri burkan kutıña (BTII/129-130) "*Vipaśyin adlı tanrı Buddha* saadetine."

1.3.1.1.2. Śikhin Buddha:

ETü. *şiki atlıg teñri burkan* (ST) "Śikhin adlı tanrı Buddha", *şiki burkan* "Śikhin Buddha" = **Skr.** *śikhin* = **Çin.** 尸棄 "*shī qì*" (SH 101b)

Śikhin, 式棄 "*shì qì*", 式詰 "*shì jié*", 尸棄那 (ya da佛) "*shī qì nà*" (ya da "*fú*"), 攝那尸棄 "*shè nà shī qì*", taclı ya da alevli, 火 "*huǒ*" "alev" olarak açıklanır. Sonraki dönemde Śākyamuni Buddha ile karşılaşacak 999. Buddha'dır. Eski Buddhalardan ikincisidir ve Kṣatriya olarak 光相城 "*guāng xiàng chéng*" Prabhadvaja'da doğmuştur. Onun kafasında bir öbek alev bulunur, bu yüzden bu ismi almıştır. Śikhin'in gerçek ismi Mahābrahmā'dır ve Budizmde ateş ile dünyayı yıkacağı düşünülür (SH 101b, 160b).

yükünür biz *şiki burkan* kutıña (BTXIII/12/9-10) "*Śikhin Buddha* saadetine saygıyla eğiliriz."

şiki atlıg teñri burkan kutıña (BTII/130-131) "*Śikhin adlı tanrı Buddha* saadetine."

1.3.1.1.3.Viśvabhū Buddha:

ETü. *vişvabu atlıg teñri burkan* (ST) "Viśvabhū adlı tanrı Buddha", *vişvabu burkan* "Viśvabhū Buddha" = **Skr.** *viśvabhū* = **Çin.** 毘舍浮 "*pí shě fú*" (SH 10b)

Viśvabhū, 31 kalpadaki ikinci Buddha'dır. Başka bir deyişle şimdiki kalpada 1000. Buddha, eski yedi Buddhadan da üçüncü Buddhadır. Viśvabhū için 毘舍婆 (ya da 毘舍符) "*pí shě pó*" (ya da "*pí shě fú*"), 毘濕婆部 "*pí shī pó bù*", 毘恕沙付 "*pí shù shā fù*", 毘攝羅 "*pí shè luó*", 鞞恕婆附 "*bǐng shù pó fù*", 鞞舍 "*bǐng shě*", 隨葉 "*suí yè*", 浮舍 "*fú shě*" ifadeleri de kullanılır (SH 307a).

yükünür men *vişvabu burkan* kutıña (BTXIII/12/16-17) "*Viśvabhū Buddha* saadetine saygıyla eğilirim."

vişvabu atlıg teñri burkan kutıña (BTII/132-133) "*Viśvabhū adlı tanrı Buddha* Buddha."

1.3.1.1.4.Krakucchanda Buddha:

ETü. *karkaşunti atlıg teñri burkan* (ST) "Krakucchanda adlı tanrı Buddha", *karkaşunti burkan* "Krakucchanda Buddha" = **Skr.** *krakucchanda* = **Çin.** 拘樓孫 "*jū lóu sūn*" (SH 10b), 拘留孫佛 "*jūliú sūn fú*" (SH 261b), 迦羅鳩馱 "*jāluó jiū tuó*" (SH 316b), 俱留孫 "*jùliú sūn*" (SH 321b)

Krakucchanda için 拘留泰佛 "*jūliú tài fú*", 拘樓秦 "*jū lóu qín*", 俱留孫 "*jùliú sūn*", 鳩樓孫 "*jiū lóu sūn*", 迦羅鳩餐陀 (ya da 迦羅鳩村馱) "*jiāluó jiū cān tuó*" (ya da "*jiāluó jiū cūn tuó*"), 羯洛迦孫馱 "*jié luò jiā sūn tuó*", 羯羅迦寸地 "*jié luó jiā cùn de*",

羯句忖那 "*jié jù cǔn nà*" ifadeleri de kullanılır. Şimdiki Bhadra-kalpanın ilk Buddha'sıdır. Eski yedi Buddha'nın da dördüncüsüdür (SH 261b, 321b).

otuz kezigin tutup yükünür men *karkaşunti burkan* kutıña (BTXIII/12/21-23) "Otuz yeri tutup *Krakucchanda Buddha* saadetine saygıyla eğilirim."

karkaşunti atlıg teñri burkan kutıña (BTII/134-135) "*Krakucchanda adlı tanrı Buddha* saadetine."

1.3.1.1.5.Kanakamuni Buddha:

ETü. *kanakamuni atlıg teñri burkan* (ST) "Kanakamuni adlı tanrı Buddha", *kanakamuni burkan* "Kanakamuni Buddha" = **Skr.** *kanakamuni* = **Çin.** 俱那含牟尼 "*jù nà hán móu ní*" ya da 拘那含 "*jū nà hán*" (SH 10b), 拘那(含)牟尼 "*jū nà (hán) móu ní*" (SH 261b)

Kanakamuni, 金.寂 "*jīn jì*" "altın münzevi" ya da 金仙 "*jīn xian*" "altın ṛṣi", Śobhanavatī'nın yerlisi, Kāśyapa'nın bir Brahması, şimdiki Bhadra-kalpa'nın beş Buddha'sından ikincisi, eski yedi Buddha'nın beşincisidir. Ayrıca Hindistan'da Śākyamuni döneminde bir bilge kişi (SH 261b) olarak da ifade edilir.

kanakamuni atlıg teñri burkan kutıña (BTII/135-136) "*Kanakamuni Buddha adlı tanrı Buddha* saadetine."

yükünür men *kanakamuni burkan* kutıña (BTXIII/12/26-27) "*Kanakamuni Buddha* saadetine saygıyla eğilirim."

1.3.1.1.6.Kāśyapa Buddha:

ETü. *kaşip atlıg burkan* (ST) "Kāśyapa adlı Buddha", *kaşip atlıg teñri burkan* (ST) "Kāśyapa adlı tanrı Buddha", *kaşip burkan* "Kāśyapa Buddha"= **Skr.** *kāśyapa* = **Çin.** 抛葉(波) "*pāo yè (bō)*" (SH 316b)

Kāśyapa, Prajāpati'ye denk ya da ilahî varlıklara benzer bir sınıf, tanrıların, şeytanların, insanların, balıkların, sürüngenlerin ve bütün hayvanların babası ve bir takımyıldızı olarak tanımlanır. Ayrıca on ya da yedi eski Hint bilgesinden biridir. Kāśyapa Buddha, şimdiki kalpadaki beş Buddha'nın üçüncüsü, yedi eski Buddha'nın da altıncısı olarak gösterilir. Mahākāśyapa, Magadha'da bir brahman, Śākyamuni'nin ilk müritlerinden biri ve Śākyamuni öldükten sonra onun müritlerinin lideri olarak da belirtilir (SH 316b).

yükünür biz *kaşip atlıg burkan* kutıña (BTXIII/12/32-33) "*Kāśyapa Buddha* saadetine saygıyla eğiliriz."

kaşip atlıg teñri burkan kutıña (BTII/137-138) "*Kāśyapa adlı tanrı Buddha* saadetine."

kaşip burkan kün bastıktın başlanıp nırvanka barı yarlıkadı (TekinMaitr/6/2-4) "*Kāśyapa Buddha* gün batısından başlayıp Nirvāṇa'ya vardı."

1.3.1.1.7.Śākyamuni Buddha:

ETü. *alp şakımunılıg* (ST) "kahraman Śākyamuni", *ata kañ* (Hend.) "ata, cet", *bahşımız kañımız teñri teñrisi şakımunı burkan* (Hend., ST) "öğretmenimiz, babamız, tanrılar tanrısı Śākyamuni Buddha", *şakımunı* "Śākyamuni", *şakımunı atlıg teñri burkan* (ST) "Śākyamuni adlı tanrı Buddha", *tüz bahşımız şakımunı atlıg teñri burkan* (ST) "gerçek öğretmenimiz Śākyamuni adlı tanrı Buddha" = **Skr.** *śākyamuni* = **Çin.** 釋迦牟尼 "*shìjiā móu ní*", 釋迦文（尼) "*shìjiā wén (ní)*" (SH 482b) = **Tib.** *shakya'i thub-pa* (J. Hopkins) = **Sgd.** *š'kymwu* (SD 369b) = **Toh.** A/B *śākyamuni* (Laut 1986, 110)

Śākyamuni "Śākya kabilesinin bilgesi" anlamındadır. *Muni* "aziz, kutsal kişi, bilge" olarak tanımlanır. Terim, 仁 "*rén*" "hayırsever, şefkatli, iyi kalpli", 寂跃 "*jì yuè*" "inzivaya çekilmiş bir köşeye oturmuş" gibi anlamları da ifade etmektedir. Önceki beş yüz ya da beş yüz elli yeniden doğumdan sonra Śākyamuni, sonunda Tuṣita cennetinde bir Bodhisattva olarak doğar ve beyaz bir fil ile aşağıya iner ve temiz kadın olarak tanımlanan Māyā'nın sağ tarafından rahmine girer. Māyā'nın hamileliği, dördüncü ayın sekizinci günü ile gelecek senenin ikinci ayının sekizine kadar devam eder ve Māyā bu çocuğu Lumbinī koruluğunda bir ağacın altında acısız bir şekilde doğurur. Bunun üzerine bazı mucizevî olaylar görülür. Bu mucizevî olaylar 神通遊戲經 "*shéntōng yóuxì jīng*" Lalitavistara ya da 釋迦如來成道記 "*shìjiā rúlái chéngdào jì*" olarak belirtilir. Śākyamuni, Kapilavastu'nun hükümdarı ve kṣatriya sınıfına bağlı olan Śuddhodāna'nın oğludur. Śuddhodāna'nın eşi ise Māyā olup Śākyamuni'yi doğurduktan yedi gün sonra ölür. Māyā'nın kız kardeşi Prajāpatī tarafından Śākyamuni'nin bakımı üstlenilir. Daha sonra Śākyamuni on altı yaşına geldiği zaman Yaśodharā ile evlenir ve Rāhula isminde bir oğlu olur. Bir gün krallığı içinde bir gezi esnasında önce bir hasta, sonra da bir ölü görür ve hayatın gerçek ıstırabını anlar. Daha sonra ise bir münzevî ile

karşılaşır ve asıl mutluluğun bunda olduğunu düşünür. Böylece Śākyamuni artık güvenli hayattan vaz geçerek evinden ayrılır ve ormana münzevî bir hayat sürmek üzere çekilir. Burada beş arkadaşı ile birlikte altı yıl boyunca münzevî hayatını sürdürür, fakat istediği aydınlığa ulaşamaz. Hatta hemen hemen hiçbir şey yememesinden dolayı açlıktan ölecek duruma gelir. Köylü bir kızın getirdiği yemeği yiyerek ölmekten kurtulur, fakat bu defa arkadaşları onu terk eder. Böylece, Śākyamuni aşırılığı redderek orta yolu bulur. Evinden ayrılmasının altıncı yılında Śākyamuni otuz beş yaşındayken *bodhi* ya da *bo* ağacının altında aydınlanır. Böylece doğum ölüm zincirinden kurtulma yolunu bulur. Münzevî hayatı bırakmamakla birlikte temiz ahlâkı öğütler. Daha sonra dört gerçeği ve sekiz asil yolu belirten ilk vaazını verir. Yoksulluk, erdem ve kavrama ya da yoğunlaşmayı temel alan Budizmi kurar. Kendisi de bir Buddha yani aydınlanmış olarak isimlendirilir. Kesin olmamakla birlikte MÖ. 487 yılında ölür (SH 482b).

Yedi eski Buddha'nın da yedincisidir.

atı kötrülmiş tolu tükel bilge biliglig *alp şakımunı atlıg al bilge teñri teñrisi burkan* alku kamag üç ödki burkanlarnıñ irigi atlıg küülüg aşnukı kan evi atlıg balıkda arka çambudıvıp yirtinçüde alkatmış kötrülmiş raçagırh atlıg kent uluşka azkaya yakın yaguk (AY/682/15-20) "Saygı değer, muhteşem$_2$ bilgili$_2$ *kahraman Śākyamuni adlı rehber, bilge, tanrılar tanrısı Buddha* bütün üç zamanın Buddhalarının gayreti adlı ünlü önceki han evi adlı şehirde Jambudvīpa yerinde yüceltilmiş, Rājagṛha adlı şehre yakın."

yarlıkançuçı köñüllüg *ata kañımız* (BTXIII/36/6) "Merhametli gönüllü *atamız, babamız.*"

adınsıgsız yarlıglıg sözçi bahşı *ata kañ* (AY/682/14) "Seçkin hükümlü, sözcü üstad *ata, baba*."

yükünür men *bahşımız kañımız teñri teñrisi şakımunı burkan* kutıña (AY/357/5-7) "*Öğretmenimiz, babamız, tanrılar tanrısı Śākyamuni Buddha* saadetine saygıyla eğilirim."

bahşımız şakımunı teñri teñrisi burkan kentü özi meniñ tapıgımın ayagımın algalı ordumka karşımka kirü yarlıkadı (AY/420/19-22) "*Öğretmenimiz Śākyamuni tanrılar tanrısı Buddha* kendisi$_2$ benim saygı ve hizmetimi alarak sarayıma$_2$ girip hükmetti."

şaşmaksız köñülin yükünür biz *şakımunı atlıg burkan* kutıña (BTXIII/12/38-39) "Şaşmayan gönül ile *Śākyamuni adlı Buddha* saadetine saygıyla eğilirim."

men *şakımunı atlıg kirtüdin kelmiş* üç uguş yirtinçünüñ (BTXIII/12/0025-026) "Ben *Śākyamuni adlı doğrudan gelmiş* üç dünyanın."

şakımunı atlıg teñri burkan kutıña (BTII/349-350) "*Śākyamuni adlı tanrı Buddha* saadetine."

tüz bahşımız şakımunı atlıg teñri burkan kutıña (BTII/139-140) "*Gerçek öğretmenimiz Śākyamuni adlı tanrı Buddha* saadetine."

1.3.1.1.7.1. Śākya'nın Aslanı:

ETü. *şakılıglarnıñ ulug arslanı* (İT) "Śākyalar'ın büyük aslanı", *kişi körklüg kisari arslan kanı* (İT) "insan görünüşlü aslan hanı" = **Skr.** *śākyasiṃha* = **Çin.** 獅子 "*shīzi*" (SH 482b)

Terim "Śākya'nın aslanı" anlamında olup Śākyamuni Buddha'yı ifade eder (SH 482b). "Aslan" anlamındaki *siṃha* Buddha'yı temsil eder. Buddha, korkusuzluğu ile hayvanların kralı olan aslana benzetilmiştir (SH 324a). Ayrıca 獅子王 "*shīziwáng*" terimi de "aslan kral" yani "Buddha" anlamındadır (SH 324b).

şakılıglarnıñ ulug arslanı siz (AY/660/6-7) "*Śākyalıların büyük aslanısınız.*"

kişi körklüg kisari arslan kanı (JapanMa/82-83) "*İnsan görünüşlü aslan hanı.*"

1.3.1.1.7.2. Śākyamuni Buddha'nın Ailesinin Adı, Gautama:

ETü. *gaudam oguş töz* (İT) "gautama ailesi", *gaudamı atlıg teñri burkan* "gautama adlı tanrı Buddha", *gavdam toyın* "gautama üstad" = **Skr.** *gautama* = **Çin.** 瞿曇 "*qútán*" (SH 225b) = **Toh.** A *gautam* (Laut 1986, 128)

Buddha'nın beş soyadından biridir, Śākya kabilesinin bir koludur (SH 225b). Ayrıca Buddha'nın ailesinin soyadıdır ve bu nedenle Śākyamuni'nin bir diğer adıdır (SH 466a).

Budist yazmalarda genellikle Śākyamuni'nin ismi Gautama olarak ifade edilir. Śākya kabilesinin üyesi olduğu için bu adı almıştır.

ol balıkta çkrvrt tiziginte *gaudam oguştın tözdin* belgürmiş kamag şaki tözlüg budun bukun üze erklig türklüg şudotan atlıg hormuzta teñrike yüleşi ilig kan bar (TekinMaitr/13/44-51) "O şehirde cakravartīn soyunda *gautama ailesinden*$_2$ meydana gelmiş bütün śākya soyundaki millet$_2$ üzerine egemenlik$_2$ kurmuş Śuddhodāna adlı brahma tanrıya benzer bir hükümdar$_2$ vardı."

gaudamı atlıg teñri burkan kutıña (BTII/1112-1113) "*Gautama adlı tanrı Buddha* saadetine."

kaçandın berü *gavdam toyınka* yala kodgu uçlug başlıg sav tapmaz erdimiz (BTIII/181-182) "Ne zamandan beri *gautama üstada* iftira atma amaçlı söz bulmayız."

1.3.1.1.7.3. Śākyamuni Buddha'nın Kabilesi, Śākya Kabilesi:

ETü. *şaki tözlüg* "śākya soyu" = **Skr.** *śākya* = **Çin.** 釋氏 "*shì shì*" (SH 482a), 釋道 "*shì dào*" (SH 482a) = **Toh.** A/B *śākki, śākke* (Laut 1986, 138)

Terim, Buddha'nın klanının ismi (SH 225b), Śākya klanı (SH 482a), Śākya, Buddha'nın ailesi ya da klanı anlamında olup "bitki" anlamındaki *śāka* kelimesinden türemiştir. Çincede ise kelime 能 "*néng*" "güç" sözünden türemiş "güçlü ve kuvvetli" anlamında kullanılır. Terim, Śākyamuni ile özdeşleşen 仁 "*rén*" "merhamet" kelimesiyle de birlikte kullanılmaktadır (SH 482a).

Bu kabile İndus'un yüksek deltalarında ya da Himalaya'nın güney eteklerinde Hint-Nepal kıyısı boyunca yer alan bir bölgede yaşar. Śākyamuni Buddha ismi bu kabileden gelmektedir. Śākyamuni "Śākya'nın bilgesi" anlamındadır. Geleneğe göre, Śākyalar kraliyet ailesinden gelen, savaşçı bir sınıf, Hint toplumunun dört sınıfının ikincisidir. Başkentleri Kapilavastu'dur. Śākyamuni zamanında Śākyalar kral Kosala'ya yakın hizmetkârlardır (Gakkai 2002, śākya mad.).

ol balıkta çkrvrt tiziginte gaudam oguştın tözdin belgürmiş kamag *şaki tözlüg* budun bukun üze erklig türklüg şudotan atlıg hormuzta teñrike yüleşi ilig kan bar (TekinMaitr/13/44-51) "O şehirde cakravartīn soyunda Gautama ailesinden$_2$ meydana gelmiş bütün *Śākya* soyundaki millet$_2$ üzerine egemenlik$_2$ kurmuş Śuddhodāna adlı brahma tanrıya benzer bir hükümdar$_2$ vardı.

1.3.1.1.7.4. Śākyamuni Buddha'nın Annesi, Mahāmāyā:

ETü. *mahamay* "mahāmāyā", *mahamaya* "mahāmaya", *ulug mahamaya katun* (Hend., ST) "büyük mahāmaya kadın" = **Skr.** *mahāmāyā* = **Çin.** 佛母 "*fú mǔ*" (SH 228a) = **Sgd.** *mx''m'yh* (Laut 1986, 109)

Sanskritçe terim *mahā* "büyük" ve *māyā* "temiz kadın" kelimelerinden oluşmaktadır.

Terim 1. Buddhanın annesi, mahāmāyā, Māyā ya da Mātrkā; 2. Buddha'nın üvey annesi olan teyzesi; 3. Buddha'nın oluşturduğu Dharmā'ya da kanun; 4. Bütün Buddhalar'ın

annesi ya da babası, prajñā-pāramita; 5. Buddha'nın annesi gibi anlamları ifade etmektedir (SH 228a).

Mahāmāyā Śākyamuni'yi doğuran kadındır. Kapilavastu'nun yakınlarındaki Devadaha'da yaşayan Śakya kabilesinin en zengin adamı olan Suprabuddha'nın kızıdır. Suprabuddha Devadaha'nın hükümdarıdır. Māyā Śākyamuni yedi günlükken ölür ve onun yerine kızkardeşi Mahāprajapati geçer. Yani Śākyamuni'nin annesi hem de Śuddhodāna'nın eşi olur. Mahāprajapati Nanda adında bir oğul doğurur. Mahāprajapati eşi öldükten sonra güvenli hayatı bırakarak Budist topluluğa katılmak ister, fakat buna Śākyamuni Buddha karşı çıkar. Bütün itirazlara rağmen bu kadın Budist topluluğa nihayet kabul edilir ve ilk rahibe ünvanını alır (Gakkai 2002, maya mad.).

ol ilig begniñ *mahamay atlıg işi* teñridin lunbanı atlıg arıgda aşok atlıg adınçıg sögüt altınında ikinti ay sekiz yañıka puş yultuzka viçay atlıg muhurtka iki kırk kut buyanlıg irü belgüke tükellig sekiz on törlüg nayragın yaratıglıg körkle körkle koluça yarukın yaltrayu kaltı bulıtdın (TekinMaitr/13/51-60) "O hükümdarın *Mahāmaya adlı eşi*, kutsal Lumbinī adlı ormanda Aśoka adlı seçilmiş ağacın altında ikinci ayın sekizinci gününde pusya yıldızı vijaya saatinde otuz iki kutsal işaret$_2$ ve seksen añuvyanjanaya sahip güzel$_2$ güzel vakitte buluttan parlaklığı$_2$ geldi."

öñre ödteki katunı amtı anam *mahamaya* erür (AY/642/20-21) "Önceki zamandaki hatun şimdi annem *Mahāmāyā*'dır."

1.3.1.1.7.5. Śākyamuni Buddha'nın Babası, Śuddhodāna:

ETü. *şudodanı kan* (ST) "śuddhodāna han" = **Skr.** *śuddhodāna* = **Çin.** 首圖馱那 "*shǒu tú tuó nà*", 輸頭檀 (ya da閱頭檀) "*shū tóu tán*" (ya da "*yuè tóu tán*") (SH 318b), 淨飯王 "*jìng fàn wáng*" (SH 358b)

Śuddhodāna, "temiz yiyecek" anlamında olup Kapilavastu'nun hükümdarı, Mahāmāyā'nın kocası, Śākyamuni'nin babası olarak gösterilir (SH 318b). Terim, "temiz ırkın kralı" (SH 358b) anlamında da kullanılmaktadır.

yitinçsiz tutunçsuz yaruklug küsençig körkle erip altunlug tag basguklug körü kanınçsız kötirek monçuk teg ıkşuvaku uguşlug küülüg *şudodanı kannıñ* sutsı monçukı adın yolın atap arıtı alkınçsız tüketinçsiz atlıg mañgallıg çambunad altunkaya yaltrıklıg adınçıg ıduk mañallıg ulug mahamaya katunnuñ ayaguluk markatraklıg tigli erdini bolu

yarlıkamış (AY/680-681/20-24-1-4) "Ulaşılmaz, muhteşem güzelliğe sahip olan altın dağ görünüşlü, muhteşem cevher gibi olan iksvāku kökenli ünlü *Śuddhodāna hanın* shui chiñ cevheri gibi muhteşem tükenmeyen adlı ünlü jāmbūnada altın gibi parlak mukaddes büyük Mahāmaya hatunu saygı değer markatraklıg denilen cevher olarak hükmetmiş."

1.3.1.1.7.6. Śākyamuni Buddha'nın Amcasının Oğlu ve En Yakın Dostu:

ETü. *ananda* "ānanda", *anant* "ānanda", *anant toyın* "ānanda üstad" = **Skr.** *ānanda* = **Çin.** 阿難陀 "*ānán tuó*", 阿難 "*ānán*" (SH 294a)

Ānanda "mutlu, sevinçli, memnun, sevinme" gibi anlamlarda kullanılmaktadır (SH 368b).

Ānanda terimi, 歡喜 "*huānxǐ*" "mutluluk" kelimesinden türemiş olup Dronodāna-rāja'nın oğlu ve Devadatta'nın da kardeşidir. Buddha'nın müritleri içinde en bilgili olanlardandır. Ānanda, Buddha'nın öğretisini öğrenmesi ve ezberlemesiyle ün kazanmıştır. Śākyamuni Buddha'nın ölümünden sonra Vaibhāra mağrasındaki toplantıda sūtraların derlenmesi konusunda Ānanda'dan yardım alınmıştır (SH 294a). Önceleri Ānanda'nın arhat olmaması nedeniyle Budist konseye girmesi sorun yaratmış ve konseye alınmamıştır. Fakat daha sonra Ānanda çok kısa sürede arhat olmuş ve konseye dâhil edilmiştir (SH 294a, ER, Canonization II, 504-509).

ananda sizler kamagun inçe biliñler (AY/465/13-14) "*Ānanda* sizler hepiniz şöyle bilin."

anant batıp busuşlug taluy ögüz içinte emgekiñe umadı yakın barıp teggeli (BTI/B/7-8) "*Ānanda* kaygılı deniz içine batıp ıstırabına yakın varıp ulaşamadı."

tek bir yalıñuz *anant toyın* ok arhant kutın bulmaduk boşgutlug kutluglarnıñ orunınta turmış erdi (BTXVIII/54-57) "Sadece *Ānanda üstad*, arhant saadetini bulamamış ve öğrenci topluluğunun içinde durmuştu."

1.3.1.1.7.7. Śākyamuni Buddha'nın Amcasının Oğlu ve Düşmanı:

ETü. *divadat* "Devadatta" = **Skr.** *devadatta* = **Çin.** 五法人 "*wǔ fǎrén*" (SH 121b), 天王如來 "*tiānwáng rúlái*" (SH 146a) = **Sgd.** *δyβδtt* (Laut 1986, 107) = **Toh.** A/B *devadatte* (Laut 1986, 107)

Ānanda'nın kardeşi ve Dronodāna-rāja'nın oğlu olan Devadatta, Śākyamuni Buddha'nın amcasının oğludur. Śākyamuni aydınlandıktan sonra ilk takipçilerinden biri olan Devadatta, daha sonra Śākyamuni'nin düşmanları arasında sayılır. Devadatta, dünyevi hayatı terk ettikten sonra Śākyamuni'nin müridi olmuş, daha sonra kibiri yüzünden Śākyamuni'ye düşmanlık beslemiştir. Kendisi, Budist yazmalarda Śākyamuni'yi öldürme teşebbüsünde bulunan en büyük düşman olarak tanımlanır. Śākyamuni'nin bindiği beyaz bir filin vuruşu sonucunda ölür (Gakkai 2002, devadatta mad.). Aynı zamanda 天授 "*tiānshòu*" "cenneti bağışlayan" anlamında olan Devadatta, gelecekte Devarāja-tathāgata adında bir Buddha olarak Devasopāna diye adlandırılan bir yerde tekrar doğacaktır (SH 145b, 146a).

divadat (BTXIII/2/123) "Devadatta."

ol tıltagın avış tamu otı taşgaru önüp *divadat* toyınag tirigde yörgep tartıp avıç tamuka kigürdi (TekinMaitr/57/29-31) "O sebepten avīci cehenneminin ateşi dışarı çıkıp *Devadatta'ya* sarılıp avīci cehennemine onu girdirdi."

1.3.1.1.7.8. Buddha'nın Kemikleri ya da Kutsal Emanetleri:

ETü. *burkan şarırın* (İT) "Buddha śarīrası", *et'öz süñük şarırların* (İT) "vücut ve kemik śarīraları", *süñüklüg şarır* (ST) kemikli śarīra", *şarırlıg süñükleri* (İT) "śarīralı kemikleri" = **Skr.** *śarīra* = **Çin.** 佛舍利 "*fú shèlì*" (SH 229a), 佛跡 "*fú jī*"(SH 229b), 佛骨 "*fú gǔ*" (SH 230a), 骨身 "*gǔshēn*" (SH 341a)

Terim, "Buddha'nın kemikleri" (SH 230a) anlamında kullanılmakta olup Buddha'nın yakılmasından sonra arta kalanları ifade eder. Śākyamuni Buddha'nın külleri ve arta kalanları sekiz sandukada saklanarak bunların üzerine sekiz yerde sekiz stūpa kurulmuştur. 1898'de bu kalıntılar Hindistan'nın kuzey sınırlarındaki Piprahwa ya da Kapilavastu'da keşfedilmiştir. Bulunan bu kalıntıların, Śākyamuni'nin kalıntılarının sekiz parçasından biri olduğuna inanmaktadırlar. İnanışa göre, kral Aśoka Buddha'nın kalıntılarının üzerine seksen dört bin stūpa kurdurmuştur. Buddha'nın kalıntıları ya da hatırası Orta Asya, Çin ve Japonya gibi yerlerde büyük saygı uyandırmakla birlikte, bu yerlerdeki kalıntılar çok küçük parçalardan başka bir şey değildir. İnsanlar, Buddha'nın kalıntılarında yine Buddha'nın öğretisinin bulunduğuna inanırlar. Geleneğe göre, Buddha'nın fiziksel kalıntıları ve onu anlatan öğretileri Buddha'nın hatırası olarak kabul edilir. Fiziksel vücudun kalıntıları Dharmā vücudunun kalıntıları olarak

düşünülmektedir. Lotus Sūtra, Śākyamuni Buddha'nın kalıntılarından oluşan sūtranın saklanması olarak adlandırılmaktadır. 佛跡 "*fú jī*", 佛迹 "*fú jī*" ifadeleri **"**Buddha'nın kutsal emanetleri, Buddha geleneği" anlamında kullanılmakta olup onun parinirvāṇa'ya girmeden önce değerli taşlar üzerine basarak çıkardığı iz (SH 229b) de kutsal emanetler arasında sayılır. Ayrıca terim, 骨身"*gŭshēn*" "vücudun kemikleri, tören sonrası arta kalanlar ya da śarīra" anlamında da kullanılmaktadır (SH 341a).

ançada timin tilegülük ol teñri teñrisi *burkan şarırın* (AY/34g/1-2) "Böylece derhal isteyecek o tanrılar tanrısı *Buddha śarīra*'yı."

et'öz süñük şarırların asıg tusu kılgalır üçün (AY/34i/9-11) "*Beden ve kemik śarīraları* fayda$_2$ sağlamak için."

et'öz süñük şarirların asıg tusu kılgalı üçün kamag tınlıglarka nomlug et'öz erser köni tuymak nom tözi erser kirtüdin kelmiş burkan titir (BTXVIII/1184-1188) "*Beden ve kemik śarīraları* fayda$_2$ sağlamak için bütün canlılara dharmā vücuttur. Doğru kavramak dharmā esası ise doğrudan gelmiş Buddha'dır."

yumgı bodısatavnıñ kalmış *süñüklüg şarırın* ididiler yıgdılar (AY/627/15-17) "Bütün Bodhisattvalar'ın kalmış *kemik śarīrasını* topladılar$_2$."

yene öñreki burkanlar *şarırlıg süñükleri* yme yirtinçüde kiñürü yadılıp yügerü közünü tururlar (AY/34k/15-18) "Yine önceki Buddhalar *śarīralı kemikleri* de yeryüzünde her yere yayıp yukarı kaldırıp dururlar."

1.3.1.1.7.8.1.Śākyamuni Buddha'nın Sekiz Caitya'sı:

ETü. *çaytı* "caitya", *çaytı atlıg yir orunı* (ST, Hend.) "caitya adlı yer", *ıduk kutlug sekiz çaytı kılmış yir orunlar* (ST, Hend.) "kutsal sekiz caitya yapılmış yerler", *sekiz ulug oruntakı çaytılar* (ST) "sekiz büyük yerdeki caityalar", *sekiz ulug şitavantakılar* (ST) "sekiz büyük śītavana", *sın supurgan* (Hend.) "mezar", *stup* "stūpa" = **Skr.** *caitya, stūpa, śītavana* = **Çin.** 佛支提 "*fú zhī tí*" (SH227b), 塔 "*tă*" (SH 398a) = **Tib.** *mchod-rten* (Beer 2003, 186a)

"Buddha'nın caityası ya da stūpası" anlamında kullanılan terim, Budist tapınak, Buddha'nın kalıntılarının bulunduğu yer, 舍利 "*shèlì*" "śarīra"; 塔堪 "*tă kān*" "kalıntıların bulunduğu bir stūpa", çeşitli şekillerdeki kuleler, Budizmin sembolü olan orijinal mezarlar, simgesel mezarlar (SH 227b) olarak açıklanmaktadır.

Caitya “höyük, kabir, Buddha’nın kalıntılarının bulunduğu yer, Buddha’nın sūtralarının ya da heykellerinin bulunduğu yer” olarak da ifade edilir. Budizmde sekiz ünlü caitya bulunmaktadır. Bu caityalar Lumbinī, Buddha-gaya, Vārānaśī, Jetavana, Kanyākubja, Rājagṛha, Vaiśālī ve Kuśinagara’daki Sāla koruluğudur (SH 152b). Ayrıca bu sekiz büyük yeri şu şekilde de ifade edebiliriz. Buddha’nın doğduğu yer Kapilavastu, ilk aydınlandığı yer Magadha, ilk vaazını verdiği yer olan geyik parkı Benares veya Vārānasī, doğaüstü güçlerini gösterdiği yer Jetavana, Indra’nın cennetinden aşağıya indiği yer Kanyākubja, Devadatta’nın öldüğü ve Saṅgha’nın temizlendiği yer Rājagṛha, Nirvāṇa’yı söylediği yer Vaiśālī ve Nirvāṇa’ya girdiği yer Kuśinagara’dır (SH 35b).

塔 “*tă*” “stūpa” ise “Śākyamuni Buddha’nın kutsal emanetlerinin saklandığı yer ya da Budist topluluğun tapınağı” anlamında kullanılır. Stūpalar genellikle kubbe ya da tümsek şeklindedir. İlk stūpa Śākyamuni Buddha’nın ölümünden sonra küllerinin sekize bölünüp sekiz kutsal yere dağıtıldıktan sonra inşa edilmiştir. MÖ. 3. yüzyılda Maurya hanedanından Budizmin koruyucusu ve destekçisi olan kral Aśoka, Śākyamuni Buddha ile özdeşleşen taş sütunlar va stūpalar inşa ettirmiştir. Budist mitolojiye göre, Aśoka Buddha’nın küllerini sekize bölmüş ve seksen dört bin yere dağıtarak stūpalar kurdurmuştur. Fakat bunların arasından sadece sekiz stūpa ün kazanmıştır. Stūpalar tuğla ya da taştan yapılmıştır. Onların inşası ve bakımı değerli, iyi köklere sahip kişilerce sağlanmıştır (SH 398a-b)

Aşağıda sekiz kutsal caitya ya da stūpanın kurulduğu yerler hakkında bilgi verilecektir.

bo nom nomlamış yir orun erser *çaytı* tigme kutlug yir orun titir (AY/342/1-3) “Bu kanunun hükmedildiği yer$_2$ ise *caitya* denilen kutlu yerdir$_2$.”

arayadan *çaytı orunta* arıg çahşaputlıg kat toyın altunlug tagça çoglañay (BTIII/1024-1026) “Āryadāna ve *caitya yerinde* temiz śiksapadalı bhikṣu altın dağ gibi parlayacak.”

çaytı atlıg yir orunı ol (AY/583/13-14) “*Caitya adlı yeridir$_2$*.”

tükel bilge teñri teñrisi burkannıñ *ıduk kutlug sekiz çaytı kılmış yir orunların* tükel körüp (AY/16-19) “Muhteşem bilge, tanrılar tanrısı Buddha’nın *kutsal$_2$ sekiz caitya* yapılmış yerlerini$_2$ tamamıyla görüp.”

uygur tilinçe *sekiz ulug oruntakı çaytılarnıñ* ögdisi (AY/30/15-17) “Uygur diline göre *sekiz büyük yerdeki caityaların* övgüsü.”

nayvasikilar *sekiz ulug şitavantakılar* barça kelip ol lınhualıg orunlarda olurmışların sakınıp közüñü mandal ötünüp yükünç yüküñül (UigTot/1332-1335) "Naivāsikalar, *sekiz büyük śītavanalara* tamamıyla gelip lotuslu yerlerde oturanları düşünüp aynadaki sihiri düşünüp saygıyla eğil."

kentü öznüñ til üze tartıp üç orunlarka tegürüp öz et'özdeki divatalarka yme tapınıp mahakalaka *sın supurganta* erteçilerke tört otuz orunlartakı alplarka yoginilarka alku yirtinçülüg kuvraglarka yme birip ögirmişin sakıñu ol (BTVII/A/770-776) "Kendi dili nedeniyle eziyet çekip üç yere ulaşıp vücudundaki Devatālara da eğilip oṃ āh hūm (diyerek) *mezarlarından*$_2$ geçenlere ve yirmi dört yerdeki üstadlara$_2$ hep yeryüzü topluluğuna da verip sevinçle düşündü."

birök kim kayu kişiler saçuk yañluk köñülin erser yme *stupka* vrharka kirip (StabUig/54/1-2) Eğer ki insanlar kötü gönül ile *stūpaya* vihāraya girip."

azu idiz tagta erser azu idiz evte erser azu *stupnuñ* içinte orguluk ol (UII/38/78-81) "Kutsal dağda ise ve kutsal evde ise *stūpanın* içinde yerleşmiştir."

1.3.1.1.7.8.1.1. Lumbinī Ormanı:

ETü. *lunbanı atlıg arıg* (ST) "lumbinī adlı orman", *lumbınavan arıg* (Hend.) "lumbinī ormanı" = **Skr.** *lumbinī, lumbinīvana* = **Çin.** 嵐毘尼 "*lán pí ní*" (SH 371a) = **Toh.** A *lumbini* (Laut 1986, 131)

Lumbinī, Śākyamuni'nin doğduğu yer olup Kapilavastu'nun 15 mil doğusundadır. Buraya Limbinī, Lambinī, Lavinī (SH 371a) de denilmektedir.

Śākyamuni'nin doğum yeri, Budist yazmalarda Lumbinī bahçesi olarak gösterilir. Bugün burası Nepal'in güney sınırlarındaki Rummindei köyüdür. Lumbinī, Śākyamuni ile bağlantılı dört kutsal şehirden biridir. Diğer üçü ise Buddha'nın aydınlandığı Buddhagaya, ilk vaazını verdiği Geyik Parkı ve Buddha'nın öldüğü ya da Parinirvāṇa'ya girdiği yer olan Kuśinagara'dır. Burası Kral Aśoka zamanında hac yeri olarak kabul edilmiş ve Budist hacıların buraya hacca gelmeleri sağlanmıştır. Budist efsaneye göre, Buddha'nın annesi Māyā buradaki aśoka ağacının dalına tutunarak Śākyamuni'yi doğurmuştur (Gakkai 2002, Lumbini mad.).

ol ilig begniñ mahamay atlıg işi teñridin *lunbanı atlıg arıgda* aşok atlıg adınçıg sögüt altınında ikinti ay sekiz yañıka puş yultuzka viçay atlıg muhurtka iki kırk kut buyanlıg

irü belgüke tükellig sekiz on törlüg nayragın yaratıglıg körkle körkle koluça yarukın yaltrayu kaltı bulıtdın (TekinMaitr/13/51-60) "O hükümdarın Mahāmaya adlı eşi, kutsal *Lumbinī adlı ormanda* Aśoka adlı seçilmiş ağacın altında ikinci ayın sekizinci gününde pusya yıldızı devrinde vijaya saadetinde otuz iki kutsal lakṣaṇaya$_2$ ve seksen añuvyanjanaya sahip uygun bir vakitte parıltıyla buluttan parlaklığı geldi."

yirtinçünüñ yalañuz bahşısı *lumbınavan arıgda* toga yarlıkadı (AY/30/18-20) "Yeryüzünün tek öğretmeni, Buddha *Lumbinīvana ormanında* doğdu."

1.3.1.1.7.8.1.2. Buddha-gaya:

ETü. *mahabodı sögütnüñ altını* (İT) "mahābodhi ağacının altı" = **Skr.** *buddha-gayā* = **Çin.** 仏陀伽耶 "*fótuó jiāyé*" (SH 224b)

Śākyamuni'nin bodhi ağacının altında aydınlığa girdiği yerdir. Bugün bodh-gaya ya da buddh-gaya da denir. Hindistan'ın kuzeydoğusunda Bihat eyaletindeki Gaya'nın on kilometre güneyindedir. Śākyamuni Buddha ile ilgili dört önemli yerden biridir. Diğerleri ise Śākyamuni'nin doğduğu yer olan Lumbinī, ilk vaazını verdiği yer Geyik parkı ve öldüğü ya da Parinirvāṇa'ya girdiği yer olan Kuśinagara'dır. Buddha-gaya Lilaja ya da Nairañjana nehrinin batısındadır. Buddha-gayā'da Mahābodhi olarak bilinen ağaca benzer pramit şeklinde yaklaşık elli metre uzunluğunda bir Budist tapınak inşa edilmiştir (SH 224b).

magadtakı *mahabodı sögütnüñ altınınta* narayançan ögüznüñ kıdıgınta oluru yarlıkap ülgüsüz üküş kiñ alkıg edgülüg erdemlig tuyunmaknıñ tayakı bolmış çaytıka yükünür men (AY/30-31/25-1-5) "Magadha'daki *mahābodhi ağacının altında* Nairañjana nehrinin kıyısında oturup sayısız çok geniş iyi ve erdemli uyanmanın dayanağı olmuş caitya'ya saygıyla eğilirim."

1.3.1.1.7.8.1.2.1. Magatha Şehri:

ETü. *magat* "magatha" = **Skr.** *magatha* = **Çin.** 摩竭陀 "*mó jié tuó*", 摩竭提 "*mó jié tí*", 摩揭陀 "*mó jiē tuó*", 摩伽陀 "*mó jiā tuó*", 摩訶陀 "*mó hē tuó*" (SH 436a)

Śākyamuni Buddha zamanında Hindistan'da kurulmuş on altı devletten en güçlüsüdür. Magadha krallığı Ganj nehrinin güneyinde kurulu olup başkenti Rajagriha'dır. Bugün burası Hindistan'ın kuzey doğusundaki Bihar'dır. Śākyamuni'nin aydınlandığı yer olan Buddhagayā ve Bamboo tapınağı bu yerdedir. Buddha zamanında buranın hükümdarı

Bimbasara ve onun oğlu Ajatashatru'dur. Śākyamuni'nin öğretisi bu krallık zamanında gelişir ve burası Budist kültürün ve Budizmin bir merkezi olur. Bimbasara ve oğlu da Buddha'nın müritleri arasına dâhil olmuştur. Kral Ajatashatru o dönemdeki ülkenin tek rakibi olan Kośala'yı ülkesine katmayı başarmış ve daha sonraki başarılarıyla da Budizm geniş topraklara yayılmıştır (Gakkai 2002, magadha mad.).

magat ilke baru yarlıkadı (TekinMaitr/16/29) "*Magatha* ülkesine vardı."

1.3.1.1.7.8.1.3. Varānaśī Şehri:

ETü. *baranas balık* "varānaśī şehri" = **Skr.** *vārānaśī* = **Çin.** 波羅奈(斯) "*bō luó nài (sī)*" (SH 266b) = **Toh.** B *bārāṇas* (Laut 1986, 126)

Benares ya da Banaras denir. Kuzey Hindistan'daki Ganj nehrinin kıyısında bir şehirdir. Śākyamuni Buddha'dan önce MÖ. 6. ve 5. yüzyıllarda Hindistan'ın on altı büyük devletinden biridir. Bu yüzyıllarda, Varānaśī büyük bir din ve kültür merkezi durumundadır. Śākyamuni, Varānaśī'yi vaaz vermek için ziyaret ettiği zaman bu şehir hâlâ ünlü bir bölge ve Śrāvastī ile birlikte bir ticaret merkezidir. Buddha'nın ilk vaaz verdiği yer olan Geyik Parkı (Mrgadāva Parkı) Varānaśī'nin kuzeyine birkaç mil uzaklıktadır. Varanaśī'nin bulunduğu Kavśaka krallığı önce kral Kośala sonra da Magadha krallığı tarafından istila edilmiştir. Çinli Hsüang-Tsang 7. yüzyılda Varānaśī'yi ziyaret ettiğinde burası oldukça zengin bir şehirdir ve binlerce rahip Budist tapınaklarında yaşamaktadır. Bu şehir ve diğer hac yerleri tīrtha olarak adlandırılır ve burası bir hac yeridir (Gakkai 2002, varanasi mad.).

kaş kavşal ilte *baranas balık*da evrilmedük darmaçakır nomlug tilgenig evirü yarlıkap kadgu nızvanılarıg üzdeçi kesdeçi tört törlüg ınyana bilge biliglig çaytılarka yükünür men (AY/31/5-11) "Kavśaka ülkesinde *Varānaśī şehrinde* çevrilmemiş dharmā tekerleğini$_2$ çevirip kaygı ihtirasını kesip$_2$ dört türlü bilgili$_2$ caityaya saygıyla eğilirim."

1.3.1.1.7.8.1.4. Jetavana Koruluğu:

ETü. *çitavan sengrem* "jetavana manastırı", *çit tiginniñ yimişliki* (İT) "jetri prensin koruluğu, jetavana" = **Skr.** *jetavana-vihara* = **Çin.** 孤園 "*gū yuán*", 孤獨園 "*gūdú yuán*", 給園 "*gěi yuán*", 祇洹 "*zhī huán*", 逝多林 "*shì duō lín*" (SH 254b) = **Toh.** A/B *jetavam* (Laut 1986, 127)

陀太子 "*tuó tàizǐ*" "Prens Jetri" eski Hindistan'da Kośala krallığının hükümdarı olan Prasenajit'in oğludur. Prens Jetri, 逝多 "*shì duō*" "jeta ya da jetr" olarak da gösterilir (SH 365a). Jetri'nin koruluğu da 殿林 "*diàn lín*", 紙 "*zhǐ*" olarak gösterilir (SH 367b).

Terim Budizmde Śākyamuni Buddha'nın hayatının yirmi beş yılını geçirdikten sonra yağmur ormanlarında yaşadığı ve aydınlandığı yer olan Śrāvastī'de bir manastırdır. Manastır, Buddha'nın ve onun müritlerinin zengin koruyucusu olan Sudatta tarafından yapılan bir sunu olarak inşa edilmiştir. Jetavana manastırı Budist propagandasının yapıldığı iki büyük merkezden biridir, diğeri ise Rājagriha'dır. Jetavana manastırının hikâyesi çeşitli sūtralarda anlatılır. Zengin tüccar Sudatta, Buddha ve onun öğretisi için manastır inşa etmek üzere uygun bir yer arar, Jetavana ya da Prens Jetri'nin koruluğu denilen bir toprak parçasını satın almak ister. Fakat Prens Jetri toprağı verme konusunda gönülsüzdür ve Sudatta'ya "eğer bu toprağı altın ile kaplarsan satarım" diye bir şaka yapar. Prens Jetri, Sudatta'nın gerçekten bunu yaptığını görünce şaşırır ve onun isteğinin amacını öğrenir ve prens hem toprağı hem de koruluğu manastıra bağışlar. Prens Jetri, Śākyamuni Buddha'nın ait olduğu kabile Śākya kabilesinin katledilmesine rıza göstermemesinden dolayı küçük kardeşi Virudhaka tarafından öldürülür (Gakkai 2002, jetavana monastery mad).

çitavan sengremte mün kadaglıg kara yeller yeltirdi (BTIII/335-336) "*Jetavana manastırında* ıstıraplı kara yeller estirdi."

şıravasat balıkda erken adınlarnıñ küçin küsünin kısgarıp kevip *çit tiginniñ yimişlikinte* ulug vid körünçüg körkitü yarlıkap üç törlüg orunlarnıñ ornagın yig üstünki bütürmek kıltaçı tırtılarıg utmış yigedmiş çaytıka yükünür men (AY/31/11-18) "Śrāvastī şehrindeyken başkalarının gücünü kuvvetini kıskanıp$_2$ *jetri prensin koruluğunda* büyük vidhi manzarasını gösterip üç yerin$_2$ en üstününü yapabilecek tīrthikaları yenmiş$_2$ caityaya saygıyla eğilirim."

1.3.1.1.7.8.1.5. Kanyākubja:

ETü. *azrua hormuztanıñ tokırları üze adakınta tapınturulmış astrayastırışdakı teñriler üze ayatılmış çaytı* "Brahma ve Indranın saraylarında hizmet etmiş travastrimśāh tanrılar için sayılmış caitya" = **Skr.** *kanyākubja* = **Çin.** 大樹仙人 "*dàshù xiānrén*" (SH 91b), 竭若翰閣 "*jié ruò hàn gé*" (SH 442b)

Mahāvrksa ṛṣi, meditasyon yaparken omzundan büyük bir ağaç büyüyen münzevi Vāyu olarak tanımlanır. Kanyākubja Hindistan'ın önemli şehirlerinden biridir. Efsaneye göre, Kuśanābha'nın yüz güzel kızı vardır ve bu kızlar Vāyu'nun (Mahāvrksa) şehvetli arzusunu reddetmiş ve onun yaptığı bir büyü ile kambur olmuşlardır (SH 91b, 442b). Kanyākubja şehri, Śākyamuni Buddha'nın Indra'nın cennetinden aşağıya indiği yer olarak da gösterilir.

sañkaş balıkda apandar öleñde ine yarlıkadukda bahşımız teñriler kentü öz ergüleriñe kirtiler *azrua hormuztanıñ tokırları üze adakınta tapınturulmış astrayastırışdakı teñriler üze ayatılmış çaytıka* yükünür men (AY/31-32/19-24-1) "Sāmkāśya şehrinde Avatāra nehrine inip üstadımız tanrılar, kendi yerlerine girdiler. *Brahma ve Indranın saraylarında hizmet etmiş travastrimśāh tanrılar için sayılmış caitya'ya* saygıyla eğilirim."

1.3.1.1.7.8.1.6. Rājagṛha Şehri:

ETü. *raçagırh kent* "Rājagṛha kenti" = **Skr.** *Rājagṛha* = **Çin.** 王舍城 "*wáng shěchéng*" (SH 164a), 羅閱 "*luó yuè*" (SH 472b)

Eski Hindistan'da Magadha krallığının başkentidir. Śākyamuni zamanında kültürel ve felsefi çalışmaların merkezi olan şehirlerin en büyüklerinden biridir. Kral Bimbasara ve oğlu Ajataśatru bu şehirde yaşamış ve Śākyamuni burada vaaz vermiştir. Rājagriha ve çevresi bazı Budist etkinlikler için önemli bir yerdir. İlk Budist konseyi burada toplanmıştır. Rājagriha, beş tepe ile çevrelenmiştir ve bu tepelerden en ünlüsü Grdhrakūta (akbaba parkı)dır (SH 164a-b).

bursoñ kuvragıg burkan bahşı şravaklarıg tüz baz kılıp *raçagırh kentde* pıppılañuh ögüzde edgü ögli buluñlug yıñaklıg çaytıka yükünür men (AY/32/2-6) "Cemaati$_2$, Buddha, bhikṣu, śrāvakaları barış hâlinde tutup *Rājagṛha şehrinde* Pippalaguhā nehrinde iyi$_2$ düşünceli caityaya saygıyla eğilirim."

1.3.1.1.7.8.1.6.1. Gṛdhrakūṭa:

ETü. *gratırakut tag* (İT) "grdhrakūta dağı, kartal zirvesi" = **Skr.** *gṛdhrakūṭa* = **Çin.** 耆闍 "*qí dū*", 耆闍崛 "*qí dū jué*", 伊沙堀 "*yī shā kū*", 揭梨馱羅鳩胝 "*jiē lí tuó luó jiū*

zhī”, 姞栗陀羅矩叱 “*jí lì tuó luó ju chì*” (SH 336b), 鷲 “*jiù*” (SH 488b), 鷲山 “*jiùshān*”, 靈鷲山 “*líng jiùshān*” (SH 489a)

Sanskritçe terim, *gṛdhra* “kartal” ve *kūta* “zirve” kelimelerinden oluşmaktadır. Çinli mütercimler özellikle *líng jiù shān* yani kutsal kartal zirvesi ifadesini tercih etmişlerdir.

Rājagṛha’nın kuzey doğusunda küçük bir dağdır. Bu dağa, kartal ya da akbaba zirvesi, kutsal kartal zirvesi ve kutsal dağ, kutsal zirve gibi çeşitli adlar verilir. Burası, Śākyamuni Buddha’nın Lotus Sūtra’sını ve diğer öğretilerini açıkladığı yerdir. Nagarjuna’ya göre, dağın zirvesi kartal şeklinde olduğu için bu ismi almıştır. Kartal zirvesi, Buddha alanını sembolize eder ve genellikle kartal zirvesinin temiz alanı olarak isimlendirilir (SH 336b, 488b, 489a).

şakımunı burkannıñ sekiz ulug çaytılarılı *gratırakut tagda* ulatı adın öñi on buluñ yıñaklartakılı adın öñilerte (AY/32/18-22) “Śākyamuni Buddha’nın sekiz büyük caityası ve *Grdhrakūta dağında* ve başka başka on yöndekilerden ayrı[2].”

1.3.1.1.7.8.1.7. Śala Koruluğu:

ETü. *şala atlıg koş sögüt* (ST, Hend.) “śala adlı iki ağaç”, *şala sögüt* “śala ağacı” = **Skr.** *śala*, *śālavana* = **Çin.** 沙羅 “*shāluó*” (SH 323b), 雙木 “*shuāng mù*”, 雙林 “*shuāng lín*”, 雙樹 “*shuāng shù*” (SH 470a), 娑羅 “*suōluó*”, 沙羅 “*shāluó*”, 娑羅樹 “*suōluó shù*” (SH 323b)

Śala terimi “ikiz ağaç” anlamında olup, Buddha’nın Nirvāṇa’ya girdiği ağacın altı olarak ifade edilir (SH470a). *Śālavana* terimi ise Kuśinagara yakınlarındaki sāl ağacı koruluğu, Buddha’nın öldüğü ünlü yer olarak tanımlanır (SH323b).

Uzunluğu otuz metreden yüksek ve açık sarıçiçeği olan Hindistan ve Nepal’in yerel bir ağacıdır. Sal ağacı yaprakları dökülen bir ağaç türüdür. Hindistan’da kerestenin değerli kaynaklarından biridir. Kokulu reçinesi dinî törenlerde kullanılır. Śākyamuni Buddha Kuśinagara’da bir śala koruluğunda ölmüştür. Geleneğe göre, Śākyamuni Buddha ikiz śala ağacının altında bir tahtta oturur ve burada Nirvāṇa’ya girer. Başka bir görüşe göre, Śākyamuni Buddha Nirvāṇa’ya girdiği yerin dört tarafı ikiz śala ağacı ile çevrilir. Śākyamuni Buddha Nirvāṇa’ya girdiği zaman her çiftin biri solar. Başka bir görüşe göre ise Śākyamuni Nirvāṇa’ya girdiğinde dört çift śala ağacı yani sekiz śala ağacı vardır ve

bunlar beyaz turnaya dönüşürler. Böylece Śākyamuni Buddha'nın öldüğü yere turna koruluğu da denir (Gakkai 2002, sal tree mad.).

şala atlıg koş sögüt ikin arasınta (BTI/B/6) "*Śala adlı iki ağacın* arasına."

çınju nom tözinte uz ornaşıglıg çın *şala sögütke* yükünür men (StabUig/222/3-4) "Chên-ju dharmā esasında mahir bir şekilde yerleşmiş doğru *śala ağacına* saygıyla eğilirim."

1.3.1.1.7.8.1.8. Kuśinagara Şehri:

ETü. *kuşanagır balık* "kuśinagara şehri" = **Skr.** *kuśinagara* = **Çin.** 尸城 "*shī chéng*", 那城 "*nà chéng*", 拘尸那搋羅 "*jū shī nà huī luó*", 拘夷那竭 "*jū yí nà jié*", 拘尸城 "*jū shī chéng*" (SH 101b), 拘尸那 "*jū shī nà*" (SH 261a)

Śākyamuni zamanında on altı devletten biri olan Malla'nın başkentidir. Śākyamuni Kuśinagara şehrinin kuzeyindeki bir sal ağacı koruluğunda ölmüştür. Bunun sonucunda, Kuśinagara Śākyamuni ile bağlantılı dört kutsal yerden biridir, diğerleri ise onun doğduğu, aydınlandığı ve ilk vaazını verdiği yerdir. Śākyamuni'nin kalıntıları Kuśinagara'da yakılmış ve onun külleri sekiz parçaya bölünmüştür. Bu sekiz parçadan biri de Malla'dadır. Malla'da Kuśinagara'ya bu küllerin üzerine bir stūpa inşa edilmiştir (SH 101b, 261a).

kuşanagır balıkda alku kamag tınlıgların közel edgü kılınçda inçip yaratmak kılıp toñalar erigi koş şala sögütnüñ ikin arasınta nırvan bolmış ol ıduk çaytıka yükünür men (AY/32/12-17) "*Kuśinagara şehrinde* bütün$_2$ canlıları güzel$_2$ harekete sevkedip yiğitler yiğidi iki śāla ağacının iki arasında Nirvāṇa'ya girmiş o kutsal caityaya saygıyla eğilirim."

1.3.1.1.7.8.1.8.1. Vaiśālī Şehri:

ETü. *vayşalı kent* "vaiśālī kenti" = **Skr.** *vaiśālī* = **Çin.** 隨舍利 "s*uí shèlì*" (SH 453a)

Eski Hindistan'da on altı devletten biri olan Vriji konfederasyonunun sahip olduğu Licchavi kabilesinin başkentidir. On altı devletin sahip olduğu altı büyük şehirden biri olan Vaiśālī bir ticaret merkezidir. Śākyamuni Buddha vaaz vermek için burayı ziyaret etmiştir. Buddha'ya hint kirazı bağışlayan düşünceli bir kişi olan Vaiśālī'li Ambapali'de Buddha'nın takipçileri arasındadır. İnançlı Vimalakirti de burada yaşamıştır. Vimalarti'nin hayatının sonuna doğru Śākyamuni Vaiśālī'yi ziyaret eder. Buddha

öldükten sonra ikinci Budist konsey burada toplanır ve Kral Aśoka burayı Buddha'nın ziyaret etmesi dolayısı ile Vaiśālī'ye taş sütundan bir manastır inşa ettirir (SH 453a).

isig öz tavranmakın ıdmak üze ikintileyü yene isig özin adıştıt üze tutup *vayşalı kentde* çımpal atlıg yimişligde adıştıt üze tuta yarlıkamış çaytıka yükünür men (AY/32/6-12) "Canını$_2$ acele ile göndermek için ikinci defa canını adhiṣṭhitaya sunup *vaiśālī şehrinde* Cāpāla adlı korulukta adhiṣṭhitaya sunup hükmetmiş caitya'ya saygıyla eğilirim."

1.3.1.1.7.9. Śākyamuni Buddha'nın Hayat Hikâyesi, Buddhacarita:

ETü. *budaçarıt* "buddhacarita" = **Skr.** *buddhacarita* = **Çin.** 佛本行集經 "*fú běn háng jí jīng*" (SH 228a)

Buddhacarita, "Śākyamuni'nin bir hayatı" (SH 228a) anlamında kullanılmaktadır. 仏所行讃 "*fó suǒ xíng zàn*" 3. yüzyılın başlarında Hindistan'da yaşamış Aśvaghośa tarafından yazılmış bir destansı hikâyedir. 5. yüzyılın başlarında Çinli Dharmārakśa tarafından Çinceye çevrilmiştir. Buddhacarita, Śākyamuni Buddha'nın doğumundan ölümüne ve küllerinin sekize bölünmesine kadarki hayat hikâyesini anlatır. Metnin orijinali Hindistan saraylarıyla özdeşleşmiş destansı şiir olan ve *kavya* diye bilinen bir şekilde yazılmış olup eser Sanskrit şiirinin şaheseri olarak kabul edilmektedir. Metnin büyük bir kısmı kaybolmuş olup sadece 13 ve 14. bölümler elde bulunmaktadır (Gakkai 2002, praising the Buddhas deeds mad.) .

budaçarıt (BTXIII/5/219) "*Buddhacarita*."

1.3.1.1.7.10. Śākyamuni Buddha'nın Aydınlandığı Yer:

ETü. *tavçolug orun* "aydınlanma yeri, dao chang yeri" = **Skr.** *bodhimandala* = **Çin.** 道場 "*dàochǎng*" (SH 416a)

Buddha'nın aydınlandığı yeri ifade eden terim, "doğru nokta" olarak tanımlanmakta olup "bodhimandala, aydınlanma yeri" anlamında kullanılmaktadır. Terim, Buddha'nın Buddha gerçeğine girme yeri ya da yöntemi olarak da belirtilmektedir (SH 416a). Eski Uygur Türkçesinde kullanılan *tavço* ifadesi Çince 道場 "*dàochǎng*"dan gelmektedir.

adınçıg ıduk bo *tavçolug orunta* agır aya sakınçın (BTXIII/15/5-6) "Seçkin kutsal bu *aydınlanma yerinde* büyük düşünce ile."

1.3.1.1.7.11. Śākyamuni Buddha'nın Ülkesinin Başkenti Olan Kapilavastu Şehri:

ETü. *kapılavastu balık* "kapilavastu şehri", *kapilvastu atlıg küsençig körkle balık* (ST) "kapilavastu adlı güzel şehir" = **Skr.** *kapilavastu* = **Çin.** 劫比羅伐窣堵 (ya da劫比羅伐窣都) "*jié bǐ luó fá sù dǔ*" (ya da "*jié bǐ luó fá sù dōu*"), 劫比羅國 "*jié bǐ luó guó*", 迦毘羅衛 "*jiā pí luó wèi*", 迦毗羅蘇都 "*jiā pí luó sū dōu*" (ya da 伽毗羅蘇都 "*jiā pí luó sū dōu*") (ya da 迦毗羅皤窣都 "*jiā pí luó pó sù dōu*") (ya da 伽毗羅皤窣都 "*jiā pí luó pó sù dōu*") (SH 232b) = **Sgd.** *kp'yrβst* (Laut 1986, 91)

Terim, "Śakya klanı tarafından işgal edilen prensliğin başkenti" anlamındadır. Efsaneye göre, Śākyamuni'nin hayatı esnasında yıkılmış olup yaklaşık olarak Benares'in kuzeyine 100 mil uzaklıkta bir kenttir (SH 232b). Śākyamuni Buddha'nın babasının ülkesinin başkentidir. Prens Siddhārtha bu şehirde doğmuştur. Ayrıca, Kapilavastu'daki sarayından ayrılarak münzevi hayatı tercih etmiştir.

kapılavastu balıkda ermek kılu yarlıkadı yüz koltı edgü erdemlig erdiniler üze itiglig yaratıglıg edgün barmışnıñ çaytılarıña yükünür men (AY/30/21-24) "*Kapilavastu şehrinde* doğdu, yüz kotī iyi, erdemli cevherler üzerine bezenmiş iyilikle varan (Buddha) caityalarına saygıyla eğilirim."

himavanti tagnıñ yıñakınta bagirati atlıg ögüz kıdıgınta *kapilvastu atlıg küsençig körkle balık* bar (TekinMaitr/13/41-44) "Himalaya dağı yönünde Bhagiratha adlı nehrin kıyısında *Kapilavastu adlı güzel bir şehir* vardı."

1.3.1.2. Beş Dhyāni Buddha ya da Beş Yönün Buddhası:

ETü. ? = **Skr.** *pancakūla* (Beer 2003, 235a) = **Çin.** 五佛 "*wǔ fú*", 五智如來 "*wǔzhì rúlái*" (SH 113a) = **Tib.** *rigs-Inga* (Beer 2003, 234a)

Budizmde beş dhyāni ya da beş yönün Buddha'sı vardır. Bu Buddhalar yani 五智如來 "*Wǔzhì rúlái*" beş Dhyāni Buddha Vairoca, Akṣobhya, Ratnasaṃbhava, Amitābha ve Amoghasiddhi'dir (SH 104a). Başka bir açıklamaya göre bu Buddhalar dört yönün Buddha'sı olarak açıklanır. Doğuda Akṣobhya, güneyde Ratnaketu, batıda Amitabha ve kuzeyde Dundubhiṣvara'dır (Lokesh Chandra, 1996). Bu dört yönün Buddha'sına ek olarak orta yerin ya da merkezin Buddhası Vairocana'dır. Ayrıca dört *dhyāni*-buddha

için 四輪 "*sì lún*" dört tekerlek ifadesi de kullanılmakta olup Akṣobhya, Ratnasaṃbhava, Amitābha ve Amoghasiddhi Buddhalar sayılır (SH 182b).

Beş yönün Buddhalarının bölgeleri, şehirleri, elementleri, duyuları, hayvanları, renkleri ve heceleri, Bodhisattvaları ve Buddhaları aşağıdaki gibi gösterilmektedir (SH 120b).

Dhyāni Buddha		**Yön**	**Element**	**Duyu**	**Renk**	**Hece**
Vairocana	大日 "*dà rì*"	Merkez	Uzay	Görme	Beyaz	am, oṃ
Akṣobhya	阿閦 "*ā chù*"	Doğu	Toprak	İşitme	Mavi	hūm
Ratnasaṃbhava	寶生 "*bǎo shēng*"	Güney	Ateş	Koklama	Sarı	? ah
Amitābha	彌陀 "*mítuó*"	Batı	Su	Tatma	Kırmızı	? hrīh
Amoghasiddhi	不空 "*bù kōng*"	Kuzey	Hava	Dokunma	Yeşil	? āh

Hayvan	**Dhyāni Bodhisattva**			**Buddha**	**Temiz Ülke**
Aslan	Samantabhadra	普賢	"*pǔ xián*"	Krakucchanda	Akaniśha/Ghanavyuha
Fil	Vajrapāni	金剛力士	"*jīngāng lìshì*"	Kanakamuni	Abhirati
At	Patnapāni	寶手	"*bǎo shǒu*"	Kaśyapa	Sukhāvati
Kaz ya da tavuskuşu	Avalokiteśvara	觀音	"*guānyīn*"	Śākyamuni	Śrimat
Garuda	Viśvapāni	?		Maitreya	Prakuta

oturasında yürüñ öñlüg oom üşik (UigTot/1201-1202) "Ortasında beyaz renkli oṃ hecesi."

öñdün yapırgakında kök öñlüg a üşik (UigTot/1203-1204) "Doğu yaprağında mavi renkli a hecesi."

kitin yapırgakında kızıl öñlüg ta üşik (UigTot/1205-1206) "Batı yaprağında kırmızı renkli ta hecesi."

küntin yapırgakında sarıg öñlüg nu üşik (UigTot/1204-1205) "Güney yaprağında sarı renkli nu hecesi."

tagdın yapırgakında yaşıl öñlüg ra üşik (UigTot/1206-1207) "Kuzey yaprağında yeşil rekli ra hecesi."

1.3.1.2.1.Merkezin Buddha'sı, Vairocana Buddha:

ETü. *vairoçana burkan* "Vairovana Buddha" = **Skr.** *vairocana* = **Çin.** 毘盧舍那 "*pí lú shě nà*", 毘盧 "*pí lú*", 毘盧遮那 (ya da毘盧折那) "*pí lú zhē nà*" (ya da "*pí lú zhé nà*"),

吠嚧遮那 "*fèi lú zhē nà*", 鞞嚧杜那 "*bǐng lú dù nà*" (SH 306b) = **Tib.** *rNam-par snang-mdzad* (Beer 2003, 235a)

Terim, "yararlı olmak ya da güneşten gelmek, ışık" anlamlarında kullanılmaktadır. Terimin farklı tanımlamaları da bulunmaktadır. T'ien-t'ai Vairocana'nın Dharmākāya'yı, Rocana ya da Locana'nın Sambhogakāya'yı, Śākyamuni'nin ise Nirmāṇakāya'yı temsil ettiğini belirtir. Vairocana genellikle Buddha'nın gerçek vücudu olarak tanımlanır ve 徧一切處 "*biàn yīqiè chù*" "her yere yayılan bir ışık" gibi ifade edilir. Vairocana'nın sembolü olarak güneş ya da ışık kullanılır. Ayrıca, 淨滿 "*jìng mǎn*" "saflığın ve temizliğin" sembolüdür. Vairocana Buddha, beş Dhyāni Buddha'nın lideridir ve merkezî yeri işgal eder (SH 306b). Ayrıca Vairoca'ya 金剛佛 "*jīngāng fú*" "Vajra-Buddha" ya da 大日如來 "*dà rì rúlái*" "güneş Buddha" da denilmektedir (SH 281b).

vairoçana burkan kutıñ (UII/57/2-3) "*Vairocana Buddha* saadetine."

1.3.1.2.1.1. Vairocana'nın Temiz Ülkesi:

ETü. *vayroçanta burkannıñ uluşın* (İT) "vairocana buddha'nın ülkesi" = **Skr.** *akaniśha ghanavyuha* = **Çin.** 有頂(天) "*yǒu dǐng (tiān)*", 色究竟天 "*sè jiū jìng tiān*" (SH 215b), 色究竟天 "*sè jiùjìng tiān*", 色頂 "*sè dǐng*" (SH 221a)

Terim, şekil dünyasının en yüksek cenneti olarak kabul edilir (SH 122a). Dokuzuncu ve dördüncü dhyāna cenneti olarak da düşünülür (SH 215b). En yüksek maddî cennet olarak ifade edilir (SH 221a).

vayroçanta burkannıñ uluşın köreyin tiser köñülüg oom üşikte kılıp udıgu ol (UigTot/1210-1211) "*Vairocana Budda'nın ülkesini* göreyim dese, gönülden oṃ hecesini söyleyip uyudu."

1.3.1.2.1.2. Vairocana'nın Hecesi:

ETü. *oom üşik* "om harfi" = **Skr.** *avaṃ, a* = **Çin.** 阿鑁 "*ā zōng*" (SH 293b)

Terim, "avam", "A" harfi Garbhadhātu yani rahimdeki Vairocana dünyasının hecesidir. Vajradhātu'daki "vam" ile aynıdır, Avam ve vam ikisi de kullanılır. A-vam-ram-ham-kham en yüksek mudradır (SH 293b).

oturasında yürüñ öñlüg oom üşik (UigTot/1201-1202) "Ortasında beyaz renkli oṃ hecesi."

1.3.1.2.2.Doğu Yönünün Buddha'sı, Aksobhya Buddha:

ETü. *akşobı atlıg burkan* (ST) "Aksobhya adlı Buddha", *akşobı atlıg teñri burkan* (ST) "Aksobhya adlı tanrı Buddha", *akşobı atlıg teñri teñrisi burkan* (ST) "Aksobhya adlı tanrılar tanrısı Buddha", *amrılmış erigliglig atlıg bodısatav* (ST) "sakinleşmiş sessiz adlı Bodhisattva", *kirig tapçag öçürmiş atlıg teñri burkan* (ST) "kiri, ihtirası söndürmüş adlı tanrı Buddha", *öçmek amrılmakka tegmiş atlıg teñri burkan* (ST) "sönmeye, sakinliğe ulaşmış adlı tanrı Buddha", *öçmiş övkelig atlıg teñri burkan* (ST) "öfkesi sönmüş adlı tanrı Buddha", *teprençsiz atlıg teñri burkan* (ST) "sallanmayan adlı tanrı Buddha", *tüp tüz amrılmış atlıg teñri burkan* (ST) "tamamıyla sakinleşmiş adlı tanrı Buddha", *uz amrılmış atlıg teñri burkan* (ST) "maharetle sakinleşmiş adlı tanrı Buddha", *yirtinçüte teprençsiz atlıg teñri teñrisi burkan* (ST) "yeryüzünde sallanmayan adlı tanrılar tanrısı Buddha", *yiti şükin amrılmış atlıg teñri burkan* (ST) "keskin sükûnetle sakinleşmiş tanrı Buddha" = **Skr.** *aksobhya* = **Çin.** 阿閦 "*ā chù*" (SH 293b), 阿閦如来 "*ā chù rúlái*" (Gakkai 2002, aksobha mad.) = **Tib.** *mi-bskyod-pa* (Beer 2003, 235b)

Sanskritçe terim olan Aksobhya, 阿困鞞 "*ā kùn bǐng*", 阿囲婆 "*ā wéi pó*", 阿芻婆耶 "*ā chú pó yé*" "hareketsiz, soğukkanlı ve sakin", 不動 "*bùdòng*", 無動 "*wú dòng*" "Buddha sunusundan dolayı öfkeden kurtulmuş" anlamlarında kullanılmaktadır. Beş Buddha'dan biri olan Aksobhya'nın ülkesi olan Abhirata "sevinç yeri" olarak tanımlanır ve bu ülke doğu yönündedir. Bu yüzden bu Buddha'ya Abhirata'nın lordu ya da hükümdarı da denilmektedir. Aksobha, Lotus Sūtra'da 大通智胖 "*dàtōng zhì pàng*" "Mahābhijñābhibhū'nun en büyük oğlu" olarak gösterilir. Aksobhya Buddha olmadan önce Bodhisattva olan 智樻 "*zhì jiǎ*" ? "Jñānākara" olarak da gösterilmektedir (SH 293b). Doğu yönünün Buddhasıdır. (Gakkai 2002, aksobha mad., Edg. 3b)

yükünür men atı kötrülmiş ayagka tegimlig köni tözüni tuymış *akşobı burkan* kutıña (UII/55/3-5) "Adı yüceltilmiş, saygı değer, doğru uyanmış *Aksobhya adlı Buddha* saadetine saygıyla eğilirim."

öñdün yıñak *akşobı atlıg burkan* (BTXVIII/333) "Doğu yönünde *Aksobhya adlı Buddha*."

açа yada okıtmış buyan küçinte bo nomug öñdün yıñak orunta *akşobı atlıg burkan* boltı (AY/578/19-23) "Bu dharmāyı doğu yönündeki yerde yayarak$_2$ söylediği ve yaptığı iyilikler sayesinde *Aksobhya adlı Buddha* oldu."

akşobı atlıg teñri burkan (AY/173/15-16) "*Aksobhya adlı tanrı Buddha*."

yükünür men öñdün yıñak *akşobı atlıg teñri teñrisi burkan* kutıña (AY/357/7-9) "Doğu yönünün *Aksobhya adlı tanrılar tanrısı Buddha* saadetine saygıyla eğilirim."

amrılmış erigliglig atlıg bodısatav kutıña (BTII/593-594) "*Sakinleşmiş sessiz adlı Bodhisattva* saadetine."

kirig tapçag öçürmiş atlıg teñri burkan kutıña (BTII/715-716) "*Kiri, ihtirası söndürmüş adlı tanrı Buddha* saadetine."

öçmek amrılmakka tegmiş atlıg teñri burkan kutıña (BTII/1228-1229) "*Sükûnete$_2$ ulaşmış adlı tanrı Buddha* saadetine."

yükünür biz *öçmiş övkelig atlıg teñri burkan* kutıña (BTII/55-57) "*Öfkesi sönmüş tanrı adlı Buddha* saadetine saygıyla eğiliriz."

yükünür biz ögdike *teprençsiz atlıg teñri burkan* kutıña (BTII/45-47) "*Sallanmayan, sakin adlı tanrı Buddha* saadetine övgüyle, saygıyla eğiliriz."

tüp tüz amrılmış atlıg teñri burkan kutıña (BTII/711-713) "*Tamamıyla sakinleşmiş adlı tanrı Buddha* saadetine."

uz amrılmış atlıg teñri burkan kutıña (BTII/652-653) "*Maharetle sakinleşmiş adlı tanrı Buddha* saadetine."

bo *yirtinçüte teprençsiz atlıg teñri teñrisi burkan* bar (BTXX/1048-1051) "Bu *yeryüzünde sallanmayan, sakin adlı tanrılar tanrısı Buddha* var."

yiti şükin amrılmış atlıg teñri burkan kutıña (BTII/433-434) "*Keskin sakinlik ile sakinleşmiş adlı tanrı Buddha* saadetine."

1.3.1.2.2.1. Bilgi Hazinesi adlı Tanrı Buddha, Jñānākara Buddha:

ETü. *bilge bilig agılık atlıg teñri burkan* (ST) "bilgi hazinesi adlı tanrı Buddha" = **Skr.** *jñānākara* = **Çin.** 智積 "*zhìjī*" (SH 375b)

Jñānākara, "bilgi yığını, hazinesi" anlamındadır. Terim, Buddha olmadan önce bir Bodhisattva'yı (SH 293b) ya da Mahābhijñājñanābhibhū Buddha'nın oğlunu ifade eder

(Edg. 245a). Mahābhijña'nın en büyük oğludur ve Aksobhya olarak da ifade edilir (SH 375b). Jñānākara ve kardeşi güvenli hayatı terk ederler ve muhteşem aydınlanma için çabalarlar. Buddha, Lotus Sūtra'da bu iki kardeşin Buddhalığa kabul edildiğini ve bu konuda desteklendiğini belirtmiştir. İki kardeş daha sonra babalarının lehinde açıklama yapmışlar ve herkesin aydınlanma kazancını elde edebileceğini söylemişlerdir. Jñānākara'nın doğunun mutluluk ülkesindeki kanunu vaaz eden ve burada yaşayan Aksobhya Buddha'nın diğer bir ismi olduğu belirtilir (SH 375b).

bilge bilig agılık atlıg teñri burkan kutıña (BTII/335-337) "*Bilgi*$_2$ *hazinesi, madeni adlı tanrı Buddha* saadetine."

1.3.1.2.2.2. Aksobhya'nın Temiz Ülkesi:

ETü. *akşobı burkan uluşın* (İT) "aksobhya Buddha ülkesi" = **Skr.** *abhirati* = **Çin.** 阿雜 (比) 羅提 "*ā zá (bǐ) luó tí*" (SH 290a), 歡喜國 "*huānxǐ guó*", 妙甚國 "*miào shèn guó*" (SH 487a)

Terim, Aksobhya'nın doğudaki temiz ülkesi (SH290a) olarak tanımlanmakla birlikte "mutluluk ülkesi ya da cenneti" olarak da gösterilmektedir (SH 487a). Terim, 淨瑠璃世界 "*jìng jìn lí shìjiè*" "doğu bölgesindeki temiz kristal alanı", 箱師 "*xiāng shī*" "Yao Shih Buddha'nın cenneti, Bhaiṣajyaguruvaidūya-prabhāsa" olarak da ifade edilir (SH 358a, Edg. 451b).

akşobı burkan uluşın köreyin tiser köñülüg a üşikte kılıp udıgu ol (UigTot/1212-1214) "*Aksobhya Buddha ülkesini* göreyim dese gönülden a hecesini söyleyip uyudu."

1.3.1.2.3.Güney Yönünün Buddha'sı, Ratnadhvaja Buddha:

ETü. *ratnadivaçi atlıg burkan* (ST) "ratnadhvaja adlı Buddha" = **Skr.** *ratnadhvaja* = **Çin.** 寶幢 "*bǎo chuáng*" (SH 477a)

Ratnadhvaja terimi "cevher, mücevher, değerli" anlamındaki *ratna* ile "flama, fors, bayrak, işaret" anlamlarındaki 幢 "*chuáng*" *"dhvaja"* (SH 431a) kelimesinden oluşur. *Dhvaja*'ya aynı zamanda *ketu* da denir. Terim, 幢幡 "*chuángfān*" "bir bayrak, sancak"; 幢相 "*chuáng xiāng*" "işaret, sembol" gibi anlamlarda da kullanılır (SH 431b).

Ayrıca terim, değerli taşlarla süslü bir bayrak olarak da gösterilmekle birlikte Tuṣita cennetindeki müziğe başkanlık etmiş bir tanrı olarak da belirtilir (SH4 77a).

Ratnadhvaja, güney yönünün Buddha'sıdır. Terim, Bodhisattvalar'ın biri ya da ikisinin adıdır (Edg. 451b). Bu Buddha'nın değerli bir bayrak olarak nitelendirilmesinin sebebi, Budizmi yayması ve koruması olabilir.

küntin yıñak *ratnadivaçi atlıg burkan* (BTXVIII/334) "Güney yönünde *ratnadhvaja adlı Buddha*."

1.3.1.2.3.1. Cevher Tuğu adlı Tanrı Buddha, Ratnaketu Buddha:

ETü. *erdiniler togı bodısatav* (İT) "cevherler tuğu Bodhisattva", *erdini belgülüg atlıg teñri teñrisi burkan* (ST) "cevher görünüşlü adlı tanrılar tanrısı Buddha" = **Skr.** *ratnaketu* = **Çin.** 寶相 "*bǎo xiāng*", 寶勝 "*bǎo shèng*", 寶生 "*bǎo shēng*" (SH 476b), 宝相如来 "*bǎo xiāng rúlái*" (Gakkai 2002, ratnaketu mad.)

Sanskritçe terim, *ratna* "cevher" ve *ketu* "tuğu" kelimelerinden oluşur.

Kıymetli, cevher görünüşlü, Buddha'nın bir imajı, görüntüsü anlamında kullanılan Ratnaketu, gelecekte bir Buddha olarak gösterilen Ānanda'nın bir ismidir. Buddha olarak doğacak Śākyamuni'nin 2000 müridinden biridir (SH 477b). Yedi Tathāgata'dan biri olarak da gösterilen Buddha'ya 寶生 "*bǎo shēng*" de denir (SH 476b).

Ratnaketu, Lotus Sūtra'nın dokuzuncu bölümündeki Śākyamuni'nin kehanetine göre, Buddha olarak geldiği zaman "iki bin ses duyan" ismini alacaktır. Bu Buddha, Dharmā'nın destekleyicisi ve koruyucusu olmakla birlikte on yöndeki bölgelere Buddha olarak gelmeyi de başaracaktır. Güney yönünün Buddha'sıdır. Ratnaketu terimi, birkaç Buddha ve Bodhisattva'nın ismi olarak da ifade edilmektedir (Edg. 451a).

yükünür men *erdini belgülüg atlıg teñri teñrisi burkan* kutıña (AY/359/7-8) "*Cevher görünüşlü adlı tanrı tanrısı Buddha* saadetine saygıyla eğilirim."

erdiniler togı bodısatav (AY/34d/12-13) "*Cevher tuğu Bodhisattva*."

1.3.1.2.3.2. Cevher Özellikli adlı Tanrı Buddha, Ratnanīmitta Buddha:

ETü. *ratnanımıtı atlıg teñri teñrisi burkan* (ST) "ratnanīmitta adlı tanrılar tanrısı Buddha" = **Skr.** *ratnanīmitta* = **Çin.** ?

Terim "değerli, kıymetli, cevher, mücevher" anlamındaki *ratna* ile "işaret, im, özellik, karakteristik" gibi anlamları olan *nīmitta* (SH 309b) kelimelerinden meydana gelir. Güney yönünün Buddha'sıdır.

yükünür men küntin yıñak *ratnanımıtı atlıg teñri teñrisi burkan* kutıña (AY/357/9-11) "Güney yönündeki *Ratnanīmitta adlı tanrılar tanrısı Buddha* saadetine saygıyla eğilirim."

1.3.1.2.3.3. Ratnasambhavā Buddha:

ETü. *ratnasanbau-a burkan* "ratnasambhava Buddha"= **Skr.** *ratnasambhavā* = **Çin.** ? = **Tib.** r*in-chen 'byung-gnas* (Beer 2003, 235b)

Terim "değerli, kıymetli, cevher, mücevher" anlamındaki *ratna* ile "Mahābhijñānābhibhū Buddha'nın dünyası" olarak tanımlanan *sambhavā* kelimelerinden oluşur (SH 91a, Edg. 580a). Güney yönünün Buddhasıdır.

ratnasanbau-a burkannıñ uluşın köreyin tiser köñülüg nu üşikte kılıp udıgu (UigTot/1214-1216) "*Ratnasambhava Buddha*'nın ülkesini göreyim dese gönülden nū hecesini söyleyip uyudu."

1.3.1.2.3.4. Ratnasambhava'nın Temiz Ülkesi:

ETü. *ratnasanbau-a burkannıñ uluşın* (İT) "ratnasambhava Buddha'nın ülkesi" = **Skr.** *śrimat* = **Çin.** ?

Sanskritçe terim olan *śrimat* kelimesi güney yönünün Buddha'sı olan Ratnaketu'nun ülkesi olarak gösterilmektedir.

ratnasanbau-a burkannıñ uluşın köreyin tiser köñülüg nu üşikte kılıp udıgu (UigTot/1214-1216) "*Ratnasambhava Buddha'nın ülkesini* göreyim dese gönülden nu hecesini söyleyip uyudu."

1.3.1.2.4.Batı Yönünün Buddha'sı, Amita Buddha:

ETü. *abıta* "Amita", *abıta atlıg teñri teñrisi burkan* (ST) "Amita adlı tanrılar tanrısı Buddha" *abıta burkan* "Amita Buddha", *abıta atlıg burkan* (ST) "Amita adlı Buddha" = **Skr.** *amita* = **Çin.** 阿彌 (陀) "*ē mí (tuó)*" (SH 287a)

Amita terimi, "sınırsız, sonsuz", 無量 "*wúliàng*" "ölçüsüz" olarak ifade edilmektedir. Onun ismi sonsuz ışık ve hayatın fikri olarak idealize edilmiş tarihi bir şahsiyet olarak gösterilir. Bu düşüncenin aslı ve tarihi bilinmemektedir, fakat onun cenneti yani Sukhāvatī denilen batının temiz ülkesi daima batı ile ilişkilidir. Onun ismiyle bağlantılı olarak burada herkes sonsuz mutluluğa dâhil olur. O, kırk sekiz yeminini uygular, onun cennetini beş büyük günahı işleyen günahkârlar hariç bütün canlılar elde edebilirler ve

kurtuluncaya kadar burada yaşayabilirler. Bir canlı Na-mo A-mi-to-Fo ya da Amita Buddha diye seslense, sonsuz mutluluk yeri olan Nirvāṇa'yı elde edebilir (SH 287a, ER, Amitābha I, 235-237).

kidin yıñak *abıta* tip (StabUig/232/27) "Batı yönündeki *Amita* diye."

yükünür men kidin yıñak *abıta atlıg teñri teñrisi burkan* kutıña (AY/357/11-13) "Batı yönündeki *Amita adlı tanrılar tanrısı Buddha* saadetine saygıyla eğilirim."

abıta burkannıñ uluşınta altun öñlüg lınhua çeçek içinte (StabUig/292/3-4) "*Amita Buddha*'nın ülkesinde altın renkli lotus çiçeği içinde."

kidin yıñak *abıta atlıg burkan* (BTXVIII/335) "Batı yönünde *Amita adlı Buddha*."

abıta burkan uluşınta (BTXIII/41/12) "*Amita Buddha* ülkesinde."

1.3.1.2.4.1. Amitābha Buddha:

ETü. *amita aba burhan* "amitābha Buddha", *bilge yaruk burkan* (ST) "bilge ışık Buddha" = **Skr.** *amitābha* = **Çin.** 阿彌 (陀) 婆 (ya da佛) "*ē mí (tuó) pó*" (ya da *fú*), 無量光 "*wúliàng guāng*" (SH 287a), 智慧光佛 "*zhìhuì guāng fú*" (SH 375a), 阿彌陀佛 "*ēmítuófó*" (Gakkai 2002, amitābha mad.)

"Buddha'nın sonsuz niteliği, sınırsız ışığı" anlamında kullanılan terim, *amita* ve "ışık" anlamındaki *abha* kelimelerinden oluşur. Ayrıca "bilge ışık Buddha" anlamında da kullanılmakta olup, Amitābha Buddha'yı temsil eder (SH 375a, Edg. 63b,).

amita aba burhan yüzin yügerü biz körüp (StabUig/146/13c) "*Amitābha Buddha* yüzünü hâlen biz görüp."

amita-aba burkanıg (BTXIII/20/22) "*Amitābha Buddha'yı*."

ol tınlıg et'özi *bilge yaruk burkan* et'özi bolur (TT VI/182) "O canlının vücudu, *bilge ışık Buddha* vücudu olur."

1.3.1.2.4.2. Amitāyus Buddha:

ETü. *amitaayusı* "amitāyus", *amıtaayusı atlıg teñri burkan* (ST) "amitāyus adlı tanrı Buddha" = **Skr.** *amitāyus* = **Çin.** 阿彌陀庚期 "*ēmítuó gēng qī*" (SH 287a)

Amita "sınırsız, sonsuz" anlamında olup *ayus* ise "yaşam, yaş" olarak ifade edilir. Böylece terim 無量達 "*wúliàng dá*" "sınırsız yaşam" olarak açıklanır (SH 287a).

Ayrıca *Amita* temiz alanın ya da batının muhteşem mutluluk ülkesinin Buddha'sı olarak da ifade edilir.

alku küsüşlerig kanturdaçı *amita ayusı* sudurug (BTXIII/40/7-8) "Bütün istekleri doyuran *Amitāyus* sūtrayı."

amıtaayusı atlıg teñri burkan (AY/173/12) "*Amitāyus adlı tanrı Buddha*."

amitaayusı burkan maña yügerü közünüp (StabUig/146/57c) "*Amitāyus Buddha* bana şimdi görünüp."

1.3.1.2.4.3. Amṛta Buddha:

ETü. *rasıyan tözlüg bilge biliglig atlıg teñri burkan* (ST) "Rasayāna esaslı bilge adlı tanrı Buddha" = **Skr.** *amṛta* = **Çin.** 甘运（王） "*gān yùn (wáng)*" (SH 287a)

"Ölümsüzlük içkisi" ya da "ilahî içecek" olan Amṛta 甘运 (王) "*gān yùn (wáng)*" "tatlı, hoş içecek (kralı)" olarak ifade edilmekle birlikte Amita Buddha'nın isimlerinden biridir (SH 287a). Terim, ayrıca bir nāga'nın ismi olarak da belirtilir (Edg. 64a).

rasıyan tözlüg bilge biliglig atlıg teñri burkan kutıña (BTII/490-492) "*Rasayāna esaslı bilge adlı tanrı Buddha* saadetine."

1.3.1.2.4.4. Mahāratnaketu Buddha:

ETü. *ulug erdini togı bodısatav* (ST) "büyük cevher tuğu Bodhisattva", *ulug erdiniler togı bodasatav* (İT) "büyük cevherler tuğu Bodhisattva" = **Skr.** *mahāratnaketu* = **Çin.** 大寶幢菩薩 "*dà bǎo chuáng púsà*" (BTXVIII, 199)

Sanskritçe terim, *mahā* "büyük", *ratna* "cevher" ve *ketu* "tuğu" kelimelerinden oluşmuştur. Mahāratnaketu, batı yönünün Buddha'sıdır (Edg. 425a).

ulug erdini togı bodısatav (AY/34d/13-14) "*Büyük cevher tuğu Bodhisattva*."

ulug erdiniler togı bodasatav (BTXVIII/143-144) "*Büyük cevherler tuğu Bodhisattva*."

1.3.1.2.4.5. Amitābya'nın Temiz Ülkesi:

ETü. *abıta burkannıñ uluşın* (İT) "Amitābha Buddha'nın ülkesi", *arıg sukavatı uluş* (İT) "temiz sukhāvatī ülkesi", *artuk meñilig yirtinçü* (ST) "çok huzurlu yeryüzü", *kiñ meñilig sukavatı* (ST) "geniş huzurlu sukhāvatī", *sukavatı* "sukhāvatī", *sukavatı atlıg yirtinçü uguşın* (İT) "sukhāvatī adlı yeryüzü halkı", *sukavatı uluş* (İT) "sukhāvatī

ülkesi", *ulug meñilig sukavatı* (ST) "büyük huzurlu sukhāvatī" = **Skr.** *sukhāvatī* = **Çin.** 淨土 "*jìng shì*" (SH 357b), 淨方 "*jìng fāng*" (SH 358a), 極樂 "*jílè*" (SH 403a), 安楽世界 "*ānlè shìjiè*" (Gakkai 2002, peace and delight mad.) = **Sgd.** *swk'β't* (Laut 1986, 92)

Terim, "sevinç, mutluluk, zevk" anlamlarında kullanılan *sukha* ile "ülke, alan" anlamındaki *vatī* kelimelerinden oluşur.

Sukhāvatī terimi, "en yüksek zevk, temiz ülke, batının cenneti, Amitābha'nın başkanlık ettiği yer" olarak tanımlanmaktadır. Diğer Buddhalar da temiz ülkelere sahiptir. On yedi çeşit temiz ülke olduğu da belirtilmektedir. Bunların tamamı ahlâkî şartlar olan sabrın, çabanın, bilgeliğin temiz alanlarıdır. Terim, 淨土宗 "*jìngtǔ zōng*" "temiz ülke" olarak gösterilmekle birlikte Amitābha erdeminin asıl unsuru olan kurtuluş ve selameti ifade eder. Bu cennet Çin ve Japon kültürlerinde de yaygındır (SH 357b, Edg. 597a). Çinli mütercimler batının temiz ülkesini "muhteşem mutluluk ya da huzur ve sevinç yeri" olarak tanımlar (Gakkai 2002, perfect bliss mad.).

Budist geleneğe göre, Amitābha henüz bir Bodhisattva olarak Budist uygulamaları yaparken kendisi Buddha olduğunda temiz bir ülke yaratmaya söz verir. Böylece kendisinin Buddha olduğu yeri temiz ülke olarak ilan eder. Bu bölgede hiçbir ıstırap bulunmaz, sonsuz bir mutluluk ve neşe yer alır (Gakkai 2002, perfect bliss mad.).

Sukhāvati, "en yüksek zevk", 極樂世界 "*jílè shìjiè*" "büyük çaba gösterilen mutluluk yeri", 極熱地衆 "*jí rè dì zhòng*" "pratāpana, mahātāpana, en sıcak cehennemden biri, yedinci cehennem" olarak da gösterilmektedir (SH 403a). Diğer bir ifade ise 淨方 "*jìng fāng*" "Amitābha'nın temiz ülkesi"dir (SH 358a).

abıta burkannıñ uluşın köreyin tiser köñülüg ta üşikte kılıp udıgu ol (UigTot/1217-1218) "*Amitābha Buddha'nın ülkesin*i göreyim dese, gönülden tā hecesini söyleyip uyur."

arıg sukavatı uluşta togalım terk tavrak (StabUig/146/13d) "*Temiz Sukhāvatī ülkesinde* doğalım çabucak$_2$."

artuk meñilig yirtinçüte barıp togayın (StabUig/146/57d) "*Çok huzurlu yeryüzüne* varıp doğayım."

atmış ok teg terk tavrak *artukrak meñilig yirtinçüke* barıp (StabUig/260/1) "Atılmış ok gibi çabucak$_2$ *çok huzurlu yeryüzüne* varıp."

kiñ meñilig sukavatıta (StabUig/232/29) "*Geniş huzurlu Sukhāvatī'de*."

kidin yıñak abıta tip kirtütin kelmişniñ uluşınta *kiñ meñilig sukavatıta* kirsiz arıg ay teñrite (BTXIII/21/27-30) "Batı yönünde Amitābha denilen Tathāgata'nın ülkesinde *geniş huzurlu Sukhāvatī'de* kirsiz, temiz ay tanrıda."

burun ertmiş ög kañlarım togsun *sukavatıda* (AY/685/19-20) "Önce geçmiş anne babalarım *Sukhāvatī'de* doğsun."

*sukavatı atlıg yirtinçü uguşınt*a togmakı bolur (UII/43-44/25-27) "*Sukhāvatī adlı yeryüzü halkı* arasında doğar."

uzun ödün sansarta çommış batmışlar uçuz oñay *sukavatı uluşta* togsunlar (BTXIII/49/84-85) "Uzun zaman Saṃsāra'da batmış$_2$, değersiz olmuşlar *Sukhāvatī ülkesinde* doğsunlar."

ulug meñilig sukavatıka barıp togsunlar (StabUig/289/1) "*Büyük huzurlu Sukhāvatī'ye* varıp doğsunlar."

1.3.1.2.5. Kuzey Yönünün Buddha'sı, Dundubhiṣvara Buddha:

ETü. *duntubısvarı atlıg burkan* (ST) "dundubhiṣvara adlı Buddha", *dundubaşuvarı atlıg teñri teñrisi burkan* (ST) "dundubhiṣvara adlı tanrılar tanrısı Buddha" = **Skr.** *dundubhiṣvara* = **Çin.** 天鼓 "*tiān gǔ*", 天鼓昔 "*tiān gǔ xī*", 雲自在燈王 "*yún zìzài dēng wáng*" (SH 148a)

天鼓 "*tiān gǔ*" "ilahî davul", 善法 "*shàn fǎ*" "trayas-trimśah cennetinin iyi kanunu, büyük kanun davulu" olarak tanımlanan terim, Buddha'nın ünvanıdır. Böylece ilâhi davul anlamındaki Buddha, canlıları uyarır, onlara öğüt verir, onları iyiliğe karşı cesaretlendirir ve kötülüklere ve şeytanlara karşı korkutur. Terim, Dundubhiṣvara-rāja ilahî davulun sesi, hükümdarı, gökgürültüsü olarak tanımlanmakla birlikte Buddha olmuş 2000 kotī'deki diğer Buddhalar'ın her birinin ismi (SH 148a) olarak da ifade edilir. Kuzey yönünün Buddhası'dır (Edg. 266a)

tagdın yıñak *duntubısvarı atlıg burkan* (BTXVIII/336) "Kuzeydeki *Dundubhiṣvara* adlı *Buddha*."

yükünür men tagdın yıñak *dundubaşuvarı atlıg teñri teñrisi burkan* kutıña (AY/357/13-15) "Kuzey yönündeki *Dundubhiṣvara adlı tanrılar tanrısı Buddha* saadetine saygıyla eğilirim."

1.3.1.2.5.1. Amoghasiddhi Buddha:

ETü. *amoghasiti burkan* "amoghasiddhi Buddha" = **Skr.** *amoghasiddhi* = **Çin.** 不空成就如來 "*bù kōng chéngjiù rúlái*" (SH 108b)

Terim, "elmas alanının beş bilgesi ya da beş dhyāni Buddha'nın beşincisi, yanlışı olmayan davranış" gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Kuzey yönünün hükümdarıdır, onun rengi altın rengidir, sol eli sıkılmış, sağ el parmakları göğsüne doğru uzatılmıştır. O, sert bir görünümde oturur, sol eli dizinde, avuç içi yukarıda, terazisi bir çift elmas ya da kılıç, sağ eli takdis içinde dimdik, parmakları açıktır. Sembolü bir çift elmas, mudra ya da hecesi *ah*'tır. Çiçeği mavi-yeşil lotus, elementi hava, hayvanı garuda, Buddhası da Maitreya'dır (SH 108b, Edg. 64a).

amogasiti burkan kutıña (UII/55/5-1) "*Amoghasiddhi Buddha* saadetine."

1.3.1.2.5.2. Amoghasiddhi'nin Temiz Ülkesi:

ETü. *amogasiti burkanıñ uluşın* (İT) "amoghasiddhi Buddha'nın ülkesi" = **Skr.** *prakuta* = **Çin.** ?

Terim, Amoghasiddhi'nin temiz ülkesi olarak tanımlanmaktadır.

amogasiti burkanıñ uluşın köreyin tiser köñülüg ra üşikte kılıp udıgu ol (UigTot/1219-1221) "*Amoghasiddhi Buddha'nın ülkesini* göreyim dese gönülden rā hecesini söyleyip uyudu."

1.3.1.3. On Yönün Buddhaları:

ETü. *on buluñ yıñaklartakı* (ST, Hend.) "on yöndekiler", *ontın sıñarkı burkanlar* (ST) "on yöndeki Buddhalar", *ontın sıñarkı alku kamag burkanlar* (ST, Hend.) "on yöndeki bütün Buddhalar", *ontın sıñarkı kamag kişi yalañuk arslanın* (İT) "on yöndeki bütün insanların arslanı", *ontın sıñar yirtinçüde erig ornag tutmışlar* (SFG) "on yöndeki yeryüzünde yer tutmuşlar" = **Skr.** ? = **Çin.** 十方 "*shí fāng*" (SH 50b)

Terim, on yön anlamında olup evreni ifade eder (SH 426a).

Bütün evren, bütün fiziksel alan anlamında kullanılan terim özellikle on yön yani doğu, batı, kuzey, güney, kuzeydoğu, güneydoğu, kuzeybatı ve güneybatı olan sekiz yön ile yukarı ve aşağı yönlerinden oluşur. Budist yazmalarda evrendeki bütün yönler Buddha varlığı olarak gösterilir. On yönün Buddhaları birçok sūtrada yer alır. On yön ifadesi geçmiş, şimdi ve gelecekteki varlıklar anlamında da olup üç varoluş dönemini de ifade eder. On yönün Buddhaları üç varoluş zamanını ve uzayın tüm Buddhalarını içine alır. Ayrıca, 十方十佛 "*shí fāng shí fú*" terimi de "her yönün Buddhası" ya da 十方世界 "*shí fāng shìjiè*", 太千世界 "*tài qiān shìjiè*" "Buddha alanı" olarak ifade edilmektedir (SH 50b).

şakımunı burkannıñ sekiz ulug çaytılarılı gratırakut tagda ulatı adın öñi *on buluñ yıñaklartakılı* (AY/32/18-22) "Śākyamuni Buddha'nın sekiz büyük caitya ve Grdhrakūta dağında ve ayrıca$_2$ *on yöndekiler*$_2$."

ontın sıñarkı burkanlar uluşın kentü köñüllerinte alınu yaratu tüketmiş altı yoltakı tıdıgsız nom tilgenin evirteçi (AY/34ç-d/ 22-24-1) "*On taraftaki Buddhalar* halkı ile kendi gönüllerinde oluşturdukları altı yoldaki engelsiz dharmā tekerleğini çevirecek."

ol yaruk yaltrık içinte yene sansız sakışsız *ontın sıñarkı burkanlar* erdini sögütler altınınta vaydurı erdini üzeki örgünler üzesinte olurup (AY/92-93/21-23-1-2) "O parlaklık$_2$ içinde yine sayısız$_2$ *on yöndeki Buddhalar* cevher ağaçları altında vaidurya cevherli tahtlar üzerinde oturup."

közünür ödki *ontın sıñarkı alku kamag burkanlarka* (AY/132a-132b/23-1-2) "Şimdiki zamanda *on yöndeki bütün*$_2$ *Buddhalara*."

yükünür men *ontın sıñarkı kamag burkanlar* kutıña (AY/357/1-2) "*On yöndeki bütün Buddha* saadetine saygıyla eğilirim."

kayu neçe üç ödki *ontın sıñarkı kamag kişi yalañuk arslanıña* (StabUig/128/1a-b) "Nice üç zamanda *üç yöndeki bütün insanların*$_2$ *aslanına*."

ontın sıñar yirtinçüde erig ornag tutmışlarka (AY/346/12-13) "*Yeryüzünün on yönüne varmış, ulaşmışlara*."

1.3.1.4. Diğer Buddha ve Bodhisattvalar:

Burada, Buddha ve Bodhisattvalar karışık olarak verilmiştir. Çünkü Buddhalar ve Bodhisattvalar Eski Uygur metinlerinde karışık olarak gösterilmiştir. Örneğin Maitreya

hem Buddha hem de Bodhisattva olarak gösterilir. Bu yüzden Buddha ve Bodhisattvalar alfabetik sıra ile verilecektir.

1.3.1.4.1. Ākāśagarbha Bodhisattva:

ETü. *akaşagarbı kök kalıg agılıkı atlıg bir bodısatav* (Hend., ST) "gökyüzü hazinesi adlı Bodhisattva", *kök kalık agılıkı bodısatav* (Hend., İT) "gökyüzü hazinesi Bodhisattva", *kök kalık agılıkı bodısatav mahasatav* (Hend., İT) "gökyüzü hazinesi Bodhisattva Māhasattva" = **Skr.** *ākāśa-garbha, gaganagarbha* = **Çin.** 空藏 "*kōng zāng*" (SH 390a), 虛空藏菩薩虛 "*xūkōng cáng púsà xū*" (BTXVIII, 198), 空藏菩 "*kōng zāng pú*" (Gakkai 2002, Ākāśa-garbha mad.)

Sanskritçe terim, *ākāśa* "gökyüzü, boşluk" ve *garbha* "hazine, rahim" kelimelerinden oluşur.

Terim, Garbhadhātu grubundaki gök sarayında bulunan Bodhisattvaların merkezi, bütün bilgeliğin hazinesinin koruyucusu ve yapıcısı olarak tanımlanır. Onun gücü göğün beş yönüne erişir ve onun beş ismi farklı şekillerde resmedilir. O Aruna denilen şafak 明星 "*míngxīng*" ya da Venus olarak da tasvir edilir. Terim, 虛空身 "*xūkōng shēn*" "göğe yayılmış vücut" yani "Vairocana" gibi anlamları da ifade eder (SH 390a). Ayrıca Ākāśa-garbha Sūtra'da insanlara güzellik bahşeden Bodhisattva olarak açıklanır ve Kaşgardaki İranlı Budistlerce yazılan sūtralarda Amitābha ile bağlantılı olduğu belirtilir (ER, The Mahāsaṃnipāta and Other Sūtras II, 465-466)

Ākāśa-garbha bir Buddha ya da Bodhisattva olarak kabul edilir. Bu Bodhisattva bilgeliğin sahibidir ve iyi şansa, geniş ve sınırsız evrene sahiptir. Onun sağ elinde bilgeliğin kutsal kılıcı, sol elinde de şans ve isteğin hazinesini temsil eden ilahî lotus çiçeği vardır (Gakkai 2002, Ākāśa-garbha mad.). Terim, bir Bodhisattva'nın ismidir (Edg. 87a).

ol kamag tirin kuvrag arasınta *akaşagarbı kök kalıg agılıkı atlıg bir bodısatav* bar erti (AY/36/11-13) "O bütün topluluk$_2$ arasında *gökyüzü hazinesi$_2$ adlı bir Bodhisattva* vardı."

kök kalık agılıkı bodısatav (AY/34d/15-16) "*Gökyüzü$_2$ hazinesi Bodhisattva*."

yükünür men *kök kalık agılıkı bodısatav mahasatav* kutıña (AY/359/11-12) "*Gökyüzü₂ hazinesi Bodhisattva-Māhasattva* saadetine saygıyla eğilirim."

kök kalık teg ilinçsiz atlıg teñri burkan kutıña (BTII/638-639) "*Gökyüzü₂ gibi bağsız tanrı Buddha* saadetine."

1.3.1.4.2.Ākāśatulyacitta Bodhisattva:

ETü. *kök kalıg teg köñüllüg bodısatav* (ST) "gökyüzü gibi gönüllü Bodhisattva" = **Skr.** *ākāśatulyacitta* (?) = **Çin.** 心如虛空菩薩 "*xīn rú xūkōng púsà*" (BTXVIII, 198)

Zieme, terimin *ākāśatulyacitta* (?) olduğunu belirtir (BTXVIII,198). Sanskritçe terim, *ākāśa* "gökyüzü, boşluk" (Edg. 87a), *tulya* "gibi" (Edg. 255b) ve *citta* "gönül" (Edg. 229b) kelimelerinden oluşur. Terimin Budizmdeki karşılığı tespit edilememiştir.

kök kalıg teg köñüllüg bodısatav (BTXVIII/156-157) *"Gökyüzü₂ gibi gönüllü Bodhisattva*."

1.3.1.4.3.Alamkārakalyāna Buddha:

ETü. *alañkarakalyanı atlıg teñri burkan* (ST) "alamkārakalyāna adlı tanrı Buddha", *atı küü çavıkmış atlıg teñri burkan* (ST) "adı şanı ünlenmiş adlı tanrı Buddha" = **Skr.** *alamkārakalyāna* (?) = **Çin.** 莊嚴 "*zhuāngyán*" (SH 363b)

Alamkāraka kelimesi "süs, şan, şeref, görkem, onur", "ahlâkî süs, erdem, kavrama, bilgelik ve iyiyi ve kötüyü kontrol gücü" olarak tanımlanmaktadır. Amitābha cennetindeki 淨土論 "*jìngtǔ lùn*" şanın yirmi dokuz şekli olarak belirtilir. Ayrıca 莊班劫 "*zhuāng bān jié*" "bin Buddha'nın parlak dönemi" de ifade edilir (SH 363b).

alañkarakalyanı atlıg teñri burkan (AY/174/1) "*Alamkārakalyāna adlı tanrı Buddha*."

atı küü çavıkmış atlıg teñri burkan kutıña (BTII/431-432) "*Adı şanı ünlenmiş adlı tanrı Buddha* saadetine saygıyla eğiliriz."

1.3.1.4.4.Ālokacintāmaṇi Bodhisattva:

ETü. *alokaçıntamanı bodısatav* "ālokacintāmaṇi Bodhisattva" = **Skr.** *ālokacintāmaṇi* = **Çin.** ?

Terim, *āloka* "bakmak, görmek, ışık, parlaklık, görkem" (M.W. 154b) ya da "ışık, bilgi ışığı" (Edg. 106b), *cintā* "düşünce, üzüntü, endişe" (M.W. 398a), *maṇi* "inci, hazine,

cevher" (SH 435b) kelimelerinden türetilmiştir. *Cintāmaṇi* "inanılmaz bir taş, felsefe taşı, bütün istekleri yerine getiren tılsımlı inci" anlamında kullanılmaktadır. (SH 211a, 445b, M.W. 398b). *Cintāmaṇi* "şans veren taş" anlamına da gelmektedir (SH 97a). Böylece terim, şans veren tılsım anlamında olup bir Bodhisattva ismi olarak da gösterilmektedir.

bo *alokaçıntamanı bodısatav* togmaksız teriñ nom taplagınta yañırtı köñül öritip bışrunmak ögretiñülük tözüg aça yada okıtdı tip yarlıkadı (AY/390-391/24-1-3) "Bu Ālokacintāmaṇi Bodhisattva *doğmama tahammülünden* ve derin dharmāta hammülünden yenileşti. Gönüllü olarak olgunlaşmayı öğrenmek için açıp okuttu, diye hükmetti."

eşidgil amtı sen azruaya bo alokaçıntamanı bodısatav kin keligme ödlerte *ratnakar atlıg burkan* bolgay (AY/391/21-24) "İşit, şimdi sen Brahmā bu Ālokacintāmaṇi Bodhisattva gelecekte$_2$ *Ratnākara Buddha* olacak."

1.3.1.4.5.Apratihadharmā Cakrapravartana Buddha:

ETü. *tıdıgsız nom tilgenin evirteçi* (SFG) "engelsiz dharmā tekerleğini çeviren" = **Skr.** *apratihadharmā cakrapravartana* (?) = **Çin.** 無障礙轉法輪菩薩 "*wú zhàngài zhuǎn fălún púsà*" (BTXVIII, 199)

Peter Zieme, terimin *apratihadharmā cakrapravartana* (?) olduğunu belirtir (BTXVIII, 199). Sanskritçe terim, *apratiha* "engelsiz", *dharmā* "kanun, töre", *cakra* "tekerlek" ve *pravartana* "çevirmek" kelimelerinden oluşur. Ayrıca, 阿鉢羅嚕珂諦 "*ā bō luó niè kē dì*" *aprahihata* ifadesi "karşı konulmaz, etkisiz" gibi anlamlarda kullanılmaktadır (SH 293b).

tıdıgsız nom tilgenin evirteçi (AY/34d/1) "*Engelsiz dharmā tekerleği çeviren*."

1.3.1.4.6.Avalokiteśvara, Avalokitaśvara Buddha/Bodhisattva:

ETü. *kolulamak erkligi bodısatav mahasatav* (İT) "bakmanın gücü Bodhisattva, Mahāsattva", *korkınçsız at küü atlıg teñri teñrisi burkan* (ST) "korkusuz ad isimli tanrılar tanrısı Buddha", *körgeli erklig kuanşi im bodısatav* (ST) "görme kuvvetine sahip kuan-yin Bodhisattva", *körmeki korkınçsız erksinmek atlıg teñri teñrisi burkan* (ST) "görmesi korkusuz güçlü adlı tanrılar tanrısı Buddha", *kuanşi im pusar* "Kuan-yin Bodhisattva", *üküş eşidmeklig edgüke bay atlıg teñri burkan* (ST) "çok işiten iyilikte

zengin adlı tanrı Buddha", *taluy ügüz suvı teg üküş eşidmiş atlıg teñri burkan* (ST) "deniz suyu kadar çok işitmiş adlı tanrı Buddha" = **Skr.** *avalokiteśvara, avalokitaśvara* = **Çin.** 觀世音 "*guān shì jìn*" (SH 489a) = **Sgd.** *rwkδyšβr'* (Laut 1986, 92)

Avalokiteśvara terimi "bakma sanatı, görme kuvveti" anlamındaki *avalokita* ve "yapabilen, efendi, lider, usta" anlamındaki *iśvara* kelimelerinden oluşur. Avalokitaśvara ise *avalokita* ile "ses" anlamındaki *śvara* kelimelerinden meydana gelir.

"Dünyanın sesini ya da çığlığını duyan, gören" anlamındaki terim "merhamet tanrısı" anlamında da kullanılır. Ayrıca terim için 觀昔 "*guān xī*", 觀世昔菩 "*guān shì xí pú*", 觀(世)自在 "*guān (shì) zìzài*", 先世智 "*xiānshì yuān*" ifadelerine de yer verilir. Avalokiteśvara'nın aslı bir erkek olmakla birlikte şimdilerde bir kadın olarak gösterilmektedir. Terimin asıl anlamı ise kuşkulanmaktır. Terim, ses ve çığlıkla ilgili olarak gösterilse de aslında 觀(世)自在 "*guān (shì) zìzài*" "görme, görmenin hükümdarlığı" fikriyle bağlantılıdır. Terimin Çince karşılığı ise Kuan-yin'dir. Kuan-yin Amida'nın Bodhisattvalarından biridir. Amida'nın solunda durur ve Amida ile taçlanmış olarak belirtilir. Kuan-yin'in otuz üç farklı şekli vardır. Bazen bir kuş, vazo, söğüt, bir değnek, bir inci, bin gözlü ve elli, bir çocuğun ağlaması gibi değişik şekillerde bulunabilir. P'u-t'o (Potala) adasında bütün ıstırap çekenlerin, özellikle de denize gidenlerin koruyucusudur. Ayrıca Kuan-yin baş kaptandır. Kuan-yin bütün ıstırap çekenlerin sesini duyar ve canlıları bu ıstıraplarından ve korkularından kurtarır. Bu yüzden kendisine "korkusuzluk" niteliği de yakıştırılır. Bazı sūtralarda kutsal olarak gösterilirken Çin tarihinde kendisinden hâlâ şüphe duyulur. Lotus Sūtra'nın yirmi dördüncü ya da yirmi beşinci bölümü Kuan-yin için yazılmıştır. Kuan-yin bazen Amitābha ve Maitreya ile karıştırılır. O 妙莊王 "*miào zhuāng wáng*" "kral Śbhavyūha'nın kızı" olarak da gösterilir. O cellatın kılıcını kırdığı için boğularak öldürülmüştür. Onun ruhu cehenneme gitmiş, fakat cehennem, cennete dönüşmüştür. Yāma, cehennemdekilerin kurtulması için onu geri göndermiştir (SH489a-b). Terim, canlıların acılarını anlayan bir Bodhisattva olarak tanımlanır (Edg. 74b).

yükünür men *kolulamak erkligi bodısatav mahasatav* kutıña (AY/359/9-10) "*Bakma kuvveti (olan) Bodhisattva-Mahāsattva* saadetine saygıyla eğilirim."

yükünür men *korkınçsız at küü atlıg teñri teñrisi burkan* kutıña (AY/359/3-4) "*Korkusuz ad$_2$ isimli tanrılar tanrısı Buddha* saadetine saygıyla eğilirim."

yükünür biz *körgeli erklig kuanşi im bodısatav* kutıña (BTII/66-67) "*Görme kuvvetine sahip (olan) Kuan-yin Bodhisattva* saadetine saygıyla eğiliriz."

körgeli erklig kuanşi im bodısatav kutıña (BTII/596-597) "*Görme kuvvetine sahip (olan) Kuan-yin Bodhisattva* saadetine."

yükünür men *körmeki korkınçsız erksinmek atlıg teñri teñrisi burkan* kutıña (AY/359/1-3) "*Görmesi korkusuz, güçlü adlı tanrılar tanrısı Buddha* saadetine saygıyla eğilirim."

kim kayu tınlıg artuk küçlüg övkeçi erser *kuanşi im pusar* atın atasar övkesi korayur ögrünçlüg köñüllüg bolur (TekinKuan/63-65) "Eğer canlı çok$_2$ öfkeliyse *Kuan-yin Buddha* adını anarsa öfkesi kaybolur, gönlü sevgi ile dolar."

birök kim ayıg kılınçlıg kararıg biligsiz kögüzlüg erser uzun turkaru *kuanşi im pusar* atın atayu tapınu udunu teginser erüş kararıg biligsiz biliginte kiter kögüzi bolur yaruk bilge (TekinKuan/66-69) "Eğer kim kötü hareketli, cahil$_2$ gönüllü ise daima$_2$ *Kuan-yin Buddha* adını saygıyla$_2$ ansın. Böylece cahilliği$_2$ ve bilgisizliği gider, göğsü bilgi ile dolar."

üküş eşidmeklig edgüke bay atlıg teñri burkan kutıña (BTII/1042-1044) "*Çok işiten iyilikte zengin adlı tanrı Buddha* saadetine."

taluy ügüz suvı teg üküş eşidmiş atlıg teñri burkan kutıña (BTII/1025-1027) "*Deniz$_2$ suyu kadar çok işitmiş adlı tanrı Buddha* saadetine."

1.3.1.4.7.Avichinnamahāpranidhāna Bodhisattva:

ETü. *üzüksüz ulug küsüşlüg bodısatav* (ST) "kesintisiz büyük istekli Bodhisattva" = **Skr.** *avichinnamahāpranidhāna* (?) = **Çin.** 大雪淨光菩薩 "*dàxuě jìng guāng púsà*" (BTXVIII, 200)

Terim, P. Zieme tarafından *avichinnamahāpranidhāna* (?) olarak tespit edilmiştir (BTXVIII, 200). Sanskritçe terim, *avīchi* "kesintisiz" (Edg. 78b), *mahā* "büyük", *pranidhāna* "istekli, arzulu" (Edg. 360a) kelimelerinden oluşur.

üzüksüz ulug küsüşlüg bodısatav (AY/34d/27-28) "*Kesintisiz büyük istekli Bodhisattva*."

1.3.1.4.8.Bhaiṣajyada Bodhisattva:

ETü. *ot birteçi bodısatav* (SFG) "ilaç veren Bodhisattva" = **Skr.** *bhaiṣajyada* (?) = **Çin.** 施藥菩薩 "*shī yào púsà*" (BTXVIII, 198), 應病與藥 "*yīng bìng yǔ yào*" (SH 458a)

Peter Zieme terimi, *bhaiṣajyad*a (?) olarak göstermiştir (BTXVIII, 198). Terim, 鞞殺社 "*bǐng shā shè*", 藥 "*yào*" *bhaiṣajya* "iyileştirici, tedavi edici, ilaç" (SH 464a) 給 *dā* "vermek" (SH 385b) kelimelerinden oluşur. Ayrıca terim 應病與藥 "*yīng bìng yǔ yào*" "bir hastalık için uygun ilacı vermek" anlamında olup bir Buddha şeklidir (SH 458a).

ot birteçi bodısatav (AY/34d/28-29) "*İlaç veren Bodhisattva*."

1.3.1.4.9.Bhaiṣajyarāja Bodhisattva:

ETü. *otaçılar iligi* (İT) "hekimler hanı", *otaçı iligi bodısatav* (İT) "hekimler hanı Bodhisattva, iyileştiricilerin hükümdarı" = **Skr.** *bhaiṣajyarāja* = **Çin.** 俾沙閣雜所 "*bǐ shā gé zá suǒ*" (SH 320a), 樂上菩薩 "*lè shàng púsà*" (SH 472b)

Terim, tıbbın Buddha'sı ya da iyileştiricilerin kralı, iyileştirici Bodhisattva olarak kabul edilen ve küçük kardeşi de aynı yönde hareket eden iki kardeş anlamına gelir. Bunlara hastalıkların teşhisini ve tedavilerini gösterdikleri için temiz gönüllü ve temiz hazineli de denir. Lotus Sūtra'da onun Buddha'ya kolunu bir kurban olarak sunduğu ifade edilir (SH 320a, 472b). Ayrıca, 薬師如来 "*yàoshī rúlái*" bhaiṣajyaguru terimi de insanların aydınlığa girmesi için uğraşan ve insanların iyileşmesini sağlayan ve özellikle cehalete karşı canlıları uyaran bir öğretmen olarak gösterilir. İnsanlara ıstırap veren bütün hastalıklardan onları kurtarmayı amaç edinir. Böylece karşımıza bir Buddha olarak da çıkar (Gakkai 2002, bhaiṣajyarāja mad.). Bu Buddha Śākyamuni'nin solunda oturur ve doğu ile bağlantılıdır (SH 473a).

Yukarıdaki bütün açıklamaların yanı sıra terim, Budizmin ilk dönemlerinde ıstıraplardan ve kötülüklerden kurtaran ve öğretiyi ortaya koyan Śākyamuni Buddha ile bağlantılı olmuştur. Śākyamuni Buddha'ya bu dönemde "muhteşem hekim, tıbbın kralı" gibi çeşitli unvanlar verilmiştir (ER, Bhaiṣajyarāja II, 128-129).

añ kinki et'özüg iltinteçi üzeliksiz *otaçılar iligi* agulug okug tartdaçı (BTIII/487-490) "En sonunda vücudu götüren kesintisiz *hekimler hanı* zehirli oku çıkaracak, bozacak."

otaçı iligi bodısatav (AY/34d/30-31) "*Hekimler hanı Bodhisattva*."

1.3.1.4.10. Bodhicitta Buddha:

ETü. *tuyunmak köñüllüg atlıg teñri burkan* (ST) "aydınlamış, uyanmış gönüllü adlı tanrı Buddha", *tuyunmış odunmış atlıg teñri burkan* (Hend., ST) "aydınlanmış, uyanmış

adlı tanrı Buddha" = **Skr.** *bodhicitta* = **Çin.** 冒地賣多 "m*ào de yǔn duō*" (SH 297a), 覚者 "*jué zhě*" (Gakkai 2002, bodhicitta mad.)

Sanskritçe terim, *bodhi* "uyanmış, aydınlanmış" ve *citta* "gönül" kelimelerinden oluşur.

冒地賣多 "*mào de yǔn duō*" bodhicitta terimi "aydınlanmış gönül" anlamında olup bir Bodhisattvanın ismidir (SH 297a, Edg. 402a). Terim, Budizmde "aydınlanmış kişi" ya da "uyanmış kişi" olarak ifade edilir. Mükemmel gerçeği ya da evrensel ve hayatın esasını öğrenen, aydınlanmış kişi olarak da tanımlanır (Gakkai 2002, bodhicitta mad.).

tuyunmak köñüllüg atlıg teñri burkan kutıña (BTII/582-583) "*Aydınlanmış, uyanmış gönüllü adlı tanrı Buddha* saadetine."

yükünür biz *tuyunmış odunmış atlıg teñri burkan* kutıña (BTII/49-51) "*Aydınlanmış, uyanmış adlı tanrı Buddha* saadetine saygıyla eğiliriz."

1.3.1.4.11. Bodhirāja Buddha:

ETü. *sögütler iligi atlıg teñri burkan* (ST) "bodhiraja adlı tanrı Buddha", *tuyunmışlar iligi* (İT) "uyanmışların hükümdarı" = **Skr.** *bodhirāja* = **Çin.** 冒地 "*mào de*" (SH 297a), 菩提樹 "*pútíshù*" (Gakkai 2002, bodhi mad.) + 王 "w*áng*" (SH 163b)

Terim "uyanma, aydınlanma" anlamındaki *bodhi* ile "kral, hükümdar" anlamındaki *rāja* kelimelerinden oluşur.

Bodhi ağacı, Hindistan'daki Buddhagaya'da bulunan bir ağaç türüdür. Śākyamuni Buddha bu ağacın altında aydınlanmıştır. Ağacın Sanskritçede pippala ya da aśvatta gibi çeşitli söyleyişleri vardır. Ağacın uzunluğu otuz metreye kadar ulaşmaktadır. Ağacın yaprakları sivri uçlu kalp şeklindedir. Śākyamuni bu ağacın altında aydınlandığı için bu ağaca *bodhi* "aydınlanma" ağacı denilmektedir. Erken dönem Budist yazmalarında bu ağaç Śākyamuni'yi ve onun aydınlanmasını sembolize eder. Buddha bir bodhi ağacı olarak belirtilirken, onun öğretisi ise bir kanun tekerleği olarak gösterilir (Gakkai 2002, bodhi mad.). Terim, bir Buddha şekli olarak kabul edilir.

sögütler iligi atlıg teñri burkan kutıña (BTII/584-585) "*Söğütler hanı adlı tanrı Buddha* saadetine."

tuyunmışlar iligiñiñ tuymakın tuyalım (StabUig/144/30d) "*Uyanmışların hükümdarının* uyanmasını hissedelim."

1.3.1.4.12. Candra Buddha:

ETü. *ay teñrisi atlıg teñri burkan* (ST) "ay tanrısı adlı tanrı Buddha", *cantra atlıg teñri burkan* (ST) "candra adlı tanrı Buddha" = **Skr.** *candra* = **Çin.** 月"*yuè*" (SH 156a), 月天 "*yuè tiān*" (Gakkai 2002, candra mad.)

Candra, 旅達 (羅) "*lǚ dá (luó)*", 旃陀雜 "*zhān tuó zá*", 戰達驊 "*zhàn dá huá*", 戰按雜 "*zhàn àn zá*" "ay" ya da 蘇雄 "*sū xióng*" "soma" denilir. Ay ile sembolize edilmiş ve ibadetlerde kullanılan bir kutsal içecek olarak da tanımlanır (SH 156a). Candra bir Buddha'nın ismi olarak ifade edilir (Edg. 224a).

yalañuklarnıñ *ay teñrisi atlıg teñri burkan* kutıña (BTII/486-487) "İnsanların *ay tanrısı adlı tanrı Buddha* saadetine."

cantra atlıg teñri burkan kutıña (BTII/339-340) "*Candra adlı tanrı Buddha* saadetine."

1.3.1.4.13. Candrakāntā Buddha:

ETü. *seviglig ay teñri atlıg teñri burkan* (ST) "sevimli ay tanrı adlı tanrı Buddha" = **Skr.** *candrakāntā* = **Çin.** 月愛三昧 "*yuè ài sānmèi*", 月愛昧 "*yuè ài mèi*" (SH 156b)

月愛三昧 "*yuè ài sānmèi*" "sevgi ve nefret ıstırabından insanları kurtaran" anlamındaki "sevgili ay samādhisi" isminde bir Buddha'yı ifade eder. 月愛昧 "*yuè ài mèi*" candrakāntā ise "yağmur ya da suyun bolca bağışladığı, güzel ay incisi ya da taşı" (SH 156b) olarak tanımlanır.

Terim Budizmde, Magatha kralı Ajataśatru'nun acılarından kurtulması için Śākyamuni'nin girdiği bir yoğunlaşma türü olarak gösterilir. Ajataśatru'nun bütün vücudu zehirli çıbanlarla doludur ve bundan dolayı ağır bir hastalık geçirmektedir. Bu durum onun şeytani hareketlerinden kaynaklanmaktadır. Ajataśatru hem babası Bimbasara'yı hem de Śākyamuni Buddha'yı öldürüp onun öğretisini yok etmeyi amaçlamıştır. Daha sonra Śākyamuni Buddha kralın hatırı için "sevgili ay samādhisine" girer. Nirvāṇa Sūtra'da anlatılan bu hikâye, Buddha'nın merhametli ve müşfik yönünü ifade eder. Yoğunlaşmaya girdikten sonra o ışığın parlak bir yansımasını yayar. Bu ışınlar kralın vücuduna gelir ve kralın vücudundaki zehirli çıbanları yok eder ve onu iyileştirir. Böylece, Buddha'nın sınırsız acıması ve merhameti ay ışığı ile karşılanır (Gakkai 2002, candrakāntā mad.). Terim ayrıca, bir yaksinī'nin adıdır (Edg. 224a).

seviglig ay teñri atlıg teñri burkan kutıña (BTII/658-660) "*Sevimli ay tanrı Buddha* saadetine."

1.3.1.4.14. Candraprabha Bodhisattva:

ETü. *ay kavşıkıya yaruklug tilgen* "aya benzer parlak tekerlek" = **Skr.** *candraprabha* = **Çin.** 月光 "*yuèguāng*" (SH 156a), 月光菩 "*yuèguāng pú*" (Gakkai 2002, candraprabha mad.)

Sanskritçe terim, c*andra* "ay" ve *prabha* kelimesi ise "ışık, aydınlık, parlaklık" kelimelerinden oluşmaktadır.

月光 "*yuèguāng*" candraprabha yani 敏達羅鉢剌婆 "*mǐn dá luó bō là pó*" ay ışığı anlamındaki terim Vajradhātu'nun üç onurundan biri ve Garbhadhātu'nun sarayı 搏涼金削 "*bó liáng jīn xuē*" olarak da bilinir. Ayrıca 月光太子 "*yuèguāng tàizǐ*" "ay ışığı prensi ya da bir prens olarak yeniden doğduğu vakit Śākyamuni'nin adı" olarak belirtilir (SH 156a, Edg. 224b).

Candrabrabha, hekimler hanı Buddha'nın iki önemli Bodhisattvasından biridir ve Buddha'nın sağında durur.

ay kavşıkıya ol yaruklug tilgen içinte közünü yarlıkadaçı teñri teñrisi burkan erser neñ belgürtme üze közünteçi belgürtme burkan ermez (AY/189/8-12) "*Aya benzer o parlak tekerlek* içinde gözüken hükmedici tanrılar tanrısı Buddha ise asla belirtmek üzere gözükecek Buddha değildir."

1.3.1.4.15. Daśaprabhāsa Buddha:

ETü. *daşaprabası atlıg teñri burkan* (ST) "daśaprabhāsa adlı tanrı Buddha" = **Skr.** *daśaprabhāsa* = **Çin.** 十 "*shí*" (SH 42a) + 金光(明) "*jīnguāng (míng)*" (SH 280b)

Terim "on" anlamındaki *daśa* (SH 42a) ile "altın ışık, aydınlık, parlaklık" anlamındaki *prabhāsa* (SH 280b) kelimelerinden oluşur. Terimin tam karşılığı bulunamamıştır.

daşaprabası atlıg teñri burkan (AY/173/17-18) "*Daśaprabhasa adlı tanrı Buddha*."

1.3.1.4.16. Devarāja Buddha:

ETü. *teñriler iligi* (İT) "tanrılar hükümdarı", *teñriler iligi atlıg teñri burkan* (ST) "tanrılar hükümdarı adlı tanrı Buddha" = **Skr.** *devarāja-tathāgata* = **Çin.** 天王如來 "*tiānwáng rúlái*" (SH 146a)

Sanskritçe terim, *deva* "tanrı" ve *rāja* "kral, hükümdar" kelimelerinden oluşur.

Devarāja-tathāgata, Śākyamuni'nin düşmanı Devadatta'nın adıdır. Bu kişi gelecekte Buddha olacaktır ve 天道 "*tiāndào*" Devasopāna olarak çağrılacaktır. Devadatta şu an cehennemde geçici olarak yaşamaktadır (SH 146a, Edg. 271a).

anın *teñriler iligi* (BTXX/1086) "Onun *tanrılar hükümdarı*."

teñriler iligi atlıg teñri burkan kutıña (BTII/498-499) "*Tanrılar hükümdarı adlı tanrı Buddha* saadetine."

1.3.1.4.17. Dharmābala Buddha:

ETü. *nom küçlüg atlıg teñri burkan* (ST) "dharmā gücü adlı tanrı Buddha" = **Skr.** *dharmābala* = **Çin.** 竺法力 "*zhú fălì*" (SH 278b)

Terim, *dharmā* "kanun, öğreti" ve *bala* "güç, kuvvet" kelimelerinden oluşur. 竺法力 "*zhú fălì*" *dharmābala* şimdi kayıp olan Sukhāvatī-vyūha'yı 419'da çevirmiştir (SH 278b). Dharmā balaprabha bir Buddha'nın ismidir (Edg. 280a).

nom küçlüg atlıg teñri burkan kutıña (BTII/723-724) "*Dharmā gücüne sahip olan adlı tanrı Buddha* saadetine."

yükünür biz *nom küçlüg atlıg teñri burkan* kutıña (BTII/42-43) "*Dharmā gücüne sahip olan adlı tanrı Buddha* saadetine saygıyla eğiliriz."

1.3.1.4.18. Dharmādhvaja Buddha:

ETü. *darmadıvaçı atlıg teñri burkan* "dharmā'nın bayraktarı adlı tanrı Buddha" = **Skr.** *dharmā dhvaja* = **Çin.** 法 "*fă*" (SH 63b) + 脫照 "*tuō zhào*" (SH 363a)

"Dharmā bayrağı" anlamında kullanılan terim "kanun, öğreti" anlamındaki 法 "*fă*" *Dharmā* (SH 63b) kelimesi ile "bayrak, sancak" anlamındaki 脫照 "*tuō zhào*" *dhvaja* (SH 363a) kelimesinden oluşur. Dharmā dhvaja farklı şekillerdeki Buddhalar'ın ismidir (Edg. 279a).

darmadıvaçı atlıg teñri burkan (AY/174/3) "*Dharmā dhvaja adlı tanrı Buddha.*"

1.3.1.4.19. Dharmottarīyāh Buddha:

ETü. *darmaotarı atlıg teñri burkan* (ST) "erdem ya da dharmā ya tamamıyla bağlı adlı tanrı Buddha" = **Skr.** *dharmottara, dharmottarīyāh* = **Çin.** 法上部 "*fǎ shàngbù*" (SH 99b)

Terim, *dharmā* "kanun, öğreti" ve *attara*, *attarīyāh* "bağlı, sağdık" anlamındaki kelimelerinden oluşur (SH 99b). Bir öğretmenin ismidir (Edg. 282a).

darmaotarı atlıg teñri burkan (AY/174/2) "*Dharmottara adlı tanrı Buddha.*"

1.3.1.4.20. Drdhavīrya Bodhisattva:

ETü. *bek katıg katıglantaçı bodısatav* (ST) "çok gayret eden Bodhisattva" = **Skr.** *drdhavīrya* (?) = **Çin.** 堅固精進菩薩 "*jiāngù jīngjìn púsà*" (BTXVIII, 198)

Peter Zieme, terimi *drdhavīrya* (?) olarak gösterilmiştir (BTXVIII, 198). Terim, "çok, sağlam" anlamındaki *drdha* ve "gayret, tahammül" anlamındaki *vīrya* kelimelerinden oluşur. Bir Buddha'nın ismidir (Edg. 269a).

bek katıg katıglantaçı bodısatav (AY/34d/25-26) "*Çok gayret eden Bodhisattva.*"

1.3.1.4.21. Guṇaprabha Buddha:

ETü. *çoglug yalınlıg edgülüg erdemlig atlıg teñri burkan* (Hend., ST) "alevli, ateşli iyilik ve erdemli adlı tanrı Buddha", *edgü erdem yaruklug atlıg teñri burkan* (ST) "iyi, erdem ışıklı adlı tanrı Buddha", *gunaprabı atlıg teñri burkan* (ST) "guṇaprabha adlı tanrı Buddha", *gunaprabası atlıg teñri teñrisi burkan* (ST) "guṇaprabha adlı tanrılar tanrısı Buddha", *üküş erdemlig yig üstünki yaruklug atlıg teñri burkan* (ST) "çok erdemli, üstün parlak adlı tanrı Buddha" = **Skr.** *guṇaprabha* = **Çin.** 那 "*nà*" (SH 241b), 塵 "*chén*" (SH 422a) + 光 "*guāng*", 光明 "*guāngmíng*" (SH 202a)

Sanskirtçe terim, *guṇa* kelimesi "nitelik, karakteristik ya da erdem, ses ve tat" (SH 241b) anlamlarının yanı sıra "ikincil element, bir nitelik, doğal özellik" gibi anlamlarda da kullanılmaktadır. Kelimenin Çincesi ise "toz, atom, küçük parça, molekül" olarak ifade edilir. Terim, ayrıca beş duyu organlarını da kapsar. *Guṇa* 塵表 "*chén biǎo*" "dinî olmayan konular dışında Buddha'nın öğretisi" (SH 422a) olarak da tanımlanır. *Prabha* ise yine "parlak, ışık, aydınlık" anlamındadır.

Budizmde *Guṇaprabha* Mahāyāna öğretisini ilk çalışan Hintli bir rahiptir. Fakat daha sonra Hīnayāna öğretisine döner ve Mahāyāna'yı eleştiren yazılar yazar. Onun Hīnayāna ve Mahāyāna öğretileri arasındaki farklar konusundaki şüphelerinden dolayı kalıntılarının Tuṣita cennetine yükseldiğine inanılır. Orada *Guṇaprabha* Maitreya Bodhisattva ile karşılaşır, fakat ona saygı göstermez. Çünkü Maitreya mukadder bir rahip ya da Bodhisattva değildir (Gakkai 2002, guṇaprabha mad.). Terim, bir öğretmenin ismini de ifade eder (Edg. 212b).

çoglug yalınlıg edgülüg erdemlig atlıg teñri burkan kutıña (BTII/1038-1040) "*Alevli ateşli, iyilik ve erdemli adlı tanrı Buddha* saadetine."

edgü erdem yaruklug atlıg teñri burkan kutıña (BTII/644-645) "*İyi erdem ışıklı adlı tanrı Buddha* saadetine."

gunaprabı atlıg teñri burkan (AY/173/15) "*Guṇaprabha adlı tanrı Buddha*."

yükünür men altın yıñak *gunaprabası atlıg teñri teñrisi burkan* kutıña (AY/357/17-19) "Aşağı yöndeki *Guṇaprabha adlı tanrılar tanrısı Buddha* saadetine saygıyla eğilirim."

üküş erdemlig yig üstünki yaruklug atlıg teñri burkan kutıña (BTII/441-443) "*Çok erdemli üstün parlaklık adlı tanrı Buddha* saadetine."

1.3.1.4.22. Jñānā Sūrya Buddha:

ETü. *bilge biliglig kün teñrilig atlıg teñri burkan* (ST) "bilgili gün tanrı adlı tanrı Buddha", *tılañurmaklıg kün teñri atlıg teñri burkan* (ST) "hoş sohbeli gün tanrı adlı tanrı Buddha" = **Skr.** *jñānā sūrya* = **Çin.** 慧日 "*huì rì*" (Gakkai 2002, sun of wisdom mad.)

Sanskritçe terim, *jñānā* "bilgi" ve *sūrya* "güneş" kelimelerinden oluşur. Budizmde Buddha'nın bilgeliğini ifade eden bir benzetmedir. Buddha'nın bilgeliği bilgeliğin güneşi diye adlandırılır. Çünkü bütün yaşayan varlıklara aydınlık getirir ve bütün ıstırap ve aldatmaların karanlığını dağıtır. Bilgeliğin güneşi, Buddha için ya da onun öğretisi için kullanılan bir semboldür (Gakkai 2002, sun of wisdom mad.).

bilge biliglig kün teñrilig atlıg teñri burkan kutıña (BTII/417-419) "*Bilge*$_2$ *gün tanrı adlı tanrı Buddha* saadetine."

tılañurmaklıg kün teñri atlıg teñri burkan kutıña (BTII/569-571) "*Hoş sohbetli gün tanrı adlı tanrı Buddha* saadetine."

1.3.1.4.23. Kalyānaprabha Buddha:

ETü. *edgü yaruklug atlıg teñri burkan* (ST) "güzel ışıklı adlı tanrı Buddha", *kalyanaprabı atlıg teñri burkan* (ST) "Kalyānaprabha adlı tanrı Buddha" = **Skr.** *kalyānaprabha* = **Çin.** 善友 "*shàn you*" (SH 368b) + 光 "*guāng*", 光明 "*guāngmíng*" (SH 202a)

Terim, "iyi, güzel" anlamındaki 善友 "*shàn you*" *kalyānamitra* (SH 368b) ile "ışık, aydınlık" anlamındaki *prabha* (SH 202a) kelimelerinden oluşur.

edgü yaruklug atlıg teñri burkan kutıña (BTII/439-440) "*Güzel ışıklı adlı tanrı Buddha* saadetine."

kalyanaprabı atlıg teñri burkan (AY/173/14) "*Kalyānaprabha adlı tanrı Buddha.*"

1.3.1.4.24. Kalyānaśrī Buddha:

ETü. *kalyanaşırı atlıg teñri burkan* (ST) "Kalyānaśrī adlı tanrı Buddha" = **Skr.** *kalyānaśrī* = **Çin.** 善友 "*shàn you*" (SH 368b) + 尸利 "*shī lì*" (SH 101a)

Terim, "iyi, güzel" anlamındaki 善友 "*shàn you*" *kalyānamitra* (SH 368b) ile "şans, başarı, yüksek sınıf, başarı, iyi şans, erdem" anlamındaki *śrī* (SH 101a) kelimelerinden oluşur.

kalyanaşırı atlıg teñri burkan (AY/173/23) "*Kalyānaśrī adlı tanrı Buddha.*"

1.3.1.4.25. Kleśavyādhiviskambhin Bodhisattva:

ETü. *ulug igig emleteçi bodısatav* (SFG) "büyük hastalığı iyileştirici Bodhisattva" = **Skr.** *kleśavyādhiviskambhin* (?) = **Çin.** 療蒲煩情病菩薩 "*liáo pú fán qíng bìng púsà*" (BTXVIII, 200)

Peter Zieme terimi *kleśavyādhiviskambhin* olarak göstermiştir (BTXVIII, 200). Terim, *kleśa* "kir, pis, hastalık" (Edg. 198a), *vyādhi* "canlıların hastalıklarını iyi anlayan ve bu hastalıklar için ne vereceğini bilen" (Edg. 518a), *viskambhin* "engel, gizlemek, saklı tutmak" (Edg. 502b) kelimelerinden oluşur.

ulug igig emleteçi bodısatav (BTXVIII/159-160) "*Büyük hastalığı iyileştiren Bodhisattva*."

1.3.1.4.26. Kṣitigarbha Bodhisattva:

ETü. *közi yaruk ıduklar* (ST) "gözü parlak kutsallar", *yir agılıkı bodısatav* (İT) "yer hazinesi Bodhisattva", *yir agılıkı bodısatav mahasatav* (İT) "yer hazinesi Bodhisattva-Mahāsattva" = **Skr.** *kṣitigarbha* = **Çin.** 地藏 "*de cáng*" (SH 208b), 光目女 "*guāng mù nǚ*" (SH 202b), 地 蔵 菩 "*dezāng pú*" (Gakkai 2002, kṣitigarbha mad.)

Kṣiti "yer, toprak, konut" anlamlarında kullanılırken *garbha* ise bereketi simgelemesi nedeniyle rahmi, koruyuculuğu ve besleyiciliği ifade eder.

Ti-tsang, J. Jizŏ, Kṣitigarbha, 乞叉底壞沙 "*qǐ cha dǐ huài shā*", "yer mahzeni, yer hazinesi ya da yer rahmi" anlamında kullanılan terim, sekiz Dhyāni Bodhisattva'dan biridir. Terimin aslı kadınla ilgili bir işaret olmasıyla birlikte şimdilerde dünyanın koruyucusu olarak ifade edilir. Ölüme ve cehenneme hükmeden hükümdar olarak Yāma ile bağlantılı olmasına rağmen onun rolü kurtarıcılıktır. Onun altı çıngırak sesi, tehlikeye karşı alarm vermekle görevlidir. Cehennemlerin elçisidir ve Śākyamuni'nin Nirvāṇa'ya girişi ya da ölümü ile Maitreya Bodhisattva'nın aydınlanmaya girişine kadarki süreçte bütün canlıları kurtarmaya kendisini adayan bir Bodhisattva'dır. Bu Bodhisattva'yı Śākyamuni Buddha bunun için görevlendirmiştir. Maitreya'nın gelişi Śākyamuni'nin ölümünden 5.670 yıl sonradır.

Terim, 5. yüzyıldan itibaren özellikle "cehennemden kurtaran" anlamında kullanılmıştır. Onun Çin'deki merkezî yeri Chiu-hua-shan, Anhui'de Ch'ing-yang'ın kırk li güney batısındadır. Japonya'da yolcuları koruyan bir tanrı imajı olduğu ifade edilmektedir. Çalışan kadınlara yardım da eden Kṣitigarbha, canlıları ıstırapların tamamından kurtarmak ve herkese yardım etmek için tanrı ve insanlar arasında dolaşır. Onun bazen Yāma'nın inkarnasyonu olduğu da söylenir. Şafak vaktinde, 地 "*de*" "yerde hareketsiz oturur" ve 藏 "*cáng*" "kendi mevcudiyetini düşünür". Bir rahip olarak tanımlandığı zaman da Koreli bir rahip olarak düşünülebilir (SH 208b).

Ayrıca 地藏 "*de cáng*" "kṣitigarbha" için 光目女 "*guāng mù nǚ*" "parlak gözlü" ya da "geniş gözlü kız" (SH 202b) ifadesi de kullanılmaktadır. Yine iyi bilen anlamında bir Bodhisattva'nın da ismidir (Edg. 200a).

közi yaruk ıduklarka bargıl yakın (StabUig/180/5b) "*Közü parlak kutsallara* yakın var."

yir agılıkı bodısatav (AY/34d/14-15) "*Yer hazinesi Bodhisattva*."

yükünür men *yir agılıkı bodısatav mahasatav* kutıña (AY/359/10-11) "*Yer hazinesi Bodhisattva-Mahāsattva* saadetine saygıyla eğilirim."

1.3.1.4.27. Lakṣaṇapūra Buddha:

ETü. *lakşanapur atlıg teñri burkan* (ST) "lakṣaṇapura adlı tanrı Buddha" = **Skr.** *lakṣaṇapura* = **Çin.** 相 "*xiāng*", 揀乞尖拏 "*jiǎn qǐ jiān nú*" (SH 309b) + ?

Terim, "ayırt edici işaret, karekteristik, nitelik" anlamında olan *lakṣaṇa* (SH309b) ile "tam, tam dolu" anlamındaki *pūra* (Edg. 350b) kelimelerinden oluşur.

lakşanapur atlıg teñri burkan kutıña (BTII/345-346) "*Lakṣaṇapura adlı tanrı Buddha.*"

1.3.1.4.28. Mahādharmābalā Bodhisattva:

ETü. *ulug nomlug bodısatav* (ST) "büyük dharmālı Bodhisattva", *ulug nomlug küç bodısatav* (ST) "büyük dharmā gücü Bodhisattva" = **Skr.** *mahādharmā balā* (?) = **Çin.** 大法力菩薩 "*dàfǎ lì púsà*" (BTXVIII, 200)

Peter Zieme terimi *mahādharmā bala* olarak göstermiştir (BTXVIII, 200). Terim, *mahā* "büyük", *dharmā* "kanun" ve *bala* "güç" kelimelerinden oluşur. Mahādharmā, Kimnara kralıdır (Edg. 423a).

ulug nomlug bodısatav (AY/34d/19-20) "*Büyük dharmālı Bodhisattva.*"

ulug nomlug küç bodısatav (BTXVIII/148-149) "*Büyük dharmā gücü Bodhisattva.*"

1.3.1.4.29. Mahāgambhīrasāgara-rāja Bodhisattva:

ETü. *ulug taluy ögüz iligi bodısatav* (İT) "büyük deniz, nehir hükümdarı Bodhisattva" = **Skr.** *mahāgambhīrasāgara-rāja* (?) = **Çin.** 大海深 (流汪菩薩) "*dàhǎi shēn (liú wāng púsà)*" (BTXVIII, 200)

Terimi, Zieme *mahāgambhīrasāgara-rāja* (?) olarak göstermektedir (BTXVIII, 200).

ulug taluy ögüz iligi bodısatav (AY/34d/11-12) "*Büyük deniz, nehir hükümdarı Bodhisattva."*

1.3.1.4.30. Mahāmegha-agniprabha Bodhisattva:

ETü. *ulug bulıt ot yaruklug bodısatav* (ST) "büyük bulut, ateş ışıklı Bodhisattva" = **Skr.** *mahāmegha-agniprabha* = **Çin.** 大雲火光菩薩 "*dà yún huǒguāng púsà*" (BTXVIII, 199)

Terim, Zieme tarafından *mahāmegha-agniprabha* olarak gösterilmiştir (BTXVIII,199). Terim, *mahā* "büyük", *megha* "bulut", *agni* "ateş" ve *prabha* "ışık, parlaklık" kelimelerinden oluşur. Mahāmegha, bir Buddha'nın adıdır (Edg. 425a).

ulug ….. yaruklug bodısatav (AY/34d/47-48) "*Büyük … ışıklı Bodhisattva*."

ulug bulıt ot yaruklug bodısatav (BTXVIII/177-178) "*Büyük bulut, ateş ışıklı Bodhisattva*."

1.3.1.4.31. Mahāmegha-candragarbha Bodhisattva:

ETü. *ulug bulıt ay teñri agılıkı bodısatav* (İT) "büyük bulut, ay tanrı hazinesi Bodhisattva" = **Skr.** *mahāmegha-candragarbha* = **Çin.** 大雲月藏菩薩 "*dà yún yuè cáng púsà*" (BTXVIII,199)

Terim, P. Zieme tarafından *mahāmegha-candragarbha* tespit edilmiştir (BTXVIII,199). Sanskritçe ifade, *mahā* "büyük", *megha* "bulut", *candra* "ay" ve *garbha* "hazine" kelimelerinden oluşur.

ulug bulıt ay teñri agılıkı bodısatav (BTXVIII/175-176) "*Büyük bulut ay tanrı hazinesi Bodhisattva*."

1.3.1.4.32. Mahāmegha-dharmādhara Bodhisattva:

ETü. *ulug bulıt nom tutar bodısatav* (SFG) "büyük bulut dharmā tutar Bodhisattva" = **Skr.** *mahāmegha-dharmādhara* = **Çin.** 大雲持法菩薩 "*dà yún chí fǎ púsà*" (BTXVIII, 199)

Terim, Zieme tarafından *mahāmegha-dharmādhara* olarak belirtilmiştir (BTXVIII, 199). Terim, yine "büyük" anlamındaki *mahā*, "bulut" anlamındaki *megha*, "kanun, öğreti" anlamındaki *dharmā* ve "tutmak, kavramak" anlamındaki 持 "*chí*" *dhr* ya da *dhara* (SH 302b) kelimelerinden oluşur.

ulug bulıt nom tutar bodısatav (AY/34d/36) "*Büyük bulut dharmā tutar Bodhisattva*."

1.3.1.4.33. Mahāmegha-garjita Bodhisattva:

ETü. *ulug bulıt kökrege ünlüg bodısatav* (ST) "büyük bulut kükreyen sesli Bodhisattva" = **Skr.** *mahāmegha-garjita* (?) = **Çin.** 大雲蕾音菩薩 "*dà yún lěi yīn púsà*" (BTXVIII, 199)

Terim, Zieme tarafından *mahāmegha-garjita* (?) olarak gösterilmiştir (BTXVIII, 199). Terim, "büyük" anlamındaki *mahā*, "bulut" anlamındaki *megha* ve "gökgürültüsü" anlamındaki 雷 "*lěi*" *garjita* (SH 418b) kelimelerinden oluşur.

ulug bulıt kökrege ünlüg bodısatav (BTXVIII/180-181) "*Büyük bulut kükreyen sesli, gökgürültülü Bodhisattva*."

1.3.1.4.34. Mahāmegha-jyotisprabha Bodhisattva:

ETü. *ulug bulıt yultuz yaruklug bodısatav* (ST) "büyük bulut yıldız ışıklı Bodhisattva" = **Skr.** *mahāmegha-jyotisprabha* = **Çin.** 大雲星光菩薩 "*dà yún xīngguāng púsà*" (BTXVIII, 200)

Zieme tarafından *mahāmegha-jyotisprabha* olarak belirtilen (BTXVIII, 200) terim, "büyük" anlamındaki *mahā*, "bulut" anlamındaki *megha*, "yıldız" anlamındaki *jyoti* (Edg. 245b) ve "ışık, parlaklık" anlamındaki *prabha* kelimelerinden oluşur.

ulug bulıt yultuz yaruklug bodısatav (BTXVIII/176-177) "*Büyük bulut yıldız ışıklı Bodhisattva*."

1.3.1.4.35. Mahāmegha-mangala Bodhisattva:

ETü. *ulug bulıt ad mañgal bodısatav* (ST) "büyük bulut ad şan Bodhisattva" = **Skr.** *mahāmegha-mangala* = **Çin.** 大雲吉祥菩薩 "*dà yún jíxiáng púsà*" (BTXVIII, 199)

Zieme tarafından *mahāmegha-mangala* olarak gösterilen (BTXVIII, 199) terim, *mahā* "büyük", *megha* "bulut" ve *mangala* "şan, şöhret, selam, onur" (Edg. 414a) kelimelerinden oluşur.

ulug bulıt ad mañgal bodısatav (BTXVIII/171-172) "*Büyük bulut ad şan Bodhisattva*."

1.3.1.4.36. Mahāmegha-prajñāvarsāpūrna Bodhisattva:

ETü. *ulug bulıt alkudın sıñar biliglig yagmur yagıtdaçı* (SFG) "her tarafa bilgili yağmur yağdıracak büyük bulut" = **Skr.** *mahāmegha-prajñāvarsāpūrna* = **Çin.** 大雲慧雨充逋菩 "*dà yún huì yǔ chōng bū pú*" (BTXVIII, 199)

Zieme tarafından *mahāmegha-prajñāvarsāpūrna* olarak belirtilen (BTXVIII, 199) terim, *mahā* "büyük", *megha* "bulut", *prajña* "bilgi", "yağmur" anlamındaki 伐里沙 "*fá*

līshā" *varṣa* (SH 200b) ve *pūrna* "dolu, yağmur yüklü" (Edg. 351a) kelimelerinden oluşur.

ulug bulıt alkudın sıñar biliglig yagmur yagıtdaçı (BTXVIII/182) "*Büyük bulut her tarafa bilgili yağmur yağdıracak*."

1.3.1.4.37. Mahāmegha-ratnaguṇa Bodhisattva:

ETü. *ulug bulıt erdini erdemlig bodısatav* (ST) "büyük bulut cevher erdemli Bodhisattva" = **Skr.** *mahāmegha-ratnaguṇa* = **Çin.** 大雲寶德菩薩 "*dà yún bǎo dé púsà*" (BTXVIII, 199)

Zieme tarafından *mahāmegha-ratnaguṇa* olarak belirtilen (BTXVIII, 199) terim, *mahā* "büyük", *megha* "bulut", *ratna* "cevher" ve *guṇa* "erdem, iyilik" (SH 131a) kelimelerinden oluşur.

ulug bulıt erdini erdemlig bodısatav (BTXVIII/172-173) "*Büyük bulut cevher erdemli Bodhisattva*."

1.3.1.4.38. Mahāmegha-rsabhanāda Bodhisattva:

ETü. *ulug bulıt buka bodısatav* (ST) "büyük bulut boğa Bodhisattva" = **Skr.** *mahāmegha-rsabhanāda* = **Çin.** 大雲牛王吼菩薩 "*dà yún niú wáng hǒu púsà*" (BTXVIII, 199)

Terim, Zieme tarafından *mahāmegha-rsabhanāda* olarak gösterilmiştir (BTXVIII, 199).

ulug bulıt buka bodısatav (BTXVIII/170-171) "*Büyük bulut boğa Bodhisattva*."

1.3.1.4.39. Mahāmegha- sūryagarbha Bodhisattva:

ETü. *kün teñri agılıkı bodısatav* (İT) "gün tanrı hazinesi Bodhisattva", *ulug bulıt kün teñri agılıkı bodısatav* (İT) "büyük bulut gün tanrı hazinesi Bodhisattva" = **Skr.** *mahāmegha-sūryagarbha* = **Çin.** 大雲曰藏菩薩 "*dà yún yuē cáng púsà*" (BTXVIII, 199)

Terim, Zieme tarafından *mahāmegha-sūryagarbha* olarak belirtilen (BTXVIII, 199) terim, *mahā* "büyük", *megha* "bulut", *sūrya* "güneş, gün" ve *garbha* "hazine" kelimelerinden oluşur.

kün teñri agılıkı bodısatav (AY/34d/44-45) "*Gün tanrı hazinesi Bodhisattva*."

ulug bulıt kün teñri aglıkı bodısatav (BTXVIII/174-175) "*Büyük bulut gün tanrı hazinesi Bodhisattva*."

1.3.1.4.40. Mahāmegha-siṃhanāda Bodhisattva:

ETü. *ulug bulıt arslan etinlig bodısatav* (ST) "büyük bulut aslan sesli, kükremeli Bodhisattva" = **Skr.** *mahāmegha-siṃhanāda* (?) = **Çin.** 大雲師子吼菩薩 "*dà yún shī zi hǒu púsà*" (BTXVIII, 199)

Zieme tarafından *mahāmegha-siṃhanāda* şeklinde gösterilen (BTXVIII, 199) terim, *mahā* "büyük", *megha* "bulut", *siṃha* "arslan" ve 佛吼 "*fú hǒu*" *nāda* "ses, kükreyen aslan sesi, Buddha'nın aslan sesi gibi ya da otoriter bir şekilde vaaz etmesi" (SH 226a) kelimelerinden türetilmiştir.

ulug bulıt arslan etinlig bodısatav (BTXVIII/169-170) "*Büyük bulut aslan sesli, kükremeli Bodhisattva*."

1.3.1.4.41. Mahāmegha-yaśunanda Bodhisattva:

ETü. *ulug bulıt at küü ögrünçülüg bodısatav* (ST) "büyük bulut şan şöhret sevinçli Bodhisattva" = **Skr.** *mahāmegha-yaśunanda* (?) = **Çin.** 大雲名稱喜樂菩薩 "*dà yún míngchēng xǐlè púsà*" (BTXVIII, 199)

Zieme tarafından *mahāmegha-yaśonanda* olarak belirtilen (BTXVIII, 199) terim, *mahā* "büyük", *megha* "bulut", *ya* "ün, şan, şöhret" (M.W. 838b), *śunanda* "sevinç, mutluluk" (M.W. 1226b) kelimelerinden oluşur.

ulug bulıt at küü ögrünçülüg bodısatav (AY/34d/37-38) "*Büyük bulut şan, şöhret sevinçli Bodhisattva*."

1.3.1.4.42. Mahāprabhāsa Bodhisattva:

ETü. *ulug yaruklug bodısatav* (ST) "büyük ışıklı Bodhisattva" = **Skr.** *mahāprabhāsa* = **Çin.** 大雪淨光菩薩 "*dàxuě jìng guāng púsà*" (BTXVIII, 200)

Zieme tarafından *mahāprabhāsa* olarak belirtilen (BTXVIII, 200) terim, "büyük" anlamındaki *mahā* ve "ışık, aydınlık, parlaklık" anlamındaki *prabhāsa* kelimelerinden oluşur. Mahāprabha, batıdaki bir Buddha'dır. Bu ifade aynı zamanda bir Bodhisattva'yı ve bir kralı da işaret eder (Edg. 424a).

ulug yaruklug bodısatav (AY/34d/20-21) "*Büyük ışıklı Bodhisattva*."

1.3.1.4.43. Mahāpratibhānavyūharāja Bodhisattva:

ETü. *tılañurmak erkligi bodısatav* (İT) "güzel konuşma sanatına sahip Bodhisattva" = **Skr.** *mahāpratibhānavyūharāja* (?) = **Çin.** 總持自在王菩薩 "*zǒng chí zìzài wáng púsà*" (BTXVIII, 199)

Terim, Zieme tarafından *mahāpratibhānavyūharāja* olarak tespit edilmiştir (BTXVIII, 199). Mahāpratibhāna, bir Bodhisattva olarak gösterilir (Edg. 424a).

tılañurmak erkligi bodısatav (AY/34d/9-10) "*Güzel konuşma sanatına sahip Bodhisattva*."

1.3.1.4.44. Maitreya Buddha/Bodhisattva:

ETü. *amraguluk bilge biliglig atlıg teñri burkan* (ST) "sevme bilgisi adlı tanrı Buddha", *edgü biliglig atlıg teñri burkan* (ST) "iyi bilgi adlı tanrı Buddha", *edgü ögli baglıg bodısatav* (ST) "iyi akla bağlı Bodhisattva", *edgü ögli baglıg bodısatav mahasatav* (ST) "iyi akla bağlı Bodhisattva, Mahāsattva", *kin keligme ödki maytri atlıg teñri burkan* (Hend., ST) "gelecek zamandaki Maitreya adlı tanrı Buddha", *maytri atlıg teñri burkan* (ST) "Maitreya adlı tanrı Buddha", *ögründürteçi atlıg teñri burkan* (ST) "sevmek adlı tanrı Buddha", *sevgülük taplaguluk atlıg teñri burkan* (Hend., ST) "sevmek, hoşlanmak adlı tanrı Buddha", *tözün maytrı* (ST) "asil Maitreya", *ulug edgü ögli köñüllüg atlıg teñri burkan* (ST) "büyük iyi akıl ve gönüllü adlı tanrı Buddha", *ulug edgü ögli yarlıkançuçı köñüllüg kañlar* (ST) "büyük iyi akıllı, merhametli gönüllü babalar", *yig üstünki edgü ögli köñüllüg atlıg teñri burkan* (Hend., ST) "en üstün iyi akıl ve gönüllü adlı tanrı Buddha" = **Skr.** *maitreya* = **Çin.** 彌勒 "*mílè*", 弥勒菩 "*mílè pú*" (SH 456b) = **Tib.** *byams-pa* (J. Hopkins) = **Sgd.** *m'ytr'k* (SD 209b)

Maitreya kelimesi "dostça, hayırsever, merhametli, müşfik" anlamındadır. Budist Mesih ya da gelecek Buddha, şimdi Tuṣita cennetinde yaşamaktadır. Śākyamuni Buddha'nın Nirvāṇa'ya girmesinden ya da ölmesinden 5000 yıl sonra ya da insan yılıyla 5.670.000.000 yıl olarak hesaplanan 4000 tanrısal yılı bu Tuṣita cennetinde yaşayacaktır. Daha sonra Śākyamuni'nin yerine bütün insanları kurtarmak için bir Buddha olarak doğacaktır. Bu yüzden Maitreya Buddha ismini de almıştır. Geleneğe göre, Maitreya güney Hindistan'da bir Brahman ailesinde doğmuştur. Maitreya'nın

慈氏 "*císhi*" "hayır sever" ve Ajita 阿逸多 "*ā yì duō*" "yenilmez" olmak üzere iki lakabı vardır. O manastırı ve manastır mensuplarını koruyacak ve Budizmin mükemmel zaferini ortaya koyacaktır (SH 456b).

Maitreya, Śākyamuni'nin geleceğin Buddhası olacağı konusunda kehanette bulunduğu bir Bodhisattvadır. Çin'de Maitreya "saygıya değer, merhametli ve müşfik" anlamında da kullanılır. Maitreya inancı Hindistan'da 1. yüz yılın başlarında yaygın bir düşünce olarak görülür, daha sonra ise Çin ve Japonya'ya da yayılır (Gakkai 2002, maitreya mad.).

amraguluk bilge biliglig atlıg teñri burkan kutıña (BTII/801-802) "Sevme bilgisi$_2$ adlı tanrı Buddha saadetine."

edgü biliglig atlıg teñri burkan kutıña (BTII/636-637) "*İyi bilgi adlı tanrı Buddha* saadetine."

edgü ögli baglıg bodısatav (AY/34d/6-7) "*İyi akla bağlı Bodhisattva*."

yükünür men *edgü ögli baglıg bodısatav mahasatav* kutıña (AY/359/19-20) "*İyi akla bağlı Bodhisattva-Mahāsattva* saadetine saygıyla eğilirim."

kin keligme ödki maytri atlıg teñri burkan kutıña (BTII/141-142) "*Gelecek$_2$ zamandaki Maitreya adlı tanrı Buddha* saadetine."

yükünür biz *maytri atlıg teñri burkan* kutıña (BTII/62-64) "*Maitreya adlı tanrı Buddha* saadetine saygıyla eğiliriz."

maytri atlıg teñri burkan kutıña (BTII/351-352) "*Maitreya adlı tanrı Buddha* saadetine."

yükünür biz *ögründürteçi atlıg teñri burkan* kutıña (BTII/51-53) "*Sevmek adlı tanrı Buddha* (Maitreya) saadetine saygıyla eğiliriz."

yükünür biz *sevgülük taplaguluk atlıg teñri burkan* kutıña (BTII/43-45) "*Sevmek, hoşlanmak adlı tanrı Buddha* saadetine saygıyla eğiliriz."

tözün maytrı tuşıta teñri yirinte uçıdavaç atlıg iç ordu içinte oluru yarlıg yarlıkayur siz (BTIII/762-764) "*Asil Maitreya* Tuṣita tanrı yerinde Uccadhvaja adlı saray içinde oturup buyruk veririz."

ulug edgü ögli köñüllüg atlıg teñri burkan kutıña (BTII/1232-1234) "*Üstün iyi akıl*$_2$ *adlı tanrı Buddha* saadetine."

yirtinçünüñ *ulug edgü ögli yarlıkançuçı köñüllüg kañlarıña* umunup ınanıp yükünür biz (BTII/783-786) "Yeryüzünün *büyük iyi akıllı merhametli gönüllü babalarına* umut bağlayıp inanıp eğiliriz."

yig üstünki edgü ögli köñüllüg atlıg teñri burkan kutıña (BTII/1230-1232) "*En üstün iyi akıllı*$_2$ *adlı tanrı Buddha* saadetine."

1.3.1.4.44.1. Nandabala Bodhisattva:

ETü. *ögrünç sevinç bodısatav* (Hend., ST) "müşfik Bodhisattva", *ögrünç sevinç küç* (?) *bodısatav* (Hend., ST) "müşfik güçlü Bodhisattva" = **Skr.** *nandabalā* (?) = **Çin.** 歡喜力菩薩 "*huānxǐ lì púsà*" (BTXVIII, 199)

Maitreya Buddha için Uygurca metinlerde pek çok ifade kullanılmıştır. Bu ifadelerden birisi de *ögrünç sevinç bodısatav* ya da *ögrünç sevinç küç bodısatav*'dır. Zieme bu Eski Uygurca ifadeler için *nandabala* terimini belirtir (BTXVIII, 199). Terim, "mutlu, sevinçli" anlamındaki 難陀"*nán tuó*", 難陁 "*nán tuó*" (SH 475b), 歡 "*huan*" *nanda* (SH 487a) ile "güç" anlamındaki *bala* kelimelerinden oluşur. Bu terim, Maitreya'nın niteliklerinden biri olan müşfiklik, sevecenlik ile bağlantılıdır.

Ayrıca Nandabalā terimi, Nandā ile bağdaştırılmış bir kızın ismi olarak da ifade edilir (Edg. 289b).

ögrünç sevinç bodısatav (AY/34d/18-19) "*Müşfik*$_2$ *Bodhisattva*."

ögrünç sevinç küç (?) bodısatav (BTXVIII/148-149) "*Müşfik*$_2$ *güçlü Bodhisattva*."

1.3.1.4.44.2. Unnatanandarāja Bodhisattva:

ETü. *ögrünç sevinç iligi bodısatav* (İT) "sevinç hanı Bodhisattva" = **Skr.** *unnatanandarāja* = **Çin.** 歡喜高王菩薩 "*huānxǐ gāo wáng púsà*" (BTXVIII, 199)

Maitreya için kullanılan bir diğer ifade ise Zieme tarafından *unnatanandarāja* (?) şeklinde tespit edilmiştir (BTXVIII, 199). *Unnata* bir Buddha şeklidir (Edg. 132b).

ögrünç sevinç iligi bodısatav (AY/34d/31-32) "*Sevinç*$_2$ *hanı Bodhisattva*."

1.3.1.4.45. Mañjuśrī Buddha/Bodhisattva:

ETü. *bilge biliglig küçlüg erdemlig atlıg teñri burkan* (Hend., ST) "bilgeliği güçlü, erdemli adlı tanrı Buddha", *çog yalın edgü erdemke tükellig atlıg teñri burkan* (Hend., ST) "parlak iyi erdeme tam sahip adlı tanrı Buddha", *hua çeçek tutdaçı atlıg teñri burkan* (Hend., ST) "lotus çiçeği tutan adlı tanrı Buddha", *ıduklarnıñ iligi atlıg teñri burkan* (ST) "kutsalların lideri adlı tanrı Buddha", *küçlüg küsünlüg edgülüg erdemlig yügmek atlıg teñri burkan* (Hend., ST) "güçlü kuvvetli, iyi, erdemli yığın adlı tanrı Buddha", *mançuşiri* "Mañjuśrī", *mançuşiri bodisatv* "Mañjuśrī Bodhisattva", *tözün kutlug bodısatav* (ST) "asil kutlu Bodhisattva", *urı bolmış mançuşırı bodısatav* (ST) "genç olmuş Mañjuśrī Bodhisattva" = **Skr.** *mañjuśrī* = **Çin.** 文殊 (師 利) "*wénshū (shī lì)*" (SH 153a), 文殊師利菩 "*wénshū shī lì pú*", 文殊菩 "*wénshū pú*" (Gakkai 2002, mañjuśrī mad.)

Mañjuśrī için Çince 滿殊尸利 "*măn shū shī lì*", 曼殊室利 "*mànshū shì lì*" ifadeleri de kullanılır. 文殊 "*wénshū*" Mañjunātha, Mañjudeva, Mañjughosa, Mañusvara için kullanılır. Terimin aslı bilinmemekle birlikte genellikle üstün, olağanüstü niteliklere sahip, bilgeliğe sahip bir Buddha ya da Bodhisattva kastedilmektedir. *Mañju* kelimesi "güzel", *śrī* ise "iyi şans, fazilet, muhteşem, efendi, bir tanrının ünvanı" gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Mañjuśrī'nin çeşitli yazmalarda 妙首 (ya da 頭) "*miào shǒu*" (ya da "*tóu*"）"muhteşem ya da güzel" lider, 普首 "*pǔ shǒu*" "evrensel lider", 濡首 "*rú shǒu*" "parlak ve düz lider", 敬首 "*jìng shǒu*" saygı ve hayranlık uyandıran lider, 妙德 "*miào dé*" "muhteşem erdem ya da güç", 妙吉祥 "*miào jíxiáng*" "muhteşem hayırlı" anlamlarında altı farklı tanımlaması vardır. Terim, 西域記 "*xīyù jì*" olarak da ifade edilir. Bir diğer ifade ise 智钱 "*zhì qián*" "bilgeliğin koruyucusu"dur. Bu Buddha Śākyamuni Buddha'nın solunda ve 理 "*lǐ*" "dharmā'nın koruyucusu" olarak da sağında yer alır. O beş kıvırcık saç ya da onun kıvrımı 五智 "*wǔzhì*" ya da saçlarının ucu olarak ifade edilir. Mañjuśrī, sert görünüşünü ya da görkemini gösteren bir aslan taht üzerinde elinde bilgeliğini temsil eden bir kılıç ile oturur. O, gençliği ve sonsuzluğu temsil eder. Onun oturduğu yer evrenin doğusundadır ve bu yer 淸涼山 "*qīng liángshān*" "temiz ve soğuk dağ", 寶住 "*bǎo zhù*" "kıymetli ev ya da hazine", 寶氏 "*bǎo shì*" "onun ünvanından elde edilen şekil" ya da 寶相如來 "*bǎo xiāng rúlái*" gibi ifadelerle belirtilir.

O bazı Buddhalar'ın atası olarak da tanımlanır. Onun geçmişteki ünvanı 龍種上佛 "*lóng zhǒng shàng fú*", 大身佛 "*dà shēn fú*" ya da 神仙佛 "*shénxiān fú*"dur. O, Nāga'nın muhteşem Buddha'sıyken şimdi ise 歡喜藏摩尼寶精佛 "*huānxǐ cáng mó ní bǎo jīng fú*" "cevherin sevinçli kutsal Buddha'sı" olarak kabul edilir. Gelecekteki unvanı ise 普現佛 "*pǔ xiàn fú*" evrensel görünüşlü Buddha'dır. Lotus Sūtra'nın 序品 "*xù pǐn*" giriş bölümünde Mañjuśrī dokuzuncu ata ya da Śākyamuni Buddha'nın Buddha atası olarak tanımlanır. O Bodhisattvalar'ın lideridir ve onları Buddha'nın müritlerinin lideri olarak Bodhisattvalar'ı temsil eder. Hīnayāna öğretisi müritlerin en büyüğü olarak Śāriputra'yı kabul ederken Mahāyāna öğretisi ise Mañjuśrī'yi kabul eder. Mañjuśrī bir aslanın ya da tavuskuşunun ya da beyaz lotus çiçeğinin üstünde oturur. Bilgeliğin simgesi olarak bir kitap ya da mavi lotus çiçeğini elinde tutar. Bazen manastırda bir mürit olarak gösterilir ve Mañjuśrī faziletin savunucusu olarak askerî bir nizâm içinde tasvir edilir. Onun hakkında birçok hikâye vardır. O, ateş ve madencilik tanrısı ya da evrenin mimarı olarak bilinen tanrı Viśvakarman'ın Budizmdeki yerini alır. Mañjuśrī, sekiz Dhyāna Bodhisattva'dan biridir ve bazen onun tacında Aksobhya'nın imajı bulunur. Mañjuśrī, Çin'de 4. yüzyılın başlarında anılmaya başlar ve Lotus Sūtra'da sık sık görülür, özellikle okyanusun ejder kralının kızı olarak gösterilir (SH 153a-b, Edg. 414b).

Ayrıca Śākyamuni Buddha'nın değer verdiği iki Bodhisattva'dan biridir, diğeri ise Samantabhadra'dır. Budist sanatçılar Mañjuśrī'yi Buddha'nın solunda aslana binmiş bir şekilde resmederler. Bu aydınlanmanın ve bilgeliğin faziletini gösterir. Śākyamuni Buddha'nın sağ elinde ise doğruluğun ve uygulamanın temsilcisi Samantabhadra Bodhisattva'nın binmiş olduğu beyaz fil bağlıdır (Gakkai 2002, mañjuśrī mad.).

泥盧钵羅 "*ní lú bō luó*" Mañjuśrī'nin elindeki mavi lotusa *nīla-utpala* denir (SH 265b).

Aşağıdaki örneklerde verilen terimlerin tamamı Mañjuśrī'nin özelliklerini ifade eder.

bilge biliglig küçlüg erdemlig atlıg teñri burkan kutıña (BTII/1118-1119) "*Bilgeliği*$_2$ *güçlü, erdemli adlı tanrı Buddha* saadetine."

çog yalın edgü erdemke tükellig atlıg teñri burkan kutıña (BTII/1226-1228) "*Parlak*$_2$ *iyi erdeme tam sahip adlı tanrı Buddha* saadetine."

hua çeçek tutdaçı atlıg teñri burkan kutıña (BTII/1027-1029) "*Lotus çiçeği tutan adlı tanrı Buddha* saadetine."

ıduklarnıñ iligi atlıg teñri burkan kutıña (BTII/646-647) "*Kutsalların lideri adlı tanrı Buddha* saadetine."

küçlüg küsünlüg edgülüg erdemlig yügmek atlıg teñri burkan kutıña (BTII/495-497) "*Güçlü kuvvetli, iyi, erdemli yığın adlı tanrı Buddha* saadetine."

kirtgünçlüg tınlıglarnıñ yüküñülüki kinayan mahayan nomlar soka öz tözi kirsiz arıg *mançuşirika* yükünür biz (BTXIII/32/1-3) "İmanlı canlıların saygı gösterdiği Hīnayāna ve Mahāyāna öğretilerine girip kirsiz temiz *Mañjuśrī'ye* saygıyla eğiliriz."

mançuşiri bodısatavıg okıyu yarlıkap mahanayaparivara atlıg sudur nomug (BTXIII/36/4-5) "*Mañjuśrī Bodhisattva'yı* çağırıp Mahānāya-parivāra adlı Sūtra'yı."

tözün kutlug bodısatav (AY/34d/7-8) "*Asil kutlu Bodhisattva*."

urı bolmış mançuşırı bodısatav kutıña yükünür men (AY/30/17-18) "*Genç olmuş Mañjuśrī Bodhisattva* saadetine eğilirim."

1.3.1.4.46. Megha-Dunduphi-Svara Buddha:

ETü. *kökrege bulıt ünlüg atlıg teñri burkan* (ST) "kükreyen bulut sesli adlı tanrı Buddha", *yagış yagaguluk ünlüg atlıg teñri burkan* (ST) "yağmur yağdıracak ses adlı tanrı Buddha" = **Skr.** *megha-dunduphi-svara, megha-dunduphi-svara-rāja* = **Çin.** 雲雷音王 "*yún léi yīn wáng*" (SH 394a), 雲雷音王仏 "*yún léi yīn wáng fó*" (Gakkai 2002, meghadunduphisvara mad.)

Bir Buddha ismi olan Meghadunduphisvararajā (Edg. 438b), gök gürültüsü gibi müzikal bir sese ve Nsakshatra'nın kralının naibinin bilgisine sahip olan anlamındadır. Ayrıca gök gürültüsü tanrısının ve çiçekli yıldızların sahip olduğu bilge bir Buddha'dır (SH 394a). Lotus Sūtra'daki muhteşem ses bölümünde görülen Buddha olarak da tanımlanır. Muhteşem sesli Bodhisattva gökgürültüsü sesli kral Buddha'ya hizmet eder (Gakkai 2002, meghadunduphisvara mad.).

kökrege bulıt ünlüg atlıg teñri burkan kutıña (BTII/632-634) "*Gökgürültüsü sesli adlı tanrı Buddha* saadetine."

yagış yagaguluk ünlüg atlıg teñri burkan kutıña (BTII/640-641) "*Yağmur yağdıracak sesli adlı tanrı Buddha* saadetine."

1.3.1.4.47. Nityasamādhi Bodhisattva:

ETü. *turkaru dyan bodısatav* (ST) "daima dhyānalı Bodhisattva", *turkaru dyanlıg bodısatav* (ST) "daima dhyānalı Bodhisattva" = **Skr.** *nityasamādhi* = **Çin.** 常定菩薩 "*cháng dìng púsà*" (BTXVIII, 199)

Zieme tarafından *nityasamādhi* olarak tespit edilen (BTXVIII, 199) terim, "durmadan, daima, sürekli" anlamındaki 常 "*cháng*" *nitya* (SH 349a) ile "yoğunlaşma" anlamındaki 定 "*dìng*" *samādhi* (SH 254b) kelimelerinden oluşur.

turkaru dyan bodısatav (AY/34d/23-24) "*Daima dhyānalı Bodhisattva*."

turkaru dyanlıg bodısatav (BTXVIII/153-154) "*Daima dhyānalı Bodhisattva*."

1.3.1.4.48. Nityotpāditadharmā Cakrapravartana Bodhisattva:

ETü. *turkaru nom tilgenin evirgüke köñül öritmiş bodısatav* (ST) "daima dharmā tekerleğini çevirmeye gönüllü olmuş Bodhisattva" = **Skr.** *nityotpāditadharmā cakrapravartana* (?) = **Çin.** 常發心轉法輪菩薩 "*cháng fā xīn zhuǎn fǎlún púsà*" (BTXVIII, 199)

Zieme tarafından *nityotpāditadharmā cakrapravartana* (?) olarak belirtilen (BTXVIII, 199) terim, *nitya* "durmadan, sürekli, daima" (M.W. 547b), *at* "yürütmek" (M.W. 12a), *pādita*, *dharmā* "kanun", *cakra* "tekerlek", 轉 "*zhuǎn*" *pravartana* "döndürmek, dönüşüm, çevirmek" anlamındaki (SH 469a) kelimelerden oluşur.

turkaru nom tilgenin evirgüke köñül öritmiş bodısatav (AY/34d/2-3) "*Daima dharmā tekerleğini çevirmeye gönüllü olmuş Bodhisattva*."

1.3.1.4.49. Nityotyukta Bodhisattva:

ETü. *turkaru katıglantaçı bodısatav* (SFG) "daima sabreden Bodhisattva" = **Skr.** *nityotyukta* (?) = **Çin.** 常精進菩薩 "*cháng jīngjìn púsà*" (BTXVIII, 199)

Terim, Zieme tarafından *nityotyukta* olarak tespit edilmiştir (BTXVIII, 199). Bir Bodhisattva'nın ismidir (Edg. 295b).

turkaru katıglantaçı bodısatav (AY/34d/3-4) "*Daima sabreden Bodhisattva*."

1.3.1.4.50. Padma Buddha:

ETü. *lınhua atlıg teñri burkan* (ST) "lotus çiçeği adlı tanrı Buddha", *lınhua çeçek atlıg teñri burkan* (Hend., ST) "lotus çiçeği adlı tanrı Buddha", *sogançıg hua çeçek atlıg teñri burkan* (ST) "hoş lotus çiçeği adlı tanrı Buddha" = **Skr.** *padma* = **Çin.** 波頭康 "*bōtóu kāng*" SH 36a), 華 "*huá*" (SH 387a)

Padma, kırmızı lotus (SH 36a, 267b) anlamındadır. Kusuma, puspa, padma, çiçek, özellikle lotus çiçeği, 花 "*huā*" "zevk ve ahlâksızlık" anlamında da kullanılır (SH387a). Padma, sekiz soğuk cehennemden biri olarak da gösterilir. Padma terimi, genellikle aydınlanmış bir brahman kadınını ifade eder (Edg. 318a). Buddhalar'dan biridir. Eski Uygurcada kullanılan *lınhua* ifadesi Çince *lien-hua* kelimesinden gelmektedir (BTIII, 92a).

lınhua atlıg teñri burkan kutıña (BTII/346) "*Lotus çiçeği adlı tanrı Buddha* saadetine."

lınhua çeçek atlıg teñri burkan kutıña (BTII/799-800) "*Lotus çiçeği adlı tanrı Buddha* saadetine."

sogançıg hua çeçek atlıg teñri burkan kutıña (BTII/502-503) "*Hoş lotus çiçeği adlı tanrı Buddha* saadetine."

1.3.1.4.51. Padmaprabha Buddha:

ETü. *hua çeçek yaruklug atlıg teñri burkan* (Hend., ST) "lotus çiçeğinin parlaklığı adlı tanrı Buddha", *lınhua çeçek itigi yaratıgı yaruklug atlıg teñri teñrisi burkan* (Hend., ST) "lotus çiçeğinin oluşturduğu parlaklık adlı tanrılar tanrısı Buddha" = **Skr.** *padmaprabha* = **Çin.** 華光佛 "*huá guāng fú*" (SH 279a), 華光 "*huá guāng*" (SH 387a), 華光如来 "*huá guāng rúlái*" (Gakkai 2002, padmaprabha mad.)

Lotus parlaklığı ve sevinci olarak tanımlanan Padmaprabha terimi, Buddha olarak bilinen Śāriputra'nın ismidir (Edg. 317b). Śāriputra, Śākyamuni'nin müritlerinden biridir. Nālandāgrāṃa'da doğmuş ve Śārikā ve Tiṣya'nın oğludur, bu nedenle Upatiṣya olarak da bilinir. Kendisi Śākyamuni'nin sağ eline bağlıdır (SH 279a).

Terim, Çince'de 華光大帝 "*huá guāng dàdì*" "teş tanrısı" yani "Aśvakarna" olarak kabul edilir. Bu Buddha, 阿 "*ā*" "bin Buddha" listesinde de yer alır (SH 387a-b). Lotus Sūtra'nın üçüncü kısmındaki teşbih ve mesel bölümünde Śāriputra hayal edilemez,

sınırsız, sonsuz bir kalpadan geçtikten sonra bu devreye gelir ve milyonlarca Buddha'ya çeşitli sunularda bulunur. Daha sonra kendisi doğru kanunu şereflendirir ve onu destekler. Bodhisattva yolunu tuttuktan sonra "Lotus ışığı Buddhası" adında bir Buddha olur. Bu Buddha, üç öğretisinde yaşayan canlıları Buddha ya da Bodhisattva'ya dönüştürmeye çalışır. Śāriputra bir Buddha olarak ortaya çıktığı zaman kötü devir yok olur. Çünkü onun üç öğretideki vaazları, gerçek sunularıdır (Gakkai 2002, padmaprabha mad.).

hua çeçek yaruklug atlıg teñri burkan kutıña (BTII/727-728) "*Lotus çiçeğinin parlaklığı adlı tanrı Buddha* saadetine."

hua çeçek yaruklug atlıg teñri burkan kutıña (BTII/1046-1047) "Lotus çiçeğinin parlaklığı adlı Buddha saadetine."

yükünür men *lınhua çeçek itigi yaratıgı yaruklug atlıg teñri teñrisi burkan* kutıña (AY/358/17-19) "*Lotus çiçeğinin oluşturduğu*$_2$ *parlaklık adlı tanrılar tanrısı Buddha* saadetine saygıyla eğilirim."

1.3.1.4.52. Padmavijaya Buddha:

ETü. *padmavıçayı atlıg teñri teñrisi burkan* (ST) "padmavijaya adlı tanrılar tanrısı Buddha" = **Skr.** *padmavijaya* = **Çin.** 波頭康 "*bōtóu kāng*" (SH 36a) + 微誓耶 "*wēi shì yé*" (SH 399a)

Terim, "çiçek, özellikle lotus çiçeği, kırmızı lotus" anlamındaki 波頭康 "*bōtóu kāng*" *padma* (SH 36a) ile "fetheden, her şeyi fetheden, üstün, eşsiz, rakipsiz, ulu" anlamındaki 微誓耶 "*wēi shì yé*" *vijaya*, 微惹耶 "*wēi rě yé*", 毘社耶 "*pí shè yé*" (SH 399a), 最勝 "*zuì shèng*" *jina*, *vijaya* (SH 376a) kelimelerinden oluşur.

Ayrıca *vijaya* vaaz etmenin kusursuz gücünü sembolize eden altın tekerlek olarak da ifade edilir (SH 113b).

yükünür men *padmavıçayı atlıg teñri teñrisi burkan* kutıña (AY/358/2-3) "*Padmavijaya adlı tanrılar tanrısı Buddha* saadetine saygıyla eğilirim."

1.3.1.4.53. Prabhamkara Buddha:

ETü. *prabañkarı atlıg teñri burkan* (ST) "prabhamkara adlı tanrı Buddha" = **Skr.** *prabhamkara*, *prabhākarī* = **Çin.** 發光地 "*fāguāng dì*" (SH 47b)

Terim "ışık, aydınlık" anlamındaki 光明 "*guāngmíng*" *prabham* (SH 222a) ile "yapmak, meydana getirmek, oluşturmak" anlamlarındaki 迦邏迦 "*jiā luó jiā*" *kāra* (SH 317a) kelimelerinden oluşur. 發光地 "*fāguāng dì*" prabhākarī terimi böylece daha fazla aydınlanma durumu anlamında kullanılır (SH 47b). Terim, "ışık yapan, ay ve güneş, ışık yapan Buddha" anlamındadır (Edg. 382a).

prabañkarı atlıg teñri burkan (AY/173/19-20) "*Prabhamkāra adlı tanrı Buddha.*"

1.3.1.4.54. Prabhūtaratna-Buddha:

ETü. *erüş erdini burkan* (ST) "bol cevherli Buddha" = **Skr.** *prabhūtaratna* = **Çin.** 多寶 (多寶) "*duō bǎo (duō bǎo)*", 多寶如來 "*duō bǎo rúlái*" (SH 209a)

"Bol hazine" anlamındaki Prabhūtaratna eski bir Buddha'dır (SH 209a). Lotus Sūtra'da Śākyamuni Buddha ile Prabhūtaratna Buddha iki önemli âlim olarak gösterilir (SH 24b). Lotus Sūtra'nın on birinci bölümü olan "Hazine Kulesi"ne göre bu Buddha doğuda temiz hazine dünyasında yaşar. Henüz Bodhisattva uygulaması yaparken rehin tutulur ve Nirvāṇa'ya girdikten sonra bile Lotus Sūtra'nın doğruluğunu bildirmek için hazine kulesinde görülür. Daha sonra Śākyamuni Buddha, on yönün Buddhalar'ını bir araya topladığı zaman Prabhūtaratna Buddha'yı yanına davet edecek ve bu Buddha'da Śākyamuni'nin yanına oturacaktır (Gakkai 2002, many treasure mad.).

bir ülüşin *erüş erdini burkanka* tutdı bir ülüşin teñri şakimun burkanka tutdı (TekinKuan/167-169) "Bir parçasını *Prabhūtaratna-Buddha'ya* tuttu bir parçasını da tanrı Śākyamuni Buddha'ya sundu."

1.3.1.4.55. Puramprabhā Buddha:

ETü. *puranprabı atlıg teñri burkan* (ST) "puramprabha adlı tanrı Buddha" = **Skr.** *puramprabha* = **Çin.** ? **+** 光 "*guāng*", 光明 "*guāngmíng*" (SH 202a)

Terim, "önceki zaman, eskiden, önceden" anlamında olan *purā, puram* (Edg. 347b) kelimesi ile "parlak, ışık" anlamındaki *prabhā* kelimesinden oluşur.

puranprabı atlıg teñri burkan (AY/173/20-21) "*Puramprabha adlı tanrı Buddha.*"

1.3.1.4.56. Puṣya Buddha:

ETü. *puşya atlıg teñri burkan* (ST) "pusya adlı tanrı Buddha = **Skr.** *puṣya* = **Çin.** 勃沙 "*bó shā*", 弗沙 "*fú shā*" (SH 297b), 窣沙 "*cuàn shā*" (SH 370b), 普莎 "*pǔ shā*" (SH 374a)

Terim, köpük, ayla ilgili, 鬼 "*guǐ*" "takımyıldızından üç ok yıldız" (SH 297b) olarak ifade edilmekle birlikte eski bir ṛṣi, bir takımyıldızını da işaret eder (SH 370b). Puṣya terimi, yıldız bilimi olan Tiṣya ve Pauṣa ile çiçek, köpük, kir tabakası ya da 吉祥 "*jíxiáng*" "uğurlu" olarak da tanımlanır (SH 374a). Ayrıca Tiṣya'yı takip eden bir Buddha olarak da ifade edilir (Edg. 350a).

puşya atlıg teñri burkan kutıña (BTII/414-415) "*Puṣya adlı tanrı Buddha* saadetine."

1.3.1.4.57. Rājabrahma Buddha:

ETü. *raçabrahmı atlıg teñri burkan* (ST) "Rājabrahma adlı tanrı Buddha" = **Skr.** *rājabrahma* = **Çin.** 王 "*wáng*" (SH 163b) + 梵摩 "*fàn mó*" (SH 354a)

Terim, "hükümdar, kral" anlamındaki 王 "*wáng*" *rāja* (SH 163b) ile 梵摩 "*fàn mó*" *brahmā* (SH 354a) kelimelerinden oluşur.

raçabrahmı atlıg teñri burkan (AY/174/4-5) "*Rājabrahma adlı tanrı Buddha.*"

1.3.1.4.58. Rājamukta Buddha:

ETü. *raçamuktı atlıg burkan* (ST) "rājamukta adlı Buddha" = **Skr.** *rājamukta* = **Çin.** 王 "*wáng*" (SH 163b) + 因陀羅尼羅 (目多) "*yīn tuóluóní luó (mù duō)*" (SH 206b)

Mukta yahut *Indranīla-(muktā)*, Indra'nın elmastan meydana gelmiş mavi ya da yeşil değerli taşı, Indranīlaka olarak açıklanmaktadır. M. W. ise Indranīla'yı bir safir, muktā'yı ise bir zümrüt (SH 206b) olarak ifade eder. R*āja* ise "hükümdar, kral" anlamındadır (SH 163b). Böylece terim "büyük elmas, elmas kral" olarak tanımlanabilir.

sizler kamag toyınlara kin keligme ödlerte üç miñ asankı kalplar ertmekiñe prabaraçavıçayı atlıg kalpda kamagun barça bir yañlıg *raçamuktı atlıg burkan* bolgay sizler (AY/393/19-23) "Sizler, bütün bhikṣular, gelecekte$_2$ üç bin asamkhyeya geçtikten

sonra prabhārājavijaya adlı kalpada tamamıyla$_2$ vücuda gelmiş *Rājamukta adlı Buddha* olacaksınız."

1.3.1.4.59. Rājaratnaprabhāsa Buddha:

ETü. *raçanatnaprabası atlıg teñri burkan* (ST) "rājaratnaprabhāsa adlı tanrı Buddha" = **Skr.** *rājaratnaprabhāsa* = **Çin.** 王 "*wáng*" (SH 163b) + 寶號 "*bǎo hào*" (SH 478a) + 金光(明) "*jīnguāng (míng)*" (SH 280b)

Terim, "kral, hükümdar" anlamındaki *rāja* (SH 163b), "değerli, cevher, mücevher" anlamındaki *ratna* (SH 478a) ve "aydınlık, ışık, parlaklık" anlamındaki *prabhāsa* (SH 280b) kelimelerinden oluşur.

bo yirtinçü yir suvda *raçanatnaprabası atlıg teñri burkan* öñ belgüre yarlıkamış erti (AY/185/10-13) "Bu dünyada$_2$ *Rājaratnaprabhāsa adlı tanrı Buddha* vücudu oluşsun, diye hükmetti."

1.3.1.4.60. Raśmiprabhāsa Buddha:

ETü. *yaruklug yaltrıklıg ilig kan atlıg teñri teñrisi burkan* (Hend., ST) "parlak ışıklı hükümdar adlı tanrılar tanrısı Buddha" = **Skr.** *raśmiprabhāsa* = **Çin.** 光明如来 "*guāngmíng rúlái*", 光德國 "*guāng déguó*", 光明 "*guāngmíng*" (SH 202a)

Sanskritçe terim *Raśmiprabhasa,* "parlak ışık" anlamında olup *raśmi* "parlak, ışık" (Edg. 453b), *prabhasa* ise "aydınlık, ışık" (Edg. 382a) anlamındadır.

Avabhāsa, "ışık ve erdem hükümdarı ya da parlak bilgi" anlamında olup Buddha olarak yeniden doğan Mahākāśyapa'yı ifade eder. Bu kişi Śākyamuni'nin on büyük müridinden biridir. Budizmin yayılmasında ve korunmasında önemli hizmetleri bulunan Mahākāśyapa'nın Buddha olduktan sonraki ismi *Raśmiprabhāsa*'dır (SH 202a). Başka bir görüş ise Śākyamuni'nin müritlerinden olan Kāśyapa ya da Mahākāśyapa'nın gelecekteki Buddha şeklidir (Edg. 453b).

yükünür men *yaruklug yaltrıklıg ilig kan atlıg teñri teñrisi burkan* kutıña (AY/358/19-21) "*Parlak ışıklı$_2$ hükümdar$_2$ adlı tanrılar tanrısı Buddha* saadetine saygıyla eğilirim."

1.3.1.4.61. Raśmiśatasahasraparipūrnadhvaja Buddha:

ETü. *çoglug yalınlıg edgülüg erdemlig küçlüg küsünlüg atlıg teñri burkan* (Hend., ST) "alevli, iyi, erdemli, güçlü kuvvetli adlı tanrı Buddha", *edgülüg erdemlig çoglug*

yalınlıgnıñ kirkini atlıg teñri burkan (Hend., ST) “iyi, erdemli, alevlilerin kızgını adlı tanrı Buddha” = **Skr.** *raśmi-śata-sahasra-pari-pūrna-dhvaja* = **Çin.** 具足千万光相如来 “*jùzú qiānwàn guāng xiàng rúlái*” (Gakkai 2002, raśmi-śata-sahasra-pari-pūrna-dhvaja mad.)

Terim “binlerce, on binlerce sıcak, kızgın ışık işaretini bağışlayan” anlamında kullanılmaktadır. Sanskritçe terim, *raśmi* “ışın” (Edg. 453b), *śata* “çürüme, bozulma” (Edg. 522a), *sahasra* “bin” (Edg. 594b), *pari* “çevre, zengin, bol” (M.W. 591b), *pūrna* “tamamlamak, tam, bütün, zengin” (M.W. 642a) ve *dhvaja* “işaret, bayrak” (M.W. 522a) kelimelerinden oluşur.

Lotus Sūtra’ya göre Śākyamuni’nin eşi ve Rāhula’nın annesi olan Yaśodharā, gelecek çağlarda yüzlerce, binlerce, on binlerce, milyonlarca Buddha’nın kanununun ortasında kalacak ve bir Bodhisattva’nın yaptıklarını yapacaktır. O, Dharmā’nın büyük bir öğretmeni olacak ve Buddha yolunu yavaş yavaş katedecektir. Lotus Sūtra’ya göre o, iyi bir bölgeye binlerce, on binlerce sıcak, kızgın ışık işaretini bağışlayan yani Raśmi-śata-sahasra-pari-pūrna-dhvaja adında bir Buddha olarak yeniden gelecektir. Terim, kısaca Yaśodharā’nın bir Buddha olarak gelecekteki yeniden doğumudur. Onun ismine *Gōpā* ya da *Gopī* de denir (SH 311b, Edg. 453b).

çoglug yalınlıg edgülüg erdemlig küçlüg küsünlüg atlıg teñri burkan kutıña (BTII/328-330) “*Alevli*$_2$*, iyi, erdemli, güçlü kuvvetli adlı tanrı Buddha* saadetine.”

edgülüg erdemlig çoglug yalınlıgnıñ kirkini atlıg teñri burkan kutıña (BTII/506-508) “*İyi, erdemli, alevlilerin*$_2$ *kızgını adlı tanrı Buddha* saadetine.”

1.3.1.4.62. Ratna Buddha:

ETü. *erdini oguşlug* (ST) “cevher esaslı” = **Skr.** *ratna* = **Çin.** 寶號 “*bǎo hào*”, 宝 “*bǎo*” (SH 478a)

Sanskritçe olan terim, *ratna* “cevher” anlamındadır.

Budizmde özellikle her Buddha ve Bodhisattva’nın değerli ismi ya da unvanı (SH 478a) olarak kabul edilir. Ayrıca bir Buddha şekli olarak da gösterilir (Edg. 450b).

yükünür men atı kötrülmiş monçug … *erdini oguşlugka* (UII/54/1-2) “Saygı değer boncuk … *cevher esaslıya* saygıyla eğilirim.”

yükünür men atı kötrülmiş *erdini* (UII/54/5) “Saygı değer *cevhere* saygıyla eğilirim.”

1.3.1.4.63. Ratnacandra Buddha:

ETü. *erdinilig ay teñri burkan* (ST) "cevherli ay tanrı Buddha" = **Skr.** *ratnacandra* = **Çin.** 寶號 "*bǎo hào*" (SH 478a) + 旅達(羅) "*lǚ dá (luó)*" (SH 156a)

Bir Buddha ya da Bodhisattva olarak tanımlanan (Edg. 451a) terim, *ratna* "cevher" ve *candra* "ay" (SH 156a) kelimelerinden oluşur. Bimbasara'nın oğludur ve Bodhisattva ve Buddha olarak kabul edilir. Ayrıca mücevher madeninin de koruyucusudur. Elbette bu mücevher madeni Budizm ve onun kanunlarıdır.

erdinilig ay teñri burkan kutıña (UII/56/3-4) "*Cevherli ay tanrı Buddha* saadetine."

1.3.1.4.64. Ratnadā Buddha:

ETü. *erdini birdeçi atlıg teñri burkan* (ST) "cevher veren adlı tanrı Buddha" = **Skr.** *ratnadā* = **Çin.** 寶手 "*bǎo shǒu*" (SH 477a)

Terim, sadaka ve değerli şeyler veren el, değerli, kıymetli el (SH 477a) anlamında kullanılmaktadır.

erdini birdeçi atlıg teñri burkan kutıña (BTII/657-658) "*Cevher veren adlı tanrı Buddha* saadetine."

1.3.1.4.65. Ratnākara Buddha:

ETü. *erdini ügmek atlıg teñri burkan* (ST) "cevher yığını, madeni adlı tanrı Buddha", *ratnakar atlıg burkan* (ST) "ratnākara adlı Buddha", *ratnañkarı atlıg teñri burkan* (ST) "ratnākara adlı tanrı Buddha" = **Skr.** *ratnākara* = **Çin.** 刺那伽羅 "*là nà jiāluó*" (SH 297b)

Ratnākara terimi "cevher madeni, okyanus", "cevher yığını" anlamlarında kullanılıp bir Buddha ve Bodhisattva'nın ismidir. Ayrıca şimdiki kalpada yüz on ikinci Buddha'dır. Śākyamuni'nin çağdaşı Vaiśālī'li bir yerlidir (SH 297b). Terim, bir Bodhisattva şekli olarak gösterilir. Ayrıca, doğuyu idare eden Buddha'dan biri olarak kabul edilir (Edg. 452b). Metinlerden yola çıkarak Ālokacintāmaṇi gelecekte Ratnākara Buddha olacaktır.

yükünür biz *erdini ügmek atlıg teñri burkan* kutıña (BTII/29-30) "C*evher yığını, madeni adlı tanrı Buddha* saadetine saygıyla eğiliriz."

eşidgil amtı sen azruaya bo alokaçıntamanı bodısatav kin keligme ödlerte *ratnakar atlıg burkan* bolgay (AY/391/21-24) "İşit, şimdi sen Brahmā bu Ālokacintāmaṇi Bodhisattva gelecekte$_2$ *Ratnākara Buddha* olacak."

ratnañkarı atlıg teñri burkan (AY/173/18-19) "*Ratnākara adlı tanrı Buddha.*"

1.3.1.4.66. Ratnakośa Buddha:

ETü. *ratnakoşı atlıg teñri teñrisi burkan* (ST) "Ratnakośa adlı tanrılar tanrısı Buddha" = **Skr.** *ratnakośa* = **Çin.** 寶號 "*bǎo hào*" (SH 478a) + 俱舍 "*jù shě*" (SH 322a)

Terim, *ratna* "cevher, kıymetli taş" ve *kośa* "kutu, hazine, gömü, depo, kılıf, kın" kelimelerinden türetilmiştir. Özellikle Abhidharmā-kośa-śāstra için de kullanılır (SH 322a).

yükünür men *ratnakoşı atlıg teñri teñrisi burkan* kutıña (AY/357/20-21) "*Ratnakośa adlı tanrılar tanrısı Buddha* saadetine saygıyla eğilirim."

1.3.1.4.67. Ratnaśikhin Buddha:

ETü. *ratnaşıkı atlıg teñri teñrisi burkan* (ST) "ratnaśikhin adlı tanrılar tanrısı Buddha" = **Skr.** *ratnaśikhin* = **Çin.** 刺那尸棄 "*là nà shī qì*" (SH 101b, 297b)

Ratna kelimesi "değerli cevher, cevher" gibi anlamlarda kullanılmaktadır. *Śikhin* ise "ateş, alev" gibi ifadelerle açıklanır (SH 101b). Terim, Abhidharmā'da da yer alır (SH 101b). Ratnaśikhin, önceki kalpadaki 999. Buddha, Sapta Buddha'nın da ikincisi olarak gösterilir (SH 297b, Edg. 452a).

yükünür men *ratnaşıkı atlıg teñri teñrisi burkan* kutıña (AY/358/5-7) "*Ratnaśikhin adlı tanrılar tanrısı Buddha* saadetine saygıyla eğilirim."

1.3.1.4.68. Ratnaprabha Buddha:

ETü. *erdini yarukın yaltırtaçı atlıg burkan* (ST) "cevher ışığını parlatacak adlı Buddha", *erdini monçuk yaruklug atlıg teñri burkan* (Hend., ST) "cevher ışıklı adlı tanrı Buddha", *ratnaprabı atlıg teñri teñrisi burkan* (ST) "ratnaprabha adlı tanrılar tanrısı Buddha" = **Skr.** *ratnaprabha* = **Çin.** 寶號 "*bǎo hào*" (SH 478a) + 光 "*guāng*", 光明 "*guāngmíng*" (SH 202a)

Ratnaprabha terimi, Buddha, Bodhisattva ve bir tanrı olarak ifade edilir (Edg. 451b).

atı kötrülmiş ançulayu kelmiş ayagka tegimlig *erdini yarukın yaltırtaçı atlıg burkannıñ* atın eşitgüçe erser (AY/86/10-14) "Adı yüceltilmiş, öylesine gelmiş, saygı değer *cevher ışığını parlatacak adlı Buddha'nın* adını işitecekse."

ol kunçuy ölgeysükde tişi et'özin kodup erkek erkligig bulup tapıp turkaru uzatı teñrili yalañuklınıñ arasınta togup anta basa sekiz tümen tört miñ kata çakravart kan bolup *erdini yarukın yaltırtaçı atlıg burkan* boltı (AY/85-86/19-22-1-4) "O prenses öleceği zaman kadın vücudunu bırakıp erkek gücünü buldu ve daima$_2$ tanrı ve insanların arasında doğup ondan sonra 84000 defa Cakravartīn han olarak *cevher ışığı ile parlayacak adlı Buddha* oldu."

erdini monçuk yaruklug atlıg teñri burkan kutıña (BTII/797-798) "*Cevher ışıklı adlı tanrı Buddha* saadetine."

yükünür men *ratnaprabı atlıg teñri teñrisi burkan* kutıña (AY/358/9-10) "*Ratnaprabha adlı tanrılar tanrısı Buddha* saadetine saygıyla eğilirim."

1.3.1.4.69. Ratnapīsvāra Buddha:

ETü. *erdini iligi* (İT) "cevher hükümdarı" = **Skr.** *ratnapīsvāra* = **Çin.** 寶手自在菩薩 "*bǎo shǒu zìzài púsà*" (BTXVIII, 198)

Zieme tarafından *ratnapīsvāra* olarak tespit edilen (BTXVIII, 198) terim, "cevher" anlamındaki *ratna* ve "hükümdar" anlamındaki *pīsvāra* kelimelerinden oluşur.

erdini … bodısatav (AY/34d/16-17) "*Cevher … Bodhisattva*."

erdini iligi …bodısatav (BTXVIII/146-147) "*Cevher hükümdarı … Bodhisattva*."

1.3.1.4.70. Ratnapuspa Buddha:

ETü. *erdemlig erdini atlıg teñri burkan* (ST) "erdemli cevher adlı tanrı Buddha", *hua çeçek birdeçi atlıg teñri burkan* (ST) "çiçek verecek adlı tanrı Buddha", *idiz erdemi üze saçılmış atlıg teñri burkan* (ST) "yüksek erdem üzerine saçılmış adlı tanrı Buddha", *ulug erdini lınhua çeçek iligi atlıg ıduk* (ST, Hend.) "büyük cevher çiçek hükümdarı adlı kutsal", *vaydurılıg altunlug erdinilig çeçek yaruk yaltrıklıg kutlug ülüglüg edgü erdemlig taluy ögüz atlıg ratnapuşpı* (ST) "vaiduryalı, altınlı, cevherli, çiçek ışıklı, talihli, iyi erdemli deniz adlı ratnapuspa" = **Skr.** *ratnapuspa* = **Çin.** 寶號 "*bǎo hào*" (SH 478a) + 花 "*huá*", 華 "*huá*" (SH 280a)

Ratnapuspa terimi "cevher, mücevher, değerli şey" anlamındaki *ratna* ve "çiçek" anlamındaki *puspa* (Edg. 349b) kelimesinden oluşur. Puspa bir çiçek, özellikle lotus ve mavi çiçek olarak tanımlanır. Terim, Buddha ve Bodhisattva'nın oturduğu lotus tahtı, lotus çiçeği ve lotus çiçeğinin yapraklarını saçmak için kullanılan bir çiçek sepeti olarak da ifade edilir (SH 280a). Ratnapuspa terimi, bir Buddha'nın ismi olarak belirtilir (Edg. 451b).

erdemlig erdini atlıg teñri burkan kutıña (BTII/444-445) "*Faziletli cevher adlı tanrı Buddha* saadetine."

hua çeçek birdeçi atlıg teñri burkan kutıña (BTII/795-796) "*Çiçek*$_2$ *veren adlı tanrı Buddha* saadetine."

idiz erdemi üze saçılmış atlıg teñri burkan kutıña (BTII/793-794) "*Yüksek erdem üzerine saçılmış adlı tanrı Buddha* saadetine."

ulug erdini lınhua çeçek iligi atlıg ıduk ol burkanlar orunınta olurup burkan kutın bulmış kayu tözkerinçsiz ıduk et'öz erser (AY/45/12-16) "*Büyük cevher çiçeği*$_2$ *hükümdarı adlı kutsal* Buddhalar yerine oturup Buddha saadetini bulmuş sallanmayan kutsal vücut ise."

yükünür men *vaydurılıg altunlug erdinilig çeçek yaruk yaltrıklıg kutlug ülüglüg edgü erdemlig taluy ögüz atlıg ratnapuşpı* teñri burkan kutıña tip ötrü esriñü hua çeçekler alıp adruk adruk aş içgüler tutup agır ayamakın tapınsun ançulasun yene adın yıdın yıparın hua çeçek aş içgü üze meniñ körkümke tapıg udug kılsunlar (AY/519-520/22-1-11) "*Vaiduryalı, altınlı, cevherli çiçek ışıklı, talihli, iyi erdemli deniz*$_2$ *adlı Ratnapuspa adlı tanrı Buddha* saadetine saygıyla eğilirim, deyip sonra çiçekler$_2$ alıp ayrı ayrı yiyecek, içecek tutup büyük saygıyla tapınıp böylece yine güzel kokulu$_2$ çiçek$_2$, yiyecek, içecek üzerine benim görüntüme (heykelime, resmime) saygı göstersinler, hizmet etsinler."

1.3.1.4.71. Ratnasūrya Buddha:

ETü. *ratna sūrya teñri teñrisi burkan* (ST) "ratnasūrya tanrılar tanrısı Buddha" = **Skr.** *ratnasūrya* = **Çin.** 寶號"*bǎo hào*" (SH 478a) + 日 "*rì*" (SH 155b)

Terim, "cevher, kıymetli taş" anlamındaki *ratna* ile "güneş" anlamındaki *sūrya* (SH 155b) kelimelerinden oluşur.

ratna sūrya teñri teñrisi burkan (JapanMa/87) "*Ratnasūrya tanrılar tanrısı Buddha*."

1.3.1.4.72. Ratnottara Buddha:

ETü. *ratnaattarı atlıg teñri teñrisi burkan* (ST) "ratnottara adlı tanrılar tanrısı Buddha" = **Skr.** *ratnottara* = **Çin.** 寶號"*bǎo hào*" (SH 478a) + ?

Ratnottama terimi gelecekteki Buddhalar'dan biri olarak gösterilir (Edg. 452b).

yükünür men *ratnaattarı atlıg teñri teñrisi burkan* kutıña (AY/358/7-8) "*Ratnottara adlı tanrılar tanrısı Buddha* saadetine saygıyla eğilirim."

1.3.1.4.73. Ratnavajra Buddha:

ETü. *ratnavaçır* "ratnavajra" = **Skr.** *ratnavajra* = **Çin.** 寶號"*bǎo hào*" (SH 478a) **+** 金剛 "*jīngāng*" (SH 280b)

Terim, "cevher, değerli taş" anlamındaki *ratna* ve "elmastan yapılmış sopa şeklindeki Indra'nın yıldırımı, güneşin sembolü, elmas" anlamında kullanılan *vajra* (SH 280b) kelimelerinden oluşur. Ratnavajrī terimi, bir tanrının ismi olarak ifade edilmiştir (Edg. 452a).

ratnavaçır yükünür men yöleşürügsüzke (AY/333/1-2) "Eşsiz, benzersiz *Ratnavajra'ya* saygıyla eğilirim."

1.3.1.4.74. Saddharmāvabhāsa Buddha:

ETü. *sadarmavabaza atlıg burkan* (ST) "saddharmāvabhāsa" = **Skr.** *saddharmāvabhāsa* ? = **Çin.** ?

Peter Zieme tarafından *saddharmāvabhāsa* ? olarak tespit edilen (Zieme 1985, 127) terim, *sad* "oturmak, batmak, zayıflamak, yıkmak, harabe" (M.W. 1138b), *dharmā* "kanun" ve *avabhāsva* "parlaklık" (Edg. 73a) kelimelerinden oluşur. Böylece terim, doğru kanunda yoğunlaşmış ışık olarak tanımlanabilir.

sanpadlarka tükellig *sadarmavabaza atlıg burkan* bolduñuz (BTXIII/21/5-6) "Tam başarıya ulaşmışlar *saddharmāvabhāsa adlı Buddha* oldunuz."

1.3.1.4.75. Samanta Buddha:

ETü. *kopda kötrülmiş teñrim* (SFG) "her yere götürülmüş tanrım", *kopda yigedmiş atlıg teñri teñrisi burkan* (ST) "her yere yayılmış adlı tanrılar tanrısı Buddha" = **Skr.** *samanta* = **Çin.** 三曼多 "*sān màn duō*" (SH 68a)

Samanta "evrensel, her yer" anlamındadır (SH 68a). Terim, Buddha'nın özelliklerinden birini ifade etmesiyle birlikte onun her yere ulaştığını, herkesin derdine derman olduğunu belirtir. Bir Bodhisattva'nın ismidir (Edg. 562a)

kopda kötrülmiş teñrim (AY/346/15-16) "*Her yere götürülmüş, yayılmış tanrım*."

yükünür men *kopda yigedmiş atlıg teñri teñrisi burkan* kutıña (AY/359/5-6) "*Her yere yayılmış adlı tanrılar tanrısı Buddha* saadetine saygıyla eğilirim."

1.3.1.4.76. Samantabhadra Buddha /Bodhisattva :

ETü. s*amantabadiri* "samantabhadra", *samantabadiri bodısatav* "samantabhadra Bodhisattva", *samantabadiri burkan* "samantabhadra Bodhisattva", *samantabadiri puokin bodısatav* (Hend.) "samantabhadra Bodhisattva" = **Skr.** s*amantabhadra* = **Çin.** 二满多践掠囉 "*èr mǎn duō jiàn è luō*" (SH 69b), 普賢菩 "*pǔ xián pú*" (Gakkai 2002, samantabhadra mad.)

Bir Bodhisattvanın adı olan Samantabhadra (Edg. 562b), Çince 普賢 "*p'u-hsien, pǔ xián*" şeklinde çevrilmiş olup "iyi kaplamak" ya da "tamamıyla hoş, nazik" anlamında kullanılmaktadır. Terim, ayrıca evrensel şans ya da Viśvabhadra olarak da tanımlanır. O-mei shan'ın başlıca Bodhisattvalar'ındadır. Lotus Sūtra'nın destekçilerinin özel koruyucusudur. Genellikle beyaz fil üzerinde oturur ve evinin doğuda olduğu söylenir. Yoga okulunun dört Bodhisattvalar'ından biridir (SH 69b). Bu Bodhisattva, doğruluğun erdemini ifade eden bir semboldür. Çeşitli sūtralarda Bodhisattvalar'ın iki liderinden biri olarak gösterilen Samantabhadra genellikle Buddha'nın sağında ve altı fil ile beyaz bir filin üzerinde oturuyor olarak gösterilir (Gakkai 2002, samantabhadra mad.).

ol s*amantabadirinıñ* yorımış yig yorıg (StabUig/138/11a) "O *Samantabhadra'nın* yolunda yürümüş gibidir."

umugumuz *samantabadirinıñ* yorıgı tolgu üçün (StabUig/147/14b) "Umudumuz *Samantabhadra'nın* yoluna girmek için."

arya *samantabadiri bodısatavnıñ* yorıg kut kolunmakın (BTXIII/44/4) "Asil *Samantabhadra Bodhisattvanın* yolu saadet dilemesi."

samantabadiri burkan kutıña (UII/57/5) "*Samantabhadra Buddha* saadetine."

samantabadiri puokin bodısatav kutıña (BTII/1237-1238) "*Samantabhadra*$_2$ *Bodhisattva* saadetine."

1.3.1.4.77. Samantadarśana Buddha:

ETü. *samantadarşanı atlıg teñri teñrisi burkan* (ST) "samantadarśana adlı tanrılar tanrısı Buddha" = **Skr.** *samantadarśana* = **Çin.** 三曼多 "*sān màn duō*" (SH 68a) + 見 "*jiàn*" (SH 243b)

Bir Bodhisattvanın adı olan (Edg. 562b) terim, "evrensel, her yer" anlamındaki *samanta* ile "görmek, anlayışlı, doğruyu gören ve hükmeden, görüşler, fikirler" anlamında kullanılan *darśana*, *dṛṣṭi* kelimelerinden oluşur. Darśana, ayrıca "düşünen, mantıklı düşünen, ayırt edebilen, doğruyu seçen, dayanak noktasından sonuçları tamamıyla anlama yöntemi" olarak da ifade edilmektedir (SH 243b). Böylece terim her şeyi ya da evreni anlayan, evrenin gerçeğini kavrayan olarak açıklanmaktadır.

yükünür men *samantadarşanı atlıg teñri teñrisi burkan* kutıña (AY/358/3-5) "*Samantadarśana adlı tanrılar tanrısı Buddha* saadetine saygıyla eğilirim."

1.3.1.4.78. Samantaprabha Buddha:

ETü. *samantaprabı atlıg teñri burkan* (ST) "Samantaprabha adlı tanrı Buddha", *samantaprabı atlıg teñri teñrisi burkan* (ST) "Samantaprabha adlı tanrılar tanrısı Buddha", *tolp yirtinçüg yarutdaçı* (SFG) "bütün yeryüzünü aydınlatıcı" = **Skr.** *samantaprabha* = **Çin.** 普明如来 "*pǔ míng rúlái*" (Gakkai 2002, samantaprabha mad.)

Terim, *samanta* "evrensel, her yer" ve *prabha* ise "ışık, aydınlık, parlaklık" kelimelerinden oluşur.

Bir Buddha ya da Bodhisattva'nın ismi olan Samantaprabha (Edg. 562b), "her tarafa yayılmış evrensel ışık" anlamında kullanılmaktadır. Lotus Sūtra'nın sekizinci bölümüne göre gelecekte Buddha olacağı farzedilen Kuandinya ve Śākyamuni'nin ses işiten müritlerinin ismidir. Bu bölüm, Śākyamuni'nin beş yüz arhatın ve daha sonra yedi yüz kişinin gelecekte Buddha olacağını öngörmüş ve bunların hepsi de aynı adı almışlardır (Gakkai 2002, samantaprabha mad.).

samantaprabı atlıg teñri burkan (AY/173/21-22) "*Samantaprabha adlı tanrı Buddha*."

yükünür men *samantaprabı atlıg teñri teñrisi burkan* kutıña (AY/357/21-23) "*Samantaprabha adlı tanrılar tanrısı Buddha* saadetine saygıyla eğilirim."

tolp yirtinçüg yarutdaçıka (AY/372/13) "*Bütün yeryüzünü aydınlatıcıya*."

1.3.1.4.79. Sarasvatī Buddha :

ETü. *ed tavarlıg teñri burkan* (Hend., ST) "zengin tanrı Buddha", e*dgü ünlüg atlıg teñri burkan* (ST) "iyi sesli adlı tanrı Buddha", *iyin yaraşık ün teñri atlıg teñri burkan* (ST) "iyi tabiatlı ses adlı tanrı Buddha", *sogançıg ünlüg atlıg teñri burkan* (ST) "tatlı sesli adlı tanrı Buddha", *sogançıg ünlüg ekziklig atlıg teñri burkan* (ST) "tatlı sesli, ezgili adlı tanrı Buddha", *uz mañlıg atlıg teñri burkan* (ST) "güzel sesli adlı tanrı Buddha", *ün ekzik üze yigedmiş atlıg teñri burkan* (ST) "ses ezgi üzerine yüceltilmiş adlı tanrı Buddha", *teñri ünlüg atlıg teñri burkan* (ST) "ilahî sesli tanrı Buddha" = **Skr.** *sarasvatī* = **Çin.** 大辯天 "*dà biàntiān*", 大辯才天（女）"*dà biàncái tiān (nǚ)*", 大辯（才）功夢天 "*dà biàn (cái) gōng mèng tiān*" (SH 95b), 弁才天 "*biàncáitiān*", 弁天 "*biàntiān*" (Gakkai 2002, sarasvatī mad.) = **Tib.** *sbyans-can-ma, nag-gi-lha-mo* (J. Hopkins)

Sarasvatī, "bir nehir, nehrin tanrısı, Bhārata ya da Bhāratī, insanları dil ve söyleyişiyle ikna eden" anlamında kullanılır. O, bazen kuğu şeklinde bulunur. Uzdilli, güzel ve zarafetli bir dile sahiptir. Hatta dilin, belagatın ve müziğin annesi olarak da bilinir. Çin metinlerinde bir tanrı olarak tanımlanırken diğer metinlerde genelikle bir tanrıça olarak gösterilmektedir. Müzik ve şiirin tanrısı olarak da ifade edilir. Yāma'nın kız kardeşidir. Japonya'da bir udî olduğu zaman Benten Saravastī'nin bir şeklidir, beyaz renkli ve tavuskuşuna binmiş olarak gösterilir (SH 95b).

Sarasvatī başka bir deyişle müziğe, zenginliğe, bilgeliğe ve uzdilliğe sahip tanrı demektir. Aslında bu tanrı eski Hindistan'da nehir tanrıçasıdır. O, daha sonra Budizm ile bağdaştırılmıştır. Bu tanrıça genel olarak sekiz kollu olarak gösterilir ve onun elinde ok, kılıç, balta ve diğer silahlar vardır. Tanrıça bu silahlarla selam verir gibi eğiktir. İki kollu bir tanrıça olarak gösterildiğinde ise elinde bir ud vardır. Yedi faydalı tanrıdan biri olarak gösterilir (Gakkai 2002, sarasvatī mad.).

Sarasvatī bir yaksinī'nin adı olarak da ifade edilir (Edg. 583a).

arıg *ed tavarlıg teñri burkan* (BTII/412-413) "Temiz *mallı, zengin tanrı Buddha.*"

edgü ünlüg atlıg teñri burkan kutıña (BTII/574-575) "*İyi sesli adlı tanrı Buddha* saadetine."

yükünür biz *edgü ünlüg atlıg teñri burkan* kutıña (BTII/30-32) "Biz *iyi sesli adlı tanrı Buddha* saadetine saygıyla eğiliriz."

iyin yaraşık ün teñri atlıg teñri burkan kutıña (BTII/790-791) "*İyi tabiatlı ses tanrı adlı tanrı Buddha* saadetine."

sogançıg ünlüg atlıg teñri burkan kutıña (BTII/492-494) "*Tatlı sesli adlı tanrı Buddha* saadetine."

sogançıg ünlüg ekziklig atlıg teñri burkan kutıña (BTII/500-501) "*Tatlı sesli, ezgili adlı tanrı Buddha* saadetine."

yükünür biz *uz mañlıg atlıg teñri burkan* kutıña (BTII/59-60) "*Güzel sesli adlı tanrı Buddha* saadetine saygıyla eğiliriz."

ün ekzik üze yigedmiş atlıg teñri burkan kutıña (BTII/510-512) "*Ezgi*$_2$ *üzerine yücelmiş adlı tanrı Buddha* saadetine."

teñri ünlüg atlıg teñri burkan kutıña (BTII/1123-1124) "*İlahî sesli adlı tanrı Buddha* saadetine."

1.3.1.4.80. Siṃhabala Buddha:

ETü. *kisari arslan azıglıg atlıg teñri burkan* (Hend., ST) "aslan cesaretli adlı tanrı Buddha", *kisari arslan küçlüg atlıg teñri burkan* (ST) "aslan güçlü adlı tanrı Buddha", *kisari arslan törülüg atlıg teñri burkan* (ST) "aslan töreli adlı tanrı Buddha" = **Skr.** *siṃhabala* = **Çin.** 師子 "*shī zi*" (SH 324a) **+** 力 "*lì*" (SH 41b)

Sanskritçe terim, siṃha "aslan" (Edg. 594b) ve *bala* "güç, kuvvet" kelimelerinden oluşmaktadır. "Aslan gücü" anlamında kullanılan terim 三力 "*sān lì*" "Buddha'nın gücünü" (SH 41b) ve onun korkusuzluğunu ifade eder (SH 324a). Siṃha terimi, bir Buddha şekli ve Maitreya Buddhadan sonra gelecek olan bir Buddha'dır (Edg. 594b). Siṃhabala ise yaksa'nın ismi olarak da ifade edilir (Edg. 595a).

yükünür biz *kisari arslan azıglıg atlıg teñri burkan* kutıña (BTII/36-38) "*Aslan*$_2$ *cesaretli adlı tanrı Buddha* saadetine saygıyla eğiliriz."

kisari arslan küçlüg atlıg teñri burkan kutıña (BTII/706-707) "*Aslan*$_2$ *güçlü adlı tanrı Buddha* saadetine ."

yükünür biz *kisari arslan törülüg atlıg teñri burkan* kutıña (BTII/40-41) "*Aslan*$_2$ *töreli adlı tanrı Buddha* saadetine saygıyla eğiliriz."

1.3.1.4.81. Siṃhaprabhāsa Buddha:

ETü. *sınhaprabası atlıg teñri burkan* (ST) "siṃhaprabhāsa adlı tanrı Buddha" = **Skr.** *siṃhaprabhāsa* = **Çin.** 師子 "*shī zi*" (SH 324a), 倌詞 "*guān cî*" (SH 421a) + 婆頗娑 "*pó pō suō*" (SH 347b)

Terim "aslan" anlamındaki *siṃha* (SH 324a, 421a) ile "ışık, aydınlık" anlamındaki *prabhāsa* (SH 347b) kelimelerinden oluşmaktadır. Siṃha terimi Buddha'yı ya da hayvanlar kralı olan aslan Buddha'nın korkusuzluğunu gösterir (SH 324a).

sınhaprabası atlıg teñri burkan (AY/173/16-17) "*Siṃhaprabhāsa adlı tanrı Buddha*."

1.3.1.4.82. Sumerurāja Bodhisattva:

ETü. *ulug taglar iligi bodısatav* (İT) "büyük dağlar hanı Bodhisattva" = **Skr.** *sumerurāja* = **Çin.** 妙高山王菩薩 "*miào gāo shānwáng púsà*" (BTXVIII, 200), 妙高山(王) "*miào gāoshān (wáng)*" (SH 236a)

Zieme tarafından *sumerurāja* olarak tespit edilen (BTXVIII, 200) terim, "muhteşem büyük dağ, dağlar hanı" anlamındaki *sumeru* (SH 236a) ve "han, hükümdar" anlamındaki *rāja* kelimelerinden oluşur. Sumeru, dünyanın merkezine oturtulmuş bir dağdır (Edg. 601b).

ulug taglar iligi bodısatav (AY/34d/10-11) "*Büyük dağlar hanı Bodhisattva*."

1.3.1.4.83. Suprabha Buddha:

ETü. *supravı atlıg teñri burkan* (ST) "suprabha adlı tanrı Buddha" = **Skr.** *suprabha* = **Çin.** 妙 "*miào*" (SH 234a) + 光 "*guāng*", 光明 "*guāngmíng*" (SH 202a)

Su, sat, mañju, sūkṣma olarak da ifade edilen terim, "muhteşem, güzel, gizemli, doğaüstü, derin, ince, esrarengiz" anlamında kullanılmakla birlikte "iyi, kusursuz, üstün, güzel, sakin" anlamlarında da kullanılır (SH 234a). *Prabha* kelimesi ise "ışık, aydınlık, parlaklık" anlamlarında olup terim "muhteşem ışık, iyi ışık" olarak ifade edilir. Suprabha bir Buddha şeklidir (Edg. 600b).

supravı atlıg teñri burkan (AY/174/3-4) "*Suprabha adlı tanrı Buddha*."

1.3.1.4.84. Sūrya-deva Buddha :

ETü. *kün teñri atlıg teñri burkan* (ST) "gün tanrı adlı tanrı Buddha", *seviglig kün teñri atlıg teñri burkan* (ST) "sevimli gün tanrı adlı tanrı Buddha" = **Skr.** *sūrya-deva* = **Çin.** 寶光天子 "*bǎo guāng tiānzǐ*" (SH 476a)

Terim, *sūrya* "güneş" ve *deva* "tanrı" kelimelerinden oluşur.

Hint mitolojisinde tanrılaştırılan güneş, Budizmde koruyucu tanrı olarak kabul edilir. "Güneş" anlamındaki *sūrya* aydınlatıcı özelliği ve zulmeti yok etmesi yönüyle değerlendirilir. Budist metinlerde genellikle güneş ile ay birlikte verilir ve sūrya-deva olarak ifade edilir. Sūrya-deva bin Buddha'dan biridir. Özellikle Bodhisattva Kuan-yin'i belirtmede kullanılır (SH 476a-b).

kün teñri atlıg teñri burkan kutıña (BTII/322-323) "*Gün tanrı adlı tanrı Buddha* saadetine."

seviglig kün teñri atlıg teñri burkan kutıña (BTII/634-636) "*Sevimli gün tanrı adlı tanrı Buddha* saadetine."

1.3.1.4.85. Sūryagarbha Buddha:

ETü. *kün teñri agılık ayagka tegimlig atlıg teñri burkan* (ST) "güneş tanrı hazineli saygı değer adlı tanrı Buddha" = **Skr.** *sūryagarbha* = **Çin.** 寶光天子 "*bǎo guāng tiānzǐ*" (SH 476a) + 胎 "*tāi*" (SH 312a)

Terim, "güneş tanrı" anlamındaki *sūrya-deva* (SH476a-b) ile "rahim, fetüs" anlamındaki *garbha* (SH312a) kelimelerinden oluşur. Bir Bodhisattva'nın adıdır (Edg. 605a).

kün teñri agılık ayagka tegimlig atlıg teñri burkan kutıña (BTII/731-733) "*Güneş tanrı hazineli, saygı değer adlı tanrı Buddha* saadetine."

1.3.1.4.86. Sūryaprabha Buddha:

ETü. *kün teñri yaruklug atlıg teñri burkan* (ST) "gün tanrı ışıklı adlı tanrı Buddha" = **Skr.** *sūryaprabha, sūryaprabhāsana* = **Çin.** 日光菩陲 "*rìguāng pú chuí*", 蘇利也波雜皮遮那 "*sū lì yě bō zá pí zhē nà*" (SH 155b), 日光菩 "*rìguāng pú*" (Gakkai 2002, sūyaprabha mad.)

Terim, *sūrya* "güneş" ve *prabha* "ışık, parlaklık" kelimelerinden oluşur.

Bir Bodhisattva'nın ismi olan (Edg. 605a) terim, Budizmde hekimlikte usta olan Buddha'ya dikkatlerini veren iki Bodhisattva'dan biridir. Diğeri ise "ay ışığı"dır. "Gün ışığı" Bodhisattva Başhekim'in solunda ve Ay ışığı Bodhisattva'sı ise Başhekim'in sağındadır. Bu iki Bodhisattva temiz alanın sayısız Bodhisattvalar'ının liderleridir ve Buddha'nın tüm öğretilerini desteklerler (SH 155b).

kün teñri yaruklug atlıg teñri burkan kutıña (BTII/437-439) "*Gün tanrı aydınlığı adlı tanrı Buddha* saadetine."

1.3.1.4.87. Suvimalaprajñā Bodhisattva:

ETü. *ertiñü süzük bodısatav* (ST) "çok temiz Bodhisattva" = **Skr.** *suvimalaprajñā* (?) = **Çin.** 極清淨慧菩薩 "*jí qīngjìng huì púsà*" (BTXVIII,198)

Zieme tarafından suvimalaprajña (?) şeklinde tespit edilen (BTXVIII,198) terim, 妙 *su, sat, mañju, sūkṣma* "iyi, kusursuz, üstün, güzel, sakin" (SH 234a), 淨 "*jìng*" *vimala* "temiz, pak, kirsiz" (SH 357a) ve 般若 "*bōrě*" *prajñā* "bilmek, anlamak, bilgi" (SH 337b) kelimelerinden oluşur.

ertiñü süzük bodısatav (AY/34d/24-25) "*Çok temiz Bodhisattva*."

1.3.1.4.88. Svastika Buddha:

ETü. *suvastıkı atlıg teñri burkan* (ST) "svastika adlı tanrı Buddha" = **Skr.** *svastika* = **Çin.** 塞姆悉底迦 "*sāi mǔ xī dǐ jiā*" (SH 398b) = **Tib.** *gyung-drung* (Beer 2003, 97b)

Terim, "methiye söyleyen bir çeşit ozan, şans ya da uğurlu nesne, gizemli bir çeşit işaret ya da iyi şans belirten nesne ya da kişi" olarak tanımlanır (MW 1283a). Svastika, bodhi ağacının altındaki çimenlerde oturan Bodhisattva'yı ifade eder (Edg. 616a-b). Terim, sv-asti sözünden türetilmiştir ve "iyi şans, iyi başarı" anlamında kullanılır (Beer 2003, 97b)

suvastıkı atlıg teñri burkan (AY/173/22) "*Svastika adlı tanrı Buddha*."

1.3.1.4.89. Tiṣya Buddha:

ETü. *tişi atlıg teñri burkan* (ST) "Tiṣya adlı tanrı Buddra" = **Skr.** *Tiṣya* = **Pali.** *tissa* = **Çin.** 帝沙 "*dì shā*" (SH 220a, 300b), 底沙 "*dǐ shā*" (SH 257b)

Eski bir Buddha ve Śāriputra'nın babası, Śuklodāna'nın oğullarından biridir (SH 220a). Śākyamuni ve Maitreya'nın öğretileriyle vücut bulan bir Buddha'nın adı olarak tanımlanır (SH 257b). Tiṣya, gelecekte vücut bulacak bir Buddha'dır (Edg. 254a).

tişi atlıg teñri burkan kutıña (BTII/415-416) "*Tiṣya adlı tanrı Buddha* saadetine."

1.3.1.4.90. Trailokyavijaya Buddha:

ETü. *üç uguşnuñ umugı* (İT) "üç dünyanın umudu", *üç uguş yirtinçünüñ ayagukukın* (İT) "üç dünyanın saygı değeri", *üç uguş yirtinçünüñ tapıñulukı atlıg teñri burkan* (ST) "üç dünyanın saygı değeri adlı tanrı Buddha" = **Skr.** *trailokyavijaya* = **Çin.** 帝隸路迦也吠闍耶 "*dì lì lù jiā yě fèi dū yé*" (SH 300b-3001a), 降三世 "*jiàng sānshì*" (SH 317b), 降三世明王 "*jiàng sānshì míngwáng*" (Gakkai 2002, trailokyavijaya mad.)

Terim, 三世 "*sānshì*" "üç dünyanın hükümdarı, kahramanı" (SH 300b-301a), 降三世 "*jiàng sānshì*" "üç dünyaya hükmeden, üç dünyanın fatihi", 降三世明王 "*jiàng sānshì míngwáng*" "trailokyavijayarāja, aşağı, yukarı ve merkezî yer olan üç alanın hükümdarı" olarak tanımlanır. Ayrıca 明王 "*míngwáng*" beş büyük Buddha'dan biridir ve doğuyu kontrol eder. Yine arzu, öfke ve cehaletten oluşan üç alanın hükümdarı ya da geçmiş, şimdi ve geleceğin üç ihtirası (SH 317b) gibi anlamlarda da kullanılan Trailokyavijaya, aynı zamanda bir tanrının adıdır (Edg. 259b).

ogşançıg amrançıg küvençsiz ulug yarlıkançuçı köñüllüg *üç uguşnuñ umugı üzeliksiz umug ınagı* (AY/681/18-21) "Sevilen$_2$, kibirsiz büyük merhametli, *üç dünyanın umudu kesintisiz umudu$_2$*."

üç uguş yirtinçünüñ ayagukukıña ulug ıduk nom hanı teñrim (BTXX/46-48) "*Üç dünyanın$_2$ saygı değerine* büyük kutsal dharmā hanı tanrım."

üç uguş yirtinçünüñ tapıñulukı atlıg teñri burkan kutıña (BTII/729-730) "*Üç dünyanın$_2$ saygı değeri adlı tanrı Buddha* saadetine."

1.3.1.4.91. Uttaranıdı Buddha:

ETü. *utaranıdı atlıg teñri burkan* (ST) "Uttaranīdī adlı tanrı Buddha" = **Skr.** *uttaranīdī* = **Çin.** ?

Bir Buddha şekli olarak belirtilen (Edg. 122b) *uttara*, gelecekte Śākyamuni Buddha olarak doğacak olan Kāśyapa Buddha'nın da bir mürididir (Edg. 122b).

utaranıdı atlıg teñri burkanta (AY/174/5-6) "*Uttaranīdī adlı tanrı Buddha.*"

1.3.1.4.92. Uttaravyākaranaprāpta Bodhisattva:

ETü. *başdınkı alkışka tegmiş bodısatav* (SFG) "baştakı övgüye ulaşmış Bodhisattva" = **Skr.** *uttaravyākaranaprāpta* = **Çin.** 得上授記菩薩 "*de shàng shòujì púsà*" (BTXVIII, 198)

Zieme tarafından uttaravyākaranaprāpta (?) olarak tespit edilen (BTXVIII, 198) terim, "yukarı, üst, yüksek, mağrur" anlamındaki *uttara* 上 "*shàng*" (SH 55b), "grametikal analiz, gramer, biçimsel kehanet" anlamındaki 毘伽羅 "*pí jiāluó*" *vyākarana* (SH 305a) ile "elde etmek, ulaşmak, erişmek, sahip olmak" anlamındaki 得 "*de*" *prāp, prāpta* (SH 349b) kelimelerinden oluşur.

başdınkı alkışka tegmiş bodısatav (AY/34d/33-34) "*Baştaki övgüye ulaşmış Bodhisattva*."

1.3.1.4.93. Vajrapāni Bodhisattva:

ETü. *vaçır iligi bodısatav* (İT) "vajra hanı Bodhisattva" = **Skr.** *vajrapāni* = **Çin.** 金剛手菩薩 "*jīngāng shǒu púsà*" (BTXVIII, 200), 跋闍羅波膩 "*bá hé luó bō nì*", 金剛手 "*jīngāng shǒu*" (SH 253a) = **Sgd.** *βcrp'n* (Laut 1986, 90)

Terim, "hükümdar asası ya da yıldırımı tutan Bodhisattva" anlamında kullanılmaktadır. Ayrıca Budizm'in koruyucusu ve kötülük kralı olarak 金剛神 "*jīngāng shén*" Indra'nın isimlerinden biridir (SH 253a-b, Edg. 467b).

vaçır iligi bodısatav (BTXVIII/147-148) "*Vajra hanı Bodhisattva*."

1.3.1.4.94. Vīrya Bodhisattva:

ETü. *katıglandaçılar* "tahammül edenler", *katıglandaçı atlıg bodısatav* (ST) "tahammül eden adlı Bodhisattva", *katıglandaçı bodısatav* (ST) "tahammül eden Bodhisattva" = **Skr.** *vīrya* = **Çin.** 能忍 "*néng rěn*" (Gakkai 2002, vīrya mad.)

Śākyamuni Buddha'nın şerefli bir ünvanıdır. Śākyamuni Buddha *saha* dünyasında ya da tahammül dünyasında görüldüğü için bu isimle adlandırılır. Bütün sıkıntılara katlanması ve bütün Buddhalar'ın lideri ve rehberi olması onun bu adla çağrılmasına neden olmuştur (Gakkai 2002, vīrya mad.).

könin *katıglandaçılarka* (UII/52/1-2) “Doğrulukla *tahammül edenlere*.”

ontın sıñar *katıglandaçılarka* (UII/57/4-5) “On yöndeki *tahammül edenlere*.”

uzatı *katıglandaçı atlıg bodısatav* kutıña (BTII/813-814) “Daima *tahammül eden adlı Bodhisattva* saadetine.”

bek katıg alp titimligin *katıglandaçı bodısatav* kutıña (BTII/522-524) “Büyük$_2$ kahramanlık ve cesaretle *tahammül eden Bodhisattva* saadetine.”

1.3.1.4.95. Vijayaprabha Buddha:

ETü. *vıçayaprabı atlıg teñri burkan* (ST) “vijayaprabha adlı tanrı Buddha” = **Skr.** *vijayaprabha* = **Çin.** 最勝 “*zuì shèng*” (SH 376a) + 光 “*guāng*”, 光明 “*guāngmíng*” (SH 202a)

Terim, “fethetmek, tam fatih, üstün, eşsiz, rakipsiz, muhteşem” anlamınlarındaki *vijaya* (SH 376a) ile “ışık, aydınlık, parlaklık, aydınlatma” anlamındaki *prabha* (SH202a) kelimelerinden oluşur. Ayrıca 最勝佛頂 (ya da 一字最勝佛頂輪王) “*zuì shèng fú dǐng*” (ya da *yī zì zuì shèng fú dǐng lún wáng*), 金輪佛頂 (ya da 最勝金輪 佛頂) “*jīnlún fú dǐng*” (*zuì shèng jīnlún fú dǐng*), 轉輪王佛頂 “*zhuǎn lún wáng fú dǐng*” vijaya, Śākyamuni bilgeliğinin beş şeklinden biri olarak gösterilen vaazın eşsiz gücü olan altın tekerleğin sembolü olarak da nitelendirilir (SH 113b). Vijaya, aynı zamanda Pañcāla kralının gelecekte bir Buddha olarak yeniden doğacak şeklidir (Edg. 484b).

Terim, Budizmde bütün yeryüzünü Budda vaazı ile fetheden, dünyayı aydınlatan Buddha anlamındadır.

vıçayaprabı atlıg teñri burkan (AY/173/13) “*Vijayaprabha adlı tanrı Buddha*.”

1.3.1.4.96. Vimalaprabha Buddha:

ETü. *vımalıprabı atlıg teñri teñrisi burkan* (ST) “vimalaprabha adlı tanrılar tanrısı Buddha” = **Skr.** *vimalaprabha* = **Çin.** 淨 “*jìng*” **+** 光 “*guāng*”, 光明 “*guāngmíng*” (SH 202a)

Terim, *vimala* “lekesiz, temiz, saf” ile *prabha* “parlak, aydınlık, ışık” kelimelerinden oluşur. Vimalaprabha, bir Buddha şekli, bir Bodhisattva şekli ve bir śuddhāvāsakāyika tanrısı olarak bilinir (Edg. 496a).

yükünür men *vımalıprabı atlıg teñri teñrisi burkan* kutıña (AY/358/10-12) "*Vimalaprabha adlı tanrılar tanrısı Buddha'ya* saygıyla eğilirim."

1.3.1.4.97. Vimalaśīla Bodhisattva:

ETü. *arıg çahşapud bodısatav* (ST) "temiz śikṣāpada Bodhisattva" = **Skr.** *vimalaśīla* = **Çin.** 淨戒菩薩 "*jìng jiè púsà*" (BTXVIII, 198)

Zieme tarafından *vimalaśīla* olarak tespit edilen (BTXVIII, 198) terim, *vimala* "temiz, pak, kirsiz" ile *śīla* "temiz ahlâk" kelimelerinden oluşur. Terim, temiz ahlâklı Bodhisattva'yı işaret eder.

arıg çahşapud bodısatav (AY/34d/22-23) "*Temiz śiksapada Bodhisattva*."

arıg çahşaputlıg bodısatav (BTXVIII/152-153) "*Temiz śiksapada Bodhisattva*."

1.3.1.5. Buddha'nın Üç Vücudu:

ETü. *üç törlüg et'öz* (ST) "üç türlü vücut" = **Skr.** *tri-kāya* = **Çin.** 三身 "*sān shēn*", 三寶身 "*sānbăo shēn*" (SH 77b) = **Tib.** *sku-gsum* (Beer 2003, 237a)

三寶身 "*sānbăo shēn*" üç vücut ya da Buddha doğasının üç vücudu olan trikāya terimi, 法 "*fă*" Dharmākāya, 報 "*bào*" Sambhogakāya ve 化身 "*huàshēn*" Nirmāṇakāya'yı ifade eder. Üç vücut, Buddha vücudunu ya da asıl doğayı karşılar. Buddha'nın mutluluk vücudu, kendisinin kullandığı ve mutlu olduğu, görülebilen bir vücuttur. Trikāya öğretisi bir Mahāyāna düşüncesiyken, Hīnayāna Budizminde ise Buddha'nın otuz iki işareti, seksen fiziksel işareti, geleceği görebilme gücü, her şeyi duyabilme gücü, kutsallık, saflık, bilgelik ve merhamet gibi unsurlar dünyevi Buddha'nın Hīnayāna Budizminin bir sonucudur. Mahāyāna öğretisi Buddha'yı evrensel, tam, sınırsız şekil olarak tasarlamaktadır. Mahāyāna Budizmine göre her Buddha'nın niteliğidir (SH 77b).

Genellikle bir Buddha üç bedenin birine sahiptir. Başka bir deyişle farklı Buddhalar üç farklı bedeni temsil eder. Dharmākāya ya da kanun vücudu aydınlanmış bir Buddha'nın asıl gerçeğini ya da kanununu gösterir. Sambhogakāya ya da mükâfat vücudu ise tam Bodhisattva uygulamasıyla elde edilen Buddha bilgeliğini kazanmayı ifade eder. Dharmākāya'nın aksine Sambhogakāya sıradan insanların hissedemeyeceği gerçek bir vücuttur. Nirmanakāya yani belirgin vücut ise insanları kurtarmak için bu dünyaya gelen gerçek fiziksel vücuda sahip olan Buddhalar'dır.

Bununla birlike Mahāyāna öğretisi Buddha vücudunu üç olarak gösterirken Hīnayāna öğretisi ise Dharmākāya ve Rupakāya olarak iki vücudu kabul eder. Mahāyāna Sūtra'da ise üç vücudun yanı sıra dördüncü vücut olan Svabhavikakāya "kendiliğinden yaratılmış vücut" da belirtilir (Beer 2003,237a).

Bütün bu açıklamaların yanı sıra *antarābhava* "ara dünya" düşüncesi de üç vücut ile bağlantılı olarak kabul edilir. Buna göre üç vücutta üç *antarābhava* durumu bulunmaktadır. Bunlar şöyle açıklanabilir. Birincisi görünen fiziki vücuttur, bu vücut canlının uyanık hâlini ifade eder. İkincisi dönüşüm ya da mükâfat vücududur, bu vücut da canlının rüya hâlini belirtir. Üçüncü ve son vücut ise kanun vücududur, bu vücut da yoğunlaşma durumudur. Böylece *antarābhava* "ara dünya" da doğum ölüm anı, rüya anı ve ara dünyadaki an olarak da görterilebilir (Beer 2003,237b-241b). Bu durumu Eski Uygur Türkçesindeki şu örnekle daha iyi açıklayabiliriz. "*üç antirabav erser tugmak ölmeklig antirabav tülteki antirabav ara bolmaklıg antirabav erür üç et'öz erser tugmak ölmeklig etlig kanlıg et'öz tülteki abiyaz tüşütlüg et'öz ara bolmaklıg köñüllüg et'öz erür* (UigTot/4-9) "Üç antarābhava ise doğum ölüm antarābhavası, rüyadaki antarābhava, ara dünyadaki antarābhavadır. Üç vücut ise doğan ve ölen fiziki vücut, rüyadaki ihtiraslı vücut, ara dünyadaki yoğunlaşmış vücuttur." Görüldüğü üzere üç antarābhava ile üç vücut doğrudan bağlantılıdır.

yme kamag kirtüdin kelmiş köni tüz tuyuglılarnıñ *üç törlüg et'özleri* titir (AY/38/8-11) "Ve bütün doğrudan gelmiş doğru$_2$ hissedenlerin *üç türlü vücutlarıdır*."

bo *üç törlüg et'özlerinte* kamag burkanlarnıñ et'özleri köni tüz tuymak burkan kutı atlıg ıduk bilge biligleri barça kalısız tüzü tükel tutulurlar (AY/38/15-20) "Bu *üç türlü vücutlarında* bütün Buddhalar'ın vücutları doğru$_2$ kavrayış Buddha saadeti adlı kutsal bilgilerin$_2$ hepsi tamamıyla$_2$ elde edilirler."

anı üçün kimler birök bo *üç törlüg et'özlerig* könisinçe uksarlar bilserler ötrü olar terk ödün sansartakı togmak ölmeklig tod tolvı açıg emgeklerintin ozup kutrulup teñesizin yig üstünki burkanlar edgüsiñe tegdeçi bolurlar (AY/38-39/20-23-1-4) "Onun içindir ki bu *üç türlü vücutları* doğru bir şekilde anlasalar, bilseler, sonra onlar çabucak$_2$ Saṃsāra'daki doğumlu ve ölümlü bütün$_2$ ıstıraplardan kurtulup$_2$ eşsiz, üstün$_2$ Buddhalar saadetine ulaşırlar."

1.3.1.5.1.Görünen Vücut, Nirmaṇakāya:

ETü. *belgürtme et'öz* (ST) "belirgin vücut", *tugmak ölmeklig etlig kanlıg et'öz* (ST) "doğan ve ölen fiziki vücut", *körkdeş et'öz* (ST) "görünen vücut", *yılayu et'öz* (ST) "yalan vücut" = **Skr.** *nirmaṇakāya* = **Çin.** 化身 "*huàshēn*", 應身 "*yīng shēn*", 應化舟 "*yīng huà zhōu*" (SH 78a), 応身 "*yīngshēn*" (Gakkai 2002, nirmaṇakāya mad.) = **Tib.** *sprul-sku* (J. Hopkins)

Sanskritçe terim, *nirmaṇa* "muhteşem yaratılış, sihirsel bir yaratılış" (Edg. 302a) ile *kāya* "vücut" kelimelerinden oluşur. N*irmaṇakāya* "sihirsel dönüşüm vücudu" anlamındadır (Edg. 302a).

Terim "Buddha'nın bir dönüşümü ya da insanlar arasındaki Śākyamuni'nin görünen ve cennetten dışarı çıkan mucizevî vücudu" olarak gösterilir (SH 78a). Buddha'nın vücut bulması anlamındadır. Bu konuda çeşitli yorumlar bulunmaktadır (SH 458a). Nirmaṇakāya insanları kurtarmak için bu dünyaya gelen bir Buddha'nın fiziksel vücududur. Başka bir deyişle insanların aydınlanması için rehberlik eden merhametli bir Buddha vücududur. Bu çeşit bir Buddha, görünür vücutlu yani nirmaṇakāya'ya sahip bir Buddhadır. T'ient'ai okuluna göre iki tür nirmaṇakāya vardır. Birincisi, sıradan insanları kurtarmak için görülen Buddha ya da iki taşıtın insanlarını ve gelişmiş ilk duruma henüz ulaşamamış Bodhisattvaları ifade eden alt nirmaṇakāya, ikincisi ise gelişmiş ve ileri safhaya ulaşmış Bodhisattvaları kurtarmak için görülen Buddhaları kapsayan üst nirmaṇakāya şeklindedir.

N*irmaṇakāya* doğum ölüm döngüsünde yer alarak ölür ve yeniden dünyaya gelebilir (Gakkai 2002, nirmaṇakāya mad.).

ınçe eñilki *belgürtme et'özleri* (AY/38/12-13) "Şöyle önce *belirgin vücutları*."

vuu tayşı atlıg *belgürtme et'özlüg* kişi körklüg ayagka tegimlig tözün maytri bodıstvnıñ lovudi atlıg tavgaç hanka yañırtı takşurup (BTI/A2/43-45) "Vuu Tayşı adlı *belirgin vücutlu* insan görünüşlü saygı değer Maitreya Bodhisattva'nın Lovudi adlı Çin hanına yeniden şiir söyleyip."

et'öznüñ kir tapçalıg örtügin birtem arıtmış üçün *belgürtme et'özüg* belgürtgeli uyurlar (AY/76/17-19) "Vücudun kirlerini$_2$ ateş ile tamamen temizlemek için *belirgin vücudu* gösterebilirler."

"üç et'öz erser *tugmak ölmeklig etlig kanlıg et'öz* (UigTot/6-7) "Üç vücut ise *doğan ve ölen fiziki vücuttur*."

bo erser biş ajun tınlıglarnıñ umugı maytri bodisvtnıñ *körkdeş et'özi* erür (BTI/A1/15-16) "Bu ise beş hayat şeklindeki canlıların umudu Maitreya Bodhisattva'nın *görünen vücududur*."

körkitmiş belgürtme et'özleri körgeli *yılayu et'öz* titir (AY/34i/1-3) "Gösterilmiş, belirgin vücutları gösteren *yalan vücuttur*."

1.3.1.5.1.1. Üç Türlü Nirmaṇakāya:

ETü. *üç törlüg belgürtme et'öz** "üç türlü belirgin vücut" = **Skr.** ? = **Çin.** ?

Yukarıda da açıklandığı üzere iki tür nirmaṇakāya vardır. Fakat Uygur metinlerinde nirmaṇakāya üç tür olarak belirtilmektedir.

bo *belgürtme et'öz yme üç törlüg* titir (AY/40/14-15) "Bu *belirgin vücut* da üç türlüdür."

1.3.1.5.1.1.1. Alt ya da Küçük Nirmaṇakāya:

ETü. *kiçig belgürtme et'öz* (ST) "küçük belirgin vücut" = **Skr.** ? = **Çin.** 劣應身 "*liè yīng shēn*" (SH 458a)

T'ient'ai'ye göre, yukarıda da açıklandığı üzere nirmaṇakāya ikiye ayrılır. Bunlardan alt nirmaṇakāya sıradan insanları kurtarmak için yani iki taşıtın insanlarını ve henüz birinci safhaya ulaşamamış Bodhisattvaları kurtarmak için bu dünyaya gelmiş olan Buddha vücudu olarak tanımlanır (SH 458a).

ikinti *kiçig belgürtme et'öz* kayu erür (AY/41/6-7) "İkincisi *küçük nirmaṇakāya*'dır.

iki törlüg kiçig kölüklüglerke kut bulmaduk midik partagçan tınlıglarka kaltı bo biziñ bahşımız şakımunı teñri teñrisi burkan altı yigirmi çıg biş tsun et'öz belgürtüp kin kelteçi maytrı teñri teñrisi burkan miñ çıg et'öz belgürtüp kirlig tapçalıg yalañular yirtinçüsinte turup üç törlüg kutka katıglañuluk kişili teñrili ajunınta togguluk iki yigirmi bölükin katı karı nomlarıg nomladaçı et'öz erser ol titir *kiçig belgürtme et'öz* (AY/41/8-21) "İki türlü küçük taşıtlardan saadet bulamamış cahil, sapkın canlılara bu bizim öğretmenimiz Śākyamuni tanrılar tanrısı Buddha, on altı arşın beş günah vücudunu gösterecek, gelecekteki$_2$ Maitreya tanrılar tanrısı Buddha da bin arşın vücut

gösterip kirli$_2$, günahkâr canlıları yeryüzünde tutacak, (onlar) üç türlü saadet için uğraşacak, insan ve tanrı hayat biçiminde doğacaklar, on iki bölüm ile sağlam saygı değer dharmāları söyleyecek olanlar o *küçük nirmaṇakāya*'dır."

1.3.1.5.1.1.2. Sıradan Nirmaṇakāya:

ETü. *iyin belgürtme et'öz* (ST) "üstün belirgin vücut" = **Skr.** ? = **Çin.** ?

Terimin Sanskritçesi ya da Çincesi bulunamamıştır. Uygurca örnekten yola çıkarak terim, sıradan insanların kurtarılması için mücadele eden Buddha vücudunu ifade eder. Küçük nirmaṇakāya günahkâr insanların kurtulması için mücadele ederken, sıradan nirmaṇakāya ise sıradan insanların ya da günahsız insanların kurtarılması için mücadele eder.

üçünç *iyin belgürtme et'öz* kayu erür (AY/41/21-22) "Üçüncüsü *sıradan nirmaṇakāya*'dır.

tört togum biş ajun altı yol içinte tüü törlüg adruk adruk öñi öñi körk meñiz belgürtüp neteg yañın asıg tusu kılıp adınlarıg edgüke meñike yaratguluk erser antag nom yañın evrilip ol nom kök meñizler üze ol ok nomladaçı et'öz erser ol titir *iyin belgürtme et'öz* (AY/42/1-10) "Dört doğum, beş hayat biçimi, altı yol içinde pek çok şekilde güzel yüz gösterip nasıl fayda sağlayacak, nasıl başkalarını iyiye güzele götürecek ise o dharmāda yeniden çevrilecek, güzellere hükmedecek vücut ise *sıradan nirmaṇakāya*'dır.

1.3.1.5.1.1.3. Üst ya da Büyük Nirmaṇakāya:

ETü. *ulug belgürtme et'öz* (ST) "büyük belirgin vücut" = **Skr.** ? = **Çin.** 辟應身 "*pì yīng shēn*" (SH 458a)

Üst nirmaṇakāya ise gelişmiş ve ileri safhaya ulaşmış Bodhisattvaları kurtarmak için bu dünyaya gelmiş olan Buddha vücutlarını gösterir (SH 458a).

eñilki *ulug belgürtme et'öz* kayu erür (AY/40/19-20) "Birincisi *büyük nirmaṇakāya*'dır."

on orunta öñdün tört törlüg katıglanmakın katıglanur tuşda katıglantaçı bodısatavlarka iki miñ kulaç *ulug et'öz belgürtüp* belgürtme arıg süzük burkanlar uluşınta turup bir yintem mahayan ulug kölük tayşıñ nomug ok nomladaçı et'öz erser ol titir *ulug belgürtme et'öz* (AY/40-41/20-23-1-6) "On yerde önceden dört türlü tahammül

gösterdiği kadar tahammül gösterecek Bodhisattva'ya, iki bin kulaç *büyük nirmaṇakāya* ortaya çıkarılacak. Gösterilmiş temiz$_2$ Buddha ülkesinde ulaşacak da sadece Mahāyāna$_2$ öğretisini söyleyecek vücuttur ki o da *büyük nirmaṇakāya*'dır."

1.3.1.5.1.2. Nirmāṇa-Buddha:

ETü. *belgürtme burkan* (ST) "belirgin Buddha" = **Skr.** *nirmāṇabuddha* = **Çin.** 化佛 "*huà fú*" (SH 141a).

Nirmāṇa "sihirsel yaratılış" (Edg. 302a) ve *buddha* "aydınlanmış, uyanmış" kelimelerinden oluşur. Nirmāṇabuddha sihirsel yaratılışın Buddha'sı, bir çeşit Buddha olarak tanımlanır (Edg. 302a).

Terim, "Buddha'nın insan şeklindeki ya da başkalaşmış vücudu" olarak gösterilir. Buddha ve Bodhisattva olarak ortaya çıkan vücut sınırsız ve evrensel bir güce sahiptir (SH 141a).

belgürtme burkan közünüp (SDB/62) "*Nirmāṇabuddha* gözüküp."

1.3.1.5.2.Mükâfat Vücudu, Sambhoga-Kāya:

ETü. *paoşın et'öz* (İT) "mükâfat vücudu", *tülteki abiyaz tüşütlüg et'öz* (ST) "rüyadaki ihtiraslı vücut", *tüş et'öz* (İT) "mükâfat vücudu" = **Skr.** *sambhoga-kāya* = **Çin.** 報身 "*bào shēn*" (SH 77b) = **Tib.** *longs-spyod rdzogs-pa'i sku* (J. Hopkins)

Sanskritçe olan terim, *sambhoga-kāya* "zevk vücudu" ya da "çok büyük mutluluk vücudu" anlamında kullanılmaktadır (Edg. 580b). Çince ifade ise "mükâfat vücudu" olarak tanımlanır. Bir Buddha'nın mükâfat vücudu ya da bir Bodhisattva'nın ulaştığı değerli mutluluk vücudu olarak ifade edilir. Başka bir deyişle cennetin ünlü bir Buddhasıdır. Bu tapınılacak bir varlık olarak Buddha'nın şeklidir (SH 77b-78a).

Terim, Trikāya'dan biridir. Sambhoga-kāya Bodhisattva'nın tam uygulamalarının karşılığı olarak verilen bir vücuttur. Gelişmiş üç vücut düşüncesine bağlı olarak Buddha'nın sahip olduğu vücutlardandır. Bunlar arasında Amida Buddha ve Bhaishajyaguru mükâfat vücudu olarak sınıflandırılan Buddhalar'dandır. Örneğin Amida Buddha'nın geçmiş hayatında dharmā hazinesine sahip bir Bodhisattva olduğuna inanılır. Fakat o Budist uygulamalarının sonucunda bir Buddha olarak yeniden doğmuştur. Budizmin ilk dönemlerinde bu üç vücuda sadece bir Buddha sahip olabiliyorken daha sonra her bir vücut başka Buddhalar tarafından temsil edilmiştir.

Mükâfat vücudu bilgeliğe sahip vücut olarak ifade edilir. Zen Budizminde 報身 "*bào shēn*" "hak edilen mükâfat vücudu" olarak da gösterilir. Sambhoga-kāya hem kendisine hem de diğer canlılara fayda sağlayarak kendisini ve diğer varlıkları kurtarmak ve aydınlığa ulaştırmakla görevlidir.

Mükâfat vücudu bir Buddha ya da Bodhisattva'nın tekrar vücut bulmuş şeklidir. Dolayısıyla yeniden doğuşu ifade eder. Mükâfat vücudu yeniden doğumdan kurtulamamış Buddhalar için kullanılır (Gakkai 2002, reward body mad.).

Eski Türkçede kullanılan *paoşın* ifadesi de Çince 報身 "*bào shēn*" kelimesinin Uygurca şeklidir.

akıgsız ürlüklüg *paoşın et'öz* üzeki arıg ıduk biş yapıgıg bulmak erür (AY/34p/15-17) "Akmayan, daimi *mükâfat vücutlar* üzerine temiz, kutsal Beş Skandha'yı bulmaktır."

tülteki abiyaz tüşütlüg et'öz (UigTot/4-9) "Rüyadaki ihtiraslı vücut."

ikinti *tüş et'özleri* alku burkanlar birle bir tözlüg titir (AY/59/11-12) "İkinci *mükâfat vücutları* bütün Buddhalar ile bir esaslıdır."

nızvanılıg tıdıgların artukrak arıtmışları üçün *tüş et'özüg* belgürtür (AY/76/15-17) "İhtiras engellerini çokça temizledikleri için *mükâfat vücudu* ortaya çıkar."

yaruk çogsıramaksız *tüş et'özke* yükünür men (AY/678/4) "Parlak, aydınlığı gitmeyen *mükâfat vücuduna* saygıyla eğilirim."

ötrü iki kırk ulug erenlerniñ belgüsiñe tükellig sekiz on iyin edgüler üze itiglig yaratıglıg kulaçaça tegirmi körkle yorıgın añsız ulug çoglug yalınlıg körü kanınçsız körkle körkleriniñ tatıgı bolmış burkanlarnıñ ıduk et'özlerin körkitip közüntürüp ulug asıg tusu kılu yarlıkayurlar erser bo titir ikinti *tüş et'öz* (AY/43/9-18) "Sonra otuz iki büyük Buddhaların, ermişlerin belirtisine sahip, seksen sıradan iyiliklerle yaratılmış$_2$, kulaç gibi yuvarlak görünüşlü, yürüyüşü büsbütün büyük alev$_2$ gibi çok güzel görünüşlü, güzellerin tadı olmuş Buddhalar'ın vücutlarını gösterip büyük fayda sağlayacaklar ise bu *mükâfat vücududur*."

1.3.1.5.2.1. İki Türlü Mükâfat Vücudu:

ETü. *iki törlüg tüş et'öz** (ST) "iki türlü mükâfat vücudu" = **Skr.** ? = **Çin.** ?

Sambhoga-kāya iki grupta incelenir (SH78a). Ayrıca bu ifadeyi Eski Uygurca metinlerde de gösterebiliriz.

bo *et'öz yme iki törlüg* bolur (AY/43/8-9) "Bu *vücut da iki türlüdür*."

1.3.1.5.2.1.1. Kendisine Ulaşmış Mükâfat Vücudu:

ETü. *öz tegiñülük tüş et'öz* (ST) "kendisine ulaşmış mükâfat vücudu" = **Skr.** ? = **Çin.** 白受用身 "*bái shòuyong shēn*" (SH 78a)

Terim, aydınlanmak ve Buddhalar'dan esinlenmek için Bodhisattva olarak ortaya çıkmak ve kendisinin mutluluğunu sağlamak olarak ifade edilir (SH 78a). Burada kişi bütün ıstıraplardan ve ıstırapların kaynaklarından sıyrılmış ve tam aydınlığa ulaşarak Buddha topluluğunda yer almıştır.

bir *öz tegiñülük tüş et'öz* (AY/43/19-20) "Birincisi *kendine ulaşmış mükâfat vücududur*."

ulug erdini lınhua çeçek iligi atlıg ıduk ol burkanlar orunınta olurup burkan kutın bulmış kayu tözkerinçsiz ıduk et'öz erser ol titir *öz tegiñülük tüş et'öz* (AY/45/12-17) "Büyük cevher lotus çiçeği hükümdarı adlı kutsal Buddha yerinde oturup Buddha saadetini bulmuş benzersiz kutsal vücut ise *kendine ulaşmış mükâfat vücududur*."

1.3.1.5.2.1.2. Başkasına Ulaşmış Mükâfat Vücudu:

ETü. *adınlarka tegiñülük tüş et'öz* (ST) "başkasına ulaşmış mükâfat vücudu" = **Skr.** ? = **Çin.** 他受用身 "*tā shòuyong shēn*" (SH 78a)

Terim, aydınlanmak ve Buddhalar'dan esinlenmek için Bodhisattva olarak ortaya çıkmak ve başkalarının kurtulmasını sağlamak olarak ifade edilir (SH 78a).

ikinti *adınlarka tegiñülük tüş et'öz* (AY/43/20-21) "İkincisi *başkalarına ulaşmış mükâfat vücududur*."

adınlar tegiñülük tüş et'öz erser ince kaltı on oruntakı bodısatavlarnıñ tözleriñe yıltızlarıña yaraşı közünteçi belgürteçi on törlüg *adınlar tegiñülük tüş et'öz* erür (AY/45/17-22) "*Başkasına ulaşmış mükâfat vücudu* ise şöyledir. Eğer on yerdeki Bodhisattvalar'ın köklerine yaraşır derecede gözükecek on türlü başkasına ulaşacak mükâfat vücududur."

kaltı kidin yıñakkı sukavatı atlıg yirtinçüdeki abıta teñri burkan teg abıta teñri erser başdınkı oruntakı bodısatavlarıg iki orunka kigürgü üçün belgürtmiş eñilki bir törlüg *adınlar tegiñülük tüş et'öz* titir *adınlar tegiñülük* timişi erser kim adınlar ol körküg

körüp nomlug yarlıgın eşidip altı kaçıgları barça bir yintem kutrulmak tözlüg ögrünç meñi teginürler anın *adınlar tegiñülük* tip titir bo yörügnüñ tegşütinçe öz tegiñülük tüş et'öz yörügin ukmış kergek bo titir tüş et'öznüñ iki törlüg bolmakı (AY/46-47/20-23-1-12) "Eğer batı yönündeki Sukhavati adlı yeryüzündeki Amitabha tanrı, Buddha gibi Amitabha tanrı ise ilk yerdeki Bodhisattvalar ile ikinci yere girmek için ortaya çıkarılmış *başkasına ulaşmış mükâfat vücududur*. *Başkasına ulaşmış* demek ise başkaları o güzelliği görüp dharmālı hükmü işitip altı organı tamamıyla$_2$ kurtulmak esaslı sevince ulaşırlar. Onun için başkasına ulaşmıştır. Bu yorumun bedeline göre kendisine ulaşmış mükâfat vücudunun yorumunu anlamak gerekir, budur mükâfat vücudunun iki türlü olması."

1.3.1.5.3.Kanun Vücudu, Dharmākāya:

ETü. *ara bolmaklıg köñüllüg et'öz* (ST) "ara dünyadaki yoğun vücut", *nomlug et'öz* (ST) "dharmā vücudu" = **Skr.** *dharmākāya* = **Çin.** 法身 "*fǎshēn*" (SH 273a) = **Tib.** *chos-sku* (J. Hopkins)

Terim, *dharmā* "kanun" ve *kāya* "vücut" kelimelerinden oluşur.

"Gerçek ve kanun vücudu, ruhsal ya da doğru vücut, asıl Buddha, varlığın esası, tam, mükemmel, evrensel örnek" anlamlarında kullanılan dharmākāya trikāya'nın ilkidir ya da en üstünüdür (SH 273a).

"Kanun vücudu" anlamında kullanılan terim, Buddha'nın hayatının doğru doğası ve mükemmel gerçeği ya da kanunu olarak ifade edilir. Terim, Dharmā vücuduna sahip Buddhaları temsil eder. Dharmākāya vücuduna sahip bir Buddha yeniden doğum döngüsünden tamamıyla kurtulmuş, tam sükûneti elde etmiş olan Buddhadır. Bu Buddha evrenin gerçeğini kavramış ve bütün gerçekleri muhteşem bir şekilde idrak etmiştir (Gakkai 2002, dharmā body mad.).

ara bolmaklıg köñüllüg et'öz erür (UigTot/4-9) "*Ara dünyadaki yoğunlaşmış vücuttur.*"

ince kaltı kayu ol antag alku törlüg nızvanılar tıdıg adalarıntın öñi tarıkmış bir yintem akıgsız arıg edgü nomlar üze tanuklamış öñsüz bodsuz togmaksız öçmeksiz alku belgülertin ırak kitmiş tepremez kabşamaz turulmış amrılmış ertüktegin erteçi kirtünüñ kirtüsi kirtüde kirtü bilge bilig erser ol titir üçünç *nomlug et'öz* bo nomlug et'öz iki üç törlüg bolmak törüsi yok anın bo et'öz bir törlüg ök titir (AY/47-48/13-22-1-8) "Tabii hangisidir o, şöyle her türlü ihtiraslardan ve tehlikelerden$_2$ (kurtulmuş) önce ekilmiş

tamamıyla akmayan temiz, iyi dharmālar üzerine ispat etmiş vücutsuz$_2$, doğmayan, sönmeyen bütün işaretlerden uzaklaşmış, sarsılmaz, sakinleşmiş$_2$, öylesine geçecek, gerçeğin gerçeği, gerçekten gerçek bilgi$_2$ ise üçüncü *dharmākāya*'dır. Bu *dharmā vücudunun* iki üç türlü olmak gibi töresi yoktur. Onun tek bir türü vardır."

üçünç *nomlug et'özleri* alku burkanlar birle bir tözlüg titir (AY/59/13-15) "Üçüncüsü *dharmā vücutları* bütün Buddhalar ile bir esaslıdır."

üçünç *nomlug et'öz* erser çın kirtü töz bar titir (AY/48/13-14) "Üçüncüsü *dharmā vücudu* ise doğru$_2$ esaslıdır."

bilge biligniñ tıdıgları artukrak arımış süzülmiş üçün *nomlug et'öz* közünür (AY/76/20-22) "Bilginin$_2$ engelleri iyice temizlendiği$_2$ için *dharmā vücudu* gözükür."

1.3.1.5.3.1. Buddha'nın Gerçek Vücudu:

ETü. *çın kirtü tüz et'öz* (Hend., ST) "gerçek vücut" = **Skr.** ? = **Çin.** 眞身 "*zhēn shēn*" (SH 333b)

"Doğru vücut, doğru külliyat, dharmākāya, tam olarak Buddha" olarak tanımlanan (SH 333b) terim, Dharmākāya'yı ifade eder ve canlıların gerçek vücudu elde etmeleri sağlanır. Yukarıda da açıklandığı üzere gerçek vücut doğmayan, ölmeyen, çoğalmayan, azalmayan bir vücuttur. Kısacası doğum ölüm döngüsünden tamamıyla kurtulmuş vücuttur.

kaltı bo üç törlüg et'özde adınlar tegiñülüg tüş et'özli belgürtme et'özli ikegü erser tek yirtünçülüg at üze bar titirler üze *çın kirtü tüz et'öz* ermezler üçün kşan kşan ödte togdaçı öçdeçiler üçün basa basa közünteçi belgürteçiler üçün tılıg yarplıg tepremez kamşamaz ermezler üçün anın nırvanta turmaz ornanmazlar (AY/55/2-13) "Bu üç türlü vücuttan ulaşılacak mükâfat vücudu ve belirtme vücudu sadece yeryüzünde ad üzerine vardır, dediler. (Bunlar) *gerçek vücut* olmadıkları için zaman zaman doğacak ve ölecek oldukları için ara ara gözüküp, meydana gelecekler. (Bunun) için engeli sabit, sallanır olduklarından Nirvāṇa'da durmazlar, yerleşmezler."

1.3.1.6. Dört Vücut:

ETü. *tört törlüg (et'öz)* (ST) "dört türlü vücut" = **Skr.** ? = **Çin.** 四身 "*sì shēn*" (SH 182b)

Terim, "dört kāya ya da dört vücut" anlamında kullanılır. Lankāvatāra Sūtra'da 化佛 "*huà fú*", 功德佛 "*gōngdé fú*", 智铓佛 "*zhì shā fú*" ve 如如佛 "*rú rú fú*" gibi şekillerde de ifade edilir. Dört vücudun birincisi Nirmāṇakāya, ikincisi ve üçüncüsü Sambhogakāya ve dördüncüsü de Dharmākāya'dır (SH 182b).

üç et'özüg bölser adırsar *tört törlüg* bolur kayu ol tört tip tiser (AY/63/11-13) "Üç vücudu bölsen, ayırsan *dört türlü* olur, hangisidir bu dört diye söylese."

1.3.1.7. İki Vücut:

ETü. *iki törlüg et'özler* (ST) "iki türlü vücutlar", *iki törlüg edler* (ST) "iki türlü süsler, kıymetler" = **Skr.** ? = **Çin.** 二身 "*èr shēn*" (SH 30b)

Terim, vücudun iki şekli olarak ifade edilir. Bu iki vücut Dharmākāya ve Nirmāṇakāya'dır (SH 30b). Aşağıdaki örnekte belirtilen "*iki törlüg edler*" örneği ise Buddha'nın hem otuz iki karekteristik işarete hem de seksen işarete sahip vücudunu ifade eder.

bögü biliglig burkanlarnıñ *iki törlüg et'özleri* erür (BudApo/59/10-11) "Bilgili$_2$ Buddhalar'ın *iki türlü vücutlarıdır*."

bo *iki törlüg edlerig* birle kılsar elig törlüg edgüler büterler (BudApo/60/9-11) "Bu *iki türlü kıymetleri* ile yapsa elli türlü iyilik çıkar."

1.3.1.8. Buddha'nın On Muhteşem Vücudu:

ETü. *burkanlarnıñ çın kirtü et'özleri* (İT) "Buddhaların mükemmel, doğru vücutları", *burkannıñ tüz et'öz* (ST) "Buddha'nın gerçek vücudu" = **Skr.** ? = **Çin.** 佛具十身 "*fú jù shí shēn*" (SH 226a)

Terim, Buddha'nın on mükemmel vücudunu ya da on karekteristik vücudunu ifade eder. Bu vücutları, aydınlanma vücudu, yemin vücudu, Nirmāṇakāya, Buddha'nın kalıntılarına sahip Buddha, Sambhogakāya, güç vücudu, arzu ve istekleri yerine getirme vücudu, Samādhi vücudu, bilgi vücudu ve Dharmākāya olarak sıralayabiliriz (SH 226a).

bo titir *burkanlarnıñ çın kirtü et'özleri* yme nomlayurlar (BTXVIII/1188-1190) "Budur *Buddhaların gerçek vücutları* diye hükmederler."

inçip yene *burkannıñ tüz et'öz* (AY/34f/9) "Şöyle yine *Buddha'nın gerçek vücudu*."

1.3.1.9. Buddha'nın Otuz İki İşareti:

ETü. *iki kırk irü belgü* (Hend., ST) "otuz iki işaret", *iki kırk kut buyanlar irü belgüsi* (İT, Hend.) "otuz iki saadetlerin işareti", *iki kırk kut buyanın itilmiş irü belgü* (ST, Hend.) "otuz iki saadetle oluşmuş işaret", *iki kırk lakşan* (ST, Hend.) "otuz iki işaret", *iki kırk lakşan belgüler* (ST) "otuz iki alâmet", *iki kırk ulug erenlerniñ belgüsi* (İT) "büyük kişilerin otuz iki belirtisi", *iki kırk törlüg ulug erenler belgüleri* (İT) "büyük kişilerin otuz iki türlü belirtisi" = **Skr.** *dvātriṃśadvaralakṣaṇa, lakṣaṇa-vyañjana* = **Çin.** 三十二相 "*sān shí èr xiāng*", 三十二大人相 "*sān shí èr dàrén xiāng*" (SH 60a), 相好 "*xiānghǎo*" (SH 309b)

Terim "otuz iki lakṣaṇa ya da bir Cakravartī'nin özellikle bir Buddha'nın fiziksel işareti" olarak ifade edilir. (SH 60a) Buddhalar'ın, Bodhisattvalar'ın, Brahma'nın, Śakra'nın ve Cakravartī-raja'nın sıradan insanlardan fiziksel üstünlüğü ve güzelliğini oluşturan yapı özelliklerini, dış görünüşünü belirten karakteristik işaretlerdir (Barutcu, 1987).

相好 "*xiānghǎo*" lakṣaṇa-vyañjana terimi de Buddha'nın 相 "*xiāng*" otuz iki işaretini ve 好 "*hǎo*" seksen fiziksel işaretini ifade eder. Buddha'nın Sambhogakāya'nın seksen dört bin işaretidir. Buddha'nın otuz iki işareti büyük, seksen işareti ise küçük işaretler olarak kabul edilir (SH 309b, 310a).

anta ok ikile uşnir lakşanınta ulatı *iki kırk irü belgüsin* titrü körüp muntag sakınç sakınur (BudApo/63/21-24) "Ondan sonra uṣṇīsaśīrsa lakṣaṇasında ve *otuz iki işareti*$_2$ ile görülüp böyle düşünce düşünür."

iki kırk kut buyanın itilmiş irü belgüke (BudApo/59/14-16) "Otuz iki güzellikle yaratılmış işarete$_2$."

bir *iki kırk irü belgün* itiglig et'öz (BudApo/60/5-7) "*Otuz iki işaret*$_2$ ile yaratılmış vücut."

tükel bilge maytri burkannıñ et'özinteki *iki kırk kut buyanlar irü belgüsin* birin birin yüz törlüg kut buyanın bütmiş itilmiş körür (BudApo/60/20-24) "Tam bilgili Maitreya Buddha'nın vücudundaki *otuz iki güzellik*$_2$ *ve işaretlerle*$_2$ teker teker yüz türlü güzelliklerle yaratılmış$_2$ görür."

iki kırk lakşanın bir egsüksüz sekiz on törlüg ayrakın (AY/645/20-21) "*Otuz iki lakṣaṇanın* biri eksiksiz seksen añuvyanjana ile."

iki kırk lakşan belgüler yirtinçülükçe yılayu at ol (BTI/B/129-130) "*Otuz iki lakṣaṇa*$_2$ yeryüzü gibi yalan isimdir."

ötrü *iki kırk ulug erenlerniñ belgüsiñe* tükellig sekiz on iyin edgüler üze (AY/43/9-11) "Sonra *otuz iki büyük yiğidin alâmetine* bütün seksen güzellikler üzerine."

iki kırk törlüg ulug erenler belgüleri uz itiglig yaratıglıg siz (AY/111/16-17) "*Otuz iki türlü büyük ermişler işareti* ile muhteşem yaratılmışsınız."

kaltı bo biş çöpdik yavlak ödteki kutı buyanı azumış egsümiş sansız sakışsız tınlıg oglanları kamagun barça bir yañlıg altun öñlüg kırtışlıg *otuz iki lakşanlıg* körklüg meñizlig bolsunlar (AY/379-380/22-23-1-4) "Bu beş kötü zamanda saadeti, iyiliği azalmış, sayısız canlıların tamamı bir çeşit altın gibi yüzlü olup *otuz iki lakṣaṇalı* görünüşe$_2$ sahip olsunlar."

1.3.1.9.1. Dümdüz Ayak:

ETü. *oysuz oprısız tüp tüz adakın ulın* (ST, Hend.) "çukursuz, tümseksiz dümdüz ayağının tabanı" = **Skr.** *supratiṣṭhitapāda, supratiṣṭhitasamāpāda, supratiṣṭhitapāṇipādatalatā* = **Pali.** *suppatiṭṭhitapāda* = **Çin.** ?

Terim, Buddha'nın ayak tabanının düz olduğunu ifade eder (Edg. 458b-459a).

eñ ilki *oysuz oprısız tüp tüz adakın ulın* körür (BudApo/60/24-26) "En önce *çukursuz tümseksiz dümdüz ayağının tabanını* görür."

1.3.1.9.2.Bin Parmaklı Tekerlek gibi Ayaklar:

ETü. *adakıñızınıñ ulınta çakır lakşan itigi* (İT) "ayağınızın tabanında cakrā lakṣaṇa yapısı", *adakın ulınta miñ eniñülüg çakır tilgen* (ST, Hend.) "ayağının tabanı bin parmaklı cakrā, tekerlek", *çakır lakşanın itilmiş adakın* (ST) "cakrā lakṣaṇa ile yapılmış ayağı" = **Skr.** *adhastāt pādatalayoś cakre jāte, cakrāṅkitahastapādatala, cakrāṅkitapādatala* = **Pali.** *heṭṭhāpādatalesu cakkāni jātāni* = **Çin.** 斫託羅 "*zhuó tuō luó*", 斫迦羅 (ya da柘迦羅) "*zhuó jiāluó*" (ya da "*zhè jiāluó*"), 遮伽羅 (ya da 遮迦羅) "*zhē jiāluó*" (ya da "*zhē jiāluó*"), 賒羯羅 "*shē jié luó*" (SH 303a), 千輻輪相 "*qiān fú lún xiāng*" (Gakkai 2002, marking of the thousand-spoked wheel mad.)

"Teker" anlamındaki *cakra*, güneş arabasının tekeridir ve iktidarı sembolize eder. Ayrıca erdem ve gücü de ifade eden cakra Buddha'nın otuz iki işaretinden biridir (SH 303a). "Bin parmaklı tekerlek gibi ayaklar" olarak belirtilen terim, ayak tabanını işaret eder. Başka bir deyişle bu ayak, kanun tekerleğini döndürmede yorulmaz bir Buddha'yı işaret etmektedir. Buddha'nın öğretilerini uzaklara yayan, insanları üzüntüsünden kurtaran anlamındadır (Gakkai 2002, marking of the thousand-spoked wheel mad., Edg. 459a).

ikinti *adakın ulınta miñ eniñülüg çakır tilgen* körür (BudApo/60/26-27) "İkincisi *ayağının tabanında bin kalçalı tekerlek* görür."

adakıñızıñ ulınta çakır lakşan itigi ol (AY450/16-17) "*Ayağınızın tabanında cakrā lakṣaṇa* yapısıdır."

çakır lakşanın itilmiş adakınta yinçürü yükünüp (TekinMaitr/81/16-17) "*Cakrā lakṣaṇa ile yaratılmış ayağına* saygıyla eğilip."

1.3.1.9.3.Yemiş gibi Uzun İncecik Parmaklar:

ETü. *yimiş teg uzun elginiñ erñeklerin* (ST, İT) "yemiş gibi uzun incecik elinin parmakları" = **Skr.** *dīrghāṅguli, dīrghā asyāṅgulayo* = **Pali.** *dīghaṅguli* = **Çin.** ?

Buddhanın parmaklarının uzun ve ince olduğunu ifade eder (Barutcu, 1987, Edg. 459a).

üçünç *yimiş teg uzun elginiñ erñeklerin* körür (BudApo/60-61/28) "Üçüncüsü *yemiş gibi uzun elinin parmaklarını* görür."

1.3.1.9.4.Çukursuz, Çıkıntısız Düz Topuk Kemiği:

ETü. *oysuz kötkisiz tüz tobık süñeki* (ST) "çukursuz, çıkıntısız düz topuk kemiği" = **Skr.** *āyatapādapārṣṇi, āyatapārṣṇipāda* = **Pali.** *āyatapanni* = **Çin.** ?

Buddha'nın ayağının çıkıntısız, dümdüz olduğunu belirtir (Barutcu, 1987, Edg. 459a).

törtünç *oysuz kötkisiz tüz tobık süñeki* erür (Barutcu1987/5a/13-14) "Dördüncüsü *çukursuz, tümseksiz düz topuk kemiğidir*."

1.3.1.9.5.Narin Yumuşak Eller:

ETü. *bantatu kebez* (?) *teg elgin adakın* (EG) "pamuk gibi narin eli ve ayağı" = **Skr.** *mṛdutaruṇahastapāda, mṛdūtaruṇahastapādatala* = **Pali.** *mudutaluṇahatthapāda* = **Çin.** ?

Buddha'nın el ve ayaklarının pamuk kadar yumuşak ve narin olduğunu ifade eder (Barutcu, 1987, Edg. 459a).

bantatu kebez (?) teg elgin adakın körür (BudApo/61/1-2) "*Pamuk gibi (yumuşak) elini ve ayağını* görür."

1.3.1.9.6.Kazlar Hanınınki gibi Perdeli Parmaklar:

ETü. *kazlar kanınıñ teg törlüg elgin adakın* (EG) "kazlar hanı gibi perdeli el ve ayakları" = **Skr.** *jālāngulihastapāda, jālāvanaddhahastapāda, rāja-haṃsa* = **Pali.** *jālahatthapadā* **= Çin.** 鵝王 "*é wáng*" (SH 470b)

Rāja-haṃsa, kazlar kralı, uçanların lideri, Buddha'nın otuz iki lakṣaṇasından biri olarak gösterilir. Terim, Buddha'nın el ve ayaklarının kazlar hanınınkiler gibi perdeli olduğunu ifade eder. Ayrıca, Buddha'nın kazlar gibi ağırbaşlı yürüdüğünü de gösterir (SH 470b, Edg. 459a).

altınç *kazlar kanınıñ teg törlüg elgin adakın* körür (BudApo/61/2-4) "Altıncısı *kazlar hanı gibi türlü elini ayağını* görür."

kop belgüke egsüksüz *kazlar kanı iligi* teg (AY/450/20-21) "Bütün işaretleriniz eksiksiz *kazlar hanı gibi*."

1.3.1.9.7.Ayağının Üstü Çıkık:

ETü. *kötki kopı adakınıñ yüzin* (İT) "yüksek çıkıklı ayağının yüzü" = **Skr.** *ucchaṅkhapāda, ucchaṅkhacarana* = **Pali.** *ussaṅkha* = **Çin.** ?

Terim, Buddha'nın ayağının üst kısmının çıkık olduğunu ifade etmektedir (Barutcu, 1987, Edg. 459a).

yitinç *kötki kopı adakınıñ yüzin* körür (BudApo/61/4-5) "Yedincisi *yüksek çıkıklı ayağının yüzünü* görür."

1.3.1.9.8.Dümdüz Yuvarlak Uyluk:

ETü. *tüp tüz tegirmi yota* (ST) "dümdüz yuvarlak kalça" = **Skr.** *aiṇeyajaṅgha, eṇajnangha, eṇeyajangha, eṇeyamṛgarājajaṅgha* = **Pali.** *eṇijmigasadisajaṅgho* = **Çin.** 伊泥延腨相 "*yī ní yán chuǎn xiāng*" (SH 200b)

Terim, Buddha'nın otuz iki karakteristik işaretinden sekizincisidir. "Erkek bir geyiğin uyluğu" gibi anlamını ifade eder (SH 200b, Edg. 459a). Burada Buddha'nın kalçası, uyluğu erkek geyiğin uyluğuna benzetilmiştir.

sekizinç *tüp tüz tegirmi yotasın* körür (BudApo/61/6-7) "Sekizincisi *dümdüz yuvarlak kalçasını* görür."

1.3.1.9.9.Eğilmemiş Bükülmemiş Vücutla Ayasıyla Diz Kapağına Değerler:

ETü. *eñitmetin et'özin ayası üze iki tiz üze tilgenin bürtmişin* (İT) "eğilmemiş vücutla ayası üzerine iki diz kapağına değmesi" = **Skr.** *sthitānavanatapralambabāhu, sthitānavanatājānupralambabāhu, anavana-takāya, pralambabāhu, anūnagātraḥ, anunnatagātro'parinatagātraḥ, anonatena kāyena pāṇī hi jānukāṃ spṛśe* = **Pali.** *ṭhitako va anonamanto ubhohi pāṇitalehi jaṇṇukāni parinasati…* = **Çin.** ?

Terim, eğilmeksizin ellerinin avuç içleriyle dizlerine dokunmasını ifade eder (Barutcu, 1987, Edg. 459a).

tokuzunç *eñitmetin et'özin ayası üze iki tiz üze tilgenin bürtmişin* körür (BudApo/61/7-9) "Dokuzuncusu *eğilmemiş vücutla ayası üzerine iki dizkapağına dokunduğunu* görür."

1.3.1.9.10. Gizli Saklı Ud Yeri:

ETü. *yañalar begi at beginiñ osuglug kizleglig batutlug uvut yinin* (İT) "filler beyi ve at beyi gibi gizli ud uzvunu" = **Skr.** *kośopagatāvastiguhya, kośagatavastiguhya, kośavastiguhya, guhyakośo* = **Pali.** *kosohittavatguyho* = **Çin.** 陰藏 "*yīn cáng*" (SH 366b)

Buddha'nın otuz iki işaretinden biri olan "gizli saklı ud yeri" olarak tanımlanan (SH 366b, Edg. 459a) terim, Buddha'nın vanilya kokulu hoş ve gizli ud yerini ifade etmektedir.

onunç *yañalar begi at beginiñ osuglug kizleglig batutlug uvut yinin* körür (BudApo/61/9-12) "Onuncusu *filler beyi ve at beyi gibi gizli ud uzvunu* görür."

1.3.1.9.11. Nyagrodha Ağacı gibi Yusyuvarlak Vücut:

ETü. *nigrot sögüt osuglug tep tegirmi et'özin* (ST) "nyagrodha ağacı gibi yusyuvarlak vücudu" = **Skr.** *nyagrodha, nyagrodhaparimaṇḍala* = **Pali.** *nigrodhaparimaṇḍalo* = **Çin.** ?

Buddha'nın baştan ayağa ve elden ele eşit mesafade olduğunu ifade eder (Barutcu, 1987, Edg. 459b).

bir yigirminç *nigrot sögüt osuglug tep tegirmi et'özin* kindikinte kodı adakıña tegi neçe erser kindikinte örü töpüsiñe tegi yme ança ok erür yene yme neçe bodı erser neçe kulaçı erser ança bodı erür (BudApo/61/12-18) "On birincisi *nyagrodha ağacı gibi yusyuvarlak vücudu*, göbeğinin aşağısından ayağına kadar ne kadar ise göbeğinden yukarı tepesine kadar da o kadardır ve ne kadar boy ise ne kadar kulaç ise o kadar boydur."

1.3.1.9.12. Sağa Doğru Kıvrılan Tüyler:

ETü. *yılınçga yumşak köküş öñlüg et'özinteki tüsin* (ST) "yağsız, yumuşak, lacivert renkli vücudundaki tüyleri" = **Skr.** *ūrdhvāgraroma, ūrdhvagaroma, ūrdhvāgrābhipradakṣiṇāvartaromā(ḥ), ūrdhvāṅgasakṣiṇanāvartaromakūpa* = **Pali.** *uddhaggalomo* = **Çin.** ?

Terim, vücut tüylerinin lacivert olduğunu ve bu tüylerin sağa doğru kıvrıldığını ifade eder (Barutcu, 1987, Edg. 459a).

iki yigirminç *yılınçga yumşak köküş öñlüg et'özinteki tüsin* körür (BudApo/61/18-20) "On ikincisi *yağsız, yumuşak, lacivert renkli vücudundaki tüyleri* görür."

1.3.1.9.13. Vücudundaki Yukarı Doğru Tüyler:

ETü. *bir evin tülerin yokaru yüzlüg üçer korla oñaru tegzinmiş* (ST) "bir gözenekteki tüylerin yukarı doğru üçer hâlinde sağa doğru kıvrılması" = **Skr.** *ekaikaromapradaksināvartah, ekaikanicitaromakūpa, ekaikaroma, pradakṣiṇāvartaṃ, pradaksinavartaikaroma(-tā)* = **Pali.** *ekekaloma* = **Çin.** 身毛上靡相 "*shēn máo shàng mǐ xiāng*" (SH 245b)

Terim, Buddha'nın vücudundaki tüylerin gözenekleri vasıtasıyla yukarı ve sağa doğru kıvrıldığını ifade eder (SH 245b, Edg. 459a).

üç yigirminç *bir evin tülerin yokaru yüzlüg üçer korla oñaru tegzinmişin* körür (BudApo/61/21-23) "On üçüncüsü, *bir gözenekteki tüylerin yukarı doğru üçer hâlinde sağa doğru kıvrılmasını* görür."

1.3.1.9.14. Altın gibi İşlenmiş Temiz Cilt:

ETü. *altun öñlüg arag süzük kırtış* (ST) "altın gibi işlenmiş temiz cilt", *et'özüñüz yaltrıyur altunlug tag teg* (EG) "vücudunuz parlayan altın dağ gibi" = **Skr.** *suvarṇavarṇa, suvarṇachavi, suvarṇavarṇachavi, sūkṣmasuvarṇachavi, kāñcanasaṃnibhatvac, kāñcanachaviśobhanā, kanakavarṇa* = **Pali.** *suvaṇṇavanna* = **Çin.** 眞金像 "*zhēn jīn xiàng*", 眞金山 "*zhēn jīnshān*" (SH 333b)

Buddha'nın cildinin altın renginde hatta bütün altınlardan bile daha güzel olduğunu ifade eder. Saf altın görüntüsü, Buddha'nın vücudu olarak gösterilmektedir. 眞金山 "*zhēn jīnshān*" "saf altın dağı" da yine Buddha'nın vücudunu işaret eder (SH 333b, Edg. 459a).

tört yigirminç *altun öñlüg arag süzük kırtışın* körür (BudApo/61/23-25) "On dördüncüsü *altın gibi işlenmiş temiz cildini* görür."

et'özüñüz yaltrıyur altunlug tag yaşuyur teg (AY/450/22-23) "*Vücudun parlaklığı altın dağ gibi* parlar."

1.3.1.9.15. Yumuşak Düz Deri:

ETü. *eti kırtışı arıg süzük yılın üçün toz toprak öl ödüş yugulmamış* (Hend, ST) "eti, cildi temiz, sıcak olduğu için toz toprak ile kalınlaşmamış, ince ıslak nemli (cilt)" = **Skr.** *sūkṣmachavi, śuklachavi(-tā), ślakṣṇachavī, ślakṣṇatvāt, sūkṣmatvaktā, sūkṣma-ślakṣṇatvacatā* = **Pali.** *sukhumachavi* = **Çin.** ?

Terim, Buddha'nın dokunulmayacak kadar pürüzsüz yumuşak, narin cildini ifade eder (Edg. 459a).

biş yigirminç eti kırtışı arıg süzük yılın üçün toz toprak öl ödüş yugulmamışın körür (BudApo/61/25-27) "On beşincisi *eti, cildi temiz, sıcak olduğu için toz toprakla kalınlaşmamış, nasırlaşmamış ince ıslak ve nemli (cildi)* görür."

1.3.1.9.16. Yedi Organ:

ETü. *yiti yirde ödrülmiş et'özi* (SFG) "yedi yerden seçilmiş vücudu" = **Skr.** *saptotsada, saptotsadakāya* = **Pali.** *sattussada* = **Çin.** ?

Terim, Buddha'nın vücudundaki yedi uzvu ifade eder. Bu uzuvlar Buddha'nın iki eli, iki ayağı, iki omzu ve gövdesidir (Edg. 459b).

biş yigirminç *yiti yirde ödrülmiş et'özi* erür kayu erki yiti tip tiser iki adakı iki iligi iki eñini bir süsküni (Barutcu1987/ 5b/ 1-4) "On beşincisi *yedi yerden seçilmiş vücuttur* hangisidir bu yedi diye sorarsa iki ayağı, iki eli, iki omzu ve bir arka ya da gövdesi."

altı yigirminç … bir *boynıntakı* … körür (BudApo/61-62/27-1) "On altıncısı … *boynundaki* .. görür."

1.3.1.9.17. Omzundaki Geniş Düz Kemik:

ETü. *yarnı yapa yaratmış teg tüp tüz bolmış* (SFG) "omzundaki bütün donatılmış gibi dümdüz olmuş" = **Skr.** *citāntarāṃsa* = **Pali.** *pitantaraṃsa* = **Çin.** ?

Terim, Buddha'nın omzu arasındaki bütün izi ifade eder (Edg. 459b).

yiti yigirminç *yarnı yapa yaratmış teg tüp tüz bolmışın* körür (BudApo/62/2-3) "On yedincisi *omzundaki bütün donatılmış gibi dümdüz olmuşu* görür."

1.3.1.9.18. Aslan gibi Geniş Belli Vücut:

ETü. *keyikler begi arslanlarnıñ teg keñ alkıg belinte örüki et'özin* (ST) "hayvanlar kralı aslanlarınki gibi geniş belinde bağlı vücudu" = **Skr.** *siṃhapūrvārdhakāya* = **Pali.** *sīhapubbaddhakāya* = **Çin.** ?

Terim, Buddha'nın vücudunun aslan gibi geniş olduğunu ifade eder (Edg. 459b).

sekiz yigirminç *keyikler begi arslanlarnıñ teg keñ alkıg belinte örüki et'özin* körür (BudApo/62/4-7) "On sekizincisi *hayvanlar kralı aslanlarınki gibi geniş₂ belinde bağlı vücudunu* görür."

1.3.1.9.19. Omurilik gibi Dönmeyen Dosdoğru Vücut:

ETü. *körü kanınçsız yulun teg köp köni et'öz* (ST) "hiç doymayan göl gibi dosdoğru vücut" = **Skr.** *bṛhadṛjukāya, bṛhadṛjugātra* = **Pali.** *brahmujugatto* = **Çin.** 眞人 "*zhēnrén*" (SH 331a)

Buddha'nın dik duruşunu ifade eden terim, Buddha ya da Arhat'ın gerçek vücudunu işaret eder (SH 331a, Edg. 459b).

tokuzunç *yigirminç körü kanınçsız yulun teg köp köni et'özin* körür (BudApo/62/7-8) "On dokuzuncusu *hiç doymayan göl gibi dosdoğru vücudunu* görür."

1.3.1.9.20. Dümdüz Geniş Omuz:

ETü. *tüp tüz keñ yadvı eñniñ* (ST) "dümdüz, geniş enine boyun" = **Skr.** *susaṃvṛttaskandha, śāntasaṃvṛttaskandhaḥ* = **Pali.** *sama-vatta-kkhandha* = **Çin.** ?

Terim, Buddha'nın yuvarlak ve düz boynunu ifade eder (Edg. 459b).

yigirminç *tüp tüz keñ yadvı eñniñ* körür (BudApo/62/9-10) "Yirmincisi *dümdüz, geniş enine boynunu* görür."

1.3.1.9.21. Kırk Diş:

ETü. *tükel kırk tiş* (ST) "tam kırk diş" = **Skr.** *catvārimśaddanta, catvāriṃśadsamadanta, samacatvāriṃśaddanta* = **Pali.** *cattālīsadanta* = **Çin.** ?

Terim, Buddha'nın güzel gülmesini ifade eder (Edg. 459b).

bir otuzunç *tükel kırk tişin* körür (BudApo/62/10-11) "Yirmi birincisi *tam kırk dişi* görür."

1.3.1.9.22. Yarıksız Seyrek Olmayan İnci gibi Dişler:

ETü. *irüksüz kemrüksiz tüp tüz yinçü tizmiş teg tişler* (ST, Hend.) "gediksiz, yarıksız dümdüz inci dizmiş gibi dişler", *tüzdem yigi sedreksiz karlıg tag teg tiş* (ST) "düz, sık, seyreksiz karlı dağ gibi diş" = **Skr.** *aviraladanta, aviralāviṣamadanta(tā)* = **Pali.** *aviraladanta, aviraradanta* = **Çin.** ?

Terim, Buddha'nın yarıksız, seyrek olmayan dişlerini ifade eder (Edg. 459b).

iki otuzunç *irüksüz kemrüksiz tüp tüz yinçü tizmiş teg tişlerin* körür (BudApo/62/11-13) "Yirmi ikincisi *gediksiz, yarıksız dümdüz inci dizmiş gibi dişleri* görür."

tüzdem yigi sedreksiz karlıg tag teg tişiñiz ol (AY/347/3-5) "*Düz, sık, seyrek olmayan karlı dağ gibi dişinizdir*."

1.3.1.9.23. Girintisiz, Çıkıntısız Dizilmiş Dümdüz Dişler:

ETü. *içtin taştın kirmedük ünmedük tizip urmış teg tişler* (ST) "içeriden dışarıdan girintisiz çıkıntısız dizmiş gibi dişler" = **Skr.** *samadanta* = **Pali.** *samadanta* = **Çin.** ?

Terim, Buddha'nın girintisiz çıkıntısız dişlerini ifade eder (Edg. 459b).

üç otuzunç içtin *taştın kirmedük ünmedük tizip urmış teg tişlerin* körür (BudApo/62/13-15) "Yirmi üçüncüsü *içeriden dışarıdan girintisiz çıkıntısız dizmiş gibi dişleri* görür."

1.3.1.9.24. Bembeyaz Dişler:

ETü. *tüzdem yürüñ tiş* (ST) "düz, beyaz diş", *yürüñte yürüñ tişler* (ST) "bembeyaz dişler" = **Skr.** *suśukladaṃṣṭā* veya *danta, śukradaṃṣṭrā, śukradanta, śukladanta* = **Pali.** *susukkadāṭha* = **Çin.** ?

Terim, Buddha'nın beyaz dişlerini ifade eder (Edg. 459b).

tört otuzunç *yürüñte yürüñ tişlerin* körür (BudApo/62/15-16) "Yirmi dördüncüsü *bembeyaz*$_2$ *dişleri* görür."

tüzdem yürüñ tişiñiz karlıg tag teg yaltrıyur (AY/450/8-9) "*Düz, beyaz dişleriniz* karlı dağ gibi parlar."

1.3.1.9.25. Aslanlarınki gibi Geniş Yuvarlak Çene:

ETü. *arslanlarnıñ teg keñ alkıg tep tegirmi kasaglar* (ST) "aslanlarınki gibi geniş yusyuvarlak çeneler" = **Skr.** *siṃhahanu* = **Pali.** *sīhahanu* = **Çin.** ?

Terim, Buddha'nın aslanlara benzer çenesini ifade eder (Edg. 459b).

biş otuzunç *arslanlarnıñ teg keñ alkıg tep tegirmi kasagların* körür (BudApo/62/16-18) "Yirmi beşincisi *aslanlarınki gibi geniş*$_2$ *yusyuvarlak çeneleri* görür."

1.3.1.9.26. Bütün Tatları Geliştirmiş Salya:

ETü. *tataglarda artuk tatag bulmış* (SFG) "tatlardan çok tat bulmuş" = **Skr.** *rasarasāgra(-ta), rasarasāgravant, rasarasāgraprāptaḥ, rasarasāgrinaḥ* = **Pali.** *rasaggasaggi* = **Çin.** ?

Buddha'nın bütün tatları algılayabilme duyusu ya da salyası olarak ifade edilir (Edg. 459b).

altı otuzunç *tataglarda artuk tatag bulmışın* ukar bilir (BudApo/62/18-20) "Yirmi altıncısı *tatlardan çok tat bulmak* ile anlar, bilir."

1.3.1.9.27. Geniş ve Uzun Dil:

ETü. *keñ yadvı yılınçga yumşak kop yüzlüg tilgenin örtgüçi til* (ST) "geniş, yağsız, yumuşak geniş yüzlü tekerleği gizleyen dil", *ap alçak itiglig kök lınhua öñi teg yidiz uzun ezügsüz yup yumrak til* (ST) "alçak yapılı, mavi lotus gibi kutsal, uzun yalansız yasyuvarlak dil" = **Skr.** *prabhūtatanujihva, prabhūtajihva* = **Pali.** *pahūtajivha* = **Çin.** 舌相 "*shé xiāng*" (SH 220a), 廣長舌 "*guǎng chángshé*" (SH 432a)

Buddha'nın otuz iki işaretinden biri olan terim, "Buddha'nın geniş ve uzun dili" anlamında kullanılmaktadır (SH 220a, Edg. 459b).

yiti otuzunç *keñ yadvı yılınçga yumşak kop yüzlüg tilgenin örtgüçi tilin* körür (BudApo/62/20-22) "Yirmi yedincisi *geniş, yağsız, yumuşak geniş yüzlü tekerleği gizleyen dili* görür."

ap alçak itiglig kök lınhua öñi teg yidiz uzun ezügsüz yup yumrak tiliñiz ol (AY/347/8-10) "*Alçak yapılı, mavi lotus gibi kutsal, uzun yalansız yusyuvarlak dilinizdir*."

1.3.1.9.28. Brāhma'nınki gibi Derin ve Tınlamalı Ses:

ETü. *etinlig yañkulug kök bulıtlar kökremiş kökrüşinte yigedmiş kulgaklarnıñ arsayani köñülüg kögüzüg ögirdürdeçi eşidgeli edgü brahmansavar ünin* (İT) "çınlayan, kükreyen yankılı mavi bulutlar gibi kükremiş, kükremesinden yücelmiş kulakların rasayāna gönlü sevindirecek iyi Brahma sesi", *ulug azrua etinlig tikilig yañkulug ün* (ST) "büyük brahmanınki gibi kükreyen gürültülü yankılı ses" = **Skr.** *brahmasvara, brahmaghosā* = **Pali.** *brahmasara* = **Çin.** 梵音 "*fànyīn*" (SH 355a)

Buddha'nın sesi Brahma'nınkine benzetilir (355a, Edg. 459b).

sekiz otuzunç *itinlig yañkulug kök bulıtlar kökremiş kökrüşinte yigedmiş kulgaklarnıñ arsayani köñülüg kögüzüg ögirdürdeçi eşidgeli edgü brahmansavar ünin* işidür (BudApo/62/23-27) "Yirmi sekizinicisi *çınlayan, kükreyen yankılı mavi bulutlar gibi kükremiş, kükremesinden yücelmiş kulakları rasayāna gönlü sevindirecek iyi Brahma sesini* işitir."

ulug azrua etinlig tikilig *yañkulug ünüñüz* erür (AY/346/21-22) "*Büyük brahma(nınki gibi) kükreyen gürültülü yankılı sesinizdir*."

1.3.1.9.29. Koyu Mavi Renkli Göz:

ETü. *köküş öñlüg köz* (ST) "koyu mavi renkli göz", *kök lınhuaka okşayur köz** "mavi lotusa benzeyen göz" = **Skr.** *abhinīlanetra, abhinīlanetra-gopakṣmā* = **Pali.** *abhinilanetta* = **Çin.** ?

Buddha'nın çok koyu mavi renkli gözlerini işaret eder (Edg. 459b).

tokuz otuzunç *köküş öñlüg közin* körür (BudApo/62-63/27-1) "Yirmi dokuzuncusu *koyu mavi renkli gözü* görür."

közüñüznüñ itigi kök lınhuaka ogşayur (AY/450/7-8) "*Gözünüzün yapısı mavi lotusa* benzer."

1.3.1.9.30. Kraliyet Boğasına Benzer Kirpikler:

ETü. *koduzlar beginiñ teg adınçıg adruk kirpik* (ST) "boğalar hanı gibi olağanüstü ayrı kirpikler" = **Skr.** *gopakṣma(n), gopakṣmanetra* = **Pali.** *gopakkhuma* = **Çin.** ?

Buddha'nın kirpiklerini öküz ya da boğanınkilere benzetir (Edg. 459b).

otuzunç *koduzlar beginiñ teg adınçıg adrok kirpikin* körür (BudApo/63/1-2) "Otuzuncusu *boğalar hanı gibi olağanüstü ayrı kirpikleri* görür."

1.3.1.9.31. Uṣṇīṣa gibi ya da Kabarık Taç gibi Etli Baş:

ETü. *uşnir lakşanın yaratıglıg töpü* (ST) "uṣṇīsa lakṣaṇalı yaratılışlı tepe, baş" = **Skr.** *uṣṇīṣaśīrsa, uṣṇīṣaśiraska(-tā), uṣṇīṣaśīrsānavalokitamūrdha, uṣṇi* = **Pali.** *unhīsasīsa* = **Çin.** 肉髻 "*ròu jì*", 鳥失尼沙 "*niǎo shī ní shā*", 鬱失尼沙 "*yù shī ní shā*", 鳥瑟尼沙 "*niǎo sè ní shā*", 鬱瑟尼沙 "*yù sè ní shā*", 鳥瑟膩沙 "*niǎo sè nì shā*" (SH218b), 烏瑟膩沙 (烏瑟) "*wū sè nì shā (wū sè)*" (SH 330a)

Terim, "bir sarık, tac, uṣṇīsa, ayırt etme işareti", 佛頂 "*fú dǐng*" "Buddha'nın başındaki tac", 肉髻 "*ròu jì*" Buddha'nın otuz iki lakṣaṇasından biri olan "başındaki şişlik" ya da "öbek" anlamında kullanılır. Terim genellikle ön cephedeki kabarıklık olarak da gösterilir (SH 330a, Edg. 460a).

bir kırk *uşnir lakşanın yaratıglıg töpüsin* körür (BudApo/63/2-4) "Otuz birincisi *uṣṇīsa lakṣaṇa ile yaratılmış tepeyi, başı* görür."

1.3.1.9.32. Beyaz Ūrṇā ya da Kaşlarının Arasındaki Kıvrımlı Beyaz Tüy:

ETü. *kaş kavşutı ikin ara körü kanınçsız labay teg üp yürüñ uzatı yiti çikin tegzinip yıgrılap turur urun atlıg tüs* "kaşının birleştiği iki arada kanmayan kabuk gibi bembeyaz daima sert ibrişim (gibi) kıvrılıp toplanıp duran ürnā adlı tüy" = **Skr.** *ūrṇā bhruvāntare jātāvadātā mrdutūlasamnibhā, ūrṇā bhruvor madhye jātā himārajataprakāsā* = **Pali.** *uṇṇā bhamukantare jātā odātā mudutūlasannibhā* = **Çin.** 光毫 "*guāng háo*" (SH 202a), 毫眉 "*háo méi*", 毫相 "*háo xiāng*" (SH 356b)

Ūrṇā, Buddha'nın kaşlarının arasındaki bukle, bütün dünyaya ışık seli olarak gösterilen bir işaret olup otuz iki karakteristik belirtiden biridir. Ayrıca 毫眉 "*háo méi*" "Buddha'nın kaşları arasındaki beyaz tüy", 毫相 "*háo xiāng*" "Buddha'nın otuz iki işaretinden biri" olarak da tanımlanır (SH 356b).

iki kırk *kaş kavşutı ikin ara körü kanınçsız labay teg üp yürüñ uzatı yiti çikin tegzinip yıgrılap turur urun atlag tüsin* körür (BudApo/63/4-8) "Otuz ikincisi *kaşının birleştiği iki arada kanmayan kabuk gibi bembeyaz, daima sert ibrişim (gibi) kıvrılıp toplanıp duran ürnā adlı tüyü* görür."

1.3.1.10. Buddha'nın Seksen Añuvyanjana'sı:

ETü. *nayraglar* "añuvyanjana", *nayrag iyinki sekiz on edgüler* (ST) "añuvyanjana denilen seksen iyilikler", *sekiz on iyin edgüler* (ST) "seksen iyilikler", *sekiz on törlüg iyin edgüler* (ST) "seksen türlü iyilikler", sekiz on nayrag (ST) "seksen añuvyanjana", *sekiz on törlüg nayrag* (ST) "seksen türlü añuvyanjana", *sekiz on törlüg nayrag atlıg iyinki edgüler* (ST) "seksen türlü añuvyanjana adlı iyilikler" = **Skr.** *añuvyanjana* = **Çin.** 八十種好 "*bā shí zhǒng hǎo*" (Gakkai 2002, eighty characteristics mad.)

Sadece Buddha ve Bodhisattvalar'ın sahip olduğu olağanüstü özellikler için kullanılır. Seksen çeşit karakteristiği tanımlar (Gakkai 2002, eighty characteristics mad.)

lakşanlarka *nairaglar* (BTXX/899) "Lakṣaṇalara ve *añuvyanjanalar*."

ançulayu kelmiş ayagka tegimlig köni tüz tuyuglınıñ adınçıg iki kırk lakşanlar *nayrag iyinki sekiz on edgüler* üze arturu uz itilmiş yaratılmış et'özlüg erdinisin (JapanMa/105-108) "Öylesine gelmiş, saygı değer, doğru$_2$ kavramış (olan Buddha'nın) seçilmiş otuz iki lakṣaṇası ile *añuvyanjana denilen seksen güzellikleri* üzerine maharetle yaratılmış$_2$ vücut cevheri."

ötrü iki kırk ulug erenlerniñ belgüsiñe tükellig *sekiz on iyin edgüler* üze (AY/43/9-11) "Sonra Buddhalar'ın otuz iki büyük işaretine tam olarak *seksen sıra iyilikler* üzerine."

oñdınkı rasananıñ içtinki otuz tört kali üjikler iki uzun da üjikler iki kısga da üjikler otuz sekiz iki vara üjik birle kırk tükel bolur iki kata bolup *sekiz on nayrag* bolur (UigTot/522-526) "Sağdaki rasayānanın içindeki otuz dört kāli harfi, iki uzun dā, iki kısa da, yirmi sekize iki vara harfi (ekle) tam kırk olur, (bu kırkı da) iki ile çarparsan *seksen añuvyanjana* olur."

altun öñlüg kulaççа tegirmi yaruklug ançulayu üç on iki lakşan *sekiz on nayraglıg* et'özüg adın yme on küç tört ayınçsız arıg bilge biligte ulatı adıl seçme alkınçsız tüketinçsiz edgü adruklarıg bulgu üçün erür (SDB/242-244) "Altın renkli kulaç gibi yuvarlak parlak öylesine otuz iki lakṣaṇa ve *seksen añuvyanjanalı* vücudu, ayrıca on gücü, dört korkusuz$_2$ temiz bilgiyi$_2$ ve ayrı seçilmiş bozulmayan, tükenmeyen iyi seçkinleri bulmak içindir."

sekiz on törlüg iyin edgüler üze artukrak tolu tükel siz (AY/111/18-19) "*Seksen türlü iyilikler$_2$* üzerine pek çok tamamsınız."

sekiz on törlüg iyinki edgüler yme kurug ün ol (BTI/B/131) "*Seksen türlü iyilikler* de boş sestir."

iki kırk lakşanın bir egsüksüz *sekiz on törlüg nayrakın* (AY/645/20-21) "Otuz iki lakṣaṇanın biri (bile) eksik olamayan *seksen türlü añuvyanjanası*."

sekiz on törlüg nayrag atlıg iyinki edgüler (BTI/D/173) "*Seksen türlü añuvyanjana adlı üstün iyilikler*."

1.3.1.10.1. Buddha'nın Başındaki Işık:

ETü. *kanınçsız yüzlüg tegirmiñiz yaltrı-* "doyumsuz yüzlü başınız parlamak", *sogançıg bilge biliglig tegirmi yaruk* (ST) "tatlı, bilgili yuvarlak ışık", *tegirmi yaruk* (ST) "yuvarlak ışık" = **Skr.** ? = **Çin.** 圓光 "*yuánguāng*" (SH 396b)

Terim, Buddha'nın başının etrafındaki ışığı ifade eder (SH 396b). Buddha'nın seksen işaretinden biridir.

sızgurmış bışıg altun teg titrü körüp *kanınçsız yüzlüg tegirmiñiz yaltrıyur* (AY/348/17-19) "Süzülmüş altın gibi tam görüp *doyulmaz yüzlü başınız parlar*."

sogançıg bilge biliglig tegirmi yarukın yarutsar yalañuz birök yok kurug özin kentü közünür (BTI/B/104-106) "*Tatlı, bilgili, yuvarlak ışık* ile aydınlanırsa yokluğu$_2$ sadece bizzat kendisi görür."

altun öñlüg kulaççа *tegirmi yaruklug* ançulayu üç on iki lakşan sekiz on nayraglıg et'özüg adın (SDB/242-243) "Altın renkli kulaç gibi *yuvarlak ışıklı* böylece otuz iki lakṣaṇa ve seksen añuvyanjanalı vücudu."

1.3.1.11. Buddha'nın On Unvanı:

ETü. *on a*t (ST) "on ad", *on törlüg at* (ST) "on türlü ad" = **Skr.** ? = **Çin.** 十號 "*shí hào*" (SH 52b, Gakkai 2002, ten honorable titles mad.)

Budist metinlerinde ve Eski Uygur metinlerinde Buddha ya da Buddhalar pek çok şekilde adlandırılmaktadır. Bu metinlerde Buddhalar'ın adının yanı sıra onların nitelikleri de onları ifade etmektedir. Böylece metinler içinde Buddha'yı işaret eden pek çok ifade ile karşılaşılmaktadır. Bunlardan en karakteristiği ise Buddha'nın on unvanıdır ki bu unvanların tamamı bütün Buddhalar'da bulunmak zorundadır.

Buddha'nın on unvan, onun gücünü, bilgeliğini, erdemini ve merhametini gösteren ifadelerden oluşmaktadır. Buddha'nın on niteliği, t*athāgata* "böylece gelmiş, gerçeğin dünyasından gelmiş", *arhat* "saygınlık bağışlayan, aziz", *samyak-saṃbuddha* "doğru ve evrensel bilgi, her şeyi bilen", *vidyācarana-sampanna* "muhteşem bilgi ve davranış", *sugata* "iyiye varmış, iyiliğe varmış", *lokavid* "dünyayı anlayan, dünyanın bilgisini bilen", *anuttara* "eşsiz aydınlanma", *puruṣa-damya-sārathi* "insanların ve hayvanların öğretmeni, eğiticisi", *śāstā deva-manuṣyāṇām* "insanların ve tanrıların üstadı", *buddha-lokanātha* ya da *bhagavān* "dünyanın onuru" şeklinde sıralanmaktadır (SH 52b, Gakkai 2002, ten honorable titles mad.).

burkan atı kötrülmiş tip bo *on atka* tükellig üstün teñriniñ altın yalañuknuñ umugı ınagı bolgay tip yarlıkadı (AY/392/6-9) "Buddha, adı yüceltilmiş olup bu *on ada* ulaşmış, üstte tanrıların ve altta insanların umudu olacak, diye hükmetti."

tükel *on törlüg at* almış tuyunmış iligi tip birtem külelmiş çavıkmış (AY/682/4-6) "Tam *on türlü ad* almış uyanmışlar hanı diye birden ünlenmiş$_2$."

1.3.1.11.1. Öylesine Gelmiş, Tathāgata:

ETü. *ançulayu kelmiş* (SFG) "böylece gelmiş, öylesine gelmiş", *ançulayu kelmiş bahşı* (ST) "öylesine gelmiş üstad", *kirtüdin kelmiş* (SFG) "doğrudan gelmiş" = **Skr.** *tathāgata* = **Çin.** 如來 "*rúlái*" (SH 52b), 多陀阿伽陀 "*duō tuó ā jiā tuó*", 多他阿伽陀 (耶) "*duō tā ā jiā tuó (yé)*" (SH 209b) = **Tib.** *de-bzhin gshegs-pa* (J. Hopkins)

"Böylece gelmiş, öylesine gelmiş, şöylesine gelmiş" anlamında kullanılan terim, Buddha unvanlarının en yükseğidir. Kurtarıcı olma niteliğinin yanı sıra aydınlanma hedefine ulaşan kişiyi de ifade eder. (SH 209b, 210b, Edg. 248b) Tarihi Buddha

Gautama hayattayken ondan söz etmek için bu unvan kullanılırdı. Terim, canlıları sınırsız yeniden doğum çemberinden, bütün ölümlerden ve bütün acılardan kurtarmayı ifade eder. Dinî hayatın en yüksek hedefine girme olarak da açıklanabilir.

Terim, Sanskritçe gramerciler tarafından ya *tathā* ve *āgata* ya da *tathā* ve *gata* olarak açıklanmaktadır. *Tathā* kelimesi "böylece" anlamında kullanılır ve kelime Budist düşüncede "gerçeğe çağırma" olarak ifade edilir. Bu gerçek "böylece" kelimesiyle belirtilir ki gerçeğin basitliği gösterilir. Buddha "öylesine" gerçeğini görür ve bilir. *Gata* kelimesi ise *gam* kökünden gelir ve "gidiş, yolculuk etmek" anlamındadır. Böylece terim "öylesine gelen, böylesine varan" anlamlarına gelmektedir (Gakkai 2002, thus come one mad.).

Yedi tathāgata olarak da yedi ata Buddha kastedilir (Edg. 248b).

Eski Türkçe a*nçulayu kelmiş* ifadesi dışında "gerçeğin dünyasından gelmiş, gerçekten gelmiş" anlamında kullanılan *kirtüdin kelmiş* ifadesi de yine Tathāgata terimini karşılayan diğer bir ifadedir.

ançulayu kelmiş ayagka tegimlig köni tözüni tuymış ulug yaruknuñ ögmeki atlıg ol burkan (AY/84/8-11) "*Öylesine gelmiş* saygı değer, doğruyu$_2$ hissetmiş, anlamış, büyük ışığın övgüsü adlı o Buddha."

arıg süzük burkanlarnıñ arıg tözlüg burkanlarnıñ *ançulayu kelmişlerniñ* ergüsinteki toyın kuvragı tokuz tümen sekiz miñ kişiler birle bar ertiler (BTXVIII/13-17) "Temiz$_2$ Buddhalar'ın ve temiz esaslı Buddhalar'ın *öylesine gelmişlerin* sarayında bhikṣu cemaati 98000 kişiydi."

ançulayu kelmiş bahşımız nırvanka kirür künte (BTI/C/7-8) "*Öylesine gelmiş üstadımız* Nirvāṇa'ya girdiği gün."

yme kamag *kirtüdin kelmiş* köni tüz tuyuglılarnıñ üç törlüg et'özleri titir (AY/38/8-11) "Ve bütün *gerçekten gelmiş* doğruyu anlamışların üç türlü vücutlarıdır."

yirtinçü yirlerdeki alku *kirtüdin kelmişlerniñ* (SDB/615) "Yeryüzündeki bütün *gerçekten gelmişlerinlerin*."

1.3.1.11.2. Saygı Değer, Arhat:

ETü. *ayagka tegimlig* "saygı değer", *ayagka tegimlig teñrim* (ST) "aziz, saygı değer tanrım" = **Skr.** *arhat* = **Çin.** 應供 "*yīng gōng*" (SH 52b), 應人 "*yìng rén*" (SH 457a) = **Tib.** *dgra-bcam-pa* (J. Hopkins)

Arhat ya da arhan sözü "saygı değer, aydınlanmış kişi" anlamlarında kullanılmakla birlikte Mahāyāna'da Bodhisattva'yı, Hīnayāna'da ise en yüksek tip ya da ideal kişiyi belirtir. Arhat, "Hīnayāna'nın muhteşem kişisi" anlamlarında da kullanılır. Dünyanın kurtarıcı ve Buddha hakikati olarak bilinir (SH 290a, 457a, 472a). Yani bu ifade Buddha için kullanılabileceği gibi din adamları olan arhantlar ve azizler için de kullanılır. Arhat, manevî hayatın doruğuna çıkar ve Nirvāṇa'yı hedefler. Böyle bir kişi de gelecekte olacak tekrar doğumlardan ve ölümlerden yani Saṃsāra'dan kurtulacaktır. Bu kelime bazen Tathāgata'nın eşanlamlısı olarak da kullanılmaktadır (Gakkai 2002, arhat mad.).

anta ötrü tükel bilge teñri teñrisi burkan *ayagka tegimlig* şarıputrı arhantıg okıyu yarlıkap (AY/459/8-10) "Ondan sonra muhteşem bilgili tanrılar tanrısı *saygı değer* Şariputra arhantı çağırıp."

atı kötrülmiş *ayagka tegimlig teñrim* (AY/436/4-5) "Adı yüceltilmiş *saygı değer* tanrım."

ayagka tegimlig teñrim (BudApo/35/3) "*Saygı değer* tanrım."

1.3.1.11.3. Herşeyi Bilen, Samyak-Saṃbuddha:

ETü. *alkunı bildeçi* (SFG) "her şeyi bilen", *alkunı bildeçi burkan bahşı* (ST) "her şeyi bilen Buddha üstad", *bilgeler bilgesi burkan* (Hend., ST) "bilgeler bilgesi Buddha", *bügü biliglig burkan* (Hend., ST) "bilgin Buddha", *inçge teriñ bilge biliglig begimiz* (ST, Hend.) "ince derin bilgili bey", *köni tüz tuymak burkan kutın* (Hend., İT) "doğru hisseden Buddha saadeti", *tükel bilge teñri teñrisi burkan* (ST) "tam bilgili tanrılar tanrısı Buddha", *tükel bilge biliglig* (ST) "tam bilgili", *tözüni tuymış tutunçsuz titik bilge* (ST, Hend.) "doğru hissetmiş tutulamayan zeki, bilge", *tözüni tuymış* (SFG) "doğruyu kavramış" = **Skr.** *samyak-saṃbuddha* = **Pali.** *sammā-saṃbuddha/saṃbodhi* = **Çin.** 正福知 "*zhèng fúzhī*" (SH 52b), 三藐三佛陀 "*sān miǎo sān fótuó*" (SH 75b), 正徧智 "*zhèng biàn zhì*" (SH 192b)

Terim *samyak* “doğru” ile *saṃbuddha* “tamamen, gerçekten aydınlanmış kişi” sözlerinden oluşur.

“Herşeyi bilen, tam aydınlanmış, muhteşem evrensel bilgiye sahip, Buddha’nın evrensel bilgisi ve denizi” anlamına gelen Samyak-saṃbuddha Buddha’nın on unvanından üçüncüsüdür. Terim aynı zamanda hiçbir öğretiye gerek kalmadan Dharmā’yı kendiliğinden keşfeden, kendi gücüyle Nirvāṇa’ya giren anlamlarını da ifade eder. Böylece Pratyekabuddha ile de eşanlamlıdır (SH 52b, 75b, 192b, Edg. 582a).

Samyak-saṃbuddha’ya ulaşma yolları olarak Prajñādhika, Vīryādhika ve Śraddhādhika gösterilir.

alkunı bildeçi bilge biligig tanuklayurlar (SDB/132) “*Herşeyi bilen* bilgiyi$_2$ tasdik ederler.”

alkunı bildeçi burkan bahşı terk tavrak bolgay siz (SDB/264) “*Herşeyi bilen Buddha üstad* hemen$_2$ olacaksınız.”

bilgeler bilgesi burkan başın bursoñ kuvragka (JapanMa/190-191) “*Bilgeler bilgesi Buddha* başı cemaate$_2$.”

ince kaltı *bügü biliglig burkanlar* nırvanka kirü yarlıkamışlarınta kin (AY/51/14-16) “Şöyle *bilgili$_2$ Buddhalar* Nirvāṇa’ya girdikten sonra.”

gang ögüz içinteki kum sanınça *bügü biliglig burkanlar* üze (BTIII/68-69) “Ganj nehri içindeki kum sayısınca *bilgili$_2$ Buddhalar* üzerine.”

inçge teriñ *bilge biliglig begimizniñ* (StabUig/320/1) “İnce derin *bilgili beyimizin*.”

yılkı yolıntın öñi ödrülüp nırvanlıg yolka kirip vaçraupam dyanlıg köñülke irklep *köni tüz tuymak burkan kutın* bulzunlar (BTII/839-843) “Hayvan hayat şeklinden ayrılıp Nirvāṇa yoluna girip vajraupam (?) dhyānalı gönüle çıkıp *doğru$_2$ kavramış Buddha saadetini* bulsunlar.”

bo üç törlüg et’özlerinte kamag burkanlarnıñ et’özleri *köni tüz tuymak burkan kutı* atlıg ıduk bilge biligleri barça kalısız tüzü tükel tutulurlar (AY/38/15-20) “Bu üç türlü vücutlu bütün Buddhalar’ın vücutlarında *doğru$_2$ kavramak Buddha saadeti* adlı kutsal bilgilerin$_2$ tamamını sebepsiz (bir şekilde) bütünüyle elde ederler.”

kayu ödün *tükel bilge* teñri teñrisi burkan bo yirtinçü yir suvda toga belgüre yarlıkap (AY/3/4-6) "Her zaman *muhteşem bilge* tanrılar tanrısı Buddha bu yeryüzünde$_2$ ortaya$_2$ çıkıp."

tükel bilge biliglig teñri teñrisi burkan yarlıkamış (StabUig/119/2-3) "*Muhteşem bilgili*$_2$ tanrılar tanrısı Buddha hükmetmiş."

tözüni tuymış tutunçsuz titik bilge (AY/682/6-7) "*Doğruyu kavramış tutulamayan, zeki bilge*."

tözüni tuymışka alku küsüşüg kanturdaçıka (BTVII/M/11-13) "*Doğruyu kavramışa* bütün arzuları doyurucuya."

1.3.1.11.4. Rehber, Vidyācaraṇa-saṁpanna:

ETü. *yolçı yirçi* (Hend.) "rehber" = **Skr.** *vidyācaraṇa-saṁpanna* = **Çin.** 明行足 "*míng xíng zú*" (SH 52b)

Muhteşem "açıklık ve rehber" anlamındaki terim, sonsuzluğu anlayan yahut geçmiş, şimdi ve gelecekteki mevcudiyetini kavrayan rehber olarak tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle iyi tohumların muhteşem sanatkârı olarak da ifade edilebilir (Gakkai 2002, ten honorable titles mad.)

nomladaçı nomçı üze *yolçı yirçi* ulug bahşı sakınçın turgurup (AY/416/18-20) "Kanun hükmü veren kanuncu üzerine *rehber*$_2$ büyük üstad düşünüp durup."

azu çın kirtü edgü ögli *yolçı yirçi* tözünlerke kutluglarka buluşurlar (BT18/1783-1785) "Doğru$_2$, iyi akıllı *rehber*$_2$ asillerle ve saadet bulmuşlarla buluşur."

anı üçün tınlıglar edgü köni *yolçı yirçi* bulup alku törlügüg yok kurug körser ol tınlıg köñüli biligi burkanlar köñüli biligi titir (TT VI/153-155) "Onun için canlılar iyi doğru *rehberi*$_2$ bulup bütün yanılsamaları görse o canlının gönlü ve bilgisi Buddha gönlü ve bilgisi gibi olur."

sansardakı nızvanılıg kap karanguda *yolçı yirçi* bolur erser men (UIII/61/1-2) "Saṃsāradaki ihtiraslı kapkaranlığa *rehber*$_2$ olursam."

1.3.1.11.5. Aydınlanmış Dünyaya Varan, Sugata:

ETü. *edgün barmışlar* "iyilikle varmış, iyi yol tutmuşlar" = **Skr.** *sugata, svāgata* = **Çin.** 善逝 "*shàn shì*" (SH 52b), 修伽陀 "*xiū jiā tuó*" (SH 320a), 蘇揭多 "*sū jiē duō*" (SH 479a) = **Tib.** *bde bar gśhegs-pa* (J. Hopkins)

Sugata, *su* "iyi, güzel" ve *gata* "varmış, geçmiş, bitmiş ya da ölüm" anlamlarındaki kelimelerden oluşmaktadır.

"Aydınlanmış dünyaya varan" anlamında kullanılan terim, Buddha'nın on unvanından biridir. Kişi, irfan gücü ve aydınlanma sayesinde bütün dünyevi arzulardan kurtulur ve asla doğum ölüm gibi acılarla uğraşmaz (SH 52b, 320a-b, Edg. 597b).

alku *edgün barmışlarka* töpün yinçürü yükünüp üzeliksiz edgülüg taluy ögüzke (AY/110/14-16) "Tamamıyla *iyiliğe varmışlara* saygıyla eğilip sayısız iyiliği olan denize$_2$ (Nirvāṇa'ya)."

1.3.1.11.6. Yeryüzünü Anlayan, Lokavid:

ETü. *yirtinçünüñ bahşısı* (İT) "yeryüzünün öğretmeni", *yirtinçüg ukmış* (SFG) "dünyanın bilgisini anlayan, bilen" = **Skr.** *lokavid* = **Çin.** 世間解 "*shìjiān jiě*" (SH 52b), 路迦姐 "*lù jiā jie*", 知世問 "*zhīshì wèn*" (SH 165a), 路迦憊 "*lù jiā bèi*" (ya da 路伽憊 "*lù jiā bèi*") (SH 414a)

Terim, *loka* "dünya" ile *vid* "anlamak, bilmek" kelimelerinden oluşur ve "bütün dünyevi ve dinî işleri anlayan, bilen kişi" anlamındadır (SH 165a, Edg. 464a).

yirtinçünüñ bahşısı on küçlüg atı kötrülmiş ayagka tegimlig tükel bilge biliglig teñri teñrisi burkan (BTXX/734-736) "*Yeryüzünün üstadı*, on güce sahip, adı yüceltilmiş, muhteşem bilgili$_2$, tanrılar tanrısı Buddha."

ançulayu kelmiş ayagka tegimlig köni tözüni tuymış *yirtünçüg ukmış* üzeliksiz er tosın erenlerig turulturtaçı teñrilerniñ yalañuklarnıñ bahşısı ulug yaruknuñ ögmeki atlıg burkan atı kötrülmiş yirtünçüde belgürtmiş erti (AY/83-84/22-1-7) "Öylesine gelmiş, saygı değer, doğruyu kavramış, *yeryüzünü anlamış*, ulaşılmaz insan ve hayvanların rehberi, büyük ışığın övgüsü adlı Buddha'nın adı yüceltilmiş yeryüzünde ortaya çıkmıştı."

1.3.1.11.7. Eşsiz Buddha Saadeti, Anuttara:

ETü. *teñesizin yig üstünki burkanlar edgüsi* (Hend., İT) "eşsiz üstün Buddhalar saadeti", *tözkerinçsiz burkan bahşı* (ST) "bilinmez, muhteşem Buddha üstat", *tözkerinçsiz et'özlüg burkanlar* (ST) "bilinmez, eşsiz vücutlu Buddhalar", *tözkerinçsiz burkan kutı* (İT) "eşsiz, muhteşem Buddha saadeti", *tözkerinçsiz erdem* (ST) "bilinmez, muhteşem erdem", *ülgülençsiz teñlençsiz burkanlar* (ST) "sayısız, eşsiz, muhteşem Buddhalar", *ülgülençsiz uzun özlüg teñri burkan* (ST) "sayısız, eşsiz, uzun ömürlü tanrı Buddha", *üzeliksiz burkan kutı* (ST) "kesintisiz, bitmez Buddha saadeti", *üzeliksiz yig üstünki bahşı* (ST) "kesintisiz, üstün üstad", *üzeliksiz yig üstünki burkan kutı* (ST) kesintisiz, üstün Buddha saadeti" = **Skr.** *anuttara* = **Pali.** *sottara*= **Çin.** 無上士 "*wú shàng shì*" (SH 52b), 無上 "*wú shàng*" (SH 377a)

Terim, *an-* olumsuzluk ön eki ile "muhteşem, üstün" anlamındaki *uttara* kelimesinden oluşur.

"Eşsiz, kusursuz, muhteşem, en üstün, emsalsiz ya da karşılaştırılamaz" anlamlarına gelen *Anuttara* sözü, Anuttara-samyak-saṃbodhi, Anuttara-dharmā-cakrā gibi birçok Budist terimle birlikte kullanılmaktadır. Anuttara, Buddha'nın on unvanından biridir ve "eşsiz değer" anlamındadır. Bu unvan hayatın bütün varoluşlarında eşsiz bir Buddha duruşunu belirtir (SH 377, Edg. 27a).

ötrü olar terk ödün sansartakı togmak ölmeklig tod tolvı açıg emgeklerintin ozup kutrulup *teñesizin yig üstünki burkanlar edgüsiñe* tegdeçi bolurlar (AY/38-39/22-23-1-4) "Sonra onlar derhal Saṃsāra'daki doğumlu ölümlü sefil$_2$ acıların ıstırabından kurtulup$_2$ *eşsiz, üstün$_2$ Buddha saadetine* ulaşırlar."

ol nomçı bahşıka *tözkerinçsiz burkan bahşım* ok ol tip sakınu utlı bilgil (SDB/34) "O töreyi vaaz eden üstadı *eşsiz, muhteşem Buddha üstadım*, diye düşünüp iyice bil."

tegriklemiş *tözkerinçsiz et'özlüg burkanlar* oñalı belgülüg bolurlar (BudApo/41/4-6) "Çevrelenmiş *muhteşem vücutlu Buddhalar* belli$_2$ olurlar."

yme *tözgerinçsiz burkan kutın* bulmakım bolzun (BudApo/63/20-21) "Yine *muhteşem Buddha saadeti* bulabileyim."

tözkerinçsiz erdemi ol erür (TekinKuan/210) "*Muhteşem erdemi* odur."

kamag *ülgülençsiz teñlençsiz burkanlarnıñ* edgülerin barçanı ok belgürtgeli bolur (AY/68/12-15) "Bütün *sayısız, muhteşem Buddhalar'ın* saadetlerinin hepsini ortaya çıkarır."

artukrak meñilig uluşta yarlıkayur *ülgülençsiz uzun özlüg teñri burkan* (StabUig/119/4-6) "Çok huzurlu ülkeye *sayısız, muhteşem uzun ömürlü* tanrı Buddha hükmediyor."

teñri yalañukta ulatılarnıñ *üzeliksiz bahşısı kañı* üçün (StabUig/59/3) "Tanrı, insan ve diğerlerinin *kesintisiz üstadı*$_2$ için."

olar bir teg *üzeliksiz burkan kutıña* barzunlar (BTII/1296-1297) "Onlar bir tek *kesintisiz Buddha saadetine* ulaşsınlar."

üzeliksiz yig üstünki bahşınıñ adaklıg koş lınhuasıña eñidür men (UigTot/244-245) "*Kesintisiz üstün*$_2$ *üstadın* saygı değer lotusuna secde ederim."

üzeliksiz yig üstünki burkan kutı erür (SDB/267) "*Kesintisiz, üstün*$_2$ *Buddha saadetidir*."

1.3.1.11.7.1. Eşsiz Kavrayış, Anuttara-Samyak-Saṃbuddha/Saṃbodhi:

ETü. *tözkerinçsiz tuymak* (İFG) "eşsiz kavramak, duymak", *tözkerinçsiz yig tüzü köni tuymak burkan kutı* (ST, İT) "eşsiz, üstün, doğru kavramak adlı Buddha saadeti", *tözkerinçsiz yig üstünki burkan kutın* (ST) "eşsiz, bilinmez, üstün Buddha saadeti", *tözgerinçsiz yig üstünki tüzü köni tuymak* (İFG, Hend.) "eşsiz, üstün, doğru kavramak", *tözkerinçsiz yig üstünki tüzü köni tuymak burkan kutın* (ST, Hend.) "eşsiz, üstün, doğru kavramak Buddha saadeti", *üzeliksiz yig üstünki köni tüz tuymak atlıg burkan kutın* (ST, Hend.) "kesintisiz, üstün, doğru kavramak adlı Buddha saadeti", *üzeliksiz köni tüz tuymak* (İFG, Hend.) "kesintisiz, doğru kavramak", *üzeliksiz köni tüz bodı tuyunmak* (İFG, Hend.) "kesintisiz, doğru duymak", *üzeliksiz köni tözüni tuyuñu* (SFG, Hend.) "kesintisiz, doğru, tam kavramak", *üzeliksiz köni tüz tuymak burkan kutın* (Hend., ST) "kesintisiz, doğru kavramak adlı Buddha saadeti", *üzeliksiz üstünki yig köni tüz tuyuglı* (Hend., SFG) "kesintisiz, üstün, doğru duyan, kavrayan", *yig üstünki köni tözüni tuyunmak* (Hend., İFG) "en yüksek, muhteşem aydınlanma" **Skr.** *anuttara-samyak-saṃbuddha/ saṃbodhi* = **Çin.** 佛智 "*fú zhì*" (SH 228a), 阿耨 (多—三親三) 菩提 "*ā nòu (duō - sān qīn sān) pútí*", 無上正福知 "*wú shàng zhèng fúzhī*" (SH 290b)

Terim, "en yüksek muhteşem aydınlanma, Buddha'nın eşsiz aydınlanması" anlamında kullanılmaktadır. *Anuttara* yukarıda da bahsedildiği üzere "üstün, en üstün, eşsiz,

emsalsiz", *samyak* "doğru, tam, muhteşem", *saṃbodhi* ise "aydınlanma ya da irfan, bilgi" anlamlarında kullanılır. Böylece, terim "muhteşem aydınlanma"yı ifade eder (SH 228a).

tözkerinçsiz tuymakka tegdiler (TTVI/137-138) "*Eşsiz kavrayışa* ulaştılar."

tözünler oglı tözün *tözkerinçsiz yig tüzü köni tuymak burkan kutıña* köñül öritserler (BTI/F/22-24) "Asiller oğlu asil *eşsiz, üstün doğru$_2$ kavrayış adlı Buddha saadetine* gönül verseler."

tükel bilge biliglig teñri teñri burkan *tözkerinçsiz yig üstünki burkan kutın* bo yarlıkap (BTIII/89-93) "Herşeyi bilen$_2$ tanrılar tanrısı Buddha *eşsiz, üstün$_2$ Buddha saadeti* ile hükmedip."

teñrim siziñ sansız sakışsız asanki kalp ödtin berü kazganmış *tözgerinçsiz yig üstünki tüzü köni tuymakka* tegürdeçi arıg süzük nomuñuznı ayayu agırlayu (BTXX/1151-1157) "Tanrım sizin sayısız asamkya kalpa zamandan beri kazandığınız *eşsiz, üstün$_2$ doğru$_2$ kavrayışa* ulaşacak temiz$_2$ dharmānıza$_2$ saygı duyup."

adın sekiz tümen tört miñ kişiler *tözkerinçsiz yig üstünki tüzü köni tuymak burkan kutıña* köñül turgurdılar (BTXX/267-271) "84000 kişi *eşsiz, üstün$_2$ doğru$_2$ Buddha saadetine* gönül verdi."

üzeliksiz yig üstünki köni tüz tuymak atlıg burkan kutın bulup (AY/24/10-11) "*Eşsiz, üstün$_2$ doğru$_2$ Buddha saadetini* bulup."

alkugun barça *üzeliksiz yig üstünki tüzü köni tuymak burkan kutıña* köñül öritip (AY/34i-j/22-23-1) "Hepsi$_2$ *eşsiz, üstün$_2$ doğru$_2$ Buddha saadetine* gönül verip."

ançulayu yme körmez biz bodısatav yorıgların ap yme *üzeliksiz köni tüz tuymakıg* buldaçılarıg (SDB/153) "Böyle de görmeyiz, Bodhisattva yollarını da *kesintisiz doğru kavrayışı* bulanları."

ol *üzeliksiz köni tüz bodı tuyunmakda* olurtı (AY/85/17-19) "O *kesintisiz doğru$_2$ kavrayışa$_2$* oturdu."

üzeliksiz köni tözüni tuyuñuka kut kolunsarlar anıñ buyanı üküş telim bolur (AY/81-82/22-1-2) "*Kesintisiz, doğru$_2$ kavrayışı* isteseler onun sevabı çok$_2$ olur."

üzeliksiz köni tüz tuymak burkan kutın bulup (AY/78/13-14) "*Kesintisiz doğru$_2$ kavrayış adlı Buddha saadetini* bulup."

ötrü olar *üzeliksiz üstünki yig köni tüz tuyuglıka* ikileyü yanmaksız bolu teginip (AY/462/6-9) "Sonra onlar *kesintisiz üstün$_2$ doğru$_2$ kavrayışa* tekrar dönmemek üzere ulaşıp."

altun öñlüg yaruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nomlug çın erdinike arıg *yig üstünki köni tözüni tuyunmakıg* bütürteçi erkligke (AY/674/14-21) "Altun Yaruk Sutra'ya *üstün$_2$ doğru$_2$ kavrayışı* tamamlayan hükümdara."

1.3.1.11.8. İnsanların ve Hayvanların Eğiticisi, Puruṣa-damya-sārathi:

ETü. *er tosın erenlerig turulturtaçı* (SFG) "insanları ve canlıları eğiten, rehberlik eden kişi" = **Skr.** *puruṣa-damya-sārathi* = **Pali.** *purisa-damma-sārathi* = **Çin.** 調御丈夫 "*diào yù zhàngfū*" (SH 52b) = **Tib.** *skyes bu hdul bahi* (J. Hopkins)

"Vahşi fil ya da atı evcilleştirip kontrol altına alan seyis ya da insanların ihtiraslarını kontrol altına alan Buddha" (SH 444a) anlamında kullanılan terim *puruṣa* "insan", *damya* "at, fil, hayvan" ve *sārathi* "rehber" anlamlarındaki kelimelerden oluşmaktadır. Buddha'nın on unvanından biridir (Edg. 348b). *Sārathi* kelimesi her ne kadar rehber anlamında kullanılsa da bu rehber canlıları arzularından kurtaran bir rehberdir. Bu yüzden Uygurca ifadede "temizleyen" anlamındaki *turulturtaçı* kelimesi kullanılmıştır.

ançulayu kelmiş ayagka tegimlig köni tözüni tuymış yirtinçüg ukmış üzeliksiz *er tosın erenlerig turulturtaçı* teñrilerniñ yalañuklarnıñ bahşısı ulug yaruknuñ ögmeki atlıg burkan atı kötrülmiş yirtünçüde belgürtmiş erti (AY/83-84/22-1-7) "Öylesine gelmiş, saygı değer, doğruyu kavramış, yeryüzünü anlamış, ulaşılmaz *insan ve hayvanların eğitmeni,* büyük ışığın övgüsü adlı Buddha'nın adı yüceltilmiş yeryüzünde ortaya çıkmıştı."

1.3.1.11.9. Tanrıların ve İnsanların Öğretmeni, Śāstā deva-manuṣyāṇām:

ETü. *teñrilerniñ yalañuklarnıñ bahşısı* (İT) "tanrıların ve insanların öğretmeni" = **Skr.** *śāstā deva-manuṣyāṇām, devānām ca manusyānam ca* = **Çin.** 天人師 "*tiān rén shī*" (SH 279a)

Buddha'nın on unvanından biri olan terim, "tanrıların ve insanların öğretmeni" anlamındadır. Buddha, iyiliği ve erdemi ortaya çıkardığı ve canlıları kurtarabildiği için bu adı alır (SH 279a, Edg. 527a) Sanskritçe olan terim *śāstā/ śāstār* "öğretmen", *deva* "tanrı" ve *manuṣyāṇām* "insan" kelimelerinden oluşur.

yene *teñriniñ yalañuknıñ bahşısıña* tuşdaçı edgü edgü ögli birle (AY/420/4-6) "Yine *tanrının ve insanın öğretmenine* rastlaşacak iyi akıllı ile."

alkunı tuyup boltı *teñrilerniñ yalañuklarnıñ bahşısı* (BTI/D/66-67) "Hepsini duyup *tanrıların ve insanların öğretmeni* oldu."

teñri yalañuknuñ bakşısı ol (TekinMaitr/13/18-19) "O *tanrı ve insanların öğretmenidir*."

1.3.1.11.10. Dünyanın Onuru, Buddha-Lokanātha ya da Bhagavān:

ETü. *atı kötrülmiş* (SFG) "adı yüceltilmiş", *atı kötrülmiş teñri* (ST) "adı yüceltilmiş tanrı", *atı kötrülmiş burkan bahşı* (ST) "adı yüceltilmiş, saygı değer, yeryüzünün lordu", *atı kötrülmiş umug ınag teñri* (ST, Hend.) "adı yüceltilmiş umut tanrı", *yirtinçüte atı kötrülmiş kañ* (ST) "yeryüzünde adı yüceltilmiş baba" = **Skr.** *bhagavān, bhagavāt, buddha-lokanātha, lokajyestha* = **Çin.** 佛世尊 "*fú shìzūn*" (SH 52b), 世尊 "*fú shìzūn*" (SH 164b), 薄迦 (薄迦梵) "*báo jiā (báo jiā fàn)*", 薄伽 (薄伽梵) "*báo jiā (báo jiā fàn)*" (SH 462b) = **Tib.** *bcam-ldan-'das* (J. Hopkins)

Buddha'nın on unvanından sonuncusu olan terim "dünyanın en kusursuzu, en üstünü, dünyanın lordu, sahibi" anlamındaki bhagavān, bhagavāt, buddha-lokanātha, lokajyestha terimleriyle ifade edilmektedir. *Bhagavān, Bhagavāt* terimleri "dünyanın onuru, kutsalı", *Buddha-lokanātha* "dünyanın lordu ya da dünyanın sahibi", *Lokajyestha* "dünyanın lordu, en üstünü" anlamında kullanılmaktadır. Buddha-lokanātha terimi, *Buddha* "aydınlanmış", *loka* "dünya, yeryüzü" ve *nātha* "sahip, lord" kelimelerinden oluşur. Lokajyestha terimi ise *loka* "dünya, yeryüzü" ve *jyestha* "birinci, kusursuz, lider, en büyük" kelimelerinden oluşur. Bu terimler Buddha ve Brahmā için kullanılan terimlerdir (SH 52b, 164b).

Eski Türkçede yukarıdaki ifadelerle birlikte *yirtinçüte atı kötrülmiş kañ* ifadesi de kullanılmaktadır. "Yeryüzündeki bütün canlıların babası, atası" anlamındaki bu ifade için *sarvasattva-priya-darśana* terimi kullanılır ki bu terim de Brahmā için kullanılan bir terimdir. Ayrıca terim Śākyamuni'nin gelecekte Buddha olarak doğacak olan teyzesi ve üvey annesi için de kullanılır (SH 93a).

artukrak ayayu agırlayu tapınıp ince tip ötünser *atı kötrülmişe* (AY/72/4-6) "Büyük saygıyla hürmet edip şöyle sorsa *adı yüceltilmişe*."

atı kötrülmiş ayagka tegimlig teñrim kamag bügü biliglig burkanlarnıñ burkan kutı bulmışda kinki (AY/37/2-5) "*Adı yüceltilmiş*, saygıdeğer tanrım bütün bilgili$_2$ Buddha'ların Buddha saadetini bulduktan sonra."

atı kötrülmiş teñrim kayu erser (BTI/F/21) "*Adı yüceltilmiş tanrım* hangisi ise."

yirtinçüte atı kötrülmiş kañım nomlayu yarlıkazun (SDB/10) "*Yeryüzünde adı yüceltilmiş tanrım*, *babam* hükmetsin."

atı kötrülmiş burkan bahşınıñ nomı takı esen yarlıkar (BTXIII/27/10) "*Adı yüceltilmiş Buddha üstadım* dharmāsını da esenlikle hükmeder."

atı kötrülmiş umug ınag teñrim bodistvlarnıñ teriñde teriñ nomları kuo kelig erdemleri sakınu sözleyü ermez (BTXX/866-868) "*Adı yüceltilmiş umut$_2$ tanrım* Bodhisattvaların derin$_2$ dharmāları ṛddhiprajñaları düşünüp söyleyemez."

1.3.1.12. Buddha'nın Diğer Nitelikleri:

Budizmde Buddha'nın özelliklerini sıralamak için pek çok ifade kullanılmıştır. Bu ifadeler, Buddha'nın kişisel özelliğini belirten yahut insanların kendisine vermiş oldukları isimlerdir. Yukarıda belirtilen unvanlar dışında aşağıdaki ifadelere de yer verilir.

1.3.1.12.1. İnsanların Aslanı:

ETü. *yalañuk arslanın* (İT) "insanların aslanı" = **Skr.** ? = **Çin.** 人中師子 "*rén zhōng shī zi*", 人雄師子"*rén xióng - shī zi*" (SH 31b)

"İnsanların aslanı" anlamındaki terim, "Buddha" anlamında kullanılmaktadır (SH 31b).

yalañuklarnıñ arslanı iligler beglerniñ kut teñrisi (UIV/10/54-55) "*İnsanların aslanı*, hükümdarların$_2$ şans, kut tanrısı."

on sıñar üç ödki *yalañuklar arslanıña* (StabUig/145/2a-b) "On yönün, üç zamanın *insanlarının aslanına*."

kamag üç ödteki *yalañuk arslanın* (StabUig/159/45a) "Bütün üç zamandaki *insanların aslanı*."

1.3.1.12.2. Tanrılar Tanrısı:

ETü. *teñri teñrisi burkan* (İT) "tanrılar tanrısı Buddha" = **Skr.** *devātideva* = **Çin.** 提婆地提婆 "*típó de típó*" (SH 373a)

Terim, “tanrılar tanrısı” anlamında olup Viṣṇu’yu işaret etmektedir. Ayrıca, evden ayrılmadan önceki Buddha’nın adı olarak da gösterilir (SH 373a). Böylece canlılar, Buddha’yı tanrılardan da üstün bir yere yerleştirerek onu en yüksek değere sahip olarak ifade ederler.

kim ol *teñri teñrisi burkan* montagı kutrultaçı tınlıgların kutgaru tüketip bo sablokadatu atlıg yirtinçünüñ soka öñdün yıñakınta (AY/189/16-20) “O *tanrılar tanrısı Buddha* böyle kurtarılacak canlıları kurtarmayı tamamlayıp sabhālokadhātu adlı yeryüzünün tamamıyla doğu tarafından.”

sablokadatu atlıg yirtinçü yir suv içinte çambudıvıp uluşda gratırakut tagka tegip tükel bilge *teñri teñrisi burkan* adakınta biş tilgenin yinçürü töpün yüküntiler (AY/645/5-10) “Sabhālokadhātu adlı yeryüzünde Jambudvīpa ülkesinde Grdhrakūta dağına ulaşıp muhteşem bilge *tanrılar tanrısı Buddha* ayağındaki beş tekerleğe saygıyla eğildiler.”

1.3.1.12.3. Temiz Bir Şekilde Gelenler:

ETü. *arıgın kelmiş* (SFG) “temiz olarak gelmişler” = **Skr.** ? = **Çin.** ?

Terim, bütün Buddhalar’ın temiz olarak geldiklerini ifade eder. Bu temizlik elbette günahsızlığı ifade eder. Buddhalar önceki hayatlarında da hiçbir günah işlememiş olup tertemiz olarak bu dünyaya gelmişlerdir.

Terim, Buddhalar’ın niteliklerinden biri olarak kabul edilir (BTI, 19).

yükünür men maitri *arıgın kelmiş* (StabUig/75/a) “Saygıyla eğilirim *temiz olarak gelmiş* Maitreya’ya.”

kim alku burhanlar *arıgın kelmişler* (BTI/A2/8) “Bütün Buddhalar *temiz olarak gelmişler*.”

1.3.1.12.4. Yeryüzünü Aydınlatan Işık:

ETü. *praba tigli yaruk yaltrıklar* (Hend., ST) “prabha denilen ışık” = **Skr.** *prabhā* = **Çin.** 光 “*guāng*”, 光明 “*guāngmíng*” (SH 202a)

“Işık, parlaklık, ihtişam, aydınlanmak” gibi anlamlara gelen (SH 202a) terim, canlıları iyi yola sevkeden öğreti olarak tanımlanmaktadır.

biş burkanlar birkerü olurmaklıg mungadınçıg körünçüg körkitü *praba tigli yaruk yaltrıklar* üze tolp yirtinçüg yarutu birtemligin üç yavlak yoltın ozgurgu üçün

(AY/683/8-11) “Beş Buddha tümüyle oturulan acayip görünen *prabhā denilen ışıklar* ile bütün yeryüzünü aydınlatıp tamamıyla üç kötü yoldan kurtarmak için.”

1.3.1.13. Buddha Erdemi:

ETü. *altı törlüg bügülenmek erdem* (ST) “altı türlü bilgilenme erdemi”, *burkanlarnıñ edgü erdemi* (İT) “Buddha’nın iyi erdemi”, *burkannıñ kuo kelig erdemlig küçi* (İT) “Buddhalar’ın ṛddhiprajña erdem gücü” = **Skr.** ? = **Çin.** 佛德 “*huá dé*” (SH 227a)

Buddha erdemi, Buddha’nın muhteşem hayatını, muhteşem sonunu ve onun bütün sefil varlıkları kurtaran muhteşem merhametini ifade eder (SH 227a).

altı törlüg bügülenmek erdemlig küçlerde köñülçe tapça erksinip prit yolıntın öñi ödrülüp nırvanlıg yolka kirip kamag burkanlar birle teñ tüz yumgı köni tüz tuymakıg bulzunlar (BTII/765-771) “*Altı türlü bilgilenmek erdemi* sayesinde gönlünce doğruca güçlenip preta yolundan ayrılarak Nirvāṇa yoluna girip bütün Buddhalar ile denk, tam, doğru uyanmayı bulsunlar.”

yene yme bo daranı tigme nomnuñ erdemi köni yolça iltmeki ulug küç küsünte ornatmakı üze *burkanlarnıñ edgü erdemi* (AY/461/11-15) “Yine de bu dhāranī denilen kanun erdemi olan doğru yola ulaşması, büyük gücü elde etmesi üzerine *Buddhaların iyi erdemi*.”

teñri teñrisi *burkannıñ kuo kelig erdemlig küçi* üze (StabUig/82/30) “Tanrılar tanrısı *Buddhaların ṛddhiprajña erdem gücü* üzerine.”

1.3.1.14. Buddha’nın On Sekiz Erdemi:

ETü. *sekiz yigirmi törlüg edgüler* (ST) “on sekiz türlü erdem”, *sekiz yigirmi törlüg edler* (ST) “on sekiz türlü erdem”, *sekiz yigirmi törlüg eñeyük edgüler* (ST) “on sekiz türlü farklı erdem” = **Skr.** *āvanikadharmā, buddhadharmā* = **Çin.** 十八不共法 “*shí bā bù gòng fǎ*” (SH 45b), 十八不共仏法 “*shí bā bù gòng fófǎ*” (Gakkai 2002, eighteen unshared properties mad.)

Terim, Buddha’yı Bodhisattva’dan ayıran on sekiz karekteristik farkı ifade eder. Başka bir görüşe göre ise bu on sekiz karekteristik nitelik hem Buddha’da hem de Bodhisattvalar’da bulunur, Śraveka ve Pratyekabuddhalar’da ise bulunmaz. Budist yazmalara göre on sekiz farklı nitelik Buddha’nın on gücünü, dört korkusuzluğunu, üç

sakinliğini ya da dinginliğini ve bir büyük merhametli gönlünü ifade eder (Gakkai 2002, eighteen unshared properties mad.).

Bu on sekiz farklı niteliğin bir diğer açıklaması ise Buddha'nın muhteşem vücuduna ya da kusursuz hareketlerine, kusursuz konuşmasına ya da erdemli konuşmasına, kusursuz hafızasına, tarafsızlığına, dinginliğine, fedakârlığına, canlıları kurtarma arzusunu durduramamasına, canlıları kurtarmak için sürekli gayret göstermesine, düşüncelerinin hiç eksilmemesine, muhteşem bilgisine, muhteşem özgürlüğü elde etme isteğine, muhteşem kavrayışına, bilgili olma isteğine, bilgili gönlüne, geçmişin bilgisine, geleceğin bilgisine ve şimdinin bilgisine sahip olmasına işaret eder (SH 45b).

ikinti *sekiz yigirmi törlüg edgülerin* bütmiş nomlug et'öz (BudApo/60/7-9) "İkincisi *on sekiz türlü iyilikleri, erdemleri* tamamlamış dharmākāya."

on küçi tört törlüg korkınçsız bilge bilig üç törlüg örüg ornanmışög turug ulug yarlıkançuçı bilig bo *sekiz yigirmi törlüg edler* nomlug et'öz titirler (BudApo/59/23-28) "On güç, dört türlü korkusuz bilgi, üç türlü durgun, sabırlı yerleşmiş akıl ve büyük merhametli bilgi$_2$ (tamamı) *on sekiz türlü değerler, iyilikler* Dharmākāya'dır."

on küç tört törlüg korkınçsız bilig üç törlüg ög turug mahakarun (ta) ulatı *sekiz yigirmi törlüg eñeyük edgülerdin* togar (BTXX/392-397) "On güç, dört türlü korkusuz bilgi, üç türlü dingin akıl, büyük merhamet ve (bunlar) *on sekiz türlü farklı erdemlerden* doğar."

sekiz yigirmi törlüg eñeyük edgüler (BTXIII/56/15) "*On sekiz türlü farklı erdemler.*"

1.3.1.14.1. Buddha'nın On Gücü:

ETü. *on küç* (ST) "on güç" = **Skr.** *daśabala* = **Çin.** 十力 "*shí lì*" (SH 46 b)

Sanskritçe terim, *daśa* "on" ve *bala* "güç" kelimesinden oluşur.

Terim "Buddha'nın on gücü" anlamında kullanılmaktadır. Buna göre Buddha'nın on gücü şöyle sıralanabilir. 1. Her şartta doğruyu ya da yanlışı bilme; 2. Bütün varlıkların geçmişteki, şimdiki ve gelecekteki karmalarını bilme; 3. Bütün dhyāna özgürlüğünü ve samādhi'yi bilme; 4. Bütün varlıkların güçlerini ve yeteneklerini bilme; 5. Her varlığın arzularını ya da ahlâkî yönlerini bilme; 6. Her bireyin gerçek durumunu bilme; 7. Tam kanunun yönünü ve önemini bilme; 8. Ölümün bütün sebeplerini ve onun gerçeğinin iyi ve kötü sebeplerini bilme; 9. Bütün varlığın ve Nirvāṇa'nın sonunu bilme; 10. Her çeşit hastalığı yok etmeyi bilme şeklindedir (Gakkai 2002, ten powers mad.). Yine 十力明

"*shí lì míng*" ifadesi "Buddha'nın on gücü ve on anlayışı" anlamındadır (SH 46b, Edg. 262b).

*on küçlü*g ulug yarlıkançuçı köñüllüg uluş ulugı tükel bilge biliglig teñri teñrisi burkan üze (BTIII/54-57) "*On güçlü* büyük merhametli gönle sahip halkın ulusu tam bilgili$_2$ tanrılar tanrısı Buddha üzerine."

on küçi tört törlüg korkınçsız bilge bilig üç törlüg örüg ornanmış ög turug ulug yarlıkançuçı bilig bo sekiz yigirmi törlüg edler nomlug et'öz titirler (BudApo/59/23-28) "*On güç*, dört türlü korkusuz bilgi$_2$, üç türlü durgun, sabırla yerleşmiş akıl ve büyük merhametli bilgi$_2$ (tamamı) on sekiz türlü değerler, iyilikler dharmākāya'dır."

1.3.1.14.2. Buddha'nın Dört Türlü Korkusuz Bilgisi:

ETü. *tört korkınçsız* (ST) "dört korkusuz", *tört törlüg korkınçsız bilge bilig* (ST) "dört tülü korkusuz bilgi" = **Skr.** *vaiśaradya* = **Çin.** 四無(所)畏 "*sì wú (suǒ) wèi*" (SH 178a)

Vaiśaradya terimi "korkusuz, cesur, tereddüt etmeyen, güvenilir" anlamında kullanılmaktadır.

Terim, Buddha'nın korkusuzluğunun ya da cesaretinin dört türünü ifade etmektedir. Bu Buddha'nın dört korkusuzluğu, onun her şeyi bilmesi, karekterinin mükemmeliyeti, muhaliflerin üstesinden gelmesi ve ıstırabın sona ermesidir. Diğer bir deyişle, Buddha'nın dört korkusuzluğu, bütün olaylardaki gerçeğin ortaya çıkması, bütün istek ve aldanmaların sönmesi, Budist uygulama ve aydınlanmayı engelleyenleri açığa çıkartması ve dünyevi ıstıraplardan kurtulma yolunu açıklaması ve canlıları özgürlüğe kavuşturması şeklindedir (SH 178a, Gakkai 2002, four fearleesnesses mad.).

Buddha ile Bodhisattvalar'ın dört korkusuzluğu birbirinden farklıdır. Bodhisattvalar'ın dört tür korkusuzluğu ise Budist öğretilerin tamamını hafızasında tutmak, insanlardaki ahlâkî tanı ve iyileştirme yöntemlerini bilmeleri, sorulara cevap vermeleri ve insanların şüphelerini çözme ve onları bu şüphelerinden kurtarmalarıdır (SH 178a).

tört törlüg korkınçsız bilge bilig (BudApo/63/10-11) "*Dört türlü korkusuz bilgi$_2$*."

on ulug küç *tört korkınçsız* eñeyük başlap (StabUig/169/13c) "On büyük güç, *dört korkusuzluk* farklı başlayıp."

1.3.1.14.3. Buddha'nın Üç Türlü Dingin Aklı:

ETü. *üç törlüg örüg ornanmış ög turug* (ST) "üç türlü dinginlik yerleşmiş sakin akıl" = **Skr.** ? = **Çin.** 三念住 "*sān niàn zhù*", 三念処 "*sān niàn chù*" (Gakkai 2002, three kinds of tranquility mad.)

Terim, Buddha'nın dinginliğinin üç görünüşünü ifade etmektedir. Bunlar, Buddha'nın vaazını canlıların gönüllü bir şekilde dinledikleri zamanki dinginliği, Buddha'nın canlıların onun vaazını gönülsüz bir şekilde dinledikleri zamanki dinginliği ve yukarıda belitilen bu iki tip canlıların kendisini dinlediklerinde ya da dinlemediklerinde Buddha'nın sevinmemesi ya da üzüntü duymaması hâlidir. Böylece Buddha'nın kendisini dinleyenlere ya da dinlemeyenlere karşı göstermiş olduğu dinginlik ya da tepkisizlik olarak ifade edilir (Gakkai 2002, three kinds of tranquility mad.).

on küçi tört törlüg korkınçsız bilge bilig *üç törlüg örüg ornanmış ög turug* ulug yarlıkançuçı bilig bo sekiz yigirmi törlüg edler nomlug et'öz titirler (BudApo/59/23-28) "On güç, dört türlü korkusuz bilgi$_2$, *üç türlü dingin yerleşmiş sakin akıl*, büyük merhametli bilgi bu on sekiz türlü iyilikler dharmā vücududur."

üç törlüg örüg ornanmış ög turugı ulug yarlıkançuçı biligde ulatı edgülerniñ idişi bolmış körü kanınçsız maytri burkannıñ et'özin körüp titrüm teriñ süzük köñlin ince sakınç sakınur (BudApo/63/11-17) "*Üç türlü dingin yerleşmiş sakin akıl*, büyük merhametli bilgi ve iyilerin mülkü olmuş görmeye doyulmayan Maitreya Buddhanın vücudunu görüp derin$_2$ temiz gönlü ile şöyle düşünür."

1.3.1.14.4. Büyük Mehametli Gönül ya da Bilgi:

ETü. *mahakarun* "mahākaruṇā", *ulug yarlıkançuçı bilig* (ST) "büyük merhametli gönül", *ulug yarlıkançuçı köñül* (ST) "büyük merhametli gönül" = **Skr.** *mahākaruṇā* = **Çin.** 大慈 "*dàcí*" (SH 88a) = **Tib.** *snying-rje chen-po* (J. Hopkins)

Terim, "büyük merhamet, büyük merhametli ya da acıyan, canlıları ıstıraplarından kurtaran, kurtuluşu arayan gönül" anlamında kullanılır. Bu büyük merhametli gönül hem Buddha'da hem de Bodhisattvalar'da bulunur. Bu terim özellikle Kuan-yin için kullanılır (SH 88a-b, Edg. 421b).

on küç tört törlüg korkınçsız bilig üç törlüg ög turug *mahakarun* (ta) ulatı sekiz yigirmi törlüg eñeyük edgülerdin togar (BTXX/392-397) "On güç, dört türlü korkusuz bilgi, üç türlü dingin akıl, *büyük merhamet* ve (bunlar) on sekiz türlü farklı iyilerden doğar."

üç törlüg örüg ornanmış ög turugı *ulug yarlıkançuçı biligde* ulatı edgülerniñ idişi bolmış körü kanınçsız maytri burkannıñ et'özin körüp titrüm teriñ süzük köñlin ince sakınç sakınur (BudApo/63/11-17) "Üç türlü dingin yerleşmiş sakin akıl, *büyük merhametli bilgi* ve iyilerin mülkü olmuş görmeye doyulmayan Maitreya Buddha'nın vücudunu görüp derin$_2$ temiz gönlü ile şöyle düşünür."

ulug yarlıkançuçı köñül yme üç törlüg erür (AY/264-265/24-1) "*Büyük merhametli gönül* de üç türlüdür."

1.3.1.15. Buddha'nın Sahip Olduğu Gözler Ya Da Görüşler:

ETü. *burkanlıg köz* (ST) "Buddha gözü" = **Skr.** ? = **Çin.** 十眼 "*shí yăn*" (SH 52a), 五眼 "*wŭ yăn*" (SH 123a)

Terim, 五眼 "*wŭ yăn*" beş tür göz ya da görüş, Hīnayāna bilgeliği, Bodhisattva gerçeği, Buddha görüşü ya da Buddha'nın her şeyi bilmesi (SH 123a, Edg. 315a) şeklinde açıklanabilir. Buddha'nın sahip olduğu beş görüş olarak ifade edilir. On göz ile de bağlantılıdır. Ayrıca 十眼 "*shí yăn*" terimi de "Buddha gözünün on türü" anlamında kullanılmaktadır (SH 52a). Aşağıdaki örnekte Buddha'nın beş görüşü sıralanmaktadır.

teñridem köz ötvilig ol ermez tıdıglıg et köz tıdıglıg ol ermez ötvilig nomlug köz yintem körteçi ol yirtinçülüküg bilge biliglig köz ugrayu adkantaçı ol kurugug *burkanlıg köz* antag ol (BTI/D/143-149) "İlâhi göz nüfuz edendir engel değil, fiziksel göz engeldir nüfuz eden değil, dharmā gözü de dünyayı görecektir, bilge$_2$ göz tamamen boşluğu idrak edendir, fark edendir, *Buddha gözü* de öyledir."

1.3.1.15.1. Taze Göz ya da İnsan Gözü:

ETü. *et köz* (ST) "et göz, taze göz", *yalañuklarnıñ et köz* (İT) "insanların fiziksel gözü, taze gözü" = **Skr.** *māmsa-caksus* = **Pali.** *mamsa-cakkhu* = **Çin.** 肉眼 "*ròuyăn*" (SH 52a, 218a)

"Taze göz, fiziksel göz, insanî göz" anlamında kullanılan terim, *māmsa* "taze", *caksus* "göz" kelimelerinden oluşur. Sıradan insan gözü, fiziksel göz diye de adlandırılır (SH 52a, 218a). Farklı renk ve şekilleri ayırt eder.

et köz tıdıglıg ol ermez (BTI/D/145-146) "*Fiziksel göz, taze göz* engel değildir."

ol ötde *yalañuklarnıñ et köz* üze ayıg kılınç kılmışıg körür bilir (BTXVIII/S/155-158) "O zamanda *insanların fiziksel gözü, taze gözü* üzerine kötü hareket yaptığını görür, bilir."

1.3.1.15.2. İlâhi Göz:

ETü. *teñridem köz* (ST) "ilâhi göz" = **Skr.** *deva-caksus* = **Çin.** 天眼 "*tiānyǎn*" (SH 52a)

"Tanrısal göz" ya da "ilâhi göz" olarak adlandırılan terim (SH 52a), karanlıktaki ve uzaktaki nesneleri algılayan yahut fiziksel sınırın engellerinin ötesine geçen gözü ifade eder. Terim, *deva* "tanrı" ve *caksus* "göz" kelimelerinden oluşur.

ötrü bügü biligleri üze bilip *teñridem közleri* üze ırakdın körü yarlıkap (AY/427/19-21) "Sonra bilgileri$_2$ üzerine bilip *ilahî gözleri* üzerine uzaktan görüp."

teñridem közin berü kayıp balık uluşug burkan şazının kop adada küyü küzedü tutmakı bolzun (TekinMaitr/1/58-61) "*İlahî gözünü* beriye çevirip şehirleri ve Buddha dinini tamamıyla tehlikelerden korusunlar, gözetsinler."

1.3.1.15.3. Temiz Göz:

ETü. *teñridem arıg süzük közlügler* (ST) "ilahî temiz gözlüler" = **Skr.** ? = **Çin.** 淨眼 "*jìng yǎn*" (SH 358a)

"Herşeyi fark eden parlak ya da temiz göz, aydınlanma gözü" anlamındaki terim, her şeyi gören ve fark eden olarak ifade edilir (SH 358a).

teñridem arıg süzük közlügler körür adınlar körmez (UigTot/91-92) "*İlahî temiz$_2$ gözlüler* görür, diğerleri görmez."

1.3.1.15.4. Bilge Göz:

ETü. *bilge biliglig köz* (ST) "bilgili göz, bilge göz", *bilge biliglig yaruk köz* (ST) "bilgili parlak göz" = **Skr.** *prajñā-caksus* = **Çin.** 慧眼 "*huìyǎn*" (SH 52a)

"Bilge göz" anlamındaki terim (SH 52a), *prajñā* "bilgi" ve *caksus* "göz" kelimelerinden oluşur. Canlıların iki taşıttaki yeteneklerini kavrayabilme olarak açıklanabilir.

bilge biliglig közüñüz üze körü yarlıkamaz siz (AY/333/7-9) "*Bilge$_2$ gözünüz* ile görüp hükmetmelisiniz."

ol tınlıg turkaru *bilge bilig közün* adruk adruk alkınçsız körkle öñ körk körür (TT VI/150-151) "O canlı daima *bilge$_2$ gözü* ile ayrı ayrı bozulmayan güzellikte renk$_2$ görür."

inçip yene biligsiz yalañuklar yirtinçülügde yig ıduk *bilge biliglig közüg* bulmayukları üçün ötrü alku nomlarnıñ çınju tigme ertükteg kirtü tözin bilmezler (AY/386/18-22) "Şöyle yine bilgisiz insanlar yeryüzünde daha kutsal *bilge$_2$ gözü* bulamadıkları için bütün dharmāların chên-ju denilen tathagatānın gerçek esasını bilmezler."

inçip yene adınaguka asıg tusu kılgalı *bilge biliglig yaruk közümüz* yok bolur erki yme antag birer ulug yarlıkançuçı köñüllüg kutlug yalañuklar ürüg uzatı öz et'özlerin titip ıdalap tınlıglarka asıg tusu kılur tip tidi (AY/611/14-20) "Başkasına fayda$_2$ sağlamak için *bilge$_2$ parlak gözümüz* yok olur. Böyle büyük merhametli gönüllü kutlu insanlar daima$_2$ kendi vücutlarını bırakıp$_2$ canlılara fayda sağlarlar, diye söyledi."

1.3.1.15.5. Dharmā Gözü:

ETü. *nom közi* (İT) "dharmā gözü", *nomlug köz* (ST) "dharmālı göz", *nomlug yaruk köz* (ST) "dharmālı parlak göz" = **Skr.** *dharmā-caksus* = **Pali.** *dhamma-cakkhu* = **Çin.** 法眼 "*fǎyǎn*" (SH 272a)

Buddhaların ve Bodhisattvalar'ın beş gözünden biridir. Bir Bodhisattva insanları kurtarmak için Dharmā gözü ile bütün Budist öğretinin doğasını algılar ve görür. Dharmā gözü bütün olaylar için Bodhisattvalar'ın temiz algısını gösterir.

Bodhisattvalar'daki dharmā gözü bütün nesnelere nüfuz edebilir. Ayrıca terim, 法眼萍 "*fǎyǎn píng*" "açık seçik, tamamıyla görmek, Hīnayāna'da dört gerçek öğretiyi görmek, Mahāyāna'da yeniden doğmaktan kurtulma gerçeğini görmek" olarak da açıklanmaktadır (SH 272a, Edg. 277b).

bu bitigig yiti kata okısar üzüti antag kutrulur teñri yirinte barır azu burkanlar yirinte togar burkanlarıg körür burkan nomın eşitür *nom közi* yarutur togmaz batmaz biligke tegir burkan yolıña kirür (TT VI/125-128) "Bu kitabı yedi kez okusa ruhu ancak kurtulur, tanrı yerine varır veya Buddha yerinde doğarak Buddhaları görür, Buddha kanununu işitir, *dharmā gözü* parlar, doğmayan ölmeyen bilgiye ulaşır, Buddha yoluna girer."

sansız sakışsız toyınlar şamnançlar bo nomda *nomlug közin* tüketi açıltı (AY/340/9-11) "Sayısız$_2$ bhikṣular, bhikṣuṇīlar bu dharmāda *dharmā gözü* ile tamamıyla açıldı."

nomlug köz yintem körteçi ol (BTI/D/146-147) "*Dharmālı göz* sadece görecektir."

bo yirtinçünüñ ürlügsüzin ertimligin tözlügin bilip ukup ırak kitip atkañuluk toz topraklardın öñi ödrülüp nızvanılıg kir tapçalardın klap *nomlug yaruk közüg* bultılar (BTXX/281-288) "Bu yeryüzünün fanilik$_2$ esasını bilip anlayıp uzaklaşıp bağlı olduğu toz topraktan ayrılıp ihtiraslı kirlerden *dharmālı parlak gözü* buldular."

1.3.1.15.6. Temiz Dharmā Gözü:

ETü. *nomlug arıg köz* (ST) "temiz dharmā gözü" = **Skr.** ? = **Çin.** 清法眼 "*qīng fǎyǎn*" (SH 357a)

Terim, Hīnayāna öğretisinde dört asil gerçeği fark eden ve Mahāyanā öğretisinde ise ben ve nesnelerin gerçek olmadığını farkeden, temiz dharmā gözü olarak tanımlanır (SH 357a).

nomlug arıg közüg bultılar (BTXX/508) "*Dharmālı temiz gözü* buldular."

sekiz miñ koltı teñriler sansız sakışsız yalañuklar birle atkañuluk atkañulartın ırak tarıkıp nızvanılıg kirlertin öñi ödrülüp *nomlug arıg közke* tegdiler (AY/393/4-9) "Sekiz bin kotī tanrı, sayısız$_2$ insan ile bağlardan$_2$ uzaklaşıp ihtiraslı kirlerden ayrılıp *dharmālı temiz göze* ulaştılar."

1.3.1.15.7. Buddha Gözü:

ETü. *burkanlıg köz* (ST) "buddha gözü" = **Skr.** *buddha-caksus* = **Çin.** 佛眼 "*fó yǎn*" (SH 52a, 228b)

Terim, "Buddha gözü" (SH 52a), "her şeyi gören ve bilen aydınlanmış" olarak ifade edilir (SH 228b). Buddha gözü, geçmişin, şimdinin ve geleceğin doğru mizacını kavramak olarak kabul edilir. 仏眼 "*fó yǎn*" bir Buddha'nın sahip olduğu muhteşem kavrayış yeteneğidir. Beş tür görüşün biridir. Bir Buddha bütün nesnelerin ve olayların gerçek doğasını kavrar ve zamanın ve uzayın sınırlarını aşar. Buddha gözü her şeyi doğru olarak görür ve aydınlanmayı sağlar (Gakkai 2002, Buddha eye mad.).

burhanlıg köz antag ol kaltı miñ kün teñri yarukı teg yarutdaçı (BTI/D/149-150) "*Buddha gözü* şöyledir, bin güneş tanrısı gibi parlayacak."

1.3.1.15.8. Buddha'nın Merhametli Gözü:

ETü. *yarlıkançuçı köz* (ST) "merhametli göz, adil göz" = **Skr.** ? = **Çin.** 智眼 "*zhì yǎn*" (SH 52a)

"Âdil, merhametli göz" anlamında kullanılan terim, Buddha'nın bütün canlılara karşı göstermiş olduğu merhameti ifade eder (SH 52a).

kuanşi im pusar bügü biligin alkunı körür bügülenür *yarlıkançuçı közin* körüp umugı ınagı bolu birür (TekinKuan/207-209) "Kuan-yin Bodhisattva bilgisi$_2$ ile her şeyi görür, bilgilenir. *Merhametli gözü* ile görüp umut$_2$ olur."

1.3.1.15.9. Parlak Göz:

ETü. *yaruk yaşuk köz* (Hend., ST) "parlak göz" = **Skr.** ? = **Çin.** 光明眼 "*guāngmíng yǎn*" (SH 52a)

"Buddha ışığı ile parlayan göz" anlamındaki terim, her şeyi görmesi yönüyle değerlendirilmektedir (SH 52a).

yaruk yaşuk közüñüz üze kopdın sıñar körür siz (AY/333/11-12) "*Parlak$_2$ gözünüz* üzerine her yerden görürsünüz."

bökünki bo künte kamag ontın sıñarkı bügü biliglig burkanlar çın kirtü arıg süzük bilge biligleri üze çın kirtü *yaruk yaşuk közleri* üze çın kirtü tüzülmekke tegmekleri üze alkugun bir teg bilü yarlıkasunlar (AY/137/6-14) "Bugün bütün on yöndeki bilgili$_2$ Buddhalar'ın tamamı doğru$_2$, temiz$_2$ bilgileri$_2$, doğru$_2$ *parlak$_2$ gözleri* ve doğru$_2$ sükûnete ulaşmaları ile hepsi bir gibi bilinsin."

1.3.1.16. Buddha Saadeti:

ETü. *bodı tigme burkan kutı* (İT) "bodhi denilen Buddha saadeti", *burkan kutın* (İT) "Buddha saadeti" = **Skr.** *buddhakāya* (?) = **Çin.** 福 "*fú*", 佛德身 "*fú dé shēn*" (SH 426a)

"Kutsallık, mutluluk, saadet, iyi şans" olarak tanımlananan terim, Buddhakāya ya da Buddha vücudunu işaret edip en yüksek samādhi mutluluğu hazzını ifade etmektedir (SH 426a). Buddha saadetini elde etmiş kişi de Buddha vücudunu kazanmış bir kişidir.

yene ülgüsüz sansız bodısatavlar *burkan kutıña* agınçsız evrilinçsiz köñülüg bultılar (AY/340/6-9) "Yine sayısız$_2$ Bodhisattvalar Buddha saadetini dönülmeyen$_2$ gönül ile buldular."

burkan kutıña katıglantaçı bodısatavlarnıñ ulug yarlıkançuçı köñüllerin bütürteçi korkınçsız köñül buşı tükel bilge biliglig teñri teñrisi burkan titir (AY/21-22/21-23-1-2) "*Buddha saadeti* için çabalayan Bodhisattvalar'ın büyük merhametli gönülleri ile tamamlanacak korkusuz gönül sadakası muhteşem bilgili$_2$ tanrılar tanrısı Buddhadır."

ol emgekiñizniñ küçinte bulmış tanuklamış tütrüm teriñ bo ıduk *bodı tigme burkan kutınıñ* (AY/663/11-14) "O ıstırabınız nedeniyle bulmuş, ispatlamış derin$_2$ bu kutsal *bodhi denilen Buddha saadetinin*."

1.3.1.17. Cakravartī, Cakravartīrāja:

ETü. *çkrvrt* "*cakravartī*" = **Skr.** *cakravartī, cakravartīnrāja* = **Çin.** 賒羯飆伐抹底 "*shē jié biāo fá mǒ dǐ*", 逋谢赵霣 "*bū xiè cī yǔn*", 轉翰 (王) "*zhuǎn hàn (wáng)*" (SH 303a), 転輪 "*zhuǎn lún*", 転輪聖王 "*zhuǎn lún shèngwáng*" (Gakkai 2002, cakravartin mad.) = **Tib.** *'khor-lo bsgyurba'i rgyal-po* (Beer 2003, 36) = **Sgd.** *ck (k) rβrt* (Laut 1986, 97) = **Toh.** A *cakravart(t)i*, B *cakravārt, cakravārt(t)i* (Laut 1986, 97)

"Teker döndüren krallığı" anlamında kullanılan cakravartī ya da cakravartīrāja, Hint mitolojisinde ideal krallık olarak gösterilir. Terim, c*akra* "teker", *vartin* ya da *vartī* "döndüren" kelimelerinden oluşmaktadır. Budizmde "dünyaya barış ve adalet getiren" anlamında kullanılır (Gakkai 2002, cakravartin mad.).

Terim, engelsiz olarak dünyanın her yerine giden iki tekerlekli savaş arabasındaki hükümdar olarak ifade edilir. Altın, gümüş, bakır ve demir maddelerini gösteren dört çeşit cakra bir semboldür. Demir güneydeki, bakır doğu ve güneydeki, gümüş doğu, batı ve güneydeki, altın ise dört yöndeki memleketleri ifade eder. Terim, özellikle altının evrenselliğine işaret eder. Buddha bir manevî kral, muhteşem öğretiyi vaaz eden kişidir. Sadece yedi cevher ve bin oğul Cakravartī'ye sahiptir. Cakra, Buddha'nın düşmanlarını yıkmak ve yok etmek için kullandığı bir mermidir (SH 303a-b, 469b). Dünyaya barış ve adalet getirmesi ve bu barış ve adaleti tüm dünyaya yaymaya çalışması nedeniyle Buddha'ya Cakravartī denir. Ayrıca 六輪 "*liùlún*" "Cakravartī'nin altı türü" olarak 十信位 "*shí xìn wèi*" "demir", 十住 "*shí zhù*" "bakır", 十行 "*shí háng*" gümüş, 十廻向

"*shí huí xiàng*" "altın", 十地 "*kè lǐ shén tǎ ěr*" "kristal" ve 等覺 "*děng jué*" "inci" de belirtilir (SH 138b).

ol balıkta *çkrvrt tiziginte* gaudam oguştın tözdin belgürmiş kamag şaki tözlüg budun bukun üze erklig türklüg şudotan atlıg hormuzta teñrike yüleşi ilig kan bar (TekinMaitr/13/44-51) "O şehirde *Cakravartī cevherinde* Gautama soyundan ortaya çıkmış bütün Śakya esaslı topluluk$_2$ üzerine güçlü$_2$ Śuddhodāna adlı Brahmana tanrıya benzer hükümdar$_2$ vardır."

1.3.1.17.1. Cakravartin'in Yedi Cevheri, Hazinesi:

ETü. *yiti erdiniler* (ST) "yedi cevher" = **Skr.** *saptaratna* = **Çin.** 七資 "*qī zī*", 薩不荅羅的捺 "*sà bù dā luó dì nà*" (SH 11b) = **Tib.** *rgyal-srid rin-chen sna-bdun* (Beer 2003, 37)

Terim, "yedi cevher, yedi hazine, değerli şey" anlamında olup iki farklı şekilde ifade edilmektedir. Bunlardan birinci yedi cevher 金 "*jīn*" *suvarna* "altın", 銀 "*yín*" *rūpya* "gümüş", 球璃 "*qiú lí*" *vaiḍūrya* "lacivert taş", 玻瑰 "*bō guī*" *sphaṭika* "kristal", 碎碟 "*suì dié*" *musāragalya* "akik", 赤珠 "*chì zhū*" *rohita-mukta* "yakut rengi ya da kırmızı inci" ve 瑪瑙 "*mǎnǎo*" *aśmagarbha* "bir çeşit akik" olmak üzere yedi değerli taştır. Cakravartin'in yedi cevheri ise altın tekerlek, fil, siyah hızlı at, ilahî inci ya da güzel inci, hazine bakanı, kadın cevheri ve sadık bir generaldir (SH 11b-12a). Bu yedi cevher, bir kralın başarılı olabilmesi için sahip olması gereken yedi unsuru ifade eder.

anta basa öz yürektin *yiti erdinilerig* kezigçe ündürüp ötüñü ol şlokların sözleyürte ayasın kögüzinte kavşurup oom sarva tatagadata ulatılarıg sözlemişinte iliglerin tegzintürü lınhua mudurın kılu öz öz mudurların tüge darniların sözleyü ötüñü ol (BTVII/A/669-675) "Ondan sonra kendi yüreğinden *yedi cevheri* muntazam olarak çıkardı. O heceleri söylediğinde elini göğsünde kavuşturdu. Oom sarva tathāgata ve diğerlerini söyledi. Hükümdarlara lâyık lotus mudra ile bunu yaptı, kendi mudralarını bağladı ve dhāranileri söyleyip yalvardı."

azu yme üstünki yig uguşda tözde bramanlar uguşınta begler uguşınta togayın ulatı *yiti erdinike* tükellig çakıravart ilig kan bolayın (AY/142/3-7) "Ve de üstteki yerde Brahmanlar ülkesinde ve beyler ülkesinde doğayım ve *yedi cevhere* tamamıyla sahip Cakravartī han$_2$ olayım."

1.3.1.17.1.1. Cakravartin'in Tekerleği:

ETü. *çakır erdini* (İT) "cakra cevheri" = **Skr.** *cakraratna* = **Çin.** 輪 "*lún*", 輪寶 "*lún bǎo*" (SH 445a) = **Tib.** *'khar-lo rin-po-che* (Beer 2003, 37)

Terim, yedi cevherden biri olarak kabul edilir. Cakra terimi "araba tekerleği" anlamındadır. Bu tekerlek ise altın, gümüş, bakır ve demir olmak üzere dört maddeden oluşur. Bu dört tekerlek Cakravartīrāja ve diğerlerinin güç ve tabakasını gösterir. Cakravartīrāja bu tekerlek ile düşmanlarını yener, barışı kurar ve adil bir yaşam orataya koyar. Budizmde cakra Buddha'nın öğretisi ya da Dharmā olarak kabul edilir. Dharmācakra da denilen öğreti, canlıları dünyevi arzulardan ve aldanmalardan kurtarır (Gakkai 2002, cakra mad.).

Dört değerli maddeden oluşan cakra, canlıların Saṃsāra dünyasından kurtulmak için Dharmā'yı her yere yaymaya çalışmalarını ifade eder. Böylece her canlı Saṃsāra'nın doğum ölüm döngüsünden kurtulacaktır (SH 445a).

Bu tekerlek, dünyanın merkezi olan Janbudvīpa'da güneş gibi parlar. Tekerleğin bin dili vardır bu diller bin Buddha'nın bin öğretisini ifade eder. Bu tekerlek, tanrıların kutsal savaş arabalarının tekerleğine benzer ve tekerleğin göbeğinde Cakravartīn'in dört ordusu olan süvari, piyade, fil ve savaş arabaları sembolü bulunmaktadır. Bu da Cakravartīn'in gücünü ve otoritesini belirtir (Beer 2003,37a-b).

alku edgün barmışlarka bo *çakır erdinini* ötünmekimiz üze sansarlıg tilgenig üzüp kesip nomlug tilgenig evirmekimiz bolsun oom sarva tatagada çakira ratna vçira puçiti a hung tigü ol (BTVII/A/675-679) "Bütün iyilikle varmışlara, Buddhalara bu *cakra cevheri* ile yalvardığımız içi Saṃsāra tekerleğini yok edip, kestik$_2$. Dharmā tekerleğini çevirdik, oṃ sarva tathāgata cakra ratna vajra pūjite āh hūm, dedi."

1.3.1.17.1.1.1. Altın Tekerlek:

ETü. *altun tilgen* (ST) "altın tekerlek" = **Skr.** ? = **Çin.** 金輪王 "*jīnlún wáng*" (SH 284a), 金輪宝 "*jīnlún bǎo*" (Gakkai 2002, gold wheel treasure mad.)

Buddha'nın dört tekerleğinden biri olan altın tekerleği gösterir (SH284a). Altın tekerlek tekerleklerin en üstünüdür. Altın tekerlek çeviren kral da Sumeru Dağı'nın dört yanındaki ülkeleri bu altın tekerlek ile yönetir. Ayrıca bu altın tekerlek, Cakravartī'nin yedi hazinesinden biridir (Gakkai 2002, gold wheel treasure mad.).

kaltı birök *altun tilgenlig* çakravart iligler kanlar neçeke tegi yirtinçüde bar erser ançaka tegi yiti erdinileri yme yitlinmezler yokadmazlar (AY/395/12-16) "Eğer$_2$ *altın tekerlekli* Cakravartin hanlar$_2$ niceden beri yeryüzünde varsa$_2$ o zamana kadar yedi cevheri de yok edemez$_2$."

altun tilgenlig çakravart ilig kan ülgüsüz koltı sanınça tirini kuvragı birle tegriglep tapıg udug kılu sansız sakışsız erdiniler üze itiglig yürüñ kuşatrı töpüsinte tuta turur közünür (AY/314-315/21-25-1-2) "Altın tekerlekli Cakravartī han$_2$ sayısız kotī sayısınca topluluk ile çevrelendi. İbadet$_2$ etti, sayısız$_2$ cevherler için süslü beyaz üstadı tepesinde tuttuğu görüldü."

1.3.1.17.1.2. İnci Cevheri:

ETü. *monçuk erdinini* (İT) "boncuk cevheri" = **Skr.** *maṇi* = **Çin.** 末尼 "*mò ní*" (SH 191b), 珠 "*zhū*" (SH 330b), 摩尼 "*mó ní*" (SH 435b) = **Tib.** *mor-bu rin-po-che* (Beer 2003, 38b)

Terim, "cevher, kristal, inci" anlamında olup Buddha'nın ve onun öğretisinin temizliğine ve saflığına işaret eder (SH 191b). Ayrıca maṇi, "boncuk" anlamında kullanılmakta olup Buddha gerçeğini de ifade eder (SH 330b). Maṇi, yedi cevherden biridir ve canlıların isteklerini yerine getiren değerli bir taştır (SH 435b). Terim ayrıca Śāriputra'nın da sembolüdür (SH 477b).

Her şeyi elde etme taşı ya da cevheri olan maṇi, canlıların öğreti sayesinde fakirliklerinden yani cehaletlerinden ve cehaletin vermiş olduğu ıstıraplarından kurtulacaklarını ifade etmektedir (Gakkai 2002, mani mad.).

Ayrıca bu taşın sekiz sihirsel gücü vardır. Bunlar; karanlıkta etrafı aydınlatmak; hava sıcaksa serin, soğuksa sıcaklaştırmak, susuz kalındığında lezzetli su temin etmek; Cakravartīn'in arzu ettiği her şeyi söndürmek; nagaları kontrol etmek, sel ve fırtına gibi felaketleri ortadan kaldırmak; bütün üzüntüleri yok etmek; bütün hastalıkları tedavi etmek; vakitsiz ölümleri önlemek gibi sihirsel güçlerdir (Beer 2003, 38b).

burkanlarka birle yene oglanlarıña bo *munçuk erdinini* ötünmekimiz üze çıgayumuz emgekimiz üzülüp bolmakımız bolzun oom sarva tatagada maṇi ratna vçira puçiti a hung tigü ol (BTVII/A/679-685) "Buddhalara ve yine evlatlarına *boncuk cevheri* ile

yalvaralım. Böylece sefilliğimiz, ıstırabımız kesilip varlığımız devam etsin, oṃ sarva tathāgata cakra ratna vajra pūjite āh hūm, dedi."

1.3.1.17.1.2.1. Cintāmaṇi:

ETü. *çıntamanı erdini* (ST) "cintāmaṇi cevheri" = **Skr.** *cintāmaṇi* = **Çin.** 如意珠 "*rúyì zhū*" (SH 211a), 震多末尼 "*zhèn duō mò nî*" (SH 445b), 眞陀大黑 "*zhēn tuó dà hēi*" (SH 97a) = **Tib.** *yid-bzin nor-bu* (Beer 2003, 192a) = **Toh.** A/B *cintāmaṇi* (Laut 1986, 128)

Terim, "inanılmaz bir taş, felsefe taşı, bütün istekleri yerine getiren tılsımlı inci" anlamında kullanılmaktadır. Bu inci denizde ejder kral ya da balık başlı Makara ya da Buddha'nın kalıntıları tarafından korunmaktadır (SH 211a, 445b). Cintāmaṇi "şans veren taş" anlamına da gelmektedir (SH 97a). Böylece canlıların bütün arzularını yerine getiren cintāmaṇi taşı ya da cevheri dharmā yani Buddha'nın öğretisiyle eş değerdedir. Çünkü öğretiyi tam anlamıyla kavrayan kişinin de aslında bütün arzularını yerine getirebileceği ya da her şeyin boşluğunu anlayabileceği ifade edilir.

Bu şans taşı, tanrılar ve nagalar tarafından korunun bir taştır. Büyük naga kralı bu değerli taşı iki palmiye ağacı arasındaki bir yerde saklamaktadır. Cakravartīn'in sahip olduğu yedi kıymetli şeyden biridir. Cakravartīn'in istediği her şeyi özverili bir şekilde yapmaktadır. Budizmde ise bu taş, Buddha ve onun öğretilerini koruyan ve açığa çıkaran olarak gösterilir. Bu taş kırmızı, turuncu, yeşil ve mavi zümrütten yapılmıştır (Beer 2003, 292a-b)

bo meniñ irinç umugsuznuñ buyan edgü kılınçlarım küçinte kamag biş ajun tınlıglar barça *çıntamanı erdinilig* iligke tükellig bolsunlar (AY/170/10-14) "Bu benim sefil umutsuzluğumun sevabı, iyi hareketi sayesinde bütün beş hayat şeklindeki canlılar hep *cintāmaṇi cevherli* hükümdara$_2$ ulaşsınlar, mazhar olsunlar."

neteg *çıntamanı erdinike* tayanıp ülgülençsiz teñlençsiz öñi öñi adruk adruk yinçü çeç kaş altun kümüş ed tavarlar barça belgürer erserler (AY/70/3-7) "Nasıl *cintāmaṇi cevherine* dayanıp eşsiz$_2$, ayrı ayrı inci, akik, yakut, altın, gümüş gibi mallar hep ortaya çıksa."

1.3.1.17.1.2.2. Ālokacintāmaṇi:

ETü. *alokaçıntamanı atlıg teñri kızı* (İT) "Ālokacintāmaṇi adlı tanrı kızı", *alokaçıntamanı bodısatav* (ST) "Ālokacintāmaṇi Bodhisattva" = **Skr.** *ālokacintāmaṇi* = **Çin.** ?

Geniş bilgi için 2.3.1.4.4.'e Bknz.

ol üdün savlokadatu yirtinçü yir suv iyesi mahabrahmı ulug azrua teñri ötrü ol *alokaçıntamanı atlıg teñri kızınga* ince tip ayıttı (AY/378/19-23) "O zaman Sabhālokadhātu yerinin$_2$ sahibi Mahābrahma$_2$ tanrı sonra o *Ālokacintāmaṇi adlı tanrı kızına* şöyle hükmetti."

ötrü ol *alokaçıntamanı atlıg teñri kızınıñ* tişi et'özi tegşilip azrua teñri et'özlüg boltı (AY/381/8-11) "Sonra o *Ālokacintāmaṇi adlı tanrı kızının* kadın vücudu değişip Brahma tanrı vücudu oldu."

1.3.1.17.1.3. Kadın Cevheri:

ETü. *kız erdini* "kadın cevheri" = **Skr.** *strī, raniratna* = **Çin.** 婦 "*fù*" (SH 345b) = **Tib.** *btsun-mo rin-po-che* (Beer 2003, 40a)

Terim, kadınların arzularından, cinselliklerinden ve bilgisizliklerinden kurtulup tam bilgiyi elde etmelerini ifade etmektedir. Çünkü kadınlar, Budist toplulukta canlıları günaha sevkeden, arzu ve isteklerine gem vurulmaz varlıklar olarak kabul edilmektedir (SH 345b, Edg. 609a).

"Değerli kraliçe" anlamındaki terim, Cakravartīn'in eşini ifade eder. Bu kraliçe, diğer kadınlara örnek olarak gösterilir. Bu kadın çok güzeldir ve yüksek bir ahlâka sahiptir. Hindistan'da şans tanrıçası olarak kabul edilir. Onun vücudu sandal ağacı gibi, nefesi de lotus çiçeği gibi güzel kokar. O otuz iki tanrısal işarete sahiptir. Kraliçe genellikle on altı yaşında genç ve güçlü bir kadın olarak tasvir edilir. Onun uzun siyah saçları, kırmızı dudakları, ince uzun parmakları vardır. Gözleri açık renktedir. Ayrıca Cakravartīn'in eşi sekiz muhteşem niteliğe sahiptir. Bunlar;

1. Kraliçe, eşi olan Cakravartīn'e sadıktır ve başkalarını arzulamaz, onları hiçbir zaman arzulamaz,

2. Diğer kadınlardan eşini asla kıskanmaz,

3. Verimli bir rahme sahiptir ve sağlıklı erkek evlatlar doğurur,

4. Krallıklarında bütün herkesin huzuru için çalışır, çaba harcar,

5. Doğuştan kadınsı bilgeliğe sahiptir ve eşinin düşüncelerini destekler,

6. O daima doğru konuşur ve asla suçlayıcı değildir,

7. Eşini ve başka erkekleri baştan çıkarıcı değildir,

8. O asla yanlış düşünceye sahip değildir (Beer 2003, 40a-b)

Böylece Budizmde ideal kadın modeli çizilmiş olur.

bo *kız erdinini* ötünmekimiz üze biligsiz biliglig karaggularımız tarıkıp pirtya bilge biligniñ yörügin bilip ukup al atlıg bilge biligig berktürmekimiz bolzun oom sarva tatagada magda ratna vçira puçiti a hung tigü ol (BTVII/A/685-690) "Bu *kız (ya da kadın) cevheri* ile yalvarmamız üzerine bilgisizlik$_2$ ve karanlıklarımız kaybolacak. Prajñā bilginin$_2$ yorumunu bilip, anlayıp yöntem adlı bilgisi$_2$ ile sağlamlaştıralım, oṃ sarva tathāgata cakra ratna vajra pūjite āh hūm, dedi."

1.3.1.17.1.4. Bakan Cevheri:

ETü. *buyruk erdini* "bakan cevheri" = **Skr.** *girti* = **Çin.** 法臣 "*fă chén*" (SH 272a) = **Tib.** *blon-po rin-po-che* (Beer 2003, 40b)

Terim, Buddha'nın kalıntılarına sahip olmayı ve onun öğretilerine hem sahip çıkmayı hem de bu öğretileri yaymayı amaçlaması bakımından bu şekilde ifade edilmektedir. Kanun bakanı terimi ise, bir Bodhisattva ya da Buddha olarak ifade edilir. Bunlar Dharmā'nın bakanı, gözetenidir (SH 272a).

Terim, Cakravartīn'in yüksek değere sahip olan bakanını ifade eder. Bu bakan, tanrısal göze ve güce sahiptir. Onun zekâsı, keskin bir bıçak ya da ustura gibidir. Bakan sabır, sebat, asalet gibi değerlere sahip olup herkese güven veren biri olmalıdır. Cakravartīn'in bakanı ekonomiyi bilen, hazineyi koruyan, strateji sahibi, sosyal problemleri çözmeye çalışan, dinî törenlerde bulunan, erdemli ve bilgili biridir. Kısacası Cakravartīn'in istediği her şeyi yapan kişidir (Beer 2003, 40b).

bo *buryuk erdinini* buşı birmekimiz üze iç …. ig üç kölüñüteki sakınu sözleyü yitinçsiz şazınıg berk yarp tutup alku edgülerke tükellig bolmakımız bolsun oom sarva tatagada mahaçan ratna vçira puçiti a hung tigü ol (BTVII/A/690-690d) "Bu bakan, buyruk

cevheri ile sadaka vermemiz üzerine iç … üç öğretidekiler gibi düşünüp, söyleyip ulaşılmaz śasanayı sağlam$_2$ tutup bütün iyilere, Buddhalara ulaşalım, oṃ sarva tathāgata cakra ratna vajra pūjite āh hūm, dedi."

1.3.1.17.1.5. Fil Cevheri:

ETü. *yaña erdini* "fil cevheri" = **Skr.** *gaja, hastin, hastiratna* = **Çin.** 象 "*xiàng*" (SH 390b) = **Tib.** *glang-po rin-po-che* (Beer 2003, 40b)

Terim, kötü kanaatleri yok etmesi ve Budizmin öğretilerinden birine bağlanmayı ifade etmektedir (SH 390b). *Hastiha* oyuncak fil anlamında da kullanılmaktadır (Edg. 618b).

Terim, Cakravartīn'in filini ifade eder. Onun fili diğer sıradan fillerden bin kat daha güçlüdür. O, bütün fillerin kralı olup bir dağ gibi sarsılmaz güce sahiptir. Onun derisi kar kadar beyaz ya da ayın karlı dağa yansımasından oluşan gümüş rengidir. Onun dört güçlü bacağı, iki gövdesi ve iki güçlü dişi vardır (Beer 2003, 40b).

bo *yaña erdinini* buşı birmekimiz üze yavız körümlerig arıtıp kiterip üzeliksiz kölüñüke kölürüp alkunı bilteçiniñ balıkıña barmakımız bolzun oom sarva tatagada hasti ratna vçira puçiti a hung tigü ol (BTVII/A/691-695) "Bu *fil cevheri* ile sadaka vermek için kötü kanaatleri temizleyip, yok edelim. Kesintisiz öğretiye bağlanalım, her şeyi bilenlerin şehrine varalım, oṃ sarva tathāgata hasti ratna vajra pūjite āh hūm dedi."

1.3.1.17.1.6. At Cevheri:

ETü. *at erdini* "at cevheri" = **Skr.** *aśva, aśvaratna* = **Çin.** 馬 "*mă*" (SH 340b) = **Tib.** *rta-mchog rin-po-che* (Beer 2003,41a-b)

Terim, hükümdarın yedi cevherinden biri olan atı ifade eder (SH 340b). At terimi, hızı nedeniyle tuzaklardan özellikle doğum tuzağından kurtulmayı ifade eder. Doğum tuzağından kurtulmak iki türlüdür. Bunlardan biri, canlının erdeme ya da tam aydınlanmaya ulaşması sonucu doğumdan kurtulmasıdır. Diğeri ise canlı öldükten sonraki kırk dokuz günlük ara dünyadaki gerçek ışıkları fark etmesi ve doğum yolundan kurtulmasıdır. Aśvaka terimi ise "oyuncak at" anlamındadır (Edg. 81a).

Terim, ayrıca Cakravartīn'in atını ifade eder. Bu at otuz iki tanrısal işarete sahiptir. Onun gözleri, kulakları, dili, dişi, diş eti, alnı, kafatası, yelesi, boynu, göğsü, tırnakları, kemikleri, kasları, bacakları kısacası her şeyi tanrısaldır. Rüzgâr gibi dörtnala gider.

Jambudvīpa'yı bir günde tam dört kez dolaşır. Onun vücudu beyaz bir kuğu gibidir. Siyah başı ve lacivert gözleri vardır (Beer 2003, 41a-b).

bo yig üstünki *at erdinini* buşı birmekimiz üze togum ajunlug tortın otgurak ozup kurtulup ridi kuo keligniñ yigin başdıñın bulup burkanlar uluşıña barmakımız bolsun oom sarva tatagada turaña aşva ratna vçira puçiti a hung tigü ol (BTVII/A/696-701) "Bu üstün *at cevheri* ile sadaka vermek için doğum hayat şekli olan tuzaktan$_2$ kurtulalım$_2$. Büyünün en başlarını bulalım, Buddhalar ülkesine varalım, oṃ sarva tathāgata cakra ratna vajra pūjite āh hūm, dedi."

1.3.1.17.1.7. Komutan Cevheri:

ETü. *sü begi alpagut erdini* (İT) "ordu komutanı cevheri" = **Skr.** *kṣatri, kṣatriya, senapatiratna* = **Çin.** 剎利 (剎帝利) "*shā lì (shā dì lì)*", 剎怛利耶 "*shā dá lì yé*" (SH 250b) = **Tib.** *dmag-dpon rin-po-che* (Beer 2003, 41b)

Terim, askeri sınıf için kullanılmaktadır. Çinde imparatorluk muhafızı olarak da ifade edilir. Ayrıca Budizmin yayılmasında ve korunmasında birinci dereceden sorumlu kişilerdir (SH 174a, 250b).

Budizmde ise arzuların, ihtirasların yok edilmesini ve düşmanların yani canlıyı kötülüğe sevk eden bütün kötülüklerin zayıflatılıp ortadan kaldırılması için kullanılmıştır.

Terim, Cakravartīn'in generalini ifade eder. Bu değerli komutan askerî kıyafetlerini giymiş, başında miğferi ile tasvir edilir. Sağ elinde kınından çıkarılmış kılıcı, sol elinde ise kalkanı bulunmaktadır. O kılıcıyla akıncıları püskürtür, kalkanı ile de kralını korumaktadır. Altmış dört savaş sanatının tamamını bilmektedir. Düşmanlarına karşı korkusuzdur. Kısacası Cakravartîn'in ne isterse onu yapmaktadır. Onun ordusunda piyade, süvari, fil ve savaş arabalı birlikler bulunmaktadır. Bu generel Budizmin ve onun öğretisinin de koruyucusudur (Beer 2003, 41b-42a-b)

bo *sü begi alpagut erdinini* buşı birmekimiz üze nızvanılıg yagılarıg utup yigedip adın keçiglig tırtılarıg kevmek kızgurmak kılıp küvenç yokay köñültin öñi ödrülmekte yigin bulmakımız bolzun oom sarva tatagada kagda ratna vçira puçiti a hung tigü ol (BTVII/A/702-708) "Bu *ordu komutanı cevheri* ile sadaka vermek için ihtiraslı düşmanları yenelim$_2$. Diğer kötü düşüncelileri$_2$ zayıflatalım$_2$. Kibri yok edip gönülden ayırdığımızda üstünlük elde edelim, oṃ sarva tathāgata cakra ratna vajra pūjite āh hūm, dedi."

1.3.1.17.2. Cakravartin'in Dört Tümeni ya da Ordusu:

ETü. ? = **Skr.** *catur-angabalakāya* = **Çin.** 四兵 "*sì bīng*" (SH 171a)

Catur-angabalakāya terimi cakravartin'in kalabalık fillerini, atlarını, savaş arabalarını ve yayalarından oluşmuş dört tümenini ifade eder (SH 171a).

Caturanga"dört tür ordu" anlamındadır (Edg. 223a). *Caturangabala* ise eski bir krallık olarak gösterilir (Edg. 223a). Eski Türkçede karşılığı bulunamamıştır.

1.3.1.17.2.1. Atlı Birlikler ya da Süvari:

ETü. *atlıg* "atlı" = **Skr.** *aśvakāya* = **Çin.** 阿濕婆 "*ā shī pó*" (SH 289a)

Cakravartin'in dört ordusundan biridir (SH 171a). Atlı birlikleri yani süvarileri ifade eder.

atlıg yañalıg kañlılıg yadagın alkunı bildeçi burkan bahşıka baralım tip (JapanMa/160-161) "*Atlı,* filli, savaş arabalı ve yaya ile her şeyi bilen Buddha üstada varalım diye."

1.3.1.17.2.2. Fil Ordusu:

ETü. *yañalıg* "filli" = **Skr.** *hastikāya* = **Çin.** 象 "*xiàng*" (SH 390b)

Cakravartin'in dört ordusundan biridir (SH 171a). Fil ordusunu ifade eder.

atlıg *yañalıg* kañlılıg yadagın alkunı bildeçi burkan bahşıka baralım tip (JapanMa/160-161) "Atlı, *filli*, savaş arabalı ve yaya ile her şeyi bilen Buddha üstada varalım diye."

1.3.1.17.2.3. Savaş Arabası:

ETü. *kañlılıg* "kağnı arabalı ya da savaş arabalı" = **Skr.** *rathakāya* = **Çin.** ?

Cakravartin'in dört ordusundan biridir (SH 171a). Ordudaki arabalı birlikleri ifade eder.

atlıg yañalıg *kañlılıg* yadagın alkunı bilteçi burkan bahşıka baralım tip (StabUig/262/10-11) "Atlı, filli, *savaş arabalı* ve yaya ile her şeyi bilen Buddha üstada varalım diye."

1.3.1.17.2.4. Yaya Birliği ya da Piyade:

ETü. *yadag* "yaya" = **Skr.** *pattikāya* = **Çin.** ?

Cakravartin'in dört ordusundan biridir (SH 171a). Piyade birliğini ifade edilir.

atlıg yañalıg kañlılıg *yadagın* alkunı bildeçi burkan bahşıka baralım tip (JapanMa/160-161) "Atlı, filli, savaş arabalı ve *yaya* ile her şeyi bilen Buddha üstada varalım diye."

atlıg yañalıg kañlılıg *yadagın* alkunı bilteçi burkan bahşıka baralım tip (StabUig/262/10-11) "Atlı, filli, savaş arabalı ve *yaya* ile her şeyi bilen Buddha üstada varalım diye."

1.3.1.18. Buddha Gönlü:

ETü. *burkan köñül* "Buddha gönlü" = **Skr.** ? = **Çin.** 性心 "*xìng xīn*" (SH 259a)

"Muhteşem temiz ve aydınlık gönül" olarak tanımlanan terim, Buddhanın sonsuz merhametli gönlünü ifade eder (SH 259a).

burkan köñül köñül burkan yükünür biz yükünür men (BTXIII/59/8) "Buddha gönül, gönül Buddha saygıyla eğiliriz, saygıyla eğilirim."

1.3.1.19. Budizmdeki Kutsal Ağaçlar:

Budizmde kutsal pek çok ağaç ya da bitki vardır. Bu ağaçlar Śākyamuni Buddha ya da Budizm ile bağlantılı olan bitkilerdir.

1.3.1.19.1. Aśoka Ağacı:

ETü. *aşok atlıg adınçıg sögüt* (ST) "*aśoka* denilen seçkin ağaç" = **Skr.** *aśoka* = **Çin.** 無憂樹 "*wú yōu shù*" (SH 379b) = **Tib.** *a-shwa-ka, mya-ngan-med-pa'i shing* (Beer 2003,208b) = **Toh.** A *aśok* (Laut 1986, 126)

Aśoka ağacı ya da ıstırapsızlık ağacı olarak tanımlanan bitki, kırmızı ve turuncu renklerinde çiçekler veren bir ağaçtır. Bu ağaç Hindistan, Sri-Lanka ve diğer tropik bölgelerde kerestecikte kullanılır. Sanskritçe terim olan *Aśoka* Çincede "acılardan kurtuluşu" ifade eder. Budist geleneğe göre Śākyamuni Buddha'nın annesi Lumbini koruluğundaki Aśoka ağacının altında bu ağacın dallarına tutunarak oğlunu doğurmuştur. Bu sebeple bu ağaç Budizmde kutsal olarak kabul edilir (SH 379b, Gakkai 2002, ashoka tree mad.).

ol ilig begniñ mahamay atlıg işi teñridin lunbanı atlıg arıgda *aşok atlıg adınçıg sögüt* altınında ikinti ay sekiz yañıka puş yultuzka viçay atlıg muhurtka iki kırk kut buyanlıg irü belgüke tükellig sekiz on törlüg nayragın yaratıglıg körkle körkle koluça yarukın yaltrayu kaltı bulıtdın (TekinMaitr/13/51-60) "O hükümdarın Mahāmaya adlı eşi, kutsal Lumbinī adlı ormanda *Aśoka adlı seçilmiş ağacın* altında ikinci ayın sekizinci gününde pusya yıldızı vijaya saatinde otuz iki kutsal işaret$_2$ ve seksen añuvyanjanaya sahip güzel$_2$ vakitte buluttan parlaklığı$_2$ geldi."

1.3.1.19.2. Bodhi Ağacı:

ETü. *bodı sögüt teñrisi* "bodhi ağaç tanrısı", *sögütler iligi mahabodı sögüt* "ağaçlar hanı mahābodhi ağaç" = **Skr.** *bodhi, bodhidruma*, *bodhivata, bodhiyasti, mahābodhi, pippala* = **Çin.** 佛樹 "*fú shù*", 逭榭 "*huàn xiè*" (SH 228a), 雙木 "*shuāng mù*", 雙林 "*shuāng lín*", 雙樹 "*shuāng shù*" (SH 470a), 覺樹 "*jué shù*" (SH 480b), 菩提樹 "*pútíshù*" (Gakkai 2002, bodhi tree mad.)

Hindistan'daki Buddhagaya'da bulunan bir ağaç türüdür. Śākyamuni Buddha bu ağacın altında aydınlanmıştır. Ağacın Sanskritçede *pippala* ya da *aśvatta* gibi çeşitli söyleyişleri vardır. Ağacın uzunluğu otuz metreye kadar ulaşmaktadır. Ağacın yaprakları sivri uçlu kalp şeklindedir. Śākyamuni bu ağacın altında aydınladığı için bu ağaca *bodhi* "aydınlanma" ağacı ya da bodhidruma da denilmiştir (SH 228a, 470a, 480b, Edg. 402a, 424a, Gakkai 2002, bodhi tree mad.).

ol ödün tükel bilge biliglig teñri teñrisi burkan *bodı sögüt teñrisin* okıyu yarlıkap (AY/345/10-12) "O zaman muhteşem bilgili$_2$ tanrılar tanrısı Buddha *bodhi ağacı tanrısını* çağırıp."

ol ödün teñri teñrisi burkan *bodı sögüt teñrisiñe* ince tip yarlıkadı (AY/598/11-13) "O zaman tanrılar tanrısı Buddha *bodhi ağacı tanrısına* şöyle hükmetti."

sögütler iligi mahabodı sögüt tüpinte vajırlıg vaçırasan örgün üzesinte bek bagdaşınu olurup şumnu süsin utup burkan kutın bulıp (AY/429/10-15) "*Ağaçlar hanı mahābodhi ağacının* tepesinde elmas taht üzerinde bağdaş kurmuş Māra ordusunu yenip Buddha saadetini bulup."

1.3.1.19.3. Cevher Ağacı:

ETü. *erdini sögütler* (ST) "cevher, değerli ağaçlar" = **Skr.** ? = **Çin.** 寶樹 "*bǎo shù*" (SH 477a)

Terim, temiz bölgenin kıymetli, cevher ağaçları (SH 477a) anlamında kullanılır.

ol yaruk yaltrık içinte yene sansız sakışsız ontın sıñarkı burkanlar *erdini sögütler* altınınta vaydurı erdini üzeki örgünler üzesinte olurup (AY/92-93/21-23-1-2) "O parlaklık$_2$ içinde yine sayısız$_2$ on yöndeki Buddhalar *değerli ağaçlar* altında vaidurya cevheri ile tahtlar üzerinde oturup."

1.3.1.19.4. Jambu Ağacı:

ETü. *çambu sögüt* = **Skr.** *jambu* = **Çin.** 閻浮 "*yán fú*" (SH 452a), 閻浮樹 "*yán fú shù*" (Gakkai 2002, jambu mad.)

Budist yazmalarda, 閻浮提 "*yán fú tí*" Jambudvipa'da çok sayıda bulunduğu ve ağacın çok yüksek ve devasa büyüklükte olduğu belirtilir. Jambudvīpa'nın anlamı da zaten "jambu ağacı ülkesi"dir. Jambu ağacının mor ve tatlı bir meyvesi vardır. Bugün bu ağaç Hindistan'da geniş olarak bulunmaktadır. Jambu ağacının yaprakları üçgen şeklindedir (SH 452a, Gakkai 2002, jambu mad.).

çambu sögüt belgülüg bolmış erti (StabUig/265/8) "*Jambu ağaç* ortaya çıkmıştı."

1.3.1.19.5. Paricitra Ağacı:

ETü. *pariçatr sögüt* "paricitra ağacı" = **Skr.** *paricitra* = **Çin.** 波利質羅 (波利質多羅) "*bō lì zhì luó (bō lì zhì duō luó)*", 波疑質姤 "*bō yí zhì gòu*", 波利樹 "*bō lìshù*" (SH 265b)

Paricitra terimi, *trāyastriṃśas* cennetinde bulunan ve güzel kokusuyla her yeri dolduran bir ağaç türüdür. Bu ağaca pārijāta da denir ki cennetteki beş ağaçtan biridir (SH 265b).

ornınta turup ol altunlug *pariçatr sögütke* okşatı (TekinMaitr/37/15-17) "Yerinden kalkıp o altın *paricitra ağacına* benzeyen."

amarıları kaçıgların süzüp amırtgurup *pariçtr söğüt* tapa körürler (TekinMaitr/89/17-19) "Bazıları duyu organlarını temizler bazıları ise *paricitra ağacına* ibadet eder."

1.3.1.19.6. Pātalī Ağacı:

ETü. *patal atlıg sögüt* "pātalī adlı ağaç" = **Skr.** *pātalī* = **Çin.** 波吒羅 "*bō zhà luó*" (SH 265b)

Pātalī, 鉢怛綠 "*bō dá lǜ*" çiçeği boruya benzeyen ve güzel kokan bir ağaçtır. Çiçeğin Latince karşılığı *bignonia suaveolens*'tir (SH 265b).

bo ok kutlug yir orunta *patal atlıg sögüt* erdi (TekinMaitr/39/25-27) "Bu kutlu yerde$_2$ *pātalī adlı ağaçtı*."

1.3.1.19.7. Śirīsa Ağacı:

ETü. *şiriş atlıg sögüt* (ST) "śirīsa adlı ağaç" = **Skr.** *śirīsa* = **Çin.** 尸利沙 "*shī lìshā*", 尸利激 "*shī lì jī*", 舍利沙 "*shèlì shā*", 凌合樹 "*línghéshù*" (SH 101a)

Śirīsa terimi, "akasya ağacı", 合姨麻 "*hé yí má*" "evlilik ağacı", 尸利沙 "*shī lìshā*" "yaprakları ve meyveleri büyük" olarak tanımlanır, başka bir türü ise 尸利躲 "*shī lì duǒ*" "küçük yaprak ve meyveli" olanıdır (SH 101a). Aşağıdaki örnekte belirtildiği üzere bu ağaç kutsal bir ağaçtır.

bo ok yirde *şiriş atlıg sögüt* erdi kim ol sögüt tüpinte olurdı krakasundı bodısatav burkan kutın bulu yarlıkadı (TekinMaitr/39/33-37) "Bu yerde *śirīsa adlı ağaç* vardı. O ağacın tepesine oturdu, Krakucchanda Bodhisattva Buddha saadetini bulup hükmetti."

1.3.1.19.8. Udumbara Ağacı:

ETü. *udumbar atlıg sögüt* (ST) "udumbara adlı ağaç", *udumbar çeçek* "udumbara çiçeği", *udumbar lınhua* "udumbar çiçeği" = **Skr.** *udumbara* = **Çin.** 優晏(鉢) "*yōu yàn (bō)*" (SH 456a), 優曇華 "*yōutánhuá*" (Gakkai 2002, udumbara mad.)

Budist metinlerde, her üç bin yılda bir Buddha ya da bir dharmā tekerleğini döndüren kralın geldiğini müjdelemek için çiçek açan bir bitki olarak tanımlanır. Udumbara, bir Buddha'nın ya da onun öğretisinin duyulmasının nadirliğini sembolize etmek için kullanılmaktadır (SH 456a, Gakkai 2002, udumbara mad.). Bu çiçek pārijātaka denilen tanrısal çiçek ile de bağlantılıdır (SH 345b). Udumbara ayrıca bir köyün ismi olarak da gösterilir (Edg. 129a).

udumbar atlıg sögüt (TekinMaitr/39/38) "*Udumbara adlı ağaç*."

udumbar çeçek (TekinMaitr/19/30) "*Udumbara çiçek*."

tözün maytri burkanlıg *udumbar lınhua* bo yirtinçülüg parinçatik arıgta törüyü belgüre yarlıkasar (JapanMa/331-332) "Asil Maitreya Buddhalı *udumbara çiçeği* bu yeryüzünde pārijātaka ormanında töreyi, kanunu ortaya koysa."

1.3.1.20. Vajrāsana:

ETü. *vajırlıg vaçırasan örgün* (Hend., ST) "elmaslı vajrāsana tahtı" = **Skr.** *vajrāsana* ya da *bodhimanda* = **Çin.** 金剛座 (ya da 床) "*jīngāng zuò* (ya da *chuáng*) (SH 281b)

Aydınlanma esnasında Buddha'nın oturduğu elmas taht olarak tanımlanan terim, oturma şeklini de ifade eder (SH 281b, Edg. 402b). Çünkü Buddha bu elmas taht üstüne bağdaş kurarak dik bir şekilde oturmuştur.

sögütler iligi mahabodı sögüt tüpinte *vajırlıg vaçırasan örgün* üzesinte bek bagdaşınu olurup şumnu süsin utup burkan kutın bulıp (AY/429/10-15) "Ağaçlar hanı, Māhabodhi ağaç dibinde *elmas vajrāsana taht* üzerine bağdaş kurup oturup Marā ordusunu yenip Buddha saadetini bulup."

1.3.1.21. Buddha'nın Töresi ya da Kanunu:

ETü. *burkan nomı* (İT) "Buddha kanunu", *burkanlarnıñ tsisı törüsi* (İT, Hend.) "Buddhalar'ın kuralı, kanunu" = **Skr.** *buddhadharmā* = **Çin.** 佛法 "*fófǎ*" (SH 228b), 佛教 "*fójiào*" (SH 227b)

Terim, Buddha tarafından vaaz edilen Dharmā ya da kanun, bu öğretinin altında yatan prensip, Buddha'nın kabul ettiği doğrular ya da Budizm olarak tanımlanmaktadır (SH 227b, 228b).

tükel bilge teñri teñrisi *burkan nomınıñ* ulug törlüg küçiñe küsüniñe artukrak süzük kirtgünç köñül öritip yüz artukrak kişiler bo nom erdinig bititgü (AY/16-17/19-23-1) "Muhteşem bilge tanrılar tanrısı *Buddha kanununun* pek çok türlü gücüne$_2$ fazlaca temiz imanlı gönül verip yüzden fazla kişi bu dharmā cevherini yazdıracak."

burkanlarnıñ tsisınta törüsinte bolmak üze köñüli taluy ögüz teg keñ alkıg erdi (BTXX/327-330) "*Buddhalar'ın töresinde*$_2$ olmak üzere gönlü deniz$_2$ kadar geniş$_2$ idi."

1.3.1.22. Buddha'nın Doğru Yolu:

ETü. *bodi yol* "bodhi yolu", *bodi yorıgların* (İT) "bodhi yolları", *burkanlar kezigin* (İT) "Buddhalar yolu", *burkanlar yorıgı* (İT) "Buddhalar yolu", *burkan yolı* (İT) "Buddha yolu", *kirtüdin kelmiş köni tüz tuyuglılarnıñ çın kirtü yörüg yolı* (İT) "doğrudan gelmiş, gerçeği kavramışların gerçek yolu", *üç ödki utmışlarnıñ yorıgları* "üç zamanı yolları" = **Skr.** *bodhi* = **Çin.** 佛道 "*fú dào*" (SH 229b), 道 "*dào*" (Gakkai 2002, bodhi mad.) = **Tib.** *byang-chub* (J. Hopkins) = **Sgd.** *p/boδy* (SD 328b)

Terim "Buddha yolu, Buddha'nın rehberliği, bodhi, aydınlanma, yol, yöntem, ahlâkî prensip, öğreti, her şeyin kaynağı" gibi anlamlada kullanılmaktadır. Ayrıca "yol" terimi nirvāṇa ya da sükûnet anlamlarını da içerir (SH 229b, Gakkai 2002, bodhi mad.).

bodi yolça barsunlar (StabUig/199/18d) "*Bodhi yolu* gibi yere varsınlar."

tudgu *bodi yorıgların* artuk kut kolunçın (StabUig/144/30b) "*Bodhi yolları* ile çok saadet istemeleri."

kamag *burkanlar keziginte* tapılu üçün nırvanka kirmedeçi (BTXVIII/108-110) "Bütün *Buddhalar yolunda* hizmet için Nirvāṇa'ya girmeyecek."

bo ikinti *burkanlar yorıgı* titir (BTXVIII/1598-1599) "Bu ikincisi *Buddha yoludur*."

kayu ulsuz tüpsüz *burkanlar yorıgı* erser nırvannıñ çın kirtü tözi (BTXVIII/1758-1760) "Hangisi temelsiz$_2$ *Buddha yolu* ise Nirvāṇa'nın doğru$_2$ esası."

bu bitigig yiti kata okısar üzüti antag kutrulur teñri yirinte barır azu burkanlar yirinte togar burkanlarıg körür burkan nomın eşitür nom közi yarutur togmaz batmaz biligke tegir *burkan yolıña* kirür (TT VI/125-128) "Bu kitabı yedi kez okusa ruhu şu şekilde kurtulur, tanrı yerine varır ve Buddhalar yerinde doğar. Buddhaları görür, Buddha kanununu işitir, dharmā gözü parlar, doğmaz ve ölmez bilgiye ulaşır, *Buddha yoluna* girer."

tükel ülüglüg togar añ kininte *burkan yolıña* kirür burkan kutın bulır (TT VI/349-350) "Muhteşem nasipli doğar, en sonunda *Buddha yoluna* girer, Buddha saadetini bulur."

ol kamag *kirtüdin kelmiş köni tüz tuyuglılarnıñ çın kirtü yörüg yolı* üze yarlıkamış apamulug ulug meñü nırvannıñ (AY/34k/21-24) "O bütün *doğrudan gelmiş, doğru ve tam kavramışların gerçek$_2$ yolu* üzerine hükmetmiş abhayapuralı büyük huzur Nirvāṇa'nın."

alku *üç ödki utmışlarnıñ yorıgları* arış arıg kut kolunçug tolun bütgerip (StabUig/146/41a-b) "Bütün *üç zamanı yenmişlerin yolları* temiz$_2$ saadet isteyenleri tamama erdirip."

1.3.1.23. Buddha Işığı:

ETü. *burkanlar yarukı yaltrıkı* (İT, Hend.) "Buddhalar'ın ışığı" = **Skr.** ? = **Çin.** 佛光 "*fóguāng*" (SH 226a)

Buddha ışığı terimi, "manevî aydınlanma, ışık, şeref, görkem" anlamlarını ifade eder (SH 226a).

antag burkanlar uluşı *burkanlar yarukı yaltrıkı* erür (BTXX/897-899) "Böyle Buddha ülkesi *Buddha ışığıdır*$_2$."

1.3.1.24. Buddha Yeri:

ETü. *arıg süzük burkan yeri* (Hend., İT) "temiz Buddha yeri", *burkan yeri* (İT) "Buddha yeri" = **Skr.** *buddhakṣetra* = **Pali.** *buddha-khetta* = **Çin.** 佛剎 "*fú shā*", 佛紇差怛紐 "*fú hé chà dá niǔ*", 弗土 "*fú tǔ*", 佛國 "*fú guó*" (SH 226a)

"Buddha alanı, toprağı, ülkesi" gibi anlamlarda kullanılan terim Hīnayāna öğretisinde yoktur. Mahāyāna öğretisine göre ise aydınlanacak bütün varlıkların muhteşem aydınlığı elde ettikleri manevî alandır. Evrenin varoluşuyla birlikte Buddha alanı da ortaya çıkmıştır. İki tür Buddha alanı vardır. Vairocana okuluna göre, öldükten sonra erdemli yaşama devam etmek, Amitābha okuluna göre ise temiz ülke olarak kabul edilir (SH 226a, Edg. 401a).

antag *arıg süzük burkan yeri* (BTXX/923) "Böyle *temiz, pak Buddha yeri*."

antag *burkan yeri* bar (BTXX/919) "Böyle *Buddha yeri* var."

1.3.1.25. Buddha'nın Doğduğu Yer:

ETü. *burkanlarnıñ togguluk belgürgülük orun yurt* (ST) "Buddhalar'ın doğduğu yer", *burkan togmış orun* "Buddha'nın doğduğu yer" = **Skr.** *buddhakṣetra* = **Çin.** 佛國 "*fú guó*", 佛國 "*fú guó*", 紇差怛羅 "*hé chà dá luó*", 差多羅 "*chà duō luó*", 剎怛利耶 "*shā dá lì yé*", 佛剎 "*fú shā*" (SH 226b)

"Buddha'nın doğduğu yer" anlamında kullanılan terim, "bir Buddha olarak meydana gelinen ülke ya da hali hazırda şekil değiştirme" (SH 226b) anlamlarını ifade etmektedir. Buddha'nın doğduğu yer Hindistan'dır. Terim, manevî Buddha alanı olarak tanımlanır (SH 226b).

burkanlarnıñ togguluk belgürgülük orunı yurtı üçün (AY/461/18-19) "*Buddhalar'ın doğduğu*$_2$ *yer*$_2$ için."

bu il uluş erser *burkan togmış orun* ol (GabainHt/200-201) "Bu ülke$_2$ ise *Buddha'nın doğduğu yerdir*."

1.3.1.26. Buddha Bilgisi:

ETü. *burkanlar biligi* (İT) "Buddhalar bilgisi", *burkanlar çın kirtü arıg süzük bilge biligleri* (Hend., İT) "Buddhalar'ın doğru, temiz bilgileri" = **Skr.** *sarvajña* = **Çin.** 一切智 "*yīqiè zhì*", 佛智 "*fú zhì*" (SH 2b)

Sarvajña, "Buddha bilgeliği, muhteşem bilgi, her şeyi bilme" olarak ifade edilir (SH 2b, Edg. 584a).

burkanlar biligince ukup ol bodısatav timin bo yirtinçü yir suvug arıg süzük körür tip tidi (BTXX/192-195) "*Buddhalar bilgisi* gibi anlayıp o Bodhisattva hemen bu yeryüzünü$_2$ tertemiz$_2$ görür, diye söyledi."

söki töz yıltız köñülümüzni ötkürü teginelim *burkanlar biligiñe* teginelim (TT VI/379-380) "Önceki köklü$_2$ gönlümüzden dolayı ulaşalım, *Buddhalar bilgisine* ulaşalım."

monı monçulayu türe büke kılmış kuratmış kop törlüg tsuy irinçü agır ayıg kılınçlarımın amtı bökünki bo künte kamag ontın sıñarkı bügü biliglig *burkanlar çın kirtü arıg süzük bilge biligleri* üze çın kirtü yaruk yaşuk közleri üze çın kirtü tüzülmekke tegmekleri üze alkugun bir teg bilü yarlıkasunlar (AY/137/3-14) "Böyle yaptığım her türlü kötü$_2$, ağır$_2$ davranışlarım ile şimdi bütün on yöndeki bilgili$_2$ *Buddhalar'ın doğru, temiz$_2$ bilgilerine$_2$,* doğru$_2$, parlak$_2$ gözlerine, doğru$_2$ sükûnete ulaşmalarına hepsini bir gibi bilip hükmetsinler."

1.3.1.27. Buddha'nın Engelsiz Bilgisi:

ETü. *ürlüksüz tıdıgsız bilge bilig* (ST, Hend.) "engelsiz bilgi", *tıdıgsız bilge bilig* (ST, Hend.) "engelsiz bilgi" = **Skr.** ? = **Çin.** 無礙智 "*wú ài zhì*" (SH 381b), 佛無礙慧 "*fú wú ài huì*" (SH 228b)

Terim, Buddha'nın sınırsız her şeyi bildiğini göstermektedir (SH 381b). Terim ayrıca, "engelsiz, sonsuz Buddha bilgisi" anlamında da kullanılmaktadır (SH 228b).

ürlüksüz tıdıgsız bilge biligke tükellig bolup ulug bodisatvalarnıñ köñüli birle teñ köñülüg bulmakı bolur (UII/48/10-13) "*Engelsiz$_2$ bilgiye$_2$* ulaşıp büyük Bodhisattvaların gönlü ile denk gönüllü olmaktır."

tört törlüg *tıdıgsız bilge biliglerde* (BTII/764-765) "Dört türlü *engelsiz bilgilerde$_2$*."

tıdıgsız bilge bilig kutrulmakın bütürgeli umak paramıt timek savnıñ yörügi erür (AY/310/11-14) "*Engelsiz bilgi*$_2$ kurtulmayı tamamlayabilmek erdemi denilen sözün yorumudur."

1.3.1.28. Buddha'nın İşleri:

ETü. *burkanlarnıñ ıduk iş ködügleri* (İT) "Buddhalar'ın kutsal işleri" = **Skr.** ? = **Çin.** 像事 "*xiàng shì*" (SH 225b)

Buddha'nın işleri, "bütün varlıkların dönüşümü için çalışmak ya da Buddha işi yapmak" (SH 225b) anlamında kullanılmaktadır. Buddha'nın işi ya da çabası bütün varlıkları doğru yola ulaştırmak ve onları kurtarmaktır.

burkanlarnıñ ıduk iş ködügleriñe (AY/154/20-21) "*Buddhalar'ın kutsal işlerine*$_2$."

1.3.1.29. Üç Zamandaki Buddhalar:

ETü. *üç ödki* (ST) "üç zamandaki", *üç ödki burkanlar* (ST) "üç zamandaki Buddhalar", *üç ödki bügü biliglig burkanlar* (ST) "üç zamandaki bilge Buddhalar" = **Skr.** ? = **Çin.** 三世佛 "*sānshì fú*" (SH 58a)

Terim, geçmiş, şimdi ve gelecekteki Buddhaları ifade eder. Buna göre, geçimişin Buddha'sı Kāsyapa, şimdininki Śākyamuni ve geleceğin Buddha'sı ise Maitreya'dır (SH 58a).

Uygurca terim, *üç ödki burkanlar* ile birlikte *kin keligme burkanlar* ve *öñre ertmiş kin kelteçi amtı közünür* şeklinde de ifade edilmektedir.

yene yme *üç ödki burkanlarnıñ* nomlug yarlıgınıñ tözi erser (AY/22/21-23) "Yine de *üç zamandaki Buddhalar'ın* dharmā hükmünün esası ise."

bo nom erdini erser *üç ödki bügü biliglig burkanlarnıñ* bahşısı erür (BTXVIII/V/38-40) "Bu dharmā cevheri ise *üç zamanda bilgili Buddhalar'ın* üstadıdır."

şarıputrıya bo ilinmeksiz atlıg daranı nom erser *öñre ertmiş kin kelteçi amtı közünür* bo *üç ödki burkanlarnıñ* ögi tirir (AY/464/8-11) "Ey Śāriputra bu bağlanmamak adlı dhārani dharmā ise *geçmiş*$_2$*, gelecek*$_2$ *ve şimdi gözüken bu üç zamandaki Buddhalar'ın* aklıdır."

kayu neçe *üç ödki* ontın sıñarkı kamag *kişi yalañuk arslanıña* (StabUig/128/1a-b) "Eğer nice *üç zamandaki* on yöndeki bütün *insanların*$_2$ *aslanına*."

1.3.1.30. Buddha'nın Oğlu:

ETü. *burkan oglı* (İT) "Buddha oğlu" = **Skr.** ? = **Çin.** 佛子 "*fú zi*" (SH 227a)

Buddha'nın oğlu terimi, bir Bodhisattva'yı ya da Budizme inanan bir kişiyi ifade etmekle birlikte Buddha doğasına sahip olan herkes Buddha'nın oğlu olarak kabul edilir. Budizmde Buddha'nın oğlu olarak üç grup ifade edilmektedir. 外子 "*wài zǐ*" "Budizme inanmayanlar", 庶子 "*shùzǐ*" "Hīnayāna öğretisine inanan ikinci dereceki oğullar" ve 典子 "*diănzi*" "Mahāyāna öğretisine inanan gerçek oğullar"dır (SH 227a).

burkan oglı tolpı tözün ugan erşiniñ bulunçsuz yig edgülerin ögmiş şlokda (StabUig/164/2a-b) "*Buddha oğlu* hep asil tanrı ṛṣinin bulunmaz en üstün iyiliklerini övmüş şiirde."

1.3.1.31. Buddha Alınyazısı:

ETü. *vyakrit alkış* (Hend.) "dua, alınyazısı" = **Skr.** *vyākrti* = **Çin.** 受記 "*shòu jì*", 受決 "*shòu jué*", 受別 "*shòu biế*" (SH 252a)

Terim, bir Buddha olmak için bir Buddha alınyazısını kabul etmek ve bir Bodhisattva'nın gelecekteki Buddha alanına sahip olma kehaneti olarak tanımlanmaktadır (SH 252a, Edg. 517b).

tınlıglı nomlı ikigü birle çın erti erser *vyakrit alkış* yme igidsiz bolgay erti (BTI/D/135-138) "Canlı ve dharmā ikisi birlikte doğru ise *dua$_2$ (ya da kader)* da yalan değildir."

1.3.2. Dharmā:

ETü. *darm* "kanun", *nom* "dharmā, kanun", *nom erdini* (İT) "dharmā cevheri", *nomlug törülüg* (Hend.) "kanunlu" = **Skr.** *dharmāratna, dharmā* = **Pali.** *dhamma* = **Çin.** 法 "*fă*" (SH 267b), 法寶 "*fă cóng*" (SH 269a) = **Tib.** *chos* (J. Hopkins) = **Sgd.** *nwm, δrm* (Laut 1986, 92) = **Grek.** *νόμος*

Terim, Dharmā cevheri, kanun ya da Buddha doğrusu, tri-ratna'nın ikincisi olarak gösterilmekle birlikte bir rahip ya da rahibenin kıyafeti, sadaka tası gibi kişisel eşyası, bütün kanun ve doğruların mahzeni (SH 269a) olarak da ifade edilmektedir.

Budizmin esas terimlerinden olan *dharmā*, "korumak, desteklemek, saklamak" gibi anlamları olan *dhri* kelimesinden türemiştir. Terim geniş anlamda ise "kanun, gerçek, doktirin, Buddha'nın öğretisi, emir, görenek, davranış, görev, erdem, din, adalet,

yaratılış, nitelik, karakter, varlığın başlangıcı" gibi anlamları ifade etmektedir. Terim genellikle 1. Kanun ya da muhteşem doğru; 2. Buddha'nın öğretisi, doktrini; 3. Kanunu, olayları, nesneleri ya da varlığı ortaya koyma; 4. Varlığın başlangıcı; 5. İyi karmaya sahip olanların örnek davranışları şeklinde ifade edilmektedir (Gakkai 2002, dharmā mad.).

namo bud namo *darm* namo sang (BTIII/53) "Buddha'ya saygı, *Dharmā'*ya saygı, saṅgha'ya saygı."

namo *drmaya* (BTXVIII/S/3) "*Dharmā'ya* saygı."

kaçan kişili *nomlı* ikigüni tarkarsar barlı yoklı birle kiterser baştınkı erür (BTI/A2/32-34) "Ne zaman insan ve *dharmā* ikisi bozulsa varlık ve yokluk ile giderse baştakidir."

altun öñlüg yaruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş *nomlug çın erdinike* arıg yig üstünki köni tözüni tuyunmakıg bütürteçi erkligke (AY/674/14-21) "Altun Yaruk sūtra *dharmā doğru cevherine* ve temiz$_2$, üstün$_2$, doğru$_2$ kavrayışı tamamlayacak güce."

ikinti *nom erdinike* süzülürler (AY215/21-22) "İkincisi *dharmā cevherinde* temizlenirler."

bo tütrüm teriñ yörüglüg *nom erdini* içinteki birer padakın birer şlokın birer bölükin birer kesinin bir uçlug kop süzük kirtgünç köñülin okıñlar sözleñler boşgunuñlar tutuñlar sakınıñlar bışrunuñlar (AY/198/11-17) "Bu derin$_2$ yorumlu *dharmā cevheri* içindeki her sayfayı, her şiiri, her bölümü, her heceyi bir amaç doğrultusunda tamamıyla temiz imanlı gönül ile okuyun, söyleyin, öğrenin, tutun, düşünün, olgunlaşın."

bo *nom erdini* erser üç ödki bügü biliglig burkanlarnıñ bahşısı erür (BTXVIII/V/38-40) "Bu *dharmā cevheri* ise üç zamanda bilgili Buddhalar'ın üstadıdır."

ötrü ol tınlıglar bo sogançıg tatgılıg *nom erdinig* süzük kirtgünç köñülin eşidgeli yinçge teriñ yörüglerin köñülleriñe kigürgeli umazlar (AY/337/12-15) "Sonra o canlılar bu tatlı *dharmā cevherini* temiz imanlı gönül ile işitmek için ince, derin keskin yorumları gönüllerine girdiremezler."

nomlug törülüg kanlarta bramanlarta adın yme yogaçarılarta ulatı köni körümlüg ögte kañta ajun tutguluk ödte munçulayu sakıñu ol (UigTot/219-222) "*Dharmālı*$_2$ hükümdarlardan, Brahmānlardan başka ve yogacariyalardan ve doğru görüşlü anne ve babadan, dünyada yeniden doğma zamanını düşündü."

1.3.2.1. Dharmā Kapısı:

ETü. *nom kapıgı* (İT) "dharmā kapısı" = **Skr.** *dharmāparyāya* = **Pali.** *dhammaparīyāya* = **Çin.** 法門 "*fǎmén*" (SH 273b)

Aydınlanma kapısı olarak gösterilen "Buddha öğretisi ya da erdemi" anlamında kullanılan bir terimdir. Buddha 84.000 aldatıcı hayata karşılık 84.000 yol sağlamıştır. Terim için 法門海 "*fǎmén hǎi*" "Buddha'nın yol okyanusu" ifadesi de kullanılmaktadır (SH 273b). Ayrıca 法門 "*fǎmén*" "Dharmā'nın muhteşem kapısı, nirvāṇa" olarak ifade edilir. Nirvāṇa durumu ve aydınlanma yoğunlaşması T'ien-t'ai'nin en önemli altı yöntemi olarak da gösterilmektedir (SH 236a, Edg. 279b).

iki ermez *nom kapıgıña* kirmişke sanur (BTXX/703-704) "İki değildir *dharmā kapısına* girdiğini sanır."

bo erser alkularka kirgülük burkan *nom kapıgı* titir (BTXX/937-939) "Bu ise hepsinin girdiği Buddha'nın *dharmā kapısıdır*."

bodısatavlar bo *nom kapıgıña* kirgüçe erserler arıg süzük burkanlar uluşın körserler (BTXX/940-942) "Bodhisattvalar bu *dharmā kapısına* girecekler ise temiz$_2$ Buddhalar ülkesini görseler."

1.3.2.2. Dharmā Yolu:

ETü. *nomlug kezig* (ST) "dharmā yolu", *nom tözlüg yol oruk* (ST, Hend.) "dharmā esaslı yol", *nom yol* (ST) "dharmā yolu" = **Skr.** ? = **Çin.** 道位 "*dào wèi*" (SH 415b)

Terim, "Buddha gerçeğine girme durumu" olarak anlamlandırılır (SH 415b).

bo *nomlug kezig* ertdükde tükel bilge teñri teñrisi burkan (AY/644/13-14) "Bu *dharmālı yola* ulaşan bütün bilge tanrılar tanrısı Buddha."

kirtü *nom tözlüg yolug orukug* yarutu yaltrıtu yarlıkasunlar (AY/160/2-3) "Gerçek *dharmā esaslı yolu$_2$* aydınlatsınlar$_2$."

edgü *nom yol* yañılmış (UIII/28/28) "İyi *dharmā yol* yanılmış."

1.3.2.3. Dharmā Bilgisi:

ETü. *nomlug ınyana bilge bilig* (ST, Hend.) "dharmālı jñāna, bilgi" = **Skr.** *jñāna* = **Pali.** *ñana* = **Çin.** 法智 "*fǎ zhì*" (SH 270b)

Terim, “dört öğretiyi anlayan Dharmā bilgeliği ya da kanunu ve nesneleri kavrayan ve anlayan” anlamında kullanılmaktadır (SH 270b, Edg. 244b).

yene adınlar tayakıña turmış töznüñ kirsiz arıg akıgsız bölükinte tutulmış çın kirtü akıgsız *nomlug ınyana bilge bilig* erser kaltı üç törlüg tözler içinte alkuka atkantaçı tözde tutulmış (AY/251-252/22-24-1-4) “Yine seçkinlere bağlanmış tabiatın kirsiz, temiz, akmayan bölümüne tutunmuştur. Doğru$_2$ akmayan *dharmālı bilgi*$_2$ ise üç türlü esaslar içinde her şeye bağlanacak esastır.”

1.3.2.4. Dharmā Dini:

ETü. *nomlug şasın* (ST) “dharmā śāsana” = **Skr.** *śāsana* = **Çin.** 佛敕 “*fú chì*” (SH 228a)

Terim, “Buddha’nın śāsanası ya da müritleri, Buddha’nın öğretisi” anlamında kullanılmaktadır (SH 228a).

yme *nomlug şasınta* edgü yıltızlıg urug tarıg saçmaduk tarımaduk bütürmeyük bışurmayuk erserler (AY/337/9-11) “Ve *dharmā śāsanasına* iyi tohum$_2$ saçmamış, yetiştirmemiş$_2$ iseler.”

1.3.2.5. Dharmā Öğretmeni:

ETü. *nomlug toyın* (ST) “dharmā öğretmeni” = **Skr.** ? = **Çin.** 法師 “*fǎshī*” (SH 269b)

Terim, “Budist öğretmen, kanunun efendisi, dharmāyı muhafaza eden, okuyan, açıklayan ve kopyalayan öğretmen” olarak ifade edilir (SH 269b).

burhannıñ *nomlug toyınta* uçuzkıya lınhua içinte togup belgürüp (StabUig/147/59a-b) “Buddha’nın *dharmā öğretmeni* alçacık lotus içinde doğup, ortaya çıkıp.”

1.3.2.6. Dharmā Sütü:

ETü. *sütler* “sütler, dharmā sütü” = **Skr.** ? = **Çin.** 法乳 “*fǎ rǔ*” (SH 268a)

“Ruhani yaratılışı besleyen dharmā sütü” anlamında kullanılan terim, (SH 268a) canlıları ıstıraptan kurtaran öğreti olarak açıklanabilir.

azu sekiz tümen tü töpüm sayu taluy ögüz osuglug *sütler* aksun ol *sütlerniñ* küçinte kop kamag tınlıglarıg emgeksiz meñilig kılayın erdi (TekinMaitr/33/3-9) “Ve ya seksen bin tel saçımın her birinin ucundan denizler$_2$ gibi *sütler* aksaydı, bu *sütler* sayesinde bütün$_2$ varlıkları ıstırapsız ve mutlu kılsaydım.”

1.3.2.7. Dharmā Suyu:

ETü. *suv* "su", *nomlug suvsuş* (ST) "dharmālı su" = **Skr.** ? = **Çin.** 法水 "*fă shuĭ*" (SH 270b), 法性水 "*fă xìng shuĭ*" (SH 270a)

Buddha gerçeği, aldatmanın lekesini durmadan yıkayan suya benzetilmektedir (SH 270b). Terim, "dharmā doğası, suyu, temiz dharmā suyu" olarak da tanımlanır (SH 270a).

edgü edgü tözünler oglıya ulug yarlıkançuçı köñül turgurgıl bo alkıñalı ugramış irinç yarlıg balıkkayalarka *suv* birgil (AY/600/14-17) "İyi iyi asiller oğluna, büyük merhametli gönül ver. Bu mahvolmuş sefil$_2$ balıklara, balık vücutlulara *su* ver."

kin keligme ödlerte *nomlug suvsuşın* bilge biliglig aşın yme monçulayu ok todgurayın kanturayın tip tidi (AY/606/1-4) "Gelecek$_2$ zamanlarda *dharmā suyu* ile bilgili$_2$ yemeği ile doyurayım$_2$, diye söyledi."

1.3.2.8. Dharmā Yemeği:

ETü. *nomlug aş* (ST) "dharmā yemeği", *nomlug tayakıg aşagu* (ST) "dharmāya dayalı yemek" = **Skr.** *dharmāhāra* = **Çin.** 法食 "*fă shí*" (SH 274a)

Terim, *dharmā* "kanun, öğreti" ile *hāra* "yemek, yiyecek" kelimelerinden oluşur.

"Budizmin kurallarıyla oluşmuş yemek" anlamında kullanılan *dharmāhāra,* yiyecek olarak gerçekliği, doğruluğu ifade eder (SH 274a).

nomlug aşka tok bolup çogumuz yalınımız asılgay üstelgey (AY/436/2-4) "*Dharmā yemeğine* tok olup alevimiz$_2$ çoğalacak$_2$."

bo nom erdinig eşidip *nomlug aşka* tok bolmakım (AY/528/16-17) "Bu dharmā cevherini işitip *dharmā yemeğine* tok olmam."

biz yme *nomlug aş* bulmadın aça tegintimiz (BudApo/69/19-20) "Biz de *dharmā yemeği* bulmadan (önce) açtık."

ançulayu nom boşgut boşgundaçı tözünler yme *nomlug tayakıg aşaguka* yegüde kirtgünçlüg ilig kergek timin ök anıñ küçinte kop küsüşleri kanar (TT V/B/52-54) "Böylece dharmā öğretisini öğrenen asiller de *Dharmā'ya dayalı yemeği* yemek için imanlı el gerek. Onun sayesinde bütün istekleri yerine gelir."

1.3.2.9. Dharmā Tadı:

ETü. *nom tatıgı* (İT) "dharmā tadı", *nom tatıglıg* (İT) "dharmā tatlı", *nomlug rasıyan tatıg* (ST) "dharmālı rasayāna tadı" = **Skr.** ? = **Çin.** 法味 "*fă wèi*" (SH 268b)

Terim, "dharmānın tadı, lezzeti" anlamında kullanılmaktadır (SH 268b).

tili *nom tatıgı* tigme teñri yiri titir ol ok teñri yirinten yana nom ögrünçü burkan belgürer (TT VI/408-409) "Dili *dharmā tadı* denilen tanrı yeridir. O tanrı yerinden yine dharmā sevinci Buddha ortaya çıkar."

olar barça *nom tatıglıg* meñgü meñi togmaksız nom tatıgıña kirgeyler tip yarlıkadı (AY/657/15-17) "Onlar, bütün *dharmā tatlı* sonsuz saadet, doğmayan kanun tadına girecekler, diye hükmetti."

nomlug noş tatıgı üze todgay kañay siz (AY/432/12-13) "*Dharmālı rasayāna tadı* üzerine doyacaksınız$_2$."

et'özleri köñülleri todup kanıp açmakları kızmakları yme yitip yokadıp *nomlug rasıyan tatıgıg* bulup (BTII/757-760) "Vücutları, gönülleri doyup$_2$, kanıp açlıkları ve öfkeleri de kaybolup$_2$ *dharmālı rasayāna tadını* bulup."

1.3.2.10. Dharmā Sadakası:

ETü. *darmadanlıg aş* (ST) "dharmādānalı yemek", *nom buşı* (İT) "dharmā sadakası", *nomlug ed tavar* (ST) "dhamalı mal" = **Skr.** *dharmādāna* = **Çin.** 法施 "*fă shī*", 法布施 "*fă bùshī*" (SH 270b)

Terim, "Buddha gerçeğini sadaka olarak verme, vaaz etme ya da açıklama" olarak tanımlanır (SH 270b).

aryasang tözün bursoñ kuvragnıñ *darmadanlıg aşın* teginür sizler (BTXIII/27/11) "Aryasaṅgha, asil topluluğun$_2$ *dharmādāna yemeğine* ulaşırsınız."

tıdıgsız *nom buşı* birip (AY/154/2-3) "Engelsiz *dharmā sadakası* verip."

alku tınlıg oglanın inç meñilig kılguluk yme tılañurmak erdemlig *nom buşı* birmekig üze (AY/512/6-9) "Bütün canlı çocuklarını neşeli$_2$ etme ve güzel söz söyleme *sadakası* vermesi üzerine."

bişinç kirtgünç erser kut bulmış tözünlerniñ yiti törlüg *nomlug ed tavarda* eñ başı titir (TT V/B/54-56) "Beşincisi iman ise saadet bulmuş asillerin yedi türlü *dharmā sadakası* en öncedir."

1.3.2.11. Dharmā Davulu:

ETü. *altun küvrüg* (ST) "altın davul", *nomlug küvrüg* (ST) "dharmā davulu", *teñridem küvrüg* (ST) "ilahî davul" = **Skr.** ? = **Çin.** 法鼓 "*fǎ gǔ*" (SH 274a)

Dharmā davulu, "heyacanlandırıcı erdemi tamamıyla ön plana çıkarmak" (SH 274a) anlamında kullanılır. Terim, bütün canlılara Buddha öğretisini duyurmaya ve onları kurtarmaya yöneliktir.

kişili teñrili ulatı prit yılkılı ajunlarta tegiñülük neçe ötek birim emgek tolgakları bar erser eşidgeli bolsarlar bo *altun küvrügdin* ünmiş edgü ünüg alkugun bolurlar emgekdin öñi ödrülüp kutrulmakka teggeli (AY/99-100/20-22-1-5) "İnsan, tanrı, preta ve hayvan hayat şekillerine ulaşmış nice karma$_2$ ıstırapları$_2$ varsa bunların hepsi ıstıraptan ayrılıp kurtulmak için bu *altın davuldan* çıkmış güzel sesleri işitmeli."

ötrü ol tünle ök tülinte bir erte bedük *altun küvrüg* körür tüşedi (AY/92/15-17) "Sonra o geceleyin rüyasında üstün büyük bir *altın davul* gördü."

üzeliksiz *nomlug küvrügüg* yañkurtu tokıp (AY/429/17-18) "Kesintisiz *dharmā davulunu* yüksek sesle dövüp."

nomlug küvrügüg yañgurtu tokıp şumnu süsin utup ters azag nomluglarıg köntürüp köni kirtgünç köñül turgurdaçı (BTXVIII/94-97) "*Dharmā davulunu* çalıp Māra ordusunu yenip (onun) kötü töresini$_2$ gönderip doğru imanlı gönül oluşturacak."

teñridem küvrüg ünleri iştilür (TekinMaitr/52/8-9) "*İlahî davul* seslerini işitir."

1.3.2.12. Dharmā Davulundan Çıkan Ses:

ETü. *altunlug küvrügler ünleri* (İT) "altın davulların sesleri", *sogançıg ün* (ST) "tatlı ses" = **Skr.** ? = **Çin.** 法音 "*fǎ yīn*" (SH 274a)

Terim, "doğrunun sesi ya da vaazı" (SH 274a), 法雷 "*fǎ léi*" "Dharmā'nın gök gürültüsü, uyuşukluktan, sersemlikten uyanmış adam ve erdemin gelişmesi için uyarmak, Buddha gerçeğinin korkunç sesi" (SH 274a) anlamlarında kullanılmaktadır.

ol altun küvrügnüñ agız içinte … bo sogançıg şlök nomlar eşidilür (AY/96/15-16) "O altın davulun ağız içinde.. bu tatlı şiirli dharmālar işitilir."

altun yaruk yaltrıklıg *küvrügdin sogançıg ün* üner men (AY/96/21-23) "Altın parlak$_2$ *davuldan tatlı ses* çıkarırım."

ol altun küvrügüg tokıp ertiñü ulug bedük yañkulug *ün* üner boltı (AY/93/11-13) "O altın davulu dövüp çok büyük *yankılı ses* çıkar."

tüklüg tümenlig *teñridem altunlug küvrügler ünleri* yañkurar (BudApo/73/22-24) "Tam$_2$ *ilahî altın davulların sesleri* yükselir."

teñridem küvrüg ünleri iştilür (TekinMaitr/52/8-9) "*İlahî davul sesleri* işitilir."

1.3.2.13. Dharmā Tekerleği:

ETü. *darmaçakır nom tilgen* (Hend.) "dharmā cakra, dharmā tekerleği", *nom tilgen* (İT) "dharmā tekerleği", *ulug nom tilgen* (ST) "büyük kanun tekerleği" = **Skr.** *dharmācakra* = **Pali.** *dhammacakka* = **Çin.** 法輪 "*fălún*" (SH 273b)

Dharmācakra, kanun tekerleği, bütün kötülükleri ve karşıtlıkları yok eden Buddha doğrusu, Indra'nın tekerleği gibi, insandan insana, yerden yere ve çağdan çağa yuvarlanan tekerlektir. Terim, 精法輪 "*jīng fălún*" "dönmek, kanun tekerleğini ileriye döndürmek" (SH 273b, Edg. 277b) anlamında da kullanılmaktadır.

Terim, "Buddha'nın öğretisi" anlamındadır. Hint mitolojisinde ideal hükümdarın ya da teker çeviren kralın sahip olduğu tekere Sanskritçede *cakra* denir. *Cakra*, tanrının düşmanlarını boyunduruk altına almak ve adaleti sağlamak için kullanılan ve engelsiz olarak ileri giden bir silahtır. Buddha'nın öğretileri *cakra* olarak gösterilir. Çünkü insanların dünyevi aldatmalarını ve arzularını boyunduruk altına alıp onların aydınlanmasını sağlamayı ifade eder (Gakkai 2002, cakra mad.).

kaş kavşal ilte baranas balıkta evrilmedük *darmaçakır nomlug tilgenig* evirü yarlıkap (AY/31/5-8) "Kavśala ülkesinde Varānaśī şehrinde çevrilmemiş *dharmā tekerleğini*$_2$ çevirip."

üç tegzinç iki yigirmi bölüklüg *darmaçakır nom tilgenin* evirip (AY/429/15-17) "Üçüncü bölüm on ikinci bölümlü *dharmācakra*'y$_{12}$ çevirip."

köni tüz tuymak burkan kutın bulmış üküş telim tınlıgların inç meñilig kılmakları tolp yirtinçüg irinçkemekleri üküş telim ulug kuvragnıñ teñrili yalañuklınıñ edgülüg

asıglıgıña *nomlug tilgenig* evirmekeler erser (AY/79/6-12) "Doğruyu$_2$ kavrayan Buddha saadetini bulmuş pek çok$_2$ canlılara huzur$_2$ sağlamak için bütün yeryüzündekilere acımak için, pek çok$_2$ büyük topluluk ve tanrı ve insanların iyiliği için faydalı *dharmā tekerleğini* çevirmeleri ise."

tözkerinçsiz burkan kutın bulmışın *nomlug tilgen* tevirip (TekinMaitr/1/27-29) "Muhteşem Buddha saadetini bulduğu için *dharmā tekerleğini* çevirip."

ulug nom tilgenin evire yarlıkasunlar (AY 159/20-21) "*Büyük dharmā tekerleğini* çevirsinler."

1.3.2.14. Dharmā Hazinesi:

ETü. *nom agılık* (İT) "dharmā hazinesi" = **Skr.** *dharmākara* = **Çin.** 法鈸 "fǎ bá", 佛法鈸 "*fófǎ bá*", 如來藏 "*rúlái cáng*" (SH 272b), 法蔵比丘 "*fǎzāng bǐqiū*" (Gakkai 2002, dharmā treasury mad.)

Terim, "dharmā mahzeni, hazinesi" anlamındadır. Dharmā hazinesi ya da mahzeni, 1. Evren mahzeninin mükemmeliyetini, bütün nesnelerin asıl kaynağını; 2. Buddha öğretisi hazinesini, sūtrayı; 3. Budist özgürlüğü; 4. Dharmākara'yı, kanun madenini, Amitābha'nın inkarnasyonlarından birini; 5. Hua-yen okulunun kurucusunu olan 資首法鈸 "*zī shǒu fǎ bá*" "Hsien-shou Fa-tsañ'ın unvanını" (SH 272b) ifade eder.

Terim özellikle Amitābha Buddha için kullanılmaktadır. Dharmākara, önceden bir hükümdarken tahtından vazgeçer ve Lokeśvararāja denilen bir Buddha'nın himayesinde Budist uygulamayı yapmaya başlar. Böylece Dharmākara ismini alır ve aydınlandıktan sonra bir Bodhisattva olarak temiz bir ülkede yeniden yaratılır. Bu Buddha alanında yani muhteşem mutluluk alanında, canlıları kurtarma mutluluğu ile bütün varlıkların durumunu sezer, kavrar (Gakkai 2002, dharmā treasury mad.).

sakıñuluksuz sözlegülüksüz tıdıgsız arıg süzük alkınçsız tüketinçsiz *nom agılıkda* ornanıp daranı tigme erdemler şuruñsamabadı atlıg teriñ samadı dyanka tayaklıgın korkınçıg kasınçıg şumnu kanın ülgüsüz sansız sülüg kuvragı birle barçanı utup yigedip kayu neçe tuyguluk bilgülük nom erser (AY/172/11-21) "Düşünülmeyen, söylenmeyen, engelsiz temiz$_2$ bozulmayan, tükenmeyen *dharmā hazinesine* yerleşti. Dhārani denilen erdemler ile śūramgamasamādhi denilen derin samādhi dhyānasına dayandı. Korkunç$_2$ māra hükümdarının sayısız ordusunun tamamını yenip ve nice kavranmış, bilinmiş dharmā ise."

yme neñ kataglanıp bilig bolmaz tutgulug inçip kamag bodısatavnıñ *nom agılıkı* titir (BTXX/1066-1067) "Ve asla çabalayarak bilgi olmaz, tutmak (saklamak) şöyle bütün Bodhisattvalar'ın *dharmā hazinesidir*."

burkanlarnıñ *nom agılıkıña* kigürügli (BTXX/1079-1080) "Buddhalar'ın *dharmā hazinesine* girmek için."

1.3.2.15. Dharmā Dumanı:

ETü. *tütsüg* "tütsü, duman", *tütsügnüñ tütüni* (İT) "tütsünün dumanı" = **Skr.** ? = **Çin.** 烟 "*yān*" (SH 329b)

Terim, "duman, tütün, afyon, 烟盖 "*yān gài*" bir örtü gibi tütsü dumanı" (SH 329b) anlamlarında kullanılmaktadır. Dharmā'nın her yere yayılmasını ifade eder.

tütsüg yıdın tuydukumuzda ol *tütsüg* kuşatrıdın altun öñlüg yaruklar ünüp ordumuznı karşımızını yarutgay yaşutgay (AY/424/17-21) "*Tütsü* kokusu duyduğumuzda o *tütsü* kṣatriya'dan altın renkli ışıklar çıkıp sarayımızı parlatacak."

kim ol yalañuklar kanı bek bedük agır ulug süzük kirtgünç köñülin katıg kınıg kirtü sakınçın kentü iliginte *tütsüg* tutup (AY/426/10-14) "O insanların hanı, pek büyük$_2$ temiz imanlı gönül ile kuvvetli$_2$ doğru düşüncesi ile kendi ülkesinde *tütsü* tutup."

ol *tütsügnüñ tütüni* turum ara kök kalık içinte yadılıp (AY/424/12-14) "O *tütsünün dumanı* her yere gökyüzüne$_2$ yayılıp."

1.3.2.16. Dharmā Yağmuru:

ETü. *nomlug yagmur* (ST) "dharmā yağmuru", *noş tatıglıg nomlug yagmur* (ST) "Amṛta tatlı dharmā yağmuru", *ulug nomlug yagmur* (ST) "büyük dharmā yağmuru" = **Skr.** ? = **Çin.** 法雨 "*fǎ yǔ*" (SH 274a), 一雨 "*yī yǔ*" (SH 9b)

Terim, "bütün varlıklara verimliliği sağlayan güvenilir Buddha yağumuru" anlamında kullanılır (SH 274a). Ayrıca yağmur, Buddha'nın bir dersi ya da onun öğretisi olarak da tanımlanır (SH 9b).

nomlug yagmur yagıtıp (AY/154/5-6) "*Dharmā yağmuru* yağdırıp."

üzeliksiz *noş tatıglıg nomlug yagmur* yagıtıp (AY/430/1-3) "Kesintisiz *Amṛta tatlı dharmā yağmuru* yağdırıp."

ulug nomlug yagmur yagıtu yarlıkasunlar (AY/159/21-22) "*Büyük dharmā yağmuru* yağsın diye hükmetsinler."

yagıtdım men kamagda yig *ulug nomlug yagmurug* (AY/368/13-14) "Herşeyden üstün *büyük dharmā yağmurunu* yağdırdım."

1.3.2.17. Tanrısal İçki ya da Yağmur:

ETü. *rasıyan* "rasiyāna", *nomlug rasıyan* (ST) "dharmālı rasiyāna", *noş rasıyanlıg özken yagmurlar* (ST) "tatlı rasiyānalı verimli yağmurlar", *noş rasıyan* (ST) "tatlı rasiyāna", *ölümsüz ot* (ST) "ölümsüzlük otu" = **Skr.** *amṛta, rasayāna* = **Çin.** 甘露 "*gānlù*" (SH 195b) = **Sgd.** *nwš* (SD, 246b)

Eski Hindistan'da tanrısal içecek olarak kabul edilen amṛta, Çin'de dünyaya barış getirmek için gökyüzünden yeryüzüne indirilen yağmur olarak ifade edilir. Amṛta, canlıları ıstıraplardan kurtaran ve onlara ölümsüzlük veren bir içecektir (Gakkai 2002, amrita mad.).

Ayrıca "tatlı şebnem, tanrısal içecek, 天酒 "*tiān jiǔ*" tanrısal şarap" anlamında kullanılan Amṛta'nın yeşil, sarı, kırmızı ve beyaz olmak üzere dört türü bulunmaktadır. Bu içecek *sudhā* ya da *soma* diye bilinen yenilebilir bir ağaçtan üretilmektedir. Terim 甘露法 "*gānlù fǎ*" ya da 雨 "*yǔ*" "Buddha doğrusu için gerçeğin içeceği ya da yağmuru" anlamında da kullanılmaktadır (SH195b).

nomlug rasıyan yagıtur siz (StabUig/251/11) "*Dharmālı rasiyāna* yağdırırsınız."

nomlug rasıyan yagıdur siz nomdaşlıg yagız yir yüzinte (BTXIII/19/51-54) "*Dharmālı rasiyāna* yağdırırsınız."

noş rasıyanlıg özken yagmurlar üze (BTIII/ 74-75) "*Rasayānalı* verimli yağmurlar üzerine."

korkmış kişi *noş rasıyan* (UIII/50/6) "Korkmuş kişi *rasiyāna*$_2$."

kutadturmış *rasıyanıg* oñ sol ayalarka bir ikintişke saçıp sürtüp alın tamgak yürek üçegüke tegürüp öz et'özüg arıtıp orunka taştın sıñarkı tapıglarka saçıp (BTVII/A/378-382) "Kutsal *rasiyānayı* sağ ve sol ellerini birbirine sürüp alın, damak ve yüreğe değdirip kendi vücudunu temizleyip yere, dışarıya saçıp."

ölümsüz ot (BTXIII/28/2) "*Ölümsüzlük otu*."

1.3.2.18. Dharmā'nın Dört Doğrusu:

ETü. *tört kirtü nom* (ST) "dört doğru dharmā" = **Skr.** ? = **Çin**. 注四依 "*zhù sì yī*" (SH 268b)

Terim, "Dharmā'nın dört gerçeğini" ifade etmektedir. Dharmā'nın dört doğrusu insanda olmayan kanundaki gerçek, muhteşem gerçeği içeren sūtra gerçeği, kelimelerde olmayan gerçeğin gerçeği ya da doğrunun doğrusu, aldatıcı bilgide olmayan sonsuz doğrunun dışında gelişen bilgeliğin doğrusu olarak sıralanmaktadır (SH 268b).

tört kirtü nomlug agıtıg tözüni taturgıl maytri (StabUig/238/5c-d) "*Dört gerçek dharmāyı* yükseltip doğruyu tattır, Maitreya."

1.3.2.19. Dharmā Denizi ya da Okyanusu:

ETü. *nomlug mahasumudar ulug taluy ögüz* (ST, Hend.) "dharmālı mahāsamudra, büyük okyanus" *nomlug taluy* (ST) "dharmā denizi" = **Skr.** *samudra, mahāsamudra-sāgara* = **Çin.** 法性海 "*fǎ xìng hǎi*" (SH 270a), 大海 "*dàhǎi*" (SH 92b), 三慕達羅 "*sān mù dá luó*", 三母捺羅娑誐羅 "*sān mǔ nàluó suō é luó*" (SH 65b)

Terim, "dharmā okyanusu, geniş ve akıl sır ermez bir okyanus" olarak ifade edilir (SH 65b, 270a, Edg. 574a).

Okyanus teriminin özellikle sekiz muhteşem karekteristik özelliği vardır. Bunlar çok derin, anlaşılmaz, evrensel heyecan, çok büyük yaratıkları olan, ölmeyi engelleyen gibi anlamları ifade etmektedir. Ayrıca okyanus sembolü denize yansımış bütün şekillerin yüzü olarak da ifade edilmektedir (SH 92b).

köni *nomlug mahasumudar ulug taluy ögüzüg* (JapanMa/244) "Doğru *dharmā mahāsamudra, büyük denizi*$_2$."

tıkmış erdi ulug ögüzüg titrü *nomlug taluyta* (gabain-briefe/1912-1914) "Büyük deniz denilen *dharmā denizine* doldurmuştu."

1.3.2.20. Dharmā Gemisi:

ETü. *kimi* "gemi", *nomlug kimi* (ST) dharmā gemisi" = **Skr.** ? = **Çin.** 法舟 "*fǎ zhōu*", 法船 "*fǎ chuán*" (SH 272b)

"Ölüm ve yeniden doğum denizinden insanları dışarı taşıyan Buddha gerçeğinin gemisi" anlamında kullanılmaktadır (SH 272b).

tört erdinin itiglig ol *kimilerniñ* tonatları tüü törlüg uvşak erdiniler üze tıvalıg bandılıg erür (SDB/86-87) "Dört cevher ile süslenmiş o *gemilerin* donanımları türlü türlü sır hâline getirilmiş kıymetli taşlarla parlamalıdır."

tükel buyanlıg ol balıktakı tınlıglar tün kün tı tutçı ol *kimite kimilerte* olurur (SDB/87-88) "Bütün güzellikler o şehirdeki canlılar gece gündüz daima o *gemide*, *gemilerde* oturur."

nomlug kimi üze özin ök keçgeli usarlar (BTI/B/196-197) "*Dharmā gemisi* üzerine kendisi geçebilse."

1.3.2.21. Dharmā Alanı, Yeri:

ETü. *nomlug orun* (ST) "dharmā alanı", *nomlug yirtinçülüg* (ST) "dharmā alanı" = **Skr.** *dharmākṣetra* = **Çin.** 法性土 "*fǎ xìng tǔ*" (SH 270a), 一眞法界 "*yīzhēn fǎjiè*" (SH 8a), 法位 "*fǎ wèi*" (SH 268a)

"Ksetra ya da dharmā bölgesi, alanı" olarak ifade edilen terim, bhūtatathatā ya da bir rahibin pozisyonu yahut rütbesi olarak tanımlanır (SH 8a, 268a, 270a). Ayrıca Budizmde nirvāṇa, dharmā alanı olarak da gösterilir (SH 268b).

burkan kutın bulguluk *nomlug orunta* olurgınçaka tegi bo küsüşüg sakınçıg unıtu evretü yarlıkamazunlar (BTII/286-289) "Buddha saadetini bulacak *dharmālı yerde* oturuncaya kadar bu isteği, düşünceyi unutup çevirsinler."

otlug evdin taşgaru ünüp *nomlug orunka* tegip alku kamag bodısatavlar birle yumgı köni tüz tuymak burkan kutın bulzunlar (BTII/462-466) "Ateşli evden dışarı çıkıp *dharmālı yere* ulaşıp bütün$_2$ Bodhisattvalar ile muhteşem doğru$_2$ kavrayan Buddha saadetini bulsunlar."

üçünç *nomlug yirtinçülüg* iki törlüg yig bilge biliglerig adırtlagalı sevmekke tayanıp (AY/248/10-13) "Üçüncüsü *dharmā alanlı* iki türlü üstün bilgileri$_2$ ayırıp sevmeye dayanıp."

1.3.2.22. Dharmā Hükümdarı:

ETü. *nom iligi* (İT) "dharmā hanı", *nom kanı* (İT) "dharmā hanı"= **Skr.** *dharmārāja* = **Çin.** 法王 "*fǎwáng*" (SH 271a)

Terim, “dharmā hükümdarı ya da kanunun hükümdarı olan Buddha” anlamında kullanılmaktadır (SH 271a).

bo kopda kötrülmiş *nom iligi* atlıg nom erdinig kayu kayu balıkda uluşda kentde suzakda tagda arıgda vıharda señremde (AY/479/20-23) “Bu her yere götürülmüş *dharmā hanı* adlı dharmā cevheri hangi ülkede, şehirde, kentte, köyde, dağda, ormanda, manastırda$_2$.”

yirtinçü üze tayansar kirsiz arıg orunka timin ök tanuklagalı uyur *nom kanınıñ* et’özin (BTI/B/68-69) “Yeryüzü üzerine dayansa kirsiz temiz yeri derhal ispatlayabilmek için *dharmā hanının* vücudu ile.”

nom kanınıñ eviñe (BTI/D/27) “*Dharmā hanının* evine.”

1.3.2.23. Dharmā Kabuğu:

ETü. *nomlug labay* (ST) “dharmā kabuğu”, *ulug nomlug labay* (ST) “büyük dharmā kabuğu” = **Skr.** ? = **Çin.** 法螺 “*fǎluó*” (SH 272b)

Terim, “kanunun kabuğu, evrenselliğin sembolü, gücü ya da Buddha öğretisinin buyruğu” anlamında kullanılmaktadır (SH 272b). Uygurca *labay* terimi, Çince *lât-p´at* kelimesinden gelmektedir (BTIII, 92a).

nomlug labayıg ürüp (AY/154/4) “*Dharmā kabuğu* ile çıkıp.”

üzeliksiz edgü tityük *nomlug labayıg* edgüti ürüp (AY/429/19-20) “Eksiksiz iyi denilen *dharmā kabuğu* ile iyice sürüp.”

ulug nomlug labayıg ürteçilerke (AY/132b/10-11) “*Büyük dharmā kabuğunu* şişirenlere.”

1.3.2.24. Dharmā Tuğu:

ETü. *nomlug tog* (ST) “dharmā tuğu” = **Skr.** *dharmādhvaja* = **Çin.** ? = **Tib.** *hod zer rgyal mtshan* (J. Hopkins)

“Dharmā’nın tuğu, bayrağı” anlamında kullanılan terim, Buddha’nın öğretisini işaret etmektedir (Zieme 1978, 160, Edg. 279a).

nomlug togug örü tikip (AY/154/4-5) “*Dharmā tuğunu* yukarı dikip.”

örü tikdim üzeliksiz kirtü *nomlug ulug togug* (AY/368/16-17) “Eksiksiz doğru *Dharmā’nın büyük tuğunu* yukarı diktim.”

1.3.2.25. Dharmā Meşalesi:

ETü. *nomlug yaruk yula* (ST) "dharmālı parlak meşale", *nomlug yula* (ST) "parlak meşale" = **Skr.** ? = **Çin.** 法炬 "*fǎ jù*", 法燈 "*fǎ dēng*" (SH 271a)

Terim, "Budizmin meşalesi" (SH 271a) anlamında olmakla birlikte "cehaletin karanlığını dağıtan dharmā meşalesi" olarak da ifade edilir (SH 271a).

tamturtum men kamagda yig ulug *nomlug yaruk yulag* (AY/368/12-13) "Tutuşturdum bütün en büyük *dharmālı parlak meşaleyi.*"

bo *nomlug yaruk yulag* tamtursunlar nom tözlüg yarukın kiñürü yarutsunlar (AY/437/18-18-21) "Bu *dharmālı parlak meşaleyi* tutuştursunlar, dharmā esaslı ışık ile her yeri aydınlatsınlar."

ulug *nomlug yula* tamturu yarlıkasunlar (AY/159-160/22-1-2) "Büyük *dharmā meşalesi* tutuşsun, diye hükmettiler."

üzeliksiz yaruk yaşuk *nomlug yula* tamturup (AY/429-430/22-1) "Kesintisiz parlak$_2$ *dharmā meşalesini* tutuşturup."

1.3.2.26. Dharmā Işığı:

ETü. *nomlug yaruk* (ST) "dharmā ışığı" = **Skr.** *dharmāprabhāsa* = **Çin.** 法明 "*fǎ míng*" (SH 270b)

Terim, "kanunun parlaklığı" anlamında kullanılmakla birlikte, cinsel farklılığın olmadığı bir zamanda Suviśuddha diye adlandırılan bir yerde Ratnāvabhāsa-kalpa da bizim evrende görülecek olan bir Buddha olarak tanımlanır (SH 270b). Kısacası, gelecekte ortaya çıkacak bir Buddha'dır (Edg. 280a). Ayrıca öğretinin parlaklığını ifade eden terim, cehaletin karanlığını yok etmesi olarak da belirtilebilir.

nomlug yarukın tınmaksız asıg tusu kılur siz (AY/646/18-19) "*Dharmā ışığı* ile durmadan fayda sağlarız."

ulug *nomlug yarukug* örü tutdaçılarka (AY/132b/12-13) "Büyük *dharmā ışığını* yukarı tutanlara."

1.3.2.27. Dharmā Kökü:

ETü. *nom uguşı* (İT) "dharmā kökü" = **Skr.** ? = **Çin.** 法本 "*fǎ běn*" (SH 270b)

Terim, "bütün varlıkların temeli ya da kökü" anlamında olup bhūtatathatāyı ifade etmektedir (SH 270b).

alku *nom uguşı* kelmeksiz barmaksız üçün (SDB/448) "Bütün *dharmā kökü* gelmeyen ve varmayan için."

buzulmaksız *nom uguşka* kirmek bölükde (StabUig/164/1b) "Bozulmayan *dharmā köküne* girme bölümü."

1.3.2.28. Dharmā Hükmü:

ETü. *nom yarlıg* (ST) "dharmā hükmü", *nomlug yarlıg* (ST) "dharmā hükmü" = **Skr.** ? = **Çin.** 法蘊 "*fă yùn*" (SH 272b)

Terim, "Buddha'nın ayrıntılı öğretisi" anlamında kullanılır (SH 272b).

teñri burkanta antag adınçıg tatıglıg sogançıg *nom yarlıg* eşidip nom közleri arıtı açıtı ögirti sevintiler (TT VI/221-223) "Tanrı Buddha'dan öyle muhteşem tatlı$_2$ *dharmā hükmünü* işitip dharmā gözlerini temizleyip, açıp sevindiler$_2$."

bo montag sakınu sözleyü yitinçsiz tütrüm teriñ yörüglüg *nomlug yarlıgıg* eşidü teginip (AY/332/14-17) "Bu böyle düşünüp, söyleyip ulaşılmaz zeki derin yorumlu *dharmā hükmünü* işitip."

1.3.2.29. Dharmā Esası:

ETü. *çınju nom tözi* (İT) "chên-ju dharmā esası", *nom tözi* (İT) "dharmā esası" = **Skr.** *dharmātā* = **Pali.** *dhammatā* = **Çin.** 法性 "*fă xìng*" (SH 269b)

"Dharmā doğası, bütün şeylerde varolan tabiat, bhūtatathatā" anlamındaki terim, Hīnayāna öğretisinde bilinmeyen, Mahāyāna öğretisinde ise felsefî bir düşünce olarak tanımlanır (SH 269b, Edg. 278a-b).

çınju nom tözinte uz ornaşıglıg çın şala sögütke yükünür men (StabUig/222/3-4) "*Chên-ju dharmā esasında* yerleşmiş doğru śala ağacına saygıyla eğilirim."

nom tözin bilgülük ukguluk küsüşleri bolsar (AY/581/7-8) "*Dharmā esasını* bilmek, anlamak istekleri olsa."

alku *nom tözi* kelmeksiz barmaksız üçün ançulayu kelmişler yme kelmeksiz barmaksız erür (SDB/443) "Bütün *dharmā esası* gelmeyen ve gitmeyen olduğu için tathāgatalar da gelmeyen ve gitmeyendir."

1.3.2.30. Dharmā Sözü ya da Vaazı:

ETü. *nomlug sav* (ST) "dharmā sözü", *nomlug ün* (ST) "dharmā sesi" = **Skr.** ? = **Çin.** 法語 "*fǎyǔ*" (SH 273a)

Terim, "dharmā sözü ya da dini söylev" olarak ifade edilir (SH 273a).

burkanlarnıñ *nomlug savların* eşidgeli tıñlagalı (UIII/32/7-8) "Buddhalar'ın *dharmā sözünü* işitmek, dinlemek için."

amtı bo *nomlug savı* gang magt ilte raçagni kent uluşda ukmış kergek (TekinMaitr/7/2-4) "Şimdi bu *dharmālı sözü* Ganj nehri, Magatha ülkesinde Rājagṛha şehrinde$_2$ anlamış gerek."

alkınmaksız isilmeksiz kirtü savıg ötgürteçi *nomlug ün* atlıg daranı nom (AY/338/17-19) "Bozulmayan eksilmeyen doğru sözü açıklayacak *dharmālı ses* adlı dharani kanun."

1.3.2.31. Muhteşem Dharmā:

ETü. *birtemleti* "son, muhteşem", *birtemleti nom* (ST) "muhteşem dharmā" = **Skr.** *uttarā* = **Çin.** 究竟 "*jiùjìng*" (SH 243a)

Terim, "ayrıntılı inceleme, en büyük gayret, son, en üst, en üstünlük", 至極 "*zhìjí*" "mükemmellik" olarak tanımlanmaktadır (SH 243a).

birtemleti tıdılışmaz kuo kelig kılur (StabUig/169/12d) "*Muhteşem* engellenmeyen erdemdir."

birtemleti nomug bulgu sakınç turgursar (StabUig/157/40b) "*Muhteşem dharmā* bulma düşüncesi olsa."

1.3.2.32. Abhidharmā Kośa'nın Beş Dharmāsı:

ETü. ? = **Skr.** ? = **Çin.** 七十五法 "*qī shí wǔ fǎ*" (SH 11a-b)

Abhidharmā Kośa'nın beş grupta sınıflanmış yetmiş beş dharmāsı bulunmaktadır (SH 11a-b). Terimin Türkçesi bulunamamıştır. Abhidharmā Kośa'nın beş dharmāsı aşağıda sıralanmıştır.

1.3.2.32.1. Dharmā Şekli:

ETü. *nomlug öñ* (ST) "dharmā şekli" = **Skr.** *rūpadharmā* = **Çin.** 色法 "*sè fǎ*" (SH 11a-b)

Abhidharmā Kośa'nın dharmālarından biri de madde yani Rūpāni dharmādır (SH 11a-b).

anın amtı siz tükel bilge burkantın *nomlug öñ* ülüş bulmakıñız bolzun (BudApo/67/8-10) "Şimdi siz muhteşem bilge Buddha'dan *dharmā şeklini* çok bulun."

nomlug öñ ülüş bolmakıñız bolzun (TekinMaitr/90/19-20) "*Dharmā şeklini* çok bulun."

1.3.2.32.2. Gönül Dharmāsı:

ETü. *köñül* "gönül" = **Skr.** *citta, cittam* = **Çin.** 心法 "*xīn fǎ*" (SH 11a-b) = **Tib.** *sems* (J. Hopkins)

Abhidharmā Kośa'nın ilk dharmāsı gönül dharmāsı'dır (SH 11a-b, Edg. 229b).

uguşug atkandaçı *köñül* köñülteki nomlar erür (Üİ/98b/8) "Elementi algılayan *gönül* ve gönüldeki kanunlarıdır."

alku *köñül* köñülteki nomlar (Üİ/102b/14) "Bütün *gönül* ve gönüldeki kanunlar."

1.3.2.32.3. Gönüldeki Dharmā:

ETü. *köñülteki nomlar* (ST) "gönüldeki dharmālar" = **Skr.** *cittasamprayuktasamskārāh* = **Çin.** 心裙有法 "*xīn qún yǒu fǎ*" (SH 11a-b)

Abhidharmā Kośa'nın ikinci dharmāsı gönüldeki ya da zihnî dharmāsı'dır (SH 11a-b).

ulug azruaya kaltı üküş telim yilvi kömen uzanmakı üze belgürtmiş tınlıglarnıñ köñül *köñülteki nomları* üze bo nom yörügin bilgeli ukgalı bultukar (AY/389/17-21) "Büyük Brahma'nın büyüde$_2$ mahirliği üzerine ortaya çıkmış canlıların gönül ve *gönüldeki dharmāları* üzerine bu kanun yorumunu bilmeyi, kavramayı bulurlar."

1.3.2.32.4. Gönül Dışındaki Dharmālar:

ETü. *köñülte öñi* "gönülden ayrı" = **Skr.** *cittaviprayuktasamskārāh* = **Çin.** 心不相應行法 "*xīn bù xiāngyìng xíng fǎ*" (SH 11a-b)

Abhidharmā Kośa'nın üçüncü dharmāsı, gönül dışındaki dharmālar'dır (SH 11a-b).

alku köñül köñülteki nomlar ulatı *köñülte öñi* kılınçta ulatı alku tıdıgsız nomlar (Üİ/102b/14-15) "Bütün gönül ve gönüldeki dharmālar ve *gönlün dışındaki* amelden başlayarak bütün engelsiz dharmālar."

1.3.2.32.5. Gönül ve Gönüldeki Dharmā:

ETü. *köñül köñülteki nomlar* "gönül ve gönüldeki dharmālar" = **Skr.** *citta-caitta* = **Çin.** 心心 "*xīnxīn*" (SH 150a)

Abhidharmā Kośa'nın beşinci dharmāsı citta-caitya dharmā'dır. Terim, "gönül ve gönüldeki dharmā" anlamında kullanılmakla birlikte her gönül, gönül ve zihnî şartları da ifade etmektedir (SH 150a).

alku *köñül köñülteki nomlar* ulatı köñülte öñi kılınçta ulatı alku tıdıgsız nomlar (Üİ/102b/14-15) "Bütün *gönül ve gönüldeki dharmālar* ve gönlün dışındaki amelden başlayarak bütün engelsiz dharmālar."

1.3.2.33. Şarta Bağlı Dharmā:

ETü. *itiglig akıglıg bilge biligler* (ST, Hend.) "şarta bağlı bilgiler", *itiglig nomlar* (ST) "şarta bağlı dharmā " = **Skr.** *samskrtadharmā* = **Çin.** 有爲法 "*yǒu wéi fǎ*" (SH 214b)

"Aktif, yaratıcı, üreten, işlev, ettirgen, karma kanununun sonucu" anlamında olan *samskrta* terimi, pasifliğin, hareketsizliğin, işlevsizliğin karşıtıdır (SH 214b). Yeryüzünde varolan her şeyin aktif hareketini ifade eder.

yirtinçülüg erdemler erser kaltı *itiglig akıglıg bilge biligler* erür (AY/256/4-6) "Yeryüzü erdemleri ise *şarta bağlı akıcı bilgidir*."

barça ürlüksüz *itiglig nomlarnıñ* okşatıgı ol (BTI/D/302-303) "Bütün fani *şarta bağlı dharmāların* benzeridir."

kayu neçe *itiglig nomlar* erserler tek avantlar tıltaglar küçi üze büterler anın çın kirtü ermezler tip tidi (AY/382/22-25) "Nice *şarta bağlı dharmālar* ise, tek sebepler$_2$ sayesinde tükenirler, onun için doğru$_2$ değildirler, diye söyledi."

1.3.2.34. Buddha Kanununun Bozulması:

ETü. *çöp nom* (ST) "kötü dharmā", *itiglig nomlarnıñ bozuldaçısı* (İT) "şarta bağlı dharmānın bozulması" = **Skr.** ? = **Çin.** 末法 "*mòfǎ*" (SH 191b), 法滅 "*fǎ miè*" (SH 271a)

Terim, 正倮末 "*zhèng luǒ mò*" "üç dönem olan geçmiş, şimdi ve geleceğin sonunda Buddha öğretisinin yozlaşacağını ve yok olacacağını" ifade eder (SH 191b, 271a).

kin ödteki *çöp nomnuñ* kalınçusınta yintem sakıntı (BTI/B/137-138) "Gelecek zamanda *kötü dharmā'nın* arta kalanlarını tamamıyla düşündü."

itiglig nomlarnıñ buzuldaçısın sakınıp (StabUig/288/2) "*Şarta bağlı dharmā'nın bozulacağını* düşünüp."

1.3.2.35. Budizmin Koruyucu Ruhları:

Aşağıda belirtilen ruhlar Budizmin koruyucusu olmakla birlikte kötü, insanlara zarar veren çirkin ifritler olarak da tanımlanır. Budizmin dört önemli koruyucu ruhu aşağıda sıralanmıştır.

1.3.2.35.1. Piśācāḫ:

ETü. *pisaçi* "piśācāḫ" = **Skr.** *piśācāḫ* = **Çin.** 毘舍闍 "*pí shě dū*" (SH 307a)

"İnsan eti yiyen ifrit" anlamındaki terim, bazı Budist yazmalarda milletleri destekleyen ve dört ilahi kral olarak gösterilir. Ayrıca Budizmin de koruyucuları arasında da sayılır (Gakkai 2002, *pisāca* mad.).

neñ *pisaçi* ajunınta (UII/72/4) "Asla *piśācāḫ* hayat şeklinde."

1.3.2.35.2. Putana:

ETü. *pudani* "putana" = **Skr.** *putana* = **Çin.** ?

Budist yazmalarda yer alan terim, ya iyi ya da kötü bir ruh olarak tanımlanır. Kötü bir ruh olarak insan ve hayvanlara karşı zor kullanır. Budizmde "çirkin ve pis kokan" olarak tanımlanan terim, Çincede de "iğrenç kokan, iğrenç ifrit" olarak belirtilir.

İyi ya da yardımsever bir ruh olarak da Budizmin koruyucuları arasında sayılır. Budizmin öğretilerinin koruyucusu olan dört ilahi varlıktan biridir (Gakkai 2002, pusyamitra mad.)

neñ *pudani* ajunınta (UII/74/4-5) "Asla *putana* hayat şeklinde."

1.3.2.35.3. Rākṣāsa:

ETü. *rakşaz* "rākṣāsa" = **Skr.** *rākṣāsa* = **Çin.** 阿落刹婆 "*ā luò shā pó*" (SH 291a)

Vedik literatürüne göre, çoçukları ya da bebekleri doğmadan öldürme teşebbüsünde bulunan ifrit olarak tanımlanır. Daha sonra Budizm ile birleşerek Budizmin koruyucusu olan dört ilahi ifrit arasında sayılır. Rākṣāsa'nın dişisi Rākṣāsī'dir. Lotus Sūtra'nın

yirmi altıncı bölümünde Rākṣāsī'ler on kız kardeş ve tanrı olarak gösterilirler. Yine Budizmde *rākṣāsa* insan eti yiyen, korkunç ve çirkin varlıklar olarak tanımlanırken, rākṣāsī ise çok güzel bir varlık olarak betimlenir (Gakkai 2002, rākṣāsa mad.).

neñ *rakşaz* ajunınta (UII/72/2) "Asla *rākṣāsa* hayat şeklinde."

1.3.2.35.4. Yakṣa:

ETü. *yek* "yakṣa" = **Skr.** *yakṣa* = **Çin.** 夜叉 "*yèchā*", 藥叉 "*yàochā*", (SH 253b)

Budizmde insan dışındaki sekiz varlıktan biridir. Hint mitolojisinde ise Kuvera'nın takipçisi ya da zenginlik tanrısı olarak tasvir edilir ve kendisi Vaiśravaṇa olarak tanımlanır. Daha sonraları ise Budizmin koruyucuları arasında sayılır. Kendisi Sūmeru Dağı'nın zirvesinde oturur ve kuzey yönünün koruyucusudur. Bazı sūtralarda da çirkin ve insanlara büyük acılar çektiren yaratık olarak tanımlanır (Gakkai 2002, yakṣa mad.).

neñ *yek* ajunınta (UII/72/2) "Asla *yakṣa* hayat şeklinde."

1.3.3. Budist Topluluk:

ETü. *aryasang tözün bursoñ kuvrag* (ST, Hend.) "aryasaṅgha, asil topluluk", *arya sanga kuvraglar* (ST) "aryasaṅgha topluluklar", *bursoñ kuvraglar* (Hend.) "topluluklar", *bursoñ kuvrag erdini* (İT) topluluk cevheri", *sang tözün bursoñ kuvrag* (ST, Hend.) "asil topluluk", *sanga* "saṅgha", *tirin kuvraglar* (Hend.) "topluluklar", *tözün bursoñ kuvrag* (ST, Hend.) "asil topluluk", *tözün bursoñ kuvrag erdini* (ST, Hend.) "asil topluluk cevheri" = **Skr.** *arya- saṅgha, saṅgha, saṃgha* = **Çin.** 倌 "*guān*", 倌加 "*guān jiā*" (SH 420a), 僧寶 "*sēng bǎo*" (SH 421a), 僧伽 "*sēng jiā*" (Gakkai 2002, samgha mad.) = **Tib.** *dge-'dun* (J. Hopkins) = **Sgd.** *pwrsng(')* (SD 331a), *snk'* (SD 357b)

Eski Türkçede kullanılan *bursoñ* kelimesi Çince '*bur-sêng*'den geldiği belirtilmekle birlikte (BTIII, 87a), Soğdca *pwrsng(')* (SD 331a) kelimesinden gelmiş olabilir.

Terim, "topluluk, birleşme, grup, cemiyet" gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Budizmin dinî topluluğudur. Bu toplulukta bir başkan ya da lider etrafında en az üç ya da dört rahip bulunur. Bu lider günahkârların itiraflarını dinler, bu günahkârları affeder ve çeşitli emirlerde bulunur. Budizmde, dinî topluluk üç cevher ya da triratna arasında sayılır (SH 420a, 421a). Saṅgha, genellikle rahip ve rahibelerden meydana gelir. Bu

rahip ve rahibeler, dünyevi hayatlarından vazgeçerek gece gündüz kendilerini Budizme adarlar ve Budist uygulamaları yerine getirirler.

Terimin esas anlamı "kolektif bir vücut" anlamındadır. Budist topluluk, Budizmin öğretilerini ve uygulamalarını halka gösteren birer öğretmen konumundadır. Bunlar Buddha ve öğretilerine kendilerini adamışlar ve bunları korumuşlardır (Gakkai 2002, samgha mad., ER, Saṃgha II, 355-356) .

Budist topluluk için *saṅgha* teriminin yanı sıra 衆僧 "*zhòng sēng*" *saṃgha* ifadesi de kullanılmaktadır. Samgha terimi de bütün rahiplerin ya da en az üç rahibin toplanmasıdır (SH 390a).

Budist cemiyet genellikle 七衆 "*qī zhòng*" "yedi müritten" oluşur. Bu yedi mürit, 比丘 "*bǐqiū*" bhikṣu, 比丘尼 "*bǐqiūní*" bhikṣuṇī, 式叉摩那 "*shì cha mónà*" śikṣamāṇa, 沙彌 "*shāmí*" śrāmaṇera, 沙彌尼 "*shāmí ní*" śrāmanerikā, 優婆塞 "*yōu pó sāi*" upāsaka, 優婆夷 "*yōu pó yí*" upāsikā'dır (SH 14b-15a).

aryasanga tözün bursoñ kuvragnıñ darmadanlıg aşın teginür sizler (BTXIII/27/11) "*Aryasaṅgha*, *asil topluluğun*$_2$ dharmādāna yemeğine ulaşırsınız."

ayaguluk *aryasanga kuvraglarka* (StabUig/125/3) "Saygıdeğer$_2$ topluluğuna$_2$."

buluñdın yıñakdın tezgürüp burkanlıg bilig öridip bodi köñülin yükünür biz *bursoñ kuvraglar* kutıña (BTXIII/12/46-49) "Yönlerden$_2$ kaçırıp Buddha bilgisini yükselterek bodhi gönlü ile *topluluk* saadetine saygıyla eğiliriz."

tolu *bursoñ kuvrag erdini* titirler (TekinMaitr/2/51-52) "Bütün *topluluk*$_2$ *cevheridir*."

namo bud namo drm namo *sanga* (BTXVIII/V/160) "Buddha'ya saygı, Dharmā'ya saygı, Saṅgha'ya saygı."

namo *sanggaya* (BTXVIII/S/4) "*Saṅgha'ya* (topluluğa) saygı."

teñri teñrisi burkan başın *sanga tözün bursoñ kuvrag* ol (BTIII/337-339) "Tanrılar tanrısı Buddha başı *asil*$_2$ *topluluktur*$_2$."

toyın şamnanç upası upasanç tört törlüg *tirin kuvraglarnıñ* köñülüñüzlerte antag sakınçıñızlar tursar (AY/2/11-15) "Bhikṣu, bhikṣuṇī, upāsaka ve upāsikādan oluşan dört türlü *topluluktan* gönlünüzde şöyle düşünceler olsa."

üçünç *tözün bursoñ kuvragka* süzülürler (AY215/22-23) "Üçüncüsü *asil toplulukta*$_2$ temizlenirler."

kim hormuzta teñrite ulatı ulug küçlüg teñriler kirit atlıg dıdımlıg başları üze yinçürü töpün yükünmiş *tözün bursoñ kuvrag erdini* kutıña (TekinMaitr/2/52-57) "Tanrı Indra ve öteki büyük, güçlü tanrılar kirīta denilen taçlarla süslü başları ile önünde eğildikleri *asil topluluk cevheri* saadetine."

1.3.3.1. Dört Türlü Topluluk:

ETü. *tört törlüg tirin kuvrag* (ST, Hend.) "dört türlü topluluk" = **Skr.** ? = **Çin.** 四衆 "*sì zhòng*" (SH 181b)

Terim, "dört varga, grup ya da sınıf" anlamında olup bhikṣu, bhikṣuṇī, upāsaka ve upāsikā'dan ya da rahip, rahibe, kadın ve erkeklerden oluşan ve rahip sınıfından olmayan topluluktur (SH 181b).

yene yme bo nom erdinig boşguntaçı tutdaçı *tört törlüg tirin kuvragıg* açınsar ayasar (AY/407/7-9) "Yine de bu dharmā cevherini öğrenecek, tutacak *dört türlü topluluğa*$_2$ bağışlasa, hürmet etse."

ol ödün çmbudvip uluştakı *tört törlüg tirin kuvrag* (TekinMaitr/91/15-17) "O zaman Jambudvīpa ülkesindeki *dört türlü topluluk*$_2$."

1.3.3.1.1.Bhikṣu:

ETü. *tıtsılar* "bhikṣu", *toyın* "bhikṣu" = **Skr.** *bhikṣu* = **Çin.** 乞士 "*qǐ shì*" (SH 80b), 比丘 "*bǐqiū*", 比呼 "*bǐ hū*", 宓芻 "*mì chú*", 馆芻 "*guǎn chú*" (SH 313a) = **Sgd.** *pykš'k(w)* (SD 335a)

Uygurca kullanılan tıtsı ve toyın ifadeleri, Çince ti-tsü ve tao-jên kelimelerinden gelmektedir (BTIII, 101b-102a).

Terim, "dilenci keşiş ya da sadaka alan" anlamında olup Budist bir rahibi ifade eder (SH 80b, 313a). Bhikṣu, yirmi ve daha büyük yaşta olan rahiplerdir. Bu rahipler dünyevi hayattan vazgeçerek kendilerini Budizme adamış olan erkek keşişlerdir. Hayatlarını dilenerek ya da sadaka alarak geçirdirdikleri için bunlara *bhikṣu* yani dilenci adı verilmiştir. Ayrıca sadaka almak ya da sadaka vermek de bir Budist uygulamadır. Bhikṣu'nun görevleri arasında Budist topluluğu büyütmek ve manastır kurallarını bir

sistem çerçevesinde yerine getirmektir. Ayrıca dinî törenleri de yönetmektedir. Bu rahipler döküntü bezlerden yapılmış üç tür kıyafete ve bir de sadaka tasına sahiptirler (Gakkai 2002, bhikṣu mad.).

şravak *tıtsılar* et'özin yme ilinçsiz kılyuk siz (AY/655/2-3) "Śrāvaka ve *Bhikṣular* vücudunu bağsız eylerler."

toyın şamnanç upası upasanç tört törlüg tirin kuvraglarnıñ köñülüñüzlerte antag sakınçıñızlar tursar (AY/2/11-15) "*Bhikṣu*, bhikṣuṇī, upāsaka ve upāsikādan oluşmuş dört türlü topluluğun$_2$ gönlünden şöyle düşününüz."

1.3.3.1.2. Bhikṣuṇī:

ETü. *şamnanç* "bhikṣuṇī" = **Skr.** *bhikṣuṇī* = **Pali.** *bhikkhunī* = **Çin.** 比丘尼 "*bǐqiūní*", 尼姑 "*nígū*" (SH 158b), 苾芻尼 "*bì chú ní*" (SH 313a)

"Rahibe" anlamına gelen (SH 313a, Edg. 409a) terim, yirmi ve daha büyük yaştaki rahibeler için kullanılır. Dünyevi hayattan vazgeçerek kendisini manastır kurallarına ve Budizme adayan kadın keşişe denir. Budist geleneğe göre, ilk Budist rahibe Śākyamuni Buddha'nın üvey annesi ve teyzesi olan Mahāprajapati'dir. Rahibeler Budizmin beş yüz ana kuralının üç yüz kırk sekizine uymak zorundadırlar. Kadınların Budizme girmeleri yani rahip olarak kabul edilmeleri de pek çok tartışmayı beraberinde getirmiştir. Śākyamuni Buddha'nın rızası olmadığı halde, üvey annesinin ricasını reddedemeyerek kadınları da manastıra kabul etmiştir. Hatta Śākyamuni Buddha "Eğer Budizm bin yıl yaşayacaksa bu kadınlar yüzünden beş yüz yıl yaşacaktır." diye bir tasavvurda bulunmuştur (SH 158b, Gakkai 2002, bhikṣuṇī mad.).

anı üçün kim kayu toyın *şamnanç* upası upasanç tört törlüg tirin kuvrag bo nom erdini içinteki arıg sözin eşidü tıñlayu ögretinü bilserler (AY/23/13-17) "Onun için ki bhikṣu, *bhikṣuṇī*, upāsaka ve upāsikā dört türlü topluluk bu dharmā cevheri içindeki temiz sözü işitip, dinleyip öğrenebilseler."

kim kayu toyınlar ap yme *şamnançlar* ap yme upasılar upasançlar (AY/87/1-3) "Bhikṣu ve *bhikṣuṇīler* de upāsakalar ve upāsikālar."

şamnançlarnıñ şikşamanilarnıñ şarmirilarnıñ şarmirançlarnıñ (BTII/69-71) "*Bhikṣuṇīlerin*, śikṣamāṇaların, śrāmaṇeraların, śrāmanerikāların."

1.3.3.1.3.Upāsaka:

ETü. *upası* "upāsaka" = **Skr.** *upāsaka* = **Çin.** 伊蒲塞 "*yī pú sāi*" (SH 201b), 信士 "*xìnshì*", 信事男 "*xìn shì nán*" (SH 296b), 優婆塞 "*yōu pó sāi*" (SH 455a) = **Sgd.** *'wp's'k* (Laut 1986, 105)

"Rahip sınıfından olmayan kişi" anlamında kullanılan (SH 201b) terimin asıl anlamı "hizmet etmek"tir. Budizme inanan, saygı ve hayranlık gösteren ve üç cevhere yani Buddha'ya, Dharmā'ya ve Saṅgha'ya hizmet eden kişilerdir. Upāsakalar, canlıları öldürmek, hırsızlık yapmak, zina etmek, yalan söylemek ve iftira atmak gibi beş büyük günahı işlemezler. Bunlar, rahipler gibi dünyevi hayatlarından ve ailelerinden vazgeçmezler (Gakkai 2002, upāsaka mad.).

anın kim kayu toyın şamnanç *upası* upasanç tört törlüg tirin kuvrag kayular erser (AY/191/15-17) "Onun bhikṣu, bhikṣuṇī, *upāsaka* ve upāsikā dört türlü topluluk hangileri ise."

1.3.3.1.4.Upāsikā:

ETü. *upasanç* "upāsikā" = **Skr.** *upāsikā* = **Çin.** 信女 "*xìn nǚ*" (SH 296b), 優婆夷 "*yōu pó yí*" (SH 455a-b) = **Sgd.** *'wp's'nch* (Laut 1986, 105)

"Rahibe sınıfından olmayan kişi" anlamında kullanılan (SH 296b) terimin asıl anlamı "hizmet etmek"tir. Budizme inanan, saygı ve hayranlık gösteren ve üç cevhere yani Buddha'ya, Dharmā'ya ve Saṅgha'ya hizmet eden kadınlardır. Upāsikālar, canlıları öldürmek, hırsızlık yapmak, zina etmek, yalan söylemek ve iftira atmak gibi beş büyük günahı işlemezler. Bunlar, rahibeler gibi dünyevi hayatlarından ve ailelerinden vazgeçmezler (Gakkai 2002, upāsikā mad.).

anın birök kimler toyın şamnanç upası upasanç tört törlüg tıtsılıg kuvrag arasınta (AY/671/19-22) "Onun kimler bhikṣu, bhikṣuṇī, upāsaka ve *upāsikā* dört türlü öğretmenli topluluk arasında."

1.3.3.2. Śikṣamāṇa:

ETü. *şikşamani* "śikṣamāṇa" = **Skr.** *śikṣamāṇa* = **Çin.** 式叉(瘴那)尼 "*shì cha (dàn nà) ní*" (SH 212b)

On sekiz ile yirmi yaş arası çeşitli uygulamalar yapan acemi kadına śikṣamāṇa denir. Śikṣamāṇalar zina etmek, çalmak, öldürmek, yalan söylemek, alkollü içkiler tüketmek ve düzensiz saatlerde yemek yemeye karşı çeşitli çalışmalarda bulunurlar (SH 212b). Böylece altı emri yerine getirirler.

şamnançlarnıñ şikşamanilarnıñ şarmirilarnıñ şarmirançlarnıñ (BTII/69-71) "Bhikṣuṇīlerin, *śikṣamāṇaların*, śrāmaṇeraların, śrāmanerikāların."

1.3.3.3. Śrāmaṇera:

ETü. *şarmiri* "śrāmaṇera" = **Skr.** *śrāmaṇera* = **Pali.** *sām-śramanera* = **Çin.** 沙彌 "*shāmí*", 室羅摩拏洛迦 "*shì luó mó ná luò jiā*", 室末那伊洛迦 "*shì mò nà yī luò jiā*", 室羅摩尼羅 "*shì luó mó ní luó*" (SH 242a) = **Sgd.** *šmn, šmnr* (SD 375a)

On emre itaat eden erkek çırak olarak tanımlanan terim 息惡行慈 "*xi è xíng cí*" "kötülükleri durdurmak ve merhameti geliştirme" ya da "yaşamdaki canlıları düşünme" gibi anlamlarda da kullanılmaktadır. Ayrıca terim 勤策男 "*qín cè nán*" "tahammül gösteren adam", 求寂 "*qiú jì*" "huzuru arayan", 求运凑寂 "*qiú yùn còu jì*" "Nirvāṇa rahatını arayan" anlamlarını da ifade etmektedir. Śrāmaṇeralar üç türlüdür. Bunlar, 7-13 yaş arası, 14-19 yaş arası ve 20-70 yaş arasıdır (SH 242a).

şamnançlarnıñ şikşamanilarnıñ *şarmirilarnıñ* şarmirançlarnıñ (BTII/69-71) "Bhikṣuṇīlerin, śikṣamāṇaların, *śrāmaṇeraların*, śrāmanerikāların."

1.3.3.4. Śrāmanerikā:

ETü. *şarmiranç* "śrāmanerikā" = **Skr.** *śrāmanerikā* = **Çin.** 沙彌尼 "*shāmí ní*", 室羅縻拏理迦 "*shì luó mí ná lǐ jiā*" (SH 242a) = **Sgd.** *šmn'nch* (SD 375a)

Śrāmanerikā terimi, on emre itaat etme sözü veren kadın çıraklardır. Bunlara 勤策女 "*qín cè nǚ*" "kendini adayan istekli kadınlar" da denir. Śrāmanerikāların on emri yerine getirme zorunlulukları vardır (SH 242a)

şamnançlarnıñ şikşamanilarnıñ şarmirilarnıñ şarmirançlarnıñ (BTII/69-71) "Bhikṣuṇīlerin, śikṣamāṇaların, śrāmaṇeraların, *śrāmanerikāların*."

1.3.3.5. Ācārya:

ETü. *arya açarı* (ST) "asil ācārya", *açarı* "ācārya" = **Skr.** *ārya-ācārya, ācārya* = **Çin.** 阿遮利耶 "*ā zhē lì yé*", 阿闍黎 "*ādūlí*", 闍黎 "*dū lí*" ya da 阿闍梨 "*ā dū lí*", 闍梨 "*dū lí*", 阿舍梨 "*ā shě lí*", 阿祇利 "*ā zhǐ lì*" ya da 阿祇梨 "*ā zhǐ lí*" (SH 292b) = **Sgd.** *''c'ry, ačārē* (SD 2a)

Terim, "manevî öğretmen, üstad, amir, 正行 "*zhèngxíng*" doğruya kılavuzluk eden ve diğerlerine doğruları öğreten" anlamında kullanılmaktadır (SH 292b).

tümke biligsiz tömeninç kulut kamıllıg *arya açarı* tükellig bilge istonpa bahşınıñ boşug yarlıgı üze evirü akdaru tegintim (UigTot/1003-1006) "Cahil, bilgisiz, bayağı, tutsak *ārya ācārya* tam bilgili Ston-pa üstadın kurtuluş hükmü üzerine evirdim, çevirdim."

men amogaşırı *açarı* enetkek tilintin türk uygur tilinçe teñri burkan togmış (AY/33/15-17) "Ben Amoghaśrī *ācārya*, Hint dilinden Türk Uygur diline göre tanrı Buddha doğmuş."

1.3.3.6. Öğretmen:

ETü. *bahşı* "öğretmen" = **Skr.** ? = **Çin.** 師 "*shī*" (SH 324a), 長老 "*zhǎnglǎo*" (SH 284a)

"Lider, amir, öğretmen, model, upādhyāyanın tercümesi ve özellikle Budist rahip" olarak tanımlanan (SH 324a) terim, "kıymetli, saygıdeğer, yaşlı ve usta rahip" anlamında da kullanılmaktadır (SH 284a). Eski Türkçede kullanılan *bahşı* ifadesi Çince po-schi (pâk-schi) kelimesinden gelmiştir (BTIII, 84)

nomladaçı nomçı üze yolçı yirçi ulug *bahşı* sakınçın turgurup (AY/416/18-20) "Dharmā öğreten rehber$_2$ büyük *öğretmen* düşüncesi ile durdurup."

bo nom erdini erser üç ödki bügü biliglig burhanlarnıñ *bahşısı* erür (BTXVIII/V/38-40) "Bu dharmā cevheri ise üç zamandaki bilgili$_2$ Buddhaların *öğretmenidir*."

1.3.3.7. Arhantlar:

ETü. *arhant* "arhan, arhat" = **Skr.** *arhan, arhat* = **Çin.** 阿夷 "*ā yí*" (SH 286b), 阿羅澳 "*ā luó ào*" (SH 290a), 應人 "*yìng rén*" (SH 457a) = **Sgd.** *rx'nt* (Laut 1986, 144)

"Değerli, asil ya da asil adam, saygıdeğer, aydınlanmış adam" anlamında kullanılan terim, Mahāyāna öğretisindeki aziz olarak gösterilen Bodhisattva'ya karşı Hīnayāna öğretisindeki en yüksek kişilik ya da ideal kişi olarak ifade edilir. Terim, ayrıca 應供 "*yīng gōng*" "tapınmaya ya da saygıya layık", 殺賊 "*shā zéi*" "arihat, arihan düşmanı yok eden" anlamlarında da kullanılmaktadır. Nirvāṇa'ya giren bir arhat 不生 "*bù shēng*" "yeniden doğmaz" yani yeniden doğum karmasını yok eder (SH 286b,290a-b). Terim, tapınmayı hak eden yaşlı kişi olarak da tanımlanmaktadır (SH 457a).

törtünç *arhant* pratyıkabut orunıntın ertmekke tayanıp (AY/219/14-15) "Dördüncüsü *arhant*, Pratyekabuddha yerinden geçmeye dayanıp."

törtünç *arhant* pratyıkabudlar orınıntın ertmekke tayanıp çahşapud paramıtıg netegin bütürürler (AY/222/15-17) "Dördüncüsü *arhant,* Pratyekabuddha yerinden geçmeye dayanıp ahlâk erdemini nasıl tamamlarlar."

1.3.3.8. Manastır:

ETü. *arıg ev* (ST) "temiz ev", *sengrem* "manastır", *vıhar sengrem* (Hend.) "manastır" = **Skr.** *vihāra, sanghārāma* = **Çin.** 寺 "*sì*", 毘訶羅 "*pí hē luó*" ya da 鼻訶羅 "*bí hē luó*", 僧伽藍 "*sēng qiélán*" (SH 212a) = **Sgd.** *snkr'm* (SD 357b), *βrx'r* (Laut 1986, 146)

Terim, Budist tapınağı ifade eder. Śakyamuni Buddha zamanında en iyi bilinen manastırlar Jetavana manastırı ve Venuvana manastırıdır. Bu iki manastır, Buddha'nın faaliyetlerini yaptığı en büyük manastırlardır. Daha sonra bu sayı hızla artmış ve Śakyamuni Buddha'nın ölümünün ardından sayı daha da fazlalaşmıştır (Gakkai 2002, vihara mad.).

Manastırlar 32 odadan oluşur ve 8 tāla uzunluğunda inşa edilirler (SH 212a).

kaçan yunmışda kin yangı arıg ton kedip mandaltın ünüp bir *arıg ev* içinte kirip ulug yarlıkançuçı köñülüg yügerü kılıp (AY/478/10-13) "Yıkandıktan sonra temiz elbiselerini giyip mandaladan çıkıp *temiz ev* içine girip büyük merhametli gönülü yüceltip."

neçede kin ınçıu atlıg balıkdakı suvastıksı atlıg *sengremde* tapışıp (AY/17/7-10) "Niceden sonra Wên chou adlı şehirdeki Suvastıksı ? adlı *manastırda* ibadet edip."

bo kopda kötrülmiş nom iligi atlıg nom erdinig kayu kayu balıkda uluşda kentde suzakda tagda arıgda *vıharda sengremde* (AY/479/20-23) "Bu her yere götürülmüş

dharmā hükümdarı adlı dharmā cevheri hangi şehirde, ülkede, köyde, dağda, ormanda, *manastırda*$_2$."

1.3.3.9. Oruç:

ETü. *baçag* "oruç" = **Skr.** *posadha, upavasatha, uposana* = **Çin.** 布薩 "*bù sà*", 布沙（ya da 涵）他 "*bùshā (hán) tā*", 褒沙陀 "*bāo shā tuó*" (SH 187a)

"Oruç, oruç tutmak, yeminini yenilemek" gibi anlamlarda kullanılan terim, manevîyatı güçlendirmek için bir kenara çekilerek oruç ile sabır ve tahammülü geliştirme hâlini ifade eder. Buddha rahipleri dolunayda ve yeniayda büyük ahlâkî değere sahip olmak için toplanırlar ve oruç tutarlar. Ayrıca müritler evde altı oruç gününe ve sekiz emre dikkat ederler (SH 187a, Edg. 355a).

asankı sanınça tınlıglar upasi upasanç bolup *baçag* olururlar (BudApo/56/10-12) "Asemkyeya sayısınca canlılar upāsaka, upāsikā olup *oruç* tutarlar."

kim yme toyın şamnanç *baçag* olurmış tınlıgların çahşaputlarıntın tayıtsarlar (BudApo/50/5-6) "Ki yine bhikṣu, bhikṣuṇī *oruç* tutan canlıları ahlâklarından uzaklaştırsalar."

aşnuça yiti kün yiti tün sekiz tözün *baçag* çahşapudın alıp arıg baçap tañda erte tal çıbıkın tançulap tişin arıtıp agızın yunsun (AY/524/10-15) "Önceden yedi gün ve yedi gece sekiz asil *oruç* ahlâkı ile temiz oruç tutarak tan vaktinden sonra çubuğu parçalayarak dişini temizleyip ağzını yıkasın."

1.3.3.9.1. Oruç Günü:

ETü. *baçag kün* (İT) "oruç günü", *pasat baçag kün* (Hend.) "oruç günü" = **Skr.** *upavasatha* = **Pali.** *uposatha* = **Çin.** 布薩日 "*bù sà rì*" (SH 187a), 烏通沙他 "*wū tōng shā tā*" (SH 330b)

Budizmde oruç günü olarak ayın on beşi ile yirmi dokuz ya da otuzuncu günü gösterilir (SH 187a). Upavasatha oruç günü olarak da gösterilir. Terimin orijinali Brahmanizmde kurban olarak hazırlama anlamında kullanılır. Budizmde ayda altı oruç günü vardır (SH 330b).

yañıdakı *baçag künte* (TekinMaitr/99/22) "Yeniden *oruç*$_2$ *gününde*."

bir yañı agır ulug *pasat baçag kün* üze (BTXIII/20/47-48) "Bir yeni büyük *oruç günü* üzerine."

yañı agır ulug *pasat baçag kün* üze men üç erdinilerte bek katıg süzük kirtgünç köñüllüg (BTVII/B/107-111) "Yeni büyük$_2$ *oruç$_2$ günü* üzerine ben üç cevherden sert$_2$, temiz imanlı gönüllü."

1.3.3.10. Doğru Yol:

ETü. *köni yol* (ST) "doğru yol", *köni yorıg* (ST) "doğru yol", *köni kirtü yorıg* (Hend., ST) "doğru yol" = **Skr.** ? = **Çin.** 眞鬥 "*zhēn dòu*" (SH 333a)

Terim, "doğru ya da gerçeğin yolu, gerçek" anlamında kullanılmaktadır. Müritlerin durumlarına karşılık muhteşem doğru okulu ifade eder (SH 333a).

yene yme bo daranı tigme nomnuñ erdemi *köni yolça* ilinmeki ulug küç küsünte ornatmakı üze (AY/461/11-14) "Yine de bu dharani denilen dharmānın erdemi, *doğru yola* göre bağlanması, büyük güç$_2$ sayesinde yerleştirmesi üzerine."

tözinçe tılañurmak üze muñadınçıg iş ködügke tegip ıduk tözde *köni yolta* ornaşu tegiñeyler teñrim tip yarlıkadı (AY/462/10-15) "Esasınca konuşması üzerine ilginç güce ulaşıp kutsal esasta *doğru yola* ulaşacaklar tanrım, diye hükmetti."

tüzülmekke tegürteçi *köni yorıg* ol (AY/524/4-5) "Sükûnete ulaşacak *doğru yoldur*."

artuksuz yañluksuz *köni kirtü yorıgıñız* ol (AY/659/3-4) "Hatasız$_2$ *doğru$_2$ yolunuzdur*."

1.4. Erdem, Pāramitā:

ETü. *paramıt* "pāramitā", *bügülenmek erdem* (İT) "inanç, bilgelik erdemi" = **Skr.** *pāramitā* = **Pali.** *pāramī* = **Çin.** 波羅蜜多 "*bōluómì duō*", 播磔弭多 "*bō qú mǐ duō*" (SH 267a), 度 "*dù*" (SH 301a), 波羅蜜 "*bōluómì*" (Gakkai 2002, pāramitā mad.) = **Tib.** *pha-rol-tu phyin-pa* (J. Hopkins) = **Sgd.** *p'r'myt* (Laut 1986, 92)

Pāramitā terimi, *parama* kökünden türemiş olup "en yüksek, zirve, doğum ölüm kıyısı olan bu kıyıdan diğer kıyıya yani Nirvāṇa'ya geçiş" olarak ifade edilir. Terim, Budizmde *dāna* "sadaka", *śīla* "ahlâkî davranış", *kṣānti* "sabır", *vīrya* "gayret ya da enerji", *dhyāna* "derin düşünce", *prajñā* "bilgi", *upāya* "doğru yöntem uygulama", *pranidhana* "bodhi ve mutluluk için yemin", *bala* "güç, amaç" ve bilgelik olarak

sıralanır (SH 267a, Edg. 341b). Bu on pāramitā'nın tamamı önemli olmakla birlikte ilk altısı çok daha fazla önem arz eder.

Ayrıca 度 "*dù*" pāramitā, canlıları doğum ölüm döngüsünden kurtarmak ve onların ıstıraplarına bir son vermek için uygulanan prensiplerdir. Canlıların bu prensipleri uygulamaları sonucunda bu kıyıdan kurtulup diğer kıyıya yani Nirvāṇa'ya ulaşmaları sağlanmıştır (SH 301a, 250b).

Başka bir deyişle Pāramitālar, Mahāyāna Bodhisattvaları'nın aydınlanmaya girmek için uyguladıkları erdemlerdir. Böylece *pāramitā* "muhteşem" ya da "karşı kıyıya ulaşmak" olarak tercüme edilir.

Bu terim, Sanskritçe ve Palicede "mükemmel" ya da "mükemmellik" anlamında kullanılmakla birlikte Buddhizmde mutlak erdemin doruğuna ve mükemmelliğine ulaşmayı da ifade eder. Buddhizmde bu erdem, aydınlanmayı amaç edinmiş Bodhisattvalar'ın temiz bir amel ve hayatlarını güzellikle geçirebilecekleri iyi tohumların oluşmasını sağlayan bir yol olarak görülür (Gakkai 2002, pāramitā mad.).

ol burhan et'özi buşı çahşapt serinmek katıglanmak dyan samadi üküş eşidmiş bilge biliglig biligte ulatı alku *paramıtlardın* togar (BTXX/390-391) "O Buddha vücudu sadaka, ahlâk, sabır, çabalama, yoğunlaşma, çok işitilmiş bilgi$_2$ ve bütün *pāramitālardan* doğar."

Aşağıda ayrıntılı olarak ele alınacak olan bütün pāramitālar sadece bir gönülle elde edilebilir. O da aydınlanmış gönüldür. Bunu ifade etmek için Uygurcada *bodı tigme tuyunmak köñül* ifadesi kullanılır. Bu gönül Bodhisattvalar'da bulunması gerekli olan bir gönüldür. Aşağıda terim açıklanmıştır.

ETü. *bodı tigme tuyunmak köñül* (ST, Hend.) "bodhi denilen aydınlanmış gönül" = **Skr.** *bodhicitta* = **Çin.** 冒地竇多 "*mào de yŭn duō*", 菩捶心 "*pú chuí xīn*" (SH 297a) = **Tib.** *byang-chub-gyi sems* (J. Hopkins) = **Sgd.** *pwδ'y* (Laut 1986, 90) = **Toh.** A *bodhi* (Laut 1986, 127)

Bodhicitta terimi "aydınlanmış gönül" anlamındadır (SH 297a, Edg. 402a). Aydınlanmış gönül her Bodhisattva'da bulunan bir gönüldür. Bodhisattva bu gönül sayesinde pāramitāları uygular. Budizmde bu gönül aydınlığa ulaşmış bir kişide mutlaka olması gereken bir gönüldür.

bo montag yañlıg adruk adruk yörüglüg *bodı tigme tuyunmak köñülüg* yene bodısatavlar on törlüg tıltaglar üze bulurlar tükel bütürürler (AY/205/9-12) "Böyle ayrı ayrı yorumlu *bodhi denilen aydınlanmış gönüllü* Bodhisattvalar on türlü sebepler (on pāramitā) üzerine bulurlar, tamamlarlar."

ikinti yazınçsız arıg çahşapud tutmak üze *bodı tigme tuyunmak köñülüg* netegin bulurlar netegin bütürürler tip tiser (AY/206/19-24) "İkincisi günahsız, temiz ahlâk sahibi olmak üzere *bodhi denilen aydınlanmış gönlü* nasıl bulurlar nasıl tamamlarlar, diye sorsa."

üçünç kop ugurın serinmek üze *bodı tigme tuyunmak köñülüg* netegin bulurlar bütürürler tip tiser (AY/207/18-20) "Üçüncüsü sabır sahibi olmak için *bodhi denilen aydınlanmış gönlü* nasıl bulurlar, nasıl tamamlarlar, diye sorsa."

1.4.1. Altı Pāramitā:

ETü. *altı paramıt* (ST) "altı pāramitā", *altı törlüg bügülenmek erdem* (ST) "altı türlü bilgelik erdemi", *törtli iki paramıtlar* (ST) "dört ve iki pāramitālar" = **Skr.** *sad-pāramitā* = **Çin.** 六波羅蜜 "*liù bōluómì*" (Gakkai 2002, six pāramitās mad.)

Mahāyāna Bodhisattvaları'nın Buddha olabilmeleri için yapmaları gereken altı pāramitā'yı ifade eder. Altı pāramitā, 1. dāna, sadaka; 2. śīla, ahlâkî davranış; 3. kṣānti, sabır; 4. vīrya, gayret ya da enerji; 5. dhyāna, derin düşünce; 6. prajñā, bilgi, şeklinde sıralanabilir (Gakkai 2002, six pāramitās mad.).

altı paramıt içinte (AY/88/9-10) "*Altı pāramitā* içinde."

altı paramıt başlap yanıgsız evrilinçsiz nomlarıg nomlayur (BTXX/656-657) "*Altı pāramitā* başlayıp dönülmeyen töreleri yapar."

üç asanki *altı paramıtlar* içinte ülgülençsiz öküş buyanlar bilge biligni yiviklerig tolgurup üç uguşta yig üstünki burkan bolup özli adınlarka asıg kılu yarlıkadılar (SDB/260-262) "Üç uzun süre *altı pāramitālar* içinde ölçüsüz (denecek) çok sevap ve bilgi$_2$ ziynetlerini doldurup üç kökten daha üstün Buddha olup kendisine ve başkalarına fayda sağladılar."

üç törlüg yaruk bilge bilig *altı törlüg bügülenmek erdemke* tıdıgsız erklig boltılar (AY/185-186/22-23-1-2) "Üç türlü parlak bilgi$_2$ ve *altı türlü bilgelik erdemine* engelsiz mazhâr oldular."

törtli iki paramıtlarnıñ kılılgusıña (StabUig/265/3) "*Dört ve iki pāramitāların* uygulamasında."

bo ok tözi bışmış kutluglarnıñ törüsiñe tükemiş bodısatavlarnıñ belgürgüsiñe *törtli iki paramıtlarnıñ* kılgusıña (Bud/3-5) "Bu esası olgunlaşmış kutluların töresine inanmış Bodhisattvaların işaretinde *tört ve iki pāramitāların* (altı) uygulanmasına."

1.4.1.1. Sadaka Erdemi:

ETü. *buşı paramıtlıg tıltag* (ST) "sadaka pāramitālı sebep", *dana paramıt tigme buşı paramıt* (Hend., ST) "dāna denilen sadaka pāramitāsı", *ed tavar birmek* (İFG) "mal mülk vermek" = **Skr.** *dāna-pāramitā* = **Çin.** 布施 "*bùshī*", 植那 "*zhí nà*" (SH 186b), 布施波羅蜜 "*bùshī bōluómì*" (Gakkai 2002, almsgiving mad.) = **Tib.** *sbyin-pa* (J. Hopkins)

Uygurca'da kullanılan *buşı* terimi Çince 布施 "*bùshī*" kelimesinden gelmektedir (BTIII, 87a)

"Bağış, sadaka, cömertlik ya da verme" anlamlarında kullanılan terim, Bodhisattvaların uygulamaları gerekli olan altı pāramitā'dan ya da on pāramitā'dan biridir. Buddhizmde bu terim cömertlik tohumlarının geliştirilmesi şeklindedir. Mükemmellik uygulaması olduğu için dāna-pāramitā denir. Cömertliğin en önemli niteliği koşullara bağlanmamaktır. Biçimsel din aktivitesi olarak dāna, manevîyatı gelişmiş bir kişiyi yönlendirir. Budist düşüncede, sadaka veren kişinin zihin dönüşümünü ve temizlenmesini yönlendirir. Cömertlik, maddî zenginliğe ve mutluluk içinde yeniden doğuma rehberlik eden bir düşüncedir. Śasta Jataka ve Jataka Mala gibi çeşitli hikâyelerde cömertlik övülür.

Lotus Sūtra'da Śakyamuni altı pāramitāyı tam olarak uyguladığı için, ayrıca sadakayı dikkatli bir şekilde dağıttığı ve dar gönüllülük etmediği için geçmişteki bütün varlıkların hükümdarı olarak tanımlanmıştır. Śakyamuni hiçbir zaman istemeyerek kimseye bir şey vermemiştir. Budizmde en iyi bilinen sadaka nesne sadakası ve dharmā sadakasıdır. Nesne sadakası olarak yiyecek, kıyafet ve mal sadakası ifade edilirken, dharmā sadakası olarak da Buddha'nın öğretilerinin sadakası belirtilmiştir. Bu ikisine ilaveten bir de korkusuzluk ya da cesaret sadakası vardır.

Bir Bodhisattva'nın dāna-pāramitāyı tam olarak uygulayabilmesi için beş tür davranışı yapması gerekmektedir. Bu beş türlü davranış Buddha-ratna'ya, Dharmā-ratna'ya,

Saṅgha-ratna'ya iman, merhametli gönül ile fakirlik ıstırabından kurtaracak mal ya da nesne sadakası, cahillik ıstırabından kurtaracak dharmā sadakası, korku ıstırabından kurtaracak korkusuzluk ya da cesaret sadakası vermektir. Sadaka verilecek olan mala mülke bağlanmamaları, seçkinlerin güzel karşılıklarına bağlanmamaları, sonraki dünyadaki karşılıklara bağlanmamalarıdır. Bodhisattvalar'ın bizzat kendilerinin yapmaları gerekli olanlar, mal mülk vermek, güzel söz söylemek, iyiyi huzuru ortaya çıkarmak, bir işli olmak yani aynı doğrultuda olmaktır. Prajñā'yı yani bilgiyi istemektir. Bu beş unsuru Bodhisattva tam bir şekilde yaparsa dāna-pāramitā'yı tam ve doğru bir şekilde yapmış olur.

Dāna pāramitā'nın iki, üç, dört, beş, yedi ve sekiz türü vardır (SH 186b-a, 87a, Gakkai 2002, almsgiving mad., ER, Almsgiving I, 214-215, IX, 384).

yme bodısatavlar biş törlüg nomlarka tayanıp eñilki *buşı paramıtıg* tükel bütürürler kayular ol biş tip tiser (AY215/6-9) "Yine Boddhisatvalar beş türlü töreye dayanarak *dāna-pāramitā'yı* tamamlarlar$_2$, bu beş (unsur) şöyledir."

yme bodısatavlar bo köñül küçi üze et'öznüñ isig öznüñ edniñ tavarnıñ ürlüksüz yokın kurugın tuyunup ol tuyunmakları küçinte ötrü tınlıglar tapınça tınlıglar sevigınçe küsüsinçe edin tavarın et'özin isig özin titerler ıdalayurlar eñilki *buşı paramıtlıg tıltag* titir bo erür eñilki *ed tavar birmek* üze bodı tigme tuyunmak köñülüg bulguluk bütürgülük tıltag (AY206/10-21) "Yine Boddhisatvalar bu gönül sayesinde vücudunun, canının, malının$_2$ fâniliğini$_2$ kavrar ve bu anlayışı sayesinde canlılara saygı duyarak, canlıları severek malını$_2$, vücudunu$_2$, herşeyini feda eder$_2$. Bu birinci *dāna-pāramitā* sebebidir. Birinci *dāna-pāramitā* üzerine bodhi denilen aydınlanmış gönlü bulacak$_2$ sebep."

başdınkı orunta *dana paramıt tigme buşı paramıt* içinte katıglanurlar (AY/322/2-4) "Birinci yerde *dāna pāramitā denilen sadaka erdemi* içinde çabalar."

eñilki tınlıglar küsüşinçe *ed tavar birmek* üze (AY205/13-15) "Önce canlılara isteklerince *mal mülk vermeleri* üzerine."

1.4.1.1.1.İman:

ETü. *kirtgünç erklig* (ST) "iman gücü", *süzük kirtgünç köñül* (ST) "temiz ve imanlı gönül" = **Skr.** *śraddhā* = **Pali.** *saddha* = **Çin.** 信 "*xìn*" (SH 296a), 捨擺馱 "*shě luǒ tuó*" (SH 351a)

Terim, “inanç, iman, inanma” anlamlarında (Edg. 534a) kullanılmakla birlikte gören zihnin yeteneği olarak da belirtilir. Kişi iman sayesinde Buddha’ya, Triratna’nın temiz faziletine, dünyevi ve insanüstü varlıklara güven duyar. 信施 “*xìn shī*” terimi de “imandan dolayı sadaka vermek” ya da “iman sadakası vermek” anlamında kullanılan bir ifadedir (SH 296b). İman, *adhimukti* yani kişinin kendi sezgisi ile elde ettiği iman ve *śraddhā* başkalarından duyduğu ve dinlediği iman olmak üzere ikiye ayrılır (SH 296a).

İman, erken dönem Budizminin ve Mahāyāna Budizminin temel davranışlarından biridir. İman, beş kökten biri ya da aydınlanmaya yardım eden beş elementten biridir ve 信根 “*xìn gēn*” “śraddhendriya” olarak ifade edilir (SH 296b). Bu beş kök iman, gayret, hafıza, yoğunlaşma ve bilgeliktir. Mahāyāna Budizminde de imanın önemi vurgulanır. Bir sūtrada “iman kutsallığın yolu ve anasıdır.” denilir. Mahaparinirvāṇa Sutra’da ise “Aydınlanmanın sayısız yolu vardır, fakat iman bütün uygulamaları kapsar.” denilmektedir. İman ile ilgili görüşler pek çok şekilde ifade edibilebilir. Ancak bütün ifadeler Budizmde imanın ne kadar önemli olduğunu gösterir.

Budizmde üç şeye yani Tri-ratna’ya iman önemlidir. Bunlar Buddha, Dharmā ve Saṅgha’dır. Canlı bu üç ratna’ya iman etmek zorundadır. Ayrıca kişi, bu üç unsura inancından dolayı diğer canlılara sadaka verir (Gakkai 2002, faith mad.).

eñilki *kirtgünç erkligke* tayanıp buşı paramıtıg netegin bütürürler (AY215/15-16) “Birinci *iman gücüne* dayanıp sadaka erdemini nasıl tamamlarlar.”

kirtgünç erklig erser köñülnüñ süzülmeki erür inçip bodısatavlar ol *kirtgünç erklig* tigme süzük köñülleri üze (AY/215/17-18) “*İman gücü* ise gönlün temizlenmesidir. Böylece Bodhisattvalar o *iman gücü* denilen temiz gönülleri ile.”

anı yme kop *süzük kirtgünç köñülin* eşidiñler (AY/3/2-3) “Onu hep *temiz imanlı gönülle* işitin.”

ol tözünler oglı tözünler kızı *süzük kirtgünç köñüllüg* tınlıglar bodısatavlar yolınta evrilinçsiz törüke tegip burkan kutıña agmaksız bolur (AY/190/14-18) “O asiller oğlu, asiller kızı *temiz imanlı gönüllü* canlılar Bodhisattva yolunda dönmeyen kanuna ulaşıp Buddha saadetine yükselmezler.”

1.4.1.1.2.Merhametli Gönül:

ETü. *yarlıkançuçı köñül* (ST) "merhametli gönül" = **Skr.** *karuṇā, maitrīmanas/ mahākaruṇā* = **Pali.** *karuṇā, arunā, mahākaruṇā* = **Çin.** 末那 "*mò nà*" (SH 241a), 大慈 "*dàcí*" (SH 88a-b) = **Tib.** *snying-rje* (J. Hopkins)

悲 "*bēi*", 慈悲 "*cíbēi*" "karuṇā, Budizmde varlıkların acılarını dindirmek için fedakârca hareket etme ve canlıları mutluluğa eriştirme" anlamında kullanılır. Bir Bodhisattvanın en büyük özelliği diğer varlıkları kurtarmak için kendi yaşamını tehlikeye atacak kadar merhamete sahip olmasıdır (Gakkai 2002, compassion mad.).

"Merhametli gönül" anlamına gelen *maitrīmanas* ya da "büyük merhamet" anlamında kullanılan *mahākaruṇā* da Buddha ve Bodhisattvalar'da bulunur ve "canlıların acılarından kurtulmasını sağlayan yürek" anlamındadır. Bodhisattvalar'ın cömert olma yolundan biri de merhametli olmalarıdır. Bodhisattvalar bu merhamet sayesinde canlılara mal, bilgi ve korkusuzluk sadakası verirler (SH 88a, 241a).

ikinti *yarlıkançuçı köñülke* tayanıp buşı paramıtıg netegin bütürür (AY216/3-4) "İkincisi *merhametli gönüle* dayanıp sadaka erdemini nasıl tamamlar."

yarlıkançuçı köñül erser adınlarnıñ emgekiñe köñülnüñ köymeki örtenmeki irinçkemeki erür (AY/216/5-8) "*Merhametli gönül* ise başkalarının sıkıntısına gönlün yanması, üzülmesidir."

1.4.1.1.2.1. Merhametli Gönülle Verilen Üç Sadaka:

ETü. ? = **Skr.** ? = **Çin.** 三檀 "*sān tán*", 三施 "*sān shī*" (SH 68b)

Terim, merhametli gönülle verilen üç sadaka olan nesne sadakası, dharmā sadakası ve *abhaya* yani korkusuzluk sadakasını işaret eder (SH 68b). Ayrıca 三施 "*sān shī*" "vermenin üç şekli" olarak 1. Birisine mal, kanun ya da doğruluk ve cesaret ya da güven vermek, 2. Mal, ibadet, vaaz vermek, 3. Yiyecek, değer ve hayat vermek şeklinde sıralanmaktadır (SH 66b). Her pāramitānın yerine getirilmesi gereken üç şekli vardır. Bu da 施 "*shī*" "dāna" ya da 財施 "*cái shī*" "sadaka vermek", 法施 "*fǎ shī*" "gerçeği vermek" ve 無畏施 "*wúwèi shī*" "cesaret vermek"tir (SH 49a). Dāna'nın üç türü nesne, öğreti ve cesaret ya da korkusuzluk şeklindedir (SH 186b).

1.4.1.1.2.1.1. Nesne Verme, Mal Mülk Sadakası:

ETü. *ed tavar buşı* (İT) "mal mülk sadakası", *pinvat buşı* (İT) "pindapāda sadakası" = **Skr.** *pindapāda* = **Pali.** *pindapatta* (Edg. 244b) = **Çin.** 財施 "*cái shī*" (SH 49a), 分衛 "*fēn wèi*", 賓荼波多 "*bīn tú bōduō*", 儐荼夜 "*bìn tú yè*" (SH 140b) = **Sgd.** *pyntp't* (SD 335b)

Üç tür sadakadan biri de ihtiyaç sahiplerine mal mülk vermektir. Bu mal mülk, nakit para veya başka türden bir mal olabileceği gibi fakirlere ve düşkünlere verilen yiyecek de olabilir.

Budizmde önemli sadakalardan biri olan terim, özellikle manastır mensuplarının hayatlarını devam ettirebilmeleri için önemlidir. Manastır mensuplarına bağışlanan maddî varlıklarla birlikte rahip ve rahibelerin dilenmesiyle de elde edilen bağışlardır (Edg. 344b-345a).

Bu sadakaya *pindapātika* sadakası da denilmekte olup bu sadakayla geçimini sağlayan kişiler de bulunmaktadır. Ayrıca terim 園墮 "*yuán duò*" "bir parça yemek için dilenen kişi" anlamında da kullanılır (SH 140b).

Yine, 資榻 "*zī tà*" *sambhāra* terimi ise "beden ya da ruh için yiyecek, sadaka, bilgi vermek" anlamında kullanılır (SH 413b).

yok çıgay emgekin emgenteçi tınlıglarka tapınça küsüşinçe *ed tavar buşı* birürler (AY/216/16-17) "Fakirlik$_2$ ıstırabını çeken canlılara isteklerince *mal$_2$ sadakası* verirler."

ol ulug kutlug şiravast atlıg kent uluşka *pinvat buşı* kolgalı (BTI/C/10-11) "O büyük saadetli Śrāvastī adlı şehre *pindapāda sadakası* istemek için."

1.4.1.1.2.1.2. Dharmā Verme Sadakası:

ETü. *nom bilge bilig buşı* (İT, Hend.) "dharmā, bilgi sadakası" = **Skr.** *dharmādāna* = **Çin.** 法施 "*fǎ shī*" (SH 49a)

Sadaka erdeminden biri de 法施 "*fǎ shī*" "gerçeği vermek"tir ki bu da Dharmā'dır (SH 49a).

"Dharmā ya da gerçekler sadakası" olarak adlandırılan sadaka, bilgisiz canlıların cehaletinin giderilmesi için kullanılır. Bu sadaka Buddha veya Bodhisattvalar'ın vaaz yoluyla uygulamış oldukları bir sadakadır.

biligsiz emgekin emgenteçi tınlıglarka *nom bilge bilig buşı* birürler (AY/216/18-19) "Cahillik ıstırabı çeken canlılara *dharmā bilgi₂ sadakası* verirler."

1.4.1.1.2.1.3. Cesaret Verme Sadakası:

ETü. *korkınçsız köñül buşı* (ST) "korkusuz gönül sadakası" = **Skr.** *abhya/abhaya, abhayandada, abhayadāna* = **Çin.** 無畏施 "*wúwèi shī*" (SH 49a), 勇 "*yǒng*" (SH 297b), 施無畏 "*shī wúwèi*" (SH 303b), 無畏 "*wúwèi*" (SH 381a)

Sadaka erdeminden biri de 無畏施 "*wúwèi shī*" "cesaret vermek"tir (SH 49a).

"Korkusuz, gözü pek, güvenli, hiçbir şeyden ve hiçbir kimseden korkmama" anlamında kullanılan terim, *vīra* olarak da belirtilir. Yürekli, cesur gibi anlamları içerir (SH 381a). Ayrıca 勇 "*yǒng*" ifadesi de "cesur, yürekli, cesaret, korkusuz" anlamlarında kullanılır (SH 297b).

Budizmde korkusuzluk ya da cesaret sadakası olarak adlandırılan sadaka, canlıları korkularından kurtarmak için verilen bir sadakadır. Bu da dharmā ile elde edilebilir. Kuan-yin'in unvanıdır (SH 303b). Ayrıca bir Buddha şekli olarak da tanımlanır (Edg. 49b).

korkınç emgekin emgenteçi tınlıglarka *korkınçsız köñül buşı* birürler (AY/216/19-21) "Korku ıstırabı çeken canlılara *korkusuzluk sadakası* verirler."

1.4.1.1.3.Bağlanmama:

ETü. *ilinmemek yapşınmamak* (Hend.) "bağlanmamak" = **Skr.** ? = **Çin.** 無著 "*wú zhuó*", 無著行 "*wú zhuó xíng*" (SH 382a)

Upādāna 取 "*qǔ*" terimi "yakalamak, tutmak, bağlanmak, sevmek" anlamlarında kullanılmaktadır (SH 251b). Upādāna, materyallere, nesnelere bağlanma, varlığa bağlanmayı ve bütün önceki yaşamları ve bütün gelecek yaşamların sebeplerinin karmasını ya da sonucunu, var olmayı ve varlığı ifade eder. 無著 "*wú zhuó*" terimi ise tam tersi "hiçbir şeye bağlanmama, hiçbir şeye kölelik yapmama" anlamındadır. Terim, 無著行 "*wú zhuó xíng*" "zincirsiz, bağsız hareket, her şeyin üstesinden gelme gücünü" belirtir (SH 382a).

Buradaki örneğe göre ise bir Bodhisattva mala mülke, ustaların güzel karşılığına ya da güzel sözüne, sonraki dünyadaki karşılıklara bağlanmamalıdır.

üçünç küsüşsüz köñülke tayanıp buşı paramıtıg netegin bütürürler küsüşsüz köñül yme kayu erür tip tiser küsüşsüz köñül erser buşı birgülük ediñe tavarıña ol edig tavarıg teginteçi dıntarnıñ sevinç utlı birmekiñe kin ajuntakı tüşiñe utlısıña bo üçegüke *ilinmemek yapşınmamak* erür (AY/216-217/23-25-1-5) "Üçüncüsü ise isteksiz gönüle dayanıp sadaka erdemini nasıl tamamlarlar? İsteksiz gönül nasıldır diye sorsalar, isteksiz gönül, sadaka verecek mala mülke, o mala mülke ulaşacak ustanın sevimli karşılık vermesine, sonraki hayat biçimindeki semereye$_2$ (yani) bu üçüne bağlanmamaktır$_2$."

1.4.1.1.4.Canlıları Kendisine Dâhil Etmek:

ETü. *özke içkermek* = **Skr.** ? = **Çin.** ?

Terimin Sanskritçesi ve Çincesi bulunamamakla birlikte bunların canlıların yapması gereken davranışlar olduğu düşünülmektedir. Her varlığın ya da özellikle Bodhisattvalar'ın canlılara mal mülk vermesi, güzel söz söylemesi, iyiliği ve huzuru ortaya çıkarması ve bir iş üzerinde yani doğru iş üzerinde olması gerekmektedir.

törtünç *tınlıgların özke içermekke* tayanıp buşı paramıtıg netegin bütürürler (AY/217/11-13) "Dördüncüsü *canlıları öze duçar etmeye* dayanıp sadaka erdemini nasıl tamamlar."

tınlıgların özke içermek erser (AY/217/14-15) "*Canlıları öze duçar etmek* ise."

1.4.1.1.4.1. Mal Vermek:

ETü. *ed tavar birmek* "mal mülk vermek" = **Skr.** ? = **Çin.** ?

Terimin Sankritçe ve Çinceleri bulunamamıştır. Budizmde en önemli sadaka türünden birisi de canlılara mal vermektir.

ed tavar birmek üze (AY/217/15-16) "*Mal*$_2$ *vermek üzerine*."

1.4.1.1.4.2. Güzel Söz Söylemek:

ETü. *seviglig sav sözlemek* (İFG) "güzel söz söylemek" = **Skr.** *dānagāthā, daksinägāthā* = **Çin.** 陀那伽他 "*tuó nàjiā tā*", 陀那鉢底 "*tuó nà bō dǐ*" ya da 陀那施主 "*tuó nà shīzhǔ*" (SH 285a)

Sadakayı söz olarak ya da şiir olarak verme şeklidir (SH 285a). Kısaca güzel söz söyleme sadakası da diyebiliriz.

seviglig sav sözlemek üze (AY/217/16) "*Güzel söz söylemek* üzerine."

1.4.1.1.4.3. İyiliği ve Huzuru Vücuda Getirmek:

ETü. *edgüke meñike yaratmak* = **Skr.** ? = **Çin.** ?

Terimin Sankritçe ve Çinceleri bulunamamıştır. Bodhisattvaların esas görevlerinden birisi de iyiliği ve huzuru ortaya çıkarmaktır.

edgüke meñike yaratmak üze (AY/217/16-17) "*İyiliği huzuru vücuda getirmek* üzerine."

1.4.1.1.4.4. Bir İş Üzerinde Olmak:

ETü. *bir işlig bolmak* (İFG) "bir işli olmak" = **Skr.** *karma-dāna* = **Çin.** 知事 "*zhīshì*" (SH 275a)

Terim, "işi bilme, karma-dāna ya da başrahibin altında bir manastırı yönetme işi" olarak tanımlanır (SH 275a-b). Bodhisattvalar'ın bir iş üzerinde yani doğru bir iş üzerinde olmaları gerektiği ifade edilir.

bir işlig bolmak üze (AY/217/17-18) "*Doğru işli olmak* üzerine."

1.4.1.1.5.Tam Bilgiyi İstemek:

ETü. *tükel bilge biligig küsemek* (İFG) "muhteşem bilgiyi istemek" = **Skr.** *sarvajña* + *kāma* = **Çin.** 一切智 "*yīqiè zhì*" (SH 2b) + 迦摩 "*jiā mó*" (SH 315a)

Terim, bir Bodhisattva'nın tam, muhteşem bilgiyi istemesini, arzu etmesini ifade etmektedir.

bişinç *tükel bilge biligig küsemekke* tayanıp (AY/215/13-14) "Beşincisi *tam bilgiyi*$_2$ *istemeye* dayanıp."

bişinç *tükel bilge biligig küsemekke* tayanıp buşı paramıtıg netegin bütürürler (AY/218/2-3) "Beşincisi *tam bilgiyi*$_2$ *istemeye* dayanıp sadaka erdemini nasıl tamamlarlar."

1.4.1.1.5.1. Tam Bilgi:

ETü. *tükel bilge bilig* (ST) "tam bilgi, muhteşem bilgi"= **Skr.** *sarvajña* = **Çin.** 一切智 "*yīqiè zhì*", 薩 "*sà*", 佛智 "*fú zhì*" (SH 2b), 薩婆若 "*sà pó ruò*" (SH 468b)

"Buddha bilgisi, muhteşem bilgi, her şeyi bilme" anlamlarında kullanılan terim, *sarva* "tam, bütün" kelimesi ile *jña* "bilgi" kelimesinden oluşmaktadır (SH 2b). Sarvajña,

“Buddha alanına girdiği zaman Śākyamuni’nin muhteşem bilgisi” anlamındadır (SH 468a).

tükel bilge bilig erser kaltı burkan kutın bulmış kşan ödki alku nomlarıg bahşısızın nomçısızın kentün tuyunmış kirsiz arıg akıgsız bilge bilig erür (AY/218/5-9) “*Tam bilgi*$_2$ ise Buddha saadetini bulduğu zaman$_2$ bütün kanunları üstadsız dharmāsız kendiliğinden anlamış, kavramış kirsiz, temiz, akmayan bilgidir.”

1.4.1.1.5.2. İstemek:

ETü. *küsemek* “istemek” = **Skr.** *kāma* = **Çin.** 迦摩 “*jiā mó*” (SH 315a)

Kāma terimi, “istemek, sevmek, arzu etmek” (SH 315a, 355a) anlamındadır. 愛 “*ài*” “kāma, rāga, sevmek, sevgi, arzu etme, susuzluk, hevesli, istekli yani tṛṣṇā” için de kullanılır (SH 400b). Budizmde canlıları kötülüğe sevk eden unsurlardan biri de istek ve arzudur. Fakat buradaki istek ise iyiliği, güzelliği istemek anlamındadır.

küsemek erser ol antag kirsiz arıg akıgsız bilge biligig bütürgeli tavranmak erür (AY/218/9-11) “*İstemek* ise şöyledir kirsiz, temiz, akmayan bilgiyi tamamlamaya çalışmaktır.”

1.4.1.1.5.3. Kirsiz Temiz Akmayan Bilgi:

ETü. *kirsiz arıg akıgsız* (ST) “kirsiz temiz akmayan”, *kirsiz arıg akıgsız bilge bilig* (ST) “kirsiz temiz akmayan bilgi” = **Skr.** *amala, vimala* + *anāsrava* + *jñāna* = **Çin.** 淸 “*qīng*” (SH 356b) + 無漏 “*wú lòu*” (SH 380a) + 惹那 “*rě nà*” (SH 313a)

Amala “temiz, saf” anlamında olup Amalavijñāna ise “temiz, kirsiz bilgi, dokuzuncu bilinç” olarak kabul edilir (SH 356b, 357a). 淨 “*jìng*” vimala da “temiz, saf, temizleme, saflaştırma” anlamlarındır. Budizmde temiz yer olarak kabul edilir (SH 357a). Anāsrava terimi ise “akmayan, sızmayan” anlamında olup Budizmde “ihtiras suyu akmayan, ihtirassız, ıstırap çekmeyen, yeniden doğumdan uzak” anlamlarını ifade eder.

Başka bir ifade ise 無漏慧 “*wú lòu huì*”, 無漏智 “*wú lòu zhì*” “ihtirassız ya da temiz, bilge, bilgi ya da aydınlanma” olarak tanımlanır (SH 380a). Jñāna terimi 智 “*zhì*” “bilgi, anlamak, akıllı yargılama”, 慧 “*huì*” “bilgelik ile karşılaştırma, ahlâkî yargılama” olarak ifade edilmektedir. (SH 313a)

Terimin karşıtı ise *kirlig akıglıg* “mala-āsrava”dır. Bu terim ise Kleśa’yı ifade eder.

bo montag yañın *kirsiz arıg akıgsız bilge biligig* küsemekleri üze (AY/218/11-13) "Böylece *kirsiz temiz akmayan bilgiyi*$_2$ istemeleri üzerine."

töznüñ *kirsiz arıg akıgsız* bölükinte tutulmış çın kirtü çınlayu nom üze belgürmiş (AY/218/20-22) "Tözün *kirsiz temiz akmayan* bölümüne tutunmuş doğrulukla$_2$ yapan dharmā üzerine oluşmuş."

1.4.1.2. Ahlâk Erdemi:

ETü. *çahşapud paramıt* (İT) "śiksapāda-pāramitā", *çahşapud törü* (İT) "śiksapāda kanun", *şıla paramıt tigme çahşaput paramıt* (Hend., ST) "śīla-pāramitā denilen śiksapāda pāramitā", *yazınçsız arıg çahşapud* (ST) "günahsız temiz śiksapāda" = **Skr.** *śiksapāda, śīla*, *śīla-pāramitā* = **Pali.** *sikkhāpada* = **Çin.** 尸羅 "*shī luó*" (SH 101b), 十戒 "*shíjiè*" (SH 50a), 尸羅婆攝蜜 "*shī luó pó shè mì*" (SH 101b), 持戒 "*chí jiè*", 持戒波羅蜜 "*chí jiè bōluómì*" (Gakkai 2002, precepts mad.) = **Tib.** *tshul-khrims* (J. Hopkins) = **Sgd.** *cxš'pδ, škš''pt* (SD 373a) = **Toh.** A/B *šiksapāt* (Laut 1986, 97)

Terim, śīla, 尸 "*shī*" , 尸怛雜 "*shī dá zá*", 清凉 "*qīng liáng*" "saf ve sakin, temiz", 戒 "*jiè*" "kendini tutma ya da on emir, iyi karakter" olarak ifade edilir. İkinci pāramitā olan śiksapāda, ahlâkî temizlik olarak da tanımlanabilir. Śīla'nın dört durumu temizlik, sakinlik, durgunluk ve sönmektir. Böylece canlı, ihtirasın vermiş olduğu ıstıraba karşı bir üzüntü duymayacaktır. Bu nedenle śīla değerli taş, inci ya da mercan olarak da ifade edilir (SH 101b, Edg. 527b).

Terim, "fazilet, ahlâk, disiplin, doğru davranış, ana kural, prensip, erdem, iyi davranış, iyi ahlâk, ahlâklı davranış, esas davranış" anlamlarında kullanılmaktadır. Śīla-pāramitā kasıtlı yapılan hareketlerin bütünüdür. Śīla terimi, "śīla, samādhi ve prajñā"yı kapsayan üç uygulamadan biridir ve on ya da altı Pāramitā'nın ikincisidir. Tri-vajra'yı yani düşünceyi ya da gönlü, dili ve hareketleri temizleme ahlâkı olarak ifade edilir. Bu tri-vajra'nın temizlenmesi on emir ya da on kural ile elde edilir. On emir ise 十戒 *śiksapāda* terimi ile karşılanır. Bu on emir öldürmemek, çalmamak, zina etmemek, yalan söylememek, sarhoşluk verici içkileri içmemek, saati dışında yemek yememek, etkileyici parfüm kullanmamak, yüksek yerde uyumamak, şarkı söylememek, dans etmemek ve altın, gümüş gibi değerli şeylerden kendini korumak olarak sıralanır (SH 50a-b).

Śīla'nın dört hâli ise erdem, huzur, sakinlik ve sönmedir yani arzu ve hırslarımız tarafından oluşturulan acılarımızdan etkilenmemektir. Bu, kişinin bütün ahlâkî davranışlarını kapsar.

Śīla-pāramitā uygulaması, Mahāyāna Budizmi ile Hīnayāna Budizmi arasında farklı bölünmelere neden olur. Hīnayāna Budizminde beş, sekiz, on, iki yüz elli, beş yüz gibi bölümlerden oluşurken, Mahāyāna Budizminde ise üç anlaşılabilir ana kural, on büyük kural ve kırk sekiz küçük kural bulunmaktadır. Üç ana kuralı Mahāyāna Bodhisattvaları ya da ruhban sınıfı uygulayacaktır. Bu üç ana uygulama, Mahāyāna Bodhisattvaları için Buddha tarafından oluşturulan bütün standart davranışları ve bütün kuralları uygulamak, bütün iyi kökleri ve bütün varlıkları çevrelemek şeklindedir (Gakkai 2002, precepts mad.).

yene yme bodısatavlar biş törlüg nomlarka tayanıp ikinti *çahşaput paramıtıg* tükel bütürürler (AY/219/6-8) "Yine Boddhisatvalar beş türlü töreye dayanıp ikinci *śiksapāda-pāramitā'yı* tamamlarlar."

bo köñül küçi ugrınta burkanlar yarlıgı *çahşaput törünüñ* asıglıgın edgülügin tuyunup (AY/207/2-4) "Bu gönül gücü sayesinde Buddha hükmünü *śiksapāda kanununun* faydasını iyiliğini anlarlar."

ikinti orunta *şıla paramıt tigme çahşaput paramıt* içinte katıglanurlar (AY/322/4-6) "İkinci yerde *śīla-pāramitā denilen śiksapāda pāramitā* içinde çabalarlar."

ikinti *yazınçsız arıg çahşaput* tutmak üze (AY/205/15-16) "İkincisi *günahsız temiz śīla* tutmak üzerine."

ikinti *yazınçsız arıg çahşaput* tutmak üze bodı tigme tuyunmak köñülüg netegin bulurlar netegin bütürürler tip tiser (AY/206/19-24) "İkincisi *günahsız temiz śīla* üzerine bodhi denilen kavrayış gönlünü nasıl bulurlar, nasıl tamamlarlar, diye sorsalar."

1.4.1.2.1.Üç Türlü Ahlâk Erdemi:

ETü. *üç törlüg çahşapudlar* (ST) "üç türlü śiksapāda" **= Skr.** ? **= Çin.** ?

Eski Türkçe metinlere göre *śiksapāda pāramitā* üç tür olarak gösterilmektedir. Fakat bu *śiksapāda pāramitāların* Sanskritçeleri ve Çinceleri bulunamamıştır. Aşağıda bu üç türlü ahlâk erdemi sıralanmıştır.

bo *üç törlüg çahşapudlarıg* ürüg uzatı bek katıg yazınçsızın arıg küzetürler tutarlar bo ikinti çahşapud paramıtlıg tıltag titir (AY/207/10-13) "Bu *üç türlü śīla'yı (śiksapāda)* daima$_2$ sağlam$_2$ günahsız temiz gözetirler, bu ikinci śīla-pāramitā sebebidir."

- ol tuyunmakları küçinte *sekiz törlüg öñi öñi bozulmak atlıg yıgınmak tözlüg çahşapudıg* (AY/207/4-6) "O kavrayışları sayesinde *sekiz türlü başka başka bozulma adlı toplamak esaslı śiksapāda'yı*."
- *üç törlüg edgü nomlarta tutulmak atlıg nom tözlüg çahşapudıg* (AY/207/6-8) "*Üç türlü iyi töreye bağlanma adlı dharmā esaslı śiksapāda'yı*."
- *üküş törlüg asıg tusu kılmak atlıg adınaguka edgülüg tözlüg çahşapudıg* (AY/207/8-10) "*Çok türlü fayda sağlamak adlı başkasına iyilik esaslı śiksapāda'yı*."

1.4.1.2.2.Üç Türlü Davranış:

ETü. *üç törlüg kılınçlar* (ST) "üç türlü hareketler" = **Skr.** *duśacarita, tri-karma, tri-patha, tri-vajra* = **Çin.** 身三口四意三 "*shēn sānkǒu sì yì sān*" (SH 245b) = **Tib.** *dorje sum* (Beer 2003, 259a)

Üç türlü hareket için *tri-vajra* terimi kullanılmaktadır. Reşit Rahmeti Arat ise üç türlü hareket için *duśacarita*, *karma-patha* gibi terimleri kullanmıştır (Arat 1987, Istılah). Burada ise tri-vajra teriminin kullanılması daha uygun görülmüştür. Üç türlü hareket olarak beden, dil, gönül ya da zihnin oluşturmuş olduğu on emir ya da on ahlâk kuralı sayılabilir. Burada canlıların "beden" *kāya* ya da *kāyavajra*, "dil" *vāc* (*vāk*) ya da *vākvajra* ve "gönül ya da zihin" *citta* ya da *cittavajra*'nın yapmış olduğu kötü hareketlerden temizlenmesi ve canlıların on iyi yola sevk edilmesi ya da on emri yerine getirmesi ifade edilir. Bu üç hareket, on iyi yolu ya da on iyi emri yerine getirecektir. Yani *tri-vajra* on emir ya da on günaha neden olan unsurlardır (Beer 2003, 259a).

Budizmde on emir 十道 "*shí dào*" öldürmemek, çalmamak, uygunsuz davranmamak, yalan söylememek, şüpheli dilli olmamak, kötü konuşmamak, iftira atmamak, başkasının malına göz dikmemek, öfkelenmemek, yanlış görüşlü olmamak gibi davranışlardan kurtulmanın on iyi yolu olarak ifade edilir (SH 53a).

On büyük günah ise yine 身三口四意三 "*shēn sānkǒu sì yì sān*" "bedenin üç, dilin dört ve gönlün üç türlü yapmış olduğu günahlar"dır. Bedenin yapmış olduğu günahlar

canlıları öldürmek, hırsızlık ve iffetsizlik, dilin yapmış olduğu günahlar yalan söylemek, iftira atmak, kaba ve çirkin konuşmak ve alay etmek, gönlün yapmış olduğu günahlar ise kıskanmak, öfkelenmek ve aykırı fikirde olmaktır (SH 245b). Terim genel olarak canlının üç organının yapmış olduğu iyi ya da kötü davranışları ifade eder.

bodısatavlar eñilki *üç törlüg kılınçlarıg* arıtmakka tayanıp çahşapud paramıtıg netegin bütürürler (AY/219/17-20) "Boddhisattvalar önce *üç türlü davranışları* temizlemeye dayanıp ahlak erdemini nasıl tamamlar."

üç törlüg kılınçlarıg arıtmak erser (AY/219/21-22) "*Üç türlü davranışları* temizlemek ise."

inçip bodısatavlar bo montag yañın *et'özdeki tilteki köñülteki kılınçlarıg* kirsiz tapçasız arıtmakları üze ötrü çahşapud paramıtıg arıgın süzükin küzetürler tutarlar (AY/220/6-10) "Bodhisattvalar böyle *vücuttaki, dildeki ve gönüldeki hareketleri* kirsiz sabırla temizlemeleri üzerine śīla pāramitā'yı temizlerler$_2$, gözetirler."

1.4.1.2.2.1. Vücudun Yapmış Olduğu Davranışlar:

ETü. *et'öz* "vücut" = **Skr.** *kāya, kāyavajra* = **Çin.** 身 "*shēn*" (SH 245a)

Terim, "kāya, tanu, deha, vücut" gibi tanımlanmakla birlikte 身入 "*shēn rù*" "dokunma duyusu", 六入 "*liù rù*" "altı duyudan biri" olarak da ifade edilir (SH 245a). Günahlar ya da sevaplar üç unsurla işlenir ki bunlardan biri de vücuttur. Budizmin on emrinden olan canlıları öldürmemek, hırsızlık yapmamak ve zina etmemek gibi davranışlar vücudun uygulamaları arasındadır.

et'özin (AY/219/22) "*Vücutla*"

ulatı *et'özin* tilin köñülin kılmış neçe buyanlarım küçinte kşan kşan üdlerte üzüksüz edgü işlerim üklimeki bolsun (AY/123/18-22) "Ve *vücudumla*, dilimle ve gönlümle yaptığım nice sevap sayesinde pek çok zaman kesintisiz iyi işlerim çoğalsın."

1.4.1.2.2.1.1. Canlıları Öldürmemek:

ETü. *özlüglerig ölürmemek* (İFG) "canlıları öldürmemek" = **Skr.** *pānātipātā-veramani* = **Çin.** 不殺生 "*bù shāshēng*" (SH 50a)

On yasaktan ya da on emirden ilki, canlıları öldürmemektir (SH 50a). Budizmin temel kurallarından biridir.

özlüglerig ölürmemek (AY/219/22-23) "*Canlıları öldürmemek*."

1.4.1.2.2.1.2. Hırsızlık Yapmamak:

ETü. *adınagunuñ tavarın küçep almamak ogurlamamak* "başkasının malını zorla almamak, çalmamak" = **Skr.** *adinnādānāveramani* = **Çin.** 不偷盗 "*bù tōu dào*" (SH 50a)

On yasaktan ya da emirden ikincisi çalmamaktır (SH 50a).

adınagunuñ tavarın küçep almamak ogurlamamak (AY/219/23-24) "*Başkasının malını*$_2$ *zorla almamak, çalmamak*."

1.4.1.2.2.1.3. Zina Etmemek:

ETü. *adınlarnıñ yutuzıña yapşınmamak* (İFG) "başkasının karısına, eşine bağlanmamak" = **Skr.** *abrahmacaryāver* = **Çin.** 不娃愁 "*bù wá chóu*" (SH 50a, 106a)

On yasaktan ya da emirden üçüncüsü zina etmemektir (SH 50a).

adınlarnıñ yutuzıña yapşınmamak (AY/219-220/24-25-1) "*Başkasının karısına bağlanmamak, zina yapmamak*."

1.4.1.2.2.2. Dilin Yapmış Olduğu Davranışlar:

ETü. *til* "dil" = **Skr.** vāc, *vāk*, *vākvajra* = **Çin.** 槃遮 "*pán zhē*" (SH 424a), 八正道 "*bā zhèngdào*" (Gakkai 2002, tongue mad.)

"Doğru konuşmak" anlamında olan Samyagvak, 八正道 "*bā zhèngdào*" "yalandan, iftiradan, küfür etmekten ve boş konuşmalardan uzak durmayı" ifade eder (SH 424a, Gakkai 2002, tongue mad.).

dilin (AY/220/1) "*Dille*."

ulatı et'özin *tilin* köñülin kılmış neçe buyanlarım küçinte kşan kşan üdlerte üzüksüz edgü işlerim üklimeki bolsun (AY/123/18-22) "Ve vücudumla, *dilimle* ve gönlümle yaptığım nice sevap sayesinde pek çok zaman kesintisiz iyi işlerim çoğalsın."

1.4.1.2.2.2.1. Yalan Söylememek:

ETü. *ezüklememek* "yalan söylememek" = **Skr.** *musāvādāveramanī* = **Çin.** 不妄語 "*bù wàngyǔ*" (SH 50a)

On yasaktan ya da emirden dördüncüsü yalan söylememektir (SH 106a).

ezüklememek (AY/220/1) "*yalan söylememek*."

1.4.1.2.2.2.2. İftira Atmamak:

ETü. *çasut çasurmamak* (İFG) "iftira atmamak" = **Skr.** ? = **Çin.** 謗 "*bàng*" (Gakkai 2002, slander mad.)

On emirden biridir. Dille yapılan günahlardan biri olan iftira atmanın özellikle kanuna karşı iftiranın yasak olduğunu ifade eder. İftira kötü tohumlardan biridir ve cezası Avīci cehennemidir. Eğer bir kişi iftira sayesinde Buddha'ya ve onun öğretisine zarar verirse büyük günahkârlardan birini işlemiş olur Gakkai 2002, slander mad.).

çasut çasurmamak (AY/220/2) "*İftira atmamak*."

1.4.1.2.2.2.3. Kaba ve Çirkin Konuşmamak:

ETü. *irig sarsıg sav sözlememek* (İFG) "kaba ve çirkin söz söylememek" = **Skr.** ? = **Çin.** ?

On emrin içinde yer alan kaba ve çirkin konuşmamak davranışı da dil ile yapılan davranışlardan biri olup Budist uygulayıcılar tarafından şiddetle yasaklanmıştır. Çünkü canlılara yapılan kötü muamele Budizmin temel kurallarına aykırıdır.

irig sarsıg sav sözlememek (AY220/2-3) "*Kaba ve çirkin söz söylememek*."

1.4.1.2.2.2.4. Alay Etmemek:

ETü. *askançulamamak* "alay etmemek" = **Skr.** ? = **Çin.** ?

On emrin içinde yer alan canlılarla alay etmeme davranışı da Budizm tarafından uygulanması gereken davranışlar içinde sıralanır.

askançulamamak (AY220/3) "*Yüze gülmemek, alay etmemek*."

1.4.1.2.2.3. Gönül ile Yapılan Davranışlar:

ETü. *köñül* "gönül" = **Skr.** *citta*, *cittavajra* = **Çin.** 攀盧心 "*pān lú xīn*", 卞別心 "*biànbiéxīn*", 盧知心 "*lú zhīxīn*" (SH 149b), 質多 (質多耶) "*zhì duō (zhì duō yé)*", 質帝 "*zhìdì*" (SH 444b)

"Gönül" anlamında kullanılan terim ayırt etmeyi ifade eder (SH 149b). Citta(m) aklın yeri olarak düşünülen kalp, gönül, zihni yansıtan yer şeklinde açıklanmaktadır (SH

444b). Canlılar on günahtan ya da on emirden üçünü gönül ile yapar. Gönül bizi iyiliğe ya da kötülüğe sevk eden üç unsurdan biridir.

köñülin (AY/220/3) "*Gönülle.*"

ulatı et'özin tilin *köñülin* kılmış neçe buyanlarım küçinte kşan kşan üdlerte üzüksüz edgü işlerim üklimeki bolsun (AY/123/18-22) "Ve vücudumla, dilimle ve *gönlümle* yaptığım nice sevap sayesinde pek çok zaman kesintisiz iyi işlerim çoğalsın."

1.4.1.2.2.3.1. Kıskanmamak:

ETü. *adın kişiniñ edgüsiñe azlanmamak künilememek* (İFG, Hend.) "başka kişinin iyiliğini kıskanmamak" = **Skr.** ? = **Çin.** ?

Canlı zihninin neden olduğu davranışlardan biridir. On emir içinde sayılır. Başkasına karşı kıskançlık etmemeyi ifade eder.

adın kişiniñ edgüsiñe azlanmamak künilememek (AY/220/3-5) "*Başkasının iyiliğini kıskanmamak*$_2$."

1.4.1.2.2.3.2. Öfkelenmemek:

ETü. *övke köñül tutmamak övkelememek* (İFG) "öfkeli gönül tutmamak, öfkelenmemek" = **Skr.** ? = **Çin.** ?

On emir içinde yer alan davranışlardan biridir. Canlının zarar görmesinde öfkenin önemli bir yeri vardır.

övke köñül tutmamak övkelememek (AY/220/5) "*Öfkeli gönül tutmamak*, ö*fkelenmemek*."

1.4.1.2.2.3.3. Aykırı Fikirde Olmamak:

ETü. *ters körüm öritmemek* (İFG) "aykırı fikirde olmamak" = **Skr.** ? = **Çin.** ?

Terim, topluma ya da dine karşı aykırı fikirde olmamayı ifade eder.

ters körüm öritmemek erür (AY/220/6) "*Kötü fikirde olmamaktır.*"

1.4.1.2.3.Canlıları İncitecek Sebeplere Yol Açmamak:

ETü. *tınlıgarıg örletgülük buşurguluk tıltagarıg kılmamak* (İFG) "canlıları incitecek sebeplere yol açmamak" = **Skr.** *ahimsā* = **Çin.** 小吾 "*xiăo wú*" (SH 106a)

Bodhisattvalar'ın yapması gerekenlerden birisi de hiç kimseyi incitmemeleridir. Ahimsā terimi "hiç kimseye zarar vermemek, incitmemek, zararsız olmak" anlamlarında kullanılır (SH 106a, ER, Ahimsā I, 152-153). Eski Uygur metinlerinde elde edilen örneklerden yola çıkılarak *ahimsa* terimi başkalarını dövmemek ve onlara sövmemek, canlılardan şüphelenmemek, onları korkutmamak, zincire vurmamak, sıcak ve soğukta tutmamak, onlara açlık susuzluk gibi ıstıraplar çektirmemek şeklinde açıklanabilir.

ikinti *tınlıgların örletgülük buşurguluk tıltagların kılmamakka* tayanıp (AY/219/11-12) "İkincisi *canlıları incitecek$_2$ sebepleri$_2$ yapmamaya* dayanıp."

tınlıgların örletgülük buşurguluk tıltagları kılmamak erser (AY220/118-19) "*Canlıları incitecek$_2$ sebepleri yapmamak* ise."

- *adınların sögmemek tokımamak* (AY/220/20) "*Başkalarına sövmemek, başkalarını dövmemek*."
- *sıkmamak tañmamak* (AY/220/20-21) "*Şüphelenmemek, inkâr etmemek*."
- *ürkitmemek korkıtmamak* (AY/220/21) "*Ürkütmemek, korkutmamak*."
- *solamamak beklememek* (AY/220/21-22) "*Bağlayıp zincire vurmamak*."
- *açurmamak suvsatmamak* (AY/220/22) "*Açlık ve susuzluk çektirmemek*."
- *kuyaşda tumlıgda emgetmemekde ulatı tıltagları kılmamak* erür (AY/220/22-24) "*Güneşte ve soğukta ıstırap çektirmemek ve bu tür sebepleri yapmamaktır*."

1.4.1.2.4. Benliğe Bağlanmamak:

ETü. *men* "ben" = **Skr.** *puruṣa, ātman, sva, svayam* = **Çin.** 阿怛摩 "*ā dá mó*", 自 "*zì*" (SH 218a), 神我 "*shén wǒ*" (SH 334b)

Terim, "bedeni ölümlü olup sürekli yeniden doğan ve Budizmi benimsemeyen ruh, manevî benlik ya da sürekli benlik" olarak tanımlanır. Puruṣa, bütün varlık şekillerini oluşturan üstün ruh ya da manevîyat olarak da gösterilir (SH 334b). Ayrıca terim 自 "*zì*" "sva, svayam" olarak da ifade edilir. Bu terim, "kişi, öz, kişilik, doğal, merkezî olarak benlik" şeklinde de tanımlanır. Terim 他力 "*tā lì*" "diğerlerinin gücüne" karşıt 自力 "*zìlì*" "kendi gücü" anlamındadır, bu da asıl benliktir. Buddha ve Bodhisattvaların kurtulması gereken asıl şey de bu benlik gücüdür. Bu terim 阿但麼 "*ā dàn me*" "ātman yani ben duygusu"dur (SH 218a). 他 "*tā*" "ben, ego" olarak gösterilir (SH 238a). Bodhisattvaların ve canlıların bu benlik duygusundan arınmaları gerekmektedir.

men tip atkanmakıg tarkarıp nom tip atkanmakıg tarkarmamak (AY/222/23-24) "*Benliğe* bağlanmayı bozup Dharmā'ya bağlanmayı bozmamak."

men tip atkanmakıg yme birle tarkarmak (AY/223/12-13) "*Ben* diye bağlanmayı da bozup."

1.4.1.2.4.1. Benliğin İstemediği Dört Düşünce:

ETü. ? = **Skr.** ? = **Çin.** 我人四相 "*wǒ rén sì xiāng*" (SH 238a)

Elmas Sūtra'ya göre benliğin istemediği dört düşünce vardır. Bunlar, gerçek benliğin var olduğu Beş Skandha aldanmalarıdır, bu benlik insandır ve diğer hayat şekillerindeki varlıklardan ayrılır. Bütün varlıklar Beş Skandha'nın doğurduğu benliğe sahiptir, benlik varlığın alınyazısıdır (SH 238a). Benlik ben, insan, canlı ve varlık düşüncesinden oluşan dört düşünceyi istemez.

1.4.1.2.4.1.1. Ben Düşüncesi:

ETü. *men sakınçlıg* (İT) "ben düşünceli" = **Skr.** ? = **Çin.** 我相 "*wǒ xiāng*" (SH 238a)

Gerçek benliğin var olmadığını sadece Beş Skandha aldanmasının varlığını ifade eder (SH 238a).

men sakınçlıg (BTI/F/39) "*Ben düşünceli*."

1.4.1.2.4.1.2. İnsan Düşüncesi:

ETü. *kişi sakınçlıg* (İT) "insan düşünceli"= **Skr.** ? = **Çin.** 人相 "*rén xiāng*" (SH 238a)

Terim, insanda var olan benliği ifade eder. Bu benlik kısaca insandır ve diğer hayat şekillerindeki benlikten ayrılır (SH 238a).

kişi sakınçlıg (BTI/F/39) "*İnsan düşünceli*."

1.4.1.2.4.1.3. Canlılar Düşüncesi:

ETü. *tınlıg sakınçlıg* (İT) "canlı düşünceli" = **Skr.** ? = **Çin.** 衆生相 "*zhòngshēngxiàng*" (SH 238a)

Terim, bütün canlıların Beş Skandha'nın doğurduğu benliğe sahip olmasını ifade eder (SH 238a).

tınlıg sakınçlıg (BTI/F/40) "*Canlı düşünceli*."

1.4.1.2.4.1.4. Varlık Düşüncesi:

ETü. *yaşaglı sakınçlıg* (İT) "varlık düşünceli" = **Skr.** ? = **Çin.** 壽相 "*shòu xiāng*" (SH 238a)

Benliğin dördüncü özelliği ise benlik varlığın alınyazısıdır (SH 238a).

yaşaglı sakınçlıg (BTI/F/40) "*Varlık düşüceli*."

1.4.1.2.5.Gerçeği Görme Yolu:

ETü. *aryamarg tegme körmek yollug* (İT) "ārya-mārga denilen görme yollu", *darşanmarg tigme körmek yol* (İT) "darśana-mārga denilen görme yolu", *körmek yollar* "görme yolu, gerçeği görme yolu" = **Skr.** *darśana-mārga* = **Çin.** 見道 "*jiàn dào*" (SH 244b)

見 "*jiàn*" darśana, "görme, anlayış, yargılayan, görüş, fikir, düşünme, muhakeme, ayırt etme, doğruyu seçme" gibi anlamlarda kullanılır (SH 243b, 244b, Edg. 262b). Ayrıca 逢利瑟致 "*féng lì sè zhì*" dṛṣṭi de özellikle gerçek gibi görünen yanlış görüşten ve kendindeki sürekli yanlış düşüncelerden oluşan yanlışlıkları görme olarak ifade edilebilir (SH 415a). Budizmde kavrayış yolu, gerçeğin farkına varış ya da görme yolu olarak ifade edilen terim Hīnayāna öğretisinde dört asil yolun farkına varma olarak gösterilir. Kavrayış yolu sıradan insanın ve seçkin kişilerin sınırlarından ve karakterlerinden kurtaran bir yoldur. Bu yol üç yoldan biridir. Diğer ikisi ise uygulama yolu ve arhat yoludur. Kavrayış yolunu dört asil gerçeği açıkça anlamak ve dünyevi arzulardan kurtulmak olarak açıklayabiliriz. Mahāyāna Budizminde ise kavrayış yolu Bodhisattvalar'ın uygulama yolu olarak ifade edilir (Gakkai 2002, way of insight mad.)

üsdünki teñrilerniñ altınkı yalañuklarnıñ köñüllerintin *aryamarg tegme körmek yollug* asıglıg suysuşug ündürü yarlıkadı erser ol ugurta yme iki törlüg yaruklar belgülüg boldılar eñilki aryamarglıg ikinti nırvanlıg (BTIII/97-103) "Üstteki tanrıların alttaki insanların gönüllerinden *ārya-mārga denilen görme yollu* faydayı ve günahı çıkarttı. o sebepten de iki türlü ışık belli olur ki birincisi ārya-mārga ikincisi Nirvāṇalı'dır."

darşanmarg tigme körmek yoldakı biş yigirmi kşanıg bütürgeyler (BTIII/454-455) "*Darśana-mārga denilen görme yolundaki* on beş ksanayı tamamlayacaklar."

körmek bışrunmak yollar içinte kevmek yolug tarkarmak yolug birle işletmek birle işletdükde yene kirlig kirsiz iki törlüg biligsiz biliglerig birle kitermek (AY/223/13-17)

"*Görme* ve olgunlaşma yolları içinde zayıflatma yolu ve bozma yolu ile yapmak ve yaptıklarından yine kirli ve kirsiz iki türlü bilgisizlik ile gidermek."

körmek yol erser kaltı birök neçede atkañuluk atkañularta adırtsız körteçi bilge bilig üze arıtı ilinçsiz bolup bo adruk adruk başlag savlıg belgülerig atkanmakdın çın kirtü yintem köñülte atkanmakdın ök turup ornanıp atkantaçılı atkañuluklı iki törlüg belgülertin öñi ödrülüp çınju tigme ertükteg tözüg ukdaçı kayu akıgsız bilge bilig erser ol erür körmek yol (AY/253/11-22) "*Görme yolu,* önceden beri bağlardan kurtulmuş bilgiler sayesinde temizlenmiş ve bağsız olmuştur. Bu pek çok sözden, bağlardan uzaklaşacak, gönül bağlarından ayrılacaktır. Böylece bu iki türlü bağlardan kurtulup chên-ju denilen öylesine tözü anlayacak ve akmayan bilgi$_2$ olan *görme yoluna* ulaşacaktır."

bo *körmek yol* yene iki törlüg titir (AY/253/22-23) "Bu *görme yolu* yine iki türlüdür."

1.4.1.2.6.Dirdarlık Yolu:

ETü. *bışrunmak yollar* "dindarlık yolu" = **Skr.** *bhāvanāmārga* = **Çin.** 修道 "*xiūdào*" (SH 321a)

Terim, "dinin, inancın yolunu işleme, dindar olma, kendini işleme yolu" olarak ifade edilir. Bu durum Hīnayāna'da anāgāminden arhata geçisi ifade ederken Mahāyāna'da ise Bodhisattva durumunun ilk aşaması olarak gösterilir (SH 321a, BTXX 81).

körmek *bışrunmak yollarta* kevmek yolug işletmedin tarkarmak yolug işletmek tarkarmak yol içinte yene kirlig biligsiz biligig kiterip kirsiz biligsiz biligig kitermemek (AY/223/13-17) "Görme ve *dindarlık yollarını* zayıflatan ve bozan yolu yapan ve yaptıklarından yine kirli ve temiz iki türlü bilgisizliği ve bilgiyi gideren."

bışrunmak yol erser kaltı körmek yoltın turup takı kalmış adartdaçılarıg tarkargalı tayakın tegşürmekig tanuklagalı ol ok aşnukı belgüke ilinmeksiz adırtsız körteçi bilge biligig basa basa bışrunmakdın turmış on orunlar sayukı ötgürü vaçıraupam dyanka tegi kayu akıgsız bilge bilig erser ol erür *bışrunmak yol* (AY/254/14-22) "*Dindarlık yolu* ise görme yolundan vazgeçip önceki engellerini bozarak değiştirmesidir. Önceki belirtilere bağlanmadan, ayrı görecek bilgiyi$_2$ sonra olgunlaşan on yerin uyanmasından dolayı vajrapāni dhyānaya kadar akmayan bilgi ise *dindarlık yoludur*."

1.4.1.2.7.Temiz Bilgi:

ETü. *kirsiz bilge bilig* (ST) "temiz bilgi", *kirsiz biligsiz bilig* (ST) "temiz bilgi" = **Skr.** *amalavijñāna* = **Çin.** 阿麼羅 "*ā me luó*" (SH 288a)

Bir Bodhisattvanın ikinci alanı ya da Bodhisattva'nın Buddha alanına girmeden önceki son durumu olarak ifade edilen terim, "lekesiz, temiz, sürekli ve değişime karşı değişmeme, aziz, nirvāṇa gerçeği" olarak tanımlanır (SH 288a, 378a).

Amalavijñāna terimi ise "temiz, pis olmayan bilgi" anlamında kullanılmaktadır. Terim önceleri dokuzuncu bilgi olarak gösterilirken daha sonra sekizinci bilgi olarak ifade edilmiştir (SH 357a, 378b).

kirsiz bilge bilig yarukug (AY/496/3-4) "*Temiz bilgi*$_2$ ışığı."

körmek bışrunmak yollar içinte kevmek yolug tarkarmak yolug birle işletmek birle işletdükde yene kirlig *kirsiz* iki törlüg biligsiz biliglerig birle kitermek (AY/223/13-17) "Görme ve dindarlaşma yollarını zayıflatan ve bozan yolu ile oluşturduklarında yine kirli ve *kirsiz* iki türlü bilgi ve bilgisizliği gidermek."

1.4.1.2.8.Kirli Bilgi:

ETü. *kirlig biligsiz bilig* (ST) "kirli, bilgisizlik bilgisi" = **Skr.** ? = **Çin.** 垢識 "*gòu shi*" (SH 299b)

垢 "*gòu*" "mala, kir, kirlilik, pislik, ahlâkî kirlilik, ruhsal kirlilik" olarak tanımlanır. Zihni kandırma ya da yanlış yola sevketme, aldanma, kirlenme olarak da gösterilir. Mala daha önce de bahsedildiği üzere kleśa olarak ifade edilir. 垢識 "*gòu shi*" ifadesi ise "kirli bilgi" anlamında olup dünyevi bilgilerin genelindeki gerçeği ayırt edememe durumudur (SH 299b).

körmek bışrunmak yollarta kevmek yolug işletmedin tarkarmak yolug işletmek tarkarmak yol içinte yene *kirlig biligsiz biligig* kiterip kirsiz biligsiz biligig kitermemek (AY/222-223/24-25-1-4) "Görme ve olgunlaşma yollarında zayıflatma yolunu oluşturmadan bozma yolunu oluşturmak bozma yolu içinde *kirli bilgisizliği*$_2$ giderip kirsiz bilgisizliği gidermemek."

1.4.1.3. Tahammül Erdemi:

ETü. *kşanti paramıt tigme serinmek paramıt* (Hend.) "kṣānti-pāramitā denilen tahammül erdemi", *serinmek* "tahammül" **= Skr.** *kṣānti, kṣānti-pāramitā* **= Pali.** *khanti* = **Çin.** 忍 "*rěn*", 忍辱 "r*ěnrǔ*", 摩提 (底) 波羅蜜多 "*mó tí (dǐ) bōluómì duō*" (SH 237a), 羼底 (ya da 羼提) *chàn dǐ (ya da chàn tí)* (SH 484a) = **Tib.** *bzod-pa* (J. Hopkins) = **Toh.** A/B *ksanti* (Laut 1986, 130)

Terim, "karşıt duruma ve dinî duruma karşı sabır, dayanma, katlanma, tahammül" olarak tanımlanmaktadır. Kṣānti'nin iki, üç, dört, beş, altı, on ve on dört gibi türleri vardır. Ayrıca dinî sebatla birlikte sıradan ve manevî şeylere karşı soğukkanlılık ve tahammül göstermedir. Tahammül erdemi, sabır özellikle taşınamayan hakaretlere ve ıstıraplara karşı metanet gösterme olarak ifade edilmektedir. Altı pāramitanın üçüncüsüdür (SH 237b, Edg. 199b). 羼底 (ya da 羼提) *chàn dǐ (ya da chàn tí)* "utançlara karşı sabır gösterme" olarak belirtilir (SH 484a).

üçünç orunta *kşantı paramıt tigme serinmek paramıt* içinte katıglanurlar (AY/322/6-8) "Üçüncü yerde *kṣānti-pāramitā denilen tahammül erdemi* içinde çabalarlar."
üçünç kop ugurın *serinmek* üze bodı tigme tuyunmak köñülüg netegin bulurlar bütürürler tip tiser (AY/207/18-20) "Üçüncüsü her zaman *tahammül* üzerine bodhi denilen anlamış gönlü nasıl bulurlar, tamamlarlar, diye sorsa."
ince kaltı ulug küçlüg korkınçsızka tegmiş kısarı atlıg arslanlar kanı neteg korkınçsızın aymançsızın köni yorıyur erser köñül küçi üze *serinmekniñ* yigin adrukın tuyunup ol tuyunmakları küçinte (AY/207-208/21-24-1-3) "Eğer büyük güçlü, korkusuzluğa ulaşmış aslanlar hanı nasıl korkusuzlukla$_2$ doğru yürürse gönül gücü üzerine *tahammülün* üstünlüğünü sezip o kavrayışlar sayesinde."

1.4.1.3.1.Üç Türlü Tahammül:

ETü. *üç törlüg serinmekler* (ST) "üç türlü tahammül" = **Skr.** ? = **Çin.** 三忍 "*sān rěn*" (SH 65a)

Terim, tahammülün üç şekli olarak tanımlanmaktadır. Birinci grupta nefret, fiziksel güçlükler ve erdem meşgalesine karşı tahammül gösterilir. İkinci grupta duyduğu gerçeği anlamada temiz ülkeyi kutsama, doğruya itaat etme ve tam gerçeği görme sabrı olarak ifade edilir. Üçüncüsü ise Amitābha'yı hatırlama sevincinin sabrı, onun doğru yoğunlaşma sabrı ve inancına karşı gösterilen sabırdır. Dördüncü ve son grupta ise

boyun eğme, erdem ve itaatin sabrı olarak belirtilir (SH 65a). Üç tahammül türünün Sanskritçeleri ve Çinceleri bulunamaması nedeniyle aşağıda sadece Eski Türkçeleri verilmiştir.

bo *üç törlüg serinmeklerin* ürüg uzatı sererler serinürler bo üçünç serinmek paramıtlıg tıltag titir (AY/208/6-9) "Bu *üç türlü tahammül* ile sürekli$_2$ sabrederler$_2$ bu üçüncüsü tahammül erdemidir."

- *emgekin ukmak atlıg serinmekin* (AY/208/3-4) "*Istırabını anlamak adlı tahammül* ile."
- *emgekin kötürmek atlıg serinmekin* (AY/208/4-5) "*Istırabı gidermek adlı tahammül* ile."
- *nom kirtüsin adırtlamak atlıg serinmekin* (AY/208/5-6) "*Dharmā gerçeğini ayırmak adlı tahammül* ile."

1.4.1.3.2.Doğmamak:

ETü. *togmaksız* "doğmamak" = **Skr.** *anutpatti, anutpāda* = **Pali.** *anuppāda* = **Çin.** 不生 "*bù shēng*" (SH 107b), 無生 "*wú shēng*" (SH 380b), 無生之生 "*wú shēng zhī shēng*" (SH 381a)

"Doğmamak, doğmayan ya da ortaya çıkmayan, yaratılmayan, yeniden doğmayan, ölümsüz, doğum ve ölümde bağsız olan nirvāṇa" olarak tanımlanan (SH 107b, 380a) terim, canlıların on iki doğum ölüm halkasından kurtulmasını ifade eder. Ölümlü dünyaya karşı doğmamak olarak ifade edilen arhan ile birlikte nirvāṇa kelimesindeki *nir* de doğmamayı ifade eder (SH 107b). Ayrıca 無生之生 "*wú shēng zhī shēng*" "doğmayan hayat ya da ölümsüz bir hayat", dünyadaki bir Buddha'nın görünümü, nirmāṇakāya görünümü olarak işaret edilir (SH 380b-381a). Terim "orijinal olmayan bilgi" anlamının yanı sıra kṣānti türü olarak da gösterilir (Edg. 27a).

sakıñuluksuz sözlegülüksüz *togmaksız* bir nomnuñ çın tözin edgüti bilip (AY/333/12-14) "Düşüncesiz, sözsüz, doğmayan bir dharmā'nın doğru esasını iyice bilip."

sekizinç kamag burkanlar kirtüdin kelmişler alku kamag nomlarta *togmaksız* öçmek (AY/34n/22-24) "Sekizincisi bütün Buddhalar, doğrudan gelmişler, bütün$_2$ dharmālardan *doğmayan* ve ölmeyen."

togmak belgüdin ırak tarıkmış üçün *togmaksız* titir (AY/285/11-12) "Doğmak belirtisinden uzaklaşmak için *doğmamaktır*."

alku törüde umuglugsuz ınaglıgsız ol tip bilip inçip edgülerke umug ınag tutsar alku törüg *togmaksız* körüp togdaçı (BTXX/1022-1025) "Bütün kanunlarda umutsuzdur$_2$ diye bilip şöyle iyilere umut$_2$ etse bütün kanunu *doğmamak* (olarak) görüp doğacak."

küseser ötgeli *togmaksız yolka* katılganmış kergek (BTI/D/284-285) "İstese$_2$, *doğmama yoluna* girmemek için tahammül göstermesi gerek."

1.4.1.3.3.Dharmā Tahammülü:

ETü. *nom taplag* "dharmā tahammülü" = **Skr.** ? = **Çin.** 法忍 "*fǎ rěn*" (SH 296b)

Terim, aldanmanın üstesinden gelmek için dharmā ile elde edilen sabır, tahammül olarak tanımlanmaktadır. Zor durumlar için de tahammül etmeyi ifade eder (SH 296b).

teriñde teriñ togmaksız nom taplagın bulmak erser üç törlüg togmaksız *nom taplag* bulmak erür (AY/230/18-20) " Derin$_2$ doğmayan dharmā bulmak ise üç türlü doğmama tahammülü ve *dharmā tahammülünü* bulmaktır."

bo üç törlüg togmaksız *nom taplagın* on orunta öñdün körü ögretinü kaçan başdınkı orunka tegdükde ugrayu anta tanuklayur bütürür ötrü sekizinç orunka tegi togmaksız nom taplagın bulmak erür (AY/231/8-14) "Bu üç türlü doğmama tahammülü ve *dharmā tahammülü* ile on yerden önce görüp öğrenip önceki yere ulaştığında orada ispatlar, tamamlar. Sonra sekizinci yere kadar doğmama ve *dharmā tahammülünü* bulur."

1.4.1.3.4.Doğmama Tahammülü:

ETü. *togmaksız nom taplagın* (İT) "doğmayan kanun tahammülü" = **Skr.** ? = **Çin.** 無生忍 "*wú shēng rěn*" (SH 381a)

Terim, "ölümsüzlük ya da yeniden doğmama inancına tahammül" olarak tanımlanmaktadır (SH 381a).

burhan kutıña köñül öritdeçi kişi ol aşıg aşansar *togmaksız* nom *taplagın* butlukta ken (BTXX/889-891) "Buddha saadetini isteyecek kişi o yemeği yese, *doğmama tahammülü* ve dharmā tahammülünü bulduktan sonra."

bişinç teriñde teriñ *togmaksız* nom *taplagın* bulmakka tayanıp (AY/225/17-18) "Beşincisi derin$_2$ *doğmama tahammülü* ve dharmā tahammülünü bulmaya dayanıp."

bo alokaçıntamanı bodısatav togmaksız teriñ nom taplagınta yañırtı köñül öritip bışrunmak ögretiñülük tözüg aça yada okıtdı tip yarlıkadı (AY/390-391/24-1-3) "Bu Ālokacintāmaṇi Bodhisattva *doğmama tahammülü* ve derin dharmā tahammülü için yeniden gönüllü olup olgunlaşmayı öğrenecek esası açıp okuttu, diye hükmetti."

1.4.1.3.5.Doğmama Bilgisi:

ETü. *togmaksız bilge biliglig* = **Skr.** ? = **Çin.** 無生智 "*wú shēng zhì*", 十智 "*shí zhì*" (SH 381a)

Terim, "ölümsüzlüğüne ya da yeniden doğmayacağına güvenen Bodhisattva bilgisi" olarak ifade edilir (SH 381a).

alkınçu bilge bilig yeneleyü *togmaksız bilge biliglig* (BTIII/456-457) "Böylece bilgi$_2$ yeniden *doğmama bilgisi$_2$*."

1.4.1.3.6.Yeniden Doğmama Kanunu:

ETü. *togmaksız nom* (ST) "doğmama kanunu", *yanala togmaksız nom* (ST) "yeniden doğmama kanunu" = **Skr.** ? = **Çin.** 無生法 "*wú shēng fǎ*" (SH 381a)

"Yeniden doğmama ya da ölümsüzlük kanunu" olarak tanımlanan terim, esas kanun yahut Nirvāṇa'yı somutlaştırmak için kullanılır (SH 381a).

olar barça nom tatıglıg meñgü meñi *togmaksız nom* tatıgıña kirgeyler tip yarlıkadı (AY/657/15-17) "Onların tamamı dharmā tatlı ebedi huzur içinde *doğmayan dharmā* tadına girecekler, diye hükmetti."

üç ödki nomlarıg *yanala togmaksız nom* üze tuymış tanuklamış (BTXVIII/116-117) "Üç zamandaki dharmāları *yeniden doğmayan dharmā* üzerine hissetmiş, ispatlamış."

küseser tanuklagalı *yanala togmaksız nom* (BTI/D/216) "İstese, tanık göstermek için *yeniden doğmayan dharmā*."

1.4.1.3.7.Başkasına Bağlı Tabiat:

ETü. *adınlar tayakıña turmış töz* (ST) "başkalarına bağlı tabiat" = **Skr.** ? = **Çin.** 依他(起) 性 "*yī tā (qǐ) xìng*" (SH 249b)

Terim, "bağımsız bir doğaya sahip olamama, kendi tabiatının olmaması" anlamında kullanılmaktadır (SH 249b).

ikinti *adınlar tayakıña turmış töznüñ* neñ kentün togdaçı ermezin yılayu tözlüg avant tıltaglarka tayaklıgın körteçi kentün togmamak üzeki togmaksız nom taplag (AY/230-231/24-25-1-5) "İkincisi *başkalarına bağlı tabiat* asla doğmayacak, aldatma esaslı sebeplere$_2$ dayalılıları görecek, kendisinin doğmaması üzerine doğmayan dharmā tahammülü."

1.4.1.3.8.Aldatıcı Töz:

ETü. *yılayu tözlüg* "aldatıcı töz, boş tabiat" = **Skr.** ? = **Çin.** 虛僞 "*xūwèi*" (SH 389b)

Terim, "gerçek olmayan, aldatıcı" anlamında kullanılmaktadır (SH 389b).

anta basa *yılayu tözlüg* bilge biliglig tigli kindik altınkı ot tözlüg çandali tamır içinde tolmak üze kök kalıgta tolu tüş et'özlüg burkanlartın nom eşitür (UigTot/898-902) "Ondan sonra *aldatma esaslı* bilgi$_2$ denilen göbek altındaki ateş esaslı candālī damar içine dolması üzerine gökyüzünde$_2$ tam mükâfat vücutlu Buddhalar'dan dharmā işitir."

yılayu tözlüg bodi köñüllüg tigli kindikteki belgürtme tilgenke tegi tolmak üze öz töz üzeki akıgsız meñi ögrünç togar (UigTot/884-887) "*Aldatma tabiatlı* ve bodhi gönüllü denilen göbekte belirmiş tekerlek gibi dolmak üzerine kendi tabiatı üzerindeki akmayan mutluluk doğar."

nom atkaklıg ulug yarlıkançuçı köñül erser kaltı kamag tınlıg oglanın nom kolusınça körüp mensiz meniñsiz tözlügin bilip tınlıg titme atnıñ *yılayu tözlügin* ukup irinçkemek tsuyurkamak erür (AY/265/10-16) "Dharmā'ya bağlı büyük merhametli gönül ise bütün coğullarım, Dharmā'yı istekle görüp benliksiz ve bensizlik esasını bilip canlı denilen adın *aldatma tabiatını* anlayıp onlara acımaktır$_2$."

1.4.1.4. Çabalama, Sebat Erdemi:

ETü. *katıglanmak paramıtlıg* "çabalama erdemi", *yiti kınıg katıglanmak* (Hend., ST) "güçlü tahammül", *vırya paramıt tigme katıglanmak paramıt* (Hend.) "vīrya-pāramitā denilen çabalama erdemi" = **Skr.** *vīrya, vīrya-pāramitā* = **Çin.** 勸 "*quàn*" (SH 396a), 力波羅密 "*lì bō luó mì*" (SH 41b), 精進波羅 密 "*jīngjìn bō luó mì*" (SH 427a) = **Tib.** *brtson-'grus* (J. Hopkins)

"Enerji, çaba, dayanıklı, dikkatli ve sürekli ilgisi olan, sebatkâr ya da gayretli" anlamlarında kullanılan 勸 "*quàn*" "vīrya" terimi altı pāramitā'dan biridir (SH 396a).

Altı pāramitā'nın dördüncüsü olan vīrya pāramitā bir Mahāyāna Bodhisattvaları'nın uygulamalarından da biridir. Vīrya, Buddha yolunda gayret gösteren, çabalayan anlamında olup Budizmde önemli bir kuraldır. Aydınlığa girmenin esasları içinde sayılır (SH 41b, 427a).

törtünç *yiti kınıg katıglanmak* üze bodı tigme tuyunmak köñülüg netegin bulurlar netegin bütürürler (AY/208/13-15) "Dördüncü *güçlü*$_2$ *gayret* üzerine bodhi denilen aydınlanmış gönlü nasıl bulurlar nasıl tamamlarlar."

bo erür törtünç *yiti kınıg katıglanmak* üze bodı tigme tuyunmak köñülüg buluguluk bütürgülük tıltag (AY/209/8-10) "Budur dördüncü *güçlü*$_2$ *çaba* üzerine bodhi gönlü bulacak, tamamalayacak."

bodısatavlar biş törlüg nomlarka tayanıp törtünç *katıglanmak paramıtıg* tükel bütürürler (AY/232/9-11) "Bodhisattvalar beş türlü Dharmā'ya dayanıp dördüncü *gayret erdemi* tamamlarlar."

törtünç orunta *vırya paramıt tigme katıglanmak paramıt* içinte katıglanurlar (AY/322/9-11) "Dördüncü yerde *vīrya-pāramitā denilen tahammül pāramitā* içinde çabalarlar."

1.4.1.4.1.Üç Türlü Sebat Erdemi:

ETü. *üç törlüg adrukka tükellig katıglanmak* (İFG) "üç türlü ayrıma karşı çabalama" = **Skr.** ? = **Çin.** ?

Eski Türkçe metinlerinden anlaşıldığı üzere üç tür vīrya erdemi bulunmaktadır. Bunlar aşağıda sıralanmıştır. Bu terimlerin karşılıkları tespit edilememiştir.

bo *üç törlüg adrukka tükellig katıglanmakın* uzun turkaru tavranurlar katıglanurlar bo törtünç katıglanmak paramıtlıg tıltag titir (AY/209/2-6) "Bu *üç türlü ayrıma karşı çabalamayı* daima gösterirler. Bu dördüncü *vīrya-pāramitā* sebebidir."

- *beklemek tümenmeklig küçin atlıg katıglanmakın* (AY/208/22-24) "*Öğrenme gücü adlı çabayı*."
- *edgü nomlarıg içkermek atlıg katıglanmakın* (AY/208-209/24-1) "*İyi kanunları almak adlı çabayı*."
- *adınlarka asıg tusu kılmak atlıg katıglanmakın* (AY/209/1-2) "*Başkasına fayda*$_2$ *sağlamak adlı çabayı*."

1.4.1.4.2.İki Süs:

ETü. *iki törlüg yivekler* (ST) "iki türlü süsler" = **Skr.** ? = **Çin.** 二嚴 "*èr yán*" (SH 23b)

Terim 智慧 "*zhìhuì*" "bilgi"yi ve 厢德 "*xiāng dé*" "iyi kök"ü ifade eder (SH 23b). İnsan bilgi sayesinde cehaletten, iyi kökler ya da tohumlar sayesinde de kötü karmadan kurtulacaktır. Bu nedenle Budizmde bu ikisinin önemi büyüktür.

köni nomça katıglantaçılarnıñ buyan bilge biliglig bo *iki törlüg yiveklerin* bütürgüke art basut boltaçı erür (AY/440a/18-22) "Doğru kanuna göre çabalayanların sevap ve bilgili$_2$ *iki türlü süsleri* tamamlamaya yardımcı$_2$ olacaktır."

arıg süzük *iki törlüg yivekleriñizke* (BTXIII/56/5) "Temiz$_2$ *iki türlü süslerinize*."

1.4.1.4.2.1. İyi Kök:

ETü. *buyan edgü kılınçlıg yivekler* (ST) "iyi amelli süsler" = **Skr.** *puṇya* = **Çin.** 福德 "*fú dé*", 福德莊嚴 "*fú dé zhuāngyán*" (SH 426a) = **Tib.** *bsod-nams* (J. Hopkins) = **Sgd.** *pwny'n* (Laut 1986, 144)

Bir canlının güzel niteliklerini ifade eden terim, "mutluluk ve fazilet süsü, iyi tohum" olarak tanımlanmaktadır (SH 426a).

buyanlar erser *buyan edgü kılınçlıg yivekler* erür (AY/233/23-24) "Sevaplar ise *sevaplı, iyi amelli süslerdir.*"

1.4.1.4.2.2. Bilgi:

ETü. *bilge bilig yivekler* (İT) "bilgi süsleri" = **Skr.** *jñāna* = **Pali.** *ñāna* = **Çin.** 智 "*zhì*", 若那 "*ruò nà*", 囲那 "*wéi nà*" (SH 374b) = **Tib.** *ye-shes* (J. Hopkins)

Terim, "bilgi, bilgelik, esas kanun, eylem, olaylar, yargılama ya da kararlılık" olarak tanımlanır (SH 374b, Edg. 244b).

edgüler erser *bilge bilig yivekler* erür (AY/233-234/24-1-2) "İyiler ise *bilgi süsleridir.*"

1.4.1.4.3.Büyük Merhametli Gönül:

ETü. *ulug yarlıkançuçı köñüller* (ST) "büyük merhametli gönüller" = **Skr.** *mahākaruṇā* = **Çin.** 大慈 "*dàcí*", 大慈大慈 "*dàcí dàcí*" (SH 88a)

Terim, "büyük merhamet, acılardan kurtarmayı arayan gönül" anlamında kullanılmaktadır. Bütün Buddha ve Bodhisattvalar'da olan bir duygudur. Özellikle de Kuan-yin'in büyük merhameti bulunmaktadır (SH 88a-b, Edg. 421b).

törtünç *ulug yarlıkançuçı köñülleri* üze tınlıglarka asıg tusu kılmakka tayanıp (AY/232/18-20) "Dördüncüsü *büyük merhametli gönül* üzerine canlılara fayda$_2$ sağlamaya dayanıp."

ulug yarlıkançuçı köñül üze tınlıglarka asıg tusu kılmak erser kaltı tınlıglarnıñ aç kız ig kegen yok çıgay emgeklerin tarkargalı taluy ögüzke kirip erdinilig oturugka barmak kut kolunmaklıg küç küsün üze öz et'özüg tınlıglarka yim içim ot em kılmak erür (AY/235-236/22-24-1-6) "*Büyük merhametli gönül* ile canlılara fayda$_2$ sağlamak ise canlıların açlık$_2$, hastalık$_2$, fakirlik$_2$ ıstırabını yok edip denize$_2$ girip cevherli yere varmak ve onlar için saadet isteme gücü$_2$ ile kendi vücudunu canlılara yiyecek, içecek ve ilaç$_2$ etmektir."

1.4.1.5. Derin Düşünce Erdemi:

ETü. *amrılmış turulmış dyan* (ST) "sakinlaşmiş, durulmuş dhyāna", *dyan paramıt* (İT) "dhyāna pāramitā", *dyan paramıt tigme dyan paramıt* (ST) "dhyāna pāramitā denilen dhyāna pāramitā" = **Skr.** *dhyāna, dhyāna-pāramitā* = **Pali.** *jhāna* = **Çin.** 禪宗 "*chánzōng*" (SH 256b), 禪 "*chán*" (SH 459a), 禪那 "*chán nà*" (SH 461a) = **Sgd.** *δy''n* (Laut 1986, 144)

"Derin düşünce ya da önsezi" anlamında kullanılan (SH256b) terim, "yoğunlaşma, trans, düşünme, derin düşünce, etkileyici ve soyut dinsel derin düşünce" gibi anlamlarda da kullanılmaktadır. Kötülüklerden kurtarmak amaçlanmıştır. Samādhi ile de aynı anlamdadır. Yoğunlaşmanın pek çok türü vardır (SH 459a). Derin düşünce anlamındaki 禪那 "*chán nà*" "Dhyāna'nın dört derecesi" vardır. Bunlar, bütün düşselliklerden kurtulma, bütün amaçların engellerinden kurtulma, tam kayıtsızlık hâline ulaşma ve düşünceyi, algıyı ve istekleri yok etmedir (SH 461a).

Budizmde Dhyāna ruhu temizlemek, aldanmalardan kurtulmak ve doğruyu bulmak için yapılan bir yoğunlaşma hareketidir. Bu yoğunlaşma hareketleri Śākyamuni Buddha öncesi Hindistan'da geniş olarak yer almış, daha sonra ise Budizmle birleşerek Budizmin şekli ve yöntemiyle uyum sağlamıştır. Mahāyāna Budizminde altı pāramitā'nın beşincisi olarak gösterilir. Çin'de ise T'ien-t'ai konsantrasyon ve kavrama adı altında bir yoğunlaşma sistemi kurmuştur. Çin'de Ch'an ya da Zen olarak belirtilen yoğunlaşma hareketleri aydınlanmaya girmek için uygulanmaktadır (Gakkai 2002, meditation mad.).

bişinç *amrılmış turulmış dyan* üze bodı tigme tuyunmak köñülüg netegin bulurlar netegin bütürürler tip tiser (AY/209/10-13) "Beşinci *sakinleşmiş₂ dhyāna* üzerine bodhi denilen kavrayış gönlünü nasıl bulurlar, nasıl tamamlarlar, dese."

yene yme bodısatavlar biş törlüg nomlarka tayanıp bişinç *dyan paramıtıg* tükel bütürürler (AY/238/12-15) "Yine Bodhisattvalar beş türlü dharmāya dayanıp beşinci *dhyāna-pāramitāyı* tamamen bitirir."

bişinç orunta *dyan paramıt tigme dyan paramıt* içinte katıglanurlar (AY/322/11-13) "Beşinci yerde, *dhyāna pāramitā* denilen *dhyāna* erdemi içinde çabalarlar."

1.4.1.5.1.Üç Türlü Derin Düşünce:

ETü. *üç törlüg adrukka tükellig dyan* (ST) "Üç türlü muhteşem düşünce" **= Skr.** ? = **Çin.** ?

Eski Türkçe metinlerde Dhyāna-pāramitā'nın üç türü tespit edilmiş olup bunların Budizmdeki tarşılıkları belirlenememiştir. Örnekler aşağıda sıralanmıştır.

bo *üç törlüg adrukka tükellig dyanıg* uzun turkaru ermeksizin erinüksüzin bışrunurlar ögretinürler (AY/210/5-8) "Bu *üç türlü muhteşem düşünceyi* daima usanmadan öğrenirler, öğretirler."

- *örügin amılın ermek atlıg dyanıg* (AY/209/23-24) "*Sakinleşmek₂ adlı düşünceyi*."
- *alku kuo kelig edremlerig belgürtdeçi kuo kelig edremlerin tartdaçı atlıg dyanıg* (AY/209-210/24-1-2) "*Bütün doğaüstü erdemleri ortaya koyacak doğaüstü erdemleri esirgeyen adlı düşünceyi*."
- *adınagunung aç kız ig kegente ulatı adalarıg emgeklerig tarkartaçı inç mengilig kılmak atlıg dyanıg* (AY/210/2-5) "*Başkasının sıkıntısın₂, hastalığın₂ ve ıstırabını₂ giderici huzur₂ adlı düşünce*."

1.4.1.5.2.Derin ve Soyut Düşünce:

ETü. *samadı dyan* "samādhi ve dhyāna" = **Skr.** *samādhi* ve *dhyāna* = **Çin.** 禪三昧 "*chán sānmèi*" (SH 459b) = **Sgd.** *s'm'r* (Laut 1986, 113) = **Toh.** B *samādhi* (Laut 1986, 113)

Dhyāna 思惟 “*sīwéi*” “derin düşünme” olarak, samādhi ise 定 “*dìng*” “soyut düşünce” olarak ifade edilmekle birlikte 色 “*sè*” “görünür ya da bilinen alandaki derin düşüce” ile 無色 “*wúsè*” “görünmez ya da dünyaüstü yoğunlaşma” olarak tanımlanır (SH 459b).

Terim, Budizmde ruhu temizlemek, aldanmalardan kurtulmak ve doğru algılamak için yapılan bir yoğunlaşma tekniğidir. Bu yoğunlaşma teknikleri Śākyamuni Buddha öncesi Hindistan'ında yaygın olarak uygulanmaktadır. Daha sonra da Budizm ile bağdaştırılmıştır.

yene yme bodısatavlar başdınkı orunka köñül öritmişlerinte sogançıg erdini atlıg *samadı dyanıg* öritürler (AY/323/1-4) “Yine de Bodhisattvalar baştaki yeri istediklerinde güzel cevher adlı *samādhi ve dhyāna'yı* yüceltirler.”

1.4.1.5.2.1. Sevinçli Olma Düşüncesi:

ETü. *seviglig bolmak atlıg samadı dyanıg* (ST) “sevinçli olma adlı samādhi ve dhyāna”= **Skr.** ? = **Çin.** 師子遊戲三昧 “*shī zǐ yóuxì sānmèi*” (SH 324b)

Terim, “aslanın avıyla oynuyor gibi sevinmesi” anlamındadır. Bir Buddha samādhinin bu derecesine girdiğinde dünyanın titremesine neden olur ve arkadaşlarını Araf'ta bırakır (SH 324b).

ikinti orunka köñül öritmişlerinte *seviglig bolmak atlıg samadı dyanıg* öritirler (AY/323/4-7) “İkinci yeri istediklerinde *sevinçli olmak adlı samādhi ve dhyāna'yı* yüceltirler.”

1.4.1.5.2.2. Śūramgamasamādhi:

ETü. *şuruñsamabadı atlıg teriñ samadı dyan* (ST) “śūramgamasamādhi denilen derin samādhi dhyāna” = **Skr.** *śūramgamasamādhi* = **Çin.** 首楞嚴経 “*shǒu léngyán jīng*” (Gakkai 2002, śūramgamasamādhi sūtra mad.)

Śūramgamasamādhi Sūtra'da tanımlanan *Śūramgamasamādhi*, Bodhisattvalar'ın kesin kurtuluş arzularına Śākyamuni Buddha'nın vermiş olduğu cevaptır. Bu dünyevi arzuların, aldanışların ve diğer engellerin yok edilmesi sonucunda elde edilen aydınlanmadır. Terim, azim ve güç ile bağlantılı olup bütün yoğunlaşma hareketlerinin de kaynağıdır. *Śūramgama* “arzu ve şeytani etkilerden kurtaran öğretmen” anlamında olup *śūra* “öğretmen, güneş” (M.W. 1243a) kökünden türetilmiştir (Gakkai 2002, śūramgamasamādhi sūtra mad.).

sakıñuluksuz sözlegülüksüz tıdıgsız arıg süzük alkınçsız tüketinçsiz nom agılıkda ornanıp daranı tigme erdemler *şuruñsamabadı atlıg teriñ samadı dyanka* tayaklıgın korkınçıg kasınçıg şumnu kanın ülgüsüz sansız sülüg kuvragı birle barçanı utup yigedip (AY/172/11-20) "Düşünülmeyen, söylenmeyen, engelsiz, temiz$_2$, bozulmayan, tükenmeyen dharmā hazinesine yerleşti. Dhārani denilen erdemler ile *śūramgamasamādhi denilen derin samādhi dhyānasına* dayandı. Korkunç$_2$ Māra hükümdarının sayısız ordusunun tamamını yenip."

1.4.1.5.3.Tamamlanmış Mükemmellik:

ETü. *tolun bütmiş kirtü töz* (ST) "tamamlanmış doğru töz" = **Skr.** ? = **Çin.** 圓成 "*yuánchéng*" (SH 397a)

Terim, "tamamlanmış mükemmellik" olarak ifade edilir (SH 397a). Budizmde gerçeği tam olarak kavramış ve mükemmeliyeti elde etmiş canlıları ifade eder.

alku edgü nomlar erser üç törlüg kutrulmaknıñ tözi tüpi üç törlüg tözlerte *tolun bütmiş kirtü tözde* tutulmış akıgsız arıg köñül erür (AY/239/10-14) "Bütün iyi dharmālar ise üç türlü kurtulmanın tabiatıdır. Bu üç türlü esaslardan *tamamlanmış$_2$ doğru tabiata* tutunmuş akmayan temiz gönüldür."

tolun bütmiş kirtü töz yme adın öñi ermez (BTI/B/96) "*Tamamlanmış$_2$ doğru tabiat* de başka değildir."

tolun bütmiş kirtü tözüg bo ödte timin ukmış erti (BTI/D/3-4) "*Tamamlanmış$_2$ doğru tabiatı* bu zamanda derhal anlamıştı."

1.4.1.5.4.Doğaüstü Erdem:

ETü. *kuo kelig erdemler* "ṛddhipāda erdemler" = **Skr.** *ṛddhipāda* = **Çin.** 如意足 "*rúyì zú*" (SH 211a), 四如肿足 "*sì rú shēn zú*", 四如意足 "*sì rúyì zú*" (SH 173b), 肿足(通) "*shēn zú (tōng)*" (SH 335a)

"Doğaüstü güç yönündeki dört adımı" ifade eden (SH 61a) terim, "sıradan ya da doğal kanunun bağımsız vücudunu oluşturma" anlamındadır (SH 173b-174a). ṛddhi sihir gücünü ifade ederken, ṛddhipāda her yerde olan sihirsel pisişik güçleri işaret eder (SH 211a).

肿足(通) "*shēn zú (tōng)*" ṛddhipāda, ṛddhi-sāksātkriyā terimi "her yeri görebilen doğaüstü güç, engelsiz uçabilen, gidebilen yani tam özgürlük" anlamında da kullanılmaktadır (SH 335a).

üçünç adınlarnıñ edgü yıltızların bütürgelir üçün *kuo kelig erdemlerig* bulmakka tayanıp (AY/238/20-23) "Üçüncüsü başkalarının iyi köklerini tamamlamak için *doğaüstü erdemleri* bulmaya dayanıp."

kuo kelig erdemlerig bulmak erser kaltı on orunlar sayukı adruk adruk *kuo kelig erdemlerig* bulmak erür (AY/242/20-23) "*Doğaüstü erdemleri* bulmak ise on yerdeki ayrı ayrı *doğaüstü erdemlerini* bulmaktır."

1.4.1.5.5.Üç İyi Kök:

ETü. *üç törlüg edgü yıltızlar* (ST) "üç türlü iyi kökler" = **Skr.** ? = **Çin.** 三善 "*sānshàn*" (SH 62a)

Terim, "üç iyi kök" anlamında olup bütün ahlâkî gelişmelerin temelini oluşturur. Budizme göre üç iyi kök canlının herhangi bir şeyi arzulamaması, herhangi bir şeye öfkelenmemesi ve cahil olmamasıdır (SH 62a).

edgü yıltızlar erser azsız övkesiz biligsiz bo *üç törlüg edgü yıltızlar* erür (AY/241/20-22) "İyi kökler ise arzusuz, öfkesiz ve cahil olmamaktır. Bu *üç türlü iyi köktür*."

1.4.1.5.5.1. Arzusuz Olmak:

ETü. *azsız* "arzusuz" = **Skr.** ? = **Çin.** 無貪 "*wú tān*" (SH 62a)

Terim, üç iyi kökten biridir. Canlının şehvet ya da kendi arzularından kurtulmasını ifade eder (SH 62a). Çünkü canlıya en büyük zarar veren şeylerden biri de arzulardır.

azsız timek üze az nızvanıg birtem tarkarmak ermez inçip turup kelmiş azıg ançakaya tıdıp sergürüp ol azlañuluk tıltaglartın et'özüg köñülüg yıgınmak erür (AY/241-242/22-23-1-4) "*Arzusuz* demek arzu ihtirasını tamamıyla yok etmek değildir. Gelmiş olan arzuya karşı gelip o arzulama sebebini vücuttan göndermektir."

1.4.1.5.5.2. Öfkesiz Olmak:

ETü. *övkesiz* "öfkesiz" = **Skr.** ? = **Çin.** 無瞋 "*wú chēn*" (SH 62a)

Terim, canlının öfkelenmemesini ifade eder (SH 62a). Çünkü insan öfkesi nedeniyle ıstırap çeker.

övkesiz timek üze övke nızvanıg birtem tarkarmak ermez inçip turup kelmiş övkeg ançakaya tıdıp sergürüp ol övkegülük tıltaglartın et'özüg köñülüg yıgınmak erür (AY/242/4-9) "*Öfkesiz* demek öfke ihtirasını tamamıyla yok etmek değildir. Gelen öfkeyi gönderip öfkeye karşı gelip o öfke sebeplerinden vücudunu ve gönlünü çekmektir."

1.4.1.5.5.3. Bilgisiz Olmamak:

ETü. *biligsiz* "bilgisiz olmamak" = **Skr.** ? = **Çin.** 無痴 "*wú chī*" (SH 62a)

Terim, cahil olmamayı ya da öğrenmeye karşı isteksiz olmamayı ifade eder (SH 62a). Istırabın en büyük kaynağı cehalettir. Bu yüzden Budizm cehaletten kurtulmayı amaç edinip bilgeliği övmektedir.

biligsiz timek üze biligsiz nızvanıg birtem tarkarmak ermez inçip turup kelmiş biligsizig ançakaya tıdıp sergürüp ol yme biligsiz biligig işletgülük tıltaglar üze et'özüg köñülüg yıgınmak erür (AY/242/9-15) "*Bilgisiz* demek bigisizlik ihtirasını tamamıyla yok etmek değildir. Gelen bilgisizliği gönderip bilgisizliğe karşı gelip o bilgisizliği yaratan sebepler üzerine vücudunu ve gönlünü çekmektir."

1.4.1.5.6. Öylesine, Gerçek Temiz Tabiat:

ETü. *çınju tigme çın kirtü arıg süzük köñül tözin* (İT, Hend.) "chên-ju denilen gerçek temiz gönül", *ertükteg çın kirtü arıg süzük töz* (ST, Hend.) "öylesine gerçek temiz töz" = **Skr.** *bhūtatathatā* = **Çin.** 一如 "*yī rú*" (SH 5b), 眞如 "*zhēn rú*", 部多多他多 "*bù duōduō tā duō*" (SH 331b)

Terim, "varlığın maddesi ve gerçek, doğru, yanlış olmayan" anlamındaki *bhūta* (Edg. 410a) ile "öylesine, böylesine" anlamındaki *tathatā* kelimelerinden oluşur. Mahāyana öğretisinin de temeli olan terim, bütün olayların kaynağı ve karakterinin sonudur ve bütün her şeyin tabiatında mevcuttur (SH 331b).

Böylece Bhūtatathatā terimi "tam, hayatın ilkesi ve esası" olarak tanımlanır. Bhūtatathatā gerçeğinde 眞如 "*zhēn rú*" "öylesinelik" vardır. Bu, 法性 "*fǎ xìng*" "bütün nesne ya da varlıkların tabiatında" bulunmaktadır. Bütün varlıklar gibi görünür, bir evrendir, bir türdür (SH 5b).

nom tözin arıtmak erser kaltı ol *çınju tigme çın kirtü arıg süzük köñül tözin* örtdeçi köşitdeçi nızvanılıg kirlerig tarkarmak kitermek erür (AY/244/9-14) "Dharmā esası ile

temizlemek ise o *chên-ju denilen gerçek$_2$, temiz$_2$ gönül esası* ile örtecek ihtiraslı kirleri yok edecek, giderecektir."

kaltı bo kamag nızvanılar köñül içinte turup çınju tigme köñülnüñ *ertükteg çın kirtü arıg süzük tözin* örterler kiriktürürler neñ yarutgalı yaşutgalı itmezler (AY/244/2-7) "Eğer bütün ihtirasları gönül içinde tutup *chên-ju denilen gerçek$_2$, temiz$_2$ esas* ile örterler, kirletirlerse, (bu ihtiraslarla) asla aydınlatmazlar$_2$."

1.4.1.5.6.1. Öylesine Gerçek Tabiatın On Görüşü:

ETü. *on törlüg çınju tigme ertükteg çın kirtü arıg süzük köñül* (ST) "on türlü chên-ju denilen öylesine gerçek temiz gönül" = **Skr.** ? = **Çin.** 十眞如 "*shí zhēn rú*" (SH 52a)

Terim, 十眞如 "*shí zhēn rú*" "bhūtatathatā'nın on görüşü" ya da "gelişmiş kırk iki durumdaki Boddhisattva tarafından ulaşılan gerçek" olarak ifade edilir. 十地 "*shí dì*" ve 十障 "*shí zhàng*" *chên-ju*'dan biri ile birleşen her şey olarak tanımlanır. Bhūtatathatā'nın on görüşü şunlardır: 1. 遍行眞如 "*biàn xíng zhēn rú*" chên-ju'nun evrenselliğidir, 2. 最勝眞如 "*zuì shèng zhēn rú*" her şeyin en üstünüdür, 3. 勝流眞如 "*shèng liú zhēn rú*" o her yerdedir, 4. 無攝受眞如 "*wú shè shòu zhēn rú*" o bağımsız ya da kendi tarafındadır, 5. 無別眞如 "*wú bié zhēn rú*" öznel ilgisizliktir, 6. 無染淨眞如 "*wú rǎn jìng zhēn rú*" kirlilik ve saflığın en üst farkındalığıdır, 7. 法無別眞如 "*fǎ wú bié zhēn rú*" ilgisizliğe karşı tarafsızdır, 8. 不增減眞如 "*bù zēng jiǎn zhēn rú*" değişmeyen, ne eklenen ne de çıkandır, 9. 智自在所依 "*zhì zìzài suǒ yī*" tam bilgelik esaslıdır, 10. 業自在等所依眞如 "*yè zìzài děng suǒ yī zhēn rú*" tam güce sahiptir (SH 52a).

bo *on törlüg çınju tigme ertükteg çın kirtü arıg süzük köñül tözin* arıtmakları üze ürüg uzatı sımtagsızın dyanta örügin amılın erürler (AY/246/1-5) "Bu *on türlü chên-ju denilen öylesine doğru$_2$ temiz$_2$ gönül esası* ile temizlenmeleri ve daima$_2$ çalışmalarıyla dhyānada sükûneti$_2$ bulurlar."

1.4.1.5.6.1.1. Chênju Evrenselliği:

ETü. *kamagda yorıdaçı atlıg ertükteg töz* (ST) "her yere yürüyecek adlı öylesine töz" = **Skr.** ? = **Çin.** 遍行眞如 "*biàn xíng zhēn rú*" (SH 52a)

Terim, "*chênju*'nun evrenselliğini, her yere yayılması" anlamındadır (SH 52a). Diğer bir deyişle her şeyin öylesine bir tabiata sahip olduğunu ifade eder.

eñilki özüg yatıg bir teg tüp tüz körteçi *kamagda yorıdaçı atlıg ertükteg tözüg* (AY/244/18-21) "Birincisi kendini ve yabancıyı bir gibi dümdüz görüp *her yere yürüyecek adlı öylesine tabiatı*."

1.4.1.5.6.1.2. Herşeyden Üstün:

ETü. *kamagda yig atlıg ertükteg töz* (ST) "her şeyden üstün adlı öylesine töz" = **Skr.** ? = **Çin.** 最勝眞如 "*zuì shèng zhēn rú*" (SH 52a)

Terim, "her şeyin üstünde, her şeyden üstün" anlamda olup (SH 52a) öylesiliğin her şeyin üstünde olduğunu ifade eder.

ikinti ünüşlüg yolug tüz bışruntaçı *kamagda yig atlıg ertükteg tözüg* (AY/244/21-23) "İkincisi inişli yolu düz öğrenecek *her şeyden üstün adlı öylesine tabiatı*."

1.4.1.5.6.1.3. Her Yerde Olan:

ETü. *yig sısdu (?) atlıg ertükteg töz* (ST) "üstün her yerde olan öylesine töz" = **Skr.** ? = **Çin.** 勝流眞如 "*shèng liú zhēn rú*" (SH 52a)

Terim, "her yerde" anlamında olup (SH 52a) bütün yeryüzünün öylesilik esasına göre varolduğunu ifade eder.

üçünç et'özke isig özke kavınçsız kıltaçı *yig sısdu (?) atlıg ertükteg tözüg* (AY/244-245/23-25-2-3) "Üçüncüsü vücuda, cana$_2$ eziyet etmeyen *üstün her yer adlı öylesine tözü*."

1.4.1.5.6.1.4. Bağımsız ya da Bağsız:

ETü. *tutyaksız atlıg ertükteg töz* (ST) "bağsız adlı öylesine töz" = **Skr.** ? = **Çin.** 無攝受眞如 "*wú shè shòu zhēn rú*" (SH 52a)

Terim, "bağsız ya da kendi tarafında olan" anlamında kullanılmaktadır (SH 52a).

törtünç nom amranmakın yme öçürteçi *tutyaksız atlıg ertükteg tözüg* (AY/245/2-4) "Dördüncüsü dharmā sevinci ile sönecek *bağsız adlı öylesine tözü*."

1.4.1.5.6.1.5. Öznel Bağımsızlık:

ETü. *ulalmışıg tüz körteçi atlıg ertükteg töz* (ST) "bağlanmışı doğru görecek adlı öylesine töz" = **Skr.** ? = **Çin.** 無別眞如 "*wú bié zhēn rú*" (SH 52a)

Terim, “kendi bağımsızlığını ya da kendini tutmayı” ifade eder (SH 52a).

bişinç on törlüg taplaglıg tüzülmek üze köñülüg arıtdaçı *ulalmışıg tüz körteçi atlıg ertükteg tözüg* (AY/245/4-7) “Beşincisi on türlü onaylı sükûnet üzerine gönlü temizleyecek *bağlanmışı doğru görecek adlı öylesine tözü*.”

1.4.1.5.6.1.6. Kirlilik ya da Saflığın En Üst Farkındalığı:

ETü. *yoklunmaksız kirikmeksiz atlıg ertükteg töz* (ST) “yok edilmeyen ve saflık adlı öylesine töz” = **Skr. = Çin.** 無染淨眞如 “*wú rǎn jìng zhēn rú*” (SH 52a)

Terim, “kirlilik ve saflığın en üst farkındalığı” olarak ifade edilmektedir (SH 52a).

altınç tıltagdın togmış nomlarnıñ yoklunmaksız kirikmeksiz tözin bultaçı *yoklunmaksız kirikmeksiz atlıg ertükteg tözüg* (AY/245/7-11) “Altıncısı sebepten doğmuş dharmāların yok edilmez, kirletilmez esası ile bulacak *yok edilmeyen ve saflık adlı öylesine tözü*.”

1.4.1.5.6.1.7. Tarafsızlık:

ETü. *adırtlamaksız atlıg ertükteg töz* (ST) “ayırmayan adlı öylesine töz” = **Skr.** ? = **Çin.** 法無別眞如 “*fǎ wú bié zhēn rú*” (SH 52a)

Terim, “ilgisizliğe karşı tarafsızlık” olarak tanımlanmaktadır (SH52a).

yitinç nomnuñ belgüsi tözin bilteçi nomda *adırtlamaksız atlıg ertükteg tözüg* (AY/245/11-13) “Yedincisi dharmānın işaretini bilecek dharmāda *tarafsız adlı öylesine tözü*.”

1.4.1.5.6.1.8. Değişmeyen:

ETü. *asılmakın korumakın körmedeçi belgüli yirtinçüli erkinçe tayak boltaçı atlıg ertükteg töz* (ST) “çoğalması, korunması ile görünen işaret ve yer gücüne dayanak olacak adlı öylesine töz” = **Skr.** ? = **Çin.** 不增減眞如 “*bù zēng jiǎn zhēn rú*” (SH 52a)

Terim, “değişmeyen, ne eksilen ne de çoğalan” anlamındadır (SH 52a).

sekizinç togmaksız nom taplagın bütün tolu tanuklamak üze bir yme kirlig kirsiz nomlarnıñ *asılmakın korumakın körmedeçi belgüli yirtinçüli erkinçe tayak boltaçı atlıg ertükteg tözüg* (AY/245/13-19) “Sekizincisi doğmayan dharmā tahammülü ile bütün$_2$ ispatlar üzerine birdir. Kirli ve temiz kanunların *çoğalması, korunması ile görünen işaret ve yer gücüne dayanak olacak adlı öylesine tözü*.”

1.4.1.5.6.1.9. Tam Bilgelik Esaslı:

ETü. *tolu tükel tanuklamak üze bilge bilig erksinmekiñe tayak boltaçı atlıg ertükteg töz* (Hend., ST) "tam ispat üzerine bilgi gücüne dayalı olacak adlı öylesine töz" = **Skr.** ? = **Çin.** 智自在所依 "*zhì zìzài suǒ yī*" (SH 52a)

Terim, "tam bilgelik tabiatı" anlamındadır (SH 52a).

tokuzunç tıdıgsız ozmakıg *tolu tükel tanuklamak üze bilge bilig erksinmekiñe tayak boltaçı atlıg ertükteg tözüg* (AY/245/19-22) "Dokuzuncusu engelsiz kurtulayı *tam*$_2$ *ispat üzerine bilgi*$_2$ *gücüne dayanak olacak öylesine tözü*."

1.4.1.5.6.1.10. Tam Güç:

ETü. *erksinmekke tayak boltaçı atlıg ertükteg töz* (ST) "güce dayalı olacak adlı öylesine töz" = **Skr.** ? = **Çin.** 業自在等所依眞如 "*yè zìzài děng suǒ yī zhēn rú*" (SH 52a)

Terim, "tam, muhteşem güç" anlamında kullanılmaktadır (SH 52a).

onunç tap iyin asıg tusu kıltaçı kılınç üze *erksinmekke tayak boltaçı atlıg ertükteg tözüg* (AY/245/22-24) "Onuncusu üstün fayda sağlayacak hareket üzerine *güce dayalı olacak adlı öylesine tözü*."

1.4.1.6. Bilgelik Erdemi:

ETü. *bilge bilig* (Hend.) "bilgi, bilgelik", *bilge bilig paramıtlıg tıltag* (ST) "bilgelik pāramitālı sebep", *pratya paramıt tigme bilge bilig paramıt* (İT) "prajñā pāramitā denilen bilgelik erdemi" = **Skr.** *prajñā, prajñā-pāramitā* = **Çin.** 般若 "*bōrě*", 般若佛母 "*bōrě fú mǔ*", 智度叙 "*zhì dù xù*" (SH 337b), 般若波羅蜜(多) "*bōrě bōluómì (duō)*" (SH 338a) = **Tib.** *shes-rab-gyi pha-rol-tu phyin-pa* (J. Hopkins) = **Sgd.** *pr'tny'* (Laut 1986, 92)

Budizmde terim, "muhteşem bilgiyi" ifade eder. Prajñā bütün varlıkların esas doğasına giren bilgeliktir (Edg. 359a). Pāramitā ise "mükemmellik" anlamındadır. Kısaca Prajñāpāramitā, aldanış kıyısından kurtulmayı ve diğer kıyıya ulaşmayı ifade eder.

Terim, bilgelik ya da bilgelik sayesinde kurtarma ya da kurtuluş olarak tanımlanır. Bütün Buddhaların anası ya da kaynağıdır (SH 337b). Prajñā-pāramitā terimi "bilgeliğin zirvesi, diğer kıyıya ulaşabilme, kurtuluş bilgisi" olarak ifade edilir ve altı pāramitā'nın altıncısıdır. Nirvāṇa'ya girmenin temelini bilgeliğin erdemi oluşturur. Terim, dünyevi her türlü aldanmanın, yıkıcı yanlışlıkların, cehaletin, önyargıların, aykırılığın yok edilmesi ve tam erdeme sahip olması anlamında kullanılmaktadır (SH 338a).

altınç tüü törlüg *bilge bilig* üze bodı tigme tuyunmak köñülüg netegin bulurlar netegin bütürürler tip tiser (AY/210/12-15) "Altıncısı türlü$_2$ *bilgi$_2$* üzerine bodhi denilen uyanmış gönlü nasıl bulurlar, nasıl tamamlarlar, diye sorsa."

bo üç törlüg adrukka tükellig bilge biligleri tünle küntüz armaksızın sönmeksizin bışrunup ögretinip bilirler ukarlar bo altınç *bilge bilig paramıtlıg tıltag* titir (AY/211/4-8) "Bu üç türlü seçkin tam bilgileri$_2$ gece gündüz hile etmeden, sönmeden olgunlaşarak öğrenerek bilirler, anlarlar. Bu altıncı *bilgi$_2$ pāramitālı sebeptir*."

altınç orunta *pratya paramıt tigme bilge bilig paramıt* içinte katıglanurlar (AY/322/13-15) "Altıncı yerde *prajñā pāramitā denilen bilgelik erdemi* içinde çabalarlar."

1.4.1.6.1.Üç Türlü Bilgelik Erdemi:

ETü. *üç törlüg adrukka tükellig bilge biligler* (ST) "üç türlü ayırt edebilme bilgisi" = **Skr.** ? = **Çin.** 三般若 "*sān bōrě*" (SH 75a)

Terim, "üç türlü prajñā ya da muhteşem aydınlanmayı" ifade eder. Üç tür prajñā 實相般若 "*shí xiāng bōrě*" "özün ya da gerçeğin bilgisi", 觀照般若 "*guānzhào bōrě*" "geçmişin gerçek anlamını algılayan bilgi" ve 方便般若 "*fāngbiàn bōrě*" ya da 文字般若 "*wénzì bōrě*" "nesnelerin geçiciliğini ve durumlarının değişebilirliğini bilme bilgisi" olarak sıralanmaktadır (SH 75a). Metinlerde üç tür prajñā-pāramitā tespit edilmiştir. Fakat bunların karşılıkları belirlenememiştir. Bu yüzden aşağıda örnekleriyle birlikte sıralanmaktadır.

bo *üç törlüg adrukka tükellig bilge biligleri* tünle küntüz armaksızın sönmeksizin bışrunup ögretinip bilirler ukarlar bo altınç bilge bilig paramıtlıg tıltag titir (AY/211/4-8) "Bu *üç türlü seçebilme bilgileri$_2$* gece gündüz hile etmeden sönmeden, olgunlaşarak öğrenerek bilirler, anlarlar bu altıncı bilgi$_2$ pāramitālı sebeptir."

- bilgülük nomlarıg *tuyunu turmak atlıg çın kirtü bilge biligig* (AY/210/21-23) "Bilinecek kanunları *anlamak adlı doğru$_2$ bilgiyi$_2$*."
- biş törlüg bilge bilig orunlarka *üç törlüg tirginlerig bilmek atlıg çın kirtü bilge biligig* (AY/210/23-25) "Beş türlü bilgi$_2$ yerlerine *üç türlü yığınları bilmek adlı doğru$_2$ bilgiyi$_2$*."
- içdin sıñarkı nomlarıg ukdaçı *kirsiz arıg bilge biligke tayaklıg tınlıglarka asıg tusu kılmaklıg atlıg yiti bilge biligig* (AY/210-211/25-1-3) "İç taraftaki kanunları

anlayacak *kirsiz temiz bilgiye$_2$ dayalı canlılara fayda$_2$ sağlamak adlı keskin bilgiyi$_2$*."

1.4.1.6.2.Beş Türlü Bilgi:

ETü. *biş törlü bilge bilig* (ST) "beş türlü bilgi", *biş törlüg vıdyaastan bilge bilig* (ST, Hend.) "beş türlü vidyāsthāna, bilgi" = **Skr.** *pañcavidyā, pañcavidyāsthāna, pañca-jñānika* = **Pali.** *ñānika* = **Çin.** 五明 "*wǔ míng*" (SH 119a)

Monier Williams terimi, Buddha'nın sahip olduğu beş bilgi olarak ifade eder. Bu bilgiler muhteşem ruh ya da ātman bilgeliği olarak Hindistan'daki beş bilimi ya da çalışma alanını işaret eder (M.W. 576a). Buna göre bu bilimler *śabda* "gramer ve kompozisyon" *śilpakarmastāna* "sanat ve matematik" *cikitsā* "tıp", *hetu* "mantık" *adhyātma* "felsefe"dir (SH 119a-b, Edg. 315a).

bişinç yirtinçülüg erdemlerig *biş törlü bilge bilig* orunların barçanı ötgürmekke tayanıp (AY/248/16-19) "Beşincisi dünyevi erdemleri *beş türlü bilgi yerleriyle* devam ettirip."

yirtinçülüg erdemlerig *biş törlüg vıdyaastan bilge bilig* orunların barçanı ötgürmek yme kayu erür (AY/256/1-4) "Dünyevi erdemleri *beş türlü vidyāsthāna, bilgi$_2$* yerleriyle devam ettirmektir."

1.4.1.6.2.1. Felsefe:

ETü. *içdin sıñarkı bilge bilig* (ST) "içteki bilgi, felsefe" = **Skr.** *adhyātma-vidyā* = **Çin.** 內明 "*nèi míng*" (SH 131a)

Adhyātma-vidya terimi, Budizmde iç ile ilgili bir tez, bir bilim olarak ifade edilir (SH131a). Bu bilim de felsefedir.

eñilki *içdin sıñarkı bilge bilig* orunın ukmak (AY/256/8-9) "Birincisi *felsefe ilmi$_2$* yerini anlamak."

içdin sıñarkı bilge bilig ornın ukmak erser kentü özi bışruñuluk ögretiñülük köni nomlarıg bilip ötkürü yene adınlarka yme biltürmek erür (AY/256/14-18) "*Felsefe ilmi$_2$* yerini anlamak ise kendi$_2$ öğrendiği$_2$ doğru kanunları bilip sonra yine başkalarına (da) bildirmektir."

1.4.1.6.2.2. Mantık:

ETü. *tıltag bilge bilig* (İT) "sebep ilmi" = **Skr.** *hetu-vidyā* = **Çin.** 因明 "*yīnmíng*", 链都费陀 "*liàn dōu fèi tuó*" (SH 205b)

Terim, önerileri kıyas yöntemiyle sonuçlandıran ve örneklendiren sebep bilimi, mantık bilimi olarak tanımlanır. Śākyamuni olmayan Gautama mantık ilmiyle ilgilidir (SH 205b).

ikinti *tıltag bilge bilig* orunın ukmak (AY/256/9-10) "İkincisi *mantık ilmi*$_2$ yeri ile anlamak."

tıltag bilge bilig ornın ukmak erser ters tetrü sözçilerniñ tetrü sözlerin ukguluk köni oñaru sav yolın ukmak erür (AY/256/19-22) "*Mantık ilmi* yeriyle anlamak ise yanlış$_2$ sözcülerin yanlış sözlerini anlamak ve doğru söz yolunu anlamaktır."

1.4.1.6.2.3. Gramer ya da Kompozisyon:

ETü. *ün bilge bilig* (İT) "ses ilmi" = **Skr.** *śabda-vidyā* = **Çin.** 聲明 "*shēngmíng*" (SH 461b), 攝拖苾馱 "*shè tuō bì tuó*" (SH 483a)

Terim beş bilimden biridir, 聲明論 "*shēngmíng lùn*" śabdavidyā śāstra, kelimelerin oluşumu ve onların anlamlarını inceleyen bilim anlamındadır (SH 461b). Gramer bilimi olarak da ifade edilir (SH 483a). Zaten *śabda* sözü de "ses" anlamındadır.

üçünç *ün bilge bilig* ornın ukmak (AY/256/11) "Üçüncüsü *ses ilmi*$_2$ yeri ile anlamak."

ün bilge bilig ornın ukmak erser köni kirtgünçlüg sav üze tınlıgların ögirtdürüp yıñak bilge biligig bilmek erür (AY/256-257/22-24-1-2) "*Ses ilmi* yeri ile anlamak ise doğru imanlı söz üzerine canlıları sevindirip yön bilgisini$_2$ bilmektir."

1.4.1.6.2.4. Tıp:

ETü. *ot em bilge bilig* (Hend., İT) "ilaç ilmi" = **Skr.** *cikitsā, cikitsikā* = **Çin.** 藥 "*yào*" (SH 253b)

Beş ilimden biridir. Terim, tıbbi tedaviyi ifade eder (SH 253b, Edg. 229a). Budizmde tedavi eden anlamına gelen pek çok Buddha ve Bodhisattva isimleri vardır. Bu Buddha ve Bodhisattvalar'ın gücü hem fiziksel hem de ruhsal hastalıkları giderir (Gakkai 2002, Bhaishajya mad.).

törtünç *ot em bilge bilig* ornın ukmak (AY/256/12-13) "Dördüncüsü *ilaç*$_2$ *ilmi*$_2$ yeri ile anlamak."

ot em bilge bilig orunın ukmak erser ig agrıgıg öñedtürüp tınlıgların inç meñilig kılmak erür (AY/257/3-5) "*İlaç*$_2$ *ilmi*$_2$ yeri ile anlamak ise hastalıkları$_2$ iyileştirip canlıları huzurlu, sağlıklı kılmaktır."

1.4.1.6.2.5. Sanat:

ETü. *uzanmak bilge bilig* (İT) "sanat ilmi" = **Skr.** *śilpakarmastāna-vidyā* = **Çin.** 工巧明 "*gōngqiǎo míng*", 巧業明 "*qiǎo yè míng*" (SH 102b)

Terim, beş bilimden biridir. Bu bilim çeşitli maharetler, tamircilik, doğa bilimi, hesap, özellikle takvim ve astroloji hesabı gibi bilimleri kapsar (SH 102b).

bişinç *uzanmak bilge bilig* ornın ukmak (AY/256/13-14) "Beşincisi *sanat ilmi*$_2$ yeri ile anlamak."

uzanmak bilge bilig erser kaltı azkaya küç küsün yuñlap üküş ed tavar kazganıp asıg tusu kılmak erür (AY/257/5-9) "*Sanat ilmi*$_2$ ise az güç$_2$ harcayıp çok mal$_2$ kazanıp fayda$_2$ sağlamaktır."

1.4.2. On Pāramitā:

ETü. *on paramıtlar* (ST) "on pāramitā" = **Skr.** ? = **Çin.** 十度 "*shí dù*", 十波羅蜜 "*shí bōluómì*" (SH 49a), 十波羅蜜 (ya da 密多) "*shí bōluómì (mì duō)*" (SH 51a)

Terim, on pāramitā ya da Nirvāṇa'ya geçme bilgisi olarak tanımlanır. Her pāramitānın üç farklı şekli vardır (SH 49a). 十波羅蜜 (ya da 密多) "*shí bōluómì (mì duō)*" altı pāramitā'ya dört pāramitā'nın daha eklenmesiyle toplam on pāramitā olur. Bu dört pāramitā, 方便 "*fāngbiàn*" *upāya* "kolayca uyum sağlayabilme", 願 "*yuàn*" *pranidhāna* "yemin", 力 "*lì*" *bala* "amacın gücü, güç", 智 "*zhì*" *jñāna* "bilgi" şeklindedir (SH 51a-b).

buyanlı bilge biligli yorıglar erser kaltı biş buyan edgü kılınç arkalıg kamag *on paramıtlar* erür (AY/307/18-21) "Sevap ve bilgi$_2$ yolları ise beş iyi$_2$ davranışa dayalı tam *on pāramitālardır*."

1.4.2.1. Yöntem Erdemi:

ETü. *al altag* (Hend.) "yöntem, yol", *upaya paramıt tigme al altag paramıt* (İT) "upāya pāramitā denilen yöntem erdemi" = **Skr.** *upāya, upāya-pāramitā* = **Çin.** 涵波耶波尿资 "*hán bō yé bō niào zī*" (SH 424b), 方便 "*fāngbiàn*" (SH 154a)

Terim, 方便 "*fāngbiàn*" "uygunluk, şartların uygun olması" gibi anlamlarda olup insanlara bilgi vermeyi ve onların aydınlanmasını sağlamayı kabul etme yöntemi olarak ifade edilmektedir (SH 154a-b). Mahāyana öğretisinde özellikle Lotus Sūtra'nın ikinci bölümü olan 'faydalı yol'da bu konuya değinilmektedir. Burada, Buddha ve Bodhisattvalar bütün insanları kurtarabilmek için çalışırlar ve büyük bir ustalık gösterirler. Lotus Sūtra'ya göre Śrāvakalar, Pratyekabuddhalar ve Bodhisattvalar insanlara şimdilik Buddha öğretisini öğretecek, daha sonra da Buddha insanları kurtaracak gerçek bilgiyi öğretecektir. Böylece bütün insanlar Buddha alanına gireceklerdir (Gakkai 2002, expedient means mad.).

yitinç öñi öñi *al altag* üze (AY/205/20-21) "Yedincisi başka başka *yöntem*$_2$ üzerine."

yitinç öñi öñi törlüg *al altag* üze bodı tigme tuyunmak köñülüg netegin bulurlar netegin bütürler tip tiser (AY/211/12-15) "Yedincisi başka başka *yöntem*$_2$ üzerine bodhi denilen uyanmak gönlünü nasıl bulurlar, nasıl tamamlarlar, diye sorsa."

yitinç orunta *upaya paramıt tigme al altag paramıt* içinte katıglanurlar (AY/322/16-18) "Yedinci yerde *upāya pāramitā denilen yöntem erdemi* içinde çabalarlar."

1.4.2.1.1.İki Türlü Yöntem:

ETü. *iki törlüg al altaglar* (ST) "iki türlü yöntem"= **Skr.** ? = **Çin.** ?

Upāya pāramitā ikiye ayrılır. Bunlar aşağıda belirtilmiştir.

bo *iki törlüg al altaglar* içinte ürüg uzatı ertiñü ked uzanurlar yıçanurlar bo yitinç al altag paramıtlıg tıltag titir (AY/212/4-7) "Bu *iki türlü yöntem*$_2$ içinde daima$_2$ çok$_2$ ustalık gösterirler. Bu yedinci yöntem$_2$ pāramitālı sebeptir."

1.4.2.1.1.1. Sevapların Tevcihi Adlı Yöntem:

ETü. *buyanların evire birmek atlıg al altag* (ST) "sevapların tevcihi adlı yöntem" **= Skr.** ? **= Çin.** 方便殺生 "*fāngbiàn shāshēng*" (SH 154b)

İnsanların kesintisiz ıstıraplara neden olan günahları işlemesini engellemek ya da canlıların yeniden doğduklarında onların en yüksek karmaya ulaşmalarını amaç edinmeleri olarak ifade edilir. Ayrıca terim, her türlü karmayı bilmek ve günahsız ölmek gibi Bodhisattvalar'ın büyük gerçeği olarak da tanımlanmaktadır (SH 154b).

buyanların evire birmek atlıg al altagda uzanmakın (AY/212/1-2) "*Sevapların tevcihi adlı yöntemde*$_2$ usta olması."

1.4.2.1.1.2. Bütün Canlıları Kurtarma Yöntemi:

ETü. *tınlıgların örü tartmak ozgurmak atlıg al altag* (ST) "canlıları yüceltmek ve kurtarmak adlı yöntem" **= Skr.** *upāya-jñāna* **= Çin.** 方便智 "*fāngbiàn zhì*" (SH 154b)

Terim, "diğer varlıkları kurtarmak için ustalık gösteren bilgelik ya da bilgi" olarak tanımlanmaktadır (SH 154b).

tınlıgların örü tartmak ozgurmak atlıg al altagda uzanmakın (AY/212/3-4) "*Canlıları yüceltmek ve kurtamak adlı yöntemde*$_2$ usta olması."

1.4.2.1.2.Üç Karakter:

ETü. *könülteki yorıglarınıñ üç törlüg adırtı* * (İT) "gönüldeki yorum üç türlü farkı" = **Skr.** ? = **Çin.** 三性 "*sān xìng*" (SH 65a)

Terim, üç karakteri ifade eder. Budizmde üç karakter iyilik, kötülük ve tarafsızlıktır (SH 65a).

könülteki yorıglarınıñ adırtı erser üç törlüg titir (AY/261/10-11) "*Gönüldeki yorumlarının farkı ise üç türlüdür*."

1.4.2.1.2.1. İyi Karakter:

ETü. *edgü könül* (ST) "iyi gönül" = **Skr.** ? = **Çin.** 善 "*shàn*" (SH 65a), 善心 "*shànxīn*" (SH 368b)

"İyi gönül ya da iyi kalp" olarak tanımlanan terim, 善性 "*shàn xìng*" "iyi tabiatı" ifade eder ve iyi tohumlarla beslenmiş canlılara işaret eder (SH 368b, 369a)

bar antag tınlıglar *edgü könülte* yorıdaçı (AY/261/11-12) "Var olan canlılar *iyi gönülle* yürüyecek."

1.4.2.1.2.2. Kötü Karakter:

ETü. *ayıg köñül* (ST) "kötü gönül" = **Skr.** ? = **Çin.** 惡 "*è*" (SH 65a)

Üç karakterden biri olan terim, "kötülüğü ya da kötü gönlü" ifader (SH 65a). Bilinci kötü tohumlarla beslenmiş canlılara işaret eder.

bar antag tınlıglar *ayıg köñülte* yorıdaçı (AY/261/13-14) "Var olan canlılar *kötü gönülle* yürüyecek."

1.4.2.1.2.3. Tarafsız Karakter:

ETü. *yarlıgsız köñül* (ST) "hükümsüz gönül" = **Skr.** *avyākrta* = **Çin.** 無記 "*wú jì*" (SH 65a, 382b)

Yine terim, üç karakterden biri olup tarafsızlığı ifade eder (SH 65a). Bu tarafsızlık ya da hükümsüzlük varlığın ne kötü ne de iyi olduğunu gösterir (SH 382b).

bar antag tınlıglar *yarlıgsız köñülte* yorıdaçı (AY/261/14-15) "Var olan canlılar *hükümsüz gönülle* yürüyecek."

1.4.2.1.3.Büyük Denk Gönül:

ETü. *ulug teñ köñül* (ST) "büyük denk gönül" = **Skr.** ? = **Çin.** 等心 "*děng xīn*" (SH 385a)

"Denk ya da eşit gönül" anlamında olan terim, "aklî nitelikle denk, evrensel gönül ile bütün olma, denk olma" anlamında kullanılmaktadır (SH 385a).

ulug teñ köñülli ikegü erür (AY/266/2-3) "*Büyük denk gönüllü* ikisidir."

1.4.2.1.4.Dharmā'ya Bağlı Gönül:

ETü. *nom atkaklıg ögrünçü köñül* (ST) "dharmā'ya bağlı sevinçli gönül" = **Skr.** ? = **Çin.** 依法不依人 "*yīfǎ bùyī rén*" (SH 249b)

Terim, dharmā'ya ya da kanuna bağlı olmayı ifade etmekle birlikte kişinin yanlış yorumundan kurtulmasını da işaret eder (SH 249b).

nom atkaklıg ögrünçü köñül erser kaltı öñreki teg kolusınça körüp ögirtdürmek sevintürmek erür (AY/266/8-11) "*Dharmā'ya bağlı sevinçli gönül* ise önceki gibi istediğini görüp sevinmektir$_2$."

1.4.2.1.5.Canlıya Bağlı Denk Gönül:

ETü. *tınlıg atkaklıg teñ köñül* (ST) "canlıya bağlı denk gönül" = **Skr.** ? = **Çin.** 等觀 "*děng guān*" (SH 385b)

Terim, eşit olarak, gerçek olmayan ya da manevî bütün nesnelerin farkına varılmasını ifade etmekle birlikte saygınlığı olmayan bütün varlıklar, kişinin saygısızlığı olarak da tanımlanır (SH 385b). Terim, aşağıdaki örnekten anlaşıldığı üzere canlıları bütün ıstıraplardan kurtarmayı amaçlamış ve onları eşitlemeyi hedeflemiştir.

tınlıg atkaklıg teñ köñül erser kaltı emgeksiz meñisiz tınlıglar üze biligsiz sakınçın kiterip emgeklig tınlıglar üze övke sakınçın kiterip meñilig tınlıglar üze azlanmak sakınçın kitertip kamagunı bir teg teñ tüz alku emgeklerintin ozgurgalı küsemek erür (AY/266/15-23) "*Canlıya bağlı denk gönül* ise ıstırapsız, huzursuz canlılardaki bilgisizliği giderecek. Istıraplı canlılar üzerindeki öfkeyi yok edecek. Huzurlu canlılardaki ihtiras düşüncesini (de) giderecek. Böylece hepsini bir gibi denk edip bütün ıstıraplardan kurtarmak istemektir."

1.4.2.1.6.Bağsız Denk Gönül:

ETü. *atkaksız teñ köñül* (ST) "bağsız denk gönül" = **Skr.** ? = **Çin.** 等慈 "*děng cí*" (SH 385a)

Terim, ayrım yapmaksızın bütün varlıklara evrensel ya da eşit merhamet etmeyi ifade eder (SH 385a)

atkaksız teñ köñül erser kaltı yalañuz kirtü töz üze negök erser yme neñ idi tüz atkanmadın sakınmadın inçin ermek erür (AY/267/5-9) "*Bağsız denk gönül* ise yine gerçek tabiat üzerine nasılsa bağlanmayan düşünmeyen de öyledir."

1.4.2.2. Saadet İsteme, Yemin Erdemi:

ETü. *kut kolunmak* (İFG) "saadet istemek", *kut kolunmak paramıtlıg tıltag* (ST) "saadet istemek pāramitālı sebep", *pranıdanı paramıt tigme kut kolunmak paramıt* (İT) "pranidhāna pāramitā denilen saadet isteme erdemi" = **Skr.** *pranihita, pranidhāna, pranidhāna-pāramitā* = **Pali.** *panidhāna* = **Çin.** 願 "*yuàn*" (SH 51b), 願波羅蜜 "*yuàn bōluómì*" (SH 476a)

"Arzulamak, istemek" anlamında kullanılan terim, on pāramitā'nın sekizincisidir (SH 51b, SH 476a, Edg. 360a). Terim, bir Bodhisattva'nın bodhi olma sözü ve diğer

kıyıdaki bütün varlıkları kurtarma sözü olarak da ifade edilir (SH 476a). Böylece *pranidhāna-pāramitānın* iki türü vardır. Bunlardan ilki bodhi yani Buddha olma isteği, ikinci ise Bodhisattvaların bütün canlıları kurtarma isteğidir.

Kısacası terim, Buddha ve Bodhisattvalar'ın yaşayan bütün canlıları aydınlatmak için vermiş oldukları sözü ifade eder. Yukarıda da açıklandığı gibi evrensel ve bireysel olmak üzere iki tür *panidhāna* vardır. Bodhisattvalar'ın evrensel yeminleri dört türlüdür. Bunlar; 1. Sayısız büyün canlıları kurtarmak, 2. Sınırsız dünyevi arzuların kökünü kurutmak, 3. Bütün öğretilere egemen olmak ve 4. Üstün aydınlığa ulaşmaktır. Bireysel yeminler arasında ise Amida Buddha'nın kırk sekiz yemini ile Bhaiṣajyarāja Buddha'nın on iki yemini en iyi bilinenleridir. Bu Buddhalar, Buddha alanına girmeden önceki yeminlerini yerine getirirler (Gakkai 2002, vow mad.).

sekizinç köni oñaru *kut kolunmak* üze bodı tigme tuyunmak köñülüg netegin bulurlar netegin bütürüler erki tip tiser (AY/212/11-14) "Sekizincisi doğru$_2$ *saadet istemek* üzere bodhi denilen aydınlanma gönlünü nasıl bulurlar, nasıl tamamlarlar ki diye sorsa."

bo iki törlüg *kut kolunmakıg* turkaru üzüksüz köni oñaru kut kolurlar bo sekizinç *kut kolunmak paramıtlıg tıltag* titir (AY/213/1-4) "Bu iki saadet isteyenler daima$_2$ doğru$_2$ saadet isterler. Bu sekizinci *saadet isteme pāramitālı sebeptir*."

takı yme bodısatavlar biş törlüg nomlarka tayanıp sekizinç *kut kolunmak paramıtıg* tükel bütürürler (AY/280/3-5) "Ve Bodhisattvalar beş türlü kanunlara dayanıp sekizinci *saadet isteme erdemini* tamamlarlar$_2$."

sekizinç orunta *pranıdanı paramıt tigme kut kolunmak paramıt* içinte katıglanurlar (AY/322/18-20) "Sekizinci yerde *pranidhāna pāramitā denilen saadet isteme erdemi* içinde çabalarlar."

1.4.2.2.1.İki Türlü Saadet İsteme Erdemi:

ETü. *iki törlüg kut kolunmak* (İFG) "iki türlü saadet isteme" = **Skr.** ? = **Çin.** ?

Yukarıda da açıklandığı üzere Bodhisattvalar, iki türlü güzellik için çaba harcarlar. Bunlardan biri Bodhisattvalar'ın Buddha olma isteği, ikincisi de yine Bodhisattvalar'ın bütün canlıları kurtarma isteğidir. Terimler aşağıda açıklanmıştır.

bo *iki törlüg kut kolunmakıg* turkaru üzüksüz köni oñaru kut kolurlar bo sekizinç kut kolunmak paramıtlıg tıltag titir (AY/213/1-4) "Bu *iki türlü saadet isteyenler* daima$_2$ doğru$_2$ saadet isterler. Bu sekizinci saadet isteme pāramitālı sebeptir."

1.4.2.2.1.1. Bodhisattvalar'ın Buddha Olma İsteği:

ETü. *burkan kutın küsemek atlıg kut kolunmakın* (ST, İT) "buddha saadetini istemek adlı saadet kararlılığı" = **Skr.** ? = **Çin.** 願作佛 "*yuàn zuò fú*" (SH 476a)

Terim, Bodhisattvalar'ın Buddha olma azmini ve kararlılığını ifade etmektedir (SH 476a).

burkan kutın küsemek atlıg kut kolunmakın (AY/212/22-23) "*Buddha saadetini istemek adlı saadet kararlılığı*."

1.4.2.2.1.2. Bodhisattvalar'ın Bütün Canlıları Kurtarma İsteği:

ETü. *adınlarıg asıg tusulug meñilig kılgalı küsemek atlıg kut kolunmakın* (ST, İT) "başkalarına faydalı, canlıları huzurlu kılmayı istemek adlı saadet istemesi" = **Skr.** ? = **Çin.** 願度 "*yuàn dù*" (SH 476a)

Terim, Amitābha Buddha'nın 48 yemininde var olduğu gibi Buddha ya da Bodhisattvaların canlıları kurtarma arzularını ifade eder. Ayrıca terim, bütün varlıkları kurtarmak için Buddha'nın kararlı kalbini de işaret eder (SH 476a).

adınlarıg asıg tusulug meñilig kılgalı küsemek atlıg kut kolunmakın (AY/212/23-24) "*Başkalarına$_2$ faydalı$_2$, huzurlu olmayı istemek adlı saadet kararlılığı*."

1.4.2.2.2. Herşeye Bağlanma Esası:

ETü. *alkuka atkañuluk töz* (ST) "her şeye bağlanma temeli", *alkuka atkañuluk tutyaklıg töz* (ST, Hend.) "her şeye bağlanma temeli" = **Skr.** ? = **Çin.** 遍計 "*biàn jì*" (SH 414b)

Terim, "varlıkları ya da olayları gerçekmiş gibi görmek" olarak tanımlanır (SH 414b). Canlıların aldanışlarını ifade eder.

eñilki *alkuka atkañuluk töz* (AY/281/14-15) "En önce *her şeye bağlanma tözü*."

bar yme ermez timek erser kaltı bo üç törlüg tözler içinte *alkuka atkañuluk tözde* (AY/282/7-9) "Var değildir demek ise bu üç türlü esaslar içinde h*er şeye bağlanma$_2$ esasında*."

eñilki *alkuka atkañuluk tutyaklıg töz* (AY/57/8-9) “En önce *her şeye bağlanma*$_2$ *tabiatı*.”

1.4.2.2.3.Başkalarına Bağlanma Esası:

ETü. *adınlar tayakıña turmış töz* (ST) “başkasına dayalı esas” = **Skr.** ? = **Çin.** 依他自性 “*yī tā zì xìng*” (SH 249b)

Terim, “kendi doğası dışındaki yapı elementlerine bağlanma” anlamındadır (SH 249b).

ikinti *adınlar tayakıña turmış töz* (AY/281/15-16) “İkincisi *başkasına dayalı esas*.”

1.4.2.2.4.Gerçeğin Temeli:

ETü. *çın kirtü töz* (Hend., ST) “doğru temel”, *kirtü töz* (ST) “doğru temel”, *tolun bütmiş çın kirtü töz* (Hend., ST) “tamamlanmış doğru temel, muhteşem temel”, *tükellig bütmiş kirtü töz* (ST) “mükemmel doğru temel” = **Skr.** ? = **Çin.** 實相 “*shí xiāng*” (SH 423a), 眞際 “*zhēn jì*” (SH 333b), 圓實 “*yuán shi*”, 圓成 “*yuánchéng*” (SH 397a)

“Gerçek, hakikat” anlamındaki terim, 虛妄 “*xūwàng*” “yanlış, aldatma” teriminin de karşıtıdır. “Gerçeğin temeli, mükemmelliği, tam gerçeklik” gibi anlamları ifade eden terim, özellikle Dharmākāya ya da Bhūtatathatā için kullanılır (SH 423a, 333b). Terim, T’ien-t’ai’nin gerçeği kavramak için veya Buddha olabilmek için öne sürdüğü muhteşem öğretisidir (SH 397a). Yine terim için 圓成 “*yuánchéng*” “tam muhteşemlik” ifadesi de kullanılmaktadır (SH 397a).

inçip nırvan sansar tek yirtünçülüg at üze ök bar ermez *çın kirtü tözintin* berü bar nom titir ıdma belgürtme et’öznüñ tayañulukı ermez çın kirtü et’öznüñ tayañulukı titir uzun ödün artamaksız bozulmaksız togmaksız öçmeksiz meñü titir (AY/55/13-23) “Şöyle Nirvāṇa ve Saṃsāra tek yeryüzündeki ad üzerine var değildir. *Gerçeğin*$_2$ *temelinden* beri vardır. Dharmā denilir. Gözüken$_2$ vücudu dayanağı değildir. Gerçek vücudun dayanağıdır. Uzun zaman yok olmaz, bozulmaz, doğmaz, ölmez, ebedidir.”

atkaksız ögrünçü köñül erser kaltı yalañuz *kirtü töz* üze adırtsız körüp ögirtdürmek sevintürmek erür (AY/266/11-14) “Bağsız sevinçli gönül ise sadece *doğru temelde* görüp sevindirmektir$_2$.”

kim öñreki iki törlüg et’özlerniñ bo nomlug et’öz tözi tüpi erür ne üçün tip tiser kirtünüñ kirtüsi kirtüde *kirtü tözde* öñi adırtsız tip töz kodtaçı bilge biligde adın burkan nomı

yarlığı bultukmaz üçün (AY/48/14-21) "Önceki iki türlü vücutları bu dharmā vücudu esasındadır. Niçin diye sorarsan doğrunun doğrusu doğrudan *doğru temelden* başka farksız diye esası bırakıp bilgiden$_2$ başka Buddha dharmāsı bulunmadığı için."

üçünç *tolun bütmiş çın kirtü töz* (AY/281/16-17) "Üçüncüsü *muhteşem$_2$ doğru$_2$ temel*."

üçünç *tükellig bütmiş kirtü töz* (AY/57/10-11) "Üçüncüsü *mükemmel$_2$ doğru temel*."

1.4.2.2.5. Yok ve Var:

ETü. *yok bar* "yok ve var" = **Skr.** ? = **Çin.** 無有 "*wú yǒu*" (SH 380a)

"Var olmamayı ve var olmayı" ifade eden terim, "varlık yoktur, her şey yoktur" anlamında kullanılmaktadır (SH380a).

adın adın şamnançlarnıñ *yok bar* münlerin yazukların (BudApo/32/2-4) "Ayrı ayrı bhikṣuṇīlerin *yok ve var* sıkıntılarını, günahlarını."

bar yme ermez timek erser kaltı bo üç törlüg tözler içinte alkuka atkañuluk tözde yene adınlar tayakıña turmış (AY/282/7-10) "*Var* değildir demek ise üç türlü esas içinde her şeye bağlanma esası ve başkasına bağlanma esasıdır."

yok yme ermez timek erser kaltı bo menli nomlı iki törlüg nomlarıg yok kurug ol (AY/282/16-18) "*Yok* değildir demek ise bu ben ve dharmā kanunları yoktur."

1.4.2.2.6. Yoğunlaşma ve Bilgelik:

ETü. *şamat vıpaşyan tigme dyanlı bilge biligli* (Hend., BG) "śamatha-vipaśyanā denilen dhyāna ve bilgi" = **Skr.** *śamatha-vipaśyanā* = **Pali.** *samtha* = **Çin.** 止觀 "*zhǐ guān*", 奢摩他毗婆舍那 "*shē mó tā pí pó shě nà*" ya da 奢摩他毗鉢舍那 "*shē mó tā pí bō shě nà*" (SH 158a)

止 "c*hih"* diye adlandırılan "fiziksel organizmanın dinlenmesi" ve 觀 "*kuan*" diye adlandırılan "zihnin görünmesi" anlamında kullanılan terim, meditasyonu özellikle de T'ien-t'ai okulunun taraftarlarının bağlı olduğu yöntemi ifade eder. Burada zihnin yoğunlaşması sayesinde canlının doğruyu görmesi ve aldanmalardan kurtulması amaç edinilmiştir. T'ien-t'ai'ya göre yoğunlaşmanın on alanı vardır (SH 158a, Edg. 523a).

bişinç *şamat vıpaşyan tigme dyanlı bilge biligli* ikigüni tüz yorıtmakda köñüllerin turgurmak ornatmakka tayanıp (AY/280/22-25) "Beşincisi *śamatha-vipaśyanā denilen dhyāna ve bilgi*, ikisini doğru yürütmeye ve gönülleri yerleştirmeye$_2$ dayanıp."

1.4.2.3. Güç Erdemi:

ETü. *küç küsün* (Hend.) "güç", *küç küsün paramıt* (Hend., ST) "güç pāramitāsı", *balı paramıt tigme küç küsün paramıt* (Hend., ST) "bala pāramitā denilen güç erdemi" = **Skr.** *bala, bala-pāramitā* = **Çin.** 力 "*li*" (SH 41b), 勢 " *shi*" (SH 396a) = **Tib.** *stobs* (J. Hopkins)

"Güç, kuvvet" anlamında kullanılan terim, "Buddha'nın gücü" olarak tanımlanmaktadır. Buddha'nın beş gücü ya da on gücü gibi bölümleri bulunmaktadır (SH 41b, Edg. 397b). Ayrıca bala teriminin yanı sıra, *sthāman* gibi terimler de kullanılmaktadır (SH 396a).

tokuzunç adruk adruk *küç küsün* üze bodı tigme tuyunmak köñülüg netegin bulurlar netegin bütürürler tip tiser (AY/213/8-10) "Dokuzuncusu ayrı ayrı *güç*$_2$ üzerine bodhi denilen uyanmış gönlü nasıl bulurlar, nasıl tamamlarlar, diye sorsa."

bo iki törlüg *küç küsün* üze erkinçe tapınça tınlıglarka asıg tusu kılmakın küçenürler küçlenürler bo tokuzunç *küçlüsün paramıtlıg tıltag* titir (AY/213/19-22) "Bu iki türlü *güç*$_2$ üzerine kuvvetli bir şekilde canlılara fayda$_2$ sağlamayı güçlendirirler$_2$, bu dokuzuncu *gücün pāramitālı sebebidir*."

takı yme bodısatavlar biş törlüg nomlarka tayanıp tokuzunç *küç küsün paramıtıg* tükel bütürürler (AY/294/7-10) "Bodhisattvalar beş türlü kanunlara dayanırlarsa dokuzuncu *güç*$_2$ *erdemi* ile tamama erişirler."

tokuzunç orunta *balı paramıt tigme küç küsün paramıt* içinte katıglanurlar (AY/322/20-22) "Dokuzuncu yerde *bala pāramitā denilen güç*$_2$ *erdemi* içinde çabalarlar."

1.4.2.3.1.İki Türlü Güç Erdemi:

ETü. *iki törlüg küç küsün* (ST, Hend.) "iki türlü güç" = **Skr.** ? = **Çin.** ?

Eski Türkçe metinlerinde iki türlü bala-pāramitā tespit edilmiş olup aşağıda örnekleriyle birlikte açıklanmıştır.

bo iki törlüg küç küsün üze erkinçe tapınça tınlıglarka asıg tusu kılmakın küçenürler küçlenürler bo tokuzunç küçlüsün paramıtlıg tıltag titir (AY/213/19-22) "Bu *iki türlü gücü* ile canlılara fayda sağlama isteğini güçlendirirler. Bu dokuzuncu bala-pāramitā sebebidir."

1.4.2.3.1.1. Saygı Gösterme Gücü:

ETü. *yinçürmek adırtlamaklıg küç* (ST) "saygı gösterme gücü" = **Skr.** *ājñātādvīndriya* = **Çin.** 具知根 "*jù zhī gēn*", 無漏根 "*wú lòu gēn*" (SH 22a)

Terim, "bilgiye saygı gösterme gücü" olarak tanımlanmaktadır (SH 22a)

yinçürmek adırtlamaklıg küçin (AY/213/17-18) "*Saygı gösterme gücü*."

1.4.2.3.1.2. Öğrenme Gücü:

ETü. *bışrunmak ögretiglig küç* (ST, Hend.) "öğrenme gücü" = **Skr.** *anājñātamājñāsyāmīndriya* = **Çin.** 未知當知根 "*wèizhī dāng zhī gēn*" (SH 22a)

Terim, "dört asil gerçeği öğrenme gücü" olarak ifade edilmektedir (SH 22a)

bışrunmak ögretiglig küçin (AY/213/18) "*Öğrenme$_2$ gücü*."

1.4.2.3.2.Doğru Bilgi:

ETü. *çın kirtü tüz bilge bilig* (Hend., ST) "doğru bilgi", *köni bilge biliglig küç* (ST) "doğru bilgi gücü", *köni bilge biliglig küç küsün* (Hend., ST) "doğru bilgili güç" = **Skr.** ? = **Çin.** 眞實明 "*zhēnshí míng*" (SH 332a), 眞明 "*zhēn míng*" (SH 332b)

"Doğru bilgi ya da Buddha aydınlanması, prajñā" olarak tanımlanan terim, görüntülere karşı gerçeklikle ilgisi olan doğru bilgi ya da Buddha aydınlanması olarak ifade edilir (SH 332a-b).

yürüñ nomlar erser kaltı bo igid ezüg atkañularnıñ ezügin armakın çınınça kirtüsinçe bilteçi *çın kirtü tüz bilge bilig* erür (AY/305/2-5) "Beyaz kanunlar ise bu yalan$_2$ bağların yalanını ve aldatmasını gerçeğince$_2$ bilecek *gerçek$_2$, düz bilgidir$_2$*."

köni bilge biliglig küç erser kaltı ters tetrü yañılmaklarıntın öñi ödrülmiş igid sakınçlıg kirlertin öñrerek ök tarıka tüketmiş tokuzunç oruntakı tıdıgsız ukmakıg tolu tükel tanuklamak üze bilge bilig erksinmekiñe tayak boltaçı atlıg çınju tigme ertükteg kirtü tözdin belgürmiş bilge bilig erür (AY/295/11-19) "*Doğru bilgili$_2$ güç* ise yanılmalardan ayrılmış ve yanlış düşünceli kirleri yok etmiştir. Dokuzuncu yerdeki engelsiz anlayışı tamamlayarak bilgi$_2$ güçlülüğüne dayalı olacak adlı chên-ju denilen öylesine doğru tabiattan ortaya çıkmış bilgidir$_2$."

eñilki *köni bilge biliglig küç küsün* üze tınlıglar köñülinteki yorıglarınıñ edgüsin ayıgın adıra bilmekke tayanıp (AY/294/10-13) "Birincisi *doğru bilgili*$_2$ *güç*$_2$ üzerine canlılar gönüllerindeki yorumlarının iyisini ve kötüsünü ayırtetmeye dayanıp."

1.4.2.3.3.Doğru Dil ya da Öğreti:

ETü. *köni bilge bilig tözlüg nomlar* (ST) "doğru bilgi esaslı kanunlar" = **Skr.** ? = **Çin.** 眞說 "*zhēn shuō*" (SH 333b)

Terim, "gerçek konuşma" ya da "öğreti" anlamında olup Buddha'nın sözlerini ifade eder (SH 333a).

köni bilge bilig tözlüg nomlar erser yirtinçülüg yirtinçülügde yig nomlarka ilinmemek yapşınmamak erür (AY/303/13-16) "*Doğru bilgi*$_2$ *esaslı kanunlar* ise yeryüzü ve yeryüzünden daha üstün kanunlara bağlanmamaktır$_2$."

1.4.2.3.4.Temiz ve Doğru Bilgi:

ETü. *arıg süzük köni bilge bilig* (Hend., ST) "temiz ve doğru bilgi" = **Skr.** ? = **Çin.** 眞淨 "*zhēn jìng*" (SH 332b)

Terim, "Mahāyāna'nın temiz ve doğru öğretisi" anlamında olup Hīnayāna'nın karşıtıdır (SH 332b).

neçe teñlig nom uguşı yme ertükteg *arıg süzük köni bilge bilig* üze (AY/78/16-18) "Nice denk kanun yeri öylesine *temiz*$_2$ *ve doğru bilgi*$_2$ üzerine."

1.4.2.4. Bilgelik Erdemi:

ETü. *bütmiş bışmış bilge bilig* (Hend., ST) "tamamlanmış muhteşem bilgi", *bütmiş bışmış bilge bilig paramıtlıg tıltag* (Hend., ST) "tamamlanmış bilgi pāramitālı sebep", *kırtyaanustanaınyana paramıt tigme bütmiş bışmış bilge bilig paramıt* (Hend., ST) "kṛtyānuṣṭhāna-jñāna denilen olgunlaşmış bilgi" = **Skr.** *kṛtyānuṣṭhāna-jñāna* = **Çin.** 成所作智 "*chéng suǒzuò zhì*" (SH 120a)

Kṛtyānuṣṭhāna-jñāna beş duyudan türetilmiştir. Terim hem kendi refahı hem de başkalarının refahı için çalışmayı ifade eder. Terim beş dhyāni Buddha ile de ilgili olup Amoghasiddhi ve kuzey yönü ile birlikte düşünülür (SH 120a). On pāramitā'nın sonuncusudur ve erdemi işaret eder.

onunç *bütmiş bışmış bilge bilig* üze (AY/205/23-24) "Onuncusu *tamamlanmış$_2$ bilgi$_2$* üzerine."

onunç *bütmiş bışmış bilge bilig* üze bodı tigme tuyunmak köñülüg netegin bulurlar netegin bütürürler tip tiser (AY/214/2-5) "Onuncusu *tamamlanmış$_2$ bilgi$_2$* üzerine bodhi denilen uyanmış gönlü nasıl bulurlar, nasıl tamamlarlar, diye sorsa."

bo iki törlüg bilge biligler üze tıdıgsız tutugsuz bolurlar bo erür onunç *bütmiş bışmış bilge bilig paramıtlıg tıltag* titir (AY/214/15-18) "Bu iki türlü bilgi$_2$ üzerine engelsiz$_2$ olurlar. Bu onuncu *tamamlanmış$_2$ bilgi$_2$ pāramitālı sebeptir*."

onunç orunta *kırtyaanustanaınyana paramıt tigme bütmiş bışmış bilge bilig paramıt* içinte katıglanurlar (AY/322-323/22-25-1) "Onuncu yerde *krtyānusthāna-jñāna pāramitā denilen tamamlanmış bilgi$_2$ erdemi* içinde gayret ederler."

1.4.2.4.1.İki Türlü Bilgelik Erdemi:

ETü. *iki törlüg bilge biligler* (ST, Hend.) "iki türlü bilgi" = **Skr.** ? = **Çin.** ?

Eski Türkçe metinlerde iki türlü kṛtyānuṣṭhāna-jñāna pāramitā tespit edilmiştir. Fakat bunların Budizmdeki karşılıkları tam olarak belirlenememiştir..

bo *iki törlüg bilge biligler* üze tıdıgsız tutugsuz bolurlar bo erür onunç bütmiş bışmış bilge bilig paramıtlıg tıltag titir (AY/214/15-18) "Bu *iki türlü bilgiler* engelsiz olur. Bu onuncu kṛtyānuṣṭhāna-jñāna erdemi sebebidir."

1.4.2.4.1.1. Dharmā ile Beslenen Bilgi:

ETü. *nom meñisin aşanmaklıg bilge bilig* (ST, Hend.) "dharmā ile beslenen bilgi" = **Skr.** ? = **Çin.** ?

Terimin Budizmdeki anlamı tam olarak tespit edilememekle birlikte kişinin bilgisinin dharmā ile yani Buddha'nın öğretisiyle beslenmesini ifade eder.

nom meñisin aşanmaklıg bilge biligin (AY/214/13-14) "*Dharmā ile beslenen bilgiyi$_2$*."

2.4.2.4.1.2. Canlıları Olgunlaştırma Bilgisi:

ETü. *tınlıgların bütürmek bışurmaklıg bilge bilig* (Hend., ST) "canlıları olgunlaştıran bilgi" = **Skr.** *vipāka* = **Çin.** 異熟 (SH 361b)

"Olgunlaşmak" anlamında kullanılan *vipāka*, "sebeplerden farklı etkilenmek, iyiliğe karşı sevinmek kötülüğe karşı da ıstırap çekmek ya da her şeye sevinmemek, her şeye

üzülmemek" anlamındadır (SH 361b). Burada canlıların hayata karşı bakış açıları ifade edilir.

tınlıgların bütürmek bışurmaklıg bilge biligin (AY/214/14-15) "*Canlıları olgunlaştıran*$_2$ *bilgiyi*$_2$."

1.4.2.4.2. İyiyi ve Kötüyü Ayırt Edebilme:

ETü. *nomlarnıñ edgüsin ayıgın adırtlamak* "törelerin iyisini ve kötüsü ayırmak" = **Skr.** ? = **Çin.** ?

Örneklerden yola çıkarak on pāramitā'dan biri olan *krtyānusthāna-jñāna*'yı elde edebilme yollarından biri de Bodhisattvalar'ın iyiyi ve kötüyü ayırt edebilme güçleridir. Aşağıda verilen Eski Türkçe örnekte bu ayırt edebilme gücü beş şekilde gösterilmektedir. Bu beş kanun aşağıda sıralanmıştır. Terimin Sanskritçesi ve Çincesi tespit edilememiştir.

alku *nomlarnıñ edgüsin ayıgın adırtlamak* yme kayu erür alku nomlar erser *biş törlüg* bolur (AY/302-303/25-1-3) "Bütün *dharmāların iyisini ve kötüsünü ayırabilmek* de nasıldır? Bütün dharmālar ise beş türlü olur."

1.4.2.4.2.1. Ad Esaslı Kanun:

ETü. *at tözlüg nomlar* (ST) "ad esaslı dharmālar" = **Skr.** *naman* = **Çin.** 名 "*míng*", 娜麼 (ya da 摩) " *nuó me (ya da mó)*" (SH 204a), 那麼 "*nàme*" (SH 247b)

Terim, "ad" anlamında kullanılmaktadır (SH 204a, 247b).

eñilki *at tözlüg nomlar* (AY/303/3-4) "Birincisi *ad esaslı dharmālar*."

at tözlüg nomlar erser yörügüg okıtdaçı nomlar erür (AY/303/8-10) "*Ad esaslı dharmālar* ise yorumu okutacak kanunlardır."

1.4.2.4.2.2. Lakṣaṇa Esaslı Kanunlar:

ETü. *belgü tözlüg nomlar* (ST) "işaret esasılı dharmā" = **Skr.** *lakṣaṇa, nimitta* = **Çin.** 相 "*xiāng*", 揀乞尖孥 "*jiǎn qǐ jiān nú*" (SH 309b)

Terim, "ayırıcı işaret, belirti, karakteristik" anlamlarında kullanılmaktadır. "Dış görüntü, nesnenin görüntüsü, şekil" gibi anlamları da ifade eder. Ayrıca her olayda var olan dört şekli yani doğmayı, yaşamayı, yaşlanmayı ve ölmeyi işaret eder. Huan-yen

okulu ise şekli, bütün ve parça, birlikte ve ayrı, bütün ve parça olarak altı şekilde gösterir. Terim, Buddhanın otuz iki işaretini de belirtir (SH 309b, Edg. 582b).

ikinti *belgü tözlüg nomlar* (AY/303/4-5) "İkincisi *işaret esaslı dharmālar*."

belgü tözlüg nomlar erser ukguluk nomlar erür (AY/303/10-11) "*İşaret esaslı dharmālar* ise anlama kanunudur."

1.4.2.4.2.3. Ayırt edebilme Kanunu:

ETü. *adıra bilteçi nomlar* (ST) "ayırt edebilecek kanunlar" = **Skr.** ? = **Çin.** 析智 "*xīzhì*" (SH 263b)

Terim, 析 "*xī*" "bölme, ayırma, ayırım yapma, açıklama, 分析 "*fēnxī*", dünyadan ayrılma, analiz edebilme bilgisi" gibi anlamları ifade eder (SH 263b). Ayırt edebilme bilgisi örnekte de görüldüğü üzere sekiz bilinci ayırt edebilme, seçebilme gücüdür.

üçünç *adıra bilteçi nomlar* (AY/303/5-6) "Üçüncüsü *ayırt edebilecek kanunlar*."

adıra bilteçi nomlar erser sekiz biligler erür (AY/303/11-13) "*Ayırt edebilecek dharmālar* ise sekiz bilgidir."

1.4.2.4.2.4. Doğru Bilgi Esaslı Kanunlar:

ETü. *köni bilge bilig tözlüg nomlar* (ST) "doğru bilgi esaslı dharmālar" = **Skr.** *samyagjñāna* = **Çin.** 正智 "*zhèngzhì*" (SH 193a)

Terim, "doğru bilgi" anlamında olup 聖智 "*shèng zhì*" "bilge gibi, aziz gibi bilgi" anlamlarını da ifade eder (SH 193a). Eski Türkçe örnekte de görüldüğü üzere doğru bilgi ne dünyaya ne de Nirvāṇa'ya ya da tanrılar âlemine bağlanmayı kabul eder.

törtünç *köni bilge bilig tözlüg nomlar* (AY/303/6-7) "Dördüncüsü *doğru bilgi*$_2$ *esaslı dharmālar*."

köni bilge bilig tözlüg nomlar erser yirtinçülüg yirtinçülügde yig nomlarka ilinmemek yapşınmamak erür (AY/303/13-16) "*Doğru bilgi*$_2$ *esaslı kanunlar* ise yeryüzü ve yeryüzünden daha iyi kanunlara bağlanmamaktır, yapışmamaktır."

1.4.2.4.2.5. Doğru ve Gerçek Kanunlar:

ETü. *kirtüde kirtü nomlar* (ST) "doğru ve gerçek dharmālar", *kirtüde kirtü tözlüg nomlar* (ST) "doğru ve gerçek esaslı dharmālar" = **Skr.** ? = **Çin.** 正直 "*zhèngzhí*" (SH 193a)

Terim, "doğru ve gerçek ya da doğru" anlamında kullanılmakta olup T'ien-t'ai'nin tek taşıt öğretisiyle de ilgilidir (SH 193a).

bişinç *kirtüde kirtü tözlüg nomlar* (AY/303/7-8) "Beşincisi *doğru ve gerçek esaslı dharmālar*."

kirtüde kirtü nomlar erser kut bulmaduk yalañukalar tözinli kut bulmış tözünler tözinli ikigüni tüp tüz bilteçi ertükteg kirtü töz erür (AY/303/16-20) "*Doğru ve gerçek dharmālar* ise saadet bulamamış insanlar ve saadet bulmuş asiller ikisini tam olarak bilecek öylesine gerçek tözdür."

1.4.2.4.3.Siyah ve Beyaz Kanunlar:

ETü. *kara nomlar* (ST) "kara dharmālar" ve *yürüñ nomlar* (ST) "beyaz dharmālar" = **Skr.** ? = **Çin.** 白黑 "*bái hēi*", 白黑業 "*bái hēi yè*", 白黑布薩 "*bái hēi bù sà*" (SH 199a), 黑白 "*hēibái*" (SH 395b)

Terim, "beyaz ve siyah" anlamında olup iyi ve kötü hareketi ya da karmayı ifade eder (SH 199a). Ayrıca terim kötülük ve iyiliği de belirtir (SH 395b).

ikinti *kara nomlartın* ırak kitip *yürüñ nomlarıg* tutmakka tayanıp (AY/302/13-15) "İkincisi *kara, kötü kanunlardan* uzaklaşıp *beyaz, iyi kanunları* tutmaya dayanıp."

kara nomlar erser kaltı tınlıgların bo togmak ölmek sansar içinte tegzintürteçi emgeklig tegzinçdin taşkaru ıdmadaçı igid ezüg atkañular erür (AY/304-305/21-24-1-2) "*Kara, kötü kanunlar* ise canlıları bu doğum ölüm Saṃsāra'sı içinde dönderecek, ıstırap yerinden dışarı göndermeyecek, yalan bağlardır."

yürüñ nomlar erser kaltı bo igid ezüg atkañularnıñ ezügin armakın çınınça kirtüsinçe bilteçi çın kirtü tüz bilge bilig erür (AY/305/2-5) "*Beyaz, iyi kanunlar* ise bu yalan$_2$ bağların hilesini, aldatmasını doğru$_2$ bir şekilde bilecek doğru$_2$ bilgidir$_2$."

1.4.2.4.4.Araştırmak:

ETü. *tüpüktürmek* "araştırmak" = **Skr.** ? = **Çin.** 問訊 "*wènxùn*" (SH 344a), 驗 "*yàn*" (SH 488b)

Terim, 問 "*wèn*" "sormak, araştırmak, sorgulamak, hüküm vermek, mahkûm etmek" gibi anlamlarda kullanılmakla birlikte "araştırma yapmak, başkalarının huzur ve refahı için talepte bulunmak" gibi anlamları da ifade etmektedir (SH 344a). Terim, ayrıca doğruyu bulmak için araştırma yapmak anlamında da kullanılmaktadır (SH 488b).

tüpüktürmek erser kaltı bo iki törlüg yorıglarıg egsüksüz kergeksiz tolu tükel kılmak erür (AY/307/21-24) "*Araştırmak* ise bu iki türlü yorumları eksiksiz ve gereksiz tam yapmaktır."

1.4.2.4.5.Abhiṣeka:

ETü. *abışık kılmaklıg törü* (ST) "abhiṣeka yapma töreni" = **Skr.** *abhiṣeka* = **Çin.** 啞撇釋該而 "*yǎ piě shì gāi ér*" (SH 344a), 灌頂 "*guàndǐng*" (Gakkai 2002, abhiṣeka mad.) = **Toh.** A/B *abhişek* (Laut 1986, 124)

"Saçılarla bir kişiyi kutsamak" anlamında kullanılan terim, bir kişinin yağlanarak takdis edilmesi törenidir. Bu tören, Budizmde genellikle belli bir kesime hitap eder. Abhiṣeka töreni eski Hindistan'da tahta çıkan hükümdarın başından su akıtmak şeklinde uygulanırdı. Budizmde ise genellikle Buddha ve kendisi arasında bir bağ kurmak için ve Budizm uygulayıcılarına unvan vermek için kullanılır (SH 344a, Gakkai 2002, abhiṣeka mad.).

Terim ayrıca Bodhisattva Bhūmi'nin onuncu yeri olarak gösterilmektedir (Edg. 57a).

bişinç *abışık kılmaklıg törü* üze burkanlar sanıña kirmekke tayanıp (AY/302/18-20) "Beşincisi *abhiṣeka yapma töresi* üzerine Buddhalar topluluğuna girmeye dayanıp."

abışık kılmaklıg törü üze burkanlar sanıña kirmek erser kaltı bo üç uguş yirtinçüde öñi akanıştaparyan atlıg öñ üzlünçüsi teñri yirinte üstün alku gañ ögüz içinteki kum sanınça bütmiş buyanlıg tolmış edgülüg onunç orunka tegmiş bodısatavlarnıñ eñ aşnu olurup burkan kutın bulguluk ulug erdinilerin itiglig lınhua çeçek iligi atlıg ıduk orunta *abışık kılıp* burkanlar sanıña kirmek erür (AY/308/13-25) "*Abhiṣeka töreni* Buddhalar topluluğuna girmek içindir. Bu üç yerden$_2$ başka akaniṣṭhaparyana adlı renk kesici tanrı yerinden daha üstün olan Ganj nehri içindeki kum sayısınca tamamlanmış sevapla

dolmuş iyi onuncu yere ulaşmış olan Bodhisatvalar önce oturmuş. Buddha saadetini bulacak büyük cevherler ile yapılmış lotus çiçeği hükümdarı adlı kutsal yerde *abhiṣeka uygulayıp* Buddhalar topluluğuna girmektir."

1.4.3. On Menzilin İşareti:

ETü. *on orunlar sayu közünülük körklüg irü belgüleri* (ST, Hend.) "on yer için gözüken güzel işaretler" = **Skr.** ? = **Çin.** ?

Terimin Sanskritçesi ve Çincesi bulunamamış olup açıklamalar Eski Türkçe metinlerinden faydalanılarak yapılmıştır. Buna göre on pāramitāyı uygulayan Bodhisattvalar, burada belirtilen on menzile ulaşacaklardır.

bo montag yañlıg paramıtlar yorıgın paramıtlar yörügin bütürteçi bodısatavlarnıñ yene *on orunlar sayu közünülük körklüg irü belgüleri* bar erür (AY/311-312/23-24-1-3) "Böyle pāramitāların uygulanması, pāramitāların yorumu ile tamamlanacak Bodhisattvalar'ın yine *on yer için gözüken güzel işaretleri*$_2$ vardır."

bo titir tözünler oglıya *on orunlar sayukı irü belgü közünmeki* (AY/315/13-15) "Budur asiller oğlu, *on yerin gözüken işareti*."

1.4.3.1. İhtiras Yeri:

ETü. *vasanabakı atlıg ermek ülüşlüg başdınkı orun* (ST) "vasanabhāk adlı erişmek hisseli birinci yer" = **Skr.** *vasanabhāk* = **Çin.** ?

Vasana terimi "ateşli arzu, ihtiras, bağlanma" olarak ifade edilmektedir (Edg. 74b). Metne göre birinci yere ulaşan Bodhisattvalar büyük zenginliğe erişeceklerdir.

eñilki *vasanabakı atlıg ermek ülüşlüg başdınkı oruntakı* bodısatavlarka bo üç miñ ulug miñ yirtinçü yir suv içi sansız sakışsız uçsuz kıdıgsız tüü törlüg öñi öñi adruk adruk erdinilig agılıklar top tolu közünür (AY/312/7-13) "Birincisi *vasanabhāk adlı ihtiras karşılıklı birinci yerdeki* Bodhisattvalara bu üç bin yer su içinde sayısız, uçsuz bucaksız, türlü türlü, başka başka, ayrı ayrı, cevherli hazineler bütün olarak gözükür."

1.4.3.2. Özgürlük Yeri:

ETü. *mokşanabakı atlıg kutrulmak ülüşlüg orun* (ST) "mokṣanabhāk adlı kurtulma nasipli yer" = **Skr.** *mokṣanabhāk* = **Çin.** ?

Mokṣana terimi "özgürlük, özgürlüğe kavuşma, serbest bırakmak, kurtulmak" anlamında kullanılmaktadır. Bodhisattvalar bu yerde muhteşem özgürlüğü elde edeceklerdir.

ikinti *mokşanabakı atlıg kutrulmak ülüşlüg oruntakı* bodısatavlarka bo üç miñ ulug miñ yirtinçü yir suv ülgüsüz üküş uçsuz kıdıgsız öñi öñi adruk adruk sogançıg körkle arıg süzük erdini yirçüler üze itiglig yaratıglıg aya teg yap yazı tüp tüz közünür (AY/312/14-21) "İkincisi *mokṣanabhāk adlı kurtuluş karşılığı olan yerdeki* Bodhisattvalara bu üç bin yer su içinde sayısız, uçsuz bucaksız, başka başka, ayrı ayrı, cevherli güzel temiz cevher ve inciler üzerine yaratılmış aya gibi dümdüz gözükür."

1.4.3.3. Acemilik Yeri:

ETü. *adıkarmıkı atlıg yañırtı ögretinteçi orun* (ST) "ādikarmika adlı yeniden öğrenilicek yer" = **Skr.** *ādikarmika* = **Çin.** 阿夷怙 "*ā yí tián*" (SH 286b)

Terim, "başlamak, başlangıç, ilk" anlamlarındaki *ādi* ile "hareket" anlamındaki *karmika* kelimelerinden oluşur. Terimin asıl anlamı ise "yeni başlayan, acemi"dir (SH 286b). Bodhisattvalar burada büyük başarı elde ederler ve onların bütün düşmanları alt olmuşlardır.

üçünç *adıkarmıkı atlıg yañırtı ögretinteçi oruntakı* bodısatavlarka kentü öz et'özleri yaruk yaşuk itig tümek üze itinip tümenip alpalmışları kedlenmişleri yme yene alku yagı yavlaklar barça adak asra bolmışları közünür (AY/312-313/21-25-1-2) "Üçüncü *ādikarmika adlı yeniden öğrenilecek yerdeki* Bodhisattvalar'ın vücutları parlak$_2$ süs$_2$ ile yaratıldığı için bunlar cesaretlenmişler ve bütün düşmanların tamamını alt etmişlerdir."

1.4.3.4. İstikrar Yeri:

ETü. *avayvartık atlıg evrilinçsiz törtünç orun* (ST) "avaivartika adlı dönülmeyen dördüncü yer" = **Skr.** *avaivartika* = **Çin.** 不退(轉) "*bù tuì (zhuǎn)*" (SH 109b), 阿鞞跋致 "*ā bǐng bá zhì*" (SH 294a)

Avaivartika ya da avinivartanīya, "asla geri çekilmeyen, daima ilerleyen, geri kaymayan ya da zeminini kaybetmeyen, asla çekilmeyen, Nirvāṇa'ya düz giden ya da her Buddha'nın bir unvanı" olarak ifade edilir (SH 109b). Avaivartika, avaivartin, aparivartya, 不退轉 "*bù tuì zhuǎn*" "asla dönmeyen kişi, Buddha yolunda yürüyen bir

Bodhisattva, ulaştığı en alt durumdan bile gerilemeyen" anlamında kullanılmaktadır. Ayrıca 阿毘跋致 "*ā pí bá zhi*", 阿惟越致 "*āwéi yuè zhi*" da denilmektedir (SH 294a).

avayvartık atlıg evrilinçsiz törtünç oruntakı bodısatavlarka tört yıñıkdın yillig tilgenler tüü törlüg adruk adruk tütsüg hua çeçeklerig saça töke kelip tolp yagız yir yüzin hua çeçekler üze toşgurmışları közünür (AY/313/2-9) "*Avaivartika adlı ilerleyen dördüncü yerdeki* Bodhisattvalara dört taraftan rüzgâr tekerleği türlü türlü tütsü, çiçekleri$_2$ saçıp dökerek gelir. Bütün yeryüzünü çiçeklerle$_2$ doldurdukları görülür."

1.4.3.5. Dönmeme Yeri:

ETü. *avavanaşanpraştıtı atlıg yanmaksızda turmış bişinç orun* (Hend., ST) "avayana-samprasthiti adlı dönmeden durmuş beşinci yer" = **Skr.** *avayana+samprasthiti* = **Çin.** ?

Avavana terimi "çekilmeyen, dönmeyen" anlamlarında kullanılmaktadır. Burada Bodhisattvalar kendilerini taçlandırılmış olarak görürler.

avavanaşanpraştıtı atlıg yanmaksızda turmış bişinç oruntakı bodısatavlarka körü kanınçsız körkle kız erdinisi tolp et'özin üküş törlüg erdinilig yivig tizigler üze itip yaratıp töpüsinte yene hualıg dıdım kedmişleri közünür (AY/313/9-16) "*Avayanasamprasthiti adlı dönmeden durmuş beşinci yerdeki* Bodhisattvalar doyulmayan güzellikteki ender cevherlerle bütün vücutlarını kaplamışlar. Çeşitli cevherli gerdanlıklar$_2$ ile yaratmış, tepelerinde yine çiçekli tac giydikleri görünür."

1.4.3.6. Muhteşem Ödüllü Yer:

ETü. *asankavıbagabumı atlıg asankalarıg bölüp ertürmek orunlug altınç orun* (Hend., ST) "asamkhyavibhāgabhūmi adlı asmkhyaları bölüp geçirmek yerli altıncı yer" = **Skr.** *asamkhyavibhāgabhūmi* = **Çin.** ?

Asamkhya terimi "sayısız, son derece büyük sayı" anlamındadır. *Bhūmi* ise "yeryüzü, toprak, alan, karaya ait" anlamlarda kullanılır. Bodhisattva bu altıncı yerde yani bilgiyi elde edince muhteşem güzellikte bir yerle karşılaşır.

asankavıbagabumı atlıg asankalarıg bölüp ertürmek orunlug altınç oruntakı bodısatavlarka törtdin yıñak tegirmileyü lankanlıg tapdulug yiti erdinin itiglig altun kumın tölteglig sekiz törlüg adrukka tükellig noş tatıglıg süzük suvın top tolu utpal kümöd pundarıkda ulatı lınhua çeçeklerin yaratıglıg ilinçü meñi kılguka artukrak yaraglıg süzüki sogıkı üze okşatguluksuz kölmen suvlar közünür (AY/313-314/16-24-1-

4) "*Asamkhyavibhāgabhūmi adlı asamkhyaları bölüp bağışlama yeri olan altıncı yerdeki* Bodhisattvalara dört tarafı çevrelenmiş, yedi cevher ile yaratılmış, altın kum ile döşenmiş, sekiz farklı temiz su ile sulanmış utpala, kumuda, pundarika ve lotus çiçekleri ile yapılan eğlence ve huzur vardır. Burada temizliği ve soğukluğu ile benzersiz göl suları gözükür."

1.4.3.7. Hükümdar Yeri:

ETü. *raçabumı atlıg artuk ilig kan orunı yitinç orun* (Hend., ST) "rājabhūmi adlı hükümdar yeri olan yedinci yer", *yitinç raçabumı atlıg orun* (ST) "yedinci rājabhūmi adlı yer" = **Skr.** *rājabhūmi* = **Çin.** ?

Rāja terimi "kral, hükümdar, en iyi efendi" anlamlarındadır.

raçabumı atlıg artuk ilig kan orunı yitinç oruntakı bodısatavlarka yügerü üsüklerinte tamuka tüşe turur tınlıglar közünüp bodısatavnıñ küçinte yene tamuka tüşmedin balık başlıg yme bolmadın korkınçsız inç bolmışların közünür (AY/314/4-11) "*Rājabhūmi adlı büyük hükümdar yeri yedinci yerdeki* Bodhisattvalara üstten cehenneme düşen canlılar gözükür. Bodhisattvalar'ın sayesinde yine cehenneme düşmeden balık başlı da olmadan korkusuz ve rahat oldukları görünür."

bo tıltagın bodısatavlar üç asankılarıg ertürüp altı paramıtlarıg toşgurup yitinç *raçabumı atlıg orunka* agtınıp ötrü yañırtı abışık kılmak yogaranç ogul ilig maharanç bodısatav yorıgınta tururlar (AY/279-280/21-24-1-3) "Bu sebepten Bodhisattvalar üç asamkhyaları geçip altı pāramitāları tamamlarlar. Yedinci *rājabhūmi adlı yere* yükseldikten sonra yeniden abhiṣeka uygulaması Yogarāja oğul hükümdar Māharāja Bodhisattva yolundadırlar."

1.4.3.8. Merhamet Yeri:

ETü.*karuṇāavakıramantık atlıg ulug yarlıkançuçı köñülke inmeklig sekizinç orun* (Hend., ST) "karuṇā-avakramantikā adlı büyük merhametli gönle yerleşmiş sekizinci yer" = **Skr.** *karuṇā-avakramantikā* = **Çin.** ?

Karuṇā terimi "merhamet" anlamındayken *avakramatikā* ise "girmek" anlamındadır (Edg. 70a)

karuṇāavakıramantık atlıg ulug yarlıkançuçı köñülke inmeklig sekizinç oruntakı bodısatavlarka kentü et'özleriniñ ikidin yanlarınta kısarı arslanlar kanı küyü küzetü

tutup kamag keyikler kuvragı korkınç ayınu turmışları közünür (AY/314/11-18) "*Karuṇā-avakramantikā adlı büyük merhametli gönle yerleşmiş sekizinci yerdeki* Bodhisattvalar kendi vücutlarının iki yanında aslanlar hanını görür. Böylece bütün hayvanlar topluluğunun korktuğunu görür."

1.4.3.9. Zenginlik Yeri:

ETü. *çaramabavıkı atlıg eñ kinki bir togum ajunlug ikinti orunlug tokuzunç orun* (Hend., ST) "caramabhavika adlı en geniş bir doğum hayat şekilli iki yerli dokuzuncu yer" = **Skr.** *caramabhavika* = **Pali.** *carimabhava* = **Çin.** ?

Camaka terimi "son, en sonraki, geniş" (?) anlamında olabileceği düşünülmekte olup *bhāvika* ise "varlığın gerçek durumu, doğal, tam sezgi" gibi anlamlarda kullanılır. Ayrıca *bhavika* "zengin, mutlu, dürüst, başarılı" gibi anlamları da ifade eder. Terim geçmişte yaşayan, doğmama alın yazısı anlamını da belirtir (Edg. 225b).

çaramabavıkı atlıg eñ kinki bir togum ajunlug ikinti orunlug tokuzunç oruntakı bodısatavlarka altun tilgenlig çakravart ilig kan ülgüsüz koltı sanınça tirini kuvragı birle tegriglep tapıg udug kılu sansız sakışsız erdiniler üze itiglig yürüñ kuşatrı töpüsinte tuta turur közünür (AY/314-315/18-25-1-2) "*Caramabhavika adlı en geniş bir doğumlu hayat şekilli iki yerli dokuzuncu yerdeki* Bodhisattvalara altın tekerlekli Cakravartî hükümdar sayısız toplulukla gelir ve bunlara saygı gösterir. Sayısız cevherlerle yaratılmış beyaz kṣatriya tepesinde tuttuğu görülür."

1.4.3.10. İhtiras ve Arzularından Kurtulma Yeri:

ETü. *vayragyabumı atlıg vayrag barmış öñi orunlug onunç orun* (ST, Hend.) "Vairāgyabhūmi adlı vairāg varılmış yer adlı onuncu yer" = **Skr.** *vairāgyabhūmi* = **Çin.** ?

"Rengin kaybolması, değişmesi" anlamında kullanılan terim, bütün dünyevi arzulardan kurtuluş, dünyevi hayat ve objelerden kendini kurtarmak olarak ifade edilmektedir.

vayragyabumı atlıg vayrag barmış öñi orunlug onunç oruntakı bodısatavlarka sobak (?) altun öñlüg et'özlüg altun öñlüg ök yaruklar et'özinte saçırayu üne turur körü kanınçsız körkle burkanlar körki ülgüsüz üküş koltı sanınça azrua teñriler kuvragı üze tegriglep tapıg udug agır ayag alu üzeliksiz üstünki yig sogançıg noş tatıglıg nom tilgenin evire nom nomlayu yarlıkamışları közünür (AY/315/2-13) "*Vairāgyabhūmi adlı vairāg varılmış yer adlı onuncu yerdeki* Bodhisattvalar altın renkli vücutlu, altın renkli ışıklar

saçarlar. Doyulmaz güzellikteki Buddha güzelliği sayısız$_2$ Indra tanrılar topluluğu ile çevrelenmiş saygıyla$_2$ eksiksiz, üstün$_2$, tatlı$_2$ sesli dharmā tekerleğini çevirip onların dharmā söylediklerini görür."

1.4.4. Bodhisattvalar'ın Gelişmesini Sağlayan On Yer:

ETü. *on törlüg orunlar* (ST) "on türlü yerler" = **Skr.** *daśabhūmi* = **Çin.** 十地 "*shí dì*", 十住 "*shí zhù*" (SH 47b)

Terim, Budizmde bir Bodhisattva'nın gelişmesini sağlayan elli iki bölümün on aşaması olarak gösterilir. 大乘菩薩十地 "*dàchéng púsà shí dì*" Mahāyāna Bodhisattvasının gelişmesindeki on devre pramuditā, vimalā, prabhākarī, arcismatī, sudurjayā, abhimukhī, dūramgamā, acalā, sādhumatī, dharmāmegha'dan oluşur. Bu her on devre ya da durum on pāramitā ile bağlantılıdır (SH47b). Terim, karanlığın derinliğinden kurtulmayı ve Budist uygulamayı ifade etmektedir (Gakkai 2002, ten stages of development mad.).

inçip bo irü belgüler közüñülük *on törlüg orunlar* yme kayu erür (AY/315/15-17) "Bu alametlerin$_2$ görüneceği *on türlü yerler* şöyledir."

1.4.4.1. Sevinç Adlı Yer:

ETü. *pramudıt ertiñü ögrünçü atlıg orun* (Hend., ST) "pramuditā, çok mutlu adlı yer" = **Skr.** *pramuditā* = **Çin.** 歡喜地 "*huānxǐ dì*" (SH 47b)

"Zor durumların üstesinden gelme ve şimdiki Buddha yoluna girme sevinci" olarak ifade edilen terim, Bodhisattvalar'ın mutluluğuna işaret eder ve on Bodhisattva alanının ilki olarak gösterilir (SH 47b, Edg. 383b).

eñilki başdınkı *pramudıt ertiñü ögrünçü atlıg orun* ol kim ol bo orunta bodısatavlar öñredin berü bolmayuk yirtinçülügde yig köñülüg monta yañırtı bulup ulug bedük iş ködüglerig taplarınça bütürüp yitinçsiz ulug ögrünç sevinçleri togar (AY/315/17-24) "En baştaki *pramuditā denilen çok sevinç adlı yerdir.* Bu yerde, Bodhisattvaların daha önceden hiç elde etmedikleri üstün gönlü yeniden bulduklarında ve büyük$_2$ işleri$_2$ isteklerince bitirdiklerinde ulaşılmaz büyük sevinçleri doğar."

1.4.4.2. Kirsiz Temiz Yer:

ETü. *vımala kirsiz arıg atlıg orun* (Hend., ST) "vimalā, kirsiz, temiz adlı yer" = **Skr.** *vimalā* = **Çin.** 離垢地 "*lí gòu de*" (SH 47b), 無垢 "*wúgòu*" (SH 378a)

"Temiz, saf, temizlenmek, saflaşmak, erdemlilik" anlamlarında kullanılan terim, mümkün olan bütün kirlerden kurtulma, temiz olma durumu olarak açıklanmakta olup Budizmde temizlenme yeri için de kullanılır. Ayrıca Bodhisattva'nın ikinci durumu olmanın yanı sıra Buddha olmadan önceki son durum olarak da ifade edilir (SH 378a). İkinci Bodhisattva alanıdır (SH 47b, 357a, 378a, Edg. 495b).

ikinti *vımala kirsiz arıg atlıg orun* ol kim ol bo orunta bodısatavlar çahşapud ertgülük yinçge uvşak kirlig mün kadaglarıg barçanı kiterürler (AY/316/2-6) "İkincisi *vimalā denilen kirsiz temiz adlı yerdir*. Bu yerde Bodhisattvalar Śikṣāpada yüklü ince ufak kirli sıkıntıların$_2$ hepsini giderirler."

1.4.4.3. Aydınlanacak Yer:

ETü. *prabañkarı yarutdaçı yaşutdaçı atlıg orun* (Hend., ST) "prabhākarī, aydınlanacak adlı yer" = **Skr.** *prabhākarī* = **Çin.** 發光地 "*fāguāng dì*" (SH 47b)

Bodhisattva alanının üçüncüsü olan terim, "daha fazla aydınlanma durumu ve bilgeliğin ışık saçması" olarak ifade edilir (SH 47b, Edg. 382b)

üçünç *prabañkarı yarutdaçı yaşutdaçı atlıg orun* ol kim ol bo orunta bodısatavlar eşidip tutdaçı erdemleri üze daranı tigme nomlarıg tüz tüp şadkı (?) kılıp sansız sakışsız dyanlıg bilge biliglig yaruklarıg anta ornatıp utunçsuz teprençsiz bolurlar (AY/316/8-16) "Üçüncüsü *prabhākarī denilen aydınlatacak$_2$ adlı yerdir*. Bu yerde Bodhisattvalar işitip uygulayacakları erdemler üzerine dhāranī denilen kanunları dümdüz eyleyip sayısız dhyānalı ve bilgili ışıkları oraya yerleştirerek sarsılmaz$_2$ olurlar."

1.4.4.4. Parlayan Bilgelik Yeri:

ETü. *arçışmatı yalınayur bilge bilig atlıg orun* (Hend. ST) "arcismatī, parlayan bilgelik adlı yer" = **Skr.** *arciṣmatī* = **Çin.** 焰慧地 "*yàn huì de*" (SH 47b)

Bodhisattva alanının dördüncüsü olan terim, "bilgeliğin parlaması" yahut "dünyevi arzulardan uzak yerde yanan bilgeliğin ateşi" olarak da gösterilmektedir (SH 47b, Edg. 66a).

törtünç *arçışmatı yalınayur bilge bilig atlıg orun* ol kim ol bo orunta bodısatavlar bilge bilig ot yalını üze nızvanı kadgularıg örtep köyürüp tuyunmak bölüklüg nomlarıg bışrunmaklıg yarukın artukrak yalınayurlar yaltrıyurlar (AY/316/19-25) "Dördüncüsü *arcismatī denilen parlayan bilgelik*$_2$ *adlı yerdir*. Bu yerde Bodhisattvalar bilgi$_2$ ateşi$_2$ üzerine ihtiras kaygılarını yakarak$_2$ uyanma bölümlü kanunları öğreten ışığı çokça$_2$ parlatırlar$_2$."

1.4.4.5. Zorlukları Yenecekleri Yer:

ETü. *sudurçaya alpda yigedteçi atlıg orun* (Hend., ST) "sudurjayā, zorlukları gidermek adlı yer" = **Skr.** *sudurjayā* = **Çin.** 極難勝地 "*jí nán shèngdì*" (SH 47b)

Bodhisattva alanınını beşincisi olan terim, "elden gelen en büyük gayretin başı ya da zorlukların sonu" anlamında kullanılmakta olup karanlığın aldatmasının ya da orta yolun bilgisizliğinin üstesinden gelmek olarak açıklanmaktadır (SH 47b).

bişinç *sudurçaya alpda yigedteçi atlıg orun* ol kim ol bo orunta bodısatavlar bışrunmaklıg al altagları üze yigedteçi bilge bilig erksinmekleri üze körmek bışrunmak atlıg yollartakı alp kevgülük nızvanılarıg kevgeli basgalı uyurlar (AY/317/2-9) "Beşincisi *sudurjayā denilen zorlukları gidermek adlı yerdir*. Bu yerde Bodhisattvalar öğrenecekleri yöntemleri$_2$ iyileştirecek bilgi sayesinde görme ve olgunlaşma adlı yollardaki zor ihtirasları zayıflatıp baskı altına alabilirler."

1.4.4.6. Yüzü Yukarı Olma Yeri:

ETü. *abımukı yüz yügerü boltaçı atlıg orun* (Hend., ST) "abhimukhī, yüzü yukarı olacak adlı yer" = **Skr.** *abhimukhī* = **Çin.** 現前地 "*xiàn qián de*" (SH 47b)

"Kirliliğin ve temizliğin üstündeki bilgeliğin yolunu açmak" anlamında kullanılan terim, görülmekte olan varlıkların muhteşem bilgisini ifade eder (SH 47b, 288b). Bodhisattva alanının altıncısıdır (Edg. 55a).

altınç *abımukı yüz yügerü boltaçı atlıg orun* ol kim ol bo orunta bodısatavlar yorıguluk nomlar kezigin üzüksüz sapça ukarlar belgüsüz köñülkermekig alku ödte yügerü kılurlar (AY/317/11-16) "Altıncısı *abhimukhī denilen yüzü yukarı olacak adlı yerdir*. Bu yerde Bodhisattvalar yürüyecekleri kanun yolunu eksiksiz sırayla anlarlar. Belirsiz düşünmek ile her zaman yukarı bakarlar."

1.4.4.7. Heryere Yürüme Yeri:

ETü. *duranggama sıñarkı yorıglıg atlıg orun* (Hend., ST) "dūramgamā, yönlere yürüyen adlı yer" = **Skr.** *dūraṁgamā* = **Çin.** 遠行地 "*yuǎn xíng dì*" (SH 47b)

"Uzaklara ilerleme, başkalarını kurtarmak için kendi fikirlerinin üstüne çıkma" olarak ifade edilen terim, ilerleme durumu, iki taşıtın yollarının üstüne yükselme durumu olarak da açıklanır. Bodhisattva bhūmi alanının yedincidir (SH 47b).

yitinç *durañgama sıñarkı yorıglıg atlıg orun* ol kim ol bo orunta bodısatavlar akıgsızıg işletgüsüzüg belgüsüz köñülkermekig kutrulmakıg artukrak aglatı bışrunup tıdıgsız tutugsuz arıg süzük bolurlar (AY/317/18-24) "Yedincisi *dūramgamā denilen heryere yürüyen adlı yerdir*. Bu yerde Bodhisattvalar akmayanı ve çabalamayanı, belirsiz düşünmeyi ve kurtulmayı çokça yükseltip olgunlaştırarak engelsiz, bağsız ve temiz$_2$ olurlar."

1.4.4.8. Sallanmayan Yer:

ETü. *açala teprençsiz atlıg orun* (Hend., ST) "acalā, sallanmayan adlı yer" = **Skr.** *acalā* = **Çin.** 不動地 "*bùdòng dì*" (SH47b)

Kımıldamadan sakinliğe girmeyi ifade eden terim, "devinimsiz, durağan, orta yol gerçeğinde yer alma, hiçbir şeye üzülmeme" anlamlarında kullanılır. Bodhisattva alanının sekizincisidir (SH 47b, Edg. 6b).

sekizinç *açala teprençsiz atlıg orun* ol kim ol bo orunta bodısatavlar belgüsüz köñürkermekig bışrunup erksinmekke tegmekleri üze nızvanılıg kadgularıg tepretgeli umazlar (AY/318/2-7) "Sekizincisi *acalā denilen sallanmayan adlı yerdir*. Bu yerde Bodhisattvalar belirsiz düşünmeyi olgunlaştırarak iktidara ulaşmaları üzerine ihtiraslı kaygıları kımıldatamazlar."

1.4.4.9. Bilgide Mahir Yer:

ETü. *sadumatı bilge biligde uzanmak atlıg orun* (Hend, ST) "sādhumatī, bilgide mahir adlı yer" = **Skr.** *sādhumatī* = **Çin.** 善慧地 "*shàn huì de*" (SH 47b, 369a)

Terim, "en iyi şekilde ayırt etme bilgisi, kurtarmanın nerede ve nasıl olacağını bilme ve on güce sahip olma" anlamında kullanılmaktadır (SH47b, 369a). Sınırlamasız, özgür bir şekilde dharmā bilgisine tamamıyla girmek olarak da gösterilmektedir. Dokuzuncu Bodhisattva alanıdır.

tokuzunç *sadumatı bilge biligde uzanmak atlıg orun* ol kim ol bo orunta bodısatavlar alku nomug nomlamakda adruk adruk adırtlarınta erksinmekke tegip iligsiz tutugsuz bolmakları üze bilge bilig erksinmekinte tıdıgsız bolurlar (AY/318/9-15) "Dokuzuncu *sādhumatī denilen bilgide mahir adlı yerdir*. Bu yerde Bodhisattvalar bütün kanunları kavramakla birlikte başkalarının iktidarına ulaşarak bağsız$_2$ olmaları üzerine bilgi$_2$ egemenliğinde engelsiz olurlar."

1.4.4.10. Dharmā Bulutu Yer:

ETü. *darmamıg nom bulıt atlıg orun* (Hend., ST) "dharmāmegha, dharmā bulutu adlı yer" = **Skr.** *dharmāmegha* = **Çin.** 法雲地 "*fǎ yún de*" (SH 47b), 法雲 "*fǎ yún*", 法雲地 "*fǎ yún de*" (SH 274a)

"Dharmā bulutunun bereketli gücüne ulaşmak" anlamında kullanılan terim, Budizmin bereketli bulutu olarak gösterilir. Dharmā bulutlarındaki tatlı çiy taneleri her yere düştüğü zaman onuncu Bodhisattva alanı ortaya çıkar (SH 274a, 47b). Ayrıca Dharmā ya da kanun ile bütün varlıklara fayda sağlamak, tarafsız olarak bütün canlıların üzerine bereketli yağmur damlalarının yani dharmānın düşmesi olarak tanımlanır. Onuncu Bodhisattva alanıdır (Edg. 280b).

onunç *darmamıg nom bulıt atlıg orun* ol kim ol bo orunta bodısatavlar nomlug et'özlüg kök kalıkıg bilge biliglig yürüñ bulıt üze yapa örterler (AY/318/17-21) "Onuncusu *dharmāmegha denilen dharmā bulutu adlı yerdir*. Bu yerde Bodhisattvalar dharmā vücutlu gökyüzünü$_2$ bilgili$_2$ beyaz bulut üzerine örterler$_2$."

1.5. Varoluş Zincirinin On İki Halkası:

ETü. *avant tıltag* (Hend.) "sebep", *iki yigirmi bölüklüg tıltag* (ST) "on iki bölümlü sebep", *tıltag* "sebep", *edgü tüş* (ST) "iyi karşılık, iyi semere", *ayıg yavış tüş* (ST) "kötü karşılık, semere", *ayıg yavlak tüş utlı* (ST) "kötü karşılık, semere", *yavlak tüş utlı* (ST) "kötü karşılık, semere" = **Skr.** *nidāna, dvādaśānga-pratītyasamutpāda, hetu, hetupratyaya, siddhānta* = **Çin.** 尼陀那 "*ní tuó nà*" (SH 186a), 十二因緣 "*shí èr yīnyuán*" (SH 42b, 186a), 十二 緣起 "*shí èr lǜ qǐ*", 十二(有) 支 "*shí èr (yǒu) zhī*", 十二率速 "*shí èr lǜ sù*", 十二棘囡 "*shí èr jí nān*", 十二销 "*shí èr xiāo*", 十二重城 "*shí èr chóng chéng*", 因緣觀 "*yīnyuán guān*", 支佛觀 "*zhī fú guān*" (SH 42b), 因 "*yīn*",

因緣 “*yīnyuán*” (SH 206a), 因果 “*yīnguǒ*” (SH 206a), 十二因緣 “*shí èr yīnyuán*”, 十二緣起 “*shí èr yuánqǐ*” (Gakkai 2002, twelve linked chain of causation mad.) = **Tib.** *rten-'brel-yan-lag-bcu-gnyis, rgyu* (J. Hopkins)

Budizmde varoluş zincirinin on iki halkası için 12 *nidāna* ve *dvādaśāña-pratītyasamutpāda* terimlerinin yanı sıra sebep anlamındaki 因 “*yīn*” hetu (SH 205a), “sebep, sebepler” anlamındaki 因緣 “*yīnyuán*” *hetu-pratyaya* (SH 206a), 因果 “*yīnguǒ*” “sebep ve etkisi ya da sonucu, her sebebin etkisi” (SH 206a), 因果庙寧 “*yīnguǒ miào níng*” “ahlâkî davranışların sebep ve etkisi” (SH 206a), 因行果 “*yīn xíng guǒ*” “sebep, hareket, etki, tohum, meyve” ya da “semere” (SH 206a) gibi ifadeler de kullanılmaktadır.

Budizmin ilk doktrini olan ıstırap ve cehalet arasındaki ilişkiyi gösterir. Sanskritçe *nidāna* “sebep ya da varlığın sebebi” anlamındadır.

Nidāna, Śakyamuni Buddha’ya göre, yaşlanma ve ölüm ıstırabı deneyimine sahip insanların sorularının cevabına neden olan 十二因緣 “*shí èr yīnyuán*” “12 zinciri” ifade eder. Zincirin her halkası geleceğe rehberlik eden bir sebeptir. Bu sebep zinciri için *nidāna* kelimesinin yanı sıra *dvādaśānga-pratītyasamutpāda* terimi de kullanılmaktadır. 12 nidāna jarā-mārana’dan başlarken *dvādaśāña-pratītyasamutpāda* ise tam tersi avidyā’dan başlar. Nidāna, genel olarak arzu ve cehaletten kaynaklanan ıstırapların kökünü tanımlayan Budist bir terimdir. 12 *nidāna* ve *dvādaśāña-pratītyasamutpāda* olaylara neden olan sebeplerin tahlilini yapar ve şimdiki ve gelecekteki ıstıraplarımızın kaynağını ve bunu besleyen olayları ifade eder.

Buddha’ya göre, varolan her şey nedenselliğin bir sonucu olarak vardır, boşluktan, yokluktan oluşan bir evrende nedenselliğin döngüsüne takılan yokluk varlığa dönüşür, her neden bir sonucu, her etki bir tepkiyi zorlar. Evrenin değişmez yasası nedensellik (Karma) yasasıdır. Ne başlangıcı ne de sonu olan evrende, egemen olan sadece doğa yasalarıdır. Buddha böylece tanrıların görevini yasalara yüklemiş, tanrıları gereksizleştirmiştir. Sonuçta insanın geleceğini belirleyen nedenlerin zorladığı sonuçlardır, öyleyse insanın kendi eylemlerinin sonuçlarından kaçıp kurtulması olanaksızdır. Eylemlerimizin sonuçlarından kurtulmanın bir yolu varsa, onu ancak kendi çabamızla kendimiz bulmalıyız (Gakkai 2002, twelve linked chain of causation mad.).

On iki halkalı kapalı bir zincir olarak temsil edilen nedensellik yasasını şöyle gösterebiliriz.

1. 無明 "*wúmíng*" "cehalet", yanılgı yanlış düşüncelere yol açar. 2. 行 "*xíng*" "saṃskāra", hareket, ahlâkî davranış, cehalet ahlâksızlığa yol açar. 3. 六譚 "*liù tán*" "algının altı şekli", farkındalık ya da görme, burada bilinç ortaya çıkar. 4. 名色 "*míng sè*" "isim ve şekil", nesnelerin özellikleri, bilincin benle ben olmayanı ayırt etmesinden özne nesne ikiliği, ad ve beden ortaya çıkar. 5. 六入 "*liù rù*" "altı duyu organı", bundan altı duyu alanı gelişir. 6. 觸 "*chù*" "dokunma, bağlantı, hissetme", bu altı duyudan dolayı duyularla nesneler karşılaşır. 7. 受 "*shòu*" "alma, algılama, duyu", bu karşılaşmadan hoşlanma, hoşlanmama gibi duygular oluşur. 8. 愛 "*ài*" "sevme, susuzluk, arzu", bu duygular istekler ve tutkulara dönüşür. 9. 取 "*qǔ*" "istekler, tutkular", bağımlılığa, insanın isteklerinin, tutkularının tutsağı olmasına, bireysel yaşam isteğine yol açar. 10. 有 "*yǒu*" "bağlanma", bundan da oluşuma karşı bağımlılık ortaya çıkar. 11. 生 "*shēng*" "doğma", oluşum doğuşa neden olur. 12. 老死 "*lǎosǐ*" "yaşlanma ve ölüm", doğuşsa ihtiyarlık ve ölüme, ıstıraba, tedirginlik ve umutsuzluğa yol açar. Buradan da yine yanılgı ortaya çıkar (SH 42b, 186a).

avantlardın tıltaglardın togarlar (BTXX/32-33) "*Sebeplerden*$_2$ doğarlar."

birök *iki yigirmi bölüklüg tıltagtın* kutrulmak (BTXX/608-610) "Eğer *on iki bölümlü sebepten* kurtulmak."

aşnukı künte ol ok *iki yigirmi bölük ulag sapag nomug* (TekinMaitr/46/1-3) "Önceki günde o *on iki bölümlü bağlanma*$_2$ *kanunu*."

1.5.1. Cehalet:

ETü. *biligsiz* "bilgisiz", *biligsiz bilig* (ST) "bilgisiz bilgi", *midik partagçan* (Hend.) "cahil, prthagjana" = **Skr.** *āmalaka, avidyā, pṛthagjana* = **Pali.** *avijja* = **Çin.** 無明 "*wúmíng*" (SH 42b) = **Tib.** *ma rig pa* (J. Hopkins) = **Sgd.** *"myδ'k* (SD 7a)

Avidyā terimi, olumsuzluk ifade eden Sanskritçe *a-* ön eki ile "bilgi, görüş" anlamındaki *vidyā* kelimesinden oluşur. Uygurca olarak kullanılan *midik partagçan* ifadesi ise *midik* < Sgd. *"myδ'k*, *partagçan* < Skr. *pṛthagjana* kelimelerinden oluşur.

異生 "*yì shēng*" *Pṛthagjana* sözü de "Budizm tarafından aydınlanmamış kişi, sıradan insan, inançsız, cahil, aptal, günahkâr" anlamlarında kullanılmaktadır (SH 361b).

"Cehalet ya da aldatma, aldanma, hayalî bazı duygular, aydınlatılmaz karanlık, oluşumu yanlış gösteren cehalet ya da gerçekteki aldatıcı olaylar, cahil, aptal, akılsız" anlamlarındaki avidyā, ıstırabın kökleri arasındadır (Edg. 77b). Avidyā, canlıların Saṃsāra'daki ıstıraplarının baş sebebi ve Budizm öğretisinde anahtar rol oynayan ifadelerden biridir. Cehalet, yaşam zincirinin diğer halkalarını yönlendirir. Ayrıca cehalet, Bodhisattvalar tarafından ilk üstesinden gelinmesi gereken bir durumdur. Avidyā terimini çeşitli gruplar içerisinde de inceleyebiliriz. Bunlar şu şekildedir;

Avidyā, üç kleśa'nın ilkidir.

Avidyā, Pratītyasamutpāda'nın ilkidir.

Avidyā, Bhavacakra tekerleğinin ilkidir (Gakkai 2002, ignorance mad.) .

Ayrıca avidyā terimi Budistlerce kör bir kadın olarak resmedilir (SH 43a).

bo kamag *biligsiz* yalañuklar ters tetrü körümte yorıyurlar (BTXVIII/1572-1573) "Bu bütün *cahil* insanlar yanlış$_2$ yolda yürürler."

ürüg uzatı *biligsizler* kılıkın kılunu (AY10116-17) "Daima$_2$ *bilgisizler* hareketini yaparak."

biligsiz bilig bolmasar tavranmak bolmaz (May44a23) "*Bilgisiz* olmasa istem olmaz."

biligsiz bilig öçser tavranmak öçer (May 44a24) "*Bilgisizlik* yok olsa istem yok olur."

kut bulmaduk *midik partagçan* tınlıglarka (AY/41/9-10) "Saadet bulmamış *cahil*$_2$ *canlılara*."

1.5.1.1. Bilgisizlik Karanlığı:

ETü. *biligsizlik karañku* (ST) "bilgisizlik karanlığı", *çıgaylar* "sefiller", *karañkular* "karanlıklar", *karañku kararıglar* (Hend.) "karanlıklar", *sıg yuka biliglig* (ST) "az bilgili, zayıf bilgili" = **Skr.** *kāla, krsna* = **Pali.** *kāla* **= Çin.** 黑 "*hēi*", 黑闇 "*hēi guī*" (SH 395b), 目冥 "*mù míng*" (SH 275a)

Cehalet bir zulmettir. Terim, "cehalet ya da şüphe duymak, kör ve karanlık" anlamında olup bilgisizliği ve cahilliği ifade eder.

Temel karanlık ya da temel cehalet olarak ifade edilen terim, hayatın doğasındaki bütün aldanmaları işaret eder. Bu karanlığı ancak Buddha ışığı ya da gönüldeki ışık aydınlatabilir ya da cehaleti yok edebilir (SH 275a, 395b, 463b, Edg. 179b).

biligsizlik karañku üze köñülüm örtülü (AY/101/16-17) "*Bilgisizlik karanlığı* üzerine gönlüm kapalı."

ulug yarlıkançuçı köñüllüg yalınıñız üze *karañkularıg* tarkarur kiterür siz (AY/111/4-7) "Büyük merhametli gönüllü ışığınız üzerine *karanlığı, cehaleti* bozarız gideririz."

kün teñri yarukı togsar alku *karañku kararıglarıg* tarkarur (BTXX/1058-1061) "Güneş tanrısının ışığı doğsa bütün *karanlıklar*$_2$ yok olur."

Yine cehalet bir fakirliktir. Bu fakirlik bilgi ve gönül fakirliğidir. Canlı cehaleti yüzünden hiçbir şey anlayamaz, hişbir şeyi fark edemez.

yarlıkançuçı köñülin ök umug bolgu *çıgaylarka* (BTI/B/118) "Merhametli gönlü *fakirlere* umut olacak."

Avidyā'yı karşılayan diğer bir ifade ise "bilgisi az, ince" anlamındaki *sıg yuka biliglig* ifadesidir.

kim *sıg yuka biliglig* tınlıglar uksunlar bilsünler ikireçgü sizik köñülleri tarıkguluk bolsun tip ötünti (AY/34l/ 5-8) "*Az bilgili, cahil* canlılar anlasınlar, bilsinler, şüpheli gönülleri yok olsun, diye söyledi."

1.5.2. İstem:

ETü. *tavranmak* "davranış, ahlâk, istem", *karım* "karman" = **Skr.** *saṃskāra, karman* = **Pali.** *samskhāra* = **Çin.** 行 "*xíng*" (SH 42b), 倌塞逝羅 "*guān sāi shì luó*" (SH 420b), 業 "*yè*" (SH 403a) = **Tib.** *du byed* (J. Hopkins)

"Zihinsel oluşum, istem, iş, hareket" anlamlarında kullanılan terim, 12 Nidāna'nın on birincisi, Pratītyasamutpāda'nın da ikincisidir. Pañcaskandha'nın da dördüncüsü olan saṃskāra zihnin iyi ve kötü oluşumlarını ifade eder (SH 126a). 行 "*xíng*" "karman ya da saṃskāra, hareket, ruhsal aktivite" olarak da tanımlanır (SH 398b, Edg. 542b). Canlıların hareketlerinin sonucundaki etki olarak da gösterilir (SH 420b).

Saṃskāra terimi, Budizmde bütün zihinsel karakterleri göstermede kullanılır. Ayrıca Budistler Saṃskāra'yı "birlikte yapılanlar" ve "birlikte yapanlar" şeklinde iki biçimde

açıklarlar. Birincisi, iradenin sonucunda meydana gelmesi nedeniyle istem oluşumu diye adlandırılırken ikincisi ise zihinsel yetenek sayesinde oluşur. Ayrıca yukarıda da bahsedildiği üzere saṃskāra aynı zamanda 業 "*yè*" "karma ya da karman"dır. Karma "hareket, iş, edim, ahlâkî vaziyet, sonuç, etki" gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Budizmde iki tür hareket vardır ki bunlar iyi ve kötü amellerdir. Ahlâkî davranışlar, gelecekte hak edilen cezanın ya da mükâfatın sebebidir. Bu sebeplerin sonucunda iyi ya da kötü yeniden doğumlar ortaya çıkar. Bu doğumlar da aşağıda belirtileceği üzere 2, 3, 4, 6 ve 10 hayat şeklindedir (SH 403a-b).

Saṃskāra terimi Budistlerce meyve toplayan bir adam ya da çömlek yapan bir adam olarak resmedilir (SH 43a).

anı üçün tözün bursoñ kuvrag bo *karımıg* kop köñülin eşitilmişleri tıñlamışları kergek kimler birök eşitgüçe erser (BTIII/740-743) "Onun için asil topluluk$_2$ bu *davranışı* tamamıyla gönlü ile işitmeleri ve dinlemeleri gerek ki eğer işitecek ise."

tavranmak bolmasar bilig köñül bolmaz (TekinMaitr/44a/22) "*İstem* olmasa bilgi olmaz."

tavranmak öçser bilig köñül öçer (TekinMaitr/44a/25) "*İstem* yok olsa, sönse bilgi yok olur, söner."

1.5.2.1. Kötü Kişiler:

ETü. *yavız kişi* (ST) "kötü kişi" = **Skr.** *icchanti* = **Çin.** 無種闡提 "*wú zhǒng chǎn tí*" (SH 381b)

İyilik tohumu yahut Buddha tohumu olmayan kötü kişiyi ifade eden terim, 無種性 "*wú zhǒng xìng*" "yeniden doğumdan kurtulamayan kişileri" ifade eder (SH 381b).

nomsuz törüsüz *yavız kişike* (AY/564/6-7) "Kanunsuz$_2$ *kötü kişiye*."

yavız kişiler birle katılmaktın edgü kutlug tınlıglar inç esen bolmakıg körmezler (BTIII/293-295) "*Kötü kişiler* ile birlik olması nedeniyle iyi, saadetli canlılar rahat yüzü görmezler."

yavız kişiler yavız savta ok usalmaksız bolur (BTIII/295-297) "*Kötü insanlar*$_2$, kötü sözden usanmazlar."

1.5.2.2. Kötü İşler:

ETü. *yavız iş işle-* (ZFG) "kötü iş yapmak" = **Skr.** ? = **Çin.** 惡作 "*è zuò*" (SH 371b)

Terim, "kötülük yapmak" anlamıyla birlikte pişman olmayı da ifade eder (SH 371b).

kim kayu eren ekeler siñiller kızlar analar dintarlar *yavız iş işlep* yazınsarlar (BudApo/49/18-20) "Eğer erkekler, ablalar, küçük kızlar, kızlar, anneler, seçkinler *kötü iş yapıp* günah işleseler."

1.5.2.3. Kötü Ameller:

ETü. *agır ayıg kılınç* (ST) "çok kötü amel", *agır tsuy irinçü ayıg kılınçlıg kir tapçalar* (Hend., ST) "büyük günah, sefil, kötü amelli kirler", *ayıg* "kötü", *ayıg kılınç* (ST) "kötü amel", *ayıg kılınçı ertiñü üküş ulug yazuklug* (Hend., ST) "kötü amelli çok büyük günah", *ayıg kılınçlıg tıdıglar* (Hend, ST) "kötü amelli engeller", *ayıg yavlak körksüz kılınçlar* (ST) "kötü çirkin ameller", *emgeklig ayıg kılınçlar* (ST) "ıstıraplı kötü ameller", *ertiñü yavlak ayıg kılınç* (ST) "çok kötü amel", *kararıg ayıg kılınç* (ST) "karanlık kötü amel", *kintsu münlüg yazuklar* (Hend.) "günahlar" *mün kadag* (Hend.) "günah", *nızvanılıg agır yükler* (ST) "ihtiraslı ağır yükler", *nızvanılıg yükler* (ST) "ihtiraslı yükler", *ters tetrü anıg kılınç* (Hend., ST) "ters kötü ameller", *törüsüz tsuylug irinçülüg ayıg kılınçlıg iş* (Hend, ST) "kanunsuz günahlı sefil kötü amelli iş", *tsuy ayıg kılınçlar* (Hend, ST) "kötü ameller", *tsuy irinçü agır ayıg kılınçlar* (Hend, ST) "kötü sefil kötü ameller", *tsuy yazuk* (Hend.) "günah", *yalarmaklıg ayıg kılınçlıg örtügler* (ST) "suçlu, kötü amelli örtüler", *yam işin* (İT) "yāma işi", *yavız* "kötü", *yinik yazuk* "hafif günah" = **Skr.** *duṣkṛta* = **Pali.** *dukkaṭa* = **Çin.** 突吉羅 "*tū jí luó*" (SH 205a), 突膝吉栗多 (ya da 突悉吉栗多) "*tū xī jí lì duō*" ya da "*tū xī jí lì duō*" (SH 311a), 突 "*tū*" (SH 440a) = **Tib.** *nges byas* (J. Hopkins)

Eski Türkçede kullanılan tsuy ifadesi Çince tsui kelimesinden gelmektedir (BTIII, 102b).

"Yanlış yapma, şeytani hareket, kötülük, günah, bedenin ve ağzın dışarıya aksettirdiği günahlar, işler, eylemler" anlamında kullanılan terim, 突吉羅 "*tū jí luó*" "büyük günahlardan biri" (SH 205a), 突 "*tū*" "günahların ışığı, yanlışlık, kusur" gibi anlamlar ifade etmektedir (SH 311a, 440a, Edg. 267b).

Canlılar günahları dört sebepten dolayı yapmaktadırlar. Bunlar Buddha cevherini, dharmā cevherini, topluluk cevherini ve iyi ile kötü arasındaki farkları bilmemeleri nedeniyledir. Bu durum, Eski Uygur metinlerinde şu şekilde ifade edilmektedir. "burkan erdinig bilmedin nom erdinig bilmedin bursoñ kuvrag erdinig bilmedin edgüli ayıglı iki törlüg kılınçlarıg bilmedin (AY/134/2-6) Buddha cevherini bilmeden, dharmā cevherini bilmeden, topluluk cevherini bilmeden, iyi ve kötü iki türlü davranışın (arasındaki farkı) bilmeden."

agır ayıg kılınçlıg uvlarıntın udrulup tözünlerniñ tört köni nomug olarka köñülçe nomlayın (UIII/11/8-10) "*Kötü amelli* uykularında uyandırıp asillerin dört doğru kanununu onlara gönüllerince söyleyeyim, vaaz edeyim."

öñi öñi *agır tsuy irinçü ayıg kılınçlıg kir tapçaların* yumak arıtmaklıg çogı yalınınıñ irüsi belgüsi titir (AY/185/2-6) "Başka başka *büyük sefil, kötü amelli kirlerini*$_2$ yıkamak arıtmaklı alevin belirtisidir$_2$."

ayıgdın titip edgüke yaratıñuka köni oñaru süzük köñül turgursun (AY/478/13-15) "*Kötüden* uzaklaşıp iyiye yaklaşıp doğru, sağ, temiz gönül oluştursun."

biz kamagun yılkılarnıñ öñre yalañuk ajunlartakı *ayıg kılınçlar* küçinde bo ugurta yılkı ajunınta togdumuz erti (AY/6/14-17) "Biz bütün hayvanlar önceki insan hayat şeklindeki *kötü amellerimiz* yüzünden bu hayvan hayat şeklinde doğduk."

ayıg kılınç erser kaltı tamu prit yılkılarnıñ öñi öñi izi orukı titir (BTII/191-193) "*Kötü amellerin* ise cehennem, preta ve hayvanlardan başka izi, yeri yoktur."

ay yumışçılar ol yalañuknıñ *ayıg kılınçı* ertiñü üküş ulug yazuklug erür (AY/13/5-7) "Ey yumuşçular o insanların *kötü ameli* çok$_2$, (onlar) büyük günahkârdır."

tamuda tüşmedin alku *ayıg kılınçlıg tıdıgları* barçasız (BTII/375-376) "Cehenneme düşmeden bütün *kötü amelli engelleri* eksiksiz."

biz öñre kız kısga ödte şakimun burkan şazanınta *ayıg yavlak körksüz kılınçlar* kıltımız (TekinMaitr/74/33-35) "Biz vaktiyle kısa$_2$ bir zamanda Śākyamuni Buddha dininde *kötü$_2$, çirkin ameller* yaptık."

alku kamag *emgeklig ayıg kılınçlarıg* (AY/105/3-4) "Bütün$_2$ *ıstıraplı kötü amelleri*."

yme bo özlüglerig ölürmek erser *ertiñü yavlak ayıg kılınç* titir (AY/21/6-8) "Ve bu canlıları öldürmek ise *çok kötü$_2$ bir harekettir, ameldir*."

kararıg ayıg kılınçım (StabUig/213/3b) "*Karanlık kötü amelim.*"

kintsu münlüg yazuklarıg kiñürü açınıp (StabUig/137/5c) "*Günahları*$_2$ tekrar itiraf edip."

odgurak *mün kadag* sözlemeklig yme tüşin bilürler (BTIII/145-146) "Doğrudan *günah*$_2$ söyleme karşılığını bilirler."

öçürgelir üçün birkerü *mün kadaglar* kuvragın (AY/547/62-63) "Söndürmek için tekrar *günahlar*$_2$ topluluğunu."

ne kılguluk işlerin kılu tüketmiş *nızvanılıg agır yüklerin* titmiş ıdalamış özlerin bulmış alku togum ajunların yme alka üzmelemiş añsız ulug erksinmekke tegmiş yazınçsız arıg çahşapudta turmış (AY/34a/16-24) "Yapılacak işleri tamamlamış, *ihtiraslı ağır yükleri* bırakmış$_2$, canlıları bulmuş, bütün doğum hayat şekillerini övgüyle kesmiş, büsbütün büyük iktidara ulaşmış, günahsız temiz ahlâkı oluşturmuş."

nızvanılıg yüklerin titmiş ıdalamış (BTXVIII/27-29) "*İhtiraslı yükleri* bırakmış$_2$."

kayu tınlıg köni nomka kirtgünçi yok erip ters tetrü anıg kılınçlıg erip (TT IV/440-442) "Eğer canlının doğru kanuna cevabı yoksa o *ters*$_2$*, yanlış kötü hareketli* olup."

tözün oglanım biligsiz tınlıglar sizler bilmedin ukmadın körümçi ulatı ters tetrü törüçige bilig aytıp öküş törlüg törüsüz *tsuylug irinçülüg ayıg kılınçlıg iş* işleyürler (TT VI/330-332) "Asil evladım, bilgisiz canlılarsınız. Bilmeden, anlamadan kâhin ve yanlış$_2$ koruyucuya bilgi sorup pek çok türlü *kanunsuz, günahlı, sefil kötü hareketli iş* yaparlar."

alku *tsuy ayıg kılınçlarıg* tarkartaçıg (AY/104/16-17) "Bütün *kötü*$_2$ *amelleri* bozacak."

yme bo üzeliksiz üstünki yig köni tüz tuymak atlıg burkan kutın küsedeçi tözünler oglı tözünler kızı tayşıñ yorıgda kamag ters tetrü tınlıglar birle katılıp kavışıp öñre kılmış *tsuy irinçü agır ayıg kılınçlarıg* neteg yañın ökünser bilinser kşantı kılsarlar ol ayıg kılınçları arıyur alkınur erki teñrim tip ayıtu ötünti (AY/132/6-16) "Kesintisiz üstün doğru kavrayış adlı Buddha saadetini isteyen asiller oğlu ve asiller kızı, Mahāyāna öğretisinde bütün yanlış, ters görüşlü canlılar ile birleşip$_2$ önceden yapmış oldukları *sefil, büyük kötü amelleri* için nasıl yeniden yalvarırsa, tövbe ederse (o da) o kötü amelleri temizleyeyim, tanrım, diye seslendi, yalvardı."

ajunlar sayu kılmış kazganmış alku kamag *tsuy irinç agır ayıg kılınçlarımızını* körüp anta kşanti ötünü teginelim teñrim (StabUig/241/a/c-e) "Her bir hayat şeklinde yaptığımız bütün *günahlarımızı, kötü amellerimizi* görüp o anda yalvaralım tanrım."

tsuyumta yazukumta boşuyu birzün (TekinKuan/200) "*Günahımdan*$_2$ kurtarıversin."

yinçürü sakınç turgurup katıglanmak küçinte irmek *yalarmaklıg ayıg kılınçlıg örtügleri* barça tarıkar (AY/72/19-22) "Saygı düşüncesini zayıflatmak, gayretten usanmak (gibi) *suçlu, kötü amelli örtüleri* hep bozar, dağıtır."

yam işin işlemedimiz (BudApo/30/13-14) "*Yāma (şeytan) işini* yaptık."

edgü kılmatım *yavız* kıltım (UII/78/39-40) "İyi yapmadım, *kötü* yaptım."

yinik yazukka ertiñü agır kıınka tegünür (TT VI/10-11) "*Ucuz günah için* çok büyük cezaya ulaşır."

1.5.2.3.1.On Günah:

ETü. *karmaput* "karma-patha", *on ayıg kılınç* (ST) "on kötü amel", *on törlüg ayıg kılınçlar* (ST) "on türlü kötü ameller", *on törlüg krmaput* (ST) "on türlü karma-patha" = **Skr.** *akuśala, daśākuśala, daśākuśalāni, karma-patha* = **Çin.** 十惡 "*shí è*", 十惡業（逍) "*shí è yè (xiāo)*", 十善 "*shí shàn*", 十戒 "*shíjiè*" (SH 50a)

Terim, "on yanlış ya da şeytani şeyler" olarak tanımlanmaktadır. Bu on günah Budizmde üç vücutla, dört dille ve üç düşünceyle yapılan günahlardır. Vücutla yapılanlar öldürmek, çalmak, zina etmek, dille yapılanlar yalan söylemek, iki dilli olmak, küfür etmek ya da kaba konuşmak, iftira atmak, gönülle ya da düşünceyle yapılanlar ise başkasının malını kıskanmak, öfkelenmek ve aykırı fikirde olmaktır. Bunlar şeytani düşüncenin sonucunda ortaya çıkan günahlardır (SH 50a, Edg. 170b). Canlıların bu günahları işlemeleri sonucunda, canlılar türlü işkencelere marûz kalırlar ve çeşitli cehennemlerde yeniden doğarlar.

Bu terimi Eski Uygur Türkçesinde "*et'özin üç tilin tört törlüg köñülteki kılınç yme üç törlüg bolar* (AY/107/15-16) Vücudu üç, dili dört türlü, gönüldeki hareket ise üç türlü olur." şeklinde açıklamaktadır.

törlüg *karmaput* ertip (TekinMaitr/79/23) "Türlü *karma-patha* geçip"

on ayıg kılınçdın öñi ödrülüp on edgü kılınçlar yolınta yorıdaçı bolayın (AY/108/13-15) "*On kötü amelden* ayrılıp on iyi amel yolunda yürüyücü olayım."

bo üç törlüg kılınçlar tıltagınta kıltım eser *on törlüg ayıg kılınçlarıg* (AY/107/19-21) "Bu üç türlü hareketler sebebinden *on türlü kötü amelleri* yaptıysam."

takı yme il tüzmiş birle *on törlüg karmaputug* sıp tsuy ayıg kılınç kıltımız erser (TT IV/A/66-68) "Ve yine il düzenlemek ile *on türlü karma-patha'yı* bozup kötü$_2$ amel yaptıysak."

1.5.2.3.1.1. Vücut İle Yapılan Günahlar:

ETü. *et'özin* "vücut ile" = **Skr.** ? = **Çin.** 身三 "*shēn sān*" (SH 12a)

Terim, vücutla yapılan günahları göstermede kullanılır. Bu günahlar ise öldürmek, çalmak ve zina etmektir (SH 12a-b).

et'özin kılınu yançdım erser (AY/134/6-7) "*Vücut* ile günah işlediysem."

1.5.2.3.1.1.1. Canlıları Öldürmek:

ETü. *ölüt ölürmek* (İFG) "canlıları öldürmek, ölümlüleri öldürmek" = **Skr.** *shatsamāsa* = **Çin.** 一鼷多生 "*yī zhā duō shēng*" (SH 7a), 殊 "*shū*" (SH 327a), 殺 "*shā*", 殺三摩娑 "*shā sān mó suō*" (SH 327b)

"Yaşayan bir canlıyı öldürmek, yok etmek" anlamında kullanılan terim, Budizmde en büyük günahlardan biridir (SH7a, 327b)

ölüt ölürmek (BudApo/64/11) "*Ölümlüleri öldürmek*."

ince kaltı yinin *ölüt ölürdümüz* erser (TT IV/A/68-69) "Eğer vücut ile *ölümlüleri öldürdüysek*."

1.5.2.3.1.1.2. Çalmak, Hırsızlık Yapmak:

ETü. *adınagunuñ tavarın ogurla-* "başkasının malını çalmak", *ogrı ogurlamak* (İFG) "hırsızlık yapmak, çalmak" = **Skr.** ? = **Çin.** 偷盗 "*tōudào*" (SH 342a), 賊 "*zéi*" (SH 413b)

Terim, "çalmak, hırsızlık yapmak" anlamlarında kullanılmakta olup on günahtan birini ifade eder (SH 342a, 413b).

adınagunuñ tavarın ogurladımız erser (TT IV/A/69) "*Başkasının malını çaldıysak*."

ogrı ogurlamak (BudApo/64/14) "*Hırsızlık yapmak, çalmak*."

1.5.2.3.1.1.3. Zina Etmek:

ETü. *adın amrakın amramak* (İFG) "başkasının sevdiğini sevmek, zina etmek", *adıñ yutuzıña yazın-* "başkasının karısına göz dikmek, zina etmek" = **Skr.** ? = **Çin.** 邪娃 "*xié wá*" (SH 246b), 婬 "*yín*" (SH 345b)

Terim on günahtan biridir ve Budizm bu günahı şiddetle yasaklar. On emir içinde zina etmemek de sayılır (SH 246b, 345b).

adın amrakın amramak (BudApo/64/14-15) "*Başkasının sevdiğini sevmek*."

adıñ yutuzıña yazıntımız erser (TT IV/A/69-70) "*Başkasının karısına göz diktiyse, zina ettiysek*."

1.5.2.3.1.2. Dil İle Yapılan Günahlar:

ETü. *tilin* "dil ile" = **Skr.** ? = **Çin.** 口四 "*kǒu sì*" (SH 12a)

Dille yapılan günahlar ise yalan söylemek, iftira atmak, suistimal etmek, çift dilli olmak şeklinde sıralanır (SH 12a-b).

*tilin s*özleyü yançdım erser (AY/134/7-8) "*Dil* ile günah işlediysem."

1.5.2.3.1.2.1. Yalan Söylemek:

ETü. *ezüg* "yalan", *ezük yalgan sav sözle-* "yalan söz söylemek" = **Skr.** ? = **Çin.** 虛註語 "*xū zhù yǔ*" (SH 390a)

Terim, "yalan söylemek ya da aldatıcı konuşmak" anlamındadır. On emirden doğru söylemenin karşıtıdır (SH 390a).

ezüg (BudApo/64/15) "*Yalan*."

tilin *ezük yalgan sav sözledimiz* erser (TT IV/A/70-71) "Dil ile *yalan*$_2$ *söz söylediysek*."

1.5.2.3.1.2.2. İftira Atmak:

ETü. *çasut* "iftira", *çasur- yoña-* (Hend.) "iftira atmak", *yala yañku ur-* (Hend.) "iftira etmek, atmak" = **Skr.** *apavāda* = **Çin.** 兩舌 "*liǎng shé*" (SH 250a), 誹 "*fěi*", 誹謗 "*fěibàng*" (SH 444a)

“İftira, iftira atma” anlamında olan terim, on günahtan biridir SH 444a). Ayrıca 兩舌 “*liăng shé*” terimi de “çift dilliliği” ifade eder (SH 250a). 誹誇正法 “*fĕi kuā zhèngfă*” Budizme iftira etmek ya da Budizmi inkâr etmek büyük günahlar arasında sayılır (SH 444a)

çasut (BudApo/64/15) “*İftira.*”

çasurdumuz yoñadımız erser (TT IV/A/71) “*İftira attıysak.*”

azu arhant dintarlar üze *yala yañku ursar* (BudApo/52/12-13) “Arhata, seçkine *iftira* atsa.”

2.5.1.1.2.3. Kaba ve Çirkin Söz Söylemek:

ETü. *evrik sarsıg sav sözle-* “kaba ve çirkin söz söylemek”, *sarsıg sav sözlemek* (İFG) çirkin söz söylemek, küfretmek” = **Skr.** ? = **Çin.** 訕 “*shàn*” (SH 339a)

“Küfretmek, kaba konuşmak, iftira atmak” anlamlarında kullanılan terim, on günahtan biridir (SH 339a).

evrik sarsıg sav sözledimiz erser (TT IV/A/71-72) “*Kaba ve çirkin söz söylediysek, küfrettiysek.*”

sarsıg sav sözlemek (BudApo/64/15-16) “*Çirkin söz söylemek.*”

2.5.1.1.2.4. Alay Etmek, Riyakâr Olmak:

ETü. *asgançula- tagunla-* (Hend.) “alay etmek, riyakâr olmak”, *askançu tagun sav sözlemek* (Hend., İFG) “alaycı söz söylemek” = **Skr.** ? = **Çin.** ?

Terim, on günahtan biri olup başkasıyla alaycı konuşmayı ifade eder.

askançu tagun sav sözlemek (BudApo/64/16-17) “*Alaycı söz söylemek.*”

asgançuladımız tagunladımız erser (TT IV/A/72) “*Alay ettiysek, riyakâr olduysak.*”

2.5.1.1.3. Gönül İle Yapılan Günahlar:

ETü. *köñülin* “gönül ile” = **Skr.** *cittam* = **Çin.** 心法 “*xīn fă*” (SH 11a-b)

Terim, gönülle yapılan günahları ifade eder. Gönülle ya da zihinde yapılan günahlar kıskanmak, öfkelenmek ve yanlış görüşte olmaktır (SH 11a-b).

köñülin sakınu yançdım erser (AY/134/8-9) “*Gönül* ile düşünüp günah işlediysem.”

2.5.1.1.3.1. Kıskanmak:

ETü. *az* "kıskanç, hırs", *künilemek* "kıskanmak", *küni kıvırkak köñül* (Hend, ST) "kıskanç ve tamahkâr gönül", *küni sakınç* "kıskanç düşünce" = **Skr.** *irṣyāpaṇḍaka* = **Çin.** 妬 "*dù*", 妬不男 "*dù bù nán*" (SH 254a), 波利那 "*bō lì nà*" ya da 善藏 "*shàn cáng*", 嫉 "*jí*" (SH 398b)

On günahtan biridir. "Canlıları kıskanmak ve onların kötülüğünü istemek" olarak tanımlanır (SH 398b).

az (BudApo/64/17) "*Kıskanç*."

övkilenmek *künilemek* (BTXX/689) "Öfkelenmek, *kıskanmak*."

küni kıvırkak köñülnüñ tölüki ugurınta yok çıgay bolup tev kür tıltagınta anın men kıltım erser kamag ayıg kılınçlarıg tsuylarıg irinçlerig kılgalı taplamasar men (AY/102/3-8) "*Kıskanç ve tamahkâr gönlün* heyecanıyla yoksul$_2$ olup hile$_2$ nedeniyle onu ben yaptıysam, bütün günahları işlemeyi, kötülükleri yapmayı kabul etmezsem."

köñülin adınagunuñ edgüsiñe *küni sakınç* turgurdumuz erser (TT IV/A/72-73) "Gönül ile başkasının iyiliğine *kıskanç*$_2$ düşünce oluşturduysak."

2.5.1.1.3.2. Öfkeli Olmak:

ETü. *övke* "öfke", *övke uz boz köñül* (ST) "öfkeli ve kindar gönül" = **Skr.** ? = **Çin.** 忿 "*fèn*" (SH 100b)

On büyük günahtan biridir ve canlıları felakete sürükleyen bir davranıştır. Budizm bu davranışların kökünü kazımayı hedeflemiştir.

övke (BudApo/64/17) "*Öfke*."

övke uz boz köñül tutdumuz erser (TT IV/A/73-74) "*Öfke ve kindar gönül* tuttuysam."

2.5.1.1.3.3. Yanlış, Ters Görüşte Olmak:

ETü. *ters tetrü körüm* (Hend, ST) "yanlış, ters görüş" = **Skr.** ? = **Çin.** 惡見 "*è jiàn*" (SH 372a)

Terim, "kötü görüş ya da heterodoks görüş" anlamında kullanılmaktadır (SH 372a). Budizme karşı çıkmayı ifade eder.

ters tetrü körüm turgurmak (BudApo/64/17-18) "*Yanlış, ters görüş* oluşturduysam."

ters tetrü körüm öritdimiz erser (TT IV/A/74) "*Yanlış, ters görüş* yükselttiysem."

1.5.2.3.2. Beş Türlü Büyük Günah:

ETü. *beş anantrıslar* (ST) "beş ānantarya", *beş törlüg anantrıs atlıg agır tsuy ayıg kılınç* (ST, Hend.) "beş türlü ānantarya adlı büyük günah", *beş törlüg anantrıs atlıg agır tsuy irinçü ayag kılınç* (ST, Hend.) "beş türlü ānantarya adlı büyük, sefil günah", *beş törlüg utrunmak atlıg tsuy ayıg kılınçlar* (ST, Hend.) "beş türlü direnmek adlı günahlar", *üç törlüg anantrıs atlıg kılınç* (ST) "üç türlü ānantarya adlı amel" = **Skr.** *pañcānantarya, ānantarya, ānantarīya* = **Pali.** *ānantariya, ānanatarika* = **Çin.** 五逆 "*wǔ nì*", 五無問藥 "*wǔ wú wèn yào*" (SH 128a), 無問藥 "*wú wèn yào*" (SH 383a)

Aralıksız, kesintisiz karma ya da affedilmez beş günahın kesintisiz cezası olarak tanımlanan terim, ölümcül günah olarak anlamlandırılır. *Ānantarya*, ceza yeri olan avīci cehennemi ile de bağlantılıdır (SH 383a, Edg. 95b).

Beş asi hareket ya da öldürücü günah şu şekilde sıralanmaktadır;

I.1. Anasını babasını ya da yakın akrabasını öldürme, 2. Annesini öldürme, 3. Arhatı öldürme, 4. Bir Buddha'nın kanını dökme, 5. Topluluğun uyumluluğunu ya da birliğini yıkmadır. Bu günahlar Hīnayāna ve Mahāyāna'da ortak günahlar olarak tanımlanır.

II. 1. Tapınakları yıkmak, kutsal kişi ya da şeylere küfretmek, sūtraları yakmak, bir Buddha'nın ya da rahibin bir şeyini çalmak, başkalarını kandırmak ve bundan mutlu olmak, 2. Śrāvaka, Pratyekabuddha ya da Bodhisattva üyelerine küfretmek ya da iftira etmek, 3. Rahiplere kötü muamele etmek ya da onları öldürmek, 4. Beş öldürücü günahtan birini övmek, 5. Kötü tohum sonucunda oluşan karmayı inkâr etmek, yalanlamak, şeytani düşünceyi bırakmamaktır.

III. İlk beş günaha denk olarak, beş öldürücü günah daha vardır. 1. Anne ile ilişkide bulunmak ya da en az bir rahibeye hükmetmek, 2. Dhyāna'daki bir Bodhisattva'yı öldürmek, 3. Arhat olmak için eğitim alan birini öldürmek, 4. Bir saṅghadaki onarımı engellemek, 5. Bir Buddha'nın sūtupasını yıkmaktır.

IV. Devadatta'nın bağışlanamaz beş günahı 1. Uyum halindeki toplumu yıkmak, 2. Bir taşla Śakyamuni'yi incitmek, onun kanını dökmek, 3. Śakyamuni'nin ayağına basması için azgın bir fili ikna etmek, 4. Bir rahibeyi öldürmek, 5. Śakyamuni'nin iyi niyetlerini bozmak ve tırnaklarına zehir koymaktır (SH 128a).

Aşağıda beş *ānantarya* günah Eski Uygur metinlerine göre sıralanmıştır.

on ayıg kılınçlarıg *beş anantrıslarıg* kılmak üze ikileyü üç yavlak yollarka kirmezünler (BTII/854-856) "On kötü amelleri ve *beş ānantaryaları* yapmak üzere tekrar üç kötü yola girmesinler."

ince kaltı *beş törlüg anantrıs atlıg agır tsuy ayıg kılınç* kıltımız erser (TT IV/A/26-27) "Eğer *beş türlü ānantarya adlı büyük günahları*$_2$ işlediysek."

bo *beş törlüg anantrıs atlıg agır tsuy irinçü ayag kılınç* kıltımız erser (TT IV/A/30-32) "Bu *beş türlü ānantarya adlı büyük günahları*$_2$ işlediysek."

bo *beş törlüg utrunmak atlıg tsuy ayıg kılınçlarıg* kıltım kuratdım erser (AY/134/16-18) "Bu *beş türlü direnmek adlı günahları*$_2$ yaptıysam, topladıysam."

üç törlüg anantrıs atlıg kılınç tükel kıltı (TekinMaitr/57/26-28) "*Üç türlü ānantarya adlı amel* tamam oldu."

- ince kaltı *ögüg kañıg ölürdümüz* erser (TT IV/A/27-28) "*Eğer anneyi babayı öldürdüysek.*" *ögümin kañımın yokadturtum* erser (AY/134/15-16) "*Annemi, babamı yok ettiysem.*"
- *arhant toyınıg ölürdümüz* erser (TT IV/A/28) "*Rahipleri, üstadları öldürdüysek.*" arıg turug *arhant dıntarlarıg ölürtüm* erser (AY/134/14-15) "Temiz, duru *rahipleri, üstadları öldürdüysem*."
- *bursoñ kuvragıg iki yartım kıltımız* erser (TT IV/A/28-29) "*Cemaati ikiye ayırdıysak.*" tüz köñüllüg *bursoñ kuvraglarıg iki arka kıltım* erser (AY/134/12-13) "Doğru gönüllü *cemaati ikiye ayırdıysam*."
- *ölürmek sakınçın teñri burhan et'özinte kan öntürdümüz* erser (TT IV/A/29-30) "*Öldürmek düşüncesi ile tanrı Buddha vücudundan kan çıkardıysak.*" yavlak köñülin *teñri teñrisi burkannıñ et'özinte kan üntürtüm* erser (AY/134/9-11) "Kötü düşünce ile *tanrılar tanrısı Buddha'nın vücudundan kan çıkardıysam.*"
- *köni kirtü nomug ayıgladım tantım* erser (AY/134/11-12) "*Doğru*$_2$*, gerçek kanunu kötüledim, inkâr ettiysem.*"

ETü. *beş törlüg anantrıs sabag atlıg agır tsuy irinçü* (ST, Hend.) "beş türlü ānantarīya sabhāgā adlı büyük günah", *beş törlüg anantrıssabag atlıg agır tsuy ayıg kılınç* (ST,

Hend.) "beş türlü ānantarīya sabhāgā adlı büyük günah"= **Skr.** *ānantarīya sabhāga* = **Çin.** ?

Sabhāga terimi "aynı, benzer, aynı katagori, eşit, denk" anlamında olmakla birlikte *anantarasabhāgā* "benzer bilgi şekli" anlamındadır (Edg. 560a). Burada da *ānantarīya* günahları belirtilir.

takı yme men il tüzmiş birle *beş törlüg anantrıssabag atlıg agır tsuy ayıg kılınç* kıltımız erser (TT IV/A/33-35) "Ve yine memleket düzenlemiş ile *beş türlü ānantarīya sabhāgā adlı büyük günahı₂* işlediysek."

bo *beş törlüg anantrıs sabag atlıg agır tsuy irinçü* kıltımız erser (TT IV/A/39-40) "Bu *beş türlü ānantarīya sabhāgā adlı günahı₂* işlediysek."

- ince kaltı *ög kañ birle katılıştımız* erser (TT IV/A/35-36) "Şöyle eğer *anne baba ile ilişkiye girdiysek, zina ettiysek*."
- *bodısatavlarıg boşgutlarıg ölürdümüz* erser (TT IV/A/36-37) "*Bodhisattvaları, öğrencileri öldürdüysek*."
- *bursoñ kuvraglarnıñ agzıña kirgü yim içim tavar yidimiz yuñladımız* erser (TT IV/A/37-38) "*Cemaatin, topluluğun ağzına girecek yiyeceği yediysek, içeceği içtiysek, malı mülkü harcadıysak*."
- *vrhar sengrem boztumuz söktümüz* erser (TT IV/A/39) "*Vihāra, samgharāma'ları bozduk, söktüysek*."

1.5.2.3.3.Dokuz Türlü Büyük Günah:

ETü. *tokuz törlüg kat atlıg agır tsuy irinçü* (ST, Hend.) "dokuz türlü khād adlı büyük günah", *tokuz törlüg kat atlıg agır tsuy ayıg kılınç* (ST, Hend.) "dokuz türlü khād adlı büyük günah" = **Skr.** *khād, khaṭṭika* = **Çin.** 羯耻那 "*jié chǐ nà*" (SH 442a)

Khād kökünden gelmesi mümkün olan terim, "hayvan gibi yemek, yok etmek" anlamlarının yanı sıra 羯耻羅 "*jié chǐ luó*", 伽絺那 "*jiā chī nà*" da denilmektedir. Ayrıca kasap, avcı, hayvanları öldürerek ya da satarak geçimini sağlayan kişi, alçak sınıfın insanları olarak da ifade edilir (SH 442a-b).

tokuz törlüg kat atlıg agır tsuy irinçü kıltımız erser (TT IV/A/42-43) "*Dokuz türlü khād adlı büyük günahı₂* işlediysek."

bo *tokuz törlüg kat atlıg agır tsuy ayıg kılınç* kıltımız erser (TT IV/A/50-51) "Bu *dokuz türlü khād adlı büyük günahı* işlediysek."

- ince kaltı *vrhar sanlıg sagdıçlıg tavarıg altımız yuñladımız* erser (TT IV/A/43-44) "Eğer *vihāraya mensup malı aldıysak, harcadıysak*."
- *bursoñ kuvrag üze erksintimiz* erser (TT IV/A/45) "*Topluluk üzerine hâkimiyet kurduysak*."
- *ölütlük etlik itdimiz turgurdumuz* erser (TT IV/A/45) "*Mezbaha*$_2$ *yaptıysak, kurduysak*."
- *yagışlık teñrilik etmek itdimiz* erser (TT IV/A/46) "*Kurbanlık*$_2$ *ekmek yaptıysak*."
- *dyan sakınçka katıglantaçı kutluglarka ada kıltımız* erser (TT IV/A/47-48) "*Dhyāna, düşünceye tahammül eden kutlu kişilere ıstırap çektirdiysek*."
- *nom boşgutçılarka tıdıg kıltımız* erser (TT IV/A/48) "*Dharmā öğrenenlere engel olduysak*."
- *berklerde arıglarda …. idtimiz* erser (TT IV/A/48-49) "*Ormanlarda*$_2$ *… bıraktıysak*."
- *arıg samnançlarıg artatdımız* erser (TT IV/A/49-50) "*Temiz rahibeleri bozduysak*."

2.5.2.1.4. On İki Kötü Meslek:

ETü. *iki yigirmi törlüg asanvir atlıg tsuy ayıg kılınç* (ST, Hend.) "on iki asamvara adlı günah", *iki yigirmi törlüg asanvarukikiler işi* (İT) "on iki türlü asamvara işi" = **Skr.** *asamvara* = **Çin.** 十二惡律儀 "*shí èr è lǜyí*" (SH 43b)

"On iki kötü meslek" anlamında kullanılan terim, koyun kasabı, kümes hayvanı satıcısı, domuz eti satıcısı, kuş eti satıcısı, balıkçı, avcı, hırsız, cellât, gardiyan, hilebaz, köpek kasabı gibi işleri ifade eder ki bu meslekler Budizmde kötü olarak nitelendirilir. Bu işleri yapmak büyük günahlar arasında sayılır (SH 43b).

takı yme men il tüzmiş birle ilkisizde berü *iki yigirmi törlüg asanvir atlıg tsuy ayıg kılınç* kıltımız erser (TT IV/A/52-54) "Ve ben memleket düzenlemesi ile evvelden beri *on iki asamvara adlı günahı* işlediysem."

bo *iki yigirmi törlüg asanvarukikiler işin* işlegüçi bolup yarlıkançsız köñülin isig özlerinte adırtımız emgetdimiz ölürdümiz erser (TT IV/A/62-64) "Bu *on iki türlü*

asamvara işi yapıp merhametsiz gönül ile canlıları$_2$ ayırdık, onlara işkence edip, onları öldürdüysek."

- ince kaltı *koyn ölürgüçi tuji boltumuz* erser (TT IV/A/55) "Eğer *koyun öldüren kasap olduysak*."
- *takıgu igidgüçi boltumuz* erser (TT IV/A/55-56) "*Tavuk besleyicisi olduysak*." *takıgu ölürgüçi boltum* erser (UII/84/8-9) "*Tavuk öldürücüsü olduysam*."
- *toñuzçı (boltumuz* erser) (TT IV/A/56) "*Domuz (besleyicisi) olduysak*." *toñuz ölürgüçi boltum* erser (UII/84/9) "*Domuz öldürücüsü olduysam*."
- *balıkçı (boltumuz* erser) (TT IV/A/56) "*Balıkçı olduysak*."
- *keyikçi añçı tuzakçı boltumuz* erser (TT IV/A/56-57) "*Avcı ve tuzakçı olduysak*." *keyikçi añçı boltum* erser (UII/84/9-10) "Avcı ve tuzakçı olduysam."
- *torçı çıvgaçı (bolmak* erser) (TT IV/A/57) "*Avcı ve ökseci (?) olduysak*."
- *kuşçı iterçi uçugma bagrın yorıgma tınlıgların ölürgüçi boltumuz* erser (TT IV/A/57-58) "*Kuşçu, şahinci, uçan ve bağrı üzerine sürünen canlıları öldürücü olduysak*." *kuşçı uçugma tınlıgların ölürgüçi boltum* erser (UII/84/10-11) "*Kuşçu, uçan canlıları öldürücü olduysam*."
- *it etin satguçı boltumuz* erser (TT IV/A/58-59) "*Köpek eti satıcısı* isek." *it etin satguçı boltum* erser (UII/84/11) "*Köpek eti satıcısı olduysam*."
- *açakram yılan ölürgüçi boltumuz* erser (TT IV/A/59-60) "*Açakram yılanı öldürücüsü olduysak." ançakarm yılan ölürgüçi boltum* erser (UII/84/11-12) "*Açakram yılanı öldürücüsü olduysam*."
- *luu öntürgüçi yadçı boltumuz* erser (TT IV/A/60) "*Ejder sihirbazlığı, büyücüsü olduysak*." *luu öntürgüçi yadçı boltum* erser (UII/84-85/12-13) "*Ejder sihirbazı, büyücüsü olduysam*."
- *tınlıgların kınaguçı bukaguçı boltumuz* erser (TT IV/A/61) "*Canlılara işkence edici ve bağlayıcı olduysak*." *tört butlug tınlıgların kınaguçı emgetgüçi boltum* erser (UII/85/13-14) "*Dört butlu canlılara işkence edici olduysam*."

- *kişi ölürgüçi çantal boltumuz* erser (TT IV/A/61-62) "*İnsan öldüren cellat olduysak.*" *kişi ölürgüçi çantal boltum* erser (UII/85/14) "*İnsan öldüren cellat olduysam.*"

2.5.2.1.5. Canlıları Rahatsız Edici Günahlar:

ETü. *öküş törlüg inçsiretmek tsuy irinçü ayıg kılınçlar* (ST) "çok türlü rahatsız edici günah, kötü hareketler" = **Skr.** ? = **Çin.** ?

Terimin ne Sankritçesi ne de Çincesi bulunabilmiştir. Terim ile birlikte günahlar aşağıda sıralanmıştır.

bo monçulayu *öküş törlüg inçsiretmek tsuy irinçü ayıg kılınçlar* kıltım kuvratdım erser (UII/78/38-39) "Böyle *çok türlü rahatsız edici günahı, kötü hareketleri* yaptıysam."

- *az öpke biligsiz bilig küni kövenç körüm sizikte ulatı odun nızvanılar ogrınta burkanka nomka bursoñ dintarlarka yazdım yañıltım* erser (UII/76-77/14-16) "*Hırs, öfke, cehalet$_2$, kıskançlık$_2$, şüphe$_2$ ve kaba ihtiraslar nedeniyle Buddha'ya, Dharmā'ya ve cemaate karşı günah işledim$_2$, kötü harekette bulundum*."
- *ögke kañka bahşılarka yazdım yañıltım* (UII/77/16-17) "*Anneye, babaya, din üstadlarına kötü davrandım*."
- *özümte ulugka utruntum tudatım üznedim erser et'özümte kiçiglerig uçuz yinik tutdum* erser (UII/77/17-18) "*Kendim büyüklere karşı koydum, karşı geldiysem vücudumda küçükleri değerden$_2$ düşürdüysem*."
- *ayagka çiltegke tegimlig tınlıgarıg ayagsız tod uçuz kıltım* erser (UII/77/18-19) "*Saygı değer canlılara hürmetsizlik edip, değerden$_2$ düşürdüysem*."
- *vrhar señrem sanlıg ed tavarıg alıp işletip yankısın yantutın birmedim* erser (UII/77/24-25) "*Vihāra samghārāmanın malını mülkünü alıp işletip bedelini$_2$ vermediysem*."
- azu *satıg yulug ogurınta teñin trazukin çıgın tsunın siñin kavın kürin kürlügin arıp yuyup az birip öküş altım* erser (UII/77/25-26) "*Alış verişte ağırlık, mesafe, seyyal maddeler ve ekin ölçülerinde hile yapmak ve az verip çok almak*."
- azu yme *yir suv bag borluk ı tarıg tarımak ogrınta suvdakı tınlıgarıg kurgagta kemişip ölürtüm* erser *kurgag yirdeki tınlıgarıg suvda kemişip ölürdüm* erser

(UII/77-78/27-29) "Ve *yer işlerken, bağ bahçe yaparken, tarla sürerken suda bulunan canlıları karada zayıflatıp öldürdüysem, topraktaki canlıları suda zayıflatıp öldürdüysem*."

- *adınagunuñ isig özin üzüp kentü özümin igidlentim* erser (UII/78/29-30) "*Başkasının canını alıp kendi canımı beslediysem*."
- azu yme *sü sülep yarık kedip yagı sançıp yiti kılınçın bıçıp ya kurup ok atıp adınagunuñ isig özlerinte adırtım* erser (UII/78/30-31) "*Ordu sevk edip, zırh giyip, düşmanı öldürdüysem, keskin kılıç ile kesip yay kurup ok attıysam, başkasını canından ayırdıysam*."
- *irinç yarlıg yazuksuz kişilerniñ oglın kızın bulgadım* erser (UII/78/32) "*Sefil günahsız insanların oğlunu ve kızını birbirine düşürdüysem*."
- *amrakınta adırtım* erser (UII/78/32-33) "*Sevenleri ayırdıysam*."
- *tözün yavaş edgü köñülüg tınlıgarıg küñ kul kılıp uçuz yinik tutup emgedip irintürdüm* erser (UII/78/33-34) "*Asil iyi gönüllü canlıları esir ettiysem, değersiz edip onlara, ıstırap çektirip bedbaht ettiysem*."
- azu *ilig törüg bulgadım* erser (UII/78/34-35) "*Halkı$_2$ birbirine düşürdüysem*."
- *il bulgagıña katılıp ıduk kutlug tınlıglarka ters yañlug sakınç sakıntım* erser (UII/78/35-36) "*Şehri karıştırıp, kutsal$_2$ canlılara kötülük$_2$ düşündüysem*."
- *ulusug balıkıg iki yartım kıltım* erser (UII/78/36) "*Halkı$_2$ ikiye ayırdıysam*."
- *balıktın balıkka ulustın uluska iltin ilke tıñçı pahuaiçi bolup yorıtım* erser (UII/78/36-38) "*Ülkeden ülkeye, halktan halka, şehirden şehre casusluk$_2$ yürüttüysem*."

1.5.2.4. İyi Ameller:

ETü. *buyanlar* "sevaplar", *buyanlıg yivikler* (ST) "sevaplı süsler", *buyan edgü kılınç* (Hend., ST) "iyi hareketler", *buyan edgü kılınçlar edgülüg işler* (Hend., ST) "iyi hareketler, iyi işler", *buyanlıg itig* (ST) "sevaplı yapı", *edgü* "iyi", *edgü işler* (ST) "iyi işler", *edgü kılınçlar* (ST) "iyi hareketler", *buyan edgü kılınçlar edgülüg evrişler* (Hend., ST) "iyi hareketler, iyi hâl ve hareketler", *edgü yıltızlıg buyanlar* (ST) "iyi köklü sevaplar", *emgekdin tartmaklıg buyan* (ST) "ıstıraptan kurtaran sevap, iyilik",

emgektin tartdaçı teñlençsiz edgü (ST) "ıstıraptan kurtaran eşsiz iyilik", *kut buyan* (Hend.) "saadet, iyilik", *puṇya şiri* (Hend.) "puṇya śrī", *ulug işler ulug buyan* (Hend., ST) "büyük işler, büyük iyilik", *ulug kutlug ülüglüg ulug buyan edgü kılınçlıg* (Hend, ST) "büyük saadetli, büyük iyilikli" = **Skr.** *guṇa, puṇya* = **Çin.** 福德 "*fú dé*" (SH 426a) = **Sgd.** *pwny'n(h)* (SD 329b)

"Erdem mutluluğu, bütün iyi eylemler" olarak tanımlanan terim, iyilik ya da üstünlük elde etmeyi ifade eder. İyi tohumlarla beslenmiş ahlâklı canlıların hareketlerini belirtir (SH 426a, Edg. 212a).

amtı *et'özin tilin köñülin edgü kılınç buyan* (TekinMaitr/19/34-35) "Şimdi vücudu, dili ve gönlü iyi ameldir."

ulatı et'özin tilin köñülin kılmış neçe *buyanlarım* küçinte kşan kşan ödlerte üzüksüz *edgü işlerim* üklimeki bolsun (AY/123/18-22) "Ve vücudum dilim ve gönlüm yaptığım nice *sevaplarım* sayesinde pek çok zamanlarda kesintisiz *iyi işlerim* çoğalsın."

yene bo nom erdinig bititgeli kut küsüş öritmiş *buyan edgü kılınçım* küçinte ol ol tınlıgların yılkı ajuntakı açık tarka emgeklerintin ozguka kutrulguka bek katıg süzük köñülin kut kolunu ötüg ötünü katıg ünin kıkıra birtim (AY/11-12/19-23-1-3) "Yine bu dharmā cevherini yazmak için istek duymuş *iyi hareketimiz* sayesindedir. O canlıları hayvan hayat tarzındaki acı$_2$ ıstıraplardan kurtarmak$_2$ sağlam$_2$ temiz gönül ile saadet istemek için, bağırıverdim."

yene ikinti bo ok közünür ödteki ontın sıñar yirtinçüde erigme kamag bodısatavlarnıñ neçe *buyan edgü kılınçları edgülüg işleri* erser (AY/152/11-15) "Yine ikincisi bu gözüken zamandaki on yöndeki yerlerde var olan bütün Bodhisattvalar'ın nice *iyi hareketleri, iyi$_2$ işleri* ise."

yüz *buyanlıg itigin* itiñülük (AY/614/22) "Yüz *sevaplı yapı* ile yapılan."

ayıgdın titip e*dgüke* yaratıñuka köni oñaru süzük köñül turgursun (AY/478/13-15) "Kötüden ayrılıp *iyiye* yaklaşarak doğru temiz gönül meydana getirsin."

neñ yme birli onlı burkanlarka tuş tulum bolup *edgü kılınçlar* kılmak üze bo nomlarıg eşidgeli bolmaz (AY/125/3-6) "Asla bir ve on Buddhalara eş$_2$ olup *iyi hareketler* yapmak üzere bu dharmāları işitemez."

yirtinçüdeki tınlıglarnıñ kılmış *buyan edgü kılınçlarıña edgülüg evrişleriñe* iyin ögirser sevinser (AY/151/1-4) "Yeryüzündeki canlıların yaptığı *iyi*$_2$ *hareketlene, iyi hâl ve davranışlara* sevinirler$_2$."

ol *edgü yıltızlıg buyanlarımnıñ* küçinte (AY/108/21-22) "O *iyi köklü sevaplarlarım* sayesinde."

emgekdin tartmaklıg buyanıñız yitinçsiz titir (AY/618/1-2) "*Istıraptan kurtaran sevabımız* ulaşılmazdır."

terk *emgektin tartdaçı teñlençsiz edgünüzke* tegeyin tip küsüşin teginür (BTXIII/34/5-8) "Hemen *ıstıraptan kurtaracak eşsiz iyiliğinize* ulaşayım diyerek isteğine erişir."

bodısatavlar burhan kutın bulsarlar *kut buyanka* tükellig tınlıg anta togarlar (BTXX/130-133) "Bodhisattvalar Buddha saadeti bulsalar *saadet ve iyiliğe* tam erişmiş canlılar orada doğarlar."

kinki karmaua bahşınıñ yaratmış bo sadananı sapdati açarı katın katın yalvaru ötünmişke men *puṇya şiri* evirü tegintim (BTVII/B/99-103) "Sonraki Karma-pa üstadın yarattığı Sādhana öğretmene defalarca yalvardım, *puṇyaśrī* çevirdim."

yene teñriniñ yalañuknıñ bahşısıña tuşdaçı *edgü edgü* ögli birle tuşuşdaçı *ulug işlerig ulug buyanıg* kıltaçı bolurlar (AY/420/4-8) "Yine tanrının ve insanların öğretmenine (Buddha) kavuşacak iyi$_2$ akıl ile karşılaşacaklar ve *büyük işleri büyük sevapları* yapacaklar."

ötrü ol iligler kanlar *ulug kutlug ülüglüg ulug buyan edgü kılınçlıg* ulug ilinmeklig erksinmeklig ulug çoglug yalınlıg bolgaylar (AY/422-423/20-23-1) "Sonra o hükümdarlar$_2$ *büyük saadetli*$_2$*, büyük iyi*$_2$ *hareketli*, büyük bağlı, nüfuzlu, büyük alevli$_2$ olacaklar."

1.5.2.4.1. İyi Amel ve Bilgi Süsü:

ETü. *buyanlıg bilge biliglig yivikler* (ST) "kutsallık ve bilgi süsleri" = **Skr.** ? = **Çin.** 福智 "*fú zhì*" (SH 426a)

Terim, "kutsallık ve bilgi" anlamında olup süslenmiş, güzelleştirilmiş iki erdemi ifade eder (SH 426a). Buna göre iyi amel ve bilgi sahibi olmak canlının en güzel süsüdür.

buyanlıg bilge biliglig yiviklerim bütsünler (AY/354/1-3) "*Sevaplı ve bilgili*$_2$ *süslerim* tamamlansın."

1.5.2.4.2.İyi Kök ya da İyi Tohum:

ETü. *edgü yıltızlar* (ST) "iyi kökler", *edgü yıltızlıg urug tarıg* (ST, Hend.) "iyi köklü tohum", *kuşalamul tigme edgülüg töz yıltız* (Hend., ST) "kuśala-mūla denilen iyi kök" = **Skr.** *kuśala-mūla* = **Çin.** 善根 "*shàngēn*", 善本 "*shànběn*" (SH 369a)

"İyi kök, iyi nitelik, iyi bir hayat tarafından ekilmiş iyi bir tohum" olarak tanımlanan terim, iyi ahlâkı ifade eder (SH 369a).

alku tınlıg oglanlarınıñ köni oñaru *edgü yıltızların* öritdeçi tözi tüpi erür (AY/524/5-8) "Bütün canlı evlatlarının doğru yönde *iyi köklerini* yükseltecek esastır$_2$."

öñre ertmiş ür ırak ödte ratnapuşpı atlıg teñri teñrisi burkan şasınınta tuş tulum bolup *edgü yıltızlıg urug* saça tegintim (AY/514-515/21-23-1-2) "Geçmiş$_2$ uzak$_2$ zamanda ratnapuspa adlı tanrılar tanrısı Buddha dinine eş$_2$ olup *iyi köklü tohum* saçalım."

yme nomlug şasınta *edgü yıltızlıg urug tarıg* saçmaduk tarımaduk bütürmeyük bışurmayuk erserler (AY/337/9-11) "Ve dharmā dininden *iyi köklü tohum$_2$* saçmamış, ekmemiş, bitirmemiş, pişirmemiş iseler."

bar mu munuñ kögsinte kutrulmaklıg urug tarıg azu yok butluklar mu munuñ köñülinte kögüzinte korkınç ayınçlıg *edgü töz yıltız* azu bultukmaz mu (TekinMaitr/4/14-19) "Var mı bunun göğsünde kurtulma tohumu yahut yok mu? Bunun gönlünde, göğsünde muhteşem$_2$ *iyi tohum$_2$* bulunmaz mı?"

üç törlüg kölüñülük nomlarta edgü kılınçka katıglansarlar *kuşalamul tigme edgülüg töz yıltız* tikser tarısarlar (AY/167-168/18-24-1-3) "Üç tür taşıtlı kanunlardan iyi amel için çabalasalar *kuśalamūla denilen iyi kök* dikseler, ekseler."

1.5.2.4.3.İki Türlü İyilik:

ETü. *iki törlüg edgü* (ST) "iki türlü iyilik" = **Skr.** ? = **Çin.** ?

Budizmde canlıyı iyiliğe sevk eden iki önemli davranış bulunmaktadır. Bu davranışlar merhametli ve bilgili olmaktır.

adın tınlıglarka asıg tusu kılayın tiser ulug yarlıkançuçı köngülin bilge biliglig bo *iki törlüg edgülerke* tükellig bolgu kergek (AY/23/3-7) "Başka canlılara fayda sağlayayım dese büyük merhametli gönül ile bilgi olan *iki türlü iyiliğe* sahip olması gerek."

1.5.2.4.4.On İyi Amel ya da Sevap:

ETü. *on edgü kılınçlar* (ST) "on iyi hareketler", *on edgü kılınçlıg törü boşgut* (ST, Hend.) "on iyi hareketli töre" = **Skr.** *kusāla* = **Çin.** 善 "*shàn*" (SH 368b)

"İyi, güzel" anlamında olan terim, on iyi hareket için kullanılır (SH 368b, Edg. 170b). Bu on iyi hareket Budizmde on emir olarak kabul edilir ve bu on emir de ahlâk erdemi başlığında üç türlü davranışlarda ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bknz. 2.4.1.2.2.

on ayıg kılınçdın öñi ödrülüp *on edgü kılınçlar* yolınta yorıdaçı bolayın (AY/108/13-15) "On kötü hareketten ayrılıp *on iyi sevaplar* yolunda yürüyelim."

on edgü kılınçlıg yolug artaturlar erdi (TekinMaitr/57/5-7) "*On iyi amelli* yolu bozarlardı."

on edgü kılınçlıg törüde boşgutta burkanlar yarlıgınta kitmiş erürler (TT VI/271-272) "*On iyi amelli kanunda, öğretide* Buddhalar hükmüne gitmişlerdir."

ilkisiz uzun sansardın ötkürü bökünki künke tegi *et'özin tilin köñülin* kılmış kuvratmış (BTII/143-145) "Ezelî Saṃsāra'dan bugüne kadar vücudumla, dilimle ve gönlümle yapmış olduğum."

1.5.2.5. Karmanın İyi ya da Kötü Sonucu:

ETü. *edgü tüş* (ST) "iyi karşılık", *edgü tüş utlı* (ST, Hend.) "iyi karşılık", *ayıg yavış tüş* (Hend., ST) "kötü karşılık" = **Skr.** *karmanya, karmaniya* = **Pali.** *kammaniya* = **Çin.** 業報 "*yèbào*", 業果 "*yè guǒ*" (SH 403b)

"Karma karşılığı, karmanın iyi ya da kötü karşılığı" anlamında kullanılan terim, karmanın meyvesi, önceki karmik davranışlara bağlı olarak yeniden doğma durumu olarak ifade edilir (SH 403b, Edg. 170b).

birök *edgü tüşke* tegdeçiler erser (AY/2/19-20) "Eğer *iyi karşılığa* erişecek ise."

bo montag *edgü tüşke utlıka* teggeli tegimlig bolurlar (AY/394/9-10) "Bu böyle *iyi karşılığa*$_2$ ulaşmış$_2$ olurlar."

kin keligme ödteki *ayıg yavış tüş* birgüsiñe artukrak korksar beliñleser (AY/141/5-7) "Gelecek$_2$ zamandaki *kötü*$_2$ *karşılık* vermesinden dolayı çok korkarsa$_2$."

1.5.2.5.1.Ceza:

ETü. *ayıg yavlak tüş utlı* (Hend., ST) "kötü karşılık", *yavlak tüş utlı* (ST, Hend.) "kötü karşılık" = **Skr.** *karma-kārana, mānatta* = **Pali.** *kammakārana* = **Çin.** 誡罰 "*jiè fá*" (SH 428b), 摩那埵 "*mónà duǒ*" (SH 437b), 辦 "*bàn*" (SH 452b)

Terim, canlıların kötü davranışları sonucunda elde ettikleri cezayı ifade eder (Edg. 170b).

tınlıglarnıñ *ayıg yavlak tüş utlı* teginmişlerin (BudApo/28/8-10) "Canlıların *kötü*$_2$ *karşılığa*$_2$ ulaşmaları."

yme neñ ol ayıg kılınçnıñ amtıkı teg *yavlak tüşün utlısın* bilmez ertim (AY/8-9/21-23-1) "Ve asla o kötü hareketlerin şimdiki gibi *kötü karşılığını*$_2$ bilmezdim."

1.5.2.6. Kazanç Ormanı:

ETü. *buyan edgü kılınçlıg arıg semek* (ST, Hend.) "kazançlı temiz orman" = **Skr.** ? = **Çin.** 功 "*gōng*" (SH 167b)

Terim, "hak etme, övgüye değer" anlamında olup "yapılan iyiliklerden sonra kazanınlan azimlilik, 功力 "*gōngli*" başarılı olma gücü" olarak tanımlanır (SH 167b). Eski Türkçede terim kazanç ormanı olarak ifade edilmektedir (BTI 34).

yok erti erser tınlıglarnıñ köñülinte orun orun sayu tüzidin bodi tigme tuyunmak yolug yarutmakın yarutdaçı *buyan edgü kılınçlıg arıg semekig* kim ugay erti (BTI/B/228-231) "Yok idiyse canlıların gönlünde herhangi bir kusur bodhi denilen uyanma yolunu aydınlatmasıyla *kazançlı temiz ormanı* kim elde edebilirdi."

buyan edgü kılınçlıg arıg semek (BTI/B/178-179) "*Kazanç*$_2$ *ormanı*$_2$."

1.5.2.7. Karma Kitabı:

ETü. *bitig* "kitap, karma kitabı" = **Skr.** ? = **Çin.** 業簿 "*yè bó*" (SH 404a)

Terim, "kaydetme ya da Hades'in yani tanrı Yamā'nın tuttuğu hesap kitabı, bütün varlıkların eylemlerinin raporu" anlamında kullanılmaktadır (SH 404a).

an *bitig* içinte seniñ öz yaş sanı sakışı takı tükemeyük ermiş (AY/8/8-10) "O *kitap* içinde senin kendi yaşının sayısı tükenmemiştir."

yekniñ yumışçısı bir yek bir *bitig* iltü kelip erklig kanka birti (AY/14/8-10) "Şeytanın hizmetkârı bir ifrit bir *kitap* getirip tanrı Yamā'ya verdi."

1.5.2.8. Karmanın Sönmesi:

ETü. *kılınç adartmakın öçürmek* (İFG) "amel engellemesini söndürmek" = **Skr.** *karmāvaraṇa* = **Çin.** 業障 "*yèzhàng*" (SH 404b)

Terim, "geçmiş karmanın engellemesi" ya da "canlının aydınlığa girmesinin engellenmesi" olarak tanımlanmaktadır (SH 404b).

altun öñlüg yaruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom iligi atlıg nomda *kılınç adartmakın öçürmek* atlıg nom (BTXIII/13/1-3) "Altın renkli parlak$_2$ her yere yayılmış dharmā hanı adlı dharmāda *karmanın sönmesi* adlı dharmā ."

1.5.3. Bilinç:

ETü. *köñül bilig* "gönül bilgisi, bilinç", *bilig köñül* "bilinç" = **Skr.** *vijñāna, parijñāna* **Pali.** *viññāna* = **Çin.** 毘闍那 "*pí dū nà*", 崑若审 "*kūn ruò shěn*" (SH 307b), 識 "*shi*" (SH 473b) = **Tib.** *rnam par shes pa ya da rna shes* (J. Hopkins)

"Ayırt etme ya da fark etme sanatı, farkına varma, anlayış, kavrayış, fark ediş, zeki, bilgili, bilimsel öğreti, bilgelik" gibi anlamları olan *vijñāna*'yı çeşitli tasnifler içerisinde değerlendirebiliriz. Herşey bilinçtir ya da doğaüstüdür. Sınırsız bilinç, bilginin her çeşidi ya da her şeyi bilme olarak ifade edilir. Vijñāna on iki Nidāna'nın onuncusu, Beş Skandha'nın beşincisi, Pratītyasamutpāda'nın da üçüncüdür. Terim *vid* "bilgi" kökünden *vidñā* "bilgi, bilmek" ve *vijñāna* "ayırt etme, her şeyi bilme" şeklinde türetilmiştir (SH 307b, 473b).

Ayrıca *parijñāna* terimi de "algı, tam ve dikkatli bilgi" anlamında kullanılır. "Bilinç, görme, fark etme, farkına varma, anlama" olarak da tanımlanır.

Terimin Uygurca karşılığı "gönül ya da zihin bilgisi, bilinç" anlamında kullanılan *bilig köñül* ya da *köñül bilig*'dir. Türkçedeki gönül kelimesinin bir diğer anlamı da "zihin, bilinç" ile eşanlamlıdır. Türkçede geniş olarak kullanılan gönül kelimesi birçok duyguyu ve sezgiyi ifade etmede kullanılmaktadır. Bunlardan birisi de *köñül bilig*'dir ve "ayırt etme, fark etme, anlayış" anlamındadır.

Bilinç terimi Budistlerce hareketli bir maymun olarak resmedilir (SH 43a). Çünkü bilincimiz de sürekli hareket hâlinde olup canlıların düşünce yapılarını oluşturmaktadır.

bilig köñül bolmasar at öñ bolmaz (TekinMaitr/44a/20-21) "*Bilgi, bilinç* olmasa ad ve şekil olmaz."

bilig köñül öçser at öñ öçer (TekinMaitr/44a/26) "*Bilinç*$_2$ yok olsa ad ve şekil de yok olur."

ince kaltı köz kulgak burun til et'öz köñül ol *köñül bilig* (TekinMaitr/42/6-8) "Şöyle göz, kulak, burun, dil, vücut ve bilinç *bilinçtir*$_2$."

1.5.3.1. Altı Bilinç:

ETü. *altı biligler* (ST) "altı bilinç" = **Skr.** *ṣaḍāyatana-vijñāna* = **Çin.** 起事心 "*qǐ shì xīn*" (SH 65a)

Terim, *ṣaḍ* "altı", *āyatana* "ev, giriş, duyu organı" ve *vijñana* "bilgi" kelimelerinden oluşur. Altı bilinç, *caksur-vijñāna* "göz bilgisi", *śrotra-vijñāna* "kulak bilgisi", *ghrāna-vijñāna* "burun bilgisi", *jihvā-vijñāna* "dil bilgisi", *kāya-vijñāna* "vücut bilgisi" ve *mano-vijñāna* "gönül bilinci" olarak sıralanır (SH 65a). Vijñāna canlıları doğruya ya da yanlışa sevk eden bir terimdir.

altı biligler ançulayu ok köñül yügürür kamagda orun iyin tegzinür (AY/364/22-23) "*Altı bilinç* her yere ulaşsın, diye şöyle isterler."

yana kelmedük ödki *altı biligler* yme ök bolur sansız sakışsız (Üİ/120b/14-15) "Yine gelecekte *altı bilinç* de sayısız$_2$ olur."

kaltı kayu nomug *altı biligler* üze adırtlamak (AY/222/20-21) "Eğer dharmā'yı *altı bilgi* üzerine ayırmak."

1.5.3.1.1.Göz Bilinci, Görme:

ETü. *köz* "göz", *köz bilig* "göz bilgisi, bilinci" = **Skr.** *caksur-vijñāna* = **Çin** 眼识 "*yǎnshi*", 眼識 "y*ǎnshi*", 眼識界 "*yǎnshì jiè*" (SH 361b) = **Tib.** *mig-gi rnam-shes* (J. Hopkins)

Terim, "görsel duyu organları tarafından anlamak, kavramak" anlamındadır. Göz, şekil ve madde ile bağlantı kurduğu zaman bilinç ortaya çıkar. Caksur-vijñāna terimi de "göz" anlamındaki *caksur* ve "bilgi" anlamındaki *vijñāna* kelimelerinden oluşur (SH 361b).

eñilki *köz bilig* (TT VI/397) "Birincisi *göz bilinci*."

1.5.3.1.2.Kulak Bilinci, İşitme:

ETü. *kulgak* "kulak", *kulgak bilig* (İT) "kulak bilinci" = **Skr.** *śrotra-vijñāna* = **Çin.** 耳輪 "*ĕrlún*" (SH 218a) = **Tib.** *rna'i rnam-shes* (J. Hopkins)

Vijñāna'nın ortaya çıkış sebeplerinden biri de kulaktır. "İşitsel duyu organlarıyla anlama, kavrama" anlamında kullanılan terim, Buddha'nın kişisel disiplinini gösteren bir ifadedir. Canlılar bu kulak sayesinde doğruyu ya da yanlışı algılarlar. Terim "kulak" anlamındaki *śrotra* kelimesiyle oluşturulmuştur (SH 218a).

kulgaknınta ulatı adın biliglerte (Üİ/120b/12-13) "*Kulağında* ve başka bilgilerinde."

iki *kulgakı* ün eşitür teñri yiri titir (TT VI/405-406) "İki *kulağı* ses işitir tanrı yeridir."

ikinti *kulgak bilig* (TT VI/397) "İkincisi *kulak bilinci*."

1.5.3.1.3.Burun Bilinci, Koklama:

ETü. *burun* "burun", *burun bilig* (İT) "burun bilinci" = **Skr.** *ghrāna-vijñāna* = **Çin.** 鼻识 "*bí shi*" (SH 40a) = **Tib.** *sna'i rnam-shes* (J. Hopkins)

"Koku duyu organıyla anlama, kavrama" anlamında kullanılan terim Buddha'nın mesajlarından olan erdem ve fedakârlığı ifade eder. Terim "burun" anlamındaki *ghrāna* kelimesiyle oluşturulmuştur (SH 40a).

iki *burun* üti burkan tütsüki tigme teñri yiri titir (TT VI/407-408) "İki *burun* deliği Buddha tütsüsü denilen tanrı yeridir."

üçünç *burun bilig* (TT VI/397-398) "Üçüncüsü *burun bilinci*."

1.5.3.1.4.Dil Bilinci, Tatma:

ETü. *til* "dil", *til bilig* (İT) "dil bilgisi" = **Skr.** *jihvā-vijñāna* = **Çin.** 舌识 "*shé shi*" (SH 40a) = **Tib.** *lce'i rnam-shes* (J. Hopkins)

Vijñāna'nın çıkış sebeplerinden olan dil de tat alma duyusu olmasıyla birlikte Buddha doğrusunun tadı ya da öğretisini tatma olarak da açıklanır. Ayrıca dil bilinci canlıyı arzuya da yönelterek onu yanlış yola sevk eder. Terim "dil" anlamındaki *jihvā* kelimesinden oluşur (SH 40a).

törtünç *til bilig* (TT VI/398) "Dördüncüsü *dil bilinci*."

tili nom tatıgı tigme teñri yiri titir (TT VI/408) "*Dil* dharmā tadı denilen tanrı yeridir.

1.5.3.1.5.Vücut Bilinci, Temas:

ETü. *et'öz bilig* (İT) "vücut bilgisi" = **Skr.** *kāya-vijñāna* = **Çin.** 身識 "*shēn shi*" (SH 246a) = **Tib.** *lus-kyi rnam-shes* (J. Hopkins)

Diğer bir bilinç de "vücut bilgisi" anlamındaki kāya-vijñāna'dır. Herşey deriye dokunma, temas sonucunda elde edilir. Ayrıca Buddha'nın öğretisine temas eden kişi doğru yolu da bulmuş olur. Yine temas bütün arzuların da kaynağıdır. Terim "vücut" anlamındaki *kāya* kelimesiyle oluşturulmuştur.

bişinç *et'öz bilig* (TT VI/398) "Beşincisi *vücut bilinci*."

1.5.3.1.6.Gönül Bilinci, Şuur:

ETü. *köñül bilig* (İT) "gönül bilgisi" = **Skr.** *mano-vijñāna* = **Pali.** *mano-viññāna* = **Çin.** 意識 "*yìshí*" (SH 400b), 末那識 "*mò nà shi*" (Gakkai 2002, mano consciousness mad.) = **Tib.** *yid-kyi rnam-shes* (J. Hopkins)

"Aktif bilinç, düşünme, ölçme" anlamında kullanılan mano-vijñāna terimi "zihin hareketleri ya da yaramaz maymun bilinci" anlamındaki *mano* ile *vijñāna* kelimelerinden oluşur. Herşeyin zihinde oluştuğunu ve canlıyı iyiye ya da kötüye sevk ettiğini ifade eder (SH 400b, Edg. 418b-419a, Gakkai 2002, mano consciousness mad.).

altınç *köñül bilig* (TT VI/398-399) "Altıncısı *zihin bilinci*."

köñüli kögüzi adruksuz teñri yiri titir (TT IV/413) "*Zihin*$_2$ farksız tanrı yeridir."

bo kşanta *köñül biliginte* turgurup (Üİ/119b/9-10) "Bu zamanda *zihin bilincinde* tutup."

1.5.3.2. Sekiz Bilinç:

ETü. *sekiz törlüg köñül bilig* (ST) "sekiz türlü bilinç", *sekiz törlüg yañluk bilig* (ST) "sekiz türlü yanlış bilinç", *sekiz törlüg yaruk bilge bilig* (ST) "sekiz türlü parlak bilgi",

sekiz yükmek (ST) “sekiz bilinç” = **Skr.** *aṣṭavijñāna, parijñāna* = **Pali.** *pariññā* = **Çin.** 八識 “*bā shi*”, 藏文 “*cáng wén*” (SH 40a) = **Tib.** *rnam-shes tshogs-brgyad* (J. Hopkins)

“Bilme çeşitleri, algı ya da bilinç, sekiz temel güç ya da sekiz güçlü gaye” anlamlarında kullanılan Aṣṭavijñāna’yı ya da Parijñāna’yı şöyle sıralayabiliriz. *Caksur-vijñāna* “göz bilinci”, *śrotra-vijñāna* “kulak bilinci”, *ghrāna-vijñāna* “burun bilinci”, *jihvā-vijñāna* “dil bilinci”, *kāya-vijñāna* “vücut bilinci”, *mano-vijñāna* “gönül bilinci, zihinsel duygu ya da bilinç, anlayış”, *klista-mano-vijñāna* “ayırt etme bilinci, geçmiştekilerin farkına varma, hesaplama, ayırma” olarak tanımlanır, *ālaya-vijñāna* ya da ondan alınan tohumlardan etkilenir, bütün benliğin ve bireyselliğin sebebini oluşturur. Bu yüzden gerçeğin görüntüsüne karşı bütün aldatmalar ön plandadır. Parijñāna’nın sekizincisi ise *ālaya/ādāna-vijñāna* “mahzen, depo bilinci, bilinçteki bütün tohumların geldiği temel”dir. Vijñāna canlıları doğruya ya da yanlışa sevk eden bir terimdir (SH 40a, Gakkai 2002, eight consciousnesses mad.”.

bu erür *sekiz bilig* atları (TT IV/417) “*Sekiz bilinç* adları budur.”

alku nomug *sekiz biligler* üze adırtlamak (AY/223/7-8) “Bütün kanunu *sekiz bilgi* üzerine ayırmak.”

bu *sekiz törlüg köñül bilig* içinteki yañluk sakınç tözi yıltızı alku yok kurug ermiş tip ötrü nom közi yoruyur kentünüñ közin ince bilir (TT VI/401-403) “Bu *sekiz türlü bilinç*$_2$ içindeki kötü düşünceli kökün$_2$ hiçbiri yokmuş. Sonra dharmā gözü devam eder ve kendi gözü ile bilir.”

ançulayu yme bu nom bitig içinteki *sekiz törlüg köñül bilig* erüşi bolup yaruk bilge bilig arkagı bolup turkaru kavışıp tınlıglar tuyar ukar bilir bolup ötkürüp burkan yolıña kirür asıg tusu kılur anı üçün bu nom bitig sekiz yükmek yaruk bitig tip atantı (TT VI/393-396) “Bu kitap içinde *sekiz türlü bilinç*$_2$ vardır. Parlak bilgiyi$_2$ daima$_2$ canlılar anlar$_2$, bilir. Sonra Buddha yoluna girer, fayda$_2$ sağlar, onun için bu kitap *sekiz türlü bilinç*$_2$ parlak kitap diye adlandırılır.”

bu *sekiz törlüg yañluk biligin* (TT VI/400) “Bu *sekiz türlü yanlış bilgiyi*.”

sekiz törlüg yaruk bilge bilig bir kuvrag bir yükmek bolup bir nom bitig boltuk üçün *sekiz yükmek* yaruk nom bitig tip atanur (TT VI/383-385) “*Sekiz türlü parlak bilgi*$_2$ bir

topluluk olup bir dharmā kitabı olduğu için *sekiz yığın* parlak dharmā kitabı diye adlandırılır."

teñrim ne üçün bu nom bitig *sekiz yükmek* yaruk tip atantı (TT VI/378) "Tanrım niçin bu kitap *sekiz yığın* diye adlandırıldı."

1.5.3.2.1.Ayırt Etme Bilinci:

ETü. *adra atlıg bilig* (ST) "ayırma adlı bilinç", *adra tigme bilig* (ST) "ayırt etme bilgisi" = **Skr.** *kliṣṭamano-vijñāna* = **Çin.** 第二能變 "*dì èr néng biàn*" (SH 362a) = **Tib.** *nyon-yid rnam-shes* (J. Hopkins)

Kliṣṭamanas da denilen terim "karanlık, zehir, düşman" anlamlarındaki *kliṣṭa* ve "zihin hareketleri ya da yaramaz maymun bilinci" *mano* ya da *manas* kelimelerinden oluşur. Bilinç endişeli bir düşünce, engel, zehir ya da karmik bir oluşumdur (SH 362a).

yitinç *adra tigme bilig* (TT VI/399) "Yedincisi *ayırt etme denilen bilinç*."

adra atlıg bilig teñri yirinten (TT IV/414) "*Ayırt etme denilen bilinç* tanrı yerinden."

1.5.3.2.2.Mahzen Bilinci:

ETü. *agılık koimso bilig* (ST) "mahzen bilgisi", *koimso agılık bilig* (ST) "mahzen bilinci" = **Skr.** *ālaya/ādāna-vijñāna* = **Çin.** 果熟識 "*guǒ shúshi*" (SH 264b), 阿賴耶 "*ā lài yé*", 阿賴耶識 "*ā lài yé shi*" (SH 292a) = **Tib.** *kun-gzhi rnam-shes* (J. Hopkins)

Terim, *ālaya* "ev, dinlenme yeri, mahzen" ile *vijñāna* "bilinç" kelimelerinden oluşur.

種子識 "*zhǒngzǐ shi*" "bilinç tohumu ya da diğer yedi bilincin temeli" anlamına gelen ālaya/ādāna-vijñāna yeniden doğumu ve idare etmeyi ifade eder. Bu ideal sonuçta Agama'nın ışık saçan bilincine müsaade edebilir. Ayrıca terim "bilincin kaynağı ya da mahzen" anlamlarında da kullanılır (SH 264b, 292a, Gakkai 2002, adaya/alaya consciousness mad.).

sekizinç *agılık koimso bilig* (TT VI/399) "Sekizincisi *mahzen$_2$ bilinci*."

koimso agılık bilig teñri yirinten (TT IV/416) "*Mahzen$_2$ bilinci* tanrı yerinden."

1.5.4. Ad ve Renk:

ETü. *at öñ* (BG) "ad ve renk" = **Skr.** *namā-rupa* = **Çin.** 名色 "*míng sè*" (SH 204a) = **Tib.** *ming gzugs* (J. Hopkins)

"Ad ve şekil" anlamında kullanılan terim, Brahmanizmdeki ruh ve madde kastedilir. Namā-rupa on iki Nidāna'nın dokuzuncusu, Pratītyasamutpāda'nın da dördüncüsüdür.

Namā-rupa terimi, *namā* "ad" ve *rūpa* "şekil" kelimelerinden oluşur.

"Şekil, madde, beş duyu organından oluşmuş fiziksel şekil" anlamında kullanılan terim, Beş Skandha'nın ilki ve ṣaḍāyatanadan da biri olarak tanımlanır. Rūpa, dayanıklı maddenin en küçük parçası olarak belirtilirken arzu, özellikle de kadınsı hareketi ifade eder. Rūpa, iç ve dış olarak ikiye; görünen, görünmeyen ve soyut diye üçe; beş duyu organları, beş duyu unsurları ve soyut nesne olarak on bire; beş duyu organları, beş duyu unsurları ve toprak, su, ateş ve havadan oluşan dört element diye de on dörde ayrılabilir (SH 204a).

Terim, Budistlerce içinde insanlar olan bir bot olarak resmedilir (SH 43a).

at öñ bolmasar altı kaçıg orunlar bolmaz (TekinMaitr/44a/19-20) "*Ad ve şekil* olmasa altı duyu yeri olmaz."

at öñ öçser altı kaçıg orunlar öçer (TekinMaitr/44a/27-28) "*Ad ve şekil* yok olsa altı duyu yeri de yok olur."

1.5.5. Altı Duyu Organı ve Altı Duyu:

ETü. *altı kaçıg orunlar* (ST) "altı duyu organı", *altı kaçıg orunlar tıltagın* (İT) altı duyu organı sebebi", *altı orun* (ST) "altı yer", *kaçıg orunlar* "duyu organı yeri", *iki yigirmi orun* (ST) "on iki yer" = **Skr.** *ṣaḍ-āyatana, dvadaśāyatanāni* = **Çin.** 六入 "*liù rù*", 六阿耶怛那 "*liù ā yé (yě) dá nà*" (SH 132b) = **Tib.** *skye mched* (J. Hopkins)

Terim *ṣaḍ* "altı" ve *āyatana* "ev, giriş, duyu organı" sözünden oluşur.

"Altı giriş, yer, anlayış, duyuların evi, altı organ, altı obje, altı aslî nitelik ya da altı kılıç ya da altı ok" anlamlarında kullanılan ṣaḍāyatana, Nidāna'nın sekizincisi, Pratītyasamutpāda'nın da beşincisidir. Bu terim, hem duyu organları için hem de duyular için kullanılır. Yani, göz-görme, kulak-işitme, burun-koklama, dil-tatma, vücut-dokunma, zihin-anlayış olarak açıklanabilir (SH 132b).

Terim Budistlerce bir ev olarak resmedilir (SH 43a).

altı kaçıg orunlar bolmasar börtmek bolmaz (TekinMaitr/44a/18-19) "*Altı yer* olmasa dokunma olmaz."

altı kaçıg orunlar öçser börtmek öçer (TekinMaitr/44a/28-29) "*Altı yer* yok olsa dokunma da yok olur."

altı kaçıg orunlar tıltagınta börtmek belgülüg bolur (TekinMaitr/42/3-5) "*Altı yer sebebiyle* dokunma alameti oluşur."

altı orunlı büritmekli teginmek yme iyin togar (AY/367/13-14) "*Altı yer* ve dokunma temas ile doğar."

kirtgünç iyin yorıdaçılarnıñ tözün yolı *altı orunlarta* bululur (Üİ/124b/5-6) "İnanca göre yürüyenlerin asil yolu *altı yerde* bulunur."

kaçıg orunlar bular erür (TekinMaitr/42/5-6) "*Altı yer* bunlardır."

iki yigirmi oruntakı öñ orun ermez (Üİ/105a/9) "*On iki yerdeki* renk yeri değildir."

1.5.5.1. Altı Duyunun Dış Unsurları

ETü. *atkañu uguşı* (İT) "duyuların kökü, obje alanı", *altı atkañular* (ST) "altı duyu", *altı törlüg atkañuluk kirler* (ST) "altı türlü duyu kiri", *beş atkañu* (ST) "beş duyu", *taş* "dış", *taştınkı atkañu uguşlar* (ST) "dışarıdaki duyu objeleri" = **Skr.** *visaya*, *visayadhātu* = **Çin.** 境 "*jìng*" (SH 421b)

Artha ve *gocara* da denilen *visaya* "bir bölge, bölgesel, çevre, alan, bilinç alanı, gözün şekil alanı, kulağın duyuş alanı vs. gerçek olarak belirtilen nesnel zihin alanı, nesnel dünya ve öznel bilinç ya da nesnel alan bilgisi" anlamlarında kullanılır. "Haricî ya da olağanüstü dünya" anlamında kullanılan erdemin uyanışı olarak da belirtilebilir. Visaya, öznel bilinç ve nesnel aldatıcı dünyadır. Dış dünyadaki bilinç ya da her şeyin irfanı olmakla birlikte bilinç öznel, her şey nesneldir (SH 421b, Edg. 502a).

ol *atkañu uguşug* atkandaçı biş bilig kuvragı turup kelmedük ödte birdemleti togmaz (Üİ/118a/10-12) "O *duyuların kökünü* algılayan beş bilgi topluluğu, gelecekte âniden doğmaz."

altı atkañular kamagun öz kaçıgka sanlıgın öñin öñin tururlar (AY/364/4-6) "*Altı duyunun* hepsi kendi duyu organlarına sahipmiş gibi başka başka dururlar."

altı atkañularka azlanmak bodulmak üze sevmiş taplamış tip bilmeklig üçün (JapanKu/44/61-62) "*Altı duyuya* bağlanmak$_2$ üzere sevmiş$_2$ diye bildiği için."

ötrü ırakdın üner *altı törlüg adgañuluk kirlertin* (BTI/D/219-220) “Sonra uzaktan çıkar *altı türlü obje kirlerinden*.”

biş atkañu üzüksüz kanmaksızın amrayur (AY 3651-2) “*Beş obje* kesintisiz doymadan sakinleşir.”

ol ok kşanta adın *biş atkañularıg* köz erklig bilig birle (Üİ/118b/11-12) “O zamanda başka *beş duyuları* göz gücü bilgisi ile.”

atkakında *taş* alku öñ ün yıd tatıg böritmekte ulatılarnıñ atı bolur (Üİ/118b/7-8) “Şuurun *dışı* hep renk, ses, koku, tat, temas ve diğerlerinin adı olur.”

içtinki *taştınkı atkañu uguşlarıg* meñilig körür (UigTot/881-882) “İçerdeki ve *dışarıdaki obje alanı* kökleri huzurlu görür.”

1.5.5.1.1.Renk ve Şekil:

ETü. *öñ orun* “renk” = **Skr.** *rūpa-ayatana* = **Çin.** 色 “*sè*” (SH 220a)

“Şekil, renk, madde, nesne, arzu, özellikle kadınsı hareket” anlamlarında kullanılan terim altı duyudan biri olmakla birlikte Beş Skandha’nın da birincisidir. “Dayanıklı ya da değişen ve görünmeyen” olarak tanımlanan olgu belirtilir. Rūpa’nın çeşitli bölümleri vardır. İç ve dış, duyu organları ve duyular ya da renk ve şekil diye ikiye, renk gibi görünen, ses gibi görünmeyen, soyut diye üçe, beş duyu organı, beş duyu unsuru ve soyut nesne diye on bire, beş duyu organı, beş duyu unsuru ve dört element diye on dörde ayrılabilir. Rūpa, Bāhya-āyatana’dan da biridir (SH 220a, Edg. 456b).

ṣaḍāyatana-vijñāna’da altı duyu organları ve altı duyular verildiği için burada sadece dört ya da beş element ele alınacaktır. Bknz. 2.5.3.1.

köz kaçıg üze *öñ orunug* körünçleyür (AY/364/7-8) “Göz organı üzerine *renk yeri* gözükür.”

iki yigirmi oruntakı *öñ orun* ermez (Üİ/105a/9) “On iki yerdeki *renk yeri* değildir.”

1.5.5.1.1.1. Dört ya da Beş Element, Dört Yılan:

ETü. *mahabut* “mahābhūta, element”, *tört mahabutlug yılanlar* (ST) “dört mahābhūtalı yılanlar”, *tört tilgen* (ST) “dört tekerlek”, *tört uluglar* (ST) “dört büyükler”, *tört uluglar agulug yılanlar* (ST) “dört büyükler, zehirli yılanlar”, *tört yılan* (ST) “dört yılan” = **Skr.**

mahābhūta, caturdhātu, pañcadhātu = **Çin.** 四大 "*sì dà*", 四界 "*sì jiè*", 四大界 "*sì dà jiè*" (SH 173a), 毒蛇 "*dúshé*" (SH 265a)

Toprak, su, ateş ve havadan oluşan dört element ya da dört alan bütün varlıklarda mevcuttur. Dört element rengi ya da şekli oluşturan bir unsur olup yeryüzünü oluşturduğu gibi canlı bedenini de var eder. Toprak katı, su sıvı, ateş ısı, hava ya da rüzgâr devinim ve hareketi ifade eder. Vücuttaki dört elementin uyumsuzluğu sonucunda canlıda dört yüz kırk hastalık belirtisi ortaya çıkar. Ayrıca bu dört unsurun yok olması maddî ölüme neden olur. Dünya da aynı şekildedir. Bu dört elementin yok olmasıyla dünya ortadan kalkar. Aslında dört element fiziksel bedendir. Fiziksel beden anlamındaki *rūpa-kāya* ile de aynı anlamda kullanılır. Mahābhūta terimi *mahā* "büyük" ile *bhūta* "gerçek, varlık" sözlerinden oluşur.

Erken dönem Budizminde dört element ıstırabı anlayan ve acılardan kurtulan anlamındadır. Fiziksel dünyanın bölümlenmesinde de kullanılır.

Toprak, su, ateş ve havanın yanı sıra beşinci element olarak da "uzay, gökyüzü"nü sayabiliriz. Beş element ifadesi *pañcadhātu* terimiyle karşılanır. Zihin ise altıncı elementtir (SH 173a-b).

Budizmde dört element için dört yılan terimi de kullanılmaktadır. 毒蛇 "*dúshé*" "zehirli yılanlar", vücudun dört elementi olan toprak, su, ateş ve rüzgâr ya da havadır. Bu dört elementin vücutta artması ya da azalması canlılar için tehlikelidir (SH 265a).

Budizmde hava, su, metal ve uzaydan oluşan 四輪 "*sì lún*" dört tekerlek de dünyanın dayanağı olarak gösterilir (SH 182b).

Beş elementin özellikleri aşağıdaki tablodaki gibidir (Beer 2003, 82a-b).

Element	**Renk**	**Sembol**	**Şekil**
Toprak	Sarı	Lam	Küp - kare
Su	Beyaz	Vam	Küre -daire
Ateş	Kırmızı	Ram	Piramit - kırmızı üçgen
Hava	Yeşil	Yam	Yarı küre – yarımdaire

Uzay	Mavi	Hum	Dünyevi olmayan - damla

alku nızvanılıg örtüglerig tüpindin berü tarkarıp ükmeklig şumnug utup yigedip taştınkı belgüte *biş mahabutlarka* tıdıgsız bolur (UigTot/882-884) "Bütün ihtiraslı örtülerini kökünden bozup çoğalan şeytanı yendi. Böylece dışarıdaki belirtilerde *beş element* engelsiz olur."

mahabutlar tözi kurug tip bilmiş kergek bolarnıñ igid ezüg çınsızın biligsiz bilig özi kentü ilkisizde yok erür (AY/367/4-7) "*Mahābhūta* esasını yok diye bilirler. Aslında onların yalanları ve aldatmaları yoktur."

ondın sıngar alku ançulayu kelmişlernıñ soldın burun yütinçe kirip *tört tilgenteki* sakınçsız bilge biligligig alıp (UigTot/837-840) "On yön bütün tathāgataların sol burun deliğine girip *dört tekerlekteki* düşüncesiz bilgileri alıp."

ince kaltı *tört yılan* bir kamatsıda turmış teg *tört mahabutlug yılanlar* özke tözi öñi öñi ol tursarlar yme bir yirte agtınurlar inerler (AY/365/18-22) "*Dört yılan* bir hsien tzŭ'da durmuş gibi *dört mahābhūtalı yılanlar* kendi esasıyla farklı olsa, bir yere yükselirler, bir yerden inerler."

ötrü ülgüsüz sansız tınlıglar *tört uluglarnıñ* (AY/371/5-6) "Sonra sayısız$_2$ canlılar *dört büyüklerin*."

ürlüksüz öçmeksiz törüke *tört uluglar* agulug yılanlarnıñ arasınta yirli suvlı ikegü yintem örü barırlar yilli otlı ikegü yintem örü barırlar (AY/366/1-6) "Fanilik$_2$ kanununda *dört büyükler* zehirli yılanların arasında toprak ve su ikisi birlikte gider, rüzgâr ve ateş de birlikte gider."

ürlüksüz öçmeksiz törüke *tört uluglar agulug yılanlarnıñ* arasınta yirli suvlı ikegü yintem örü barırlar yilli otlı ikegü yintem örü barırlar (AY/366/1-6) "Fâni, sönmeyen kanuna *dört büyükler* ve *zehirli yılanların* arasında toprak ve su ikisi birlikte varır rüzgâr ve ateş de ikisi bir varır."

1.5.5.1.1.1.1. Toprak Elementi:

ETü. *yir mahabut* (İT) "toprak elementi" = **Skr.** *paṭhavī-dhātu* = **Çin.** 地界 "*dìjiè*" (SH 208a)

Dört elementten biri olan toprak elementi vücuttaki saçları, tüyleri, tırnakları, dişleri, deriyi, eti, kasları, kemikleri, organları, bağırsakları ifade eder (SH 208a).

yir mahabudlug yil sarıg öñlüg körmek üze poşdiklıg iş büter (UigTot/777-778) "*Toprak elementli* hava sarı rengi görmek için paustikalı iş yapar."

yir mahabut suvka siñmek üze et'özi naru berü ırgalur tepreyür içtin sıñar tütün tütneyür teg irü belgü bolur (UigTot/260-263) "*Toprak elementinin* suya batması üzerine vücut bir o tarafa bir bu tarafa sallanır, iç tarafta duman tütüyor gibi belirti olur. "

yir suvka siñmişte et'öz suvka taş kemişmiş teg agır bolur başı örü kötürser sançar (UigTot/42-43) "*Toprak* suya battığında vücut suya taş düşmüş gibi ağır olur. Başını yukarı kaldırsa, (başı) ağrır."

ol ot yalını yil tilgen altun tilgen suv tilgen *yir tilgen* yirig örtüp bu burkan et'özin boş kılmışın sakınmış kergek (TTV/A/44-47) "O ateş alevi rüzgâr tekerleği, altın tekerleği, su tekerleği, *toprak teke*rleği yeri örtüp bu Buddha vücudunu yok ettiğini düşünmüş olmalı."

1.5.5.1.1.1.2. Su Elementi:

ETü. *suv* "su", *suv mahabut* (İT) "su elementi", *suv tilgen* (İT) "su tekerleği" = **Skr.** *āpa-dhātu* = **Çin.** 水大 "*shuǐ dà*" (SH 159b)

Dört elementten biridir (SH 159b). Dünyanın altındaki su kütlesini kavrama sebebi olarak gösterilen terim canlıda safra, balgam, irin, kan, ter, yağ, gözyaşı, nazal mukus, idrar vs. gibi vücut sıvıları ifade eder (Edg. 97a-b).

suv otka siñmişte agız burun kurıyur birerte burıntın agıztın suv akar tamgak kurıyur (UigTot/43-45) "*Su* ateşe battığında ağız ve burun kurur ve burundan ve ağızdan su akar, damak kurur."

suv mahabut tözi yürüñ öñlüg körmek üze şandiklıg iş sakınmak üze büter (UigTot/775-776) "*Su elementi* esaslı beyaz rengi görmek için śāntikalı işi düşünmek üzere tamamlanır."

suv mahabud otka siñmek üze til agız kurup tilte kara çızıg bolur içtin sıñar sakıg teg irü belgü bolur (UigTot/263-265) "*Su elementinin* ateşe batması üzerine dil ve ağız kuruyup dilde kara çizgi olur, iç tarafta serap gibi belirti oluşur."

ol ot yalını yil tilgen altun tilgen *suv tilgen* yir tilgen yirig örtüp bu burkan et'özin boş kılmışın sakınmış kergek (TTV/A/44-47) "O ateş alevi rüzgâr tekerleği, altın tekerleği, *su tekerleği*, toprak tekerleği yeri örtüp bu Buddha vücudunu yok ettiğini düşünmüş olmalı."

1.5.5.1.1.1.3. Ateş Elementi:

ETü. *ot* "ateş", *ot mahabutlug* (İT) "ateş elementi" = **Skr.** *tejo-dhātu* = **Çin.** 火 "*huǒ*", 火大 "*huǒ dà*" (SH 160b)

Dört elementten biri olan ateş, vücudun ısısını ayarlamakla birlikte sindirimini de düzenler (SH 160b, Edg. 256b).

ot yilke siñmek üze adak uulından yokaru isig tözi barmak üze içtin sınar kadyod kurtnıñ yarukı teg irü belgü bolur (UigTot/265-268) "*Ateşin* rüzgâra batması üzerine ayak tabanından yukarıya doğru sıcaklık gider ve iç tarafta ateş böceğinin ışığı gibi belirti olur."

ot yilke siñmişte elig adak sogışur (UigTot/45-46) "*Ateş* rüzgâra battığı zaman el ve ayak soğur."

ot mahabutlug yil kızıl öñlüg körmek üze vajikaranlıg iş büter (UigTot/778-780) "*Ateş elementli* hava kırmızı rengi görmek için vaśīkāralı iş yapar."

1.5.5.1.1.1.4. Hava ya da Rüzgâr Elementi:

ETü. *yil* (İT) "rüzgâr tekerleği", *yil tilgenin* (İT) "rüzgâr tekerleği" = **Skr.** *vāyu-dhātu* = **Çin.** 風 "*fēng*", 風大 "*fēng dà*" (SH 318a)

Dört elementten biri olan hava, akciğer ve bağırsakla ilgilidir. Bu ilgi akciğerler nefes alma, bağırsak ise karın ve bağırsak şişliği olarak belirtilir (SH 318a).

yil biligke siñmek üze tın üzülüp içtin sınar yula teg irü belgü bolur (UigTot/269-270) "*Rüzgârın* bilgiye batması üzerine nefes kesilir ve iç tarafta meşale gibi belirti olur."

ol *yil tilgeniñe* tayaklıgın turur (Üİ/104a/2-3) "O *rüzgar tekerleğine* dayanma ile durur."

1.5.5.1.1.1.5. Uzay Elementi:

ETü. *kök kalıg* "gökyüzü" = **Skr.** *ākāsa-dhātu* = **Çin.** 阿逾奢 "*ā yú shē*" (SH 292b) = **Sgd.** *"k'c(h), "k'c'y* (SD 6a)

Terim “uzay, hava, atmosfer” anlamlarında kullanılmaktadır. Budizmde ise beşinci bir elementtir. Vücuttaki kulak, burun, ağız, anüs gibi boşlukları ifade eder (SH 292b, Edg. 87b).

kök kalıgnıñ yili kara öñlüg körmek üze körmek yaratmaklıg iş büter (UigTot/780-782) “*Gökyüzünün*$_2$ havası kara rengi görmek için görmeyi oluşturan iş biter.”

1.5.5.1.2.Ses:

ETü. *ün sav* (Hend.) “ses” = **Skr.** *śabda* = **Çin.** 聲 “*shēng*”, 聲入 “*shēng rù*”, 聲根 “*shēng gēn*”, 六 “*liù*”, 十二入 “*shí èr rù*” (SH 461b)

“Ses, seda, ton, ün” anlamlarında kullanılan terim, beş fiziksel duyudan biridir (SH 461b). Śrāvaka, duyan, Buddha’nın kişisel disiplinini gösteren bir terimdir. Genellikle, kendilerini kurtaran Hīnayāna disiplininin dört dogmasını anlatan yan anlamlı bir ifadedir. Bu yüzden Budizmde duymak önemlidir (Gakkai 2002, śrāvaka mad.).

kulgak kaçıg üzüksüz *ünüg savıg* eşidür (AY/364/9-10) “Kulak organı kesintisiz *sesi*$_2$ işitir.”

1.5.5.1.3.Koku:

ETü. *yıd yıpar* (Hend.) “koku” = **Skr.** *gandha* = **Çin.** 香 “*xiāng*” (SH 318b)

Terim, “güzel koku, tütsü, buhur, koklama duyusu” anlamlarında kullanılır. Altı duyudan biridir (SH 318b). Erdem ve fedakârlığı gayrete getiren Buddha’nın mesajlarından biridir. Ayrıca arzuyu da tetikleyerek canlıyı yanlışa sevk eder.

burun kaçıg turkaru *yıd yıpar* yıdışkayur (AY/364/10-11) “Burun organı sürekli *koku, misk* duyar.”

1.5.5.1.4.Tat:

ETü. *tatıg* “tat” = **Skr.** *rasa* = **Çin.** 味 “*wèi*” (SH 252b)

“Tat, tat alma duyusu” anlamında kullanılan terim, altı duyudan biridir. Terim, 味欲 “*wèi yù*”, 味著 “*wèi zhe*” “tatma arzusu” ile birlikte genellikle 味道 “*wèidào*” “Buddha gerçeğinin tadı ya da öğretinin tadı” anlamında kullanılır (SH252b). 涅槃八味 “*nièpán bā wèi*” “sekiz rasa” terimi ise tat ya da Nirvāṇa’nın karakterleri olan daimilik, huzur, yaşlanmamak, ölmemek, saflık, üstünlük, sakinlik ve mutluluk olarak da gösterilebilir (SH 328b).

til kaçıg tatganur adruk adruk *tatıgları* (AY/364/11-12) “Dil organı ayrı ayrı *tatları* algılar.”

1.5.5.1.5.Temas:

ETü. *yinig bürtmek* (İFG) “temas” = **Skr.** *sparśa* = **Çin.** 觸 “*chù*” (SH 481a)

Terim, “temas, dokunma, dokunma hissi, hissetme, çarpma” gibi anlamlarda kullanılmakta olup hem 六入 “*liù rù*” “altı duyudan biri” hem de 十二因緣 “*shí èr yīnyuán*” “on iki Nidāna’dan biri”dir. Ayrıca on bir çeşit soğuk, sıcak, yumuşak, sert gibi duyuları da ifade etmesiyle birlikte 淨 “*jìng*” “kirliliğe” de işaret eder (SH 481a).

et’öz kaçıg atkanur agır *yinig büritmekig* (AY/364/12-13) “Vücut organı *deri temasını* bozar.”

1.5.5.1.6.Tasavvur:

ETü. *nom törü* (Hend.) “tasavvur” = **Skr.** *dharmā* = **Çin.** 法 “*fǎ*”, 達雍(琪) “*dá yōng (qí)*” (SH 267b), 達摩 “*dámó*”, 達麼 “*dá me*”, 達而麻耶 “*dá ér máyé*”, 曇摩 “*tán mó*”, 馱摩 “*tuó mó*” (SH 415a)

“Kanun, gerçek, din, buyruk, yasa, kullanım, uygulama, görev, gerçek, doğru, erdem, karakter” gibi çeşitli anlamlarda kullanılan dharmā, karakteristik nitelik, bilinç hayatımızın tek elementi olan esrimesi, bilinç hayatımızın bir parçasını, Nirvāṇa’yı, Budist öğretinin konusunu, tam ve mükemmel hakikati, Buddha dini ya da öğretisini ifade eder (SH267b, 415a).

Eski Türkçede kullanılan *nom* sözü, Skr. *dharmā* < Gr. *nomos* < ETü. *nom* şeklinde açıklanabilir.

köñül kaçıg ermeksiz *nomug törüg* idenür (AY/364/13-14) “Gönül duyusu olmadan *kanun*$_2$ gönderilir.”

1.5.5.2. Altı Duyunun İç Unsurları ya da Duyu Organları:

ETü. *altı kaçıglıg ogrılar* (ST, Hend.) “altı duyu organı olan hırsızlar”, *altı kaçıglıg orun* (ST) “altı duyu yeri”, *altı kaçıglar* (ST) “altı duyu”, *altı ogrılar* (ST) “altı hırsız”, *altı törlüg kaçıglar* (ST) “altı duyu organı”, *altı törlüg ogrı* (ST) “altı türlü hırsız”, *intiri*

kaçıgları (Hend.) “indriya, duyu organı”, *kaçıg yol* (ST) “duyu yolu”, *kaçıglar* “duyu organı” = **Skr.** *indriya*, *sad-indriya* = **Çin.** 六賊 “*liù zéi*” (SH 22a, 138b)

Duyu organları, altı duyu organlarının yanı sıra erkeklik organı, kadınlık organı, yaşam, ıstırap, arzu, keder, neşe, terk etme, inanç, istek, hafıza, esrime, erdem, dört asil doğru, güç, muhteşem bilgi gibi organlardan oluşur ve bu duyu organları toplam yirmi ikidir (SH 21b-22a).

Ayrıca terim 六賊 “*liù zéi*” “altı caura ya da hırsız, altı duyu”, 六极 “*liù jí*” “duyu organları, altı hırsız” olarak da ifade edilir. 六賊 “*liù zéi*” “altı duyu organının altı zevkine” de bağlıdır. Gözü güzelden kaçırmak, kulağı sesten, burnu kokudan, dili tattan, vücudu baştan çıkarmadan ve zihni kontrolsüz düşüncelerden kaçırmak ya da kurtarmak mümkün değildir (SH 138b). Bu yüzden bu altı duyuya altı hırsız anlamı verilmiştir. Aşağıda açıklanacak olan altı duyu organı, canlıyı günaha ya da sevaba sevk eden duyu objeleridir. Canlı bu altı duyu objesinden dolayı günah işler.

altı kaçıglarnıñ altı atkañularnıñ ezügin igidin inçip yene tınlıglar anı adıra bilmedin (AY/371/7-10) “*Altı organın* ve altı duyunun yalanını$_2$ yine canlılar ayıramadan.”

altı kaçıglıg ogrılarnıñ abıgın tıdıgın kiterip (BTI/B/38-39) “*Altı organın$_2$* sebebini$_2$ giderip.”

altı kaçıglıg orunta kök kalıkda kuş kuzgun tıdıgsızın uçar teg *kaçıglarka* yolanıp (AY/365/3-7) “*Altı organ yeri* gökyüzünde$_2$ kuş gibi engelsiz uçar, *organlara* rastlayıp.”

iyesiz kurug suzak tegin *altı ogrılar* tayakı ol (AY/364/2-4) “Sahipsiz boş köy gibi *altı hırsız* dayanağıdır.”

altı törlüg kaçıglar öz işlerin iderip özke özke adıñuda öñin öñin atkanur bilig erser yilvi teg çınsız yarpsız belgürer (AY/364/15-19) “*Altı türlü organ* kendi işlerini götürüp kendisine ve başkasına türlü türlü bağlı bilgi ise sihir gibi yalandır$_2$.”

altı törlüg ogrın tebredi kamşadı (UIV/48/92) “*Altı türlü hırsız* ile sallandı$_2$.”

yarukuñuz tegmişçe tınlıglarnıñ yazılur *intiri kaçıgları* yavlak belgüleri yokadıp yavız kılınçları arıyur (BTXIII/19/63-66) “Işığınızın ulaştığı canlıların günahkâr *indriyaları$_2$* kötü işaretleri yok olup günahları temizlenir.”

yme *kaçıg yol* atkañu törü bilig köñül bo üç ötgürü börtmek bolur (TekinMaitr/41757-59) "Yine *organlardan,* duyulardan ve bilinçten dolayı temas olur."

kaçıglarka tayanıp igidig ezügüg idenür kaltı kurug suzakda kişi yügürür kaçar teg *kaçıglarka* tayanur (AY/364/19-22) "*Organlara* dayanıp yalan$_2$ söyleyip kurak köyden kişi kaçar gibi *organlara* dayanır."

nom *köz kulgak burun til et'öz köñülde* ertmiş erür (BTXX/476-477) "Dharmā *göz, kulak, burun, dil, vücut ve gönülden* geçmiştir."

1.5.5.2.1.Görme Duyu Organı, Göz:

ETü. *köz erklig* (İT) "göz gücü, görme gücü", *köz kaçıg* (İT) "göz duyu organı" = **Skr.** *caksus/caksuh, caksurindriya* = **Çin.** 眼根 "*yǎn gēn*" (SH 22a), 目 "*mù*" (SH 199a), 所(乞)费 "*suǒ (qǐ) fèi*" (SH 303a)

Caksurindriya terimi *caksur* "göz" ile *indriya* "organ, yer" sözlerinden oluşur.

"Göz, görme organı" anlamında kullanılan terim, altı duyu organından biridir. Bilgi görmeyle edinilebileceği gibi kötülükler de görme sonucunda ortaya çıkar. Görme organı, element ya da görme alanı olarak belirtilen ifade 服界 "*fú jiè*" *caksur-dhātu* şeklinde de belirtilebilir (SH 199a, 303a, Edg. 221b).

köz kaçıg üze öñ orunug körünçleyür (AY/364/7-8) "*Göz organı* ile renk yeri görünür."

bir kşantakı *köz erklig* ulatı birle (Üİ/118b/1-2) "Bir anda *gözün gücü* ile."

1.5.5.2.2.İşitme Duyu Organı, Kulak:

ETü. *kulgak kaçıg* (İT) "kulak duyu organı" = **Skr.** *śrotra, śrotrendriya* = **Çin.** 耳根 "*ěrgēn*" (SH 22a), 耳 "*ěr*" (SH 218a), 述嚕怛羅 "*shù lū dá luó*", 戍縷多 "*shù lǚ duō*" (SH 314b)

"İşitme, duyma organı, kulak" anlamında kullanılan terim, *śrotrendriya* sözü *śrotra* "kulak" ve *indriya* "organ, yer" kelimelerinden oluşur (SH 218a, 314b, Edg. 537a).

kulgak kaçıg üzüksüz ünüg savıg eşidür (AY/364/9-10) "*Kulak organı* kesintisiz ses$_2$ işitilir."

1.5.5.2.3.Koklama Duyu Organı, Burun:

ETü. *burun kaçıg* (İT) "burun duyu organı" = **Skr.** *ghrāna, ghrānendriya* = **Çin.** 鼻根 "*bí gēn*" (SH 22a), 伽银陀 "*jiā yín tuó*", 翔银祭 "*xiáng yín jì*" (SH 224b), 鼻 "*bí*", 鼻入 "*bí rù*" (SH 430b)

鼻根 "*bí gēn*" *ghrānendriya* kelimesi, *ghrāna* "burun" ve *indriya* "organ, yer" kelimelerinden oluşur (SH 22a). "Koklama, koklama organı, burun" anlamında kullanılan terim altı duyu organından biridir (SH 430b, 224b).

burun kaçıg turkaru yıd yıpar yıdışkayur (AY/364/10-11) "*Burun organı* daima koku, misk koklar, duyar."

1.5.5.2.4.Tatma Duyu Organı, Dil:

ETü. *til kaçıg* (İT) "dil duyu organı" = **Skr.** *jihvā, jihvendriya* = **Çin.** 舌根 "*shégēn*" (SH 22a), 舌 "*shé*", 時乞縛 "*shí qǐ fù*", 舌識 "*shé shi*" (SH 220a), 時乞縛 "shí qǐ fù" (SH 326a)

"Tatma, tatma organı, dil" anlamında kullanılan 舌根"*shégēn*" *jihvendriya* kelimesi, *jihvā* "dil" ve *indriya* "organ, yer" kelimelerinden oluşur (SH 220a, 326a, 22a).

til kaçıg tatganur adruk adruk tatıgları (AY/364/11-12) "*Dil organı* farklı farklı tatları tadar."

1.5.5.2.5.Dokunma Duyu Organı, Vücut:

ETü. *et'öz kaçıg* (İT) "vücut duyu organı" = **Skr.** *kāya, tanu, deha, kāyendriya* = **Çin.** 身根 "*shēn gēn*" (SH 22a), 身 "*shēn*", 身入 "*shēn rù*" (SH 245a)

"Vücut, dokunma organı" anlamında kullanılan terim, altı duyu organından biridir (SH245a). 身根 "*shēn gēn*" k*āyendriya* da "dokunma, dokunma organı, beden" anlamında olup *kāya* "vücut" ve *indriya* "organ, yer" kelimelerinden oluşur (SH22a).

et'öz kaçıg atkanur agır yinig büritmekig (AY/364/12-13) "*Dokunma organı*, *vücut* değerli deri dokunmasına bağlanır."

1.5.5.2.6.Algılama Duyu Organı, Gönül:

ETü. *köñül kaçıg* (İT) "gönül duyu organı" = **Skr.** *citta, manas, manaındriya* = **Çin.** 意根 "*yì gēn*" (SH 22a, 400a), 心 "*xīn*", 攀盧心 "*pān lú xīn*", 卞別心 "*biànbiéxīn*", 質多 "*zhì duō*" (SH 149b)

Manas terimi, "düşünme ve zihin yığını", *citta* ise "ayırt etme bilinci" olarak ifade edilmektedir (SH 149b). *Manaındriya* da "gönül duyu organı" anlamında kullanılmıştır. *Manaındriya* terimi *manas* "gönül" ile *indriya* "organ, yer" kelimelerinden oluşmaktadır (SH 22a).

köñül kaçıg ermeksiz nomug törüg idenür (AY/364/13-14) "*Gönül organı* ulaşamayan Dharmā'ya sahiptir."

1.5.6. Dokunma:

ETü. *börtmek* "dokunma", *börtmek tıltagı* "dokunma sebebi" = **Skr.** *sparśa* = **Çin.** 觸 "*chù*" (SH 481a) = **Tib.** *reg pa* (J. Hopkins)

"Dokunma, bağlanma, çarpma, dokunulabilme özelliği, hissetme" gibi anlamlarda kullanılan sparśa terimi, Nidāna'nın yedincisi, Pratītyasamutpāda'nın altıncısı olmakla birlikte ṣaḍāyatana'dan da biridir. Duygunun soğuk, sıcak, sert, yumuşak gibi on bir çeşidini verir. Sparśa terimi "kirli" anlamında da kullanılır. Bu yüzden Hindistan'da büyük abdestte kullanılan dördüncü ve beşinci parmaklar kirli parmaklardır. Ayrıca, dokunma keyif meydana getirdiği ve arzu uyandırdığından kadın dokunmanın zehri olarak gösterilir. Yine dokunularak ya da elle yapılan bütün yiyecekler kirlidir (SH 481a).

Terim, Budistlerce bir adamla bir kadının birlikte oturması ya da birbirine sarılmaları şeklinde resmedilir (SH 43a).

börtmek bolmasar teginmek bolmaz (TekinMaitr/44a/17-18) "*Dokunma* olmasa temas olmaz."

kaçıg atkañu törü bilig köñül birle kavışıp *börtmek* titir (TekinMaitr/41/50-52) "Organ ve duyu kanunu bilinç ile birleşirse *dokunma* oluşur."

ol *börtmek tıltagınta* teginmek bolur (TekinMaitr/41/52-53) "O *dokunma* sebebinden temas olur."

börtmek tıltagınta meñi teginmek emgek teginmek igin açagı teginmek belgülüg bolur (TekinMaitr/41/59-61) "*Dokunma sebebinden* huzurla, ıstırapla, hastalıkla$_2$ temas alâmeti olur."

1.5.7. Duyu, Temas:

ETü. *teginmek* "duyu, temas", *teginmek tıltagın* (İT) "temas sebebi" = **Skr.** *vedanā* = **Çin.** 受 "*shòu*" (SH 251b) = **Tib.** *tshor-ba* (J. Hopkins)

"Duygu, hissetme, zihnin işlevleri ya da iş ve nesnelerle temas eden duyu" anlamında kullanılan vedanā, Nidāna'nın altıncısı, Pratītyasamutpāda'nın yedincisi olmakla birlikte Beş Skandha'nın da ikincisidir. Vedanā ıstırap, haz ve özgürlük diye üçe ayrılabilir. Şeylerin arzulanmasına karşı çıkıldığı zaman ıstırap ortaya çıkar, uyum olduğu zaman onların devamı için zevk ve arzu oluşur. Daha sonra da bunları ayırmak özgürlüktür. Vedanā, ıstırap, haz veya ikisinden kutuluşu üreten olguların takibinden ortaya çıkan karma öğretisi ya da sonucudur (SH 126a, 251b, 398b, Edg. 503b).

Terim Budistlerce ok ile yaralanan bir adam olarak resmedilir (SH 43a).

teginmek bolmasar az almır bolmaz (TekinMaitr/44a/16-17) "*Temas* olmasa ihtiras$_2$ olmaz."

teginmek öçser az bilig öçer amrılur (TekinMaitr/44a/30-31) "*Temas* yok olsa arzu yok olur."

teginmek tıltagınta azlanmak bolur (TekinMaitr/41/43-44) "*Temas* sebebinden arzu ortaya çıkar."

ol ok *teginmek tıltagınta* ajunlarka ed tavarka erkke türkke azlanmak turur (TekinMaitr/41/44-47) "O *temas sebebiyle* varlık biçimlerine, mala mülke, güce kuvvete arzu doğar."

teginmek tıltagınta az kılınç bolur (TekinMaitr/44a/1) "*Temas nedeniyle* arzu olur."

1.5.8. Arzu:

ETü. *az almır* (Hend.) "ihtiras", *az bilig* (ST) "ihtiras bilgisi", *az kılınç* (ST) "ihtiras hareketi", *az kılınç tıltagı* (İT) "ihtiras hareketi sebebi" = **Skr.** *tṛṣṇā, kāma, rāga* = **Çin.** 愛 "*ài*" (SH 376b, 400b) = **Tib.** *sred-pa* (J. Hopkins)

Kāma, rāga da denilen tṛṣṇā terimi "aşk, sevgi, arzu, susuz, susuzluk, uzun zaman suya kanmamış, açgözlülük" anlamlarında kullanılır. Terim, Nidāna'nın beşincisi, Pratītyasamutpāda'nın sekizincisidir. Tṛṣṇā, "şiddetli arzu ve bağlılık, özellikle öğretmen ve yaşlılara bağlanmayıp eş ve çocuklara karşı aşırı bağlılık" anlamında kullanılır. Kızıl sıcak demir tabletlerin verildiği yer olan susuzluk cehennemi olarak da kabul edilir. Ayrıca doğruluk ya da Buddha yolu için duyulan susuzluğu ifade eder. Tṛṣṇā, susuz bir geyiğin görmüş olduğu bir seraptır (SH 376b, 400b, Edg. 176b).

Terimin Eski Türkçe karşılığı özellikle "arzu, heves" anlamındaki Farsça < *āz* olan ve Türkçeye *az* olarak geçen kelime ve "arzu, hırs" anlamındaki *almır* sözü ile oluşturulur.

Terim şarap içen bir adam olarak resmedilir (SH 43a).

az almır bolmasar tutyak bolmaz (TekinMaitr/44a/15-16) "*Arzu*$_2$ olmasa bağlanma olmaz."

az bilig öçser amrılsar tutyak öçer amrılur (TekinMaitr/44a/31-33) "*Arzu* yok olsa bağlanma yok olur."

yme *az kılınç tıltagınta* alku nızvanılar ökliyür aşılurlar (TekinMaitr/41/37-39) "Yine *arzu hareketi nedeniyle* bütün ihtiraslar çoğalır$_2$."

az kılınç tıltagınta tutyaklanmak bolur (TekinMaitr/44a/2-3) "*Arzunun harekete* geçmesi *nedeniyle* bağlanma olur."

1.5.9. Bağlanma:

ETü. *tutyak* "bağlanma", *tutyaklanmak* "bağlanma", *tutyak nızvanı* (ST) "bağlanma ihtirası", *tutyak tıltagı* (İT) "bağlanma sebebi" = **Skr.** *upādāna* = **Çin.** 取 "*qŭ*" (SH 251b), 烏波 "*wū bō*" (SH 330a) = **Tib.** *len pa* (J. Hopkins)

"Tutma, madde ve nesnelere bağlanma" anlamında kullanılan terim, Bhava'nın başka şekli olmakla birlikte 有 "*yŏu*" "sahip olma, olma, varlık, şeyler, önceki yaşamın sonucu ya da karması ve gelecek hayatın nedeni" olarak açıklanır. Ayrıca hem sevgi ya da arzu hem de şiddetli arzuları ve hayalleri yok etme olarak da tanımlanır. On iki Nidāna'nın dördüncüsü, Pratītyasamutpāda'nın dokuzuncusudur. Terim, kendi varlığını ve şeyleri kavramak ya da tutmaktır. Gerçek anlamda yaşamın hayal olduğunu kavrama durumudur. Günahları yok eden Buddha'nın huzur işaretine kadar bilinçten önce edilen

tövbedir. Skandha'yı meydana getiren arzu ya da bağlanma olarak da açıklanır (SH 251b, 330a).

Terim için *upādāna klesa* anlamında Eski Türkçe *tutyak nıznanı* ifadesi de kullanılır. Yine terim Budistlerce bir çiftin birleşmesi olarak resmedilir (SH 43a).

tutyak öçser amrılsar kılınç öçer amrılur (TekinMaitr/44a/34-35) "*Bağlanma* yok olsa$_2$ hareket yok olur$_2$."

tutyaklanmak bolmasar kılınç bolmaz (TekinMaitr/44a/14-15) "*Bağlanma* olmasa hareket olmaz."

togum tözi *tutyaklıg* titir (BTXIII/18/4) "Doğum esası *bağlanmadır*."

az kılınç tıltagınta *tutyak nızvanı* belgülüg bolur (TekinMaitr/41/33-35) "Arzu davranışı sebebiyle *bağlanma ihtirası* ortaya çıkar."

tutyak tıltagınta kılınç bolur (TekinMaitr/44a/3-4) "*Bağlanma nedeniyle* olma, hareket ortaya çıkar."

tutyak tıltagı tört titir (BTXIII/18/5) "*Bağlanma sebebi* dörttür."

1.5.10. Varolmak:

ETü. *bolmak* "olmak", *bolmak tıltagı* (İT) "olma sebebi", *kılınç* "hareket, varolma", *kılınç tıltagı* (İT) "hareket sebebi, varolma sebebi" = **Skr.** *bhava* = **Çin.** 有 "*yǒu*" (SH 213a) = **Tib.** *srid pa* (J. Hopkins)

"Varolan, varlık, sahip, olmak" olarak açıklanan bhava on iki Nidāna'nın üçüncüsü, Pratītyasamutpāda'nın da onuncusudur. Ayrıca *bhava* 1. 無 "*wú*" "yokluk" ve 空 "k*ōng*" "boşluğun karşıtı", 2. On iki Nidāna'dan biri, varlık, sebep olarak düşünmek, etki yaratma durumu, 3. Etki, sebebin sonucu, 4. Görünebilen ya da görünemeyen her şey olarak da açıklanabilir. Doğum ile ölüm ya da başlangıç ile son arasındaki durumu ifade eder. Bhava'nın 3, 4, 7, 9, 18, 25 ve 29 gibi bölümleri vardır. Ayrıca şimdiki beden ve zihin ya da varlık, gelecekte aynı, ara zamanda da aynı olmak üzere üçe ayrılır. Diğer bir tanımlama ise farklı şekil ya da varlığın yoludur (SH 213a). Terim, canlının önceki hayatında yapmış olduğu iyi ya da kötü amellerini ifade eder. Bu ameller sonucunda canlı şimdiki hayat şeklini elde eder.

Terim, Budistler tarafından doğum yapan bir kadın olarak resmedilir (SH 43a).

bolmak yme antag erür ajunların baru evirdeçi et'özdeki köñülteki tilteki kılınçlar ol *bolmak* titir (TekinMaitr/41/8-11) "*Varolma* da şöyledir. Hayat şekillerinden beri dönen vücuttaki, gönüldeki ve dildeki hareketler *varolmadır*."

bolmak üçün togmak belgürer (UII/6/5) "*Varolmak* için doğmak ortaya çıkar."

bolmak tıltagınta togmak bolur (TekinMaitr/41/7-8) "*Varolma sebebiyle* doğmak olur."

kılınç bolmasar togmak bolmaz (TekinMaitr/44a/13-14) "*Amel olmasa* doğum olmaz."

kılınç öçser amrılsar togmak öçer amrılur (TekinMaitr/44a/35-36) "*Amel* yok$_2$ olsa doğum yok$_2$ olur."

kılınçta ötgürü ajun bolur (AY/41/11-12) "*Amelden* dolayı hayat şekli olur."

edgüli ayıglı iki törlü *kılınçta* ötgürü togum ajunlar belgülüg bolurlar (TekinMaitr/41/16-19) "İyi ve kötü iki türlü *amelden* dolayı doğum hayat şekli ortaya çıkar."

kılınç tıltagınta togmak bolur (TekinMaitr/44a/4) "*Amel nedeniyle* doğum olur."

1.5.11. Doğmak:

ETü. *togmak* "doğmak", *togum* "doğum", *togum ajun* (ST) "doğum hayat şekli", *togmak tıltagı* (İT) "doğum sebebi" = **Skr.** *jāti* = **Çin.** 生 "*shēng*" (SH 166a), 惹多 "*rě duō*" (SH 195b) = **Tib.** *skyed ba* (J. Hopkins) = **Sgd.** *"jty* (SD 5b)

"Yaşam, ileri gelen anlamındaki utpāda, doğma, meydana gelme, doğurma, yeniden doğum, olma" anlamlarında kullanılan terim on iki Nidāna'nın ikincisi, Pratītyasamutpāda'nın on birincisidir. Jāti terimi, dört doğum şeklinde yani ana rahminde, suda, yumurtada ve değişim yoluyla doğmak, altı dünyadan birinde yani tanrılar, insanlar, asuralar, pretalar, hayvanlar ve cehennemler dünyasından birinde doğmakla birlikte Śravaka, Pratyekabuddha, Bodhisattva ve Buddha olarak da doğmayı ifade eder. Yaşam, doğum tarafından tahsis edilen bir pozisyondur. Yani canlının önceki karmasının bir sonucudur. Bu karmalara göre canlının hangi hayat şeklinde doğacağı ortaya çıkar (SH 166a, 195b, 463b, Edg. 240b).

Doğmak terimi ceset taşıyan bir adam olarak resmedilir (SH 43a).

togmak öçser amrılsar karımak ölmek öçer amrılur (TekinMaitr/44a/37-38) "*Doğmak* yok olsa$_2$ yaşlanmak ve ölmek yok olur."

ulug ilig tınlıglar *togum* üze erklig bolurlar (UIV/28/6-8) "Büyük canlılar *doğum* üzerine güçlü olurlar."

togum ajun tutmışımta (StabUig/272/3) "Doğum *hayat şekline* girdiğimde."

bo nom erdini erser bodısatavlarnıñ edgülüg yıltızın tarıtıp *togum ajunlug* örtüglerniñ yıltızın kesdeçi tip sözletilmiş erür (AY/83/13-17) "Bu dharmā cevheri ise Bodhisattvalar'ın iyi kökünü ekip *doğum hayat şekilli* örtülerin kökünü kesecek diye söylemiştir."

togmak tıltagınta karımak ölmek bolur (TekinMaitr/44a/5-6) "*Doğum nedeniyle* yaşlanmak ve ölmek ortaya çıkar."

1.5.11.1. Dört Doğum:

ETü. *tört togum* (ST) "dört doğum", *tört togumlug tınlıglar* (ST) "dört doğumlu canlılar" = **Skr.** *catur-yoni* = **Çin.** 四生 "*sì shēng*" (SH 178b)

Terim, *catur* "dört" ile *yoni* "doğmak, doğum" sözlerinden oluşur.

Doğumun dört şekli olan *catur-yoni* adından anlaşıldığı üzere dört şekilde belirtilebilir. Bunlar 1. 胎 "*tāi*" ya da 腹生 "*fù shēng Jarāyuja*" "rahimde doğmak, memeli gibi doğurma"; 2. 卵生 "*luǎnshēng*" Andaja "kuş gibi yumurtadan çıkmak", 3. 濕生 "*shī shēng*" ya da 寒熱和合生 "*hánrè huo héshēng*" samsvedaja "balık ve kurt gibi nem ya da suda doğmak", 4. 化生 "*huà shēng*" Aupapādaka (-duka) "kozadaki güve gibi ya da tanrılar gibi, cehennemdekiler ya da yeni bir tekâmül dünyası oluşturanlar gibi değişimle doğanlar" şeklinde ifade edilebilir. Canlıların önceki hayatlarının sonunda, hiçbir kimseden yardım almadan, karmalarına göre oluşan hayat şeklidir. Dört doğum şekli terimi, altı dünya ile de bağlantılıdır. Yeniden yaşam bu dört doğumdan ve altı yoldan meydana gelir (SH 178b).

kamag *tört togum* biş ajun altı yoltakı tınlıg oglanlarınıñ ulug umugı ınagı bolgalı ugaylar (AY/24/12-14) "Bütün *dört doğum* beş hayat ve altı yoldaki canlıların oğullarının büyük umudu$_2$ olabilirler."

tört togumın togmış tınlıglarıg tözün yarlıkançuçı köñül bilge bilig üze tirtürdi (BTI/B/44-46) "*Dört doğum* ile doğmuş canlıları doğrulukla merhametli gönül ve bilgi$_2$ üzerine topladı."

tört togum biş yol içinteki tınlıglar alku ögirdiler sevintiler (TekinMaitr/18/29-31) "*Dört doğum* ve beş yol içindeki canlıların tamamı sevindi$_2$."

tört togumlarta (UigTot/101) "*Dört doğumlarda*."

1.5.11.1.1. Anne Karnında Doğmak:

ETü. *ög karınta togmak* (İFG) "anne karnında doğmak, rahimde doğmak" = **Skr.** *jarāyuja* = **Çin.** 胎 "*tāi*" ya da 腹生 "*fù shēng Jarāyuja*" (SH 178b), 閣樓 "*dū lóu*" (SH 463b)

"Anne karnında doğmak ya da rahimden doğmak" anlamında kullanılan jarāyuja terimi, dört doğumdan biridir. Terim, *jarāyu* "rahim, anne karnı" ile *ja* "doğmak" kelimelerinden oluşur (SH 178b, 463b).

ög karınta togma (UigTot/101-102) "*Anne karnından, rahimden doğma*."

1.5.11.1.2. Yumurtadan Çıkmak:

ETü. *yumurtgata togmak* (İFG) "yumurtadan doğmak, yumurtadan çıkmak" = **Skr.** *andaja* = **Çin.** 卵生 "*luǎnshēng* (SH 178b, 233a)

"Yumurtadan doğmak ya da yumurtadan çıkmak" anlamında kullanılan terim, "yumurta" anlamındaki *anda* ile "hareket etmek, kırılmak, ışık" anlamındaki *ja* kelimelerinden oluşur. Dört doğum şeklinden biridir (SH 178b, 233a).

yumurtgata togmak (UigTot/102) "*Yumurtadan çıkmak*."

1.5.11.1.3. Nemde, Islakta Doğmak:

ETü. *ölte sıta togmak* (Hend., İFG) "nemde, ıslakta doğmak" = **Skr.** *samsvedaja* = **Çin.** 濕生 "*shī shēng*" ya da 寒熱和合生 "*hánrè huo héshēng*" (SH 178b)

"Nemde, ıslakta doğmak" anlamındaki terim, *samsveda* "ter" ile *ja* "doğmak" kelimelerinden oluşur (SH 178b).

ol *ölte sıta togmak* erür (UigTot/102-103) "O *ıslakta, nemde doğmaktır*."

1.5.11.1.4. Değişim İle Doğmak:

ETü. *bügün kelgin togmak* (Hend., İFG) "değişim ile doğmak" = **Skr.** *aupapaduka* = **Çin.** 化生 "*huà shēng*" (SH 142a, 178b), 生化 "*shēnghuà*" (SH 196a)

"Değişim ile doğmak" anlamındaki *aupapaduka* sözü, varlıkların değişim göstermesini ifade eder. Değişime uğrayan varlıkların başında Bodhisattvalar ve Buddhalar gelir (SH 142a,178b,196a). Eski Türkçe ifade "bilgi, hikmet" anlamındaki *bügü* sözü ile "ortaya çıkmak" anlamındaki *kelig* sözünden oluşur. Bu da hikmetle değişmek anlamındadır.

bügün kelgin togmak (UigTot/102) "*Değişim*$_2$ *ile doğmak*."

1.5.11.2. Hayat, Dünya, Varlık Biçimi:

ETü. *ajun* "hayat, dünya" = **Skr.** *gati* = **Pali.** *gati* = **Çin.** 揭底 "*jiēdǐ*" (SH 372b) = **Sgd.** *''žwn* (SD 5b, 17a)

"Varlık biçimi, yol, yöntem" anlamlarında kullanılan terim, özellikle altı hayat biçimi olan cehennemler, pretalar, hayvanlar, asuralar, insanlar ve tanrılar âlemi ile diğer dört hayat biçimi olan Śrāvakalar, Pretyakabuddhalar, Bodhisattvalar, Buddhalar dünyasıyla on hayat biçimini ifade eder. Bu on hayat biçimi özellikle Lotus Sūtra'da yer almaktadır (SH 372b, Edg. 208b).

kop kamag emgeklig alp adalarıntın kut kolunur men biş *ajun* tınlıg oglanı üçün alkunı on orunta ornatayın yaratayın (AY/104/1-5) "Bütün$_2$ ıstıraplı tehlikelerden kurtulurum. Beş *hayat şeklindeki* canlılar evladı için hep on yere yerleşirler."

altı törlüg adalıg tıdıglıg *ajunlarta* togmayın yalanguklar turgukluk orunta togup alkuda yig adruk bolayın (AY/121/9-12) "Altı türlü tehlikeli$_2$ *hayat şekillerinde* doğmayayım, insanların durduğu yerde doğmak hepsinden iyi olacak."

1.5.11.2.1. İki İyi Hayat:

ETü. *iki ajunlar* (ST) "iki iyi dünya, hayat" = **Skr.** ? = **Çin.** ?

İnsanların ve tanrıların yaşam biçimi olarak adlandırılır. Bu varlıkların önceki yaşamlarındaki iyi tohumlar ve iyi davranışlar sonucunda bu yaşam biçimlerinde doğmalarını ifade eder. Ama en iyi yaşam biçimi de tanrılar dünyasında doğmaktır.

edgü yollar erser *teñri yiri kişi ajunı* erür (AY/221/12-13) "İyi yollar ise *tanrı yeri ve insan dünyasıdır*."

ol ödtin berü burkan kutın bulgınçaka tegi tört törlüg yavlak yollartın ertip ozup *iki ajunlarta* togdum bir teñri yirinte ikinti yalañuk ajunınta (AY/187/13-17) "O zamandan

beri Buddha saadeti buluncaya kadar dört türlü kötü yollardan kaçıp kurtulup *iki varlık biçiminde* doğdum, biri tanrı yerinde, ikincisi de insan dünyasında."

1.5.11.2.2. Üç Kötü Hayat:

ETü. *ayıg yavız ajunlar* (Hend., ST) "köyü hayat şekilleri", *ayıg yavız yollar* (Hend., ST) "kötü yollar", *ayıg yol* (ST) "kötü yol", *üç törlüg bolmaklar* (ST) "üç türlü olmalar, varlıklar", *üç yavlak yol* (ST) "üç kötü yol", *üç yol* (ST) "üç yol" = **Skr.** *apāyagati, aparagati* = **Çin.** 三惡道 "*sān è dào*" (SH 175b), 阿浮那彻低 "*ā fú nà chè dī*" (SH 289a), 三道 "*sān dào*" (SH 372b)

Terim *apāya* "aşağı, kötü kıyı" ile *gati* "hayat şekli" kelimelerinden oluşur.

"Varlığın üç şeytani yolu" anlamındaki cehennemler, pretalar ve hayvanlar dünyasını içine alır. Üç kötü yol, önceki hayatlarında yapmış oldukları kötülükler yüzünden bu hayat şekillerinde ıstırap çeken canlıları ifade eder (SH 289a, 372b, Edg. 208a). Bu terim ayrıca kötü, şeytani dünyayı nitelendirdiği gibi özellikle üç kötü dünyayı belirtir. 三惡道 "*sān è dào*" "asura dışındaki üç kötü kader, hayat şekli" anlamında da kullanılmaktadır (SH 175b).

alku *ayıg yavız ajunları* artukrak arıyu kitip özi yaşı uzun bolur (UII/49/27-29) "Bütün *kötü*$_2$ *hayat şekillerini* çabucak giderip uzun ömürlü olur."

ayıg kılınç bulguluk *ayıg yavız yollarka* barguluk korkınç ayınç bolmaz (UII/39/92-94) "Kötü davranış bulmak ve *kötü yollara* varmak korkunç$_2$ değildir."

añmıntın yılkı ajunınta barmış kuşlarnıñ keyiklerniñ kulgaklarınta yme bo darnınıñ ünin eşidtürser antata kin anıñ *ayıg yolınıñ* bo ok üzlünçüsi erür tip bilgülük ol (UII/43/12-18) "En önce hayvan hayat şekline varmış kuşların, geyiklerin kulaklarında bu dhāraninin sesini işittiklerinden dolayı onun *kötü yolunun* kesicisidir, diye bil."

üç törlüg bolmaklarta tegziñülük kılmış kılınçlarım erser ulınçıg yarsınçıg *üç yavlak yolka* baru tartdaçı üçün yalvaru teginür men (AY/122/18-21) "*Üç türlü varlıktan* kurtulmak için yaptığım hareketlerim ise murdar, pis *üç kötü yollardan* kurtulmak içindir."

üç yavlak yol beklemeser (BTXIII/5/67) "*Üç kötü yol* tutulsa."

munta basa *üç yavlak yoldakılar* üçün (BTII/154-155) "Bundan sonra *üç kötü yoldakiler* için."

bökünki bo kutlug künte tamu prit yılkı bo *üç yavlak yoltakı* açıg tarka emgeklertin ozar men kutrulur men (AY/421/8-11) "Bugünkü bu saadetli günde cehennemlerden, pretalardan ve hayvanlardan oluşan bu *üç kötü yoldaki* acı$_2$ ıstıraplardan kurtulurum$_2$."

üç yavlak yoltakı tınlıglar kuvragı asılgay üstelgey (AY/433/8-10) "*Üç kötü yoldaki* canlılar topluluğu çoğalacak$_2$."

tört maharaç teñriler adı kötrülmişig *üç yolı* oñaru tegzinmek kılıp (UII/41/15-17) "Dört Mahāraja tanrılar adı yüceltilmişin *üç yolu* sağa doğru dönderip."

ol kodıkı asrakı *yavız yollarda* tüşdeçiler (BTII/198-199) "O aşağıdaki$_2$ *kötü yollara* düşecekler."

üçünç *yavlak yollarıg* beklep edgü yollarıg açmakka tayanıp (AY/219/12-14) "Üçüncüsü *kötü yolları* kapatıp iyi yolları açmaya dayanıp."

1.5.11.2.3. Üç İyi Hayat:

ETü. *edgü yol* (ST) "üç iyi dünya, hayat" = **Skr.** ? = **Çin.** ?

Üç kötü dünyanın karşıtı olan üç iyi hayat şekli asuralar, insanlar ve tanrılar dünyasını ifade eder. Canlıların geçmiş hayatlarındaki iyi kökler ve erdemleri sonucunda iyi bir dünyada yeniden doğdukları için iyi dünya diye adlandırılır.

edgü yolka uduztaçı darni bar erür (UII/33/9-10) "*İyi yola* götürecek dhārani vardır."

üçünç yavlak yollarıg beklep *edgü yollarıg* açmakka tayanıp çahşapud paramıtıg netegin bütürürler (AY/221/6-8) "Üçüncüsü kötü yolları kapatıp *iyi yolları* açmaya dayanıp ahlâk erdemini nasıl tamamlar."

asurıda teñride yalañuk ajunınta barmışlarıg (AY/348/12-14) "*Asuralar, tanrılar ve insanlar hayat şekillerine* varanları."

1.5.11.2.4. Dört Kötü Hayat:

ETü. *tört törlüg yavlak yollar* (ST) "dört kötü dünya, hayat" = **Skr.** *durgati*, *apāya* = **Çin.** 四悪趣 "*sì èqù*", 四悪道 "*sì èdào*" (SH 175b), 悪道 "*èdào*", 悪趣 "*èqù*" (Gakkai 2002, evil paty mad.)

Terim, *dur* ya da *durga* "kötü, zor" ve *gati* "yöntem, hareket, yürüyüş" kelimelerinden oluşur. Genellikle dört şeytani dünya için bu terim kullanılır. Ayrıca kötü hayat şeklinde yeniden doğma olarak tanımlanır (Edg. 266b)

Terim, cehennem, pretalar, hayvanlar ve asuralar hayat şekli yani dört kötü yeri ya da dört kötü kaderi ifade eder (SH 175b). Istırap olarak nitelendirildiği için şeytani diye adlandırılır. Bununla birlikte, üç iyi yoldan biri olan asuralar da çevre tarafından kontrol edilememesi nedeniyle şeytani hayat biçimine dâhil edilir. Bunlar, kibirleri yüzünden kendilerini son derece büyük zararlara sokarlar. Dört şeytani yol, canlıların kötü davranışları sonucu oluşan kötü karmaları nedeniyle canlıların varoldukları fiziksel alandır (Gakkai 2002, evil paty mad.)

ol ödtin berü burkan kutın bulgınçaka tegi *tört törlüg yavlak yollartın* ertip ozup iki ajunlarta togdum bir teñri yirinte ikinti yalañuk ajunınta (AY/187/13-17) "Ben o zamandan beri Buddha saadetini buluncaya kadar *dört türlü kötü yollardan* geçtim ve kurtularak iki hayat şeklinde doğdum, biri tanrı yerinde, ikincisi insan hayat şeklinde."

bodısatavlar bo *tört törlüg yavlak yollarka* barguluk ayıg kılınçlarıg kentü özleri kılmazlar yene adınaguka yme ayıp kılturmazlar (AY/221/13-17) "Bodhisattvalar bu *dört kötü yola* varacak kötü yolları kendileri yapmazlar ve başkalarına da yaptırmazlar."

yavlak yollar erser tamu prit yılkı asurılar yolı erür (AY/221/10-12) "*Kötü yollar* ise cehennem, pretalar, hayvan ve asuralar yoludur."

1.5.11.2.5. Beş Hayat:

ETü. *biş ajun* (ST) "beş hayat biçimi" = **Skr.** *pañcā-gati* = **Çin.** 五趣 "*wǔ qù*" (SH 127b) = **Tib.** *lam-lnga* (J. Hopkins)

Cehennem, pretalar, hayvanlar, asuralar ve insanların bulunduğu hayat şeklidir. Üç şeytani dünyaya asuralardan sonra insanlar da katılır. Burada tanrılar dışında bütün varlıklar ıstırap çeker. Bu varlıklar önceki yaşamlarındaki kötü karmaları sonucunda bu hayat şekillerinde yeniden doğarlar (SH 127b).

kamag tört togum *biş ajun* altı yoltakı tınlıg oglanlarınıñ ulug umugı ınagı bolgalı ugaylar (AY/24/12-14) "Bütün dört doğum, *beş hayat* ve altı yoldaki canlı evlatlarının büyük umudu$_2$ olabilecekler."

bo erser *biş ajun* tınlıglarnıñ umugı maytri bodisvtnıñ körkdeş et'özi erür (BTI/A1/15-16) "Bu ise *beş hayat* şeklindeki canlılarının umudu Maitreya Bodhisattava'nın görünen vücududur."

ol et'özlüg kovukum içinte kamag *biş ajun* tınlıgların sıgurayın erti (TekinMaitr/33/1-3) "O vücut boşluğu içine bütün *beş hayat şeklindeki* canlıları sığdırırdı."

1.5.11.2.6. Altı Hayat:

ETü. *altı ajun* (ST) "altı hayat şekli", *altı adalıg tıdıglıg ajunlar* (ST) "altı tehlikeli, engelli hayat şekli", *altı yol* (ST) "altı yol" = **Skr.** *sad-gati* = **Çin.** 六趣 "*liù qù*", 六道 "*liùdào*" (SH 138b)

Cehennem, aç ruhlar, hayvanlar, asuralar, insanlar ve tanrılar dünyasıdır (SH 138b). "Yol"un buradaki anlamı değişim sürecinde takip edilen yaşamı karşılar. Kısaca varlık biçimini gösterir. Bu altı yol aydınlığa ulaşmamış canlıların hayat şekillerini ifade eder. Bunların yaşam şartları acı ve ıstırap içindedir. *Sad-gati* terimi Śrāvakalar, Pretyakabuddhalar, Bodhisattvalar, Buddhalar'dan oluşan dört asil dünyanın karşıtıdır. Altı yol arasında cehennem, pretalar ve hayvan dünyası olan üç şeytani hayat şeklindeki canlılar vardır ve onlar kötü karmaları yüzünden ıstırap çekerler. Üç iyi yol ise asuralar, insanlar ve tanrılar dünyası olup bunlar önceki hayatlarındaki iyiliklerinden ve erdemlerinden dolayı buralarda doğarlar.

Altı yol düşüncesi genellikle Mahāyāna Budizminde kabul edilir. Hīnayāna Budizminde ise beş yol, alan vardır ki bunlar da cehennem, pretalar, hayvanlar, insanlar ve tanrılar hayat şekli olarak kabul edilir (SH 138b, Gakkai 2002, six patys mad.).

altı törlüg adalıg tıdıglıg ajunlarta togmayın yalañuklar turgukluk orunta togup alkuda yig adruk bolayın (AY/121/9-12) "*Altı türlü tehlikeli engelli hayat şekillerinde* doğmayayım, insanların dünyasında doğup hepsinden üstün$_2$ olayım."

altı yoldakı tınlıglarnıñ öz edgülerin tegürdeçi (BTXVIII/102-103) "*Altı yoldaki* canlılara kendi iyilikleri ulaşacak."

tört kırkınç *altı yoldakılar* üçün kut kolunmak bölük (BTII/172-173) "Otuz dördüncü bölüm *altı yoldakiler* için saadet dileme bölümü."

altı yollardakı kelmedük ödnüñ uçı kıdıgı tükeginçeke tegiki (BTII/846-848) "*Altı yoldaki* gelecek zamanın ucu bucağı tükeninceye kadar."

1.5.11.2.7. Yedi Hayat:

ETü. *yiti ajun* (ST) "yedi dünya, hayat" = **Skr.** *sapta-gati* = **Çin**. 七趣 "*qī qù*" (SH 15a)

Yedi hayat şekli ifadesi, altı hayat şekline karşılık yedinci bir hayat şekli olarak ifade edilir. Bu hayat şekli *ṛṣi* "erdemli, asil canlıların dünyası" olarak tanımlanır. Bu yedinci dünyada Śravakalar, Pratyekabuddhalar, Bodhisattvalar ve Buddhalar yer alır (SH 15a).

Ayrıca, terim için 十法界 "*shí fǎjiè*" "on dharmā dünyası ya da varlık şekli" de ifade edilmektedir. Bu varlık şekilleri cehennem, preta, hayvan, asura, insan, tanrı, Śrāvaka, Pratyekabuddha, Bodhisattva ve Buddhalardır (SH 51a).

yiti ajunlarıg teginip tamuta togmakı bolgay (UII/29/10-11) "*Yedi hayat şekline* ulaşıp cehennemde doğacak."

yiti ajunların toñuznuñ itniñ tilkünüñ biçinniñ agulug yılannıñ kara kuşnuñ karganıñ bo yiti arıgsız yiteçilerniñ ajunınta togarın körüp (UII/31-32/49-57) "*Yedi hayat şekilleri* ile domuzun, köpeğin, tilkinin, maymunun, zehirli yılanın, karakuşun, karganın bu yedi kirli yiyicilerin dünyasında doğduğunu görüp."

1.5.11.2.7.1. Cehennem Dünyası:

ETü. *çog yalınlar* (Hend.) "alevler", *emgeklig ört* (ST) "ıstıraplı ateş", *emgeñülüg orun* (ST) "ıstıraplı yer", *emgeklig yol* (ST) "ıstırap yolu", *kodıkı yavız ajun* (ST) "aşağıdaki kötü hayat şekli", *naralar* "narakalar", *otlug balık* (ST) "ateşli şehir", *emgeklig orunlar* (ST) "ıstıraplı yerler", *tamu* "cehennem", *tamular közünür* (Hend.) "cehennem", *tamulug orun* (ST) "cehennem yeri", *yalınlıg çoglug orun* (ST) "alevli, ateşli yer", *yavız orun* (ST) "kötü yer" = **Skr.** *naraka* ya da *niraya*, *naraka-gati, narākīya, nirayika* = **Çin.** 地獄 "*dìyù*", 捺落迦 "*nà luò jiā*", 捺迦那 "*nà jiā nà*" (SH 207b) = **Tib.** *dmyal ba* (J. Hopkins) = **Sgd.** *tmw* (SD 387b)

不樂 "*bù lè*" "neşesiz", 巧厭 "*qiǎo yàn*" "iğrenç", 苦具 "*kǔ jù*" "ıstırabın anlamı", 苦器 "*kǔ qì*" "dünya hapishanesi", 冥府 "*míngfǔ*" "gölge, karanlık, ıstırap, acı çekilen dönem, araf, altı yoldan biri" olarak tanımlanan *naraka*, bazı Budist kozmolojilerde en büyük ıstırap dünyasından biri olarak isimlendirilir. Naraka, genellikle acı çekilen yer ya da cehennem olarak da tercüme edilir (SH 207b, Edg. 293b, 299a). Naraka-gati de

cehennemleri ifade eder (SH 15a). Budizmde narakalar Çin mitolojisindeki cehennem olan 地獄"*dìyù*" ile bağlantılıdır.

Budizmdeki cehennem anlayışı, ilahî dinlerdeki cehennem anlayışından iki konuda farklılık gösterir. Birincisi, varlık ilahî bir yargı ve cezalandırmanın sonucu olarak cehenneme gönderilmez. İkincisi ise bir cehennemde varlığın kalış süresi genellikle çok uzun olmasına rağmen sonsuz değildir.

Bunun yanısıra, bir varlık önceki karmasının sonucunda doğrudan bir cehennemde doğar ve sonu belli bir zamana kadar orada kalır. Onun karması yani cezası tükendikten sonra, o başka bir hayat şeklinde yeniden hayata döner. Budizmde cehennemdeki bir varlık düşüncesi insanlara son derece büyük korku vermektedir. Naraka, sıradan insanların yaşadığı dünyanın yani *Jambudvīpa*'nın altında yer alan mağra tabakalarının bir serisi olarak düşünülmektedir. Bu cehennemleri sıralamak ve onların eziyetlerini belirtmek için bazı ifadeler kullanılır. Genellikle sekiz soğuk cehennem ve sekiz sıcak cehennem diye belirtilir.

Aşağıda belirtileceğe üzere bu cehennemlerdeki işkenceleri anlatan ifadeler pek çoktur. Bazı kaynaklarda beş yüz ya da bin yüz farklı cehennem imgesi bulunmaktadır. Çin Budist metinlerde cehennem tipleri ve sayıları çeşitli yaratıcı yollarla ayrıntılı olarak verilmiştir.

Cehennemde oturanların ıstırapları pretalarınkine benzer, bu yüzden çok defa karıştırılır. Bu ikisinin arasındaki en basit fark, cehennemdeki varlıklar dünyanın altına kapatılırlarken, pretalar ise serbestçe hareket edebilirler (Gakkai 2002, hell mad.).

alku kamag tıltaglıg *çog yalınlarıñızka* (BTXIII/56/12) "Bütün$_2$ sebepli *ateşlerinize*$_2$."

emgeklig ört içinte köye örtenü tururların (BTIII/878-879) "*Istıraplı ateş* içinde göyünerek yanarak duranları."

muntag *emgeklig yolka* tüşmiş tururlar (UII/4/3-4) "Böyle *ıstırap yoluna* düşmüş dururlar."

emgeklig orunlarka barıp açıg tarka emgekin busuşın arıtı emlegeli bultukmaz (BTII/999-1001) "*Istıraplı yere* varıp acı$_2$ ıstırabını$_2$ temizleyen, iyileştiren bulunmaz."

emgeñülüg orunka kelyük sizler (cehennem/14-15) "*Istırap yerine* geldiniz."

ıt toñuz yok çıgay *kodıkı yavız ajunka* kirmegü ol (UigTot/216-217) "Köpek, domuz, sefil$_2$ *aşağıdaki kötü hayat şekline* girmeyecektir."

amarıları örtlüg yalınlıg kızıl bakırlıg *naralar* (TekinMaitr/68/19-20) "Bazıları alevli kızıl bakırlı *cehennemler, narakalar*."

otlug balıkdakı temirlig torda turup (BTII/199-201) "*Alevli şehirdeki* demirli tuzakta durup."

ol ayag kılınç küçinte anta ölüp *tamuda* togdumuz tamudın kutrulup bo kiçig tamularda togmış erür biz munta togup başsız közsüz eligsiz adaksız et'özümüz erür (BudApo/23/22-23) "O günahlar nedeniyle ölüp *cehennemde* doğduğumuzda cehennemden kurtulup bu küçük cehennemlerde doğmuşuz, burada doğan başsız, gözsüz, ayaksız vücudumuzdur."

ontun sıñarkı sakınu sözleyü yitinçsiz alku *tamularda közünürde* emgek tegindeçi (BTII/675-677) "On taraftaki düşünülmeyen, söylenmeyen ulaşılmaz bütün *cehennemlerde$_2$ ı*stıraba erişecek."

yana ol *tamulug oruntın* ozgalı bolsarlar yene prit ajunınta tüştüklerinte (BTII/213-216) "Yine o *cehennem yerinden* kurtulsalar yine preta hayat şekline düştüklerinde."

yalınlıg çoglug orun (BTXIII/10/9) "*Alevli$_2$ yer*."

ol *yavız orunug* ödig sakınu yalañuk ajunın bulsar (BTII/1096-1097) "O *kötü yerin* zamanını düşünüp insan hayat biçimini bulsa."

1.5.11.2.7.1.1. On Sekiz Cehennem:

ETü. *sekiz yigirmi bı bıçku çakırlıg tamular* (ST) "on sekiz bıçaklı cehennem", *sekiz yigirmi örtlüg tamular* (ST) "on sekiz alevli cehennemler", *bı bıçkulug taglıg* (Hend., ST) "bıçak dağlı", *bı bıçguluk tamu* (Hend., ST) "bıçak cehennemi", *kara kumlug tamu* (ST) "kara kumlu cehennem", *karañku kararıg tamular* (ST) "karanlık cehennemler", *kızıl bakır içürmeklig kömürlüg karımlıg* (ST) "kızıl bakır içiren kömürlü çukur", *taş okaklıg tamu* (ST) "taş toplu cehennem", *tuç ornuklug tamu* (ST) "tunç yataklı cehennem", *tuç tirgürlüg tamu* (ST) "tunç direkli cehennem", *örtlüg temirlig baglar* (ST) "alevli, demirli bağlar" = **Skr.** ? = **Çin.** 十八重地獄 "*shí bāchóng dìyù*" (SH 46a)

Budizmde birçok cehennem vardır. Sekiz büyük ve sekiz de küçük cehennemden başka 18, 126 ve 134 cehennemin bulunduğu belirtilmektedir. Bu cehennemler altı duyu

organları, altı duyu, altı idrak olmak üzere toplam on sekiz olarak gösterilir. Başka bir deyişle on sekiz cehennem olarak sınıflandırılır. Bu on sekiz cehennem bıçak cehennemi, kızgın kum cehennemi, ateş arabası cehennemi, kaynar kazan cehennemi, pislik cehennemi, demir yatak cehennemi vs. olarak ifade edilmektedir (SH46a). Aşağıda sıralanan cehennemlerin Sanskritçeleri ve Çinceleri bulunamamıştır. Bu yüzden doğrudan on sekiz cehennem başlığı altında açıklanmıştır.

sekiz yigirmi bı bıçku çakırlıg tamulardakı (BTII/307-308) "*On sekiz bıçaklı*$_2$ *cehennemdeki*."

sekiz yigirmi örtlüg tamulardakı (BTII/308-309) "*On sekiz alevli cehennemdeki*."

bı bıçkulug taglıgta ulatı tamularda bökün yükerü emgek tegindeçi tınlıglar inçip ozsunlar kutrulzunlar (BTII/671-674) "*Bıçak*$_2$ *dağında* ve cehennemlerde bugün sürekli ıstırap çeken canlılar böylece kutulsunlar."

bı bıçguluk tamudakı (BTII/556) "*Bıçaklı*$_2$ *cehennemdeki*."

kara kumlug tamudakı (BTII/550-551) "*Kara kumlu cehennemdeki*."

karañku kararıg tamulardakı (BTII/306-307) "*Karanlık görüşlü cehennemdeki*."

kızıl bakır içürmeklig kömürlüg karımlıgta ulatı tamudakılar üçün (BTII/467-470) "*Kızıl bakır içiren kömürlü çukurda ve cehennemdekiler* için."

taş okaklıg tamudakı (BTII/553-554) "*Taş toplu cehennemdeki*."

tuç ornuklug tamuda (BTII/399) "*Tunç yataklı cehennemde*."

tuç tirgürlüg tamuda (BTII/398) "*Tunç direkli cehennemde*."

antada basa *örtlüg temirlig baglar* içinte yörgeyürler (BudApo/54/8-10) "Ondan sonra *alevli demir tuzaklar* içinde yürürler."

1.5.11.2.7.1.1.1. Açlık Cehennemi:

ETü. *açurdaçı tamu* (ST) "açlık cehennemi" = **Skr.** ? = **Çin.** 饑餓地獄 "*jī è dìyù*" (SH 485a)

Terim, "açlık cehennemi" anlamındadır (SH 485a).

açurdaçı tamudakı (BTII/556-557) "*Açlık cehennemindeki*."

1.5.11.2.7.1.1.2. Ateş Arabalı Cehennem:

ETü. *otlug kañlılıg tamu* (ST) "ateş arabalı cehennem" = **Skr.** ? = **Çin.** 火車 "*huǒchē*", 火車地獄 "*huǒchē dìyù*" (SH 162a)

Terim, "ateş arabasına sahip cehennem" anlamında olup ateş arabası cehennemi, ateş tekerleği, ateş çukuru gibi çeşitli şekillerde de tanımlanır. Burada canlı önce donar, sonra ateşin içindeki araba ile baştan çıkarılır ve alevlerle öldürülür. Canlı burada uzun bir zaman bu ıstıraplara mâruz kalacaktır (SH 162a).

otlug kañlılıg tamudakı (BTII/310-311) "*Ateş arabalı (kağnılı) cehennemdeki*."

1.5.11.2.7.1.1.3. Ateş Kusan Cehennem:

ETü. *ot kusdaçı tamu* (ST) "ateş kusan cehennem" = **Skr.** ? = **Çin.** 火狗 "*huǒ gǒu*" (SH 161b), 火蛇 "*huǒ shé*" (SH 162a)

Terim, cehennemdeki günahkârlara ateş kusan köpek ya da yılan olarak tanımlanmaktadır (SH 161b, 162a).

ot kusdaçı tamuda (BTII/623) "*Ateş püsküren, kusan cehennem*."

1.5.11.2.7.1.1.4. Ateş Kuyulu Cehennem:

ETü. *otlug kuduglug tamu* (ST) "ateş kuyulu cehennem", *otlug oprı* (ST) "ateş çukuru" = **Skr.** ? = **Çin.** 火坑 "*huǒkēng*" (SH 160b)

Terim, "beş arzunun ateş çukuru" anlamında kullanılmaktadır. Cehennem, hayvanlar ve aç ruhları da ifade etmektedir (SH 160b).

otlug kuduglug tamudakı (BTII/552-553) "*Ateş çukurlu cehennemdeki*."

otlug oprı ev bark ol (BTXIII/15/25) "*Ateş çukuru* ev barktır."

1.5.11.2.7.1.1.5. Kaynar Kazanlı Cehennem:

ETü. *kayınar işiçlig tamu* (ST) "kaynar kazanlı cehennem" = **Skr.** *kaṭāha* = **Çin.** ?

Kaṭāha terimi, "kızartma tavası, kazan, kulplu tencere" gibi anlamlarda olup cehennemler arasında sayılır (M.W. 243c).

kayınar işiçlig tamudakı (BTII/312-313) "*Kaynar kazanlı cehennemdeki*."

1.5.11.2.7.1.1.6. Kılıç Ormanı Cehennemi:

ETü. *asipatravan arıglıg tamu* (ST) "asipattra ormanlı cehennem" = **Skr.** *asipattra* = **Çin.** 劍林 (ya da 樹) 地獄 "*kiàn lín (ya da shù) dìyù*" (SH 446a)

Asipattra, "kılıç ormanı cehennemi, kılıç yapraklı ağaçlar" anlamında kullanılmaktadır (SH 446a).

asipatravan arıglıg tamudakı (BTII/309-310) "*Asipattravana cehennemindeki*."

1.5.11.2.7.1.1.7. Pislik Cehennemi:

ETü. *bırıklıg tamu* (ST) "pislik cehennemi" = **Skr.** ? = **Çin.** 膿血地獄 "*nóng xiě dìyù*" (SH 462a)

Terim, "kan ve irin cehennemi" olarak tanımlanmaktadır (SH 462a).

bırıklıg tamudakı (BTII/311-312) "*Pislik (idrar ve gübre) cehennemindeki*."

1.5.11.2.7.1.1.8. Sıcakta Kavrulma Cehennemi:

ETü. *isig kumlug tamu* (ST) "sıcak kumlu cehennem", *isig yillig tamu* (ST) "sıcak rüzgârlı cehennem" = **Skr.** ? = **Çin.** 火梵地獄 "*huǒ fàn dìyù*" (SH 161b)

Terim, güneş ve diğer sıcak yerlerde kavrulmayı ifade eder. Günahkârlar burada yanarlar (SH 161b).

çokrayu turur *isig kumlug tamudakı* (BTII/554-555) "*Kızgın kumlu cehennemdekiler* kaynayıp dururlar."

isig yillig tamuda (BTII/622) "*Sıcak rüzgârlı cehennemde*."

1.5.11.2.7.1.2. Sekiz Sıcak Cehennem, Büyük Cehennem:

ETü. *sekiz ulug örtlüg tamular* (ST) "sekiz büyük ateşli cehennem", *ulug bedük tamu* (ST) "sekiz büyük cehennemler" = **Skr.** ? = **Çin.** 八大地獄 (八大) "*bādà dìyù (bādà)*" (SH 35a), 地獄 "*dìyù*" (SH 207b), 八熱地獄 "*bā rè dìyù*" (SH 305a), 八大地獄 "*bādà dìyù*" (Gakkai 2002, eight great hells mad.)

Terim, "sekiz sıcak cehennem ya da büyük cehennem" olarak tanımlanmaktadır. Aşağıda bu cehennemler geniş olarak ele alınacaktır.

Bu cehennemlerin Jambudvipa ülkesinin güneyinde yerleşmiş olduğu zannedilmektedir. Yeryüzünün 500 yojana altındadır. Bu cehennemler tabaka tabaka yerin altına doğru

sıralanırlar. Bunların en dehşet vericisi ise avīci cehennemidir. Genellikle büyük günahkârların cehennemidir (SH 35a, Gakkai 2002, eight hot hells mad.).

eşidiñ kamag çambudivip uluştakı tınlıglar bo *sekiz ulug örtlüg tamular* agır tsuylug yazuklug tınlıglarka kın kızgut emgek tolgak kılguluk üçün belgülüg bolmış erürler (BudApo/43/17-22) "İşitin, bütün Jambudvīpa ülkesindeki canlılar bu *sekiz büyük alevli cehennemler* büyük günahlı$_2$ canlılara eziyet$_2$ etmek için ortaya çıkmıştır."

amarıları kadasudur sañat rurap maharurap tapan pratapan avış ulatı *sekiz ulug örtlüg tamularka* bardılar (BudApo/40/9-12) "Bazıları kālasūtra, saṅghāta, raurava, mahāraurava, tapana, pratāpana, avīci ve *sekiz büyük alevli cehennemlere* vardılar."

ulug bedük tamudakı böler tolp et'özlerin (BudApo/37/7-8) "*Büyük$_2$ cehennemdeki* bütün vücudu böler."

1.5.11.2.7.1.2.1. Samjīva Cehennemi:

ETü. *sançip tamu* (İT) "samjīva cehennemi", *ulug sançip atlıg tamu* "büyük samjīva adlı cehennem" = **Skr.** *samjīva, samjīva* = **Çin.** 等活 "*děng huó*" (SH 35a, 207b), 更活 "*gèng huó*" (SH 207b), 想地獄 "*xiǎng dìyù*", 等地獄 "*děng dìyù*" (SH 399b), 等活地獄 "*děng huó dìyù*" (Gakkai 2002, hell of repeated rebirth for torture mad.) = **Toh.** A *sañjip* (Laut 1986, 137)

"Yeniden doğma, tekrar hayat bulma" cehennemi olarak (SH 399b, Edg. 551b) belirtilen yer, uçsuz bucaksız bir ateş tarafından ısıtılmış sıcak demirden meydana gelir. Bu cehennemdeki varlıklar, son derece sefil ve korku içinde yaşarlar. Canlılar, buradaki şeytanlar tarafından korkunç eziyetlere mâruz kalır ve demir pençelerle canlılara burada işkenceler yapılır. Başka bir deyişle, Yāma'ya bağlı bazı ateşten silahlarla saldırılır. Varlık, ölüm gibi bilinçsizlik tecrübesini yaşar yaşamaz ona tekrar ruhunu ya da sağlığını geri verirler ve tekrar saldırırlar. Canlı tekrar öldürülür ve onun ruhuna soğuk bir rüzgâr estirilerek tekrar diriltilir. Bu böyle devam eder gider (SH 35a). Kısaca tekrar tekrar ölür ve tekrar tekrar yeniden doğar. Bu cehennemdeki diğer bir işkence de erimiş maden damlatmak, dilim dilim doğramak ve sıcak demirli yerde işkence yapmaktır. Burada yaşam süresi 162×10^{10} yıldır. Jambudvīpa'nın altında 1000 yojana yahut 10.000 yojana diye belirtilir (http:en.wikipedia.org/wiki/Naraka (Buddhism), Gakkai 2002, hell of repeated rebirth for torture mad.).

Varlıkların, güçsüz kuvvetsiz canlılara eziyet etmesi, canlılara kızması, onları aşağılaması, Buddhalara saygısızlık yapması, canlılara söverek onların öldürülmesi, anne babanın öldürülmesi, onların aralarının açılması, faydalı kişilerin, rahiplerin öldürülmesi, rahip ve rahibelerin aşağılanması gibi günahlar neticesinde canlılar Samjīva cehennemine giderler.

yazmış yamgılmış tınlıglarka alku *sançip tamuda* togarlar (BudApo/43/4-6) "Yanılmış günahkâr canlıların hepsi *samjīva cehenneminde* doğarlar."

añ üstün … *ulug sançip atlıg tamu* erür (TekinMaitr/81/36-38) "En üstün.. büyük *samjīva adlı cehennemdir*."

1.5.11.2.7.1.2.2. Kālasūtra Cehennemi:

ETü. *kadasudur tamu* "kālasūtra cehennemi", *ulug kadasudur atlıg tamu* "büyük kālasūtra adlı cehennemi" = **Skr.** *kālasūtra* = **Çin.** 黑繩 "*hēi shéng*" (SH 35a, 207b, 395b), 黑繩地獄 "*hēi shéng dìyù*" (Gakkai 2002, hell os black cords mad.)

Kālasūtra terimi, *kāla* "ölüm, akıbet" *ve sūtra* "ip, urgan, tel, ölçü" kelimelerinde oluşur. Böylece terim "ölüm ipi" anlamındadır.

Terim, Budizmde canlıları siyah demir tellerle bağlama ve canlıların vücudunu sıra sıra kesme cehennemi olarak tanımlanır (SH 207b). Cehennemler hükümdarı tanrı Yāma'nın yardımcıları burada canlılara büyük işkenceler yaparlar. Bu yardımcılar, canlılara alevden bakışlar atarlar ve canlıların vücutlarını baltalar ile keserler. Bu cehennemdeki yaşam süresi ise 1296×10^{10} yıldır (http:en.wikipedia.org/wiki/Naraka (Buddhism), Gakkai 2002, hell os black cords mad.).

Canlılar, sevdikleri kişilere, rahip ve rahibelere iftira atma suçundan dolayı bu cehenneme girerler.

burhan tıtsıların çasut sav sözleser bo munça törlüg tınlıglar et'öz kodup ölserler alku *kadasudur tamuda* togarlar (BudApo/44/4-7) "Buddhalara üstadlara iftira atsa bunun gibi canlılar öldüklerinde hepsi *kālasūtra cehenneminde* doğarlar."

bo yme ikinti miñ altı yüz artukı tokuz on bire *ulug kadasudur atlıg tamu* erür (BudApo/44/22-24) "Bu da 2691'e büyük *kālasūtra adlı cehennemdir*."

1.5.11.2.7.1.2.3. Saṅghāta Cehennemi:

ETü. *ulug sangat atlıg tamu* (ST) "büyük saṅghāta adlı cehennem", *sangat tamu* (ST) "saṅghāta cehennemi", *süvri taşlıg tamu* (ST) "sivri taşlı cehennem", *temir torlug tamu* (ST) "demir tuzaklı cehennem", *temir üñürlüg tamu* (ST) "demir çukurlu cehennem", *temir yantırlıg tamu* (ST) "demir aletli cehennem", *temir yumgaklıg tamu* (ST) "demir aletli cehennem" = **Skr.** *saṅghāta, samghāta* = **Çin.** 線合 "*xiàn hé*", 衆合 "*zhòng hé*", .堆壓 "*duī yā*" (SH 207b)

Terim, "işkence aletlerinin çok olduğu yer ya da ıstırapla dağa düşme" anlamında kullanılmakla birlikte (SH 35a), "sıkıştırma, ezme" cehennemi ve sıcak demir zemin olarak da ifade edilir. Ayrıca kanla kaplı varlıkları ezen ve parçalayan büyük kayalarla çevrilidir. Canlılar burada ölür; fakat kayalar hareket ettiği zaman tekrar canlı hayat bulur ve tekrar tekrar bu devam eder. Bu cehennemde yaşam 10.368×10^{10} yıldır (http:en.wikipedia.org/wiki/Naraka_(Buddhism), Gakkai 2002, eight hot hells mad.). Bu cehennemde *vidar atlıg tag* (BudApo/46/23) "Vidara adlı dağ" vardır ki canlılar bu dağda bulunan kısıla girerler.

Canlılar, bilgili kişiyi bilgisiz gibi gösterirse, insanlardan gereksiz yere vergi alırsa ya da olan vergiyi artırırsa, canlıları kıskanıp onlara eziyet ederse, insan bedenindeyken insanları döverse, hırsızlık yaparsa, canlılara işkence ederse, kıskanç ve düşmanca tavrı ile sefil zavallı varlıkları günaha sevk ederse, yalanları ile canlıları üzerse, anneye, babaya, Buddha'ya, rahiplere eziyet ederse Saṅghāta cehenneminde yeniden doğar."

bo yme üçünç iki miñ iki yüz artukı beş kırk *ulug sangat atlıg tamu* erür (BudApo/45/22-25) "Bu da üçüncü 2245 büyük *saṅghāta adlı cehennemdir*."

kişi ajunınta erken kişig tokıguçı toñlaguçı erserler ogrı igid erserler ol tınlıgların *sangat tamuda* örtlüg yalınlıg temirlig çomakın bergen tokıyurlar tültürürler (TekinMaitr/80/20-25) "İnsan hayat şeklindeyken insanları dövdülerse, hırsızlık$_2$ yaptılarsa o canlılar Saṅghāta *cehenneminde* alevli çomak ve kamçı ile dövülürler$_2$."

süvri taşlıg tamuda (BTII/403) "*Sivri taşlı cehennemde*."

temir torlug tamuda (BTII/400-401) "*Demir tuzaklı cehennemde*."

temir üñürlüg tamuda (BTII/401-402) "*Demir çukurlu cehennemde*."

temir yantırlıg tamuda (BTII/399-400) "*Demir aletli cehennemde*."

temir yumgaklıg tamuda (BTII/402-403) "*Demir yumaklı cehennemde*."

1.5.11.2.7.1.2.4. Raurava Cehennemi:

ETü. *raurap atlıg tamu* (ST) "raurava adlı cehennem", *raurap tamu* (ST) "raurava cehennemi", *ulug raurap atlıg tamu* (ST) "büyük raurava adlı cehennem" = **Skr.** *raurava* = **Çin.** 號叫 "*hào jiào*", 呼啐 "*hū cuì*", 叫喚 "*jiào huàn*" (SH 35a, 207b, 233b), 叫喚 "*jiàohuàn*" (SH 169a)

"Ağlama, feryat" cehennemi olarak belirtilen yerde canlı kaynar zeminden kurtulmak için çılgınca koşar (SH 35a). Varlıklar bir sığınak yeri buldukları zaman da onların çevresini saran bir alevli yere kilitlenirler ve canlılar içeride çığlık çığlığadırlar. Bu cehennemde yaşam süresi 82.944×10^{10} yıldır. Bu cehenneme, günahkârların çektikleri ıstıraplar nedeniyle sonsuz cezalandırma cehennemi de denir (http:en.wikipedia.org/wiki/Naraka_(Buddhism), Gakkai 2002, eight hot hells mad.).

Canlılar, bir kişinin adını kötü olarak söylerse, hoş olmayan sözleri söylerse, iyiliğe karşı kötülük yaparsa, canlıları bağlayıp, köstekleyip onlara eziyet ederse, merhametsiz bir şekilde iyi, erdemli insanları kötü gösterip, bu insanları utandırırsa, insanların işini alıp bitirmezler, bitmiş işi bozarlarsa Raurava cehenneminde doğarlar.

raurap atlıg tamu erür (TekinMaitr/83/3) "*Raurava adlı cehennemdir*."

bo munça törlüg tsuylug yazuklug tınlıglar alku *raurap tamuda* togarlar (TekinMaitr/83/21-23) "Bu bunca türlü günahkâr$_2$ canlılar hep *raurava cehenneminde* doğarlar."

bo yme törtünç iki miñ yiti yüz artukı sekiz on bire *ulug rurap atlıg tamu* erür (BudApo/47/15-17) "Bu da dördüncüsü 2781 büyük *raurava adlı cehennemdir*."

1.5.11.2.7.1.2.5. Mahāraurava Cehennemi:

ETü. *et'özüg talgukladaçı tamu* (ST) "vücudu kemirme, parçalama cehennemi", *maharurap atlıg tamu* (ST) "mahāraurava adlı cehennem", *maharurap* "mahāraurava" = **Skr.** *mahāraurava* = **Çin.** 大叫喚地獄 "*dà jiàohuàn dìyù*" (SH 86a), 大叫 "*dà jiào*", 大號叫 "*dà hào jiào*", 大呼 "*dà hū*" (SH 207b)

Terim, "büyük ağlama cehennemi" olarak ifade edilmekle birlikte "içe işleyen, soğuk cehennem" olarak da tanımlanmaktadır (SH 35a). Bu cehennemde, kravyāda olarak bilinen ruru kuşu günahkârlara işkence eder ve günahkârların etlerini yer. Bu cehennemde yaşam süresinin 663.552×10^{10} yıl olduğu belirtilir (http:en.wikipedia.org/wiki/Naraka_(Buddhism), Gakkai 2002, eight hot hells mad.).

Terimin Eski Türkçedeki karşılıkları içinde *et'özüg talgukladaçı tamu* "vücudu kemirme, parçalama cehennemi" ifadesi de bulunmaktadır ki bu ifade canlılara yapılan işkenceyi gösterir. Bu işkencenin adı aynı zamanda cehennemi de işaret eder.

Eğer canlı, varlıkları öldürürse, bir kişinin malını mülkünü çalarsa, zorla kundaklarsa, rehin bırakılmış malı inkâr ederek vermezse, yalan söylerse, iyilik yaparsan kötülük bulursun, kötülük yaparsan iyilik bulursun diyerek hile yaparsa, fitne çıkarırsa Mahāraurava cehenneninde doğarlar.

et'özüg talgukladaçı tamudakı (BTII/551-552) "*Vücudu kemirme, parçalama cehennemi*."

birök ölütçi tınlıg *maharaurab tamuda* togsar (cehennem/31-32) "Eğer kâtil canlılar *mahāraurava cehenneminde* doğsa."

birök yirtinçüde özlüg ölütçi bolsar utgurak *maharaurabta* (cehennem/81-82) "Eğer yeryüzünde canlıları öldürücü olsa mutlaka *mahāraurava*."

bo yme beşinç üç miñ üç yüz artukı biş otuz bere *ulug maharurap atlıg tamu* erür (BudApo/48/19-22) "Bu da beşincisi 3325 mil *büyük mahāraurava adlı cehennemdir*."

bişinç üç miñ üç yüz artukı biş otuz bere *ulug maharurap atlıg tamu* erür (TekinMaitr/83/50-52) "Beşincisi 3325 mil *büyük mahāraurava adlı cehennemdir*."

1.5.11.2.7.1.2.6. Tapana Cehennemi:

ETü. *tapan atlıg tamu* (ST) "tapana adlı cehennem", *tapan tamular* (ST) "tapana cehennemi", *ulug tapan atlıg tamu* (ST) "büyük tapana adlı cehennem" = **Skr.** *tapana* = **Çin.** 炎熱 "*yánrè*", 燒炙 "*shāo zhì*" (SH 207b), 焦熱地獄 "*jiāorè dìyù*" (Gakkai 2002, hell of burning heat mad.)

"Alev ve yanma" anlamında kullanılan terim "kaynama" cehennemi olarak da ifade edilir (SH 35a, 249b). Burada Yāma'nın hizmetkârları, varlıkların ağız ve burunlarını alevlerle ortaya çıkarıncaya kadar ateşli bir mızrakla delerler. Buradaki canlılar korkunç

işkencelere mâruz kalırlar. Bu cehennemdeki yaşam süresi $5.308.416 \times 10^{10}$ yıldır http:en.wikipedia.org/wiki/Naraka_(Buddhism), Gakkai 2002, hell of burning heat mad.).

Eğer canlılar, kızlar, anneler ve seçkinler kötü iş yapsa, eşini bırakıp oğluyla, kardeşi ve seçkinlerle birlikte olsa, zina etse, iyi, seçkin canlıların yerinde durup onların gücünü çalsa, onları zayıflatsa, mal mülk için canlıları öldürse, iyi, seçkin canlılardan şüphelense, canlıların günahı olmadığı yere hatasını söylese, var olan hatayı çok gösterse, oruç tutmak için oturmuş olan rahip ve rahibelerin tahammüllerini, sabırlarını kırsa, seçkinleri dövse Tapana cehenneminde doğarlar.

yme altınç üç miñ sekiz yüz artukı yitmiş bire *ulug tapan atlıg tamu* erür (BudApo/49/16-17) "Yine altıncı 3871 *büyük tapana adlı cehennemdir*."

kim yme dintarlarıg tokısarlar sökserler bo munça törlüg tınlıglar alku *tapan tamularda* togarlar (BudApo/50/7-9) "Ki yine seçkinleri dövseler, sövseler bu türlü canlılar hep *tapana cehennemlerinde* doğarlar."

amtı *tapan atlıg tamuda* togmış tınlıglarnıñ emgeklerin sözleyü bireyin (cehennem/91-93) "Şimdi *tapana adlı cehennemde* doğmuş canlıların ıstıraplarını söyleyivereyim."

1.5.11.2.7.1.2.7. Pratāpana Cehennemi:

ETü. *pratapan tamu* (ST) "pratāpana cehennem", *ulug pratapan atlıg tamu* (ST) "büyük pratāpana adlı cehennem", *kızıl bakır isiçlig* (ST) "kızıl bakır kazan" = **Skr.** *pratāpana* = **Çin.** 大熱 "*dà rè*", 大饺炙 "*dà jiăo zhì*", 大炎熱 "*dà yánrè*" (SH 207b) = **Tib.** *rab tu tsha ba* (J. Hopkins)

Terim, "erimiş kurşun cehennemi" olarak tanımlanmakla birlikte "büyük sıcaklık cehennemi" olarak da belirtilir (SH 35a, Edg. 361a). Bu cehennmedeki işkenceler tapana cehennemindekiyle aynıdır. Fakat varlık üç dişli bir çatal ile çok kanlı bir şekilde işkenceye mâruz kalır. Bu cehennemdeki canlılar $42.467.328 \times 10^{10}$ yıl yaşar ve bu zamana yarım antarakalpa da denir (http:en.wikipedia.org/wiki/Naraka_(Buddhism).

Eski Türkçe terimler içerisindeki k*ızıl bakır isiçlig* ifadesi de bu cehennemde bulunan bir kazanın ya da bir bölümün ismidir. Canlılar bu kazanda kaynatılarak cezalandırılırlar.

bo yme yetinç tört miñ tört yüz altı yigirmi bire *ulug pratapan atlıg tamu* erür (BudApo/50/22-24) "Bu da yedincisi 4461 *büyük pratāpana adlı cehennemdir*."

yigirmi bire *ulug pratapan atlıg tamu* erür (TekinMaitr/84/58-59) "Yirmi bir *büyük pratāpana adlı cehennemdir*."

pratapan atlıg tamuda togmış tınlıglarnıñ emgekleri neteg erki (cehennem/123-125) "*Pratāpana adlı cehennemde* doğmuş canlıların ıstırapları nasıl ki?"

kızıl bakır isiçlig (BTII/557) "*Kızıl bakır kazanlı*."

1.5.11.2.7.1.2.8. Avīci Cehennemi:

ETü. *avış tamu* (ST) "avīci cehennemi", *avış tamulug madar* (ST) "avīci cehennemli ölüm", *çadırlıg ügüz* (ST) "küllü nehir" = **Skr.** *avīci* = **Çin.** 無間 "*wújiàn*" (SH 35a), 甜鼻旨 "*tián bí zhǐ*", 阿谭越致 "*ā tán yuè zhì*", 阿毗至 "*ā pí zhì*", 甸鼻 "*diān bí*", 疴毗 "*kē pí*" (SH 207b), 十毗 "*shí pí*" (SH 288b), 無間地獄 "*wújiàn dìyù*" (Gakkai 2002, hell of incessant suffering mad.) = **Sgd.** *"β'ycy, āβǐči* (SD 1a) = **Toh.** A/B *aviś* (Laut 1986, 126)

"Kesintisiz ıstırap, günahkârların öldüğü ve kesintisiz ıstırapla doğduğu yer" olarak tanımlanan cehennemde (SH 35a, Edg. 78b) canlılar korkunç acılarla uçsuz bucaksız cayır cayır yanan fırınlarda kızartılırlar. Bu cehennemdeki hayatlar $339.738.624\times10^{10}$ yıl sürer. Bu uzun süreye bir antarakalpa da denir (http:en.wikipedia.org/wiki/Naraka_(Buddhism).

Yukarıda da belirtildiği üzere cehennemlerde yaşamak sonsuz değildir. Fakat avīci cehenneminde acılar en uzun süre yaşanır. Bazı sutralarda avīci cehennemi sonsuz olarak belirtilir. Kötü karma tükeninceye kadar eziyetlerin devam edeceği belirtilir. Bu yüzden avīci cehennemine 無間道 "*wújiàn dào*" "engellenemez yol" da denir (Gakkai 2002, hell of incessant suffering mad.). Bu cehennemin halkına avīcika adı verilir (Edg. 79a).

Eski Türkçe terimleri içinde geçen *çadırlıg ügüz* ifadesi *avīci* cehenneminin bir bölümüdür. Canlılar bu nehirlerde ıstırap çekerler.

İnsanlar, avīci cehenneminde genellikle beş *Anantarika-karma*'yı yani beş ölümcül günahı işledikleri zaman doğarlar. Bu beş ölümcül günah babayı öldürmek, anneyi

öldürmek, aydınlanmış kişiyi yani arhatı öldürmek, Buddhanın kanını dökmek, Saṅgha'yı bölmek şeklinde sıralanabilir.

Ayrıca, Eski Türkçe metinlerinde ise aşağıda belirtilen günahlardan dolayı da canlılar bu cehennemde doğarlar. Bu günahları şöyle sıralayabiliriz. Yanlış görüşte olmak, rahip ve rahibelerin iyi davranışlarını kırmak, bozmak, Buddhanın hatasını söylemak, arhata, seçkinlere iftira atmak, rahibi ve rahibeyi öldürmek, Bodhisattvaları öldürmek, dharmāyı bozmak, manastırın malını mülkünü yemek, yanlış görüş ile iyilik kökünü kesmek şeklinde sıralanır.

alku küsemiş küsüşüg köñül üze kanturtaçıg bütürteçig *avış atlıg tegінçsiz tamuda* togmış tüşmiş tınlıglar yalınayu turur ört yalın üze örtünü tururlar (AY/99/12-16) "Bütün istekli$_2$ gönlü doyurup$_2$ *avīci adlı erişilmez cehennemde* doğmuş$_2$ canlılar yanar durur alev ile yanarlar$_2$."

avış tamudakı örtlüg yalınlıg yirde açıg emgek emgenmişde ökünser biz ne tusu bolgay (TT IV/B/25-27) "*Avīci cehennemindeki* alevli$_2$ yerde ıstırap$_2$ içindekiler pişman olsa ne fayda olacak."

avış tamulug madar agzın ulug açıp (UIV/40/172-173) "*Avīci cehennemli ölüm* ağzını büyükçe açıp."

ol tigin *avış tamuluglarnıñ* emgekin arkasız kılıp sakındı (BTXIII/3/70-72) "O prens *Avīci cehennemlerinin* ıstırabını bırakıp düşündü."

bökünki künte *çadırlıg ügüzlerte* ulatı tamularda yükerü emgek tegindeçi (BTII/456-459) "Bugünkü günde *küllü nehirlerde* ve cehennemlerde çokça ıstıraba duçar oldu."

1.5.11.2.7.1.3. Sekiz Soğuk Cehennem, Küçük Cehennem:

ETü. *kiçig tamular* (ST) "küçük cehennemler", *kiçig tamulug ajun* (ST) "küçük cehennemli hayat biçimi", *paratyakanarak kiçig tamular* (Hend.) "pratyekanaraka, küçük cehennemler", *paratyakanarak tamular* (ST) "pratyekanaraka cehennemler", *sekiz yigirmi buzlug tamular* (ST) "onsekiz soğuk cehennemler" = **Skr.** *pratyekanaraka* = **Çin.** 八寒(冰) 地獄 "*bā hán (bīng) dìyù*", 八寒地獄 "*bā hán dìyù*", 八大地獄 "*bādà dìyù*" (SH 36a) = **Tib.** *ngi tshe bahi* (J. Hopkins)

Terim, *pratyeka* "bireysel, tek kişi, küçük" ve *naraka* "cehennem" kelimelerinden oluşur ve Çincede "bireysel cehennem" olarak tanımlanır (Edg. 378b).

“Küçük cehennemler” ya da “soğuk cehennemler” anlamında kullanılan terim, Budizmde saṅghanın malını çalan, saṅghanın yemeğini yiyen, içeceğini içen, saṅghanın buzalayacak hayvanını çalan, iyi insanlara saygısızlık eden, kötü insanların sözlerini yayan günahkârlar bu küçük cehennemlerde doğarlar. Küçük cehennemler de 頞浮陀 “*è fú tuó*” *arbuda* “tümör”, 泥羅浮陀 “*ní luófú tuó*” *nirarbuda* “tümörü büyütmek”, 阿叱叱 “*ā chì chì*” *aṭaṭa* “diş takırdatmak”, 阿波波 “*ābō bō*” *hahava* ya da *ababa* “donmuş dilin sesi”, 嘔侯侯 “*ōu hóu hóu*” *ahaha* ya da *hahava* “donmuş boğazın sesi”, 優鉢羅 “*yōu bō luó*” *utpala* “mavi lotus çiçeği, ona benzer ıstırap”, 波頭摩 “*bōtóu mó*” *padma* “kırmızı lotus çiçeği, ona benzer ıstırap”, 分陀利 “*fēn tuó lì*” *puṇḍarīka* ya da *mahapadma* “büyük lotus” olarak sekiz katmandan oluşur (SH 36a). Canlı bu cehennemlerde soğuğun ıstırabı ya da işkencesiyle yüzleşir (http:en.wikipedia.org/wiki/Naraka_(Buddhism).

ol ayag kılınç küçinte anta ölüp tamuda togdumuz tamudın kutrulup bo *kiçig tamularda* togmış erür biz munta togup başsız közsüz eligsiz adaksız et’özümüz erür (BudApo/23/22-23) “O günah yüzünden orada ölüp cehennemde doğduk, cehennemden kurtulup bu *küçük cehennemlerde* doğduk. Biz burada başsız, gözsüz, elsiz, ayaksız vücutlarımızla doğduk.”

tümen yıl anta emgek emgenip antran kutrulup bo montag *kiçig tamularda* togmış erür biz (TekinMaitr/62/39-41) “Bin yıl orada ıstırap çekip oradan kurtulup böyle *küçük cehennemlerde* doğmuşuz.”

ol antag emgektin alpın emgekin ozup kutrulup taluy ögüzte yüz bire ulug etlig tag teg *kiçig tamulug ajunınta* belgülüg bolur (BudApo/55/14-17) “Böylece ıstıraptan zorla$_2$ kurtulup denizde$_2$ 101 büyük etli dağ gibi *küçük cehennemli hayat biçiminde* ortaya çıkarlar.”

bo *paratyakanarak kiçig tamularda* togmış erür biz körüñler edgü tınlıglar ud et’özlüg koyun et’özlüg kişi başlıg yorıyur biz (BudApo/24/2-5) “Bu *pratyekanaraka* (yani) *küçük cehennemlerde* doğduğumuzu görün. İyi canlılar sığır vücutlu, koyun vücutlu, insan başlı yürürüz.”

bo biş törlüg tınlıglar otguratı *paratyakanarak tamularda* togarlar (BudApo/54/20-22) “Bu beş türlü canlılar tekrar *pratyekanaraka cehennemlerinde* doğarlar.”

sekiz yigirmi buzlug tamulardakı (BTII/305-306) "*On sekiz soğuk cehennemlerdeki*."

1.5.11.2.7.1.4. Cehennemde Doğmak:

ETü. *tamuta togdaçı* (SFG) "cehennemde doğacak" = **Skr.** ? = **Çin.** 驗生地獄 "*yàn shēng dìyù*" (SH 488b)

Canlıların cehennem hayat şeklinde doğmasını ifade eder (SH 488b).

yiti ajunlarıg teginip *tamuta togmakı bolgay* (UII/29/10-11) "Yedi hayat şekline ulaşıp *cehennemde doğacak*."

tamuta togdaçı tınlıglarnıñ üzülmeki bolur (UII/38/74-75) "*Cehennemde doğacak* canlıların ölmesidir."

1.5.11.2.7.2. Preta Dünyası:

ETü. *prit* "preta", *pritlar ajunı* "pretalar hayat şekli", *pritlar yolı* "preta yolu" = **Skr.** *preta, preta-gati* = **Çin.** 鬼 "*guǐ*" (SH 341b), 畢利多 "*bì lìduō*" (SH 361b), 餓鬼 "*èguǐ*" (SH 454a), 餓兔趣 "*è tù qù*" (SH 138b) = **Tib.** *yi dags* (J. Hopkins) = **Sgd.** *pr'yt* (SD 281b) = **Toh.** A *pret* (Laut 1986, 135)

Preta kelimesi *pra-ita* "ileri giden, geçmiş" ya da "ölümün ruhu" olarak açıklanmaktadır. Preta, mutsuzluğa ya da sadistliğe kapatmak olarak da ifade edilebilir. Terimin Budizmdeki anlamı ise "ölmüş, tükenmiş, sahipsiz ruh, hayalet, ifrit, kötü varlık, özellikle 硪鬼 "*èguǐ*" aç ruh" olarak tanımlanır. Bunların fakir, orta ve zengin olanları vardır (SH 341b, 361a, Edg. 394b, Gakkai 2002, hungry spirits mad.).

Aç ruhların şekillerine göre ve görmüş oldukları işkence türlerine göre dokuz ilâ otuz altı türü bulunmaktadır. Bunların bazıları zengin ve ıstıraplı, diğerleri hiçbir şeye sahip olmayan ve kalıcı ıstırap içinde, kimi Yāma'nın cehenneminde gardiyan ve cellat olan, kimi de özellikle geceleri insanların arasında amaçsızca dolaşan varlıklardır. Ayrıca, şu terimler de 餓鬼城 "*èguǐ chéng*", 餓鬼界 "*èguǐ jiè*" pretaların şehir ya da bölgeleri, 餓鬼趣 "*èguǐ qù*", 餓鬼道 "*èguǐ dào*" onların yolu ya da yeri olarak ifade edilir (SH 454a).

Budizmde insanlardan daha çok ıstıraba maruz kalan doğaüstü bir varlık olan preta son derece aç ve susuzdur. Aç ruhlar ifadesi Mahāyāna Budizminin takipçisi olan Çinceden gelmektedir. Pretalar, önceki yaşamlarında kıskanç ya da obur olan insanlar için

kullanılırdı. Onlar karmalarının sonucunda mal mülk için açgözlülük yapan bir oburlukla gösterilirler. Bu, bazen insanın ceset ya da dışkı gibi şeylerden iğrenmesi ya da gururunu kırmasıdır.

Pretaların insan gözüyle görünmeyen, fakat insanlar tarafından zihinsel durumları kesin olarak fark edilebilecek varlıklar olduğuna inanılır. Onlar insan gibidir, fakat onların vücutları çökmüş, derileri mumyalanmış, kolları ince, karınları aşırı derecede şiş ve büyük, boyunları ince olarak gösterilir. Bu görüntü zihinsel durumlarını göstermek için kullanılan bir metafordur. Onların çok iştahlı olması, devasa göbekleri ve ince boyunları sadece bir semboldür.

Pretalar, yeryüzünde çöllerde ve çorak yerlerde yaşarlar ve geçmiş karmalarına göre çeşitli statülere sahip olurlar. Onların bazıları çok az yiyebilir. Ayrıca yiyecek ve içeceği çok zor bulmalarının yanı sıra bulduklarını da güçlükle yutabilirler. Onlar yiyecek ve içecekleri yuttukları zaman bir alev patlaması oluşur. Yenilebilir ya da içilebilir şeyleri arzuladıklarında ve bunları gördüklerinde bunların hepsi yok olur. Kısaca pretalar daima açtırlar.

Açlığa ilaveten aşırı derecede sıcaktan ve soğuktan eziyet çekerler. Bunlar yazın ay ışığında kavrulurken, kışın da güneş ışığında donarlar. Pretalar cehennemlerde eziyet görenlerle benzerlik göstermekle birlikte cehennemlerdekiler yerin altına hapsedilmişken bunlar serbestçe hareket edebilirler (Gakkai 2002, hungry spirits mad.).

birök yana ol tamulug oruntın ozgalı bolsarlar yene *prit ajunınta* tüştüklerinte (BTII/213-216) “Eğer yine o cehennemli yerden kurtulsalar yine *preta hayat şekline* düştüklerinde.”

öñdünki kidinki küntünki tagdınkı tört buluñlardakı üstünki altınkı tolp ontun sıñar yirtinçülerdeki kamag *pritlar yolıntakı* alku kamag *pritlar* erkligleriniñ (BTII/750-756) “Doğuda, batıda, güneyde, kuzeyde dört taraftaki üstte, altta bütün on tarafta bulunan yerlerdeki bütün *preta yolundaki* bütün$_2$ *pretalar* hükümdarlarının.”

ontun sıñarkı tolp kök kalık uguşıntakı alku *prit yoluntakı pritlarnıñ* erkliginte ulatı alku *pritlar* üçün (BTII/702-705) “On yöndeki bütün gökyüzünde$_2$ bulunan *preta yolundaki pretaların* hükümdarlarından ve *pretalar* için.”

1.5.11.2.7.3. Hayvan Dünyası:

ETü. *yılkılar* "hayvanlar", *yılkı ajunı* (İT) "hayvan hayat şekli", *yılkı yolı* (İT) "hayvan yolu", *yavız yılkı* (ST) "kötü hayvan" = **Skr.** *tiryagyoni, tiryagyoni-gati* = **Pali.** *tiracchānayonika* = **Çin.** 畜生趣 "*chùshēngqù*" (SH 138b), 畜生 "*chùshēng*", 底栗車 "*dǐ lì chē*", 傍生 "*bàng shēng*" (SH 331a), 傍行 "*bàng xíng*" (SH 300b), 傍生趣 "*bàng shēng qù"* (SH 367a), 畜生界 "*chùshēng jiè*" (Gakkai 2002, world of animals mad.)

Terim "hayvan hayat şeklinde olma, bir hayvan olarak yeniden doğma, genel olarak hayvanlar" şeklinde tanımlanmaktadır (SH 138b, 300b, 331a, 367a, Edg. 254b).

Budizmde, hayvanlar daima insan yeteneğinden farklı sezgileri olan varlıklar olarak düşünülürler, ancak ıstırapları hissedemezler. Ayrıca hayvanlar, Buddha doğasına ve aydınlanmaya eşit olarak sahiptirler. Budizmde, yeniden doğum öğretisi, hayvan olarak doğan bir insanı ve insan olarak doğan bir hayvanı da kapsar. Hayvan ölümünden sonra yeniden doğabilir. Buddha, hayvan hayat şeklindeki canlıları geçmişteki yeniden doğumlarda bizim annelerimiz, babalarımız, erkek ya da kız kardeşlerimiz, arkadaşlarımız olarak açıklamaktadır. Bunların hiç biri de olmayabilir, insanlar ve hayvanlar arasındaki manevî kurallar çok zor fark edilir. Sonuçta insanlar ve hayvanlar tek bir ailenin üyeleridir. İnsanlar ve hayvanlar tamamen birbirine bağlıdır.

Hayvanların insanlardan zihinsel yönden farklı bir hayat şeklinde yaşadıklarına inanılır. Bu dünya *Tiryagyoni* olarak adlandırılır. Bir hayvan olarak yeniden doğmak mutsuz bir dünyada ve genellikle insanlardan eziyet çekilen bir yerde doğmak olarak düşünülür. Budist metinlerde hayvan dünyasındaki bazı ıstıraplar anlatılmaktadır. Hayvanlar korku içindedir ve güvende değildir. İnsanlar arasındaki yaşamlarında ise vücutları genellikle kesilir ya da ölünceye kadar insanlar tarafından ağır işlerde çalıştırılırlar. En ağır ve büyük ıstırap ise cehalettir, onları mutlu edecek hiçbir şeyi bilmemeleri ya da anlamamalarıdır.

Budizmde beş yasaktan ilki canlıları öldürmektir. Çok dar bir ifade ile insanları öldürmek her şeyden önce gelmektedir. Fakat geniş anlamda bütün sezgiye sahip varlıkları öldürmek yasaktır. Bunların içerisinde sadece memeli hayvanları değil aynı zamanda küçük böcekleri ve omurgasız hayvanları da öldürmek yasaklanmıştır. Budizmde varlıklara, çeşitli nedenlerle hayvan hayat şeklindeki sezgili varlıklara eziyet engellenir.

Doğu Asya Budizminde özellikle Çin Budizminde hayvanlar, ki genellikle kuş ve balıklar, Budist dindarlığını gösteren önemli yollardan birdir. Çinde *fang sheng* olarak da bilinir. Bu uygulama bir sutrada "…varlığın altı yolundaki bütün canlılar benim ailemdir. Eğer onları öldürürsem ya da yersem benim kendi ailem de onlar gibi öldürülsün ve yensin.." şeklinde ifade edilir (Gakkai 2002, world of animals mad.).

biz kamagun *yılkılarnıñ* öñre yalañuk ajunlartakı ayıg kılınçlar küçinde bo ugurta *yılkı ajunınta* togdumuz erti (AY/6/14-17) "Biz hepimiz *hayvanların* önce insan hayat şeklindeki kötü davranışları yüzünden bu sebeple *hayvan hayat şeklinde* doğmuştuk."

üküş törlüg ugrın iyin ögirmiş ulatı eñ mıntın *yılkı ajunıntakı* irinç yarlıg tınlıglarka meñ saçmak aş birmekde ulatı tıltaglartın turmış kayu neçe buyan edgü kılınçlarım erser (AY/169/7-13) "Pek çok sebepten dolayı sevinmişim ve önceden *hayvan hayat şeklindeki* sefil$_2$ canlılara yem saçmak, yemek vermek ve bunlar gibi yaptığım nice sevaplarım ise."

alku kamag *yılkı yolıntakı* tört togumlug tınlıglar üçün (BTII/775-777) "Bütün$_2$ *hayvan yolundaki* dört doğumlu canlılar için."

alkançsız yavız *yılkıta* togguluk biş törlüg irüleri belgüleri belgürdi (BTXIII/49/5) "Övülmeyen kötü *hayvan hayat şeklinde* doğacak beş türlü belirtilerdir$_2$."

1.5.11.2.7.4. Asura Dünyası:

ETü. *asurı* "asura" = **Skr.** *asura*, *asura-gati* = **Çin.** 阿修羅趣 "*āxiūluó qù*" (SH 138b), 阿修羅 "*āxiūluó*", 阿修羅道 "*āxiūluó dào*" (SH 285a), 修羅 "*xiūluó*" (SH 321a), 修羅界 "*xiūluó jiè*" (Gakkai 2002, world of asuras) = **Tib.** *lha ma-yin* (J. Hopkins) = **Sgd.** *"s'wr, āsūr, "swr* (SD 10b) = **Toh.** A *asur* (Laut 1986, 126)

Asura, 修羅 "*xiūluó*" asıl anlamı "bir ruh, ruhlar ya da tanrılar, genellikle büyük ifritler, tanrıların düşmanı, özellikle Hindistan'daki savaşçılar" olarak tanımlanır. Onlar tanrı olmayan, çirkinler olarak gösterilir (SH 285a, Edg. 84b). Dört doğum şekline göre isim alırlar. Bunlar, Sumeru Dağı'nın kuzeyinde yerleşmişlerdir. Asuralar burada hüküm sürerler ve tanrılar gibi sarayda yaşarlar. 阿修羅道 "*āxiūluó dào*" "altı hayat şeklinden biri" olarak gösterilirler (SH 41a, 285a-b, 321a, 138b).

Budizmde tanrıların en üst dalı ya da Kāmadhātu'da yarı tanrı yarı insan olarak gösterilen Asuralar, "ruh ya da tanrılarla eş, tanrıların düşmanı, devasa şeytan, tanrılara

savaş açan" anlamlarında kullanılmaktadır. Asuralar da dört doğum şekliyle yeniden dünyaya gelirler. Budizmde asuralar geniş anlam ifade etmekle birlikte Hinduizmde kötü olarak nitelendirilir.

Terim, Budist metinlerde "dev, yarı tanrı yarı insan, kahraman, tanrı olmayan" diye çevrilir. Asuraların bazen tanrılarla savaşması, bazen de onlarla evlenmesi Yunan mitolojisiyle benzerlik göstermesine neden olur.

Kāmadhātu'nun tanrılarının hepsi çeşitli ihtiraslara sahiptir. Onların en üstünü olan Asuralar da özellikle kin, kibir, övünme ve öfke gibi ihtiraslara bağlıdır. Onların bu ihtirasları Asura olarak doğmalarıyla birlikte hayvan, preta ve cehennem dünyasından oluşan dört kötü dünyada yani "durgati"de doğmalarına da neden olur. Asuralar güçlü, zorba, kavgacı, sakin olmayan ve barışçıl olmayan insanları ifade eder.

Asuralar insanlardan yukarıda, tanrılardan aşağıdadır. Onlar Sumeru'nun kuzeyindeki okyanusta yaşarlar ve onların ülkesi bir krallıktır ve tanrılar gibi saraylara sahiptirler.

Bhavacakra'nın popüler kozmik resimlerinden olan Asuralar genellikle altı yaşam şeklinden biri olarak kabul edilirken bazen de tanrılarla eş değerde gösterilir.

Asuraların lideri Asurendra'dır. Dānaveghasa, Kālakanñjakas gibi türleri vardır. Ayrıca ilk liderleri arasında Vemacitrin, Rāhu, Pahārāda da bulunmaktadır.

Mitolojiye göre, eskiden Asuralar, Sumeru Dağı'nın zirvesindeki tanrılar dünyasında Trāyastrimśa'da yaşarlardı. Śakra, dünyanın hükümdarı olarak geldiği zaman ünlü Gandapāna içkisi diğer tanrılara yasaklanmış, böylece Asuralar güçlerini kaybetmiştir. Daha sonra, bunlar Sumeru Dağı'nın zirvesindeki yerlerinden de Śakra tarafından kovulmuş, fakat buna karşı koyamamışlardır. Onların bütün her şeyi ellerinden alınmıştır (Gakkai 2002, world of asuras).

asurılar (BTXVIII/291) "*Asuralar.*"

asurı tutdaçıları (UII/67/1) "*Asura* tutanları."

1.5.11.2.7.5. İnsan Hayat Şekli:

ETü. *etlig terlig kanlıg et'özüm* (ST) "etli, terli, kanlı vücut", *kişi ajunı* (İT) "insan hayat şekli", *kişi körklüg* (İT) "insan görünüşlü", *kişi et'özi* (İT) "insan vücudu", *yalañuk ajuntakılar* (ST) "insan hayat şeklindekiler", *yalañuk yirtinçüsi* (İT) "insan dünyası", *yalañuk yolıntakılar* (İT) "insan yolundakiler", *yalañuklar yiri* (İT) "insanlar

yeri” = **Skr.** *manuṣyāṇā, mānusa, nara, puruṣa, pudgala, manuṣyāṇāloka, manuṣyāṇā-gati* = **Pali.** *manussaka* = **Çin.** 人 “*rén*” (SH 31b), 人趣 “*rén qù*” (SH 138b), 末奴沙 “*mò nú shā*” (SH 191b), 有智慧 “*yǒu zhìhuì*” (SH 214a), 摩榮沙 “*mó róng shā*”, 摩榮奢 “*mó róng shē*”, 摩榮 賒 “*mó róng shē*” (SH 435b) = **Tib.** *mi* (J. Hopkins)

Terim, “insan, arzu alanında düşünen varlık, geçmiş tohumlarının etkisiyle şimdiki konuma sahip olan kişi” olarak tanımlanmaktadır (SH 31b, Edg. 418b). Mānusa, manuṣyāṇā, insan, zihin ya da zeka sahibi olarak gösterilmektedir (SH 191b). 有智慧 “*yǒu zhìhuì*” “zeki bir varlık, bilgi sahibi” anlamındadır (SH 214a,435b).

“İnsan, arzu alanında düşünen varlık, akıl sahibi varlık” anlamında kullanılan manuṣyāṇānın yaşam alanı ya da dünyası “insan yeri, insan dünyası” anlamındaki manuṣyāṇāgati, manuṣyāṇāloka kelimeleridir. Manuṣyāṇāgati altı yaşamdan biridir ve insanlar dünyasını ifade eder. Bunlar yeryüzünde yaşayan insan ve insan gibi varlıkların dünyasıdır. Bu dünyanın etrafı büyük okyanuslarla çevrili Sumeru dağıyla çevrelenmiştir. Okyanus Cakravāla denilen dairesel bir dağ duvarıyla çevrilidir. Bu dünya yatay, düz sınırını işaret eder. Bu okyanusta küçük adalar hâlinde dört dünya vardır. Okyanus uçsuz bucaksız olduğu için buralara sıradan gemilerle ulaşılamaz. Bu dört dünyadan en bilineni Jambudvīpa’dır (Gakkai 2002, ten words mad.).

ol meniñ *etlig terlig kanlıg et’özümin* igidti belgürtti erser men nomlug et’özin igidtim belgürttüm (TekinMaitr/22/13-16) “O benim *etli, terli, kanlı vücudumu* belirttiysem$_2$ dharmā vücudumu meydana getiririm$_2$.”

ötük birim öteklegülük yıl ay öd kolu sakış tolsar tükeser monta et’öz kodup *kişi ajunınta* togar ertimiz (AY/6/17-21) “Vergimi$_2$ ödeyecek yıl, ay, zaman sayısı dolsa, tükense böyle ölüp *insan hayat şeklinde* doğardık.”

ölürgüçi yılkı ajunıntakı ança ança tınlıglar yılkı ajununtın ozup *kişi ajunınta* togdılar (AY/14-15/21-23-1) “Öldürülen hayvan dünyasındakiler canlılar hayvan dünyasından kurtulup *insan hayat şeklinde* doğdular.”

kişi et’özin bulup yene pratyıkabud kutın bulsarlar (AY/80/14-16) “*İnsan vücudu* bularak yine Pretyakabuddha saadetini bulsalar.”

alp bulguluk *kişi et’özin* bultum (StabUig/293/1) “Zor bulunan *insan vücudunu* buldum.”

ol buyan edgü kılınç küçinte yılkı ajunıntakı emgekimizdin ozup kutrulup *kişi körklüg* boltumuz (AY/20/7-10) "O sevap$_2$ sayesinde hayvan hayat şeklindeki ıstıraplarından kurtulup$_2$ *insan görünüşlü* olduk."

biz kamagun yılkılarnıñ öñre *yalañuk ajunlartakı* ayıg kılınçlar küçinde bo ugurta yılkı ajunınta togdumuz erti (AY/6/14-17) "Biz hepimiz hayvanların önce *insan dünyasındaki* kötü davranışları yüzünden bu sebepten hayvan dünyasında doğduk."

teñri yirinteki ulatı *yalañuk ajunıntakılarnıñ* tözün yol birle (BTII/1320-1322) "Tanrı yerindeki ve *insan hayat şeklindeki* asil yolu ile."

yalañuklar yiri kutsuz ülügsüz osuglug boltı (BudApo/69/17-18) "*İnsanlar yeri* saadetsiz gibi oldu."

antag antag künte *yalañuk yirtinçüsinteki* çang baglıg kuotau atlıg kişi özlüglerig ölürtmiş üçün (AY/14/12-15) "Böyle günde *insan hayat şeklindeki* ch'ang bağlı Chü Tao adlı bir kişi canlıları öldürdüğü için."

yalañuk yolıntakılar üçün yükünç yükünü tükedmiş boltı (BTII/152-153) "*İnsan yolundakiler* için saygıyla eğilmeyi bitirmiş oldu."

1.5.11.2.7.5.1. Kadın:

ETü. *kız et'özi* (İT) "kız vücudu", *tişi ajunı* (İT) "kadın yaşam şekli", *tişi tınlıg* (ST) "dişi canlı", *uzun tonlug tınlıglar* (ST) "uzun elbiseli canlılar", *tişi et'özi* (İT) "kadın vücudu" = **Skr.** ? = **Çin.** 女 "*nǚ*" (SH 97a), 婦 "*fù*" (SH 345b)

"Kadın, eş" anlamındaki terim, 婦人 "*fùrén*" "manastır erdemini tehlikeye sokacak varlık" olarak kabul edilir (SH 97b, 345b).

Kadın, bütün şeytani unsurların kaynağı olarak görülür. Kadın bir kobradır ve zehriyle erkekleri zehirler ve onların yanıp kavrulmalarına yol açarlar. Kadının gönlü asla inanmaz. Buddha'ya göre kadının sekiz yalancı, sahte karakteri vardır. Bunlar, kadının rengi, çekici görünümü, tarzı, yürüyüş biçimi, konuşması, sesi, zarafeti ve görünümü olarak ifade edilebilir. Kadın vücudundan nefret edilir ve Budizmde kadın vücudunda doğmak arzulanmaz. Kadın, bir hastalıktır, güzelliği ile bir hırsızdır, cinsel gücüyle bir zincirdir. Bu yüzden Budizmde kadınlardan uzak durmak esastır. Gerçi Tantralarda cinsel doruk noktası olduğu düşüncesiyle aydınlanmanın bu şekilde olacağına inanılır.

ötrü olar ikileyü takı *tişi ajunınta* kedilmegeyler (AY/191/3-4) "Sonra onlar tekrar *kadın hayat şeklinde* oluşmayacaklar."

aş içgü ton kedim tıltagınta azu yme *tişi tınlıgka* bodulmak yapşınmak ugurınta nızvanılıg ot üze örtenip anın men kıltım erser ayıg kılınçlarıg (AY/102/17-22) "Yemek, içki, elbise$_2$ sebebiyle *kadınlara* bağlanma$_2$ ihtirası ve ateşi ile yandım ve o günahları ben yaptım."

igtin agrıgtın ozayın ajunlar sayu *kız et'özinte* togmayın tip kut küsüş öridü tegintim (BTXIII/43/14) "Hastalıktan, ağrıdan kurtulayım, hayat biçimlerinden *kız vücudunda* doğmayayım, diye iyi isteklerde bulundum."

takı yme kayu *uzun tonlug tınlıglar tişi et'özin* erip erkek et'özin bolayın tip küseserler (AY/157/7-10) "Eğer *kadın vücudunu* bırakıp erkek vücudunu bulayım, diye isteseler."

1.5.11.2.7.5.2. Erkek:

ETü. *irkek et'özüg* (İT) "erkek vücudu", *erkek erklig* (ST) "erkek gücü" = **Skr.** ? = **Çin.** 男 "*nán*" (SH 243a)

Terim, erkek anlamında kullanılmaktadır (SH 243a).

Bir canlı, karması nedeniyle yeniden doğum yolunu tutup insan dünyasında yaşamayı hak ettiği zaman erkek olarak doğmayı arzular. Kadınla ilgili ifadeler yukarıda açıklandığı üzere kadın her zaman kötü olarak gösterilir. Aydınlanmaya layık olan varlık her zaman erkektir. Budizmde Buddha olabilecek kişiler de genellikle erkeklerdir. Budizmde tanrılar dünyasında ya da Buddha olmak sadece erkeklere mahsustur. Kadınlar ancak sonraki yaşamlarında erkek olarak doğarlarsa üstün konuma gelebilirler.

siziksizin ol küsüşi kañay tükellig *irkek et'özüg* bulgay tip yarlıkadı (AY/157/12-14) "Şüphesiz onun isteğini doyurulacak *erkek vücudu* bulacak, diye hükmetti."

ol kunçuy ölgeysükde tişi et'özin kodup *erkek erkligig* bulup tapıp turkaru uzatı teñrili yalañuklınıñ arasınta togup anta basa sekiz tümen tört miñ kata çakravart kan bolup (AY/85-86/19-22-1-4) "O prenses öldüğünde kadın vücudunu bırakıp *erkek gücünü* bulup daima$_2$ tanrı ve insanların arasında doğarak sonra dört bin defa cakravartī han olacak."

1.5.11.2.7.5.3. Jambudvīpa:

ETü. *çambudıvıp* "jambudvīpa", *çambudıvıp yirtinçü* (İT) "jambudvīpa yeri" = **Skr.** *jambudvīpa* = **Çin.** 南贍部洲 "*nán shàn bù zhōu*" , 南閻浮提 "*nán yán fú tí*" (SH 298b), 閻浮提 "*yán fú tí*" , 贍部洲 "*shàn bù zhōu*" (Gakkai 2002, Jambudvipa mad.) = **Sgd.** *cnpwδβyp* (Laut 1986, 144)

Jambudvīpa, güneyde sıradan insanların oturduğu bir yerdir. Bir at arabasına benzediği ya da güney yüzünde bir üçgenin bulunduğu söylenir. Belki de Hindistan'ın güney sahillerinde bir yerdir. Yeri tam olarak bilinmemektedir. Bu kıtanın merkezinde 100 yojana uzunluğunda büyük bir Jambu ağacı bulunmaktadır. Her kıta bu büyük ağaca sahiptir. Bütün Buddhalar Jambudvīpa'da görünür. Burada insanların uzunluğu beş altı fittir ve onların yaşam süreleri seksen bin ile on yıl arasındadır. Jambudvīpa'nın altında da sekiz büyük ya da sıcak cehennemler bulunmaktadır. Burası Budizm için önemli bir merkezdir (SH 298b, Edg. 238b, Gakkai 2002, Jambudvipa mad.).

kamag *çambudıvıp* uluştakı tınlıgların ünteyü ince tip sav sözleyür (BudApo/43/15-17) "Bütün *Jambudvīpa* ülkesindeki canlıları çağırayım, diye söyler."

Sablokadatu atlıg yirtinçü yir suv içinte *çambudıvıp* uluşda gratırakut tagka tegip tükel bilge teñri teñrisi burkan adakınta biş tilgenin yinçürü töpün yüküntiler (AY/645/5-10) "Sabhālokadhātu adlı yeryüzünde$_2$ *Jambudvīpa* ülkesinde Grdhrakūta dağına ulaşıp tam bilge tanrılar tanrısı Buddha'nın ayağına beş tekerlek ile saygıyla eğildiler."

bo *çambudıvıp yirtinçüde* kiñürü yadturup terk ödün yitliñülük batguluk kılu teginmegey men (AY/474/12-15) "Bu *Jambudvīpa yerinde* tekrar dağıtıp çabucak kaybetmeyeceğim$_2$."

1.5.11.2.7.6. Tanrılar Dünyası:

ETü. *teñri* "tanrı", *teñri ajunı* "tanrı hayat şekli", *teñri yiri* (İT) "tanrı yeri" = **Skr.** *deva*, *devaputra*, *deva-gati* ya da *devasopāna*, *deva-loka* = **Pali.** *devaputta* = **Çin.** 提婆 "*típó*" , 提波 "*tí bō*" , 提和 "*tí hé*" , 提桓 "*tí huán*" , 天 "*tiān*" (SH 373a), 天道 "*tiāndào*" , 天趣 "*tiān qù*" (SH 147b) = **Tib.** *lha* (J. Hopkins) = **Sgd.** *tyβ'* (Laut 1986, 92)

Terim, deva, gökle ilgili, 梵天人 "*fàntiān rén*" "Brahmaloka'da yerleşmiş" ya da 天神 "*tiānshén*" "göksel ruh" olarak tanımlanır. Burada, Brahmanizm tanrılarının tamamı gösterilir ve bunların hepsi de Devaloka'da otururlar (SH 373a, Edg. 270a, 271b).

"Tanrı" anlamında kullanılan *deva* "melek, ruh, devasa tanrı, kutsal varlık, tanrı ya da büyük kusursuz varlık" olarak ifade edilir. Genellikle şeytani Asuraların zıttı olarak düşünülür. Deva sözünün Hint-İran olup **devá-*'dan gelen Vedik Sanskrit devá- olarak açıklanabilir. Deva kelimesi Avesta'da daēva (daēuua) "küçük düşürücü" yan anlamında kullanılır. Ayrıca zararlı küçük yaratıklar anlamına da yer verilir.

Kelimenin etimolojisi "parlamak" anlamındaki **diw* kökünden, "göksel, ışıkla ilgili" anlamındaki **deiwos* ve **deiwih* şeklinde gösterilmiştir. Kelime daha sonra "tanrı" anlamındaki *devi* şeklini almıştır. Bugün Avrupa dillerinde kullanılan "divine, deity, dieu, dios, dio" kelimeleri de bu kökten gelmektedir.

Böylece deva "göksel ruh" olarak açıklanır. Genellikle Brahmanizmdeki tanrılar ve Devaloka'ya yerleşmiş tanrılar belirtilir.

Budizmde tanrı ise çok güçlü karaktere sahip, uzun yaşayan, insanlardan daha mutlu bir hayat süren ve insan olmayan varlıklara denir. Deva kelimesi çeşitli terimlerle de kullanılmaktadır.

Bir insanın görmesi fiziksel insan gözüyle görmek iken tanrıların görmesi ise ilahî gözle yani *divyacaksus* iledir. Bu göz üstün bir görüş alanına sahiptir. Ayrıca tanrıların kulakları da her türlü sesi duyma konusunda insanlarınkinden daha üstündür. Tanrılar insanlar gibi aynı çeşitlilikte beslenmemelerine rağmen en üstün yiyeceği yer ve içeceği içerler. Tanrıların ışıkları gerçek ışıktır. Üstün tanrılar uçan sihirli arabalardan yardım alsalar da havada çok hızlı hareket ederler ve uçarlar.

Deva terimi varlıkların doğal bir sınıfı olarak tercih edilmezler. Fakat insanlardan daha mutlu ve güçlü varlıkların içerisinde sayılırlar. Devaların doğacakları üç alanları ya da krallığı vardır. Ārūpyadhātu'daki devalar yersiz ve şekilsizlik alanıdır. Onlar şekilsizlik alanında otururlar ve yaşamlarını ilerlemiş bir esrime içerisinde geçirirler. Evrensel rahatlıktan etkilenmezler.

Rūpadhātu'daki tanrılar ise şekil alanındadır. Burada cinsellik ve ihtiras yoktur. Onlar tabaka tabaka yüksek tanrılar dünyasında ya da cennetlerde yaşarlar ve beş grupta

incelenirler. Brahmā tanrıları, Ābhāsvara tanrıları, Śubhakṛtsna tanrıları, Bṛhatphala tanrıları ve Śuddhāvāsa tanrılarıdır. Bunlar aşağıda geniş olarak açıklanacaktır.

Kāmadhātu'nun en üst tanrıları gökyüzünde dört cennette yaşarlar. Bu cennetler şunlardır: Parinirmita-vaśavartin tanrıları, Nirmāṇarati tanrıları, Tuṣita tanrıları, Yāma tanrıları cennetidir.

Üstün tanrılardan daha üstün tanrılar ise dünyanın merkezi Sumeru Dağı'nın zirvesinde yaşarlar. Bu tanrılar daha ihtiraslı ve mutludur. Ayrıca daha kavgacıdır. Başlıcaları şunlardır: Trāyastrimśa tanrılarıdır. Bunlar Sumeru Dağı'nın zirvesinde ya da Olimpos Dağı'nda yaşarlar. Bunların kralı Śakra'dır. Diğeri ise dünyanın dört savaşçısı olan Cāturmahārājikakāyika tanrılarıdır. Bunların lideri ise Vaiśravaṇa'dır.

Budizmde tanrılar ölümsüz değildir, yaratamazlar ya da dünyaya şekil vermezler, yani herkesi ve her şeyi kucaklayan tanrılar değildirler, her şeyi bilemezler, sınırsız güce sahip değildirler, mükemmel ahlâk sahibi değildirler, bir sığınak değildirler.

bo kopda kötrülmiş nom iligi atlıg nom erdinig tükel bitiyü teginip *teñri ajunta* tapıgçısı bolgay men (AY/12/3-6) "Bu her yere götürülmüş dharmāraja adlı dharmā cevherini tamamlamış$_2$ *tanrı hayat şeklinde* ibadetçi ve hizmetçi olacağım."

kaçan monta et'öz kodsarlar üküşi barça *teñri yirinte* togup (AY/412/14-16) "Ne zaman vücut ölse çoğu *tanrı yerinde* doğup."

neçe bo altı kat *teñri yirinte* erigme teñriler (TekinMaitr/103/26-27) "Nice bu altı katlı *tanrı yerine* ulaşmış tanrılar."

1.5.11.2.7.6.1. Üç Alan, Üç Dünya:

ETü. *üç uguş* (ST) "üç alan", *üç uguş yirtinçü* (ST) "üç alan, dünya = **Skr.** *trailokya, triloka* = **Çin.** 三界 "*sānjiè*", 三有 "*sān yǒu*" (SH 70b) = **Tib.** *khams gsum* (Beer 2003, 259a)

Üç alan, Brahma kozmoloji olan *bhuvanatraya* ya da *bhūr*, *bhuvah* ve *svar* ya da dünya, atmosfer ve cennetten oluşan üç dünya ile Budist dünya eşdeğerdir. Budizmdeki üç dünya temiz ruhların 欲 "*yù*" "arzu", 色 "*sè*" "şekil" ve 無色界 "*wúsè jiè*" "şekilsizlik" dünyasıdır. Bu üç alan ya da dünya şu şekilde sıralanabilir: A) 欲界 "*yù jiè*" "Kāmadhātu, arzu", 挂 "*guà*" ve 食 "*shí*" ya da "cinsellik ve yiyecek dünyası", altı arzu cenneti de denilen dünya, insan dünyası ve cehennemlerden oluşur. B) 色界 "*sè*

jiè" "Rūpadhātu", 賀礙 "*hè ài*" "katı ve direnen" anlamındaki şekil dünyasıdır. Kāmadhātu'nun üstünde olan dünyadır ve bedenler, yerler, bütün mistik ve tek yaşamlar 四禪天 "*sì chán tiān*" ya da "Brahmaloka" olarak ifade edilir. C) 無色界 "*wúsè jiè*" "Arūpadhātu" ya da "Ārūpyadhātu" temiz ruhların şekilsizlik dünyasıdır. Burada beden, yer, nesne, insanla ilgili hiçbir şey yoktur. Burada derin düşünce vardır (SH 70b).

ogşançıg amrançıg küvençsiz ulug yarlıkançuçı köñüllüg *üç uguşnuñ* umugı üzeliksiz umug ınagı (AY/681/18-21) "Sevimli$_2$, kibirsiz büyük merhamet gönüllü *üç alanın* umudu, kesintisiz umudu$_2$."

antakaya ok ol yaruklar üze *üç uguşlar* üze bölülmiş kırk bir orunlar üze adrılmış bütün sansarıg yarudu (BTIII/103-106) "Derhal o ışıklar üzerine *üç yer* olarak bölünmüş kırk bir yere ayrılmış, bütün Saṃsāra'yı parlattı."

üç uguş yirtinçünüñ ayagukukıña ulug ıduk nom hanı teñrim (BTXX/46-48) "*Üç yerin$_2$* hürmetine büyük kutsal dharmā hanı tanrım."

şakımunı atlıg kirtüdin kelmiş *üç uguş yirtinçünüñ* (BTXIII/12/0025-026) "Śākyamuni adlı doğrudan gelmiş *üç yerin$_2$*."

1.5.11.2.7.6.1.1. Kāmadhātu, Arzu Dünyası:

ETü. *amranmak uguş* (İT) "sevgi, ihtiras ülkesi, alanı", *amranmak uguş teñri yiri* (ST) "ihtiras ülkesi olan tanrı yeri", *amranmak uguşlug* (ST) "sevgi alanı", *az amranmak uguş yirtinçü* (ST) "ihtiras ve sevgi alanı" = **Skr.** *kāmadhātu* = **Çin.** 欲界 "*yù jiè*" (SH 70b, 356a) = **Tib.** *'dod-khams* (Beer 2003, 259a)

Sanskitçe *kāma* "arzu, istek" ve *dhātu* "alan, ülke" kelimelerinden oluşan terim, "alan ya da alanlar, yiyecek, uyku ve cinsel arzu, araftaki canlılar, pretalar, hayvanlar, asuralar, insanlar ve altı arzu dünyası"ndan ibarettir. Ayrıca buraya arzu ve ihtiraslar egemen olduğu için bu ad verilir. (SH 356a, Edg. 270a)

Arzu dünyası olarak ifade edilen terim, canlıların bütün arzularının doyurulduğu yer olarak kabul edilir. Bu tanrı yerinin hükümdarı da Māra'dır. Arzu dünyasının da kendi içinde bölümleri bulunmaktadır. Bunlar aşağıda verilmiştir.

amranmak uguşug bo atkantaçı köñülteki nomta (ÜİI/98b/10) "*İhtiras ülkesi* bu algılayan gönüldeki dharmā ."

altı kat *amranmak uguş teñri yirinte* (AY/493/18-19) “Altı kat *ihtiras ülkesi tanrı yerinde*.”

birök bo nom erdinike tapıg udug kılmak küsüşin evin barkın itip yaratıp eñ mıntın bir kuşatrı bir pra erser assarlar ol tınlıglar altı kat *amranmak uguş teñri yirinte* yiti erdinin itiglig ordu karşı içinte tapınça togarlar (AY/533-534/17-23-1) “Bu dharmā cevherine saygı$_2$ gösterme isteği ile evini barkını bıraksa ve daha sonra bir kṣatriya olsa, o canlı altı kat *ihtiras ülkesi olan tanrı yerinde* yedi cevherle yapılmış sarayında$_2$ doğar.”

alku yirtinçüke asıglıg alp erenlerniñ tıñuzı *amranmak uguşlug* bo orunuñuz anagamilar ornıntın aşınur (BTXIII/19/55-58) “Yeryüzünde faydalı olan Buddhaların dinlendiği *arzu alanlı yer olan bu* anāgāmiler yerinden çıkar.”

ikinti nom buşı erser tınlıglarıg üç uguş yirtinçüdin üntürgeli udaçı titir tavar buşı yalañuz *az amranmak uguş yirtinçüdin* yme üntürü ermez (AY/162/17-22) “İkincisi dharmā sadakasıdır. Bu sadaka canlıları üç alandan çıkarabilecektir. Mal sadakası sadece *ihtiras, arzu alanından* çıkaramaz.”

1.5.11.2.7.6.1.1.1. Caturmahārājayikalar:

ETü. *çaturmaharançık teñri yiri* (İT) “caturmahārājayika tanrı yeri” = **Skr.** *caturmahārājayika* = **Çin.** 四天王天 “*sì tiān wàng tiān*” (SH 173b, 356a), 四王(天) “*sì wáng (tiān)*” (SH 178b) = **Tib.** *rgyal chen bzhi* (J. Hopkins)

Caturmahārājayika terimi, *catur* “dört”, *mahārāja* “büyük kral, hükümdar, kusursuz hükümdar” ve *kāyika* “topluluk” kelimelerinden oluşmuştur.

“Dört büyük kral” anlamında kullanılan *caturmahārājayika*, Sumeru Dağı’nın aşağısında kurulmuştur. Caturmahārājayika’nın hükümdarları olan 持國天王 “*chí guó tiānwáng*” “Dhṛtarāṣṭra” doğuda, 增長天王 “*zēng cháng tiānwáng*” “Virūḍhaka” güneyde, 廣目天王 “*guǎng mù tiānwáng*” “Virūpākṣa” batıda ve 多聞天王 “*duōwéntiān wáng*” “Dhanada” ya da “Vaiśravaṇa” kuzeyde yer almaktadır. Caturmahārājayika Devaloka’nın en üstün yeridir (SH 145b, Edg. 223b, 270a). Güneş ve ayın rehberi olan tanrılar bu dünyanın önemli bir parçasıdır. Bu dünyadaki varlıkların boyu 230 metre, yaşam süreleri de dokuz milyon ya da doksan bin yıldır.

çaturmaharançık teñri yirinte (AY/142/12-13) “*Caturmahārājayika tanrı yerinde*.”

1.5.11.2.7.6.1.1.2. Caturmahārāja Tanrıları:

ETü. *tört maharanç teñriler* (ST) "dört mahārājas tanrılar", *yirtinçü küzetçi teñriler* (ST) "yeryüzünü gözeten tanrılar", *yirtünçü yir suv küzetdeçiler* (İT) "yeryüzünü gözetenler" = **Skr.** *caturmahārājas, lokapālas* = **Çin.** 天王 "*tiānwáng*" (SH 145b), 四天下 "*sì tiānxià*" , 四天上下 "*sì tiān shàngxià*" , 四 (大) 上王 "*sì (dà) shàng wáng*" (SH 173b), 四天王 "*sìtiānwáng*" (Gakkai 2002, heaven of the four heavenly kings mad.) = **Tib.** *rgyal chen bzhi* (J. Hopkins) = **Sgd.** *mγ'r'c* (SD 211a)

Terim, "tanrıların en üst yerinde oturan dört tanrı kral" anlamındadır. Bu dört kral dört yöne hâkimdir (SH 145b). 四天下 "*sì tiānxià*" "dünyanın dört koruyucusu ya da kıtası", 四天上下 "*sì tiān shàngxià*" "en üst bölgede dört tanrı krallığının dört cenneti" olarak tanımlanmaktadır. Aşağıda ise dört kıtanın insanları vardır. 四(大) 上王"*sì (dà) shàng wáng*" "catur-mahārājā ya da lokapālas dört kral tanrı" olarak ifade edilirler (SH 173b).

Ayrıca *caturmahārājas* terimi Sanskritçede "dört kral", Çincede "cennetin kralları", Tibetçede ise "dört büyük kral" anlamında olmakla birlikte aynı zamanda "yeryüzünün koruyucusu" anlamındaki lokapāla ifadesi de kullanılır. Bu tanrılar Sumeru Dağı'nın zirvesindeki Cāturmahārājika cennetinde otururlar. Bunlar yeryüzünün koruyucusudurlar ve Dharmā ile dünyayı şeytani savaşlardan ve kötülüklerden korurlar (Gakkai 2002, heaven of the four heavenly kings mad.).

Yine terim, Çincede 風調雨順 "*fēngtiáoyŭshùn*" , 风调雨顺 "*fēng tiáo yŭ shùn*" ile sembolize edilir. *Fēng* "kenar, ağız" anlamında olup bir kılıcı, *Tiáo* "nağme, ezgi" anlamında bir müzik aletini, *Yŭ* "yağmur" anlamında olup şemsiyeyi, *Shùn* ise bir "ejderi" sembolize eder.

Dünyanın dört koruyucusu olan *Caturmahārāja* Tanrılarılarını şöyle sıralayabiliriz (SH 145b, 173b).

Skr.	**Çin.**	**ETü.**	**Yön.**	**Renk.**
Dhṛtarāṣṭra	持國天 /持國天王 "*chí guó tiān/chí guó tiānwáng*"	dartıraştırı maharanç	Doğu	Beyaz

Virūḍhaka	增長天 /增長天王 “*zēng cháng tiān/ zēng cháng tiānwáng*”	vırudakı maharanç	Güney	Mavi
Virūpākṣa	廣目天 /廣目天王 “*guǎng mù tiān/guǎng mù tiānwáng*”	vırupakşı maharanç	Batı	Kırmızı
Dhanada/ Vaiśravaṇa	多聞天 /多聞天王 “*duōwéntiān/duōwéntiān wáng*”	vayşıravanı maharança	Kuzey	Sarı

añ ilki teñri burkannıñ isig özin satag yulug birip satagın almış nomlug erdinig küzetdeçi azrua hormuzta vişnu mheşvri *tört maharaçlarta* ulatı kamag şazın küzetdeçi kutlar vahşikler nivaziki teñrilerke kamagka tüzü öñ ülüg bolzun (TekinMaitr/1/48-56) “En önce Buddha’nın kendi$_2$ canını feda$_2$ ederek satın aldığı ve dharmā cevherinin koruyucusu olan Brahma, Indra, Viśnu, Maheśvara ve *dört mahārājalara* bağışlarım. Bütün śasana koruyucusu olan naivasika ve tanrılara tamamıyla bağışlanmış olsun.”

bo *tört törlüg maharanç teñriler* (AY/399/1) “Bu *dört türlü Mahārāja tanrılar*.”

yirtinçü küzetçi teñriler (AY/549/13-14) “*Yeryüzünü koruyan tanrılar*.”

tört maharançlar orunıntakı yirtünçü yir suv küzetdeçiler (AY/509/9-11) “*Dört Mahārāja yerindeki yeri$_2$ suyu koruyanlar*.”

1.5.11.2.7.6.1.1.2.1. Dhṛtarāṣṭra Mahārāja:

ETü. *dartıraştırı maharanç* (ST) “yeryüzünü izleyen, Dhṛtarāṣṭra mahārāja” = **Skr** *Dhṛtarāṣṭra-mahārāja* = **Pali.** *dhatarattha* = **Çin.** 持國天王 “*chí guó tiānwáng*” (SH 145b), 持國天 “*chí guó tiān*” (SH 173b) = **Tib.** *yul 'khor srung* (J. Hopkins)

“Krallığı tutmak” anlamındaki Dhṛtarāṣṭra Mahārāja’nın rengi beyaz, yönü doğu, simgesi 琵琶 p‘i-p‘a kopuzuna benzer bir alettir (SH 173b, Edg. 286b). Müzik aleti gökselliği ifade eder.

Budist mitolojiye göre, Sumeru Dağı'nın doğusunda oturur ve doğuyu korur. Budist yazmalarda Buddha'nın öğretilerini diğer tanrılarla birlikte koruyan anlamındadır (Gakkai 2002, upholder of the nation mad.).

dartıraştırı maharanç (AY/398/23-24) "*Dhṛtarāṣṭra Mahārāja*."

1.5.11.2.7.6.1.1.2.2. Virūḍhaka Mahārāja:

ETü. *vırudakı maharanç* (ST) "en büyük, geniş koruyucu, virūḍhaka mahārāja" **= Skr.** *virūḍhaka-mahārāja* = **Pali.** *virūlhaka* = **Çin.** 增長天 "*zēng cháng tiān*" (SH 173b), 增長天王 "*zēng cháng tiānwáng*" (SH 145b) = **Tib.** *'phags skyes po* (J. Hopkins)

"Büyük ve geniş tanrı" anlamında olan Virūḍhaka Mahārāja'nın rengi mavi, yönü güney, simgesi kılıçtır (SH 173b, Edg. 498a). Kılıç savaş peşinde koşmayı ifade eder. Budist mitolojide yer alan bu tanrı, Sumeru Dağı'nın güneyinde yaşar ve güney yönünün koruyucusudur. Bu tanrı, *kumbhanda* "insanı hırsla yiyip bitiren şeytani ruhlar" ve *pretalar* "aç ruhlar" üzerine de hâkimiyet kurmuştur. Budist yazmalarda, diğer üç tanrı ile birlikte Buddha'nın öğretisinin koruyucusu olarak tanımlanır (Gakkai 2002, increase and growth mad.).

vırudakı maharanç (AY/398/24) "*Virūḍhaka Mahārāja*."

1.5.11.2.7.6.1.1.2.3. Virūpākṣa Mahārāja:

ETü. *vırypakşı maharanç* (ST) "tam gören, virūpākṣa mahārāja" = **Skr.** *virūpākṣa-mahārāja* = **Pali.** *virūpakka* = **Çin.** 廣目天 "*guǎngmùtiān*" (SH 173b), 廣目天王 "*guǎng mù tiānwáng*" (SH 145b), 広目天 "*guǎng mù tiān*" (Gakkai 2002, wide-eyed mad.) = **Tib.** *spyan mi bzang* (J. Hopkins)

Terim "geniş göz ya da çirkin göz, belki de Śīva'nın bir şekli" anlamında olan Virūpākṣa Mahārāja'nın rengi kırmızı, yönü batı, simgesi yılandır (SH 173b, Edg. 498a). Ejder ya da yılan, insan ile yılan arasındaki sihirsel değişimi simgeler.

Budist mitolojide yer alan bu tanrı, Sumeru Dağı'nın batı yönünde oturur ve batıyı korur. Sahip olduğu ilahî göz sayesinde kötülükleri fark eder, kötüleri ya da şeytanları cezalandırır, günahkârları iyi yola getirmeyi amaçlar. Bu tanrı, *nagaların* "ejderha" *putanaların* "ruh" hükümdarıdır. Terimin Çincesi "geniş göz" anlamındadır. Bu tanrı Hint mitolojisinde tanrı Śīva ile ilişkilendirilir (Gakkai 2002, wide-eyed mad.)

vırupakşı maharanç (AY/398-399/24-1) "*Virūpākṣa Mahārāja*."

1.5.11.2.7.6.1.1.2.4. Vaiśravaṇa Mahārāja:

ETü. *vayşıravanı maharança* (ST) "vaiśravaṇa mahārāja, her şeyi duyan" = **Skr.** *vaiśravaṇa-mahārāja*, *dhanada* = **Çin.** 多聞天 "*duōwéntiān*" (SH 173b), 多間天王 "*duō jiān tiānwáng*" (SH 145b), 毗沙門天 "*pí shāmén tiān*" (Gakkai 2002, vaiśvarana mad.) = **Tib.** *rnam thos sras* (J. Hopkins) = **Sgd.** *β'yšrβn* (Laut 1986, 102) = **Toh.** A *vaiśravaṃ* B *vaiśravaṇe* (Laut 1986, 102)
"İyi duyan ve iyi şiir söyleyen" anlamında olan Vaiśravaṇa Mahārāja'nın rengi sarı, yönü kuzey, simgesi şemsiyedir (SH 173b). Şemsiye eski Hindistan'da hükümdarlığı simgelediği gibi bolluğu ve bereketi de ifade eder.

Budizmde ise "öğretileri duyan" anlamındadır. Budist mitolojide, Sumeru Dağı'nın kuzeyinde oturan ve kuzey yönünü koruyan tanrı olarak gösterilir. Bu tanrı, yakśalar ve rakśalar üzerine hâkimiyet kurmuştur. Vaiśvarana'nın ismi Çincede "öğretileri duyan" anlamındadır. Bu tanrı, Buddha'nın vaazlarını söylediği yerleri korur. Ayrıca bu tanrı Hint mitolojisinde de Kuberu olarak bilinir (Gakkai 2002, vaiśvarana mad.).

ol ödün *vayşıravanı maharança* olurmış (AY/440a/11-12) "O zaman *Vaiśravaṇa Mahārāja* oturmuş."

tagdın yıñak *vayşıravanı maharançnıñ* daravatı atlıg balıkıña yakınkaya supuşpı atlıg yimişlikinte yiti erdinin itiglig puşpak atlıg sarvagınta turu teginür men (AY/518/16-22) "Kuzeyde *Vaiśravaṇa Mahārāja'*nın Dhanavatī adlı şehrinin yakınlarında Supuspa adlı bahçedeki cevherden yapılmış puspaka adlı sarayına ulaşırım."

1.5.11.2.7.6.1.1.3. Trayastrimśāh:

ETü. *astrayastırış teñri yiri* (İT) "trayastrimśāh, otuz üç tanrı yeri", *üç kırk teñri yiri* (İT) "otuz üç tanrı yeri" = **Skr.** *trayastrimśāh* = **Pali.** *tāvatimsa* = **Çin.** 三十三 "*sān shí sān*" , 三十三天 "*sān shí sān tiān*" , 怛梨天 "*dá lí tiān*" , 多羅夜登陵舍 "*duō luó yè dēng líng shě*" , 怛利夜登陵奢 "*dá lì yè dēng líng shē*" , 怛利耶怛利奢 "*dá lì yé dá lì shē*" (SH 60a, 188b) = **Tib.** *sum cu rtsa gsum pa* (J. Hopkins)

Trayastrimśāh tanrı yeri olarak belirtilen terim "otuz üç tanrı yeri" olarak tanımlanır. Bu yer, tanrıların saray ve bahçeleriyle dolu Sumeru Dağı'nın zirvesinde düz bir arazidir.

Hükümdarları tanrıların efendisi Indra'dır. Bu yerde otuz üç tanrıyla birlikte diğer tanrılar ve muhteşem varlıklar da burada yaşarlar. Bu dünyada yaşayanlar 460 metre uzunluğundadır. Ayrıca bunların yaşam süresi otuz altı milyon yıl ya da ¾ yojanadır. Burada yaşayan tanrıların sayısı 12 Āditya, 11 Rudra, 8 Vasu tanrılarıyla birlikte daha sonra iki tanrının katılmasıyla toplam 33 tanrıdır. Buraya Indra'nın cenneti de denir. Indra Hint mitolojisindeki Svarga'dır ve otuz iki tanrı ile Meru'da oturur. Her bir yönde sekiz tanrı bulunmaktadır ve merkezde ise tanrı Indra yer alır. Tanrı Indra'nın şehrine Sudarśana ya da Amarāvatī denir. Indra bin başlı ve gözlü, dört kollu olarak sarayında oturur (SH 60a-b, 188b, Edg. 257b, 270a, Gakkai 2002, heaven of the thirty three gods mad.).

astrayastırış teñri yirinte (AY/142/13) "*Trayastrimśāh tanrı yerinde*."

üç kırk teñri yirinte erig tutmış erkligler (AY/509/7-8) "*Otuz üç tanrı yerinde* yer tutmuş güçlüler, tanrılar."

üç kırk teñri yirinteki (AY/564/19-20) "*Otuz üç tanrı yerindeki*."

1.5.11.2.7.6.1.1.3.1. Indra Tanrı:

ETü. *hormuzta teñri* "Indra tanrı", *otuz artukı üç öñi teñri yiriniñ erkligi* (İT) "otuz üç tanrı yerinin hükümdarı", *teñriler erkligi hormuz* (ST) "tanrılar hükümdarı Indra", *teñri kanı hormuzta teñri* (ST) "tanrılar hükümdarı Indra tanrı", *teñriler iligi hormuzta teñri* (ST) "tanrılar hükümdarı Indra tanrı" = **Skr.** *Indra, devānām Indra* = **Pali.** *devānam indo* = **Çin.** 因通(ya da 陀) 羅大將 "*yīn tōng (ya da tuó) luó dà jiàng*" (SH 206a), 因陀羅 "*yīn tuó luó*" (SH 206b) = **Tib.** *dbang po* (J. Hopkins) = **Sgd.** *xwrmzt'* (SD 487a)

"Tanrıların kralı ya da cennetin hükümdarı" anlamına gelen Indra, savaş, fırtına (öfke) ve yağmur tanrısıdır. Indra, Rig Veda döneminde savaşçı ve savaş tanrısı olarak tanımlanmaktadır. Bu özelliği ile de tanrıların lideri olmuştur. Indra saygısız ve cinselliğe düşkün bir tanrı olarak da gösterilir. Trimurti'de de yer alan Indra İran dinlerinde de baş şeytan olarak kabul edilir.

Indra'nın Budist metinlerdeki ismi ise Śakra'dır. Bu tanrı, otuz üç cennetin yani Trāyastrimśa'nın hükümdarıdır. Indra unvanlı Śakra "tanrıların hükümdarı" anlamındaki *devānām Indra* olarak da ifade edilir. Tanrı Indra 31 tanrıya sonradan eklenmiştir (SH 206a, Edg. 114a-b).

yükünür men *hormuzta teñrike* (UII/53/3-4) "*Tanrı Indra'ya* saygıyla eğilirim."

otuz artukı üç öñi teñri yiriniñ erkligi (AY/551/1-3) "*Otuz üç tanrı yerinin hükümdarı*."

anta ötrü *teñriler erkligi hormuzta* (AY/83/8-9) "Ondan sonra *tanrılar hükümdarı Indra."*

ol ödün *teñri kanı hormuzta teñri* yene ök teñri teñrisi burkanka ınçe tip ötünti (AY/167/16-18) "O zaman *tanrılar hükümdarı Indra* yine tanrılar tanrısı Buddha'ya şöyle söyledi."

teñriler iligi hormuzta teñriniñ adaglarınta töpüsi üze yükünüp (UII/29-30/21-24) "*Tanrılar hükümdarı Indra tanrının* ayaklarına başı ile eğilip."

1.5.11.2.7.6.1.1.3.2. Amel Tanrısı:

ETü. *kılınç teñrisi* (İT) "amel tanrısı" = **Skr.** *viśvakarman* = **Çin.** 毘首羯磨 (毘首) "*pí shǒu jiémó (pí shǒu)*" (SH 307b)

"Herşeyi yapan, yapımcı, Hindistan'ın maden tanrısı, evrensel mimar ve zanaatkârların lideri" olarak tanımlanan Viśvakarman, Indra'nın bir bakanıdır ve onun işlerini yönetir (SH 307a-308b). *Viśva* kelimesi "bütün" anlamındadır (Edg. 502a).

bo muñumuznı amtı *kılınç teñrisi* oñarsun tip ötüntiler (AY/7/11-12) "Bu sıkıntımızı *amel tanrısı* düzeltsin, diye söylediler."

nızvanılıg agıglarıg *kılınç teñrisiniñ* elginte tegip neñ kılınu umatın (UIII/88/5-7) "İhtiraslı ağları *amel tanrısının* eline değip asla yapamadan."

1.5.11.2.7.6.1.1.3.3. Vijñāna Tanrı:

ETü. *tükel bilge teñri* (ST) "bilge tanrı" = **Skr.** *vijñāna-deva* = **Pali.** *viññana* = **Çin.** ?

"Bilgi" (Edg. 485b) anlamındaki terim, 11 Rudra tanrıları olan beş soyut tanrı içinde yer alır.

teñergülüksüz *tükel bilge teñri* teg (Bud/42-43) "Kaybolmayan *muhteşem bilge tanrı* gibi."

1.5.11.2.7.6.1.1.3.4. Vac Tanrı:

ETü. *tılañurmaklıg teñriler* (ST) "güzel konuşan tanrı" = **Skr.** *vac-deva* = **Çin.** 槃遮 "*pán zhē*" (SH 424a)

“Konuşmak” (SH 424a) anlamındaki terim 11 Rudra tanrıları olan beş soyut tanrı içinde yer alır. Terim için ayrıca *vacī* “dil, kelime” ifadesi de kullanılır (Edg. 467a).

telim üküş *tılañurmaklıg teñrilerke* yükünür men (AY/679/24) “*Çok güzel konuşan tanrılara* saygıyla eğilirim.”

1.5.11.2.7.6.1.1.3.5. Pṛthivī Tanrı:

ETü. *yir teñri* (İT) “yer tanrı” = **Skr.** *pṛthivīdevi* = **Çin.** 堅牢地神 “*jiānláo de shén*” (SH 23a), 也天 “*yě tiān*” (SH 207a), 羅提提 (ya da 梯) 毘 “*luó tí tí (ya da tī) pí*” (SH 266b), 堅牢地神 (ya da 堅牢地天, ya da 堅牢地祇) “*jiānláo de shén (ya da jiānláo de tiān, ya da jiānláo de zhǐ)*” (SH 345a)

Terim, yer tanrısı, *Pṛthivī,* Vajradhātu grubundan dört tanrıdan biri (SH 266b) olarak ifade edilir. Ayrıca on iki tanrıdan biridir (SH 23a).

Terim, Budizmde “toprak ve tanrıların annesi” anlamındadır. Bu tanrı, yeryüzünün kişileştirilmesinin yanı sıra toprak elementinin de esasını oluşturur. Pṛthivī Devi, Tanrı Viśnu’nun iki karısından biridir. *Pṛthivī Mata* “yeryüzünün annesi” olarak da ifade edilir ve tanrı *Dyaus Pita* “gökyüzünün, göğün babası”na karşı kullanılır. Rigveda döneminde gök ile yer iki eş parçadır ve Pṛthivī ile Dyaus evlidir. *Pṛthivī Mata* Indra ve Agni’nin anneleridir. Geleneğe göre, Indra Dyaus Pita’yı öldürdüğü zaman, Pṛthivī Mata bu ölümü onaylar ve oğlu Indra ile evlenir. O inek ile de simgelenir. Pṛthivī, Viśnu’nun inkarnasyonudur ve ondan süt elde edilir.

Budizmin ilk dönemlerinde Gautama Buddha’nın aydınlanmaya girerken değerlerini dağıtmaya çalışan, cezbeden, şehvet veren Māra olarak da gösterilir.

Sekiz Vasu (element) tanrılarından biridir.

itilmiş kayların beltirlerin yaratıglıg *yir teñrisiniñ* dıdımı (TekinMaitr/3/23-29) “Oluşturulmuş köylerin yolların$_2$ *yer tanrının* tacı.”

1.5.11.2.7.6.1.1.3.6. Dyaus Tanrı:

ETü. *kök teñri* (İT) “gök tanrı” = **Skr.** *dyo*, *dyaus deva* = **Çin.** 运婆 “*yùn pó*” (SH 143a)

Bir tanrı ya da tanrıça (SH 143a) olarak ifade edilen Dyaus, "gökyüzünün babası" olarak tabir edilen tanrının karısı yukarıda da belirtildiği üzere Prthivī, çocukları ise Agni, Indra ve Ushas'tır. Önceden gök ile yer tekti ve Dyavāprthivi olarak adlandırılırlardı. Prithivi ahlâklı bir eşi ve doğurganlığı ifade ederken Dyausa ise bereketi ifade eder. Dyaus, yağmur yoluyla Pṛthivī'yi gebe bırakır ve üç çocuğu olur.

Dyaus, gök gürültüsünden dolayı kırmızı bir boğaya ya da gece cehennemindeki inciyle süslenmiş siyah bir ata benzetilir. Yıldızlar da inci olarak simgelenir.

Dyaus oğlu Indra tarafından öldürülür ve ölümüyle gökyüzünden düşer. Sekiz Vasu (element) tanrılarından biridir.

kök teñri yañın kılmışlar ol (StabUig/79/14) "*Gök tanrı* yeniden yapmıştır."

1.5.11.2.7.6.1.1.3.7. Sūrya Tanrı:

ETü. *kün teñri* (İT) "güneş tanrısı" = **Skr.** *sūrya-deva* = **Çin.** 寶光天子 "*bǎo guāng tiānzǐ*" (SH 476a)

Terim, "kıymetli ışık tanrısı, sūrya-deva, güneş prensi, Kuan-yin'in ortaya çıkış şekillerinden biri" olarak tanımlanmaktadır (SH 476a-b, Edg. 605a).

Hint mitolojisinde tanrılaştırılan güneş, Budizmde koruyucu tanrı olarak kabul edilir. "Güneş" anlamındaki *Sūrya* aydınlatıcı özelliği ve zulmeti yok etmesi yönüyle değerlendirilir. Budist metinlerde genellikle güneş ile ay birlikte verilir ve sūrya-deva olarak ifade edilir.

Sekiz Vasu (element) tanrılarından biridir.

kün teñri yarukı togsar alku karañgu kararıgların tarkarur (BTXX/1058-1061) "*Gün tanrı* ışığı doğsa bütün zulmet karanlığı yok olur."

ınanur biz kapıgınta *kün teñri* ornanmışka (StabUig/72/a) "İnanırız biz kapında yerleşmiş *gün tanrıya*."

kaltı bilge bilig *kün teñri* yok kurug tözlig kök kalıgta togsar belgürser ançulayu kelmişniñ arıg yiri anta timin yaruyur közünür (BTI/A2/27-29) "Eğer bilgili$_2$ *gün tanrı* yok$_2$ esaslı gökyüzünde$_2$ doğsa$_2$ öylesine gelmişin temiz yeri orada hemen parlayarak gözükür."

1.5.11.2.7.6.1.1.3.8. Ay Tanrı:

ETü. *ay teñri* (İT) "ay tanrı" = **Skr.** *soma-deva, candra-deva* = **Çin** = 月天 "*yuè tiān*", 解連 (ya da 蘇难) 提獎 "*jiě lián (ya da sū nán) tí jiǎng*" (SH 156b), 旃達羅 "*zhān dá luó*" , 旃達提婆 "*zhān dá típó*" (SH 326a), 蘇靡提獎 "*sū mǐ tí jiǎng*" (SH 479b)

Candra-deva terimi "ay, ay tanrı, ayın erkek hükümdarı" anlamında kullanılmaktadır (SH 156b, 326a, 479b, Edg. 606a).

Hint mitolojisinde tanrılaştırılan ay, Budizmde koruyucu tanrı olarak nitelendirilir. Ay Hintlilerce takvimi oluşturması nedeniyle önemli bir yere sahiptir. Hint ve daha sonra Budistlerce bu ay takvimine göre ibadet edilir. Bu ibadetlerde ayın evreleri önemlidir. Örneğin ibadetlerde ayın dolunay ve yeniay olması esas alınır. Ay tanrı da güneş tanrı ile ilişkilidir (Gakkai 2002, god of the moon mad.).

Sekiz Vasu (element) tanrılarından biridir.

kirsiz arıg *ay teñrite* (StabUig/232/30) "Kirsiz temiz *ay tanrı'dan*."

1.5.11.2.7.6.1.1.4. Yāmaloka:

ETü. *yam teñri yiri* (İT) "yāma tanrı yeri"= **Skr.** *yāmaloka, yāma(deva)loka, yāmalokika* = **Çin.** 夜摩盧迦 "*yè mó lú jiā*" (SH 253b), 焰摩天 "*yàn mótiān*" (SH 377a), 琰魔界 "*yǎn mójiè*" (SH 383b), 夜摩天 "*yè mótiān*" (Gakkai 2002, yāma heaven mad.) = **Tib.** *'thab bral* (J. Hopkins)

"Yāma'nın yeri, üçüncü tanrı yeri, arzu alanının üçüncüsü, otuz üç tanrı yerinin üstü, dünyanın altındaki cehennemler" anlamında kullanılmaktadır (SH 253b, 377a, 383b, Edg. 445a, 447a).

Bu yer, dünyevi yaşamın kargaşasından fiziksel olarak ayrılan cennetlerin en üstünü olduğu için "savaşsız, kargaşasız cennet" diye adlandırılır. Buradaki tanrılar havada yaşarlar. Buranın hükümdarı tanrı Suyāma'dır. Onun karısı Sirimā, yeniden doğarak Buddha zamanında büyük bir rahibe olmuştur. Burada yaşayan varlıkların boyu 690 metredir. Ayrıca buradakilerin yaşam süresi yüz kırk dört milyon yıldır.

Ayrıca bu cennet Hint ve Budist kozmolojisinde altı arzu cennetinin üçüncüsü olarak kabul edilir. Bu cennet daima aydınlıktır ve beş duyu büyük bir mutluluk içindedir (Gakkai 2002, yāma heaven mad.).

yam teñri yirinte (AY/142/14) "*Yāma tanrı yerinde*."

yam teñri yirinte ornag tutmış teñriler (AY/509/5-7) "*Yāma tanrı yerinde* yer almış tanrılar."

1.5.11.2.7.6.1.1.4.1. Cehennem Dünyasının Hükümdarı, Tanrı Yāma:

ETü. *erklig kan* (ST) "güçlü hükümdar", *yamadivi* "yāma deva", *yamandakaya* "yāmandakaya" = **Skr.** *yāma, yāma-deva*, *yāmarāja* = **Çin.** 閻摩羅王 "*yán mó luó wáng*" (SH 23a), 死王 "*sǐ wáng*", 焰魔 "*yàn mó*" (SH 216a), 夜摩 "*yè mó*", 夜摩天 "*yè mótiān*" (SH 253b), 琰魔 "*yǎn mó*" (SH 383b), 閻王 "*yánwáng*", 閻羅 "*yánluó*", 閻摩(王) "*yán mó (wáng)*", 閻摩羅 "*yán mó luó*", 閻羅王 "*yánluó wáng*" (SH 452a), 閻魔 "*yánmó*" (Gakkai 2002, yāma mad.)

Terim, "ölümün ve cehennemin kralı" olarak tanımlanır (SH 216a, Edg. 270a, 444b, 446b). Ölüm tanrısı olan Yāma'nın orijinali ölüm tanrısı Aryan'dır. Bu tanrı dünyanın üstünde bir cennette yaşar ve güneye hâkimdir. Fakat Brahmanizmde ise bu tanrının cehennemde oturduğu belirtilir. Her iki görüş de Budizmde yerini korur. Yāma, Hint mitolojisinde ölülerin üzerinde hüküm süren ve cehennemin yargıcı olarak tanımlanır. Yāma acımasız, sert görünüşlü, yeşil renkli, kırmızı elbiseli, bir bufolonun üzerinde oturan, bir elinde sopa, diğerinde urgan tutar şekilde tasvir edilir (SH 253b). Ayrıca Yāma ölüm dünyasına giren ilk kişi ve bu yüzden buranın kralıdır.

Budizmde Yāma'nın bir yargıç olmasına inanılmamasına rağmen Çin, Tibet ve Japon Budizmi buna inanır ve Yāma'yı yeraltının efendisi olarak Budist mitolojisine dâhil ederler. Çin'de Taoist etkiyle Yāma'nın Araf'taki on kraldan biri olduğu ve ölümden sonraki otuz beşinci güne ulaşan ölünün beşinci mahkemesini yönettiği ifade edilir. Yāma'nın bu imajı Japonlar tarafından oluşturulmuş, fakat geleneksel Japon Budizminde Yāma'nın hem koruyucu hem de ölüyü yargılayan bir tanrı olduğuna inanılmıştır. Çin ve Japon Budizminde Yāma hem ölüyü yargılayıp cezalandıran hem de cehennemlerin kralı olarak tanımlanır. Ayrıca bu tanrıya 夜摩天 "*yè mótiān*" "yāma deva" (SH253b) ve 閻摩羅王 "*yán mó luó wáng*" "devarāja" (SH 23a) da denir.

Yāma'nın bir diğer ismi ise 降焰魔尊 "*jiàng yàn mó zūn*" "Yamāntaka"dır. Yamāntaka batının ifritlerini kontrol eden altı kollu 焰 "*yàn*" "azılı mahārāja" olarak tanımlanır

(SH317b). 閻曼德迦 "*yánmàndé jiā*" "Yamāntaka, yıkıcı, Śīva, Yāma'nın yıkıcısı, 明王 "*míngwáng*" altı bacaklı batının koruması" olarak da tanımlanır (SH 452a).

ay ere kim seniñ isig öz alımçılarnıñ otuz artuk baglıg tutuglug tınlıglar öñin öñin *erklig kannıñ* karşısınta kıñ közin salınmış karaklıgın sini küte tururlar (AY/9/16-21) "Ey er senin sıcak canını alan otuzdan fazla bağlı$_2$ canlılar *güçlü hükümdarın* karşısında şaşı gözlerini salındırmış sert bir şekilde seni takip eder."

bo meniñ alımçılarımka bösüp *erklig kan* üskinte aydukda tegdükde neteg kılayın (AY/10/16-18) "Bu benim (canımı) alanlara kızıp *güçlü hükümdar* huzuruna ulaştıklarında$_2$ nasıl davranayım."

erklig kan armakıntın togum ajun tutar (UigTot/1290-1292) "G*üçlü hükümdarın* hilesinden doğum hayat biçimi ortaya çıkar."

yamadivinıñ yañın yaradaçı (BTXIII/29/6) "*Yāma Deva* yeniden yaratıcı."

yamadivika yalvarmamış erser (BTXIII/38/41) "*Yāma Deva'ya* yalvarmamış ise."

yamadivinıñ yañın yaradaçı yalınlıg çoglug yamandakaya (StabUig/254/9-10) "*Yāma Deva'nın* yeniden yaratacağı ateşli alevli *Yāmantaka'ya*."

yalınlıg çoglug *yamandakaya* (BTXIII/29/6) "Ateşli$_2$ *yāmantakaya*."

1.5.11.2.7.6.1.1.5. Tuṣita:

ETü. *tuşıt* "Tuṣita", *tuşıt teñri yiri* (İT) "Tuṣita tanrı yeri" = **Skr.** *tuṣita* = **Pali.** *tuṣita* = **Çin.** 妙喜足天 "*miào xǐ zú tiān*" (SH 234b), 知足(天) "*zhīzú (tiān)*" (SH 276a), 兜率陀 (兜率 ya da 兜率哆) "*dōu lǜ tuó (dōu lǜ ya da dōu lǜ duō)*", 兜術 "*dōu shù*" , 珊都史多 "*shān dōu shǐ duō*" , 珊覩史多 "*shān dǔ shǐ duō*", 鬪瑟多 "*dòu sè duō*" (SH 343a) = **Tib.** *dga'ldan* (J. Hopkins) = **Toh.** A *tuṣit, toṣit* (Laut 1986, 140)

Tuṣita terimi, "çekişmek, hoşnut olmak, mutlu etmek" anlamındaki *tuṣ* kelimesinden gelmektedir (SH 343a, Edg. 255b, 270a).

Tuṣita "muhteşem mutluluk cenneti" anlamında olup (SH 234b) tanrılar dünyasının dördüncüdür. Bütün Bodhisattvalar'ın Buddha olarak yeniden doğmadan önceki yerleridir ya da cennetleridir (SH 276a). Terim, Śākyamuni ve diğer bütün Buddhalar gibi gelecek Buddha olarak dünyaya inmeden önce Maitreya'nın da yaşadığı temiz alan

olarak gösterilir. Maitreya burada 4.000 Tuṣita yılı ya da 584 milyon yıl yaşayacaktır (SH 343a).

Bu cennetin hükümdarı Santuṣita'dır. Bu dünyada yaşayanların boyu 910 metredir. Yaşam süreleri ise beş yüz yetmiş altı milyon yıldır.

tokuz kaylıg *tuşıtt*a (BTXIII/19/43) "Dokuz köylü *Tuṣita*."

tuşıt teñri yirinte (AY/142/14-15) "*Tuṣita tanrı yerinde*."

1.5.11.2.7.6.1.1.5.1. Santuṣita Tanrı:

ETü. *santuşiti teñriler* (ST) "santuṣita-deva" = **Skr.** *santuṣita-deva* = **Çin.** ?

Tuṣita tanrı yerinin hükümdarıdır.

ötrü *santuşiti* ince tip tiyür (TekinMaitr/103/12-13) "Sonra *Santuṣita* şöyle der."

santuşiti teñriler (TekinMaitr/103/36) "*Santuṣita tanrılar*."

1.5.11.2.7.6.1.1.6. Nirmāṇarati:

ETü. *nımanaratı* "nirmāṇarati, dünyevi zevk" = **Skr.** *nirmāṇarati* = **Pali.** *nimmānarati* = **Çin.** 化樂天 "*huà lètiān*" (SH 142a), 尼摩羅 "*ní mó luó*" , 須密陀关 "*xū mì tuó guān*" (SH 185a) = **Tib.** *'phrul dga'* (J. Hopkins)

Terim, *nirmāṇa* "mütevazı, kibirli olmayan, her şeyin en iyisi" ile *rati* "sınırsız mutluluk, haz, neşe" kelimelerinden oluşur.

Terim, altı arzu cennetinin beşincisi, Meru'nun 640.000 yojana üstünde, Tuṣita'nın yakınındadır ve dördüncü tanrı yeridir. Burada bir gün 800 insan yılına eşittir. Burada yaşamın sonu 8000 tanrısal yıldır. Yaşayanlar sekiz yojana uzunluğundadır ve burada ele geçirilmez bir gülümsemeye sahiptirler. Burası "mutlu doğum cenneti" olarak da gösterilir (SH 142a, 185a, Edg. 270a, 302b). Terim ayrıca "dönüşüm mutluluğu" olarak da tanımlanır (SH 185a).

Budizmde "dünyevi zevk, yaşayış zevki" anlamındaki Nirmāṇarati'deki tanrılar, kendilerini memnun edecek şeyler yaparlar. Bu cennetin hükümdarı Sunirmita'dır ve onun karısı Visākhā olarak yeniden doğar. Visākhā, Buddha'nın Upāsikāları'nın lideridir.

nımanaratı teñri yirinte (AY/142/15) "*Nirmāṇarati* tanrı yerinde."

1.5.11.2.7.6.1.1.7. Paranirmitavaśavartin:

ETü. *parınırmıtavaşavartı* "paranirmitavaśavartin", *parınırmıtavaşavartı atlıg teñri yiri* (İT) "paranirmitavaśavartin adlı tanrı yeri" = **Skr.** *paranirmitavaśavartin* = **Çin.** 他化 "*tā huà*" (SH 38b), 他化(自在)天 "*tā huà (zìzài) tiān*", 婆展尼蜜婆舍拔提天 "*pó zhǎn ní mì pó shě bá tí tiān*", 婆那和提 "*pó nà hé tí*", 波舍拔提 "*bō shě bá tí*" (SH 165b), 他化自在天 "*tā huà zìzài tiān*" (SH 266b, 356a) = **Tib.** *gzhan 'phrul dbañ byed* (J. Hopkins)

Terim "uzak, zıt, daha üstün, kusursuz, geçmiş, gelecek" gibi anlamları olan *para*, "bina, yapım, icra etme, tarz" anlamlarındaki *nirmita*, "oturulacak yer, yerleşim bölgesi" anlamındaki *vasa* ve "sonsuz, huzur, yer, yerleşim bölgesi" anlamlarındaki *vartin* kelimelerinden oluşur.

Terim, "başkaları tarafından değişme isteğine itaat" olarak da çevrilebilir (SH 38b, 165b, 266b, 356a, Edg. 270a, 318b)

Arzu dünyasının altıncı cennetidir. Paranirmitavaśavartin tanrı yeri, diğer varlıkların üzerindeki güçleriyle bilinirler. Bu tanrılar, kendilerini mutlu edecek istekler yaratamazlar, fakat onların arzuları, onların mutluluğunu isteyen diğer tanrıların icraatıyla tamamlanır. Bu dünyanın hükümdarı çok uzun yaşayan, çok güzel, çok güçlü ve bu dünyadaki diğer tanrılardan daha neşeli olan Vaśavartin'dir. Bu dünya, tensel zevklere bağlı Kāmadhātu'nun bütün varlıkları için çalışan Māra denilen Devaputra'nın da evidir. Māra bazen Vaśavartin diye de isimlendirilir. Bu dünyadaki canlılar 1400 metre olup 9216 milyon yıl gibi uzun bir yaşam süresine sahiptirler.

Hint mitolojisinde ise burası arzu dünyasının altıncı ve en üst cenneti olarak kabul edilir (Gakkai 2002, heaven of freely enjoying things conjured by otherd mad.".

parınırmıtavaşavartı teñri yirinte (AY/142/16) "*Paranirmitavaśavartin tanrı yerinde*."

ince kaltı *parınırmıtavaşavartı atlıg teñri yirinteki* teñriler teg (AY/380/22-24) "Şöyle *Paranirmitavaśavartin adlı tanrı yerindeki* tanrılar gibi."

1.5.11.2.7.6.1.1.7.1. Māra:

ETü. *ayıg şumnu* (ST) "kötü Māra", *kadır yavlak yek içgekler* (Hend., ST) "sert, kötü Māralar", *şumnular* "Māralar", *şumnu teñri* "tanrı Māra", *yavlak şumnular* (ST) "kötü Māralar", *yavlak yek içgekler* (ST, Hend.) "kötü Māralar", *yekler begi vayşirvani teñri*

(İT) "şeytanlar beyi Vaśavartin tanrı" = **Skr.** *māra, vaśavartin* = **Pali.** *māra* = **Çin.** 魔 "*mó*", 魔羅 "*móluó*", 魔天 "*mó tiān*" (SH 485b) = **Tib.** *bdud* (J. Hopkins) = **Sgd.** *šmnw* (SD 375a)

"Öldürme, yıkma, şeytan, yıkıcı, rahatsız etme, engelleme, şehvet, günah ve ölüm tanrısı" anlamlarında kullanılan Māra, Kāmadhātu'nun kralıdır. Burada Vaśavartin olarak da ifade edilir. Māra, filin üzerine oturmuş ve yüz kolu olan bir tanrı olarak gösterilir. Māra, kızını gönderir, azizleri korkutur ya da baştan çıkarır (SH 485b, Edg. 270a, 430b). Gautama Buddha aydınlığa erişirken kızını ona göndererek Gautama'nın aydınlanmasını engellemeye çalışmıştır.

egsük kergek tınlıglarıg *ayıg şumnu* (BTXX/1084) "Eksik olsa gerek, canlıları *kötü Māra.*"

kadır yavlak yek içgekler (AY/551/19-20) "*Katı, kötü Marālar*$_2$."

alku *şumnular* kuvragıg yigedtiñiz (AY/664/20-21) "Bütün *Māra* topluluğunu dağıttınız."

ayıg sakınçlıg *şumnu teñrite* (BTIII/164) "Kötü düşünceli *Marā tanrıdan*."

üküş telim *yavlak şumnular* (SDB/38) "Çok$_2$ *kötü Marālar*."

yarlıkançsız köñüllüg *yavlak yek içgekler* erser (AY/400-401/23-24-1) "Merhametsiz gönüllü *kötü*$_2$ *Marālar*$_2$ ise."

anı körüp *yekler begi vayşirvani teñri* yaşlıg közin yıglayu (TT X/296-297) "Onu görüp *Māra beyi Vaśavartin tanrı* yaşlı gözle ağlayıp."

1.5.11.2.7.6.1.1.7.1.1. Māra Düşmanlığı:

ETü. *şumnu arkalıg yagılar* (ST) "Māra esaslı düşmanlar", *şumnulug yagılar* (ST) "Māralı düşmanlar" = **Skr.** ? = **Çin.** 魔怨 "*mó yuàn*" (SH 485b)

Terim, "Māra düşmanlığı, Buddha'nın düşmanı Māra" anlamındadır (SH 485b).

şumnu arkalıg yagılarıg yavalturup kamag taş azag nomlarıg tarkartaçı tıdtaçı erdiler (BTXX/12-14) "*Marā esaslı düşmanları* sakinleştirip bütün dış sapkın kanunları bozacak, yok edeceklerdi."

kamag *şumnulug yagılarıg* (BTXIII/33/8) "Bütün *Marālı düşmanları*."

1.5.11.2.7.6.1.1.7.1.2. Māra'nın Kızı:

ETü. *şumnu kızı* (İT) "Māra kızı" = **Skr.** ? = **Çin.** 魔女 "*mónǚ*" (SH 485b)

Terim, "erkekleri ayartan Māra'nın kızları" anlamındadır (SH 485b).

burunta *şumnu kızı* tamır (UigTot/407-408) "Burunda *Marā kızı* (olan) damar."

2.5.11.2.7.6.1.1.7.1.3. Māra'nın Ordusu:

ETü. *şumnular kuvragıg* (İT) "Māralar topluluğu", *şumnu süsin* (İT) "Māra ordusu" = **Skr.** ? = **Çin.** 魔軍 "*mó jūn*" (SH 486a)

"Māra'nın ordusu" anlamındaki terim, kötü tabiata sahip canlıları ifade eder (SH 486a).

alku *şumnular kuvragıg* yigedtiñiz (AY/664/20-21) "Bütün *Marā topluluğunu* yendik."

dyan sakınçlıg yiti kılıç köñüllüg iligte kirser tutulsar togmak ölmek sansarlıg *şumnu süsi* ötrü timin buzulur yokadur (BTI/A2/30-32) "Dhyāna düşünceli keskin kılıç gönüllü ülkeye girse, tutulsa, doğum ölüm Saṃsāralı *Marā ordusu*, sonra derhal yok olur."

ulug küçlüg *şumnu süsin* utayın yigedeyin (AY/115/5-6) "Büyük güçlü *Marā ordusunu* yeneyim$_2$."

1.5.11.2.7.6.1.1.7.1.4. Māra'nın Dört Ordusu:

ETü. *tört törlüg şumnular* (ST) "dört türlü Marālar", *tört törlüg şumnu süsin* (İT) "dört türlü Marā ordusu", *tört törlüg şumnu kuvragın* (İT) "dört türlü Marā topluluğu" = **Skr.** ? = **Çin.** 四怨 "*sì yuàn*" (SH 175a)

Marā'nın dört ordusunu ifade eden terim, ihtiras ve aldatma Marāları, ölüm Marāsı, Beş Skandha Marāsı ve üstün Marā kralından oluşur (SH 175a).

tört törlüg şumnular (BTXX/932) "*Dört türlü Marālar.*"

altı yıl tapavan berkte duşkrçar emgek emgenmişin vçrazan örgün üze olurup *tört törlüg şumnu süsin* utup (TekinMaitr/1/24-27) "Altı yıl tapavana ormanında duskara-carya ıstırabını çekmiş ve vajrasana tahtındayken *dört türlü Marā ordusunu* yenmiş."

tört törlüg şumnu kuvragın tözi barça utyuk siz (AY/665/17-18) "*Dört türlü Marā topluluğunu* yendiniz."

1.5.11.2.7.6.1.1.7.1.5. Māra Ordusunun Yok Edilmesi:

ETü. *şumnu süsi buzul- yokad-* "māra ordusu bozulmak, yok edilmek" = **Skr.** ? = **Çin.** 破魔 "*pò mó*" (SH 334a)

Terim, "Māra'nın üstesinden gelmek, kötü ifritleri yok etmek" anlamındadır (SH 334a).

dyan sakınçlıg yiti kılıç köñüllüg iligte kirser tutulsar togmak ölmek sansarlıg *şumnu süsi* ötrü timin *buzulur yokadur* (BTI/A2/30-32) "Dhyāna düşünceli keskin kılıç gönüllü hükümdara bağlansa, doğum ölüm Saṃsāralı M*arā ordusu* hemen *yok olur, bozulur*."

1.5.11.2.7.6.1.1.7.1.6. Marā'nın Kötü Kanunu:

ETü. *azag nomlar* (ST) "sapkın kanunlar" = **Skr.** ? = **Çin.** 魔戒 "*mó jiè*" (SH 485b)

Terim, rahiplerin ün ve lüksü aramaları ile Marā'nın kanununu, Marā'nın kurallarını ifade eder (SH 485b).

şumnu arkalıg yagılarıg yavalturup kamag taş *azag nomlarıg* tarkartaçı tıdtaçı erdiler (BTXX/12-14) "Marā esaslı düşmanları sakinleştirip bütün dış *sapkın kanunları* bozacak, yok edeceklerdi."

1.5.11.2.7.6.1.2. Şekil Dünyası, Rūpadhātu, Rūpāvacara, Rūpaloka:

ETü. *közünür öñ* (ST) "gözüken renk", *öñ* "renk", *öñlüg belgülüg* (Hend.) "renkli, belirli", *öñ körk* (Hend.) "renk ve şekil", *öñ ün* "renk ve ses", *öñ urug* (İT) "renk yeri" = **Skr.** *rūpadhātu, rūpāvacara, rūpaloka* = **Pali.** *rūpadhātu, rūpāvacara* **= Çin.** 色界 "*sè jiè*" (SH 70b, 220b) = **Tib.** *gzugs-khams* (Beer 2003, 259a)

"Madde dünyası ya da şekil dünyası" anlamındaki terim, 三界 "*sānjiè*" Trailokya'nın ikincisidir. Brahmaloka Devaloka'dan üstün olup dört dhyāna alanına ayrılmıştır. Bu dört dhyāna alanında da on altı, on yedi ya da on sekiz şekil cenneti bulunmaktadır. Buradaki canlıların yaşam süreleri ¼ mahākalpa ile 16.000 mahākalpaya, boyaları da ½ mahākalpa ile 16.000 mahākalpa arasındadır. Burada oturanlar cinsellik ve yeme arzularından daha üstün arzulara sahiptirler (SH 220b, Edg. 270a, 456a).

közünür öñ tegşilip kök kalık bolgay (AY/665/22-23) "*Gözüken renk* yani *şekil dünyası* değişip gökyüzü$_2$ olacak."

kök kalık tözi tegşilip közünür tıdılur *öñ* bolgay (AY/665/20-22) "Gökyüzü$_2$ değişik görünür, *renk* olur."

özi antag öñsüz belgüsüz erip belgüsüz erip kut kolunmaklıg küçiñe tayanmak üze *öñlüg belgülüg* iki törlüg et'özlerig adruk adruk körk meñizleri birle körkitür közüntürür (AY/54/2-7) "Kendisi şöyle renksiz ve işaretsiz olup saadet isteme gücüyle *renkli ve gözüken* iki türlü vücutları görünüşleriyle$_2$ birlikte ayrı ayrı gösterirler$_2$."

öñ körk erig barıg üze artukrak tokılıg bolsunlar (AY/118/22-23) "*Renk ve şekile* ulaşmak için birçok faziletli olsunlar."

ol kim *öñ körk* titir yok kurug yme ol ok erür (TT VI/157-158) "O ki *renk ve şekildir,* yokluk da odur."

ol kim yok kurug titir *öñ körk* yme ol ok erür (TT VI/158-159) "O ki yokluktur$_2$, *renk ve şekil* odur."

kaltı tavar buşı nom buşı korkınçsız köñül buşı yme *öñke ünke* ilinmemiş kergek (BTI/B/54-56) "Mal mülk sadakası, dharmā sadakası ve cesaret sadakası da *renk ve şekle* bağlanmamış olmalı."

alku emgek *öñ urug* … bolmış (TekinMaitr/42/13-14) "Bütün ıstıraplar *renk yeri*… olmuş."

1.5.11.2.7.6.1.2.1. Birinci Dhyāna alanı, Brahmā dünyası:

ETü. *brahmalok* "brahmāloka, brahma yeri" = **Skr.** *brahmāloka* = **Çin.** 十八天 "*shí bā tiān*" (SH 45b), 一初禪天 "*yī chū chán tiān*" (SH 220b), 梵宮 "*fàn gōng*" (SH 345b) = **Toh.** A/B *brahmalok* (Laut 1986, 127)

Terim, Brahmā dünyasının tanrılarının zihinsel durumunu ve neşe ve zevk gibi düşüncelerini ifade eder. Brahmā dünyası evrenin en uzun dünyası olup bu dünya bir mahākalpanın sonunda ateş tarafından yok edilecektir. Şekil dünyasının on sekiz cenneti olarak ifade edilen Brahmāloka, birinci dhyāna dünyası olarak tanımlanır ve bu dünya üç yerden oluşur (SH 245b, 20b, 354b, Edg. 270a).

brahmalok azrua (AY/668/19) "*Brahmāloka, Brahmā yeri* Brahmā."

1.5.11.2.7.6.1.2.1.1. İlahî Topluluk Yeri, Brahmakāyika:

ETü. *brahmakayık atlıg azrua kuvragı* (İT) "brahmakāyika adlı Brahma topluluğu"= **Skr.** *brahmakāyika* ya da *brahmapurohita* = **Pali.** *brahmakāyika* **= Çin.** 梵輔天 "*fàn fǔ tiān*" (SH 220b) = **Tib.** *tshangs ris* (J. Hopkins) = **Sgd.** *'zrw'* (SD 93a)

Brahmakāyika terimi, *brahma* "kutsal, ilahî, dinsel bilgiyi anlayan" ile *kāyika* "kalabalık, topluluk" kelimelerinden oluşur.

Brahmapārisajja da denilen terim Brahmā meclisidir. Brahmakāyika, Brahmā dünyasına yerleşmiş olanlar için de kullanılır. Onların ağırlıkları yarım yojana ve hayatları kalpa 1/3 ya da ½ kalpadır (SH 220b, Edg. 270a, 403b).

brahmakayık atlıg azrua kuvragı teñri yirinte (AY/14222-23) "*Brahmakāyika tanrı adlı Brahma topluluğu* yerinde."

1.5.11.2.7.6.1.2.1.2. Brahma Bakanlarının Yeri, Brahmapurohita:

ETü. *brahmapurohıt atlıg azrua buyrukları* (İT) "brahmapurohita adlı Brahma bakanları, komutanları" = **Skr.** *brahmapurohita* = **Çin.** 大梵天 "*dà fàntiān*" (SH 220b) = **Tib.** *tshangs'khor* (J. Hopkins)

Brahmāpurohita terimi *brahmā* ve "en başta gelen, buyuran, komutan, bakan" anlamında *purohita* kelimelerinden oluşur.

Terim, "Brahmā'nın bakanı olan varlık" olarak tanımlanır. Ābhāsvara dünyası da denir. Önceleri Mahābrahmā'ya arkadaş olarak doğar, daha sonra ise vaktini tek başına geçirir. Kendinden küçük Brahmāları kendisinin yarattığını ve onların hükümdarı olduğu düşünür. Onların ağırlığı bir yojana ve yaşamları ½ kalpa ya da bir kalpadır. Eğer yeniden en üst seviyede dünyaya gelirlerse geçmişteki varlıklarını yeniden elde ederler ve Brahmā öğretisini canlılara öğretirler (SH 220b, Edg. 270b).

brahmapurohıt atlıg azrua buyrukları ergülük teñri yirinte (AY142-14323-1-2) "*Brahmāpurohita adlı Brahma bakanlarının* saray gibi tanrı yerlerinde."

1.5.11.2.7.6.1.2.1.3. Büyük Brahmā Dünyası, Mahābrahmā:

ETü. *mahabrahmı atlıg ulug azrua ergüsi teñri yiri* (İT) "mahābrahmā adlı büyük brahma yeri, tanrı yeri", *mahabrahmı ulug azrua teñri* (Hend., ST) "mahābrahmā, büyük Brahma tanrı", *mahabrahmı ulug azrua teñri yirtinçü* (İT) "mahābrahmā, büyük Brahma tanrı yeri", *ulug azrua teñri* (ST) "büyük Brahma tanrı" = **Skr.** *mahābrahmā* = **Çin.** 大梵关 "*dà fàn guān*" (SH 220b) = **Tib.** *tshangs pa chen po* (J. Hopkins)

Mahābrahmā terimi, "büyük" anlamındaki *mahā* ile *brahmā* kelimelerinden oluşur.

"Büyük Brahmā dünyası" anlamında kullanılan Mahābrahmā'nın dünyayı yarattığına inanılır. Ayrıca onun bir fatih, yenilmez, her şeyi gören, en güçlü, her şeyin efendisi, yaratıcı, kral, her şeyi düzene koyan, yeryüzünün babası olduğu kabul edilir. Onun en üstün tanrı olduğu ve her şeyi bildiği aslında gerçek değildir. Mahābrahmā 1 ya da ½ yojana uzunluğunda, bir kalpa ya da 1 ya da ½ kalpa yaşam süresine sahiptir (SH 220b, Edg. 270b, 424a).

mahabrahmı atlıg ulug azrua ergüsi teñri yirinte (AY/143/2-3) "*Mahābrahmā adlı büyük Brahma sarayı tanrı yerinde*."

ol ödün savlokadatu yirtinçü yir suv iyesi *mahabrahmı ulug azrua teñri* ötrü ol alokaçıntamanı atlıg teñri kızıña ınçe tip ayıttı (AY/378/19-23) "O zaman Sabhālokadhātu yerinin suyun sahibi (olan) *Mahābrahmā büyük Brahma tanrı* sonra Ālokacintāmaṇi adlı tanrı kızına, şöyle sordu."

üç miñ ulug miñ yirtinçünüñ kañı *ulug azrua teñri* nom tilgenin evirgeli ötünti (AY/163-164/20-22-1) "Milyonlarca yeryüzünü hükümdarı ve *büyük Brahma tanrı* dharmā tekerleğini çevirmek için yalvardı."

kaltı *mahabrahmı ulug azrua teñri yirtinçüke* asıglıgın ürüg uzatı yirtinçülüg şastırlarıg ayıtı sözledi (Y/436/5-9) "Eğer *Mahābrahmā büyük Brahma tanrı yerine* faydası daima$_2$ yeryüzü śāstraları sordu."

1.5.11.2.7.6.1.2.2. İkinci Dhyāna alanı:

ETü. ? = **Skr.** ? = **Çin.** 二禪天 "*èr chán tiān*" (SH 220b)

Eski Uygur metinlerinde tespit edilemeyen terim, üç cennetten oluşur. Bu cennetler parīttābha, apramāṇābha ve ābhāsvara cennetleridir (SH 220b, Edg. 270b).

2.5.11.2.7.6.1.2.2.1. Sınırlı Işıklı Tanrıların Dünyası, Parīttābha:

ETü. *parıtab atlıg az yaruklug teñri yiri* (ST) "parīttābha adlı az parlak tanrı yeri" = **Skr.** *parīttābha* = **Pali.** *paritta* = **Çin.** 少光天 "*shǎo guāng tiān*" (SH 220b) = **Tib.** *'od chung* (J. Hopkins)

"Sınırlı, ışıklı tanrıların dünyası" anlamında kullanılan terim, *parīttā* "sınırlı" ile *bhā* "ışık, ışık saçan, parlak" kelimelerinden oluşmaktadır. Parīttābha'nın yaşam süresi iki mahākalpadır (SH 220b, Edg. 270b, 324b).

parıtab atlıg az yaruklug teñri yirinte (AY/143/3-4) "*Parīttābha adlı sınırlı ışıklı adlı tanrı yerinde*."

1.5.11.2.7.6.1.2.2.2. Sayısız Işıklı Tanrı Yeri, Apramāṇābha:

ETü. *apramanab atlıg ülgüsüz yaruklug teñri yiri* (ST) "apramāṇābha adlı sayısız ışıklı tanrı yeri" = **Skr.** *apramāṇābha* = **Pali.** *appamānabha* = **Çin.** 無量光天 "*wúliàng guāng tiān*" (SH 220b) = **Tib.** *tshad med 'od* (J. Hopkins)

Apramāṇābha kelimesi "önemli olmayan durum, bir yolun sabit olmayanı, sınırsız" anlamlarındaki *apramāṇā* ile "ışık, parlaklık" anlamındaki *bhā* kelimelerinden oluşur (Edg. 49a, 270b). Terimin Eski Türkçe karşılığı *apramanab atlıg ülgüsüz yaruklug* olup *ülgüsüz* "apramānā" kelimesini, *yaruklug* da "bhā" kelimesini karşılar.

"Sınırsız ışıklı tanrıların dünyası" anlamında kullanılan terim, esrime için kullanılan genel bir düşüncedir. Onların yaşam süreleri dört mahākalpadır.

apramanab atlıg ülgüsüz yaruklug teñri yirinte (AY/143/5-6) "*apramāṇābha* tanrı yerinde."

1.5.11.2.7.6.1.2.2.3. Temiz Işık Sesli Tanrı Yeri, Ābhāsvara:

ETü. *abasvar atlıg arıg yaruklug ünlüg teñri yiri* (ST) "ābhāsvara adlı temiz ışık sesli tanrı yeri" = **Skr.** *ābhāsvara* = **Pali.** *ābhassara* = **Çin.** 光音天 "*guāng yīn tiān*" (SH 220b) = **Tib.** *'od gsal* (J. Hopkins)

Terim, *abha* "ışık ya da ateş, aydınlatma" ile *svara* "ses, gürültü, patırtı" kelimelerinden oluşur (SH 220b, Edg. 99a, 270b).

"Parlaklığa sahip" anlamında ifade edilen *Ābhāsvara*'daki tanrıların yaşam süreleri sekiz mahākalpadır. Ābhāsvara dünyası sekiz mahākalpadan sonra yıkılır. Bu sekiz mahākalpa dönemi evrenin su ile yıkılacağı bir dönemdir.

abasvar atlıg arıg yaruklug ünlüg teñri yirinte (AY/143/6-8) "*Ābhāsvara adlı temiz ışıklı, sesli tanrı yerinde*."

1.5.11.2.7.6.1.2.3. Üçüncü Dhyāna alanı:

ETü. ? = **Skr.** ? = **Çin.** 三禪天 "*sān chán tiān*" (SH 220b)

Eski Uygur metinlerinde tespit edilemeyen terim, üç cennetten oluşur. Bu cennetler, parīttaśubha, apramāṇaśubha ve śubhakrtsna'dır (SH 220b, Edg. 270b).

1.5.11.2.7.6.1.2.3.1. Sınırlı Temizlik Tanrı Yeri, Parīttaśubha:

ETü. *parıtaşub atlıg az arıg teñri yiri* (İT) "parīttaśubha adlı sınırlı temiz, güzel tanrı yeri" = **Skr.** *parīttaśubha* = **Pali.** *subhā devā* = **Çin.** 少淨天 "*shǎo jìng tiān*" (SH 220b) = **Tib.** *dge chung* (J. Hopkins)

"Sınırlı güzellik" anlamında kullanılan Parīttaśubha'daki tanrılar on altı mahākalpa yaşarlar (SH 220b, Edg. 270b).

parıtaşub atlıg az arıg teñri yirinte (AY/143/8-9) "Parīttaśubha denilen sınırlı temiz *tanrı yerinde*."

1.5.11.2.7.6.1.2.3.2. Sınırsız Temiz Tanrı Yeri, Apramāṇaśubha:

ETü. *apramanaşub atlıg ülgüsüz arıg teñri yiri* (İT) "apramāṇaśubha adlı sınırsız temiz tanrı yeri" = **Skr.** *apramāṇaśubha* = **Pali.** *appamāna-subha* = **Çin.** 無量淨天 "*wúliàng jìng tiān*" (SH 220b) = **Tib.** *tshad med dge* (J. Hopkins)

Apramāṇaśubha terimi, *apramāṇa* "önemli olmayan durum, bir yolun sabit olmayanı, sınırsız", *śu* "peyda olma, kusursuz, erdem, doğru, iyi, temiz" ve *bha* "ışık, parlaklık" anlamındaki kelimelerden oluşur (SH 220b, Edg. 49a, 270b).

"Sınırsız güzellik" anlamındaki Apramāṇaśubha'da yaşam süresi otuz iki mahākalpadır. Burada yaşayan tanrılar "güven, erdem, cömertlik ve bilgelik" gibi şeylere sahiptirler.

apramanaşub atlıg ülgüsüz arıg teñri yirinte (AY/143/9-10) "*Apramāṇaśubha denilen sınırsız temiz tanrı yerinde*."

1.5.11.2.7.6.1.2.3.3. Muhteşem Güzelliklerin Dünyası, Śubhakṛtsna:

ETü. *şubakrs atlıg tolp arıg teñri yiri* (İT) "Śubhakṛtsna adlı tam güzellikler tanrı yeri" = **Skr.** *śubhakṛtsna* = **Pali.** *subha-kinna/kinha* = **Çin.** 徧淨天 "*biàn jìng tiān*" (SH 220b) = **Tib.** *dge rgyas* (J. Hopkins)

Śubhakṛtsna terimi de "tüm güzelliklerin dünyası, tanrılar dünyası" anlamındadır. Terim *śu, bha* ve "tam, bütün, tüm" anlamındaki *kṛtsna* kelimelerinden oluşur.

Burada yaşam süresi altmış dört mahākalpadır. Altmış dört mahākalpa Śubhakṛtsna dünyasını da kapsayan ve evrenin rüzgâr sayesinde yıkılacağı dönemdir (SH 220b, Edg. 270b, 531a).

şubakrs atlıg tolp arıg teñri yirinte (AY/143/10-11) "*Śubhakrtsna adlı muhteşem temiz tanrı yerinde*."

1.5.11.2.7.6.1.2.4. Dördüncü Dhyāna alanı:

ETü.? = **Skr.** ? = **Çin.** 四禪天 "*sì chán tiān*" (SH 220b)

Eski Uygur metinlerinde tespit edilemeyen terim, 10 cennetten oluşmaktadır. Bu cennetler, Anabhraka, Puṇyaprasava, Bṛhatphala, Abarha ya da Avṛha, Atapa, Sudṛśa, Sudarśana, Akaniṣṭha ya da Akaniṣṭhaparyana, Asañjñisattva, Mahāmaheśvara'dır (SH 220b, Edg. 270b).

1.5.11.2.7.6.1.2.4.1. Bulutsuz Tanrılar Dünyası, Anabhraka:

ETü. *anabarak atlıg bulıtsız teñri yiri* (İT) "anabhraka adlı bulutsuz tanrı yeri" = **Skr.** *anabhraka* = **Pali.** *anabhraka* = **Çin.** 無雲天 "*wú yúntiān*" (SH 220b) = **Tib.** *sprin med* (J. Hopkins)

"Bulutsuz tanrıların dünyası" anlamındaki terim, olumsuzluk ifade eden *an-* ile "bulut" anlamındaki *abhraka* kelimesinden oluşur (SH 220b, Edg. 21a, 270b).

anabarak atlıg bulıtsız teñri yirinte (AY/143/11-12) "*Anabhraka tanrı yerinde*."

1.5.11.2.7.6.1.2.4.2. Erdem Çocukları adlı Tanrı Yeri, Puṇyaprasava:

ETü. *puṇyaparsab atlıg buyan togma teñri yiri* (İT) "puṇyaprasava adlı sevapla doğan tanrı yeri" = **Skr.** *puṇyaprasava* = **Pali.** *puṇyaprasava* = **Çin.** 福生天 "*fúshēng tiān*" (SH 220b) = **Tib.** *bsod nams skyes* (J. Hopkins)

Puṇyaprasava terimi "erdemin çocukları" anlamındadır. Terim, *puṇya* "erdem, sevap" ile *prasava* "doğmak, üremek, hayat vermek" kelimelerinden oluşur (SH 220b, Edg. 270b, 347a).

puṇyaparsab atlıg buyan togma teñri yirinte (AY/143/13-14) "*Puṇyaprasava denilen sevapla doğan tanrı yerinde*."

1.5.11.2.7.6.1.2.4.3. Geniş Göğüslü Tanrı Dünyası, Bṛhatphala:

ETü. *barhatpal atlıg kiñ töşlüg teñri yiri* (İT) "Bṛhatphala adlı geniş göğüslü tanrı yeri" = **Skr.** *bṛhatphala, vrhatphala* = **Pali.** *vehapphala* = **Çin.** 廣果天 "*guǎng guǒ tiān*" (SH 220b) = **Tib.** *'bras bu che* (J. Hopkins)

Bṛhatphala terimi, “büyük mükâfat sahibi” anlamında olup burada yaşayan tanrıların yaşam süresi beş yüz mahākalpadır. Anāgāmin’lerin bazıları buradadır (SH 220b, Edg. 270b).

barhatpal atlıg kiñ töşlüg teñri yirinte (AY/143/14-15) “*Bṛhatphala adlı geniş göğüslü tanrı yerinde*.”

1.5.11.2.7.6.1.2.4.4. Bozulmayan Tanrı Dünyası, Abarha, Avṛha:

ETü. *abarh atlıg bozulmaksız teñri yiri* (İT) “abarha adlı bozulmayan tanrı yeri” = **Skr.** *abarha, avṛha* = **Çin.** 無煩天 “*wú fán tiān*” (SH 220b)

“Düşmeyen, bozulmayan tanrılar dünyası” anlamında kullanılan terim, Anāgāmin’lerin yeniden doğmaları için genellikle gitmek istedikleri yerdir. Bu dünyaya arhatların gemisi doğrudan girer. Fakat bunlar, Akaniṣṭha dünyasında yeniden doğuncaya kadar en yüksek temiz alanlarda tekrar tekrar doğarlar. Avṛha’da yaşam süresi bin kalpadır. Sanskritçe terim olumsuzluk anlamındaki *a-* ile “düşmek, bozulmak” anlamındaki *vṛha* kelimesinden oluşur (SH 220b, Edg. 270b).

abarh atlıg bozulmaksız teñri yirinte (AY/143/15-16) “*Abarha adlı bozulmayan tanrı yerinde*.”

1.5.11.2.7.6.1.2.4.5. Sıkıntısız Tanrılar Dünyası, Atapa:

ETü. *atap atlıg çolmaksız teñri yiri* (İT) “atapa adlı sıkıntısız, sakatlanmayan tanrı yeri” = **Skr.** *atapa* = **Çin.** 無熱笑 “*wú rè xiào*” (SH 220b)

Atapa “zahmetsiz, sıkıntısız, tehlikesiz, rahatsız etmeme” anlamlarında kullanılan bir terimdir. En üstün arzuların yerine getirildiği bir yerdir. Sanskritçe terim, olumsuzluk anlamındaki *a-* ile “zahmet, sıkıntı, acı veren, büyük acı, üzüntü” anlamındaki *tapa* kelimesinden oluşur (SH 220b, Edg. 270b).

atap atlıg çolmaksız teñri yirinte (AY/143/16-17) “*Atapa denilen sıkıntısız tanrı yerinde*.”

1.5.11.2.7.6.1.2.4.6. Güzel Gören Tanrı Dünyası, Sudṛśa:

ETü. *sıdarşa atlıg uz körür teñri yiri* (İT) “Sudṛśa adlı iyi, güzel görür tanrı yeri” = **Skr.** *sudṛśa* = **Çin.** 善現天 “*shàn xiàn tiān*” (SH 220b)

"Güzel, harika tanrılar dünyası" anlamında kullanılan terim, Anāgāmin'lerin beş türünün yeniden doğduğu sarayı ifade eder (SH 220b, Edg. 270b).

sıdarşa atlıg uz körür teñri yirinte (AY/143/18-19) "*Sudṛśa adlı iyi ve güzel gören tanrı yerinde*."

1.5.11.2.7.6.1.2.4.7. Güzel Görünür Tanrı Dünyası, Sudarśana:

ETü. *sıdarşan atlıg uz közünür teñri yiri* (İT) "sudarśana adlı iyi, güzel görünür tanrı yeri" = **Skr.** *sudarśana* = **Çin.** 善見天 "*shàn jiàn tiān*" (SH 220b)

Sudarśana terimi "kesin gören" anlamında olup Akaniṣṭha dünyasındaki dostça yaşamı belirtir (SH 220b, Edg. 270b).

sıdarşan atlıg uz közünür teñri yirinte (AY/143/19-20) "*Sudarśana adlı ustalıkla gören tanrı yerinde*."

1.5.11.2.7.6.1.2.4.8. Akaniṣṭha:

ETü. *akanışt atlıg öñ alkınçusı teñri yiri* (İT) "akaniṣṭha adlı renk bozan tanrı yeri", *akanıştaparyan atlıg öñ üzlünçüsi teñri yiri* (ST) "akaniṣṭhaparyana adlı renk kesen tanrı yeri" = **Skr.** *akaniṣṭha, akaniṣṭhaparyana* = **Pali.** *akanittha* = **Çin.** 色究竟天 "*sè jiùjìng tiān*" (SH 220b)

"Eşit mertebe" anlamındaki Akaniṣṭha, bütün Rūpadhātu dünyasındaki evrenin en uç sınırını ifade eder. Simdiki Śakra burada doğmuştur. Akaniṣṭha'da yaşam süresi on altı bin kalpadır (SH 220b, Edg. 1b, 270b).

akanışt atlıg öñ alkınçusı teñri yirinte (AY/143/20-21) "*Akaniṣṭha adlı renk bozan tanrı yerinde*."

abışık kılmaklıg törü üze burkanlar sanıña kirmek erser kaltı bo üç uguş yirtinçüde öñi *akanıştaparyan atlıg öñ üzlünçüsi teñri yirinte* üstün alku gang ögüz içinteki kum sanınça bütmiş buyanlıg tolmış edgülüg onunç orunka tegmiş bodısatavlarnıñ eñ aşnu olurup burkan kutın bulguluk ulug erdinilerin itiglig lınhua çeçek iligi atlıg ıduk orunta abışık kılıp burkanlar sanıña kirmek erür (AY/308/13-25) "Abhiṣeka yapma töresi üzerine Buddhalar topluluğuna girmek ise bu üç yerden$_2$ başka *akaniṣṭhaparyana adlı renk kesici tanrı yerinden* üstün bütün Ganj nehri içindeki kum sayısınca tamamlanmış sevapla dolmuş iyi onuncu yere ulaşmış Bodhisatvalar'ın en önce oturup Buddha

saadetini bulacak büyük cevherler ile yapılmış lotus çiçeği hükümdarı adlı kutsal yerde abhiṣeka uygulayıp Buddhalar topluluğuna girmektir."

1.5.11.2.7.6.1.3. Şekilsizlik Âlemi, Arūpadhātu ya da Ārūpyadhātu:

ETü. *öñsüz* "renksiz", *öñsüz belgüsüz* "renksiz, şekilsiz", *öñsüz yaruksuz* "renksiz ışıksız" = **Skr.** *arūpadhātu* ya da *ārūpyadhātu, ārūpin, ārūpya* = **Pali.** *arūpin* = **Çin.** 無色界 "*wúsè jiè*" (SH 70b, 382a) = **Tib.** *gzugs-med-khams* (Beer 2003, 259a)

"Şekilsizlik dünyası, maddî olmayan, derin düşüncedeki tek zihin" anlamındaki terim için 四空天 "*sì kōng tiān*" "catūrūpabrahmaloka" ifadesi de kullanılır. Bu şekilsizlik âlemi 空無邊處 "*kōng wúbiān chù*" *ākāśānantyāyatana*, 識無邊處 "*shi wúbiān chù*" *vijñānānantyāyatana*, 無所有處 "*wú suǒyǒu chù*" *akiñcanyāyatana*, 非想非非想處 "*fēi xiǎng fēi fēi xiǎng chù*" *naivasaṃjñānāsaṃjñāyatana* gibi dört şekilden oluşur (SH 382a, Edg. 1b, 270b).

öñsüz ol inçip yana ünsüz belgüsüz ol (BTI/B/212) "*Şekilsizlik* yine sessiz ve işaretsizdir."

öñsüz bodsuz togmaksız öçmeksiz alku belgülertin ırak kitmiş tepremez kabşamaz turulmış amrılmış ertüktegin erteçi kirtünüñ kirtüsi kirtüde kirtü bilge bilig erser ol titir üçünç nomlug et'öz bo nomlug et'öz iki üç törlüg bolmak törüsi yok anın bo et'öz bir törlüg ök titir (AY/47-48/21-22-1-8) "*Renksiz*, bedensiz, doğmayan ve ölmeyen bütün işaretlerden uzaklaşmış, sallanmayan$_2$, sakin, öylesine geçen, gerçeğin gerçeği, gerçekten gerçek bilgi ise odur. Üçüncü dharmā vücududur. Bu dharmā vücudunun iki, üç türlü olma töresi yoktur. Bu vücut bir türlüdür."

inçip yene *öñsüz belgüsüz* erip kut kolunmaklıg küçiñe tayanmak üze (AY/54/2-4) "Şöyle *renksiz işaret*siz olup saadet isteme gücüne dayanıp."

özi antag *öñsüz belgüsüz* erip belgüsüz erip kut kolunmaklıg küçiñe tayanmak üze öñlüg belgülüg iki törlüg et'özlerig adruk adruk körk meñizleri birle körkitür közüntürür (AY/54/2-7) "Kendisi *renksiz ve işaretsizdir.* Saadet isteme gücüyle renkli ve işaretli olur ve iki türlü vücudu ayrı ayrı güzellikte gösterir."

ikinti kamag tınlıglar *öñsüz yaruksuz* inçip bolurlar (AY/556/18-20) "İkincisi bütün canlılar *renksiz ışıksız* olurlar."

1.5.11.2.7.6.2. Diğer Tanrılar:

Yukarıdaki tanrıların dışında aşağıda belirtilecek olan tanrılar da Budizm için önemli olan tanrılardır.

1.5.11.2.7.6.2.1. Kut, Saadet Tanrısı:

ETü. *kut teñrisi* (İT) "saadet, şans tanrısı", *şırıkını kut teñrisi* (İT) "śrīkanya saadet tanrısı", *şırıkını kut teñri katunı* (İT) "śrīkanya saadet tanrı hatunu" = **Skr.** *śrīmahadevior, śrīdevi, śrīkanya* = **Çin.** 吉祥 "*jíxiáng*" (SH 204b), 室利提婆 "*shì lì típó*" (SH 300a), 吉祥天 "*jíxiáng tiān*" (Gakkai 2002, auspicious mad.)

Śrīdevi terimi, 室利 "*shì lì*" *śrī* "kısmet, şans, başarılı, zengin, güzel, Lakṣmī ve Sarasvatī" ve *devi* "tanrıça" kelimelerinden oluşur. Bu terim, çeşitli tanrı ve tanrıçaların ismi olarak kabul edilir (SH 101a, 204b, 300a).

Ayrıca, *śrī* 室利 "*shì lì*" , 尸里 "*shī li*", 吉祥天女 "*jíxiáng tiānnǚ*", 功德天 "*gōngdé tiān*", 摩訶室利 "*mó hē shì lì*" "Mahāśrī, Lakṣmī" ile tanımlanır. Viṣṇu'nun ya da Nārāyaṇa'nın karısı olarak gösterilen *Śrī*, şans ve güzellik tanrısı olarak ifade edilir. Bu tanrıça, elinde padmā denilen bir lotus çiçeği ile okyanustan çıkar. Hint düşüncesinde Lakṣmī ile Kuan-yin arasında bağlantı kurulmasından dolayı bu tanrıça ile Kuan-yin sıklıkla karıştırılır (SH 204b).

yalañuklarnıñ arslanı iligler beglerniñ *kut teñrisi* (UIV/10/54-55) "İnsanların aslanı, hükümdarların, beylerin *saadet tanrısı*."

kut teñrisi teg ögümüz (TekinMaitr/1/40-41) "*Saadet tanrısı* gibi annemiz."

şırıkını kut teñrisin kut küsüş kolur men (AY/520/17-19) "*Śrīkanya denilen saadet tanrısı* ile saadet isterim."

ol ödün tükel bilge biliglig teñri teñrisi burkan *şırıkını atlıg kut teñri katunın* okıp (AY/580/20-23) "O zaman muhteşem bilgili$_2$, tanrılar tanrısı Buddha *Śrīkanya adlı saadet tanrısı hatununu* çağırıp."

1.5.11.2.7.6.2.2. Büyük Özgürlük Tanrısı, Maheśvara:

ETü. *makişvari teñri* (ST) "maheśvara tanrı" = **Skr.** *maheśvara* = **Çin.** 摩醯首羅 "*mó xī shǒu luó*" (SH 23a, 486b), 摩醯首羅天 "*mó xī shǒu luó tiān*" (Gakkai 2002, maheśvara mad.) = **Toh.** B *mahiśvare* (Laut 1986, 132)

Maheśvara, Sankritçede ve Çincede "büyük özgürlük tanrısı" olarak tanımlanmaktadır. Büyük dünya sistemindeki hükümdar olan tanrı, Hint tanrısı olan Śīva ile birleşmiştir. Śīva Hint tanrılarından en önemlilerindendir. O hem dünyayı yıkar hem de onarır. O genellikle üç gözlü, sekiz kollu ve beyaz öküze binmiş olarak tasvir edilir (Gakkai 2002, maheśvara mad.).

makişvari teñrike yükünüñeli kelmişiñke (BTXIII/60/5) "*Maheśvara tanrıya* saygıyla eğilmek için geldiğinde."

1.5.11.2.7.7. Üstün Canlıların Dünyası:

ETü. ? = **Skr.** *ṛṣi* = **Çin.** 四聖 "*sìshèng*" (SH 180b) = **Sgd.** *rž'y* (Laut 1986, 144)

Üstün canlılar dünyası yedinci hayat biçimi olarak kabul edilir. Bu üstün varlıklar aşağıda da belirtileceği üzere Śrāvakalar, Pratyekabuddhalar, Bodhisattvalar ve Buddhalardır (SH 180b).

1.5.11.2.7.7.1. Śrāvakalar:

ETü. *şravak* "mürit" = **Skr.** *śrāvaka* = **Pali.** *sāvaka* = **Çin.** 舍羅婆迦 "*shě luó pó jiā*" (SH 279b), 聲聞 "*shēng wén*" (SH 462a) = **Tib.** *nyan-thos* (J. Hopkins)

Terim, "ses duyan, mürit" anlamında kullanılmaktadır. Śrāvakalar Buddha'nın sesini duyanlar olarak gösterilir ve Śākyamuni'nin bütün müritlerini ifade eder. Bu müritlerin liderine Mahāśrāvaka denir. Bunlar, üstün canlılar dünyasında yer alırlar (SH 279b). Terim, ayrıca dört öğretiyi anlayan Hīnayāna müritlerini işaret eder (Edg. 353a). Bunlar gerçek olmayan olaylardan kendilerini kurtarırlar ve Nirvāṇa'ya girerler. Nirvāṇa'ya giren ilk kişilerdir (SH 462a, Edg. 535a).

Ayrıca bu terim için bilgi dünyası ya da öğrenme dünyası da denir. Bu durum bir kişinin bilgi, fikir edinerek ve atalarının ve çağdaşlarının tecrübelerinden faydalanarak kendisini düzeltmesi ve geliştirmesi ile birlikte daha iyi bir canlı olmasıdır. Śrāvaka'nın asıl anlamı, dünyevi arzulardan kurtulup özürlüğe ulaşabilmek için dört asil gerçeği ve sekiz gerçek yolu dinlemeleridir.

"Ses işiten, duyan, öğreten" ya da genellikle "mürit, havari" anlamlarında kullanılan bu terim, Budizm ve Jainizm tarafından kullanılır. Budizmde genellikle Śrāvaka yani müritler dört sınıfta değerlendirilirler. Bunlar;

"Rahip" Bhikṣu,

“Rahibe” Bhikṣuṇī,

“Rahip olmayan erkek” Upāsaka,

“Rahip olmayan kadın” Upāsikā olarak gösterilir.

Budist metinlerde, manevî ustalık gösteren üç müritten söz edilir. Bunlar;

“Baş mürit” Agraśrāvaka, Śāriputra ve Maudgalyāyana,

“Büyük mürit” Mahā-śrāvaka, Mahākāśyapa, Ānanda, Anuruddha ve Mahākaccāna,

“Müritlerin çoğunu içeren sıradan müritler” Prakṛtiśrāvaka’dır.

Bu müritler topluluğu gelecekteki özgürlüklerinin tohumunu atmak için Buddha ve Buddha’nın öğretisine katılırlar. Bunlar, yeniden doğum zincirinden hâlâ kurtulamamış olan kişilerdir.

Arya-śravaka terimi de “asil mürit” olarak açıklanabilir. Bir müridin Arya-śravaka’ya dâhil olabilmesi için iki yolu vardır. Birincisi, Buddha’nın rahip ya da rahibe olmayan müritleri, ikincisi ise aydınlanma yoluna az da olsa ulaşmış kişilerdir. Eski Türk metinlerinde dört eşleştirme ve sekiz mürit ifade edilir. Aydınlanmanın dört şekli sotapanna, sakadagami, anagami ve arhat olarak belirtilir.

Bu mürtiler Budist topluluğun üyeleridir. Budist topluluk Tri-ratna’nın ikincisidir (ER, Saṃgha II, 355-356) .

şravak tıtsılar et’özin yme ilinçsiz kılyuk siz (AY/655/2-3) “*Śrāvaka* ve Bhikṣular vücudunu bağsız yaparsınız.”

birök *şravakalar* körkin körü kutrulgu tınlıglar erser (TekinKuan/106-107) “Eğer *Śrāvakalar* güzelliğini görüp kurtulacak canlılar ise.”

anıñ üçünçi *şravak* kuvragı erser (AY/84/18-19) “Onun üçüncü *Śrāvaka* topluluğu ise.”

1.5.11.2.7.7.2. Pratyekabuddha:

ETü. *pratyıkabud* “pratyekabuddha, kendiliğinden aydınlanmış” = **Skr.** *pratyekabuddha* = **Pali.** *pacceka-buddha* = **Çin.** 辟支(迦) 佛 (陀) “*pì zhī (jiā) fú (tuó)*” (SH 414a), 緣覚 “*yuán jué*”, 辟支佛 “*pì zhī fú*”, 辟支迦佛 “*pì zhī jiā fú*” (SH 441a) = **Tib.** *rang-rgyal* (J. Hopkins) = **Sgd.** *prt’ykpwtt* (Laut 1986, 101) = **Toh.** A *prattikaptāñkët*, B *pratyaikapudñëkte* (Laut 1986, 101)

Pratyekabuddha terimi "tek başına Buddha olmak, kendiliğinden Buddha olmak, yalnız Buddha olmak" anlamında olup Budizm okullarına göre aydınlanmış varlıkların üç türünden biridir. Diğer ikisi ise Śrāvakabuddha ve Samyaksaṃbuddha'dır. Pratyekabuddhalar sebep zincirinin on iki halkasını kavrayan ya da sebep sonuç ilişkilerini doğru olarak anlayan kişilerdir. Onlar öğretmen ya da rehbersiz kendiliğinden aydınlanmayı başaranlardır. Onlar Buddha ya da Budist öğretiyi kullanmadan aydınlanırlar. Çünkü onlar olayları dikkatleri sayesinde doğru olarak algılarlar. Böylece kendiliklerinden aydınlanmaya ulaşırlar. Pratyekabuddhalar ile Śrāvakalar iki taşıtın ya da öğretinin bireyidir. Bodhisattvadan farklı olarak diğer canlıların özgürlüğe ulaşmasını düşünmeksizin kendi özgürlüklerini ararlar. Pratyekabuddha'nın sözlük anlamı "bağımsızca aydınlanan kişi" ya da "bireysel aydınlanan kişi" şeklindedir. Erken dönem Çin Budist metinlerinde nedenlerin ilişkilerini kavramalarından dolayı sebepsel uyanış olarak gösterilir. T'ient'ai, Pratyekebuddhayı sebepsel uyanmış kişi ve kendiliğinden uyanmış kişi olarak ikiye ayırır. Pratyekabuddha'nın kendisini kurtuluşa götürmesinden dolayı Hīnayāna öğretisiyle ilişkilendirir. Sebep ilişkisini kavraması ise onun altı yaşam şekillerinin geçiciliği ve bu altı yaşamdan kurtulma yollarını bulmasıyla ilgilidir. Bu alan on dünyanın sekizincisi olarak gösterilir (SH 414a, 441a, Edg. 379a).

Üstün Buddha'dan farklı olarak onların aydınlanması için önceden haber verilmez. Bazı Budist okulları Pratyekabuddhalar'ın Buddha ve Bodisattvalar gibi her şeyi bilmediklerini, bütün Dharmā'yı tam olarak öğrenmediklerini iddia ederler. Onlar ahlâkî öğretmenlik yaparlar, ama kimseyi aydınlığa ulaştıramazlar. Pratyekabuddhalar Jātakalarda Budizmin öğretmeni olarak da gösterilirler (Gakkai 2002, cause-awakened one mad.).

tükellig kişi etözüg bulup *pratyıkabud* kutın bulsarlar (AY/176/3-5) "Tam insan vücudunu bulup *Pratyekabuddha* saadetini bulsalar."

yükünür men alku kamag şravaklar *pratyıkabudlar* kutıña (AY/357/4-5) "Bütün Śravakalar ve *Pratyekabuddhalar* saadetine saygıyla eğilirim."

birök *pratyıkabutlar* körkin körü kutrulgu tınlıglar erser (TekinKuan/104-105) "Eğer *Pratyekabuddhalar* güzelliğini görüp kurtulan canlılar ise."

yükünür men alku *pratyıkabudlar* tözün sravaklar kutlarıña (UII/51/3-4) "Bütün *Pratyekabuddhalar* ve asil śravakalar saadetine saygıyla eğilirim."

törtünç arhant *pratyıkabut* orunıntın ertmekke tayanıp (AY/219/14-15) "Dördüncüsü arhant, *Pratyekabuddha* yerinden geçmeye dayanıp."

1.5.11.2.7.7.3. Bodhisattvalar:

ETü. *bodısatav* "aydınlanmış varlık", *bodısatav uguşlug* (ST) "Bodhisattva esaslı" = **Skr.** *bodhisattva* = **Pali.** *bodhisatta* = **Çin.** 菩薩 "*púsà*" (SH 389a) = **Tib.** *byang sems' phags-pa* (J. Hopkins) = **Sgd.** *pwtystβ* (SD 332b) = **Toh.** A *bodhisattu*, B *bodhisātve* (Laut 1986, 94)

"Aydınlanmak için çabalayan kişi" anlamında kullanılan Bodhisattva terimi, *bodhi* "aydınlanma" ile *sattva* "yaşayan bir varlık" kelimelerinden oluşur. Bu terim, Hīnayāna Budizminde Śakyamuni Buddha'nın önceki hayatında ya da Buddha olmadan önceki Prens Siddhartha iken bir Bodhisattva olduğunu ifade eder. Bodhisattvalar, Śrāvakaların ve Pratyekabuddhaların aksine başkalarının aydınlığı için mücadele eden kişilerdir. Mahāyāna öğretisinde kendisinin özgürlüğünü ya da Nirvāṇa'ya girişini erteleyerek kendisinin ve başkalarının aydınlığını arayan ideal kişi olarak tanımlanır. Bir Bodhisattvanın en üstün niteliği şefkatli ve merhametli olmasıdır. Mahāyāna mezhebine göre altı pāramitā'nın uygulayıcıları olarak Bodhisattvalar dört evrensel yemin ederler. Bunlar; 1. Sayısız yaşayan varlıkları kurtarmak, 2. Sınırsız dünyevi arzuların kökünü kurutmak, 3. Emsalsiz Budist öğretilerini tam öğrenmek ve korumak, 4. En üstün aydınlığa ulaşmaktır. Bodhisattva uygulamaları çok uzun zaman alabileceği gibi tek bir yaşam zamanıyla da sınırlanabilir. Bodhisattvanın görevi hem kendisini hem de özellikle başkalarını ıstıraplardan kurtarmak ve mutlak özgürlüğe kavuşturmaktır (SH 389a, Edg. 403a, Gakkai 2002, Bodhisattva mad.).

Avatamsaka Sūtra'da Bodhisattvaları on grupta değerlendirirler. Bunlar;

- Büyük Mutluluk (pramuditā): Aydınlanmayı kapatmak ve bütün sezgili varlıklara faydalı olmak. Bu Bodhisattva uygulamasının erdem pāramitāsı, özellikle de sadaka erdemi olarak belirtilebilir.
- Kusursuzluk, Temizlik (vimalā): Bodhisattva ahlâksızlığın kirinden kurtulur. Burada ahlâk erdemi vurgulanır.

- Işık Saçan, Aydınlık (prabhākarī): Diğer varlıklar ve Bodhisattvalar için ışık saçar. Bu yüzden bu adı alır. Sabır erdemi vurgulanır.
- Işık, Sevinç Saçan Parlaklık (arciṣmatī): Aydınlanmaya karşı çıkan bütün doğmuşlara ışık saçar. Otuz yedi Bodhipakṣya Dharmā olan Bodhisattva uygulamaları sayesinde bütün kötülüklerden uzaklaşır. Erdemi tahammüldür.
- Eğitimi, Zaptı Zor Olan (sudurjayā): Olumsuz düşüncelerden uzak durmayı ve zorlukları engelleyip olgun olmayı ifade eder. Kişi dört asil gerçeği uygular. Bodhisattva'nın Mara'nın güçlerinden kurtulmak için yaptığı tahammülü ifade eder. Erdemi yoğunlaşmadır.
- Açıkça Üstün Olmak, Yüz Yüze Gelmek (abhimukhī): Saṃsāra ya da Nirvāṇa'ya tahammül etmeyen, kendisini hepsinin üstünde gören kişidir. Erdemi akıllılık ve bilgeliktir.
- Uzağa Giden (dūraṁgamā): Mükemmel ustalık anlamında olup başkalarına yardımı esas alır. Bodhisattva herkesi kurtarmak için çaba harcar. Erdemi doğru uygulamadır.
- Sabit (acalā): Yeniden doğma yerini seçebilir. Burada çeşitli varlık şekilleri ortaya çıkar. Erdemi bodhi ve mutluluk yeminidir.
- İyi Ayırtedebilme Bilgeliği (sādhumatī): Bodhisattva dört pratisaṃvid bilgiyi elde eder. Erdemi güçtür.
- Dharmā Bulutu (dharmāmegha): Başlangıçtan bu zamana kadar bilgeliği uygulama olarak ifade edilir. Erdemi bilgeliktir (ER, Bodhisattva Paty II, 265-269).

bo nom erdini erser *bodısatavlarnıñ* edgülüg yıltızın tarıtıp togum ajunlug örtüglerniñ yıltızın kesdeçi tip sözletilmiş erür (AY/83/13-17) "Bu dharmā cevheri ise *Bodhisattvalar'ın* iyi köklerini ekip doğum hayat şeklinin köklerini kesecek, diye söylemiştir."

ol tözünler oglı tözünler kızı süzük kirtgünç köñüllüg tınlıglar *bodısatavlar* yolınta evrilinçsiz törüke tegip burkan kutıña agmaksız bolur (AY/190/14-18) "O asiller oğlu ve asiller kızı temiz imanlı canlılar *Bodhisattvalar* yolundan dönmeyen öğretiye ulaşıp Buddha saadetine yükselemezler."

burkan kutıña katıglantaçı *bodısatavlarnıñ* ulug yarlıkançuçı köñüllerin bütürteçi korkınçsız köñül buşı tükel bilge biliglig teñri teñrisi burkan titir (AY/21-22/21-23-1-2) "Buddha saadeti için çabalayan *Bodhisattvalar'ın* büyük merhametli gönüllerini tamamlayacak korkusuzluk sadakası muhteşem bilgili$_2$ tanrılar tanrısı Buddhadır.

kamag *bodısatavlarnıñ* köni yolın orukın (BTXX/1081) "Bütün *Bodhisattvaların* doğru yolu, yeri."

kamag *bodısatav uguşlug* bilge bahşılar (BTII/103-104) "Bütün *Bodhisattva esaslı* bilge öğretmenler."

1.5.11.2.7.7.3.1. Merhametli Gönül ve Bilgi:

ETü. *yarlıkançuçı köñül bilge bilig* (ST) "merhametli gönül ve bilgi" = **Skr.** ? = **Çin.** 悲智 "*bēi zhì*" (SH 371b)

Terim, "merhamet ve bilgi" anlamındadır. Muhteşem aydınlığa giren ve bütün varlıkları kurtarmayı arayan Bodhisattva'nın iki karakteristik özelliğidir. Bodhisattvalar'ın merhametini *garbadhātu* ya da dölyatağı hazinesi, bilgisini ise *vajradhātu* yani elmas hazinesi temsil eder. Merhamet Kuan-yin'i, bilgi ise Mahāsthāmaprāpta'yı ifade eder. Bu her iki Bodhisattva da Amitābha'nın arkadaşlarıdır (SH 371b).

tört togumın togmış tınlıgların tözün *yarlıkançuçı köñül bilge bilig* üze tirtürdi (BTI/B/44-46) "Dört doğum ile doğmuş canlıları doğrulukla *merhametli gönül ve bilgi*$_2$ üzerine topladı."

1.5.11.2.7.7.4. Buddha ve Buddha Yeri:

ETü. *burkan* "Buddha, aydınlanmış kişi", *burkanlar uluşı* (İT) "Buddhalar ülkesi", *burkanlar yirin* (İT) "Buddhalar yeri", *köni tüz tuymak orun* (İT) "doğru duyanların yeri", *odunmışlarnıñ orunı* (İT) "uyanmışların yeri", *burkan yolı* (İT) "Buddha yolu" = **Skr.** *buddha, buddha-bhūmi* = **Pali.** *buddha* = **Çin.** 佛 "*fú*", 佛陀 "*fótuó*", 浮圖 "*fú hé*", 浮陀 "*fú tuó*", 浮頭 "*fútóu*", 浮塔 "*fú tǎ*", 勃陀 "*bó tuó*", 勃馱 "*bó tuó*", 沒馱 "*méi tuó*", 母联 "*mǔ lián*", 母陀 "*mǔ tuó*", 休屠 "*xiū tú*" (SH 225a), 佛地 "*fú de*" (SH 226b) = **Tib.** *sans rgyas* (J. Hopkins) = **Sgd.** *pwt* (SD 332a), *pwtty* (SD 332b), *pwtt (y)* (SD 333a), *pwty'k (h)* (SD 332b)

"Aydınlanma, aydınlanmış kişi" anlamında olan terim, Budizmde aydınlanmaya girmiş, uyanmış kişi için kullanılır. Terim, "bütün her şeyin realitesini kavrayan, sonsuz ve mükemmel gerçeği anlayıp aydınlanan kişi" olarak tanımlanır. Buddha genel olarak "uyanmış" ya da "aydınlanmış" olarak ifade edilir. Elbette bu uyanış ya da aydınlanma dinsel uyanıştır. Buddha terimi ilk olarak sadece Śakyamuni'yi belirtmek için kullanılmış, daha sonra ise Mahāyāna metinlerinde sınırsız birçok Buddha'yı göstermek için bu terim tercih edilmiştir. İdeal Buddha topluluğu aydınlanmanın gücünü, evrensel yayılmayı temsil eder. Ayrıca sonsuzluğu da ifade eder. Buddha'nın Budist öğretilerce çeşitli tanımlamaları vardır. Hīnayāna öğretisine göre, Buddha hem bedenini hem de zihnini söndürerek Nirvāṇa'ya giren kişi olarak tanımlanır. Mahāyāna öğretisine göre ise Buddha olmak Buddha'nın otuz iki özelliğini elde etmek, dünyevi arzuları ve aldatmaları yok etmek, zor ve övülmeye değer uygulamaları yapmaktır. Bunların tamamı sayısız kalpaların sonucunda elde edilebilir. Lotus Sutra'ya göre Buddha hükümdarın, öğretmenin ve ailenin erdemini gösteren kişidir. Ayrıca bütün olayları doğru gören ve bütün varlıkları ıstıraptan kurtaran kişi olarak da tanımlanır.

Pali metinlerine göre üç tür Buddha vardır. Bunlar;

- Samyaksaṃbuddhalar: Onlar keşfettiklerini başkalarına anlatırlar. Bu Buddhalar Dharmā yardımıyla diğer varlıkları uyandırırlar. Siddhartha Gautama burada yer alır.
- Pratyekabuddhalar: Sessiz, sakin Buddhalar olarak da adlandırılan Buddhalar Nirvāṇa'ya girmişlerdir ve Samyaksaṃbuddhalar ile aynı güce sahiptirler. Fakat bunlar keşfettiklerini kimseye öğretmezler. Bunlar diğerlerine buyururlar, onların uyarıları doğru ve iyi idare etme biçimindedir. Bazı Budist metinlerde güçleriyle Dharmā'yı anlayanlar olarak tanımlanırlar.
- Śrāvakabuddhalar: Samyaksaṃbuddha'nın öğrettiklerini duyarak Nirvāṇa'ya girerler.

佛地 "*fú de*" "Buddha-bhūmi" terimi, varlıkların on yaşam şeklinden biri olan "Buddha yerini" ifade eder. Bir Bodhisattva aydınlanmanın en yüksek noktasına ulaştığında Buddha yaşam şekline girer ya da bir Buddha olur (SH 226b, Edg. 400b, 401a). Ayrıca 佛界 "*fú jiè*" terim de "Buddha yeri, alanı" olarak ifade edilir ve on hayat şeklinden birisidir (SH 228b).

anı bütürü umasar *burkan kutın* yme bulmaz (SDB/25) "Onu tamamlayamazsa Buddha saadetini de bulamaz."

ol yaruk yaltrık içinte yene sansız sakışsız ontın sıñarkı *burkanlar* erdini sögütler altınınta vaydurı erdini üzeki öñünler üzesinte olurup (AY/92-93/21-23-1-2) "O parlaklık$_2$ içinde yine sayısız$_2$ on yöndeki *Buddhalar*, söğütler altında vaidurya cevheri üzerindeki tahta oturup."

üze turkaru üç ödki ontın sıñarkı *burkanlarıg* (AY/346/6-7) "Daima üç zamandaki on yöndeki *Buddhaları*."

çın kirtü arıg süzük *burkanlar uluşı* titmiş (StabUig/263/6) "Gerçek$_2$, temiz$_2$ *Buddha ülkesi* denilmiş."

bu bitigig yiti kata okısar üzüti antag kutrulur teñri yirinte barır azu *burkanlar yirinte* togar burkanlarıg körür burkan nomın eşitür nom közi yarutur togmaz batmaz biligke tegir *burkan yolıña* kirür (TT VI/125-128) "Bu kitabı yedi kez okusa ruhu kurtulur, tanrı yerine varır ve *Buddhalar yerinde* doğar. Buddhaları görür, Buddha kanununu işitir, dharmā gözü parlar, doğmaz ve ölmez bilgiye ulaşır, *Buddha yoluna* girer."

bir koltı sanı teñrilerke ötlegey men tegürgeli *köni tüz tuymak orunka* tip tidi (AY/669/1-3) "Bir kotī sayısınca tanrılara yalvaracağım, beni de *doğruyu kavrayanların yerine* ulaştırsın, diye söyledi."

odunmışlarnıñ oruniña (BTXIII/28/37-38) "*Uyanmışların yerine*."

2.5.11.2.7.6.2.1.1. Buddha Yeri:

ETü. *üç miñ ulug miñ yirtinçü yir suv* (ST) "üç bin büyük bin yeryüzü" = **Skr.** *tri-sahasra-mahā-sahasra-loka-dhātu* = **Çin.** 三千大千世界 "*sān qiān dàqiān shìjiè*" (SH 61b)

Sanskritçe terim, *tri* "üç", *sahasra* "bin", *mahā* "büyük", *loka* "yer", *dhātu* "alan, yer" kelimelerinden oluşmuştur.

Terim, küçük kozmolojiyi ifade eder. Bu yer Sumeru ve etrafındaki yedi kıta, sekiz deniz ve demir dağ sırasından oluşmuş bir dünyadır. Bu kozmolojiler 小千世界 "*xiǎo qiān shìjiè*" "küçük kozmolojiden oluşan bin", 中午世界 "*zhōngwǔ shìjiè*" "orta büyüklükten oluşmuş bin küçük kozmoloji" ve 大千世界 "*dàqiān shìjiè*" "bin büyük

kozmoloji"dir. Böylece 1.000.000.000 küçük dünyayı ifade eder. Bu dünya bir Buddha dünyası olarak gösterilmektedir (SH 61b).

üç miñ ulug miñ yirtinçü yir suvda yiti erdini urup (BTI/D/164-165). "*Üç bin büyük bin yerde suda* yedi cevher bulup."

1.5.12. Yaşlanmak ve Ölüm:

ETü. *karımak ölmek* "yaşlanmak ve ölüm" = **Skr.** *jarāmaraṇa* = **Çin.** 老死 "*lăosǐ*" (SH 218a) = **Tib.** *hgra bahi, rgas shi* (J. Hopkins)

Terim, *jarā* "yaşlanmak" (Edg. 239a) ve *maraṇa* "ölüm" kelimelerinden oluşur (Edg. 419b).

"İhtiyarlık ve ölüm" anlamında kullanılan terim, on iki Nidāna'nın ilki, Pratītyasamutpāda'nın ise sonuncusudur. Budizmin temel bir dogması olan ihtiyarlık ve ölüm Beş Skandha'nın oluşmasını sağlayan doğal yapıdır. Terim, "eski bir biz, tecrübeli ve keskin bir öğretmen, yaşlı bir kadın" olarak tanımlanır. Ayrıca ihtiyarlık ve ölüm dört ıstıraptan biridir (SH 218a).

Terim Budistlerce değneğe dayanmış yaşlı bir kadın olarak tasvir edilir (SH 43a).

togmak bolmasar *karımak ölmek* bolmaz (TekinMaitr/44a/12-13) "Doğmak olmasa *yaşlanmak* ve *ölmez* olmaz."

togmak öçser amrılsar *karımak ölmek* öçer amrılur (TekinMaitr/44a/37-38) "Doğmak yok_2 olsa *yaşlanmak* ve *ölmek* yok_2 olur."

togmak üçün karımak iglemek ölmek togar (UII/5/1-2) "Doğum sebebiyle *yaşlanmak, hastalanmak ve ölmek* ortaya çıkar."

1.5.12.1. Ölüm Görünüşü:

ETü. *üzülmek körümi* (İT) "ölümün görünüşü" = **Skr.** *ucchedadarśana* = **Çin.** 斷見 "*duàn jiàn*" (SH 465a)

Ucchedana "yıkıcı, yıkma, öldürme, yıkılışın görüntüsü" anlamında olup ölümün görünüşünü ifade eder (Edg. 119b). Vücudun ve ruhun tersidir. Ayrıca "dünyanın sonu ve sebeplerin sonu" anlamına da gelir (SH 465a).

yalañuklarnıñ *üzülmek körümi* turmazun tip (BTI/B/127) "İnsanların *ölüm görünüşü* durmasın diye."

ot içinte lınhua ünmiş teg biligsiz yalañuklarıg *üzülmek körüm* öritir tip (BTI/D/20-23) "Ateş içinde lotus çıkmış gibi bilgisiz insanların *ölüm görünüşü* yükselir diye."

1.5.12.2. Ara Dünya ya da Üç Ara Dünya:

ETü. *antirabavlar* "antarābhava, ara dünya", *ara bolmaklıg antirabav* (ST) "ara dünya olan antarābhava", *aradın ajun* (ST) "ara dünya", *üç antirabav* (ST) "üç antarābhava" = **Skr.** *antarābhava* = **Çin.** 七七齋 "*qī qī zhāi*" (SH 10a) = **Tib.** *bar-do* (Beer 2003, 237b)

Sanskritçe "antarābhava" ve Tibetçe "bar-do" kelimeleriyle karşılanan ifade, canlının ölümü ile yeniden doğumu arasındaki zamanı göstermek için kullanılır. Bilindiği gibi Budizmde canlıların en büyük hedefi Nirvāṇa'ya ulaşmaktır. Canlı bunu yaşarken gerçekleştirebileceği gibi öldükten sonra da gerçekleştirebilir. Bu ara dünyada, canlının tek amacı yeniden doğmamak ve Nirvāṇa'ya ulaşmaktır. Bir canlı ara dünyada en fazla 49 gün kalır ve bu süre zarfında aydınlığa ulaşmaya çalışır. Bu 49 günlük zaman diliminde çeşitli ışıklar görür ve kurtuluş yolunu en kısa sürede bulmayı hedefler. Ruhun bu kurtuluş yolunu bulması için bir din üstadı dışardan sürekli telkinlerde bulunur. Ruh bu sırada ara dünyada çeşitli muamelelere tabi tutulur. Ölüm tanrısının karşısına çıkar, çeşitli şeytanlar tarafından işkenceye uğrar. Daha sonra çeşitli dünyalarda doğum yolunu tutar. Dört doğum şeklinden birisi olan anne karnında doğmak ise canlılar için en iyisidir. Ayrıca on beş ara dünya vardır (SH 10a).

biş yigirmi antirabavlar erürler (UigTot/2-3) "On beş *ara dünyadır*."

ara bolmaklıg antirabav erür (UigTot/6) "*Ara dünyadır*."

ertmiş *aradın ajunka* barmış (UII/81/69) "Geçmiş *ara dünyaya* gitmiş."

üç antirabav erser (UigTot/4-5) "*Üç ara dünya* ise."

1.5.12.2.1. Ölüm Anı:

ETü. *tugmak ölmeklig antirabav* (ST) "doğum ölümlü antarābhava" = **Skr.** ? = **Çin.** ? = **Tib.** *'chi-kha'i bar-do* (Beer 2003,237b)

Terim, üç Antarābhava'dan biri olup ölüm anını ifade eder. Canlı ölüm anındayken parlak ışığı güçlükle görür. Dharmākāya ile bağlantılıdır (Beer 2003, 237b).

"*üç antirabav erser tugmak ölmeklig antirabav* (UigTot/4-5) "Üç antarābhava ise doğum ölüm antarābhavası."

1.5.12.2.2. Aldatıcı Durum:

ETü. *tülteki antirabav* (ST) "rüyadaki antarābhava" = **Skr.** ? = **Çin.** ? = **Tib.** *chos-nyid bar-do* (Beer 2003, 237b)

Terim, üç Antarābhava'dan biri olup aldatıcı vücudu ifade eder. Sambhhogakāya ile bağlantılıdır (Beer 2003, 237b).

"*tülteki antirabav* (UigTot/5) "Rüyadaki antarābhava."

1.5.12.2.3. Yeniden Doğum:

ETü. *ara bolmaklıg antirabav* (ST) "ara olan antarābhava" = **Skr.** ? = **Çin.** ? = **Tib.** *sridpa'i bar-do* (Beer 2003,237b)

Terim, üç antarābhava'dan biri olup altı hayat şekillerinden birinde doğmayı ifade eder. Nirmāṇakāya ile bağlantılıdır ve "yeni fiziksel vücudu" tanımlar (Beer 2003, 237b).

ara bolmaklıg antirabav erür (UigTot/6) "Ara dünyadaki antarābhavadır."

1.6. Dört Yardımcı Sebep:

ETü. *tört basutçılar* (ST) "dört yardımcı sebep" = **Skr.** *catvāraḥ pratyayāḥ, pratyaya* = **Çin.** 四緣"*sì yuán*" (SH 260a), 緣"*yuán*" (SH 440b), 鉢羅底也"*bō luó dǐ yě*" (SH 418a)

"Yeniden doğuşa ya da varoluşa neden olan dört yardımcı sebep" anlamındaki terim, Budizmde sebepler birliği olarak tanımlanmaktadır. Durum, koşul, ikincil sebepler olarak da belirtilen *pratyaya*, doğrudan sebep olan *Hetu*'nun aksidir. *Hetu* tohum, *pratyaya* ise toprak, yağmur, güneş ışığı gibi yardımcı sebeplerdir. Yardımcı sebepler *adhipatipratyaya, ālambana-pratyaya, hetupratyaya, samanantarampratyaya* olmak üzere dörde ayrılır (SH 440b).

kaltı ol nomlar közünür ödte turmış ödte *tört basutçılarta* neçe bolsar (ÜİI/118b/14-16) "Eğer o kanunlar şimdiki zamanda durduğu vakitte *dört yardımcı sebepten* nice olsa."

1.6.1. Olayların Doğrudan Sebebi:

ETü. *tıltag atlıg basutçı* (SH) "sebep adlı yardımcı sebep" = **Skr.** *hetu-pratyaya* = **Çin.** 因緣 "*yīnyuán*" (SH 206a)

Hetu "ilk sebep" ve *pratyaya* "ikinci sebep" kelimelerinden oluşan terim, olayların doğrudan sebebidir ve varoluşun on iki halkasıyla eş değerdedir (SH 206a).

yme *tıltag atlıg basutçı* atkak atlıg basutçı, erksinme atlıg basutçı eksük bolmak üze ol tüz arasız basutçı anın sözlemiş ol (Üİ/118b-119a/15-16-1-2) "*Sebep adlı yardımcı sebep*, duyu objesi adlı yardımcı sebep, hükmetme adlı yardımcı sebep olsa da o düz arasız yardımcı sebebi de söylemiş."

1.6.2. Bağlantılı Sebepler:

ETü. *tüz arasız basutçı* (ST) "aralıksız yardımcı sebep" = **Skr.** *samanantara-pratyaya* = **Çin.** 三摩難呾囉 "*sān mó nán dá luō*" (SH 66a)

"Olaylara yakın ya da ara olaylar" olarak tanımlanan terim, birbiriyle aralıksız, fasılasız bağlantılı sebepleri ifade eder (SH 66a).

yme tıltag atlıg basutçı atkak atlıg basutçı, erksinme atlıg basutçı eksük bolmak üze ol *tüz arasız basutçı* anın sözlemiş ol (Üİ/118b-119a/15-16-1-2) "Sebep adlı yardımcı sebep, duyu objesi adlı yardımcı sebep, hükmetme adlı yardımcı sebep olsa da o *düz arasız yardımcı sebebi* de söylemiş."

1.6.3. Düşünceyi Meşgul Eden Sebepler:

ETü. *atkak atlıg basutçı* (ST) "duyu objesi adlı yardımcı sebep" = **Skr.** *ālambana-pratyaya* = **Çin.** 異緣 "*yì yuán*" (SH 361b)

"Düşünceyi meşgul eden, dağıtan sebepler" anlamındaki terim, bilincin dış etkilere karşı hareketini ve olaylara dolaylı bağlanmayı ifade eder (SH 361b)

yme tıltag atlıg basutçı *atkak atlıg basutçı*, erksinme atlıg basutçı eksük bolmak üze ol tüz arasız basutçı anın sözlemiş ol (Üİ/118b-119a/15-16-1-2) "Sebep adlı yardımcı sebep, *duyu objesi adlı yardımcı sebep*, hükmetme adlı yardımcı sebep olsa da o düz arasız yardımcı sebebi de söylemiş."

1.6.4. Bütün Olayların Sebepleri:

ETü. *erksinme atlıg basutçı* (ST) "hükmetme adlı yardımcı sebep" = **Skr.** *adhipati-pratyaya* = **Çin.** 所緣緣 "*suǒ yuán yuán*" (SH 260a)

Diğer bütün sebepleri etkileyen faktörlerden biri olup "zihinsel olayların ya da görsel duyunun sebebi" olarak tanımlanır (SH 260a).

yme tıltag atlıg basutçı atkak atlıg basutçı, *erksinme atlıg basutçı* eksük bolmak üze ol tüz arasız basutçı anın sözlemiş ol (Üİ/118b-119a/15-16-1-2) "Sebep adlı yardımcı sebep, duyu objesi adlı yardımcı sebep, *hükmetme adlı yardımcı sebep* olsa da o düz arasız yardımcı sebebi de söylemiş."

1.7. Beş Skandha:

ETü. *beş yapıglar* (ST) "beş bağlayan", *biş yükmekler* (ST) "beş kümeler, yığınlar" = **Skr.** *pañca-skandha* = **Pali.** *khandha* = **Çin.** 五蘊 "*wǔyùn*", 五陰 "*wǔ yīn*", 五衆 "*wǔ zhòng*", 五塞犍陀 "*wǔ sāi jiān tuó*" (SH 126a) = **Tib.** *phung-po lnga* (J. Hopkins)

Beş Skandha terimi, "beş yığın ya da topluluk" anlamında kullanılmakta olup akıl sahibi varlıklarda, özellikle insanlarda bulunmaktadır. Beş Skandha şekil, duygu ya da sezgi, algı ve kavramlar, istem ya da irade ve bilinç olarak ifade edilir. Terim, Budizmde bütün varlıkların maddî şekillerini belirtir (SH 126a, Edg. 607b). Buddha dünyada varolan her şeyde bu beş unsurun bulunduğunu ifade eder. Ayrıca beş kümenin bulunmadığı tek yer ya da şey sadece Nirvāṇa'dır. Valıkların ıstıraplarından biri de bu beş kümenin vermiş olduğu ıstıraplardır. Hatta Buddha, canlıların ıstıraplarının tek nedeninin bu beş küme olduğunu düşünür. Böylece dünyada var olan her şey bu beş küme nedeniyle sıkıntı çeker ve bu "ben" kümeden tamamıyla kurtulmayı amaç edinir (Eliade 2003, 109-110).

bo yiti köñüllüg tınlıglarka *biş yapıglar* tözin nomlaguluk ol (AY/300a/12-13) "Bu keskin gönüllü canlılara *beş bağlayanlar* esası ile vaaz edecektir."

çahşaput dyan bilge kutrulmak kutrulmakıg bilmekte ulatı akıgsız *beş yapıglardın* togar (BTXX/380-382) "Śiksapada dhyāna, bilgece kurtulmak, kurtulmayı bilmekten ve akmayan *beş bağlayandan* doğar."

nırvan tip titir tayakıg tegşürmek akıglı ürlügsüz *biş yapıgıg* tegşürüp akıgsız ürlüklüg paoşın et'öz üzeki arıg ıduk biş yapıgıg bulmak erür (AY/34p/10-17) "Nirvāṇa, dayanağı değişen akıcı ve fani *beş bağlayanı* değiştirip akmayan ve sürekli mükâfat vücudunu temiz, kutsal eyleyip beş kümeyi bulmaktır."

biş yükmeklerig kördükde (BTXIII/17/9) "*Beş kümeyi* gördüklerinde."

yükmeklerniñ uguşlarnıñ igidi ezügi ukulur (BTI/B/98-99) "*Kümelerin* yerlerinin yalanı$_2$ anlaşılır."

ulatı teginmek sakınç kılınç bilig yükmekig alku ince bilmiş ukmış kergek bu *biş yükmekig* ince ötkürü usar ol tınlıg et'özi tözün öñlüg burkan titir (TT VI/160-163) "Ve algı, düşünce, istem ve bilinç yığınını hep bilmek, anlamak gerekir. Canlı, bu *beş yığına* vakıf olursa Buddha olur."

1.7.1. Şekil:

ETü. *öñ* "şekil, renk", *öñ körk* "şekil" = **Skr.** *rūpa* = **Çin.** 色 "sè" (SH 126a)

"Şekil, madde, beş duyu ile oluşmuş fiziksel şekil" olarak tanımlanan terim, varlıkların fiziksel görünümlerini ve beş duyu organları olan göz, kulak, burun, dil ve bedeni ifade eder (SH 126a, Edg. 456b). Terim, daha önceden ayrıntılı olarak ele alındığı için burada kısaca değinilmiştir. Bkz. 2.5.4.1.1.

öñnüñ ürlüksüz tözlügin (AY/300a/20) "*Şeklin* fani esası ile."

öñ körk ulatı altı törlüg yagılarta öñi kutrulur (TT VI/156) "*Şekil*$_2$ ve altı türlü düşmanlardan kurtulur."

meniñ nomlug et'özüm erser arıg süzük ogşatguluksuz adruk adruk sogançıg *öñ körk* belgülerin ülgülençsiz teñlençsiz bilge biligin edgü erdemlerin sakınu sözleyü yitinçsiz titir (AY/164/18-23) "Benim dharmā vücudum ise temiz$_2$, benzersiz$_2$, ayrı ayrı güzel *şekil*$_2$ işaretleri ile eşsiz$_2$ olduğu ve bilgi$_2$ ile iyi erdemler düşünüp söylediğinden ulaşılmazdır."

1.7.2. Duygu ya da Sezgi:

ETü. *teginmek* "algı, kavrayış" = **Skr.** *vedanā* = **Çin.** 受 "*shòu*" (SH 126a)

Terim, "algı, duyu, hissetme, zihinsel fonksiyonlar ya da eylem ve nesnelerle bağlantılı duyumlar" olarak ifade edilir (SH 126a, Edg. 503b). Bkz. 2.5.7.

teginmekniñ emgek tözlügin (AY/300a/20-21) "*Sezgilerin* ıstıraplı esası."

ulatı *teginmek* sakınç kılınç bilig yükmekig alku ince bilmiş ukmış kergek bu biş yükmekig ince ötkürü usar ol tınlıg et'özi tözün öñlüg burkan titir (TT VI/160-163) "Ve *kavrayış*, sezgi, istem, bilgi kümesi hepsini bilmiş, anlamış olmalı. Bu beş kümeyi şöyle düşünse, o canlı vücudu asil şekilli Buddha'dır."

1.7.3. Algı ya da Kavramlar:

ETü. *dyan sakınçlıg* "dhyāna düşünceli", *sakınç* "algı, sezgi" = **Skr.** *sañjñā* = **Çin.** 想 "*xiăng*" (SH 126a)

Terim, "kavrayış, sezgi gücü, zihnin ayırt etme işlevi" olarak tanımlanmaktadır (SH 126a).

sakınçnıñ belgüde tözlügin (AY/300a/21) "*Düşüncenin* belirli esası."

dyan sakınçlıg yiti kılıç köñüllüg iligte kirser tutulsar togmak ölmek sansarlıg şumnu süsi ötrü timin buzulur yokadur (BTI/A2/30-32) "*Dhyāna düşünceli* keskin kılıç gönüllü hükümdara girse, tutulsa, doğum ölüm Saṃsāralı Marā ordusu hemen yok olur, bozulur."

1.7.4. İstem:

ETü. *kılınç* "istem" = **Skr.** *saṃskāra* = **Pali.** *samskhāra* = **Çin.** 行 "*xíng*" (SH 126a) = **Tib.** *du byed* (J. Hopkins)

Terim, "zihnin iyiyi kötüden, güzeli çirkinden ayırt etme özelliği" olarak ifade edilir. Varlıklar istemleri sonucunda iyiyi ya da kötüyü yapmakta yani sevabı ya da günahı işlemekte özgürdürdürler. Fakat bunun sonucuna da katlanmaları gerekmektedir (SH 126a, Edg. 542b). Bkz. 2.5.2.

kılınçnıñ kadal sögüt teg çınsız yarpsız tözlügin (AY/300a/22) "*İstemin* ağaç$_2$ gibi doğru olmayan kuvvetsiz esası."

1.7.5. Bilinç:

ETü. *bilig* "bilinç" = **Skr.** *vijñāna* = **Pali.** *viññāna* = **Çin.** 識 "*shi*" (SH 126a) = **Tib.** *rnam-shes* (J. Hopkins)

Terim, "algı ve idrakla ilgili ruhsal yetenek, eylemlerin ve nesnelerin ayırt edilmesi" şeklinde ifade edilmektedir (SH 126a). Bkz. 2.5.3.

biligniñ yivli kömen teg tısız ornagsız tözlügin (AY/300a/23) "*Bilincin* büyü gibi geçici, yersiz esası."

1.7.6. Altmış İki Görüş:

ETü. *iki yitmiş köñül* (ST) "altmış iki gönül, görüş" = **Skr.** ? = **Çin.** 六十二見 "*liù shí èrjiàn*" (SH 132b)

Terim, altmış iki görüş anlamında kullanılmaktadır. Geçmişte Beş Skandha'nın her biri süreklidir, süreksizdir, her ikisidir ve ikisi de değildir. Bunların çarpımı 5×4= 20'dir. Onların genişlemesine karşı şimdiki zamanda yine Beş Skandha sonludur, sonsuzdur, her ikisidir de ve ikisi de değildir. Böylece bunlar da 20 eder. Beş Skandha'nın gelecekte gideceği yere karşı gidendir, yapmayandır, her ikisidir ve her ikisi de değildir. Bunlar da 20 eder. Böylece bu üçünün toplamı 60'tır. Bu altmış sayısına vücudun ve gönlün birlikteliği ya da farklılığının eklenmesiyle toplam sayı 62 olur (SH 132b).

bo ok köñül bölünüp *iki yitmiş köñül* bolur (BTI/D/158) "Bu gönül bölünüp *altmış iki* olur."

1.8. Üç Bilgi ya da Varoluşun Üç İşareti:

ETü. *üç bilig** (ST) "üç bilgi"= **Skr.** *trividyā, traividya* = **Pali.** *tevijja, tevijja-tā* = **Çin.** 三明智 "*sān míngzhì*" (SH 66b)

Budizmde "üç bilgi" ya da 三明智 "*sān míngzhì*" "trividyā" olarak gösterilen terim, üç temiz anlayıştan oluşmaktadır. Bu üç anlayış her şey 無常 "*wúcháng*" "anitya ya da geçicidir", her şey 苦 "*kǔ*" "duḫkha ya da ıstıraptır" ve her şey 無我 "*wú wǒ*" "anātman ya da egodan, benlikten uzaktır" (SH 66b, Edg. 260a).

ürlüksüz üçün emgekin emgek üçün mensizin mensiz üçün kurugın körürler (AY/292/9-10) "Fanilik için, ıstırap çekmek için, bensizliğin bensizliği için boşluğu görürler."

1.8.1. Geçicilik:

ETü. *ürlüksüz* "fanilik", *ürlügsüz ertimlig* (Hend.) "fanilik", *ürlügsüz itiglig nomlar* (ST) "fani yapılı kanun", *ürlüksüz meñüsüz* (Hend.) "fanilik", *ürlüksüz nom* (ST) "fani kanun", *ürlügsüz tözlüg* (ST) "fani esas" = **Skr.** *anitya, anityatā* = **Çin.** 非常 "*fēicháng*", 無常 "*wúcháng*" (SH 295a, 378b) = **Tib.** *mi-rtag-pa* (J. Hopkins)

Anitya terimi, yaşlılık, hastalık ve ölüm tarafından meydana getirilen 無常 "*wúcháng*" "fanilik, geçicilik" anlamında kullanılmaktadır (SH 295a). Terim, trividyā'nın ilkidir.

Doğum, varlık, değişim ve ölüm bir an bile durmaz, böylece her şey geçicidir. Ayrıca 無常衣 "*wúcháng yī*" "faniliğin güvencesi" de Buddha'dır (SH 378b).

kün teñrig *anitiyatlıg* arahuka siñirgülük al altagların sakınu (BTIII/ 161-163) "Gün tanrı *anityatālı* Rāhu nefes alma yöntemlerini$_2$ düşünüp."

yme bodısatavlar bo köñül küçi üze et'öznüñ isig öznüñ edniñ tavarnıñ *ürlüksüz* yokın kurugın tuyunup ol tuyunmakları küçinte ötrü tınlıglar tapınça tınlıglar sevigince küsüsince edin tavarın et'özin isig özin titerler ıdalayurlar (AY/206/10-16) "Ve Bodhisattvalar bu gönülle vücutlarının$_2$ ve mallarının$_2$ faniliğini, gereksizliğini$_2$ kavrarlar. O kavrayışları sayesinde de canlılara arzularınca vücutlarını feda ederler."

alku itiglig yaratıglıg nomlarnıñ togmak öçmek törü üze bir kşantı artuk turmazın serilmezin *ürlüksüz* körürler (AY/292/6-8) "Bütün yaratılmışların$_2$ kanunlarında doğmak ve ölmek vardır. Bu kanuna karşı tahammül edilememesi *faniliktir*."

bo yirtinçünüñ *ürlügsüzin ertimligin* tözlügin bilip ukup ırak kitip atkañuluk toz topraklardın öñi ödrülüp nızvanılıg kir tapçalardın klap nomlug yaruk közüg bultılar (BTXX/281-288) "Bu yeryüzündeki *fanilik*$_2$ esasını bilip anlayarak uzaklaşırlar. Bağlı olduğu toz topraktan ayrılır, ihtiraslı kirlerden$_2$ uzaklaşır ve Dharmācaksus'u bulurlar."

barça *ürlügsüz itiglig nomlarnıñ* okşatıgı ol (BTI/D/302-303) "Hepsi *fani yapılı kanunların* benzeridir."

öz yaş kentü *ürlüksüz meñüsüz* erür (TekinMaitr/1/1-2) "Kendisi *fanidir*$_2$."

bo *ürlüksüz nom* tuyup (BTII/929-930) "Bu *fanilik kanununu* kavrayıp."

edniñ tavarnıñ *ürlügsüz tözlügin* bügünüp (StabUig/288/3) "Malın mülkün f*ani esasını* tanıyıp."

1.8.2. Istırap:

Terim daha önce açıklandığı için tekrar açıklanmayacaktır. Bkz. 2.1.1.

1.8.3. Yokluk:

ETü. *kurug* "boşluk", *kurug tözlüg* (ST) "boşluk esaslı", *yok* "yok, boş", *yokluk* "yokluk, boşluk", *yok kurug* (Hend.) "yokluk, boşluk", *yok kurug töz* (Hend., ST) "yokluk töz", *yok kurug tözlüg* (Hend., ST) "boşluk esası", *yok yodun* (Hend.) "yokluk"

= **Skr.** *śūnya, śūnyatā* = **Pali.** *suññatā* = **Çin.** 空 "*kōng*", 结若多 "*jié ruò duō*" (SH 276a) = **Tib.** *stong-pa-nyid* (J. Hopkins)

Terim, "boş, boşluk, var olmayan" anlamlarında kullanılmaktadır. Ayrıca 结若多 "*jié ruò duō*" *"śūnyatā"* terimi de "boşluk, var olmayan, madde olmayan ya da ruhsal, gerçek olmayan, bütün varlığın doğasındaki yalan ya da aldanış, varlığı gerçek görmeme" gibi anlamlar ifade etmektedir. Bu öğretiye göre bütün olaylar ve benlik gerçek değildir. Parçalanan elementler ve skandha'nın bütün türlerinde bulunmaktadır. "Boşluk, gökyüzü, uzay" olarak tanımlanan terimin 2, 3, 4, 6, 7, 11, 13, 16 ve 18 türü vardır. Öğretiye göre, her şey birleşiktir ya da organizma değişkendir. Varlık asıl öze sahip değildir, bağımlıdır, sadece değişen ya da ölen bir varlıktır. Sonsuzluk izafiyetinin temeli ya da sınırsızlığıdır. Kısaca her şeye nüfuz etmiştir (SH 276a, Edg. 532a).

yme içtin taştın alku atkañu uguşlarıg *kurug* körmek üze bilgülüg nomlarnıñ tıdıgın köşigin yuka sidirek turkaru torku közke örtülmişçe teñlig körür (UigTot/916-919) "İçeride ve dışarıda hepsine bağlı kökleri *boş* görmek, bilgi kanunlarının engelini$_2$ daima ince ipek gibi göze örtülmüş olarak görmektir."

içtin taştın alku atkañularıg *kurug tözlüg* körmek üze bilgülük nomlarnıñ yogun yinçke tıdıgın köşiglerin tüpindin berü kitip tarıkıp yolı öz tegiñülük tüş et'öz köñül uguşında togar (UigTot/940-945) "İçeride ve dışarıda bütün bağlıları *boşluk esası* ile görmektir. Bu bilgi kanunlarının kalın ve ince engelini önceden beri giderir, yok eder. Yolu kendi ulaşabileceği mükâfat vücutlu gönül yerinde doğar."

alkugun bu tuymakıg tuydılar atkañuluksuz *yokug* biltiler uktılar ötkürtiler (TT VI/461-462) "Hepsi bu kavramayı hissettiler, bağsız *yokluğu* bildiler, anladılar, vakıf oldular."

kim bolgay bar boltaçı yme kim bolgay *yok* boltaçı (BTI/B/162-163) "Kim var olacak ve kim *yok* olacak?"

yme kişi et'öz bulmışın *yokluk* bolzun (UIII/32/17-18) "Kişi vücudunu bulan *yokluk* olsun."

anı üçün tınlıglar edgü köni yolçı yirçi bulup alku törlügüg *yok kurug* körser ol tınlıg köñüli biligi burkanlar köñüli biligi titir (TT VI/153-155) "Canlılar iyi, doğru rehber$_2$ bulup her türlü *boşluğu*$_2$ (aldanmayı) görse o canlı gönlü ve bilgisi Buddha gönlü ve bilgisi olur."

ol kim *yok kurug* titir öñ körk yme ol ok erür (TT VI/158-159) "O *boşluktur*$_2$, o renktir$_2$."

teriñde teriñ *yok kurug tözin* çınınça kirtüsinçe bilip ukup yanala yme siziksiz yamgılmaksız erdi (BTXVIII/125-128) "Derinden daha derin *boşluk*$_2$ esasını doğruca bilip, anlayıp yeniden şüphesiz ve yanılmayandır."

kaltı bilge bilig kün teñri *yok kurug tözlüg* kök kalıgta togsar belgürser ançulayu kelmişniñ arıg yiri anta timin yaruyur közünür (BTI/A2/27-29) "Eğer bilgili$_2$ gün tanrı *boşluk*$_2$ *esaslı* gökyüzünde$_2$ doğsa, ortaya çıksa öylesine gelmişin temiz yeri hemen aydınlanır."

yok yodun kılgulug sav (UIII/85/10) "*Yok*$_2$ edecek söz."

1.8.3.1. Yokluk ve Varlık:

ETü. *barlı yoklı* (BG) "var ve yok", *yok tözlüg nomlarta bar tözlüg nom* (ST) "yok esaslı kanunlardan var esaslı kanun" = **Skr.** ? = **Çin.** 空有 "*kōng yǒu*" (SH 277a)

Terim, "düşsel ve gerçek, yokluk ve varlık, soyut ve somut, olumsuz ve olumlu" gibi anlamlarda kullanılmaktadır (SH 277a).

kaçan kişili nomlı ikigüni tarkarsar *barlı yoklı* birle kiterser baştınkı erür (BTI/A2/32-34) "Ne zaman insanlar ve kanunlar bozulsa *varlık ve yokluğun* giderilmesi esastır."

antag tsuy irinçü agır ayıg kılınç yok öçmegülük arımaguluk bilinü ukunu kşantı kılsar bo titir *yok tözlüg nomlarta bar tözlüg nom* bütmeki anın bo yörügüg tutup monçulayu ulug asıgın körüp ökünmek yalbarmak kşantı kılmak üze (AY/146/16-23) "Öyle iğrenç$_2$ kötü, yok edilmeyecek, temizlenmeyecek davranışlar yok. Kötü davranışları bilip, anlayıp tövbe etse günahları affolur. *Yok esaslı kanunlardan var esaslı kanun* inancını, anlayıp uygulaması üzerine büyük fayda görür."

1.8.3.1.1. Varlıklardaki Tezat:

ETü. *ikidin tüpler* "iki kök" = **Skr.** ? = **Çin.** 二邊 "*èr biān*" (SH 30b)

Terim, iki taraf, uç nokta, zıtlık olarak tanımlanmaktadır. 1. a) varolmak 有邊 "*yǒu biān*", b) 無邊 "*wúbiā*" "hiçbir şeyde ben yoktur, varlık yoktur". 2. a) 增益邊 "*zēngyì biān*" "artı yön, bir ruha ve onun sürekliliğine inanma", b) 損減邊 "*sǔn jiǎn biān*"

"eksi yön, karmanın olmaması", 3.a) 斷邊見 "*duàn biānjiàn*" "yok etme", b) 常邊見 "*cháng biānjiàn*" "ölümlülüktür" (SH 30b-31a).

inçip bo iki belgülertin öñi kitip *ikidin tüplerke* yapşınmadın körgülük törülertin ırak ertmiş körgeli bolmaguluk kayu atsız belgüsüz nom erser ol timin çın kirtü nom tözi tip titir (AY/374/5-11) "Şöyle bu iki işaretten başka *iki köke* yapışmadan görünecek kanunlardan uzak gitmiş, görünmeyecek adsız, işaretsiz kanun ise o derhal doğru kanun esası, diye söyledi."

ikidin tüplerig adıra bilmiş kergek (BTI/D/29-30) "*İki kökü* ayırabilmek gerek."

1.8.3.2. Yokluk Kanunu:

ETü. *yok kurug nom tözin* (İT) "yokluk kanun esası" = **Skr.** ? = **Çin.** 空理 "*kōnglǐ*" (SH 277b)

Terim, "śūnya prensibi ya da öğretisi, benlik ve olayların düşsel olması" anlamındadır (SH 277b).

bo montag tütrüm teriñ yörüg *yok kurug nom tözin* eşidü teginip (AY/371/3-4) "Bu böyle derin yorumlu *yokluk kanununu* işitip."

1.8.3.3. Yokluk Düşüncesi:

ETü. *yok kurug sakınç* (ST) "boş düşünce" = **Skr.** = **Çin.** 空想 "*kōngxiǎng*" (SH 277a)

Terim, "boşluk düşüncesi" anlamında olup "boş düşünce" ya da "boş istek" olarak anlamlandırılır (SH 277a).

yok kurug sakınçın burhanlar uluşınta kirip tınlıglarka asıg tusu kılu umaz (BTXX/119-121) "*Boşluk*$_2$ *düşüncesi* Buddhalar ülkesine girip canlılara fayda$_2$ sağlamaz."

1.8.3.4. İki Yokluk:

ETü. *iki kurug töz* (ST) "iki boş esas" = **Skr.** ? = **Çin.** 二空 "*èr kōng*" (SH 28a) = **Tib.** *stong-nyid gnyis* (Beer 2003,260b)

"İki boşluk, gerçek olmayan ya da önemsiz, maddî olmayan" anlamında kullanılan terim, çeşitli şekillerde ifade edilmektedir. Bunlardan en önemlileri 人空 "*rén kōng*", 我空 "*wǒ kōng*" "ātman" ya da "ruh yahut kişi gerçek değildir" ve 法空 "*fǎ kōng*" "şeyler gerçek değildir", şeklindedir (SH 28b, 29a).

İki yokluk düşüncesi, nesne olan varlığın doğasındaki boşluk ile nesne olmayan şeylerin boşluğudur (Beer 2003,260b).

timin ök *iki kurug tözin* erü erü ukar (BTI/B/111) "Derhal *iki boşluk esasını* iyice anlar."

titrü körmiş kergek *iki kurug tözin* (BTI/B/165-166) "*İki boşluk esasını* doğru görmüş olmalı."

1.8.3.5. Üç Yokluk:

ETü. *üç kurug* (ST) "üç boşluk", *üç kurug nom* (ST) "üç boşluk kanunu" = **Skr.** ? = **Çin.** 三空 "*sān kōng*" (SH 73b)

Terim, "üç boşluk" ya da "önemsiz" olarak tanımlanmaktadır. Bunlardan birincisi, a. 空 "*kōng*" "boşluk", b. 無相 "*wūxiāng*" "hava", c. 無願 "*wú yuàn*" "yokluk" olup, ikincisi a. 我空 "*wǒ kōng*" "benlik", b. 法空 "*fǎ kōng*" "nesneler", c. 俱空 "*jù kōng*" "bütün olaylar", boş olarak gösterilir. Üçüncüsü ise a. veren, b. alan, c. hediye, her şey boştur (SH 73b) şeklinde ifade edilir.

üç kurugnuñ (BTI/B/24) "*üç boşun*."

iki biligig köñültin ınaru kiterser *üç kurug* üze adgañularıg tarkarsar biligsiz bilig ödün ödün öçülür (BTI/B/81-83) "İki bilgiyi gönülden öte götürse *üç boşlukla* başkalarını bozsa, cehaleti zaman zaman söndürür."

şük bolup sözsireser *üç kurug nom* bililür (BTI/D/188) "Sessiz olup konuşmasalar *üç boşluk kanunu* bilinir."

1.8.3.6. Dharmā Yoktur:

ETü. *nom kurug* (Hend.) "kanun yokluğu" = **Skr.** ? = **Çin.** 法空 "*fǎ kōng*" (SH 272a)

Terim, "boşluk ya da şeylerin düşselliği, varlığın tekliğinin olmaması ve tekliğin diğerlerinden ayrı düşünülmemesi" anlamındadır. Bunu kısaca, "her şey birbirine bağlıdır" şeklinde de açıklayabiliriz. Böylece bu öğretiye, her şey aldanmadır ve hiçbir şey gerçekliğe sahip değildir de diyebiliriz (SH 272a).

nom kurug ol tınlıg yme igid ezüg ol (BTI/D/131-132) "*Boşluktur*$_2$ canlı da yalandır$_2$."

1.8.3.7. Varlık Yoktur:

ETü. *tınlıg kurug* = **Skr.** ? = **Çin.** 人空 "*rén kōng*" (SH 32b)

Terim, Beş Skandha ve on iki varoluş halkasından oluşmuş, karmaya sahip bir varlık ve gerçek benlik ya da sürekli bir ruha sahip olamayan geçici bir varlığı gösterir. Hīnayāna öğretisi sebeplerin ve sonuçların son bulması, kendi boşluğu sayesinde Nirvāṇa'ya girmesi ve arzuları yok etmesi şeklinde açıklar. Mahāyāna öğretisinde ise benliğinden kurtulmuş bir kişi ya da mükemmelliği bulmuş kişi olarak ifade edilir (SH 32b).

tınlıg kurug ol nom yme yapşıñuluksuz ol (BTI/D/133-134) "*Varlık yoktur* dharmā da bağlanılmayandır."

1.8.3.8. Tathā:

ETü. *ertükteg kirtü töz* (ST) "öylesine doğru esas" = **Skr.** *tathā* = **Pali.** *tathatā, tathatta* = **Çin.** 如 "*rú*", 多陀 "*duō tuó*", 但（ya da 怛）他 "*dàn (ya da dá) tā*" (SH 210a)

Terim, "öylesine, böylesine, gibi, doğru, gerçek" olarak tanımlanmaktadır. 諸佛之實相 "*zhū fú zhī shí xiāng*" "Buddha'nın tüm gerçeği" olan 空 "*kōng*" "śūnya" için ve tanımlanamaz bütün şeyler ve mükemmel gerçek için kullanılır. Bu terim 諸法之性 "*zhū fǎ zhī xìng*" "bütün şeylerin doğası"dır. Bu nedenle 眞實之際極 "*zhēnshí zhī jì jí*" "tam ya da mükemmel gerçeğin 法性 "*fǎ xìng*" yan anlamıdır ve mükemmel gerçeği" ifade eder (SH 210a, 248a-b).

ınçe kaltı bo ok üç agılık iki yigirmi bölük nomlarıg belgülerin yme kiterip tözke iltmekig tutmak üze *ertükteg kirtü tözlügin* bilmek (AY/271-272/21-24-1) "Eğer bu üç hazine on iki bölümlü kanunların işaretlerini giderir, esasa götürürse (bu) *öylesine doğru esası* bilmektir."

kirtüde kirtü nomlar erser kut bulmaduk yalañukalar tözinli kut bulmış tözünler tözinli ikigüni tüp tüz bilteçi *ertükteg kirtü töz* erür (AY/303/16-20) "Gerçeğin gerçeği kanunlar, saadet bulamamış insanlar ile saadet bulmuş asilleri dosdoğru bilecek *öylesine doğru esastır*."

ol tözün bilgeler ıduk bilge biliglig közleri üze köñülüg bilgülüg nomlaguluksuz sözlegülüksüz *ertükteg kirtü tözüg* kentüleri bilmişin ukmışın yorıguluk yorımaguluk nomlarta (AY/388-389/22-24-1-2) "O asil bilgeler, kutsal bilgili$_2$ gözleri ile gönlü ve bilgiyi söylemeksizin *öylesine doğru esası* kendilerinden bilirler, anlarlar, yorumlarlar ya da yorumlamadıkları kanunlardan."

1.8.3.8.1.Chênju Denilen Öylesine Töz:

ETü. *çınju tigme ertükteg töz* (Hend., ST) "chênju denilen öylesine esas", *çınju tigme ertükteg kirtü töz* (Hend., ST) "chênju denilen öylesine doğru esas" = **Skr.** ? = **Çin.** 如如 "*rú rú*" , 如眞 "*rú zhēn*" (SH 210b)

Terim, "chênju ya da mükemmel, farklarda ya da ilişkilerdeki mükemmeliyet" olarak tanımlanır (SH 210b).

üçünç *çınju tigme ertükteg tözde* nızvanılı emgekli togmakın körteçi nızvanı emgek üzeki togmaksız nom taplag (AY/231/5-8) "Üçüncüsü *chênju denilen öylesine esastan* ihtiras ve ıstırabın doğması ile görülecek olan ihtiras ıstırabı üzerine doğmayan dharmā başarısı."

bodı tigme tuyunmak atlı nomlı belgüli köñülli ikegü barça *çınju tigme ertükteg kirtü töz* üçün (AY/203/16-19) "Bodhi denilen uyanmak adlı kanun, işaret ve gönül bunların hepsi *chênju denilen öylesine doğru esas* için."

1.8.3.9. Sekiz Türlü Aldanış:

ETü. *sekiz törlüg yilvi* (ST) "sekiz türlü büyü" = **Skr.** ? = **Çin.** 九上緣惑 "*jiŭ shàng yuán huò*" (SH 15b), 九喻 "*jiŭ yù*" (SH 16b), 依他十險 "*yī tā shí xiăn*" (SH 249b)

Terim, 九上緣惑 "*jiŭ shàng yuán huò*" "dokuz yanlış düşünce" ya da "aldanma türleri" ya da 九喻 "*jiŭ yù*" "dokuz benzerlik" olarak da ifade edilir (SH 15b). Bu dokuz benzerlik şu şekilde sıralanabilir. Yıldız, gözün ince tabakası, lamba, büyü, çiy, rüya, şimşek ve buluttur (SH 16b). Diğer bir ifade ise dönüşüm, duman, bulut, şimşek, rüya, kabarcık, gölge ve yankıdır (SH 210a). 依他十險 "*yī tā shí xiăn*" terimi de bağlanmanın düşselliğini ya da vücut ya da benlik gibi nesnelerin durumunu ifade eder. Burada kabarcık, ateş, sihirli yaprak, büyü, rüya, gölge, yankı, bulut ve ışık gibi on benzerlik gösterilmektedir (SH 249b). Bu sekiz aldanış ya da on benzerlik dünyadaki aldanışları ya da dünyada var olan her şeyin boş ve aldatıcı olduğunu ifade eder.

anta basa kentü öz et'öz başlap alku yirtinçüteki tınlıg tınsız alku edlerig *sekiz törlüg yilvike* okşatı erür tip köñülkergülük ol kayular ol tiser (UigTot/1176-1179) "Ondan sonra kendi vücudu başlayıp bütün yeryüzündeki canlı ve cansız bütün değerleri *sekiz türlü aldanışa* benzetir, diye düşünülecek hangisidir dese."

1.8.3.9.1.Aldatıcı Görünüş, Büyü:

ETü. *yilvi* "büyü", *yilvi kömen* "büyü, aldatıcı görünüş" = **Skr.** *māyā, siddhi* = **Çin.** 地 "*de*" (SH 149a), 如幻 "*rú huàn*" (SH 210a), 悉地 "*xīde*" (SH 350a) = **Tib.** *dngos-grub* (J. Hopkins)

Māyā terimi, "aldatıcı görünüş, halisinasyon, bir sihirbazın hüneri, hokkabazlık, gerçek olmayan on aldanıştan biri" olarak tanımlanır (SH 149a, Edg. 430a)

悉地 "*xīde*" "siddhi" ise "başarıyla sonuçlanma, tam girme, mükemmellik, delil, gerçeklik, özgürlüğe kavuşma, sihir ya da doğaüstü güçler" olarak tanımlanmaktadır. Doğaüstü güç olarak felaketlerin sonu, ifritleri boyunduruk altına alınmasıdır (SH350a). Ayrıca terim 法成就 "*fă chéngjiù*" "siddhi", 悉地 "*xīde*" "törensel başarı" olarak açıklanmaktadır (SH270a). 如幻 "*rú huàn*" terimi ise "dokuz tahtā" arasında sayılmaktadır (SH 210a).

yilvi (UigTot/1180) "*Büyü*."

yilvi teg körgülük (UigTot/1188-1189) "*Büyü* gibi görülecek."

kaltı yultuz kök yula *yilvi kömen* bolar barça ürlügsüz itiglig nomlarnıñ okşatıgı ol (BTI/D/302-304) "Yıldız, gök, meşale *aldatıcı görünüştür*. Hepsi fani, şarta bağlı dharmāların benzeridir."

ulug azruaya kaltı üküş telim *yilvi kömen* uzanmakı üze belgürtmiş tınlıglarnıñ köñül köñülteki nomları üze bo nom yörügin bilgeli ukgalı bultukar (AY/389/17-21) "Ey büyük Brahma, eğer pekçok$_2$ *aldatıcı görünüş* maharetiyle ortaya çıkan canlıların gönül ve gönüllerindeki dharmālarıyla bu dharmā yorumunu bilmeyi ve anlamayı bulurlarsa."

bo erser ortun erkliglig *yilvi kömen* et'özke tayanıp ikin ara antirabavta üzeliksiz burkan kutın bulguluk nomlug yañ erür (UigTot/209-211) "Bu ise orta güçlükte *aldatıcı görünüşlü* vücuda dayanır. Antarābhava'da$_2$ kesintisiz Buddha saadetini bulacak dharmādır."

1.8.3.9.2.Rüya:

ETü. *tül* "rüya" = **Skr.** ? = **Çin.** 如夢 "*rú mèng*" (SH 210a), 夢 "*mèng*" (SH 422b)

Terim, 夢 "*mèng*" "rüya" dünyadaki nesnelerin bir benzeri olarak tanımlanmaktadır (SH 422b). Dokuz tahtā arasında gösterilen terim, her şeyin rüya gibi boş olduğunu ifade eder (SH 210a).

tül (UigTot/1180) "*Rüya*."

1.8.3.9.2.1. Rüya ve Büyü:

ETü. *tül teg yivli teg* "rüya gibi büyü gibi" = **Skr.** ? = **Çin.** 如幻 "*rú huàn*" (SH 422b)

"Rüya ve yanılsama" ya da "büyü" bütün olayların karakteristik bir özelliğidir (SH 422b).

tül teg yivli teg (BTI/D/298) "Rüya gibi ve büyü gibi."

1.8.3.9.3.Yankı:

ETü. *yañku* "yankı" = **Skr.** ? = **Çin.** 如聲 "*rú shēng*" (SH 210a)

Yankı terimi, sesin doğadaki yansıması olup aldatıcı görünüşlerden biridir (SH 210a).

yañku (UigTot/1180) "*Yankı*."

1.8.3.9.4.Yansıma:

ETü. *körkdeş* "yansıma" = **Skr.** ? = **Çin.** 如影 "*rú yǐng*" (SH 210a)

Yansıma terimi de şekil ve görüntünün doğadaki yansımasıdır. Bu da yine aldatıcı görünüşlerden biridir (SH 210a).

körkdeş (UigTot/1180) "*Aynadaki yansıma*."

1.8.3.9.5.Çiy:

ETü. *salkım* = **Skr.** ? = **Çin.** 交露 "*jiāo lù*" (SH 200a)

Çiy tanesi, doğada kısa süreliğine gözüken fakat daha sonra yok olan ya da kuruyan bir şeydir. Böylece hayatın boşluğu ve kısalığı ifade edilmektedir.

salkım (UigTot/1180) "*Çiğ*."

1.8.3.9.6.Kabarcık:

ETü. *kaparma* "kabarcık" = **Skr.** = **Çin.** 如泡 "*rú pào*" (SH 210a), 泡 "*pào*" (SH 265a)

Terim, 泡 "*pào*" "kabarcık, kabartı" gibi anlamlardadır (SH 265a). Terim ayrıca dokuz tahtā arasında belirtilmektedir (SH 210a).

kaparma (UigTot/1180) "*Su kabarcığı*."

1.8.3.9.7.Serap:

ETü. *sakıg* "serap" = **Skr.** ? = **Çin.** ?

Dünyada var olmayan gerçeklerin bulunduğu bir yerdir. Dolayısıyla serap ifadesi de var olmayan aldatıcı görüntüleri ifade eder.

sakıg (UigTot/1181) "*Serap*."

1.8.3.9.8.Gökkuşağı:

ETü. *yilü kögen* "gökkuşağı" = **Skr.** *indradhanus* = **Çin.** 帝釋弓 (帝弓) "*dì shì gōng (dì gōng)*", 天弓 "*tiān gōng*" (SH 300b)

Gökkuşağı terimi de dünyada kısa süreliğine gözüken fakat maddî olarak temas edilemeyen aldatıcı bir görünüştür.

yilü kögen (UigTot/1181) "Gökkuşağı."

1.8.3.9.9.Şimşek:

ETü. *yaşın yarukı* (İT) "şimşek ışığı" = **Skr.** ? = **Çin.** 如電 "*rú diàn*" (SH 210a), 閃電光 "*shǎndiàn guāng*" (SH 340b)

Terim, dokuz tahtā arasında sayılmaktadır (SH 210a). Şimşek de dünyada kısa süreliğine gözüken aldatıcı bir görüntüdür.

alku itiglig nomlar erser kaltı tül teg yivli teg kömen teg kölige teg salkım teg *yaşın yarukı* teg yme erür tip bilge bilig üze munçulayu bilmiş kergek (BTI/D/297-301) "Bütün şartlı kanunlar ise rüya gibi, büyü gibi, aldanış gibi, gölge gibi, çiğ gibi, *şimşek ışığı* gibidir, diye bilgiyi böylece bilmek gerek."

1.8.3.9.10. Yıldız ve Gök:

ETü. *yultuz kök* "yıldız ve gök" = **Skr.** *tārā* = **Çin.** 星翳 "*xīng yì*" (SH 303b)

Terim "yıldız" anlamındadır. Takımyıldızının yirmi beşincisidir. Ayrıca kıvılcım olarak da tanımlanır (SH 303b). Eski Türkçe *kök* terimi ise ince tabaka, ekran, saklanma yeri,

görünmez anlamlarında kullanılan 翳 "*yì*" karakteri ile gösterilmektedir (SH 461b, BTI 44). Yıldızın gökyüzündeki görünümünün geçiliğini ya da bütün varolduğu zannedilen her şeyin aslında yok olduğunu ifade eder.

kaltı *yultuz kök* yula yilvi kömen bolar barça ürlügsüz itiglig nomlarnıñ okşatıgı ol (BTI/D/302-304) "Eğer *yıldız ve gök*, meşale, aldatıcı görünüştür. Hepsi fani, şarta bağlı dharmāların benzeridir."

1.8.3.10. Tavşan Boynuzu:

ETü. *tavışgan müyüzü bodsuzı* (İT, Hend.) "tavşan boynuzu" = **Skr.** *śaśa-visāna, śaśa-śrnga* = **Çin.** 鬼角 "*guǐ jiǎo*" (SH 230a)

Terim, "tavşan boynuzu" anlamında olup bütün olayların ya da her şeyin bir tavşan boynuzu gibi gerçek olmadığını, mevcut olmadığını ifade eder (SH 230a).

kaltı baka tüüsi çınsızı teg ezüg ol *tavışgan müyüzü bodsuzı* teg igid igid ol (BTI/B/170-172) "Kurbağa tüyü gerçek değil yalandır. *Tavşan boynuzu*$_2$ da yalandır, gerçek değildir."

1.8.3.11. Kurbağa Tüyü:

ETü. *baka tüüsi* (İT) "kurbağa tüğü" = **Skr.** ? = **Çin.** 龜毛 "*guī máo*" (SH 455b)

Terim, "kurbağa tüyü" anlamında kullanılmakta olup varolmayan şeyleri ifade eder (SH 455b).

kaltı *baka tüüsi* çınsızı teg ezüg ol tavışgan müyüzü bodsuzı teg igid igid ol (BTI/B/170-172) "K*urbağa tüyü* gerçek değil yalandır. Tavşan boynuzu$_2$ da yalandır, gerçek değildir."

1.8.3.12. Zehirli Ok:

ETü. *agulug ok* (ST) "zehirli ok" = **Skr.** ? = **Çin.** 毒箭 "*dú jiàn*" (SH 265a)

Terim, "zehirli ok" anlamında olup Budizmde yanılsamayı ifade eder (SH 265a).

añ kinki et'özüg iltinteçi üzeliksiz otaçılar iligi *agulug okug* tartdaçı (BTIII/487-490) "En sonunda vücudu götüren kesintisiz hekimler hanı *zehirli oku* çıkaracak, bozacak."

1.8.4. Anātman:

ETü. *kişi mensizin* (İT) "insan benliksizliği", *mensiz* "egosuz, benliksiz", *tınlıg mensizin* (İT) "canlı benliksizliği" = **Skr.** *anātman, nairātmya, anātmiya* = **Çin.** 阿擅 "*ā shàn*", 阿搜 "*ā sōu*", 闲掠摩 "*xián è mó*", 無我 "*wú wǒ*" (SH 288a) = **Tib.** *bdag-med* (J. Hopkins)

Terim, "benliği olmayan, özgürlüğü ve kendine ait bir karakteri olan, ruhu olmayan, kişisel olmayan, varlığın bireysel özgürlüğünün olmaması" gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Deneysel benlik çeşitli elementlerden oluşmuş bir bütündür (SH 379b, 288a, Edg. 22a). Benliğin olmaması varlığı mükemmeliyete ulaştıran unsurdur.

adırtlamış nomlarta yene *kişi mensizin* nom mensizin ikegüni birle bilip bo ikegüni adıra bilteçi bilge biligke yme ilinmek yapşınmak (AY/223/9-12) "Seçilmiş kanunda yine *kişi benliksizliği* ile kanun benliksizliğinin ikisini bilmektir. Bu ikisini ayırabilecek bilgiye$_2$ bağlanmaktır$_2$."

tınlıg mensizin nom mensizin titrü bilser uksar (BTI/D/218-219) "*Canlı benliksizliği* ve kanun benliksizliği ile bilse, anlasa."

1.8.4.1. Bensizliğin Bensizliği:

ETü. *mensizin mensiz* (İT) "bensizliğin bensizliği" = **Skr.** ? = **Çin.** 依他十喻 "*yī tā shí yù*" (SH 249b)

Terim, "beden ya da benliğin, nesnelerin bağ durumunun gerçek olmadığını" ifade eder. Ayrıca köpük, kabarcık, ateş, fidan, büyü, rüya, gölge, yankı, bulut ve ışık gibi on benzerliğin aldatıcılığını da ifade eder SH 249b).

ürlüksüz üçün emgekin emgek üçün *mensizin mensiz* üçün kurugın körürler (AY/292/9-10) "Fanilik için, ıstırabın ıstırabı için, benliksizliğin benliksizliği için boşluk ile görür."

1.9. Üç Hazine ve Budizmin Öğretileri:

Budizmin temel öğretileridir. Canlılar bu öğretiler sayesinde doğruyu kavrayacak ve Saṃsāra'dan tamamıyla kurtulacaktır.

1.9.1. Üç Hazine:

ETü. *üç agılık* (ST) "üç hazine" = **Skr.** *tripiṭaka* = **Çin.** 一切經 "*yīqiè jīng*" (SH 3b), 三蔵 "*sānzāng*" (SH 409a)

Terim, *tri* “üç” ve *piṭaka* “sepet, kutu ya da koleksiyon” kelimelerinden oluşmaktadır.

“Üç sepet” anlamındaki tripiṭaka terimi, bütün Budist yasaları, koleksiyonunu ifade eder. İlk defa bu koleksiyon Çinde yapılmıştır (SH 3b, Edg. 258a). 經律論 “*jīng lǜ lùn*” “Sūtra, Vinaya, Abhidharmā Śāstra”dan oluşan üç bölümlü Budist metinler genellikle Pali yazmaları olarak bilinir (SH 409a).

Bu Tripiṭaka, Buddha’nın öğretilerinin yer aldığı Sūtralar, manastır müritlerinin kurallarını anlatan Vinayalar, Sutra ve Vinayaların açıklaması olan Abhidharmālar’dan meydana gelir. Śākyamuni öldükten sonra, onun öğretileri birinci Budist konsil tarafından derlenmiştir (Gakkai 2002, three division of the canon mad.).

burkanlar nomı erser kaltı *üç agılık* iki yigirmi bölük nomlar erür (AY/270/1-3) “Buddha kanunu ise *üç hazine* ve on iki bölümlü Dharmā’dır.”

kalısız bilmek ukmak erser kaltı bo *üç agılık* iki yigirmi bölük nomlarıg yiti törlüg uguru tükel bilmek ukmak erür (AY/270/3-6) “Eksiksiz bilmek ve anlamak ise bu *üç hazineyi* ve on iki bölümlü Dharmā’yı yedi türlü sebep ile tam bilmek ve anlamaktır.”

1.9.1.1. Sūtra Hazinesi:

ETü. *sudur agılık* “sūtra hazinesi” = **Skr.** *sūtrapiṭaka* = **Pali.** *suttapiṭaka* = **Çin.** 大乘經 “*dàchéng jīng*” (SH 84b), 經藏 “*jīng zāng*” (SH 409b)

Buddha’nın öğretilerini kapsayan *sūtra-piṭaka*, Hint yazarlarının ve Çin mütercimlerinin kabul ettiği Buddha’nın söylevlerine atfedilmektedir. Mahāyāna öğretisine göre, Buddha’nın hayatını anlatan beş metin vardır. Bunlar; 1. Avatamsaka, 華嚴 “*huáyán*” Śākyamuni’nin aydınlandıktan sonraki ilk vaazı; 2. Vaipulya, 方等 “*fāng děng*”; 3. Prajñā-Pāramitā, 般若 “*bōrě*”; 4. Saddharmā-Pundarīka, 法華 “*fǎhuá*” ve 5. Mahāparinirvāṇa, 疸乘 “*dǎn chéng*” şeklinde sıralanabilir (SH 84b). Tripiṭaka’nın ilk bölümü olarak da gösterilir (SH 320b, Edg. 604b).

üç agılıklarta *sudur agılıkıg* az nızvanıg tarkargu ugurınta yarlıkayuk ol (AY/275/5-7) “Üç hazineden *sūtra hazinesi* ihtirası[2] bozmak için hükmetti.”

bo *sudur agılık* ol (AY/270/21) “Bu *sūtra hazinesidir*.”

1.9.1.2. Vinaya Hazinesi:

ETü. *vınay agılık* "vinaya hazinesi" = **Skr.** *vinayapiṭaka* = **Çin.** 律藏 "*lǜ cáng*" (SH 301b), 毘奈耶藏 "*pí nài yé cáng*" (SH 306a)

Tripiṭaka'nın ikinci bölümü olarak ifade edilen Vinaya, "ahlâki öğretiler, müritlerin kuralları, manastır hayatının emir ve buyrukları" olarak tanımlanır (SH 301b, 306a). Rahip ve rahibelerin kurallarıdır. Vinaya'nın asıl anlamı "temizlemek" ya da "bilgi vermek"tir. Vinaya, Śākyamuni'nin uyarı ve yasaklarını sistematik olarak gösterir (Gakkai 2002, tripitaka, vinaya mad.).

vınay agılıkıg övke nızvanıg öçürgü ugurınta yarlıkayuk ol (AY/275/8-9) "*Vinaya hazinesi* ile öfke ihtirasını söndürmek için hükmetti."

bo *vınay agılık* ol (AY/270/21) "Bu *vinaya hazinesidir.*"

1.9.1.3. Abhidharmā Hazinesi:

ETü. *abıdarım agılık* "abhidharmā hazinesi" = **Skr.** *abhidharmā-piṭaka* = **Pali.** *abhidhamma* = **Çin.** 論藏 "*lùn cáng*" (SH 444a), 阿毘達磨 "*ā pí dámó*" (Gakkai 2002, abhidharmāmad.)

Tartışma ya da söylevlerin dizini, Abhidharmā Tripiṭaka'nın üçüncüsü olarak ifade edilir. Felsefî çalışmalardan oluşur. İlk derleyici olarak Budist mürit Mahā-Kāśyapa elçi olarak gönderilmiştir (SH 444a, Edg. 51a). Öğretinin inceleme ve açıklaması olarak ifade edilen Abhidharmāpiṭaka, *abhi* "yukarı, üstün, üst" ile *dharmā* "kanun, öğreti" kelimelerinden oluşmaktadır. Böylece terim "kanun üstü" anlamında kullanılmaktadır (Gakkai 2002, abhidharmāmad.).

abıdarım agılıkıg biligsiz biligig bogurgu ugurınta yarlıkayuk ol (AY/275/9-11) "*Abhidharmā hazinesi* bilgisizliğini öğrenme sebebiyle hükmettik."

bo *abıdarım agılık* ol (AY/270/21-22) "Bu *abhidharmā hazinesidir.*"

1.9.2. Ekayana Öğretisi:

ETü. *bir kölüñü yol* (ST) "bir taşıt, öğreti, yol" = **Skr.** *ekayāna* = **Pali.** *ekayoni* = **Çin.** 一乘 "*yī chéng*" (SH 1a)

"Bir taşıt, mükemmel taşıt" anlamında kullanılan terim için 一佛乘 "*yī fú chéng*" "Buddha-yāna" ifadesi de kullanılır. Terim, Buddha'nın muhteşem kanununu kapsayan

Mahāyāna öğretisini işaret eder. Mahāyānistler parinirvāṇa kıyısını tek ve muhteşem yol olarak ifade ederler. Özellikle Lotus Sūtra'yı belirtirler (SH 1a, Edg. 154a).

olar bir teg yumgıgun *bir kölüñü yolka* barzunlar (BTII/1289-1291) "Onlar bir gibi tamamıyla *bir taşıt, öğreti yoluna* varsınlar."

1.9.3. Üç Öğreti:

ETü. *üç kölüñü* (ST) "üç taşıt", *üç törlüg kölüñülük* (ST) "üç türlü taşıt", *üç törlüg miñün kölikin* (İT) "üç türlü binek hayvanı", *üç öñdün yorıdaçı* (ST) "üç doğru yol" = **Skr.** *triyāna* = **Çin.** 三乘 "*sān chéng*" (SH 58a), 三車 "*sān chē*", 三乘法門 "*sān chéngfǎ mén*" (SH 78a)

Terim, "üç taşıt ya da doğum ölüm döngüsü yani Saṃsāra'daki varlıkları Nirvāṇa kıyısına götüren taşıt" olarak tanımlanmaktadır. Bu üçleme 小 "*xiǎo*" "küçük", 中 "*zhōng*" "orta" ve 大 "*dà*" "büyük" şeklindedir. Bazen bu üç taşıt Śrāvaka, Pratyeka-buddha ve Bodhisattva olarak ifade edilmektedir. Üç taşıt bazen 三車 "*sān chē*" "üç yük arabası" olarak da gösterilir ki sembolleri de keçi, geyik ve öküzdür. Bu üç öğreti ya da taşıt farklı şekillerde belirtilmektedir. Bunlar: a. Śrāvaka ya da Hīnayāna; b. Pratyekabuddha ya da Madhyamayāna; c. Bodhisattva ya da Mahāyāna olarak tanımlanır (SH 58a, Edg. 258b). Triyāna aynı zamanda Lotus Sūtra'da bir babanın çocuklarını yangından dışarı çıkarması ve taşıtlarla Nirvāṇa'ya ulaştırması olarak gösterilir. Yukarıda da belirtildiği üzere keçi taşıtı ya da Śrāvakalar, geyik ya da karaca taşıtı Pratyekabuddhalar, öküz ya da boğa taşıtı Bodhisattvalar'dır. Başka bir deyişle üç taşıt Hīnayāna, Madhyamayāna ve Mahāyāna'dır (SH 78a).

bo iki törlüg nomlar ansar ortun yol tözlüg sakınçıg *üç kölüñü* nomlarta kiñ ulugıña okşayur (BTI/B/33-36) "Bu iki türlü kanunları anması, orta yol esasını düşünmesi *üç taşıt* kanunlarına büyük oranda benzer."

üç törlüg kölüñülük nomlarta edgü kılınçka katıglansarlar kuşalamul tigme edgülüg töz yıltız tikser tarısarlar (AY/167-168/18-24-1-3) "*Üç tür taşıtlı* kanunlardan iyi amel için çabalasalar, kuśalamūla denilen iyi kök dikseler, ekseler."

amarıları *üç törlüg miñün kölikin* sansardın ozguluk kutrulguluk edgü töz yıltız öritirler (BudApo/56/15-17) "Bazıları *üç türlü binek hayvanı* ile Saṃsāra'dan kurtulacak$_2$ iyi kökü$_2$ çoğaltırlar."

üç öñdün yorıdaçı nomlarıg yügerü kılgu ol (UigTot/132-133) "*Üç doğru yürüyecek* kanunları yüceltir."

1.9.3.1. Mahāyāna Öğretisi:

ETü. *mahayan* "mahāyāna", *mahayan tigme tayşıñ ulug kölük* (Hend., ST) "mahāyāna denilen dàchéng büyük taşıt", *mahayan ulug kölüñü* (Hend.) "mahāyāna, büyük taşıt", *tayşıñ* "dàchéng", *tayşıñ boşguñu* (İT) "dàchéng öğretisi", *tayşıñ mahayan* (Hend.) "dàchéng, mahāyāna", *tayşıñ yol* (İT) "dàchéng yolu", *tayşıñ yorıg* (İT) "dàchéng yolu", *ulug kölüñü* (ST) "büyük taşıt", *ulug kölüñü tigme tayşıñ* (Hend., ST) "büyük taşıt denilen dàchéng", *ulug müñülük tayşıñ* (Hend., ST) "büyük taşıtlı dàchéng" = **Skr.** *mahāyāna* = **Çin.** 上乘 "*shàngchéng*" (SH 55b), 大乘 "*dàchéng*", 抄乘 "*chāo chéng*", 無上乘 "*wú shàngchéng*, 無上上乘 "*wú shàng shàngchéng*", 不悉乘 "*bù è chéng*", 無等乘 "*wú děng chéng*", 無等等乘 "*wú děng děng chéng*", 摩珂衍 "*mó kē yǎn*" (SH 83a) = **Tib.** *theg-chen* (J. Hopkins)

Terim, *mahā* "büyük" ile *yāna* "taşıt" kelimelerinden oluşur. Budizmin iki büyük öğretisinden biridir.

Terim, "büyük yāna, taşıt ya da nakleden ya da 小乘 "*xiǎochéng*" Hīnayāna öğretisinin karşıtı olan büyük taşıt" olarak ifade edilir. Terim, bütün şeylerden kurtaran, büyük kurtarıcı olarak Buddha'yı gösterir ve onunla Bodhi'ye yani aydınlığa girileceğini belirtir. Bu öğreti Tibet, Moğolistan, Çin, Kore, Japonya ve diğer uzak doğu ülkelerinde yaygındır. Bu öğretiye ayrıca kuzey Budizmi de denilmektedir. Bu öğreti, küçük öğretiye karşı büyük öğreti olarak gösterilmektedir. Buddha'nın orijinal öğretisine daha yakın olan Hīnayāna öğretisi, vücudu söndürmek, zihni söndürmek ve münzevi yaşam sayesinde Nirvāṇa'yı bulmaya çabalamak olarak tanımlamak haksızlık değildir. Diğer bir deyişle Mahāyāna öğretisi tam bilgiye erişmek ve bulmak olarak tanımlanır. Böylece sonsuz Buddha gibi ifadeler ortaya çıkar. Mahāyāna öğretisinde üç önemli düşünce vardır. Bunlar, Bodhisattva en son kalan canlı kurtuluncaya kadar Nirvāṇa'yı inkâr eder ve Nirvāṇa'ya girmez, Buddha ya da Bodhisattvalar'dan yardım ya da iman elde ederek kurtuluşu sağlar, Buddha, Bodhisattva, azizler ve inananların oluşturduğu büyük mutluluk yeri olan Nirvāṇa olarak cennet, düşüncesidir (SH 55b, 83a, Edg. 425a).

Bu öğretide özellikle Bodhisattvalar'ın aydınlanmak ve diğer varlıkları kurtarmak için yapmış oldukları özveriler önemlidir. Yukarıda da belirtildiği üzere Hīnayāna

öğretisinin karşıtıdır ve Hīnayāna'nın asıl amacı kişisel uyanışı sağlamaktır. Mahāyāna öğretisini savunan müritler ise canlıları bir Buddha seviyesine ulaştırıncaya kadar çaba harcar ve kendilerini bu konuda feda ederler. Böylece Nirvāṇa'ya girmektense canlılar için fedakârca davranmayı tercih ederler.

bo *mahayan* nomug eşitgümin tip (SDB/60) "Bu *Mahāyāna* dharmāsını işittin mi diye."

bo nomlug et'öz *mahayan tigme tayşıñ ulug kölük* erür (AY/68/1-3) "Bu dharmā vücut *Mahāyāna denilen dàchéng büyük taşıttır*."

edgülerde bışrunup barça *mahayan ulug kölüñüke* köñül öritip bodısatavlar yorıkınta yorıyu vaçraupam dyanlıg uçka tüpke tegip (BTII/1175-1179) "İyilerden öğrenip bütün *mahāyāna yani büyük taşıta* gönül verir. Bodhisattvalar yolundan yürüyüp vajraupam dhyānalı amaca$_2$ ulaşır."

teriñde teriñ ıduk *tayşıñ* nom yarlıgın eşideyin tıñlayın (AY/116/4-6) "Derin, kutsal *dàchéng* kanun hükmünü işiteyim, dinleyeyim."

üzeliksiz ıduk *tayşıñ boşguñuka* tutguka okıguka bilgüke (BTXVIII/299-302) "Kesintisiz, kutsal *dàchéng öğretiyi* tutmaya, okumaya, bilmeye."

taişiñ ulug kölüñü nomnuñ yıdın yıdlagalı severler (BTXX/626-628) "*Dàchéng yani büyük taşıt* kanununun kokusunu koklamak için severler."

ayaguluk *agır tayşıñ ulug mahayan kölüñülerniñ* kiñ teriñ agılıkı titmişke (AY/34/9-12) "Saygı değer, *büyük dàchéng büyük Mahāyāna$_2$ taşıtlarının* geniş$_2$ hazinesi bıraktığında."

tayşıñ mahayan nomlarıg yme eşitürler (SDB/116) "*Dàchéng Mahāyāna kanunlarını* da işitir."

inçip olarnı köni kirtü burkanlar yorıgı ıduk *tayşıñ yolka* uduzu ötrü küç küsün paramıtıg tükel bütürürler (AY/297/3-6) "Şöyle onları doğru$_2$ Buddha yolu kutsal *dàchéng yoluna* sevkedip sonra güç$_2$ pāramitāsını tamamlar."

tözünler oglı tözünler kızı *tayşıñ yorıgda* kamag ters tetrü tınlıglar birle katılıp kavışıp (AY/132/8-11) "Asiller oğlu ve asiller kızı *dàchéng yolunda* bütün kötü$_2$ canlılar ile birleşip$_2$."

alku kiçig kölüñütekilerniñ köñüllerin *ulug kölüñüke* iltgeli üçün (SDB/4) "Bütün küçük taşıttakilerin gönüllerini *büyük taşıta* ulaştırmak için."

ulug kölüñüdeki kizleklig yolka kirgüke biş törlüg nomlar kergek erür (UigTot/623-625) "*Büyük taşıttaki* gizli yola girmeye beş türlü kanun gereklidir."

ulug kölüñü tigme tayşıñ köñül burhan tözün yol bölükiñe tükellig tınlıglar anta togar (BTXX/133-136) "*Büyük taşıt denilen dàchéng* gönlü ile Buddha'nın asil yol bölümündekiler tamamıyla orada doğar."

şarıputrıya *ulug müñülük tayşıñ* nomda kirgeli uduñ *ulug müñülük tayşıñ nomug* bilgeli uduñ (AY/460/12-15) "Ey Śārīputra *büyük binilecek dàchéng kanuna* girmeliydin, *büyük binilecek dàchéng kanununu* bilmeliydin."

1.9.3.1.1.Mahāyāna'nın On İki Bölümü:

ETü. *iki yigirmi bölük nomlar* (ST) "on iki bölümlü kanunlar" = **Skr.** ? = **Çin.** 十二部經 "*shí èr bù jīng*" (SH 44a)

Mahāyāna yasalarının on iki bölümü ya da Śākyamuni Buddha'nın öğretilerinin bir bölümü olarak tanımlanan terim, 1. Sūtra; 2. Geya; 3. Gāthā; 4. Nidāna; 5. İtivrttaka; 6. Adbhuta-dharmā; 7. Abhidharmā; 8. Avadāna; 9. Upadeśa; 10. Udāna; 11. Vaipulya; 12. Vyākarana'dan oluşmaktadır (SH 44a-b).

burkanlar nomı erser kaltı üç agılık *iki yigirmi bölük nomlar* erür (AY/270/1-3) "Buddhalar kanunu ise şöyle üç hazine ve *on iki bölümlü dharmālardır*."

kalısız bilmek ukmak erser kaltı bo üç agılık *iki yigirmi bölük nomlarıg* yiti törlüg ugurın tükel bilmek ukmak erür (AY/270/3-6) "Sebepsiz bilmek, anlamak ise şöyle bu üç hazine ve *on iki bölümlü dharmāları* yedi türlü sebeplerin hepsini bilmek, anlamaktır."

1.9.3.1.1.1. Sūtra:

ETü. *sudıran (?) tigme töz yaraşı atlıg bölük* (ST) "sūtra denilen esasa benzer adlı bölüm" = **Skr.** *sūtra* = **Pali.** *sutta* = **Çin.** 修多雜 "*xiū duō zá*" (SH 44a, 320b), 蘇怛羅 "*sū dá luó*" (SH 479a) = **Tib.** *mdo* (J. Hopkins)

Sūtra terimi, "dikme, bağlama, birlikte bağlama, 接 "*jiē*", 線 "*xiàn*" ip, sicim, çiçek çelengi gibi birbirine bağlama" anlamındadır. Terim, Buddha'nın doğal özelliğini söylemeyi ifade eder (SH 320b, 479a, Edg. 604a). Kısacası Buddha'nın öğretilerinin nesir şeklindeki bölümüdür (Gakkai 2002, twelve divisions of the scriptures mad.).

bo *sudıran (?) tigme tözke yaraşı atlıg bölük* ol (AY/270/22-23) "Bu *sūtra denilen esasa benzer adlı bölümdür*."

1.9.3.1.1.2. Upadeśa:

ETü. *ikileyü sözlemiş bölük* (ST) "tekrar söylemek bölümü, tekrar etme" = **Skr.** *upadeśa* = **Çin.** 優婆提舍 "*yōu pó tí shě*" (SH 44b), 烏波第鑠 "*wū bō dì shuò*", 鄔烏提波 "*wū wū tí bō*", 優烏提舍 "*yōu wū tí shě*" (SH 330a) = **Tib.** *gtan-la phab-pa* (J. Hopkins)

本母 "*běn mǔ*" "upadeśa, aslında anne ya da dişi, asıl sūtra ya da çalışma" anlamında olup Budist litaretürün bir bölümü, genel tez, Abhidharmāpiṭaka'nın ve Yogācāra okulundaki Tantraların eş anlamlısı olarak da ifade edilmektedir (SH 190a, 330a). Ayrıca 論議 "*lùnyì*" "dogmatik tez", Budist külliyatın on ikincisi ya da sonuncusu olarak gösterilir (SH 444a, Edg. 135a). Buddha'nın öğretisinin vaaz şeklindeki söylemidir. Buddha'nın müritlerine soru ve cevaplarla öğretisini vaaz etmesidir (Gakkai 2002, upadesa mad.).

bo *ikileyü sözlemiş bölük* ol (AY/270/23-24) "Bu *tekrar söyleme bölümüdür*."

1.9.3.1.1.3. Geya:

ETü. *adıra yarlıkamış bölük* (ST) "ayırabilmiş bölüm" = **Skr.** *geya* = **Pali.** *geyya* = **Çin.** 祇夜 "*zhī yè*" (SH 44a), 應頌 "*yīng sòng*" (SH 458b)

"Şarkı söylemek" anlamındaki terim, düz yazı olan bir Sutra'yı şiir şeklinde tekrar söylemeyi ifade eder (SH 311a, 317b, 458b, Edg. 214b-215a).

bo *adıra yarlıkamış bölük* ol (AY/270-271/24-1) "Bu *ayırabilmiş bölümdür*."

1.9.3.1.1.4. Gātha:

ETü. *uz yörüglerin itiglig alp şlöklüg bölük* (ST) "sanatsal ifadeler ile süslü zor heceli bölüm" = **Skr.** *gāthā* = **Çin.** 伽陀 "*jiā tuó*" (SH 44a), 偈 "*jié*" (SH 342a) = **Tib.** *tshigs-su bcod-pa* (J. Hopkins)

"Gāthā, ilahî ya da dinsel şarkı" anlamında olup sıklıkla sūtralarda yer alır ve genellikle 4, 5 ya da 7 kelimeden oluşur. 偈讚 "*jié zàn*" "dinsel tapınçları övme şiiri" olarak gösterilir (SH 342a). Gāthā, ilahî, şarkı, şiir, şiir kıtası, bir sūtranın şiirsel bölümü olarak ifade edilir (SH 418b).

Budist yazmaları açıklama tarzından biri olan Gāthā, Buddha ve Bodhisattvalar'ın öğretilerini ve erdemlerini şiir şeklinde söylemelerini ifade eder (Gakkai 2002, verse mad.).

bo *uz yörüglerin itiglig alp şlöklüg bölük* ol (AY/271/1-3) "Bu *sanatsal ifadeler ile süslü zor heceli bölümdür*."

1.9.3.1.1.5. Vyākarana:

ETü. *kentün yarlıkamış bölük* (SFG) "kendisi hükmetmiş, kehanette bulunmuş bölüm" = **Skr.** *vyākarana* = **Çin.** 和伽鞞 "*hé jiā mò*" (SH 44b), 和伽结 (那) "*hé jiā jié (nà)*", 和伽那 "*hé jiā nà*", 和輕邲 "*hé qīng bèi*" (SH 253a), 毘伽羅 "*pí jiāluó*", 毘耶翔剌铺 "*pí yé xiáng là pù*", 毘何羯嘛拏 "*pí hé jié ma ná*", 聲明記險 "*shēngmíng jì xiǎn*" (SH 305a), 記别接 "*jì bié jiē*", 和伽鼍那 "*hé jiā tuó nà*" (SH 339a), 授記 "*shòujì*" (SH 350b)

"Gramer, analiz, şekil değiştirme, gramatikal analiz, biçimsel kestirim, kehanet, geleceği bilme, sesi açık olarak yazma ve tartışma, başka bir deyişle bir gramer ya da Sūtra'da sesin doğru bir şekilde çıkması" anlamında kullanılan terim, Buddha'nın müritlerinin aydınlanacağı konusundaki kehanetini anlatan bölümdür. (SH 253a, SH 305a, 350b, 351a). Terim, on iki külliyattan birini ifade eder (SH 339a, Edg. 516b).

bo *kentün yarlıkamış bölük* ol (AY/271/3-4) "Bu *kendisi hükmetmiş bölümdür*."

1.9.3.1.1.6. Nidāna:

ETü. *tıltagların yarlıkamış bölük* (SFG) "sebep hükmetmiş bölüm" = **Skr.** *nidāna* = **Çin.** 尼陀那 ya da 因緣 "*ní tuó nà ya da yīnyuán*" (SH 44a), 尼陀那目 "*ní tuó nà mù*" (SH 186a) = **Tib.** *gleng-bzhi* (J. Hopkins)

Nidāna-mātrkā, on iki bölümünün ikincisi, başka bir deyişle 本事 "*běnshì*" "önceki hayat" olarak ifade edilen terim, "bağ, zincir, ana sebep" olarak da gösterilir (SH 186a, Edg. 295b-296a). Ayrıca manastır kurallarını da tanımlar (Gakkai 2002, twelve divisions of the scriptures mad.).

bo *tıltagların yarlıkamış bölük* ol (AY/271/4-5) "Bu *sebepleri hükmetmiş bölümdür*."

1.9.3.1.1.7. Avadāna:

ETü. *yöleşürüg bölük* "karşılaştırma bölümü" = **Skr.** *avadāna* = **Pali.** *apadāna* = **Çin.** 柯波陀那 "*kē bō tuó nà*" (SH 44b), 阿波陀那 "*ābō tuó nà*", 阿波陈那 "*ābō chén nà*", 阿波他那 "*ābō tā nà*" (SH 289a)

"Mesel, istiare, hikâye, örnek" anlamında olan terim, Buddha'dan önce yaşayan kişilerin hayatlarının anlatıldığı bölümdür. Budist külliyatın bir bölümüdür (SH 289a, Edg. 72a).

bo *yöleşürüg bölük* ol (AY/271/5) "Bu *karşılaştırma bölümüdür*."

1.9.3.1.1.8. İtivrtaka:

ETü. *tözün tıtsılarnıñ öñre ajunlartakı savların okıtu yarlıkamış bölük* (SFG) "asil müritlerin önceki hayat şekillerindeki sözlerini okuyup hükmetmiş bölüm" = **Skr.** *itivrtaka*, *ityukta* = **Pali.** *itivuttaka* = **Çin.** 向伊帝目多 "*xiàng yī dì mù duō*" (SH 44ab, 一目多伽 "*yīmù duō jiā*", 一曰多伽 "*yī yuē duō jiā*" (SH 8a), 本事經 "*běnshì jīng*", 本生經 "*běn shēng jīng*" (SH 189a) = **Tib.** *de-bzhin gshegs-pa* (J. Hopkins)

"Azizlerin hayat hikâyesi, kanunun bir parçası" anlamındaki terim, Buddha'nın müritlerinin önceki hayatlarını anlatan hikâyeleridir. Burada Buddha dışındaki azizlerin hayatları anlatılır (SH 8a, 189a, 201a, Edg. 113b).

bo *tözün tıtsılarnıñ öñre ajunlartakı savların okıtu yarlıkamış bölük* ol (AY/271/6-8) "Bu *asil öğrencilerin önceki hayat şekillerindeki sözlerini okuyup hükmetmiş bölümdür*."

1.9.3.1.1.9. Jātaka:

ETü. *çatık* "jātaka" = **Skr.** *jātaka* = **Çin.** 閒多伽 "*xián duō jiā*" (SH 44a), 本生經 "*běn shēng jīng*" (SH 190a) = **Tib.** *skyes-pa'i rabs* (J. Hopkins)

Jātaka sūtra 闍陀伽 "*dū tuó jiā*" Buddhalar'ın önceki hayatlarının hikâyesidir ve on iki sūtradan biri olarak ifade edilir. Burada, 社得迦 "*shè de jiā*" özellikle Buddha ya da Bodhisattvalar'ın önceki doğumları ya da yeniden doğumları anlatır (SH 190a, 276a, Edg. 240a).

bo tükel bilge teñri teñrisi burkan kentü özinin öñre öñre ajunlartakı *çatık* kılmışların nomlayu yarlıkamış bölük ol (AY/271/8-12) "Bu muhteşem bilge tanrılar tanrısı Buddha kendisinin$_2$ önceki hayat şekillerindeki *jātakalarının* bu hükmedilmiş bölümüdür."

erte tañlançıg *çatiklıg* işig işletiñiz (SDB/257) "Evvelki acayip *jātakalı* işleri yapınız."

1.9.3.1.1.10. Vaipulya:

ETü. *köni yörügler tözin kiñürü okıtdaçı bölük* (ST) "doğru yorumlar esası ile geniş olarak okutacak bölüm" = **Skr.** *vaipulya* = **Çin.** 昆佛略 "*kūn fú è*" (SH 44b), 方廣 "*fāng guăng*" (SH 155a), 毘佛略 "*pí fú è*" (SH 305a)

"Genişleme, büyütme, geniş, ferah, öğretinin açıklaması" anlamındaki terim, bazı mütercimler tarafından ayrıntılı ya da öğretinin tam açıklaması olarak tanımlanır. Terim, genellikle dar, sınırlı okul ya da Hīnayāna'ya karşıt, geniş okul ya da geniş öğreti yani Mahāyāna öğretisini ifade eder. Mahāyāna öğretisindeki sūtraları kapsayan terim sınırsız ya da evrensel olarak bilinir. 方廣大莊嚴經 "*fāng guăngdà zhuāng yán jīng*" bir vaipulya sūtra, Lalita-vistara, 12 chüen, Tuṣita cennetindeki Buddha'nın ve dünyada Śākyamuni olarak bilinen kişinin bir hikâyesidir (SH 155a, 305a).

bo *köni yörügler tözin kiñürü okıtdaçı bölük* ol (AY/271/12-14) "Bu *doğru izahlar esası ile genişçe okunacak bölümdür*."

1.9.3.1.1.11. Abdhuta-dharmā:

ETü. *muñadınçıg tañlançıg bölük* (Hend., ST) "şaşırtıcı, muhteşem bölüm" = **Skr.** *adbhuta-dharmā* = **Çin.** 阿浮達麼 "*ā fú dá me*" (SH 44a), 阿浮陀經 "*ā fú tuó jīng*" (SH 189a)

"Harika, müthiş, şaşırtıcı" anlamındaki terim, Buddha ya da müritlerin şaşırtıcı olaylarını anlatan bölümdür ve on iki sūtradan biri olarak belirtilir (SH189a).

bo *muñadınçıg tañlançıg bölük* ol (AY/271/14-15) "Bu *şaşırtıcı, muhteşem bölümdür*."

1.9.3.1.1.12. Udāna:

ETü. *yöre sözlemiş bölük* (ST) "yorumlayarak söylenmiş bölüm" = **Skr.** *udāna* = **Çin.** 優陀那 "*yōu tuó nà*" (SH 44b), 烏枕南 "*wū zhĕn nán*" (SH 329b)

"Bir dinsel ifadenin artan nefesi ya da neşeli şarkısı, ısrarsız ya da gönüllü ifade" anlamındaki terim, müritlerin Buddha'ya herhangi bir soru sormaksızın Buddha'nın kendiliğinden vermiş olduğu vaazı ifade eder. Soruların cevabı olmadığı halde kanunun bir parçası olan *udāna*, şiirde ya da nesirde coşkulu bir anlatıma sahiptir (SH 329b, 378a, 433a).

bo *yöre sözlemiş bölük* ol (AY/271/15-16) "Bu *yorumlayarak söylenmiş bölümdür*."

1.9.3.1.2. Mahāyanistlerin 23 ya da 24 Halefi:

ETü. *tört otuz alplar* (ST) "yirmi dört yiğit", *tört otuz alplar yoginilar* (ST) "yirmi dört yiğit", *tört otuz orunlartakı alplar yoginilar* (ST) "yirmi dört yerdeki yiğitler", *ulalu kelmiş bahşıları* (ST) "sonradan gelmiş üstadlar" = **Skr.** ? = **Çin.** ?

Terim, Mahāyanistler tarafından oluşturulan yirmi sekiz Budist halef ya da patriği ifade eder. Bu halefleri T'ien-t'ai okulu yirmi üç ya da yirmi dört olarak göstermektedir. Ch'an okulunun çeşitli eklemeleri ile birlikte sayı, yirmi sekize ulaşmıştır (SH 22b). Aşağıda verilecek olan yirmi dört halef SH'de belirtilenlerden farklıdır.

tört otuz alplarnıñ psak darnisı üze yme ötünüp (BTVII/A/307-308) "*Yirmi dört yiğidin*, halefin tac Dhāranī'sı üzerine de yalvarıp."

ulatı *tört otuz alplar yoginilar* (BTVII/A/31) "Ve *yirmi dört yiğitler, yoginler*."

kentü öznüñ til üze tartıp üç orunlarka tegürüp öz et'özdeki divatalarka yme tapınıp mahakalaka sın supurganta erteçilerke *tört otuz orunlartakı alplarka yoginilarka* alku yirtinçülüg kuvraglarka yme birip ögirmişin sakıñu ol (BTVII/A/770-776) "Kendi dili nedeniyle sıkıntı çekip üç yere ulaşıp, vücudundaki devatālara saygı gösterip ve mahākāla'ya, mezardan$_2$ geçenlere, *yirmi dört yerdeki yiğitlere, yoginilere,* bütün yeryüzündeki topluluğa verip sevindirdiğini düşündü."

munuñ *ulalu kelmiş bahşıları* erser vçiradari vçirapani sarhapa nagırçuni şavaripa luyupa darikapa vçiragantipa kurmapada çalandarapa kiraşnaçaryapa guhapa viçayapada tilopa naropa abakirti vagişvarapa pirtyakuda mal losava bahşı ulug saskaya bahşı irçibsun bahşı saskaya pantit bahşı pagispa bahşı bolar erürler (BTVII/A/344-352) "Bunun *sonradan gelmiş üstadları* (haleflerin) adları ise Vajradhara, Vajrapāni, Sarahapa, Nāgārjuna, Śavaripa, Luipa, Dārikapa, Vajraghanjuna, Kūrmapa, Jalandharapa, Krsnācāryapa, Guhyapa, Vijayapa, Tailopa, Nāropa, Abhayakīrti,

Vāgīśvarapa, Prajñākūta, Guru Mal Locāba, Mahāsa-skya-pa, Guru Rje-bcun, Guru Sa-skya-pa Pandita, Guru 'Phags-pa'dır."

ulalu kelmiş bahşılarnıñ atları erser vçiradari vçirapani sarhapa nagırçuni şavaripa luyupa darikapa vçiragantipa kurmapada çalandarapa kiraşnaçaryapa guhapa viçayapada tilopa naropa abakirti vagişvarapa pirtyakuda mal losava bahşı ulug saskaya bahşı irinpoçi bahşı irçibsun bahşı saskaya pantit bahşı pagispa bahşı bolar erürler (BTVII/A/757-765) "Bunun *sonradan gelmiş üstadların ya da haleflerin* adları ise Vajradhara, Vajrapāni, Sarahapa, Nāgārjuna, Śavaripa, Luipa, Dārikapa, Vajraghanjuna, Kūrmapa, Jalandharapa, Krsnācāryapa, Guhyapa, Vijayapa, Tailopa, Nāropa, Abhayakīrti, Vāgīśvarapa, Prajñākūta, Guru Mal Locāba, Mahāsa-skya-pa, Guru Rinpoçhe, Guru Rje-bcun, Guru Sa-skya-pa Pandita, Guru 'Phags-pa'dır."

1.9.3.2. Hīnayāna Öğretisi:

ETü. *kiçig kölük* (ST) "küçük taşıt", *kiçig kölüñü* (ST) "küçük taşıt", *kinayan* "hīnayāna", *sivtsing* "hīnayāna" = **Skr.** *hīnayāna* = **Çin.** 小乘 "*xiǎochéng*", 希那衍 "*xī nà yǎn*" (SH 98b) = **Tib.** *theg-dham* (J. Hopkins)

Terim, *hīna* "daha az ya da küçük" ve *yāna* "taşıt ya da öğreti" kelimelerinde oluşur.

Hīnayāna, "küçük, küçük taşıt" anlamında olup arhat durumuna girmeyi amaçlar. Śākyamuni Buddha öldükten sonra, Budist müritlerin görüşlerinin farklılığı nedeniyle Budizmde bölünmeler ortaya çıkmıştır. Böylece Budizm on sekiz ya da yirmi okula ayrılmıştır. Bu okulun rahipleri, Buddha'nın görüşlerini anladıkları şekliyle korumak istemekte olup kendilerini bu öğretilere adamışlardır. Bunun sonucunda Abhidharmā çalışmaları ortaya çıkmış ve Buddha'nın öğretileri açıklanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmalar milattan önceki birinci yüzyılın sonu ila milattan sonraki ilk yüzyıl boyunca devam etmiştir.

Hīnayāna öğretisi Ortodoks mezheplerden birisidir ve Mahāyāna öğretisinden böylece ayrılır. Buddha bir ruh doktorudur ve o varlıkları yeniden doğum ölüm çemberinden daimi olarak kurtarmayı amaçlamıştır.

Hīnayāna terimi, Mahāyānistlerin kendilerinden önce başkalarını kurtarmaya çalışmaları ve evrenselliklerine karşı dar anlamda sadece kendilerini kurtarmaya çalışanlar için kullanılmış bir terimdir. Mahāyāna öğretisine göre, gelecekte bütün canlıların en iyi hayat şekline kavuşmaları ve bilgeliğin geliştirilmesi için elden gelen her türlü büyük

çabayı göstermek en büyük gaye olarak ifade edilir. Hīnayāna öğretisinde ise Arhat ve Pratyekabuddha'nın amacı, bedeni ve ruhu ya da gönlü yok etmeyi aramak ve Nirvāṇa'da sönmektir. Arhat için dört asil gerçek, öğretinin temeli iken Pratyekabuddha için ise on iki hayat zinciri ya da Nidāna, öğretinin temelidir (SH 98b, Edg. 620b).

atkanmak yapşınmak köñüllerin tözünlerniñ amırtgururlar kut bulmış *kiçig kölüklüg* tözünlerniñ teg sansarka korkdaçı ürkdeçi korkmak ürkmek köñüllerin bogururlar (AY/291/1-5) "Bağlanma$_2$ gönülleri ile asilleri sakinleştirir, saadet bulmuş *küçük taşıtlı* asillerinki gibi Saṃsāra'da korkarlar$_2$ ve korku$_2$ gönülleri ile boğulurlar."

kut bulmış *kiçig kölüklüg t*özünlerniñ teg ulug yarlıkançuçı köñülüg turguru umadaçı sıg yuka köñüllerin tarkarurlar (AY/291/9-13) "Saadet bulmuş *küçük taşıtlı* asillerinki gibi büyük merhametli gönlü durdurabilecek zayıf$_2$ gönülleri bozarlar."

ulug *kiçig kölüklüglerniñ yorıguluk yolınta oruklarınta* ertmiş ertiñü ulug uzanmakın uzanıp tınlıglarnıñ ulug asıg tusu kılmış ulug bahşılar ötinçe (BTXVIII/118-123) "Büyük ve *küçük taşıtlıların yürüyecek yolundan ve yerinden* geçmiş olanlar pek çok büyük maharet ile süslemiş ve canlılara büyük fayda sağlamış oldukları büyük üstadların fikrine göre."

alku *kiçig kölüñütekilerniñ* köñüllerin ulug kölüñüke iltgeli üçün (SDB/4) "Bütün *küçük taşıttakilerin* gönüllerini büyük taşıta iletmek için."

kinayan mahayan nomlar soka öz tözi (StabUig/255/2) "*Hīnayāna* ve Mahāyāna dharmāların kendi esasını."

ulug tavgaç ilinte tayşiñ *sivtsiñ* şastarlarıg kamag nomlarıg ötkürmiş bodısatav uguşlug kamag bilge bahşılar (BTII/1364-1368) "Büyük Çin ülkesindeki Mahāyāna ve *Hīnayāna* Śāstralar'ın bütün kanunlara vâkıf olmuş Bodhisattva alanlı bütün bilge üstadları."

1.9.3.2.1.Hīnayāna Öğretisinin Dört Bilge Sınıfı:

ETü. ? = **Skr.** ? = **Çin.** 四向 "*sì xiàng*" (SH 172a), 四依 "*sì yī*" (Gakkai 2002, four ranks of sages mad.)

Śakyamuni Buddha'nın ölümünden sonra ortaya çıkan Budist öğretmenler anlamında kullanılan terim, Hīnayāna öğretisinde aydınlanmaya giren dört sınıfı ifade eder. Bu dört sınıfa T'iant'ai tarafından Buddha alanı içinde yer verilir. Böylece Hīnayāna

öğretisinin dört bilge sınıfı, dönüşüm yaşayan varlıkların en üstünü ya da Hīnayāna azizleri *srota-āpanna*, *sakṛdāgāmin*, *anāgāmin* ve *arhat*'tan oluşmaktadır (SH 226b, Gakkai 2002, four ranks of sages mad.). Terimin Eski Türkçe karşılığı tespit edilememiştir.

1.9.3.2.1.1. Śrota-āpanna:

ETü. *şorıtapan* "śrota-āpanna" = **Skr.** *śrota-āpanna* = **Çin.** 須陀洹 "*xū tuó huán*" (SH 226b), 預流 "*yù liú*" (SH 419a)

Hīnayāna öğretisinin ilk azizi olan Śrota-āpanna, "nehri kazanan ya da Nirvāṇa'ya nehir sayesinde giren" anlamındadır. Bu kişi henüz güvenli alanda değildir (Gakkai 2002, four ranks of sages mad.). Śrota-āpanna Budizmde "aldatıcı görünüşlerin üstesinden gelen kişi" olarak tanımlanır (SH 419a).

şorıtapan kutın (AY/144/5) "*Śrota-āpanna* saadeti."

1.9.3.2.1.2. Sakṛdāgāmin:

ETü. *sakardagam* "sakṛdāgāmin" = **Skr.** *sakṛdāgāmin* = **Çin.** 二果 "*èr guǒ*" (SH 26a), 斯陀含 "*sī tuó hán*" (SH 226b), 息忌伽彌 "*xi jì jiā mí*" (SH 325b)

Hīnayāna öğretisinin ikinci azizi olan Sakṛdāgāmin, "Nirvāṇa'ya girmeden önce yeniden insan hayat şeklinde doğan kişi" anlamındadır. Güvenli on alanla uyum içindedir (SH 26a, 226b, 325b, Gakkai 2002, four ranks of sages mad.).

sakardagam kutın (AY/144/5-6) "*Sakṛdāgāmin* saadeti."

1.9.3.2.1.3. Anāgāmin:

ETü. *anagam* "anāgāmin" = **Skr.** *anāgāmin* = **Çin.** 阿那含 "*ā nà hán*" (SH 226b, 293a)

Hīnayāna öğretisinin üçüncü azizi olan Anāgāmin, "yeniden doğmayan, yeniden gelmeyen, bu dünyada asla doğmayacak kişi" anlamındadır. Nirvāṇa'ya gireceği yer *rūpa* ve *arūpa* cennetidir. On bağlılık ve uygulama alanlarıyla uyum içindedir (SH 226b, 293a, Gakkai 2002, four ranks of sages mad.).

anagam kutın (AY/144/6) "*Anāgāmin* saadeti."

1.9.3.2.1.4. Arhat:

ETü. *arhant* "arhat, arhant" = **Skr.** *arhat* = **Çin.** 阿羅漢 "*āluóhàn*" (SH 226b)

Hīnayāna öğretisinin dördüncü azizi olan Arhat, "düşünce ve arzunun yaratmış olduğı bütün aldatmalardan kendisini kurtarmış olan kişiler" için kullanılır. Bu kişi hemen hemen Buddha alanına girmiş, Buddha olmaya ya da muhteşem bilgiye yaklaşmış kişilerdir (Gakkai 2002, four ranks of sages mad.)

arhant kutın (AY/144/6) "*Arhat* saadeti."

1.9.3.2.2.Hīnayāna Öğretisine Girenler:

ETü. *kiçig kutka tegmişler* (SFG) "küçük saadete ulaşmışlar" = **Skr.** ? = **Çin.** 小聖 "*xiăo shèng*" (SH 100b)

Terim, Hīnayāna öğretisindeki aziz ya da arhatları işaret eder. Buddha'ya karşılık aziz ya da Bodhisattvaları gösterir (SH 100b). Bilindiği üzere Mahāyāna öğretisi Hīnayāna'ya bir tepki olarak doğmuştur. Hīnayāna öğretisinde genel olarak kişi sadece kendisini kurtarırken, Mahāyāna'da ise bütün canlıları kurtarmak esastır. Bu yüzden Mahāyāna öğretisi Hīnayāna'yı küçük olarak tanımlar. Bu yüzden *Hīnayāna* yani "küçük taşıt" adı verilmiştir.

adınaguka asıg kılmakıg öz et'özke asıg kılmakıg yme *kiçig kutka tegmişler* neñ anı bütürü umazlar (BTI/B/184-186) "Başkalarına fayda sağlamayı ve kendi vücuduna fayda sağlamayı da *küçük saadete ulaşmışlar* asla onu tamamlayamazlar."

1.10. Saṃsāra, Doğum Ölüm Döngüsü:

ETü. *alkançsız sansar emgekin* (İT) "tükenmez saṃsāra ıstırabı", *başlagsız sansar* (ST) "başlangıcı olmayan saṃsāra", *başlagsız uzun sansar* (ST) "başlangıcı olmayan uzun saṃsāra", *sansar* "saṃsāra", *sansardakı emgekler* (ST) "saṃsāra'daki ıstıraplar", *sansartakı togmak ölmeklig tod tolvı açıg emgekler* (ST, Hend.) "saṃsāra'daki doğumlu ölümlü tüm acı ve ıstıraplar" , *togmak ölmeklig bek bag* (ST, Hend.) "doğumlu ölümlü bağ", *togmak ölmeklig kelgin* (ST) doğum ölüm seli", *togmak ölmek sansar* (Hend.) "doğum ölüm, saṃsāra", *uzun sansar* (ST) "uzun saṃsāra", *ürlügsüz sansar* (ST) "kesintisiz saṃsāra" = **Skr.** *saṃsāra, samsārika* = **Çin.** 生死 "*shēngsǐ*", 死生 "*sǐshēng*", 生生死死 "*shēng shēngsǐ sǐ*" (SH 196b), 無爲生死 "*wúwèi shēngsǐ*" (SH 214b), 輪廻 "*lúnhuí*" (Gakkai 2002, saṃsāra mad.) = **Sgd.** *sns''r* (SD 357b)

Saṃsāra terimi “doğma ve ölme, yeniden doğma ve yeniden ölme, yaşam ve ölüm” gibi anlamlarda kullanılmaktadır. 生死 “*shēngsǐ*”, 死生 “*sǐshēng*”, 生生死死 “*shēng shēngsǐ sǐ*” “her hangi bir zamanda tekrar meydana gelme, ölüm döngüsü” anlamındadır. İki, üç, dört, yedi ve on iki bölümü vardır. Istırap ve aldanma dünyasındaki sıradan insanların çektiği doğum ölüm döngüsü de denilmektedir. Hindistan’da ilk olarak Upaniśatlar döneminde görülen teori daha sonra Budizmde de kendisini gösterir. Sıradan insanların üç dünyadaki yani arzu dünyası, şekil dünyası ve şekilsizlik dünyasındaki ve altı hayat biçimindeki canlıların sınırsız doğum ölüm döngüsü içinde olmalarını ifade eder. Bu döngü, altı hayat şeklindeki canlıların doğum ölüm döngüsü içinde sürekli doğumu ve ölümü tatmalarıyla ilgilidir. Aydınlanmamış varlıklar önceki hayatlarında yapmış oldukları karmaları gereğince altı hayat biçiminden birinde doğarlar. Canlıların şimdiki hayatları bu geçmişteki karmalarının gereğincedir ve bu doğum ölüm döngüsünden ancak aydınlandıkları vakit kurtulabileceklerdir. Budist düşüncenin esası, varlıkları ıstırap ve aldanmaların dünyasındaki doğum ölüm döngüsünün tekrarından kurtarmaktır. Yani asıl amaç canlıları Vimokśa’ya ya da kurtuluşa ulaştırmaktır. Budist düşünce, varlıkları hem bu döngüden hem de altı yoldan birinde doğmaktan kurtarmayı amaçlamıştır. Varlıkların bu döngü içerisinde sürekli dönüp durmalarının nedeni ise arzu ve cehaletleridir. Canlıların özgürlüğe kavuşabilmeleri ve aydınlığa ulaşabilmeleri için bu arzu ve cehaletlerinden kurtulmaları gerekmektedir (SH 196b, 214b, Gakkai 2002, saṃsāra mad., ER, saṃsāra XIV, 439-440). Śrāvasti’nin oğlunun yeri olarak da tanımlanır (Edg. 542b).

Saṃsāra, “cereyan, yol, göç” anlamını da ifade eder (SH 373b).

alkançsız sansar emgekintin apamulug ozgurdaçı bolalım (SDB/409) “*Tükenmez Saṃsāra ıstırabından* ölümlüleri kurtarıcı olalım.”

başlagsız sansartın berü (SDB/574) “*Başlangıcı olmayan Saṃsāra’dan* beri.”

başlagsız uzun sansarnıñ başın adakın sakınsar (BTXIII/35/5-6) “Başlangıcı olmayan uzun Saṃsāra’nın başını sonunu düşünse.”

sansarnıñ açuk kapıgı yapılzun (BTXIII/49/62-63) “*Saṃsāra’nın* açık kapısı yapılsın.”

kılguluk işi *sansarıg* törütçi tigli erür (UigTot/513-514) “Yapacağı işi *Saṃsāra’yı* yaratacak şekildedir.”

artukrak takı *samsartın* ozguka kutrulguka sınturu tavratu tegiñey men (AY/480/8-10) "Pek çok *Saṃsāra'dan* kurtulmaya$_2$ gayret$_2$ edeyim."

kayu erür köni kirtü bütürgülük tıltag üze artukrak arıg yorıgıg bulurlar taparlar burkan atı kötrülmişler yme bo *sansartakı* tınlıglarnıñ monçulayu ayur ötünmişlerinte montag sakıntı (AY/72/7-12) "Hangisidir doğru, gerçekleşmiş sebep üzerine pek çok temiz yolu bulurlar$_2$, Buddhalar ve saygıdeğerler bu *Saṃsāra'daki* canlıların bu şekilde söylediklerini böyle düşündü."

sansardakı emgeklerig titip nırvantakı meñilerig bulmakları bolzun (BTII/1154-1156) "*Saṃsāra'daki ıstırapları* bırakıp Nirvāṇa'daki huzuru bulmaları olsun."

anı üçün kimler birök bo üç törlüg et'özlerig könisinçe uksarlar bilserler ötrü olar terk ödün *sansartakı togmak ölmeklig tod tolvı açıg emgeklerintin* ozup kutrulup teñesizin yig üstünki burkanlar edgüsiñe tegdeçi bolurlar (AY/38-39/20-23-1-4) "Onun için kimler eğer bu üç türlü vücutları gerçeğince anlasalar, bilseler sonra onlar hemen *Saṃsāra'daki doğumlu ölümlü tüm acılarından, ıstıraplarından* kurtulur$_2$ benzersiz üstün$_2$ Buddhalar saadetine, iyiliğine ulaşırlar."

togmak ölmeklig bek bagdın (AY/618/5) "*Doğumlu ölümlü bağdan$_2$*."

bolup burkanlar edgüsiñe ozayın keçeyin *togmak ölmeklig kelgintin* (AY/105/12-14) "Buddha iyiliğinde olup *doğum ve ölüm selinden* kurtulayım, geçeyim."

emgek emgenip *togmak ölmek sansartın* nızvanılar tegzinçdin ozgurgalı kutgargalı tip yarlıkadı (AY/628/20-22) "Istırap çekip *doğum ölüm Saṃsāra'sından* ihtiras girdabından kurtarmalı$_2$, diye hükmetti."

togmak ölmek sansarıg titip ıdalap (BTII/887-888) "*Doğum ölüm, Saṃsāra'yı* bırakıp$_2$."

togmak ölmeklig tegzinçig amırtgurguluk (AY/614/18-19) "*Doğumlu ölümlü girdabı* sakinleştirecek."

bo kamag bolmaklıg taluy ögüz içinte çommış batmış tınlıgların *togmak ölmeklig torta* tutulup ertiñü bek bolmışların kut kolur men (AY/122-123/23-1-4) "Bu bütün varolma denizi$_2$ içine batmış$_2$ canlıların *doğum ölüm tuzağından* kurtulup pek çok varlıklara saadet isterim."

men ilkisiz *uzun sansartın* berü ötgürü bökünki künke tegi tört togum biş ajun altı yoltakı tınlıglar birle katılu karılu agır yavlak törü iyin evrilip (AY/133/12-16) "Ben *uzun Saṃsāra'dan* beri bugünkü güne kadar dört doğum, beş hayat biçimi ve altı yoldaki canlılar ile eziyet çekerek kötü$_2$ kanun içinde dönerek."

ürlügsüz sansar nırvanta ürkgü negül tözünler (BTXIII/35/1-2) "*Kesintisiz Saṃsāra* ve Nirvāṇa'da korkmak nasıldır asiller?"

1.10.1. Doğum Ölüm Denizi, Suyu:

ETü. *ajunlug taluy ögüz* (ST) "dünyevi deniz", *busuşlug taluy* (ST) "kaygı denizi", *emgeklig ögüz* (ST) "ıstırap denizi", *emgeklig taluy* (ST) "ıstırap denizi", *emgeklig taluy ögüz* (ST, Hend.) "ıstırap denizi", *emgeklig ulug taluy suvın* (İT) "ıstıraplı büyük deniz suyu", *sansarlıg taluy ögüz* (ST, Hend.) "saṃsāralı deniz", *sansarlıg ulug taluy ögüz* (ST) "saṃsāralı büyük deniz", *suv* "su", *togmak ölmeklig taluy* (ST) "doğum ölüm denizi", *togmaklıg ölmeklig iglemek karımak ölmeklig busuş kadgulug suv* (ST) "doğumlu, ölümlü, hastalıklı, yaşlı, ölümlü, kaygılı su", *tüpsüz kıdıgsız emgeklig taluy ögüz* (ST, Hend.) "dipsiz kıyısız ıstıraplı deniz", *uçsuz kıdıgsız ulug emgeklig taluy ögüz* (ST, Hend.) "uçsuz bucaksız büyük ıstırap denizi", *yirtinçüdeki taluy ögüz tegzinçin* (ST, Hend.) "yeryüzündeki deniz girdabı" = **Skr.** ? = **Çin.** 有海 "*yǒu hǎi*" (SH 214a)

Terim, "ölüm okyanusu, doğum ölüm okyanusu, saṃsāra ya da döngü" olarak ifade edilir. Ayrıca "varlık denizi ya da doğum ölüm denizi" olarak da tanımlanır (SH 214a).

ajunlug taluy ögüztin (TekinMaitr/16/3) "*Dünyevi denizden$_2$*."

çommış batmış erür men *busuşlug taluy* içinte (AY/634/1-3) "*Kaygı denizi* içine batmışım$_2$."

busuşlug taluy içinte teriñ batıp köñülleri (AY/639/19-20) "*Kaygılı deniz* içinde gönülleri derin batıp."

tınlıgarıg üntüreyin *emgeklig ögüzdin* (AY/352/11-12) "Canlıları *ıstırap denizinden* çıkarayım."

emgeklig taluynıñ kimisi batmış (gabain-briefe/1891-1892) "*Istırap denizinin* gemisi batmış."

alkunı keçüreyin *emgeklig taluy ögüzdin* (AY/104/11-12) "*Istıraplı denizden$_2$* hepsini geçireyim."

emgeklig taluy ögüzdin öner (TT VI/47) "*Istıraplı denizden*$_2$ çıkar."

monçulayu onsuz kötrünçsiz *emgeklig ulug taluy suvın* bilge biliglig yarukuñuz üze barçanı koşurtuñuz sugurtuñuz (AY/112/15-18) "Böylece vazgeçilmez$_2$ *ıstıraplı deniz suyunu* bilgi$_2$ ışığınız ile kopardınız$_2$."

bökünki künte bo et'özimin yuñlap muñadınçıg ulug iş ködüg kılayın *sansarlıg taluy ögüz* içinte tar kemi bolayın togmak ölmeklig tegzinçdin taşkaru tartıp üntüreyin tip sakıntı (AY/613/18-23) "Bugünkü günde bu vücudumu harcayıp böyle büyük iş yapayım *Saṃsāralı deniz*$_2$ içinde dar gemi olayım, doğum ölüm girdabından dışarı çıkayım, diye düşündü."

sansarlıg taluy ögüz içinte tegziñeyler nırvanlıg ıntın kıdıgdakı yoltın ıragaylar (AY/433/11-13) "*Saṃsāralı deniz*$_2$ içinde dönsünler, Nirvāṇalı sığınma kıyısındaki yoldan uzaklaşsınlar."

kaltı erklig küçlüg alku ulug arjılarnıñ takı burkanlıg kañımız bo *sansarlıg ulug taluy ögüzniñ* içinte paramıtlıg yorıgın barça bütürüp tükel bilge biligke tegdi (AY/97/7-12) "Güçlü$_2$ bütün büyük ṛṣiler ve Buddha babamız bu *Saṃsāralı büyük denizin* içinde Pāramitālı yolu tamamlayıp muhteşem bilgiye$_2$ ulaştı."

anta yme sansız tümen *suvdakı* tınlıglar buza butarlayu yiyürler suvarlar tikerler sançarlar (BudApo/55/17-20) "Yine sayısız binlerce *sudaki* canlıları parçalayarak$_2$ yerler, içerler, batırırlar, parça parça keserler."

togmak ölmeklig taluydın taşgaru tartdım tınlıgların (AY/368/17-19) "*Doğum ölüm denizinden* dışarı taşıdığım canlıları."

togmaklıg ölmeklig iglemek karımak ölmeklig busuş kadgulug suvka tokutmışların körüp (AY/112/10-14) "*Doğum, ölüm, hastalık, yaşlanma, ölüm endişesi olan suya* vuruşlarını görüp."

tüpsüz kıdıgsız emgeklig taluy ögüzdin ozgurur kutgurur üntürür (AY/582/15-17) "*Dipsiz, sınırsız ıstıraplı denizden* kurtarır$_2$ çıkarır."

ülgüsüz sansız yüz miñ tümen koltı nayut sanınça tınlıglarnıñ nızvanılıg kadguların tarkarıp *uçsuz kıdıgsız ulug emgeklig taluy ögüzdin* keçürüp ulsuz tüpsüz togmak ölmeklig sansarlıg tegzinçdin taşkaru tartıp sansız sakışsız burkanlar birle ogatmadın tuş bolguluk edgülerke tükellig kılgay sen (AY/430/3-12) "Sayısız$_2$, bir milyon kotī nayuta

sayısınca canlıların ihtiraslı kaygılarını yok edeceksin. *Uçsuz bucaksız ıstıraplı denizden*$_2$ geçireceksin. Dipsiz$_2$ doğum ölüm Saṃsāra girdaptan dışarı çıkaracaksın. Sayısız$_2$ Buddhalar ile uyandırmadan eş olacak iyilere sahip olacaksın."

ötrü ol tınlıg bu *yirtinçüdeki taluy ögüz tegzinçiñe* çomar batar tegzinür (TT VI/218-219) "Sonra o canlı bu *yeryüzündeki deniz*$_2$ *dalgasına* batar$_2$ döner."

1.10.2. Akıcı Istırap Denizi:

ETü. *akıglıg emgeklig taluy* (ST) "akıcı ıstıraplı deniz", *buşılıg akın ögüz* (ST, Hend) "ıstıraplı nehir" = **Skr.** ? = **Çin.** 流轉 "*liúzhuàn*" (SH 328a)

"Saṃsāra, döngü, akan ve geri dönen, geriye doğru akan" anlamındaki terim, doğum ölüm döngüsünü ifade eder (SH 328a).

akıglıg emgeklig taluydın kut kolur men keçeyin (AY/354/6-7) "*Akıcı, ıstıraplı denizden* geçeyim, diye şans ister."

buşılıg akın ögüzüg akıttılar (BTIII/345-346) "*Istıraplı nehri*$_2$ akıttılar."

1.10.3. Bu Kıyı:

ETü. *bo kıdıg* "bu kıyı" = **Skr.** ? = **Çin.** 此岸 "*cǐàn*" (SH 257b)

Yeniden doğuşun Saṃsāra hayatı 此岸 "*cǐàn*" "bu kıyı"dır (SH 257b). Terim, Saṃsāra'yı ifade etmektedir.

tuyunmadukka ol kıdıg bolur *bo kıdıg* (StabUig/181/8a) "Uyanmamışlara o kıyı *bu kıyı* olur."

tuyunmışka *bo kıdıg* ok bolur ol kıdıg (StabUig/181/8b) "Uyanmışlara *bu kıyı* o kıyı olur."

1.10.4. Doğum Ölüm Tekerleği:

ETü. *sansarlıg tilgen* (ST) "Saṃsāra tekerleği", *togmak ölmeklig tilgen* (ST) "doğum ölüm tekerleği", *togmaklı ölmekli tilgen* (ST) "doğum ve ölüm tekerleği" = **Skr.** ? = **Çin.** 生死輪 "*shēngsǐ lún*" (SH 196b), 輪轉 "*lúnzhuǎn*", 輪迴 "*lúnhuí*" (SH 445a)

"Doğum ölüm tekerleği" olarak ifade edilen terim, "saṃsāra tekerleğinin dönmesi, dönme, altı yolun dönmesi, dönen tekerlek, varlığın şeklinin dönmesi" anlamındadır (SH 196b, 445a).

et'özlügler umugsuzın ınagsızın *sansarlıg tilgen* içinte tegzinteçiler (AY/99/16-18) "Vücuda sahip olanlar umutsuzluk$_2$ ile *Saṃsāra tekerleği* içinde dönerler."

sansarlıg tilgen içinteki (StabUig/256/9) "*Saṃsāra tekerleği* içinde."

togmak ölmeklig tilgente tegzinmekig titgeli ıdalagalı (AY/371/11-13) "*Doğum ölüm tekerleğinde* dönmeyi bırakmalı."

togmaklı ölmekli tilgente tınmaksızın tegzinür (AY/367/18-19) "*Doğum ölüm tekerleğinde* durmadan döner."

1.10.5. Derin Çukur:

ETü. *teriñ oy* (ST) "derin çukur" = **Skr.** ? = **Çin.** 生死滔 "*shēngsǐ tāo*" (SH 196b)

"Dibi olmayan çukur ya da cehennem çukuru" anlamındaki terim, Saṃsāra için kullanılan terimlerden biridir (SH 196b).

agırsız ayagsız bolmaklıg artuk *teriñ oyka* kemişilip tod uçuz bolmaklıg toz toprak üze kömültiler (BTIII/132-136) "Hürmete, saygıya layık olmayanlar çok *derin kuyuya* atılıp çok ucuz olan toza toprağa gömüldüler."

1.10.6. Ateş Evi:

Tü. *otlug ev* (ST) "ateşli ev, yanan ev", *uzun sansarlıg otlıg ev* (ST) "uzun saṃsāralı alevli ev" = **Skr.** ? = **Çin.** 一大宅 "*yī dàzhái*" (SH 5b)

"Büyük ev, Lotus Sūtra'da dünyanın yanan evi" olarak ifade edilen terim, doğum ölüm döngüsünü belirtir (SH 5b).

*otlug ev*din taşgaru ünüp nomlug orunka tegip alku kamag bodısatavlar birle yumgı köni tüz tuymak burkan kutın bulzunlar (BTII/462-466) "*Ateşli evden* dışarı çıkıp Dharmā'ya yerine ulaşır. Bütün Bodhisattvalar ile bütün$_2$ doğru düz kavrayan Buddha saadetini bulurlar."

uzun sansarlıg otlıg ev içinte uru tetrü bar kel kıltaçı ugusuz sergüsüz onçsuz kötrünçsüz ulınmış emgekke sokışmışlarıg (ETŞ/10/216-219) "*Uzun Saṃsāralı alevli ev* içinde ileri geri, git gel yapan, dayanılmaz, tahammül edilmez, çekilmez, sonu olmayan ıstıraba maruz kalanları."

1.10.7. Saṃsāralı Uzun Gece:

ETü. *sansarlıg uzun tün* (ST) "Saṃsāralı uzun gece" = **Skr.** ? = **Çin.** 生死長夜 "*yī dàzhái*" (SH 196b)

Terim, "doğum ve ölümün uzun gecesi, saṃsāra" olarak kabul edilir (SH 196b).

kim biz kamag tınlıglar *sansarlıg uzun tünte* comurmış batarmış bolmaz mu (gabain-briefe/301-304) "Biz bütün canlıları *Saṃsāralı uzun geceye* batırmış olmaz mıyız?"

1.11. Nirvāṇa:

ETü. *apamu* "ölümsüz", *apamulug meñü nırvan* (ST) "ölümsüz, huzurlu Nirvāṇa", *apamulug ulug meñü nırvan* (ST) "ölümsüz büyük huzurlu Nirvāṇa", *inçkülüg meñilig nırvan* (Hend., ST) "huzurlu Nirvāṇa", *nırvan* "Nirvāṇa", *nırvan meñisi* (İT) "Nirvāṇa huzuru" = **Skr.** *nirvāṇa* = **Pali.** *nibbana* = **Çin.** 涅槃 "*nièpán*" (SH 328a), 寂滅 "*jì miè*" (SH 405a) = **Tib.** *mya-ngan-'das* (J. Hopkins) = **Sgd.** *nyrβ'n* (Laut 1986, 145)

Nirvāṇa terimi, "nir" ve "vāna" kelimelerinden oluşmaktadır ve bu kelimeler farklı şekillerde açıklanmaktadır. *Nir* kelimesi "uzaklaşma, özgürleşme, kurtulma" gibi anlamlarda kullanılırken, *vāna* sözü de "yeniden doğum yolu, kötü koku, sık orman" gibi anlamları ifade etmektedir. Böylece Nirvāṇa, "yeniden doğum yolundan uzaklaşmış, ıstıraplı karmadan ve Beş Skandha'dan kurtulmuş" olarak tanımlanır.

"Dışarı uçmuş, dışarı gitmiş, dışarı yerleşmiş, sönmüş, varlıktan kurtulmuş, ölmüş, ölü, özgür, çok büyük mutluluğa girmiş, varlığın bireyselliği tamamıyla sönmüş ya da yok olmuş" gibi anlamlarda kullanılan Nirvāṇa, başka şekillerde de gösterilir. Genellikle terim 滅 "*miè*" "sönme, sönüş", 解脫 "*jiětuō*" "mutluluk", 寂滅 "*jì miè*" "sakinlik sönüşü, 無爲 "*wúwèi*" eylemsiz, gayretsiz, pasif, 不生 "*bù shēng*" yeniden doğmamak, 安樂 "*ānlè*" sakinliğin mutluluğu, 滅度 "*miè dù*" dönüşümün sönmesi gibi anlamları da ifade etmektedir. Burada sönmenin çeşitli anlamları verilir. Bunlar, bireyselliğin sönmesi, yeniden doğuşun durması, ihtirasların yok edilmesi, bütün ıstırapların sönmesi ve mutluluğa girmek olarak gösterilmektedir. Nirvāṇa'ya yaşam süremiz içinde girebildiğimiz gibi ölümle de yani Parinirvāṇa ile de ulaşabiliriz (SH328a-b).

Hīnayāna öğretisine göre iki tür Nirvāṇa vardır. Birincisi, Arhatlar'ın altı yoldaki yeniden doğumlarından ve bütün aldanmalardan kurtulmasıdır, fakat bunlar hâlâ

vücudun ıstırap dünyasına bağlıdırlar. Buna tamamlanmamış Nirvāṇa denir. İkincisi ise ölüm ile ulaşılır ki bu da ıstırabın kaynağı olan hem bedenin hem de zihnin ya da gönlün sönmesiyle gerçekleşir. Buna da muhteşem Nirvāṇa denir. Mahāyāna öğretisi bunu eleştirir ve diğer varlıkları kurtarmadan aydınlığa ulaşmanın ya da Nirvāṇa'ya ulaşmanın kaçmaktan farksız olacağını ifade eder. Mahāyāna öğretisine göre Nirvāṇa, bütün olayların gerçek tabiatını anlamak ve Buddha bilgisine kavuşmaktır. Ayrıca Hīnayāna öğretisinde olduğu gibi bütün dünyevi arzuların sönmesini de ister.

Nirvāṇa, aydınlanma ve mükemmel hedefe ulaşma olarak da ifade edilmektedir. Nirvāṇa genel olarak varlıkların doğum ölüm zincirinden, bütün aldanma ve arzularından kurtulmalarıdır. Kısaca bütün ihtiraslarımızın ve doğum ölüm zincirinin sönmesidir (Gakkai 2002, nirvana mad.).

Ayrıca 滅度 "*miè dù*" terim "yeniden doğmanın sönmesi ve ıstıraplardan kurtulma, arzuların sönmesi" olarak da gösterilir (SH 405a, Edg. 304a).

alku tınlıg alkansar *apamu* bolgınça (StabUig/146/12b) "Bütün canlılar yok olsa, *ölümsüz* olunca."

üzeliksiz üstünki yig *apamulug meñü nırvanıg* tilegülük (AY/614/15-16) "Kesintisiz üstün$_2$ *ölümsüz huzurlu Nirvāṇa'yı* dilemek."

ol kamag kirtüdin kelmiş köni tüz tuyuglılarnıñ çın kirtü yörüg yolı üze yarlıkamış *apamulug ulug meñü nırvannıñ* (AY/34k/21-24) "O bütün doğrudan gelmiş, doğru$_2$ kavramışların gerçek$_2$ yolu$_2$ üzerine hükmetmiş, *ölümsüz büyük ebedi Nirvāṇa'nın*."

apamulug ulug meñü nırvannıñ barın biltürdeçi ukdurdaçı kayular ol on tip tiser (BTXVIII/1272-1274) "*Ölümsüz büyük huzurlu Nirvāṇa'nın* varlığını bildirecek, anlatacak odur, diye söylese."

köñülleri iyin tegsünler *inçkülüg meñilig nırvanka* (AY/353/8-10) "Gönüllerine göre ulaşsınlar *huzurlu$_2$ Nirvāṇa'ya*."

nırvanıg bultukta kin neñ ölüm bultukmaz (StabUig/89/6d) "*Nirvāṇa'yı* bulduktan sonra asla ölüm bulmaz."

ne üçün yene sudur nomda *nırvanıg* bar tip yarlıkap (AY/34k/10-12) "Niçin yine sūtra ve dharmāda *Nirvāṇa* var, diye hükmetti."

kaltı kamag kut bulmaduk yalañuklar barça çın kirtü nomug körüp üzeliksiz *inçkü meñi nırvan meñisiñe* teggeyler erti (AY/376/9-11) "Eğer bütün saadet bulamamış insanlar doğru$_2$ Dharmā'yı görürlerse kesintisiz *huzurlu Nirvāṇa huzuruna* ulaşacaklardı."

ülgüsüz sansız tınlıgların sansar emgekintin ozgurup *nırvan meñisiñe* tegürgülük küç küsünke teggülük buyanlıg ulug bedük yükmekig yüker men yıgar men (AY/421/15-20) "Sayısız$_2$ pek çok canlı Saṃsāra ıstırabından kurtulup *Nirvāṇa mutluluğuna* ulaşacak güce$_2$ ulaştığında iyi büyük$_2$ yığını toplarım$_2$."

1.11.1. Korkusuzluk Şehri, Nirvāṇa:

ETü. *abayur nırvan* "abhayapura, korkusuzluk şehri, Nirvāṇa", *abayapur nırvanlıg balık* (ST) "abhayapura Nirvāṇa şehri" = **Skr.** *abhayapura* = **Pali.** *abhabba* = **Çin.** ?

Terim, *abhaya* "gücü yetmez, korkusuz" (Edg. 49b) ile *pūra* "tam, tam ölçü, tam genişlik" (Edg. 350b) kelimelerinden oluşmaktadır.

Terim, "korkusuzluk şehri" anlamındadır. Budizmde Nirvāṇa'yı işaret etmektedir (BTXIII, 105).

aryamarglıg ulug yolça yorıyur *abavapur atlıg nırvanlıg balıkka* kirgüke ayı baştınkı yiti kırk köñül öritgeyler (BTIII/444-448) "Ārya-mārgalı$_2$ yola göre yürür, *abhāvapurā adlı Nirvāṇa şehrine* girerek otuz yedi gönlü yükseltir."

aklançıg sansar emgekintin ozup kutrulup *abayapur nırvanlıg balıkta* togmakları bolzun (BTXIII/52/6-7) "Kirli Saṃsāra ıstırabından kurtulup$_2$ *abhayapura Nirvāṇa şehrinde* doğsunlar."

abayur nırvan kapıgın açdaçı adı kötrülmiş alkunı bildeçi alpagut bilge erenlerke (BTXIII/14/17-19) "*Abhayapura Nirvāṇa* kapısını açacak saygıdeğer her şeyi bilen yiğit, bilge kişilere."

1.11.2. Buddha'nın Okyanusu:

ETü. *burkanlıg taluy ögüz* (ST, Hend.) "Buddha denizi" = **Skr.** ? = **Çin.** 佛海 "*fú hăi*" (SH 228b)

"Buddha'nın okyanusu, Buddha'nın sınırsız denizi" anlamındaki terim, Nirvāṇa'yı ifade eder (SH 228b).

men inçip *burkanlıg taluy ögüz içinteki* teriñde teriñ edgülüg agılıkdakı sakınu yitinçsiz ıduk bilge biligde alku tınlıgların tüzü tükel ornatayın (AY/105/14-19) "Ben şöyle *Buddha denizi*$_2$ içindeki derin$_2$ iyi hazinedekileri düşünüp ulaşılmaz kutsal bilgiye$_2$ bütün canlıları tam olarak yerleştireyim."

1.11.3. Nirvāṇa Şehri:

ETü. *abayapur nırvanlıg balık* (ST) "ölümlü Nirvāṇalı şehir", *meñülüg nırvan balık* (ST) "huzurlu Nirvāṇa şehri", *meñülüg nırvan arıglıg balık* (ST) "huzurlu Nirvāṇa temiz şehir", *nırvan balıkı* (İT) "Nirvāṇa şehri", *nırvan balıklıg körkin meñizin* (ST, Hend.) "Nirvāṇa şehrinin güzelliği", *örüg amıl nırvanlıg kent* (Hend., ST) "sakin Nirvāṇa şehri" = **Skr.** ? = **Çin.** 淫樂城 "*yín lè chéng*" (SH 328b)

Terim, "Nirvāṇa şehri, azizlerin evi" anlamındadır (SH 328b).

aklançıg sansar emgekintin ozup kutrulup *abayapur nırvanlıg balıkta* togmakları bolzun (BTXIII/52/6-7) "Kötü Saṃsāra ıstırabından kurtulup$_2$ *ölümsüz Nirvāṇa şehrinde* doğsunlar."

ulug açdım *meñülüg nırvan balık* kapıgın közüntürü körkitdim meñü meñü ornagın (AY/367/5-6) "*Huzurlu Nirvāṇa şehir* kapısını çok açtım, ebedi yerleşmişlerin gözükenlerini gösterdim."

noş tatıg *meñülüg nırvan arıglıg balıkka* kigürüp noş tatıglıg itigsiz meñü meñig aşatur siz (AY/647/3-5) "Tatlı$_2$, *huzurlu Nirvāṇa şehrine* girdirip tatlı$_2$, süssüz, ebedi huzuru yersiniz."

köñüllüg tıdıgıñıztın yagumadıñız *nırvan balıkıña* (BTXIII/19/28-29) "*Nirvāṇa şehrine* gönül engelinden yaklaşamadınız."

bod sın üze bulguluksuz buluñ yıñaklıg buyan bilge biliglig ı tarıg tüşlüg busuşsuz kadgusuz kurug akıgsız ulug meñilig bozulmaz atkanmaz ürlük inç ölüm *nırvan balıklıg körkin meñizin* köñülkerip (AY/680/15-19) "Vücudunda$_2$ bulunmayan iyi ve bilgili$_2$ tohum$_2$ ile sıkıntısız, kaygısız, boş, akmayan, huzurlu, bozulmayan$_2$, sonsuz, huzurlu ölüm *Nirvāṇa şehir güzelliğini*$_2$ isteyip."

örüg amıl nırvanlıg kentte tıñuluk avant tıltag bolmakı bolu tegiñey erti (Bud/70-71) "*Sakin*$_2$ *Nirvāṇa şehrinde* sakinleşecek sebebe ulaşacaktır."

1.11.4. Nirvāṇa'nın Kapısı:

ETü. *abayur nırvan kapıgın* (İT) "abhayapura Nirvāṇa kapısı", *alkınçsız körüglüg kapıg* (ST) "sonsuz görülen kapı", *nırvan kapıgın* (İT) "Nirvāṇa kapısı", *meñilig bir edgünüñ kapıgın* (ST, İT) "huzurlu bir iyinin kapısı" = **Skr.** ? = **Çin.** 淨門 "*jìng mén*" (SH 358b)

"Nirvāṇa'nın temiz kapısı" anlamındaki terim, Buddha bilgisine ulaşmış, tam sükûneti elde etmiş kişileri ifade eder (SH 358b).

abayur nırvan kapıgın açdaçı adı kötrülmiş alkunı bildeçi alpagut bilge erenlerke (BTXIII/14/17-19) "*Abhayapura Nirvāṇa kapısını* açacak saygıdeğer, her şeyi bilen yiğide, bilgeye."

kata kata *alkınçsız körüglüg kapıgka* kirzünler (StabUig/159/44d) "Defalarca *sonsuz görülen kapıya* girsinler."

bo kutlug tınlıg *nırvan kapıgıña* yagukkıya turur (UIV/22/278-279) "Bu saadetli canlı *Nirvāṇa kapısına* yaklaşsın."

meñilig bir edgünüñ kapıgıña …yin teñrim (StabUig/65/1) "*Huzurlu bir iyinin kapısına* … tanrım."

1.11.5. Nirvāṇa Sevinci:

ETü. *ulug ögrünç* (ST) "büyük sevinç", *ulug ögrünçü meñi* (ST, Hend.) "büyük sevinç", *ulug ögrünçlüg sevinçlig inçkü meñi* (ST, Hend.) "büyük sevinç, huzur", *yig üstünki ögrünç* (Hend., ST) "üstün sevinç" = **Skr.** ? = **Çin.** 第一義樂 "*dì yīyì lè*" (SH 362a)

Terim, "en yüksek mutluluk" anlamında kullanılmakta olup Nirvāṇa'yı temsil eder (SH 362a).

bo nom erdini yörügin ol ödün ol ilig kan tülintin ötrü odunup togdı *ulug ögrünçi* (AY/572/15-18) "Bu dharmā cevherinin yorumu ile o zaman o memleketin hükümdarı rüyasından uyanıp *büyük sevinç* duydu."

budunı bukunı adasız tudasız *ulug ögrünçün meñin* erürler (TekinMaitr/38/47-49) "Halk$_1$ tehlikesiz$_2$ *büyük sevinç, huzur* içindedir."

olar ötrü sakınu sözleyü yitinçsiz başdınkıda başdınkı *ulug ögrünçlüg sevinçlig inçkü meñig* bulgaylar (AY/415/3-6) "Onlar sonra düşünüp, söyleyip ulaşılmaz en baştakinin birincisi *büyük sevinçli*$_2$ *huzuru*$_2$ bulacaklar."

yürekketegi çınlayu tözlüg bodi köñüllüg tigli tolmış ödte sakınçsız tözlüg *yig üstünki ögrünçin* içtin taştın alku atkañu uguşların kurug tözlüg körmek üze (UigTot/925-929) "Yüreğe kadar gerçek esaslı Bodhi gönüllü denilen *üstün*$_2$ *sevinci* iç ve dış olarak bütün bağlı yerleri yokluk esası ile görmek için."

1.11.6. Kıyısız İyilik Gölü:

ETü. *kıdıgsız edgülüg köller* (ST) "kıyısız iyi göller" = **Skr.** ? = **Çin.** 清涼池 "*qīng liáng chí*" (SH 357a)

Terim, "temiz göl ya da havuz" anlamında olup Nirvāṇa'yı işaret etmektedir (SH 357a).

kıdıgsız edgülüg köllerin tapıg udug kılur men (AY/350/15-16) "*Kıyısız iyi göllere* saygıyla eğilirim."

1.11.7. Doğmama Kanunu:

ETü. *togmaksız nom* (ST) "doğmama kanunu", *yanala togmaksız nom* (ST) "yeniden doğmama kanunu" = **Skr.** ? = **Çin.** 無生法 "*wú shēng fǎ*" (SH 381a)

Terim, "doğmama kanunu ya da ölümsüzlük" olarak tanımlanmakta olup Nirvāṇa vücudunu işaret eder (SH 381a).

olar barça nom tatıglıg meñgü meñi *togmaksız nom* tatıgıña kirgeyler tip yarlıkadı (AY/657/15-17) "Onlar bütün kanunun tatlı huzurunu, *doğmama kanununun* tadını tadacaklar, diye hükmetti."

üç ödki nomlarıg *yanala togmaksız nom* üze tuymış tanuklamış (BTXVIII/116-117) "Üç zamandaki kanunları *yeniden doğmama kanunu* üzerine duymuş, ispatlamış."

1.11.8. Barış, Huzur Kıyısı:

ETü. *ıntın kıdıg* (ST) "huzur kıyısı", *nırvanlıg ıntın kıdıg* (ST) "Nirvāṇalı sığınma kıyısı" = **Skr.** ? = **Çin.** 寂岸 "*jì àn*" (SH 348b)

Terim, "barış kıyısı, Nirvāṇa" olarak tanımlanmaktadır (SH 348b).

pramıt tiser *ıntın kıdıgka* tegmek tip titir (BTI/D/37-38) "Pāramitā dese *huzur kıyısına* ulaşmaktır."

ıntın kıdıgıña tegirler (SDB/372-374) "*Huzur kıyısına* ulaşırlar."

sansarlıg taluy ögüz içinte tegziñeyler *nırvanlıg ıntın kıdıgdakı* yoltın ıragaylar (AY/433/11-13) "Saṃsāralı deniz içinde ulaşacaklar, *Nirvāṇalı huzur kıyısındaki* yoldan uzaklaşacaklar."

1.11.9. O Kıyı:

ETü. *ol kıdıg* (ST) "o kıyı" = **Skr.** *pāra* = **Çin.** 彼岸 "*bǐàn*" (SH 257b)

Terim, "aydınlanma kıyısı, Nirvāṇa" olarak tanımlanmaktadır. Bunun zıt kıyısına *bu kıyı* denilir ki Saṃsāra ile eş değerdedir. Sanskritçe pāramitā sözü de diğer kıyıya ulaşma uygulaması anlamındadır. Böylece canlı *o kıyıya* ulaşınca bütün dünyevi arzularından vazgeçecektir (SH 257b).

tuyunmadukka *ol kıdıg* bolur bo kıdıg (StabUig/181/8a) "Uyanmamışlara o kıyı *bu kıyı* olur."

tuyunmışka bo kıdıg ok bolur *ol kıdıg* (StabUig/181/8b) "Uyanmışlara *bu kıyı* o kıyı olur."

1.11.10. Sessizlik ve Sönmek:

ETü. *öçmeki amrılmakı* (BG) "sönmek ve sükûnet" = **Skr.** ? = **Çin.** 寂滅 "*jì miè*" (SH 348b)

Terim, "sessizlik ve sönmek" anlamındaki terim, Nirvāṇa'yı ifade eder (SH 348b).

alku başlag savlarnıñ atkañuluk uguşlarınıñ *öçmeki amrılmakı* ol dyan titir (AY/290/1-3) "Bütün başıboş sözlerin bağlı yerlerinin *sönmesi ve sükûneti* o dhyānadır."

1.11.11. Mükemmel Boşluk:

ETü. *alku yok kurug ilig* (ST, Hend.) "bütün boşluk ülkesi" = **Skr.** ? = **Çin.** 眞全 "*zhēn quán*" (SH 333a)

Terim, Hīnayāna öğretisinin Nirvāṇa olarak belirttiği tam, mükemmel boşluk, eksiksiz boşluk olarak tanımlanmaktadır (SH 333a).

bu sekiz törlüg köñül bilig içinteki yañluk sakınç tözi yıltızı *alku yok kurug* ermiş tip ötrü nom közi yoruyur kentünüñ közin ince bilir (TT VI/401-403) "Bu sekiz türlü gönül bilgisi içindeki yanlış düşünce kökü$_2$ *muhteşem boşlukmuş$_2$* diye, sonra dharmā gözüyle görür ve kendi gözü ile bilir."

alku yok kurug ilig tigme orunka tegdiler (TT IV/425-426) "*Mükemmel boşluk$_2$ ülkesi* denilen yere ulaştılar."

1.11.12. Gitmeyen ve Gelmeyen:

ETü. *barmaksız kelmeksiz* "gitmeyen ve gelmeyen" = **Skr.** ? = **Çin.** 無去無來 "*wú qù wú lái*" (SH 378a)

Terim, "ne giden ne de gelen ya da gitmeyen ve gelmeyen" anlamında olup Dharmākāya'ya girmek olarak ifade edilir (SH 378a).

ikinti kamag burkanlar kirtüdin kelmişler kamag küsüşüg kalısız tarkarıp bir yme nomda tutyaksız bolurlar tutyaksız bolmakları üçün *barmaksız kelmeksiz* erürler anın ol tutyaksız bolmaknıñ atı üçün nırvan tip titir (AY/34ö/12-18) "İkincisi bütün Buddhalar doğrudan gelmiş bütün isteklerini sebepsiz bozar. Bir de Dharmā'dan bağsız olurlar, bağsız oldukları için gitmeyen ve gelmeyendirler. Onun o bağsız olması sebebinin adı Nirvāṇa'dır."

1.11.13. Gelmeyen ve Gitmeyen:

ETü. *kelmeksiz barmaksız* "gelmeyen ve gitmeyen" = **Skr.** ? = **Çin.** 不來 "*bù lái*" (SH 103b)

Terim, "ölümlülüğe tekrar gelmemek olan 阿那含 "*ā nà hán*" Anāgāmin'in bir açıklaması" olarak ifade edilmektedir. "Yaşamın dışına ne gelen ne de giden ya da ne giren ne de çıkan" anlamında kullanılan terim, bütün nesnelerin asıl yapısı olan sonsuzluğu işaret eder (SH 103b). Bu terim hem Dharmākāya'nın hem de Nirvāṇa'nın özelliğidir.

nomlug et'öz yme *kelmeksiz barmaksız* erür (SDB/474) "Dharmā vücudu da *gelmeyen ve gitmeyendir*."

ançulayu kelmişler et'özleri antag ok *kelmeksiz barmaksız* itilmeksiz buzulmaksız erip arıg edgü kılınçlarnıñ tüşinde belgülüg bolmış erür (SDB/493-494) "Öylesine gelmişler

vücutları böyle *gelmeyen ve gitmeyen,* yok edilmeyen, bozulmayan olup temiz iyi amellerinin semeresi belli olmuştur."

ançulayu kelmişler yme *kelmeksiz barmaksız* erür (StabUig/193/144/2) "Öylesine gelmişler de *gelmeyen ve gitmeyendir*."

1.11.14. Sarsılmaz Yer:

ETü. *evrilinçsiz yir orun* (ST, Hend.) "sallanmaz yer" = **Skr.** ? = **Çin.** ?

Terim, Nirvāṇa'yı ifade etmektedir.

bişinç *evrilinçsiz yig orunug* küsemekke tayanıp (AY/232/20-21) "Beşincisi *sarsılmaz yeri* istemek."

evrilinçsiz yir orunug küsemek yme kayu erür tip tiser (AY/236/18-20) "*Sarsılmayan yeri* istemek şöyledir dese."

evrilinçsiz yir orun erser tegmiş edgülerintin yanmamak erür (AY/236/21-22) "*Sarsılmayan yer* ise ulaşılmış iyiliklerden dönmemektir."

1.11.15. Sevinçli Gönül ve Mutluluk Yeri:

ETü. *ögrünç köñül* (ST) "sevinçli gönül", *ögrünçü atlıg orun* (ST) "sevinç adlı yer" = **Skr.** *manobhirāma* = **Çin.** 意樂 "*yì lè*" (SH 400b)

Terim, "gönlün mutluluğu, memnun ve sevinçli gönül" anlamındadır. Bir Buddha olarak Maudgalyāyana'nın kehanette bulunduğu alan olan Manobhirāma'yı ifade eder (SH 400b).

yañırtı *ögrünçü atlıg orunta* olursar ötrü busuş köñül tarıkıp *ögrünç köñül* üstelür (BTI/B/113-115) "Yeniden *sevinç adlı yerde* otursa, sonra kederli gönlü yok olup *sevinçli gönlü* yükselir."

1.12. Üç Zaman:

ETü. *ertmiş kelteçi közünür üç öd* (ST) "geçmiş, gelecek ve şimdiki üç zaman" = **Skr.** *traiyadhvika* = **Çin.** 三世 "*sānshì*" (SH 57b), 三際 "*sān jì*" (SH 80a)

Traiyadhvika, "üç periyod, üç zaman" anlamındadır (Edg. 259b). Geçmiş, şimdi ve geleceği ifade eder. Evren, bir akarsuyun akması gibi, sonsuz bir hareket olarak tanımlanır. Ayrıca terim henüz doğmamışı, doğumu ve ölümü de ifade eder. Hua-yen

Sūtra'da geçmiş, şimdi ve geleceğin on türünden bahsedilir (SH 57b). Ayrıca 三際 "*sān jì*" terimi de "geçmiş, şimdi ve geleceği" ifade eder (SH 80a).

yene *ertmiş kelteçi közünür* bo *üç ödteki* buyanlar (AY/156/20-22) "Yine *geçmiş, gelecek ve şimdi bu üç zamandaki* sevaplar."

ertmiş kelteçi közünür üç ödki (AY/346/11) "*Geçmiş, gelecek ve şimdiki üç zamadaki*."

1.12.1. Şimdiki Hayat Şekli:

ETü. *bo ajun* (ST) "bu hayat şekli", *körünç ödler* (ST) "görünen zamanlar", *közünür ajun* (ST) "gözüken hayat şekli", *közünür öd* (ST) "gözüken zaman, şimdi" = **Skr.** ? = **Çin.** 現世 "*xiànshì*", 現在 "*xiànzài*", 現在世 "*xiànzài shì*" (SH 359a)

Terim, "şimdi, hâli hazırdaki hayat şekli, dünya" anlamındadır (SH 359a).

bo ajunta et'özin kılu yançtım erser (UII/76/12-13) "*Bu hayat şeklindeki* vücudumla günah işlediysem."

kayu meniñ öñre ajunta kılmış tsuyum erser *bo ajunta* kılmış ayıg kılınçlarımın (AY/107/4-6) "Eğer benim önceki hayatta işlediğim günahlarım ise *bu hayat şeklinde* yaptığım kötü hareketlerimi."

köni körümlüg iligler hanlarnı *körünç ödlerke* degi küzedgil (BTXIII/29/9-10) "Doğru görüşlü hükümdarlar ile *görünen zamana* kadar gözet."

közünür ajunta bir yintem meñilig ersünler (AY/119/1-2) "*Şimdiki hayat şeklinde* bir anda huzurlu olsunlar."

közünür ödki ontın sıñarkı alku kamag burkanlarka (AY/132a-132b/23-1-2) "*Şimdiki zamandaki*, on yöndeki bütün$_2$ Buddhalara."

1.12.2. Gelecekteki Hayat Şekli:

ETü. *kin kelteçi* (Hend.) "gelecek" = **Skr.** *paraloka* (SD 285a) = **Çin.** ? = **Sgd.** *prδwk (')* (SD 285a)

Terim, "gelecekteki hayat" şeklini ifade etmektedir (SD 285a).

öngre ertmiş *kin kelteçi* amtı közünür bo üç üdki burkanlarnıng ögi tirir (AY/464/9-11) "Geçmiş, *gelecek* ve şimdiki bu üç zamandaki Buddhalar'ın aklıdır."

2. BÖLÜM

MANİHAİZM VE MANİHAİZM TERİMLERİ

2.1. Mani Buddha:

ETü. *mani burhan* "Mani Buddha", *bilge kan* (ST) "bilge han", *bilge teñri kanı* (İT) "bilge tanrı hükümdarı"

Mani'nin babası Patik, İranlı bir asilzadedir ve Hristiyanlığın sapık mezheplerinden biri olarak kabul edilen Elkesai'ye mensuptur. Annesinin adı Meryem'dir. Mani MS 216'da doğmuştur. Onun doğum yeri hakkında kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte Biruni, onun Mardinû (Mardin)'da doğduğunu belirtir. Manihaist inanışa göre, Mani henüz 5-6 yaşlarındayken ağaçların onun önünde eğildiğini ve bu eğilişle onun yüceliğinin tasdik edildiği belirtilir. Mani 12 yaşındayken, ikizim dediği ilahî ruh kendisini ziyaret eder. Bu ilahî ruhun Mani'yi tekrar ziyaret etmesi onun 24 yaşına tesadüf eder. Böylece bu ilk ilahî tecrübeden sonra Mani ilahî mesajını yaymaya başlar. Mani, 240/241 yılları arasında Hindistan'ın Śakha'ya (bugünkü Afganistan toprakları) bir ziyaret düzenler ve burada Budizmin etkisinde kalır. 242 yılında tekrar ülkesine döner ve Pers hükümdarı olan I. Şapur'un huzuruna çıkar. Fakat I. Şapur'u Manihaizm dinine döndüremez. I. Şapur Zurvanizmde kalır. Buna rağmen I. Şapur, Mani'nin faaliyetlerine büyük bir tolerans gösterir ve bu dini yaymasına yardımcı olur. Bunun sonucunda Mani I. Şapur için *Şapuragan* adlı eserini yazar.

I. Şapur öldükten sonra halefi I. Hormizd de Mani'nin etkinliklerini destekler, ona lütuf gösterir. Fakat I. Behram tahta geçince Zurvanizmin bir takipçisi olarak Manihaistlere ve diğer dinlerin mensuplarına zulmetmeye başlar. Bu zulümde rahip Kartir'in yayımlamış olduğu dinî genelge de etkili olur. Mani hapsedilir ve işkence ile 276 ya da 277 yılında hapishanede öldürülür. Mani'nin takipçileri bu öldürme vakasını Hz. İsa'nın çarmıha gerilerek öldürülmesiyle bağdaştırırlar.

Mani, öğretilerini yaymak için *Şapuragan* dışında altı eser daha yazmıştır ve bu eserleri de resim ve şekillerle süslemiştir. Böylece öğretisini daha iyi yaymayı düşünmüş olabilir (ER, Mani IX, 158-160).

Mani'nin öğretilerinde Hristiyanlık, Zurvanizm ve Budizm inançlarının büyük etkisi görülür. Bu öğretide sağlam bir dualizm bulunur. Bu dualizm içinde tanrı ve şeytan, cennet ve cehennem, üç zaman, ölümde bireysel yargı, şeytani olgulardan kurtulma, ölümsüz hayatı bulma, kutsal cenneti bulma gibi unsurlar yer alır. Mani, eğitimle, kendini inkârla ve erdemli hayat ile kurtuluşu hedefler (Boyce 1979, 111-112). Kendisini bir peygamber olarak görür ve İncil'deki Paraklet'in kendisi olduğunu iddia eder. Ayrıca Mani, Budistlerin Maitreye Buddhası'dır. Mani, dünyevi bir vücuda sahip muhteşem insanlar listesi yapar ve Şid, Nuh, İbrahim, Şem, Nikotheos, Enok, Zoroaster, Buddha, İsa ve en son olarak da kendisini yani Mani'yi gösterir. Bu peygamberler ve kendisi sevgi, erdem, mutluluk, sabır ve bilgi ile süslenmişlerdir (Lieu 1985, 18).

ayaglıg adlıg kangım *mani burkanım* (TT III/2) "Saygı değer adlı hanım *Mani Buddha'm*."

mani burhan (BTV/444) "*Mani Buddha*."

yme mani burhanka takı yme teñri bitigin (BTV/755-756) "*Mani Buddha* ve tanrı kitabı."

bilge kanımız (BTV/577) "*Bilge hanımız*."

bilge teñri kanımız (BTV/583) "*Bilge tanrı hanımız*."

2.1.1. Yedi Hazine:

ETü. *yiti agılık nomlar* (ST) "yedi hazinelik kanunlar"

Mani, önceki dinlerin etkili olmamasının sebebini onların yazılı kaynaklarının olmamasına bağlamıştır. Bu yüzden dini öğretilerini yazmak ve bu öğretilerini yaymak için çeşitli eserler yazmıştır. Bu eserlerin sayısı yedidir. Mani eserlerini genellikle resim ve şekillerle süslemiş olup düşüncelerini resim ve şekil ile anlatma yoluna gitmiştir. Mani'nin yedi eserini şu şekilde sıralayabiliriz;

- Hayat İncili,
- Hayat Hazinesi,

- Pragmateia,
- Sırlar Kitabı,
- Devler Kitabı,
- Mektuplar,
- İlahiler ve Dualar.

Mani tarafından yazılan bu eserlerin hemen hiçbiri günümüze kadar ulaşamamıştır. Eldeki metinlerin büyük çoğunluğu Doğu Türkistan Turfan bölgesinden Cezayir'e ve Avrupa'ya kadar pek çok yerde bulunmuş olan metinlerdir. Bu metinler, Uygur, Çin, Süryani, Kıpti, Latin, Fars dillerinde yazılmış olup bunlar sayesinde Manihaizmin dünya görüşü hakkında bilgi edinilmektedir (ER, Mani IX, 158-160, Manichaeism II, 161-162, Lieu 1985, 5-24).

yiti agılıg nomlarıg nomlatıngız (TT III/73-74) "*Yedi hazineli kanunları* hükmettiniz."

yirtinçke umug ınag törütüngüz *yiti agılıg nomlarıg* nomlatıngız (TT III/39) "Yeryüzüne umut$_2$ yaratınız, *yedi hazineli kanunları* hükmediniz."

2.2. İki Prensip ya da Kök:

ETü. *iki yıltız* (ST) "iki kök" = **Syr.** *kynyn*

Manihaizmin temel düşünce sisteminde *iki prensip ya da kök* anlayışı vardır. Bu anlayış, bütün gnostik dinlerin tamamında mevcuttur. Manihaizmde iki kök düşüncesi karanlık ve aydınlığın ya da kötülük ve iyiliğin mücadelesini ifade eder. Manihaizmin kozmik düşüncesinin temelini bu iki kök oluşturur. Buna göre, yüceliğin babası yani ışık âleminin kralı Tanrı *Zurvān* ile Karanlık âleminin tanrısı *Ahriman* arasındaki mücadele konu edinilir. Manihaistler bu mücadeleyi de üç dönem olarak ifade ederler. Bu üç dönem ise geçmiş, şimdi ve gelecektir. Hem geçmişte hem de gelecekte karanlık ve aydınlığın mücadelesi pasifken şimdi yani bu gözüken dünyada ise aktiftir.

Bu dualist yaklaşımla ilgili olarak dünyadaki canlılar da yine dualizmle ilişkilendirilir. İyilik, ruhtur ve ışık parçacıklarıyla oluşturulmuştur. Kötülük bedendir ve karanlık toprakla oluşturulmuştur. Böylece insanda hem ışık hem de karanlık âleminin parçaları bulunmaktadır (ER, Dualism IX, 162-163).

sekizinç kirtü teñrigig arıg nomug biltükümüzde berü *iki yıltızıg* üç ödki nomug biltimiz (AsmusHua/B/156-159) "Sekizincisi gerçek tanrıyı, temiz kanunu bildiğimizden beri *iki kökü* ve üç zaman kanununu bildik."

2.3. Üç Zaman Kanunu:

ETü. *üç ödki nom* (ST) "üç zaman kanunu"

Manihaizmde geçmiş, şimdi ve gelecek olmak üzere üç zaman dilimi bulunmaktadır. Bu zaman dilimlerinden biri olan geçmiş dönemde gök ve yer henüz yaratılmamış olup sadece Manihaizmin iki önemli prensibi olan aydınlık ve karanlık prensipleri bulunmaktadır. Bu prensiplerden aydınlık erdemi, karanlık ise akılsızlığı işaret eder. Bu dönem, karanlık ve aydınlığın ya da ışık âleminin kesin olarak ayrıldıkları ve mücadelelerini pasif olarak gerçekleştirdikleri bir dönemdir.

Şimdiki zaman ise karanlık ve ışık âleminin ya da tanrılarının aktif olarak mücadelerini ortaya koyar. Bu dönemde karanlık, aydınlığı istila etmiş ve ihtiraslarını elde etmeye çalışmıştır. Aydınlığın karanlığa tutsak edilmesi "büyük felaket" olarak adlandırılır. Bu dönemde, aydınlığın fiziksel vücudunu kurtarmak için çeşitli askerler görevlendirilir. Böylece fiziksel vücut kurtarılmış olacaktır. Fakat bu da kolay olmaz. Bu aktif dönemde gök, yer ve canlılar yaratılır. Bu yaratmada karanlık âlemi üstün gelerek yaratmayı başlatır ve çoğunlukla kötü ve karanlık unsurlarla canlılar dünyaya gelir. Canlıların içinde çok az da olsa bir ışık unsuru bulunmaktadır ki bu aktif dönemde aktif bir mücadeleye neden olur. Bu mücedele son ışık parçasını kurtarıncaya kadar devam edecektir.

Üçüncü ve son dönem ise gelecek zamandır. Bu zamanda aktif mücade sona erecek ve karanlık ve ışık âlemi tekrar eski geçmişteki konumlarına gireceklerdir. Bu dönemde de her ikisi arasındaki mücadele tekrar pasif duruma geçecektir. Işık âlemi "muhteşem ışık" ve karanlıklar âlemi de "muhteşem karanlık" olarak adlandırılacaktır (Lieu 1985, 8).

sekizinç kirtü teñrigig arıg nomug biltükümüzde berü iki yıltızıg *üç ödki nomug* biltimiz (AsmusHua/B/156-159) "Sekizincisi gerçek tanrıyı, temiz kanunu bildiğimizden beri iki kökü ve *üç zaman kanununu* bildik."

2.4. İyiliğin Kaynağı ya da Işık Dünyası:

ETü. *azrua teñri* "Zurvān tanrı", *ıduk kañ* (ST) "kutsal baba", *yaruk teñriler* (ST) "ışık tanrılar", *ulug ilig teñri hanı azrua teñri teñrisi* (ST) "büyük hükümdar tanrı Zurvān tanrı"

Manihaizmde yukarıda da açıklandığı üzere iki ana prensip vardır ki bunlardan biri de ışık bölgesidir. İyiliğin kaynağı ışık bölgesinde (Syr. *'tr'dnwhr'*) oturur ve en büyük baba (Syr. *'b'drbwt'*) olarak adlandırılır. Ayrıca hayat ağacı (Syr. *'yln'dhy'*) olarak da kabul edilir. İyiliğin kaynağı doğu, batı ve kuzeyi işgal etmiştir. Doğu kaynaklarına göre, bu iyiliğin prensibi tanrısallık, ışık, güç ve bilgelikten oluşur. Ayrıca Yunan kaynaklarında da en büyük babanın dört yüzü olarak ifade edilir. Bu prensip tanrılar tanrısı olarak da işaret edilir (Lieu 1985, 9). İyiliğin kaynağı Zurvānizm mezheplerinde farklı olarak ifade edilmektedir. Manihaizmde ışığın, ruhun en büyük hükümdarı yine Zurvān'dır. Zurvān diğer mezheplerde ise Ōhrmazd ve Ahriman'ın babası olarak gösterilir. Ayrıca İran'da Žuk (Zurvān) ya da Žamanak (zamān yani vakit) ile de bağlantılıdır. Zurvān kader ve şansla da ilişkilendirilmektedir. Ayrıca adalet tanrısıdır. Kısacası Zurvān Manihazimde en büyük tanrı olarak kabul edilir (Zaehner 1972, 54-60). Manihaizmde Zurvān, Ahrimanın karşıtı olarak kabul edilir ve cinsiyeti yoktur (Zaehner 1972, 21, 65).

Işık krallığı hava, rüzgâr, ışık, su ve ateşten meydana gelen beş elementten oluşur. Işık kaynağının beş de ikâmetgâhı vardır. Bunlar ise akıl, bilgi, idrak, düşünce ve saadettir. Işık krallığı sevgi, iman, sadakât, hayırseverlik ve bilgelik ile de ilişkilidir. Hayat ağacı bütün bu güzelliklerle süslüdür (Lieu 1985, 9-10).

Işık dünyasında üç safha vardır. Bu safhalardan ilkinde "hayatın annesi" zuhûr eder ve o da karanlıkla mücadele etsin diye Ōhrmazd'ı yaratır. Ōhrmazd'ın beş silahı vardır ve bu silahlarıyla karanlıklar âlemine saldırır. Fakat yenilgiye uğrar. Işık âleminin ikinci safhasında ise kurtarıcı, yüce imar, hayatın ruhu olan Maitreya yaratılır. Bunun da yanında beş oğlu ya da silahı vardır. Maitreya ilk insan olan Ōhrmazd'ı karanlıklar âleminden kurtarır. Fakat ilk insanın beş silahı ya da beş oğlu hâlâ kurtarılamamıştır. Bu beş silahı da kurtarabilmek için üçüncü ve son devre başlar. Üçüncü devrede ise artık "elçi" yaratılmıştır. Bu elçi, kötü arkonların yutmuş olduğu ışık unsurlarının arasında dolaşır ve bu ışık unsurlarını kurtarmaya çalışır. Bu noktadan sonra artık dünyanın da yaratılması başlayacaktır. İlk gerçek insanlar olan Âdem ve Havva yaratılır, arkasından

da bunları uyarmak için İsa yaratılacaktır (ER, The cosmogonic and anthropogonic myths IX, 164-167).

ol kim *ulug ilig teñri hanı azrua teñri teñrisi* (BTV/177-178) "O ki *büyük hükümdar, tanrılar hükümdarı Zurvān, tanrılar tanrısı*."

azrua teñri türedü (BTV/182) "*Zurvān tanrı* yaratıp."

kamag yaru üzütlernıñ tözinge yıltızınga arıg yaruk *azrua teñrike* neçe yazıntımız yangıltımız erser (AsmusHua/A/21-23) "Bütün parlak ruhların temelinde$_2$ *parlak$_2$ Zurvān tanrıya* nice günah işledik$_2$ ise."

kaçan *ıduk kañımız* (TT III/19) "Ne zaman *kutsal babamız*."

yaruk teñrilerde artıldı (AsmusHua/A/16) "*Işık tanrılardan* sarıldı."

yaruk teñrilerke nom kutınga arıg dintarlarka suyda yazukda boşunu ötünür biz (AsmusHua/B/335-337) "Işık tanrılarına dharmā saadetine, temiz seçkinlere günah işleriz."

yaruk teñriler tözün (BTV/677) "*Işık tanrılar* asil."

2.4.1. Tanrı Zurvān'ın Beş Unsuru:

ETü. *biş bölük* (ST) "beş bölüm" = **Syr.** *škynt'* (Lieu 1985, 10)

Terim, ışık dünyasının en büyük babası olan Zurvān'ın beş ikâmetgâhını ifade eder. Bu beş yer akıl, bilgi, idrak, düşünce ve saadetten oluşmaktadır (Lieu 1985, 10). Manihaizmde bu beş unsura sahip olanlar erdemli kişi olarak kabul edilmektedir.

yme *biş bölükün* bolmış ol (BTV/191) "Ve *beş bölümden* oluşmuştur."

2.4.1.1. Gönül ya da Zihin:

ETü. *köñül sını* (İT) "gönül organı" = **Syr.** *hwn'* (Lieu 1985, 10)

Gönül ya da zihin canlıyı bilgiye ve uyanışa götüren unsurdur. Canlı gönlü sayesinde kurtuluşu elde eder.

köñül sını kün togsukdan sıngar (BTV/193-194) "*Gönül organı* gün doğusu tarafında."

2.4.1.2. Kavramak ya da Anlamak:

ETü. *tuymak sını* (İT) "kavrama organı" = **Syr.** *md't* (Lieu 1985, 10)

Canlı, gerçeği kavraması sayesinde aydınlığa ya da gerçeğe ulaşacaktır.

tuymak sını birdin sıngar (BTV/195-196) "*Kavramak organı* güney yönü."

2.4.1.3. Akıl:

ETü. *ög sını* (İT) "akıl organı" = **Syr.** *r'yn'* (Lieu 1985, 10)

Canlı, aklı ile düşünecek ve bütün kötülüklerden bu aklı sayesinde kurtulacaktır.

ög sını birdin sıngar (BTV/193) "*Akıl organı* güney yönü."

2.4.1.4. Düşünce:

ETü. *sakınç sını* (İT) "düşünce organı" = **Syr.** *mhsbt'* (Lieu 1985, 10)

Canlı, aklı sayesinde düşünecek ve gerçeği kavramaya çalışacaktır.

sakınç sını kün batsıkdın sıngar (BTV/194-195) "*Düşünme organı* gün batısı yönü."

2.4.1.5. Saadet:

ETü. *kut sını* (İT) "saadet organı" = **Syr.** *tr'yt'* (Lieu 1985, 10)

Canlı, gerçeği kavraması sonucunda saadeti ya da mutlak sevinci yakalayacaktır.

kut sını kamag teñri yirinıñ ortusın içre (BTV/191-193) "*Saadet bütün* tanrı yerinin ortasında."

2.4.2. Işık Tanrısının Beş Elementi:

Işık tanrısının beş elementi, hava, rüzgâr, ışık, su ve ateştir (Lieu 1985, 9). Beş element bütün canlılarda bulunur. Bu elementler gerek dünyayı gerekse canlıları oluşturan elementlerdir. Tanrıda ise toprak elementi bulunmaz, bunun yerine hava ve ışık elementi bulunur.

2.4.2.1. Hava Tanrısı:

ETü. *tıntura teñri* "hava tanrısı"

Terim, hava elementini ifade eder.

bir *tıntura teñri* (AsmusHua/B/34) "Birincisi *hava tanrısı*."

2.4.2.2. Rüzgâr Tanrısı:

ETü. *yil teñri* "rüzgâr tanrısı"

Rüzgâr elementini ifade eder.

ikinti *yil teñri* (AsmusHua/B/34-35) "İkincisi *rüzgâr tanrısı*."

2.4.2.3. Işık Tanrısı:

ETü. *yaruk teñri* "ışık tanrısı"

Işık elementini ifade eden terim, özellikle tanrısal ışığı ifade eder.

üçünç *yaruk teñri* (AsmusHua/B/35-36) "Üçüncüsü *ışık tanrısı*."

2.4.2.4. Su Tanrısı:

ETü. *suv teñri* "su tanrısı"

Terim, su elementini ifade eder. Su, tanrı Zurvan'ın kızıdır ve Ōhrmazd ve Ahriman'dan önce yaratılmıştır (Zaehner 1972, 73-76). Ateşin kız kardeşi ve eşidir (Zaehner 1972, 73). Ayrıca su, bütün yaratılan varlıkların da annesi olarak gösterilir (Zaehner 1972, 73).

törtünç *suv teñri* (AsmusHua/B/36) "Dördüncüsü *su tanrısı*."

2.4.2.5. Ateş Tanrısı:

ETü. *ot teñri* "ateş tanrısı"

Terim, ateş elmentini ifade eder. Ateş, tanrı Zurvan'ın oğludur ve Ōhrmazd ve Ahriman'dan önce yaratılmıştır. Bir tanrı olduğu düşünülür. Su tanrısının erkek kardeşi ve eşidir. Bütün maddî varlıkların babası olarak kabul edilir (Zaehner 1972, 67, 73).

bişinç *ot teñri* (AsmusHua/B/37) "Beşincisi *ateş tanrısı*."

2.4.3. Şimdiki Hayat Şekli:

ETü. *közünür ajun* (ST) "şimdiki hayat şekli"

Manihaizmde, asıl önemli olan zaman dilimi şimdiki hayat ya da görünen hayattır. Bu dönemde ışık âlemi ile karanlık âlemi aktif olarak mücadeleye başlayacaktır. Bu dönemde karanlık, aydınlığı istila etmiş ve ihtiraslarını elde etmeye çalışmıştır. Bunun sonucunda ışık tanrısı da bu istilayı önleyebilmek için karanlığa karşı üç aşamalı bir plan kurmuştur.

Işık tanrısı birinci aşamada, önce hayatın ruhunu daha sonra da hayatın annesini yaratır. Hayatın annesi de ilk insan olan Ōhrmazd'ı yaratır. Bu ilk insan ışık tanrısının sahip olduğu beş element olan hava, rüzgâr, ışık, su ve ateşten oluşan beş silah ile donatılır ve karanlık âlemi ile savaşmak üzere karanlıklar âlemine iner. Fakat ilk insan burada yenilgiye uğrar ve tutsak edilir, beş silahı da arkonlar tarafından yutulur. Bu durum

Manihaistlerce vahşi bir kurda küçük bir kuzu feda etmek olarak ifade edilir. Aslında bu karanlıklar âlemine kurulmuş olan bir tuzaktır.

İkinci aşamada ise ışık tanrısı "yüce mimar" ya da "hayat ruhu" adını verdiği kurtarıcı yaratılır. Bu kurtarıcının adı Maitreya'dır. Maitreya'nın da kendisine ait beş silahı vardır. Bu beş silahı ile karanlıklar âlemine iner ve ilk insan ve onun beş silahını kurtarmaya çalışır. İlk insan Maitreya'nın kurtuluş çağrısına cevap verir ve kurtuluşu elde eder. Bu kurtuluş motifi, daha sınraki dönemlerde bütün canlıların kurtuluşu nasıl elde ettiklerini anlatan bir proto-tip olarak kabul edilir. İlk insan çağrıya kulak vererek kurtuluşu elde etmiş, fakat onun beş silahı hâlâ tutsak olarak karanlıklar âlemindedir.

Üçüncü ve son aşamada ise "üçüncü elçi" yaratılır. Onun aracılığı ile semavi bir çark döndürülür ve dünyadaki ışıklar güneşe ve aya çıkar. Böylece güneş ve ay birer ışık cenneti olarak gösterilir. Bu kurtuluşu tamamlayabilmek için üçüncü elçi arkonların içinde dolaşır. Erkek ve kadın arkonlar bu elçiden etkilenirler ve onlardan dökülen meni ve fetüslerle yeryüzü ve canlılar yaratılır. Karanlık âlemi savaşı kaybedeceğini anlayınca üçüncü elçiye karşılık iki seçkin ifrit olan Aşkalun ve Namrael'i yaratır. Bunların birlikteliği sonucunda ilk insan çifti olan Âdem ve Havva doğar. Görüldüğü üzere ilk insan çiftinin yaratıcısı tanrı değil, kötülük güçleridir. İnsan vücudu, kötülüğün ve karanlığın vücut bulmuş şeklidir.

Âdem ve Havva'nın karanlıklar âlemi tarafından yaratılması üzerine ışık âlemi boş durmaz ve İsa'yı yaratır, İsa Âdem'i uyarır. Âdem de ona olumlu cevap verir. Bu karanlık ile ışık âleminin mücadelesi son ışık parçasının kurtarılacağı güne kadar devam edecektir. Son ışık parçasının kurtarılmasından sonra üçüncü devre olan son devre gerçekleşecek, karanlık ve aydınlık eski pasif durumlarına yeniden çekileceklerdir.

Şu an dünya ikinci aşama olan şimdiki anda yani mücadelenin devam ettiği bir dönemdedir (ER, The cosmogonic and anthropogonic myths IX, 164-167).

az bilig iyin tetrülmekig ayıg kılınç iyin bulup *közünür ajunta* ayıg tüşke tegmiş üç erenler (TT II/25-31) "İhtiras bilgisine göre aldatılmış kötü hareket bulmuş *şimdiki hayat şeklinde* kötü karşılığa ulaşmış üç ermişler."

2.4.3.1. İlk Yaratılanlar:

Işık âleminin üç mücadele döneminden ilkini ifade eder. Bu mücadele de ışık âlemi tanrısı ilk olarak hayatın annesini yaratır. O da karanlıklar âlemiyle mücadele etsin diye Ōhrmazd tanrıyı yaratır.

2.4.3.1.1.Hayatın Annesi:

ETü. *ög teñri* "ana tanrı ya da hayatın annesi" = **Syr.** *'m' dhy'* (Lieu 1985, 12)

Terim, hayatın annesi anlamında olup ilk uyandırılan kişi olarak kabul edilir. Ayrıca Hayatın annesi ilk insanın yani Ōhrmazd'ın da annesidir. Hayatın annesi Ōhrmazd'ı uyandırmıştır (Lieu 1985, 12).

aşnukı *ög teñri* (BTV/202) "Önceki *ana tanrı, hayatın annesi*."

2.4.3.1.2.İlk İnsan Ōhrmazd Tanrı:

ETü. *hormuzta teñri* "Ōhrmazd tanrı", *ulug erksinmeklig hormuzta teñri* (ST) "büyük iktidarlı Ōhrmazd tanrı = **Syr.** *'nś' qdmy'* = **Sgd.** *xwrmzt' βyy* (SD 487a)

Ōhrmazd, Zurvanizmde tanrı Zurvan'ın oğlu ve Ahriman'ın küçük kardeşi olarak gösterilir ve ışık tanrısı olarak tanıtılır. Fakat Manihaizmde, Ahriman'ın yükselmesi ve ve onun karanlığın kralı olması ile birlikte ışık tanrısı olarak da sadece Zurvan gösterilir. Ōhrmazd ise ilahî olarak yaratılmış ilk insanı ifade eder. Bu değişime, Budizmin etkisi neden olmuştur. Çünkü gerek İran'daki Soğudluların ve Budist kolonilerin, gerekse Mani'nin Hindistan'a (bugünkü Afganistan) yapmış olduğu ziyaret Manihaizme Budizm etkisini taşımıştır. Örneğin Zurvan yani Azrua Budizmde en büyük tanrı olan tanrı Brahma'yı, Ōhrmazd ise tanrı Indra'yı ifade eder (Zaehner 1972, 21-22).

İlk insan olarak kabul edilen Ōhrmazd, karanlıklar âlemiyle mücadele etsin diye yaratılmıştır. Bu tanrının ateş, rüzgâr su, ışık ve havadan oluşan beş oğlu ya da beş silahı vardır. Bu silahlar ile karanlıklar ya da kötülükler âlemi ile mücadele etmiş, fakat mücadelesinde yenilerek hem kendisi hem de silahları arkonlara esir düşmüştür. İlk insan dünyevi bir kişilik olmayıp ilâhî bir yaratılıştır.

Manihaizmde ilk insan olarak kabul edilen Ōhrmazd, Zurvanizmde ise ışık tanrısı olarak kabul edilir. Zurvanizmde Ōhrmazd ile Ahriman büyük tanrının yani tanrı Zurvan'ın çocuklarıdır. Ahriman kötülüğü ve karanlığı Ōhrmazd ise iyiliği ve aydınlığı

ifade eder. Ōhrmazd, Manihaizmde ise Ahriman'ın kardeşi olarak gösterilmeyen sadece ilahî ilk insan olarak kabul edilir (Lieu 1985, 5-26).

hormuzta teñri (BTV/48) "*Ōhrmazd tanrı*."

ulug erksinmeklig hormuzta teñri aşnuça tükel yüz miñ şlok üze kiñürü aydı (ZimHˇua /83/1-3) "*Büyük güçlü Indra tanrı* bütün yüz bin ślokaya söyledi."

2.4.3.1.2.1. İlk İnsan Ōhrmazd Tanrı'nın Beş Silahı:

ETü. *biş teñri* (ST) "beş tanrı", *hormuzta teñri oglanı biş teñri* (ST) "Ōhrmazda tanrı çocuğı beş tanrı", *biş teñri hormuzta teñri oglanı* (İT) "beş tanrı Ōhrmazda tanrı çocuğu"

İlk insan olan Ōhrmazd'ın beş oğlu ya da beş elementi vardır ki bunlar hava, rüzgâr, ışık, su ve ateştir. Bu beş silah ışık tanrısının elementleridir ve karanlıklar âleminin beş dünyasına karşı oluşturulmuş olan silahlardır. Bu beş ışık elementi babanın ruhundan oluşmuş bir maden olarak kabul edilir. İlk insan bu beş silahla karanlık ile mücadeleye gider ve önünde de Nachashbat denilen bir melek ona rehberlik eder. Fakat ilk insan karanlık ile yaptığı ilk mücadelede yenilgiye uğrar ve kendisi ilaç ile uyutularak tutsak edilir. Yanındaki beş silah da arkonlar tarafından yutulur. Bu yenilgi ışık tanrısı tarafından vahşi kurtlara verilen küçük bir kuzuya benzetilir. Fakat bu silahlar için mücadele devam eder (Lieu 1985, 5-26).

küçi yarukı tözi yıltızı *biş teñri* ol (ZimHˇua/355/1-2) "Gücü, ışığı, kökü$_2$ *beş tanrıdır*."

hormuzta teñri *biş teñri* birle kamag teñriler sözingülügün yeke süngüşkeli kelti (AsmusHua/A/1-3) "Ōhrmazd'a tanrı *beş tanrı* ile bütün tanrılar süngülerle şeytanlarla savaşmaya geldi."

kamag yir üzekiniñ kutı kıvı öngi mengzi özi üzüti küçi yarukı tözi yıltızı *biş teñri* ol (AsmusHua/B/45-48) "Bütün yer üstündekilerin saadeti$_2$, rengi$_2$, ruhu$_2$, gücü, ışığı, kökü$_2$ *beş tanrıdır*."

biş teñrig boşugalı yarukug karag adırgalı tegre tolı tegzinür tört buluñug yarutır teñrim (AsmusHua/B/8-12) "*Beş tanrı* ışığı ve karanlığı ayırabilmek için dört tarafı sarar, dört tarafı parlatır."

biş teñri yarukı kentü özümüz üzütümüz todunçsuz uvutsuz suk yek sevigińçe yorıduk üçün yavlak yirgerü barır (AsmusHua/B/300-305) "*Beş tanrı* ışığı ile kendimiz, ruhumuz doyulmaz utanmasız günah$_2$ sevinciyle hayret edersek kötü yerlere varırız."

biş teñri küçi (BTV/532) "*Beş tanrı* gücü."

hormuzta teñri oglanı biş teñri (AsmusHua/A/7-8) "Ōhrmazd tanrı *çocuğu beş tanrı*."

üçünç yme *biş teñri hormuzta teñri oglanıña* (AsmusHua/B/32-33) "Üçüncüsü de *beş tanrı Ōhrmazd tanrı çocuğuna*."

2.4.3.1.2.1.1. Hava Tanrısı:

ETü. *tıntura teñri* "hava tanrısı"

Terim, hava elementini ifade eder.

bir *tıntura teñri* (AsmusHua/B/34) "Birincisi *hava tanrısı*."

2.4.3.1.2.1.2. Rüzgâr Tanrısı:

ETü. *yil teñri* "rüzgâr tanrısı"

Rüzgâr elemntini ifade eder.

ikinti *yil teñri* (AsmusHua/B/34-35) "İkincisi *rüzgâr tanrısı*."

2.4.3.1.2.1.3. Işık Tanrısı:

ETü. *yaruk teñri* "ışık tanrısı"

Işık elementini ifade eden terim, özellikle tanrısal ışığı ifade eder.

üçünç *yaruk teñri* (AsmusHua/B/35-36) "Üçüncüsü *ışık tanrısı*."

2.4.3.1.2.1.4. Su Tanrısı:

ETü. *suv teñri* "su tanrısı"

Terim su elementini ifade eder.

törtünç *suv teñri* (AsmusHua/B/36) "Dördüncüsü *su tanrısı*."

2.4.3.1.2.1.5. Ateş Tanrısı:

ETü. *ot teñri* "ateş tanrısı"

Terim, ateş elementini ifade eder.

bişinç *ot teñri* (AsmusHua/B/37) “Beşincisi *ateş tanrısı*.”

2.4.3.1.2.1.6. Altı Evlat:

ETü. *altı oglan* (ST) “altı evlat”

Maitreya’nın hava, rüzgâr, ışık, su ve ateş olmak üzere beş oğlu ya da silahı bulunmaktadır. Altıncı oğul olarak da bilgeliğin gücü olarak bir Bodhisattva gösterilir. Bu altıncı oğla cevap tanrısı da denir.

altı oglanı (BTV/50) “*altı evladı*.”

2.4.3.1.2.2. İkinci Yaratılanlar:

Işık âleminin ikinci mücadele dönemini ifade eder. Bu dönemde yüce imar, hayatın ruhu olan Maitreya Buddha yaratılır. Maitreya Buddha’nın da parlaklığın bekçisi, onurun kralı, ışığın Adamaları, şan ve şerefin büyük kralı ve atlas olmak üzere beş oğlu vardır. Maitreya’nın bu beş oğluyla birlikte bir de altıncı oğlu olan Kuan-yin de bulunmaktadır. Kuan-yin ilk insanın karanlıktaki sesini işitmiş ve onun kurtarılmasında önemli rol oynamıştır.

2.4.3.1.2.2.1. Maitreya Buddha:

ETü. *mitri burkan* “Maitreya Buddha” = **Sgd.** *m'ytr'k* (SD 209b)

Maitreya Buddha, Işık tanrısı tarafından ikinci aşamada yaratılmıştır. Kendisi büyük imar (Syr. *bn rb’*) ya da beş silahıyla uyandıran anlamında hayatın ruhu (Syr. *rwh’ hy’*) olarak adlandırılmıştır. Maitreya’nın parlaklığın bekçisi (Syr. *zpt zyw’*), onurun kralı (Syr. *mlk’ rb’ d’yqr’*), ışığın adamaları (Syr.*’dmws nwhr’*), şan ve şerefin büyük kralı (Syr. *mlk šwbh’*) ve atlas (Syr. *sbl’*) olmak üzere beş oğlu vardır. Bunlar beş oğul sırasıyla akıl, bilgi, idrak, düşünce ve saadeti temsil eder. Bu beş silah ile Maitreya karanlıklar âlemine iner ve ilk insan olan Ōhrmazd’a seslenir. İlk insan da ona karşılık verir ve ilk insan derin uykusundan uyanarak Maitreya’nın ya da büyük kurtarıcının seslenişine karşılık verir. İlk insan sağ elini uzatır ve kurtarıcı da onu sağ elinden tutarak karanlıklar âleminden kurtarır. Böylece ilk insanın kurtarılması daha sonraki kurtuluşlar için bir prototip olmuştur. Ayrıca sağ el motifi hâlâ Manihaistler tarafından karanlıktan kurtarılışı simgeleyan bir semboldür (Lieu 1985, 13-14).

teñri tilinçe kirtü *mitri burkanag* ögey alkagay (BTV/293-295) “Tanrı dilince gerçek *Maitreya Buddha’yı* övüp yükseltecek.”

ötrü ol ödke *mitri burkan* yarlıgınça (BTV/295-298) "Sonra o zaman *Maitreya Buddha* hükmüne göre."

2.4.3.1.2.2.1.1. Altı Evlat:

ETü. *altı oglan* (ST) "altı evlat" = **Syr.** *karia*

Maitreya'nın altıncı oğlu olarak çağıran tanrı adı verilen Kuan-yin Bodhisattva ifade edilir. Kuan-yin Budizmde olduğu gibi dünyaya ses veren ve dünyadan ses işiten anlamındadır. Kuan-yin, ilk insan olan Ōhrmazd'ın karanlıklar âleminden kurtarılmasına yardımcı olmuştur.

altı oglanı (BTV/50) "*altı evladı*."

2.4.3.1.2.2.1.2. On Katlı Gök ve Sekiz Katlı Yer:

ETü. *on kat kök asra sekiz kat yir* "on kat gök ve sekiz kat yer"

İlk insanın karanlıklar âleminden kurtarılması ve ışık âleminin zaferi kazanması üzerine Maitreya oğullarına "biriniz karanlıklar hükümdarının oğullarını öldürün, biriniz derilerini yüzün, üçünüz de bunları hayatın anasına götürün." demiştir. Hayatın anası da bunların derilerinden on kat gök, etlerinden de sekiz kat yer yaratmıştır. Bunların kemiklerinden dağları, damarlarından nehirleri yaratmıştır (Lieu 1985, 14, Coq 1936, 12).

üze *on kat kök asra sekiz kat yir* buş (?) teñri üçün turur (AsmusHua/B/42-44) "Üstte *on kat gök, altta sekiz katlı yer* tanrı için durur."

2.4.3.1.2.3. Üçüncü Yaratılanlar:

Üçüncü aşamada ise ışık tanrısı karanlıklar âlemi ile olan mücadelesini kazanabilmek için üçüncü elçiyi yaratır.

2.4.3.1.2.3.1. Elçi ya da Rehber:

ETü. *teñri yalavaçı burkanlar* (ST) "tanrı peygamberi, rehberi Buddhalar", *yolçı yirçi* (Hend.) "rehber" = **Syr.** *'yzgd'* (Lieu 1985, 15)

Hayatın ruhu üç tekerlek olan rüzgâr, su ve ateş tekerleğini döndürür ve aktif mücadele döneminin üçüncü safhasındaki "üçüncü elçi" yaratılır. Bu üçüncü elçi, Maitreya ve beş ya da altı oğlunun tam olarak başaramadıkları görevi yerine getirmek için arkonlar arasında dolaşır ve ışık unsurlarını kurtarmaya çalışır. Arkonları baştan çıkarmak için

onlara cazibeli kadın ve çekici erkek sûretinde gösterilir. Böylece erkek arkonların karalara dökülen menisinden bitki dünyası, denize dökülenlerden ise deniz canavarları yaratılır. Dişi arkonlardan düşen düşüklerden de yeryüzündeki ifritler yarartılır. Bu ifritler, yeryüzündeki bitkileri yiyerek döllenirler ve böylece hayvanlar âlemi yaratılmış olur. Bütün canlıların yaratılması sonucunda da dünya oluşur.

Karanlıklar âlemi ise mücadelede yenik duruma düştüğünü anlayınca iki seçkin ifrit olan Aşkalun ve Namrael'i yaratır ve onlardan de ilk insan çifti olan Âdem ile Havva yaratılır (Lieu 1985, 15-16).

adınlarka asıglıg işig işletingiz azmışlarka *yolçı yirçi* boltunguz ayıg kılınçlıg şumnu ilgintin ozgurtunguz (TT III/37) "Başkasına faydalı iş yaptınız, kötülere *rehber*$_2$ oldunuz, kötü hareketli şeytanların ülkesinden kurtuldunuz."

yme kirtü *teñri yalavaçı burkan* tipen edgü kılınçlıg arıg dintar tip kirtkünmedimiz erser (AsmusHua/B/68-72) "Ve gerçek *tanrı, peygamber Buddha* denilen iyi amelli temiz seçkinlere itaat etmediysek."

azmışlarka *yolçı yirçi* boltuñuz (TT III/69-70) "Günahkârlara *rehber* oldunuz."

2.5. Karanlığın Dünyası, Ahriman:

ETü. *ayıg kılınçlıg şumnu* (ST) "kötü süşünceli şeytan", *kara* "karanlık", *suk yek* (Hend.) "şeytan", *şumnu yek* (Hend.) "şeytan", *yekler* "şeytanlar", *yek içgek* (Hend.) "şeytan" = **Sgd.** *Ahriman* (Zaehner 1972, 21)

Terim, Zurvanizmde tanrı Zurvan'ın iki oğlundan biri yani Ōhrmazd'ın kardeşi Ahriman olarak gösterilirken, Manihaizmde ise karanlıklar kralı olarak ifade edilir. Gerçi Zurvanizmde de Ōhrmazd ışık kralı, Ahriman ise karanlıklar kralı olarak yer alır (Zaehner 1972, 21). Böylece Zurvanizm ile Manihaizmde bir paralellik görülür.

Ahriman, Zurvanizmde tanrı Zurvan'ın büyük oğludur ve onun kişiliği yıkıcılık ve saldırganlıktır. O cehaleti de simgeler ve uyanmamış kimse olarak ifade edilir (Zaehner 1972, 5, 64, 235).

Terim, kötülüğün kaynağı olarak gösterilir ve ezelden beri mevcuttur. İyiliğin ya da ışık dünyasının karşıtıdır. Karanlığın alanı, ışık krallığını ya da iyiliğin kaynağını yok etmeye çalışan şeytani bir tanrı olarak kabul edilir. Karanlıklar dünyası, derin bir uçurum, cehennem çukuru, çukur, bataklık, hendek gibi ifadelerle tanımlanır. Buradan

ölüm zehri etrafa yayılır. Aşağıda da belirtileceği üzere burada beş hayat şekli ya da dünyası bulunmaktadır. Karanlığın kralı şeytan, aslan, kartal, balık ve ejderha gibi arkonlarla da ifade edilmektedir. Ayrıca pek çok kaynak, karanlığın kralını aslan başlı, ejderha vücutlu, kuş gibi kanatlı, balık kuyruklu, yük hayvanı yüksekliğinde bir canavar olarak gösterir. Onun dünyası, ölüm zehri olan duman toz bulutuyla kaplı, ateş elementi, kasvetli ve yoğun rüzgâr elementi ve bulanık su elementi ile doludur. Karanlığın dünyasında beş dünyanın dışında ölüm ağacını da içine alan beş ağaç bulunmaktadır. Bu ağaçlarda da yine hayat ağacının aksine kötülük meyveleri ya da yıkıcı kurtçuklar bulunmaktadır. Bu beş ağaç karanlığın kralının beş odalı evi olarak da gösterilir. Karanlık âlemi güneyde ve aşağı bölgede bulunmaktadır. Işık âlemi ise yukarıda da belirtildiği üzere doğu, batı ve kuzey bölgelerinde yer almaz. Hayat ruhundan ziyade ölüm içgüdüsü bütün her şeye nüfuz etmiştir (Lieu 1985, 10-11). Bu karanlıklar krallığı, canlıları arzu ve şehvet ile günaha sürükler.

adınlarka asıglıg işig işletiñiz azmışlarka yolçı yirçi boltuñuz *ayıg kılınçlıg şumnu* ilgintin ozgurtuñuz (TT III/37) "Başkalarına faydalı iş yaptınız, günahkârlara rehber$_2$ oldunuz, *kötü amelli şeytan* elinden kurtuldunuz."

teñrili yekli yaruklı *karalı* ol ödün katıldı (AsmusHua/A/6-7) "Tanrı ve şeytan, ışık ve *karanlık* o zaman birleşti."

yaruklı *karalı* teñrili yekli tözi yıltızı tidimiz erser (AsmusHua/A/24-25) "Işık ve *karanlık*, tanrı ve şeytan kökü$_2$ dilediysek."

todunçsuz uvutsuz *suk yek* üçün (AsmusHua/B/310-311) "Doyumsuz, utanması olmayan *şeytan$_2$* için."

allıg çavışlıg *şumnu yek* (BTV/97) "Hileli$_2$ *şeytan$_2$*."

ötrü ol *yekler* yigey (BTV/278-279) "Sonra o *şeytanlar* yiyecek."

bo yir üzeki *yekig içgekig* (BTV/283-285) "Bu yeryüzündeki *şeytanı$_2$*."

2.5.1. Ahriman'ın Düşmanı:

ETü. *az bilig* (ST) "ihtiras bilgisi", *az nızvanı* (Hend.) "ihtiras", *kararıg nızvanı* (ST) "karanlık ihtiras" = **Sgd.** *''z'* (SD 15b)

Bütün dinlerde kötülüklerin kaynağı olarak gösterilen ihtiras, Manihaizmde de kötülüklerin anası olarak tanımlanır. Āz terimi, azgın hareket olarak tanımlanır ve

Zurvanizmde cinsel arzu, açgözlülük, oburluk ve şehvet gibi anlamları ifade eder. Bu ihtiras her türlü arzuyu içine alır. Terim, Avesta'da erkeği karşıladığı halde Zurvanizmde kadını karşılar. Zaten kadın bütün doğu kökenli dinlerde ihtirası ve şehveti ifade eder. Āz, Ahriman'a karşı durur ve onu tahtından indirmeyi amaçlar. Ahriman, Āz'a karşı Ōhrmazd'dan yardım almıştır. Āz anlayışsız ve kör ruhu simgeler. Terim, Zurvanizmde vücudun düşmanı ve ölüm şeytanı olarak da gösterilir.

Āz, Manihaizmde ise kötülüğün anası olarak kabul edilir. O, Ahriman'ın üstünde yer alır ve bütün şeytanların ya da şeytani düşüncelerin kaynağı olarak gösterilir. Onda ruhlar hapsedilir. Āz, yaratılan ilk erkeğin ve kadının bedenlerinde de yaratılmıştır. Maddî dünyanın yaratılışı esnasında ifritler tarafından yenilen meni ve fetüsleri de ifade eder (Zaehner 1972, 167-169).

az bilig iyin tetrülmekig ayıg kılınç iyin bulup közünür ajunta ayıg tüşke tegmiş üç erenler (TT II/25-31) "*İhtiras bilgisi* gibi aldanmayı da kötü hareket görüp şimdiki hayat şeklinde kötü karşılığa ulaşmış üç varlık."

üç ogrılarnıñ birin *az nızvanı* ogrınta ölürmiş ayıg kişiler (TT II/18-22) "Üç oğullarından birini *ihtiras*$_2$ uğrunda öldürmüş kötü kişiler."

kamag tınlıg oguşı *kararıg nızvanı* üze kal tilve teg ertiler (TT III/114-115) "Bütün canlı kökleri *karanlık ihtiras* üzerine deli$_2$ gibidir."

2.5.2. Karanlık Âleminin Beş Dünyası:

ETü. *biş ajun* (ST) "beş hayat şekli", *biş ajuntakı tınlıglar* (ST) "beş hayat şeklindeki canlılar", *biş törlüg tınlıg* (ST) "beş türlü canlı" = **Syr.** *'lymyn* (Lieu 1985, 10)

Karanlıklar dünyası beş dünyadan oluşmaktadır. Bu beş dünyada büyük ve derin bir mağara ve beş canlı türü bulunmaktadır. Bu canlılar iki ayaklılar, dört ayaklılar, uçan canlılar, yüzen canlılar ve sürüngenlerdir. Karanlığın beş dünyasında yaşayanlar iki cinsiyet olarak bölünürler ve şehvet ve arzu tarafından esir alınırlar (Lieu 1985, 10).

alku *biş ajunlarnıñ* umugı aryayışa töz nom (TT III/1) "Bütün *beş hayat şeklindekilerin* umudu asil kanun."

biş ajuntakı tınlıglarıg biligsiz biligdin öngi ödürdüngüz bilge biligte yaratdıngız (TT III/17) "*Beş hayat şeklindeki canlıları* cehaletten ayırdınız ve bilgide$_2$ yarattınız."

kurug öl yirke *biş törlüg tınlıgka* biş törlüg otka ıgaçka neçe yazıntımız erser (ZimHˇua/355/3-6) "Kuru ve ıslak yere, *beş türlü canlılara*, beş türlü bitkiye$_2$ nice günah işlediysek."

biş törlüg tınlıgka bir yme iki adaklıg kişike ikinti tört butlug tınlıgka üçünç uçugma tınlıgka törtünç suv içreki tınlıgka bişinç yirdeki bagrın yorıgma tınlıgka söde berü teñrim bo biş törlüg tınlıgıg turalıgıg ulugka kiçigke tegi neçe korkıtımız ürkitimiz erser (AsmusHua/B/79-89) "*Beş türlü canlıya* (yani) iki ayaklı insana, dört bacaklı canlıya, uçan canlıya, su içindeki canlıya, bağrı ile sürünen canlıya önceden beri korkutucu olarak davrandıysak."

2.5.2.1. İki Ayaklı İnsanlar:

ETü. *iki adaklıg kişi* (ST) "iki ayaklı insan"= **Syr.** *tnn'* (Lieu 1985, 10).

İki ayaklı canlılar tarafından yerleşilmiş olan duman dünyasını ifade eder (Lieu 1985, 10).

adaklıg kişike (ZimHˇua/355/2) "*Ayaklı insana*."

bir yme iki adaklıg kişike (AsmusHua/B/80) "Birincisi *iki ayaklı insana*."

2.5.2.2. Dört Ayaklı Canlılar:

ETü. *tört butlug tınlıg* (ST) "dört butlu canlı" = **Syr.** *nwr'* (Lieu 1985, 10).

Dört ayaklı canlılar tarafından yerleşilmiş olan ateş dünyasını ifade eder (Lieu 1985, 10).

butlug tınlıg (ZimHˇua/355/3) "*Butlu canlı*."

ikinti *tört butlug tınlıgka* (AsmusHua/B/81) "İkincisi *dört butlu canlıya*."

2.5.2.3. Uçan Canlılar:

ETü. *uçugma tınlıg* (ST) "uçan canlı" = **Syr.** *rwh'* (Lieu 1985, 10).

Uçan canlıların yerleştiği rüzgâr dünyasını ifade eder (Lieu 1985, 10).

üçünç *uçugma* (ZimHˇua/355/4) "Üçüncüsü *uçan* (canlı)."

üçünç *uçugma tınlıgka* (AsmusHua/B/82) "Üçüncüsü *uçan canlıya*."

2.5.2.4. Sudaki Canlılar:

ETü. *suv içreki tınlıg* (ST) "su içindeki canlı" = **Syr.** *my'* (Lieu 1985, 10).

Yüzen canlıların yer aldığı su dünyası ifade edilir (Lieu 1985, 10).

törtünç *suv* (ZimHˇua/356/5) "Dördüncü *su* (daki canlıar)."

törtünç *suv içreki tınlıgka* (AsmusHua/B/83) "Dördüncüsü *su içindeki canlıya*."

2.5.2.5. Sürüngenler:

ETü. *yirdeki bagrın yorıgma tınlıg* (ST) "yerde bağrı ile sürünen canlı" = **Syr.** *hswk'* (Lieu 1985, 10).

Sürüngenlerin yer aldığı karanlıklar dünyası ifade edilir (Lieu 1985, 10). Burası muhtemelen yerin altıdır.

yorıgma tınlıgka (ZimHˇua/356/7-8) "*Sürünen canlıya*."

bişinç *yirdeki bagrın yorıgma tınlıgka* (AsmusHua/B/84) "Beşincisi *yerde bağrı ile sürünen canlıya*."

2.6. Dört Mühür ya da Dört Tanrı:

ETü. *tört törlüg teñriler* (ST) "dört türlü tanrı", *tört yaruk tamga* (ST) "dört türlü damga", *amranmak azrua teñri tamgası* (İT) "sevmek, Zurvān tanrı mührü", *kirtkünmek kün ay teñri tamgası* (İT) "iman, gün ay tanrı mührü", *korkmak biş teñri tamgası* (İT) "korkmak, beş tanrı mührü", *bilge bilig burkanlar tamgası* (İT) "bilgi, Buddhalar mührü"

Dört tanrı imajı Zurvanizm'de Ašōkar, Frašokar, Zarōkar ve Zurvān olarak ifade edilir. Terim, Manihaizmde ise aşağıdaki gibi sembolize edilir (AsmusHua, 220-221).

	A	B	C
I.	Allāh	azrua teñri	amranmak
II.	Nūruhū	kün ay teñri	kirtkünmek
III.	Qowwatuhū	küçlüg teñri	korkmak
IV.	Hikmatuhū	burkanlar	bilge bilig

onunç künke tört alkış *azrua teñrike kün ay teñrike küçlüg teñrike burkanlarka* bir biligin arıg köñülin alkansıg törü bar erti (AsmusHua/B/206-210) "Onuncusu günde

dört namaz Zurvan tanrıya, güneş ve ay tanrıya, güçlü tanrıya, Buddhalara bir bilgi ile temiz gönül ile yok olmaktır.”

teñrim biligimizni köñülümüzni bo *tört törlüg teñrilerde* agıttımız erser (AsmusHua/B/184-187) “Tanrım bilgimizi ve gönlümüzü bu dört türlü tanrılara yükselttiysek.”

tört yaruk tamga köñülümüzde tamgaladımız (AsmusHua/B/177-178) “Dört ışık mührüyle gönlümüzü mühürledik.”

bir *amranmak azrua teñri tamgası* (AsmusHua/B/178-179) “Birincisi sevmek, Zurvān tanrı damgası.”

ikinti *kirtkünmek kün ay teñri tamgası* (AsmusHua/B/179-181) “İkincisi iman, gün ay tanrı damgası.”

üçünç *korkmak biş teñri tamgası* (AsmusHua/B/181-182) “Üçüncüsü korkmak, beş tanrı damgası.”

törtünç *bilge bilig burkanlar tamgası* (AsmusHua/B/182-184) “Dördüncüsü bilgi$_2$, Buddha damgası.”

2.7. Manastır ve Manastır Hayatı:

ETü. *çaydan* “manastır”, *teñrilig* “manastır” = **Skr.** *caitya*

Sanskritçeden ya da Budizmden Manihazime geçen terim, ibadet edilen yeri ifade eder. Burada seçkinler oturur ve günlerini ibadetlerle geçirirler. Seçkinlerin ya da din adamlarının görevleri oruç tutmak, namaz kılmak ya da dua etmek, dinleyicilerin günah çıkarmasını sağlamaktır (ER, The Manichaean Church IX, 167-168).

çaydanta (ZimHˇua/359/6) “*Manastırda.*”

yme *çaydanta* yimki olurup baçak baçap teñri burkanka bir biligin köñülte berü bir yılkı yazukumuznı boşunu ötünmek kergek erti (AsmusHua/B/275-280) “*Manastırda* oruç tutup tanrı Buddha’ya bir bilgiyle gönülden bağlanıp ona bir yıllık günahımızı söyleyip yalvarmak gerekti.”

teñrilik kapıgınta (BTV/452) “*Manastır* kapısında.”

2.7.1. Seçkinler:

ETü. *arıg dintarlar* (ST) "temiz seçkinler", *dindar* "seçkin", *dindarlar erigli kuvraggaru* (İT) "seçkinler topluluğu", *tört arıg dindarlar* (ST) "dört temiz seçkinler"

Manihaizmde seçkinler ya da elitler tabakası dinî tabakayı gösterir. Bunlar Manihaizmin hem koruyucusu hem de yayıcısıdırlar. Manihaizmde iki grup bulunmaktadır. Bunlardan biri seçkinler diğeri ise dinleyicilerdir. Bu seçkinler tabakası bir lider, havarileri temsil eden 12 öğretici, 72 piskopos ve 360 kişilik yaşlılar grubundan oluşmaktadır. Seçkinler dinî görevlerini yerine getirirler. On emri ve beş emri yerine getirip, Bema bayramıyla ilgilenirler. Kısaca bütün dinî törenleri ve ibadetleri yapmakla yükümlüdürler. Dinleyicilerin getirdikleri yiyeceklerle yaşamlarını sürdürürler. En fazla tükettikleri yiyecekler salatalık, kavun, karpuzdur. Manihaistler, et yemez, sebze tüketirler. Fakat ekip biçme gibi canlılara zarar verebilecek bir davranıştan da uzak dururlar. Zaten dinleyicilerin de mallarının yedide birini ya da onda birini seçkinler tabakasına bağışmaları zorunludur (ER, The Manichaean Church IX, 167-168). Eski Uygurcada belirtilen *tört arıg dindarlar* ifadesi yukarıda sayılan dört seçkin grubu ifade etmektedir.

yaratıpan yarıkın *arıg dintarlarka* basutka anuk tururlar (BTV/253-256) "Işığı yaratıp *temiz seçkinlere* derhal yardımcı olurlar."

dindarla ince kiginç birdiler (TT II/2) "*Seçkinlere* şöyle cevap verdiler."

ol ödün teñri ilig bögü han kentü *dindarlar erigli kuvraggaru* kelti (TT II/33-34) "O zaman tanrı hükümdarı Bögü Han kendi *seçkinler topluluğuna* geldi."

yme bu *tört arıg dindarlar* kim tavgaç yirinte erürler (TT II/12-13) "Bu *dört temiz seçkinler* ki Çin ülkesindedirler."

2.7.1.1. Salatalık:

ETü. *sirke hıyar* "sirke ve hıyar"

Manihaizmde et yemek yasaktır. Çünkü ette ışık unsuru çok az bulunmaktadır. Her ne kadar hayvanlar, ışık parçacıkları bulunan bitkilerden yeseler de bu ışıklar hayvanların çiftleşmesi sonucu yeniden ete dönüşecektir. Bu yüzden özellikle seçkinler salatalık, kavun, karpuz gibi ışık parçacığının çok bulunduğunu düşündükleri meyve ve sebzeleri tüketirler.

sirke hyar algalı barı tegintiler (BTV/748) "*Sirke ve hıyar* almak için vardılar."

2.8. Manihaizmde İbadet:

Manihaizmde pek çok ibadet vardır ki bu ibadetler içinde abdest almak, dua etmek ya da namaz kılmak, vaftiz olmak, günah çıkarmak, oruç tutmak ve sadaka vermek bulunmaktadır.

2.8.1. Namaz:

ETü. *alkış* "namaz, övgü", *alkış aklamak* (İFG) "namaz kılmak, övmek", *alkış ötüg* (Hend.) "övgü", *alkış paşik* (Hend.) "övgü, namaz", *tört alkış* (ST) "dört övgü, namaz"

Manihaizmde namazın önemi büyüktür. Manihaistler namaz kılmadan önce abdest alırlar. Daha sonra ayakta durarak yönlerini gündüz güneşe, gece aya, ay ya da güneş gözükmüyorsa kutup yıldızına doğru yönelirler. Manihaizmin kutsal yönü kuzeydir. Kıbleye yani kuzeye yönelen mümin secdeye kapanır.

Manihaizmde yedi çeşit namaz vardır. Fakat bu namazların tamamı uygulanmaz. Seçkinler günde yedi vakit, dinleyiciler ise günde dört vakit namaz kılmakla yükümlüdürler (AsmusHua, 221-222).

Seçkinlerin kılmakta yükümlü oldukları namazlar şöyle sıralanabilir;

- Amud namazı, 37 rekât olup, zeval vakti kılınır,
- Asr namazı, 11 rekât,
- Atame namazı, 25 rekât,
- Yatsı namazı, güneşin batışından üç saat sonra kılınır,
- Geceyarısı namazı, 30 rekât,
- Fecr namazı, 50 rekât,
- El-beşir namazı, gece yarısı ile gündüzün başlangıcında kılınır ve 16 rekâttır (Güngör 1989, 145-165).

artukrak edgü *alkış* kut kıv küç basut kelzün bolzun (BTV/478-480) "Pek çok iyi *namaz*, saadet$_2$ güç ve yardım gelsin."

kutadmak kıvadmak yañı eseñü ögrünçü *alkış alkamak* kiñin alkıgın ermek yañı yigedmek utmak kelzün (BTV/507-510) "Kutsamak$_2$, yeni esenlik$_2$ ile *namaz kılmak*, genişletmeye gücü yetmek, yeniden yenmektir."

yme yimki baçak *alkış* çahşaput nomça törüçe tutu umadımız erser (AsmusHua/B/329-332) "Ve orucu$_2$, *namazı*, iyi ahlâk kanununca$_2$ yapamazsa ise."

alkışımız ötügümüz teñrike arıgın tegmedi erser (AsmusHua/B/216-217) "*Namazımız*$_2$ (övgümüz) tanrıya temiz gelmediyse."

alkış paşik sözleküg (TT III/161) "*Dua*$_2$ söylemeyi."

onunç künke *tört alkış* azrua teñrike kün ay teñrike küçlüg teñrike burkanlarka bir biligin arıg köñülin alkansıg törü bar erti (AsmusHua/B/206-210) "Onuncusu günde *dört namaz* Zurvan tanrıya, güneş ve ay tanrıya, güçlü tanrıya, Buddhalara bilgi ve temiz gönül ile yok olmaktır."

2.8.2. Oruç:

ETü. *arıg baçak baçap* (ZFG) "temiz oruç tutup", *elig kün arıg dintarça vusantı olursuk* "elli gün temiz seçkinlerce oruç tutmak", *kiçig baçag* (ST) "küçük oruç", *yimki baçak* (Hend.) "oruç", *yiti yimki* (ST) "yedi oruç"

Manihaizmde oruç önemli bir ibadettir. Bu ibadeti gerek seçkinler gerekse dinleyiciler uygulamak zorundadır. Oruç yılın ya da haftanın belli zamanlarında tutulur. Bu ibadet aya ve güneşe yapılan saygıyı ifade eder. Haftanın ilk günü olan pazar günü güneşin onuruna herkes oruç tutarken, haftanın ikinci günü olan pazartesi günü ise ayın onuruna sadece seçkinler oruç tutar. Ayrıca her yeni ayda herkes oruç tutmak zorundadır.

Roma ve doğu kilisesinde yılda kırk günlük bir oruç vardır. Fakat Mani bu kırk günlük orucu elli gün olarak belirlemiştir.

Yedi yimki orucu ise Soğud takvim listesinde yedi günlük oruç olarak tanımlanabilir. Belki de dördüncü yimki üç Maxistak'ı kapsar. Böylece beş oruç yedi dinî figür ile bağlantılıdır. Fihrist, her ay yedi gün oruç tutulduğunu belirtir, fakat bu kuşkuyla karşılanır (AsmusHua, 224-226).

arıg baçak baçap teñrike ançulayuk kergek erti (AsmusHua/B/247-249) "*Temiz oruç tutup* tanrıya böylesi gerekti."

iki yigirminç bir yılka *elig kün arıg dintarça vusantı olursuk* törü bar erti (AsmusHua/B/244-247) "On ikincisi bir yılda *elli gün temiz seçkin oruç tutma* kanunu vardı."

kiçig baçag erdi (TT II/62) "Küçük oruçtu."

bo alkatmış *kiçig baçag* kentü yazukumın boşuyu biring (BTV/46-47) "Bu bozulmuş *küçük oruç* kendi günahımı yok ediverin."

yme çaydanta *yimki baçak* edgüti nomça törüçe oluru umadımız erser (AsmusHua/B/284-286) "Ve manastırda kanuna$_2$ göre orucumuzu tutamadıysak."

teñrim *yiti yimki* (ZimHˇua/359/3) "Tanrım *yedi oruç*."

teñrim *yiti yimki* tüketi oluru umadımız erser (AsmusHua/B/280-281) "Tanrım yedi orucu tamamlayıp tutamadıysak."

tört yigirminç bir yılka *yiti yimki* olursuk törü bar erti (AsmusHua/B/272-273) "On dördüncüsü bir yılda yedi oruç tutma kanunu vardı."

2.8.3. Yedi Türlü Sadaka:

ETü. *yiti buşı* (ST) "yedi sadaka", *yiti törlüg buşı* (ST) "yedi türlü sadaka"

Terim, dinleyicilerin seçkinlere vermiş oldukları sadakayı ifade eder. Bu sadaka içinde ekmek, meyve gibi özellikle elit tabakanın ya da seçkinlerin günlük ihtiyaçlarını gidermesi için verilen ürünlerdir. Manihaizmde sadaka önemlidir ve dinleyiciler ürünlerinin ya da mallarının onda birini ya da yedide birini sadaka olarak bağışlamak zorundadırlar.

Manihazimde sadaka sıradan bir insanı kurtaran bir köprüdür ve cennete geçişi sağlayan güvenli bir yoldur. Manihaizmde dinleyicilerin seçkinlere gösterdikleri saygıyı da ifade eder (AsmusHua, 222-223).

bir yiginminç yme *yiti törlüg buşı* arıg nomka ançulayuk törü bar erti (AsmusHua/B/221-223) "On birinci de *yedi türlü sadaka* denilen temiz kanun vardı."

yiti törlüg buşı nomka tüketi birü umadımız erser (AsmusHua/B/230-233) "*Yedi türlü sadaka* kanununa tamamıyla uyamadıysak."

on çahşaputka *yiti puşıka* üç tamgaka nigoşak atın tutar biz (AsmusHua/B/319-322) "On ahlâka, *yedi sadakaya* ve üç mühüre nigosaka ismi verilir."

2.8.4. Üç Mühür:

ETü. *üç tamga* (ST) "üç damga, mühür" = **Sgd.** *'δryt'py* (SD 25b)

Manihaizmde üç mühür düşüncesi önemli bir yer tutar. Bu ifade canlıların eline, diline ve gönlüne sahip çıkmasını ifade eder. Ağzın mührü, kötü söz söylememeyi, et

yememeyi ve içki içmemeyi gerektirir. Elin mührü, hiçbir canlıyı öldürmemek, hiçbir bitkiye zarar vermemek, gönlün mührü ise evlenmemeyi ve cinsellikten uzak durmayı gerektirir (Lieu, 19-20). Manihaizmde evlenmek özellikle seçkinler için kesinlikle yasaktır. Kadınlarla evlenmek kötü arkonları taklit etmekten başka bir şey değildir. Bu yüzden erkekler iğdiş edilir.

üç tamkalarıg bütürti (TT III/144) "*Üç mührü* tamamladı."

ürlüksüz nomlarıg bütürüp üç yavlak yolka korkınçın üstünki yig orunta toggalı *üç tamgalarıg* bütürti (TT III/92) "Kesintisiz kanunları tamamlayıp, üç kötü yoldan korkup üstün yerde doğmak için *üç mührü* tamamladı."

2.9. On Türlü Günah:

ETü. *on törlüg tsuy yazuk* (ST, Hend.) "on türlü günah", *on törlüg yazuk* (ST) "on türlü günah" = **Sgd.** *'krt'ny (h), 'kt'nyy* (SD 31b)

On günah ya da on yasak olarak tanımlanan terim, şehvetli ve ihtiraslı olmak, içki içmek, et yemek, cinsel birleşmede bulunmak, ateşe ve suya saygısızlık yapmak, sihir yapmak olarak ifade edilir. Bu beş günahın tersi de beş śiksapada olarak ifade edilir.

Aşağıda tespit edilen günahların birçoğu özellikle üç mühürle bağlantılıdır. Bu günahları işleyen kişiler cehennem ile cezalandırılacaklardır.

sözin kılınçın *on törlüg tsuy yazuk* kıltımız erser (ZimHˇua/357/1-4) "Söz ve hareketlele *on türlü günah*$_2$ işlediysek."

bo *on törlüg yazukda* boşunu ötünür biz (ZimHˇua/358/9-11) "Bu *on türlü günah* için tövbe$_2$ ederiz."

kikşürü sözledimiz erser (ZimHˇua/356/10) "*Öfkeli söz söylediysek*."

köñülin biligin artatdımız erser (ZimHˇua/356/10-11) "*Gönlü ve bilgiyi bozduysak*."

neçe *yilvi yilviledimiz* erser (ZimHˇua/356/11-12) "Nice *sihir yaptıysak*."

yme neçe *üküş tınlıgıg turalıgıg ölürdümüz* erser (ZimHˇua/356/12-14) "Pek çok *canlıyı*$_2$ *öldürdüysek*."

neçe *tevledimiz kürledimiz* erser (ZimHˇua/356/14-15) "Nice *kandırdıysak*$_2$."

neçe *eviñ kişi orunçakın yidimiz* erser (ZimHˇua/356-357/15-16) "Nice *evin emanetini yediysek*."

neçe *igid igidedimiz* erser (ZimHˇua/357/4-5) “Nice *yalan söylediysek*.”

kün ay teñri taplamaz işig neçe işledimiz erser (ZimHˇua/357/9-12) “*Güneş ve ay tanrıya uymayan işleri yaptıysak*.”

yazıntımız yangıltımız erser (ZimHˇua/358/3-4) “*Günah işlediysek*.”

munça *üküş tınlıgka neçe üz boz kıltımız* erser (ZimHˇua/358/4-7) “Bu kadar *çok canlıya nice nefret*$_2$ *duyduysak*.”

2.10. Kurtuluş ve Kurtuluş Yolu:

ETü. *ozgay kutrulgay* (Hend.) “kurtuluş”, *kutrulgu yol* (ST) “kurtuluş yolu” , *ozgu kutrulgu yol* (Hend., ST) “kurtuluş yolu”, *ozguluk yol oruk* (ST, Hend.) “kurtuluş yolu, *kutkargu tınlıglar* (ST) “kurtarılacak canlılar”

Terim, canlıların ıstıraplarıdan ve dünya hapishanesinden kurtulmasını ifade eder. Çünkü bu hayat şekli karanlıklar âleminin kötülükleri sonucunda yaratılmıştır. İnsan ya da diğer canlılar içerisinde karanlıklar âleminin parçaları vardır. Fakat az da olsa ışık âleminden de parçalar bulundurmaktadır. İşte bu ışık parçalarını kurtarabilmek, beden ve dünya hapishanesinden kurtuluşu ifade eder. İlk insanın kurtuluş şekli de canlıların karanlık âleminden kurtuluşunu ifade eder. Bu yüzden kurtuluş için Mani Buddha’nın öğretilerini dinlemeli ve Seçkinlere hizmet edilmelidir (ER, Knowledge as the path to salvation IX, 163-167).

ozgay kutrulgay erti (BTV/96) “*Kurtulacaktı*$_2$.”

kutrulgu yol yıñaklarıg tileyü (TT III/60) “*Kurtuluş yolu* taraflarını isteyecek.”

ozgu kutrulgu yol yıñakıg (TT III/63) “*Kurtuluş*$_2$ *yol* tarafı.”

bu adatın *ozguluk yolung orukung* közünmez (TT I/20-22) “Bu tehlikelerden *kurtulma yolu*$_2$ gözükmez.”

*kutkargu tınlıgların*ıg (TT III/61) “*Kurtarılacak canlıları*.”

2.11. Saṃsāra:

ETü. *emgeklig taluy* (ST) “ıstırap denizi”, *korkınçıg sansar* (ST) korkunç Saṃsāra”, *sansar* “Saṃsāra”, *sansar emgeki* (İT) “Saṃsāra ıstırabı”, *ulınçıg ajunlar* (ST) “dönen hayat şekilleri”

Manihaizmde de Budizmde olduğu gibi Saṃsāra düşüncesi bulunmaktadır. Fakat bu Saṃsāra düşüncesi Budizmde olduğu kadar katı olmayıp sınırlı bir düşüncedir. Manihaizmdeki seçkinler ya da elit tabaka dinî uygulamalar sonucunda öldükleri vakit bir daha bu karanlıklar âlemine ya da hapishanesine dönmeyeceklerdir. Fakat dinleyiciler ya da Manihaist olmayanlar vücutlarındaki ışık parçası kurtuluncaya kadar tekrar tekrar bu dünyaya geleceklerdir. Tâ ki son ışık parçası kurtuluncaya kadar bu döngü devam edecektir (Sarıkçıoğlu 2000, 148-149).

köni nomug nomlatıngız *emgeklig taluytın* keçürtüngüz (TT III/51) "Doğru kanun uyguladınız, *ıstırap denizinden* geçtiniz."

korkınçıg sansartın ozgu üze (TT III/91) "*Korkunç Saṃsāra'dan* kurtulmak için."

bu tolp *sansar* içinteki tınlıgların neçe emgetgülük tolgatguluk irintürgülük boşanturguluk işler ködükler erser barça öpke bilig iyin tetrülmektin törüyür belgürer (TT II/38-48) "Bu *Saṃsāra* içindeki canlılara ıstırap çektirecek işler ise hep öfke gibi kötülüklerden doğar$_2$."

sansar emgekintin ozgalı köñül turkurtı (TT III/126) "*Saṃsāra ıstırabından* kurtulmak için gönlü sakinleştirdi."

ulınçıg ajunlartın kutgarıp ozgurtunguz s*ansartın* (TT III/78) "*Dönen hayat şekillerinden* kurtarıp kurtuldunuz *Saṃsāra'dan*."

orukunguz uçın bulmadın *ulınçıg sansarta* kaltımız (TT III/26) "Yerinizi bulmadan *dönen Saṃsārada* kaldınız."

2.12. Nirvāṇa:

ETü. *amrılmış nırvan* (ST) "sakinleşmiş Nirvāṇa", *nırvan* "Nirvāṇa", *tınguluk orun* (ST) "dinlenilecek yer" = **Sgd.** *nyrβ'n* (Laut 1986, 145)

Manihaizmde de Budizmde olduğu gibi bir Nirvāṇa düşüncesi vardır. Bu Nirvāṇa düşüncesinde yine Saṃsārada olduğu gibi Budizmin etkisi görülür. Canlıların aydınlığa ulaşmasını ve mutlak sükûnete erişmesini ifade eder. Fakat bu inancın Budizmde olduğu kadar etkili olduğu düşünülmemektedir (Sarıkçıoğlu 2000, 148-149).

amrılmış nırvanıg (TT III/168) "*Sakinleşmiş Nirvāṇayı*."

yirtinçüteki tınlıglar *nırvanta* togsunlar (TT III/166-167) “Yeryüzündeki canlılar *Nirvāṇa’da* doğsun.”

emgeklig taluytın keçürtüngüz edgü *nırvanka* yakın ilttingiz (TT III/29) “Istırap denizinden geçirdiniz, iyi *Nirvāṇa’ya* yaklaştırdınız.”

emgeklig tolgaklıg tınlıglarka *tınguluk orunta* (TT III/109-110) “Istıraplı$_2$ canlılara *dinlenecek yerde*.”

2.12.1. Uyanmak:

ETü. *ogat-* “uyandırmak”

Terim, uykulu bir durumdan uyanmayı ifade eder. Eski insan ile yeni insan arasındaki savaşı ifade eden bu terim, Mani tarafından Aziz Paul’den almıştır. Eski insan ile yeni insan arasındaki mücadele ilk insanın karanlıklara düşmesiyle başlamış ve ilk insanın kurtarıcıya verdiği cevapla uyanma ortaya çıkmıştır.

ogatıp kelmiş bizni teg tınlıgka (TT III/34) “*Uyandırıp* gelmiş bizim gibi canlılara.”

SONUÇ:

Bu çalışma Buddha ve Mani dini ekseninde oluşan Eski Uygur Türkçesindeki dinî terimlerin tespitini ele almıştır.

Tarih boyunca pek çok din ile münasebette bulunan Türkler, özellikle Budizm ve Manihaizmden etkilenmişlerdir. Her iki din de Türk kültür ve sosyal hayatına pek uygun olmasa da gerek toplumsal yapıya bir düzen getirmek gerekse Çin gibi büyük imparatorluklara siyasi baskı uygulamak maksadıyla bu dinler resmî din olarak kabul edilmiştir. Uygur Kağanlığından önceki Köktürk Devleti ve ondan önce kurulmuş olan diğer Türk devletlerinde az da olsa varlığını sürdüren Budizmin yanı sıra Manihaizmin Uygur Devleti tarafından resmî bir din olarak kabul edilmesi toplumda bu dinlere karşı olan ilgiyi artırmıştır. Ne var ki Uygur Devleti'nin yıkılmasının ardından Çin tarafından özellikle Mani dini ve diğer dinlere karşı uygulanan zulümler, bu dinlerin gücünü ve etkisini ortadan kaldırmıştır. Fakat daha sonra özellikle Büyük Moğol Devleti'nin kurulmasıyla ve Uygurların Moğol Devletinde aldıkları görevler neticesinde Budizm tekrar yükselişe geçmiş ve Budist metinler bu dönemde hızlı bir şekilde Uygur diline çevrilmeye başlanmıştır. Böylece büyük bir Budist külliyat ortaya çıkmıştır.

Bu çalışma, **Giriş, Budizm ve Budizm Terimleri, Manihaizm ve Manihaizm Terimleri, Sonuş** ve **Dizin** bölümünden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde Budizm ve Manihaizm hakkında genel bilgi verilmiştir.

Budizm ve Budizm terimleri bölümünde Budizm ile ilgili terimler açıklanmıştır. Burada terimler ETü. = Skr. = Pali. = Çin. = Tib. = Sgd. = Toh. dillerinde sıralanmıştır. Fakat terimlerin büyük bir bölümünün ETü. = Skr. = Çin. karşılıkları tespit edilebilmiştir. Terimlerin bu şekilde sıralanmasından sonra Budizmdeki anlamları verilmiş, daha sonra da Eski Türkçe metinlerden taranan örnek ibare ve ifadeler sıralanmıştır.

Eski Uygur Türkçesinde Budizm ile ilgili 1720 dinî terim tespit edilmiş olup bu terimler aşağıdaki şekillerde oluşturulmuştur. Bunlar;

DİLLER	**SAYI**	**DİLLER**	**SAYI**
ETü.	1025	Grk.	1
ETü. + Çin.	7	Grk. + Çin.	2

ETü. + Çin. + ETü.	5	Grk. + ETü.	49
ETü. + Grk.	10	Grk. + Skr.	3
ETü. + Grk. + ETü.	3	Grk. + Skr. + ETü.	1
ETü. + Grk. + Moğ.	2	Sgd.	5
ETü. + Sogd.	58	Sgd. + ETü.	48
ETü. + Skr.	76	Sgd. + ETü. +Skr.	1
ETü. + Skr. + Çin.	6	Sgd. + Grk.	1
ETü. + Skr. + ETü.	22	Skr.	84
ETü. + Skr. + ETü. + Çin.	5	Skr. + Çin.	6
ETü. + Skr. + Sgd.	5	Skr. + Çin. + ETü.	2
Çin.	6	Skr. + Çin. + Moğ.	2
Çin. + ETü.	48	Skr. + ETü.	208
Çin. + ETü. + Skr.	1	Skr. + ETü + Çin	1
Çin. + Grk.	2	Skr. + ETü. + Sogd.	2
Çin. + Moğ.	1	Skr. + ETü. + Skr.	4
Çin. + Skr.	4	Skr. + Sogd.	11
		Skr. + Sgd. + ETü.	2

Yukarıdaki tablodan yola çıkarak Eski Uygur Türkçesindeki terimler genellikle Türkçe olarak kullanılmaktadır. Örneğin Grekçe olarak sadece bir (1) kelime tespit edilebilmiştir (Grek. *Νόμος* < Sgd. *nwm*). Zaten bu kelime de Soğdcadan Türkçeye geçmiştir. Eski Türkçe kelimelerin diğer dillerle kullanımı genel olarak çift ya da üç

dillidir. Örneğin *hua çeçek birdeçi atlıg teñri burkan* terimi iki, *mahayan tigme tayşıñ ulug kölük* terimi ise üç dillidir. Böylece Eski Türkçede kullanılan dinî terimlerin büyük bir bölümü Türkçeye çevrilmiştir.

Bununla birlikte Budist metinlerde tespit edilen dinî terimler, yukarıdaki açıklamanın da ışığında çevrildiği dilin yani Sanskritçenin bire bir çevirisi durumundadır. Örneğin, *kökrege bulıt ünlüg atlıg teñri burkan*/Gök gürültülü bulut adlı Tanrı Buddha." adlı terim, ETü. *bulıt* = Skr. *megha*, ETü. *kökrege* = Skr. *dunduphi*, ETü. *ünlüg* = Skr. *svara* şeklinde bire bir olarak çevrilmiştir.

Ayrıca Eski Uygur Türkçesinde Budizm ile ilgili tespit edilebilen terimlerin yapıları aşağıdaki şekildedir.

	Tek Kelime	Bağlama G.	Edat G.	İbare	İkileme G.
Sayı	120	10	2	47	306
	İsim Fiil G.	İsim Tam.	Sıfat Fiil G.	Sıfat Tam.	Zarf Fiil G.
Sayı	37	270	29	1058	5

Eski Uygur Türkçesinde terimlerin genel yapısı yukarıda gösterildiği üzeredir. Fakat sıfat tamlamasının fazla olması dikkat çekicidir. Çeviri edebiyatı olan Uygur edebiyatında genellikle sıfat tamlamaları fazla yer almaktadır. Bu durum dinî terimler için de geçerlidir. Daha sonra ise ikileme grubu bulunmaktadır. Eski Uygur Türkçesinde ikileme grubu da genellikle fazla kullanılmaktadır.

Manihazim ve Manihaizm terimleri bölümünde ise Manihaizm ile ilgili terimler açıklanmıştır. Burada terimler ETü. = Syr. = Sgd. dillerinde sıralanmıştır. Fakat terimlerin büyük bir bölümünün ETü. = Syr. karşılıkları tespit edilebilmiştir. Terimlerin bu şekilde sıralanmasından sonra açıklamaları verilmiş, daha sonra da Eski Türkçe metinlerden taranan örnek ibare ve ifadeler sıralanmıştır.

Eski Uygur Türkçesinde Manihazim ile ilgili 92 dinî terim tespit edilmiş olup bu terimler aşağıdaki şekillerde oluşturulmuştur. Bunlar;

DİLLER	SAYI	DİLLER	SAYI
ETü.	61	Sgd. + Çin.	1
ETü. + Çin.	4	Sgd. + ETü.	8
ETü. + Sgd.	8	Skr.	2
ETü. + Skr.	2	Skr. + Çin.	1
Sgd.	4	Skr. + ETü.	1

Tablodaki açıklamalardan yola çıkarak Eski Uygur Türkçesindeki Manihaizm terimleri genellikle Türkçe olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte bu terimler arasında Soğdca kelimeler de diğer dillere göre yoğun olarak bulunmaktadır. Tespit edilen terimler tek dilli kullanılmakla birlikte *az bilig* örneğinde olduğu gibi çift dilli olarak da yer almaktadır.

Eski Uygur Türkçesindeki Manihaizm terimleri yapısal olarak incelendiğinde ise şöyle bir sonuç çıkmaktadır.

	İkileme G.	İsim Fiil G.	İsim Tam.	Sıfat Tam.	Zarf Fiil G.
SAYI	11	1	12	45	1

Buradan da anlaşıldığı üzere Manihaizm terimleri de genel olarak sıfat tamlaması, isim tamlaması ve ikileme grubu şeklinde oluşturulmuştur.

Görüldüğü üzere Budizm ve Manihaizm terimlerinin gerek dil özellikleri gerekse yapısal özellikleri aynıdır. Dinî terimlerin özellikle Türkçeyle ifade edilmesi hem dilin zenginliğini hem de toplumda bir dil bilincinin olduğunu gösterir.

Çalışmanın Dizin bölümünde ise öncelikle Budizm terimlerinin dizini yapılmıştır. Bu dizin bölümü de Eski Uygur Türkçesi, Sanskritçe, Palice, Çince, Tibetçe, Sogdca, Toharca şeklinde sıralanmıştır. Daha sonra da Manihaizm terimlerinin dizini sıralanmıştır. Bu dizinde de Eski Uygur Türkçesi, Süryanice ve Soğdca yer almıştır.

Tespit edilen dinî terimlere genel olarak bakıldığı vakit Eski Uygurlarda Budizm ve Manihaizm terimleri genellikle Türkçeye ya tamamıyla aktarılmış ya da çeviri yapılan dille birlikte yine Türkçe olarak çevrilmiştir. Böylece dilde kullanılan terimler Türkçe olmakla birlikte Türkçeleri ve yabancı karşılıkları birlikte verilmiştir.

KAYNAKÇA

Adam, Volker, Jens Peter Laud ve Andreas Weiss, (2000), *Bibliographie alttürkischer Studien*, Orientalistik Bibliographien und Dokümentationen Band 9, Harrassowitz verlag, Wirsbaden.

Arat, Reşit Rahmeti, (1987), *Makaleler*, cilt I, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.

Atalay, Besim, (1999), *Divanü Lügat-it-Türk*, I-II-III-IV cilt, TDK, Ankara.

Aydın, Fuat, (2005), *Hint Dinî Düşüncesinde İnsanın Özgürlük Arayışı*, Hinduizmde Kurtuluş, Ataç yay., İstanbul.

Beer, Robert, (2003), *The handbook of Tibetan Buddhist symbols*, Serindia Publication, Chicago.

Boyce, Mary, (1979), *Zoroastrians*, Their Religious Beliefs and Practices, Routlenge & Kegan Paul, London, Boston and Henley.

Caferoğlu, Ahmet, (1968), *Eski Uygur Türkçesi Sözlügü*, TDK, Ankara.

Campbell, Joseph, (1998), *Doğu Mitolojisi, Tanrının Maskeleri*, (çev. Kudret Eminoğlu), İmge Kitabevi, Ankara.

Carus, Paul, (2006), *Buda'nın Öğretisi: Gerçek Sözleri*, (çev. İ. Uğur Öztürk, Onbir yay.), İstanbul.

Conza, Edward, (2005), *Kısa Budizm Tarihi*, çev. Ömer Cemal Güngören, Yol yay., İstanbul.

Çağatay, Saadet, (1945), *Altun Yaruk'tan İki Parça*, DTCF yay. Ankara.

Eliade, Mircea, (2003), *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi I-II-III*, (çev. Ali Berktay), Kabalcı yay., İstanbul.

Eliade, Mircea, (2003), *Dinler Tarihine Giriş*, (çev. Lale Arslan), Kabalcı yay., İstanbul.

Eliade, Mircea, (2003), *Demirciler ve Simyacılar*, Kabalcı yay., İstanbul.

Elverskog, Johan, (1997), *Uygur Buddhist Literature*, Silk Road Studies I, Brepols.

Ercilasun, Ahmet Bican, (1985), "Uygur Edebiyatı", Büyük Türk Klasikleri l, Ötüken-Söğüt yay., İstanbul.

Esin, Emel, (1978), *İslâmiyetten Önce Türk Kültür Tarihi ve İslâma Giriş*, İstanbul.

Gabain, A. von (1961), "Der Buddhismus in Zentralasien", Religionsgeschichte des Orients in der Zeit der Weltreligionen, The Netherland, Leiden: 496-574.

---------- (2000), *Eski Türkçenin Grameri*, (çev. Mehmet Akalın), TDK yay., Ankara.

Güngör Harun, (1989A), "Orta Asya'da Mani Dininin Yayılması ve Türk Kültürüne Etkisi", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Ekim 89, S. 62, İstanbul.

----------, (1989), "Manihaizm", Erciyes Üniversitesi, *İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Ayrı Basım, Kayseri.

Güngör, Harun, (2007), Ünver Günay; *Türklerin Dinî Tarihi*, Rağbet yay., İstanbul.

Güngören, İlhan, (1994), *Buda ve Öğretisi*, Yol yay., İstanbul.

Hanh, Thich Nhat, (2002), *Buda'nın Öğretisi*, (çev: Nur Yener), Okyanus yay., İstanbul.

İzgi, Özkan (1987), *Uygurların Siyasi ve Kültürel Tarihi*, *TKAE* Ankara.

İzgi, Özkan, (1989), *Çin Elçisi Wang Yen-Te'nin Uygur Seyahatnamesi*, TTK yayınları, Ankara.

İzitsu, Tashihiko, (2001), T*ao-culuk'taki Anahtar Kavramlar İbn Arabî ile Lao-Tzû ve Çuang-Tzû'nun Mukayesesi*, Kaknüs yay., İstanbul.

Kafesoğlu İbrahim, (1987), *Türk Bozkır Kültürü*, Ankara.

Kaya, Korhan, (1999), *Budistlerin Kutsal Kitapları*, İmge Kitabevi, Ankara.

Kaya, Korhan, (2001), *Hinduizm*, Dost Kitabevi yay., Ankara.

Kaya, Korhan, (1997), *Hint Mitolojisi Sözlüğü*, İmge Kitabevi, Ankara.

Kaya, Korhan, (2006), *Sanskrit-Türkçe Sözlük*, İmge Kitabevi, Ankara.

Korkmaz, Esat, (2003), *Eski Türk İnançları ve Şamanizm Terimleri Sözlüğü*, Anahtar Kitabevi yay., İstanbul.

Laut, Jens Peter, (1984), "Zwei Fragmente eines Höllenkapitel der Uigurischen Daśakarmapathāvadānamālā", *UAJb NF*. 4, 118-133.

----------, (1986), *Der frühe türkische Buddhismus und seine literarischen Denkmäler*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden.

Lieu, Samuel N. C., (1985), *Manichaeism*, In The Later Roman Empire and Medieval China a Historical Survey, Manchester University Press, Manchester.

Ligeti, L., (1998), *Bilinmeyen İç Asya*, (çev. Sadrettin Karatay), TDK yay. Ankara.

Lockhart, Douglas, (2006), *The Manichaean Synthesis and its Philosophical Implications*, The Manichaean Synthesis, D G Lockhart, DouglasLockhart.com

Mackenzie, Donald A., (1996), *Çin ve Japon Mitolojisi*, (çev. Koray Atken), İmge Kitabevi, Ankara.

Malov, S.Y., (1951), *Pamyatniki drevnetyurkskoy pis'mennosti*, Leningrad.

Maue, Dieter, Klaus Röhborn, (1979), "Ein Caityatotra aus dem alttürkischen Goldglanz-Sūtra, *ZDMG*, 282-320.

Maue, Dieter, Klaus Röhborn, (1980), "Zur Alttürkischer Version des Saddharmā pundarīka-sūtra", *CAJ* 24, 251-273.

Maue Dieter, (1985), "Sanskrit-uigurische Fragmente des Ātānātikasūtra und des Ātānātihrdaya", *UAJb NF*. 5, 98-122.

Nikhilananda, Swami, (2003), *Hinduizm*, (çev. Aslı Özer), Ruh ve Madde yay., İstanbul.

Oda, Juten, (1980), "Eski Uygurca Bir Vesikanın Budizmle Ilgili Küçük Bir Parçası", *TM* 1977-1979 XIX: 183-205.

Oda, Juten, (1986), "Uighur Fragmentes of The Block-Printed Text, «Säkiz Törlügin Yarumış Yaltrımış Nom Bitig»", İstanbul Edebiyat Fakültesi, 325-346.

Ölmez, Mehmet, (1991), *Altun Yaruk, III. Kitap (= 5. Bölüm), Suvamaprabhasasūtra*, Ankara.

Paçacıoğlu, Burhan, (2006), *VIII-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı*, Ankara.

Pelliot, Paul, (1995), *Uygur Yazısıyla Yazılmış Uğuz Han Destanı Üzerine*, (çev. Vedat Köken), TDK yay.

Roux, Jean Paul, (1998), *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, 8çev: Aykut Kazancıgil9, İşaret yay., İstanbul.

Roux, Jean Paul, (2001), *Orta Asya Tarih ve Uygarlık*, Kabalcı Yay.

Röhborn, Klaus, (1976), "Fragmente der uigurischen Version des "Dhāranī-Sūtra der groβen Barmherzigkeit", *ZDMG* 126, 87-100.

Röhborn, Klaus, (1985), "Śūnyavāda und Vijñānavāda, Zentralasiatische Resonanzen eines Schulstreits", *UAJb NF*. 5, 123-145.

Salman, Hüseyin, (1988), "Hoço Harabelerinde Bulunan Bir Mani Metni ve Türk Tarihi Bakımından Önemi", *Belleten*, cilt LII, sayı 202, Ankara.

Sarma, D. S., (2006), *Hint Dinî Tarihine Giriş*, (çev. Fuat Aydın), Ataç yay., İstanbul.

Sarıkçıoğlu, Ekrem, (2000), *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Isparta.

Schimmel, Annemarie, (2007), *Dinler Tarihi*, Kırkambar Kitaplığı, İstanbul.

Sertkaya, Osman Fikri, Klaus Röhborn, (1984), "Bruchstücke der alttürkischen Amitābha-Literatur aus Istanbul", *UAJb NF*. 4, 97-117.

Smith, Jo Durden, (2006), *Budizm Gizli Öğretisi*, Sınır Ötesi yay., İstanbul.

Taraporewala, I.J.S., (1980), *The Religion of Zarathushtra*, Fravahar, Sāzmān-e-Faravahar, Tehran.

Taşağıl, Ahmet, (1999-2003), *Göktürkler I-II-III*, TTK yay., Ankara.

Tekin, Şinasi, (1959), "Altun Yaruk'un Çincesinin Almancaya Tercümesi Dolayısiyle",

TDAYB 1959, 293-309, TDK, Ankara.

---------(1966a), "Buyan Evirmek (Sevabm Tevcihi)", Reşid Rahmeti Arat Için, Ankara, 390-411.

---------(1966b), "Uygur Bilgini Sıng~Seli Tunıñ'un Bilinmeyen Yeni Bir Çevirisi Üzerine", *TDAYB* 1965, Ankara, 29-33s.

---------(1969), "Uygur Edebiyatmın Meseleleri (Şekiller-Vezinler)", *TKA* II 1965/1-2, 26-67.

Tezcan, Semih, Peter Zieme, (1971), "Uigurische Brieffragmente", *Studia Turcica*, Budapest, 451-460.

Tezcan, Semih, (1978), "En Eski Türk Dili ve Yazım", Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe, TTK, 271-323, Ankara.

--------- (1984a), "Uygur Alfabesi", Türk Ansiklopedisi 33, 121a-126b.

--------- (1984b), "Uygur Edebiyatı", Türk Edebiyatı 33, 126b-131b.

--------- (1984c), "Uygurca", Türk Ansiklopedisi 33, 141b-148a.

--------- (1984d), "Uygurlar", Türk Ansiklopedisi 33, 148a-155b.

Temir, Ahmet, (1995), *Moğolların Gizli Tarihi*, TTK yay., Ankara.

Tümer Günay-Küçük Abdurrahman, (1988), *Dinler Tarihi*, Ankara.

Yılmaz, Hüseyin, (2007), *Budist Metafiziği*, Hece yay., İstanbul.

Yitik, Ali İhsan, (2005), *Hint Dinleri*, İzmir İlâhiyat Fakültesi Vakfı yay., İzmir.

Zaehner, Robert Charles, (1972), *Zurvan, A Zoroastrian Dilemma*, Biblo and Tannen, New York.

Zieme, Peter, (1992), *Religion und Gesellschaft im Uigurischen Königreich von Koço*, Kolophone und Stifter des alttürkischen buddhistischen Schrifttums aus Zentralasien, Herausgegeben von der Rheinisch-Westfälischen Akademie der Wissenschaften, Opladen, Westdeutscher Verlag.

Hopkins, J., Tibetan Dictionary, http://www.berzinarchives.com/web/en/about/glossary_tibetan.html_80737381.html. 05.03.2009

http://www.en.wikipedia.org/wiki/Naraka (Buddhism) 12.03.2008

http://www.sgilibrary.org/dict.html. 25.01.2008

http://www.buddhane.net.Buddhist Education and Informatin Network. 25.01.2008

1.BUDİZM TERİMLERİ DİZİNİ:

Burada Budizm ile ilgili terimlerin dizini yapılmıştır.

1.1.ESKİ UYGUR TÜRKÇESİNDE BUDİZM TERİMLERİ DİZİNİ:

A
abarh atlıg bozulmaksız teñri yiri, 413
abasvar atlıg arıg yaruklug ünlüg teñri yiri, 410
abayapur nırvanlıg balık, 468, 469
abayur nırvan kapıgın, 470
abayur nırvan, 468, 470
abıda, 89
abıdarım agılık, 446
abımukı yüz yügerü boltaçı atlıg orun, 305
abışık kılmaklıg törü, 297
abıta atlıg teñri teñrisi burkan, 88
abıta burkan, 88, 89
abıta atlıg burkan, 88
abıta burkannıñ uluşın, 90, 91
aç emgek, 11
aç kız emgek, 12
aç kız ig kegen yok çıgay emgekler, 12
açakram yılan ölürgüçi boltumuz, 325
açala teprençsiz atlıg orun, 306
açarı, 234, 329
açıg emgek emgen-, 24
açıg tarka emgek emgen-, 24
açıg tarka emgekler, 11
açmak otın, 11
açmak suvsamak busuş kadgulug otın, 11
açmak suvsamak emgekin, 11
açurdaçı tamu, 366
açurmamak suvsatmamak, 256
adakın ulınta miñ eniñülüg çakır tilgen, 154, 155
adakıñıznıñ ulınta çakır lakşan itigi, 154, 155
adıkarmıkı atlıg yañırtı ögretinteçi orun, 299
adın amrakın amramak, 318
adın kişiniñ edgüsiñe azlanmamak künilememek, 255
adıñ yutuzıña yazın-, 318
adınagunuñ isig özin üzüp kentü özümin igidlentim, 327
adınagunuñ tavarın küçep almamak ogurlamamak, 253
adınagunuñ tavarın ogurla-, 317
adınagunung aç kız ig kegente ulatı adalarıg emgeklerig tarkartaçı inç mengilig kılmak atlıg dyan, 269
adınlar tayakıña turmış töz, 264, 288
adınlarıg asıg tusulug meñilig kılgalı küsemek atlıg kut, 287
adınlarıg sögmemek tokımamak, 256
adınlarka asıg tusu kılmak atlıg katıglanmak, 266
adınlarka tegiñülük tüş et'öz, 149
adınlarnıñ yutuzıña yapşınmamak, 253
adıra bilteçi nomlar, 295
adıra yarlıkamış bölük, 451
adırılmaklıg busuş, 23
adırtlamaksız atlıg ertükteg töz, 276
adra atlıg bilig, 338
adra tigme bilig, 338
adrılmak emgekig, 23
adrılmaklıg emgekig, 23
agılık koimso bilig, 338
agır ayıg kılınç, 313
agır igtin yme ozmakı kutrulmakı, 57
agır tsuy irinçü ayıg kılınçlıg kir tapçalar, 313
agır ulug emgek, 8, 9
agulug ok, 443
ajunlug taluy ögüz, 462
akanışt atlıg öñ alkınçusı teñri yiri, 414
akanıştaparyan atlıg öñ üzlünçüsi teñri yiri, 414
akıglıg emgeklig taluy, 464
akşobı atlıg teñri burkan, 84
akşobı atlıg teñri teñrisi burkan, 84
akşobı atlıg burkan, 84
akşobı burkan uluşın, 86
al altag, 282
alabgkarakalyanı atlıg teñri burkan, 96
alka- yokad-, 14
alkançsız sansar emgekin, 459
alkınçsız emgek, 8
alkınçsız körüglüg kapıg, 470
alkınmaksız isilmeksiz kirtü sav, 47
alkıntaçı artadaçı, 14
alku kuo kelig edremlerig belgürtdeçi kuo kelig edremlerin tartdaçı atlıg dyan, 269
alku yok kurug ilig, 472
alkuka atkañuluk töz, 287
alkuka atkañuluk tutyaklıg töz, 287
alkunı bildeçi, 169, 170, 198, 199, 468, 470
alkunı bildeçi burkan bahşı, 169

alokaçıntamanı bodısatav, 96, 97, 128, 194, 264
alp agır emgekler, 8
alp şakımunılıg, 64
altı adalıg tıdıglıg ajunlar, 362
altı ajun, 362
altı atkañular, 340
altı biligler, 334
altı kaçıg orunlar, 339
altı kaçıg orunlar tıltagın, 339
altı kaçıglar, 347
altı kaçıglıg ogrılar, 347
altı kaçıglıg orun, 347
altı ogrılar, 347
altı orun, 339
altı paramıt, 239
altı törlüg atkañuluk kirler, 340
altı törlüg bügülenmek erdem, 180, 239
altı törlüg kaçıglar, 347
altı törlüg ogrı, 347
altı yol, 362
altun küvrüg, 214
altun öñlüg arag süzük kırtış, 159
altun tilgen, 191
altunlug kövrügler ünleri, 214, 215
amırtgur-, 38
amıtaayusı atlıg teñri burkan, 89
amita aba burhan, 89
amita ayusı, 89, 90
amogasiti burkannıñ uluşın, 93
amoghasiti burkan, 93
amraguluk bilge biliglig atlıg teñri burkan, 114
amrakınta adırtım, 327
amraklartın adırılguluk emgek, 23
amranmak, 31, 32,
amranmak azrua teñri tamgası, 494
amranmak nızvanı, 31
amranmak uguş, 389
amranmak uguş teñri yiri, 389
amranmak uguşlug, 389
amrılmış erigliglig atlıg bodısatav, 84, 85
amrılmış turulmış dyan, 268
anabarak atlıg bulıtsız teñri yiri, 412
anagam, 458
anant, 69
anant toyın, 69
ançakarm yılan ölürgüçi bol-, 325
ançulayu kelmiş, 60, 129, 165, 167, 168, 172, 176
ançulayu kelmiş bahşı, 167
ap alçak itiglig kök lınhua öñi teg yidiz uzun ezügsüz yup yumrak til, 162
apamu, 466, 467
apamulug meñü nırvan, 466
apamulug ulug meñü nırvan, 466
apramanab atlıg ülgüsüz yaruklug teñri yiri, 410
apramanaşub atlıg ülgüsüz arıg teñri yiri, 411
ara bolmaklıg antirabav, 143, 426, 427
ara bolmaklıg köñüllüg et'öz, 143, 150
arçışmatı yalınayur bilge bilig atlıg orun, 304
arhan, 169, 234
arhant toyınıg ölür-, 322
arhat, 41, 60, 69, 160, 167, 169, 234, 235, 258, 319, 376, 418, 456, 457, 458
arıg çahşapud bodısatav, 142
arıg ev, 235
arıg samnançlarıg artat-, 324
arıg sukavatı uluş, 90
arıg süzük burkan yeri, 205
arıg süzük köni bilge bilig, 292
arıg yorıg, 57
arıgın kelmiş, 179
arihan, 235
arihat, 235
arslanlarnıñ teg keñ alkıg tep tegirmi kasaglar, 162
arta- yokad-, 14
artamak bozulmak törülüg, 14
artuk meñilig yirtinçü, 90
aryamarg tegme körmek yollug, 258
aryamarg tözün yol, 41
aryamarglıg ulug yol, 41
asankavıbagabumı atlıg asankalarıg bölüp ertürmek orunlug altınç orun, 300
asgançula- tagunla-, 319
asılmakın korumakın körmedeçi belgüli yirtinçüli erkinçe tayak boltaçı atlıg ertükteg töz, 276
asipatravan arıglıg tamu, 368
askançulamamak, 254
astrayastırış teñri yiri, 394
asurı, 381
aşok atlıg adınçıg sögüt, 68, 73, 199
at erdini, 196
at öñ, 338
at tözlüg nomlar, 294
ata kañ, 64, 65
atap atlıg çolmaksız teñri yiri, 413
atı kötrülmiş, 52, 65, 84, 126, 129, 167, 169, 172, 176, 177, 178
atı kötrülmiş burkan bahşı, 177
atı kötrülmiş teñrim, 177
atı kötrülmiş umug ınag teñrim, 177
atı küü çavıkmış atlıg teñri burkan, 96

atkak atlıg basutçı, 428, 429
atkaksız teñ köñül, 285
atkañu uguşı, 340
atlıg, 198
avant tıltag, 307
avavanaşanpraştıtı atlıg yanmaksızda turmış bişinç orun, 300
avayvartık atlıg evrilinçsiz törtünç orun, 299
avış tamudakı örtlüg yalınlıg yirde açıg emgek, 19
avış tamu, 375
avış tamudakı emgekler, 19
avış tamulug madar, 375
ay kavşıkıya yaruklug tilgen, 103
ay teñri, 399
ay teñrisi atlıg teñri burkan, 102
ayagka çiltegke tegimlig tınlıgarıg ayagsız tod uçuz kıl-, 326
ayagka tegimlig, 84, 129, 137, 144, 165, 168, 169, 172, 176, 178
ayagka tegimlig teñri, 169
ayıg, 313
ayıg kılınç, 313
ayıg kılınçı ertiñü üküş ulug yazuklug, 313
ayıg kılınçlıg şumnu, 490, 491
ayıg kılınçlıg tıdıglar, 313
ayıg köñül, 284
ayıg şumnu, 403
ayıg yavış tüş, 307, 331
ayıg yavız ajunlar, 359
ayıg yavız yollar, 359
ayıg yavlak körksüz kılınçlar, 313
ayıg yavlak tüş utlı, 307, 332
ayıg yol, 359
ayus, 89
az, 13, 31, 32, 48, 228, 229, 272, 281, 311, 320, 321, 326, 352, 353, 354, 379, 389, 390, 409, 410, 411, 418, 445, 456
az almır, 352
az amranmak uguş yirtinçü, 389
az bilig, 352, 491
az kılınç, 352
az kılınç tıltagı, 352
az kılınçlıg, 31
az nızvanı, 491
az öpke biligsiz bilig küni kövenç körüm sizikte ulatı odun nızvanılar ogrınta burkanka nomka bursoñ dintarlarka yazdım yañıl-, 326
azag nomlar, 406
azrua hormuztanıñ tokırları üze adakınta tapınturulmış astrayastırışdakı teñriler üze ayatılmış çaytı, 76
azrua teñri, 194, 408, 480
azsız, 272

B
baçag, 236, 237, 498, 499
baçag kün, 236
bag çug, 36, 37
bagragu nızvanı, 25
bahşı, 65, 77, 170, 234, 455, 456
bahşımız kañımız teñri teñrisi şakımunı burkan, 64
baka tüüsi, 443
balı paramıt tigme küç küsün paramıt, 290
balıkçı bol-, 325
balıktın balıkka ulustın uluska iltin ilke tıñçı pahuaiçi bolup yorı-, 327
bantatu kebez (?) teg elgin adakın, 155, 156
baranas balık, 75
barhatpal atlıg kiñ töşlüg teñri yiri, 412
barlı yoklı, 209, 435
barmaksız kelmeksiz, 473
bart baş bolmak emgek, 16
başdınkı alkışka tegmiş bodısatav, 140
başlagsız sansar, 459
başlagsız uzun sansar, 459
bek bukaguluktakı busuşlug kadgulug emgeklig sıkıklıglar, 18
bek çug emgek, 18
bek katıg katıglantaçı bodısatav, 105
beklemek tümenmeklig küçin atlıg katıglanmak, 266
belgü tözlüg nomlar, 294
belgürtme burkan, 103
belgürtme et'öz, 144, 145, 146
belgürtme et'öz yme üç törlüg, 145
bı bıçguluk tamu, 365
bı bıçkulug taglıg, 365
bırıklıg tamu, 368
bışrunmak ögretiglig küç, 291
bışrunmak yollar, 259
bilge bilig, 28, 248, 259, 277, 291, 292, 293, 305, 337, 494
bilge bilig agılık atlıg teñri burkan, 85
bilge bilig paramıtlıg tıltag, 277
bilge bilig yivekler, 267
bilge biliglig köz, 184, 185
bilge biliglig küçlüg erdemlig atlıg teñri burkan, 117
bilge biliglig kün teñrilig atlıg teñri burkan, 106
bilge biliglig yaruk köz, 185
bilge biligsiz, 30
bilge kan, 476
bilge teñri kanı, 476

bilge yaruk burkan, 89
bilgeler bilgesi burkan, 169
bilig, 11, 52, 53, 85, 86, 150, 181, 184, 186, 217, 229, 239, 244, 245, 248, 259, 260, 264, 267, 277, 278, 279, 280, 281, 289, 291, 292, 293, 295, 296, 304, 305, 307, 312, 315, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 340, 341, 348, 349, 351, 352, 353, 356, 398, 415, 422,430, 431, 432, 435, 442
bilig köñül, 333
biligsiz, 273, 309
biligsiz bilig, 30, 31, 34, 260, 309, 310, 326, 343, 437
biligsiz emgekin, 11
biligsiz tümke, 30, 31
biligsizlik karañku, 15, 30, 31, 310, 311
bilip öçmek, 40
bilmetin öçmek, 40
bilmez ukmaz tınlıglar, 30, 31
bir evin tülerin yokaru yüzlüg üçer korla oñaru tegzinmiş, 158
bir işlig bolmak, 247
bir kölüñü yol, 446
birtemleti, 224
birtemleti nom, 224
biş ajun, 19, 30, 145, 146, 193, 356, 358, 361, 362, 462
biş ajun içinteki irinç yarlıg emgeklig tolgaklıg muñ tar, 19
biş ajuntakı tınlıglar, 492
biş anantrıslar, 321
biş atkañu, 340
biş bölük, 481
biş törlü bilge bilig, 279
biş törlüg agu nızvanılar, 33
biş törlüg anantrıs atlıg agır tsuy ayıg kılınç, 321
biş törlüg anantrıs atlıg agır tsuy irinçü ayıg kılınç, 321
biş törlüg anantrıs sabag atlıg agır tsuy irinçü, 322
biş törlüg anantrıssabag atlıg agır tsuy ayıg kılınç, 322
biş törlüg öçmekler, 39
biş törlüg utrunmak atlıg tsuy ayıg kılınçlar, 321
biş törlüg vıdyaastan bilge bilig, 279
biş yapıglar, 429
biş yapıg et'öznüñ emgek tözlügin, 24
biş yükmekler, 429
bitig, 332
bo ajun, 475
bo kıdıg, 464
bodı sögüt teñrisi, 200
bodı tigme burkan kutı, 188
bodı tigme tuyunmak köñül, 238
bodısatavlarıg boşgutlarıg ölür-, 323
bodısatavlarıg boşgutlarıg ölür-, 323
bodı yol, 203
bodı yorıgların, 203, 204
bodısatav, 95, 96, 99, 116, 175, 202, 206, 420, 422, 457
bodısatav uguşlug, 420
bodunnuñ karanıñ emgekin tolgak, 12
bodunnuñ karanıñ emgekin tolgakın, 12
bolmak, 354
bolmak tıltagı, 354
börtmek, 351
börtmek tıltagı, 351
brahmakayık atlıg azrua kuvragı, 407, 408
brahmalok, 407
brahmapurohıt atlıg azrua buyrukları, 408
burkan, 45, 54, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 70, 71, 77, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 92, 93, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 109, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132,133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 145, 147, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 182, 185, 186, 188, 189, 198, 199, 200, 202, 203, 204, 205, 208, 210, 213, 215, 216, 220, 234, 239, 242, 248, 287, 288, 297, 314, 315, 330, 335, 337, 358, 361, 386, 414, 416, 421, 422, 423, 424, 430, 440, 454, 461, 465,
burkan erdini, 59
burkan köñül, 199
burkan kutın, 149, 188, 204
burkan kutın küsemek atlıg kut kolunmak, 287
burkan nomı, 203
burkan oglı, 208
burkan şarırın, 70
burkan togmış orun, 205
burkan yeri, 205
burkan yolı, 422
burkanlar, 52, 53, 60, 61, 71, 94, 130, 143, 146, 148, 149, 151, 170, 171, 173, 179, 180, 186, 188, 197, 203, 204, 205, 206, 207, 210, 250, 262, 297, 302, 331, 414, 422, 424, 434, 445, 449, 450, 461, 463, 473
burkanlar biliginçe, 206
burkanlar çın kirtü arıg süzük bilge biligleri, 52, 188, 206
burkanlar kezigin, 203

burkanlar uluşı, 205, 422, 424
burkanlar yarukı yaltrıkı, 204, 205
burkanlar yirin, 422
burkanlar yorıgı, 203, 204, 449
burkanlarnıñ çın kirtü et'özleri, 152
burkanlarnıñ edgü erdemi, 180
burkanlarnıñ ıduk iş ködügleri, 207
burkanlarnıñ togguluk belgürgülük orun yurt, 205
burkanlarnıñ tsisı törüsi, 203
burkanlıg köz, 184, 187
burkanlıg taluy ögüz, 468, 469
burkannıñ küü kelig edremlig küçi, 180
bursoñ kuvrag erdni, 228, 229
bursoñ kuvrag üze erksin-, 324
bursoñ kuvragıg iki yartım kıl-, 322
bursoñ kuvragıg iki yartım kıl-, 322
bursoñ kuvraglar, 228, 229
bursoñ kuvraglarnıñ agzıña kirgü yim içim tavar yidimiz yuñla-, 323
burun, 335
burun bilig, 335
burun kaçıg, 350
busuş kadgu emgek tolgak tıltagın, 24
busuş kadgular, 8
busuşlug ot, 8
busuşlug taluy, 22, 69, 462
busuşlug taluy ögüz içinte emgek, 22
buşı paramıtlıg tıltag, 240
buşılıg akın ögüz, 464
buşmak kagurulmak emgeki, 19, 20
but, 59
buyan edgü kılınç, 327
buyan edgü kılınçlar edgülüg evrişler, 327
buyan edgü kılınçlar edgülüg işler, 327
buyan edgü kılınçlıg arıg semek, 332
buyan edgü kılınçlıg yivekler, 267
buyanlar, 327
buyanların evire birmek atlıg al altag, 282
buyanlıg bilge biliglig yivikler, 329
buyanlıg itig, 327
buyanlıg yivikler, 327
buyansız edgü kılınçsız tekin kurugın yorımak alp emgek, 15
buyruk erdini, 195
bügü biliglig burkan, 169
bügülenmek erdem, 237
bügün kelgin togmak, 357
bütmiş bışmış bilge bilig, 292
bütmiş bışmış bilge bilig paramıtlıg tıltag, 292

Ç

çadırlıg ügüz, 375
çahşapud paramıt, 249
çahşapud törü, 249
çakır erdini, 191
çakır lakşanın itilmiş adakın, 154
çambu sögüt, 201
çambudıvıp yirtinçü, 386
çambudıvıp, 386
çaramabavıkı atlıg eñ kinki bir togum ajunlug ikinti orunlug tokuzunç orun, 302
çasur- yoña-, 318
çasut, 318
çasut çasurmamak, 254
çatık, 453, 454
çaturmaharançık teñri yiri, 390
çaydan, 495
çaytı, 71, 72, 76
çaytı atlıg yir orunı, 71, 72
çıgay emgekin, 13, 244
çıgay emgeklig tod tolvı açıg emgekler, 13
çıgay emgeklig tod tolvı açıg emgeklerin, 13
çıgaylar, 310
çın kirtü arıg süzük bilge biligler, 52
çın kirtü arınmak, 51
çın kirtü bilge biligler, 52
çın kirtü töz, 288
çın kirtü tüz bilge bilig, 291
çın kirtü tüz et'öz, 151
çın kirtü yörüg yol, 41
çın sav, 47
çınju nom tözi, 223
çınju tigme çın kirtü arıg süzük köñül tözin, 273
çınju tigme ertükteg kirtü töz, 439
çınju tigme ertükteg töz, 439
çıntamanı erdini, 193
çit tiginniñ yimişliki, 75
çitavan sengrem, 75
çkrvrt, 66, 67, 189, 190
çog yalın edgü edremke tükellig atlıg teñri burkan, 117
çog yalınlar, 363
çoglug yalınlıg edgülüg edremlig atlıg teñri burkan, 105
çoglug yalınlıg edgülüg edremlig küçlüg küsünlüg atlıg teñri burkan, 125

D

dana paramıt tigme buşı paramıt, 240
dana paramıt tigme buşı paramıt, 241
darmaçakır nom tilgen, 215
darmadanlıg aş, 213
darmadıvaçı atlıg teñri burkan, 104

darmamıg nom bulıt atlıg orun, 307
darmaotarı atlıg teñri burkan, 105
darşanmarg tigme körmek yol, 258
dartıraştırı maharanç, 392
daşaprabası atlıg teñri burkan, 103
dindar, 259, 496
dindarlar erigli kuvraggaru, 496
divadat, 69, 70
dundubaşuvarı atlıg teñri teñrisi burkan, 92
duranggama sıñarkı yorıglıg atlıg orun, 306
dyan paramıt, 268
dyan paramıt tigme dyan paramıt, 268
dyan sakınçka katıglantaçı kutluglarka ada kıltımız, 324
dyan sakınçlıg, 405, 406, 431

E
ed tavar birmek, 240, 246
ed tavar buşı, 244
ed tavarlıg teñri burkan, 134
edgü, 327
edgü biliglig atlıg teñri burkan, 114
edgü edrem yaruklug atlıg teñri burkan, 105
edgü işler, 327
edgü kılınçlar, 327
edgü köñül, 283
edgü nomlarıg içkermek atlıg katıglanmak, 266
edgü ögli baglıg bodısatav, 114, 115
edgü ögli baglıg bodısatav mahasatav, 114
edgü sakınç, 46
edgü tüş, 307, 331
edgü tüş utlı, 331
edgü ünlüg atlıg teñri burkan, 134
edgü yaruklug atlıg teñri burkan, 107
edgü yıltızlar, 330
edgü yıltızlıg buyanlar, 327
edgü yıltızlıg urug tarıg, 330
edgü yol, 360
edgüke meñike yaratmak, 247
edgülüg edremlig çoglug yalınlıgnıñ kirkini atlıg teñri burkan, 126
edgün barmışlar, 172
edremlig erdini atlıg teñri burkan, 129
egrig nızvanılar, 25, 27
elig kün arıg dintarça vusantı olursuk, 498
emgek, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 38, 43, 214, 352, 365, 366, 369, 376, 377, 405, 407, 430, 432, 439, 444, 461
emgek ada, 8
emgek busuş, 8
emgek emgen-, 24
emgek kirtü, 8, 10
emgek tıltagın, 24
emgek tolgak, 8, 24
emgekdin tartmaklıg buyan, 327
emgekin emgek, 14
emgekin kötürmek atlıg serinmek, 262
emgekin ukmak atlıg serinmek, 262
emgekler kıyıtlar, 8, 10
emgeklerintin oz-, 55
emgeklig ayıg kılınçlar, 313
emgeklig orunlar, 363
emgeklig ögüz, 462
emgeklig ört, 363
emgeklig sıkıglıg, 8
emgeklig taluy, 462, 463, 464
emgeklig taluy ögüz, 462
emgeklig tüş utlılar, 8
emgeklig ulug taluy suvın, 462, 463
emgeklig yol, 363
emgektin tartdaçı teñlençsiz edgü, 328
emgen-, 24
emgeñülüg orun, 363
eñitmetin et'özin ayası üze iki tiz üze tilgenin bürtmişin, 157
er tosın erenlerig turulturtaçı, 172, 176
erdini belgülüg atlıg teñri teñrisi burkan, 87
erdini birdeçi atlıg teñri burkan, 127
erdini iligi, 129
erdini monçuk yaruklug atlıg teñri burkan, 128
erdini oguşlug, 126
erdini sögütler, 94, 200, 424
erdini ügmek atlıg teñri burkan, 127
erdini yarukın yaltırtaçı atlıg burkan, 128
erdiniler togı bodısatav, 87
erdinilig ay teñri burkan, 127
erkek erklig, 385
erklig kan, 400
erksinme atlıg basutçı, 428, 429
erksinmekke tayak boltaçı atlıg ertükteg töz, 277
ertiñü süzük bodısatav, 138
ertiñü yavlak ayıg kılınç, 313
ertmiş kelteçi közünür üç öd, 474
ertükteg çın kirtü arıg süzük töz, 273
ertükteg kirtü töz, 296, 438
et köz, 184, 185
et'öz, 252
et'öz bilig, 336
et'öz kaçıg, 350
et'öz kılınçı köni kirtü, 48
et'öz süñük şarırların, 70, 71
et'özdeki tilteki köñülteki kılınçlar, 252
et'özin, 317
et'özüg talgukladaçı tamu, 372

et'özüñüz yaltrıyur altunlug tag teg, 159
eti kırtışı arıg süzük yılın üçün toz toprak öl ödüş yugulma-, 159
etinlig yañkulug kök bulıtlar kökremiş kökrüşinte yigedmiş kulgaklarnıñ arsayani köñülüg kögüzüg ögirdürdeçi eşidgeli edgü brahmansavar ünin, 163
etlig terlig kanlıg et'özüm, 382
eviñ kişi orunçakın yidimiz, 500
evrik sarsıg sav sözle-, 319
evrilinçsiz yir orun, 474
ezüg, 318
ezügsüz armaksız kirtü söz, 47
ezügsüz ıduk sav, 47
ezügsüz igidsiz, 47, 48
ezügsüz igidsiz kirtü söz, 47
ezügsüz igidsiz köni kirtü arıg süzük, 47
ezük yalgan sav sözle-, 318
ezüklememek, 253

G
gaudam oguş, 66
gaudamı atlıg teñri burkan, 66
gratırakut tag, 77
gunaprabası atlıg teñri teñrisi burkan, 105
gunaprabı atlıg teñri burkan, 105

H
hormuzta teñri, 395
hua çeçek birdeçi atlıg teñri burkan, 129
hua çeçek tutdaçı atlıg teñri burkan, 117
hua çeçek yaruklug atlıg teñri burkan, 121

I
ıduk kutlug sekiz çaytı kılmış yir orunlar, 71
ıduklarnıñ iligi atlıg teñri burkan, 117
ıntın kıdıg, 471

İ
içdin sınarkı bilge bilig, 279
içtin taştın kirmedük ünmedük tizip urmış teg tişler, 161
idiz edremi üze saçılmış atlıg teñri burkan, 129
ig, 12, 16, 17, 195, 268, 278, 281
ig agrıg, 16, 17
ig agrıg emgek, 16
ig kegen, 12, 16, 268
ig kegenlig ölüm ada, 17
ig kem emgek, 16
igid igidedimiz, 501
igid yañluk sakınçlar bügüşler, 35, 36
iki ajunlar, 358
iki kırk irü belgü, 153
iki kırk kut buyanın itilmiş irü belgü, 153
iki kırk kut buyanlar irü belgüsi, 153
iki kırk lakşan, 153, 154
iki kırk lakşan belgüler, 153
iki kırk törlüg ulug erenler belgüleri, 153, 154
iki kırk ulug erenlerniñ belgüsi, 153
iki kurug töz, 436
iki törlüg al altaglar, 282
iki törlüg edgü, 330
iki törlüg edler, 152
iki törlüg et'özler, 152
iki törlüg kut kolunmak, 286
iki törlüg küç küsün, 290
iki törlüg tüş et'öz*, 148
iki törlüg yivekler, 267
iki yıltız, 478
iki yigirmi bölük nomlar, 445, 450
iki yigirmi bölüklüg tıltag, 307
iki yigirmi orun, 339
iki yigirmi törlüg asanvarukikiler işi, 324
iki yigirmi törlüg asanvir atlıg tsuy ayıg kılınç, 324
iki yitmiş köñül, 432
ikileyü sözlemiş bölük, 451
ikireçgü sizik köñüller, 34
ikireçgü köñül, 34
ikireçgü siziklig, 34
il bulgagıña katılıp ıduk kutlug tınlıglarka ters yañlug sakınç sakıntım, 327
ilig törüg bulga-, 327
ilinmemek yapşınmamak, 245
inçge teriñ bilge biliglig begimiz, 169
inçkülüg meñilig nırvan, 466
intiri kaçıgları, 348
irçibsun bahşı, 455, 456
irig sarsıg sav sözlememek, 254
irinç yarlıg yazuksuz kişilerniñ oglın kızın bulga-, 327
irinpoçi bahşı, 456
irkek et'özüg, 385
irüksüz kemrüksiz tüp tüz yinçü tizmiş teg tişler, 161
isig kumlug tamu, 368
isig yillig tamu, 368
it etin satguçı bol-, 325
it etin satguçı bol-, 325
itiglig akıglıg bilge biligler, 226
itiglig nomlar, 226, 432, 442
itiglig nomlarnıñ bozuldaçısı, 226
itivrtaka, 453
iyin belgürtme et'öz, 146
iyin yaraşık ün teñri atlıg teñri burkan, 13

K

kaçıg orunlar, 339
kaçıg yol, 348
kaçıglar, 348
kadasudur tamu, 370
kadır sarsıg övkelig, 32
kadır yavlak yek içgekler, 403
kalyanaprabı atlıg teñri burkan, 107
kalyanaşırı atlıg teñri burkan, 107
kamagda yig atlıg ertükteg töz, 275
kamagda yorıdaçı atlıg ertükteg töz, 274
kanakamuni burkan, 63
kanakumuni atlıg teñri burkan, 63
kanınçsız yüzlüg tegirmiñiz yaltrı-, 166
kañlılıg, 198, 199, 367
kapılavatu balık, 81
kapilvastu atlıg küsençig körkle balık, 81
kara, 23, 76, 296, 344, 346, 363, 365, 366, 490
kara kumlug tamu, 365
kara nomlar, 296
karañku kararıg tamular, 365
karañku kararıglar, 310
karañkular, 310
kararıg ayıg kılınç, 313
kararıg nızvanı, 491, 492
karımak ölmek, 355, 356, 425
karkaşunti atlıg teñri burkan, 62
karuṇāavakıramantık atlıg ulug yarlıkançuçı köñülke inmeklig sekizinç orun, 301
kaş kavşutı ikin ara körü kanınçsız labay teg üp yürüñ uzatı yiti çikin tegzinip yıgrılap turur urun atlıg tüs, 164
kaşip atlıg burkan, 63
kaşip atlıg teñri burkan, 63
kaşip burkan, 63
katıglandaçı atlıg bodısatav, 140, 141
katıglandaçı bodısatav, 140, 141
katıglandaçılar, 140
katıglanmak paramıtlıg, 265
kazlar kanınıñ teg törlüg elgin adakın, 156
kazlar kanı iligi, 156
kelmeksiz barmaksız, 223, 473, 474
kem emgek, 16
keñ yadvı yılınçga yumşak kop yüzlüg tilgenin örtgüçi til, 162
kentün yarlıkamış bölük, 452
keyikçi añçı boltum, 325
keyikçi añçı tuzakçı bol-, 325
keyikler begi arslanlarnıñ teg keñ alkıg belinte örüki et'özin, 160
kıdıgsız edgülüg köller, 471
kılınç, 21, 46, 61, 185, 277, 281, 314, 316, 317, 322, 323, 324, 328, 333, 352, 353, 354, 355, 359, 365, 377, 384, 396, 430, 431, 435
kılınç adartmakın öçürmek, 333
kılınç teñrisi, 396
kılınç tıltagı, 354
kırtyaanustanaınyana paramıt tigme bütmiş bışmış bilge bilig paramıt, 292
kız erdini, 194
kız et'özi, 384
kızgut emgek tolgak, 8
kızıl bakır içürmeklig kömürlüg karımlıg, 365
kızıl bakır isiçlig, 374
kiçig belgürtme et'öz, 145
kiçig kölük, 456
kiçig kölüñü, 456
kiçig kutka tegmişler, 459
kiçig tamular, 376
kiçig tamularda togmış emgeklig tınlıglar, 19, 20
kiçig tamulug ajun, 376
kikşürü sözledimiz, 500
kimi, 219, 220, 378
kin ajuntakı emgek, 13
kin ajuntakı emgekig, 13
kin keligme burkanlar ve öñre ertmiş kin kelteçi amtı közünür, 207
kin keligme ödki maytri atlıg teñri burkan, 114
kiñ meñilig sukavatı, 90
kinayan, 119, 456, 457
kintsu münlüg yazuklar, 313
kir, 27, 35, 37, 51, 107, 124, 144, 187, 260, 313, 314, 433
kirig tapçag öçürmiş atlıg teñri burkan, 84
kirlig akıglıg, 248
kirlig biligsiz bilig, 260
kirsiz arıg akıgsız, 248
kirsiz arıg akıgsız bilge bilig, 248
kirsiz arıg bilge biligke tayaklıg tınlıglarka asıg tusu kılmaklıg atlıg yiti bilge bilig, 278
kirsiz bilge bilig, 260
kirsiz biligsiz bilig, 260
kirtgünç erklig, 241
kirtkünmek, 494, 495
kirtkünmek kün ay teñri tamgası, 494, 495
kirtü, 7, 8, 10, 41, 42, 46, 47, 48, 51, 52, 53, 150, 151, 152, 186, 188, 203, 204, 206, 210, 211, 217, 219, 221, 224, 226, 237, 249, 259, 271, 273, 274, 278, 285, 288,

289, 291, 296, 322, 415, 424, 438, 439, 449, 461, 467, 468
kirtü nom tözlüg yolug oruk, 41
kirtü sakınç, 46
kirtü savlıg, 47, 48
kirtü söz, 47
kirtü tınlıglar, 47, 48
kirtü töz, 288
kirtüde kirtü nomlar, 296
kirtüde kirtü tözlüg nomlar, 296
kirtüdin kelmiş, 42, 66, 71, 143, 167, 168, 203, 204, 389, 467
kirtüdin kelmiş köni tüz tuyuglılarnıñ çın kirtü yörüg yolı, 42, 203, 204, 467
kisari arslan azıglıg atlıg teñri burkan, 135
kisari arslan küçlüg atlıg teñri burkan, 135
kisari arslan törülüg atlıg teñri burkan, 135
kişi ajunı, 382
kişi ajunıntakı emgek, 22
kişi et'özi, 382
kişi körklüg, 382
kişi körklüg kisari arslan kanı, 66
kişi mensizin, 43, 444
kişi ölürgüçi çantal bol-, 326
kişi sakınçlıg, 257
kitin yapırgakında kızıl öñlüg ta üşik, 82
kodıkı yavız ajun, 363
koduzlar beginiñ teg adınçıg adruk kirpik, 164
koimso agılık bilig, 338
kolulamak erkligi bodısatav mahasatav, 97, 98
kopda kötrülmiş teñrim, 131, 132
kopda yigedmiş atlıg teñri teñrisi burkan, 131
korkınç ayınç emgek tolgak busuş kadgu, 12
korkınç emgekin, 12
korkınçıg sansar, 501
korkınçlıg emgeklig, 8, 10
korkınçsız at küü atlıg teñri teñrisi burkan, 97
korkınçsız köñül buşı, 245
korkmak, 457, 462, 494, 495
korkmak biş teñri tamgası, 494, 495
koyn ölürgüçi tuji bol-, 325
kök kalıg, 345
kök kalıg teg köñüllüg bodısatav, 96
kök kalık agılıkı bodısatav, 95
kök kalık agılıkı bodısatav mahasatav, 95, 96
kök lınhuaka okşayur köz*, 163
kök teñri, 397
kökrege bulıt ünlüg atlıg teñri burkan, 119
köküş öñlüg köz, 163
köni bilge bilig tözlüg nomlar, 292, 295
köni bilge biliglig küç, 291
köni bilge biliglig küç küsün, 291
köni bilig, 52
köni kirtü biliglig, 52
köni kirtü çın sav, 47
köni kirtü nomug ayıgladım tan-, 322
köni kirtü savlıg, 47
köni kirtü yorıg, 41, 237
köni körüm, 44, 45
köni ög, 50
köni sakınç, 46
köni tüz tuymak burkan kutın, 169, 174
köni tüz tuymak orun, 422
köni yol, 36, 41, 42, 53, 237
köni yorıg, 41, 42, 237
köni yörügler tözin kiñürü okıtdaçı bölük, 454
köñül, 12, 32, 33, 35, 42, 48, 50, 120, 175, 189, 199, 203, 214, 225, 226, 238, 241, 243, 245, 246, 250, 254, 255, 261, 263, 264, 270, 271, 273, 274, 283, 284, 285, 288, 312, 314, 320, 328, 333, 334, 336, 337, 347, 349, 351, 356, 376, 407, 421, 422, 432, 433, 434, 440, 449, 450, 473
köñül bilig, 333, 336
köñül kaçıg, 351
köñül köñülteki nomlar, 225, 226
köñülin, 319
köñülnüñ saçgusı üze telve bolup tersikmek tetrülmek alp emgek, 13
köñülsüz dyantakı öçmek, 39
köñülte öñi, 225, 226
köñülteki nomlar, 225, 226
köñülteki yorıglarınıñ adırtı, 283
körgeli erklig kuanşi im bodısatav, 97, 99
körkdeş, 144, 145, 362, 441
körkdeş et'öz, 144
körmek yollar, 258
körmeki korkınçsız erksinmek atlıg teñri teñrisi burkan, 97
körü kanınçsız yulun teg köp köni et'öz, 160
körünç ödler, 475
kötki kopı adakınıñ yüzin, 156
köz, 334
köz bilig, 334
köz erklig, 349
köz kaçıg, 349
közi yaruk ıduklar, 108
közünür ajun, 475, 483
közünür öd, 475
közünür öñ, 406

krkasunti burkan, 62
kşanti paramıt tigme serinmek paramıt, 261
kuanşi im pusar, 97, 99, 188
kulgak, 335
kulgak bilig, 335
kulgak kaçıg, 349
kuo kelig erdemler, 271
kurgag yirdeki tınlıgların suvda kemişip ölür-, 326
kurug, 166, 289, 337, 343, 348, 349, 398, 407, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 469, 471, 472, 473
kurug tözlüg, 433
kuşalamul tigme edgülüg töz yıltız, 330
kuşanagır balık, 79
kuşçı iterçi uçugma bagrın yorıgma tınlıgların ölürgüçi bol-, 325
kuşçı uçugma tınlıgların ölürgüçi bol-, 325
kut buyan, 328
kut kolunmak, 285
kut kolunmak paramıtlıg tıltag, 285
kut sını, 482
kut teñrisi, 178, 416
kutka teggeli umadın nızvanılarka basıtmak alp emgek, 15
kutkargu tınlıglar, 501
kutrulgu yol, 501
kutrulmak, 41, 43, 53, 54, 55, 150, 298, 299, 309, 429
kutrulmak yolın, 41, 43
kutrulmaklıg edgü, 53, 54
kutrulmaklıg edgü tüş, 53
kutrulmaklıg edgü tüş utlı, 53
kuyaşda tumlıgda emgetmemekde ulatı tıltagları kılmamak, 256
küç küsün, 290
küç küsün paramıt, 290
küçlüg küsünlüg edgülüg edremlig yügmek atlıg teñri burkan, 117
küçlüg teñri, 494
kün ay teñri, 494, 495, 501
kün ay teñri taplamaz işig neçe işle-, 501
kün teñri, 398
kün teñri agılık ayagka tegimlig atlıg teñri burkan, 137
kün teñri agılıkı bodısatav, 112
kün teñri atlıg teñri burkan, 137
kün teñri yaruklug atlıg teñri burkan, 137
küni kıvırkak köñül, 320
küni sakınç, 320
künilemek, 320
küntin yapırgakında sarıg öñlüg nu üşik, 82
küsemek, 248
küvenç köñül, 31, 33, 34

L

lakşanapur atlıg teñri burkan, 109
lınhua atlıg teñri burkan, 121
lınhua çeçek atlıg teñri burkan, 121
lınhua çeçek itigi yaratıgı yaruklug atlıg teñri teñrisi burkan, 121
lumbınavan arıg, 73
lunbanı atlıg arıg, 73
luu öntürgüçi yadçı boltum, 325
luu öntürgüçi yadçı boltumuz, 325

M

magat, 74, 75
mahabodı sögütnüñ altını, 74
mahabrahmı atlıg ulug azrua ergüsi teñri yiri, 408
mahabrahmı ulug azrua teñri, 408, 409
mahabrahmı ulug azrua teñri yirtinçü, 408
mahabut, 341
mahamay, 67, 68, 73
maharurap atlıg tamu, 372
mahayan, 119, 146, 448, 449, 457
mahayan tigme tayşıñ ulug kölük, 448, 449
mahayan ulug kölüñü, 448
makişvari teñri, 416
mançuşiri, 117, 119
mançuşiri bodisatv, 117
men, 256
men sakınçlıg, 257
meñilig bir edgünüñ kapıgın, 470
mensiz, 14, 265, 432, 444
mensizin mensiz, 444
meñülüg nırvan arıglıg balık, 469
meñülüg nırvan balık, 469
midik partagçan, 309
mokşanabakı atlıg kutrulmak ülüşlüg orun, 298
monçuk erdinini, 192
muñ emgek, 8
muñ tark, 8
muñadınçıg tañlançıg bölük, 454
mün kadag, 313

N

nagırçuni, 455, 456
naralar, 363
nayrag iyinki sekiz on edgüler, 165
nımanaratı, 402
nırvan, 23, 79, 288, 429, 466, 468, 469, 473, 502
nırvan balıkı, 469
nırvan balıklıg körkin meñizin, 469
nırvan kapıgın, 470
nırvan meñisi, 466

nırvanlıg ıntın kıdıg, 471
nızvanı, 25, 30, 31
nızvanı otın, 26, 29
nızvanılarıg yiti yoku, 35
nızvanılıg agır yükler, 313
nızvanılıg alku utun yagılar, 26
nızvanılıg bag çug, 36
nızvanılıg bek baglar çuglar, 36
nızvanılıg çolmaklar, 25
nızvanılıg iliştin, 36, 37
nızvanılıg köñül, 26
nızvanılıg tügünleri, 36, 37
nızvanılıg yiti ot, 35
nızvanılıg yükler, 313
nigrot sögüt osuglug tep tegirmi et'özin, 157, 158
nom, 11, 17, 21, 36, 37, 41, 42, 45, 47, 53, 58, 71, 72, 79, 94, 97, 104, 110, 120, 139, 146, 186, 203, 204, 207, 208, 209, 210, 212, 213, 215, 216, 217, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 230, 231, 234, 235, 244, 245, 249, 251, 257, 262, 263, 264, 265, 273, 275, 276, 284, 288, 292, 302, 307, 314, 324, 328, 333, 336, 337, 338, 347, 349, 356, 388, 389, 390, 407, 409, 421, 424, 432, 433, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 444, 449, 470, 471, 473
nom agılık, 216
nom atkaklıg ögrünçü köñül, 284
nom bilge bilig buşı, 244
nom boşgutçılarka tıdıg kıltımız, 324
nom buşı, 213
nom erdini, 208
nom iligi, 220
nom kanı, 220
nom kapıgı, 210
nom kirtüsin adırtlamak atlıg serinmek, 262
nom közi, 186, 204, 337, 424, 473
nom kurug, 437
nom küçlüg atlıg teñri burkan, 104
nom taplag, 263
nom tatıgı, 213, 336
nom tatıglıg, 213
nom tilgen, 215
nom törü, 347
nom tözi, 223
nom tözlüg yol oruk, 210
nom uguşı, 222
nom yarlıg, 223
nom yol, 210
nomlarnıñ edgüsin ayıgın adırtlamak, 294
nomlug arıg köz, 187
nomlug aş, 212
nomlug ed tavar, 213
nomlug et'öz, 38, 71, 150, 151, 181, 182, 183, 288, 415, 449, 473
nomlug ınyana bilge bilig, 210, 211
nomlug kezig, 210
nomlug kimi, 219
nomlug köz, 184, 186, 187
nomlug küvrüg, 214
nomlug labay, 221
nomlug mahasumudar ulug taluy ögüz, 219
nomlug orun, 220
nomlug öñ, 224, 225
nomlug rasıyan, 218
nomlug rasıyan tatıg, 213
nomlug sav, 224
nomlug suvsuş, 212
nomlug şasın, 211
nomlug taluy, 219
nomlug tayakıg aşagu, 212
nomlug tog, 221
nomlug toyın, 211
nomlug törülüg, 208, 209
nomlug ün, 47, 224
nomlug yagmur, 217, 218
nomlug yarlıg, 223
nomlug yaruk, 186, 187, 222, 433
nomlug yaruk köz, 186
nomlug yaruk yula, 222
nomlug yirtinçülüg, 220
nomlug yula, 222
noş rasıyan, 218
noş tatıglıg nomlug yagmur, 217

O

odunmışlarnıñ orunı, 422
ogat-, 503
ogrı ogurlamak, 317
ogulıntın adrılmaklıg emgekin, 23, 24
on at, 167
on ayıg kılınç, 316
on buluñ yıñaklartakı, 93
on edgü kılınçlar, 331
on edgü kılınçlıg törü boşgut, 331
on küç, 165, 181, 184
on orunlar sayu közüñülük körklüg irü belgüleri, 298
on paramıtlar, 281
on törlüg at, 167
on törlüg ayıg kılınçlar, 316
on törlüg çınju tigme ertükteg çın kirtü arıg süzük köñül, 274
on törlüg krmaput, 316
on törlüg orunlar, 303
on törlüg suy yazuk, 500
on törlüg yazuk, 500

oñalı bögüş, 46
oñalı dyan sakınç, 51
oñalı iş ködüg, 48, 49
oñalı katıglanmak, 49, 50
oñalı körüm, 44
oñalı ög köñüllüg, 50
oñalı öz iltinmek, 49
oñalı söz sav, 47, 48
ontın sıñar yirtinçöde erig ornag tutmışlar, 93
ontın sıñarkı alku kamag burkanlar, 93
ontın sıñarkı burkanlar, 93, 94, 200, 424
ontın sıñarkı kamag kişi yalañuk arslanın, 93
oom üşik, 83
ortun yol, 43, 44, 447
ot, 345
ot birteçi bodısatav, 99, 100
ot em bilge bilig, 280
ot kusdaçı tamu, 367
ot mahabutlug, 345
ot suv adası, 13
ot teñri, 483, 487, 488
otaçı iligi bodısatav, 100
otlug balık, 363
otlug ev, 465
otlug kañlılıg tamu, 367
otlug kuduglug tamu, 367
otlug oprı, 367
oturasında yürüñ öñlüg oom üşik, 82, 84
otuz artukı üç öñi teñri yiriniñ erkligi, 395
oysuz kötkisiz tüz tobık süñeki, 155
oysuz oprısız tüp tüz adakın ulın, 154
ozguluk kutrulguluk yolug, 41, 43
ozguluk yol oruk, 501
ozmak kutrulmak, 53

Ö

öç- alkın-, 38
öçmek amrılmakka tegmiş atlıg teñri burkan, 84
öçmek dyantaki öçmek, 40
öçmek kirtü, 38
öçmeki amrılmakı, 472
öçmiş amrılmış, 38
öçmiş övkelig atlıg teñri burkan, 84
öçür-, 38
ög kañ birle katılış-, 323
ög kañ birle katılıştımız, 323
ög karınta togmak, 357
ög sını, 482
ög teñri, 485
ögke kañka bahşılarka yazdım yañıl-, 326
ögrünç sevinç bodısatav, 116
ögrünç sevinç iligi bodısatav, 116
ögrünç sevinç küç (?) bodısatav, 116
ögründürteçi atlıg teñri burkan, 114
ögüg kañıg ölür-, 322
ögüg kañıg ölürdümüz, 322
öküş törlüg inçsrtmek tsuy irinçü ayıg kılınçlar, 326
ölmek emgek, 17
ölmek üzeki korkınçların emgekleri, 17
ölte sıta togmak, 357
ölüm adaları, 17
ölümlüg korkınçtın ozar, 56
ölümsüz ot, 218
ölürmek sakınçın teñri burhan et'özinte kan öntür-, 322
ölürmek sakınçın teñri burhan et'özinte kan öntür-, 322
ölüt ölürmek, 317
ölütlük etlik itdimiz turgur-, 324
öñ, 125, 186, 297, 334, 339, 340, 341, 349, 392, 406, 407, 414, 430, 435
öñ körk, 406, 430
öñ orun, 341
öñ urug, 406
öñ ün, 406
öñdün yapırgakında kök öñlüg a üşik, 82
öñlüg belgülüg, 406, 407, 415
öñre ertmiş kin kelteçi amtı közünür, 207
öñsüz, 150, 407, 415
öñsüz belgüsüz, 415
öñsüz yaruksuz, 415
örtlüg temirlig baglar, 365
örtlüg yalınlıg torlar içinte yörgenmiş emgeklig tınlıglar, 19, 20
örüg amıl nırvanlıg kent, 469
örügin amılın ermek atlıg dyan, 269
övke, 15, 31, 32, 33, 255, 273, 285, 320, 446
övke biligsizlik karañku üze yokurup tsuy kılmak alp emgek, 15
övke köñül, 32
övke köñül tutmamak övkelememek, 255
övke uz boz köñül, 320
övkesiz, 272
övkilenmek, 32, 320
öz tegiñülük tüş et'öz, 150
özke içkermek, 246
özlüglerig ölürmemek, 252
özümte ulugka utruntum tudatım üznedim erser et'özümte kiçiglerig uçuz yinik tut-, 326

P

padmavıçayı atlıg teñri teñrisi burkan, 122

paramıt, 25, 207, 237, 239, 241, 249, 250, 261, 265, 266, 268, 269, 277, 278, 282, 285, 286, 290, 292, 293
paratyakanarak tamular, 376
parınırmıtavaşavartı, 403
parınırmıtavaşavartı atlıg teñri yiri, 403
parıtab atlıg az yaruklug teñri yiri, 409
parıtaşub atlıg az arıg teñri yiri, 411
pariçatr sögüt, 201
pasat baçag kün, 236
patal atlıg sögüt, 201
patrikanarak kiçig tamular, 376
pinvat buşı, 244
pisaçi, 227
praba tigli yaruk yaltrıklar, 179
prabañkarı atlıg teñri burkan, 122
prabañkarı yarutdaçı yaşutdaçı atlıg orun, 304
pramudıt ertiñü ögrünçü atlıg orun, 303
pranıdanı paramıt tigme kut kolunmak paramıt, 285
pratapan atlıg tamuda togmış tınlıglarnıñ emgekleri, 19, 20, 375
pratapan tamu, 374
pratya paramıt tigme bilge bilig paramıt, 277
pratyıkabud, 383, 418, 419
prit, 378
prit yolıntakı emgekler, 21
pritlar ajunı, 378
pritlar yolı, 378
puŋyaparsab atlıg buyan togma teñri yiri, 412
puranprabı atlıg teñri burkan, 123

R

raçabrahmı atlıg teñri burkan, 124
raçabumı atlıg artuk ilig kan orunı yitinç orun, 301
raçagırh kent, 77
raçamuktı atlıg burkan, 124
raçanatnaprabası atlıg teñri burkan, 125
rasayan tözlüg bilge biliglig atlıg teñri burkan, 90
rasıyan, 218
ratna surya teñri teñrisi burkan, 130
ratnaattarı atlıg teñri teñrisi burkan, 131
ratnadivaçi atlıg burkan, 86
ratnakar atlıg burkan, 127
ratnakoşı atlıg teñri teñrisi burkan, 128
ratnanımıtı atlıg teñri teñrisi burkan, 87
ratnañkarı atlıg teñri burkan, 127
ratnaprabı atlıg teñri teñrisi burkan, 128
ratnasanbau-a burkan, 88
ratnasanbau-a burkannıñ uluşın, 88
ratnaşıkı atlıg teñri teñrisi burkan, 128
ratnavaçır, 131
raurap atlıg tamu, 372
raurap tamu, 372

S

sadarmavabaza atlıg burkan, 131
sadumatı bilge biligde uzanmak atlıg orun, 306
sakıg, 344, 442
sakınç, 38, 153, 183, 184, 224, 316, 320, 327, 337, 430, 431, 436, 473
sakınçlıg kadgulug ot, 8
sakınçsız dyantakı öçmek, 39
salkım, 441, 442
samadı dyan, 269
samantabadiri bodısatav, 132
samantabadiri puokin bodısatav, 132, 133
samantabadiri burkan, 132
samantadarşanı atlıg teñri teñrisi burkan, 133
samantaprabı atlıg teñri burkan, 133
samantaprabı atlıg teñri teñrisi burkan, 133
sangat tamu, 371
sansar, 22, 23, 56, 288, 296, 459, 460, 462, 468, 469, 501, 502
sansar emgeki, 501
sansar emgekin, 22, 459
sansardakı emgekler, 459
sansarlıg taluy ögüz, 462, 463
sansarlıg tilgen, 464, 465
sansarlıg ulug taluy ögüz, 462
sansarlıg uzun tün, 466
sansartakı togmak ölmeklig tod tolvı açıg emgekler, 459
sansartın ozguka kutrulgu, 56
sanşip tamu, 369
saranlı nızvanıg, 37
sarsıg sav sözlemek, 319
saskaya pantit bahşı, 455, 456
satıg yulug ogurınta teñin trazukin çıgın tsunın siñin kavın kürin kürlügin arıp yuyup az birip öküş al-, 326
sekiz on iyin edgüler, 148, 154, 165
sekiz on törlüg iyin edgüler, 165, 166
sekiz on törlüg nayrag, 165, 166
sekiz on törlüg nayrag atlıg iyinki edgüler, 165
sekiz törlüg köñül bilig, 336
sekiz törlüg kurtulmak, 41
sekiz törlüg öñi öñi bozulmak atlıg yıgınmak tözlüg çahşapudıg, 251

sekiz törlüg tegingsiz orunlarta togmak tüşmek alp emgek, 19
sekiz törlüg tözün yolug, 25, 41, 43
sekiz törlüg yañluk bilig, 336
sekiz törlüg yaruk bilge bilig, 336
sekiz törlüg yivli, 439
sekiz ulug oruntakı çaytılar, 71
sekiz ulug örtlüg tamular, 368
sekiz ulug şitavantakılar, 71, 73
sekiz yigirmi bı bıçku çakırlıg tamular, 365
sekiz yigirmi buzlug tamular, 376
sekiz yigirmi örtlüg tamular, 365
sekiz yigirmi törlüg edgüler, 180
sekiz yigirmi törlüg edler, 180, 181, 182, 183
sekiz yigirmi törlüg eñeyük edgüler, 180, 181
sekiz yükmek, 337
sengrem, 235
serinmek, 261
sevgülük taplaguluk atlıg teñri burkan, 114
seviglig ay teñri atlıg teñri burkan, 102
seviglig bolmak atlıg samadı dyanıg, 270
seviglig kün teñri atlıg teñri burkan, 137
seviglig sav sözlemek, 246
sıdarşa atlıg uz körür teñri yiri, 413
sıdarşan atlıg uz közünür teñri yiri, 414
sıg yuka biliglig, 30, 31, 310, 311
sıkıglıg emgekligler, 8, 11
sıkmamak tañmamak, 256
sınhaprabası atlıg teñri burkan, 136
sivtsing, 456
sizik, 31, 34, 35, 44, 311
sizik köñül, 34
siziklig sakınç, 34
sogançıg bilge biliglig tegirmi yaruk, 166
sogançıg hua çeçek atlıg teñri burkan, 121
sogançıg ün, 214, 215
sogançıg ünlüg atlıg teñri burkan, 134
sogançıg ünlüg ekziklig atlıg teñri burkan, 134
solalmış beklelmiş busuşlug kadguluk emgeklig sıkıklıglar, 18, 19
solamamak beklememek, 256
sögütler iligi atlıg teñri burkan, 101
sögütler iligi mahabodı sögüt, 200, 203
sudıran (?) tigme töz yaraşı atlıg bölük, 450
sudur agılık, 445
sudurçaya alpda yigedteçi atlıg orun, 305
sukavatı, 90, 149
sukavatı atlıg yirtinçü uguşın, 90
sukavatı uluş, 90
supravı atlıg teñri burkan, 136
suv, 13, 179, 212, 298, 299, 326, 344, 386, 391, 392, 409, 424, 462
suv mahabut, 344
suv teñri, 483, 487
suvastıkı atlıg teñri burkan, 138
suvsamak, 11, 31
süñüklüg şarır, 70
sütler, 211
süü begi alpagut erdini, 197
süü süülep yarık kedip yagı sançıp yiti kılınçın bıçıp ya kurup ok atıp adınagunuñ isig özlerinte adırtım, 327
süvri taşlıg tamu, 371
süzük kirtgünç köñül, 241

Ş

şakılıglarnıñ ulug arslanı, 66
şaki tözlüg, 66, 67, 190
şakımunı, 64, 65, 66, 389
şakımunı atlıg teñri burkan, 64, 66
şala atlıg koş sögüt, 78, 79
şala sögüt, 78
şamat vıpaşyan tigme dyanlı bilge biligli, 289
şamnanç, 229, 231, 232, 236
şarırlıg süñükleri, 70, 71
şarmiranç, 233
şarmiri, 233
şavaripa, 455, 456
şıla paramıt tigme çahşaput paramıt, 249
şiki atlıg teñri burkan, 61
şiki burkan, 61
şikşamani, 232
şiriş atlıg sögüt, 202
şorıtapan, 458
şravak, 231, 417, 418
şubakrs atlıg tolp arıg teñri yiri, 411
şudodanı kan, 68
şumnu arkalıg yagılar, 404
şumnu kızı, 405
şumnular kuvragıg, 405
şumnu süüsin, 405
şumnu süüsi buzul- yokad-, 406
şumnu yek, 490, 491
şumnular, 403
şumnulug yagılar, 404
şuruñsamabadı atlıg teriñ samadı dyan, 270

T

tagdın yapırgakında yaşıl öñlüg ra üşik, 82
takıgu igidgüçi boltumuz, 325
takıgu ölürgüçi boltum, 325
taluy ügüz suvı teg üküş eşidmiş atlıg teñri burkan, 98

tamu, 363
tamu yolıntakı emgekler, 19
tamudakı emgeklig tınlıglar, 19, 20
tamular közünür, 363
tamulug emgek, 19
tamulug orun, 363
tamuta togdaçı, 378
tamuta ulatı alku yavız yollartın artukrak ozmakı kutrulmakı, 57
tapan atlıg tamu, 373
tapan atlıg tamuda togmış tınlıglarnıñ emgeklerin, 19, 21, 374
tapan tamular, 373
tar sıkış emgek, 12
tarkar- kiter-, 38
tarkarguluk, 13, 25, 38, 43
taş okaklıg tamu, 365
taştınkı atkañu uguşlar, 340
tataglarda artuk tatag bul-, 162
tatıg, 346
tavçolug orun, 80
tavışgan müyüzü bodsuzı, 443
tavranmak, 311
tayşıñ, 146, 315, 448, 449, 450
tayşıñ boşguñu, 448
tayşıñ mahayan, 448
tayşıñ yol, 448
tayşıñ yorıg, 448
teginmek, 15, 340, 351, 352, 430
teginmek tıltagın, 352
tegirmi yaruk, 166
temir torlug tamu, 371
temir üñürlüg tamu, 371
temir yantırlıg tamu, 371
temir yumgaklıg tamu, 371
teñesizin yig üstünki burkanlar edgüsi, 173
teñri, 386
teñri ajunı, 386
teñri kanı hormuzta teñri, 395
teñri teñrisi, 64, 65, 71, 72, 84, 85, 87, 88, 89, 92, 93, 97, 98, 99, 103, 105, 106, 121, 122, 125, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 141, 142, 145, 169, 171, 172, 178, 179, 180, 182, 189, 200, 203, 210, 322, 330, 386, 396, 416, 421, 454
teñri teñrisi burkan, 145
teñri ünlüg atlıg teñri burkan, 134
teñri yiri, 386
teñri yiri kişi ajunı, 358
teñridem arıg süzük közlügler, 185
teñridem kövrüg, 214, 215
teñridem köz, 184, 185
teñriler erkligi hormuz, 395
teñriler iligi, 104, 395, 396
teñriler iligi atlıg teñri burkan, 104
teñriler iligi hormuzta teñri, 395
teñrilerniñ yalañuklarnıñ bahşısı, 172, 176, 177
teñrilig, 106, 495
teprençsiz atlıg teñri burkan, 84
teriñ oy, 465
ters biliglig tınlıglar, 35, 36, 42
ters körüm öritmemek, 255
ters tetrü anıg kılınç, 313
ters tetrü körüm, 320
ters tetrü körümler, 35
tevledimiz kürledimiz, 500
tıdıgsız bilge bilig, 206, 207
tıdıgsız nom tilgenin evirteçi, 94, 97
tılañurmak erkligi bodısatav, 114
tılañurmaklıg kün teñri atlıg teñri burkan, 106
tılañurmaklıg teñriler, 396
tıltag, 307
tıltag atlıg basutçı, 427, 428, 429
tıltag bilge bilig, 280
tıltagların yarlıkamış bölük, 452
tınguluk orun, 502
tınlıg atkaklıg teñ köñül, 285
tınlıg kurug, 437
tınlıg mensizin, 444
tınlıg sakınçlıg, 257
tınlıgların kınaguçı bukaguçı boltumuz, 325
tınlıgların örletgülük buşurguluk tıltagların kılmamak, 255
tınlıgların örü tartmak ozgurmak atlıg al altag, 283
tıntura teñri, 482, 487
tıtsılar, 231, 418
til, 253, 335
til bilig, 335
til kaçıg, 350
tilin, 318
tirgin, 24, 25, 41, 43
tirgin öçmek yolug, 41
tirin kuvraglar, 228
tişi ajunı, 384
tişi atlıg teñri burkan, 138
tişi et'özi, 384
tişi tınlıg, 384
tişi tınlıgka bodulmak yapşınmak, 36, 37, 385
togmak, 355
togmak emgeki, 15
togmak emgeki *, 15
togmak ölmek sansar, 22, 459
togmak ölmek sansar içinte kirikmek beklenmek alp emgek, 22

togmak ölmeklig bek bag, 459
togmak ölmeklig kelgin, 459
togmak ölmeklig taluy, 462
togmak ölmeklig tilgen, 464
togmak tıltagı, 355
togmaklı ölmekli tilgen, 464
togmaklıg ölmeklig iglemek karımak ölmeklig busuş kadgulug suv, 462
togmaksız, 262
togmaksız bilge biliglig, 264
togmaksız nom, 213, 263, 264, 471
togmaksız nom taplagın, 263
togum, 355
togum ajun, 355
tokuz törlüg kat atlıg agır tsuy ayıg kılınç, 323
tokuz törlüg kat atlıg agır tsuy irinçü, 323
tolp yirtinçüg yarutdaçı, 133
tolu tükel tanuklamak üze bilge bilig erksinmekiñe tayak boltaçı atlıg ertükteg töz, 277
tolun bütmiş çın kirtü töz, 288
tolun bütmiş kirtü töz, 271
toñuz ölürgüçi boltum, 325
toñuzçı bol-, 325
torçı çıvgaçı bol- 325
toyın, 17, 54, 69, 72, 168, 229, 230, 231, 232, 236
tört basutçılar, 427
tört butlug tınlıgların kınaguçı emgetgüçi bol-, 325
tört kirtü nom, 7, 219
tört korkınçsız, 182
tört mahabutlug yılanlar, 341
tört maharanç teñriler, 391
tört otuz alplar, 455
tört otuz alplar yoginilar, 455
tört otuz orunlartakı alplar yoginilar, 455
tört togum, 356
tört togumlug tınlıglar, 356
tört törlüg (et'öz), 151
tört törlüg ınyana bilge bilig, 7
tört törlüg korkınçsız bilge bilig, 181, 182, 183
tört törlüg öçmekler, 39
tört törlüg şumnu kuvragın, 405
tört törlüg şumnu süsin, 405
tört törlüg şumnular, 405
tört törlüg tirin kuvrag, 230, 231, 232
tört törlüg törüler, 7, 8
tört törlüg tözünler kezigi, 7, 8
tört törlüg yavlak yollar, 360
tört uluglar, 341
tört uluglar agulug yılanlar, 341
tört yılan, 341
törtli iki paramıtlar, 239
törümeniñ ozgusı, 56
törüsüz tsuylug irinçülüg ayıg kılınçlıg iş, 313
tözgerinçsiz yig üstünki tüzü köni tuymak, 174
tözkerinçsiz burkan bahşım, 173
tözkerinçsiz burkan kutı, 173
tözkerinçsiz erdem, 173
tözkerinçsiz et'özlüg burkanlar, 173
tözkerinçsiz tuymak, 174
tözkerinçsiz yig tüzü köni tuymak burkan kutı, 174
tözkerinçsiz yig üstünki burkan kutın, 174, 175
tözkerinçsiz yig üstünki tüzü köni tuymak burkan kutın, 174
tözün kutlug bodısatav, 117
tözün maytrı, 114, 115
tözün tıtsılarnıñ öñre ajunlartakı savların okıtu yarlıkamış bölük, 453
tözün yavaş edgü köñülüg tınlıgarıg küñ kul kılıp uçuz yinik tutup emgedip irintürdüm, 327
tözün yol, 41, 43, 384, 450
tözün yorıgın, 41, 43
tözüni tuymış, 84, 168, 169, 171, 172, 176
tözüni tuymış tutunçsuz titik bilge, 169, 171
tözünlerniñ tört köni nomug, 7, 8, 314
tsuy ayıg kılınçlar, 313
tsuy irinçü agır ayıg kılınçlar, 313
tsuy yazuk, 313
tuç ornuklug tamu, 365
tuç tirgürlüg tamu, 365
tugmak ölmeklig antirabav, 143, 426
tugmak ölmeklig etlig kanlıg et'öz, 143, 144, 145
turkaru dyan bodısatav, 120
turkaru dyanlıg bodısatav, 120
turkaru katıglantaçı bodısatav, 120
turkaru nom tilgenin evirgüke köñül öritmiş bodısatav, 120
tuşıt teñri yiri, 401
tuşsuz emgek, 8
tutyak, 353
tutyak nızvanı, 353
tutyak tıltagı, 353
tutyaklanmak, 353
tutyaksız atlıg ertükteg töz, 275
tuymak sını, 481, 482
tuyunmak köñüllüg atlıg teñri burkan, 100
tuyunmış odunmış atlıg teñri burkan, 100
tuyunmışlar iligi, 101

tuyunu turmak atlıg çın kirtü bilge bilig, 278
tükel bilge bilig, 247
tükel bilge biligig küsemek, 247
tükel bilge biliglig, 65, 169, 171, 172, 175, 182, 189, 200, 416, 421
tükel bilge teñri, 396
tükel bilge teñri teñrisi burkan, 169
tükel kırk tiş, 161
tükellig bütmiş kirtü töz, 288
tül, 440, 441, 442
tül teg yivli teg, 441, 442
tülteki abiyaz tüşütlüg et'öz, 143, 147, 148
tülteki antirabav, 143, 427
tüp tüz amrılmış atlıg teñri burkan, 84
tüp tüz keñ yadvı eñniñ, 161
tüp tüz tegirmi yota, 156
tüpsüz kıdıgsız emgeklig taluy ögüz, 462
tüpüktürmek, 297
tüş et'öz, 147, 148, 149, 434
tütsüg, 46, 217, 300
tütsügnüñ tütüni, 217
tüz arasız basutçı, 428, 429
tüz bahşımız şakımunı atlıg teñri burkan, 64
tüz et'öz, 151
tüzdem yigi sedreksiz karlıg tag teg tiş, 161
tüzdem yürüñ tiş, 162

U

uçsuz kıdıgsız emgektin oz- kutrul-, 55
uçsuz kıdıgsız ulug emgeklig taluy ögüz, 462
uçugma tınlıg, 493
udumbar atlıg sögüt, 202
udumbar çeçek, 202
udumbar lınhua, 202
ulalmışıg tüz körteçi atlıg ertükteg töz, 275
ulalu kelmiş bahşıları, 455
ulınçıg ajunlar, 501
ulug azrua etinlig tikilig yañkulug ün, 163
ulug azrua teñri, 408, 409
ulug bedük tamu, 368
ulug belgürtme et'öz, 146
ulug bulıt ad mañgal bodısatav, 111
ulug bulıt alkudın sıñar biliglig yagmur yagıtdaçı, 111, 112
ulug bulıt arslan etinlig bodısatav, 113
ulug bulıt at küü ögrünçülüg bodısatav, 113
ulug bulıt ay teñri agılıkı bodısatav, 110
ulug bulıt buka bodısatav, 112
ulug bulıt erdini erdemlig bodısatav, 112
ulug bulıt kökrege ünlüg bodısatav, 110, 111
ulug bulıt kün teñri aglıkı bodısatav, 112, 113
ulug bulıt nom tutar bodısatav, 110
ulug bulıt ot yaruklug bodısatav, 109, 110
ulug bulıt yultuz yaruklug bodısatav, 111
ulug edgü ögli köñüllüg atlıg teñri burkan, 114
ulug edgü ögli yarlıkançuçı köñüllüg kañlar, 114
ulug erdini lınhua çeçek iligi atlıg ıduk, 129, 130, 149
ulug erdini togı bodısatav, 90
ulug erdiniler togı bodasatav, 90
ulug igig emleteçi bodısatav, 107
ulug işler ulug buyan, 328
ulug kadasudur atlıg tamu, 370
ulug karı emgeki, 16
ulug kölüñü, 448, 449, 450
ulug kölüñü tigme taışıñ, 448
ulug kutlug ülüglüg ulug buyan edgü kılınçlıg, 328
ulug mahamaya katun, 67
ulug meñilig sukavatı, 91
ulug müñülük tayşıñ, 448, 450
ulug nom tilgen, 215
ulug nomlug bodısatav, 109
ulug nomlug küç bodısatav, 109
ulug nomlug labay, 221
ulug nomlug labayıg ürteçiler, 221
ulug nomlug yagmur, 217
ulug ögrünç, 303, 470
ulug ögrünçlüg sevinçlig inçkü meñi, 470
ulug ögrünçü meñi, 470
ulug pratapan atlıg tamu, 374
ulug rurap atlıg tamu, 372
ulug sançip atlıg tamu, 369
ulug sangat atlıg tamu, 371
ulug saskaya bahşı, 455, 456
ulug taglar iligi bodısatav, 136
ulug taluy ögüz iligi bodısatav, 109
ulug tapan atlıg tamu, 373
ulug teñ köñül, 284
ulug törlüg açıg agrıg, 12
ulug yarlıkançuçı bilig, 181, 182, 183
ulug yarlıkançuçı köñül, 12, 183, 184, 212, 265, 268
ulug yarlıkançuçı köñüller, 267
ulug yaruklug bodısatav, 113, 114
ulusug balıkıg iki yartım kıltım, 327
upasanç, 229, 231, 232, 236
upası, 229, 231, 232
upaya paramıt tigme al altag paramıt, 282
urı bolmış mançuşırı bodısatav, 117, 119
uşnir lakşanın yaratıglıg töpü, 164

utaranıdı atlıg teñri burkan, 139
uz amrılmış atlıg teñri burkan, 84
uz mañlıg atlıg teñri burkan, 134
uz yörüglerin itiglig alp şlöklüg bölük, 451, 452
uzanmak bilge bilig, 281
uzun sansar, 459
uzun sansarlıg otlıg ev, 465
uzun tonlug tınlıglar, 384

Ü
üç agılık, 438, 444, 445, 450
üç agu, 29, 30
üç agu köñülin nızvanılar, 29, 30
üç agu nızvanılar, 29
üç antirabav, 143, 426
üç bilig*, 432
üç bolmakdakı emgek, 13
üç erdini, 58
üç kırk teñri yiri, 394
üç kölüñü, 44, 447
üç kurug, 437
üç kurug nom, 437
üç miñ ulug miñ yirtinçü yir suv, 424
üç ödki, 65, 94, 178, 203, 204, 207, 209, 234, 264, 424, 471, 475, 479
üç ödki burkanlar, 207
üç ödki bügü biliglig burkanlar, 207
üç ödki nom, 479
üç ödki utmışlarnıñ yorıgları, 203, 204
üç öñdün yorıdaçı, 447, 448
üç tamga, 499
üç törlüg adrukka tükellig bilge biligler, 278
üç törlüg adrukka tükellig dyan, 269
üç törlüg adrukka tükellig katıglanmak, 266
üç törlüg anantrıs atlıg kılınç, 321
üç törlüg belgürtme et'öz*, 145
üç törlüg bolmaklar, 359
üç törlüg çahşapudlar, 250
üç törlüg edgü nomlarta tutulmak atlıg nom tözlüg çahşapudıg, 251
üç törlüg edgü yıltızlar, 272
üç törlüg et'öz, 142
üç törlüg kılınçlar, 251, 317
üç törlüg kölüñülük, 330, 447
üç törlüg miñün kölikin, 447
üç törlüg örüg ornanmış ög turug, 181, 182, 183
üç törlüg serinmekler, 261
üç törlüg tirginlerig bilmek atlıg çın kirtü bilge bilig, 278
üç uguş, 388
üç uguş yirtinçü, 388
üç uguş yirtinçünüñ ayagukukın, 139
üç uguş yirtinçünüñ tapıñulukı atlıg teñri burkan, 139
üç uguşnuñ umugı, 139, 389
üç yavlak yol, 359
üç yavlak yollardın arıtı oz- kutrul-, 56
üç yavlak yolnıñ emgekın, 22
üç yol, 359
üküş edremlig yig üstünki yaruklug atlıg teñri burkan, 105
üküş eşidmeklig edgüke bay atlıg teñri burkan, 97
üküş tınlıgıg turalıgıg ölür-, 500
üküş tınlıgka neçe üz boz kıl-, 501
üküş törlüg asıg tusu kılmak atlıg adınaguka edgülüg tözlüg çahşapudıg, 251
ülgülençsiz teñlençsiz burkanlar, 173
ülgülençsiz uzun özlüg teñri burkan, 173
ün bilge bilig, 280
ün ekzik üze yigedmiş atlıg teñri burkan, 134
ün sav, 346
ürkitmemek korkıtmamak, 256
ürlügsüz itiglig nomlar, 432
ürlügsüz sansar, 459
ürlügsüz tözlüg, 432
ürlügsüzin ertimligin, 187, 432, 433
ürlüksüz, 14, 40, 206, 226, 241, 343, 430, 432, 433, 444, 500
ürlüksüz meñüsüz, 432
ürlüksüz nom, 432
ürlüksüz tıdıgsız bilge bilig, 206
ürlüksüz üze öçmek, 40
üzeliksiz burkan kutı, 173
üzeliksiz köni tözüni tuyuñu, 174
üzeliksiz köni tüz bodı tuyunmak, 174
üzeliksiz köni tüz tuymak, 174, 175
üzeliksiz köni tüz tuymak burkan kutın, 174
üzeliksiz üstünki yig köni tüz tuyuglı, 174
üzeliksiz yig üstünki bahşı, 173
üzeliksiz yig üstünki burkan kutı, 173
üzeliksiz yig üstünki köni tüz tuymak atlıg burkan kutın, 174
üzüksüz agır ayıg kılınçlarıg kılu teginmek alp emgek, 15
üzüksüz ulug küsüşlüg bodısatav, 99

V
vaçır iligi bodısatav, 140
vairoçana burkan, 82
vajırlıg vaçırasan örgün, 200, 202, 203
vasanabakı atlıg ermek ülüşlüg başdınkı orun, 298

vaydurılıg altunlug erdinilig çeçek yaruk yaltrıklıg kutlug ülüglüg edgü edremlig taluy ögüz atlıg ratnapuşpı, 129, 130
vayragyabumı atlıg vayrag barmış öñi orunlug onunç orun, 302
vayroçanta burkannıñ uluşın, 83
vayşalı kent, 79
vayşıravanı maharança, 394
vıçayaprabı atlıg teñri burkan, 141
vıhar sengrem, 235
vımala kirsiz arıg atlıg orun, 304
vımalıprabı atlıg teñri teñrisi burkan, 141
vınay agılık, 446
vıpaşı bodısatav, 61
vıpaşı burkan, 61
vırudakı maharanç, 393
vırya paramıt tigme katıglanmak paramıt, 265
vırypakşı maharanç, 393
vipaşi atlıg teñri burkan, 61
vişbabu burkan, 62
vişvabu atlıg teñri burkan, 62
vrhar sanlıg sagdıçlıg tavarıg altımız yuñladımız, 324
vrhar sengrem boztumuz söktümüz, 323
vrhar señrem boztumuz sök-, 323
vrhar señrem sanlıg ed tavarıg alıp işletip yankısın yantutın birmedim, 326
vyakrit alkış, 208

Y

yadag, 198
yagış yagaguluk ünlüg atlıg teñri burkan, 119
yagışlık teñrilik etmek itdimiz, 324
yala yañku ur-, 318
yalañuk ajuntakılar, 382
yalañuk arslanın, 178
yalañuk yirtinçüsi, 382
yalañuk yolıntakılar, 382
yalañuklar yiri, 382
yalañuklarnıñ et köz, 184
yalarmaklıg ayıg kılınçlıg örtügler, 313
yalınlıg çoglug orun, 363
yam işin, 313
yam teñri yiri, 399
yanala tugmaksız nom, 264, 471
yañalar begi at beginiñ osuglug kizleglig batutlug uvut yinin, 157
yaña erdini, 196
yañalıg, 198, 199
yañku, 318, 319, 441
yarlıgsız köñül, 284
yarlıkançuçı köñül, 243
yarlıkançuçı köñül bilge bilig, 422
yarlıkançuçı köz, 188
yarnı yapa yaratmış teg tüp tüz bol-, 160
yaruk teñriler, 481
yaruk teñri, 483, 487
yaruk yaşuk köz, 188
yaruklug yaltrıklıg ilig kan atlıg teñri teñrisi burkan, 125
yaşaglı sakınçlıg, 258
yaşın yarukı, 442
yavız, 313
yavız iş işlep, 313
yavız kişi, 312
yavız orun, 363
yavız yavlak ayıg öglilerke tuşup yakın yaguk bolmak alp emgek, 15
yavız yılkı, 380
yavlak şumnular, 403
yavlak tüş utlı, 307, 332
yavlak yek içgekler, 403
yazınçsız arıg çahşapud, 249
yek, 228, 333, 403, 404, 487, 490, 491
yek içgek, 490
yekler, 403, 404,
yekler begi vayşirvani teñri, 403
yıd yıpar, 346
yılayu et'öz, 144, 145
yılayu tözlüg, 265
yılınçga yumşak köküş öñlüg et'özinteki tüsin, 158
yılkı ajunı, 380
yılkı ajunınta togguluk ötekke emgek, 21
yılkı ajunıntakı emgek, 21
yılkı ajuntakı açık tarka emgekler, 21
yılkı yolı, 380
yılkı yolıntakı emgek, 21
yılkılar, 380
yig sısdu (?) atlıg ertükteg töz, 275
yig üstünki edgü ögli köñüllüg atlıg teñri burkan, 114
yig üstünki köni tözüni tuyunmak, 174
yig üstünki ögrünç, 470
yil teñri, 482, 483, 487
yil tilgenin, 345
yilü kögen, 442
yilvi, 225, 348, 440, 443, 500
yilvi kömen, 440
yilvi yilviledimiz, 500
yimiş teg uzun elginiñ erñeklerin, 155
yimki baçak, 498, 499
yinçürmek adırtlamaklıg küç, 291
yinig bürtmek, 347
yinik yazuk, 313
yir agılıkı bodısatav, 108, 109

yir agılıkı bodısatav mahasatav, 108
yir mahabut, 343
yir suv bag borluk ı tarıg tarımak ogrınta suvdakı tınlıgların kurgagta kemişip ölür-, 326
yir teñri, 397
yirdeki bagrın yorıgma tınlıg, 494
yirtinçü küzetçi teñriler, 391
yirtinçüdeki taluy ögüz tegzinçin, 462
yirtinçüg ukmış, 172, 176
yirtinçünüñ bahşısı, 172
yirtinçüte teprençsiz atlıg teñri teñrisi burkan, 84
yirtünçü yir suv küzetdeçiler, 391
yiti ajun, 363
yiti ançulayu kelmiş ata kañlar, 60
yiti burkanlar ulusın, 60
yiti buşı, 499
yiti erdiniler, 190
yiti kınıg katıglanmak, 265
yiti şükin amrılmış atlıg teñri burkan, 84
yiti yirde ödrülmiş et'özi, 159, 160
yok, 7, 10, 12, 13, 14, 15, 18, 22, 23, 24, 25, 30, 31, 37, 38, 39, 41, 54, 102, 122, 137, 150, 166, 181, 186, 189, 191, 192, 196, 197, 209, 215, 235, 244, 268, 272, 273, 274, 276, 277, 288, 289, 291, 310, 311, 312, 315, 320, 322, 323, 330, 332, 334, 337, 339, 340, 342, 343, 348, 352, 353, 354, 355, 365, 379, 398, 404, 405, 406, 407, 415, 423, 431, 433, 434, 435, 436, 438, 441, 457, 464, 466, 467, 472, 473, 474, 490, 498, 499
yok kurug töz, 433
yok bar, 289
yok çıgay emgek, 13
yok çıgay irinç yarlıg emgeklig tolgaklıg tınlıglar, 13
yok çıgay irinç yarlıg emgeklig tolgaklıg tınlıglarnıñ, 13
yok kurug, 433
yok kurug nom tözin, 436
yok kurug sakınç, 436
yok kurug tözlüg, 433, 435
yok tözlüg nomlarta bar tözlüg nom, 435
yok yodun, 433
yoklunmaksız kirikmeksiz atlıg ertükteg töz, 276
yolçı yirçi, 16, 234, 434, 489, 490, 491
yöleşürüg bölük, 453
yöre sözlemiş bölük, 454, 455
yultuz kök, 440, 442, 443
yumurtgata togmak, 357
yürüñ nomlar, 296
yürüñte yürüñ tişler, 162

1.2.SANSKRİTÇE BUDİZM TERİMLERİ DİZİNİ:

A
a-, 308
ababa, 374
abakirti, 452
abarha, 409, 410, 412,413
abha, 89, 407
ābhāsvara, 385, 405, 407, 408
abhaya, 242, 465
abhayadāna, 243
Abhayakīrti, 452, 453
abhayandada, 243
abhayapura, 465, 466
abhi, 443
abhidharmā Kośa, 223, 224, 225
abhidharmā śāstra, 441
abhidharmāpitaka, 443
abhimukhī, 301, 304
abhinīlanetra, 163
abhinīlanetra-gopakṣmā, 163
Abhirata, 84
Abhirati, 82, 86
abhiṣeka, 295, 296, 300, 412
abhraka, 409
abhya/abhaya, 243
abrahmacaryāver, 252
acalā, 301, 304, 305
ācārya, 232, 233
ādāna-vijñāna, 335, 336
adhimukti, 240
adhipati-pratyaya, 426
adhyātma, 277, 278
adhyātma-vidyā, 278
ādikarmika, 297, 298
adinnādānāveramani, 251
Āditya, 392
āgata, 167
agha, 32
agni, 110,
Agni, 395
Agraśrāvaka, 415

āh, 73, 82, 191, 192, 194, 195, 196
ahaha, 374
ahimsā, 254
aiṇeyajaṅgha, 156
aiśālī, 127
ajataśatru, 77, 102
ajatashatru, 74
Ajita, 115
ājīva, 49
akaniśha, 82
akaniśha ghanavyuha, 83
akaniṣṭha, 409, 410, 411
akaniṣṭhaparyana, 296, 409, 411, 412
ākāśa, 95, 96
ākāsa-dhātu, 344
ākāśa-garbha, 95
ākāśānantyāyatana, 412
ākāśatulyacitta (?), 96
akiñcanyāyatana, 412
aksobhya, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 118
akuśala, 315
ālambana-pratyaya, 424
alamkāraka, 96
alamkārakalyāna (?), 96
ālaya, 335, 336
ālaya-vijñāna, 335
ālokacintāmaṇi, 96, 97, 127, 193
am, 82
amala, 247
amalavijñāna, 247, 258
amarāvatī, 392
ambapali, 79
amita, 88, 89, 90
amitābha, 34,81, 82, 89, 90, 91, 92, 96, 98, 149, 204, 215, 260, 286, 419, 510
amoghasiddhi, 81, 82, 93, 291
amṛta, 90, 218
anabhraka, 409
anāgāmin, 258, 410, 454, 455, 470
ānanda, 69, 87, 415
anantarika-karma, 373
ānantarīya, 319, 321
ānantarīya sabhāga, 321
ānantarya, 319, 320
anapanasati, 51
anātman, 429, 440
anātmiya, 440
anavana-takāya, 157
andaja, 355
anitya, 40, 429
anonatena kāyena pāṇīhi jānukāṃ spṛśe, 157
anūnagātraḥ, 157
Anuruddha, 415
anutpāda, 261
anutpatti, 261
anuttara, 167, 172, 174
Anuttara-dharmā-cakrā, 172
Anuttara-samyak-saṃbodhi, 172
anuttara-samyak-saṃbuddha/ saṃbodhi, 174
añuvyanjana, 165, 166
āpa-dhātu, 342
apavāda, 317
apāya, 357, 358
apāyagati, 357
aprahihata, 97
apramāna, 408
apramānā, 407
apramāṇābha, 407
apramāṇaśubha, 408
Apramāṇaśubha, 408
apratiha, 97
apratihadharmācakrapravartana (?), 97
apratisamkhyā-nirodha, 40
arbuda, 374
arcismatī, 301, 303
arhan, 168, 233
arhant, 69, 233, 234, 317, 321, 417, 455
Artha, 338
arūpadhātu, 412
Arūpadhātu, 386, 412
ārūpin, 412
ārūpya, 412
ārūpyadhātu, 386, 412
Ārūpyadhātu, 385, 412
ārya, 7, 8, 40, 233, 256, 257
ārya astanga mārga, 41
ārya-mārga, 41
Aryan, 397
Arya-śravaka, 415
asamkhyavibhāgabhūmi, 299
asamvara, 323
asipattra, 366
aśmagarbha, 189
Aśoka, 2, 68, 70, 72, 73, 74, 80, 198
āsrava, 247
aṣṭavijñāna, 335
asura, 19, 357, 359, 361, 379
asura-gati, 379
Asurendra, 380
aśva, 195
Aśvaghośa, 80
Aśvakarna, 121
aśvakāya, 197
aśvatta, 101, 199

atapa, 409, 410
atata, 374
ātman, 255, 277, 434
attara, 105
aupapaduka, 356
Avabhāsa, 125
avabhāsva, 131
avadāna, 449
avaivartika, 298
avakramatikā, 300
avalokita, 98
Avalokiteśvara, 47, 82, 97, 98
avam, 83
a-vam-ram-ham-kham, 83
āvanikadharmā, 180
Avatamsaka, 418, 442
Avatamsaka Sūtra, 418
avayana+samprasthiti, 298
avichinnamahāpranidhāna (?), 99
avīci, 19, 99, 367, 373, 374
avidyā, 306, 308
aviraladanta, 161
aviralāviṣamadanta(tā), 161
avṛha, 409, 410
avyākrta, 282
āyatana, 332, 337, 338, 339, 340, 349
āyatapādapārṣṇi, 155
āyatapārṣṇi, 155
āyatapārṣṇipāda, 155
ayus, 89

B
bala, 104, 109, 116, 135, 181, 236, 280, 288, 289
bala-pāramitā, 288
Bamboo, 74
bandha, 36
bavṛha, 39
Benares, 72, 75, 81
bhā, 407
bhagavān, 167, 176
bhagavāt, 176
bhaisajya, 99
bhaisajyada (?), 99
bhaisajyaguru, 100
Bhaisajyaguruvaidūya-prabhāsa, 86
bhaisajyarāja, 100
Bhaishajyaguru, 147
Bhārata, 134
Bhāratī, 134
bhavā, 352
Bhāva, 244
Bhavacakra, 308, 380
bhāvanāmārga, 258
bhāvika, 300
bhikṣu, 72, 77, 168, 228, 229, 230, 231, 235, 415
bhikṣuni, 228, 230, 415
bhūmi, 302, 304, 305, 420, 421
bhūr, 386
Bhūta, 272, 340
bhūtatathatā, 219, 221, 222, 272
Bhūtatathatā, 272, 287
bhuvah, 386
bhuvanatraya, 386
Bimbasara, 74, 77, 102, 127
brahmakāyika, 405
Brahmāloka, 386, 404
brahmapurohita, 405
brahmasvara, 163
bṛhadṛjugātra, 160
bṛhadṛjugātra, 160
bṛhadrjukāya, 160
Bṛhatphala, 385, 410
Buddha, 1, 2, 5, 7, 10, 22, 41, 45, 47, 53, 54, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 109, 110, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 144, 145, 146, 147, 148, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 194, 197, 198, 199, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 224, 228, 230, 233, 234, 235, 237, 238, 239, 240, 241, 243, 244, 246, 248, 249, 252, 255, 261, 262, 264, 266, 269, 279, 280, 285, 286, 287, 288, 290, 291, 293, 296, 298, 301, 302, 306, 309, 311, 312, 314, 320, 321, 325, 327, 328, 333, 334, 336, 344, 345, 346, 351, 352, 357, 359, 367, 369, 373, 377, 382, 383, 384, 389, 390, 391, 393, 395, 397, 399, 400, 401, 402, 412, 414, 415, 416, 417, 419, 420, 421, 422, 426, 427, 428, 430, 432, 435, 437, 442, 443, 445, 446, 447, 450,

451, 453, 456, 458, 460, 462, 463, 465, 473, 474, 485, 487, 492, 498
buddha-bhūmi, 420
buddha-caksus, 187
buddhacarita, 80
buddhadharmā, 180, 202
Buddha-gayā, 72, 74
buddhakāya (?), 188
buddha-khetta, 204
buddhaksetra, 204
buddha-lokanātha, 167, 176
Buddha-ratna, 239
Buddha-yāna, 443

C
caitya, 8, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 79, 80, 94, 225, 492
cakra, 97, 120, 189, 190, 192, 194, 195, 196, 214
cakrānkitahastapādatala, 154
cakrānkitapādatala, 154
cakravartī, 153, 188, 189, 190, 191
cakravartīn, 66, 67
Cakravartī-raja, 153, 188
caksuh, 347
caksur, 332, 333, 347
caksur-dhātu, 347
caksurindriya, 347
caksur-vijñāna, 332, 333
caksus, 184, 185, 187, 347
Camaka, 300
candra, 102, 103, 110, 127, 396
candra-deva, 396
candrakāntā, 102
candraprabha, 103
caramabhavika, 300
catur, 197, 354, 388
Caturanga, 197
catur-angabalakāya, 197
caturdhātu, 340
caturmahārāja, 388
caturmahārājayika, 388
Cāturmahārājikakāyika, 385
catūrūpabrahmaloka, 412
catur-yoni, 354
catvāraḥ pratyayāḥ, 424
catvāri, 7
catvārimśaddanta, 161
catvārimśadsamadanta, 161
cikitsā, 277, 279
cikitsikā, 279
cintāmaṇi, 192
citāntarāṃsa, 160
citta, 96, 101, 224, 225, 250, 253, 349
citta-caitta, 224
cittam, 224, 318
cittasamprayuktasamskārāh, 224
cittavajra, 250, 253
cittaviprayuktasamskārāh, 224

D
dā, 99, 165
daksināgāthā, 245
damya, 167, 175
dāna, 236, 238, 239, 240, 242, 245, 246
dānagāthā, 245
dāna-pāramitā, 239, 240
Dānaveghasa, 380
darikapa, 452
Dārikapa, 452
darśana, 35, 133, 177, 256, 257
darśana-mārga, 257
daśa, 103, 181
daśabala, 181
daśabhūmi, 301
daśākuśala, 315
daśākuśalāni, 315
daśaprabhāsa, 103
deha, 251, 348
deva, 103, 136, 137, 167, 176, 184, 384, 394, 395, 396, 397, 398, 399
deva-caksus, 184
devadatta, 69, 70
Devadatta, 69, 72, 104, 320
deva-gati, 384
deva-loka, 384
devānām ca manusyānam ca, 176
devānām Indra, 393
devaputra, 384, 401
devarāja, 103, 398
devarāja-tathāgata, 70, 103
devasopāna, 384
Devasopāna, 70, 104
devātideva, 178
devi, 384
dhanada, 391
Dhanada, 388
dhara, 110
dhāranī, 47, 57, 180, 303, 452
dharmā, 8, 11, 17, 21, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 45, 51, 58, 71, 75, 79, 94, 97, 104, 105, 109, 110, 117, 120, 139, 146, 147, 150, 172, 182, 184, 185, 186, 190, 191, 192, 202, 203, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 229, 230, 231, 233, 234, 239, 241, 242, 243, 244, 247, 249, 261, 262, 263, 264, 274,

275, 287, 288, 293, 301, 305, 306, 312, 327, 329, 331, 333, 334, 335, 336, 345, 354, 361, 386, 387, 389, 404, 406, 413, 421, 427, 435, 436, 437, 441, 443, 446, 447, 451, 462, 464, 467, 469, 478
dharmābala, 104
Dharmābalaprabha, 104
dharmācakra, 214
dharmā-caksus, 185
dharmādāna, 212, 243
dharmādhvaja, 104, 220
dharmāhāra, 211
dharmākara, 215
dharmākāya, 83, 150, 151, 152, 180, 181, 381, 470
Dharmākāya, 142, 150, 287
dharmāksetra, 219
dharmāmegha, 301, 305, 306
dharmāparyāya, 208
dharmāprabhāsa, 221
dharmārāja, 219
Dharmārakśa, 80
Dharmā-ratna, 239
dharmāratna, 207, 208
dharmātā, 222
dharmottara, 104
dharmottarīyāh, 104
dhātu, 387, 421, 422
dhr, 110
dhri, 207
Dhṛtarāṣṭra, 388, 389, 390
Dhṛtarāṣṭra-mahārāja, 390
dhvaja, 86, 104, 125, 126
dhyāna, 17, 34, 39, 40, 53, 83, 181, 236, 238, 267, 268, 269, 288, 404, 426, 428
dhyāna-pāramitā, 267, 268
Dhyāni, 81, 82, 83, 108
dīghaṅguli, 155
dīrghā asyāngulayo, 155
dīrghānguli, 155
divyacaksus, 385
drdha, 105
drdhavīrya (?), 105
Dronodāna-rāja, 69, 70
dṛṣṭi, 35, 44, 133, 257
duḥkha, 7, 8, 9, 14, 16, 17, 429
duḥkha-ārya-satyam, 8
duḥkha-duḥkhatā, 14
duḥkha-satya, 8
Dundubhiṣvara, 81, 92
Dundubhiṣvara-rāja, 92
duntubısvarı atlıg burkan, 92
dur, 67, 74, 359
dūramgamā, 301, 304
durga, 359
durgati, 358, 379
duśacarita, 250
duskrta, 312
dvādaśānga-pratītyasamutpāda, 306
dvadaśāyatanāni, 337
dvātriṃśadvaralakṣaṇa, 152
dvesa, 29, 32
dyan paramıt, 267
dyaus deva, 395
Dyaus Pita, 395
Dyavāprthivi, 395
dyo, 395

E
ekaikanicitaromakūpa, 158
ekaikaroma, 158
ekaikaromapradaksināvartah, 158
ekayāna, 443
eṇajnangha, 156
eneyajangha, 156
eṇeyamṛgarājajaṅgha, 156
eṇijmigasadisajaṅgho, 156

G
gaganagarbha, 95
gaja, 195
gam, 168
gandha, 344
garbadhātu, 419
garbha, 95, 108, 110, 112, 137
Garbhadhātu, 83, 95, 103
garjita, 110, 111
gata, 167, 171
gāthā, 448
gati, 357, 359, 360, 361, 376, 377, 379, 380, 384
gautama, 66, 67
geya, 448
Ghanavyuha, 82
ghrāna, 332, 333, 334, 335, 348
ghrāna-vijñāna, 332, 333, 335
ghrānendriya, 348
girti, 194
gocara, 338
Gōpā, 126
gopakṣma(n), 163
gopakṣmanetra, 163
Gopī, 126
gratırakut tag, 77
Grdhrakūta, 77
gridhra, 78

guhapa, 452
guhyakośo, 157
Guhyapa, 452
guna, 105, 112, 326
gunaprabha, 105, 106
gunaprabı atlıg teñri burkan, 105
Guru ‘Phags-pa, 452, 453
Guru Mal Locāba, 452, 453
Guru Rje-bcun, 452, 453
Guru Sa-skya-pa Pandita, 452, 453

H
hahava, 374
hāra, 211
Hastiha, 195
hastikāya, 197
hastin, 195
heṭṭhāpādatalesu cakkāni jātāni, 154
hetu, 277, 278, 306
hetupratyaya, 306
hetu-pratyaya, 425
hetu-vidyā, 278
hgra bahi, 422
hīna, 453
hīnayāna, 453
Hīnayāna, 3, 43, 60, 105, 118, 119, 142, 168, 183, 186, 204, 207, 222, 233, 248, 257, 258, 291, 320, 344, 360, 414, 416, 417, 420, 435, 444, 445, 451, 453, 454, 456, 463, 469
hrīh, 82
hūm, 73, 82, 191, 192, 194, 195, 196
Indra, 72, 77, 124, 131, 140, 214, 301, 390, 392, 393, 394, 395, 482
Indranīlaka, 124

İ
icchanti, 311
indriya, 346, 347, 348, 349
itivrtaka, 450

J
Jalandharapa, 452
jālāngulihastapāda, 156
jālāvanaddhahastapāda, 156
jambu, 200
Jambudvīpa, 65, 178, 200, 229, 362, 367, 381, 383, 384
jarā, 16, 306, 422
jarā-duḥkha, 16
jarā-māra na, 306
jarāyuja, 355
jātaka, 450
Jataka Mala, 239
jāti, 353
jati-duḥkha, 15
jeta, 76
Jetavana, 72, 75, 76, 234
jetr, 76
jetri, 75, 76
jihvā, 332, 334, 335, 348
jihvā-vijñāna, 332, 334, 335
jihvendriya, 348
jina, 122
jña, 246
jñana, 8
jñāna, 52, 209, 247, 266, 280, 291, 292
jñānā, 106
jñānā sūrya, 106
jñānākara, 85
Jñānākara, 84, 85
jyestha, 177
jyoti, 111

K
kāla, 309, 368
Kālakanñjakas, 380
kālasūtra, 367, 368
kalpa, 24, 63, 121, 174, 405, 406
kalyāna, 107
kalyānaprabha, 107
kalyānaśrī, 107
kāma, 31, 246, 351, 387
Kāmadhātu, 379, 385, 386, 387, 401
kanakavarna, 158
Kanakumuni, 60, 61, 63
kāñcanachaviśobhanā, 158
kāñcanasamnibhatvac, 158
Kanyākubja, 72, 76, 77
kaparma, 438
Kapilavastu, 64, 67, 68, 70, 72, 73, 81
kāra, 122
karma-dāna, 245
karma-kārana, 330
karman, 310
karmaniya, 330
karmānta, 48
karmanya, 330
karma-patha, 250, 314, 315
karmāvarana, 331
Karuṇā, 241, 300
karuṇā-avakramantikā, 300
kasina, 51
Kāśyapa, 60, 61, 63, 64, 125, 139, 206, 443
Kavśaka, 8, 75
kavya, 80

kāya, 143, 147, 148, 150, 151, 250, 251, 332, 334, 335, 340, 348, 349
kāyavajra, 250, 251
kāya-vijñāna, 332
kāyendriya, 348, 349
kāyika, 388, 405
ketu, 86, 87, 90
khād, 322
khattika, 322
kleśa, 25, 27, 30, 33, 35, 37, 107, 247, 259, 308
kleśavyādhiviskambhin (?), 107
klisha, 336
klista-mano-vijñāna, 335
kośa, 128
kośagatavastiguhya, 157
Kosala, 67
kośavastiguhya, 157
kośopagatāvastiguhya, 157
kotī, 81, 92, 187, 191, 421, 460
Krakucchanda, 60, 61, 62, 63, 82, 201
krodha, 32
Krsnācāryapa, 452
kṛtsna, 309, 409
ksānti, 236, 238, 259, 260, 261, 430
ksānti-pāramitā, 259
kṣatri, 196
kṣatriya, 64, 196, 216, 301, 387
ksetra, 219
Ksiti, 108
ksitigarbha, 108
kumbhanda, 390
Kūrmapa, 452
kurmapada, 452
kuśāla, 329
kuśala-mūla, 328
Kuśanābha, 77
kuśinagara, 79
Kuśinagara, 72, 73, 74, 79
Kusuma, 121
kūta, 78

L

lakṣaṇa, 109, 152, 153, 154, 155, 165, 166, 293
lakṣaṇapura, 109
lakṣaṇa-vyañjana, 152
Laksmī, 413
lakşanapur atlıg teñri burkan, 109
Lalitavistara, 64
Lalita-vistara, 451
Lambinī, 73
Lankāvatāra Sūtra, 151
Lavinī, 73
Licchavi, 79
Lilaja, 74
Limbinī, 73
lobha, 29, 37
Locana, 83
loka, 172, 177, 384, 397, 421, 422
lokajyestha, 176, 177
lokapālas, 388
lokavid, 167, 171
Lokeśvararaja, 215
Lotus, 59, 60, 71, 78, 84, 85, 87, 98, 100, 118, 119, 121, 122, 126, 132, 133, 239, 280, 356, 420, 444, 462
Lotus Sūtra, 118, 121, 280, 356
Luipa, 452
Lumbinī, 1, 64, 68, 72, 73, 74
lumbinīvana, 73
luyupa, 452

M

madhyamā pratipāda, 43
Madhyamayāna, 444
Magadha, 63, 72, 74, 75, 77
mahā, 67, 90, 99, 109, 110, 111, 112, 113, 340, 406, 415, 421, 422, 445
Mahābhijñābhibhū, 84
Mahābhijñājñanābhibhū, 85
Mahābhijñānābhibhū, 88
mahābhūta, 340, 343
mahābodh, 74
mahābodhi, 74, 199
mahabodı sögütnüñ altını, 74
mahābrahmā, 406
Mahābrahmā, 62, 405, 406
mahādharmābalā (?), 109
mahāgambhīrasāgara-rāja (?), 109
Mahākaccāna, 415
mahākalpa, 405, 408, 409
mahākaruṇā, 181, 183, 241, 266
Mahākāśyapa, 63, 125, 415
mahāmāyā, 67, 68, 69
mahāmegha-agniprabha, 109, 110
mahāmegha-candragarbha, 110
mahāmegha-dharmādhara, 110
mahāmegha-garjita (?), 110, 111
mahāmegha-jyotisprabha, 111
mahāmegha-mangala, 111
mahāmegha-prajñāvarsāpūrna, 111
mahāmegha-ratnaguna, 112
mahāmegha-rsabhanāda, 112
mahāmegha-siṃhanāda (?), 113
mahāmegha-sūryagarbha, 112
mahāmegha-yaśonanda (?), 113

mahapadma, 375
MahāpariNirvāṇa, 442
mahāprabhāsa, 113
Mahāprajapati, 68, 230
mahāpratibhānavyūharāja (?), 114
mahārāja, 388, 390, 391, 392, 398
mahāratnaketu, 90
mahāraurava, 367, 370, 371
mahāsamudra-sāgara, 218
Mahāsa-skya-pa, 452, 453
Mahāśrāvaka, 414
Mahā-śrāvaka, 415
Mahāsthāmaprāpta, 419
mahātāpana, 91
Mahāvrksa, 77
Mahāyāna, 3, 60, 105, 118, 119, 142, 168, 186, 204, 207, 222, 233, 237, 238, 240, 248, 257, 258, 264, 267, 291, 301, 314, 320, 360, 376, 417, 420, 435, 442, 444, 445, 447, 451, 453, 454, 456, 463
maheśvara, 414
Maitreya, 16, 59, 82, 93, 94, 98, 105, 108, 114, 115, 116, 135, 138, 144, 145, 179, 183, 201, 206, 218, 360, 399, 477, 480, 484, 485, 486
maitrīmanas, 241
maitrīmanas/ mahākaruṇā, 241
Makara, 192
mal losava, 452
mala, 239, 244, 247, 259, 350
mala-āsrava, 247
Malla, 79
māmsa, 184
māmsa-caksus, 184
māna, 33
manaındriya, 349
manas, 336, 349
mānātimāna, 33
mangala, 111
mani, 191, 192, 473, 474
mañju, 117, 136, 138
Mañjudeva, 117
Mañjughosa, 117
Mañjunātha, 117
mañjuśrī, 117
mano, 334, 335, 336
mano-vijñāna, 334, 335
mānusa, 380
Mañusvara, 117
manusya, 380
manusya-gati, 380
manusyaloka, 380, 381
manuṣyāṇām, 176
māra, 213, 215, 401, 403
Māra, 199, 387, 395, 401, 402, 403
marana, 422
mārana, 17, 306
mārana-duḥkha, 17
mārga, 7, 40, 41, 256, 257
mastara, 37
Mata, 395
mātrkā, 448, 449
Mātrkā, 68
Maudgalyāyana, 415
Maurya, 72
Māyā, 1, 30, 64, 67, 68, 73, 437
megha, 110, 111, 112, 113
megha-dunduphi-svara-rāja, 119
Meru, 392, 400
moha, 26, 29, 30
mokśa, 53
moksanabhāk, 297
mṛdutaruṇahastapāda, 155
mṛdūtaruṇahastapādatala, 155
Mrgadāva, 75
mudra, 93, 190
mudutaluṇahatthapāda, 155
Mukta, 124
mukti, 53
Muni, 64
musāragalya, 189
musāvādāveramanī, 252

N

nāga, 90,391
Nāgārjuna, 27, 44, 78, 452
Nairañjana, 74
nairātmya, 440
naivasamjñānāsamjñāyatana, 412
namā, 337
naman, 293
namā-rupa, 337
Na-mo A-mi-to-Fo, 88
Nanda, 68, 116
nandabalā (?), 116
nara, 380
naraka, 361, 362, 374
naraka-gati, 361
narākīya, 361
Nārāyana, 413
naropa, 452
Nāropa, 452, 453
nātha, 177
Neranjana, 7
nidāna, 16, 36, 60, 306, 332, 337, 338, 345, 349, 350, 351, 352, 353, 422, 449, 453
nimitta, 293

nir, 261, 463
Nir, 463
nirarbuda, 374
niraya, 361
Niraya, 20
nirayika, 361
nirmāna, 400
Nirmāṇa, 146
nirmāṇabuddha, 146
nirmaṇakāya, 143, 144, 145, 146
nirmānakāya, 83, 151, 152, 261
Nirmānakāya, 142
nirmāṇarati, 399
Nirmāṇarati, 385
nirmita, 400
nirodha, 7, 38, 40
nirodhasatya, 38
nirodya-āryasatya, 38
Nirvāṇa, 7, 9, 23, 38, 41, 42, 43, 49, 52, 53, 59, 72, 78, 79, 88, 108, 114, 151, 168, 169, 170, 171, 179, 181, 202, 203, 209, 219, 232, 236, 258, 261, 280, 287, 294, 345, 415, 417, 418, 420, 421, 426, 435, 444, 445, 453, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 499
Nirvāṇa Sūtra, 102
nitya, 120
nityasamādhi, 120
nityotpāditadharmācakrapravartana (?), 120
nityotyukta (?), 120
nyagrodha, 157
nyagrodhaparimaṇḍala, 157

O
om, 73, 82, 83, 191, 192, 194, 195, 196

P
pādita, 120
padma, 121, 122, 375
padmā, 413
padmaprabha, 121, 122
padmavijaya, 122
Pahārāda, 380
pānātipātā-veramani, 251
pañcadhātu, 340
pañcā-gati, 359
pañca-jñānika, 277
pañcā-kleśa, 33
Pañcāla, 141
pañcānantarya, 319
pañcaskandha, 426
pañcavidyā, 277
pañcavidyāsthāna, 277
pāra, 400, 468
pāramitā, 24, 205, 236, 237, 238, 239, 240, 242, 247, 248, 249, 251, 259, 260, 264, 265, 267, 276, 277, 280, 281, 284, 285, 288, 289, 291, 292, 296, 301, 358, 417
paranirmitavaśavartin, 400
paricitra, 200
pārijāta, 200
pārijātaka, 201
parijñāna, 331, 332, 335
Parinirmita-vaśavartin, 385
parinirvāṇa, 2, 71, 73, 74, 443, 463
parīttā, 407
parīttābha, 407
parīttaśubha, 408
pātalī, 200
paṭhavī-dhātu, 342
Patnapāni, 82
pattikāya, 197
Pausa, 124
pindapāda, 242, 243
Pindapātika, 243
pippala, 2, 101, 199
pirtyakuda, 452
piśācāḥ, 226
pīsvāra, 129
pitaka, 441, 442
posadha, 234
prabhā, 103, 105, 107, 110, 111, 123, 133, 136, 137, 141, 179
prabhākarī, 122, 301, 302, 303
prabham, 122
prabhamkara, 122
prabhasa, 125
prabhāsa, 103, 113, 125, 136
prabhūtajihva, 162
prabhūtatanujihva, 162
pradaksinavartaikaroma(-tā), 158
pradaksinavartaikaroma(-tā), 158
pradakṣiṇāvartaṃ, 158
pra-ita, 376
Prajāpati, 63
Prajāpatī, 64
prajñā, 68, 111, 138, 185, 236, 238, 248, 276, 277, 290, 339
prajñā-caksus, 185
Prajñādhika, 169
Prajñākūta, 452, 453
prajñā-pāramita, 68
prajñāpāramitā, 276
prajñā-pāramitā, 276
prakṛtiśrāvaka, 415
prakuta, 93

Prakuta, 82
pralambabāhu, 157
pramuditā, 301, 302
pranidhana, 236
pranidhāna, 99, 280, 284, 285
pranidhāna-pāramitā, 284
pranihita, 284
prāp, 140
prāpta, 140
prasava, 410
Prasenajit, 76
pratāpana, 19, 91, 367, 372
pratigha, 32
Pratītyasamutpāda, 308, 310, 332, 337, 338, 349, 350, 351, 352, 353
pratyaya, 306, 424, 425
pratyeka, 374, 444
pratyekabuddha, 169, 180, 353, 416, 453
pratyekanaraka, 374, 375
pravartana, 97
preta, 19, 21, 179, 213, 313, 358, 361, 363, 376, 377, 379
preta-gati, 376
Prithu, 395
Prithvi Mata, 395
prthagjana, 308
pṛthivīdevi, 394
pudani, 226
pudgala, 380
pūjite, 191, 192, 194, 195, 196
pundarika, 299, 375
puṇya, 266, 326, 328, 410
puṇya şiri, 326
puṇyaprasava, 409
puṇyaśrī, 328
purā, 123
pūra, 109, 465
puram, 123
puramprabha, 123
pūrna, 125, 126
purohita, 405
puruṣa, 167, 175, 255, 380
puruṣa-damya-sārathi, 167
puspa, 121, 129
pusya, 68, 74, 123
putana, 226, 391

R

rā, 93
ragā, 29
rāga, 31, 246, 351
Rāhu, 380
Rāhula, 64
rāja, 101, 103, 109, 119, 124, 125, 136
rājabhūmi, 299, 300
rājabrahma, 124
rājagrha, 77
Rājagrha, 65, 72, 77, 78, 223
Rajagriha, 74
rājamukta, 124
rājaratnaprabhāsa, 125
rajas, 31
rākṣāsa, 226
rakşaz, 226
rasa, 345
rasarasāgra(-ta), 162
rasarasāgraprāptaḥ, 162
rasarasāgravant, 162
rasarasāgrinaḥ, 162
rasayāna, 163, 211, 212, 217
raśmi, 125, 126
raśmiprabhāsa, 125
raśmi-śata-sahasra-pari-pūrna-dhvaja, 125, 126
rathakāya, 197
rati, 400
ratna, 17, 58, 60, 86, 87, 88, 90, 112, 125, 126, 127, 129, 130, 131, 190, 192, 194, 195, 196, 208, 239, 241, 354
ratnacandra, 127
ratnadā, 127
ratnadhvaja, 86, 87
ratnākara, 127
ratnaketu, 87
Ratnaketu, 81, 87, 88
ratnakośa, 128
ratnanīmitta, 87
ratnapīsvāra, 129
ratnaprabha, 128
ratnapuspa, 129, 130, 328
ratnasambhavā, 81, 82, 88
ratnaśikhin, 128
ratnasūrya, 130
ratnatraya, 58
Ratnāvabhāsa-kalpa, 221
ratnavajra, 131
ratnottara, 130
raurava, 367, 369, 370
ṛddhipāda, 270
ṛddhi-sāksātkriyā, 270
ṛddhiprajña, 177, 179, 180
Rocana, 83
rohita-mukta, 189
rsi, 63, 77, 124, 361, 414
Rudra, 392, 394
rūpa, 337, 339, 340, 427

rūpa-ayatana, 339
rūpadharmā, 223
rūpadhātu, 403
Rūpadhātu, 385, 386, 403, 411
rūpaloka, 403
Rūpāni, 223
rūpāvacara, 403
rūpya, 189

S
śabda, 277, 279, 344
śabda-vidyā, 279
Sabhāga, 321
sad, 238, 346, 360
sad-āyatana, 337
saddharmā, 131
Saddharmā Pundarīka, 442
saddharmāvabhāsa ?, 131
sad-gati, 360
sādhumatī, 301, 305
sad-indriya, 346
sad-pāramitā, 238
saha, 140
sahasra, 125, 126, 421, 422
śāka, 67
sakardagam, 455
sakṛdāgāmin, 454, 455
śākya, 66, 67
Śākyamuni, 2, 7, 9, 44, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 87, 94, 100, 101, 102, 103, 104, 108, 114, 115, 117, 118, 125, 127, 133, 138, 139, 140, 141, 144, 145, 199, 206, 230, 246, 267, 268, 278, 313, 387, 399, 414, 442, 443, 451, 453
Śākyamuni Buddha, 7, 59, 61, 62, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 94, 101, 102, 108, 114, 117, 118, 139, 140, 199, 230, 267, 268, 313, 453
śākyasiṃha, 66
sāl, 78
Sāla, 72
śala, 78, 79, 222
śālavana, 78
samacatvāriṃśaddanta, 161
samadanta, 161
samādhi, 39, 50, 51, 120, 152, 181, 188, 215, 248, 268, 269
samanantara-pratyaya, 425
samanta, 131, 133
samantabhadra, 132
Samantabhadra, 82, 118, 132
samantadarśana, 133
samantaprabha, 133
śamatha-vipaśyanā, 288
sambhāra, 243
sambhavā, 88
sambhoga-kāya, 147
Sambhogakāya, 142
saṃbodhi, 169, 174
saṃbuddha, 169, 174
samgha, 228
samghāta, 369
samjīva, 367, 368
samkalpa, 45, 46
saṃsāra, 22, 23, 92, 173, 190, 191, 287, 295, 456, 457, 458, 459, 461, 462, 464, 465, 466, 469, 498, 499
samsārika, 456
samskāra, 14, 307, 310, 428
samskāra-duḥkhata, 14
samskrtadharmā, 225
samsvedaja, 354, 355
samudāya, 7, 24
samudra, 218
samyag, 44, 47, 49, 52
samyag-dṛṣṭi, 44
samyagjñāna, 294
samyag-jñāna, 52
samyag-vāc (k), 47
samyak, 41, 46, 48, 49, 50, 167, 169, 172, 174
samyak- smṛti, 50
samyak-karmānta, 48
samyak-samādhi, 50
samyak-saṃbuddha, 167
Samyaksaṃbuddha, 416, 420, 421
samyak-vyāyāma, 49
sangha, 2, 58, 59, 72, 227, 228, 231, 239, 241, 373, 374, 415
sanghārāma, 234
Sangha-ratna, 239
saṅghāta, 367, 368, 369
sañjñā, 428
śāntasamvrttaskandhah, 160
śāntasaṃvṛttaskandhah, 160
santuṣita-deva, 399
sapta, 35, 60, 361
sapta Buddha, 60
sapta kleśa, 35
sapta-gati, 361
saptaratna, 189
saptotsada, 159
saptotsadakāya, 159
Sarahapa, 452

sarasvatī, 134
Sarasvatī, 133, 134
sārathi, 175
sarhapa, 452
Śāriputra, 118, 121, 138, 191, 206, 415
śarīra, 70, 71
sarva, 190, 192, 194, 195, 196, 246
sarvajña, 204, 246
sarvajña + kāma, 246
śāsana, 210
śaśa-śrnga, 440
śaśa-visāna, 440
saskaya pantit bahşı, 452
śāstā deva-manuṣyāṇām, 167, 176
Śasta Jataka, 239
śāstā/, 176
śāstār, 176
sat, 136, 138
śata, 125, 126
sattva, 417
satyāni, 7
Śavaripa, 452
Śbhavyūha, 98
shatsamāsa, 316
siddhānta, 306
Siddhārtha, 81
siddhi, 437
Śikhin, 60, 61, 62, 128
śikṣamāṇa, 228
śiksapāda, 247, 248, 249
śīla, 142, 236, 238, 247, 248, 249, 251, 358
śīla-pāramitā, 247
śilpakarmastāna, 277, 279
śilpakarmastāna-vidyā, 279
siṃha, 66, 113, 135, 136
siṃhabala, 135
siṃhahanu, 162
siṃhaprabhāsa, 136
siṃhapūrvārdhakāya, 160
Sirimā, 397
śirīsa, 200, 201
śītavana, 71, 73
Śīva, 58, 391, 398, 414
skandha, 9, 18, 23, 24, 255, 256, 332, 337, 339, 350, 403, 422, 426, 429, 431, 463
ślakṣṇachavī, 159
ślakṣṇatvāt, 159
śmaśāna, 55
smṛti, 50
Śobhanavatī, 63
soma, 102, 217, 396
soma-deva, 396
śonanda, 113
sparśa, 345, 349, 350
sphatika, 189
śraddhā, 240
Śraddhādhika, 169
śraddhendriya, 241
śrāmaṇera, 228, 232
śrāmanerikā, 228, 232
śrāvaka, 361, 414, 415, 444
Śrāvakabuddha, 416
Śrāvastī, 75, 76, 243, 457
śrī, 107, 117, 326, 413
śrīdevi, 413
śrīmahadevior, 413
Śrimat, 82, 88
śrota-āpanna, 455
śrotra, 332, 333, 335, 348
śrotra-vijñāna, 332, 333, 335
śrotrendriya, 348
sthāman, 288
sthitānavanatājānupralambabāhu, 157
sthitānavanatapralambabāhu, 157
strī, 193
stūpa, 70, 71, 72, 73, 79
śu, 408, 409
śubhakṛtsna, 409
Śubhakṛtsna, 385, 409
sudarśana, 409, 411
Sudarśana, 392, 411
Sudatta, 76
Śuddhāvāsa, 385
Śuddhodāna, 1, 64, 66, 67, 68, 69, 189
sudhā, 217
sudṛśa, 409, 411
sudurjayā, 301, 303
sugata, 167, 171
sukha, 8, 91
Sukhāvatī, 82, 88, 90, 91, 92, 104
Sukhāvatī-vyūha, 104
śuklachavi(-tā), 159
śukladanta, 161
Śuklodāna, 138
śukradaṃṣṭrā, 161
śukradaṃṣṭrā, 161
śukradanta, 161
sūkṣma, 136, 138, 159
sūkṣmachavi, 159
sūkṣma-ślakṣṇatvacatā, 159
sūkṣma-ślakṣṇatvacatā, 159
sūkṣmasuvarṇachav, 158
sūkṣmasuvarṇachavi, 158
sūkṣmasuvarṇachavi, 158
sūkṣmatvaktā, 159
sumeru, 136

sumerurāja, 136
śūnya, 431, 433, 435
śūnyatā, 431
suprabha, 136
supratisthitapāda, 154
supratisthitapānipādatalatā, 154
supratisthitasamāpāda, 154
śūramgamasamādhi, 269
Śūramgamasamādhi Sūtra, 269
sūrya, 106, 112, 130, 136, 137, 395, 396
sūrya-deva, 136, 395
sūryagarbha, 112, 137
sūryaprabha, 137
sūryaprabhāsana, 137
susaṃvṛttaskandha, 160
suśukladaṃṣṭā, 161
suśukladamstrā ve ya danta, 161
sūtra, 71, 208, 215, 218, 368, 441, 442, 447, 448, 450, 451, 464, 509
sūtrapitaka, 442
suvarna, 189
suvarnachavi, 158
suvarṇavarṇa, 158
suvarṇavarṇachavi, 158
suvimalaprajñā (?), 138
Suviśuddha, 221
Suyāma, 397
sva, 255
svāgata, 171
svar, 386
svara, 407
śvara, 98
Svarga, 392
svastika, 138
svayam, 255

T
T'ien-t'ai, 83, 209, 267, 287, 288, 294, 452
Tailopa, 452, 453
tanu, 251, 348
tapa, 200, 411
tāpana, 19, 21, 367, 371, 372
tārā, 439
tathā, 167, 435
tathāgata, 87, 103, 104, 167, 168, 190, 191, 192, 194, 195, 196
Tathatā, 272
tejo-dhātu, 343
tilopa, 452
tīrtha, 75
tiryagyoni, 377
tiryagyoni-gati, 377
Tisya, 124, 138
trailokyavijaya, 139
traividya, 429
traya, 58
Trāyastrimśa, 380, 385, 393
trayas-trimśah, 92
trayastrimśāh, 392
tri, 58, 59, 142, 207, 241, 248, 250, 421, 422, 441
tri-karma, 250
tri-kāya, 142
triloka, 386
tri-patha, 250
tripitaka, 441, 442
Tripitaka, 60, 441, 442, 443
tri-ratna, 58, 59, 207, 241
tri-sahasra-mahā-sahasra-loka-dhātu, 421
tri-vajra, 250
Tri-vajra, 248
trividyā, 40, 429, 430
triyāna, 444
tṛṣṇā, 31, 351
tujit, 399
tulya, 96
tus, 399
tuṣita, 399
Tuṣita, 1, 86, 105, 114, 115, 385, 399, 451
Tuśita, 64, 399, 400

U
ucchaṅkhacarana, 156
ucchaṅkhapāda, 156
udumbara, 201
unnatanandarāja, 116
upādāna, 36, 351, 352
upādāna klesa, 352
upadeśa, 448
upādhyāya, 233
Upaniśat, 456
upāsikā, 228, 229, 230, 231, 235, 400, 415
upavasatha, 234, 235
upāya, 194, 236, 280, 281
upāya-jñāna, 281
upāya-pāramitā, 280
uposana, 234
ūrdhvagaroma, 158
ūrdhvāgrābhipradakṣiṇāvartaromā(h), 158
ūrdhvāgraroma, 158
ūrdhvāngasaksinanāvartaromakūpa, 158
ūrnā bhruvāntare jātāvadātā mrdutūlasamnibhā, 164
ūrnā bhruvor madhye jātā himārajataprakāsā, 164
Ushas, 395

usni, 164
uṣṇīsaśiraska(-tā), 164
uṣṇīsaśīrsa, 153, 164
uṣṇīsaśīrsānavalokitamūrdha, 164
ussaṅkha, 156
utpādanirodha, 39
utpala, 118, 299, 374
uttara, 139, 140, 172, 223
uttaranīdī, 139
uttaravyākaranaprāpta, 139, 140

V
vāc, 47, 250, 252
vac-deva, 394
vacī, 394
Vāgīśvarapa, 452, 453
vagişvarapa, 452
Vaibhāra, 69
vaidūrya, 189
Vaipulya, 442, 447, 450, 451
vairāgyabhūmi, 301
Vairocana, 60, 81, 82, 83, 95, 204
vaiśālī, 79, 80
Vaiśālī, 72, 79, 127
vaiśaradya, 181
Vaiśravaṇa, 385, 388, 391, 392
Vaiśravaṇa, 388
vaiśravaṇa-mahārāja, 391
Vaiśvarana, 391
vajra, 131, 140, 191, 192, 194, 195, 196, 248, 250
Vajradhara, 452, 453
vajradhātu, 419
Vajradhātu, 83, 103, 394
Vajraghanjuna, 452
vajrapāni, 140, 258
Vajrapāni, 82, 140, 452, 453
vajrāsana, 201, 202
vāk, 250, 252
vākvajra, 250, 252
vam, 83
vāna, 463
Varānaśī, 7, 8, 72, 75, 214
varsa, 13, 19, 59, 112, 307
vartī, 189
vartin, 189, 400
vasa, 400
vasanabhāk, 297
vaśavartin, 401
Vaśavartin, 400, 401, 402
Vasu, 392, 395, 396
vatī, 91
Vāyu, 77
vāyu-dhātu, 343
vçiragantipa, 452
vçirapani, 452
vedanā, 350, 427
Vedānta, 30
Vemacitrin, 380
vicikitsā, 34
vid, 76, 172, 332
Vidara, 369
vidñā, 332
vidyācarana-sampanna, 167
vihāra, 73, 234, 322
vijaya, 68, 74, 141
Vijayapa, 452, 453
vijayaprabha, 141
vijñāna, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 347, 394, 428
vijñāna-deva, 394
vijñānānantyāyatana, 412
vimalā, 138, 141, 142, 247, 301, 302
vimala + anāsrava + jñāna, 247
Vimalakirti, 79
vimalaprabha, 141
vimalaśīla, 141, 142
vinaya, 441, 442, 443
vinayapitaka, 442
viparināma-duḥkhatā, 14
Vipaśyin, 60, 61
Vīra, 243
Virūḍhaka, 388, 390, 391
virūḍhaka-mahārāja, 390
Virūpāksa, 388, 391
virūpāksa-mahārāja, 391
vīrya, 105, 140, 236, 238, 264, 265
vīrya pāramitā, 264, 265
Vīryādhika, 169
vīrya-pāramitā, 264, 265
visaya, 338
visayadhātu, 338
viskambhin, 107
Viśnu, 58, 178,390, 395, 413
Viśva, 394
Viśvabhadra, 132
Viśvabhū, 60, 61, 62
viśvakarman, 393, 394
Viśvakarman, 118
Viśvapāni, 82
vrhatphala, 410
Vriji, 79
vyādhi, 107
vyākarana, 140, 449
vyakrit alkış, 207
vyākrti, 207
vyāyāma, 49

Y
yakṣa, 135, 227
yaksinī, 102, 134
Yāma, 312, 368, 376, 385, 397, 398
yāma(deva)loka, 397
yama-deva, 397
yāma-deva, 397
yamadivi, 397
yāmaloka, 397
yamalokika, 397
yāmandakaya, 397
yamāntaka, 398
yāmarāja, 397
yāna, 445, 453
Yaśodharā, 64, 126
Yogācāra, 448
yojana, 366, 367, 383, 400, 405, 406

1.3.PALİCE BUDİZM TERİMLERİ DİZİNİ:

A
abhabba, 468
ābhassara, 410
abhidhamma, 446
abhinilanetta, 163
akanittha, 414
anabhraka, 412
anuppāda, 262
apadāna, 453
appamānabha, 410
appamāna-subha, 411
arunā, 243
arūpin, 415
aviraladanta, 161
aviraradanta, 161
āyatapanni, 155

B
bhikkhunī, 231
bodhisatta, 420
brahmakāyika, 407
brahmasara, 163
brahmujugatto, 160

C
carimabhava, 302
cattālīsadanta, 161

D
devānam indo, 395
devaputta, 386
dhamma, 186, 208
dhammacakka, 215
dhamma-cakkhu, 186
dhammaparīyāya, 210
dhammatā, 223
dhatarattha, 392
diṭṭhi, 35

E
ekayoni, 446
ekekaloma, 158

G
geyya, 451
gopakkhuma, 164

İ
itivuttaka, 453

J
jālahatthapadā, 156
jhāna, 268

K
karuṇā, 243
khandha, 429
khanti, 261
kosohittavatguyho, 157

M
magga, 41
mahākaruṇā, 243
mamsa-cakkhu, 184
māra, 404

Ñ
ñana, 210
ñāna, 267
ñānika, 279

N
nibbana, 466
nigrodhaparimaṇḍalo, 157
nimmānarati, 402

P
pahūtajivha, 162
panidhāna, 285
pāramī, 237
paritta, 409
pindapatta, 244
pitantaraṃsa, 160
puṇyaprasava, 412

R
rasaggasaggi, 162
rūpadhātu, 406
rūpāvacara, 406

S
saddha, 241
samadanta, 161
sama-vatta-kkhandha, 161
sammādiṭṭi, 44
samskhāra, 311, 431
sām-śramanera, 233
samtha, 289
sattussada, 159
sāvaka, 417
sīhahanu, 162
sīhapubbaddhakāya, 160
sikkhāpada, 249
sottara, 173
subhā devā, 411
subha-kinna/kinha, 411
sukhumachavi, 159
suññatā, 434
suppatiṭṭhitapāda, 154
susukkadāṭha, 162
sutta, 450
suttapiṭaka, 445
suvaṇṇavanna, 159

T
tathatā, 438
tathatta, 438
tāvatimsa, 394
tevijja, tevijja-tā, 432
ṭhitako va anonamanto ubhohi pāṇitalehi jaṇṇukāni parinasati…, 157
tissa, 138
tuṣita, 401

U
uddhaggalomo, 158
unhīsasīsa, 164
uṇṇā bhamukantare jātā odātā mudutūlasannibhā, 164

V
vehapphala, 412
viññana, 396
virūlhaka, 393
virūpakka, 393

1.4.ÇİNCE BUDİZM TERİMLERİ DİZİNİ:

一 乘, 446
一佛乘, 446
一切智, 206, 247
一切經, 444
一大宅, 465
一如, 273
一字最勝佛頂輪王, 141
一曰多伽, 453
一目多伽, 453
一眞法界, 220
一雨, 217
一鼗多生, 317
七七齋, 426
七佛, 60
七佛藥師, 60
七使, 35
七十五法, 224
七垢, 35
七情, 35
七衆, 229
七資, 190
七趣, 363
七躬醫王, 60
三 毒, 29
三世, 139, 474
三世佛, 207
三乘法門, 447
三乘, 447
三力, 135
三十三, 394
三十三天, 394
三十二大人相, 153
三十二相, 153
三千大千世界, 424
三善, 272
三天使, 16
三宝, 58
三寶身, 142
三尊, 58
三忍, 261
三念住, 183
三念処, 183

三性, 283
三惡道, 359
三慕達羅, 219
三摩難呾囉, 428
三施, 243
三明智, 432
三曼多, 131, 133
三有, 388
三根, 29
三檀, 243
三母捺羅娑誐羅, 219
三牟提耶, 24
三界, 388, 406
三病, 26
三禪天, 410
三空, 437
三般若, 278
三苦, 13
三蔵, 444
三藏佛, 60
三藐三佛陀, 169
三覺, 59
三身, 142
三車, 447
三道, 359
三際, 474, 475
三食佛, 59
上, 140
上乘, 448
不 妄 語, 253
不來, 473
不偷盜, 253
不動, 84
不動地, 306
不增減眞如, 274, 276
不妄語, 253
不娃愁, 253
不悉乘, 448
不樂, 363
不殺生, 252
不淨觀, 27
不生, 235, 262, 466
不空, 82
不空成就如來, 93
不退(轉), 299
不退轉, 299
世尊, 177
中, 447
中午世界, 424
中道, 43
九上緣惑, 439
九喻, 439
九結, 37
乞叉, 228
乞叉底壞沙, 108
乞士, 230
也天, 397
二嶽, 267
二果, 458
二满多践掠囉, 132
二禪天, 409
二空, 436
二苦, 11
二身, 152
五佛, 81
五使, 33
五塞犍陀, 429
五感, 33
五明, 279
五智, 117
五智如來, 81
五法人, 69
五無問藥, 321
五盛陰苦, 24
五眼, 184
五苦, 18
五蘊, 429
五衆, 429
五趣, 361
五逆, 321
五鈍使, 33
五陰, 24, 429
五陰盛（苦), 24
交露, 441
人, 383
人中師子, 178
人相, 257
人空, 436, 437
人趣, 383
人雄師子, 178

仁, 64, 67
仏所行讚, 80
仏眼, 187
仏陀伽耶, 74
他, 256, 438
他力, 256
他化, 403
他化(自在)天, 403
他化自在天, 403
他受用身, 149
伊沙堀, 77
伊泥延牖相, 156
伊蒲塞, 232
伐里沙, 111
休屠, 59, 422
伽毗羅皤窣都, 81
伽毗羅蘇都, 81
伽絺那, 323
伽银陀, 350
伽陀, 451
但（ya da 怛）他, 438
佛, 59, 62, 89, 418, 422
佛世尊, 177
佛光, 204
佛具十身, 152
佛刹, 205
佛剎, 205
佛吼, 113
佛國, 205
佛地, 422, 423
佛子, 208
佛德, 180
佛德身, 188
佛支提, 71
佛敕, 211
佛教, 203
佛智, 174, 206, 247
佛本行集經, 80
佛樹, 200
佛母, 67
佛法, 203
佛法鈸, 216
佛海, 468
佛無礙慧, 206
佛眼, 187
佛紇差怛紐, 205
佛舍利, 70
佛跡, 70, 71
佛迹, 71
佛道, 203
佛陀, 59, 422
佛頂, 164
佛骨, 70
依他 (起) 性, 264
依他十喻, 444
依他十險, 439
依他自性, 288
依法不依人, 284
信, 241
信事男, 232
信士, 232
信女, 232
信施, 242
信根, 242
修伽陀, 172
修多雜, 450
修羅, 381
修羅界, 381
修道, 259
俱空, 437
俾沙閣雜所, 100
個佛, 60
倌, 228
倌加, 228
倌塞逝羅, 311
倌詞, 136
倥, 37
俱留孫, 62
俱舍, 128
俱那含牟尼, 60, 63
偈, 451
偈讚, 451
偷盗, 317
傍生, 380
傍生趣, 380
傍行, 380
像事, 207
僧伽, 228
僧伽藍, 235
僧寶, 228

儐荼夜, 244
優婆塞, 229, 232
優婆夷, 229, 232
優婆提舍, 451
優晏(鉢), 202
優曇華, 202
優烏提舍, 451
優鉢羅, 377
優陀那, 454
先世曾, 98
光, 105, 107, 123, 128, 136, 141, 179
光德國, 125
光明, 105, 107, 123, 125, 128, 136, 141, 179
光明如来, 125
光明眼, 188
光毫, 164
光目女, 108
光相城, 62
光音天, 410
兜率陀 (兜率 ya da 兜率哆), 401
兜術, 401
內明, 279
兩舌, 318, 319
八 正 道, 253
八 識, 337
八不, 44
八十種好, 165
八大地獄, 368, 376
八大地獄 (八大), 368
八寒(冰) 地獄, 376
八寒地獄, 376
八正道, 7, 41, 253
八正道(分), 41
八正門, 41
八熱地獄, 368
八由行, 41
八直行, 41
八直逍, 41
八聖堪支, 41
八苦, 23
八遊行, 41
八道船, 41
八道行, 41
六, 346
六入, 252, 309, 339, 347
六十二見, 432
六极, 348
六波羅蜜, 239
六譚, 309
六賊, 348
六趣, 362
六輪, 189
六道, 362
六阿耶怛那, 339
六隨眠, 37
具知根, 291
具足千万光相如来, 126
典子, 208
冒地, 101
冒地賣多, 101, 238
冥府, 363
凌合樹, 202
分衛, 244
分陀利, 377
別佛, 60
剎利 (剎帝利), 197
剎怛利耶, 197, 205
剌那伽羅, 127
剌那尸棄, 128
劍林 (ya da 樹) 地獄, 368
力, 135, 281, 290
力波羅密, 265
功, 332
功力, 332
功德佛, 152
功德天, 416
劣應身, 145
劫比羅伐窣堵, 81
劫比羅伐窣都, 81
劫比羅國, 81
勃沙, 124
勃陀, 59, 422
勃馱, 59, 422
勇, 245
勝流眞如, 274, 275
勢, 290
勤策女, 233
勤策男, 233
勸, 265
化佛, 147, 152

化樂天, 402
化生, 356, 357
化身, 142, 144
十, 103
十二 緣起, 307
十二(有) 支, 307
十二入, 346
十二因緣, 307, 347
十二因緣, 308
十二惡律儀, 324
十二棘囡, 307
十二率速, 307
十二緣起, 308
十二部經, 450
十二重城, 307
十二销, 307
十住, 189, 303
十信位, 189
十八不共仏法, 180
十八不共法, 180
十八天, 407
十八重地獄, 365
十力, 181
十力明, 181
十善, 316
十地, 190, 274, 303
十度, 281
十廻向, 189
十惡, 316
十惡業（逍), 316
十戒, 249, 316
十方, 93
十方世界, 94
十方十佛, 94
十智, 264
十毗, 375
十法界, 363
十波羅蜜, 281
十波羅蜜 (ya da 密多), 281
十眞如, 274
十眼, 184
十號, 167
十行, 189
十道, 251
十障, 274
千輻輪相, 154
南贍部洲, 386
南閻浮提, 386
卞別心, 254, 351
卵生, 356, 357
厢德, 267
取, 36, 245, 309, 353
受, 309, 352, 430
受別, 208
受決, 208
受記, 208
口四, 318
叫喚, 372
合姨麻, 202
吉祥, 124, 416
吉祥天, 416
吉祥天女, 416
名, 294
名色, 309, 338
向伊帝目多, 453
吠嚧遮那, 83
吋喚, 372
味, 346
味欲, 346
味著, 346
味道, 346
呼啐, 372
和伽结 (那), 452
和伽那, 452
和伽鶱, 452
和伽鼉那, 452
和輕邶, 452
問, 297
問訊, 297
啞撇釋該而, 297
善, 283, 331
善友, 107
善心, 283
善性, 283
善慧地, 306
善本, 330
善根, 330
善法, 92
善現天, 413
善藏, 320

善見天, 414
善逝, 172
嘔侯侯, 377
四 (大) 上王, 391
四 苦, 15
四依, 457
四兵, 198
四向, 457
四大, 342
四大界, 342
四天上下, 391
四天下, 391
四天王, 391
四天王天, 390
四如意足, 271
四如胂足, 271
四怨, 405
四悪趣, 360
四悪道, 360
四無(所)畏, 182
四王(天), 390
四生, 356
四界, 342
四眞諦, 7
四禪天, 389, 412
四空天, 415
四緣, 427
四聖, 417
四聖諦, 7
四苦, 15
四衆, 230
四諦, 7
四身, 151
四輪, 82, 342
因, 307, 308
因明, 280
因果, 308
因果庙寧, 308
因緣, 308, 427, 452
因緣觀, 27, 307
因行果, 308
因通(ya da 陀) 羅大將, 395
因陀羅, 395
因陀羅尼羅 (目多, 124
因陀羅尼羅 (目多), 124
囲那, 267
園墮, 244
圓光, 166
圓實, 288
圓成, 271, 288
地, 108, 363, 364, 440
地 獄, 363, 364
地 蔵 菩, 108
地界, 343
地藏, 108
垢識, 260
堅固精進菩薩, 105
堅牢地天, 397
堅牢地祇, 397
堅牢地神, 397
堆壓, 371
報, 142
報身, 147, 148
塔, 71, 72
塔堪, 71
塞姆悉底迦, 138
塵, 105
塵表, 105
境, 340
增長天, 393
增長天王, 390, 392, 393
壤苦, 13, 14
壽相, 258
外子, 208
多他阿伽陀 (耶), 167
多寶如來, 123
多寶, 123
多寶 (多寶), 123
多寶如來, 123
多羅夜登陵舍, 394
多聞天, 394
多聞天王, 390, 392
多間天王, 394
多陀, 438
多陀阿伽陀, 167
夜叉, 228
夜摩, 400
夜摩天, 399, 400
夜摩盧迦, 399
夢, 440, 441

大, 391
大乘菩薩十地, 303
大乘, 448
大乘經, 445
大千世界, 424
大叫唤地獄, 372
大叫, 372
大呼, 372
大寶幢菩薩, 90
大慈, 183, 243, 267
大慈大慈, 267
大日, 82
大日如來, 83
大梵关, 408
大梵天, 408
大樹仙人, 76
大法力菩薩, 109
大海, 219
大海深 (流汪菩薩), 109
大炎熱, 374
大熱, 374
大號叫, 372
大身佛, 118
大辯（才）功夢天, 134
大辯天, 134
大辯才天（女）, 134
大通智胖, 84
大雪淨光菩薩, 99, 113
大雲吉祥菩薩, 111
大雲名稱喜樂菩薩, 113
大雲寶德菩薩, 112
大雲師子吼菩薩, 113
大雲慧雨充逋菩, 111
大雲持法菩薩, 110
大雲星光菩薩, 111
大雲曰藏菩薩, 112
大雲月藏菩薩, 110
大雲火光菩薩, 109
大雲牛王吼菩薩, 112
大雲蕾音菩薩, 110
大饺炙, 374
天, 83, 102, 386, 390, 391, 392, 393, 401, 403
天人師, 176
天弓, 442
天授, 70
天王, 391
天王如來, 69, 104
天眼, 185
天神, 387
天趣, 386
天道, 104, 386
天酒, 218
天鼓, 92
天鼓昔, 92
太千世界, 94
奢摩他毗婆舍那, 289
奢摩他毗鉢舍那, 289
女, 384
好, 153
如, 438
如來, 167
如來藏, 216
如夢, 440
如如, 439
如如佛, 152
如幻, 440, 441
如影, 441
如意珠, 193
如意足, 271
如泡, 441
如眞, 439
如聲, 441
如電, 442
妙, 136, 138
妙吉祥, 117
妙喜足天, 401
妙德, 117
妙莊王, 98
妙葚國, 86
妙首, 117
妙首 (ya da 頭), 117
妙高山(王), 136
妙髙山王菩薩, 136
妬, 320
妬不男, 320
姞栗陀羅矩叱, 78
娑羅, 78
娑羅樹, 78
娜麼 (ya da 摩), 294
婆展尼蜜婆舍拔提天, 403

婆那和提, 403
婆頗娑, 136
婦, 194, 384
婦人, 384
嫉, 320
孤園, 75
孤獨園, 75
安楽世界, 91
安樂, 466
忿芻, 230
定, 120, 270
宝, 126
室利, 416
室利提婆, 416
室末那伊洛迦, 233
室羅摩尼羅, 233
室羅摩拏洛迦, 233
室羅縻拏理迦, 233
寂岸, 471
寂滅, 466, 472
寂跃, 64
寒熱和合生, 356, 357
實相, 288
實相般若, 278
寶住, 117
寶光天子, 137, 398
寶勝, 87
寶幢, 86
寶手, 82, 127
寶手自在菩薩, 129
寶樹, 200
寶氏, 117
寶生, 82, 87
寶相, 87
寶相如來, 117
寶號, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131
寺, 235
小, 447
小乘, 448, 456
小千 世界, 424
小吾, 255
小聖, 459
少光天, 409
少淨天, 411
尸, 249
尸利, 107
尸利沙, 202
尸利激, 202
尸利躲, 202
尸城, 79
尸怛雜, 249
尸棄, 60, 61
尸棄那, 62
尸棄那 (ya da佛), 62
尸羅, 249
尸羅婆攝蜜, 249
尸里, 416
尼姑, 231
尼彌留陀, 38
尼摩羅, 402
尼樓陀, 38
尼陀那, 307, 452
尼陀那 ya da 因緣, 452
尼陀那目, 452
崑若审, 333
嵐毘尼, 73
工巧明, 281
巧厭, 363
巧業明, 281
差多羅, 205
布施, 240
布施波羅蜜, 240
布沙（ya da 涵）他, 236
布薩, 236
布薩日, 236
希那衍, 456
帝沙, 138
帝釋弓 (帝弓), 442
帝隸路迦也吠闍耶, 139
師, 117, 234
師子, 135, 136
師子遊戲三昧, 270
常, 120
常定菩薩, 120
常發心轉法輪菩薩, 120
常精進菩薩, 120
幢, 86
幢幡, 86
幢相, 86
広目天, 393

序品, 118
底栗車, 380
底沙, 61, 138
度, 237, 238
庶子, 208
廣果天, 412
廣目天, 393
廣目天王, 390, 393
廣長舌, 162
弁天, 134
弁才天, 134
式叉(瘅那)尼, 232
式叉摩那, 229
式棄, 62
式詰, 62
弗, 124
弗土, 205
弗沙, 61, 124
弥勒菩, 114
彌勒, 114
彌陀, 82
彼岸, 472
律藏, 446
得, 140
得上授記菩薩, 140
徧一切處, 83
徧淨天, 411
微惹耶, 122
微誓耶, 122
心, 481
心不相應行法, 225
心如虛空菩薩, 96
心心, 226
心法, 225, 319
心裙有法, 225
忍, 261
忍辱, 261
応身, 144
忿, 320
怒, 32
怛利夜登陵奢, 394
怛利耶怛利奢, 394
怛梨天, 394
思惟, 270
性心, 199
息忌伽彌, 458
息惡行慈, 233
悉地, 440
悪趣, 360
悪道, 360
悲, 243
悲智, 422
惡, 284
惡作, 313
惡見, 320
想, 431
想地獄, 369
惹多, 355
惹那, 248
意三, 29
意識, 336
愚癡, 30
愛, 31, 36, 248, 309
愛的離苦, 23
感, 26, 30
慈悲, 243
慈悲觀, 27
慈氏, 115
慢, 33
慢使, 33
慢坑, 33
慢山, 33
慢想, 33
慢結, 33
慢緩, 33
慢舉, 33
慢見, 33
慢過慢, 33
慧, 248
慧日, 106
慧眼, 185
應人, 169, 234
應供, 169, 235
應化舟, 144
應病與藥, 99, 100
應身, 144
應頌, 451
戍縷多, 349
成所作智, 292
我人四相, 257

我相, 257
我空, 436, 437
我等慢, 33
戒, 249
戰按雜, 102
戰達驊, 102
所(乞)费, 349
所緣緣, 428
抄乘, 448
抛葉(波), 63
拘夷那竭, 79
拘尸城, 79
拘尸那, 79
拘尸那撾羅, 79
拘樓孫, 60, 62
拘樓秦, 62
拘留孫佛, 62
拘留泰佛, 62
拘那(含)牟尼, 63
拘那含, 60, 63
持, 110, 249, 392
持國天, 391, 392
持國天王, 390, 392
持戒, 249
持戒波羅蜜, 249
挂, 388
捨擺馱, 241
捺落迦, 363
捺迦那, 363
授記, 452
接, 450
揀乞尖孳, 109, 294
提和, 386
提婆, 386
提婆地提婆, 178
提桓, 386
提波, 386
揭底, 358
揭梨馱羅鳩胝, 77
摩伽陀, 74
摩尼, 192
摩提 (底) 波羅蜜多, 261
摩揭陀, 74
摩榮 賒, 383
摩榮奢, 383
摩榮沙, 383
摩珂衍, 448
摩竭提, 74
摩竭陀, 74
摩訶室利, 416
摩訶陀, 74
摩那埵, 332
摩醯首羅, 416
摩醯首羅天, 416
播磔弭多, 237
擇滅, 40
攀盧心, 254, 351
攝拖苾馱, 280
攝那尸棄, 62
支佛觀, 307
救, 53, 57
救世, 56
救拔, 57
救脫, 53
救苦, 55
敬首, 117
文字般若, 278
文殊, 117
文殊 (師 利), 117
文殊師利菩, 117
文殊菩, 117
斫託羅, 154
斫迦羅 (ya da柘迦羅), 154
斯陀含, 458
斷見, 425
方便, 281, 282
方便智, 283
方便殺生, 282
方便般若, 278
方廣, 454
方廣大莊嚴經, 454
方等, 445
施, 243
施無畏, 245
施藥菩薩, 99
旃達提婆, 399
旃達羅, 399
旃陀雜, 102
旅達 (羅), 102
旅達(羅), 127

日, 130
日光菩, 137
日光菩陲, 137
昆佛略, 454
明星, 95
明王, 139, 401
明行足, 171
星翳, 442
時乞縛, 350
普明如来, 133
普現佛, 118
普莎, 124
普賢, 82, 132
普賢菩, 132
普首, 117
智, 59, 248, 267, 281
智度叙, 277
智慧, 267
智慧光佛, 89
智樻, 84
智眼, 188
智積, 85
智自在所依, 274, 277
智钱, 117
智铳佛, 152
曇摩, 347
更活, 369
曼殊室利, 117
最勝, 122, 141
最勝佛頂, 141
最勝眞如, 274, 275
最勝金輪 佛頂, 141
月, 102
月光, 103
月光太子, 103
月光菩, 103
月天, 399
月愛三昧, 102
月愛昧, 102
有, 307, 309, 353
有智慧, 383
有海, 462
有漏, 26
有爲法, 226
有頂(天), 83
服界, 349
未知當知根, 291
末伽, 41
末奴沙, 383
末尼, 192
末束諫, 17
末法, 226
末那, 243
末那識, 336
本事, 452
本事經, 453
本生經, 453
析, 295
析智, 295
果熟識, 338
柯波陀那, 453
梵天人, 387
梵宮, 407
梵摩, 124
梵輔天, 407
梵運, 57
梵音, 163
植那, 240
業, 311, 312
業報, 331
業果, 331
業簿, 332
業自在等所依眞如, 274, 277
業障, 333
極樂, 91
極樂世界, 91
極清淨慧菩薩, 138
極熱地衆, 91
極難勝地, 305
槃遮, 253, 396
樂上菩薩, 100
欲, 31, 388
欲界, 389
歡, 116
歡喜, 69
歡喜力菩薩, 116
歡喜國, 86
歡喜地, 303
歡喜藏摩尼寶精佛, 118
歡喜高王菩薩, 116

止觀, 289
正倮末, 226
正命, 49
正定, 51
正徧智, 169
正念, 50
正思, 46
正思確, 46
正智, 52, 295
正業, 48
正直, 296
正福知, 169
正精進, 49
正行, 234
正見, 44
正話, 47
此岸, 464
死, 17
死亡, 17
死王, 400
死生, 459, 460
死苦, 17
死賊, 17
殊, 317
殺, 317
殺三摩娑, 317
殺賊, 235
殿林, 76
母陀, 17, 59, 422
母馱, 59
毒箭, 443
毒蛇, 342
比丘, 229, 230
比丘尼, 229, 231
比呼, 230
毗沙門天, 394
毘伽羅, 140, 452
毘何羯嘛拏, 452
毘佛略, 454
毘婆尸, 60, 61
毘婆沙, 61
毘恕沙付, 62
毘攝羅, 62
毘柰耶藏, 446
毘濕婆部, 62
毘盧, 82
毘盧舍那, 82
毘盧遮那, 82
毘社耶, 122
毘耶翔剌鋪, 452
毘舍婆, 60, 62
毘舍婆 (ya da 毘舍符), 62
毘舍浮, 62
毘舍闍, 227
毘訶羅, 235
毘鉢沙, 61
毘闍那, 333
毘頗沙, 61
毘首羯磨 (毘首), 396
毫相, 164, 165
毫眉, 164
水大, 344
求寂, 233
求运凑寂, 233
沒馱, 59
沙彌, 229, 233
沙彌尼, 229, 233
沙羅, 78
法, 104, 142, 208
法上部, 105
法乳, 211
法位, 220
法味, 213
法布施, 213
法師, 211
法忍, 263
法性, 223, 273, 438
法性土, 220
法性水, 212
法性海, 219
法成就, 440
法施, 213, 243, 244
法明, 222
法智, 210
法本, 222
法水, 212
法滅, 226
法炬, 222
法無別眞如, 274, 276
法燈, 222

法王, 220
法眼, 186
法眼萍, 186
法空, 436, 437
法臣, 195
法舟, 219
法船, 219
法華, 445
法蔵比丘, 216
法蘊, 223
法螺, 221
法語, 224
法寶, 208
法身, 150
法輪, 215
法鈸, 216
法門, 210
法門海, 210
法雨, 217
法雲, 307
法雲地, 307
法雷, 214
法音, 214
法食, 212
法鼓, 214
泡, 441, 442
波利樹, 201
波利質羅 (波利質多羅), 201
波利那, 320
波吒羅, 201
波疑質姤, 201
波羅奈(斯), 75
波羅蜜, 237
波羅蜜多, 237, 261
波舍拔提, 403
波頭康, 121, 122
波頭摩, 377
泥人, 19
泥盧钵羅, 118
泥羅浮陀, 377
注四依, 219
流轉, 464
浮圖, 59
浮塔, 59, 422
浮舍, 62
浮陀, 59, 422
浮頭, 59, 422
涅槃, 466
涅槃八味, 346
涵波耶波尿资, 282
淨, 138, 141, 248, 347
淨土宗, 91
淨土論, 96
淨士, 91
淨戒菩薩, 142
淨方, 91
淨滿, 83
淨璔璃世界, 86
淨門, 470
淨飯王, 68
淫樂城, 469
深摩舍那, 56
清, 248
清凉, 249
清法眼, 187
清涼山, 117
清涼池, 471
滅, 7, 466
滅受想定, 40
滅度, 466, 467
滅諦, 38
滿殊尸利, 117
漏, 26
濕生, 356, 357
濡首, 117
灌頂, 297
火, 62
火坑, 367
火大, 345
火梵地獄, 368
火狗, 367
火蛇, 367
火車, 367
火車地獄, 367
炎熱, 373
烏枕南, 454
烏波第鑠, 451
烏瑟膩沙 (烏瑟), 164
烏通沙他, 236
烟, 217

烟蓋, 217
無, 354
無上, 173
無上上乘, 448
無上乘, 448
無上士, 173
無上正福知, 174
無別眞如, 274, 275
無動, 84
無問藥, 321
無垢, 304
無常, 40, 432
無常衣, 433
無心, 39
無心定, 39
無想, 39
無憂樹, 199
無我, 432, 444
無所有處, 415
無攝受眞如, 274, 275
無明, 30, 309
無有, 289
無染淨眞如, 274, 276
無漏, 248
無漏慧, 248
無漏智, 248
無漏根, 291
無漏運, 57
無煩天, 413
無熱笑, 413
無爲, 466
無爲生死, 459
無生, 262
無生之生, 262
無生忍, 263
無生智, 264
無生法, 264, 471
無畏, 245
無畏施, 243, 245
無痴, 273
無相, 437
無瞋, 272
無礙智, 206
無種性, 312
無種闡提, 312
無等乘, 448
無等等乘, 448
無色, 270
無色界, 388, 389, 415
無著, 245
無著行, 245
無記, 284
無貪, 272
無量, 88
無量光, 89
無量光天, 410
無量淨天, 411
無量達, 89
無間, 375
無間地獄, 375
無間道, 375
無障礙轉法輪菩薩, 97
無雲天, 412
無願, 437
焦熱地獄, 373
焰, 400
焰慧地, 304
焰摩天, 399
焰魔, 400
煩悩, 26
煩惱, 26, 36
燒炙, 373
獅子, 66
獅子王, 66
王, 90, 101, 124, 125, 136, 189, 391, 400
王舍城, 77
玻瑰, 190
珊覩史多, 401
珊都史多, 401
珠, 192
現世, 475
現前地, 305
現在, 475
現在世, 475
球璃, 190
理, 117
琰魔, 400
琰魔界, 399
瑪瑙, 190
甘运（王), 90

甘露, 218
甘露法, 218
甜鼻旨, 375
生, 15, 309
生化, 357
生死, 459, 460
生死滔, 465
生死輪, 464
生滅, 39
生生 死死, 459
生老病死, 15
生苦, 15
男, 385
甸鼻, 375
畜生, 380
畜生界, 380
畜生趣, 380
畢利多, 378
異熟, 293
異生, 310
異緣, 428
疑, 34
疑使, 34
疑刺, 34
疑城胎宮, 34
疑執, 34
疑心, 34
疑悔, 34
疑盛, 34
疑結, 34
疑蓋, 34
疑見, 34
疥毗, 375
疸乘, 445
疾, 16, 26
病, 16, 26, 27
療蒲煩情病菩薩, 107
癡, 27, 30
發光地, 122, 123, 304
白受用身, 149
白黑, 296
白黑布薩, 296
白黑業, 296
盧知心, 254
目, 393
目冥, 310
相, 109, 153, 294, 482
相好, 153
眞人, 160
眞全, 472
眞如, 273
眞實之際極, 438
眞實明, 291
眞明, 291
眞淨, 292
眞說, 47, 292
眞身, 151
眞金像, 159
眞金山, 159
眞陀大黑, 193
眞際, 288
眞鬥, 237
眼根, 349
眼識, 334
眼識界, 334
眼识, 334
瞋, 27, 29, 32
瞋心, 32
瞋恚, 32
瞋拳心, 32
瞋火, 32
瞋煩描, 32
瞿曇, 66
知世問, 172
知事, 247
知足(天), 401
破魔, 406
磔, 378
碎碟, 190
社得迦, 453
祇夜, 451
祇洹, 75
神仙佛, 118
神我, 256
神通遊戲經, 64
福, 188
福德, 267, 328
福德莊嚴, 267
福智, 329
福生天, 412

禪, 268
禪三昧, 269
禪宗, 268
禪那, 268
種子識, 338
究竟, 224
空, 354, 434, 437, 438
空想, 436
空有, 435
空無邊處, 415
空理, 436
空蔵, 95
空蔵菩, 95
突, 313
突吉羅, 313
突悉吉栗多, 313
突膝吉栗多, 313
窣沙, 124
竭若翰閣, 76
竺法力, 104
第一義樂, 470
第二能變, 338
等地獄, 369
等心, 284
等慈, 285
等活, 369
等活地獄, 369
等覺, 190
等觀, 285
箱師, 86
精法輪, 215
精進波羅 密, 265
紇差怛羅, 205
紙, 76
累謙, 24
給, 100
給園, 75
經律論, 445
經蔵, 445
維衛, 61
線, 450
線合, 371
緣, 427
緣 覚, 418
縛, 36
總持自在王菩薩, 114
结若多, 434
羅提提 (ya da 梯) 毘, 397
羅閱, 77
羯句忖那, 63
羯洛迦孫馱, 62
羯羅迦寸地, 62
羯耻羅, 323
羯耻那, 323
羼底 (ya da 羼提), 261
翔银祭, 350
翳, 443
老死, 309, 425
老苦, 16
耆闍, 77
耆闍崛, 77
耳, 349
耳根, 349
耳輪, 335
聖智, 295
聖潔, 52
聚, 24
聲入, 346
聲明, 280
聲明記險, 452
聲明論, 280
聲根, 346
聲聞, 417
肉眼, 184
肉髻, 164
胂足(通), 271, 272
胎, 137, 356, 357
能, 67
能忍, 140
脫照, 104
腹生, 357
膿血地獄, 368
自, 256
自力, 256
至極, 224
舌, 350
舌根, 350
舌相, 162
舌識, 350
舌识, 335

舍利, 71
舍利沙, 202
舍磨奢那, 56
舍羅婆迦, 417
般若, 138, 277, 445
般若佛母, 277
般若波羅蜜(多), 277
色, 270, 341, 388, 430
色法, 224
色界, 388, 406
色究竟天, 83
色究竟天, 83, 414
色頂, 83
花, 121, 129
若那, 267
苦, 7, 8, 15, 24, 432
苦(聖)諌, 8
苦具, 363
苦器, 363
苦果, 11
苦苦, 13, 14
苦集, 24
苾芻尼, 231
莊嚴, 96
莊班劫, 96
菩捶心, 238
菩提樹, 101, 200
菩薩, 420
華, 121, 129
華光, 121
華光佛, 121
華光大帝, 121
華光如来, 121
華嶽, 445
薄伽 (薄伽梵), 177
薄迦 (薄迦梵), 177
薩, 247, 420
薩不荅羅的捺, 190
薩婆若, 247
藥, 280
藥師如来, 100
藏, 108, 337, 446
藏文, 337
藥, 100
藥叉, 228
蘇利也波雜皮遮那, 137
蘇怛羅, 450
蘇揭多, 172
蘇雄, 102
蘇靡提奘, 399
虛妄, 288
虛僞, 265
虛空藏菩薩虛, 95
虛空身, 95
虛註語, 318
號叫, 372
衆僧, 229
衆合, 371
衆生相, 257
行, 309, 311, 431
行苦, 13, 14
褒沙陀, 236
西域記, 117
見, 35, 133, 258
見道, 258
覚者, 101
覺, 59
覺樹, 200
觀, 98, 289
觀(世)自在, 98
觀世昔菩, 98
觀世晉, 98
觀昔, 98
觀照般若, 278
觀音, 82
解脫, 53, 466
解脫道, 41
解連, 399
解連 (ya da 蘇难) 提奘, 399
觸, 309, 347, 351
訕, 319
記別接, 452
誡罰, 332
誹, 318
誹誇正法, 319
誹謗, 318
調御丈夫, 176
論藏, 446
論議, 451
諸佛之實相, 438

謁, 31
謗, 254
識, 333, 337, 338, 431
識無邊處, 415
豆住, 8
象, 196, 198
財施, 243, 244
貪, 27, 29, 31
貪欲賊恚思痴, 29
賀礙, 389
資榻, 244
資首法鈸, 216
賊, 317
賒羯羅, 154
賒羯飆伐抹底, 189
賓荼波多, 244
質多, 254
質多 (質多耶), 254
質帝, 254
贍部洲, 386
赤珠, 190
起事心, 334
跋閣羅波膩, 140
路伽憊, 172
路迦姐, 172
路迦憊, 172
身, 252
身三, 317
身三口四意三, 251
身入, 252, 350
身根, 350
身毛上靡相, 158
身識, 336
転輪, 189
転輪聖王, 189
輪, 191, 459
輪寶, 191
輪廻, 464
輪轉, 464
輸頭檀, 68
轉, 120, 299
轉翰 (王), 189
轉輪王佛頂, 141
辟應身, 146
辟支(迦) 佛 (陀), 418
辟支佛, 418
辟支迦佛, 418
辦, 332
运婆, 397
迦摩, 31, 247, 248
迦毗羅皤窣都, 81
迦毗羅蘇都, 81
迦毘羅衛, 81
迦羅鳩村馱, 62
迦羅鳩餐陀, 62
迦羅鳩馱, 62
迦葉, 60
迦邏迦, 123
述嚕怛羅, 349
逋谢趑賨, 189
通佛, 60
逝多, 76
逝多林, 75
逢利瑟致, 35, 258
逭榭, 200
遍行眞如, 274
遍計, 287
過去七佛, 60
道, 7, 203
道位, 210
道場, 80
達摩, 347
達而麻耶, 347
達雍(琪), 347
達麼, 347
遠行地, 306
遮伽羅 (ya da 遮迦羅), 154
那, 105, 452
那城, 79
那麼, 294
邪娃, 318
部多多他多, 273
部陀, 59
鄔烏提波, 451
釋氏, 67
釋迦, 60
釋迦如來成道記, 64
釋迦文（尼), 64
釋迦牟尼, 64
釋道, 67

金, 63, 190
金.寂, 63
金仙, 63
金光(明), 103, 125
金剛, 131
金剛佛, 83
金剛力士, 82
金剛座 (ya da 床), 202
金剛手, 140
金剛手菩薩, 140
金剛神, 140
金輪佛頂, 141
金輪宝, 191
金輪王, 191
鉢怛綠, 201
鉢羅底也, 427
銀, 190
链都费陀, 280
長老, 234
閃電光, 442
閒多伽, 453
閱叉, 228
閱頭檀, 68
閻 浮 提, 386
閻摩 (王), 400
閻摩羅, 400
閻摩羅王, 400
閻曼德迦, 401
閻浮, 201
閻浮提, 201
閻浮樹, 201
閻王, 400
閻羅, 400
閻羅王, 400
閻魔, 400
闍梨, 234
闍樓, 357
闍黎, 234
闲掠摩, 444
阿伽陀, 55
阿但麼, 256
阿修羅, 381
阿修羅趣, 381
阿修羅道, 381
阿叱叱, 377
阿困鞞, 84
阿囲婆, 84
阿夷, 234
阿夷恬, 299
阿彌 (陀), 88, 89
阿彌 (陀) 婆, 89
阿彌 (陀) 婆 (ya da佛), 89
阿彌陀佛, 89
阿彌陀庚期, 89
阿怛摩, 256
阿惟越致, 300
阿揭 (阿揭陀), 55
阿搜, 444
阿擅, 444
阿毗至, 375
阿毘跋致, 300
阿毘達磨, 446
阿波他那, 453
阿波波, 377
阿波陀那, 453
阿波陈那, 453
阿浮達麼, 454
阿浮那彻低, 359
阿浮陀經, 454
阿濕婆, 198
阿祇利, 234
阿祇梨, 234
阿竭陀, 55
阿羅伽, 31
阿羅漢, 458
阿羅澳, 234
阿耨 (多—三親三) 菩提, 174
阿舍梨, 234
阿芻婆耶, 84
阿落刹婆, 227
阿谭越致, 375
阿賴耶, 338
阿賴耶識, 338
阿逸多, 115
阿逾奢, 345
阿遮利耶, 234
阿那含, 458, 473
阿鉢羅嗑珂諦, 97
阿鑾, 83
阿閔, 82, 84

阿閦如来, 84
阿闍梨, 234
阿闍黎, 234
阿雜 (比) 羅提, 86
阿難, 69
阿難陀, 69
阿鞞跋致, 299
阿麼羅, 260
陀太子, 76
陀那伽他, 246
陀那施主, 246
陀那鉢底, 246
降三世, 139
降三世明王, 139
降焰魔尊, 400
陰藏, 157
隨舍利, 79
隨葉, 62
集, 7
集諦, 24
雙木, 78, 200
雙林, 78, 200
雙樹, 78, 200
離垢地, 304
難災, 11
難陁, 116
雨, 218, 391
雲自在燈王, 92
雲雷音王, 119
雲雷音王仏, 119
雷, 111
震多末尼, 193
靈鷲山, 78
非常, 40, 432
非想, 39
非想定, 39
非想非非想處, 415
鞞嚧杜那, 83
鞞婆沙, 61
鞞恕婆附, 62
鞞殺社, 100
鞞舍, 62
須密陀关, 402
須陀洹, 458
預流, 458
頞浮陀, 377
願, 281, 285
願作佛, 287
願度, 287
願波羅蜜, 285
風, 391
風大, 345
食, 388
餓兔趣, 378
餓鬼, 378
餓鬼城, 378
餓鬼界, 378
餓鬼趣, 378
餓鬼道, 378
饑餓地獄, 366
馆芻, 230
首圖馱那, 68
首楞厳経, 270
香, 346
馬, 196
馱摩, 347
驗, 297
驗生地獄, 378
骨身, 70, 71
鬪瑟多, 401
鬱失尼沙, 164
鬱瑟尼沙, 164
鬼, 124, 378
鬼角, 443
魔, 404
魔女, 405
魔怨, 404
魔戒, 406
魔羅, 404
魔軍, 405
鳥失尼沙, 164
鳥瑟尼沙, 164
鳥瑟膩沙, 164
鳩樓孫, 62
鵝王, 156
鷲, 78
鷲山, 78
黑, 310
黑白, 296
黑繩, 370

黑繩地獄, 370
黑閨, 310
鼻, 350
鼻婆沙, 61
鼻根, 350
鼻訶羅, 235
鼻识, 335
龍種上佛, 118
龜毛, 443

1.5.TİBETÇE BUDİZM TERİMLERİ DİZİNİ:

'od gsal, 410
chi-kha'i bar-do, 426
'dod-khams, 389
'khar-lo rin-po-che, 191
'khor-lo bsgyurba'i rgyal-po, 189
a-shwa-ka, mya-ngan-med-pa'i shing, 199
bar-do, 426
bcam-ldan-'das, 177
bdag-med, 444
bde bar gśegspa, 172
bde bar gśhegs-pa, 172
bdud, 404
blon-po rin-po-che, 195
'bras bu che, 412
brtson-'grus, 265
bsod nams skyes, 412
bsod-nams, 267
btsun-mo rin-po-che, 194
byams-pa, 114
byañ chub sems dpa, 420
byang sems' phags-pa, 420
byang-chub, 203, 238
bzod-pa, 261
chos, 150, 208, 427
dbang po, 395
de-bzhin gshegs-pa, 167, 453
dga'ldan, 401
dge chung, 411
dge rgyas, 411
dge-'dun, 228
dgra-bcam-pa, 169
dkon-mchog gsum, 58
dmag-dpon rin-po-che, 197
dmyal ba, 363
dngos-grub, 440
dorje sum, 251
du byed, 311, 431
glang-po rin-po-che, 196
gleng-bzhi, 452
gtan-la phab-pa, 451
gyung-drung, 138
gzhan 'phrul dbañ byed, 403
gzugs-khams, 406
gzugs-med-khams, 415
hgra bahi, rgas shi, 425
hod zer rgyal mtshan, 221
khams gsum, 388
kun-'byung bden-pa, 24
kun-gzhi rnam-shes, 338
lam-lnga, 361
lce'i rnam-shes, 335
len pa, 353
lha, 381, 386
lha ma-yin, 381
longs-spyod rdzogs-pa'i sku, 147
lus-kyi rnam-shes, 336
ma rig pa, 309
mchod-rten, 71
mdo, 450
mi, 84, 383, 432
mi-bskyod-pa, 84
mig-gi rnam-shes, 334
ming gzugs, 338
mor-bu rin-po-che, 192
mya-ngan-'das, 466
nges byas, 313
ngi tshe bahi, 376
nyan-thos, 417
nyon-mongs, gti-mug, 26
nyon-yid rnam-shes, 338
'od chung, 409
'phags skyes po, 393
phagspa'ibdenpabzhi, 7
pha-rol-tu phyin-pa, 237
'phrul dga', 402
phung-po lnga, 429
rab tu tsha ba, 374
rang-rgyal, 418
reg pa, 351
rgyal chen bzhi, 390, 391
rgyal-srid rin-chen sna-bdun, 190
rigs-Inga, 81
Rin-chen 'byung-gnas, 88
rna'i rnam-shes, 335
rnam par shes pa ya da rna shes, 333
rNam-par snang-mdzad, 83

rnam-shes, 337, 431
rnam-shes tshogs-brgyad, 337
rta-mchog rin-po-che, 196
rten-'brel-yan-lag-bcu-gnyis, 308
sangs-rgyas, 59
sans rgyas, 422
sbyans-can-ma, nag-gi-lha-mo, 134
sbyin-pa, 240
sdug bsñal, 8
sdug bsngal-ba, 8
sdug bsngal-gyi sdug bsnal, 14
sems, 225
shakya'i thub-pa, 64
shes-rab-gyi pha-rol-tu phyin-pa, 277
sku, 142
skye mched, 339
skyed ba, 355
skyes bu hdul bahi, 176
skyes-pa'i rabs, 453
sna'i rnam-shes, 335
snying-rje, 183, 243
snying-rje chen-po, 183
sprin med, 412
sprul-sku, 144
spyan mi bzang, 393
sred-pa, 352
srid pa, 354
sridpa'i bar-do, 427
stobs, 290
stong-nyid gnyis, 436
stong-pa-nyid, 434
sum cu rtsa gsum pa, 394
'thab bral, 399
thar-pa, 53
theg-chen, 448
theg-dham, 456
tshad med dge, 411
tshad med 'od, 410
tshangs ris, 407
tshangs'khor, 408
tshañs pa chen po, 408
tshañs ris, 407
tshañs'khor, 408
tshigs-su bcod-pa, 451
tshor-ba, 352
tshul-khrims, 249
ye-shes, 267
yi dags, 378
yid-bzin nor-bu, 193
yid-kyi rnam-shes, 336
yul 'khor srung, 392

1.6.SOĞDCA BUDİZM TERİMLERİ DİZİNİ:

‘zrw’, 407
’’žwn, 358
’wp’s’k, 232
’wp’s’nch, 232
āčărē, 234
āsūr, 381
āβĭči, 375
ck (k) rβrt, 189
cnpwδβyp, 386
"c'ry, 234
cxš’pδ, 249
kp’yrβst, 81
mx’’m’yh, 67
m'ytr'k, 114, 488
mγ'r'c, 391
nwm, 208, 505
nwš, 218
nyrβ’n, 466, 502
p/boδy, 203
p’r’myt, 237
pr’tny’, 277
prt’ykpwtt, 418
pr'yt, 378
prδwk ('), 475
pwny’n, 267
pwrsng('), 228
pwt ,59, 422
pwtty , 59, 422
pwtt (y), 59, 422
pwty'k (h), 59, 422
pwtystβ, 420
pwδ’y, 238
pykš'k(w), 230
pyntp't, 244
rwkδyšβr’, 98
rx’nt, 234
rž’y, 417
s’m’r, 269
škš"pt, 249
šmn, 233
šmnr, 233
snk’, 228
snkr’m, 235
sns’’r, 459
swk’β’t, 91
'swr, 381
"s'wr, 381
tmw, 363

tyβ', 386
xwrmzt', 395, 485
βrx'r, 235
"β'ycy, 375
δrm, 208
δy''n, 268
δyβδtt, 69

1.7.TOHARCA BUDİZM TERİMLERİ DİZİNİ:

A aśok, 199
A asur, 381
A bārānas, 75
A bodhi, 238
A bodhisattu, B bodhisātve, 420
A cakravart(t)i, 189
A cakravārt(t)i, 189
A gautam, 66
A jetavam, 75
A lumbini, 73
A prattikaptāñkët, B pratyaikapudñëkte, 418
A pret, 378
A sañjip, 369
A toṣit, 401
A tuṣit, toṣit, 401
A/B abhişek, 297
A/B aviś, 375
A/B brahmalok, 407
A/B cintāmaṇi, 193
A/B devadatte, 69
A/B ksanti, 261
A/B śākki, 67
A/B šiksapāt, 249
B cakravārt, 189
B mahiśvare, 416
B samādhi, 269
B śākke, 67

2.MANİHAİZM TERİMLERİ DİZİNİ:

Burada Manihaizm ile ilgili terimlerin dizini yapılmıştır.

2.1.ESKİ UYGUR TÜRKÇESİNDE MANİHAİZM TERİMLERİ DİZİNİ:

A
altı oglan, 488, 489
amranmak, 494, 495
amranmak azrua teñri tamgası, 494
amrılmış nırvan, 502
arıg baçak baçap, 498
arıg dintarlar, 496
ayıg kılınçlıg şumnu, 490, 491
az, 479, 484, 491, 492, 496, 501
az bilig, 491
az nızvanı, 491
azrua teñri, 480, 481, 494, 495

B
baçag, 498, 499
bilge bilig, 494
bilge bilig burkanlar tamgası, 494, 495
bilge kan, 476
bilge teñri kanı, 476
bilig, 484, 491, 492, 494, 495, 502
biş ajun, 492
biş ajuntakı tınlıglar, 492
biş bölük, 481
biş teñri, 486
biş teñri hormuzta teñri oglanı, 486
biş törlüg tınlıg, 492
burkan, 490
burkanlar, 494

Ç
çaydan, 495

D
dindarlar erigli kuvraggaru, 496

E
emgeklig taluy, 501

H
hormuzta teñri, 485
hormuzta teñri oglanı biş teñri, 486

İ
igid igidedimiz, 501
iki adaklıg kişike, 493

K
kara, 490
kılınç, 484, 492
kiçig baçag, 498
kikşürü sözledimiz, 500
kirtkünmek, 494, 495
kirtkünmek kün ay teñri tamgası, 494, 495
kirtü, 479, 488, 490
korkmak, 494, 495
korkmak biş teñri tamgası, 494, 495
köngül sını, 481
köngülin biligin artatdımız, 500
közünür ajun, 483
kut sını, 482
kutkargu tınlıglar, 501
kutrulgu yol, 501
küçlüg teñri, 494
kün ay teñri, 494, 495, 501
kün ay teñri taplamaz işig neçe işledimiz, 501

M
mani, 476, 477
mani burhan, 476, 477
mitri burkan, 488, 489

O
ogat-, 503
on kat kök asra sekiz kat yir, 489
on törlüg suy yazuk, 500
on törlüg yazuk, 500
ot teñri, 483, 487, 488
ozgay kutrulgay, 501
ozgu kutrulgu yol, 501
ozguluk yol oruk, 501

Ö
öçmeki amrılmakı, 472
ög sını, 482
ög teñri, 485

S
sakınç sını, 482
sansar, 501, 502
sansar emgeki, 501
sirke hıyar, 496
suv, 483, 487, 493, 494
suv içreki tınlıg, 493
suv teñri, 483, 487

T
teñri yalavaçı burkanlar, 489
teñrilig, 495
tevledimiz kürledimiz, 500
tınguluk orun, 502
tört alkış, 497
tört arıg dindarlar, 496

tört butlug tınlıg, 493
tört törlüg teñriler, 494
tört yaruk tamga, 494, 495
tuymak sını, 481, 482

U
uçugma tınlıg, 493
ulınçıg ajunlar, 501

Ü
üç ödki, 479
üç ödki nom, 479
üç tamga, 499
üküş tınlıgıg turalıgıg ölür-, 500
üküş tınlıgka neçe üz boz kıl-, 501
ürlüksüz, 500

Y
yazın- yangıl-, 481, 501
yek, 487, 490, 491
yek içgek, 490
yekler, 490, 491
yil teñri, 482, 483, 487
yilvi, 500
yilvi yilviledimiz, 500
yimki baçak, 498, 499
yirdeki bagrın yorıgma tınlıg, 494
yiti agılık nomlar, 477
yiti buşı, 499
yiti törlüg buşı, 499
yiti yimki, 498, 499

2.2.SÜRYANİCE MANİHAİZM TERİMLERİ DİZİNİ:

’b’drbwt’, 480
’lymyn, 492
’m’ dhy’, 485
’nś’ qdmy’, 485
’tr’dnwhr’, 480
’yln’dhy’, 480
’yzgd’, 489
bn rb’, 488
hswk’, 494
hwn’, 481
karia, 489
kynyn, 478
md’t, 481
mhsbt’, 482
mlk šwbh’, 488
mlk’ rb’ d’yqr’, 488
my’, 493
nwr’, 493
rʿyn’, 482
rwh’, 488, 493
rwh’ hy’, 488
sbl’, 488
škynt’, 481
tnn’, 493
trʿyt’, 482
zpt zyw’, 488
’dmws nwhr’, 488

2.3. SOĞDCA MANİHAİZM TERİMLERİ DİZİNİ:

Ahriman,490
'δryt'py,490
'krt'ny (h), 500
'kt'nyy, 500
"z',491
xwrmzt’ βγy,485
m'ytr'k, 488
nyrβ’n, 502

ÖZ GEÇMİŞ:

11.01.1980 yılında Adana'da doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Kayseri'nin çeşitli okullarında tamamladıktan sonra 1997 yılında Erciyes Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümüne yerleşti. Bu bölümden de 2001 yılında mezun oldu. 2002 yılında Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalı, Eski Türk Dili bilim dalında yüksek lisansa başladı ve "Eski Türkçede Yardımcı Fiiller" adlı tezi Prof. Dr. Nevzat Özkan danışmanlığında tamamlayarak bu bölümden 2005 yılında mezun oldu. Daha sonra aynı üniversitenin aynı enstitüsünde Eski Türk Dili bilim dalında 2005 yılında Doktora eğitimine başladı. Doktora eğitimini Prof. Dr. Nevzat Özkan danışmanlığında sürdürmektedir.

2001 yılından bu yana Millî Eğitim Bakanlığına bağlı çeşitli okullarda Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak görev yapmaktadır.

Ev Adresi: Selimiye Mah. Ihlara Sit.

İntaş Ap. 10/10 Melikgazi/ KAYSERİ

Tel: 535 675 42 84

htokyurek@hotmail.com.tr